

3556

DUKĪHA NIVĀRAṆA,

BEING

A COMPENDIUM OF THE PRACTICE OF MEDICINE,

CONTAINING

A GENERAL DESCRIPTION OF DISEASES,

(INCLUDING DISORDERS OF WOMEN AND CHILDREN,)

THEIR MOST RECENT AND APPROVED TREATMENTS

AND

SEVERAL PRESCRIPTIONS OF INDIAN DRUGS

EXPRESSLY ADAPTED FOR FAMILY USE.

BY

PESTONJI NAOROJI,

GRADUATE, GRANT MEDICAL COLLEGE; LATE SUB-ASSISTANT SURGEON,

J. J. HOSPITAL; AND PHYSICIAN TO

THE KHOJA SAJANBHAI MERALLY'S CHARITABLE DISPENSARY.

SECOND EDITION.

Bombay:

PRINTED AT THE DUFTUR ASHKARA PRESS.

1889.

(Registered under Act XXV. of 1867.)

૩૮૮૭

દુઃખ નિવારણ,

એટલે

સર્વેથી છૂટી શોધો, અને સુધરેલી રીતિપ્રમાણેનું
દરેક જાતનાં દરદોનાં ઈલાજો તથા દવાઓનું
કુટુંબોમાં રાખવાનો ગ

પુસ્તક,

જેમાં અંગ્રેજી તથા ગામઠી, આ બંધે જાતની દવાઓનો
સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે.

બનાવનાર,

પેરીતનજી નવરોજજી,

ગ્રાડ્યુએટ, ગ્રાન્ટ મેડીકલ કૉલેજ; ૪૪૦ ૭૦ હાસવીટાલનાં માજી મુખ-
આસીરટ્ટ સરજીવન; તથા મરહુમ જોગલ માજનભાઈ મીરઅલીનાં
ધર્મનાં દવાખાનાનાં ડાક્ટર.

બીજી આવૃત્તિ.

મુંબઈ,

દફતરે આશીકા રા છાપાખાના મધે છાપ્યું છે.

સને ૧૮૮૯ ઇસવી.

આ પુસ્તક ઈસ્વી સુત ૧૮૬૭ નાં ૨૫ માં કાયદાપ્રમાણે સરકારમાં નોધાયુંછે,
અને એકિપર સંઘજો હક એના બનાવનારનોછે.

PREFACE

TO THE SECOND EDITION.

The demand for a second edition of a work soon after its publication may be deemed a satisfactory proof, showing not only that it is warmly appreciated but that it supplies the long-felt want of a help or guide to suffering humanity.

The “*Dukḥa Nivāraṇa*” was first issued in November 1880. Owing to the rapid advance in Medical science since that time, it has become an absolute necessity to make this edition as complete as possible by embodying in it all such valuable remedies as the scientific researches of the past nine years have established their proved value and efficacy. Full explanations as to their use and action are given with the respective remedies.

Many of the prescriptions and remedies suggested in this volume have been personally tested, and it is hoped that they will not only be of great advantage to heads of families and others who are not within easy reach of medical advice, but to those medical practitioners also, who may find it difficult, owing to pressure of other duties, to keep pace with the rapid progress of the healing art.

Notwithstanding its great simplicity, the work is thoroughly exhaustive in its character, and in addition to its use as a family guide, it may with advantage be introduced as a text or class book in those medical schools wherein instruction is given through the medium of the vernaculars.

I am deeply indebted to the several medical authors from whose works I have drawn my materials. My particular thanks are due to my friend, Mr. Fukeerji Ruttonji, L.M. & S., for his assistance in carefully revising and correcting final proof-sheets and for suggesting important improvements.

Lastly, I have to thank my beloved partner in life for her assiduous care, pains-taking industry and vigilant zeal in assisting me during all the stages of preparation through which this work had to pass. Whatever credit may be attached to the work, it is mainly due to my wife's labour of love in its compilation, and I cannot conclude these remarks without giving a faint expression to my sense of gratitude to her by way of an affectionate tribute of my acknowledgments for her large share in this work.

PESTONJI NAOROJI, G.G.M.C.

Bombay, }
September 1889. }

પ્રસ્તાવના.

આવૃત્તિ બીજી.

કોઈ પણ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિની સંખ્યાબંધ નકલો ખપી ગયા પછી તેની બીજી આવૃત્તિ કાઢાડવાની જરૂર પડે, એ બાબદન એમ બતાવેછે, કે એવાં એક પુસ્તકની કેટલી ખુટ છે, અને જે આ દુઃખનિવારણ પુસ્તક માટે એમ કહું કે તેણે એક ઘણીજ અગત્યની ખુટ પુરી પાડીછે, અને દેશી કુટુંબમાં બીજારીની વેળા તે એક અવશ્યનું સાધણ તથા આશીરવાદ થઈ પડયુંછે, તે તેમ કેહેવામાં જરા પણ સહરાગાત જેવું કંઈ નથી. આ પુસ્તકની ખરી કદર એટલા ઉપરથી જણાશે કે જગેજગથી તેની પુષ્કળ માગણી ચાલુ રહીછે, અને તેની પહેલી આવૃત્તિની સઘળી નકલો ખલાસ થવાને લીધે, એ માગણી દલગીરી સાથ પાછી ફેરવવામાં ગયાવીછે. એટલા ઉપરથી, સઠથી છેલામાં છેલી સોઘા પ્રમાણે, મોટા વધારો કરીને, આ બીજી આવૃત્તિ કાઢાડવાની અગત્ય પડીછે.

આ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ ઈ. સ. ૧૮૮૦ ના નવેમ્બર માસમાં નીકલી હતી, જેને આજ નવ વરસ થયાંછે. પણ આટલા ટુક વખતમાં વૈદિક જ્ઞાનની બાબદમાં નવી અને નવી સોઘા ચાલુજ રહીછે. એ નવી સોઘા તથા નવા એલાભોને આ બીજી આવૃત્તિમાં દાખલ કરી, તેને સંપૂર્ણ હાલતમાં પ્રજા હજુર રજુ કરવામાં મેં કંઈ પણ બાકી રાખ્યું નથી.

આ ચાપડીમાં આવેલા ઘણાંએક નુસકાઓ તથા ઇલાખે હમોએ પોતે અજમાવેલા છે, અને હમો એમ માનીએ છીએ કે આ પુસ્તક કુટુંબના વડાઓને તથા તબીબી મદદથી દુર રહેનારાઓનેજ ઉપયોગી થઈ પડશે એટલુંજ નહીં, પણ તબીબોને પોતાને પણ ઉપયોગી થશે.

આ પુસ્તક જોકે સાદું તથા ગુચવાડા વગરનું છે, તે છતાં ગભરાતની વેલાએ, તથા સાધારણ દરદોમાં અગત્યની વેલાએ સર્વે પ્રકારની ખુટ પુરી પાડેછે, જેથી કુટુંબમાં, બિજારીની વખતે, એ એક ઘણું અગત્યનું હથીઆર છે. વળી ગુજરાતી ભાષામાં ઈંગ્રેજી વેદું સીખવવા માટે જે શાલાઓ હાલમાં ઉઠાડવામાં

આવીછે, ત્યાં પણ આ પુસ્તક દાખલ કરવામાં આવશે તો વિદ્યાર્થીઓને એક ઘણું જ ઉપયોગી સાધન થઈ પડશે.

આ પુસ્તક રચવામાં ઘણાક ગ્રંથકારોની મદદ લેવી પડીછે તેઓનો આ પ્રસંગે ઉપકાર માનું છું તેમજ હમારા મીત્ર ડાક્ટર ફકીરજી રતનજી એલ. એમ. એન્ડ એસ. જેવણે આ ગ્રંથ છપાતી વેળા જીલ ચુક તપાસવાની જે તસદી લીધીછે તેવણનો પણ આ પ્રસંગે ઉપકાર માનું છું.

સેવટે મારે મારી પ્રીય મોહરદારનો મોટો પાડ માનવાના છે કે જ્યોત્સે આ પુસ્તક બાહાર પાડવાના દરએક તબક્કામાં ખતવાલી સંભાળ, અથાગ ઉદ્યોગ અને ચાલાકી ભરેલી કાલજ સાથે મને મદદ આપીછે. આ ન્હાનાં પુસ્તકને કાંઈ પણ ફતેહ મળી હોય તો તેનું ઘણું માન મારી વહાલી ધણીયાણીની ઉલટ અને મદદને ઘટેછે અને એ પુસ્તક રચવામાં તેવણે લીધેલા મોટા ભાગને મારે મારું હેશાન કબુલ રાખ્યા વીના આ દીબાઓ હું ખતમ કરી શકતો નથી.

મુંબઈ.
અપ્રેમ્યર ૧૮૮૬.

ડાક્ટર પેશતનજી નવરોજજી.

પેહલી આવૃત્તિના પ્રસ્તાવના.

૧૯૨૬-૨૭

વૈદકશાસ્ત્ર ઉપર આપણી ગુજરાતી ભાષામાં આવૃત્તિમાં ઘણાં થોડાં પુસ્તકો પ્રગટ થયાં છે, પણ તેટલાંથીજ આ માહુલાસાર વિદ્યા સંપૂર્ણ થતી નથી. એ ઉપર જેટલાં પણ પુસ્તકો લખાય તેટલાં થોડાં ગણાયે. વળી જે પુસ્તકો અત્યારસુધીમાં ગુજરાતી ભાષામાં પ્રગટ થઈ ચુક્યાં છે, તેઓને બાહાર પડવાને લાંબો વખત થઈ ગયો છે, ત્યારપછી હાલમાં સુધીમાં આ વિદ્યામાં ઘણો ફેરફાર અને સુધારો થયો છે, માટે હાલની શોધો અને હાલના ઇલાજોનું એક પુસ્તક બનાવવાને મહુને માહુરા મિત્રો અને ઘરડો તરફથી વારંવાર સૂચનાઓ થયા-ઉપરથી છેલ્લામાં છેલ્લી શોધો પ્રમાણેનાં દરેક દરદનાં ઇલાજો, માવજતો, દવાઓ, ઇત્યાદિનું આ એક પુસ્તક બનાવી પ્રજાની આગળ ધરવાને મેં હિંમત કીધી છે. હજી પણ એ વિષય ઉપર બીજા વધારે સારા અને મોટા ગ્રંથો લખાય એવું હું ઇચ્છું છું, કે જેથી માહુરા દેશી લાઈઓને ગુણ થાય. આરોગ્યને એ અવારનવાર પુસ્તકો બાહાર પડ્યા કરે, તો હું ઇચ્છું, કે નિઃશય થોડા વખતમાં આ વિદ્યા આપણાં લોકોમાં વધારે પ્રસરશે. વૈદકશાસ્ત્ર ઘણું બોહાળું અને બિઠક છે, તે સમજાવવું અને સમજાવું એ કાંઈ સહેલ નથી, તોયે પણ સાધારણરીતે વૈદક-શાસ્ત્રનાં જે બે ભાગો કર્યે, તે એક ભાગમાં બિમારી થતી અટકાવવાની, તથા બીજા ભાગમાં થયેલી બિમારીનું નિવારણ કરવાની બાબતો વેહેંચાઈ જાય છે. પ્રથમ અગત્યનું તે એ છે, કે બિમારી થતીજ અટકાવવી જોઈએ, એટલેકે તંદરોસ્તી જાળવવા, વધારવા, તથા સુધારવાનાં સાધારણ ઉપાયોથી જાણીતા થવું જોઈએ, અને તંદરોસ્તીમાં સુધારો તથા બિગારો કેમ થાય છે, તે વિષે પુરતી સમજણ રાખવી જોઈએ. જે તેમ થાય, તે એવા શાસ્ત્રી તંદરોસ્તી વધે, બિમારી નાશ પામે, અને દુનીયાની સપાટી ઉપરથી રોજોનો મોટો ભાગ નિકળી જાય, એમાં કશો સંદેહ નથી.

આ પુસ્તકમાં ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે પ્રથમ તંદરોસ્તી જાળવવાની વિદ્યા ઉપર લખવાને મારેથી બન્યું નથી, કેમકે તેમ કરતાં આ પુસ્તક હાલમાંનાં કરતાં બમણું મોટું થઈ જત, અને તરતજેણાં બિમારીનો ઇલાજ કરનારને મોટો ગુચવાડો થાત, માટે તે ભાગ ઉપર લખવાનું છોડી દીધું છે. તેમજ વળી આ પુસ્તકમાં દરદની નીશાનીઓ તથા સબબો ઘણાં લંબાણથી દરસાયા નથી, કારણકે સાધારણ

વાંચનારને તે પારખવું ઘણું અઘરું છે, એ કામ સાધારણ વાંચનારનું નહીં, પણ વૈદકનેલગતાં માણસનું છે. દરદોની નીશાનીઓ તથા સબબો માત્ર વાંચ્યાથી એક દરદ પારખવાની આશા રાખી શકાતી નથી, માટે તે સઘળું અતરે લંબાણથી સમજાવવાનો પ્રયત્ન કીધો નથી. માહુરો મુખ્ય હેતુ અગત્યનીવેળા દરેક દરદને અનુસરતી દવાઓ અને ઇલાજો આપવાનો છે, માટે આ પુસ્તકમાં હાલનાં ચાલુ ઇલાજો ઉપરાંત યુરોપ અને અમેરિકાનાં હાલનાં વખણાયેલા ડાકટરોએ જીદાજીદા અકસીર ઇલાજો, અને નવીનવી દવાઓની જે શોધો કીધી છે અને કર્યાં જાય છે, તે જીદેજીદે ઠેકાણેથી ઉતારી લેઈ આ પુસ્તકમાં દાખલ કીધી છે. અંગ્રેજી ભાષામાં વૈદકશાસ્ત્રનેલગતાં પુષ્કળ પુસ્તકો છે, તેની સાક્ષ્યતાથી આ ચોપડીનો ઘણોખરો ભાગ રચ્યો છે. યુનાની તથા દેશી ગ્રંથો ઉપરથી કેટલીક દવાઓનું રાત્રી લોકોમાં પ્રસારેલું છે, તેમાંની અજાણેલી અને ગુણકારક દવાઓનો પણ સંગ્રહ કરીને આ પુસ્તકમાં દાખલ કરવાની મેં અગત્ય જોઈ છે. દેશી દવાઓમાંની કેટલીક “શરીર સાંતી,” “વૈદકરાત્રી,” તથા “ઝાંઝર” આવ મેડીસીન”નામની ચોપડીઓમાંથી ઉતારવાને ઘટવું જોઈ છે, તેમાં હું તે ચોપડીઓનાં બતાવનારાઓનો ઉપકારી છું. આપ્રમાણે એકજ બિમારીનાં અનેક અને તરેહવાર ઇલાજો આ પુસ્તકમાં સમાવેલા છે, કે જે તેઓમાંનાં એકથી ગુણ નહીં જણાય, તો બીજો કામ આવે, અથવા એકની ગેરહાજરીએ બીજું આપવાને બની શકે. વળી ઇલાજો સઘળા સારી સત્તાથી, કેટલાક હુમારા પોતાના અજાણેલા, યુરોપ તથા અમેરિકામાં સત્તાવાર જાહેર થયેલા તથા ઘણાં ગુણકારક છે, તેવિધે આ પુસ્તકમાં વાંચીને અજાણ્યાથી ખાતરી થશે.

માહુરી એટલીજ ઇચ્છા છે, કે માહુરા વાંચનારાઓ આ ચોપડીનો સંભાળથી ઉપયોગ કરશે, અને બિમારીનીવેળા ડાકટરની ગેરહાજરીમાં ઘટતા ઇલાજો વગર વખત ખોવે અજાણેલા, અને તેજપ્રમાણે બીજા અજાણ્યાને અગત્યનીવેળા સાક્ષ્ય થશે, કે જેથી માહુરો મૂળ હેતુ પાર પડેલો હું સમજીશ.

એક બિમારીની દવા કીધી એટલે થયું, એવો જે વિચાર આપણાં લોકોમાં છે, તે ઘણો ભુલભરેલો છે. દવા ખુદરતને પોતાનું કામ સારીરીતે બજાવવામાં સાક્ષ્ય કરે છે, એ ખરી વાત છે, પણ તેથી કાંઈ સઘળા બિમારની તદ્દન સાજી થવાની આશા રાખી શકાતી નથી. બિમારને જટલી દવાની, તેટલીજ તેને દવા, ખોરાક, ઇત્યાદિ આપવા વિષેની આવજત અગત્યની છે, પણ તે આવજત શિખવવાનું કામ આ ચોપડીનું નથી, પણ તે કામ કેળવણીનું છે. અનુભવ ઉપરથી જણાયું છે,

કે ખુદ દવાના કરતાં પણ જે બિમારની બીજી જેઠી ભાવજત કીધી હોય, તે તેની તંદરોસ્તી ઉતાવળી પાછી આવેછે.

આ પુસ્તકમાં સ્ત્રી, પુરૂષ, અને બાળકોનાં સઘળી જાતનાં દરદો અને રોગોનાં ઇલાજો, દવા, અને ભાવજત વિષે લંબાણથી જણાવ્યા ઉપરાંત પુસ્તકને છેડે દવાનાં કોષ્ટકો, માપ તથા ભરત, અને દવાઓનો કોશ, સરકારી ઉપરીપણું હેડલ રચાયલા દવાઓનાં કોશ (British Pharmacopia)ની રચનાઉપરથી આપ્યામાં આપ્યોછે. જેમાં દવાઓનાં અંગ્રેજી, લાટીન, તથા ગુજરાતી નામો સહિત, માણસની ઉંમરપ્રમાણે દવાનો વજન (Dose) બરાબર રીતે સમજાવવા સાથે આપ્યોછે. વળી દવાનાં વજનનો કોઠો, તથા બિમારની ભાવજતને લગતી સૂચનાઓ, ઇત્યાદિ આપ્યામાં આપ્યુંછે. આ સૂચના એકવાર સઘળી વંચીને તે ધ્યાનમાં રાખવાની વાંચનારને અગત્યછે.

આ ચોપડી રચવામાં જેજ બીજાં પુસ્તકોની મદદ લીધીછે, તેનાં બતાવનારાઓનો, તથા જેજ ગ્રંથોએ આ કામમાં મને છુટીછવાઈ મદદ આપીછે તેઓનો, તથા આ ગ્રંથ છપાતીવેળા મારા મિત્રો ડાક્ટર પી. જી. એલ. ડી સોઝા, અને સરજીવન હીરાજી જાંહંગીરજી, એઓએ એમાંની ભુલચુક તપાસી જોવાની તસદી લીધીછે, માટે તેઓનો આ જગ્યાએ આભાર માનું છું.

ટુંકમાં, એટલુંજ જણાવવાની રજા લઉં છું, કે આ પુસ્તકની ખાંખીઓ તથા ગુણો દરસાવવાનું કામ હમારું નથી, એ કામ પ્રજાનું પોતાનુંછે, માટે તેઓને આ ચોપડીની અગત્યનું તોલ કરવાનું સોંપ્યે છેયે.

અગરજે આ ચોપડીની ભાષામાં કાંઈ ભુલભરેલું જણાય, અથવા બીજી હરકાંઈ ખાંખી જણાય, તો તે સમજી વાંચનાર ગુજરાતી ભાષાની કેટલીક નહીં મટે એવી અડચણો ધ્યાનમાં લેઈને ક્ષમા કરશે એવી આશા રાખું છું.

મુંબઈ,
નવેમ્બર ૧૯૮૦. }

પેશતનજી નવરોજી.

સૂચના .

આ પુસ્તકમાં દરેક દરદનાં એકથી વધુ ઈલાજો ખતાવેલાછે, તેવિષે સૂચના કરવાની અગત્ય જાણ્યે છેયે, કે એમાહેલો દરેક ઈલાજ થોડો વખત અથવા એકુ દિવસ અજમાવ્યાછતાં કાંઈ ગુણ નહીં જણાય, તો તે છોડી તરત ખીજો અજમાવવો નહીં, પણ ખિમારીમાં જણાવેલા ઈલાજો માંહેલો ગમેતે એક, એકથી વધુ દીવસ સુધી અજમાવવો, કે જેથી ગુણ જણાશે. અગરજો તેથી ગુણ નહીંજ જણાય, અથવા તે ઈલાજમાંહેલી દવા તરત મળી નહીં શકે, તો ખીજો ગમેતે ઈલાજ વાંચીને તે અજમાવવો જોઈએ.

રોજીન્દો, આંતરીયો, અથવા ગ્રાથીયો તાવ.

INTERMITTENT FEVER OR AGUE.

(ઈન્ટરમીટન્ટ ફીવર અથવા એગ્યુ.)

નીશાની—આ જાતનાં તાવનાં ત્રણ તબક્કા હોયછે, પહેલાં થંડી વાગી આવે, થોડા કલાકપછી શરીર ગરમ થાયછે, અને ત્યારપછી થોડા કલાકમાં પરશેવો છુટી તાવ ઉતરી જાયછે.

ઈલાજો—થંડી વાગે તે વખતે કાંઈ ગરમ ચીજ, જેવી કે જવનું પાણી, ચા, “વાઈન,” “બ્રાંડી” અને ગરમ પાણી, વગેરે પાવું. આજીરને સારીપઠે ગરમ બનુસ ઓરાવો. ગરમ પાણી બાટલીમાં ભરીને તેના, અથવા ભેભટનો, અથવા સેકેલાં મીઠાંના સેક કરવો. ગરમ પાણીમાં રાઈ નાખીને તેમાં પગ ધોળવા. એવી અવસ્થામાં અફીણ ઘણીવાર ગુણકારક થઈ પડેછે, માટે ૧૫ થી ૨૦ ટીપાં “લાડનમ” નાં લઈ, તેમાં તેટલોજ ભાગ “સલ્ફ્યુરીક ઇઠર” નાખી, તેમાં એક ગ્લાસ પાણી ઉમેરવું, અને તે બિનારને પાવું. ઘણી વખતે થંડી લાગ્યાની એક કલાક અગાઉ આજીરને ઉલટીની દવા આપવાથી વધારે ગુણ થાયછે, અને તેથી થંડી વાગવી બંધ થાયછે, એટલા માટે “ઇપીકાક્યુઆના પાઉડર” એન ૨૦ થી ૪૦ અથવા સલ્ફેટ આવ ઝીંક એન ૩૦ સુધી ગરમ પાણીમાં ડોહવીને બિનારને પાવું.

અગરજો ઝાડો કબજ હોય, માથું જોરમાં દુખે અને ગરમ હોય તો નીચે જણાવેલી દવાઓની એક ગોળી બનાવી ને પાણીમાં ગળવી.

કેલોમેન..... એન ૪ | એક્સટ્રેક્ટ આવ ડેન્ડીલીયન.. એન ૨૦

જ્યારે તાવ આવે, અને ચામડી ગરમ થાય, ત્યારે પરશેવો છુટે એવી દવાઓ આપવી, જેવી કે

લાઈકર એમોની એસિટીસ.. આઈંસ ૧૫ | સ્પીરીટ ઇઠર નાઈટ્રીક.... ડ્રામ ૨
એપ્સમ સોલ્ટ આઈંસ ૧૫ | કપૂરનું પાણી આઈંસ ૬

આ મેળવણીમાંથી પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવું, અને ટુકાં અથવા થંડાં પાણીમાં વાઈનું ધોળી, તે શરીર ઉપર ફેરવી તરત નુછી નાખવું. જ્યારે પરશેવો છુટી તાવ તદન ઉતરી જાય, ત્યારે ૨૦ એન “કુઈનાઈન ડી સલ્ફસ” લઈ તેના ચાર પડીકાં બનાવી, અફેકું પડીકું, દર ત્રણ કલાકે આપવું, એમ કર્યાથી બીજે દહાડે તાવ ફરીથી આવશે નહીં. તાવ ગયાપછી પણ એ પડીકાં થોડા દહાડા ચાલુ રાખવાં, અથવા ગમે તો નીચે જણાવેલી દવા પાવી.

ટીંકચર આઇયોડાઇન મીનીમ ૪૦
સાકરનો શીરો ડ્રામ ૮
પાણી આઈંસ ૫૫

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈન-ગ્લાસ ભરી, બિમારને દર ત્રણ કલાકે પાવું.

અગરજો જીભ ઉપર થરો બંધાયે, તો ૩ ગ્રેન “કેલોમેલ”, અને ૩ ગ્રેન “એક્સ્ટ્રેક્ટ કોલોસીન્ટ કમપાઉન્ડ” સાથે મેળવીને પાણીમાં ફકાડવું, અને ત્રણ કલાક ગયાપછી “એપસમ સૉલ્ટ” અને સુનામખીનો જીલાબ આપવો. અગરજો ઉપલા ઇલાજોથી તાવ ન જાય, તો

કુઈનાઈન ડી સલ્ફસ ગ્રેન ૩૦
આસીડ ટારટરીક ગ્રેન ૧૫
પાણી ટ્રામ ૨

એ સઘળાંને મેળવીને તેમાંથી ૧૦ થી ૨૦ મીનીમ જેટલું લઈ “હાઈ-પોડરમીક સીરીન્સ” (ચામડીમાં મારવાની પિચકારી) વડે ખભાની ચામડીમાં મારવામાં આવેછે, અથવા તો ન્યુત્રલ એમ્બ્રોફસ કુઈનાઈન ગ્રેન ૨ થી ૩, તથા પાણી મીનીમ ૨૦, એ બેઉ મેળવીને “હાઈપોડરમીક સીરીન્સ” થી ખભાની ચામડીમાં મારવી. ઘણી વખતે નીચલી દવાથી પણ ગુણ થાયછે.

કુઈનાઈન ગ્રેન ૧૨, એના ત્રણ પડીકાં કરી. અર્કેકું પડીકું દર ત્રણ કલાકે મોટી ડંમર વાળાએ પાણીમાં ફકાડવું.

પોટાશ બ્રોમાઈડ ટ્રામ ૨ | લાઈફ આરસેનીક..... મીનીમ ૨૦
કુઈનાઈન ડી સલ્ફસ ગ્રેન ૧૦ | સીન્કોના આર્કેના ઘુંટાળો. આઈન્સ ૮

આ મેળવણીમાંથી એક વાઈન-ગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવું. તાવ જો હજી પણ નહીં જાય, તો આજરોને તે જગ્યાએથી ખસેડી બીજી સારી જગ્યામાં લઈજવું.

૩ ટ્રામ નિમક, તથા ૧૬ ગ્રેન “કાર્બોન્ટ આવ આયરન”, આ બંધેન મેળવીને, તેના ત્રણ પડીકાં કરી. અર્કેકું પડીકું, દહાડામાં ત્રણવાર, જ્યારે તાવ નહીં હોય, ત્યારે પાવું. આ દવા સોંધી, એટલુંજ નહીં, પણ “કુઈનાઈન ડી સલ્ફસ” કરતાં કેટલીકવાર વધારે અસરકારક છે.

ઘણી વેળા જ્યારે “કુઈનાઈન ડી સલ્ફસ” થી તાવ જતો નથી, ત્યારે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, જ્યારે તાવ નહીં હોય, ત્યારે ૫ ટીપાં, એક ગ્લાસ પાણીમાં ભેળીને, બિમારને દર બે કલાકે પાવાથી ગુણ થાયછે.

આર્સિયાડાઈન ગ્રેન ૧૫
પોટાશ આઈયોડાઈડ..... ગ્રેન ૩૦
પાણી ટ્રામ ૨૫

અગરજો તાવ સાથે નબળાઈ થઈ હોય તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, લીકર-ગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

લાઈટ્રેટ આવ આયરન એન્ડ કુઈનીયા..... ગ્રેન ૨૦
કમ્પાઉન્ડ મીનક્રુઝન આવ ભેળશીયા આઈન્સ ૪

અથવા તે નીચે લખેલી દવાઓ મેળવીને તેની ૧૬ ગોળીઓ બનાવીને અકેકી ગોળી દહાડામાં ત્રણવાર મોટી ઉમરવાળા બિમારે પાણીમાં ગળવી.

રીડુરડ આયરન દ્રામ ૦૧ | આરસેનીઅમ આસીડ . . ગ્રેન ૦૧
કુર્નાઈન ડી સલ્ફસ દ્રામ ૦૧ | એકસ્ટ્રેક્ટ આવ લેનશીપન. ગ્રેન ૪૮

આ ગોળીઓથી ગમે એટલા દહાડાની તાવ હશે તે મટી જશે, અને શક્તિ પણ આવશે.

એ જાતનાં તાવઉપર ગામડી વૈદ્યો નીચે જણાવેલી દવાઓ વાપડેછે.

અતવીશ દ્રામ ૧—ફ્રિયાનું દ્રામ ૧—મોંથ દ્રામ ૧.

આ સઘળાંનો ઝીણો લુકો કરીને સાથે મેળવી દેવો, અને તેમાંથી ૨૦ થી ૪૦ ગ્રેન, બિમારને દર ત્રણ કલાકે, જે વેળા તાવ નહીં હોય, તે વેળા દહાડામાં ત્રણવાર પાણીસાથે ફકાડવો. એથી તાવ ફરી આવશે નહીં.

ફ્રિયાનું દ્રામ ૨—ગુનવેલ આર્કેન ૨—આંમળા દ્રામ ૧—જલ્દર દ્રામ ૧.

આ સઘળાંનો ઝીણો લુકો કરીને સાથે મેળવવો, અને તેમાંથી ૨૦ થી ૪૦ ગ્રેન, જે વેળા તાવ નહીં હોય, તે વેળા દહાડામાં ત્રણવાર પાણીસાથે ફકાડવો.

નીચે જણાવેલી દવાઓ, “કુર્નાઈન ડી સલ્ફસ”ને બદલે જ્યારે તાવ નહીં હોય, ત્યારે આઘામાં આપેછે, કે જેથી તાવ ફરી આવે નહીં.

અતવીશ દ્રામ ૧—માગરગોટા દ્રામ ૨.

આ બંધેનો ઝીણો લુકો કરીને મેળવવો, અને તેમાંથી ૧૦ થી ૨૦ ગ્રેન, જે વેળા તાવ નહીં હોય, તે વેળા દર ત્રણ કલાકે પાણીસાથે ફકાડવો. આ દવાથી તાવ ફરી આવશે નહીં, તથા બિમારને તેથી શક્તિ પણ આવશે.

અતવીશ દ્રામ ૧—મોંથ દ્રામ ૧—ગુનવેલ દ્રામ ૧—સુંક દ્રામ ૦૧.

આ સઘળાંનો ઝીણો લુકો કરીને મેળવવો, અને તેમાંથી ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન, જ્યારે તાવ નહીં હોય, ત્યારે બિમારને, દર ત્રણ કલાકે પાણીસાથે ફકાડવો.

અતવીશ દ્રામ ૧—કાકડામિંગ દ્રામ ૧—મોંથ દ્રામ ૧.

આ સઘળાંને મેળવીને, ૧૫ થી ૩૦ ગ્રેન જ્યારે તાવ નહીં હોય, ત્યારે દહાડામાં ત્રણવાર ફકાડવું.

તાવની વેળા તેનું જોર નરમ પાડવા માટે કેટલાકો ઉન્નાબનું શરબત પાવેછે, અને તે નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે બનાવવામાં આવેછે.

ઉન્નામ (સુકાં) રતલ ૧—સાકર રતલ ૧—પાણી રતલ ૩.

આ સઘળાંને એક બંધ વાસણમાં ઉકાળવું, અને આસરે ૨ રતલ જેટલું રહે, કે થંડું પાડીને તેમાંથી ૦૧ થી ૧ આઉંસ થોડાં પાણીમાં મેળીને બિમારને પાવું.

અગરજો તાવને લીધે શરીર ઘણું ગરમ હોય, ચામડી ગરમ લાગે, બિમારને તરસ ઘણી લાગે, તો તેને થંડક પડવામાટે તથા તાવનો જોર નરમ પાડવા માટે, નીલોફર, અથવા કમળકુલતું શરબત પાવું, જે નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે બનાવ્યામાં આવેછે.

તાજાં નીલોફર રતલ ૧૫ અથવા સુકાં નીલોફર રતલ ૧૦—સાકર રતલ ૧—પાણી રતલ ૩.

આ સઘળાંને એક બંધ વાસણમાં સાથે નાખીને ઉકાળવું, અને આસરે ૧ રતલ જેટલું રેહે, કે થંડું પાડીને તેમાંથી ૧૦ થી ૧ આઉંસ જેટલું, પાણીમાં મેળવીને બિમારને પાવું.

કાચની આઉંસ ૧૦—તોપ્પમે કુકડા દ્રામ ૧૫—ખખતરું પાણી આઉંસ ૧૨.

આ બંધે દવાઓને ખખલતાં પાણીમાં અર્ધો કલાકસુધી ભિંજવી રાખીને, થંડું પડે કે ગાળી કાઢાડવું, અને તેમાંથી ૨ થી ૩ આઉંસ, સાકરના થોડા શીરામાં મેળવી, દર ત્રણ કલાકે, ગ્યાંસુધી પરશેવો છુટીને તાવ નરમ પડે, ત્યાંસુધી પાવું.

લીમડાની છાત્રનો બુકો દ્રામ ૧—પિપળનો બુકો દ્રામ ૧—પાણી આઉંસ ૧૬.

આ સઘળાંને ઉકાળીને. ૧ થી ૩ આઉંસ, દહાડામાં ત્રણવાર પાવું.

જોરાવર જારી તાવ.

(રીમીટેન્ટ ફીવર=Remittent Fever.)

નીશાની—“રોજન્દા તાવ”ની પહેલ આ તાવની પણ નીશાનીઓ હોયછે, ફેર માત્ર એટલોજ કે “રોજન્દા તાવ”ની વેળા જેમ દિવસમાં હરેક વખતે તાવ બિલકુલ ઉતરી જાયછે, તેમ આ જાતનાં તાવમાં તે કદી પણ ઉતરી જતો નથી, પણ માત્ર જરા ઓછો થાયછે, તથા શરીરની ગરમી જરા નરમ પડેછે. આ જાતના તાવમાં પ્રથમ ટાહાડ વાગેછે, અને ત્યારપછી જોરમાં તાવ આવેછે, કોઈ વેળા ઉલટી થાયછે, તથા કેટલીક વેળા કમજો પણ જણાયછે. તાવ શરીરમાં ૧૦ થી ૧૬ કલાક સુધી ઘણો જોરમાં રહેછે, અને ત્યારપછી ચામડીની ગરમી થોડી ઓછી થાયછે ખરી, તોપણ તાવ બિલકુલ શરીરમાંથી જતો નથી. તાવનો જોર ઘણુંકરીને સાંજે વધારે, અને સહવારનાં શેજ નરમ રહેછે. આ તાવ ૧૪ થી ૧૫ દિવસસુધી રહેછે, અને તેથી બિમાર રીબાપા કરેછે. આ વખત વિત્યાકેડે પુષ્કળ પરશેવો પડીને તાવ ઉતરી જાયછે, અને જો બિમાર એટલા વખતમાં સાજો થતો નથી, તો તેને અતિશય નબળાઈ થાયછે, અને તેનો જીવ ધાસ્તોમાં આવી પડેછે.

આ તાવનાં ઘણાંખરા ઇલાજો “રોજન્દા તાવ” નાં જવાબ હોયછે, માટે તે અનુભાવવા. બીજા વધારે નીચે આપ્યાછે.

ઈલાજ ૧ લો—શુરૂઆતમાં, એટલે કે થંડી વાગીને તાવ આવે, કે પ્રથમ તાવનો જોસ નરમ પાડવા માટે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈન-ગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવું.

લાઈકર એમોની એસીટીસ. આર્ડિંગ	૧૧૧	સીરપ લેમન	આર્ડિંગ	૧
ટીકચર એકોનાઈટ.....	મીનીમ ૩૦	સીરીટ એમોની એસીટીસ	દ્રામ		૨
સીરીટ ઇકર નાઈટ્રીક ..	દ્રામ ૨	પાણી	આર્ડિંગ	૩

ઈલાજ ૨ જો —સેલાસીન.....	દ્રામ	૧૧૧
માકરનો શીરો	આર્ડિંગ	૧
પાણી.....	આર્ડિંગ	૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવું.

ઈલાજ ૩ જો —લાઈકર એમોની એસીટીસ	દ્રામ	૬
વાઈન એન્ટ્રીમની પોટાશ ટારટ્રસ.....	દ્રામ	૨
ક્યુરનું પાણી ..	આર્ડિંગ	૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવું.

ઈલાજ ૪ થો—અગરજો ચાંમડી સુકી રહેતી હોય તો ૩ ગ્રેન “જિમ-સીસ પાઉડર” દર ત્રણ કલાકે પાણી સાથે ફકાડવું.

ઈલાજ ૫ મો—અગરજો તરસ ઘણી લાગતી હોય, તો “લેમોનેડ”, બરફ, થંડી ચા, ઇત્યાદિ પાવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તે થંડી પડવાપછી થોડી થોડી પાણીદાખલ પાવી. એ દવાથી આડો પણ સાફ આવશે.

પોટાશ ટારટ્રસ	આર્ડિંગ	૧	માકરનો શીરો	આર્ડિંગ	૨
લેમન એસિડ	મીનીમ	૧૫	પાણી.....	આર્ડિંગ	૧૦

ઈલાજ ૬ ઠો—અગરજો આડો ઘણો કબજ રહેતો હોય, તો પ્રથમ ૪ ગ્રેન “કેલોમેલ” નું એક પડીકું ફકાડીને પછી ત્રણ કલાક વિત્યાકેડે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, સઘળી એકદમ પાઈ દેવી.

એપમમ મૉલ્ટ.....	દ્રામ ૨ થી ૪	માંડિ	આર્ડિંગ	૦૧
સુનામખીના અર્ક.....	દ્રામ ૧ થી ૨	સુનામખીના ઉકાળો ..	આર્ડિંગ	૧૧

ઈલાજ ૭ મો—અગરજો ઉછાળો ઘણો થતો હોય, પણ ઉલટી આવતી નહીં હોય, તો ૧ આર્ડિસ “વાઈન ઇપીકાકયુઆના”, તથા ૧ આર્ડિસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને બિમારને પાવું.

ઈલાજ ૮ મો—અગરજો ઉલટી ઘણી જોરામાં આવતી હોય, તો પીપરી ઉપર રાઈ સુકવી, તથા “ઝિઝાળો તથા ઝિલટી” નાં ગથાળાં હેડલની બાબ-દમાં જણાયાપ્રમાણે ઘટતા ઇલાજો કરવા.

ઈલાજ ૯ મો—અગરજે ઉપર જણાવેલા ઇલાજો કરવાછતાં તાવને જોર જરા પણ ઓછો નહીં થાય, અને શરીરની ચામડી ઘણી ગરમ તથા સુકી રહે, તો તેની ગરમી ઓછી કરવામાટે થંડાં પાણીમાં થોડો સેરડીના સરકો ભેળીને તે વાદળાંવડે આખાં શરીરઉપર લગાડવો, અને તરત જાડા “ટુવાલ” વડે નુછીને શરીર કોરડું કરી નાખવું, અથવા બિમારનાં લુગડાં ઉતારી નાખીને તેને ખુરશી ઉપર બેસાડવો, અને તેનાં માથાંની બે ફીટ ઉંચાઈએથી થંડું પાણી તેનાં આખાં શરીરઉપર નાખવું. અને પછી જાડા “ટુવાલ” વડે શરીર નુછીને તે તદ્દન કોરડું કરવું, અથવા થંડાં પાણીમાં ઘાદ ભેળીને, તે થોડી નિચોવી બિમારનાં શરીરની આસપાસ લપેટવી, અને થોડો વખત એપ્રમાણે રાખ્યાપછી ગરમ ધામળી તેનાં શરીર ઉપર અર્ધો કલાકસુધી વિટાળી રાખવી, અને ત્યારપછી તે કાઢાડી નાખીને જો પરશેવો પડ્યો હોય, તો તે નુછીને તેને સુવા દેવો.

ઈલાજ ૧૦ મો—એટલા ઇલાજો કર્યાપછી, જો શરીરની ચામડીની ગરમી ઓછી થાય (જે ઘાણુંકરીને સવારનાં થાયછે), તો તરત ૧૦ થી ૧૫ ગ્રેન “કુઈનાઈન ડી સલ્ફસ” સવારનાં મળસકામાં પાણીસાથે ફકાડવું, અને ત્રણ કલાક વિત્યાકેડે ફરીથી ફકાડવું. આપ્રમાણે બેથી ત્રણ દહાડાસુધી “કુઈનાઈન ડી સલ્ફસ” આપ્યાછતાં જો તાવ નરમ નહીં પડે, તો ૪ ગ્રામ “વારબર્ગસ ટીફ્યર”, તથા ૧ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, જે વેળા તાવ જરા ઓછો હોય, તે વેળા પાવું, અને જો અગત્ય જણાય, તો બેવાર ફરી પાવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ જરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

અનફેટ આવ પીચીડીન ગ્રેન ૨.૪
યુલાઈનું શરબત આઉંસ ૧
પાણી..... આઉંસ ૬

ઈલાજ ૧૧ મો—અગરજો બિમાર બેશુધ થતો જાય, અને તેને ઘણી સુસ્તી જણાય, તો બોચીઉપર “બ્લીસ્ટર” અથવા રાઈ મુકવી.

ઈલાજ ૧૨ મો—અગરજો બિમારને કમજો થયો હોય, તો જમણી બાજુ ઉપર પાંસરાંની નીચે રાઈ મુકવી, અથવા “ટરપીનટાઈન” ચોપડીને તેઉપર ગરમ સેક કરવો.

ઈલાજ ૧૩ મો—અગરજો નબળાઈ ઘણી થઈ હોય, તો કુધ, સેરવો, ઈંડાં, “વાઈન”, “બ્રાંડી”, ઇત્યાદિ આપવું.

ઈલાજ ૧૪ મો—આ તાવમાં પરશેવો પડવા માટે નીચે જણાવેલી ગામઠી દવાઓ મેળવીને પાવી.

કાકડીનાં પીજ આઉંસ ૧—પડખુચનાં પીજ આઉંસ ૧—તડખુચનાં પીજ આઉંસ ૧—કાસનીનાં પીજ આઉંસ ૨—દરાખનો મરચો આઉંસ ૧૦—માકર આઉંસ ૧૦—પાણી રતલ ૧.

પ્રથમ સઘળાં બીજાને પાણીમાં ઉકાળવાં, અને ગાળી કાઢાડી, તેમાં સાકર તથા સરકો મેળવીને સઘળું મળી ૩૦ આઉંસજેટલું કરવું. આ મેળવણીમાંથી ૦૧ થી ૧ આઉંસજેટલું પાણીમાં મેળવીને, દહાડામાં ત્રણવાર પાવું.

ઈલાજ ૧૫ મો—કાચની આઉંસ ૧૧—કુલફા બીજ આઉંસ ૧૧—આલુ નંગ ૧૦—પાણી આઉંસ ૧૨.

આ સઘળાંના કાવો બતાવી, તેમાંથી ૨ થી ૩ આઉંસ પાવો. આ દવાથી પરશેવો છુટીને તાવ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૧૬ મો—અગરજો ઘણું દિવસોસુધી તાવ ચાલુ આપ્યા કરે, તો ૩ ચમચા સુકા આંમળાનો લુકો, તથા ૧ ચમચો “સીન્કોના બાર્ક”નો લુકો, આ બંધને મેળવીને તેનાં ૨ પડીકાં કરવાં, અને એક પડીકું સવારનાં, તથા એક પડીકું સાંજનાં પાણી સાથે કકાડવું.

ખોરાકમાં જે વેળા તાવ હોય, તે વેળા માત્ર કાંજી, દુધની આ, ઇત્યાદિ આપવું, એવી વેળા કોઈ પણ જાતનો દારૂ પાવો નહીં.

ચેતવણી—આ તાવમાં મોહોડું આવે એવી રીતે પાસાની દવા પાવી નહીં, સંગરા અથવા ઘણી જગો કદી પણ મુકવી નહીં.

ઝીણો તાવ.

(હેક્ટીક ફીવર=Hectic Fever.)

નીશાની તથા સખખ—આ તાવને “ઝીણો તાવ”, “હાડજવર”, અથવા “તપેદીક” કરી પણ કહેછે. જ્યારે શરીરનાં કોઈ અગત્યનાં ભાગમાં વરમ થઈને તે પાક ઉપર ચઢેછે, તથા તેમાં રસી ઉત્પન્ન થાયછે, ત્યારે બિમારને સાંજની વેળા ટાહાડ વાગીને ઝીણો તાવ ચઢી આવેછે, મોહોડું રાત્રું થાયછે, તથા થોડા કલાકમાં તાવ ઉતરીજઈને અતિશય પરશેવો પડેછે, નાડી ઘણી ઉતાવળી ચાલેછે, તથા તે નબળી હોયછે. શરીર ગળાતું જાયછે, તથા દરરોજ નબળાઈ વધતી જાયછે. ખંઈ, મરડો, પાતું, હાડકાંનો સળો, કલેજાંતું પાકવું, ઇત્યાદિ બિમારી તથા દરદો વેળા આ જાતનો “ઝીણો તાવ” ઘણો સાધારણ હોયછે.

ઈલાજો—કયાં કારણથી આ તાવ આવેછે, તે પ્રથમ શોધી કાઢાડી, તેનો ઇલાજ પેહેલાં કરવો, અને શક્તિ આવે એવી દવા આપવી, જેવી કે મગરનું વેલ, “ટીકચર સ્ટીલ”, “કેમીકલ ફુડ”, ઇત્યાદિ. ખોરાક સાદો તથા સારો આપવો.

અગરજો પરશેવો અતિશય પડતો હોય, અને બિમાર ગળાતુંજ જાય, તો નીચે જણાવેલા **૮ ઇલાજો** માંહેથી ગમે તે અજમાવવા.

ઈલાજ ૧ લો—ટીકચર એલેડોના..... મીનીમ ૪૦
ટીકચર ઓપાઈ..... મીનીમ ૪૦
પાણી..... આઉંસ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે બિના રને પાવું.

ઈલાજ ૨ જો—ગ્રીનસાઇ ઓકસાઇડ ગ્રેન ૧૬ થી ૨૦
એકમટ્રેક્ટ હાઇડ્રોસાએમાઇ ગ્રેન ૧૨

આ બંધેને મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બનાવી, અઠ્ઠેકી ગોળી, દર ત્રણ કલાકે પાણીસાથે ગળાવવી.

ઈલાજ ૩ જો—આસીડ મલકયુરીક ડામલ્યુટ ડ્રામ ૧૦
સાકરનો શીરા આર્ડિઝ ૧
પાણી આર્ડિઝ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવું.

ઈલાજ ૪ થો—મારગ્રાયા મ્યુરમ ગ્રેન ૮૦
ટ્રેપસીકમ ક્યુટ ગ્રેન ૧૮
એટ્રોપીયા મલકમ ગ્રેન ૦૧
પીલ્યુલી એસોજ એટ મર ગ્રેન ૫૮

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની અઠાર ગોળીઓ બનાવી, અઠ્ઠેકી ગોળી, દર રાત્રે જ્યાંસુધી પરશેવો બંધ થાય, ત્યાંસુધી પાણીસાથે બિનારને ગળાવવી.

ચેતવણી—આ ગોળી જોકે અતિશય ગુણકારક છે, તોયે તેમાંની “એટ્રોપીયા સલફસ” નામની દવા ઘણી ઝેરી છે, માટે તે ડાકટરની સલાહ પુછવા વિના કોઈ સાધારણ માણસે કદી પણ વાપરવી નહીં.

ઈલાજ ૫ મો—મારયુથુ . . . ગ્રેન ૮૦ | અગ્રાથુ ગ્રેન ૧

આ બંધેને મેળવીને, તેની એક ગોળી બનાવી, રાત્રે ગળાવવી.

ઈલાજ ૬ ઠો—૫ થી ૧૦ ગ્રેન “ગેલીક આસીડ,” દર ત્રણ કલાકે પાણીસાથે ફકાડવું.

ઈલાજ ૭ મો—સુંક તથા કંટોલ, આ બંધેને મેળવીને તે, અથવા ૨ થી ૪ ડ્રામ “ટીકચર બેલેડોના,” ચામડીઉપર ચોપડવું, અથવા ગરમ પાણીમાં સરકો ભેળીને, તે વાદળાંવડે લગાડવું.

ઈલાજ ૮ મો—એગેરીસીન ગ્રેન ૭૦
કમપાઈડ પાઉડર આવ કપીકાકડુઆના . . ડ્રામ ૧૦
કનફેક્શન આવ રોઝીઝ ડ્રામ ૩

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની ૧૦૦ ગોળીઓ બનાવી, અઠ્ઠેકી ગોળી દહાડામાં ત્રણ વખત જ્યાંસુધી પરશેવો બંધ થાય, ત્યાંસુધી મોટી ઉત્તરવાળાએ પાણીમાં ગળવી.

ચેતવણી—ઉપર જણાવેલી “એગેરીસીન” નામની દવા ઘણી ઝેરી છે, માટે તે ડાકટરની સલાહ પુછવા વિના કોઈ સાધારણ માણસે કદી વાપરવી નહીં.

ઉ દી યું ડ દી યું .

(ડેન્ગ્યુ ફીવર=Dengue Fever.)

નીશાની—આ એક જાતનો તાવછે, જે એકાએક આવેછે, અને ચાકસ વખતેજ નરમ પડેછે. માથામાં, અને આંખના ડોળામાં જોરમાં ઠોસો મારેછે, શરીરનું માંસ, તથા સાંધાઓ સુજી આવેછે, અને તેઓમાં ઘણો જોરમાં દુખાવો થાયછે. તાવ આવ્યાપછી ત્રીજે દહાડે ચામડીઉપર લાલ છાંટ પડેલી જણાયછે, જે ૨૪ અથવા ૪૮ કલાકસુધી દેખાવાપછી જણાતી નથી. નાડી ૧૨૦ થી ૧૪૦ સુધી ચાલેછે.

ઈલાજો ૧ લા—અગરજો તાવ જોરમાં હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

લાઠકર એમોની એસીટીક. આર્ડેઝ ૧	ડોઝ ૨	મીનામ ૨૦
સ્પીરીટ ઓફ નાઈટ્રીક..... ડ્રામ ૨	કપરનું પાણી	આર્ડેઝ ૬

અગરજો ઓછો કબજ હોય, તો અવારનવાર ૪ ગ્રેન “ફેલોમેલ,” અને ૨૦ થી ૪૦ ગ્રેન “ફેલોમાર્બ,” આ બંધેને મેળવીને, તેનું પડીકું કરીને ફકાડવું, પણ ઝાડાની સખત દવા આપવી નહીં. અગરજો એથી તાવ નહીં મટે, તો થંડાં પાણીમાં સરકો નાખીને તેમાં વાદળું બોળી, દર ત્રણ કલાકે શરીરઉપર ફેરવવું.

ઈલાજ ૨ જો—૨ ગ્રેન “એક્સટ્રેક્ટ ઓફ બેલેડોના,” તથા ૨૦ ગ્રેન “એક્સટ્રેક્ટ જનશીયન.” આ બંધેને મેળવીને, તેની ૪ ગોળીઓ બનાવી, અફેકી ગોળી, દર ત્રણ કલાકે પાણીસાથે ગળાવવી.

ઈલાજો ૩ જો—અગરજો પારાની શિશી મુકી જેવાથી શરીરની ગરમી ૧૦૫ “ડીગ્રી” (ફેરેનાઈટ) જેટલી જણાય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી લીકરગ્લાસ ભરી દર બે કલાકે પાવી, તથા **ઈલાજો ૧ લા**માં જણાવ્યા પ્રમાણે શરીર ઉપર વાદળું ફેરવવું.

સેલીસીક આસીડ.....	ગ્રેન ૬૦
લાઠકર એમોની એસીટીક	આર્ડેઝ ૨
કપરનું પાણી	આર્ડેઝ ૬

આ દવાથી પુષ્કળ પરશોવો પડશે. અને તેથી તાવ તથા સાંધાનો દુખાવો મટી જશે. બે અથવા ત્રણ દહાડાપછી આ દવા આપવી નહીં, અને જે પરશોવો પડ્યાપછી નબળાઈ ઘણી જણાય, તો “આંડી” પાણીમાં ભળીને પાવો. સાંધામાં દુખાવો ઘણો જોરમાં થતો હોય, અને તે નહીં ખમાય, તો ૧૨ ગ્રેન “ડોવર્સ પાઉડર,” અથવા ૧૦ ગ્રેન “મોરફીયા એસીટીડીસ,” રાત્રે પાણીસાથે ફકાડવું, અને સાંધાઓઉપર “લીનીમેન્ટ બેલેડોના,” “લીનીમેન્ટ ઓપાઈ,” તથા “ફેલોરોફોર્મ,” આ ત્રણે સરખે ભાગે મેળવીને ચોપડવું.

ઈલાજો ૪ થા—અગરજે તાવનો જોર નરમ પડ્યાપછી નબળાઈ જણાય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈન-ગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી, અને “કુલેરેટ” પાવો.

લાઈકર સ્ટ્રીકનીયા	મીનીમ ૨૦	આસીડ ફોસ્ફોરીક ડાઇલ્યુટ. મીનીમ ૨૦
ટીકચર જૈનશીયન કમ્પાઉન્ડ. દ્રામ	૨	પાણી આઉટ ૬

અગરજે બચ્ચાંને આ તાવથી ઉપલીયું થતું હોય, તો ૩ થી ૫ ગ્રેન “ઓનાઇડ આવ પોટાશીયમ,” ૧ ચમચી પાણીમાં ડોહવીને, દર ત્રણ કલાકે પાવું.

ઈલાજ ૫ મો—સોજું “કેરોસીન” તેલ, ગુંદરતાં પાણીમાં મેળીને ૧ થી ૨ ચમચી ભરી, દર ત્રણ કલાકે બિનારને પાવું, તથા એજ તેલ શરીરઉપર પણ ચોપડવું.

ચૌદ દહાડાનો તાવ.

(ટાઈફસ ફીવર—Typhus Fever.)

નીશાની—આ તાવ “જરી તાવ” ની પહે ચૌદ દિવસસુધી રાત અને દહાડો ચાલુ રહેછે, અને ઘણી વેળા તે એકવીસ દિવસસુધી પણ ચાલુ રહે. આ તાવ એકવાર આપ્યાપછી ત્રણથી આઠ દિવસમાં બિનારની આમડી ઉપર જેમ ગાવરામાં પડેછે, તેમ શેંડુતૂરને રંગની છાંટો દેખાયછે, જે પેટેલે દિવસે દાખવાથી નિકળી જાયછે, પણ બીજે દિવસે આંગળાંવડે દાખવાથી નિકળી નવા નેબદેસે વધારે દેખાયછે. આ છાંટો ૧૧ થી ૧૨ દિવસસુધી રહેછે. તાવની શુરૂઆતમાં બિનારને ઘણી નબળાઈ તથા થાક લાગેછે, અને જેમજેમ દહાડા જતા જાયછે, તેમતેમ જો તાવનો જોર હોયછે, તો તે બકબક કરેછે, અને તદ્દન બેશુદ્ધ થઈ જાયછે. આ જાતનો તાવ યુરોપમાં ઘણો સાધારણછે, અને તે ઘણો ઉતાવળે એક ઉપરથી બીજા, એમ સેંકડો માણસોને ઉઠેછે. હમણા કેટલુંક થયું આ જાતનો તાવ આપણા દેશોમાં પણ ઘણો પંથરાયેલો જણાયછે. અગરજે આ તાવથી મરણ નિપજેછે, તો તે ૧૨ થી ૧૩ દિવસની અંદર નિપજેછે, પણ જો ૧૩ દિવસ વિત્યા હોયછે, તો ઘણુંકરીને બિનારની જીવવાની આશા રહેછે. ૨૧ મે દિવસે આ તાવ બિલકુલ ઉતરી જાયછે. આ તાવ ઘણાં નામોથી ઓળખાયછે, જેવાંકે ભ્રેજનો તાવ (Brain Fever), પિત્તનો તાવ (Bilious Fever), છાવણીનો તાવ (Camp Fever), વાહાણનો તાવ “જેલ-ફીવર” (Jail Fever), હોસ્પીટાલનો તાવ (Hospital Fever), ડાઘવાળો તાવ (Spotted Fever), ઇત્યાદિ. પણ અહીં જોતાં આ સઘળાં નામોવાળો તાવ તેજ “ચૌદ દહાડાનો તાવ” છે. આ તાવ અતિશય ઝેરીછે, અને જ્યારે તે એકવાર ફાટી નિકળેછે, ત્યારે સેંકડો બલકે હજારો માણસોના ઘાણ વાગેછે.

તાવ આપ્યાની ૨ થી ૧૨ દિવસઅગાઉથી બિમારની ભુખ ઓછી થાયછે, ઉંઘ બરાબર આવતી નથી, થાક લાગેછે, જરાજરા થંડી લાગ્યા કરેછે, ઉછાળો થાયછે, બરડામાં ફુપાવો થાયછે, તરસ લાગ્યા કરેછે, અને માથું દુખેછે. આ પ્રમાણે ઓછામાંઓછા ૨ અને ઘણામાંઘણા ૧૨ દિવસ સુધી ચાલ્યા કરેછે. અને પછી બિમારને એકદમ ટાહાડ વાગીને તાવ ચઢી આવેછે, ચામડી ગરમ તથા સુકી હોયછે, ઝાડો કબજ રહેછે. પિસાબ થોડી તથા રાતા રંગની થાયછે, જીભ ઉપર પેટેલાં ઉગળો થરો હોયછે, પણ પાછળથી તે સુકી થઈને પેટ પર પિગા રંગનો થરો બંધાયછે, નાડી નરમ તથા ઉતાવળી, અને મીનીટમાં ૧૦૦ થી ૧૫૦ સુધી ચાલેછે, પણ જો બિમાર સાંજે થવાનો હોયછે, તો તે ઓછી થઈને ૯૬ સુધી ચાલેછે, સુસ્તી તથા નબળાઈ અતિશય હોયછે, આપ્યા શરીરનાં માસમાં કળતર થાયછે, તથા ઉંઘ બિલકુલ આવતી નથી, મેહોડાંને દેખાવ ભારી તથા જાણે ઘણા દહાડાનો ઉગ્ગરો કીધો હોય એવો લાગેછે, ભાન રહેતું નથી, ભેજાંમાંથી વિચારશક્તિ ઓછી થાયછે, અને બિમાર જાણે જાગતો હોય એવી રીતે આંખો ઉઘાડી રાખીને પડી રહેછે, પણ તેનીઆસપાસ શું બનેછે, તેનું તેને મુદ્દલ ધ્યાન હોતું નથી. આ છેલ્લી નીશાની ઘણીજ નડારીછે, અને જો એવીજ અવસ્થામાં બિમાર ૧ થી ૪ દિવસસુધી પડી રહેછે, તો તેની જીવવાની આશા રહેતી નથી. પારાની શિશી બગલમાં સુકીને તપાસવાથી, તેમાં પારો ૧૦૫ “ડીગરી” (ફરેનાઈટ) સુધી ચઢેછે, કાનમાં ઘોંગાટ થાયછે, અને ધીમેધીમે બેહોરાપણું આવેછે, આંખો રાતી થાયછે, અને ૧૦ થી ૧૧ દિવસસુધી તાવ ચાલુ રહેવાપછી બિમાર બકબક કરેછે, તથા સંનેપાત થાયછે, પણ તે વેળા માથું દુખતું ઓછું થાયછે, અને આંખની કીકીઓ કંતાઈ જાયછે. પેટેલે અડવાડીયથીજ નબળાઈ એટલી હોયછે, કે બિમાર બીજાં માણસની સાહ્યતાવિના બિછાણાંમાં ઉડી બેસી શકતો નથી, અને જો બેસાડવામાં આવેછે, તો હાથ પગ ધુન્નેછે. આગળ જણાવ્યાપ્રમાણે આ તાવમાં જે શેંહતૂરને રંગની છાંટો જણાયછે, તે છાંટો પ્રથમમાં હાથનાં પોંહોંચાનીપાછળ તથા પેટઉપર દેખાયછે, અને ત્યારપછી હાથ, પગ, અને છાતીઉપર દેખાયછે. આ છાંટો તાવ આવ્યાપછી ૫ થી ૭ દિવસમાં દેખાયછે, અને ૧૪ થી ૨૧ દિવસમાં તાવ ઓછો થાયછે. સહીઅડમાં જેમ શરીરઉપર પોપડા નિકળેછે, તેમ એ તાવમાં છાંટો નરમ પડતી વેળા પોપડા નિકળતા નથી. નબળાઈને લીધે ઝાડો તથા પિસાબ બિછાણાંમાંજ થયા કરેછે.

અગરજો આ તાવ મરણુ નિપજે એટલી હદસુધી હોયછે, તો તેની નીશાનીઓ આગળથીજ આપણને જણાયછે, અને તેવી નીશાનીઓ જો ૧૩ થી ૧૪ દિવસસુધી જણાયછે, તો બીમાર ઘણું કરીને મરણુ પામેછે. આ નિશાનીઓ ઘણી હોયછે, જેવીકે નાડી જે મીનીટમાં ૧૨૦સુધી ચાલતી હોયછે, તે ૧૩ દિવસ વિત્યાકેડે ૧૬૦સુધી ચાલેછે, અને દોરાજેવી પાતળી હોયછે, પારાની શિશી બગલમાં સુકી જોવાથી પારો જે ૧૦૩ થી ૧૦૫ “ડીગરી” હોયછે, તે હવે ૧૦૭ “ડીગરી”

સુધી ઉપર ચઢેછે, અથવા ઘટ્ટીને છેક ૯૮ “ડીગરી” થી પણ ઓછો થાયછે, શ્વાસ ઘણો ઉતાવળો ચાલેછે, પિસાબ પ્રથમમાં ઘણી થતી હોયછે, તે હવે બિલકુલ બંધ થઈ જાયછે, બેલાનીમાં ઝાડો તથા પિસાબ બિછાણમાં થયા કરેછે, પરશેવો પુષ્કળ પડેછે, હાથ પગ ખંચાયછે, તે તદ્દન બેશુધ થઈ જાયછે, ઉપલીયું ચાયછે. દાંત, દાંતનાં પારાઓ, તથા હોઠોઉપર એક જાતનો લુરા રંગનો, દાણાવાળો થરો બંધાયછે, નકારી જાતની ખાંસી થાયછે, શરીર થંડું થઈ જાયછે, અને બિછાણમાં પડી રહેતાં બરડામાં ચાઠાં પડી આવેછે.

અગરજો બિમાર સાંગે થવાનાં હોયછે, તો તાવ આપ્યાપછી જમજમ દહાડા જતા જાયછે, તેમતેમ તે બિછાણમાં પોતાનીમેજે કોર વાળી શકેછે, સારી-પઠે ઉંઘ આવેછે, શરીરની ગરમી ઓછો થઈને ૧૦૦ “ડીગરી” સુધી થાયછે, ઘાંટો દેખાતી બંધ થાયછે, બકબક કરવું સુકી દેછે, જીભ બિની રહેછે, અને બેશુધીની અવસ્થામાંથી તે ધીમેધીમે શુધીમાં આવેછે.

આ તાવ એટલો તો ઝેરીછે, કે દર પાંચ બિમારે એક જણ મરણ પામેછે. આ તાવનીવેળા શ્વાસ ચાલતીવેળા બિમારનાં શ્વાસવાટો, જે હવા બાહ્યાર નિકળે છે, તે કોહેલાં ઘાસનાંજેવી વાસ મારેછે, કારણકે તેમાં “કારબોનીક આસીડ” નામની હવાસાથે “એમોનીયા” નામની હવાનો મોટો ભાગ ભળાયલો હોયછે, યુરોપખંડની કેળવાયલી સોયાણીઓ દમનાં માત્ર આ જાતનાં નકારા વાસઉપરથીજ આ જાતનો તાવ તરત પારખી શકેછે.

રાખમ—ઘણી ગિચ્ચ અને વસ્તીવાલી જગ્યામાં રહેવાથી, તથા ઘરો ઘણાં પાસેપાસે બાંધેલાં હોવાથી હવાનો માર્ગ પુરતો નહીં હોવાનેલીધે, શરીર સ્વચ્છ નહીં રાખવાથી, ગલીચ લુગડાં પહેરવાની ટેવ રાખવાથી, પુરતો તથા સોજો ખોરાક નહીં ખલવાથી, ઇત્યાદિ કારણોને લીધે આ તાવ આવેછે. તેજ પ્રમાણે કોઈ પણ કારણથી શરીર નબળું થવાથી, જેવુંકે લાંબા દહાડાનો ઝાડો આપ્યા કરવાથી, અથવા “સ્કર્વી” નાં દરદથી, તથા ઘણો દારૂ પીનારને આ જાતનો તાવ ઘણો ઉતાવળો ઉઠેછે. આ તાવ જીવાન તેમજ બુદ્ધ, પુરૂષ, સ્ત્રી, અથવા બાળક, સઘળાંને એકસરખી રીતે આવેછે.

ઇલાજો—આ જાતનાં તાવનો કોઈ પણ ચાકસ ઇલાજ નથી, તથા તેનો વખત પુરો થવાવિના તે નરમ પણ પડતો નથી, તેણપણ બ્યાંસુધી તે શરીરમાં રહેછે, ત્યાંસુધી દવા, ખોરાક, તથા માવજતથી આપણે મરવાની ધાસ્તીમાંથી બિમારનો બંચાવ કરી શક્યેછૈયે.

અગરજો તાવ થોડાજ દિવસનો આવતો હોય, અને તેને ૬ થી વધારે દહાડા નહીં થયા હોય, તો સર્વેથી પેટેલાં ઉલટી અથવા ઝાડો આવે, એવી કોઈ દવા આપવી, જેવીકે

ખીકાકયુઆના પાઉડર	ઐન	૨૦
એમોનીયા બાઇકારબોન	ઐન	૧૦
માળી આ	આર્દ્ર	૬

આ ત્રણેને મેળવીને, બિમારને સઘળું પાઈ દેવું. ઉલટી થવાપછી, જો ઝાડો કબજ હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને સઘળી પાવી.

ફેલોમેન	ઘેન	૩
ફેલોમેન પાઉડર	ઘેન	૩૦
પેપરમાન્ટનું પાણી	આઈસ	૨

અથવા ઉપલી દવાને બદલે ૧૫ આઈસ એરંડીઈંગ તેલ, અને ૨૦ આઈસ કાંચનું પાણી, આ બંધેને મેળવીને પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવું, અથવા ૧૦ ઘેન “કમપાઉંડ ફેલોમેન પીલ” ની એક ઝોળી બનાવીને તે ગળાવવી, પણ બીજો કોઈ જલદ, અથવા બારે જુલાબ આપવો નહીં.

ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે ઉલટી કરાવી, તથા ઝાડો સાફ લાવીને, ધાતુનાં તેજાઓ, જેવાકે “ફોસ્ફોરીક આસીડ ડાઈલ્યુટ,” “સલ્ફ્યુરીક આસીડ ડાઈલ્યુટ,” અથવા “હાઈડ્રોક્લોરીક આસીડ ડાઈલ્યુટ,” આ ત્રણમાંથી ગમે તે એક તેજાબનાં ૧૦ ટીપાં પાણીમાં મેળવીને, દહાડામાં ચારવાર પાવાં, અથવા ૧ થી ૨ ટીપાં “આસીડ નાઈટ્રોમ્યુરીએટીક,” અથવા ૨૦ ટીપાં “ટીકચર સ્ટીલ,” પાણીમાં મેળવીને, દર ત્રણ કલાકે પાવાં, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે રાતદિવસ પાવી.

કુઈનાઈન ડી મજક્સ	ઘેન	૬	સીરપ જીન્જર	ગ્રામ	૮
આસીડ મજક્સુરીક ડાઈલ્યુટ	મીનીમ	૧૬૦	જવનાં ઉકાળો	આઈસ	૮
ઈઝર મજક્સુરીક	ગ્રામ	૨				

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

આસીડ હાઈડ્રોક્લોરીક ડાઈલ્યુટ	મીનીમ	૧૬૦
આસીડ નાઈટ્રીક ડાઈલ્યુટ	મીનીમ	૮૦
સ્ટીરીટ ઈઝર નાઈટ્રીક	ગ્રામ	૮
સીન્ડ્રોનાં આઈના ઉકાળો	આઈસ	૧૨

“સેન્ટ હોમસ હાસપીટલ” ના જાણીતા ડાક્ટર ગુલડન આ જાતનાં તાવમાં ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે “કુઈનાઈન ડી સલ્ફસ” થોડા વજનમાં નહી, પણ મોટા વજનમાં, એટલે કે તાવનો જોસ એકદમ ઓછો થાય, અને કાનમાં કસારાં બોલે ત્યાંસુધી ૧૦ ઘેન જેટલું, દર બે કલાકે ફકાડવાની ભલામણ કરેછે.

અગરજો ઝાડો ઘણો થતો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, લીકર ગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

લાઈફર મોરડીયા મ્યુરસ	મીનીમ	૮૦	સીરપ આઈરન	ગ્રામ	૮
આસીડ મજક્સુરીક ડાઈલ્યુટ	મીનીમ	૪૦	સુવાનું પાણી	આઈસ	૮

આ તાવમાં શરીરની આમડી અતિશય સુકી તથા ગરમ રહેછે. એટલા માંટે લોહીની ગરમી ઓછી કરવાસાથે ૨૦ આઈસ થંડું પાણી, તથા ૧ ગ્રામ

“કોનડીસ ફુલઇડ,” આ બંધેને મેળવીને, તેમાં વાદળું બોલી બિમારનાં શરીર ઉપર ફેરવવું, અને જાડા “ટુવાલ” વડે તરત પાછું નુછી નાખવું. આ પ્રમાણે જ્યાંસુધી તાવનો જોસ ઓછો થાય, ત્યાંસુધી દર ત્રણ કલાકે કર્યાકરવું, અથવા જો ગ્લાસ “ટ્રાંઝિટ વીનીગર,” ૨ ખાલાં સુમરેટાં પાણીમાં નાખીને ઉપર જણાયા પ્રમાણે તે વાદળાંવડે લગાડીને નુછી નાખવું.

અગરજો બિમાર ઘણી બકબક કરતો હોય, અને સનેપાત થવાની ધાસ્તી હોય, અને તેવી અવસ્થામાં બિમાર બેશુધ થઇને મરણ પામે એમ લાગે, તો માથાંઉપર આરીવડે પુષ્કળ થંડું પાણી નાખવું, જ્યાં ઘણો ગુણ થશે. વળી આ જાતનાં તાવવાળા બિમારને થંડાં પાણીનાં વાસણમાં પાંચ મીનીટસુધી બેસાડીને પછી તરત બાહાર કાઢાડી, તેનું શરીર તદ્દન નુછી નાખી તેનીઆસપાસ ગરમ ધાબળી લપેટીને બિઠાણમાં સુવાડવાથી અતિઘણો ગુણ થાયછે. પણ સંભાળ રાખવી, કે પાણીમાં બેસાડતી વેળા, અથવા શરીર નુછતી વેળા બિમારનાં શરીર ઉપર થંડો વા વાગે નહીં. પાણી થંડું કરવામાંટે માંહે કેટલાક ઠંડકરો બરફ નાખેછે. આ પ્રમાણે પાણીમાં બેસાડવાથી બિમાર કોઈવાર થાકી જાયછે, અને જાણે બેશુધ થઇ જતો હોય એવો નબળો પડી જાયછે, પણ તેની કશી ચિંતા કરવી નહીં, પણ તે વેળા તરત “બ્રાંડી” પાવો.

અગરજો બિમારને પિસાબ થોડી થતી હોય, તો તે વધારે લાવવાની અગ ત્યજે, કારણ કે તેમ થવાથી તાવનું ઝેર પિસાબનેરસ્તે બાહાર નિકળેછે, એટલા માંટે સાડું પાણી, ઉકાળેલું અને ત્યારપછી થંડું કીધેલું જવનું પાણી. “વેમેનોનર,” “રાસ્પબેરી વીનીગર” થોડાં પાણીમાં મેળવીને તે બરફ, અથવા ૨૦ ગ્રામ્સ કુદમાં ૨ ગ્રામ સુરોખાર ઉકાળીને થંડું પાડીને તે આ છમાંથી ગમે તે થોડુંથોડું પાવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, દર ત્રણ કલાકે સઘળી પાવી.

સુરોખાર ગ્રેન ૫
નામટ્રો મ્યુડીએટ્રીક આનીડ મીનીમ ૨
જવનું પાણી આઉંઝ ૧૧

અગરજો નબળાઈ ઘણી થઇ હોય, તો ઉપલી દવામાં સુરોખારનેબદલે ૧૫ મીનીમ “સ્પીરીટ ઇડર નાઇટ્રીક” નાખીને તે પાવી.

એક અથવા બે સાફ આડા આવે એમ કરવું જોઈએ, કારણકે એ માર્ગે પણ શરીરમાં ફરવું ઝેર બાહાર નિકળેછે, એટલામાંટે જો આડો સારીપદે નહીં આવતો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, બોણું વાદળાસ બરી, દર ચાર કલાકે, એકથી બે વાર પાવાથી આડો સાફ આવશે.

ક્રીમ આવ ટારટર ગ્રામ ૩
સીરપ આઈરન ગ્રામ ૪
પાતળું ક્રાંજનું પાણી આઉંઝ ૬

ખોરાકમાં માત્ર દુધ, અથવા જરા વધારે નિમક નાખીને સેરવો આપવો, તથા ચા, કાંચ પાણુ આપવી, કારણકે તેથી માથું દુખતું ઓછું થાયછે, અને નાડી વધારે સારીપડે ચાલેછે.

અગરજો શરીરની શક્તિ અતિઘણી ઓછી થઇ ગઇ હોય, તો ઇંડાં, દુધ, કાંચ, લુન્ડેલું પાંઉ, ચા, કાફી અને જો અગત્ય જણાય, તો ૧ ચમચી “લીબીગસ એક્સ્ટ્રેક્ટ” આવ ચીકન,” અને ૨ આઉંસ ખખલતું પાણી, આ બંધે મેળવીને તે, અથવા પિલાંનો સેરવો પાવો.

આ જાતનાં તાવમાં દાઢાં આપવાથી ઘણે ગુણ થાયછે. અગરજો બિમારની શક્તિ ઘણી ઓછી થતી જાય, અને ખોરાક, દવા ઇત્યાદિ પાતી વેળા અથવા પાણીમાં ખેસાડતી વેળા અથવા ઉંચકવાથી તેનો જીવ ફરી આવે, પરશેવો અતિશય પડે, આમડી થંડી થઇ ગઇ જાય, તેનું મોહોડું ચિંતાતુર, જીભ સુકી, તથા નાડી ઝીણી દોરાજી અને ઉતાવળી હોય, બેભાનીમાં તે ઉડીને નાહાસી જવાનો યત્ન કરે, આમડી ઉપરની છાંટે પેહેલે કાળી, પુષ્કળ, તથા જોરમાં હોય, ગાંઠે તથા પિસાબ બિછાણમાંજ થઇ જાય, અને સનેપાતનેલીયે તે બિલકુલ બેભાન થવાની અવસ્થામાં હોય, પણ હુજ બેભાન થયો હોય નહીં, હુજ પગ ખેંચાય, અને નહારી જાતની ખાંસી થઇ હોય, તો એવી વેળા ૧ ચમચી “બ્રાંડી,” તથા ૨ ચમચી પાણી, આ બંધે મેળીને, દર અર્ધ કલાકે, અથવા દર બે કલાકે પાવું, જ્યો ઘણે ગુણ થશે. પણ અગરજો બિમારની અવસ્થા ઉપર જણાયાજટલી માઠી નહીં હોય, તો “બ્રાંડી” નેબદલે “વાઇન,” અથવા “વીહીસ્કી” પાવો, પણ નીચે જણાવેલી બાબદો ધ્યાનમાં રાખવી, કે જોઈએ તે કરતાં વધારે દારૂ આપવો નહીં, કારણકે ઘણે દારૂ પેટમાં જવાથી ગુણનેબદલે ઉલટો અવગુણ થાયછે, અને તે એકે બિમાર વધારે ઉતાવળે બેશુધ થઇ જાયછે. પ્રથમ ૧ ચમચી “શરીવાઇન” થી શરૂ કરવું, અને જેમજેમ અગત્ય જણાય, તેમતેમ વધારતા જવું, તથા જો તાવ જોરમાં હોય, પિસાબ ઘેડી થતી હોય, તથા તેમાં *ઇંડાંની સફેદીજેવો પદાર્થ જતા હોય, બિમાર દિવાના માણસનીપઠે આડુંઅવળું ઘણું જોરમાં બકે, તો દારૂ બિલકુલ પાવો નહીં. એવી વેળા, એટલે જ્યારે ઘણી નબજાઇ થઇ ગઇ હોય, ત્યારે બિમારને બનતાંસુધી સુવાડેલોજ રાખવો, અને બિલકુલ ઉઠાડવો, અથવા ઉઠવા દેવો નહીં.

અગરજો બિમાર તદ્દન બેશુધ થઇ ગયો હોય, અને તેથી કાંઈ પણ વસ્તુ મોહવાટે પેટમાં ઉતરી શકતી નહીં હોય, તો નીચે જણાવેલી વસ્તુઓ મેળવીને પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવી, અને તે દર બે કલાકે ચાલુ રાખવી.

“બ્રાંડી”	આઉંસ ૧
“વીહી”	ચમચી ૨
સેરવો	પાણી ૧

અગરજો માથું અતિશય દુખતું હોય, ઉંઘ મુદલ આવતી નહીં હોય, અને બિમાર બકબક ઘણી કરતો હોય, ચામડી સુકી અને ગરમ હોય, આંખો રાતી લોહીજીવી હોય, નાડીનો ઠણકો જારમાં ચાલે, અને દિલનો ધબકારો પણ જારમાં ચાલે, તો જાણવું કે ભેજમાં લોહીનો જાસ ઘણો થવાથી ભેજનો વરમ થયોછે. એવી વેળા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ ખનાવી, અકેકી ગોળી, દર બેથી ત્રણ કલાકે ગળાવવી.

એડમટ્રેડટ આવ ઓપીયમ... એન ૨ | ઇપીકાઇડુઆના પાઉડર એન ૪
એન્ડીમની પોટાશ ટારટ્રસ .. એન ૧ | એડમટ્રેડટ હાઇપોસાએમાઈ... એન ૮

પણ જો એથી ઉલટું ચામડી નરમ તથા ભિની હોય. પરશેવો ઘણો પડે, આંખો રાતીનબદલે જીજી ફિક્કી દેખાય, નાડી જારમાં ચાલવાનેબદલે ઘણી ઝીણી દોરાજીવી અથવા હાથને મુદલ લાગે નહીં એવી હોય, દિલનો ધબકારો પણ ઘણો ધીમેથી સંભળાય, હાથપગ થંડા હોય, આંકરાં આવે, અને તાણતોડ થાય, તો જાણવું કે અતિશય નબળાઈને લીધે, ભેજમાં ધુરતું લોહી નહીં ફરવાથી માથું દુખેછે. અને તેથી બિમારને ઉંઘ પણ આવતી નથી. એવી વેળા “એન્ડીમની પોટાશ ટારટ્રસ” અથવા ઇપીકાઇડુઆના પાઉડર” ની દવાઓ કદી આપવી નહીં, પણ તેનેબદલે શક્તિ આવે એવી દવાઓ આપવી, જેવીકે નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે દવાઓ મેળવીને લીકરગ્લાસ ભરી, દર એકથી બે કલાકે પાવી, તથા “વાઈન” પાવો.

હાઈકર ઓપાઇ સેટીવ.... મીનીમ ૪૦	અથવા ટીકચર ડીજીટલીસ.... ગ્રામ ૧
સીરીટ ક્લોરોફોર્મ	મીનીમ ૪૦
ટીકચર લેવન્ડર કમ્પાઉન્ડ ..	ગ્રામ ૧
કપુરનું પાણી	આઉન્સ ૪
	પાણી
	આઉન્સ ૪

એ દવાઓ મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી દર બે કલાકે પાવી.

અગરજો આંખની કીકીઓ ખંચાયલી હોય, મોહાણું તથા શરીર નરમ નીલા રંગનું થયેલું જણાય, બિમારને શ્વાસ લેવો ભારી પડતો હોય એમ દેખાય, અને એટલીતા બકબક કરે, કે તે તદન શેશુ અવસ્થામાં આવશે એવી આપણને ધારતી રહે, તો અકીણની દવાઓ કદી આપવી નહીં. પણ તેનેબદલે “ક્લોરલ હાઇડ્રસ,” અને “બેલોના”ની દવાઓ પાવી, જેવીકે ૨ ગ્રામ “સીરપ ક્લોરલ હાઇડ્રસ,” તથા ૧ આઉન્સ પાણી, આ બંધેને મેળવીને બિમારને પાવું, અને તે દર ત્રણ કલાકે પાવું ચાલુ રાખવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની છ ગોળીઓ ખનાવી, અકેકી ગોળી, દર ત્રણ કલાકે ગળાવવી.

એડમટ્રેડટ આવ બેલોના..... એન ૧
પાલ્યુક્રી હાઈકરજીરામ

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને દર બે કલાકે, દહાડામાં બેથી ત્રણવાર પાવી.

એન્ટીમોનીમલ વાઇન	મીનીમ	૧૫
ટીકચર આવ કેસ્ટર	ગ્રામ	૦૧
કેમફર વૉટર.....	આર્કેમ	૧

અગરજે બિમાર બુઢું હોય, તો માથું ઢુખતું નરમ પાડવામાં તેની બોમાં ઉપર સુકાં વેલુતર સુકવાં, અથવા માથાંઉપર ગરમ સેક કરવો, પણ જો બિમાર જુવાન હોય, તો કોથલીમાં બરફ ભરીને તે માથાંઉપર સારીપડે ફેરવ્યા કરવું. તથા રાતદિવસ “કોલોનવૉટર,” તથા પાણીમાં બરફ નાખીને તે માથાંઉપર સુકવ્યા કરવું.

અગરજે એટલા ઇલાજોથી માથું ઢુખતું નરમ નહીંજ પડે તો માથાંઉપરનાં બાલ કહડાવી નાખીને, તે ઉપર પેલેલાં રાઇની આગળી સુકી જોવી, અને તેથી જો ગુણ નહીં જણાય, તો માથાંઉપર “બ્લીસ્ટર” સુકવુ, તથા કાનપટ્ટીની પછવાડે એકથી બે જોડો સુકવી.

અગરજે બિમારીનીવેળા બરડાઉપર ચત્તું પડી રહેવાથી ઘસારો થઈને માડાં પડે, તો હવાનાં અથવા પાણીનાં બિછાણાંઉપર બિમારને સુવાડવું.

અગરજે ડુકકામાં પિસાબ એકઠી થઈ હોય, પણ બિમાર તે બાહાર કાઢાડી શકતો નહીં હોય, તો ડાકટરને બોલાવીને સળીવડે તે બાહાર કહડાવવાને કહી સુકવું નહીં. પણ જો પિસાબ ડુકકામાં હોવાનેબદલે તેની ઝેરી વસ્તુઓ લોહીમાં ફરતી રહે, અને પિસાબ બિલકુલ થાયજ નહીં, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, લીકરવાસ ભરી, દર બે કલાકે પાવી.

માઇટ્રેટ આવ પૉટાશ ..	ગ્રેન	૬૦	સીરીટ આવ કોલોચાઇર્મ.	મીનીમ	૬૦
સીરીટ આવ નાઇટ્રિક ઇસર	મીનીમ	૬૦	પાણી.....	આર્કેમ	૧

તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવી.

એરંડીકં તેજ	આર્કેમ	૧
ટરપીનગ્રાઇન	ગ્રામ	૮
કાજી.....	આર્કેમ	૧૫

અથવા ૪ ગ્રેન “કેલોમેલ,” તથા ૨૦ ગ્રેન “જેલેપ પાઉડર.” આ બંધને મેળવીને, તેનું એક પડીકું કરીને પાણીસાથે ફકાડવું.

આ સઘળા ઇલાજો કરવાસાથે બિમારનું બિછાણું ઘણું સ્વચ્છ રાખવું. અગરજે દવા અથવા દરકાંઈ પાતાં, ખોરાક ખવડાવતાં, સેકપોત કરતાં, પાણીમાં ખેસાડતાં, ઇત્યાદિ આવજત કરતાંબિમારનાં લુગડાં બિનાયાં. બગડયાં, અને મેલાં થયાં હોય, તો તે ઝટ બદલી નાખવાં, જો ઓરડામાં બિમારને સુવાડવું હોય, ત્યાં ખાણસોની ગરદી થવા દેવી નહીં, અને એક અથવા બે આવજત કરી શકેએવાં ખાણસોશિવાય કોઈ બીજાંને માંહે આવવા દેવાં નહીં, ઓરડાની હવા સ્વચ્છ

અને ચોખ્ખી રાખવામાંટે સંડાસ, મોરી, ઇત્યાદિ જગ્યાઓમાં “કારબૉલીક આસીડ” સારીપઠે છાંટવું, અથવા “કૉન્ડીસ એન્ટીસેપ્ટીક ફ્લુઇડ” નામનું. બિમારનાં બિછાણુંઉપર પણ “કારબૉલીક આસીડ”નો ભુકો ભભરાવવો, ઓરડામાં સઘળે યુનો લગડાવવો, અને હવાનો માર્ગ ખુલ્લો રાખવામાંટે સઘળાં બારીબારણાં ઉઘાડાં રાખવાં, પણ સંભાળ રાખવી, કે વા બિમારનાં શરીરઉપર પાધરો કુકે નહીં.

અગરજે બિમારને વાનાં, અથવા પાણીનાં બિછાણાંમાં સુવાડવાથી પણ બરડાઉપરનાં ચાઠાં નરમ નહીં પડે, અને ઉલટાં વધતાં જાય, તો તેનાં બરડાની નિચ્ચે અલસીની મોટી “પોલ્ટીસ” ગરમ પાણીમાં બનાવીને મુકવી, અને તે રસી લાગવાથી વારંવાર ખરાબ થાય, તો તરત બદલ્યા કરવી. ચાઠાં રૂઝાવવા માંટે ૧ થી ૬ ટ્રાન્ક “પરમેનગેનેટ આવ પોટાશ,” તથા ૨૦ ગ્રાઉન્સ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તેથી ચાઠાં ઘોવાં, જેથી તેમાંથી નિકળતો નકારો વાસ ઓછો થશે, અને ત્યારપછી તેઉપર રાજમનાં મલમતી આગળી બનાવીને મુકવી.

બિમાર જરા સાજું થવા માંડે, કે તેને શક્તિ આવેએવી દવા પીધામાં આપવી, જેવીકે ૧ થી ૨ ચમચી “સીરપ આવ લેક્ટો ફૉસફેટ આવ લાઇમ,” તથા ૧ લીટરગ્લાસ ભરી પાણી, આ બંધેને મેળવીને, દર ત્રણ કલાકે પાવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

ડાઇલ્યુટેડ નાઇટ્રો મ્યુરીઅસીક આસીડ	ડ્રામ	૧
ફ્રુક્તનાઇન ડી સુલફેસ	ઝેન	૮
ટ્રીક્યર આવ સ્ટીલ	મીનીમ	૧૦
મીનક્રુબન આવ સીન્ક્રોના આર્ક	ગ્રાઉન્સ	૬

બિમારીનીવેળા પેહિરાવેલાં લુગડાંના બનેતા સમૂજો નાશ કરવો, અથવા ૧ લાગ “કારબૉલીક આસીડ,” અથવા “કૉન્ડીસ ફ્લુઇડ,” અને ૧૦૦ લાગ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તેમાં બોળી રાખીનેપછી બીજાં સોજાં પાણીએ ઘોળને સ્વચ્છ કરીનેપછી તેઓને પાછાં પેહિરવામાં લેવાં, પણ એમનાંએમ ઘોળીને ત્યાં ઘોવા મોકલવાં નહીં, કારણકે તેમ કરવાથી આખા શેહિરમાં એ તાવ લુગડાંની મારફતે ફેલાયછે. ઓરડામાંહિની હવાને ચોખ્ખી કરવામાંટે “ફલોરીન ગાસ” પણ વાપરવામાં આવેછે, જે ઘણી સેહલાઇથી નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે બનાવી શકાયછે.

હલોરેડ આવ પોટાશ ડ્રામ ૨ | આસીડ હાઇડ્રોલોમીક ડ્રામ ૧

આ સઘળાંને મેળવીને કાચની જુદીજુદી રકાબીઓમાં નાખી, તે રકાબીઓ ઓરડાનાં જુદાજુદા ભાગોમાં છુટીછુટી મુકી રાખવી, જેઓમાંથી “ફલોરીન ગાસ” નિકળીને ઓરડાની ગલીય હવાને ચોખ્ખી કરશે. આ પ્રમાણે ઓરડાની હવાને ચોખ્ખી કરવાપછીજ તે ઓરડો પાછો વપરાસમાં લેવો.

આ તાવ બીજાં માણસોને ઉડે નહીં, એટલામાંટે બિમારનો ઝાડો, પિસાળ, ઇત્યાદિ ગલીય વસ્તુઓ સંડાસ, મોરી. અથવા “ગટર”માં નાખવો નહીં. પણ

“કૉનડીસ ડીસઈનફેક્ટીંગ ફ્લુઈડ,” “કલોરાઈડ ગ્રાવ ઝીંક,” હિરાક્સીનું પાણી, “નાઈટ્રેટ ગ્રાવ લેડ,” અથવા “કારબોલીક ગ્રાસીડ,” આ પાંચમાંહેલી ગમેતે એક વસ્તુ થોડાં પાણીમાં નાખીને તે એક વાસણમાં રાખી મુકવી, અને ઝાડો, પિસાબ, ઇત્યાદિ ગલીચી તેમાં સઘળી એકડીકરીને પછી દુર એકાંત જગ્યાએ લઈ જઈને નાખવી, અથવા દાટવી. અગરજે ઉપલી વસ્તુઓ તરત મળી શકતી નહીં હોય, તો કોલસો, અથવા ચુનો ગલીચી એકઠી કરવાનાં વાસણમાં નાખવો. આ સંભાળ લેવાની અગત્ય એટલામાંટેછે, કે જે ઝાડો, પિસાબ, ઇત્યાદિ ગલીચીવાળી વસ્તુઓ એમનીએમ સંડાસ, મોરી, અથવા “ગટર”માં નાખવામાં આવી હોયછે, તો આ વસ્તુઓમાંહેલું તાવનું ઝેર આપ્પા ઘેરમાં તથા મોહેકલામાં ફેલાયછે. વળી આપ્પા ઘેરને ચુનો લગડાવવો, સંડાસ, મોરી, તથા “ગટર”આગળ ચુનાનો ટગ મુકી રાખવો, કે જે ઝેરી હવાને ચુસી લેશે. ઘેરમાં રાતદિવસ ગંધક બાળવી, બિમારનાં ઝોરડામાં બને તેમ થોડો માત્ર અગત્યજેગ સામાન રાખવો. મુખ્યકરીને શેત્રંજ, સાદડી, ઇત્યાદિ મોંયઉપર પાંથરવું નહીં, અને જે હોયતો તે કાણાડી નાખવું, કારણકે એ વસ્તુઓ તાવનું ઝેર ઘણું સેહેલથી ચુસી લેછે. અગરજે બિમારનાં લુગડાં પરશેવાથી લિંબ્યાં હોય, તો તે બદલી નાખવાને લુલવું નહીં, બિમારને ઘેરનાં સર્વેથી ઉપરનાં માળ-ઉપર રાખવો ઘણો સારોછે, તેનું બિછાણું સ્વચ્છ રાખવું, ઝોરડાનાં બારી-બારણાં એવીરીતે ઉંઘાડાં રાખવાં, કે ખુલ્લો વા ઝોરડામાં આવે પણ બિમારનાં શરીરઉપર કુંકે નહીં.

જે જગ્યાએ ડાકટર મળી શકતો નહીં હોય, ત્યાં આ જાતનાં તાવનો તરત ઉપાય નીચેપ્રમાણે કરવાને એક કાબેલ ડાકટર ભલામણ કરેછે.

* “નાકરવાળું ચુનાનું પાણી... અમચી ૮ | દુધ ઝેર ૨

આ બંધેને મેગવીને, તેનાં આડ લાગો કરી, અફેફે! લાગ. દર ત્રણ કલાકે પાવો. આ ઇલાજ જેકે ઘણો સાધારણછે, તોય તે ઘણો ગુણકારકછે, અને જે પ્રથમથીજ કયીમાં આવેછે, તો તેથી ઘણો ગુણ થાયછે. મુખ્યકરીને જ્યારે જીભનો રંગ કાળો હોય, તથા તે સુકી હોય, નખજાઈનેલીધે દાંતો અને હોઠોઉપર કાળો થરો બંધાયો હોય, તો એ ઉપાયથી અતિશય ગુણ થયાવિના રહેતો નથી. વળી ટુફરની ચરબી, તથા બકરાંની ચરબી, બંધે સરખે લાગે મેગવીને તે પિગજાવવી, અને બિમારનાં શરીરની આમડીઉપર દરરોજ સવારનાં તથા રાત્રે એક કલાકસુધી મસજવી.

* “એફેફેડ ઑલ્યુમીન ગ્રાવ લાખમ.”

એકવીસ દહાડાનો તાવ.

(ટાઇફોઇડ ઓર એન્ટરીક ફીવર=Typhoid or Enteric Fever.)

આ જાતનો તાવ “ઘોઢ દહાડાનાં તાવ” (ટાઇફસ ફીવર)નાંકરતાં તદ્દન જીદીજ જાતનો હોયછે, અને તેથી જીદીજ કારણથી એ તાવ આવેછે. “ઘોઢ દહાડાનાં તાવ”નીપહે આ તાવથી પણ હજારો માણસો મરણ પામેછે. આગળ હિંદુસ્તાન દેશમાં એ હમણાનાંજેટલો સાધારણ ન હતો, પણ હવે તેને ઘણે ઠેકાણે પોતાનો દેખાવ દીધોછે. આ તાવ એકવીસ દિવસસુધી ચાલુ આવેછે, અને તેવેળા શરીરમાંથી જરા પણ ખસતો નથી.

નીશાની.—આ તાવમાં ગુલાબી રંગનાં દાણાઓ ઝુમખાનાં આકારમાં દેખાયછે. તેઓ મુખ્યકરી પેટઉપર, અને આડથી બાર દિવસમાં દેખાયછે. ઝાડા પાણીજવા, તથા પિગા રંગનાં આવેછે, અને આંતરડાંમાં ચાડાં પડવાથી તેમાંનું લોહી કેટલીકવેળાં ઝાડાસાથે જાયછે. નબળાઈ અતિશય થાયછે, પેટમાં વા પકડેછે, અને તેથી પેટ ઢોલજેવું મોટું થઈને ચડી આવેછે. આરીતે આરો થવાથી, એને કોઈવાર “આંતરડાંનો તાવ” પણ કહેછે.

તાવ આવવાની ૮ થી ૧૪ દિવસઅગાઉથી બિમારને સુસ્તી લાગેછે, હાથ-પગમાં કળતર થાયછે. માથું દુખેછે, ચક્કર આવેછે, કેટલીકવાર નાકમાંથી લોહી વેહેછે, લુખ લાગતી નથી, તથા સારીપહે ઉંઘ આવતી નથી. આપ્રમાણે ૮ થી ૧૦ દિવસ વિન્યાકેડે તેને ટાહાડ વાગીને પાતળો ઝાડો થઈ આવેછે. તથા ઉલટી થાયછે, અને તાવ આવેછે. પેટ ઢોલજેવું મોટું થાયછે, અને જરાપણુ દાખવાથી તે દુખેછે, અનવાળું જોવાઈ શકાતું નથી, લુખ બિલકુલ જતી રહેછે, પણ તરસ અતિશય લાગેછે, તાવ આખો દિવસ અને રાત શરીરમાં રહેછે, અને મુખ્યકરીને રાત્રે શરીર વધારે ગરમ રહેછે, શરીરની ચામડીની ગરમી ૧૦૪ “ડિગ્રી” (ફારેનાઇટ) હોયછે, તથા નાડી ૯૦ થી ૧૨૦સુધી એક મીનીટમાં ચાલેછે, જીભ આણીઆગળથી રાતી હોયછે, તથા તેનીવચ્ચે અને બાજુઓઉપર ચિકણો થરો બંધાયલો હોયછે, જેમજેમ દહાડા જાયછે, તેમતેમ જીભ સુકી, રાતી, અને ચળકતી જણાયછે, બકબક કરવાનું ચાલુ થાયછે, બિમાર આડું-અવળું બકેછે, અને ધીમેધીમે તે બેશુધ થાયછે. તાવ આખાપછી ૭ થી ૧૪ દિવસનીવચ્ચે છાતી તથા પેટઉપર ગુલાબી રંગનાં દાણાઓ ફોલ્લીઓનીપહે કુટી નિકળેછે, જે ૧ થી ૨ દિવસસુધી દેખાવ દઈ પાછા આણુદીઠ થઈ જાયછે, અને તેઓની જગ્યાએ નવા કુટેછે, આપ્રમાણે ૨૧ દિવસસુધી ચાલેછે. જ્યારે આ દાણાઓ બિલકુલ જતા રહેછે, ત્યારે તેઓની જગ્યાઉપર કશા પણ ડાઘો, ચીરાઓ, અથવા ખાડાઓ પડી રહેતા નથી.

આ તાવની મુખ્ય નીશાનીઓ બે હોયછે. એક ગુલાબી રંગનાં દાણાઓનું કુટવું, તથા બીજી ઝાડાઓનું આવવું. તાવની શુદ્ધઆતમાં ૫ થી ૬ પાતળા

પાણીજેવા આડાઓ આપ્યા કરેછે, અને ૧૦ થી ૧૪ મે દિવસથી આડો વધારે વાર તથા જોરમાં આવેછે, અધકચરા બાફેલા વટાણાનાંજેવો તેઓનો રંગ હોયછે, તથા તેઓ પાતળા છુંછાવાળા થાયછે. કોઈ વેળા આંતરડાંમાં ચાકાં પડવાથી આડાવાટે પુષ્કળ લોહી બાહાર પડેછે, અને તે અતિશય વાસ મારેછે. તાવનેલીધે શક્તિ ઘટેછે, અને તેથી આડો તથા પિસાબ બિછાણાંમાં થઈ જાયછે, નકારી જાતની ખાંસી થઈ આવેછે, અને શ્વાસ સારીપઠે ચાલતો નથી. આ જાતનાં તાવનેલીધે શરીરની માંહેનાં અવયવો, જેવાકે ફેફસું, ગુરદો, કલેજું, તલી, ઇત્યાદિ સઘળાંનો અવારનવાર વરમ થાયછે. અગરજો ગુરદાનો વરમ થાયછે, તો પિસાબ પોતાની હંમેશાની રીતપ્રમાણે બનતી નથી, અને તેથી કરીને પિસાબનેલગતી ઝેરી વસ્તુઓ લોહીમાં ફરતી રહેછે, જેથી બિમારને પાછળા દિવસોઉપર સનેપાત થાયછે, અને તેથી તે તદ્દન બેશુધ થાયછે, તાણુતોડ કરેછે, અને છેલ્લે મરણ પામેછે. મરણ પામવાની થોડી વેળાઅગાઉ, તેને કોઈ વખતે મોટો લોહીસાથનો આડો, અથવા લોહીસાથની ઉલટી થાયછે.

આ તાવ “મૌદ દહાડાનો તાવ” નીપઠે જીવાન અથવા બુદ્ધ, પુરૂષ, સ્ત્રી, અને બાળક, સઘળાંને એકસરખી રીતે લાગુ પડેછે.

સમ્બન્ધ—નકારી બાંધણીની મોટી ગટરો, જેમાં ફરીઆનું અથવા નદીનું પાણી પુરતા જોસથી આવી નહીં શકવાથી ગલીચી સારીપઠે ધોવાઈ જતી નહીં હોય, તેવી ગટરોમાં ઝીણી ફાટો પડવાથી તેમાંથી એક જાતની ઝેરી હવા શેહેરમાં ફેલાઈને તેમાંથી આ જાતનો તાવ ઉત્પન્ન થાયછે. ઘણીવેળા આ જાતની ગટરોમાં ગલીચ વસ્તુઓનો નથો ઘણાં મહિનાઓસુધી પડીને કોહેછે, અને તેથી પણ બાહારની હવા બગડીને આ તાવ લાગુ પડેછે. કેટલીકવેળા આ ગલીચી ગટરોમાંથી થઈને તેનીઆસપાસનાં કુવા, તળાવો, નદીઓ, ઇત્યાદિનાં પીવાનાં પાણીમાં દાખલ થાયછે, અને તે પાણી પીધામાં અથવા નાહાવામાં લીધાથી આ તાવ આવેછે.

ઘાઁકરીને આ તાવ એક વેળા એક માણસને થવાપછી તેજ માણસને પાછો આવતો નથી. એક વેળા એનું ઝેર હવામાં દાખલ થવાપછી ઘણી ગિચ્ચ વસ્તીવાળી જગ્યાઓ, જેવીકે લશ્કરનાં સેપાહોની છાવણીઓ, નિશાણો, કારખાનાઓ, તુરંગો, ઇત્યાદિમાં ફેલાયછે. શરીરમાં જેવું આ નકારી હવાનું ઝેર પેસેછે, કે તરત તાવ આવતો નથી, પણ ૮ થી ૧૪ દિવસો વિત્યાકેડે તે પોતાનો ખરો દેખાવ દેછે, અને એટલા દિવસોસુધી બિમાર બેચેન અને સુસ્ત જેવો કૃપી કરેછે.

ઈલાજો—તાવની શરૂઆતમાં બિમારનાં શરીરની ગરમી ઘટે એટલામાંટે ઉલટી કરાવવાની ઘણી અગત્યછે, માંટે જો તે ઉલટી પોતાનીમેજે નહીં કરે, તો ૦૧ થી ૧ આઉંસ “વાઈન ઇપીકાકયુઆના”ને પોણાં વાઈનગ્લાસ પાણીમાં મેળવીને, દર ૧૮ થી ૨૪ કલાકે પાવું. આપ્રમાને ૨ થી ૩ દહાડાસુધી પાવાથી ઉલટી થશે, અને તેથી શરીરમાંહેલાં લોહીની ગરમી, જે આ તાવમાં પેહેલે

૧૦૩ થી ૧૦૫ સુધી રેહેછે, તેમાં ઘટાડો થશે. જીલાબની કોઈપણ દવા કઠી આપવી નહીં, પણ જો ઝાડો ઘણો કબજ હોય, તો પેહેલાં ૪ ગ્રેન “કેલોમેલ”નું એક પડીકું ફકાડીને, ત્રણ કલાક વિત્યાકરે ૧ અમ્મો એરંડીઈ તેલ, અથવા ૨૦ ગ્રેન “રુબ્રાઈ,” તથા ૩૦ ગ્રેન “મેગનીસ કલસાઈડ,” આ બંધે મેળવીને પાણી સાથે ફકાડવું, અથવા માત્ર કાંજનું પાણી બનાવીને તે એકલું, અથવા માંહે ૧ અમ્મો એરંડીઈ તેલ ભળીને તે પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવું, અને ઝાડો સાફ આપાપછી, જો બિમાર મજબુત બાંધાનો હોય, તો ૦૧ આઈસ “ઇનફ્યુઝન ડીજીટેલીસ,” દર આઠ કલાકે બિમારને પાવું, અને તે પાંચથી છ દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને. તેમાંથી ૩ મીનીમજેટલી લેઈ પાણીમાં ભળીને, દર બેથી ત્રણ કલાકે પાવી.

આઈસોડાઈન	ગ્રામ	૧
પૌચાસ આઈસોડાઈડ	ગ્રામ	૨
પાણી	ગ્રામ	૧૦
અથવા ટ્રીકચર આવ આઈસોડાઈન	ગ્રામ	૨
ફાર્માસીક આસીડ	ગ્રામ	૧

આ બંધેને મેળવીને, તેમાંથી ૧ થી ૩ ટીપાં. લીકરગ્લાસ ભરી પાણીમાં મેળવીને મોટી ઉંમરના બિમારને દહાડામાં ત્રણ વખત પાવું. અથવા ૨ ગ્રામ “લાઈકર હાઈડ્રારજીરાઈ આઈડેનરાઈડ,” તથા ૬ આઈસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, પોણું લાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવું. અથવા ૨ ગ્રામ “સલફે કારબોલેટ આવ સોડીઅમ,” તથા ૬ આઈસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, દર ચાર કલાકે પાવું. તથા તે બેથી ત્રણ દહાડા સુધી ચાલુ રાખવું.

અગરજો બિમારને ઝાડો આવતો હોય, તો ઉપલી દવા મોટી ઉંમરનાં બિમારને આપની વખતે, તેમાં દર વેળા ૫ ટીપાં “ટ્રીકચર આવ મોપીયમ” મેળવીને પાવી. પણ જો ઝાડો કબજ હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેમાંથી ૪ ગ્રામથી ૧ આઈસ જેટલી મોટી ઉંમરના બિમારને દરએક કલાકે પાવી.

બીમરાઈન	આઈઝ	૧
માઈટ્રીક આસીડ	ગ્રામ	૧
પાણી	આઈઝ	૬

જો બિમાર પેહેલાં મજબુત બાંધાનો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને એકદમ પાઈ દેવી, અને તે દર ચાર કલાકે, દહાડામાં ચારથી પાંચ વાર પાવી, તથા આસરે પંદર દહાડા સુધી ચાલુ રાખવી.

ટ્રીકચર બેલેડોના	મીનીમ	૨૦
મીરપ આઈઝ	ગ્રામ	૨
પેપરમાઈન્ટનું પાણી	આઈઝ	૧૧

અથવા ૩ ટીપાં “ સલ્ફ્યુરસ આસીડ,” નાહાની ઉંમરનાં બચ્ચાંને, તથા ૨૦ ટીપાં મોટી ઉંમરનાં બિમારને, પાણીમાં અથવા સાકરનાં શીરામાં ભેળીને, દર ચાર કલાકે પાવાં, અને બિમારને જે ગંધકનાંજીવો સ્વાદ મોંઢમાં લાગે, અથવા સોડમ આવે, તો તે બંધ કરવાં, અને જે સાથે ઝાડો પણ આવતો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ચાર ભાગ કરી, અઠ્ઠેકો ભાગ, દર ત્રણ કલાકે પાવો.

મલક્યુરસ આસીડ	મીનીમ	૬૦		ઝાકરનો શીરા	આઉંચ	૧	
ટીકચર આવ ઓપાયમ...		મીનીમ	૨૦			પાણી	આઉંચ	૬
આસીડ મલક્યુરીક ડાઇલ્યુટ		મીનીમ	૮૦,						

ઉપલી દવા ઘણી ગુણકારક છે, અને મુખ્યકરીને જે તાવની શુદ્ધઆતમાંજ આપી હોય છે, તો તેથી ઘણી વેળા બિમાર સાજો થઈ જાય છે. એનો મુખ્ય ગુણ આ જાતની તાવમાં લોહીનીમાં હે ફરતી ઝેરી વસ્તુઓનાં તદ્દન નાશ કરવાનાં છે.

તંદરોસ્ત હાલતમાં શરીરની ગરમી ૯૮.૫° ડિગ્રીથી ૯૯° સુધી રહે છે. પણ આ જાતની તાવમાં બીજી જાતની તાવ કરતાંને, તે વિશેષ વધીને ૧૦૫° થી ૧૧૦° સુધી થાય છે; તેથી એ જાતની તાવમાં પરસેવો થઈને શરીરની ગરમી ઓછી થવાની ઘણી અગત્ય છે. એટલામાટે “ ક્લીનીકલ કરમોમીટર ” (તાવ જોવાની પારાની સીસી) બિમારની બગલમાં પાંચ મિનીટ સુધી મુકીને શરીરની ગરમી ફેટલી ડિગ્રી છે તે પેહેલાં તપાસવી. અગરજો પારાની સીસીથી શરીરની ગરમી ૧૦૧° થી વધારે રહેતી માલમ પડે, તો નીચે લખેલી દવાઓમાંથી જે તે એક દવા દર અઠ્ઠેક કલાકે મોટી ઉમરના બિમારને તેના વજન પ્રમાણે પાણીમાં ફેંકાડવી.

એન્ટીપાઇરીન ગ્રેન ૧૫ થી ૨૦—અથવા થેંકીન ગ્રેન ૩ થી ૪—અથવા ફેરીન ગ્રેન ૧૦—અથવા ડીસીરસીન ગ્રેન ૧૦—અથવા એન્ટીફિબ્રીન ગ્રેન ૬.

ચેતવાણી—ઉપર લખેલી પાંચ દવાઓમાંની કોઈપણ એક દવા આપતી વેળા સંભાળ રાખવાની ઘણી અગત્ય છે; અને તે એ કે, એ દવાઓમાં પરસેવો લાવવાનો અને ગરમીનો જોસ ઘટાડવાનો ગુણ છે, માટે પેહેલું પડીકું આપવા પછી એક કલાક વિન્યાકેડે પારાની સીસી બિમારની બગલમાં પાંચ મિનીટ સુધી રાખીને, તે જોવી. અગરજો શરીરની ગરમી ૧૦૧° કે તેથી ઓછી માલમ પડે તો, ઉપલી દવામાંનું બીજું પડીકું ફરીથી આપવું નહીં, કારણ કે તેથી એકદમ ઘણેજ પરસેવો પડવાથી કોઈ વખત બિમાર સુક્ત થઈ જાય છે. પણ જો તાવની ગરમી તેટલીજ અથવા તેથી વધારે હોય, તો, એજ દવા દર અઠ્ઠેક કલાકે ચાલુ રાખવી, પણ એક વાત ધ્યાનમાં રાખવી, અને તે એ કે, ૨૪ કલાકમાં એ દવાના ફક્ત ત્રણજ પડીકાં આપવાં. અગરજો એ પડીકાંથી તાવની ગરમી ૧૦૧ ડિગ્રીથી ઓછી થએલી માલમ પડે તો, તાવ ઉતરવાનો લાભ લઈને, તરતજ “ કુર્ષનાઈન ડી સલ્ફસ ” ગ્રેન ૧૫ થી ૨૦ પાણીમાં ફેંકાડવું, અને તાવની ગરમી જો એટલીજ ડિગ્રી ઉતરેલી ચાલુ રહે, તો, દર ત્રણ કલાકે કુર્ષનાઈનના બીજાં બે પડીકાં પાણીમાં ફેંકાડવાં.

અગરજો તાવ ૨૧ દહાડાનોજ હશે, તો તે પોતાની હદ પુરી થવા વિના જવાનો નથી. તોપણ ઉપર જણાવેલા ઇલાજો કરવાથી તાવનો જોર વધતો અટકે છે, એટલુંજ નહીં, પણ બિમારના શરીરના ચોક્કસ અવ્યવો ઉપર માઠી અસર થતી નથી. તાવની ગરમી ઘટાડવા માટે ઉપલી જે પાંચ દવાઓના નામો આપ્યાં છે, તે દવાઓમાંથી એન્ટીપાઇરીન નામની દવા વધારે પસંદ કરવા જોગ છે, કારણ તે બીજી દવાઓના જેટલી દરદીને સુસ્ત કરતી નથી.

શરીરની ગરમી ઘટાડવામાં નીચે જણાવેલી દવા પણ ઘણી ઉપયોગી છે, માટે તે મેજવીને તેનાં ચાર ભાગો કરી, અઝેકો ભાગ, મોટી ઉંમરનાં બિમારને, દર બે કલાકે, દહાડામાં ચાર વાર પાવો, તથા બચ્ચાંને ૧ થી ૨ અમ્મી ભરી પાવી, અને જો પરશેવો નહીં પડે, તો એ દવા ચાલુ રાખવી. અગરજો આમડી સુકી અને ગરમ હોય છે, તો આ દવાથી પરશેવો પડીને તે બિની અને નરમ થાય છે.

સેલીસીન	ગ્રેન	૪૦	માકરનો શીશી	આઉંઝ	૧
લાઇકર એમાની એસીટીકીઝ. આઉંઝ	૧		પાણી	આઉંઝ	૧
ટીકચર આઉંઝ	ગ્રામ	૧			

અગરજો ઉપલી દવા પાવાપછી, પેટેલે દિવસે પરશેવો નહીં પડે, તો ચારથી પાંચ દહાડાસુધી એજ દવા પાઇ જોવી.

કેટલાક અનુભવી ડાક્ટરો આ તાવની શરૂઆતમાં આમડીની વિશેષ ગરમી ઘટાડવામાં ૨૦ થી ૩૦ ગ્રેન “કુઇનાઇન ડી સલફસ” તથા ૦૧ ગ્રેન અકીબુને લુકો, આ બંધેને મેજવીને, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં બેથી ત્રણ વાર આપે છે, જેથી ઘણી વેળા તાવનો જોસ નરમ પડે છે. તેજપ્રમાણે વળી કેટલાક ડાક્ટરો આ તાવની શરૂઆતમાં નીચે જણાવેલી દવાઓ મેજવીને એકદમ પાય છે, તથા તે દર ત્રણ કલાકે ચાલુ રાખે છે. આ ઉપાયો સારા છે, માટે અજમાવવાની લલામણ કયે છે.

પૉટાશ ક્લોરાઇડ	ગ્રેન	૧૦
આસીડ હાઇડ્રોક્લોરીક ડાઇલ્યુટ	મીનીમ	૧૫
પાણી	આઉંઝ	૧૧

આ તાવમાં પીવાની દવાસાથે બાહારનાં ઉપાયો કરવાની ઘણી અગત્ય છે. ઘણી વેળા આ તાવની શરૂઆતમાં બિમારને શરીરે ચરબી અથવા કુધની મલાહી મસજવાથી ઘણું ગુણ થાય છે. બિમારને તાવ આવવા માટે, કે ૧ ખાલાં થંડાં પાણીમાં, ૧ ગ્લાસ “ટૉઇલેટ વીનીગર,” અથવા થોડો સોજો સેરડીનો સરકો ભેળીને, તેમાં વાદળું બોળી તે બિમારનાં આપ્માં શરીર ઉપર સારીપઠે ફેરવવું, અને પછી તરત જડા “કુવાલ” વડે નુછી નાખવું. આપ્રમાણે દર ત્રણથી ચાર કલાકે કર્યા કરવું, અથવા બિમારને ઘણાં થંડાં, ગમેતો બરફનાં પાણીનાં વાસણમાં આસરે લીસ મીનીટસુધી બેસાડવો, તથા બચ્ચાંને પાંચ મીનીટસુધી બેસાડવું, અને ત્યારપછી બાહાર કાઢાડીને શરીર તદત નુછી નાખવું. અને બિમારની ઉમર-

પ્રમાણે થોડો “બાંડી” તથા પાણી ભેળીને પાવો, અને પછી શરીરનો આસ-પાસ ધાબળી લપેટીને સુવાડવો, પણ સંભાળ રાખવી, કે પાણીમાં બેસાડતી વેળા, અથવા બેસાડી રહેવાપછી થંડો વા શરીરઉપર કુંકે નહીં, તેમાંટે બારી-બારણાં બંધ રાખવાં. અગરજો એ ઉપાય કરતી વેળા બિમારને ટાહાડ વાગી આવે, તથા તેનો જીવ ફરી આવે, તો પાણીમાંથી તરત બાહાર કાઢાડી લેવો, અને ફરીથી એમ કરવું નહીં, પણ ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે માત્ર વાદળું શરીર ઉપર ફેરવવું. આ ઉપાયો ઘણાં ગુણકારક છે, માંટે તે જરૂર કરવા. ડાક્ટરની ઝેરહાજરીમાં પણ ઉપલા ઉપાયો ઘણાં કામ લાગે છે. વગી સંભાળ લેવી, કે જે બિમારને ખાંસી થઈ હોય, તો ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે વાદળું શરીરઉપર ફેરવવામાં કરી અડચણ નથી, પણ જે આડાસાથે લોહી પડતું હોય, અને બિમારનું પેટ દાબવાથી તેમાં ઘણો દુખાવો થતો જણાય, તો વાદળું ફેરવાથી અવગુણ થાય છે.

આ તાવમાં પ્રથમથીજ આડો થોડોથોડો અને પાતળો આથા કરે છે, જ્યેથી એકરીતે જતાં ગુણ થાય છે, કારણકે તેમ થવાથી શરીરમાં ફરતું ઝેર આડાને રસ્તે બાહાર નિકળે છે, પણ જે આડો વારંવાર થતો હોય, અને વધારે થાય, તો તે અટકાવવો જરૂર છે, એટલામાંટે જે જીભઉપર ઉજળો થરો થયો હોય, તો

જલુ પાત્ર	ગ્રેન ૧૨
દળીકાકડુંઆના પાઉડર	ગ્રેન ૨
અશીણ	ગ્રેન ૨

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની બાર ગોળીઓ બનાવી, અઝેકડી ગોળી, દર એકથી બે કલાકે બિમારને ગળાવવી, અને દાંતનાં પારાઓ સુજી આવે, કે તે બંધ કરવી. આ ગોળીઓ ઘણી ગુણકારક છે, અને તેઓ આડાનો રંગ બદલીને તેઓને ધીમેધીમે બંધ કરે છે. અગરજો એ ઉપાયથી આડા બંધ નહીં થાય, તો નીચે જણાવેલા ૭ ઈલાજોમાંહેલો ગમેતે એક અનુભવવો.

ઈલાજ ૧ લો—એરંડીડં તેલ	મીનીમ ૨૫
ચુંદરનાં બુકો	દ્રામ ૩
સીરીઝ ક્લોરોફોર્મ	મીનીમ ૪૦
બીસમઠ મુખ નાઈટ્રસ	ગ્રેન ૬૦
લાઈકર મોરશીયા મ્યુરસ	દ્રામ ૧
પાણી	આઉંમ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, દર એકથી બે કલાકે, જ્યાંસુધી આડો બંધ થાય, ત્યાંસુધી મોટી ઉંમરનાં બિમારને પાવું. બચ્ચાંને એકથી બે મમચી ભરી પાવું. ઘણીવેળા જ્યારે કોઈપણ બીજી દવાથી આડો બંધ થતો નથી, ત્યારે એ ઉપલી દવાથી થાય છે.

ઈલાજ ૨ જો.—હાથકોકલોટીક આસીડ ડાઈલ્યુટ, } દ્રામ ૨
અથવા આસીડ મલક્યુટીક ડાઈલ્યુટ... }
લાઈફર ઓપાઈસેડીવ..... મીનીમ ૩૦
સાકરનો શીશી આઉંસ ૨
પાણી આઉંસ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવું.

ઈલાજ ૩ જો.—કલોરોડાઈન..... મીનીમ ૬૦
ઈનક્યુબન હીમટોકસીલાન, } આઉંસ ૬
અથવા ઈનક્યુબન લોંગિડ }
ટીકચર ઓપાઈ..... મીનીમ ૨૫
ઈનક્યુબન આવ મેટ્રિકો .. આઉંસ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે બિમારને પાવું.

ઈલાજ ૪ જો.—ગેલીક આસીડ ગ્રેન ૨૦
પલવીસ કાઈનો કમપાઈડ ગ્રેન ૨૦ થી ૪૦
પીસમક ગ્રેનટ..... ગ્રેન ૩૦

આ સઘળાંને મેળવીને, તેનાં ચાર પડીકાં કરી, અઝેકું પડીકું, દર ત્રણ કલાકે ફકાડવું. આ પડીકાં ઘણું ગુણકારક છે.

ઈલાજ ૫ જો.—ટીકચર કાઈનો દ્રામ ૨
ટીકચર કેમીગીઆ..... દ્રામ ૨
સીરપ પેપેર આઉંસ ૦.૧
ઈનક્યુબન લોંગિડ..... આઉંસ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવું.

ઈલાજ ૬ જો.—કારબોલીક આસીડ મોજી..... ગ્રેન ૩
અગ્રીજી ગ્રેન ૧
પીસમક સુખ નાઈટ્રસ ગ્રેન ૧૮
એક્સ્ટ્રેક્ટ નેનશીયન ગ્રેન ૫

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની છ ગોળીઓ બનાવી, અઝેકી ગોળી, દર ત્રણ કલાકે, બિમારને પાણીસાથે ગળાવવી.

ઈલાજ ૭ જો.—ચૉક મીક્સચર આઉંસ ૬
એક્સ્ટ્રેક્ટ બેન લીકવીડમ આઉંસ ૦.૧
ટીકચર હેટેકુ દ્રામ ૨
ટીકચર ઓપાઈ દ્રામ ૦.૧
સુખ નાઈટ્રેટ આવ પીસમક..... ગ્રેન ૬૦
પલવીસ કીટા કમપાઈડ ગ્રેન ૬૦

આ સઘળાંને મેળવીને, તેનાં ચાર ભાગો કરી, અઝેકો ભાગ દર ત્રણ કલાકે બિમારને પાવો.

અગરને ઝાડાસાથે લોહી નતું હોય, તો નીચે જણાવેલા ૫ ઈલાજો માંહેલો ગમેતે એક ઇલાજ કરવો. અલબત્તા એક ઇલાજથી જો ગુણ નહીં જણાય, તો બીજો ઇલાજ અનુભાવવો જોઈએ.

ઈલાજ ૧ જો.—૫૯મબાઈ એસીટિક્સ ગ્રેન ૨૪
ડાઈલ્યુટેડ એસેટીક આસીડ દ્રામ ૧
ડીસ્ટીલ્ડ વોટર આર્ડિઝ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, અધું લીકરગ્લાસ ભરી, દર અર્ધ કલાકે જ્યાં-સુધી લોહી પડતું બંધ થાય, ત્યાંસુધી બિમારને પાવું.

ઈલાજ ૨ જો.—ગેલીક આસીડ..... ગ્રેન ૧૨
અશીણનો બુકો ગ્રેન ૧

આ બંધેને મેળવીને, તેનું એક પડીકું કરી, દર ત્રણ કલાકે પાણીસાથે બિમારને ફકાડવું.

ટરપીનટાઈન	દ્રામ ૧		ટીકચર ડ્રાઈનૉ દ્રામ	૩
ચુંદરનો બુકો.....	દ્રામ ૧		ટીકચર એપાઈ.....	મીનીમ ૮૦
સીરીટ દરિ નાઈટ્રીક	દ્રામ ૧		પાણી.....	આર્ડિઝ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, તેનાં ચાર ભાગો કરી, અડ્ડેકો ભાગ, દર ત્રણ કલાકે પાવો.

ઈલાજ ૩ જો.—લીકવીડ એક્સટ્રેક્ટ આવ અરગટ .. દ્રામ ૧
પાણી આર્ડિઝ ૧

આ બંધેને મેળવીને, સઘળું એકદમ પાવું, તથા તે દર બેથી ત્રણ કલાકે જમ અગત્ય જણાય, તેમ પાવાતું ચાલુ રાખવું. આ દવાથી ઘણો ગુણ થાયછે, અને લોહી તરત બંધ થશે.

ઈલાજ ૪ થો.—આરયુથ ગ્રેન ૨—અશીણ ગ્રેન ૨.

આ બંધેને મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બનાવી, અડ્ડેકી ગોળી, દર ત્રણ કલાકે ગળાવવી.

ઈલાજ ૫ મો.—નાઈટ્રેટ આવ સીઝવર ગ્રેન ૧ થી ૩
ગ્રામ્મીનો આટો જોઈએ અરજી.
એક્સટ્રેક્ટ આવ બેલેડોના ગ્રેન ૨
એક્સટ્રેક્ટ આવ એપીયમ ગ્રેન ૧

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની છ ગોળીઓ બનાવી, અડ્ડેકી ગોળી, દર છ કલાકે બિમારને ગળાવવી.

ચેતવણી.—આ ગોળીઓ ઝેરીછે, માટે ડાકટરની સલાહવિના કોઈ જીભ પુરે તે વાપરવી નહીં.

અગરજો આડાસાથે લોહી અતિશય જતું હોય, તો ઉપર જણાવેલા ઇલાજો માંહેલો એકપણ અનુભાવવાનેબદલે ડાકટરને બોલાવીને ૨ થી ૩ ગ્રેન “અરગોટીન”ને ૫ દીપાં પાણીમાં ડોહવીને તે પિચકારીવડે ખલાંની ચામડીમાં દાખલ કરવું, તથા બરફનું પાણી બનાવીને તે પિચકારીવડે સફરામાં મારવું, અને જો પેટઉપર અકડસાત નહીં હોય, તો તેઉપર બરફ ફેરવવું, તથા બરફ ખાધામાં આપવું.

આ તાવમાં આડાસાથે પેટમાં વા પકડીને પેટ ફૂલી આવેછે. અગરજો આપ્રમાણે થાય, તો નીચે જણાવેલા ૨ ઇલાજોમાંહેથી ગમે તે એક અનુભાવવો.

ઇલાજ ૧ લો.—રૂબીનગ્રાહન..... ગ્રામ ૦૧
ટીકચર આપાઈ..... મીનીમ ૧૦
ટીકચર ગ્રાહનો..... ગ્રામ ૨
ગંજનું પાણી..... આઉંમ ૨

આ સઘળાંને મેળવીને, પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવું, જ્યેથી વા પુકળ છુટશે, અને બિમારને ઘણો ગુણ થશે.

ઇલાજ ૨ જો.—રૂબીનગ્રાહન..... મીનીમ ૨૦
ગ્રામીટ લેવન્ડ..... મીનીમ ૨૦
પાણી..... આઉંમ ૧૧

આ સઘળાંને મેળવીને, દર ચાર કલાકે એકદમ પાવું.

અગરજો આડો પાતળો પાણીજવો થતો હોય, તો તે વેલા પેટઉપર અલ-સીની “પોલ્ટીશ”ના ગરમ સેક કરવો.

અગરજો ખાંસી થઈ હોય તો ૧૦ થી ૨૦ મીનીમ કમપાઉંડ ટીકચર આવ બેનઝોઈન, ખાંડમાં મેળવીને દર ત્રણ કલાકે ચટાડવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવા બનાવી તેમાંથી લીકરગ્લાસ ભરી દર ત્રણ કલાકે પાવું.

ગુએકમ ટ્રીન. ગ્રેન ૮૦ થી ગ્રામ ૧ | ગમ એપ્રેશીયા... ગ્રામ ૧
મીઝપ..... આઉંમ ૧ | મીનિમ વૉટર..... આઉંમ ૩

અગરજો જીલ ઘણી સુકી લાગે તથા મ્હોડામાં ઘણો ખરાબ સ્વાદ લાગે તો “ગ્લીસરાઈન” તથા “રોઝવૉટર” સરખે લાગે મેળવીને કોગળો કરાવવો.

અગરજો જોરમાં ઉલટી થતી હોય, તો

ફીઓસોટ..... મીનીમ ૮ | ઑરેન્જ ફ્લાવર વૉટર... આઉંમ ૧
એમેન્સ લેમન..... મીનીમ ૨ | પાણી..... આઉંમ ૩

આ સઘળાંને મેળવીને, એક ચમચો ભરી, દર બે કલાકે પાવું.

તાવ ઘણો હોય, તથા આડો થતો હોય, તો માત્ર ફુધની કાંજ, ફુધ અને પાણી, કુમળી ચા, કાફી, ઇત્યાદિ ખોરાક આપવો. આશિવાય બીજું કશું આપવું નહીં. ગમેતો ૧ લીકરગ્લાસ ચુનાનું પાણી, તથા ૧ ગ્લાસ ફુધ, આ

બંધે ભેળીને, દર ત્રણ કલાકે બિમારને પાવું, અથવા ૧ ગ્રામ ફટકી, તથા ૨૦ આર્ડેસ પાણી, આ બંધેને સાથે ઉકાળીને, તેમાંથી ૨ આર્ડેસ, દર ત્રણ કલાકે પાવું.

અગરજે ઝાડો થતી વેળા બિમારનું પેટ જરાપણ દાબવાથી અતિશય કુખે, તથા તેમાં અકડસાત થાય, તો માત્ર ૨ ગ્રેન અફીણુ બિમારને આપવું, અને તેનીસાથે બીજી કોઈપણ દવા આપવી નહીં.

અગરજે નાકમાંથી પુકળ લોહી જતું હોય, તો થંડાં પાણીમાં સરકે! ભેળીને, તેની પિચકારી નાકમાં મારવી, અથવા “નાકમાંથી લોહીનું વેહેવું”નાં મથાળાં હેડલની બાબદમાં જણાવ્યાપ્રમાણે ધલાળે કરવા.

અગરજે બિમાર બકબક કરતો હોય, માથું ઘણું ગરમ હોય, અને તે કુખે, તો માથાંઉપરનાં બાલ બોડાવી નાખીને ગાયનાં કુકામાં, અથવા “રબર”ની કોથલીમાં બરફ ભરીને તે માથાંઉપર મુકવી, તથા “કોલોનવૉટર” અને પાણીમાં કપડાંનો કટકો બોળીને તે માથાંઉપર મુકવો, અને તે રાતદિવસ બિનાનેબિના રાખવો. અગરજે એમ કરવાછતાં પણ બકબકારો ચાલુ રહે, અને બિમાર તદન બેશુધ અવસ્થામાં આવે, તો માથાંઉપર “બ્લીસ્ટર” મુકવું.

અગરજે ઉંઘ નહીં આવતી હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, રાત્રે સુતી વેળા બિમારને એકદમ પાવી.

હાઇડ્રેટ આવ ક્લોરલ	ગ્રેન	૧૦
સીરપ	અમચો	૧
પાણી	આર્ડેસ	૧૧

અગરજે છેલ્લા દિવસોઉપર બિમાર ઘણીજ માઠી અવસ્થામાં હોય, નાડી દોરાન્ધ્રવી ઝીર્ણી ચાલે, તો “વાઈન” અથવા “બ્રાંડી,” ૧ અમચા પાણીમાં નાખીને પાવો, તથા કુધ, સેરવો, “બિક્કરી,” ઇત્યાદિ આપવાને લુલવું નહીં.

અથવા તો, લીકવીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ સીનક્રોના ..	ગ્રામ	૧
ટીકચર આવ સીનક્રોના	ગ્રામ	૨
સીરપ આવ ઓરેન્જ પીલ	ગ્રામ	૪
રેડ બારડો વાઈન	આર્ડેસ	૪
બ્રાંડી	આર્ડેસ	૧

એ સઘળાંને મેળવીને તેમાંથી ૪ લાગ કરી, અકેકો લાગ દર ત્રણ કલાકે પાણીમાં પાવો.

પણ જો બેશુધ થઈ જવાનેલીધે બિમારથી ખોરાક અથવા દવા ગળી શકાતી નહીં હોય, તો નીચે જણાવેલી વસ્તુઓ મેળવીને, પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવી.

સેરવો	ચાલું	૦૧ બ્રાંડી	અમચો	૧૧
કુધ	ચાલું	૦૧ બ્રાંડી એચોની કોરશીયર.	મીનીમ	૫

આ જાતનો તાવ બ્યારે રાત્રિવસ ચાલુ શરીરમાં રહેછે, અને જરા પણ ઉતરતો નથી, તથા નબળાઈ પણ વધારે થાયછે, ત્યારે પરશેબો પડવા અને હુશીઆરી લાવવામાંટે નીચે જણાવેલી ગામડી ફવાઓ પાવામાં આવેછે.

વરછવજ દ્રામ ૨—અતવીશ દ્રામ ૧—હરડે દ્રામ ૨.

આ સઘળાંનો ઝીણો લુકો કરીને મેળવવો, અને તેમાંથી ૨૦ થી ૩૦ ગ્રેન, દહાડામાં બેથી ત્રણ વાર બિમારને ફકાડવો.

(બીજી સઘળી માવજત, તથા સંભાળનેમાંટે “ચૌદ દહાડાનો તાવ”નાં મથાળાં હેઠલ જણાવેલી બાબદનાં છેક પાછલા ભાગડિપર જોવું.)

રા તો તાવ.

(સ્કારલેટ ફીવર=Scarlet Fever.)

નીશાની.—પેહેલે દિવસે તાવ આવેછે, તથા ગળું બેસી જાયછે. બીજા દિવસે મોઢોડું, ગરદન, તથા છાતીઉપર રાતી છાંટો, પુકળ ઝીણાંઝીણાં ડાઘોની-પઠે દેખાયછે, જેઉપરથી આ જાતનાં તાવને “રાતો તાવ” કરી કેહેવામાં આવેછે. આ રાતી છાંટો ચોવીસ કલાકમાં આખા શરીરઉપર ફેલાઈ જાયછે. ત્રીજા દિવસે આ ડાઘોથી મોઢોડું, ગરદન, તથા છાતી વધારે રાતી થયેલી જણાયછે. ચોથે દિવસે તેનું જોર અતિશય વધીને, પાંચમે દિવસથી તે ઓછું થવા માંડેછે. અને રાતી છાંટો ધીમેધીમે અણુદીઠ થઈને, નવમે દિવસે તે જગ્યાઓઉપરની ચામડી માછલીનાં બિંગડાંનીપઠે થઈને ખરી પડેછે.

આ તાવ ઘણી નડારી જાતનોછે, અને તે આપણાં દેશકરતાં યુરોપખાંડમાં, તથા આસ્ટ્રેલીયામાં વધારે સાધારણછે. વળી આ તાવ ઘણો ઝેરીછે, અને તે સહીઅડ તથા “એકવીસ દહાડાના તાવ”નીપઠે એકબીજાને ઉડેછે.

ઈલાજો ૧ લા.—બિમારને થંડા હવાવાળા ઓરડામાં રાખવો, તથા ૧ બાટલી પાણીમાં, ૧ થી ૨ ગ્લાસ સરકો નાખીને તે વાદળાંવડે આખાં શરીરની ચામડીઉપર, દહાડામાં ત્રણથી ચાર વાર ફેરવવું. પેહેલે દિવસે ૨૦ ગ્રેન “રૂહબાર્બ,” તથા ૪ દ્રામ “ફીઝ આવ ટારટર,” આ બંધેને મેળવીને, પાણી-સાથે ફકાડવું, તથા બીજા દિવસે એરંડીયાં તેલનો જીલાબ આપવો, અને ૧ ગ્રેન “એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ બેલેડોના,” તથા ૧૦ ગ્રેન “એક્સ્ટ્રેક્ટ જનશીયન,” આ બંધેને મેળવીને, તેની દશ ગોળીઓ બતાવી, અઝેકી ગોળી, દહાડામાં છવાર, દર આર કલાકે ગળાવવી.

અગરજા માથું ઘણું ગરમ હોય, તો તેઉપર બરફ ફેરવ્યા કરવું, અથવા સરકો તથા પાણી, આ બંધેને મેળવીને, તેમાં ઝીણું કપડું બોળી તે માથાંઉપર મુકવું, અને તે બિનુંનેબિનું રાખવું.

ખેરાકમાં દુધ અને પાઉં, બારેલો પાણીનવો પાતળો સેરવો, અથવા દુધની કાંચ આપવી. અગરજો તરસ ઘણી લાગતી હોય, તો ૧ ચમચી “શરૂપબેરીનો સીરપ” ઉપલામાં નાખીને, તે થોડુંથોડું પાવું.

ઈલાજો ૨ ના.—અગરજો તાવ ઘણો જોરમાં હોય, નાડી જોરમાં ચાલતી જણાય, ચામડી ઘણી જ સુકી અને ખડખડતી હોય, તથા બિમાર મનબુત બાંધાનો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, ૧ આર્ડિસનેટલી, દર ચાર કલાકે પાવી, અને એકથી બે દહાડાસુધી તે પાવાપછી, જો પરશેવો ઘણો છુટે, તો તે બંધ કરવી.

સેલીસીક આસીડ	૬ ગ્રામ	૧
અથવા સેલીસીન	૬ ગ્રામ	૧
લાઇકર એમોની એસિટેટીસ	આર્ડિસ ૨	
ટીકચર આય આર્ડિન	૬ ગ્રામ	૨
પાણી	આર્ડિસ ૪	

નાડી તપાસ્યા કરવી, અને તે જો ઘણી નબળી જણાય, તો ૫ ગ્રેન “કારબોનેટ આવ એમોનીયા,” પાણીમાં મેળવીને, દર ત્રણથી ચાર કલાકે પાવું. આ દવા તાવ ઉતરી જાય, ત્યાંસુધી ચાલુ રાખવી.

ઈલાજો ૩ ના.—કાચી ચરબી તાવીને આખા શરીરની ચામડીઉપર, દહાડામાં બેથી ચાર વાર મસજવી, તથા ૧૦ થી ૧૫ ટીપાં “ટીકચર આવ સ્ટીલ,” પાણીમાં નાખીને, દર ત્રણ કલાકે પાવાં, તથા જવ છુંદીને ૧ બાટલી પાણીમાં ઉકાળવા, અને ત્યારપછી તેમાં ૧ ગ્રામ “કલોરેટ આવ પૉટાશ” નાખીને, જ્યારે તરસ લાગે, ત્યારે તેમાંથી થોડુંથોડું પાવું.

ઈલાજ ૪ થો.—એક હલકો જીલાબ આપવો, અને ત્યારપછી ૪ ગ્રેન “જેમસીસ પાઉડર,” તથા ૨ ગ્રામ “ફીમ આવ ટારટર,” આ બંધેને મેળવીને, તેનું પડીકું કરી, દર પાંચથી છ કલાકે પાણીસાથે ક્રકાડવું.

ઈલાજ ૫ મો.	નાઇટ્રેટ આવ પૉટાશ	૬ ગ્રામ	૧
	સીરીટ નાઇટ્રીક ઇકર	૬ ગ્રામ	૩
	સાકર	૬ ગ્રામ	૩
	પાણી	૬ ગ્રામ	૧

આ સઘળાંને મેળવીને, અડ્ડેકી ચમચી ભરી, દર ચાર કલાકે પાવું.

ઈલાજ ૬ ઠો.—કેટલાક ડાક્ટરો ૧ લીકરગ્લાસ પાણી, ૨ ચમચી સરકો, તથા થોડી સાકર, આ ત્રણે મેળવીને, દર ત્રણ કલાકે પાવાની, તથા સરકો અને પાણી મેળવીને આખાં શરીરઉપર લગાડવાની ભલામણ કરેછે.

ઈલાજો ૭ માં.—આ તાવમાં કોઇવેળા ગળું પણ સુજી આવેછે, માંદે જો તેમ થાય, તો ૨ ગ્રામ ટંકણુખાર, તથા ૬ આર્ડિસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તેથી, અથવા સરકો, મધ, અને પાણી, આ ત્રણે મેળવીને તેથી, કોગલા કરવા.

બચ્ચાંને ૧ ગ્રામ ટંકણુખાર, તથા ૧ આર્ડિસ મધ, આ બંધે મેળવીને, તે પિચ્છવડે મોઢમાં લગાડવું.

ઈલાજ ૮ માં.—ઘણીવેળા ૦૧ આઉંસ “કલોરીનેટ્ડ સૉડા સોલ્યુશન, તથા ૮ આઉંસ પાણી, આ બંને મેળવીને તેથી, અથવા ૦૧ બાટલી પાણીમાં પ થી ૧૦ સુકાં મરચાં નાખીને તે એક દહાડાસુધી રાખી મુકવું, અને બીજા દિવસે ગાળી કાઢાડીને તેથી, કોગલા કર્યાથી ગુણ થાયછે.

આ તાવ ઉતરી ગયાપછી, ઘણી વેળા નબળાઈ, જલંદર, ઇત્યાદિ દરદી થાયછે, તથા હાથ, પગ, અથવા પેટઉપર સોજા આવેછે.

ઈલાજ ૯ માં.—અગરજો તાવ ઉતરી ગયાપછી નબળાઈ થઈ હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચાર વાર, ઘણાં દહાડાસુધી પાવી

ટીકચર આવ રીન મીનીમ ૪૦ | ડાઇલ્યુટેડ સ્ક્રફ્યુરેટ આસીડ. મીનીમ ૨
કુઇનાઇન ડી સલ્ફસ ટ્રેન ૬ | પાણી આઉંસ ૬

ઈલાજ ૧૦ માં.—અગરજો ચક્કરી આવતી હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ચાર વાર, જ્યાંસુધી ચક્કરી નરમ પડે, ત્યાંસુધી પાવી.

કારબોનેટ આવ એમોનીયા ટ્રેન ૨૦
એસેમિટ્રીક સ્પીરીટ આવ એમોનીયા . . ગ્રામ ૨
ટીકચર આવ લેવેન્ડર ગ્રામ ૨
કમ્પાઉન્ડ ટીકચર આવ મીન્કાના ગ્રામ ૨
સીન્ક્રાના બાર્ફેનો કિકાળો આઉંસ ૬

ઈલાજ ૧૧ માં.—અગરજો આ તાવમાં જલંદર થયા હોય, તો “જલંદર”નાં મથાળાંહોલની બાબદમાં જણાવેલી “ક્રીમ આવ ટારટર,” “સ્પીરીટ આવ ઇડર,” “મુકુ,” “કુઇનાઇન ડી સલ્ફસ,” તથા લોલોનાં એર્કની દવાઓ આપવી, તથા બીજી ઘટતી દવાઓ કરવી.

ઈલાજ ૧૨ માં.—પ થી ૧૦ ટ્રેન “સોડી સલ્ફો કારબોલેટ,” દર ચાર કલાકે બિમારને આપવું.

ચેતવણી.—આ તાવ ઘણો ઝેરીછે, તથા તે બિમારનાં લુગડાંની તથા તેનાં બિછાણાંનીમારફતે બીજાં માણસને ઉડેછે, એટલામાટે બિમારનાં લુગડાં તથા બિછાણું અતિશય સ્વચ્છ રાખવું, ઓરડામાં ઘણી બીડ થવા દેવી નહીં, પણ તે ખુલ્લો રાખવો, તથા ત્યાં સઘળે ઠંડાણે “કારબોલીક આસીડ પાઉડર” છાંટવો.

જ્યારે તાવ ગામમાં જિરમાં ફેલાયલો હોય, ત્યારે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં આવીસ પડીકાં કરી, ત્રણથી ચાર પડીકાં, દહાડામાં ચાર વાર “જલી” સાથે ખવાડવાં.

ક્રેસોમિન ટ્રેન ૬
સાકર ગ્રામ ૨
(સોનેરી રંગનું) સ્ક્રફ્યુરેટ આવ એન્ટીમની. ટ્રેન ૬

અગરજો ઉપલાં પડીકાં દસથી બાર દહાડાસુધી ખવાડયાં હોય, તો “રાતો તાવ” કદી આવતો નથી.

૬.

(કુપ ડી સૉલીલ, આંર સન-સ્ટ્રોક=Coup de Solil, or Sun-Stroke.)

નીશાની.—હુ ઘણી જોરમાં લાગવાથી માણસ બેશુધ થઈ ભોંયઉપર ટુટી પડેછે, જો કાંઈ પુછવામાં આવેછે, તો તેનો ઉત્તર મુદ્દલ આપી શકતું નથી, તેનાં શરીરની આમડી અતિશય ગરમ અને ખડબચડી હોયછે, તેને ઉલટી થાયછે, તેનાં દિલની જગ્યાઉપર હાથ મુકવાથી તેમાં ઘણો ધબકારો થતો જણાયછે, જાણે મરવાની છેલ્લી ઘડી હોય એવીરીતે તે સ્વાસ લેછે, આંખો રાતી થાયછે, નાડી ભરેલી આવેછે, અને કોઈ વેળા તેને ઉપલિમાંનીપડે તાણતોડ થઈ આવેછે.

અગરજો હુ ઘણી જોરમાં નહીં, પણ થોડીજ લાગી હોયછે, તો તેને ચક્કરી આવેછે, થોડો તાવ આવેછે, તરસ ઘણી લાગેછે, છાતીઉપર ભાર લાગેછે, તે તોતડું ખોલેછે, અને ઘણું મોટેથી કાંઈ પુછ્યું હોયછે, તો કદાચ ઉત્તર દેછે, અને તદ્દન બેશુધ થવાનેબદ્દલે જાણે ભરઉંઘમાં હોય, એમ પડી રહેછે.

રાખખ.—ઘણો સખત તડકો લાગ્યાથી, અથવા જંગલોમાં તડકે ખુલ્લા કૂર્ચાથી ગરમી ભેજાને લાગીને, તેમાં લોહીનો જોસો થઈ આવેછે, અને તેમાંથી કેટલીકવાર “પોલાત” થઈ આવેછે, અથવા માંથે લોહી ચઢેછે.

જો લોકોને ઘણો દારૂ પીવાની ટેવ હોયછે, તથા જો સખત તડકામાં ફરવાછતાં શરીરઉપર, તેમાં મુખ્યકરીને માથાંઉપર ઉજળા રંગનું પુરતું ઢાંકણ રાખતા નથી, તેઓને માંથે લોહીનો જોસ ચઢીને તાવ આવેછે, જેને સાધારણરીતે “હુ” કહેછે.

ઈલાજો ૧ લા.—બિમારને સુવાડેલો રાખવો, તેનાં લુગડાં જ્યાંથી તંગ હોય, ત્યાંથી તે ઢીલાં કરવાં, તેનાં માથાંઉપર ઉંચેથી થંડું પાણી ઘણાવારમુધી નાખવું, પગો ગરમ પાણીમાં બોળવા, મોહોડાંઉપર પંખાવડે થંડો વા નાખવો, તથા નવસાગર અને સુનો, આ બંધે મેળવીને સુંઘાડવું.

ઈલાજો ૨ ના.—થંડાં પાણીમાં થોડો સરકો નાખીને, તેમાં કપડાંનો કટકો લિંબવીને, બિમારનાં શરીરઉપર ફેરવવો, માથાંઉપર એકથી બે કલાકમુધી બરફ ફેરવવું, અથવા માથાંઉપરનાં બાલ કહડાવી નાખીને “કોલોનવૉટર” અને પાણી, આ બંધેમાં કપડાંનો કટકો લિંબવીને માથાંઉપર મુકવો, અને તે લિનોનેલિનો રાખવો. અગરજો બિમારથી ગળી શકાતું હોય, તો ૧૦ થી ૧૫ ગ્રેન “કુઈનાઈન ડી સલફસ” પાણીમાં ડોહવીને પાવું, કે જ્યો અતિશય ગુણ થશે, અને ત્યારપછી તેઉપર થંડો “સોડા” અથવા “લેમૉનેડ” પાવો.

ઈલાજો ૩ ના.—અગરજો બિમારથી તદ્દન બેશુધ હોવાનેલીધે કાંઈ ગળી શકાતું નહીં હોય, તો ૨ થી ૮ ગ્રેન “કુઈનાઈન ડી સલફસ,” તથા ૫ થી ૧૦ ટીપાં પાણી, આ બંધેને મેળવીને, પિચકારીવડે ગમેતે એક ખભાંની આમડીમાં ઢાખલ કરવું, અને તેથી જો બિમાર બે કલાકમાં શુધીમાં નહીં આવે, તો એજ

ધલાજ ફરી કર્યા કરવો. ગરદન ઉપર રાઇ મુકવી, અને જે વધારે અગત્ય જણાય, તે “બ્લીસ્ટર” મુકવું.

ઇલાજો ૪ થા.—અગરજે બિમાર શુધીમાં આવે, પણ નબળાઇ ધણી થઇ હોય, નાડી ધણી નબળી દોરાજવી ઝીણી હોય, અને શરીર થંડું થઇ ગયું હોય, તે ૧ થી ૨ અમ્યા “બ્રાંડી,” પાણીમાં ભેળીને વારંવાર પાવો, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, દર એકથી બે કલાકે પાવી, અને હાથપગઉપર, તથા બગલમાં રાઇ મુકવી, ખોરાકમાં સેરવો, કુધ, ઇત્યાદિ આપવું.

કારબોનેટ આવ એમોનીયા.....	ગ્રેન	૫
ધર સલ્ફ્યુરીક	મીનીમ	૩૦
પાણી	આર્ડિમ	૧

લુ લાગે નહીં તેવિધે ઘટતી સંભાળ રાખવી ધણી અગત્યનીછે, જ્વીકે તડકામાં ખુલ્લું ધણું કરવું નહીં, પણ જે કાંઇ અગત્યનાં કારણસારે કરવું પડે, તે છત્રી સાથે રાખીને કરવું, બનતાંસુધી છત્રીને ઉજળું પડ રાખવું, માથાં ઉપર ઉજળી પિછોડીજવું કાંઇ લુગડું વિટાળીને તેના છેડે છેક બોચીઉપર પડે એમ રાખવો, અથવા માથાંઉપરની ટોપીની માંહે કોબીનું અથવા શલગમનું તાજું પાંદડું મુકી રાખવું.

અગરજો ઘણો સખત તાપ પડતો હોય, તે માથાંઉપરની ટોપીને થંડાં પાણીમાં ભિંજવીને તે પેહેરવી.

અગરજો તડકામાં ક્યારેય માથાંમાં ઠોસો મારે, અને માથું ઘણું જારમાં કુખવા માંડે, તે તરત છાયામાં જઇને બેસવું, થંડાં પાણીનાં ફટકા મોઢોડાંઉપર મારવા, માથાંઉપર થંડું પાણી નામવું, થંડી ચા પીવી, તડકામાં ઘણું કામ કરવું નહીં, સવારનાં પોહારમાં દરરોજ થંડાં પાણીએ અંગોળવું, ગરમીનાં દિવસોમાં જલદ અથવા હરકોઇ જાતનો દારૂ પીવો નહીં, પણ તેને બદલે પાણી, ચા, “સોડા,” “લેમોનેડા,” અરફ ઇત્યાદિ પીવું. ખોરાક સોજે તથા સારીપઠે રાંધેલો ખાવો.

“રોજન્દો, આંતરીયો, અથવા ચોથીયો તાવ”નાં મથાળાંહેકલ જણાવેલી બાબદમાં (જુઓ પાને ૪ થે) “નીલોફર”નું જે શરબત પાવાની ભલામણ કરીછે, તેજ શરબત લુ લાગેલાં માણસને પાવાથી ઘણો ગુણ થાયછે.

તાપતલ્લી અથવા બલોહાર.

(એનલાર્જમેન્ટ આવ ધ સ્પ્લીન=Enlargement of the Spleen.)

નીશાની.—પેટમાં દાબી બાજુએ પાંસળીઓનીનિચ્ચે એક મોટી ગાંઠ દેખાયછે, જે દાબી જાવાથી તેની કોર હાથને લાગેછે, દરદી તવાતો જાયછે, તેનું મોંહ ફિક્કું થતું જાયછે, શક્તિ દરરોજ ઘટતી જાયછે, લુખ લાગતી નથી, હોઠો તથા દાંતનાં પારાઓ ઉજળા દેખાયછે, અને પેટ મોટું થયેલું લાગેછે.

સામ્ય.—અગરજો “રોજન્દો, આંતરીયો, અથવા ચોથીયો તાવ” ઘણું દિવસોસુધી શરીરમાં રહેછે, તો તેથી પેટની દાબી બાજુએ પાંસળીઓનીનિમ્ને ને ગાંઠ આવેછે, જેને “તલલી” કરી કહેછે, તે મુજબને મોટી થાયછે.

ઈલાજો.—દરદીને ચોખ્ખી હવામાં રાખવો, સારો ખોરાક, જેવો કે દુધ, ઇંડાં, સેરવો, ઇત્યાદિ આપવો. અગરજો નબળાઈ ઘણી થઈ હોય, તો “વાઈન” પાવો.

અગરજો આ બિમારીની વેળા તાવ પણ આવતો હોય, તો સર્વેથી પેહેલાં “રોજન્દો, આંતરીયો, અથવા ચોથીયો તાવ”નાં મથાળાંહેડલ જણાવ્યાપ્રમાણે તેનાં *ઈલાજો કરવા, તથા દરદીની ઉંમરપ્રમાણે “કુઈનાઈન ડી સલ્ફસ” ફકા-ડવું, અથવા પિચકારીવડે ખભાંની આમડીમાં દાખલ કરવું, જેથી તાવ જશે, એટલુંજ નહીં પણ બલોહોર ઘણે દરજ્જે નાહાની થશે. પણ જો તાવ જવાછતાં આ ગાંઠ અગાઉનાંજેવડીજ રહે, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, મોટી ઉંમરનાં દરદીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, તથા બચ્ચાંને તેની ઉંમરપ્રમાણે, ૧ થી ૪ ચમચી, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચાર વાર પાવી.

કુઈનાઈન ડી સલ્ફસ..	ઝેન ૬	પોટાશ આઈયોડાઈડ..	ઝેન ૧૨ થી ૨૦
સીરપ ફેરી આઈયોડાઈડ. દ્રામ	૧૧		
અથવા સીરપ ફેરી બ્રોમાઈડ..		દ્રામ	પાણી.....

અથવા ૧૦ થી ૧૫ ટીપાં “ટીંકચર આવ સ્ટીલ,” ૧ ગ્લાસ પાણીમાં ભેળીને, દહાડામાં ચાર વાર પાવાં, તથા ગાંઠની જગ્યાઆગળ “ટીંકચર આવ આઈયોડાઈડ” પિચ્છવડે દરરોજ સવારસાંઝ લગાડવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની ત્રીસ ગોળીઓ કરી, અઝેકી ગોળી, દહાડામાં ત્રણવાર પાણીસાથે દરદીને ગળાવવી.

સીન્ક્રાનાઈડ મનફેટીસ	દ્રામ ૦૧
પીલ્યુલી ફેરી કારબોનેટીસ	દ્રામ ૧૧
સ્ટીકનીંગ મનફેટીસ	ઝેન ૧

ઉપર જણાવેલી દવાઓથી ગુણ નહી જણાયે તો નીચે જણાવેલા ૩ ઇલાજો માહેલો ગમે તે એક અજમાવવો.

ઈલાજ ૧ લો.—આઈયોડાઈડ આવ એમોનિયમ .. દ્રામ ૧
આરસેનીકલ મૉલ્યુશન..... દ્રામ ૦૧
ટીંકચર આવ કેલમ્યા..... આઈંડ ૦૧
પાણી આઈંડ ૧૬

આ સઘળાંને મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી ખાનું ખાધા અગાઉ, મોટી ઉંમરના બિમારને, દહાડામાં ત્રણ વખત પાવું.

ઈલાજ ૨ જો.—ટીંકચર આવ પરકલોરાઈડ આવ આયરન. દ્રામ ૦૧
ટીંકચર આવ નક્સ વામીકા દ્રામ ૦૧ થી ૧
કુઈનાઈન ડી સલ્ફસ

ઝેન ૬
પાણી..... આઈંડ ૪૧

આ સઘળાંને મેળવીને પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી મોટી ઉંમરના બિમારને દહાડામાં ત્રણ વખત પાવું.

ઈલાજ ઉ જો.—હાઈપો મલકાઈટ આવ સોડીયમ.. ગ્રામ ૧
એસેમીટ્રીક મલકાઈટ આવ સોડીયમ .. મીનીમ ૨૦
પાણી આઉંમ ૪

આ સઘળાંને મેળવીને લીકરગ્લાસ ભરી મોટી ઉંમરના બિમારને, તથા ૧ થી ૪ અમચી ભરી અચ્ચાંને તેની ઉંમર પ્રમાણે, દર ત્રણ કલાકે દહાડામાં ચાર વાર પાવું.

ચેતવણી.—ઉપર જણાવેલી હાઈપો સલફાઈટ આવ સોડીયમ નામની દવા ઝેરી છે, માટે સંભાળીને બરાબર વજનમાં, તથા વખતસર પાવી.

કોઈ વખત ઉપર લખવા પ્રમાણે તરેહવાર ઈલાજે કરવા છતાં, બલોહારની ગાંઠ જરા પણ નહાની થતી નથી, પણ મહીનાને મહીના સુધી એક મોટી કઠણ ગાંઠની માફક રહે છે એવી વખતે નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે દવા બનાવીને, તેમાંથી મોટી ઉમરવાળાએ ૫ થી ૨૦ મીનીમ દર વખત ખાણું ખાધા પછી પાણીમાં પીવી.

એમોની ક્લોરોઆર્ડામ ગ્રેન ૪, તથા પાણી આઉંમ ૧.

બલોહારવાળા દરદીને ગામડી વૈદ્યો નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે દવા પીધામાં આપે છે, અને તેથી ઘણીવેળા ગુણ થાય છે.

ઈમિજ હરડે તોલો ૦ા—સાતરા તોલો ૦ા—કરકસનાં ખીજ તોલો ૦ા—ખિખે કેમર તોલો ૦ા—વરીઆળી તોલો ૧—અનીસુન તોલો ૧—અજાખર તોલો ૦ા.

આ સઘળાંને છુંદીને ૧૦ આઉંસ પાણીમાં એક દહાડો ભિંજવી રાખવું, અને ત્યારપછી સારીપઠે ઉકાળીને ગાળી કાઢાડી, અધું સવારનાં, તથા અધું સાંજનાં તેમાં સાકર નાખીને દરદીને પાવું. આ દવા થોડા દિવસસુધી ચાલુ રાખવી.

બલોહારને પિગળાવવામાં ટે ગામડી વૈદ્યો નીચે જણાવેલી દવાઓ છુંદીને “વાઈન”માં અથવા સરકામાં મેળવી, દહાડામાં બે વાર બાહારથી લગાડવાની ભલામણ કરે છે.

ઉસક તોલો ૧—ગુગલ તોલો ૧—માયાફલ તોલો ૧—અથવા તે વરખડાના પાળે આશને ખાંધે છે.

ચેતવણી.—બલોહારની ગાંઠ નાહાની કરવામાં ટે સખત જીલાબો, પારાની દવા, ઈત્યાદિ આપવું નહીં, કારણકે તેમ કર્યાથી નબળાઈ વધશે, અને તેથી ગાંઠ નાહાની થવાને બદલે ઉલટી વધશે. તેજ પ્રમાણે જળો, અથવા સંગરા મુકાવીને લોહી કઠુકાવવું નહીં.

ખોરાક.—તાવ એક ઘણી સાધારણ બિમારી છે, અને તે ઘણુંકરી દર વર્ષેને ચોક્કસ વખતે, અને ઘણુંકરી દરેક જગ્યાએ ઘણાખરો પોતાનો દેખાવ દે છે. આ બિમારીમાં શું શું ઈલાજે કરવા, તે આગળ જણાવી ગયા છે, તે પછી તેવી વેળા શું ખોરાક બિમારને આપવો, તે અને જણાવવાની અગત્ય છે. તાવ

જે વેળા શરીરમાં હોયછે, તે વેળા બિમારને ખાવા ગમતું નથી, અને તેવી વેળા તેને આગ્રહ કરી ખવાડવાની કશી અગત્ય પણ નથી. તાવની વેળા “આરાઝટ,” “ટાપીયોકા,” સાગુચોખા, અથવા સાધારણ ચોખાની કાંજ બનાવીને તે પાવી, મોળા બતાસા, સાદી “બીસ્કીટ,” અથવા ખમિરો આપવાને કશી અડચણ નથી. ગમેતો એ વસ્તુઓની કાંજ બનાવીને પાવી. એવો ખોરાક જે બિમાર માંદો પડવાની અગાઉ બન્યુત બાંધાનો હોય, તેને વધારે અનુસસ્તોછે, પણ જે અગાઉથીજ નબળા બાંધાનો હોય અને તાવની વેળા વધારે નબળો થઈ ગયો હોય, તો માત્ર કાંજ કરતાં દુધજેવો વધારે શક્તિવાળો ખોરાક આપવો જોઈએ. એવા બિમારને જ્યારે તાવ નહીં હોય, ત્યારે સારાં ગોસ્તનો, અથવા મિલાંનો બાફેલો સેરવો અને પાઉં આપવું. ગમેતો સેરવામાં ઠા થી ૨ લીકર-ગ્લાસ “પોર્ટવાઇન,” અથવા “શેરીવાઇન” નાખવો.

તાવ ગયાકેડે પાછી શક્તિ લાવવામાંડે સારો ખોરાક, જેવોકે દુધ, સેરવો, જુનેજું ગોસ્ત, બાફેલાં ઇંડાં, બાફેલા પટેટા, બાફેલું ભાત, ઇત્યાદિ આપવું. ભાજપાલો, દાળ, કઠોર, મિઠાં સ્વાદિષ્ટ ભોજનો, ઘી, ખાખણ, તેલ, ઇત્યાદિ ચીકાસવાળી વસ્તુઓ, જે જરવાને ભારી પડે, તે બિમારને કદીપણ ખવડાવવી નહીં.

માવજત.—તાવની વેળા જે માવજત કરવી પડેછે, તેટલીજ બલકે વધારે તાવ ગયાપછી પણ કરવી જોઈએ. તાવની વેળા બિમારને બનતાંસુધી ઉજાસ, અને હુવાવાળા ઉંચા માળ ઉપર રાખવું, ચોરડાઆગળ ઘણી ગડબડ, ભીડ અથવા હાલચાલ કરવી નહીં, એટલુંજ નહીં પણ મોટે સાદે વાત પણ કરવી નહીં, કેમકે તેથી બિમારને અવગુણ થાયછે. બિમારને એવી વેળા તે સાંભળવા પણ ગમતી નથી, અને તેથી તે ઉલટું કંટાળેછે. તેનાં સાજ થવામાંડે શાંતપણું વધારે અગત્યનુંછે. ચાલવાની જગ્યાએજ માત્ર એક સાંકડી શેત્રંજ, વજેલો કાથો, અથવા જે બની શકે, તો ગાલીચો પાંચરવો, કે જ્યાં ચાલતી વેળા પગ ભોંય ઉપર અફડાઈને ગડબડ થાય નહીં.

અગરજે તાવ એકવાર ગયાપછી માવજત સારીરીતે નહીં કર્યે; તો તે પાછો આવેછે, માંડે તે એકવાર ગયાપછી તરત મન અથવા શરીરનેલગતી મેહેનત બિમારને કરવા દેવી નહીં જોઈએ. ભિનાસવાળી જગ્યાઓ, કે જ્યાં પાણી ભરાઈ રહેતું હોય, ત્યાં બિમારને રાખવું નહીં, પગને થંડાં પાણીમાં ભિનાવા નહીં દેતાં, સુકા અને ગરમ રાખવા, રાત્રે થંડો વા શરીરઉપર ફુંકવા દેવો નહીં, ઘણો ઉજાગરો કરવા દેવો નહીં, ખોરાક સાદો અને થોડોજ આપવો.

બિમારને દવા, ખોરાક, ઇત્યાદિ ઘણાં નાહાના વજનમાં આપવો, કારણકે નહીંતો તે ગળી શકશે નહીં, અને પાછું બાહાર કાઢાડી નાખશે, અને જ્યાં તેની માવજતકરનારાંઓ તેથી કંટાળશે. પણ ઘણી વેળા આપ્રમાણે થવાનું કારણ બિમારને થયેલી અતિશય નબળાઈ, અથવા બેભાંની હોયછે, અથવા નહીંતો માવજતકરનારાંઓની ઉતાવળ અને ખેદકારી હોયછે.

નજળો.

(ગાઉટ=Gout.)

નીશાની.—પગનાં મોઠા અંગોઠા, પગની પાટલી, પગનાં તથા હાથનાં અંગાંગાંએ એકાએક રાતાં થઇને સુષ્ણુ આવેછે, તથા તેઓમાં પુષ્કળ કળતર થાયછે, તાવ આવેછે, આમડી સુકી તથા ગરમ રહેછે, પિસાબ થોડી થાયછે, ઝાડો કબજ હોયછે, અથવા દરદીને પેટેલે અજીર્ણ થાયછે, અને તેમાં ઉજળો ઝાડો થાયછે.

સખખ.—શરીરમાંનું લોહી બગડવાથી, અને “યુરીક આસીડ” નામની એક જાતની ઝેરી પ્રવાહી વસ્તુ એકઠી થઇને લોહીમાં ફરવાથી આ દરદ થાયછે. આ દરદ ઘણુંકરીને ઓધે ઉતરતુંછે. તોયપણુ જે માણસ ઘણો ઉંચો ખોરાક, તથા ભારે ચિકણું ભોજનો ઘણું ખાય, તથા મેહેનત નહીં કરે, પણ અતિ આનંદમાં દહાડા કાઢાડે, તેને આ દરદ લાગુ પડેછે. કોઇવેળા એથીઉલટું, જે માણસ ઘણો હલકી જાતનો ખોરાક લે, તેને પણ આ દરદ થાયછે.

નજળો જીનો થાયછે, ત્યારે હાથપગનાં સાંધાઓમાં “યુરેટ આવ સોડા” નામની વસ્તુ, જે લોહીમાં પુષ્કળ હોયછે, તે ફરતીફરતી આવીને બંધાઇ જાયછે, અને ત્યાં એકઠી થાયછે, જેથી સાંધાઓ જડ થઇ જાયછે, અને તેઓમાં હાલ-માલ બિલકુલ થતી નથી, જેથી તેઓ નકામાં પડી જાયછે.

ઈલાજો.—અગરજે દરદી લોહીયાર, તથા મજબુત બાંધાનું હોય, તો શુરૂઆતમાં ૫ ગ્રેન “કેલોમેલ,” અથવા ૧ ગ્રેન “પોંડોફીલીન,” તથા ૧૦ ગ્રેન “કમ્પાઉન્ડ કૉલોસીનિડ પીલ,” આ મેળવીને, તેની બે ગોળીઓ બનાવીને ગળાવવી, અને ત્રણ કલાક વિત્યાપછી “એપસમ સૉલ્ટ”નો તથા સુનામખીનો એક જીલાબ આપવો, અને બીજે દહાડેથી નીચલી દવા પાવી શુરૂ કરવી.

વાઈન આવ કૉલચીકમ ..	ગ્રામ	૧		ટીંકચર આવ લેનમિન.....	ગ્રામ	૨
એપસમ સૉલ્ટ	આઉંચ	૧		ડીન વાંટર.....	આઉંચ	૬
કારબોનિટ આવ મેગનીશીયા. ગ્રેન		૩૦				

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચારવાર પાવું, અને ત્રણથી ચાર દહાડાસુધી આણુ રાખવું. અથવા

ટીંકચર આવ એકોનાઈટ..	ગ્રામ	૧		સીરપ આવ ઇન્જર ..	ગ્રામ	૪
મલરેટ આવ મોરશીન ..	ગ્રેન	૨		પાણી.....	આઉંચ	૧૫
ટારટરેટ એન્ટીમની ..	ગ્રેન	૧				

આ સઘળાંને મેળવીને, એક ચમચી ભરી, દહાડામાં ત્રણ વખત મોટી ઉંઝરના બિનારને, પાણીમાં મેળવીને પાવું.

પણુ જે કાંઈ ગુણુ જણાય નહીં, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

મેના.....	આઉંચ	૧૫		બાઈ કારબોનિટ આવ પોંડાશ.	ગ્રામ	૨
વાઈન આવ કૉલચીકમ...	ગ્રામ	૧		ટીંકચર આવ કેમ્ફેરીલા....	ગ્રામ	૨
પ્રોમાઇડ આવ પોંડાશીયમ. ગ્રામ		૨		કોલમ્બો ઉકાળો	આઉંચ	૬

નાડી દરેરોન તપાસ્યા કરવી, અને જો નબળી થયેલી જણાય, તો ઉપલી દવાઓમાંથી ૧ દ્રામ “વાઈન ઓફ કૉલચીકમ” તરત કાહડી નાખીને, બાકીની દવાઓ મેળવીને, થોડા દહાડાસુધી પાવી ચાલુ રાખવી, અથવા

કુધનાઈન ડી સલફ્યુસ .. ગ્રેન ૮ થી ૧૬ | એકસ્ટ્રેક્ટ ઓફ ડીજીટેલીસ.. ગ્રેન ૧૧
એકસ્ટ્રેક્ટ ઓફ કૉલચીકમ ગ્રેન ૨ થી ૪ | એકસ્ટ્રેક્ટ ઓફ ઓપીયમ .. ગ્રેન ૨

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની ૪ ગોળીઓ બનાવી, અડ્ડેકી ગોળી, દર ચારથી છ કલાકે, દહાડામાં ત્રણવાર ગળાવવી.

ચેતવણી.—ઉપર જણાવેલી દવા ઝેરી છે, માંટે સંભાળીને બરાબર વજનમાં, તથા વખતસર ગળાવવી.

સાઇટ્રેટ ઓફ લીઠીયા.. ગ્રેન ૨૦ | ટીકચર ઓફ રડીસ મીનીમ ૮
અથવા કારબોનેટ ઓફ લીઠીયા.. ગ્રેન ૧૬ | પાણી આઉંસ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવું, અથવા કુધનાઈન ડી સલફ્યુસ ગ્રેન ૧૮ | બાઈ કારબોનેટ ઓફ સોડા.. ગ્રેન ૭૨

આ સઘળાંને મેળવીને, તેના છ પડીકાં બનાવી, અડ્ડેકું પડીકું દર બે કલાકે પાણીમાં ફાકાડવું, અથવા

બાઈ કારબોનેટ ઓફ પૉટાશ..... દ્રામ ૧
બાઈ કારબોનેટ ઓફ સોડા દ્રામ ૨
પાણી..... આઉંસ ૯

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી દર છ કલાકે પાવું.

સેલીસીન,
અથવા સેલીસીલેટ ઓફ સોડા, { દ્રામ ૧૧ | લાઇકર એમોની એસીટીસ. આઉંસ ૨
અથવા સેલીસીલીક આસીડ.. } * ટીકચર ઓફ ઓર્ડેન્જ .. દ્રામ ૧
* એકવા ફેલોડી આર્ચેનસી.. આઉંસ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવું, અને તે બે દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું. આ દવાથી અડતાળીસ કલાકમાં પુષ્કળ પરશોબા છુટીને સાંધાઓનું દરદ તદ્દન નરમ પડી જશે. આ દવા સર્વેથી સરસ છે, અને તે સર્વેથી પેટેલાં અનુભાવવાની ભલામણ કર્યામાં આવે છે. જેમજેમ ફેર પડે તેમ જાય, તેમતેમ આ દવા દિવસનાં છ વાર આપવાનેબદલે ત્રણ વાર આપવી, અને પછી તદ્દન બંધ કરવી, અથવા ૧૫ ગ્રેનથી ૩૦ ગ્રેન સેલ્ફોલ, દહાડામાં ત્રણ વખત પાણીમાં મોટી ઉમરવાળાએ ફાકવું, અથવા

બ્રોમાઇડ ઓફ એમોનીયા દ્રામ ૧
એસીટી ઓફ પૉટાશ..... દ્રામ ૧
પાણી..... આઉંસ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ચારવાર પાવું. નળજો તદ્દન સારો કરવામાં આ દવા ઓછામાંઓછી પાંચ દહાડાસુધી પાવી

જાણ્યો. આ દવા મુખ્યકરીને નબળા બાંધાનાં, તથા ઓછી શક્તિવાળા દરદી
જોનેમાંટે લાગી ગુણકારક છે.

દરદવાળા લાગઉપર ખસખસનાં ખોસના ગરમ સેક કરવો, અને
“લીનીમેન્ટ કેમફર કમ્પાઉન્ડ,” તથા “લોડેનમ,” આ બંધેને સરખે ભાગે મેળ-
વીને, તેમાં “ફ્લાનેલ” નો કટકો બોળીને તે મુકવો, અથવા દરદવાળા ભાગ-
ઉપર માન ખરકનો ટુકડો મુકવો, અને જ્યારે દરદી જણાવે, કે કુખાવો નરમ
પડયો, ત્યારેજ તે કાઢાડી નાખવો.

ખાઈ કારબોનેટ આવ સોડા. આઉંસ ૦૧ | ખાઈ કારબોનેટ આવ પૉટાશ. આઉંસ ૦૧
એકસ્ટ્રેક્ટ આવ ઓપીયમ. આઉંસ ૧ | ખાખલતું પાણી..... આઉંસ ૨

આ સઘળાંને ખળમાં સારીપકે ઘુંટીને, તેમાં “ફ્લાનેલ” નો કટકો બોળીને
દરદવાળા ભાગઉપર વિટાળવો. અથવા,

આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ. ડ્રામ ૧ | ટીકપર આવ ઓપીયમ .. ડ્રામ ૨
ખાઈ કારબોનેટ આવ પૉટાશ. આઉંસ ૧ | ગરમ પાણી..... આઉંસ ૨૦

આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાં “ફ્લાનેલ” નો કટકો બોળીને દરદવાળા
ભાગ ઉપર મુકવો, અને તેની ઉપર “આઈલ સીલક” મુકીને પાટો બાંધવો,
અને મુકાએ કે ફરીથી એ પ્રમાણે પાછું બાંધવું. અથવા,

કારબોનેટ આવ લીઝીયા ટ્રેન ૧૦ | શેઝ વૉટર..... આઉંસ ૧

એ બેઉ ગરમ કરીને, તેમાં “ફ્લાનેલ” નો કટકો બોળીને દરદવાળા ભાગ
ઉપર મુકવો, અને ઉપર જણાવવા પ્રમાણે પાટો બાંધવો.

અથવા “સ્પંનજીઓ પાઇલાઇન” નામનું કપડું ગરમ પાણીમાં બોળીને
તે ઉપર થોડું ફૉર્સેટ આવ સોડા છાંટીને, તે દરદવાળા ભાગ ઉપર બાંધવું. અથવા

આઇયોડાઇન ટ્રેન ૪૦
આલકોહોલ..... આઉંસ ૧
પાણી..... આઉંસ ૧

આ સઘળાંને મેળવીને, દરદવાળા ભાગ ઉપર પિછ વડે લગાડવું. અથવા

લીનીમેન્ટ આવ એકાનાઈટ..... ડ્રામ ૨
એકસ્ટ્રેક્ટ આવ બેલોડાના..... ટ્રેન ૧૦
ગ્લીસરાઇન..... ડ્રામ ૪

આ સઘળાંને મેળવીને, દરદવાળા ભાગ ઉપર ચોપડવું.

અગરજો દરદી એટલો નબળો હોય, કે તેને “કૉલચીકમ,” તથા “સેલીસીન”
ની દવાઓ આપી શકાય નહીં, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, બે ચમચા
ભરી, સવારસાંજ પાવી.

રહબાર્બ આઉંસ ૧ | ગંધકનાં ફલ. આઉંસ ૧
ગમ ગુએકમ આઉંસ ૧ | ગોલ રતન ૧
નાઈટ્રેટ આવ પૉટાશ .. આઉંસ ૧

અથવા, ડાઈલિટ્રેડ હાઇડ્રોકલોરીક આસીડ દ્રામ ૧૧.
 સ્પીરીટ આવ ક્લોરોફોર્મ દ્રામ ૧
 ઈંકચર આવ ડીઝેલીસ દ્રામ ૦૧
 ઇનફુઝન આવ કેસેરીલા આર્ડિસ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી દર ત્રણ કલાકે પાવી.
 અગરજો દરદ ઘણાં દહાડાંનું જીનું હોય, તે મગરનું તેલ સવારસાંઝ પાવું,
 તથા દિવસે ૪ થી ૬ ગ્રેન “આઇથોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ,” ફરિયાતાનાં ઉકા-
 વામાં ભેળીને પાવું, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તે દરદવાળા ભાગ
 ઉપર ચોપડવી.

ઈંકચર આવ આરનાઇઝા
 ઈંકચર આવ બેલેડાના } સરખે ભાગે.
 લૉડેનમ

આ દરદવાળા બિમારે “લીડીયા વૉટર” અથવા “પૉટાશ વૉટર,” “વીચી
 વૉટરસ,” અથવા “ફ્રેડેરીકસ વૉટરસ” દરરોજ પીવું, ખાણું હલકું લેવું,
 અંગ્રેજી અથવા ગામઠી મિઠાઈ, સાકર, પનીર, મીઠાંમાં આપેલું ગોસ્ત, સુકો
 મેવો, પટેટા, દહીં, છાસ, મરચાં, ખટાસવાળી વસ્તુઓ, દૂધ, ઇત્યાદિ ખાધામાં
 લેવું નહીં, પણ તાજું ગોસ્ત, પિલાંનો હલકો સેરવો, માછલી, ચાવલ, કોબી,
 “કૉલીફ્લાવર,” ઇત્યાદિ ખાવું. દરરોજ ગરમ પાણીએ નાહાવું, અકવાડિયાંમાં
 એકથી બેવાર ગરમ પાણીનો બાફ લેવો, શરીરઉપર “ફ્લાનેલ”નાં ગરમ, તથા
 તંગ લુગડાં રાતદહાડો પેહેરી રાખ્યાં, ઝાડો કબજ હોય, તે અવારનવાર જીલાબ
 લેવા, અગરજો બની શકતું હોય, તે ગંધક તથા બીજા આરોગી મેળવણીવાળા
 ગરમ પાણીના ખુદરતી ઝરાઓ લાગેલા હોય, જોવાકે ઉનાઇ, વનરાખાઇ, વગેરે
 જગ્યામાં જઇને રહેવું, તથા ત્યાંનાં એવા ઝરાનાં પાણીથી નાહાવું. એથી ઘણી
 વેળા ખુબજ ગુણ થાયછે, અને એવા દરદીને વારંવાર નજીબ થતો નથી.

ઉપર સખખમાં જણાવ્યુંછે તેમ નજીબ જીનો થાય, તે તેના સર્વેથી
 સરસ ઇલાજ નીચે પ્રમાણેછે.

થોડો “બાઇ કારબોનેટ આવ સોડા” પાણીમાં નાખીને, તેને ગરમ
 કરવું, ત્યારપછી તેમાં “ફ્લાનેલ”નો કટકો બોળીને તે નજીબાવાળા ભાગઉપર
 બાંધીને, તેઉપર “આઇલ સીલક” બાંધવું.

ગામઠી વૈદ્યો નજીબથી પીડાતા બિમારને નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને,
 ૩૦ થી ૪૦ ગ્રેન, દહાડામાં ત્રણવાર પાણીસાથે ફાકવાની ભલામણ કરેછે.

અફતીમુન દ્રામ ૧—પીસફાએજ દ્રામ ૧—ગારેકુન દ્રામ ૨૧—નિમક દ્રામ ૧.

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓને પાણીમાં ઉકાળી, આસરે ૧૩ આર્ડિસન્ટલું
 રેહે, કે થંડું પાડી ગાળી ફાહાડવું, અને તેમાં સાકર નાખી, ૨ થી ૪ આર્ડિસ,
 દહાડામાં ત્રણવાર દરદીને પાવું.

ઉસતે ખુદસ દ્રામ ૩—યુલે ખાખુના દ્રામ ૩—પીસફાએજ દ્રામ ૪—ઉનાખ
 નંગ ૧૦—સુરીજન દ્રામ ૨—પાણી આર્ડિસ ૪૦.

અગરને નળજો જુનો થયો હોય, તો નીચે જણાવેલા ગામડી ઇલાને કરવા.
સુરીજન દ્રામ ૫—સુતામખી દ્રામ ૩—હરડે દ્રામ ૧૫—સુંક ટ્રેન ૨૦—સાકર આઈસ ૧.

આ સઘળાંનો ઝીણો લુકો કરી જેળવવું, અને તેમાંથી સવાર, બપોર તથા સાંઝમળી ત્રણવાર, દર વખતે ૨ થી ૩ દ્રામનટલું પાણીસાથે ફાકવું, અથવા

નવસાગરનો બુકો ટ્રેન ૪૦ થી ૬૦—અન્તામલનો બુકો આઈસ ૧—ખખલવું પાણી આઈસ ૧૦.

પ્રથમ અન્તામલનાં લુકાને ખખલતાં પાણીમાં નાખીને એક વાસણમાં ઢાંકી રાખવો, અને તે થંડું પડે, કે તેમાં નવસાગરનો લુકો ઉમેરવો. આ જેળવણીમાંથી સવાર, બપોર, તથા સાંઝમળી ત્રણવાર, દરવેળા ૨ આઈસ-નટલું દરદીને પાવું.

સંધિવા.

(રયુમેટીઝમ=Rheumatism.)

સંધિવા બે પ્રકારના હોયછે.

૧ લો.—તીક્ષ્ણ સંધિવા.=Acute Rheumatism.

૨ જો.—જુનો સંધિવા.=Chronic Rheumatism.

૧ લો.—તીક્ષ્ણ સંધિવા.

નીશાની.—આ જાતનાં સંધિવામાં હાથપગનાં મોટા સાંધાઓ, જવાકે ખભાં, હાથની કોણી તથા પોહોંચા, પગની પાટલીઓ, ઘુંટણ, વગેરેમાં ઘણો દુખાવો થાયછે, તેઓ સુજ આંવેછે, તથા રાતા થાયછે, તાવ ઘણો જોરમાં હોયછે, ઘણુંકરીને રાતની વેળા, અથવા ગરમ સેક કરવાથી દુખાવો વધેછે. સાંધાનાં વાથી ઘણીવેળા કંમર અકડી જાયછે, અને તેમાં પુષ્કળ દુખાવો થાયછે. જુઓ “સંધિવાથી અથવા બીજાં હરકોઈ કારણથી કંમરમાં થતો સખત દુખાવો.” કોઈવેળા છાતીનાં, તથા હાથપગનાં માંસનાં લોચાઓમાં આ દરદથી રાતદહાડે ફાડફાડ થયા કરેછે, તથા માથું દુખેછે.

સખત.—થંડી લાગ્યાથી, લિનાસવાળી જગ્યામાં ફર્યાથી, તાવ આચ્યાથી, રાંડનો આજર થયાથી, વાગ્યાથી, ઇત્યાદિ કારણોથી આ દરદ થાયછે.

ઇલાજો ૧ લા.—ખોરાક ઘણો સાદો લેવો. બનતાંસુધી કાંજ, ચા, પાંઉ, દુધ, એશિવાય બીજું કંઈ લેવું નહીં. ૧ દ્રામ “એન્ટીપાઇરીન” એ દવાના ત્રણ પડીકાં કરીને અઢેકું પડીકું, મોટી ઉંમરના બિમારને, દહાડામાં ત્રણ વખત પાણીમાં ફકાડવું. ૧૫ દ્રામ “સેલીસીલીક આસીડ,” અથવા ૭૨ ટ્રેન “સેલીસીન,” આ બેમાંથી ગમેતે એક દવા પાણીમાં ભેળીને, દહાડામાં

આરવાર પીવી, અથવા નીચે જણાયાપ્રમાણે દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, મોટી ઉંમરનાં બિમારને, તથા બચ્ચાંને તેની ઉંમરપ્રમાણે ૧ થી ૪ દ્રામ-જેટલી, દર ત્રણ કલાકે રાતદહાડો પાવી.

સેલીસીલેટ આવ લીઠીયમ	ગ્રેન	૪૨
અથવા સેલીસીલેટ આવ સોડા	દ્રામ	૨
લાઇકર એમોની એસીટેટીસ	આઉંસ	૧૧
ગુલાબનું શરબત	આઉંસ	૧
પાણી	આઉંસ	૬૧

ઉપલી દવા સંધિવાઉપર ઘણી ગુણકારીછે, અને તે જો બેથી ત્રણ દહાડા-સુધી લાગત પીધી હોય, તો તેથી પુષ્કળ પરશેવો છુટીને, સંધિવાનેલગતું ઝેર, જેને “લેક્ટીક આસીડ” કરી કુહેછે, તે શરીરમાંથી પરશેવાનેરસ્તે નિકળી જાયછે. અગરજો ઝાડો કબજ હોય, તો જીલાબ લેવો.

ઉપલી દવા જોકે બિલકુલ ઝેરી નથી, તોય કોઇવેળા પરશેવો પુષ્કળ પડવાથી નબળાઇ થયેલી જણાયછે, અને નાડી અટકીઅટકીને ચાલેછે. આપ્રમાણે જો થાય, તો “બાંડી મીક્સચર,” ઈંડાં, કુધ, સેરવો, વગેરે લેવું. હાથેપગે રૂ લપેટીને તેઉપર “ફ્લાનેલ” નું કપડું બાંધી લેવું. અગરજો બેથી ત્રણ દહાડામાં કશો ગુણ નહીં જણાય, તો ઉપલી દવાઓના વળન થોડો ઓછો કરીને, તે પાછી પીવી શુરૂ કરવી.

ઈલાજો ૨ ના.—૧ દ્રામ “ઓમાઇડ આવ એમોનીયમ,” તથા ૬ આઉંસ “સારસાપેરીલા”ના ઉકાળો, આ બંધેને મેળવીને, અને જો પિસાબ સાફ નહીં થતી હોય, તો એમાંજ ૧ દ્રામ “એસીટેટ આવ પાંડાશ” મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું. આ દવાઓમાં મુખ્ય ગુણ “ઓમાઇડ આવ એમોનીયમ”નાછે, માંટે તે પાંચથી સાત દહાડા લેવી, તથા જે સાંધો કુખ્તો હોય, તથા રાતો થયો હોય, તેનીઆસપાસ એક ઈંચ દુરથી “બ્લીરટર” મુકવું, અથવા ૧ ભાગ “ટારટર એમેટીક,” અને ૪ ભાગ ચરબી, આ બંધેને મેળવીને, સાંધાનીઉપર લગાડવું, જેથી કુખ્તો ઘણો ઓછો થશે, અથવા જ્યાંસુધી કુખ્તો બિલકુલ નરમ પડી જાય, ત્યાંસુધી સાંધાઉપર બરફ મુકી રાખવું. અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓના મલમ બનાવી, તે દરદવાળા ભાગ ઉપર ચોપડવો.

સેલીસીલીક આસીડ	ગ્રેન	૨૦
મખ્લામ્મીડ સલ્ફર	દ્રામ	૧
લાનોલીન	આઉંસ	૧

ઈલાજ ૩ જો.—ટારટર એમેટીક

ટીકચર આવ હેનમેન	દ્રામ	૩
પાણી	આઉંસ	૬

આ સઘળાંને મેળવીને, ૧ થી ૨ મમચા ભરી, દર ત્રણ કલાકે બિમારે પીવું, અને એ દવાથી જો ઘણી ઉલટી થાય, તો તે બંધ કરવી.

ચેતવણી.—આ દવા લેતી વેળા સંભાળથી નાહી તપાસતાં દેહેપું, કારણકે તે કોઈવેળા બેસી જાય છે.

ઈલાજ ૪ થો.—ફેલામેલ ટ્રેન ૪
અશીણુ ટ્રેન ૨

આ બંધેને મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બનાવી, અડ્ડેકી ગોળી દહાડામાં ચારવાર ગળવી. આપ્રમાણે બે દહાડાસુધી એજ ગોળીઓ ગળવાપછી ત્રીજે દિવસે સવારનાં એરંડીયાં તેલનો જીલાબ લેવો.

ઈલાજ ૫ માં.—અગરજો દરદી નબળો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ચાર પડીકાં કરી, અડ્ડેકું પડીકું, દહાડામાં ચારવાર ફાકવું, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવાં.

ગોવર્ધ પાઉડર ટ્રેન ૨૪
નામટ્રેટ આવ પૌડ્રાસ ડામ ૧
ગંધકનાંફલ ડામ ૨

ચેતવણી.—આ દરદમાં સાંધાઉપર કેટલાકજણ જળો મુકે છે, પણ તેમ કરવું નહીં જોઈએ, કારણકે તેથી દરદી થણો નબળો થઈ જવાથી દરદનું જોર ઉલટું વધે છે.

ઈલાજ ૬ ઠો.—અગરજો નબળાઈ ઘણી હોય, અને પરશેવો ઘણો જવાથી બિમાર સુસ્ત થાય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈન-ગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

કુરનામ્બિ ડી મલકમ ટ્રેન ૮
એમોનીએટડ ઈક્યર આવ મુએકમ. ડામ ૨
કારબોનેટ આવ એમોનીયા ટ્રેન ૨૦
પાણી આઉંઝ ૬

ઈલાજો ૭ માં.—કારબોનેટ આવ પૌડ્રાસ ડામ ૧
બાઈ કારબોનેટ આવ પૌડ્રાસ .. ડામ ૨
વાઈન આવ ક્રૉક્સીકમ ડામ ૧
ઈક્યર આવ હિનમેન ડામ ૩
એપ્રમમ મૉલ્ટ આઉંઝ ૧
કારબોનેટ આવ મેગ્નેસીયા .. ટ્રેન ૨૦
ફેમકર પૌડર આઉંઝ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, તેના ચાર ભાગો કરી, થોડા દહાડા ચાલુ પીવું, તથા ઉંઘ આવવામાં જે ૦૦ ટ્રેન “ચુરેટ આવ મૉરફીયા,” અથવા ૧૦૦ ટ્રેન અફીણ, પાણીસાથે રાત ગળવું, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાં કપડાંનો કટકો ભિંજવીને તે સાંધાઉપર ગરમગરમ મુકવો.

બાઈ કારબોનેટ આવ સોડા આઉંઝ ૨
લૉડેનમ આઉંઝ ૧
અપ્પલવૂં પાણી આઉંઝ ૩

ઈલાજો ૮ માં.—અગરજો રાંડનાં આજારો, એટલે પરમો અથવા ટાંકી થવાથી સંધિવા થયો હોય, તો ૧૦ થી ૧૫ ગ્રેન “આઇયોડાઇડ આવ પૌડાશ,” તથા ૧૧ આઉંસ “સારસાપેરીલા”નો ઉકાળો, આ બંધે મેળવીને, દહાડામાં ચારવાર પીવું, તથા તે ઘણાં દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું, તથા જો ફુખાવો ઘણો થતો હોય, તો અફીણની દવા, દર ત્રણ કલાકે લેવી.

ઈલાજ ૯ માં.—અગરજો તીવ્ર સંધિવામાં જ્યારે ઉંઘ બિલકુલ આવતી નથી, તથા ફુખાવો ઘણો થાયછે, ત્યારે ગામઠી વૈદ્યો નીચે જણાવેલી દવા પીવાને આપેછે.

બાંધ દ્રામ ૧—જ્યેષ્ઠ દ્રામ ૦૧—એનચીદાણા દ્રામ ૦૧—મમતકી દ્રામ ૦૧—તજ દ્રામ ૦૧—સાકરનો ભુકો દ્રામ ૩.

આ સઘળાંને મેળવીને, ૨૦ થી ૬૦ ગ્રેનજેટલું, દહાડામાં ત્રણવાર પાણી-સાથે ફાકવું.

ઈલાજ ૧૦ માં.—૦૧ દ્રામ ધતુરાનાં બીયાં, તથા ૦૧ દ્રામ પીપર, આ બંધેને મેળવીને, ૪ ગ્રેનનું પડીકું કરી, સવાર, બપોર, તથા સાંજમળી, દહાડામાં ત્રણવાર ફાકવું.

ઈલાજ ૧૧ માં.—થોડાં સુકાં ખરયાંનો ભુકો લેઈ એક બાટલી ભરી પાણીમાં એક આપી રાત ભિંજવી રાખવો, અને તે સવારનાં ગાળી કાઢાડીને, તેમાં કપડાંનો કટકો બોળી સંધિવાવાળા ભાગઉપર મુકવો.

ઈલાજો ૧૨ માં.—અગરજો તાવ પણ આવતો હોય, તો ૬ આઉંસ ખાટાં લીમુનાં રસને થોડી સાકરસાથે મેળવીને, તેનાં ત્રણ ભાગો કરી, અઢેકો ભાગ, દહાડામાં ત્રણવાર પીવો. અગરજો માત્ર એકજ ભાગ ફુપ્પતો હોય, અને તે સુજી આવ્યો હોય, તો તેઉપર બરફ મુકવું, અથવા થોડી જળો વળગાડવી, પણ જો ઘણાં ભાગો સાથે ફુપ્પતા હોય, તથા સુજી આવ્યા હોય, તો થંડાં પાણીમાં કપડું બોળીને તે આખે શરીરે વિટાળવું, અને ફુખાવો નરમ પાડવામાં ૧ ગ્રેન અફીણ, અથવા ૦૧ થી ૦૧ ગ્રેન “મ્યુરેટ આવ મૉરફીયા” ફાકવો.

ઈલાજો ૧૩ માં.—સીમલો અથવા સાબરના રૂતું ગ્રાડ. બાવળ, ઝીંઝી, જાંબુર, વરખડી, બોરડી, પીલવો, એઓની અંતર છાલ અથવા ગાલ લાવી પાણીમાં ઉકાળી તે પાણીથી દરદીને નવાડવું, અને એ છાલો ઘસીને લેપ કરી ફુપ્પતા સાંધા ઉપર લગાડવો.

૨ માં.—જુનો સંધિવા.

નીશાની.—આ જાતનાં સંધિવામાં સાંધાઓ ફુપેછે, પણ તાવ આવતો નથી.

ઈલાજો ૧ લા.—સાંધાઉપર, અથવા હરકોઈ જગ્યાઉપર, કે જ્યાં ફાપાવો થતો હોય, ત્યાં નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને ચોપડવી.

બોંડનમ	દ્રામ ૨	ટીકચર આવ એકોનાઈટ..	દ્રામ ૪
ક્યોરોફોર્મ	દ્રામ ૨	સોપ લીનીમેન્ટ.....	આર્કિસ ૧૧

અથવા,

ટ્રેકટીકાઈડ સ્પીરીટ આવ વાઇન. આર્કિસ ૧	સોલ્યુશન આવ એમોનીયા..	દ્રામ ૨	
આઈલિ આવ ટરપીનટાઇન ..	દ્રામ ૨	લેમન ગ્રાસ આઈલિ	દ્રામ ૨
કેમફર	દ્રામ ૨	ટીકચર આવ ઓપીયમ	દ્રામ ૨
આઈલિ આવ સેનિમોન	દ્રામ ૨		

ઉપર જણાવેલી દવાઓ મેળવીને ફાપાવો થતો હોય, ત્યાં ચોપડવી.

વળી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોછું વાઇનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ચારવાર પીવી, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી, તથા શક્તિ આવવાનાં મગરનું તેલ સવારસાંજ પીવું.

આઇયોડાઇડ આવ પોટાશીયમ.....	ઝેન ૨૦ થી ૪૦
કુઇનાઇન ડી સલ્ફસ.....	ઝેન ૬
ટીકચર આવ હેનમેન.....	દ્રામ ૨
સીરપ આવ આઇયોડાઇડ આવ આયરન.	દ્રામ ૧૧
પાણી	આર્કિસ ૬

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની ત્રણ ગોળીઓ કરીને, અઝેક ગોળી મોટી ઉંમરના બિમારને દહાડામાં ત્રણ વખત પાંજીમાં ગળાવવી.

આઇયોડાઇડ આવ પોટાશીયમ. ઝેન ૬	આઇયોડાઇન	ઝેન ૧૧
આઇયોડાઇડ આવ આયરન... ઝેન ૩	એડમેટ્રેક્ટ આવ હેમલોક..	ઝેન ૬

ઈલાજ ૨ જો.—૧ ગ્યાલન ગરમ પાણીમાં, ૧ આર્કિસ “કારબોનેટ આવ સોડા,” તથા ૪ દ્રામ ગંધકનાં ફુલ નાખવાં, અને એ પ્રમાણમાં થોડા ગ્યાલન ગરમ પાણી એક વાસણમાં બનાવી તેમાં ફુંટીસુધી બેસવું.

ઈલાજ ૩ જો.—ધાતુનાં નરમ તેજબોમાંહેલા એક તેજબનાં થોડાં ટીપાં, તથા “કુઇનાઇન ડી સલ્ફસ,” આ બંધે મેળવીને, દહાડામાં ત્રણથી ચારવાર પીવું, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું.

ઈલાજ ૪ થો.—૧ ચમચી “ક્રેસોસીન તેલ,” તથા ૧ ચમચો “આલ્લીવ આઈલ,” આ બંધેને મેળવીને, દહાડામાં ચાર વાર, થોડા દહાડાસુધી ચાલુ પીવું, તથા એજ તેલ ફાપતા ભાગઉપર થોડા દહાડાસુધી ચોપડવું. આ ઈલાજથી ઘણો ઉતાવળો ગુણ થાયછે. અથવા દરદવાળા ભાગ ઉપર “બ્લીસ્ટર” મુકવું.

ઈલાજ ૫ જો.—૨૦ ઝેન ગંધકનાં ફુલ, તથા ૨૦ ઝેન “ફીમ આવ ટારટર,” આ બંધેને મેળવીને, દહાડામાં ત્રણવાર, ઘણાં દહાડાસુધી ચાલુ ફાંકવું.

ઈલાજો ૬ ઠા.—ગુએકમ પાઉડર
 દ્રામ ૧ || સાચુ | દ્રામ ૧ |
| આઈલિ આવ જુનીપર..... | મીનીમ ૪ |

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની ચોવીસ ગોળીઓ ખનાવી, એ ગોળીઓ, દહાડામાં ચારવાર ગળવી. અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈન-જ્વાસ ભરી, મોટી ઢંઢરના ખિમારને દર ત્રણ કલાકે દહાડામાં ચાર વખત પાવું.

કારબોનેટ આવ લીડીયા	ગ્રેન	૧૨
ટીંકચર આવ નકસ વૉમીકા	દ્રામ	૦૧
એશમેટીક સ્પીરીટ આવ એમોનીયા	દ્રામ	૨
ટીંકચર આવ જ્વેનરીયન	દ્રામ	૨
સેલીસીલેટ આવ સોડા	ગ્રેન	૪૦
પાણી	આઉંસ	૬

ઈલાજ ૭ માં.—ઘણીવેળા પીવાની દવા બિલકુલ વાપરવામાં આવતી નથી, પણ જે ભાગઉપર દુખાવો થતો હોય, તે ભાગઉપર “ટીંકચર આવ આઈયોડાઈન” દરરોજ લગાડવાથી ઘણો ગુણ થાયછે, અને સંધિવા સાંજે થાયછે. વળી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, જે ભાગઉપર દુખાવો થતો હોય, ત્યાં દરરાત્રે લગાડવાથી પણ ઘણો ગુણ થાયછે.

એકોનાઈટીઆ ગ્રેન ૧ | સ્પરમેસીટીના મલમ..... આઉંસ ૧

ઈલાજ ૮ માં.—અગરજે ઉપર જણાવેલા ઈલાજોથી કશે ગુણ નહી જણાય, તો ૧ ગ્રેન “એસીટેટ આવ મૉરફીયા,” તથા ૪ મીનીમ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, જે ભાગઉપર દુખાવો થતો હોય, ત્યાં પિચકારીવડે આમડીમાં દાખલ કરવું.

ઈલાજ ૯ માં.—અગરજે સાંધામાં ઝાઝો દુખાવો થતો નહીં હોય, પણ તેઓ અકડીને સુણ આવી તે ભાગે ભારી થયલા જણાય, તો ભાદરવેળનાં રોપાની જડી પાણીમાં ઘસીને ચોપડવાથી અતિશય ગુણ થશે. અગરજે આ દવા લગાડવા પછી ઝીણીઝીણી પાણીથીભરેલી અરાધ્યો કુટી નિકળે, તો તે લગાડવું ઓછું કરવું.

ઈલાજ ૧૦ માં.—૧૦ ગ્રેન અનમાનાં કુલને, ૧ લીકરજ્વાસ “કોલોનવૉટર” માં મેળવીને દરદવાળા ભાગઉપર ચોપડવું.

ઈલાજ ૧૧ માં.—શાસનું તેલ આઉંસ ૧—મિઠું તેલ આઉંસ ૧.

આ બંધેને મેળવીને, દરદવાળા ભાગઉપર ચોપડવું.

ઈલાજ ૧૨ માં.—સુરીજન દ્રામ ૦૧—માથ દ્રામ ૧—ખાંડાદાન દ્રામ ૦૧.

આ સઘળાંનાં ઝીણો લુકો કરીને, ૦૧ થી ૧ દ્રામજેટલો, દહાડામાં ત્રણ-વાર પાણીસાથે ફાકવો.

ઈલાજ ૧૩ માં.—માલકંગણી દ્રામ ૧—તેજબળ દ્રામ ૨—મુસળી દ્રામ ૨—રતનજોત દ્રામ ૨—પિપળ દ્રામ ૨.

આ સઘળાંનાં ઝીણો લુકો કરીને, ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેનજેટલો, દહાડામાં ત્રણ-વાર પાણીસાથે ફાકવો.

ઈલાજ ૧૪ માં.—રાસ્ના દ્રામ ૪—યુગલ દ્રામ ૫.

આ બંધેનો ઝીણો લુકો કરીને મેળવવો, અને ત્યારપછી તેમાં થોડું મધ મેળવીને તેનો પાક ખનાવી, ૦૧ થી ૧ દ્રામજેટલો, દહાડામાં ત્રણવાર ખાવો.

ઈલાજ ૧૫ મો.—મરતા દ્રામ ૧—યુલ્લેખ દ્રામ ૨—ફિલિસ દ્રામ ૨—
ફેફ દ્રામ ૧—એરડીયાનાં યુજીયાં દ્રામ ૧—અપ્પલતુ પાણી આઉંસ ૧૦.

આ સઘળાંને મેળવીને આસરે દશ મીનીટ્સુધી ઉકાળવું, અને થંડું પડે
કે ગાળી કાઢાડીને તેમાંથી અર્ધું સવારનાં તથા અર્ધું સાંજનાં પીવું.

ઈલાજ ૧૬ મો.—અસાગંડ દ્રામ ૬—યુલ્લેખ દ્રામ ૬—અશીણુ દ્રામ ૦૦.

આ સઘળાંનો ઝીણો ભુકો કરીને, ૧૦ થી ૨૪ ટ્રેનજેટલો, દહાડામાં ત્રણ-
વાર પાણીસાથે ફાકવો.

ઈલાજ ૧૭ મો.—ઉમતે ખુદુસ દ્રામ ૩—યુલે આબુનત દ્રામ ૩—ખીસફાએજ
દ્રામ ૪—સુમીજન દ્રામ ૨—ઉન્નાખ નંગ ૧૦—પાણી આઉંસ ૪૦.

આ સઘળાંને પાણીમાં ઉકાળીને, આસરે ૧૪ આઉંસજેટલું રેહે, કે
સવાર, બપોર, અને સાંજમળી ત્રણવાર, દર વેળા ૨ થી ૪ આઉંસ તેમાં
સાકર નાખીને પીવું.

ઈલાજ ૧૮ મો.—વચ્છનાગ દ્રામ ૦૦—પિપળ દ્રામ ૨—ગધકનાં ફલ દ્રામ
૨—કાળાં મરી દ્રામ ૨.

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની ચાર ગોળાઓ બનાવી, અકેકી ગાળી,
સવારસાંજ પાણીસાથે ગળવી.

ચેતવણી.—આ ગોળાઓ ઝેરીછે, માંટે જો બેથી ચાર દિવસમાં
એથી કરી ગુણ નહીં જણાય, તો તે બંધ કરવી. આ ગોળી નાહાની ઉંમરનાં
બિમારને આપવી નહીં.

ઈલાજ ૧૯ મો.—ગાવગુબાન અથવા યુલે ગાવગુબાન દ્રામ ૧—અરુજ બાયા
આઉંસ ૧૦—અપ્પલતુ પાણી આઉંસ ૨૦.

આ સઘળાંને મેળવીને એક બંધ વાસણમાં ઢાંકી રાખવું, અને થંડું
પડે કે ગાળી કાઢાડી, ૨ થી ૪ આઉંસજેટલું, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું.

ઈલાજ ૨૦ મો.—અન્તામલના ભુકો દ્રામ ૫ થી ૮—જેડીમધનો મુંકા
દ્રામ ૪—અપ્પલતુ પાણી આઉંસ ૧૫.

આ સઘળાંને મેળવીને થંડું પડે કે, ૧ થી ૧૦ વાઈનગ્લાસ ભરી,
દહાડામાં ત્રણવાર પીવું.

ઈલાજ ૨૧ મો.—ચીત્રાચાલ ટ્રેન ૧૨—જોરામાંની અજમા ટ્રેન ૮—
હરડે ટ્રેન ૨૦—પિપળ ટ્રેન ૩૦.

આ સઘળાંને, મેળવીને ૧૦ થી ૨૦ ટ્રેનજેટલું, દહાડામાં ત્રણવાર ફાકવું.

જુદાજુદા વિચારવાળા ડાકટરો જુદાજુદા ઇલાજો સંધિવાઉપર પોતાના
અનુભવપ્રમાણે કરેછે. તે દવાઓ “ટરપીનટાઈન,” લીંયુનો રસ, “પૉટાશ”
તથા “સોડા”નાં ખારો, તથા કેફી દવાઓ, જેવીકે અફીણ, “મૉર્ફીયા,”
“કૉનાએમ,” વગેરેછે.

સંધિવાથી, અથવા બીજાં હરકોઈ કારણથી કંઠરમાં થતા સખત દુખાવો.

(લમબેગો=Lumbago.)

નીશાની.—જરાપણ વાકું વળતાં, ઉભું થતાં, બેસતાં, અથવા ભારી બોજો ઉચકવા જતાં, કોઈ વેળા એકદમ કંઠરમાં સખત દુખાવો થઈ આવેછે.

સખત.—આ દરદ પણ સંધિવાનીપદે થંડીમાં સુતાથી, કંઠરમાં જોરથી આંચકા આવ્યાથી, તથા ઘણેવાર બેસીને લખવાથી થાયછે.

ઈલાજો ૧ ના.—કંઠરઉપર રાઈ સુકવી, અને ખસખસતાં પોસનો ગરમ સેક કરવો, તથા “કલોરોફોર્મ,” “કમપાઉંડ લીનીમેન્ટ આવ કેમફર,” તથા “લૉડેનમ,” આ ત્રણે દવાઓ સરખે ભાજે મેળવીને, તે કંઠરઉપર ચોપડવી, તથા એજ મેળવણીમાં “ગ્રૉન્ ફ્લાનેલ” નો કટકો બોળીને તે કંઠરઉપર સુકી તેઉપર “આઈલ સીલક” બાંધવું, અથવા સુકાં વેહેંતુર સુકવાં.

ઈલાજો ૨ ના.—“ટીકચર આવ આરનીકા,” અથવા “ટીકચર આવ સીમીસીફ્યુગા રેસીમોસા” કંઠરઉપર ચોપડવું. “કેરોસીન” તેલ, અથવા “ટરપીનટાઈન,” આ બેમાંથી ગમેતે એક લઈ, તેમાં તેટલુંજ “સોપ લીનીમેન્ટ” ભેળીને, તે બંધેને ગરમ કરી કંઠરઉપર લગાડવું, તથા ૧૦ ગ્રેન “ડોવર્સ પાઉડર,” અને ૨ ગ્રેન “કેલોમેલ,” આ બંધેને મેળવીને રાત્રે સુતી વેળા લેવું, અને બીજે દિવસે સવારનાં એરંડીયાં તેલનો, અથવા “એપસમ સૉલ્ટ” અને સુનામખી, આ બંધેને મેળવીને તેનો જીલાબ લેવો, અને ઝાડો સાફ આવ્યા-પછી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

કારબોનિટ આવ પૉટાશ ..	ગ્રામ ૧૫	ટીકચર આવ હેન્ટન ..	ગ્રામ ૩
સીરીટ ઈટર નાઈટ્રીક	ગ્રામ ૨	પાણી	આઉંઝ ૬

ઈલાજો ૩ ના.—બિમારે ગરમ પાણીનો બાફ લેવો, કંઠરઉપર સુકાં વેહેંતુર સુકવાં, તથા કંઠરનાં જે ભાગ જરાપણ આંગળી લગાડવાથી અતિશય દુખે, ત્યાં પાંચથી સાત જણો સુકાવવી, તથા ૨ ગ્રેન “એસીટેટ આવ મૉરફીયા,” અને ૫ મીનીમ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, તે ભાગની આમડીમાં પિચકારી વડે દાખલ કરવું.

ઈલાજો ૪ થા.—૩ ગ્રામ “કમપાઉંડ ટીકચર આવ ગુએકમ,” તથા ૪૫ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું, અને ૧૦ ગ્રેન “ડોવર્સ પાઉડર” તું પડીકું કરી, રાત્રે સુતી વેળા ફાકવું, તથા “લીનીમેન્ટ આવ ઓપીયમ,” અને “લીનીમેન્ટ આવ એકોનાઈટ,” આ બંધેને સરખે ભાજે મેળવીને કંઠરઉપર સારીપદે ખસણવું,

તથા ઝાડો સાફ લાવવામાં ટે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની એક ગોળી બનાવી તે દિવસે ગળવી.

કમપાઉંડ એડમટ્રેક્ટ આવ કૉલોસીન-૬..... ગ્રેન ૪

કમીકાકયુઆના પાઉડર ગ્રેન ૦.૧

એડમટ્રેક્ટ આવ કૉલસીકમ ગ્રેન ૧

ઈલાજો ૫ માં.—અગરજો બિનારથી બેસી શકાતું હોય, તો ઉંચી પુરશીઉપર પોતાનાં આખાં શરીરનીઆસપાસ ગરમ જાડી ધાબળી વિટાળીને બેસવું, તથા નીચ્ચેથી ગરમ પાણીના બાફ અથવા કલાક અથવા કલાકસુધી દરરોજ લેવો. એથી ઘણી વેળા અતિશય ગુણ થાયછે. પણ જો કાંઈ ગુણ નહીં જણાય, તો ૩૦ ગ્રેન “હોવર્સ પાઉડર,” તથા ૨૪ ગ્રેન કપ્પર, આ બંધેને મેળવીને, તેની ૬ ગોળીઓ બનાવી, અઠ્ઠેકી ગોળી, દર કલાકે પાણીસાથે ગળવી.

ડરપીનટાઈન ડ્રામ ૨—ગ્રંદરનો બુકો ડ્રામ ૪—પાણી આઉંચ ૬.

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

ઈલાજો ૬ ઠા.—અગરજો પરમો થવાથી કંમર દુખતી હોય, તો ૦.૧ થી ૧ ડ્રામ “બાલસમ આવ કૉપેઆ” બતાસાઉપર નાખીને તે ખાવો, તથા નળીયાંના કટકો, અથવા લોહાંના સળીઓ પુષ્કળ ગરમ કરીને તેવડે ધીમેથી દરદવાજા ભાગઉપર ચોખ્ખા મારવા.

ઈલાજો ૭ માં.—૫૦ ટીપાં “એમ્મોનીએટ્રેડ ટીકચર આવ ગુએકમ” દુધમાં મેળવીને દહાડામાં ત્રણવાર પીવું, અથવા ૧ આઉંચ “સ્પીરીટ આવ હાર્ટશૉહૉર્ન,” તથા ૨ આઉંચ “આલોવ આઈલ,” આ બંધેને મેળવીને, સવાર, બપોર, તથા સાંજમળી, ત્રણવાર કંમરઉપર લગાડવું, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની ચાવીસ ગોળીઓ બનાવી, તેમાંથી એકથી બે ગોળીઓ, જીલાબ દાખલ આંતરેઆંતરે રાત્રે ગળવી.

મૉક્રોટ્રીન એલોઝ ગ્રેન ૩૬

ગમ મેટ્રીક..... ગ્રેન ૧૮

એડમટ્રેક્ટ આવ જ્વેનશીયન. ગ્રેન ૨૪

કમપાઉંડ ગાલ્બેનમ પીલ.. ગ્રેન ૨૪

આઈલ આવ એમીઝ..... ટીપાં ૨૪

અથવા નીચે જણાવેલી, દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી અઠ્ઠેકો ચમચો ભરીને સવાર, સાંજ ખાવી.

ગુએકમ રેઝીન આઉંચ ૧

પાઉડર આવ રૂહબાર્થ .. ડ્રામ ૨

ક્રીમ આવ ટારટર ડ્રામ ૨

મુજ્જામિડ મલકર..... ડ્રામ ૨

હળી પાઉંચ ૧

ઈલાજો ૮ માં.—૨ થી ૪ ગ્રેન લોબાનનાં કુલ, દહાડામાં ત્રણવાર પાણી સાથે ફાકવાં, તથા ૧ ચમચી “કેરોસીન” તેલ, દુધમાં ભેળીને, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

ઈલાજ ૯ માં.—૨ ગ્રેન “કુઈનાઈન ડી સલ્ફસ,” દર માર કલાકે પાણીસાથે ફાકવું.

ઈલાજ ૧૦ જો.—આસરે ૨૦ નંગ સુકાં રાતાં ખરયાંને ચીરીને, ૧ ખાટલી પાણીમાં એક દહાડોસુધી ભિંજવી રાખવાં, અને ત્યારપછી ગાળી કાઢાડીને તેમાં લુગડાંનો કટકો ભિંજવી તે દરદવાળા ભાગઉપર મુકવો, અને તેઉપર “આઈલ સીલક” મુકી પાટો બાંધી લેવો. પણ જો ઘણી અગ્ન બળે, તો તે કાઢાડી નાખવું. આ ઈલાજ ઘણો સારો છે.

આ દરદવાળા બિનારે આ દરદ ફરીથી થાય નહીં, એટલામાંટે સરદીમાં બાહાર ફરવું નહીં, તથા હંમેશાં કંખરઉપર “ફ્લાનેલ” બાંધેલી રાખવી.

શરીરનાં સાંધાઓનું જડ થઈ જવું.

(સ્ટીફનેસ આવ જોઈન્ટસ=Stiffness of Joints.)

નીશાની તથા સખખ.—શરીરનાં સાંધાઓ, જેવાકે ઘુટણ, ખભાં, હાથની કોણી, જાંઘનાં થાપા, અથવા પગની પાટલીઓમાં વાળો નિકળ્યાથી, અથવા પડી જવાથી, તેઓમાં વાગ્યાથી, પેટેલાં વરમ થાયછે, અને તેઓ સુજ આવીને રાતા થાયછે, અને ઘણાં દહાડા વિત્યાપછી, જોકે વાળો સારો થાયછે, અથવા વરમ નરમ પડેછે, તોયપણ તે સાંધાઓનાં હાડકાંઓનીવચ્ચે રેતીજેવી એક વસ્તુ બંધાવાથી તેઓ જડ થઈ જાયછે, અને તેઓમાં હાલચાલ બિલકુલ થતી નથી.

ઈલાજો ૧ લા.—“ઈંકચર આવ આઈયોડાઈન” પિચ્છવડે લગાડવું, અથવા “આઈયોડાઈન”નો મલમ તેઓઉપર સવારસાંઝ ચોપડવો.

ઈલાજ ૨ જો.—મહુડાં તથા ખજુર, આ બંધેને ગરમ કરીને, તેઓ-ઉપર દરરોજ બાંધવાં.

ઈલાજો ૩ જા. —શરીર આવ હાર્ટશૉર્ટર્ન....	આઈંમ	૨૫
આલકૉર્ટૉન	દ્રામ	૩
કપુર	ગ્રેન	૩૦
નિમક	આઈંમ	૧૫
પાણી	ખાટલી	૧

આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાં લુગડાંનાં કટકાઓ બોળી તે જડ થઈ ગયલા સાંધાઓઉપર અર્ધો કલાકસુધી મુકી રાખવા, અને તે કટકાઓનીઉપર “આઈલ સીલક” બાંધવું. ઘણી આગ બળે, અને તે જગ્યા રાતી થાય, કે એ સઘળું કાઢાડી નાખીને તે ભાગઉપર “સોપ પ્લાસ્ટર,” અને પારાનો જલદ મલમ, અથવા “સ્ટ્રોંગ મરક્યુરીઅલ આઈંન્ટમેન્ટ,” તથા થોડો કપુર, આ બંધેને મેળવીને તે આમડાંનાં કટકાઉપર છરીવડે પાંથરી, તેની આગળી બનાવીને મુકવી, અથવા “લેડ પ્લાસ્ટર” ની આગળી બનાવીને મુકવી, અથવા નીચે જણાવેલી વસ્તુઓ મેળવીને તેને ગરમ કરવી, અને થંડી પડે કે તેની આગળી બનાવીને સાંધાઓઉપર મુકવી. ચરખી આઈંમ ૧૦—પિતું મીણુ આઈંમ ૩—કપુર આઈંમ ૩—પાણી આઈંમ ૧.

ઈલાજ ૪ થો.—પાણીમાં નિમક ડોહવીને, તેનો “ફ્લાનેલ”થી સવાર-સાંઝ સાંધાઉપર ગરમ સેક કરવો, તથા બદામનું તેલ દહાડામાં બેથી ત્રણ વાર ઉપર મસળવું, અને તે સાંધાને છુટો પાડવામાંટે ધીમેથી થોડોથોડો હલાવવો.

ધુટણનું સુજી આવવું, તથા તેમાં થતા દુખાવો.

(ઇનફ્લેમેશન આવ ધ નીજૉઇન્ટ=Inflammation of the Knee-Joint.)

સખખ.—થંડી ભોંયઉપર બેસવાથી, વારંવાર ધુટણમડીએ બેસવાની ટેવ રાખવાથી, અથવા ઘણું ચાલવાથી ધુટણનીઉપરનો ભાગ સુજી આવવાને તેમાં દુખાવો થાયછે.

ઇલાજો.—આસાએશ લેવી, હાલચાલ કરવી નહીં, થોડી જગો તેઉપર મુકીને પછી ગરમ સેક કરવો, જીલાબ લેવો, ધુટણઉપર “ટીકચર આવ આધ-યોડાઈન” પિચ્છવડે લગાડવું, તથા નીચે જણાવેલી વસ્તુઓ મેળવીને તે ગરમ કરવી, અને છરીથી ચામડાઉપર પાંથરીને તે ધુટણઉપર મુકવું.

માખુ.....	} ગરમે ભાગે.
લેડ પ્લાસ્ટર	
નવસાગર	
મિટું તેલ	

અથવા થોડું “કલોરલ ક્રમ ક્રેમફોરા,” “રેક્ટીફાઇડ સ્પીરીટ”માં મેળવી, તેમાં પીચ્છ બોળીને, તે, દરદવાળા ભાગ ઉપર સવારસાંજ લગાડવું.

જાંગનાં થાપાઓમાં, મુખ્યકરીને તેનાં માંસનાં લોચાઓમાં સંધિવાથી થતા તીકણ દુખાવો, તથા સંધિવાનું પગસુધી છેક નિચ્ચે ઉતરવું.

(સાએટીકા=Sciatica.)

ઇલાજો ૧ લા.—આ દરદની વેળા “સંધિવાથી, અથવા બીજાં હરકોઈ કારણથી કંમરમાં થતા સખત દુખાવો”નાં મથાંગાંહેડલની બાબ-દમાં જણાયાપ્રમાણેજ ઇલાજો કરવા. ખેલેલે કંમરનાં છેક નિચ્ચેનાં ભાગઉપર રાઈ મુકવી, “બ્લીસ્ટર” મુકવું, મુક્યાં વેહેંતુર મુકવાં, જાંગ તથા પગોઉપર “ટરપીનટાઈન” લગાડીને તેઉપર ગરમ સેક કરવો, અથવા “લૉડેનમ” અને “ટરપીનટાઈન,” આ બંધે સરખે ભાગે મેળવીને તે, અથવા “ક્રેસોસીન” તેલ ચોપરી, તેઉપર થુલાંનો ગરમ સેક કરવો.

ઇલાજો ૨ જા.—અગરજો ઉપલા ઇલાજો ૧ લાથી દુખાવો થતા નહીં મટે, તો જાંગનાં થાપાઓઉપર જ્યાં ઘણો દુખાવો થતા હોય, ત્યાં બીજું “બ્લીસ્ટર” મુકવું, અને છાગલા પડ્યા હોય, તે કાપી કાઢાડવા, અને “બ્લીસ્ટર”ની જગ્યાઉપર ઠા ગ્રેન “એસીટેટ આવ મૉરફીયા,” તથા થોડા ગ્રેન “આરાફટ,” આ બંધેને મેળવીને તે ભભરાવવું.

ઇલાજ ૩ જો.—અગરજો તાવ નહીં હોય, તો ખેલેલાં એક જીલાબ આપવો, અને પછી ૫ ગ્રેન “કારબોનેટ આવ આયરન,” દહાડામાં ચાર વાર, થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખાડવું.

ઈલાજો ૪ થા.—અગરજો તાવ ઘણો જોરમાં આવતો હોય, તો જો લાગઉપર દુખાવો થતો હોય, તે લાગઉપર થોડી જળો મુકવી, ખસખસનાં પોસના ગરમ સેક કરવો, જીલાબ આપવો, તથા ગરમ પાણીનાં વાસણમાં બિનારને બેસાડવો.

ઈલાજો ૫ માં.	—એમોનીએટ્ડ ઈંક્યર આવ ગુએકમ.	દામ	૨
	વાઈન આવ કોલચીકમ	મીનીમ	૮૦
	આઈ કારબોનેટ આવ પોટાશ	દામ	૧
	આઈયોડાઈડ આવ પોટાશીયમ	ગ્રેન	૧૨
	સીરપ આવ આર્ચેન્જ પીન	દામ	૪
	પાણી	આઈન્ડ	૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી દર ત્રણ કલાકે પાવું.
અથવા નીચે જણાવેલી, દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

ઈંક્યર આવ એક્ટી રેસીમાડા	દામ	૧ થી ૨
નુત્રકેટ આવ કુઈનીયા	ગ્રેન	૬
પ્રોમાઇડ આવ પોટાશીયમ	દામ	૧
પાણી	આઈન્ડ	૬

અગરજો ઉપલી દવાઓથી દરદીને ગુણ ન જણાય તથા નખળાઈ માલમ પડે તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી દહાડામાં ત્રણ વખત પાવું.

ઈંક્યર આવ પરકલોરાઈડ આવ આયરન ..	મીનીમ	૩૦
લીકવીડ એડસ્ટ્રેક્ટ આવ અરગટ	મીનીમ	૮૦
સેનિમોન વોટર	આઈન્ડ	૮૦

ઈલાજો ૬ ઠા.—ગમ ગુએકમના બુકો દામ ૨—ગંધકનાં ડ્રુગ દામ ૪—સુંકેના બુકો દામ ૧.

આ સઘળાંને મેળવીને, તેનાં બાર પડીકાં કરી, અફેકું પડીકું દહાડામાં ત્રણવાર પાણીસાથે ફકાડવું, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે ચોપડવી.

ફ્લોરોફોર્મ	} અગરજો ભાગ.
ઈંક્યર આવ એક્ટોનાઈટ	
વોઈનમ	
સોપ લીનીમેન્ટ	

ઈલાજો ૭ માં.—૧ ગ્રેન “મ્યુરેટ આવ મોર્ડીયા,” તથા ૧૦ મીનીમ પાણી, આ બંને મેળવીને જાંગનાં થાપાનાં જે લાગમાં દુખાવો થતો હોય, ત્યાંની ચામડીમાં પિચકારીવડે દાખલ કરવું. આ ઈલાજ ઘણો સારોછે. અથવા જો ૨૦ મીનીમ ફક્ત થંડા પાણીની પિચકારી દરદવાળા ભાગની ચામડીમાં મારી હોય તો તેથીબી ઘણો ગુણ થાયછે.

થંડીથી ગરદન ચકડી નવા વિષે.

(શઈ નેક=Wry Neck.)

ઈલાજો ૧ લા.—ગરદનઉપર રાઈ ચુકવી, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે ચોપડવી, અને તેઉપર ગરમ સેક કરવો.

ટરપીનટાઈન..... } ડ્રામ ૨
અથવા સ્પીરીટ ઓફ હાર્ડશૉર્ડર્ન..... }
મિક્ડ તેલ ડ્રામ ૬

ઈલાજો ૨ ના.—“ટીકચર આવ આરનીકા,” “પેનકીલર,” “સોપ લીનીમેન્ટ,” તથા “લૉડેનમ,” અથવા “કેરોસીન” તેલ, આ ચારમાંથી ગમેતે એક દવા ગરદનઉપર મસળવી.

અગરજે ઉપર જણાવેલા **ઈલાજો ૨ ના**થી ગરદન નરમ નહીં પડે, તો “સંધિવા”નાં ત્રણાંજોડેલની બાબદમાં જણાવ્યાપ્રમાણે ઈલાજો કરવા.

હાંસડીનાં હાડકાંમાં થતું દરદ.

(પેન ઈન ધ કૉલર-બોન=Pain in the Collar-bone.)

નીશાની.—છાતીનાં હાડકાંમાં, એટલે ખભાંનીતજલીકતું હાડકું, જેને “હાંસડી” કહેછે, તેમાં દરદ થાયછે, ત્યારે તે નહીં ખમી શકાય એવું સખત હોયછે.

સખખ.—આ દરદ ઘણીવાર થંડી હવામાં ભોંયઉપર, અથવા ઠારમાં ખુલ્લું સુવાથી એકાએક રાતની વખતે ઘણું ભેરમાં થઈ આવેછે, અને હાંસડીનાં હાડકાંથી તે છેક આખા હાથસુધી થઈ આવેછે.

ઈલાજો.—રાઈની “પોલ્ટીસ” તે ભાગઉપર ચુકવી, અથવા “ટીકચર આવ આરનાઈકા” લગાડવું, અથવા “ટીકચર આવ બેલેડોના,” “ટીકચર આવ ઓપીયમ,” અને “કમપાઉંડ લીનીમેન્ટ આવ કેમફર,” આ ત્રણે દવાઓ સરખે ભાગે મેળવીને લગાડવી. એથી પણ જો દરદ નહીં મટે, તો ૨૦ ગ્રેન “કલોરલ હાઈડ્રસ,” ૩૦ ગ્રેન “ઓનાઈડ આવ પૉટાશીયમ,” તથા ૧ ગ્રાઈંસ પાણી, આ સઘળાંને મેળવીને બિમારને પાવું, અથવા તો ૦૧ ગ્રેન “ચુરેટ આવ મૉરફીયા” પાણીસાથે ફકાડવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ પાણીમાં મેળવીને પાવી, અને અગત્ય જણાય તો બે કલાકે ફરી પાવી.

મલકુચીક ઈઈર મીનીમ ૨૦
એરોમેટીક સ્પીરીટ ઓફ એન્જીનીયા મીનીમ ૨૦
ટીકચર આવ ઓપીયમ મીનીમ ૨૦

સોજો અથવા વરમ.

(ઈન્ફલેમેશન=Inflammation.)

નીચાની.—કોઈપણ દરદથી અથવા કારણથી શરીરના કોઈપણ ભાગ જ્યારે મુજબ આવે, રાતો થાય, તેમાં દુખાવો થાય, અને તે ભાગ હાથને ગરમ લાગે, ત્યારે તેવા ભાગની આ અવસ્થાને “સોજો” અથવા “વરમ” કહે છે. તે ભાગમાં જે લોહી ફરે છે, તેમાં તે વેળા અગત્યના ફેરફાર થાય છે. લોહી કોઈ વેળા ધીમે, તો કોઈ વેળા જોરમાં દોડે છે, એટલે લોહીના “ક્રાઇશીન” નામના ભાગ, તથા પાણીના ભાગ વધે છે, અને રાત દાણાઓ જેવો ભાગ એવો થાય છે.

મખખ.—સોજો અથવા વરમ થવાનાં કારણો ઘણાં છે. મુખ્ય કારણો તે ભાગને થંડી હવા લાગ્યાથી, હવામાં અમુક જાતના ફેરફાર થયાથી, સરદીવાળી જમ્યા ઉપર સુતાથી, પડી જવાથી, કાંટો, સોય, છરી, વગેરે અણીવાળું હુથીઆર ભાકાવાથી, અથવા કોઈપણ જાતના જલસદ પદાર્થ, જેવાકે “કૉસ્ટીક” નો તેજબ, વગેરે શરીરને લાગ્યાથી, ઇત્યાદિ કારણોથી શરીરમાંનું લોહી બગડીને તેમાં ઝેરી પદાર્થો એકઠા થાય છે, અને તેથી સોજો અથવા વરમ થાય છે.

સોજાના છેડો નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે ચાર રીતે આવે છે.

૧ લી.—સોજો ખેસી જાય, અને તે ભાગ પોતાની આગલી અવસ્થામાં પાછો આવે.

૨ જી.—સોજો એક ભાગ ઉપરથી નરમ પડી, તેથી છેક વેગળેનાં ભાગ ઉપર આવે, અથવા શરીરનીમાંહેનાં કોઈ બીજા અવયવોમાં ઉતરે.

૩ જી.—સોજાવાળો ભાગ પાછીને તેમાં પડ અંધાય, અને તે પોતાનીમેજે મુકાઈ જાય, અથવા બાહાર નિકળે.

૪ થી.—સોજાવાળો ભાગ પાકવાપછી તે ભાગમાં આડું પડે, અથવાતો તેમાં સજો લાગીને તે કોહે.

સોજા અથવા વરમની ત્રણ જાતો નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે હોય છે.

૧ લી.—તીક્ષ્ણ સોજો.

૨ જી.—જીનું સોજો.

૩ જી.—નબળો સોજો.

લોહીઆર, તથા મજબુત બાંધાવાળા માણસને જે સોજો થાય છે, તે ઘણો સખત જાતનો હોય છે. તેમાં દુખાવો, રતાસ, સોજો, અને ગરમી, એ ચારે ઘણું જોરમાં હોય છે, અને તેનેલીધે તાવ પણ ઘણો જોરમાં હોય છે. અગરજો એવા માણસનાં શરીરનાં કેટલાક અવયવો, જેવાકે ભેજું, દિલ, વગેરેઉપર સોજો આવે છે, તો ઘણુંકરીને તેવા બિમારને “સકતા,” અથવા “પોલાત” થઈ આવે છે, અને દિલમાં ભારે દુખાવો તથા ધબકારો થાય છે.

અગરજો નબળા બાંધાવાળા માણસને શરીરનાં કોઈપણ ભાગઉપર સોજો આવે છે, તો તે ભાગમાં દુખાવો, રતાસ, સોજો, ગરમી, અને તાવ એટલો જોરમાં હોતો નથી.

જ્યારે સોજો અથવા વરમ ઘણું લાંબા દહાડા અથવા મહિનાસુધી રહેછે, ત્યારે તેને “જુનો સોજો” કરી કહેછે.

ઈલાજો.—અગરજો સોજો મન્યુત બાંધવાળા માણસને થયો હોય, અને નાડી ભરેલી, જડી, સખત, અને ઉતાવળી હોય, તો તેવા બિમારે સંગરા મુકાવીને, તેમાંનું ફરતું લોહી ઓછું કરવું, કે જ્યો સોજો પણ નરમ પડશે.

અગરજો બિમાર ગરમ દેશનો રહેવાસી હોય, તો ઘણુંકરીને સંગરા મુકવી નહીં, કારણકે તેમ કર્યાથી ઘણીવેળા ગુણનેબદલે અવગુણ થાયછે, અને તેથી બિમાર વધારે માઠી અવસ્થામાં આવી પડેછે. એવી વેળા સંગરાનેબદલે થોડીક જળો તેડપર વળગાડવાથી વધારે ગુણ થાયછે. સોજવાળા લાગને જરા પણ હાલવવો નહીં. ખેડેલે દિવસે ૫ ગ્રેન “કેલોમેલ,” તથા ૫ ગ્રેન “ક્રમપાઉંડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ કૉલ્ડસીન્ટ,” આ બંધેને મેજવીને લેવું, અને ત્રણ કલાક વિત્યાપછી “એપસમ સૉલ્ટ,” તથા સુનામખીનો જીલાબ લેવો, અને બીજે દિવસે પરશેવો છુટે એટલામાટે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેજવીને, દર ત્રણથી ચાર કલાકે પીવી, અને તે થોડુંસુધી ચાલુ રાખવી.

વાઈન આવ એન્ડીમની	ગ્રામ ૦૧	સીનમન વૉટર	આઉંસ ૦૧
કારબોનિટ આવ મેગનીસીયા. ગ્રેન ૧૦		પાણી	આઉંસ ૧
એપસમ સૉલ્ટ	ગ્રામ ૧		

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેજવીને, તેના ચાર લાગ કરી, અકેકો લાગ પીવો.

વાઈન આવ એન્ડીમની	ગ્રામ ૨
લાઈકર એમાની એસીટીકસ	આઉંસ ૨
ક્રેમ્ડર વૉટર	આઉંસ ૪

ખારાકમાં માત્ર દુધની કાંજ, ચા, અથવા પાઉં ખાવું. અગરજો તરસ ઘણી લાગતી હોય, તો “સોડાવાટર” અને બરફ પીવું.

અગરજો સોજનીઉપર રતાસ ઘણો હોય, તો “શુગરલેડ” અને પાણી, “ક્રોલોનવૉટર” અને પાણી, સરકો અને પાણી, અથવા ૧ ગ્રામ “સલફેટ આવ ઝીંક” ૨ ગ્રામ નવસાગર, તથા ૮ આઉંસ પાણી, આ ત્રણે મેજવીને તે, આ ચારમાંથી ગમે તેમાં કપડાંનો કટકો ભિંજવીને રાતદહાડો સોજવાળા લાગઉપર મુકવો, પણ જો રતાસ ઘણો નહીં હોય, તો ખસખસનાં પોસ અને ગરમ પાણીનો સેક કરવો.

ચેતવણી.—આ પ્રમાણે દવા કરતી વેળા એક સંબાલ રાખવાની ઘણી અગત્યછે, તે એકે કોઈ વેળા થોડા દહાડા વિત્યાકેડે બિમાર ઘણો સુસ્ત અને નબળો થઈ જાયછે, તેની નાડી ઝીણી દોશજેવી ચાલેછે, નબળાઈને લીધે જીભ તથા દાંતઉપર એક જાતનો નઠારો મેલ અથવા થરો બંધાયછે, તાવ ઉતરી જઈને શરીર થંડું થઈ જાયછે, અને બિમાર લવારો કરેછે. એવી સ્થિતિમાં ઉપર જણાવેલી પીવાની દવાઓ તરત બંધ કરવી, અને તેનેબદલે શક્તિ આવવામાંડે “વાઈન,” “આંડી મીકશયર,” ઈંડાં, સેશ્વો, ગેશ્ત, ઈત્યાદિ આપવું.

વળી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

આઇ કારબોનેટ આવ એમોનીયા. ટ્રેન ૩૦ | સીન્કોના બાર્ફીનો ઉકાળો... આઈમ ૯
કમ્પાઉન્ડ ટીંકચર આવ લેવેન્ડર.. ટ્રામ ૨ | કમ્પાઉન્ડ ટીંકચર આવ સીન્કોના. ટ્રામ ૩

અગરજો નખળા બાંધાવાળા માણસને સોજો આવ્યો હોય, તો પ્રથમથીજ શક્તિની દવા આપવી, અને જો મુકવી નહીં.

અગરજો કાંટો, અથવા હરકોઇ એવીજ ઝીણી અણીવાળી વસ્તુ ભોકાવાથી સોજો આવ્યો હોય, તો પ્રથમ તે વસ્તુને ચિમટાવડે ખેંચી કાઢાડવી, અને ત્યારપછી તે જો નરમ નહીંજ પડે, તો ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે ઇલાજ કરવા.

* * શરીરનાં ઘણાં ભાગોનાં સોજા અથવા વરમવિષે જ્યુદેજ્યુદે ઉકાળે જ્યુદી-જ્યુદી બામ્બેદોમાં આવી ગયું છે, એટલે તે કર્મીને અહીં લખવાની અગત્ય નથી.

અ જ ણી .

(ઈન્ડીજેસ્ટન=Indigestion.)

સમ્બ.—અજીર્ણ, અથવા બદહજમી થવાનાં ઘણાં સમયો હોયછે, જેવાંકે “ખાંડી,” “વાઈન,” “બીર” ઇત્યાદિ દારૂ પુષ્કળ પીવાથી, ઘણો ખોરાક ખાધાથી, ઘણી ગરમ અને જલ્દદ આ અથવા કાફી દરરોજ પીવાની ટેવ રાખ્યાથી, બરાબર વેળાસર ખોરાક નહીં લેવાથી, ખોરાક બરાબર ચાવવાવગર ગળી જવાથી, રાતદહાડો કાંઈ પણ ચિંતા રાખ્યાથી, વારંવાર અપવાસ કર્યાથી, નકારી વસ્તુ ખાધાથી, ખાવાપછી હાલચાલ નહીં કરવાથી, નકારી ગલીચ હવામાં રહ્યાથી, ઇત્યાદિ બીજાં પુષ્કળ કારણોથી અજીર્ણ થાયછે, માટે તેનું કારણ શોધી કાઢાડીને તેનો ઇલાજ કરવાથી તે નરમ પડશે.

ઘણીવેળા અજીર્ણ વર્ષોનાંવર્ષોસુધી ચાલુ રહેછે, અને તેનું કારણ હોજરી નખળી પડી જવાથી, અથવા તેની માંહેનાં પડમાં લાંબા દહાડાનો વરમ થવાથી હોયછે.

હોજરીમાં એક જાતનો જઠરસંબંધી *રસ હોયછે, જે ખોરાક પચાવવાનાં કામમાં ઘણો અગત્યનો છે, તે રસ હોજરીનાં માંહેનાં પડનાં વરમનેલીધે એછો થઈ જાયછે, અને તેથી ખોરાક સારીપઠે પચી શકતો નથી, તથા ખટાસવાળી વસ્તુઓ હોજરીમાં ઉત્પન્ન થાયછે. આ કારણોથી બિમારની છાતીમાં રાતદહાડો ઘણી દાહ બળેછે, પેટમાં વા થઈને, અથવા કોઈકાંઈ વેળા હોજરીમાં આંકરો આવીને સખત ડુખાવો થાયછે, કોઈ વેળા લુખ એછી તો કોઈ વેળા ઘણી લાગેછે, ખાધાપછી પેટઉપર ભાર પડેલો હોય એમ જણાયછે, અને પેટ પાલી-આનીપઠે થઈ જાયછે, જીભ ઉપર ઉજળો થરો રહેછે, મોંહમાં નકારા સ્વાદો લાગ્યા કરેછે, મોંહ વાસ મારેછે, અવારનવાર ઉલટી તથા ઉછાળો થયા કરેછે, અને માથું થોડું અથવા ઘણું ડુખ્યા કરેછે.

* Gastric Juice.

ઈલાજો ૧ લા.—આ બિમારીવાળાએ પોતાનો ખોરાક બદલી નાખવો, ગામઠી અથવા અંગ્રેજી મિઠાઈ, ઘણી તરકારી, કોઈપણ જાતનો સુકો મેવો, કાચા ફલ, વેલાતી પનીર, ઘણાં ધીનાં ઉંચાં પકવાનો, વગેરે ખાવું નહીં. ઘણી ગરમ તથા જલદ આ અથવા કાફી પીવી નહીં. “આંડી” તથા “વાઈન” શિવાય બીજા તરેહવાર જાતના જલદ દારૂઓ, જાતજાતનાં શરબતો, વગેરે પીવું નહીં. તંબાકુ અથવા અફીણનું ચસન તથા તપકીર સુંઘવાની ટેવ રાખવી નહીં. ખોરાકતરીકે પિહું, બકરાંનું હલકું ગોસ્ત, ઇંડાં, વાસી પાંઉ, છમણાની અથવા બોઈની તાજ માછલી, “કાલી ફલાવર,” ભિંડા, બાફેલી બાજી, વગેરે લેવું. અગરજે મેવાનો ઘણો શાખ હોય, તો લીલી દરાખ, નારંગી, “સ્ટ્રાબેરી” શિવાય બીજા કશો પણ મેવો, જીવો કે પેર, દાડમ, પોંનાસ, સીતાફળ, સફરજન, ઇત્યાદિ ખાવો નહીં, કારણકે તે જરવો ઘણા કડાણ પડેછે. ચુનાનું પાણી દુધસાથે ભેળીને, “સોડાવોટર,” “શેરીવાઈન” પાણીસાથે ભેળીને, અંન જે ભુખ નહીં લાગતી હોય, તો “સોડાવોટર” સાથે ૧ ચમચા “આંડી” ભેળીને તે પીવું. ખોરાક સારીપદે ચાવીને ખાવો, અને વેળાસર લેવો. અગરજે સવારનાં ચા પીવાની ટેવ હોય, તો તેનેબદલે સાંજના ખાખાની કાંજ પીવી. ‘આણું’ આધાપછી તદન સુસ્ત પડી રહેવું નહીં, તેમજ ઘણી કસરત પણ કરવી નહીં, પણ મધ્યમસર ઘરમાં હાલચાલ કરવી, ખુલ્લી હવામાં ફરવા જવાની ટેવ રાખવી, કશી વાતની ભારી ચિંતા રાખવી નહી. અગરજે ખમી શકાય, તો દરરોજ થંડાં પાણીથી નાહાવું, ગરમ પાણીથી કદી નાહાવું નહીં, રાત્રે ઉજાગરો કરવો નહીં, પેટ ઘણું ઠંડ પડે જાય એટલું ખાવું નહીં, પણ લગાર ભુખ્યા રહીએ એટલુંજ ખાવું. અગરજે પાચનશક્તિ બિલકુલ બગડી ગઈ હોય તો, થોડા દહાડાસુધી લાગટ માત્ર કાંજ, દુધ અંન ચુનાનું પાણી, અથવા સેરવો પીવો. અંન ત્યારપછી ધીમેધીમે બીજા ખોરાક ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે લેવા માંડવો.

અગરજે એટલીજ સંભાળ લીધી હોય, તો અજીવું કદી થાય નહીં, અને ખોરાક સારીપદે જરે પણ જે તેમ કરવાછતાં પણ ખોરાક પચે નહીં, તો નીચે જણાવેલા બીજા ઇલાજો અજમાવવા, પણ **ઈલાજો ૧ લા**નો ચાલુજ રાખવા, અને તેઉપર વધારે ધ્યાન આપવું.

ઈલાજ ૨ જો.—૫૫મીન ટ્રેન ૬
અથવા લેફ્ટ પેપટીન ટ્રેન ૧૦
અગામ્યા ટ્રેન ૧

આ બંધેન મેળવીને, બપોરનાં તથા રાત્રે આણું આધાપછી લેવું.

ઈલાજો ૩ જો.—અગરજે ઝાડા કબજ રહેતો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, અડવાડીયાંમાં બેવાર, જ્યાંસુધી ઝાડા સાફ આવે, ત્યાંસુધી પીવી.

રહબાર્થ ટ્રેન ૧૫ | ટીકચર આવ સેના ટ્રામ ૦૧
મનકટ આવ પોગાળ ટ્રેન ૩૦ | પેપરમાન્ટ વોટર આઉંસ ૧૧

અથવા “લીકવીડ એકસ્ટ્રેક્ટ આવ હાઈડ્રાશટીસ” ૫ થી ૩૦ મીનીન, પાણીમાં મેળવીને, મોટી ઉમરના બિમારે દહાડામાં બેથી ત્રણ વખત પીવું.

ઈલાજ ૪ થો.—નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને એકવાર સવારનાં, તથા એકવાર સાંજનાં પીવી.

કોલમની કાતરીના ભુકો ..	ઝેન ૮	મીક્રાક્યુઆના પાઉડર ..	ઝેન ૩
હુબાર્થ	ઝેન ૧૦	કોરબાનેટ આવ પોટાશ ..	ઝેન ૫
સુંઠ	ઝેન ૨	સુવાનું પાણી	આઉંઝ ૧૫

ઈલાજ ૫ મો.—નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ત્રણ ભાગો કરી, અકેકો ભાગ, સવાર, બપોર, તથા સાંજમળી ત્રણવાર પીવો.

ન્યેનશીયન રૂટનો ઉકાળો ..	આઉંઝ ૩	ટીકચર આવ આઈરન ..	ગ્રામ ૧૫
ટીકચર આવ કેસ્ટરીલા. ગ્રામ ..	૧૫	ટીકચર આવ કાર્બમ	ગ્રામ ૧૫

ઈલાજ ૬ ઠો.—૦૫ આઉંઝ કળીચુનાને થોડાં પાણીમાં પિગાવી, તેમાં બીજું ૩૦ આઉંઝ પાણી, તથા ૧ આઉંઝ “સીન્કોના બાઈ”ના ભુકો નાખી ત્રણ કલાકસુધી બાટલીમાંભરીને રાખી મુકવું, અને પછી એકરસ કરી ગાળી કાઢાડી નીચે જણાવેલી દવાઓ સાથે મેળવી, કાચતાં જૂચતી બાટલીમાં ભરી રાખવું, અને તેમાંથી એક વાઈનગ્લાસ ભરી, સવારસાંજ પીવું.

કમપાઉંડ ટીકચર આવ સીન્કોના	આઉંઝ ૨
સીરીટ આવ નાઈટ્રીક મર	ગ્રામ ૩
સીરપ આવ આઈરન	આઉંઝ ૧

ઈલાજ ૭ મો.—નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

ડાઇલ્યુટેડ હાઇડ્રોક્લોરિક આસીડ	મીનીમ ૧૫
ટીકચર આવ નક્સ વૉમીકા	મીનીમ ૮૦
ટીકચર આવ કેસમ્યા	ગ્રામ ૨
જ્યુસ આવ ડેનડીલીયન	આઉંઝ ૧
પાણી	આઉંઝ ૬

ઈલાજ ૮ માં.—અગરજે પેટમાં દુખતું હોય, આંકરાં આવતાં હોય એમ દુખાય, ઉલટી આવે, તથા ઉછાળો થાય, તો બેથી ત્રણ “બીસમઠ લૉઝેનજસ” ચુસવી, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈન ગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

લાઇકર બીસમઠ એટ એમૉની સાઇટ્રીસ ..	ગ્રામ ૨
ડાઇલ્યુટેડ હાઇડ્રોસાએનિક આસીડ	મીનીમ ૧૦
બોમાઇડ આવ પોટાશીયમ	ઝેન ૮૦
ટીકચર આવ કોનાયમ	ગ્રામ ૧ થી ૨
પાણી	આઉંઝ ૬

બરફ અને “સોડાવાટર,” અથવા “લીડીયા વૉટર” પીવો. રાત્રે સુતી વેળા ૦૫ ઝેન “એસીટેટ આવ મૉરફીયા,” પાણીસાથે ફાકવું, અને જો તેથી પેટમાં વા પકડે, અને દાહ બળે, તો પેટની પીપડીઉપર રાઈ મુકવી.

* “બીસમઠ”ની આ ટાંકણીઓ મોટાં જાહેર દવાખાનામાંથી તૈયાર વેચાતી મળેછે.

ઈલાજ ૯ મો.—અગરજો હોજરી નબળી પડી ગઈ હોય, તો તેને શક્તિ આપવામાંટે, નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ ખનાવી, અકેકી ગોળી, દર ત્રણ કલાકે થંડાં પાણીસાથે ગળવી.

કુદનાઈન ડી સલફસ	ગ્રેન ૬	એકમટ્રેડટ આવ જ્વેનશીયન..	ગ્રેન ૧૦
ઈપીકાકયુઆના પાઉડર	ગ્રેન ૨	ગ્રીડયુસડ આવરન	ગ્રેન ૬
એકમટ્રેડટ આવ નક્સ વોનીકા.	ગ્રેન ૨		

ઈલાજો ૧૦ માં.—૧ ચમચી “પેનકીએટીક ઇમલઝન,” સવારનાં તથા સાંજનાં કુદમાં પીવું, કોઈવેળા “કુદનાઈન ડી સલફસ”થી ઉછાળો થાયછે, માટે ૨ થી ૪ ગ્રેન “સેલીસીન,” અથવા “ડાઇજેસ્ટીન પાઉડર,” ખાણું ખાધા પછી પાણીસાથે ફાકવું.

ઈલાજ ૧૧ મો.—અગરજો ભારી ખાણું ખાધાપછી અજીર્ણ થઈ આવેલીને પેટમાં કપાઈને દુખે, તો તરત ઉલટીની દવા, જીવી કે ૨૦ ગ્રેન “ઈપીકાકયુઆના પાઉડર,” અથવા ૨૦ ગ્રેન “સલફેટ આવ ઝીંક,” અથવા ૧ ચમચો રાઈ, અથવા ૨ ચમચા નિમક. ગરમ પાણીમાં ડોહવીને પીવું, અને ઉલટી થવા પછી “સોડાવોટર” પીવો.

ઈલાજ ૧૨ મો.—નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને ખાણું ખાધા-પછી પીવી.

મનકુચન આવ રહબાર્બ	આઉંચ ૦ા
કમપાઉંડ ટ્રીકચર આવ જ્વેનશીયન	ડ્રામ ૦ા
બાર્બ કારબોનેટ આવ સોડા	ગ્રેન ૧૦
ચીરીટ આવ ક્લોરોફોર્મ	મીનીમ ૧૦
પેપરમીન્ટ વોટર	આઉંચ ૧

જ્યોને હંમેશાં અજીર્ણ થવાની ટેવ હોય, અને તેથી મોંહ વાસ મારવું હોય, તો તેવા માણસે ખાણું ખાધાપછી *“ચારકોલ લોઝેનજસ” અથવા *“ચારકોલ બીસ્કીટ” ખાવી. જોથી અજીર્ણ થશે નહીં, અને મોંહપણ વાસ મારવું બંધ પડશે.

ઈલાજ ૧૩ મો.—અગરજો અજીર્ણ થઈને પેટ ચઢી આવે, અને અડ-કાર આવે તો નીચે જણાવેલી, દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી એક ચમચો ભરીને અગત્ય હોશે તેમ દહાડામાં બે ત્રણ વખત પીવી.

કમપાઉંડ ટ્રીકચર આવ કાર્બેમમસ	ડ્રામ ૪
ડાઇજેસ્ટેડ હાઇડ્રોમેથાએનીક આસીડ	મીનીમ ૮૦
એથેમેટીક ચીરીટ આવ એમોનીયા	ડ્રામ ૨
ટ્રીકચર આવ જીન્જર	ડ્રામ ૩
ચીરીટ આવ ક્લોરોફોર્મ	ડ્રામ ૨
કેરેબ વોટર	આઉંચ ૪ા

* આ “લોઝેનજસ,” તથા “બીસ્કીટ” બાજેલા હાડકાનાં કોયલામાંથી ખનાવવામાં આવેછે, અને તે હરકોઈ મોટાં જાહેર દવાખાનામાંથી તૈયાર પેચાતી મળેછે.

ઈલાજ ૧૪ મો.—અગરજો અજીણું થવાથી ઝાડો ઘણો થયા કરતો હોય, તો ૧ આઉંસ પતંગનાં લાકડાનાં લુકાને, અને ૨ દ્રામ તજનાં લુકાને, ૨૦ આઉંસ પાણીમાં એક કલાક સુધી ઉકાળવો, અને થંડું પડવા દઈને તે ગાળી કાઢાડવું. આ મેળવણીમાંથી ૧ થી ૨ આઉંસન્ટલું, મોટી ઉંમરનાં બિમારે, દહાડામાં ચારવાર પીવું, તથા બચ્ચાંને ૧ થી ૨ ચમચીભરી, દહાડામાં ચારવાર પાવું.

ઈલાજ ૧૫ મો.—કાથો દ્રામ ૨—હિરાદખ્ખણ દ્રામ ૧—તજ દ્રામ ૦ા—તમાલ પત્ર દ્રામ ૦ા.

આ સઘળાંને મેળવીને, ૧૫ થી ૩૦ ગ્રેનન્ટલું, દહાડામાં ત્રણવાર ફાકવું.

ઈલાજ ૧૬ મો.—અગરજો ઝાડો ઘણું લાંબા દહાડાનો હોય, તો

અકાકીઆ દ્રામ ૨ | હમ્બુલઆમ દ્રામ ૨

આ બંધેનો લુકો કરીને તે મેળવવો, અને તેમાંથી ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેનન્ટલો, દહાડામાં ત્રણવાર ફાકવો.

ઈલાજ ૧૭ મો.—આમળા દ્રામ ૧—મોચરસ દ્રામ ૧—હરદે દ્રામ ૧—તપાશીર દ્રામ ૧.

આ સઘળાંને મેળવીને, ૦ા થી ૧ દ્રામન્ટલું, દહાડામાં ત્રણવાર લેવું.

ઈલાજ ૧૮ મો.—ગુજ્જળ દ્રામ ૩—કરિયાતું દ્રામ ૨—નોથ દ્રામ ૧—ખખલતું પાણી આઉંસ ૧૨.

આ સઘળાંને છુંદીને ખખલતાં પાણીમાં નાખવું, અને થંડું પડેકે ગાળી કાઢાડી, ૧ થી ૨ આઉંસન્ટલું, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું.

ઈલાજ ૧૯ મો.—લાંબા દહાડાનાં અજીણુંમાંટે નીચે જણાવેલી દવાઓના ઝીણો લુકો કરીને, ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેનન્ટલો, દહાડામાં ત્રણવાર પાણીસાથે ફાકવો.

કોલમની કાતરીના લુકો દ્રામ ૧ા—શહ્યાર્થ ગ્રેન ૬—સુંઠ દ્રામ ૦ા—ઉજળાં મરી દ્રામ ૦ા.

બિમારને અન્ન પચે નહીં, લુખ ઓછી લાગે, અને તેથી અવારનવાર માથું દુખે, અને નબળાઈ થઈ હોય, ઝાડો કબજ રહે અને પેટમાં વા પકડે, તો **ઈલાજો ૨૦ અને ૨૧ માં** મધે જણાવ્યાપ્રમાણે અન્નમાવવું.

ઈલાજ ૨૦ મો.—હરદે દ્રામ ૧—હીમજ દ્રામ ૨—હિંગ ગ્રેન ૧૫—સુંઠ ગ્રેન ૮—પિપળ ગ્રેન ૩૦.

આ સઘળાંનો ઝીણો લુકો કરીને સારીપઠે મેળવવો, અને તેમાંથી ૧૦ થી ૨૦ ગ્રેનન્ટલો, દહાડામાં ત્રણવાર પાણીસાથે ફાકવો.

ઈલાજ ૨૧ મો.—અન્નમા દ્રામ ૨—આદિયાન દ્રામ ૧ા—સુક્રો કુદ્દો દ્રામ ૨.

આ સઘળાંને થોડાં મધમાં મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બનાવી, અકેકી ગોળી, દર ત્રણ કલાકે પાણીસાથે ગળવી.

ચું કો .

(કૉલીક=Colic.)

સમ્બન્ધ.—આંતરડાંનાં માંસનાં સાકાઓ બીકાયદે જોરમાં ખેંચાવાને લીધે ચુંકો મારેછે, અને જાણે પેટમાં ફુંટીઆગળ કપાતું હોય તેમ કુખેછે, ઝાડો બંધ રહેછે, ઉલટી આવેછે, અને પેટ વાથી કુલી આવેછે.

ઇલાજો.—પેટઉપર રાઇ ચુકવી, ખસખસના અથવા “કેમોમાઇલ”નાં કુલને પાણીમાં ઉકાળીને તેથી “ફલાનેલ”નો ગરમ સેક કરવો. ૨૦ ગ્રેન “સલફેટ ઓફ ઝીંક,” અથવા ૨૦ ગ્રેન “ઇપીકાકયુઆના પાઉડર,” પાણીમાં મેળવીને પીવો, કે જો જો કાંઈ જરી નહીં શકે એવી વસ્તુ હશે, તે નિકળી પડશે. આ દવા પીધાપછી ચાર કલાક વિત્યાકરે એરંડીયું તેલ પીવું.

અગરજો ઉપલા ઇલાજોથી ચુંકો તદ્દન નરમ નહીં પડે તો, નીચે જણાવેલી દવાઓમાંની જે તે એક દવા પીધામાં આપવી.

૫ મીનીમ “ઓઇલ ઓફ પેપરમીન્ટ,” અથવા “ઓઇલ ઓફ એનીસ,” અથવા “ઓઇલ ઓફ કેમ્પુપટ” ખાંડમાં મેળવીને ફકાડવું. અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને લીકરગ્લાસ ભરી દહાડામાં ત્રણ વખત પાવી.

મલકુરુક ઈર.....	મીનીમ ૩૦		ઓઇલ ઓફ પેપરમીન્ટ ..	મીનીમ ૧૦
ટીકચર ઓફ એસેશીડા...	ગ્રામ ૧૧		પાણી.....	આઉંસ ૩

જેઓ રંગ લગાડવાનું, તથા જેઓ છાપાખાનામાં ડીબાં ગોઠવવાનું કામ કરેછે, અને આખો દહાડો સિસાનાં દીબાંઓ સાથે વેહેવાર રાખેછે, તેઓને ઘણું કરીને સખત ચુંકો થઇ આવેછે, અને ઝાડો તદ્દન બંધ રહીને માત્ર પિત્તની પુષ્કળ ઉલટી થયા કરેછે, અગરજો એમ થાય, તો ૩૦ થી ૪૦ ટીપાં “ટીકચર ઓફ એપીયમ,” પાણીમાં નામીને પીવું, અને ગરમ પાણીમાં બેસવું. ચુંકો નરમ પડવાપછી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેનાં ચાર ભાગો કરી, અડધેકા ભાગ, દર ત્રણ કલાકે પીવો.

એપસમ મૉલ્ટ.....	આઉંસ ૧		ટીકચર ઓફ એપીયમ ..	ગ્રામ ૦૧
વેલમ પાઉડર.....	ગ્રામ ૧ થી ૨		પાણી.....	આઉંસ ૬

અગરજો ચુંકો થતો હોય, પેટમાં વા પકડતો હોય, અને અટકડી પાણી થતી હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, ૦૧ થી ૧ ગ્રામજેટલી ખાવી.

અફ્ઝનતીન ગ્રામ ૨—અગ્નિસું ગ્રામ ૩—ફરફ્ઝ ગ્રામ ૩—ગારીફન ગ્રામ ૩—જ્યુંદ બેલ્સતર ગ્રામ ૦૧.

અગરજો ચુંકાસાથે પેટમાં વા પકડતો હોય, તથા પિત્તનો ઉછાળો થતો હોય, તો

અજમો ગ્રામ ૧—અજમોદ ગ્રામ ૧—વરીઆળી ગ્રામ ૨—સુંઠ ગ્રામ ૧—કાળાં મરી ગ્રામ ૧—રાત્રી તુલસી ગ્રામ ૧૧—યુલાયની સુકી કળી ગ્રામ ૧—જાવંત્રી ગ્રામ ૧૧

આ સઘળાંને ભુકો કરીને તેમાં મધ ભેળી ચાટણુ કરવું, અને ૦૧ થી ૧ ચમચી, દર ત્રણ કલાકે ખાણું ખાધાપછી ચાટવું, અથવા ૧ થી ૨ ગ્રેન અભજાનાં ફુલને પાનસાથે મેળવીને તે ખાવાં.

અગરજો સુકાસાથે અટકડી પણ થતી હોય, પેટમાં વા પકડતો હોય, અને પેટ મઠ્ઠી આવીને ઢોલજેવું થાય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓના ઝીણો ભુકો કરી તેને મધમાં મેળવી પાક બનાવવો, અને તેમાંથી અર્ધી ચમચી ભરી, દહાડામાં ત્રણવાર ખાવો.

સુવા દ્રામ ૪—અગીસું દ્રામ ૧—ફેશર દ્રામ ૧—સુફો કુદનો દ્રામ ૦૧—કરફસ દ્રામ ૧—અસારન દ્રામ ૦૧—સિદ્ધાન્ત દ્રામ ૩—કાળાં મરી દ્રામ ૧.

ઘણી વેળા આગળ જણાવ્યાપ્રમાણે *સિસાંની ધાતુ કોઈરીતે શરીરમાં દાખલ થવાથી સખત સુકો થાયછે, જેની નીશાની તથા સમ્બ નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે હોયછે.

નીશાની.—ઝાડો કબજ હોય, અને પેટમાં જાણે કોઈ વજ દેતું હોય એમ કપાઈકપાઈને સુકો થાયછે, જે થોડો વખત નરમ પડીને પાછો વધારે ભેરમાં થાયછે. કોઈ વેળા પેટમાં વા પકડવાથી તે ઢોલનીપટે મઠ્ઠી આવેછે, ઘંતનાં પારાઓનીઆસપાસ એક જાતની નીલા અથવા જાંબુરા રંગની રેષા જણાયછે, તથા ઉછાળો અને કોઈવેળા અટકડી પણ થાયછે.

સમ્બ.—સિસાંની ધાતુ કોઈપણ પ્રકારે શરીરમાં દાખલ થવાથી, આ પ્રમાણે સુકો થાયછે, અને એટલાજમાંટે છાપાખાનામાં ડીમાં ગોઠવનારાઓ, રંગારીઓ, રંગ કુટનારાઓ, તથા સિસાંની ખાણમાં કામકરનારાઓ વગેરેને આ બિમારી થાયછે.

ઈલાજો ૧ લા.—અગરજો સુકો ઘણો ભેરમાં થતો હોય, તો પેટઉપર “લૉડેનમ” ચોપડવું, અને પછી તેઉપર ગરમ સેક કરવો, અથવા રાઈ સુકવી તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને સઘળી પીવી.

લૉડેનમ મીનીમ ૨૦ થી ૩૦ | પેપરમીન્ટ વૉટર આઉંસ ૧૧
ટીકચર આવ જીન્જર... દ્રામ ૧ | મલકકુરીક મર... દ્રામ ૦૧

ઉપલી દવા પીધાપછી સુકો થોડો નરમ પડે કે બીજે દિવસે ઝાડો સાફ આવવામાંટે ૧૧ આઉંસ “એપસમ સૉલ્ટ,” સુવાનાં પાણીમાં ડોહવીને પીવું, અથવા જો તેથી ઝાડો સાફ નહીંજ આવે, તો ત્રણ કલાક વિત્યાકેટે એરંડીયાં તેલના જુલાબ લેવો.

ઈલાજ ૨ જો.—એપસમ સૉલ્ટ આઉંસ ૧૧ થી ૨
લૉડેનમ મીનીમ ૪૦
ડાઇલ્ક્રેડ મલકકુરીક આસીડ. દ્રામ ૧
સીરપ આઉંસ ૧૧
પેપરમીન્ટ વૉટર આઉંસ ૬

* આ જાતનાં સુકાને “લેડ કૉલીક” (Lead Colic) કરી કહેછે.

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

ઈલાખ ૩ જે.—અગરજે ઉપર જણાવેલા ૨ ઈલાખો કર્યાછતાં થોડો પણુ ચુંકો ચાલુજ રહે, તો ૨ ગ્રેન અફીણ, તથા ૨ ગ્રેન “એકસ્ટ્રેક્ટ આવ બેલેડોના,” આ બંધેને મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બનાવી, અક્કેકી ગોળી, દહાડામાં ચારવાર ગળવી, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી, અને આડો સાફ લાવવામાંટે બીજા દિવસે સવારનાં “એપસમ સૉલ્ટ”ના એક હલકો જીલાબ લેવો.

ઈલાખ ૪ થો.—૫ ગ્રેન “આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ,” તથા ૧ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, દહાડામાં ચારવાર પીવું, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું; તથા ગરમ પાણીમાં ગંધક નાખીને તેમાં બિંભારે બેસવું.

પિત્તવિકાર.

(બીલીયસનેસ=Biliousness.)

સમજ.—કેલેજું બગડયાથી, ખાવાપીવામાં ઘટતો અંદાજે નહીં રાખ્યાથી, ઘણો દારૂ પીવાની રેવ રાખ્યાથી, અથવા જરી નહીં શકેએવો ખોરાક ખાધાથી પિત્તનો ઉછાળો થાયછે. ચરબદાર, ઉંચાં, અથવા ઘણાં ધીમાં ડુબતાં પકવાનો, ડુંકરનું ગોશ્ત, અને ઘણી મિઠાઇ ખાધાથી પિત્તનો વધારો થાયછે. બીજાં ઘણાં કારણોથી પણ પિત્તનો જોસ થઇ આવેછે, જેવાંકે સારીપઠે ફરફર નહીં કર્યાથી, નડારી હવા દમમાં લેવાથી, અને ચામડી સાફ નહીં રાખ્યાથી પિત્ત થાયછે, એટલામાંટે દરએક માણસે દરરોજ ખુલ્લી અને ચોખ્ખી હવામાં બે ત્રણ કલાક પણ ફરવું અગત્યનુંછે. દરરોજ ગરમ અથવા થંડાં પાણીએ નાહાવું. એટલુંછતાં પણ પીવાની દવાની ઘણી વેળા અગત્ય જણાયછે, માંટે નીચે જણાવેલા ઈલાખે કરવા.

ઈલાખ ૧ લો.—૩ ગ્રેન “કેલેમેલ,” અથવા ૫ ગ્રેન “બ્લુ પીલ,” અને ૪ ગ્રેન “કમપાઉંડ એકસ્ટ્રેક્ટ આવ કૉલ્ડસીનઃ,” આ બંધેને મેળવીને પેહેલે લેવું; અને ચાર કલાક વિત્યાકેડે સુનામખી અને “એપસમ સૉલ્ટ”ના જીલાબ લેવો.

ઈલાખ ૨ જે.—અગરજે ઉછાળો ઘણો થતો હોય, તો પેહેલે ઉલટી લાવવામાંટે ૨૦ ગ્રેન “ઇપીકાકયુઆના પાઉડર” ગરમ પાણીમાં ડોહવીને પીવું, અને ત્યારપછી ૧ ટ્રામ “કાર્બોનેટ આવ સોડા,” અને ૬ આઉંસ “કમપાઉંડ ઇનફ્યુઝન આવ જેનશીયન” આ બંધેને મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું.

ઈલાખ ૩ જે.—કમપાઉંડ એકસ્ટ્રેક્ટ આવ કૉલ્ડસીનઃ. ટ્રામ ૧
કમપાઉંડ રેહબર્બ પીલ ગ્રેન ૨૦
કાર્બોનેટ આવ સોડા અમચી ૦૧

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની ચોવીસ ગોળીઓ બનાવી, બે ગોળીઓ, દર રાત્રે અગત્ય જણાય તેમ ગળવી.

ઈલાજ ૪ થો.—કમપાઉંડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ કૉલોસીન્ડ... ટ્રેન ૮૦
રહેમની ટ્રેન ૨૦
એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ રહેમાર્બ ટ્રેન ૧૨
કેસ્ટીલ સોપ ટ્રેન ૬
આઈલિ આવ સેનિમન ટીપાં ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની ચોવીસ ગોળીઓ બનાવી, બે ગોળીઓ, દર રાત્રે ગળવી.

ઈલાજ ૫ મો.—કમપાઉંડ રહેમાર્બ પીલ..... ગ્રામ ૭૧
ઈપીકાકયુઆના પાઉડર ટ્રેન ૬
કમપાઉંડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ કૉલોસીન્ડ.. ટ્રેન ૨૦

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની બાર ગોળીઓ બનાવી, એકથી બે ગોળીઓ, દર રાત્રે ગળવી.

એશીઆટીક કોલેરા.

(એશીઆટીક કૉલેરા=Asiatic Cholera.)

આ બિમારીનાં નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે ત્રણ તબક્કા હોયછે.

તબક્કો ૧ લો.—ઝાડો તદન નિતરો પાણીજીવો, અથવા ચોખ્ખા ઘોયા-પછીથી જ ગદલું પાણી રેહેછે, તેનાંજીવા રંગનો તથા વારંવાર આવેછે, અને તે જરાપણ પિજો હોતો નથી, કારણકે તેમાં પિત્ત જરાપણ પડતું નથી, વળી ઉલટી પણ ઘણી થાયછે, અને તેનો રંગ પણ ઝાડાનાંજીવોજ હોયછે, ઘણીવેળા આ તબક્કામાં પિસાબ તદન બંધ થઈ જાયછે.

તબક્કો ૨ જો.—અગરજે ઝાડો તરત બંધ નથી થતો, તો તે વધારે બિમાર થઈ જાયછે, તેની નાડી ઘણી નબળી ચાલેછે, શરીર થંડું થઈ જાયછે, ઉલટી અને ઝાડો વારંવાર પુષ્કળ આવ્યા કરેછે, શરીરમાં જોરથી આંકરાં આવેછે, તાણતોડ થાયછે, બેચેની ઘણી થાયછે, મોહોડું તદન ફિક્કું ઉજળું થઈ જાયછે, અને જાણે કેટલાંક વર્ષની બિમારીથી તે પીડાતું હોય, એવી અવસ્થા થોડા કલાકમાં થઈ મોહોડું અને આપું શરીર તદન ગળી જાયછે, અને આંખોમાં આડા પડેછે.

તબક્કો ૩ જો.—બિમાર તદન નબળું પડી જાયછે, નાડી દોરાજીવી ઝીણી, અને મીનીટની ૧૫૦સુધી ચાલેછે, કોઈ વેળા તે હાથને બિલકુલ લાગતી નથી, તાણતોડ, ઉકમેસ, આંકરાં, ઝાડો, ઉલટી, વગેરે પુષ્કળ વધેછે, અને બિમાર નબળાઈથી, અથવાતો એકદમ બેશુધ થઈ મરણ પામેછે.

“કૉલેરા”માં કોઈ વેળા બિમાર ઘણાં દડાડાસુધી રીત્ત્યા કરીને તેમાંથી અતિસાર થઈ આવી તેથી મરણ પામેછે.

ઇલાજો ૧ લા.—આ નકારી બિમારીનાં પેહેલા તબક્કાનો ઇલાજ હજી-મુધી પુરેપુરો શોધી કાઢાડયામાં આવ્યો નથી. તોયપણ જો કેટલાક ઇલાજો ઘટતે વખતે કર્યામાં આવેછે, તો તેથી બિમારની જીવવાની આશા રહેછે. સર્વેથી સરસ ઇલાજો, જે અન્યભાવ્યામાં આવ્યાછે, અને જેથી ઘણો ગુણ થયેલો જણાયોછે, તે પેહેલે જણાવ્યાછે. આ બિમારીમાં ઝાડો તરત બંધ કરવો નહીં, કારણકે ઝાડો આવ્યાથી શરીરનું ઝેર ઝાડાનેરસ્તે બાહાર નિકળેછે. પણ પેહેલાં ઝાડાનો રંગ બદલવાને દવા આપવી, અને તે માટે ૨ ગ્રેન * “પ્યુરીફાઇડ ઑફસ બાઇલ,” તથા ૦૧ ગ્રેન “કેલોમેલ,” આ બંધેને ૧ ચમચી પાણીમાં મેળવીને, દર અર્ધે કલાકે પાવું, અથવા ૧૦ ગ્રેન “કેલોમેલ,” દર એકથી બે કલાકે, ૧ ચમચા પાણીમાં ડોહવીને, દહાડામાં એકથી બે વાર ચટાડવું. ઝાડાનો રંગ બદલાય કે તે પાવું બંધ કરવું, અને ત્યારપછી એક ઘણોજ હલકો જીલાબ, જેવોકે ૨ ચમચી એરંડીયાં તેલમાં, ૧ ટીપું “અઇલ આવ પેપરમીન્ટ” નામીને તે પાવું. ઝાડાનો રંગ બદલાયા પછી પણ જો ઝાડો આવ્યા કરે તો, નીચે જણાવેલી, દવાઓ મેળવીને તે એકદમ પાઇ દેવી, જેથી દરદીને ઘણોજ ગુણ થશે, પણ જો ઝાડો બંધ નહીં પડ્યો તો બે કલાક વિત્યા કેડે બીજો ભાગ બનાવીને આપવો, અને ત્યારપછી એ દવા ફરીથી આપવી નહીં.

એશીટીક આમીડ..... મીનીમ ૩૦

ગ્લાયસીલ આવ નાઇટ્રસ ઇડર..... મીનીમ ૧૦

પાણી..... આઉંચ ૧

ઇલાજ ૨ જો.—૧ ચમચા સોજા † “એનીમલ ચારકોલ,” ૧ ચમચા “બ્રાંડી”માં ડોહવીને પાવો, અને જો અગત્ય દિસે, તો દર એકથી બે કલાકે પાવું ચાલુ રાખવું.

ઇલાજો ૩ જા.—૫ ગ્રેન “કુઇનાઇન ડી સલ્ફસ”નું એક પડીકું બનાવીને, દર બે કલાકે ફકાડવું. અગરજો ઉલટી થયા કરતી હોય, અને ઉપલી દવાઓ પેટમાં ટકી રહેતી નહીં હોય, તો પેટઉપર રાઇ મુકવી, અથવા ‡ બલદનાં કુક્કામાં બરફ ભરીને પીપડીઉપર બાંધવું, અથવા “કલોરોફોર્મ”માં થોડું “ટીકચર આવ ઓપીયમ” નામીને તેમાં કપડું બોળી તે પીપડીઉપર મુકવું, અને તે લિનું નેલિનું રાખવું, બરફ ચુસાડવો, અને જો ઘણી તરસ લાગે, તો ચુનાનાં પાણીમાં બરફનું પાણી નામીને પાવું, ઘણું પીવાનું આપવું નહીં, અથવા જો બિમાર મોટી ઉંમરનો હોય, તો ઉલટી બંધ કરવામાટે ૫ ગ્રેન “હાઇડ્રેટ આવ કલોરલ” અથવા ૨ ગ્રેન “કોટૉન કલોરલ,” ૧ ચમચો બરફમાં

* બલદનાં કલેર્મમાંનું પિત્ત.

† જનવરનાં હાડકાંનાં આખેલો કાચલો.

‡ “આમ્મિ બેગ” (Ice bag) આ જનવની કાચલી માટાં જાહેર દવાખાનામાંથી લેવાર ખરાબી મળેછે.

પાણીમાં ડોહવીને પાવું, અને જ્યાંસુધી ઉલટી બંધ થાય, ત્યાંસુધી દર વીસ મીનીટ્ટે તે પાયા કરવું, અથવા ૧ દ્રામ “હાઇડ્રેટ ઓફ કલોરલ,” તથા ૨ ગ્રામ આર્ડેસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તે પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવું, અથવા ૩ થી ૫ ગ્રેન “હાઇડ્રેટ ઓફ કલોરલ” અને ૨૦ મીનીટ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તે પિચકારીવડે ખભાંઆગળની આમડીમાં દાખલ કરવું, અને જો એ કલાકમાં ઉલટી નરમ નહીં પડે, તો એજપ્રમાણે ફરીથી પિચકારી મારવી, અથવા ૫ થી ૧૦ મીનીટ “કલોરોફોર્મ,” થોડા સાકરનાં શીરામાં ભેળીને પાવું, અથવા ૦૧ દ્રામ “ડાઇલ્યુટેડ સલફ્યુરીક આસીડ,” અથવા ૦૧ દ્રામ “ડાઇલ્યુટેડ ફોસ્ફોરીક આસીડ,” અથવા ૦૧ દ્રામ “સલફ્યુરસ આસીડ,” પાણીમાં ભેળીને, જ્યાંસુધી ઉલટી બંધ થાય, ત્યાંસુધી દર કલાકે પાવું, અથવા ૨ ચમચી થંડી કાફીમાં, ૨૦ મીનીટ “એસેટીક ઇઠર” મેળવીને, દર કલાકે પાવું, અને ઉલટી બંધ થાય ત્યાંસુધી તે ચાલુ રાખવું. કોઈ વેળા પાણીમાં ૫ મીનીટ “લાઇકર રૂટીકનીઆ,” દર બે કલાકે પાવાથી પણ ઉલટી બંધ થાયછે, ગંધક અથવા “આઇયોડાઇન” આખો દહાડો બિમારનાં ચોરડામાં તેનાં બિછાણાંની ઘણી પાસે ઢેક તેનાં મોહાડાંઆગળ બાળવું. બનતાંસુધી બિમારને સાડું પાણી પાવું નહીં, પણ તેનેબદલે ૧ બાટલી પાણીમાં આસરે ૧ થી ૨ ચમચી નિમ્બક ડોહવીને તે થોડું થોડું પાવું. અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓનું પાણી બતાવીને, તેમાંથી લીકરગ્લાસ ભરી દર અર્ધી કલાકે પાવું.

ફ્લોરાઇડ ઓફ સોડીયમ .. દ્રામ ૨	ફ્લોરિટ ઓફ પોટેશ .. ગ્રેન ૪૦
કાર્બોનેટ ઓફ સોડા દ્રામ ૨	પાણી..... આર્ડેઝ ૬

આ સઘળા ઇલાજો હાલની રીત તથા શોધપ્રમાણે સર્વેથી સરસછે.

ઈલાજ ૪ થો.—એકમટ્રેક્ટ ઓફ ઈન્ડીયન હેમ્પ... ગ્રેન ૮
 કેમ્ફર ગ્રેન ૧૫
 કલોરોફોર્મ દ્રામ ૧૧૧
 ઓઇલ ઓફ ટરપીનટાઇન દ્રામ ૧
 ગ્રેમ એકેશીયા..... દ્રામ ૨
 સીરપ દ્રામ ૨
 સનિમોન વોટર..... આર્ડેઝ ૪

આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાંથી ૧ દ્રામ, મોટી ઉમરના બિમારને, દર કલાકે, અગત્ય દીસે તેમ પાવું.

ઈલાજ ૫ મો.—ફુઈનાઇન વાઇન આર્ડેઝ ૪
 માઇટ્રેટ ઓફ આયરન..... ગ્રેન ૩૦

આ બંધેને મેળવીને, તેમાંથી ૪ દ્રામજેટવું, દર અર્ધી કલાકે પાવું.

ઈલાજ ૬ ઠો.—અગરજો જોરમાં આંકરાં આવે, તો “ટીકચર ઓફ બેલ્લેડોના, અને “ટીકચર ઓફ આપીયમ” આ બંધેને મેળવીને જો ભાગમાં આંકરાં આવતાં હોય, ત્યાં લગાડવું.

“કૉલેરા”નાં બીજાં ઘણાં ઇલાજો છે, જે એ બિમારીનાં પેહેલા તબક્કામાં, એટલે જ્યારે માત્ર આડો અને ઉલટી આવતી હોય, અને નાડી બેસી ગઈ નહીં હોય, ત્યારે ઘણાં અગત્યનાં છે, અને તેથી ઘણી વેળા બિમાર સાજું થાય છે.

ચેતવણી.—આ તબક્કામાં, અથવા “કૉલેરા”નાં કોઈપણ બીજા તબક્કામાં અફીણની કોઈપણ દવા બિલકુલ આપવી નહીં, કારણકે તેથી બિમાર બેશુધ થઈ મરણ પામે છે.

જ્યાંસુધી જે તબક્કા ૧ લામાં જણાયાપ્રમાણે “કૉલેરા” થવાની અગાઉ પિળા રંગનો આડો બંધ નહીં થાય, ત્યાંસુધી જે નીચે જણાવેલો ડાક્ટર “લીઠ” નો “કૉલેરા મીક્સચર” (ઈલાજ ૭ મો), અથવા ઈલાજો ૮ થી ૧૩ માં મધે જણાયાપ્રમાણે દવા કીધી હોય, તો તેથી આડો બંધ થઈને ઘણો ગુણુ જણાય છે, પણ ધ્યાન રાખવું, કે ઉજળા રંગનો આડો થવા માંડે, તો આ “મીક્સચર” અથવા અફીણની કોઈપણ દવા કદી આપવી નહીં.

ઈલાજ ૭ મો.—ડાક્ટર લીઠનો “કૉલેરા મીક્સચર.” કે જેમાં નીચે જણાવેલી દવાઓ આવે છે, તે બનાવીને લીકરગ્લાસ ભરી, દર બે કલાકે પાવી, પણ તપાસ રાખવી, કે અફીણની કેફ ઘણી લાગે નહીં, અને જો બિમારને વધારે કેફ ચઢેલી જણાય, તો આ દવા ફરીથી પાવી નહીં.

લાઈફર એમોની ફૉરસીયર. મીનીમ ૨૦	ઈંકચર આવ ડ્રેપસીકમ.. દ્રામ ૨
ઈંકચર આવ ઓપીયમ.. દ્રામ ૨	
પ્રાંડી..... આઈઝ ૪	પેપરમાન્ટ વૉટર..... આઈઝ ૪

ઈલાજ ૮ મો. —પ્રીપેર્ડ ચૉક..... દ્રામ ૨	
ઈંકચર આવ ઓપીયમ..... દ્રામ ૦.૧૧	
ઈંકચર આવ કેટેફ..... આઈઝ ૧	
આસીડ ગેલીક..... ટ્રેન ૧૫	
મીનિમન વૉટર..... આઈઝ ૬	

આ સઘળાંને મેળવીને, એક આઈસજેટલું, દર અર્ધે કલાકે પાવું.

ઈલાજ ૯ મો. —ફ્લોરોડાઈન..... દ્રામ ૧	
ઈંકચર આવ ફાઈનિ..... દ્રામ ૨	
લાઈફર બીસમઝ એટ એમોની સાઈટ્રેટીઝ. દ્રામ ૨	
એકસ્ટ્રેક્ટ આવ લાંગકેડ..... ટ્રેન ૨૦	
પાણી..... આઈઝ ૪	

આ સઘળાંને મેળવીને, એક આઈસ જેટલું, દર એકથી બે કલાકે પાવું.

ઈલાજ ૧૦ મો. —ટેનીક આસીડ..... ટ્રેન ૬૦	
શુગરલેડ..... ટ્રેન ૧૫	
એકસ્ટ્રેક્ટ આવ ઓપીયમ..... ટ્રેન ૨	

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની બાર ગોળીઓ બનાવી, અક્કઢી ગોળી, દર કલાકે ગળાવવી.

ઈલાજ ૧૧ મો.—ટરપીનટાકનિ દ્રામ ૧
 સ્પીરીટ ઓવ નાઈટ્રીક ઇકર દ્રામ ૧
 ગુંદર દ્રામ ૨
 લાઈકર મૉરફીયા મ્યુરસ દ્રામ ૧
 પાણી આઉંસ ૪

આ સઘળાંને મેળવીને, લીકર ગ્લાસ ભરી, દર કલાકે પાવું.

ઈલાજ ૧૨ મો.—ટીંકચર ઓવ ઓપીયમ આઉંસ ૧
 સ્પીરીટ ઓવ કેમફર આઉંસ ૧
 ટીંકચર ઓવ કેપ્સીકમ આઉંસ ૧
 ક્લોરોફોર્મ દ્રામ ૩
 આલકોહોલ આઉંસ ૧૧

આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાંથી ૧ દ્રામ મોટી ઉમરના બિમારને દર ત્રણ કલાકે છઠાડામાં ત્રણ વખત એક ચમચી પાણીમાં પાવું. બચ્ચાંને તેની ઉંમર પ્રમાણે ૩ મીનીમથી ૧૦ મીનીમ સુધી પાંણીમાં મેળવીને પાવું.

ઈલાજો ૧૩ મો.—અશ્રણુ ગ્રેન ૧—કાળાં મરી ગ્રેન ૨—ફપુર ગ્રેન ૨—હિંગ ગ્રેન ૩.

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની એક ગોળી બનાવીને ગળાવવી, તથા દર બે કલાકે તેવીજ ગોલીઓ ગળાવવી ચાલુ રાખવી, આ ગોલીઓ ઘણીજ ફાયદા કારક છે, અને અગરજે શરૂઆતમાં આપવામાં આવેછે, તે ઘણી વખત એકજ ગોળીથી બિમાર સારો થાયછે. અથવા સુકાં મરચાં, તથા નિમકને પાણીમાં ઉકાળીને, વાઈન ગ્લાસ ભરી, દર અર્ધે કલાકે પાવું.

ઈલાજ ૧૪ મો.—અગરજે ઉલટી થયાન કરતી હોય, તે ૫ ટીપાં “લાઈકર આરસેનીકેલીસ,” દર અર્ધે કલાકે પાવાથી ઉલટી બંધ થશે. પાંચ વાર એપ્રમાણે પાવાથી બિમારને ઘણું ગુણ થાયછે. આ દવા સૌમલનીછે, અને તે પેહેલાંજ તબક્કામાં આપી સંકાયછે.

ઈલાજ ૧૫ મો.—કલકતામાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેનસુધી કાળાં ધતુરાનાં સુકાં ફુલનો લુકો, કાળાં મરી, તથા મધ, આ સઘળાંને મેળવીને, કલાકમાં ત્રણથી ચાર વાર ન્યાંસુધી પેટ બંધ થાય, ત્યાંસુધી આપ્યામાં આવેછે, તથા જરમની દેશમાં “સલ્ફ્યુરિક આસીડ,” અથવા “નાઈટ્રીક આસીડ,” આ બેમાંથી ગમે તે એક દવાનાં ૩ ટીપાં, પાણીમાં ભેળીને, એક ઝાડો થવાપછી પાવામાં આવેછે.

ઈલાજ ૧૬ મો.—અમેરીકાનાં યુનાઈટેડ સ્ટેટસનો એક ડાકટર ઈ. ઉલસી ઉડ, એમ. ડી., નીચે નજીયાપ્રમાણે ઈલાજ કરવાને નજીવેછે.

પ્રોમાઈડ ઓવ એમોનિયમ. આઉંસ ૧ | પાણી આઉંસ ૪

ઉપલી દવાને પાણીમાં પિગળાવીને, તેમાંથી ૧ દ્રામજટણું લઈને બીજાં પાણીમાં ભેળી આ બિમારીનાં કોઈ પણ તબક્કામાં, દર અર્ધાથી એક કલાકે પાવું.

પરચુટણુ ઈલાજો—“કૉલેરા”માં બિમારને પાણીની પુરુકજ તરશ લાગે છે, પણ વારંવાર ઘણું પાણી પાવું નહી. તે વેળા બરફનો કટકો મોઢાડામાં

રખાવવો, અને ૧૦ થી ૧૫ આઉંસ પાણી પિચકારીવડે સફરામાં દર ત્રણ કલાકે દાખલ કરવું, અને પિચકારી માર્પીપછી સફરાઆગળ કપડાંનો દુધો ધરવો કે જેથી પાણી પાછું નિકળી પડે નહી, અથવા, ૧ આઉંસ “સોડાવાટર” અને ૧ ચમચી “સેકેરેટેડ સૉલ્યુશન આવ લાઇન,” આ બંધેને મેળવીને તેમાં બરફ નાખી, દર બે કલાકે પાવું. એથી બિમારની તરસ ઘણે દરજ્જે મટશે.

આ બિમારનાં બીજા ઘણાં ધ્યાન રાખવાજોગ ઇલાજો છે, જેવાકે બિછાણું આગળ પુઝળ કપુર બાળવો, કપુરની બીડીઓ બનાવીને તંબાકુની બીડીનીપહે બિમારને પાવી, સાકરમાં અથવા બરફનાં પાણીમાં ૩ થી ૪ ટીપાં “સ્પીરીટ આવ કેમફર” નાખીને, દર અર્ધાથી એક કલાકે વારંવાર પાવું, અગરજે તે ઉલટી કરી પાછું કાહાડે, અને જો કાંઈપણ ટકી નહી શકે, તો ઠાઠા કપુરને, થોડા ટીપાં “સ્પીરીટ આવ લાઇન”માં પિગળાવીને, તથા નહીંતો તે ૨ આઉંસ પાણીમાં મેળવીને પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવું. અગરજે આંકશં આવે, તો “સ્પીરીટ આવ કેમફર” હાથેપગે મસળવું, થોડથોડે વખતે “ચમપીન” બરફમાં થંડો કરીને થોડોથોડો પાવો, અને અગત્ય જણાય, તો બરફનું પાણી પણ પાવું, “બ્રાંડી”માં પાણી નાખીને પાવો, હાથેપગે ગરમ સેક કરવો, બિમારને સુવાડી રાખવો, અને કદીપણ બેસવા અથવા ઉઠવા દેવો નહી.

અગરજે કપુરની દવાથી ગુણુ નહીંજ થાય, તો ૧ થી ૨ ટીપાં “સ્પીરીટ આવ કેમફર” પિચકારીવડે ખલાંની ચામડીમાં દાખલ કરી જોવું, કારણકે ઘણી વાર તેથી પણ ગુણુ થાયછે.

“કૉલેરા”નાં બીજા તબક્કામાં અથવા જ્યારે શરીર થંડું થઈ જાય, ત્યારે ગરમી આવે એવા ઇલાજો કરવા, જેવાકે બગલમાં તથા પગનાં ટેંટાંઉપર રાઈની “પોલ્ટીસ” સુકવી, તથા બાટલીમાં ગરમ પાણી ભરીને તેનો સેક કરવો, અથવા ગરમ પાણીમાં થોડી રાઈ નાખીને તેમાં કપડું બોળીને તે બિમારનાં શરીરની આસપાસ, છેક ગરદનથી તે પગનાં તળીઆંસુધી લપેટવું, અને તેઉપર આસપાસ ધાબળી લપેટવી, અને બિમારને અર્ધો કલાકસુધી આપ્રમાણે લપેટીને સુવાડી રાખવો, ગરમી આચ્છાકે ધાબળી કાહાડી નાખવી, “ચમપીન,” “બ્રાંડી,” અથવા “લાઇન” પાવો, અને સુંઠનો લુકો હાથેપગે મસળવો, તથા “એમોનીયા,” “ઈઠર,” કપુર, જાવંત્રી, “પેપરમીન્ટ,” વગેરે દવાઓ આપવી.

અગરજે ત્રીજા તબક્કામાં બિમાર બેશુધ થાય, તો ડુક્કામાં બરફ ભરીને તે માથાંઉપર સુકવું, અથવા માથાંઉપરથી બાલ કાહાડી નાખી તેઉપર “બ્લીસ્ટર” સુકવું, અને “બ્રાંડી” અથવા “લાઇન” પાવો, કે જેથી શરીરમાં પાછી ગરમી આવે. પિસાબ જલદી થાય, માટે પીડુઉપર ગરમ સેક કરવો, અને ૧૦ થી ૧૫ ઝેન “ફ્લોરેટ આવ પૉટાશ” પાણીમાં ડોહવીને, દર બે કલાકે પાવું, અથવા

લાઈમ જ્યુસ..... ચમચો ૧	સ્પીરીટ આવ નાઈટ્રીક ઈઠર. ડ્રામ ૨
ટીંકચર આવ ડીજેલીસ. મીન્ટીમ ૪૦	
નાઈટ્રેટ આવ પૉટાશ .. ડ્રામ ૧	પાણી આઉંસ ૪

આ સઘળાંને મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, દર બે કલાકે પાવું.

અલસીની “બોલ્ડીસ” બતાવીને તેઉપર ૦૦ આઉંસ “ટીકચર ચાવ ડીજીલેલીસ” છાંટીને તેથી ગુરદાઓની જગ્યાઆગળ ગરમ સેક કરવો, તથા તેજ “બોલ્ડીસ” ત્યાં બાંધી રાખવી, અને તેઉપર “આઈલ સીલ્ક” બાંધવું, અથવા ગમેતો “આઈલ ચાવ જીનીપર” લગાડીનેપછી તેઉપર ગરમ સેક કરવો, અથવા ગુરદાઆગળ રાઈ સુકવી, અથવા સુકાં વેહેંતુર સુકવાં.

“કૉલેરા”ના અટકાવ કરવો, અને તે થાય નહીં, અથવા જો થયો હોય, તો શુંશું સાવચેતી રાખવી, એ જાણવું ઘણું અગત્યનું છે, “કૉલેરા” જોરમાં ફેલાયલો હોય, તે વેળા કેટલીક સંભાળ લેવી, જેથી એ રોગ ઉડતો અટકશે. ઘરમાં અથવા ઘરનીબાહાર ગટર અથવા મોરીના પાણી જવાનો નળ, જો પાણીથી ભરાઈ ગયો હોય, તો તે સાફ કરાવવો, ઘરમાં સઘળે ઠેકાણે ચુનો લગડાવવો, સંડાસ સાફ રાખવી, અને ત્યાં ચુનાનો ઢગલો કરી સુકી રાખવો, કે જેથી નકારી હવા તે ચુસી લેશે, મોરીમાં, સંડાસમાં, તથા ઘરનીપાસેની ગટરનાં મોહોડાંમાં સરકો, હિરાંકસીનું પાણી, “કારબોલીક આસીડ,” વગેરે ગંધ દુર કરનારી વસ્તુઓ પુષ્કળ નાખવી. શરીરની સુધડાઈ રાખવી, અને શરીર દરરોજ ધોઈને સાફ રાખવું, પેટઉપર “ફ્લાનેલ” નો પાટો બાંધેલો રાખવો, તાજો, સોજો અને હલકો ખોરાક લેવો, સુકો તથા લીલો મેવો ખાવાથી દુર રહેવું, અને કોહેલો મેવો બિલકુલ ખાધામાં નહીં આવે તેની અતિશય સંભાલ રાખવી. વાસી તરકારી, વાસી ગોશ્ત, સુકી માછલી, વગેરે ખાવું નહીં, પાણીને ગાળવાનાં વાસણમાં ગાળીને પીવું, દર વખતે ખાણાંનીસાથે નિમક ખાવું, ઉજગરો કરવો નહીં, રાત્રે સકારે સુવું, અને સકારે ઉઠવું, રખે આ રોગ ઉઠે એવી ધારતી દિલમાં રાખવી નહીં, જ્યાં એ નકારો રોગ લાગુ પડ્યો હોય, તે જગ્યા બનતાંસુધી બદલી બીજી વધારે સારી જગ્યાએ જવું. સવારસાંઝ “આઈયોડાઈન,” ગંધક, અથવા કપુર બાળીને તેનો ધુંઓ દમમાં લેવો, આ રીતે ધુંઓ દમમાં ગયાથી સખત “કૉલેરા” પણ સાજો થાય છે. અને તો આપણાં પેહેરવાનાં લુગડાંને ૧ ભાગ “કારબોલીક આસીડ,” અને ૧૦૦ ભાગ પાણીમાં બોળવાં, અને સુકાયા પછી પેહેરવાં.

જો વખતે “કૉલેરા” જોરમાં ફેલાયલો હોય તે વેળા એ દરદ બીજા તંદરોસ્ત માણસને ઉઠે નહીં, માંટે કેટલાક ડાકટરો નીચે જણાવેલી દવા પીવાની ભલામણ કરે છે.

ડાઇલ્યુટેડ સલ્ફ્યુરીક આસીડ. મીઝીમ ૩૦	સીરપ..... ડ્રામ ૪
કારબોલીક આસીડ..... ટ્રેન ૨	પાણી..... આઉંસ ૧૦

ઉપલી દવાઓ મેળવીને, લીકર ગ્લાસ ભરી, સવારના તથા સાંજના, અગત્ય દીશે તેમ તંદરોસ્ત માણસે થોડા દાહાડા પીવી, જેથી એ દરદ ઉડતું અટકશે.

ઈંગ્લીશ કોલેરા, કોલેરા મોરબસ, અથવા સ્પોરેડીક કોલેરા.

(ઈંગ્લીશ કોલેરા, કોલેરા મોરબસ, આંર સ્પોરેડીક કોલેરા=English Cholera, Cholera Morbus, or Sporadic Cholera.)

નીશાની.—આ બિમારીમાં પિત્તસાથે પુષ્કળ લીલા રંગનો ઝાડો થાયછે, તથા વળી પિત્તસાથની ઘણી લીલી ઉલટી થાયછે, પેટમાં જાણે કપાતું હોય એવી રીતે જોરમાં કુખેછે, હાથપગ થંડાગાર થઈ જાયછે, અને તેઓમાં આંકરાં આવેછે.

સાધન.—તડારી વસ્તુ ખાધામાં આચાથી, હવામાં એકાએક ફેરફાર થયાથી, ઘણાં સુકાં મેવો ખાધાથી આ રીતે ઝાડો છુટી જાયછે.

ઈલાજ ૧ લો.—ટીકચર આવ ઓપીયમ ડ્રામ ૩
કમ્પાઉન્ડ ટીકચર આવ કેમફર . . ડ્રામ ૩
પીપીટ આવ ટરપીનટાઈન ડ્રામ ૩
ઓઈલ આવ પેપરમીન્ટ ટીપાં ૩૦

આ સઘળાંને મેળવીને, ૧ ચમચી ભરી, “આંડી” તથા પાણીમાં ભેળીને પાવું. અગરજો ઝાડો ઘણો જોરમાં આવતો હોય, તે ઉપલી દવા ૦૦ ચમચા ભરી તેમાં “આંડી” તથા પાણી નાખીને પાવો, આ ઇલાજ ઘણો સારોછે.

ઈલાજ ૨ જો.—પ્રોપેઈ ઓઈલ ડ્રામ ૨
એરોમટીક પાઉડર આવ ઓઈલ ડ્રામ ૧
ટીકચર આવ ઓપીયમ મીનીમ ૪૦
ઓઈલ આવ સેનિમન મીનીમ ૪
પાણી આર્ડેઝ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, મોટી ઉંમરનાં બિમારને, દર ત્રણ કલાકે પાવું, તથા બચ્ચાંને બે ચમચી ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

ઈલાજ ૩ જો.—આઈ કારબોનેટ આવ સોડા ગ્રેન ૬૦
જીન્કરેનો બુકા ગ્રેન ૩૨
સેનિમન વૉટર આર્ડેઝ ૮૦

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવું.

ઈલાજ ૪ થો.—અગરજો ઝાડા સાથે, હાથે પગે આંકરાં આવતા હોય તો, નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, ૨ ડ્રામ, દર બે કલાકે મોટી ઉંમરના બિમારને પાણીમાં પાવી.

કેમફર ગ્રેન ૮	ટીકચર આવ ઓપીયમ મીનીમ ૪૦
રેક્ટીફાઈડ સ્પીરીટ આવ વાઈન . . ડ્રામ ૦૧	ઓઈલ આવ ક્લોવઝ મીનીમ ૧૦
ટીકચર આવ કેપ્સીકમ ડ્રામ ૦૧	પાણી આર્ડેઝ ૧

ઈલાજો ૫ માં.—શુગરલેડ ગ્રેન ૧૨—અશ્રાણ ગ્રેન ૮.

આ બંધેને મેળવીને, તેની આર જોળીઓ કરી, અકેકી જોળી, દર એકથી બે કલાકે પાણીસાથે ગળાવવી.

અગરજો શરીર થંડું થઈ ગયું હોય, તો “ફાંડી” તથા પાણી, અથવા પ ટીપાં “સ્પ્રોંગ સોલ્યુશન” આપ એમોનીયા,” પાણીમાં મેગનીને જેમ અગત્ય જણાય, તેમ દર કલાકે પાયા કરવું. હાથેપજે બેભનનો, અથવા બાટલીમાં ગરમ પાણી નાખીને તેનો સેક કરવો. ટેટાંઉપર, પગઉપર, અને બગલમાં રાઈની “પોલ્ટીસ” ચુકવી. શરીરમાં ગરમી પાછી આવવા માંડે, અને શરીર પાછું ગરમ થાય, કે “ફાંડી” અથવા “એમોનીયા” પાવું બંધ કરવું. આ બિમારીમાં “કેલોમેલ” કદી આપવું નહીં. અગરજો ઝાડો કબજ થયો હોય, અથવા તદ્દન બંધ થઈ ગયો હોય, તો તે લાવવામાંટે ઘણોજ હલકો જીલાય આપવો. “ફુલબાર્બ”નો, અથવા ૧ ચમચી એરંડીયાં તેલનો જીલાય બસ થશે. અગરજો આંકરાં ઘણાંજ જોરમાં આવતાં હોય, તો તે ભાગઉપર “ટીકચર” આપ બેલેડોના” ચોપડવું, અથવા તે ભાગની આસપાસ મન્યુત પાટો બાંધવો, અથવા તે ભાગને હાથોવડે મન્યુત પકડી રાખવો.

મ ર ડો .

(ડીસેન્ટેરી=Dysentery.)

મરડો બે પ્રકારનો હોયછે.

૧ લો—તીક્ષ્ણ મરડો=Acute Dysentery.

૨ જો—જુનો મરડો=Chronic Dysentery.

નીશાની.—મોટાં આંતરડાંમાં પેટેલે તીક્ષ્ણ વરમ થાયછે, અને તેથી જાણે કપાતું હોય તેમ દુખીને થોડાંથોડાં સીમટનો, અથવા સીમટસાથે લોહીનો ઝાડો દહાડામાં ઘણીવાર થયા કરેછે. આપ્રમાણે થતા ઝાડો જો બંધ નહીં કીધા હોય, તો ઘણાં દહાડાસુધી ચાલુ રહીને આંતરડાંમાં ચાકાં પડેછે, અને ઝાડાસાથે લોહી તથા છીછડાં પડેછે, અને તેથી બિમાર રીબીરીબીને મરણ પામેછે.

સામ્ય.—મરડો ઘણા કારણોથી થાયછે. મુખ્ય કરીને ઝાડો ઘણા દહાડા કબજ રહેવાથી, નકારી જાતનો તાવ આવવાથી, કરમ થવાથી, ભિનાશવાળી જગ્યામાં રહેવાથી, નકારી તથા ગરમ વસ્તુઓ ખાધા પીધાથી, કૌલેરા થવાથી, ઇત્યાદી કારણોથી મરડો થાયછે.

ઈલાજ.—અગરજો ઝાડો ઘણા દહાડા કબજ રહેવાથી મરડો થયો હોય, તો સહી પેટેલાં ૪ દ્રામ એરંડીયાં તેલ, અથવા “સલફેટ” આપ મેગનીશીયા,” નો હલકો જીલાય આપવો. જેથી ઝાડો સાફ આવવાથી મરડો સારો થશે. અગરજો ઉપર જણાવેલાં બીજા કારણોથી મરડો થયો હોયતો, તેઓને લગતી બાબદ વાંચીને તે પ્રમાણે ઘટના ઇલાજ કરવા. અગરજો આંતરડાંનો તીક્ષ્ણ વરમ થયો હોય (એટલે મરડો થયાની શુરૂઆતમાં), તો પેટેલે ૩૦ થી ૬૦ ગ્રેન

“ધંપીકાકયુઆના પાઉડર” પાણીસાથે ફાકવો, અને જો તેથી ઉલટી થાય, તે પીપડીઉપર રાઇ મુકવી, અને પછી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને સઘળી પીવી, કે જેથી ઉલટી થશે નહીં, અને “ધંપીકાકયુઆના પાઉડર” પેટમાં ટકી રહેશે.

ધંપીકાકયુઆના પાઉડર.....	ઝેન	૩૦ થી ૬૦
સીરપ આવ રોઝીઝ,	}	ગ્રામ ૪
અથવા સીરપ આવ લેમન્સ.....		
લાઇકર ઓપાઇ સેડેટીવ.....	મીનીમ	૧૫
બરફનું પાણી	આઉંસ	૧

છ કલાક વિત્યાકરે ઉપલી દવા ફરીથી પીવી, અને તેને બીજી દિવસે નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે એક હલકો જીલાબ પીવો.

કેમરર આઉંસ.....	અમંચા	૧
ટીકચર આવ ઓપીયમ.....	મીનીમ	૫
પેપરમાન્ટ વૉટર	આઉંસ	૧૦

અગરજો સફરામાં અતિશય અગન બળતી હોય, તો સફરાઉપર ભાંગેના સેક કરવો, અથવા

ઓપીયમ	ઝેન	૪
કેસ્ટીન સોપ	ઝેન	૬
ગમ એકેશીયા	ઝેન	૬૦

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની બે ગોળીઓ બનાવી, તેમાંથી એક ગોળી સવારનાં, તથા એક ગોળી સાંજનાં સફરામાં મુકવી, અથવા ૩૦ થી ૪૦ મીનીમ “લૉડેનમ,” ૧ આઉંસ પાણીમાં ભેળીને તે પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવું.

અગરજો તીવ્ર ભરડો થયે હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, દહાડામાં ત્રણવાર પીવી. આ દવા એકથી બે દહાડાસુધી પીવાથી ભરડો સાળે થશે. સેક્સીસીયાક આસીડ.. ઝેન ૩૦ થી ૬૦ | સીરપ આવ રોઝીઝ..... આઉંસ ૧
લાઇકર એમ્બોની એસિટીક આઉંસ ૦.૦૧ | પાણી

અગરજો ભરડો તીવ્ર હોય, પણ ઘણો જોરમાં નહીં હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેના ચાર પડીકાં કરી, અઠ્ઠેક પડીકું, દર ત્રણ કલાકે ફાકવું.

ધંપીકાકયુઆના પાઉડર.....	ઝેન	૧૨
ડોવર્સ પાઉડર	ઝેન	૨૪
અથ નાઇટ્રેટ આવ પીચમઠ	ઝેન	૬૦ થી ૯૦

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બનાવી, અઠ્ઠેક ગોળી, દર ત્રણ કલાકે દહાડામાં ચારવાર ગળવી.

ધંપીકાકયુઆના પાઉડર	ઝેન	૮
એકમ્પ્રેક્ટ આવ ઓપીયમ	ઝેન	૩
એકમ્પ્રેક્ટ આવ લેમન્સીયા	ઝેન	૮

અમરજીને બચ્ચાને મરડો થયો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ચાર પડીકાં કરી, અક્કેકું પડીકું, દર ત્રણ કલાકે સાકરનાં શીશામાં મેળવીને ચરાડવું.

અપ્પનાઇટ્રેટ આવ ખીસમઃ એન ૨૦ થી ૩૦ | કમપાઈડ ઑક પાઉડર એન ૨૦
ડાવર્સ પાઉડર એન ૪ થી ૮ | હાઇડ્રારજીરમ કમ કીટા એન ૩

ગામઠી વૈદ્યો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને ચુલાઉપર ગરમ કરેછે, અને આસરે અર્ધી બાટલોજેટલું બાકી રહે ને ઉતારીપાડી થંકું પડે કે તેનાં ચાર ભાગો કરી, અક્કેકો ભાગ પાયછે.

આખરસિંગાનો બુકો તોલા ૨૦—ચંદર તોલા ૧૦—માકર તોલા ૨—અપ્પનાવું પાણી બાટલી ૦૦૦.

અથવા ૨૦ થી ૩૦ એન સંખજરૂં, ખાંડમાં મેળવીને, દર ત્રણ કલાકે ફાકવાથી, અથવા કાચાં પેરને ભુંજીને તેનો ભુકો કરી તે થોડોથોડો સાકરસાથે મેળવીને ફાકવાથી પણ મરડો ઘણો જલદી સાજો થાયછે.

મરડો થયો હોય, તે વેળા પેટઉપર ગરમ સેક કરવો, રાઈ સુકવી, અથવા આંતરડું દાબવાથી જે જગ્યા ઘણી દુખે, ત્યાં થોડી જળો સુકવી, પણ જે બિમાર નબળો હોય, તો જળોનેબદલે એક હલકું “બ્લીસ્ટર” સુકવું, અથવા “ટીકચર આવ આઇયોડાઇન” લગાડવું. અથવા “લીનીમેન્ટ આવ કલોરોફોર્મ” લગાડવું. એવા બિમારે ઉપર જણાવ્યુંછે, તેમ ઘણો “ઇપીફાકચુઆના પાઉડર” દવાતરીકે લેવાથી અવગુણ થાયછે, માટે ઘણાં નબળા બિમારે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

ખાઈ કારબોનેટ આવ સોડા	ગ્રામ	૧
ટીકચર આવ ઓપીયમ	મીનીમ	૪૦
મૉલ્યુશન આવ સાઇટ્રેટ આવ ખીસમઃ એન્ડ એમોનીયા . .	ગ્રામ	૨
પાણી	આઉન્સ	૬

ખોરાકમાં માત્ર કાંજીશિવાય બીજું કાંઈ પણ ખાવું નહીં અથવા તો ૪ ઇંડાંની સફેદી, ૨૦ આઉન્સ ઉકળતાં પાણીમાં મેળવીને, થોડું થોડું પીધું હોય તો, તેથી ઘણી વખત મરડો જલદી સારો થાયછે. અમરજીને મરડો જીનો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ચાર પડીકાં કરી, અક્કેકું પડીકું, દર ત્રણ કલાકે ફાકવું, અને તે બે દહાડાસુધી ચાલુ રાખવાં.

ટેનેટ આવ ખીસમઃ ગ્રામ ૦૦ | કમપાઈડ પાઉડર આવ કાફોના ગ્રામ ૦૦

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

બૉડેનમ	ગ્રામ	૧	એડમ્બ્રેક્ટ આવ લૉગડિડ ગ્રામ ૧
ટીકચર આવ ક્રેટકું	ગ્રામ	૨	
કમપાઈડ ટીકચર આવ બેનઝોઇન	ગ્રામ	૨	
પાણી			આઉન્સ ૬

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, ૧ દ્રામ, દહાડામાં ચાર વખત, મોટી ઉમરના બિનારને પાણીમાં પાવી.

ડાઇલ્ટ્રેડ હાઇડ્રોક્લોરીક આસીડ	દ્રામ	૨
અનફેટ આવ મોરફીન.....	ગ્રેન	૨
પાણી.....	આઉંચ	૩

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બનાવી, અકેકી ગોળી, દર ચાર કલાકે ગળવી, અને તે બેથી ત્રણ દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી.

નાઇટ્રેટ આવ સીલવર	ગ્રેન	૨
ધરેના આટા,	} ગ્રેન	૬
અથવા એકમુદ્રેક્ટ આવ લેટ્યુસ		

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

ટરપીનટ્રાઇન	દ્રામ	૧	ટ્રીક્યર આવ કાઇના.....	દ્રામ	૨
ગમ એફેશીયા.....	દ્રામ	૨	ગેલીક આસીડ	ગ્રેન	૨૦
સ્પીરીટ આવ નાઇટ્રસ ઇટર..	દ્રામ	૨	પાણી	આઉંચ	૬

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની છ ગોળીઓ બનાવી, અકેકી ગોળી, દહાડામાં ત્રણવાર ગળવી.

શુગર આવ લેડ.....	ગ્રેન	૧૨	ગેલીક આસીડ	ગ્રેન	૧૨
ઓપીયમ.....	ગ્રેન	૬	એકમુદ્રેક્ટ આવ જ્વેનશીયન..	ગ્રેન	૧૦

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

કમપાઉંડ ટ્રીક્યર આવ પેનઝોનિન.....	દ્રામ	૨
ટ્રીક્યર આવ ઇટરુ	દ્રામ	૨
ટ્રીક્યર આવ ઓપીયમ	મીનીમ	૪૦
એકમુદ્રેક્ટ આવ લોગેડ	ગ્રેન	૪૦
પાણી	આઉંચ	૫૦

અગરજો ઉપર જણાવેલી “નાઇટ્રેટ આવ સીલવર,” અથવા અફીઝુની દવાઓથી ફાયદો નહી થાએ, અને દરદી નબળો થતો જાએ, અને પેટ ચઢી આવે તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, લીફરગ્લાસ ભરી દર ત્રણ કલાકે દહાડામાં ચાર વખત પાવી.

ટ્રીક્યર આવ મીડીયન હેમપ.....	દ્રામ	૧
અથ નાઇટ્રેટ આવ ઓપીયમ.....	દ્રામ	૧
ગમ એફેશીયા.....	દ્રામ	૦.૧
ટ્રીક્યર આવ જ્વેન.....	દ્રામ	૧.૧
કમપાઉંડ ટ્રીક્યર આવ કાર્ટમચ્ચ.....	દ્રામ	૧.૧
સ્પીરીટ આવ કલોરોફોર્મ.....	દ્રામ	૧.૧
સેનિમોન વોટર	આઉંચ	૪

અથવા ૫ થી ૧૫ મીનીમ “ટેરીબીન,” સાકરના સીરામાં મેળવીને દહાડામાં ત્રણથી ૪ વખત પીવું.

અથવા ૨ ગ્રેન મોરથુથુ, અને ૧૦ ગ્રેન ગુંદરનો ભુકો, આ બંધને મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ કરી, અકેકી ગોળી, દર ત્રણ કલાકે ગળવી.

“બેલકુટ”ના ગુંદરખો ભુંજેલાં પાઉસાથે ખાવો, અથવા ૧ થી ૧૫ દ્રામ “બેલકુટ”ના અર્ક, દહાડામાં ત્રણવાર, પાણીસાથે પીવો.

ગામડી દવાતરીકે કેટલાએક લોકો નીચે જણાવેલી પાંચ વસ્તુઓ ઘસીને પીએછે.

ખમ્ખમ—મગિરતાનની છાગ—સાકર—દાડમની કળી—ગુલાબ.

અથવા નહીંતો નીચે જણાવેલી છ દવાઓ પણ પીએછે.

ખમ્ખમ—પાંડ—વરીઆળી—એલચી—ખાણુ—દાડમની છાલ.

અગરજો ઝાડાવાટે પુષ્કળ લોહી પડે, તો ૧ દ્રામ “લીકવીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ અરગટ,” પાણીમાં ભેળીને, દર ત્રણ કલાકે પીવું, તથા સફરામાં થંડાં પાણીની પિચકારી મારવી.

જુના મરડામાં કાંજ, કુધ, સેરવો, “આઇર્સીંગ ગ્લાસ”ની જલ્લી, નવનું ઉકાળેલું પાણી, વગેરે ખોરાક લેવો.

અગરજો ઘણું દહાડાનો જુનો મરડો થયો હોયછે, અને લોહી પડ્યા કરે, તો ગામડી વૈદ્યો ૧ થી ૨ દ્રામ ઇસબગોળનાં બિયાંને પાણીમાં ભિંજવી નરમ કરીને, તેમાં થોડો ગુલાબ નામી, દહાડામાં ત્રણવાર પાયછે. અથવા આમલીના પાદડાં પીસીને તેના રસ કાઢીને તેમાંથી એક અમચી સવાર સાંજ મોટી ઉમરના બિમારને પાણીમાં પીધામાં આપેછે. આ ઇલાજ ઘણો અકસીરછે.

જુનો મરડો સાંજે થવાપછી શક્તિ આવવામાંટે ૬ આઈંસ “ઇન ફ્યુઝન આવ કેસકેરીલા,” તથા ૨૦ મીનીમ “ડાઇલ્યુટેડ નાઇટ્રીક આસીડ,” આ બંધને મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ચારવાર પીવું, અને થોડા દહાડાસુધી તે ચાલુ રાખવું.

અગરજો જુનો મરડો સારો નહીં થતાં, ઘણું દહાડાસુધી ચાલુ રહે, તો સફરામાં “તપાસવાનું” હથીઆર મુકીને જોવું, અને જો આંતરડાંનાં સર્વેથી નિઝેનાં છેલ્લા ભાગમાંહેની સપાટીઉપરનું નરમ અને અતિશય ઝીણું રૂવાંવાળું પડ ખવાઇ ગયલું જણાય, તો “નાઇટ્રીક આસીડ”માં વાદળું બોળીને તે ભાગ ઉપર એકવાર લગાડવું, જેથી મરડો સાંજે થશે.

ચેતવાણી.—આ ઉપર જણાવેલો ઈલાજ ડાક્ટરશિવાય કોઈ સાધારણ માણસે અજમાવવો નહીં.

અગરજો મરડો જુનો થયો હોય, અને ઝાડો ઘણું લાંબા દિવસોસુધી ચાલુ રહે, તો નીચે જણાવેલા ઈલાજોમાંહેથી ગમે તે અજમાવવો.

ઈલાજ ૧ લો.—માજુકલ, અથવા માયા દ્રામ ૧૫—દાડમની છાલનો ભુકો દ્રામ ૩—સાકર દ્રામ ૧.

આ સઘળાંને શીણો લુકો કરીને, ૧ થી ૨ દ્રામજેટલો, સપ્તરસાંઝ પાણીસાથે ફાકવો.

ઈલાજ ૧ જે.—સોંફા દ્રામ ૨—ખીલાં દ્રામ ૨—વાણા દ્રામ ૨—ધાણા દ્રામ ૨—મોથ દ્રામ ૨—સુંઠ દ્રામ ૨.

આ સઘળું ખોખડું કરી, તેને ૧૦ આઉંસ પાણીમાં થોડો વાત્સુથી ઉકાળવું, અને આસરે ૬ આઉંસજેટલું રેહે કે થંડું પાડી, ગાળી કાઢાડીને તેમાંથી ૨ આઉંસજેટલું, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું.

ઈલાજ ૨ જે.—ખીચા દ્રામ ૬—ગાળા પીમપાલી દ્રામ ૧—વાણા દ્રામ ૧—લોધર દ્રામ ૧.

આ સઘળાંને મેળવીને, ૨૦ થી ૩૦ ગ્રેનજેટલું, દહાડામાં ત્રણવાર પાણી-સાથે ફાકવું.

ઈલાજ ૩ થો.—અમ્બગાળ દ્રામ ૧—તુખમ રેહાન દ્રામ ૧—તુખમ મરો દ્રામ ૧—તુખમ પારતંગ દ્રામ ૧.

આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાંથી ૧ થી ૨ દ્રામજેટલું, સાકરસાથે મેળવીને, દહાડામાં ત્રણવાર ફાકવું.

ઈલાજ ૪ મો.—હરડાં દ્રામ ૨—ખેડાં દ્રામ ૨—સોંફા દ્રામ ૨—આમળા દ્રામ ૧—ધાણા દ્રામ ૨—હરડે દ્રામ ૨—મોગોસ્તાન આઉંસ ૧.

આ સઘળાંને છુંદીને ૧૨ આઉંસ પાણીમાં ઉકાળવું, અને થંડું પડેકે ગાળી કાઢાડી બાટલીમાં ભરી, તેનાં આઠ ભાગો કરી, અડ્ડેકો ભાગ, દહાડામાં ચારવાર પીવો. આ દવા બેથી ત્રણ દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી.

ઈલાજ ૫ ડો.—અગરજો મરડો જુનો થયો હોય, અને ગ્રાડામાં લોહી વધારે જાય, તથા ગ્રાડો થતી વેળા પેટમાં કપાઈને દુખે, તો ૧૧ દ્રામ હીમજ હરડેને એરંડીયાં તેલમાં તળીને સુકવવી, અને તેનો લુકો કરી તેમાં ૧ ચમચી સાકર ભેળી, તેમાંથી ૦૧ થી ૧ ચમચીજેટલું, મોટી ઉંમરનાં બિમારે, દહાડામાં ત્રણવાર પાણીસાથે ફાકવું, તથા બચ્ચાંને ૫ થી ૧૦ ગ્રેનજેટલું, મધમાં મેળવીને, દહાડામાં ત્રણવાર મરાડવું.

ઈલાજ ૬ મો.—ખીચા દ્રામ ૨—તજ દ્રામ ૦૧—નાગેંદ્રશર દ્રામ ૦૧—ધાણા દ્રામ ૧—સાકર દ્રામ ૨.

આ સઘળાંને મેળવીને, ૨૦ થી ૩૦ ગ્રેનજેટલું, દહાડામાં ત્રણવાર ફાકવું. સાધારણ મરડાઉપર નીચે જણાવેલી દવાથી શુણ્ણ થાયછે.

કુદની છાજ દ્રામ ૧—વાલાનાં મૂળીયાં દ્રામ ૧—મોથ દ્રામ ૧૧—લોધર દ્રામ ૧—દાડમની છાજ દ્રામ ૨.

આ સઘળાંને છુંદીને ૮ આઉંસ પાણીમાં ઉકાળવું, અને તે ૬ આઉંસ-જેટલું રેહે કે થંડું પાડીને તેમાંથી ૨ આઉંસજેટલું, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું.

પેટમાં કપાઈન, ઉલટીસાથે, વારંવાર ઘણાં આડો આવે, તે વિષે.

આડો એ પ્રકારનો હોય છે.

૧ લો—તીક્ષ્ણ આડો=Acute Diarrhoea.

૨ જો—જુનો આડો=Chronic Diarrhoea.

રૂબાણ.—ઘણું ખાધાથી, નઠારી વસ્તુ જેવી કે કોહેલી માછલી, અથવા કાચું ફળ ખાધાથી, અથવા કરમ થવાથી, ઇત્યાદી કારણોથી જો આડો છુટી જાય, તો તેને એકદમ બંધ કરવો નહીં જોઈએ, કેમકે જલલદ દવાઓ આપીને આડો એકદમ બંધ કર્યાથી બિમારને ઘણો અવગુણ થાય છે. ખુદરત જે માણસનાં સારાંને માટે આડો લાવે છે, તેનીવચ્ચે પડવું નહીં.

અગરજો એકમે આડા આવે, તો તે આવવા દેવા, અને નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે પીવી.

ઈલાજ ૧ લો.—રૂબાણ પાઉડર ગ્રેન ૫

કારબોનેટ આવ મેગનીશિયા.. ગ્રેન ૨૦

સેનિમન વૉટર..... આઉંસ ૧૧

આ જાતનો ઉલકો જુલાબ આપ્યાથી એકદમ આડો આવશે, અને જે નઠારી વસ્તુ પેટમાં હશે, તે બાહાર નિકળી જશે, તથા આડો પણ પેટાનીમેળે બંધ થશે.

ઈલાજ ૨ જો.—અગરજો કોહેલી માછલી ખાધાથી, ચુંકો થઈને આડો આવે તો, ૨૦ મીનીમ “ટીકચર આવ કેપસીકમ,” તથા ૩ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, તેના બે લાગ કરી, અડ્ડેકો લામ દર ત્રણ કલાકે મોટી ઉંમરના બિમારને પાવો. અગરજો કાચું ફળ ખાધાથી પેટમાં કપાઈને આડો આવે તો, ૨ ગ્રેન “કારબોલીક આસીડ,” તથા ૬ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ દર ત્રણ કલાકે પાવું. અથવા ૧ થી ૫ ગ્રેન “સેલીસીલેટ આવ કેમફર” ની એક ગોળી કરીને, અગત્ય દીશે તેમ ત્રણ કલાકે મોટી ઉંમરના બિમારને પાણીમાં ગળાવવી.

ઈલાજ ૩ જો.—અગરજો ઉપલા ઈલાજથી આડો બંધ નહીં થાય, અને વધારે આવે, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

પ્રીપેર્ડ ચૉક	ગ્રામ ૨	હાઉનમ	મીનીમ ૪૦
ગમ એક્રેશિયા	ગ્રામ ૨	ટીકચર આવ કેટ્ટુ	ગ્રામ ૨
એરેમિટીક પાઉડર આવ ચૉક...	ગ્રામ ૧	પાણી	આઉંસ ૬
ટીકચર આવ સેનિમન	ગ્રામ ૨		

ઈલાજ ૪ થો.—ટીકચર આવ રૂબાણ

આઉંસ ૧

આઈલિ આવ પેપરમીન્ટ

ટીપાં ૨૪

આઈલિ આવ ઉલોવચ

ટીપાં ૨૪

હાઉનમ

ટીપાં ૮૦

આ સઘળાંને મેળવીને, અક્કે છી ચમચી ભરી, ૧ ગ્લાસ “બાંડી,” તથા થોડાં પાણીસાથે ભેળીને, દર બે કલાકે, ન્યાંસુધી આડો બંધ થાય, ત્યાંસુધી પીવું.

ઈલાજ ૫ મો.—અગરજે ઉપલા કોઈપણ ઇલાજોથી આડો બંધ નહીં જ થાય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ ખનાવી, અક્કે છી ગોળી, દર ત્રણ કલાકે ગળવી.

ગેલીક આસીડ ગ્રેન ૧૫ | ઓપીયમ ગ્રેન ૪
શુગર આવ લેડ ગ્રેન ૧૨ | મ્યુસીલેજ આવ ગમ એકેશીયા.. થોડું.

ઈલાજ ૬ ઠો.—ટીકચર આવ કાઇનો ડ્રામ ૩
કલોરોડાઇન ડ્રામ ૧
લીકવીડ એકસ્ટ્રે કટ આવ બેલ ડ્રામ ૪ થી ૮
ડીકોક્શન આવ લૉગડિડ આઉંસ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું. ૧ થી ૫ વર્ષનાં બચ્ચાંને આ દવા આપવાઅગાઉ, પેટેલાં “રૂલમાર્ચ” અથવા એરંડીયાં તેલનો જીલાબ આપવો.

ઈલાજ ૭ મો.—અગરજે ઉલટી પણ સાથે થતી હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, ન્યાંસુધી આડો બંધ થાય, ત્યાંસુધી તેમાં બરફ નાખીને પીવી, તથા પેટઉપર રાઇ મુકવી, અને જો અગત્ય જણાય, તો દર ત્રણ કલાકે ફરીથી પીવી ચાલુ રાખવી.

બાર્બીકારબોનેટ આવ પૉટાશ ગ્રેન ૨૦
માઇટ્રીક આસીડ ગ્રેન ૧૫
બ્રોમાઇડ આવ પૉટાશીયમ ગ્રેન ૮ થી ૧૨
કલોરોડાઇન મીનીમ ૫ થી ૧૦
અથવા ટીકચર આવ ઓપીયમ મીનીમ ૫
ગોલ્ડુશન આવ માઇટ્રેટ આવ ખીસમઃ એન્ડ એમોનીયા. મીનીમ ૪૦
પેપરમીન્ટ વૉટર આઉંસ ૧

ઈલાજ ૮ મો.—૨૦ થી ૩૦ ગ્રેન “ઓક્સાઇડ આવ ઝીંક” નાં ચાર પડીકાં કરી, અક્કેકું પડીકું, દર બે કલાકે સાકરનાં શીરામાં બરફ નાખીને તેમાં ભેળીને પીવું, અને આડો બંધ થાય, કે તે પીવું બંધ કરવું.

ઈલાજ ૯ મો.—૦૧૧ ચમચી “સેક્રેટેડ સૉલ્યુશન આવ લાઇમ,” કુદમાં ભેળીને પીવું. અગરજે કરમનેલીધે આડો થતો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ચાર પડીકાં કરી, અક્કેકું પડીકું, દર ત્રણ કલાકે ફાકવું, કે જ્યો કરમ પડશે, અને આડો પણ બંધ થશે.

સેનેટનાઇન ગ્રેન ૧૨ | ડાવર્સ પાઉડર ગ્રેન ૨૦
બાર્બીકારબોનેટ આવ સોડા .. ગ્રેન ૪૦ | કેલોમેલ ગ્રેન ૬

ઈલાજ ૧૦ મો.—ટરપીનટાઇન મીનીમ ૪૦
સૉલ્યુશન આવ માઇટ્રેટ આવ ખીસમઃ એન્ડ એમોનીયા. મીનીમ ૪૦
સાણી આઉંસ ૨

આ દવાઓને મેળવીને, તેમાંથી અક્કેકો ચમચો ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું, કે જ્યોતી કરમ હશે, તો તે પડશે, અને ઝાડો પણ બંધ થશે.

ઈલાજ ૧૧ મો.—કેસર આંધિ મીનીમ ૨૦
સોલ્યુશન આવ નાઇટ્રોક્લોરિટ આવ મોરફાયા મીનીમ ૨૦
ગમ એકેશીયા ડ્રામ ૧
સીરપ ડ્રામ ૨
સોલ્યુશન આવ નાઇટ્રો આવ પીસમક એન્ડ એમોનીયા. મીનીમ ૩૦
ડીન વોટર આર્ડમ ૧
સ્પીરીટ આવ ક્લોરોફોર્મ મીનીમ ૧૦

આ સઘળાંને મેળવીને, અક્કેકો ચમચો ભરી, દર ત્રણ કલાકે બચ્ચાંને પાવું, તથા મોટો ઉંમરનાં બિમારે, એ ચમચો ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

ઈલાજ ૧૨ મો.—અગરજો ઉપલા ઇલાજોથી ઝાડો બંધ નહીં થાય, તો ૫ થી ૧૫ મીનીમ “સોલ્યુશન આવ નાઇટ્રો આવ આયરન,” લીકરગ્લાસ પાણીમાં મેળવીને, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું. આ ઇલાજ ઘણે સારોછે, વળી એથી ઝાડો પણ બંધ થશે.

ઈલાજો ૧૩ માં.—ઘણાં લાંબા દહાડાનાં ઝાડો થતા હોય, તો ૧ ચમચી “ટીંકચર આવ ગૉલ,” પાણીસાથે ભળીને, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું, અથવા ૧૨ ગ્રેન “સેલીસિલેટ આવ બીસમક,” નું અક્કેકું પડીકું દર ત્રણ કલાકે પાણીમાં ફાકવું, અથવા ૫ ગ્રેન “સેલીસીન,” તથા ૧ ગ્રેન “ઇપીકાકયુઆના પાઉડર,” આ બંધેને મેળવીને, દહાડામાં ચાર વાર પાણીસાથે ફાકવું, અથવા ૩ મીનીમ “વાઇન આવ એપીયમ,” તથા ૧ થી ૨ મીનીમ “ક્લોરોફોર્મ,” આ બંધેને પાણીમાં મેળવીને, દહાડામાં ચાર વાર પીવું. આ દવા ઘણાં દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી જોઈએ.

ઈલાજ ૧૪ મો.—૨ મીનીમ “ફાઉલર્સ સોલ્યુશન,” પાણીમાં ભળીને, દહાડામાં ત્રણથી ચાર વાર પીવું.

ઈલાજો ૧૫ માં.—અગરજો લાંબા દહાડાનાં ઝાડાસાથે બિમારને નહારી જતની ખાંસી અથવા ખંધ પણ થયા હોય, તો ૧૨ થી ૩૦ ગ્રેન “અૉકસાઇડ આવ ઝીંક,” તથા ૧ ગ્રેન “એસીટેટ આવ મોરફાયા,” આ બંધેને મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બનાવી, અક્કેકો ગોળી, મોટી ઉંમરનાં બિમારે, દહાડામાં ચાર વાર ગળવી, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી. બચ્ચાંને ૦૫ થી ૧ ગ્રેન “અૉકસાઇડ આવ ઝીંક,” સાકરનાં શીરામાં મેળવીને, દહાડામાં ચાર વાર ચટાડવું. અગરજો ખંધને લીધે ઝાડો આથા કરે તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી દર એ અથવા ત્રણ કલાકે, બિમારને પાવી.

ક્રોટાઇન	ગ્રેન ૨	સીરપ	આર્ડમ ૧
આલકોહૉલ	મીનીમ ૧૦	પાણી	આર્ડમ ૩

અથવા “ટીકચર આવ કોટો,” મીનીમ ૪૦ તથા સાકરના સીરો આઉંસ ૧, એ બંધેને મેળવીને તેમાંથી મોટી ઉમરના બિનારને ૨ દ્રામ, પાણીમાં મેળવીને દર ત્રણ કલાકે પાવું.

ઈલાજ ૧૬ માં.—૧૦ આઉંસ થંડાં પાણીની પિચકારી મોટી ઉમરનાં બિનારે સફરામાં માર્પીથી અતિશય ગુણુ થાયછે, અન્ન ગમેએવો લાંબા દહાડાનેા ઝાડો હરકોઈ જાતની દવા પીધાવિના બંધ થાયછે. બચ્ચાંને ૧ આઉંસજેટલું થંડું પાણી પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવું.

ઈલાજ ૧૭ માં.—ડાઈલ્યુટેડ નાઈટ્રીક આસીડ મીનીમ ૨૦
ટીકચર આવ આપીયમ મીનીમ ૮૦
દમપાઉંડ દનિકુચન આવ લેનશીયન . . આઉંસ ૪૫

આ સમ્રજાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ લરી, દર ત્રણ કલાકે મોટી ઉમરના બિનારને પાવું.

અથવા એક ચમચો લરી આંખા “સાઈડર વીનીગર,” અથવા સેરડીનાં સરકો, પાણીમાં મેળવીને દહાડામાં બે વખત પીવો. ખારાકમાં રુધ, “બ્રાનડી,” “બીફ્ટી,” કાચાં ઇંડાંને એક ચમચી “બ્રાનડી”માં મેળવીને લેવું. પેટ ઉપર “ફ્લાનેલ” બાંધવી, સરદીમાં ફરવું નહી.

ઉછાળો તથા ઉલટી.

(નાંશીયા એન્ડ વૉમીટીંગ—Nausea and Vomiting.)

નીશાની તથા સમખ.—ઉલટી થવાનાં તરેહવાર કારણો હોયછે. મુખ્ય કરીને અજીર્ણ થવાથી, પેટમાં ખટાસ થવાથી, હોજરી નબળી પડવાથી, સ્ત્રી જર્નિવંતી થવાથી, ચમક થવાથી, જોળીમાં આંતરડું ઉતરવાથી, નડારી જાતનેા તાવ આવવાથી, ભજાંનેા તથા ભજાંનાં ચિકટ પડેનેા વરમ થવાથી, હોજરીમાં આદું પડવાથી, તથા બીજાં અનંક કારણોથી ઉલટી થાયછે. ઉલટી થવાથી કોઈવેળા ખાધેલું અથવા કોઈવેળા માત્ર પિત્ત બાહાર પડેછે, અથવા દળેલી કાફીનાં રંગનું બંધાયલું લોહી કટકાનાં આકારમાં પડેછે.

ઉછાળો તથા ઉલટી ઘણુંકરીને હોજરીની બિનારીથી થાયછે, પણ ઘણી વેળા શરીરનાં બીજાં ભાગોની બિનારીથી પણ થાયછે.

ઈલાજ ૧ લો.—ડાઈલ્યુટેડ હાઈડ્રોજાએનિક આસીડ. મીનીમ ૧૦ થી ૧૫
આઈ કારબોનિક આવ મોડા ટ્રેન ૬૦
ગ્રાટરીક આસીડ ટ્રેન ૮૦
ટીકચર આવ ઓરિજન દ્રામ ૨
ઉર્જોરિકાઈમ મીનીમ ૧૨
સીરપ આઉંસ ૧
પાણી આઉંસ ૫

આ સમ્રજાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ લરી, મોટી ઉમરનાં બિનારે, દર ત્રણ કલાકે પીવું. બચ્ચાંને બે ચમચી લરી, દર ત્રણ કલાકે પાવું.

ઈલાજો ૨ ના.—“સોડાવોટર”માં બરફ નાખીને પીવો, પીપડીઉપર રાઈ મુકવી, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ચાર પડીકાં કરી, અઝેકું પડીકું દર ચાર કલાકે બરફનાં પાણીસાથે પીવું.

કેલોમેલ..... ગ્રેન ૮
કાર્બોનેટ ઓફ મેગ્નેશીયા ગ્રેન ૨૦
મગ્નેશિયમ ઓક્સાઇડ..... ગ્રેન ૨૦ થી ૬૦

અથવા “વાઈન ઓફ ઇપીકાકયુઆના” ૧ મીનીમ અરધી ચમચી પાણીમાં ભેળીને દહાડામાં ત્રણ વખત પાવું.

જ્યાંસુધી ઉલટી થવાની નીશાની જણાય, ત્યાંસુધી ખોરાક પણ ઘણેજ હલકો તથા થોડો લેવો, જ્યોતે ૧ ચમચો કાંજ અથવા દુધ, દર એકથી બે કલાકે લેવું.

ઈલાજ ૩ જો.—અગરજો ઝાડો પણ થતો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, મોટી ઉંમરનાં બિમારે, દર ત્રણ કલાકે પીવી. બચ્ચાંને ૧ થી ૨ ચમચી ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

સોલ્યુશન ઓફ સાલ્ટ્રેટ ઓફ બીસમ્સ એન્ડ એમ્મોનિયા... ડ્રામ ૨
ડાઈલ્યુટેડ હાઈડ્રોમાએગ્નીક આસીડ મીનીમ ૧૦
બાઈ કાર્બોનેટ ઓફ મોડા ગ્રેન ૮૦
લોડેનમ..... મીનીમ ૮૦
સીનિમાન વોટર આર્ડિમ ૮

ઈલાજ ૪ થો.—નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, મોટી ઉંમરનાં બિમારે, દર ચાર કલાકે પીવી. બચ્ચાંને એક ચમચી ભરી, દર ચાર કલાકે પાવી.

ઓક્ઝેલેટ ઓફ મીરીયમ..... ગ્રેન ૧૨
સીરપ ઓફ રોઝીઝ..... આર્ડિમ ૧
પાણી આર્ડિમ ૮

ચેતવણી.—આ દવા ઝેરીછે, માંટે બેથી ત્રણ દહાડાસુધી તપાસી જોવી, અને જો કાંઈ ગુણ નહી જણાય, તો તે બંધ કરવી.

ઈલાજ ૫ મો.—૧ ગ્લાસ “શેરીવાઈન.” તથા ૧ ચમચી “કેલસાઈન્ડ મેગ્નેશીયા,” આ બંધેને મેળવીને તે પીવું, તથા થોડું લીંબુનું શરબત, દહાડામાં બેથી ત્રણ વાર પીવું. અથવા ૦૦ ડ્રામ “સેક્રેટેડ સોલ્યુશન ઓફ લાઈમ,” લીકરગ્લાસ પાંણીમાં પીવું, અને તે દહાડામાં ત્રણ વખત ચાલુ રાખવું.

ઈલાજો ૬ ઠા.—અગરજો અજીર્ણ થવાથી અથવા નહારી વસ્તુ ખાધાથી ઉલટી થાય, તો તે બંધ કરવી નહીં, કારણકે એવાં કારણોનેલીધે ઉલટી થવાથી બિમારને ગુણ થાયછે. માંટે ગરમ પાણી, ૨૦ ગ્રેન “ઇપીકાકયુઆના પાઉડર,” ૨૦ ગ્રેન “સલફેટ ઓફ ઝીંક,” ૧ થી ૨ ચમચી રાઈ, અથવા ૧ ચમચો નિમ્બક, આ પાંચમાંથી ગમેતે એક દવા ખાધામાં અથવા પીધામાં લઈને વધારે ઉલટી આવે એમ કરવું.

ઈલાજો ૭ માં.—અગરજો હોજરીમાં ખટાસ થવાથી ઉલટી થાય, અને તેથી બિનારની છાતીમાં દાહ તથા અગન બળે, અને છાતીમાં ઉછાગો થાય, તો લીકરગ્લાસ ભરી ચુનાનું પાણી, “સોડાવૉટર” સાથે ભેળીને, દહાડામાં ત્રણ વાર, થોડા દહાડાસુધી ચાલુ પીવું તથા ખોરાકમાં માત્ર દુધ લેવું, તથા “સીડલીટઝ પાઉડર” નો જીલાબ અથવાડીયાંમાં એકથી બે વાર લેવો, અથવા “બીસમઝ” ની ટાંકણીઓ ચુસવી, અને ૨૦ ગ્રેન “કેલસાઈન્ડ મેગનીશીયા” ને, કોલમની કાતરીનાં ઉકાળાસાથે મેળવીને, દહાડામાં ત્રણ વાર પીવું.

ઈલાજ ૮ માં.—અગરજો કોઈ વેળા ઉલટીસાથે મોંહ પણ વાસ મારવું હોય, તો ૧ ચમચી હાડકાંનાં કોયલાનાં લુકો ખાણું ખાધાપછી પાણી સાથે ફાકવો.

ઈલાજો ૯ માં.—અગરજો કોઈપણ કારણથી નબળાઈ થઈ હોય, અને તેથી હોજરી નબળી પડી બધ વારંવાર ઉલટી થયા કરે, તો હોજરીને શક્તિ આપવામાં ૧ ચમચો “બ્રાંડી,” પાણીસાથે ભેળીને ખાણું ખાતી વેળા પીવો, અથવા “પેપસીન વાઈન” પીવો, અને દવા તરીકે ૬ ગ્રાઈન્સ “ડીકૉક્શન આવ સીન્ફોના” અથવા “ઈનફ્યુઝન આવ ક્લેમબા,” તથા ૪૦ મીનીમ “ડાઈલ્યુટેડ સલફ્યુરીક આસીડ,” અથવા ૪૦ મીનીમ “ડાઈલ્યુટેડ નાઈટ્રીક આસીડ,” આ બંધેને મેળવીને, દહાડામાં ચાર વાર થોડા દહાડાસુધી ચાલુ પીવું.

ઈલાજો ૧૦ માં.—ગર્ભવંતી સ્ત્રીને કોઈ વેળા ઘણી સખત રીતે ઉલટી થયા કરેછે, અને ખાધેલી કશી પણ વસ્તુ પેટમાં ટકી શકતી નથી. એવી વેળા પીપડીઉપર રાઈ ચુકવી, બરફ ચુસ્વું, તથા દુધમાં ચુનાનું પાણી મેળવીને પીવું, અને નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે તેમાં બરફ નાખીને પીવી.

આઈ ક્રારબૉનટ આવ સોડા.....	ગ્રેન	૬૦
ડાઈલ્યુટેડ સોડા.....	ડામ	૪
ડાઈટ્રીક આસીડ.....	ગ્રેન	૫૦
ડાઈલ્યુટેડ હાઈડ્રોસાએનીક આસીડ....	મીનીમ	૧૦ થી ૨૦
સીરપ આવ રોઝીઝ.....	ગ્રાઈન્સ	૧
પાણી	ગ્રાઈન્સ	૪

ઈલાજો ૧૧ માં.—અગરજો ઉપર જણાવેલા ઈલાજો ૧૦ માંથી ઉલટી નરમ નહીંજ પડે, તો ૧ લાગ “કલોરોફૉર્મ,” તથા ૩ લાગ “લૉડેનમ,” આ બંધેને મેળવીને તેમાં કપડાંના કટકો ભોળી તે પીપડીઉપર ચુકવો, અને તેઉપર “આઈલ સીલ્ક” બાંધવું, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચાર વાર પીવી. અને તે બેથી ત્રણ દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી.

આઈક્રોલેટ આવ સીર્ગિયમ	ગ્રેન	૧૨ થી ૨૦
ડાઈલ્યુટેડ હાઈડ્રોસાએનીક આસીડ ..	મીનીમ	૧૦
સીરપ આવ રોઝીઝ.....	ગ્રાઈન્સ	૧
પાણી	ગ્રાઈન્સ	૩

ગર્ભવંતી સ્ત્રીને આ ઇલાજથી ઘણી વેળા અતિશય ગુણુ થાયછે, અને ઉલટી ખિલકુલ બંધ થઈ જાયછે, પણ કદાપી જે તેથી બંધ નહીંજ થાય, તો ૦ા થી ૧ દ્રામ “હાઇડ્રેટ આવ ક્લોરલ,” ૨ આઉન્સ પાણીમાં ડોહવીને, પિચકારીવડે સવારસાંજ સફરામાં દાખલ કરવું.

ઇલાજો ૧૨ માં.—અગરજે અમક થવાથી, અથવા ગોળીમાં આંતરડું ઉતરી પડવાથી રાતદહાડો ઘણી ઉલટી થતી હોય, તો **ઇલાજો ૧૧ માં** મધે જણાવેલી પિચકારીવાળી દવાથી ઘણો ગુણુ થાયછે, અને આંતરડું પણ પાછું ઉપર ચઢેછે, અથવા જે બિનારતી ગોળીમાં આંતરડું ઉતરી પડ્યું હોય, તેને વીસ મીનીટ સુધી ગરમ પાણીનાં વાસણમાં બેસાડવું, અને ત્યારપછી ૨ ટ્રેન “ચુરેટ આવ મૉરફીયા,” તથા ૧ દ્રામ પાણી, આ બંધેને મેળવીને. તેમાંથી ૫ મીનીમજેટલું લેઈ પિચકારીવડે પીડુનાં જે પોકળ લાગમાંથી આંતરડું ઉત્થું હોય તેનીપાસેની આમરીમાં દાખલ કરવું, અને ત્યારપછી ગોળો ઉપર ચલાવવાને યત્ન કરવો, કે જો આંતરડું તરત પાછું ચરશે, અને ઉલટી પણ તરત પડશે.

ચેતવણી.—આ ઇલાજ ડાક્ટરની મદદથી કરવો સારીછે.

ઇલાજો ૧૩ માં.—અગરજે નડારી જાતનાં તાવ આવવાથી ઉલટી થતી હોય, અને માથાંમાં રાતદહાડો જોરમાં ઠોંસો મારતા હોય, તો પેટઉપર રાઈ મુકવી, અથવા “ક્લોરોફૉર્મ” અને “લૅટિનમ,” આ બંધેને મેળવીને તે મુકવું, અથવા “બેન્ઝોના પ્લાસ્ટર” પીપડીઉપર મુકવું, તથા “ગટાપરચા”ની કાથલીમાં બરફ ભરીને તે માથાંઉપર, અથવા બરડાનાં કાંડાઉપર ફેરવવી. તથા ગરમ પાણીમાં રાઈ નાખીને તેમાં પગો બોળવા.

ઇલાજો ૧૪ માં.—અગરજે શરીરમાં તાવ ઘણો હોય, તથા આમડી સુકી અને ખડખડી રહે, અને ઉલટી થાય, તો જ્યાંસુધી એમ થાય ત્યાંસુધી થોડું ફુધ તથા બરફશિયાય બીજું કશું પણ ખાધાપીધામાં લેવું નહીં. વળી તે પણ થોડુંથોડું વારંવાર લેવું. પીવાતી દવાતરીકે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, લીકરગ્રાસ ભરી, દર ચાર કલાકે. દહાડામાં ચાર વાર પીવી.

પ્રોમાર્કટ આવ પૉટાશીયમ	દ્રામ	૨
આર્ક કાર્બોનેટ આવ પૉટાશ	દ્રામ	૧૧
માર્ફીક આર્સીડ	દ્રામ	૧
ડાઈલ્યુટડ હાઈડ્રોમાગ્નેશીક આર્સીડ	મીનીમ	૩૦
સીરપ આવ ડ્રાગ્રીઝ	આઉન્સ	૨
પાણી	આઉન્સ	૪

અથવા ૩ મીનીમ “ક્લોરોફૉર્મ,” પાણીમાં મેળવીને, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

ઇલાજો ૧૫ માં.—અગરજે માથાંમાં ઠોંસો ઘણો જોરમાં મારતા હોય, તો માથાંઉપરથી બાલ કાઢાવીને તેઉપર “બ્લીસ્ટર” મુકવું, અથવા “ક્લોરોફૉર્મ”

માં કપડાંનો કટકો લિંબવીને તે મુકવો, અને રાત્રે સુતી વેળા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે પીવી.

પ્રોમાઇડ આવ પૉટાશીયમ. એન ૨૦ થી ૩૦ | સીરપ..... અમચો ૧
લાઇટ્રેટ આવ ક્લોરલ .. એન ૧૫ | પાણી..... આર્ડિઝ ૧૫

તાવ નરમ પડે, આમડી પોચી અને લિની લાગે, તથા ઉલટી બંધ થાય, કે “સલફેટ આવ કુઇનીયા” પીવાને લુલવું નહીં. “સલફેટ આવ કુઇનીયા”ને માટે નીચે જણાવેલી મેળવણી સારી છે, કારણકે તે બતાવીને પીધાથી “સલફેટ આવ કુઇનીયા”નો પુરતો વજન પેટમાં જાય છે, માટે તે બતાવીને જ્યારે તાવ નહીં હોય, ત્યારે ૫ ગ્રામજટલું દર ત્રણ કલાકે પીવું.

સલફેટ આવ કુઇનીયા..... એન ૧૫ | આર્ટ્રીક આમીડ..... ગ્રામ ૧
પ્રોમાઇડ આવ પૉટાશીયમ.. ગ્રામ ૧ | સીરપ આવ ગેલીસ..... આર્ડિઝ ૨

અગરજે માથાંનો દોસો થોડોઘણો ચાલુજ રહે, તો ૪ થી ૮ ગ્રામ “સલફ્યુરીક ઇડર,” તથા ૧ આર્ડિઝ “કેમ્ફર વૉટર,” આ બંધેને મેળવીને તેમાં કપડાંનો કટકો બોળીને તે માથાંઉપર મુકવો.

ઈલાજ ૧૬ મો.—અગરજે જીભઉપર ઉજળો થરો બંધાયો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની બે ગોળીઓ બતાવીને તે ગળવી, અને ખોરાકમાં માત્ર સેરવો લેવો, અને જો અગત્ય પડે, તો “બ્રાંડી” અથવા “વાઈન” પીવો.

જુ પીડ..... એન ૫
એન્ડમોરેટ આવ એન્ટીબીયન..... એન ૫
આર્મી કોરબોનિટ આવ સોડા એન ૫

ઈલાજો ૧૭ માં.—અગરજે ઉલટી થતી હોય, અને તેજ વેળા હોજરીમાં આંકરાં આવતાં હોય એવીરીતે અતિશય દુખાવો થતો હોય, તો તજ સુંક, ઉજળાં મરી, તથા કુંદનો, આ ચારે વસાણાંનો ઉછાળો કરીને પીવો, તથા પ્રથમ પીપડીઉપર ૧૦ મીનીટસુધી બરફ મુકી રાખીને, તે કાહાડી લેઈ, તે જગ્યાઉપર રાઈની મોટી આગળી બતાવીને મુકવી, પણ જો હોજરીનાં એવા દુખાવાસાથે છાતીનું કાંઈ દરદ હોય, અને ખાંસી આવતી હોય, તો ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે પીપડીઉપર બરફ મુકવું નહી, પણ તેનેબદલે “ઇડર,” “બ્રાંડી,” અથવા “કોલોનવૉટર” પીપડીઉપર ચોપડવું.

અગરજે હોજરીમાં ચાટું પડવાથી ઉલટી થતી હોય, તો તેની નીશાની નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે હોયછે.

નીશાની.—બિમારને પીપડીની હાડકીઆગળ અકળવિકલ, અથવા ધીમો દુખાવો રાતદહાડો થયા કરેછે, અને કાંઈપણ ખોરાક આધાથી તેમાં વધારો થાયછે, બરડાનાં કાંઠાની અધવચમાં, તથા પીપડીનીનિચ્ચે પેટમાં ચાલુ અગન બળ્યા કરેછે, કોઈ વેળા ખાટા ઓડકાર આવેછે, અને ઉછાળો થઈને ઉલટી આવેછે,

ઉલટીનીસાથે કાણું લોહી પડેછે, બિનાર દહાડેદહાડે ગળાતો જાયછે, કોઈ કોઈ વેળા તેનો જીવ ફરી આવેછે, અને શરીર થંડું થઈ જાયછે. અગરજે આડાંઉપર રૂઝ નહીં આવતાં હોજરીમાં આરપાર છિદ્ર પડેછે, તો લોહી એકીને અથવા ખાંધેલો ખોરાક ઉલટી કરીને બિનાર તત્કાળ ખરણ પામેછે. તોયપણ હોજરીમાંનું આડું ઘણી વેળા સાજું થઈ શકેછે. એવી વેળા નીચે જણાવેલા ઈલાજો કરવા.

ઈલાજ ૧૮ મો.—અગરજે હોજરીમાં આડું પડવાથી ઉલટી થતી હોય, તો પ્રથમ આડું રૂઝાય એમ કરવું, અને પીપડીઉપર રાઈ સુકવી, તથા “આઈલ આવ ટરપીનટાઇન” લગાડીને તેઉપર ગરમ સેક કરવો.

ઈલાજો ૧૯ માં.—અગરજે ઉલટી જોરમાં થતી હોય, અને બિનાર લોહી એકતો હોય, તો બરફસાથે નિમક ભેળીને તે પીપડીઉપર સુકવું, અને નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

અપનાઇટે આવ ખીસમક. ટ્રેન	૬૦	ગમ એક્સ્ટ્રીયા..... ટ્રેન	૬૦
ટીકચર આવ કાઇનો .. ટ્રામ	૨	પાણી	આઈસ ૬
લોડનમ	મીનીમ ૪૦		

અથવા ૦ા ટ્રામ “લીફવીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ અરગટ,” તથા ૧ આઈસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

ઈલાજ ૨૦ મો.—અગરજે ઉલટીસાથે ઉચ્છ્રાવો ઘણો થતો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ચાર ભાગો કરી, અક્કેકો ભાગ, દહાડામાં ચાર વાર પીવો. આ દવા થોડા દહાડાસુધી ચાલુ પીવી, અને થોડા દહાડા વિત્યાકે તેમાંથી “ડાઇલ્યુટેડ હાઇડ્રોસાએનીક આસીડ” નામની દવા કાહાડી નાખીને, તે પાછી પીવી ચાલુ કરવી.

આઇથોડાઈડ આવ પૉટાશીયમ	ટ્રેન	૮
બાઈ ક્રારબૉનિટ આવ પૉટાશ	ટ્રેન	૬૦
ડાઇલ્યુટેડ હાઇડ્રોસાએનીક આસીડ ..	મીનીમ	૮
ઇનફ્યુઝન આવ કેલમયા	આઈસ	૬

ઈલાજો ૨૧ માં.—અગરજે પીપડીઆગળ હોજરીમાં થોડોઘણો ફુપાવો પણ થતો હોય, તો ૧૦ ટીપાં “ટીકચર આવ સ્ટીલ,” તથા ૧ ટ્રેન “સલફેટ આવ કુઇનીયા,” આ બંધેને મેળવીને, દહાડામાં ત્રણ વાર પીવું, અથવા ૧ ચમચી “કેમીકલ હુડ,” પાણીમાં ભેળીને સવારસાંઝ પીવું.

અગરજે ઝાડો કબજ રહેતો હોય, તો સાથુનાં પાણીની પિચકારી સફરામાં ખારવી, અથવા ૧ ચમચો એરંડીઈ તેલ પીવું.

અગરજે ખોરાક લેવામાં ઘણી સંભાળ રાખી નહીં હોય, તો ઉપલી દવાઓથી કશો ગુણ થતો નથી, એટલામાંજે બિનારે પ્રથમથીજ ખોરાકતરીકે માત્ર કાંજ અને ફુલ લેવું, અને તે પણ થોડુંથોડું અને વારંવાર લેવું, અથવા ફુલમાં સુનાનું પાણી ભેળીને પીવું. પણ જે આ કથું પેટમાં ટકી શકતું નહીં હોય, તો થોડા દહાડાસુધી ફુલ, કાંજ, સેરવો, ઇત્યાદિજેવો ખોરાક પીવાનેબદલે પિચકારીવડે

આડાનેમાર્ગે શરીરમાં દાખલ કરવો, અને જરાપણ ખોરાક મોંહવાટે લેઈને હોજરીને અડચણ કરવી નહીં, અને ત્યારપછી જમજમ ઉલટી ઓછી થતી જાય, તેમતેમ પચી શકેએવો ખોરાક લેવો. જ્યોત્કે સેરવો, કુધ, “પુડીંગ,” માછલી, ઇત્યાદિ. એવા બિમારે ચા, કાફી, દારૂ, મિઠાઈ, તરકારી, સાકર, મેવો, ઇત્યાદિ લાંબો વખતસુધી લેવું નહીં, ઘણી થાક ચઢેએવી મેહેનત, અથવા ધંધો કરવો નહીં, પેટઉપર હંમેશાં “ફલાનેલ”નું કપડું બાંધેલું રાખવું.

ઉલટી બંધ કરવામાંટે બિમારે એક બાબદ ધ્યાનમાં રાખવી, તે એકે તેણે કોઈપણ કારણથી ઉલટી આવતી હોય, તે વેળા ઉડમેસ કરવી નહીં, પણ સુઈ રહેવું, અને જો ડાક્ટરની અગત્ય જણાય, તો તે આવેતેટલાં નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે જવી ઉભરાવા માંડે, કે તરત પી જવી, અને જો અગત્ય જણાય, તો દર બેથી ત્રણ કલાકે, એકથી બે વાર ફરીથી પીવી.

આઈ ક્રારબોનેટ આવ સોડા. ગ્રામ ૧ | તાજાં લીંઝુનો રસ ચમચો ૧
પેપરમીન્ટ વોટર આઈંસ ૧ | સાકર થાડી.

પેટમાં વા પકડીને તેનું ચઢી આવવું.

સખમ.—હોજરી નબળી પડી જવાથી ખોરાક સારીપદે પચી શકતા નથી, અને તેથી પેટમાંહલી ગરમીથી ખટાસ થઈને વા પકડેછે. એથી ખટાસવાળી વસ્તુઓ હોજરીમાંથી ઉપર ચઢેછે, જેથી ઘણી વેળા છાતીમાં સખત દાહ બળેછે, અને જીવ અતિશય બેચેન રહેછે.

ઈલાજો.—જે માણસને આપ્રમાણે હંમેશાં થયા કરતું હોય, તેને પોતાના ખોરાક એકદમ બદલી નાખવો. મુખ્યકરીને ગોસના ખોરાક, લુંજેલી માછલી, કુધ, વગેરે ખોરાકમાં લેવું, કારણકે તે બીજા ખોરાકકરતાં વધારે સહેલથી પચી શકેછે. ગરમ ચા અથવા કાફી પીવી નહીં. પેટ ઠસ થાયએટલું ખાવું નહીં, પણ થોડુંજ ખાવું. તરકારી, મિઠાઈ, સાકર, વગેરે બિલકુલ ખાવું નહીં. અગરજો ચા અથવા કાફી પીવાનો ઘણો શોખ હોય, તો તે મિઠાસવગરની દહાડામાં માત્ર એક વખત થંડી પાડીને પીવી. ફરવાહરવાની ટેવ રાખવી. “બીર,” “પોરટર,” “વાઈન,” “ચમપીન,” “જીન,” મોવરૂં, વગેરે પીવું નહીં, પણ ૧ ચમચો ઉંચા “બ્રાંડી” ખાણું ખાતી વેળા પીવો. ગમેતો થોડી સુંઠ, પિપળ, તજ, ઉજળાં મરી, કોલમ, અને જાવંત્રી, આ સઘળાંને ખોખરૂં કરીને ખખલતાં પાણીમાં નાખવું, અને તે થંડું પડે કે તે ખાણું ખાતી વેળા પીવું.

અગરજો દાહ ઘણી બળતી હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

ક્રારબોનેટ આવ સોડા ગ્રામ ૧ | એકમટ્રેડટ આવ કેમોમાફિ. ગ્રેન ૨૪
ટીંકચર આવ જીન્જર ગ્રામ ૩ | પાણી આઈંસ ૬

ગમેતો ૧ લીકરગ્લાસ ભરી ચુનાનું પાણી પીવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની સાઠ ગોળીઓ બનાવી, બે ગોળીઓ, દહાડામાં ત્રણ વાર, ખાણું આધાપછી પાણીસાથે ગળવી. આ ગોળીઓથી ખાણું હજમ થશે, તથા ઝાડો પણ દરરોજ અઝકેકો અને સાફ આવશે.

હિંગ.....	દ્રામ ૨	સુંકના ભુકો.....	દ્રામ ૧
એળીઆનો ભુકો.....	દ્રામ ૧	એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ કેમોમાઇલિ.	ઐન ૯૦
કાળાં મરીના ભુકો.....	ઐન ૩૦		

અગરજો ઝાડો ઉજળા રંગનો તથા ઘણો આવતો હોય, તો થોડા દહાડાસુધી દરરાત્રે ૩ ઐન “બુ પીલ,” તથા ૫ ઐન “એરોમેટીક પાઉડર આવ ચૉક,” આ બંધેને મેળવીને, તેની બે ગોળીઓ બનાવી તે પાણીસાથે ગળવી, અને દર બે દહાડે સવારનાં “સીડલીટ્ર પાઉડર,” નો હલકો જીલાબ લેવો, અને થોડા દહાડાપછી જો ઝાડાનો રંગ પિળો થાય, તો તે બંધ કરવું. ગમેતો ૩ થી ૬ ઐન “પેપરીન,” ખાણું આધાપછી પાણીમાં મેળવીને પીવું, અથવા ૧ ચમચી “પેનક્રીએટીક ઇમલઝન” ને, ૨ આઉંસ “ઇનફ્યુઝન આવ કેમોમાઇલિ” માં અથવા ૧ાા આઉંસ “ઇનફ્યુઝન આવ કેલમબા” માં ભેળીને પીવું.

અગરજો મોહોડું વાસ મારતું હોય, તો કોયલાની ટાંકણીઓ ખાણું આધાપછી મોહોડાંમાં રાખી સુકવી, અથવા ૨૦ થી ૪૦ ઐન જાનવરનાં બાળેલાં હાડકાંનાં કોયલાનો ભુકો ફાકવો, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

ઇનફ્યુઝન આવ કુએશીઆ.....	આઉંસ ૩
કમપાઉંડ ટીકચર આવ કારડેમમ્સ ..	દ્રામ ૨
ગાઇલ્ડ્રોડ નાઇટ્રીક આસીડ,	} મીનીમ ૪૦
અથવા એરોમેટીક સુલફ્યુરીક આસીડ.....	
કમપાઉંડ ઇનફ્યુઝન આવ જીનશીયન..	આઉંસ ૩

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવાથી પેટમાંના વા છુટો પડશે, અને હુખતું હશે, તો તે પણ બંધ થશે.

એરોમેટીક સ્પીરીટ આવ એમોનીયા ..	દ્રામ ૨
ટીકચર આવ હેનપેન.....	દ્રામ ૨
અથવા ટીકચર આવ બેલેડોના.....	દ્રામ ૧
ટીકચર આવ એસેક્ઝીટા.....	દ્રામ ૨
ડીલ વૉટર	આઉંસ ૬

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની બાર ગોળીઓ બનાવી, અઝકેકી ગોળી, દહાડામાં ત્રણ વાર ગળવી.

ચૉકસાઇડ આવ સીનવર	ઐન ૯
ઇપીકાઇયુઆના પાઉડર	ઐન ૬
એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ હેનપેન	ઐન ૩૦

અગરજે ઉછાળો ઘણો થતો હોય, તથા માથું પણ કુખ્તું હોય, તો ૧૦ થેન “કારબોનટ આવ એમોનીયા”ને, ૧ ચમચા લીંબુનાં રસમાં ભેળીને તે પાણીમાં નાખીને પીવું, અથવા ૧૫ થી ૨૦ ટીપાં “સલ્ફ્યુરસ આસીડ”ને, “ઇનફ્યુઝન આવ આર્ચેન્સ પીલ”માં ભેળીને, દહાડામાં ત્રણ વાર પીવું.

અગરજે બચ્ચાંને પેટમાં વા પકડે, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, ૨ ચમચી ભરી પાવી.

કારબોનટ આવ મેગનીશીયા થેન ૧૦
એરોમૅટીક સ્પીરીટ આવ એમોનીયા .. મીનીમ ૧૦ થી ૨૦
ડીસ વોટર આર્ડેસ ૧

અગરજે પેટમાં કુખે, ઉલટી આવે, જોસ મુદલ ખાવા ગમે નહીં, ખાણું આધાપછી પેટમાં કુખ્યા કરે, માથું કુખે, દાહ બળે, તો ૧ ટીપું “ફાઉલર્સ સોલ્યુશન,” તથા ૧૧ આર્ડેસ “ઇનફ્યુઝન આવ કેલમખા,” આ બંધેને મેળવીને, દહાડામાં ત્રણ વાર પીવું. ઘણીવાર ન્યારે બીજા કોઈપણ દવાથી ગુણ થતો નથી, ત્યારે આ દવાથી અતિઘણો થાયછે.

જલંદર.

(ડ્રૉપસી=Dropsy).

સમ્બ.—ચામડીનીનિચ્ચે, અથવા શરીરમાંહેનાં અગત્યનાં અવયવો, જે ચિકટ પડેથી ટંકાયલાં હાયછે. તેઓમાં દરદ પેદા થવાથી અથવા તેઓમાં ઘણું પાણી એકઠું થવાથી હાય, પગ, છાતી, પેટ, ઇત્યાદિ સુજ આવેછે.

નીશાની.—અગરજે છાતીમાં પાણી એકઠું થાયછે, તો છાતીમાં કુખાવો થાયછે, અને છાતીનાં જે ભાગઉપર પાણી એકઠું થાયછે, તે ભાગ પાંસરી-આગળથી સુજેલો જણાયછે, શ્વાસ ઘણી કઠ્ઠીથી ચાલેછે, પિસાબ થોડી થાયછે, તરસ ઘણી લાગેછે, અને ચામડી સુકી રહેછે.

અગરજે ગુરદાનાં દરદથી પાણી પેટમાં એકઠું થાયછે, તો પિસાબ ઘણી થોડી થાયછે, અને તેમાં “એલબ્યુમેન”નામની વસ્તુ જાયછે, જે આપ્રમાણે તપાસવાથી જણાયછે. અગરજે થોડી પિસાબને એક કાચની નળીમાં ભરીને ગરમી લગાડી હોય, અને પછી તેમાં થોડાં ટીપાં “નાઇટ્રીક આસીડ”નાં નાખ્યાં હોય, તો “એલબ્યુમેન” ઇંડાંની સફેદીનીપદે બંધાઇ જઇને કાચની નળીમાં નિચ્ચે થરી ગયેલું જણાશે. ગુરદાની જગ્યાઆગળ જરા દાબવાથી ત્યાં કુખાયછે. કેટલાક નડારી જાતનાં તાવો લાગુ પડવાથી, ફેફસાનાં, દિલનાં, અથવા ગુરદાનાં દરદથી, તથા કોઈવેળા માત્ર નબળાઇ થવાથી પણ એવીરીતે રોગિષ્ટ પાણી એકઠું થાયછે.

ઇલાજો.—અગરજે કોઈ નડારી જાતનાં તાવથી નબળાઈ થઈ હોય, અને તેનેલીધે હાથેપગે સોજા આપ્યા હોય, તો શક્તિની દવા ઘણું દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી, જેવીકે

ટીકચર આવ રૂઝીત દ્રામ ૧ | ડાઈલ્યુટેડ સલ્ફ્યુરીક આસીડ. મીઠીમ ૨૦
મલકેટ આવ કુમીઆ ગ્રેન ૬ | પાણી આઉન્સ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

અગરજે દિલનાં, ગુરદાનાં, કલેજાનાં, અથવા તલ્લીનાં દરદથી છાતી અથવા પેટમાં પાણી એકઠું થયું હોય, તો નીચે જણાવેલી ત્રણ બાબદનેલગતા ઇલાજો કર્યાથી એવી જાતનું પાણી ઘણીવેળા એછું થાયછે, એટલુંજ નહીં પણ જે શુદ્ધઆતમાંથીજ તે ઇલાજો કીધા હોયછે, તે ઘણીવેળા પાણી બિલકુલ જતું રહેછે, અને ત્યારે પેટ, છાતી, હાથ, અને પગે ઉપરનાં સોજા તદન એમસરી જાયછે. આ ત્રણ બાબદો નીચે જણાવ્યા પ્રમાણેછે.—

૧ હું. આડો આવવામાંટે જીલાબ લેવો.

૨ જી. પિસાબ છુટેએવી દવાઓ પીવી.

૩ જી. પુઝળ પરશેવો છુટેએવી દવાઓ પીવી.

અગરજે પેટમાં અથવા છાતીમાં પાણી ઘણું એકઠું થયું નહીં હોય, પણ મધ્યમસર હોય, તો બા થી ૧ દ્રામ “જેલેપ,” અને ૨ થી ૪ દ્રામ “કીમ આવ ટારટર,” આ બંધેને મેળવીને, દરરોજ પાણીસાથે ફાકવું, અને તે ત્રણથી ચાર દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું, અથવા બા દ્રામ “કેલસાઈન્ડ મેગનીશિયા,” બા દ્રામ “રુબાઈ,” તથા ૨ થી ૪ દ્રામ “કીમ આવ ટારટર,” આ સઘળાંને મેળવીને, દરરોજ પાણીસાથે ફાકવું, અને ત્રણથી ચાર દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું, અથવા ૧ ગ્રેન રેવનચીનાં શીરાને, થોડા ગુલકંદમાં મેળવીને, તેની એક ગોળી બનાવી તે એકથી બે દહાડાસુધી ગળવી.

અગરજે ઉપર જણાવેલી દવાઓથી આડો સાફ નહીં આવે, અને પાણી ઘણું એકઠું થયાથી દરદીને સ્વાસ લેવાને ઘણી કષ્ટી પડે, તો ફક્ત ગ્રેન “ઇલેટ્રીચીયમ” ની એક ઝીણી ગોળી બનાવીને તે ગળવી. અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની ૧૨ ગોળીઓ બનાવીને, અકેકી ગોળી અકેકા દહાડાને અંતરે રાત્રે સુતી વેળા ગળવી, અને આડો સાફ આવે કે બંધ કરવી.

ઇલેટ્રીચીયમ..... ગ્રેન ૧ | સ્ક્રમ્બલ ગ્રેન ૧૨
ડીજીટલીસ લીક્નો બુક્ષા..... ગ્રેન ૬ | એકમ્બ્રેક્ટ આવ દાખ્યામાએમસ. ગ્રેન ૧૫

ચેતવણી.—ઉપર જણાવેલી બંધે જાતની ગોળીઓ ડાકટરની સલાહ પુછીને લેવી, કારણકે કોઈ વેળા તેથી આડો એકદમ છુટી જાયછે.

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની ૧૦૦ ગોળીઓ બનાવીને, અકેકી ગોળી, દહાડામાં ત્રણ વખત ગળવી.

સ્ક્રમ્બલ ગ્રેન ૧૦ | સ્ક્રમ્બોની ગ્રેન ૧૦
ડીજીટલીસ લીક્નો બુક્ષા ગ્રેન ૧૦ | એકમ્બ્રેક્ટ આવ લેનથીયન .. દ્રામ ૧૫

ગમેતો એજપ્રભાણે પિસાબ પુકળ છુટેએવી દવા પીવી. પિસાબ લાવવા-
માંટે અનેક જાતની દવાઓ આપવામાં આવેછે, જેવીકે “સ્કુઇલ,” “ડીજીટેલીસ,”
“ટરપીનટાઇન,” “કેનહેરીડીસ,” “જુનીપર,” “ઇડર,” “એસીટેટ આવ
પૌંટાશ,” “કારબોનેટ આવ પૌંટાશ,” “કૉલચીકમ,” “નાઇટ્રેટ આવ પૌંટાશ,”
ઇત્યાદિ. એજ કારણમાંટે થોડાક ઇલાજો નીચે આપ્યાછે.

ઇલાજો.—અગરજો દિલનાં દરદથી જલંદર થયું હોય, તો

ટીકચર આવ ડીજીટેલીસ.. મીનીમ ૪૦	ટીકચર આવ સ્કુઇલ ગ્રામ ૧
સ્પીરીટ આવ નાઇટ્રેટ ઇડર. ગ્રામ ૨	ડીક્રોક્શન આવ ખુમ આઈંસ ૬
નાઇટ્રેટ આવ પૌંટાશ.... ગ્રામ ૧૫	

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું, અથવા

ટીકચર આવ કેનહેરીડીસ .. મીનીમ ૪૦	સ્પીરીટ આવ ક્લોરોફોર્મ .. ગ્રામ ૧
ગમ એક્રેશીયા ગ્રામ ૨	કીમ આવ ટારટર .. ગ્રામ ૨
ટીકચર આવ હાઇપોફોસ્ફેમસ. ગ્રામ ૨	પાણી આઈંસ ૬
સ્પીરીટ આવ જુનીપર..... ગ્રામ ૨	

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

રાત્રે સુતી વેળા ૫ ગ્રેન “બ્લુ પીલ,” અને ૧ ગ્રેન “સ્કુઇલ,” આ
બંધેને મેળવીને, તેની એક ગોળી બનાવી તે ગળવી.

આ દવાઓ થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખ્યાથી પુકળ પિસાબ છુટેશે. ઘણી
વેળા પારાનો ખલમ ગુરદાની જમ્યાઆગળ લગાડયાથી, ખસખસનાં પોસનો
“ફ્લાનેલ”થી ગરમ સેક કર્યાથી, “આઇલ આવ ટરપીનટાઇન,” અથવા
“ટીકચર આવ સ્કુઇલ” ચોપડયાથી ઘણો ગુણ થાયછે.

અગરજો પેટમાં અથવા છાતીમાં પાંણી ધાણું એકઠું થયું હોય, જેથી
દરદીનો સ્વાસ ઘણી કઠીથી ચાલે, અને નબળાઇ ઘણી થઇ હોય તો, પુકળ
પિસાબ છુટે, તથા શક્તિ આવે, એવી દવાઓ આપવી. એ માટે નીચે જણા-
વેલી દવાઓ પાવી.

નાઇટ્રેટ આવ આયરન એન્ડ એમોનીયા.. ગ્રેન ૨૦	
મીક્રોક્ષન આવ ડીજીટેલીસ	આઈંસ ૧
ટીકચર આવ નક્સ વૉમીકા	મીનીમ ૨૦
પાણી.....	આઈંસ ૫

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી દર ત્રણ કલાકે પાવું, અથવા

સ્કુઇલ	ગ્રેન ૯
ડીજીટેલીસ લીક્નો બુકો	ગ્રેન ૩
મરક્કુરીઆલ પીલ	ગ્રેન ૧૨

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની છ ગોળીઓ બનાવીને, તેમાંથી ચક્રેકી ગોળી દહાડામાં ત્રણ વખત ગળાવવી. અને એ ગોળી સાથે, દર વખત નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેમાંથી, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી પાવું.

એસીટી આવ પૌંટ્રાચ	ગ્રામ	૨
સીરીટ આવ નાઈટ્રી દર	ગ્રામ	૩
ડીક્રોક્ષન આવ મુમ	આઈઝ	૬

છાતીમાં જે જગ્યાએ શ્વાસ નહીં લેવાય, અને ચસક મારે, ત્યાં “બ્લીસ્ટર” મુકવું, અથવા મુકાં વહેવું મુકવાં.

અગરજો ગુરદાનાં દરદથી જલંદર થયું હોય, તો ઝાડો તથા પિસાબ લાવવાની દવાઓ કરતાં પરશેવો લાવવાની દવાઓ પીવાથી વધારે ગુણ થાયછે. વળી પરશેવો લાવવાની દવાઓ, ઝાડો તથા પિસાબ લાવવાની દવાઓ નેટલી અવગુણકારક નથી. પરશેવો લાવવામાં પણુ ઘણી જાતનો દવાઓ આપવામાં આવેછે, જેવીકે “સેલીસીલીક આસીડ,” “ઇપીક્રાક્યુઆના પાઉડર” અને અફીણ, “એન્ટીમની,” ગરમ પાણીનો બાફ, ઇત્યાદિ. એજ કારણનેમાંટે બીજા થોડાક ઇલાજો નીચે જણાવ્યા પ્રમાણેછે.

સેલીસીલીક આસીડ	ગ્રેન ૬૦	સીરપ	આઈઝ ૧
ટીકચર આવ આઈઝ	ગ્રામ ૨	પાણી	આઈઝ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે, રાત-દહાડો છ વાર પીવું. આ દવા પરશેવો લાવવામાંટે ઘણી અકસીરછે, અને તેટલામાંટે ત્રણથી ચાર દહાડાસુધી લાગટ પીવી જોઈએ.

પરશેવો ઘણો પડે, અને નબળાઈ થયેલી જણાય, તો તે દવા તરત બંધ કરીને, “બ્રાંડી,” કાચાં ઇંડાંની દાળ, અને સાકર, આ ત્રણેને મેળવીને, દર ત્રણ કલાકે પીવું, અને એ પીધાપછી ૪ ગ્રેન “કેલોમેલ,” તથા ૨ ગ્રેન અફીણ, આ બંધેને મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બનાવી, ચક્રેકી ગોળી દહાડામાં ચાર વાર ગળવી, અને એજ પ્રમાણે ત્રણથી ચાર દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી.

દરદીએ ગરમ “ફ્લાનેલ”નાં પુરતાં લુગડાં રાતદહાડો પેહેરેલાં રાખવાં, અને ગરમ પાણીનો બાફ લેવો. કુશિવાય બીજો કશોપણ ખોરાક નહીં લીધાથી પણ ઘણી વેળા ગુણ થાયછે. ગ્રામડી વૈદો એવી વખતે કાચો કાંદો તથા મૂળાનાં પાંદડાંનો રસ ખાવા આપેછે.

અગરજો હાથે પગે સોજા થયા હોય, તો ગરમ પાણીનો બાફ આપવો, પગ તથા હાથને તક્યાનો ટેકો આપીને, ઉંચા રાખવા, એકસરખા દબાનથી કપડાંનો પાટો બાંધીને, અથવા “ગમ પલાસ્ટર” ની આગરી બનાવી તેની પટ્ટીઓ મુકીને, મુજલા ભાગોને સંકોમ્બેલા રાખવા.

અગરજે ઉપર જણાવેલા સઘળા ઇલાજોથી દરદી સામે નહીં થાય, તો જાણુવું કે દરદીનો અંત આપ્યોછે. છેલ્લા ઇલાજતરીકે ડાકટરો પેટ અથવા છાતીઉપર “નસ્તર” મારીને પાણી બાહાર કાઢાડેછે, તેથી ફેર પડેછે ખરો, પણ થોડા વખતમાં પાણી પાછું ભરાઈને દરદીનો અંત આવેછે. તોયપણ આ છેલ્લો ઇલાજ છેલ્લી ઘડીએ કરવાની ભલામણ કર્યામાં આવેછે.

ગામઠી વૈદ્યો નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે ઇલાજો કરવાની ભલામણ કરેછે.

ઈલાજ ૧ લો.—રવનચાંતો શીરો દ્રામ ૧૦—એળીએ! દ્રામ ૧૦—હરડે દ્રામ ૧૦—સુંઠ દ્રામ ૧૦—સાકરનો શીરો થોડો.

આ સઘળાંને મેળવીને, ૫ થી ૧૦ ગ્રેનજેટલું, જ્યાંસુધી ઝાડો થાય, ત્યાંસુધી દર તણ કલાકે લેવું. આ દવાથી જલંદરમાં પાતળો તથા પાણીજીવો ઝાડો થાયછે. અને તેથી પેટનો ખંચાવો ઘણો ઓછો થાયછે.

ઈલાજ ૨ જો.—જમાલગોરાનાં બીજ ગ્રેન ૮—હરડે ગ્રેન ૧૨—દ્રાળાં મરી ગ્રેન ૫—સુંઠ ગ્રેન ૩—ગુંદરનો બુકો ગ્રેન ૨૦.

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની આઠ ગોળીઓ બનાવી, એકથી બે ગોળીઓ, જ્યાંસુધી ઝાડો સાફ આવે, ત્યાંસુધી ગળવી.

ઈલાજ ૩ જો.—દ્રાળા દાણા દ્રામ ૧૦—નિમક દ્રામ ૧—સુંઠ દ્રામ ૧૦.

આ સઘળાંને મેળવીને, ૩૦ થી ૪૦ ગ્રેનજેટલું, જ્યાંસુધી ઝાડો સાફ આવે, ત્યાંસુધી દર તણ કલાકે ફાકવું.

આડાની કબજીઅત.

(કૉનસ્ટીપેશન=Constipation.)

નીશાની.—ઝાડો ઘણે દહાડે તથા ઘણેજ કબજ થાયછે, કોઈ વેળા ફુખીને આવેછે, અને તે કડણ લાકડાંજીવો થઈ જાયછે.

ઈલાજો ૧ લા.—જેનો ઝાડો હંમેશાં કબજ રહેતો હોય, અને ઘણે દહાડે આવતો હોય, તો તેવા માણસે થુલાંતું પાંઉ, છલતાંસાથનાં ભુંજેલા ચણા, “સ્ટ્રૉબેરી” ની, અથવા “રસપબેરી” ની, અથવા એવીજ કોઈ બીજી બિંઆવાળી “જેલી,” વગેરે ખાધામાં લેવું. ઝાડો બંધ થાયએવી કાંઈ વસ્તુ ખાવી નહીં, જેવીકે જે આઠામાં ફટકીને ભાગ આવતો હોય તેનું પાંઉ, કેરીની ગોટલી, દાડમપાક, રંગવાળો અથવા આડની છાલની મેળવણીનો નહારી જાતનો “વાઈન,” વગેરે. તરકારી અને ગોસનો ભેળેલો ખોરાક ખાવો. દારૂમાં કોઈ વેળા “પોરટર,” અથવા “બીર” પીવો, પણ જે “વાઈન” પીવાનો શોખ હોય, અને બની શકવું હોય, તો ખરો “શીરાઝ વાઈન” પીવો, મેવો, જેવોકે અંજીર,

કેળાં, સંત્રા, મોસંબી, પેર, કાળી દરાખ, પપેનાસ, વગેરે લેવું. આખાણે બદલે ગોલ અથવા મધ વાપરવું. ખાણું ખાધાપછી ચાલવાની ટેવ રાખવી, અને એક જગ્યાએ બેસી રહેવું નહીં, તથા મુખ્ય કરીને રાત્રે ખાણું ખાધા પછી ચાલહાલ કરવાવગર તરત સુઈ જવું નહીં. આડાની હાલત થાય કે નહીં થાય, તોપણ દરરોજ સવારમાં ઉઠીને આડે જવાની ટેવ રાખવી, અને જો આડો નહીં આવે, તો થોડો વખત બેસીને આડો લાવવાની કોશિશ કરવી. એ પ્રમાણે નીચમસર થોડા દહાડા કરવાથી, અકેકો સાફ આડો દરરોજ આવશે. દરરોજ ખાણું ખાધા પછી, તથા આડે જતી વખતે, જરા ધીમેથી, નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે પેટને મસળવું. જમણો હાથ પીડુની જમણી બાજુએથી ઉપર લઈ પીપડી આગળ લાવીને પીડુની દાબી બાજુએ લાવવો, એ પ્રમાણે થોડો વખત પેટને મસળવું. એવી રીતના મસલવાની રીતીને ઇંગ્લેન્ડમાં “મંસેજ” કરી કહે છે.

ઈલાજ ૨ એ.—અગરજો ઉપર જણાવેલા **ઈલાજો ૧** લા કરવાછતાં જો આડો કમજ રહે. તો અવારનવાર વરીઆળી છુંદીને સાબુના પાણીમાં ઉકાળવી, અને તે કુકું પડે કે ગાળીને તેની પિચકારી સફરામાં મારવી. પણ આરીતે પિચકારી માર્યાથી તેમાં મુખ્યકરીને ગરમ પાણીની પિચકારી વારંવાર માર્યાથી અવગુણ થાયછે, અને આડો વધારે કમજ રહેછે, માટે તે એકથી બે વાર માર્યાપછી બંધ કરવી, અને જો ઘણી અગત્ય જણાય, તો એકથી બે મહિને માત્ર એકવાર મારવી.

ઈલાજો ૩ ના.—અગરજો કોઈને પિચકારી મારવાને અડચણ હોય, અથવા સુગ લાગે, તો ૪ લાગ ગામડી એરંડીઉં તેલ, અને ૧ લાગ “ટીકચર આવ એલોઝ,” “જલેપ,” અથવા “ટીકચર આવ રૂહમાર્બ,” આ બંધેને મેળવીને તે, અથવા મગરનું તેલ સવારનાં બિછાણાંઉપરથી ઉઠવાઅગાઉ પીપડીનાં ખાડાઆગળ મસળવું.

ઈલાજ ૪ થો.—એકથી બે કટકા સુંક, અથવા ૨ દ્રામ “ડેનડીલીયન” નાં મૂળીયાંને, ૫ આઉંસ પાણીમાં ઉકાળીને તેમાં ૦૧૧ દ્રામ “ડાઈલ્યુટેડ નાઈટ્રીક આસીડ” નામીને તે સવારસાંઝ પીવું.

ઈલાજ ૫ મો.—અપસમ મૉનટ..... આઉંસ ૦૧
નાઈટ્રેટ આવ પૉટાશ..... ટ્રેન ૨૦
ઇનફ્યુઝન આવ સેના..... આઉંસ ૪
પેપરમાન્ટ વૉટર..... આઉંસ ૪

આ સઘળાંને મેળવીને, લીકર ગ્લાસ ભરી દરરોજ સવારસાંઝ પીવું.

ઈલાજ ૬ ઠા.—કમપાઉંડ એકમટ્રેડટ આવ કૉર્સોસીન... ટ્રેન ૧૦
બ્લુ પીલ..... ટ્રેન ૨૦
એકમટ્રેડટ આવ હાઇપૉસાએમસ.... ટ્રેન ૧૦

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની બાર ગોળીઓ કરી, બે ગોળીઓ, રાત્રે સુતી વેળા ગળવી.

ઈલાજ ૭ મો.—હાઈકાર્બોરમ કમ કોટા ટ્રેન ૬
 રૂબાયર્થ પાઉડર ડ્રામ ૦૧૧
 મીપીક્રાક્યુઆના પાઉડર ટ્રેન ૬
 કનક્રેક્શન આવ રેઝીન ટ્રેન ૧૫

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની બાર ગોળીઓ કરી, બે ગોળીઓ, રાત્રે સુતી વેળા ગળવી.

ઈલાજ ૮ મો.—સોડાટ્રીન એલોઝ ડ્રામ ૦૧૧
 સોફ્ટ સોપ ડ્રામ ૦૧૧

આ બંધેને મેળવીને, તેની બાર ગોળીઓ કરી, બે ગોળીઓ, રાત્રે સુતી વેળા ગળવી.

ઈલાજ ૯ મો.—રૂબાયર્થના બુફા આઉન્સ ૪
 સોડાટ્રીન એલોઝના બુફા આઉન્સ ૩
 મરનો બુફા આઉન્સ ૨
 સોફ્ટ સોપ આઉન્સ ૨૧૧
 આઈલિ આવ કેચુપટ આઉન્સ ૧

આ સઘળાંને મેળવીને તેના પાખ કરી, તેમાંથી ૫ થી ૧૦ ટ્રેનલ્ટલો લઈને તેની એક ગોળી બનાવી, રાત્રે સુતી વેળા ગળવી.

ઈલાજ ૧૦ મો.—સોડાટ્રીન એલોઝના બુફા ટ્રેન ૩૫
 લેલેપ ટ્રેન ૨૪
 ક્રોલોસીનક પૅપ ટ્રેન ૧૨
 ગેમ્બાજ ટ્રેન ૭
 હાર્ડ સોપ ટ્રેન ૧૨
 આઈલિ આવ કેરેલ ટીપાં ૨૦

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની એવીસ ગોળીઓ બનાવી, બે ગોળીઓ, રાત્રે સુતી વેળા ગળવી.

ઈલાજ ૧૧ મો.—એક્સટ્રેક્ટ આવ બેલોડાના ટ્રેન ૨
 કમપાઉન્ડ એક્સટ્રેક્ટ આવ ક્રોલોસીનક. ટ્રેન ૧૫
 પોડોફીલીન રેઝીન ટ્રેન ૨

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની છ ગોળીઓ બનાવી, બે ગોળીઓ, અવારનવાર રાત્રે ગળવી.

ઈલાજો ૧૨ માં.—પાણીમાં બરફ નાખીને પીવું, તથા થંડાં પાણીમાં વાદળું બોળીને શરીરની ચામડીઉપર ફેરવવું. અગરજો ઝાડાની કમજીઅત સાથે પેટમાં દુખાવો પણ થતો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની ૨૦ ગોળીઓ બનાવીને, અઝેકી ગોળી દહાડામાં ત્રણ વખત થોડા દહાડા ગળવી.

પોડોફીલીન રેઝીન	ટ્રેન ૩	લેલેપ	ટ્રેન ૧૦
એક્સટ્રેક્ટ આવ બેલોડાના	ટ્રેન ૨	એક્સટ્રેક્ટ આવ ડેન્ડીલીયન.	ડ્રામ ૧
એક્સટ્રેક્ટ આવ નક્સવોમીકા	ટ્રેન ૫	આઈલિ આવ એનીસ	મીનીમ ૨૦
કુપસીકમ ફુટ	ટ્રેન ૫		

અગરજે યુક્તાપાને લીધે, અથવા તાવ કે કોઈ રોગને લીધે નબળાઈ થવાથી, ગ્રાહો સંકેદ રંગનો, અને કઠણ આવે અને પેટમાં પવન થયા કરે, તે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની ૯ ગોળીઓ બનાવીને, અકેકી ગોળી દહાડામાં ત્રણ વખત ગળવી.

એલોઈન	ગ્રેન	૬
સલફેટ આવ આયરન	ગ્રેન	૩
એકસ્ટ્રેક્ટ આવ નકસ વાંમીકા	ગ્રેન	૨
હાર્ડ સોપ	ગ્રેન	૧
એસેશીટીડા	ગ્રેન	૨૦
અથવા પ્યુરીફાઈડ ઓફ આઈલિ	ગ્રેન	૩૦
કમ્પાઉન્ડ પીલ આવ એસેશીટીડા	ગ્રેન	૩૦
એકસ્ટ્રેક્ટ આવ આરબિડોઝ એલોઝ	ગ્રેન	૨૦
હાર્ડ સોપ	ગ્રેન	૨૦
ફીનિકાક્યુઆના પાઉડર	ગ્રેન	૧૦

આ સઘળાને મેળવીને, તેની ૩૦ ગોળીઓ કરીને, એકથી બે ગોળીઓ, ખાણું ખાધા અગાઉ લેવી.

ઈલાજ ૧૩ મો.—૫ ટીપાં “સૉલ્યુશન આવ સ્ટ્રીકનીયા” પાણીમાં નાખીને, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું.

ઈલાજ ૧૪ મો.—અગરજે બિમાર બચ્ચું હોય, તે ૧ દ્રામ “મેના” ચામાં ડોહવીને પાવું, અથવા થોડી સુનામખી કાફીમાં ઉકાળીને તે પાવી.

ઈલાજ ૧૫ મો.—અગરજે બિમારને હરશ થયો હોય, તે ૨ દ્રામ ગંધકનાં ફુલ, અને ૪ દ્રામ “ફીમ આવ ટારટર,” આ બંધેને મેળવીને, તેનાં ચાર પડીકાં કરી, અકેકું પડીકું, દહાડામાં ચાર વાર મધમાં ચાટવું.

ઈલાજો ૧૬ માં.	ક્રામ આવ ટારટર	દ્રામ	૧
	પ્રેસીપીટેડ મગ્નેસ	દ્રામ	૨
	સેકરેટેડ કાર્બોનેટ આવ આયરન	દ્રામ	૩
	ફનિકેકમન આવ સેના	આઉન્સ	૨
	મૅલ	આઉન્સ	૧

આ સઘળાને મેળવીને, તેના પાખ કરી, તેમાંથી ૧ થી ૨ દ્રામ ખાણું ખાધા પછી લેવો.

અથવા—“લીકવીડ એકસ્ટ્રેક્ટ આવ કૅસકેરા સૅવેડા,” ૦૧ દ્રામથી ૨ દ્રામ, પાણીમાં મેળવીને દહાડામાં ત્રણ વખત પીવું.—અથવા

ઈલાજ ૧૭ મો.—સુનામખીનાં બુદ્ધા આઉન્સ ૬—જેકીમધનાં બુદ્ધા આઉન્સ ૬—વરીઆળી આઉન્સ ૩—ગંધકનાં ફુલ આઉન્સ ૩—માકર આઉન્સ ૧૮.

આ સઘળાને મેળવીને તેના પાખ કરી રાખવો અને બચ્ચાંને ૧ અમચી નેટલો, રાત્રે સુવાડતી વેળા ચઠાડવો.

ઈલાજ ૧૮ મો.—૧ ખાલાં થંડાં પાણીમાં, ૨ ચમચી તિમક ડાહવીને, દરરોજ સવારનાં પીવું. આપ્રમાણે પંદરથી વીસ દિવસોસુધી પીધાથી કબજીઅત થતી નથી, અને દરરોજ અકેકે સાફ ઝાડો આવ્યા કરેછે. આ ઈલાજ ઘણો સારો તથા ભરોસાદારછે.

ઈલાજ ૧૯ મો.—સુંકે ગ્રેન ૧૦—કાળી દરાખ દ્રામ ૨—સુનામખી દ્રામ ૦૧ થી ૧—ગરમાગો દ્રામ ૩—માના આઉંસ ૦૧.

આ સઘળાંને છુંદીને તેને ચાર આઉંસ પાણીમાં ઉકાળવું, અને થંડું પડેકે ગાળી કાહાડી તેનાં બે ભાગો કરી, અકેકે ભાગ પીવો.

ઈલાજ ૨૦ મો.—ગીસાતર દ્રામ ૧—હરડે દ્રામ ૧૧—ગતફસા દ્રામ ૦૧.

આ સઘળાંને મેળવીને, ૧૦ થી ૨૦ ગ્રેનજેટલું, દર ત્રણ કલાકે ખાવું.

ઈલાજ ૨૧ મો.—સુનામખી આઉંસ ૧—હરડે દ્રામ ૧—સુંકે દ્રામ ૦૧—માદર દ્રામ ૦૧.

આ સઘળાંને છુંદીને, ૦૧ થી ૧ દ્રામજેટલું ફાકવું.

ઈલાજ ૨૨ મો.—નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, ૩૦ થી ૪૦ ગ્રેન જેટલું, દહાડામાં બેથી ત્રણવાર ફાકવું.

હનિદરવાના દ્રામ ૦૧—એળાઓ દ્રામ ૦૧—એલચીદાણા દ્રામ ૦૧—હરડે દ્રામ ૨—પિપળ દ્રામ ૧.

ઈલાજ ૨૩ મો.—સુનામખી નવટાંક ૧—ગુલાબનાં ફૂલ નવટાંક ૧—વાણા નવટાંક ૧—બેહરાંગી અલ નવટાંક ૧—મુક્કા આમિળા નવટાંક ૧—ફીમજી હરડે નવટાંક ૧.

પ્રથમ હીમજી હરડેને એરંડીયાં તેલમાં તળવી. અને ત્યારપછી બાર્કીની દવાઓને છુંદીને તેમાં મેળવી. અને તેમાંથી ૦૧ ચમચો ભરી, ખાંડસાથે મેળવીને, મોટી ઉંમરનાં માણસે, દરરોજ એક વાર પાણીસાથે ફાકવી. બચ્ચાંને ૦૧ ચમચી ભરી, દહાડામાં એકવાર ફાકાડવી.

ચેતવણી.—જેને હુંમેશાં ઝાડો કબજ રહેતો હોય, તેને બે બાબદ અગત્ય કરીને ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ.

૧ લી. ઉપલી જુલાબની દવાઓ વારંવાર લેવી નહીં.

૨ જી. જે તૈયાર દવાઓ તથા ગોળીઓ બજારમાં વેચાયછે, તે વાપરવી નહીં, કારણકે તેમાં મુખ્ય ભાગ “કેલોમેલ” દવાનો આવેછે.

અ ટ ક ડી .

(હીકપ=Hiccup.)

આ રોગને સાધારણરીતે “અદગરી” અથવા “હેડકી” કરી પણ કહેછે.

સાબબ.—પેટમાં ખટાસ થયાથી, અપવાસ કર્યાથી, ઘણી તિબ્બી વસ્તુ, જેવીકે નલ્લદ કારી, ઇત્યાદિ ખાધાથી અટકડી થાયછે.

ઈલાજો ૧ લા.—નાક બંધ કરીને ધીમેથી પાણી પીવું. ફેટલીક વેળા અટકડી ચારપાંચ દહાડાસુધી લાગટ થયા કરેછે, અને બિમારને નરાપણુ આસા-એશ મળતી નથી. એવી વેળા જે બિમાર મોટી ઉંમરનું હોય, તે ૧૨ થેન “સલફેટ આવ કુઈનીયા” તથા ૨૦ થેન “સબનાઈટ્રેટ આવ બીઅમડ,” આ બંધેને મેળવીને, તેનું એક પડીકું કરી તે કાકડું, જેથી અટકડી તરત બંધ થશે. અગરજે અગત્ય નહાય, તે બે કલાક વિત્યાંપછી એન પડીકું કરીથી કાકડું.

ઈલાજ ૨ જો.—સલ્ફ્યુરીક ઇડર મીનીમ ૨૦
અથવા ઍલ્યુમીન આવ એમીનીયા મીનીમ ૫
હાઈડ્રેટ મીનીમ ૧૦

આ સઘળાંને મેળવીને, ૧ આઉંસ “ફેમકર વૉટર”માં ભેળીને પીવું.

ઈલાજ ૩ જો.—ગળાંનીપાસેનાં બે હાડકાં, જેને હાંસડી કહેછે, તે બંધેને ગળાંનીનિચ્ચે અંગોઠાથી થોડી મીનીટસુધી મન્યુન દાબવાથી અટકડી થતી બંધ થશે.

ઈલાજો ૪ થા.—૨ ટ્રામ “બ્રોમાઇડ આવ પૉટાશીયમ”ને, ૬ આઉંસ પાણીમાં ભેળીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે તેમાં બરફ નાખીને પીવું, તથા વચ્ચે વચ્ચે વારંવાર “સોડાવૉટર” પીવો. “સલ્ફ્યુરીક ઇડર”માં કપડું બોળીને તે ગરદન તથા પીપડીઉપર મુકવું, અને તે લિનુનેલિનું રાખવું, અથવા જે “રબર” નાં કુકાવાળી “પિચકારીવટે” છાતી, પેટ, તથા ગરદનઉપર “સલ્ફ્યુરીક ઇડર” છાંટવું હોય, તે ગમે એવી સખત અટકડી નરમ પડેછે.

ઈલાજ ૫ જો.—અગરજે ઉપર નહાયેલા ઇલાજોથી કશો ગુણ નહી થાય, તે ગરદનઉપર “બ્લીસ્ટર” મુકવું, તથા ૧૦ થેન “સલફેટ આવ કુઈનીયા” દિવસે કાકડું, અને ૨૦ થી ૩૦ થેન “હાઈટ્રેટ આવ ક્લોરલ” રાત્રે પાણીમાં ડોહવીને પીવું.

ઈલાજ ૬ ઠો.—૮ થેન “વેલેરીએનેટ આવ ઝીંક,” તથા ૨ થેન “એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ બેલ્લેડોના,” આ બંધેને મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બનાવી, અકેકી ગોળી, જ્યાંસુધી અટકડી બંધ થાય, ત્યાંસુધી દર ત્રણ કલાકે ગળવી.

* આ જાતની “રબર”નાં કુકાવાળી પિચકારીને અંગ્રેજીમાં “સ્પ્રે પ્રોડ્યુસર” (Spray Producer) કરી કહેછે, અને તે હરકામ મોટાં જોડે દવાખાનામાંથી વેચાતી મળેછે.

ઈલાજ ૭ મો.—“વીચી વૉટર” માં. ૦૧૧ ગ્રામ “ક્રમપાઉંડ ટીકચર આવ બેનશીયન” નામીને પીવું.

ઈલાજો ૮ માં.—અગર જે તાવનેલીધે અટકડી થતી હોય, તો થોડા ગ્રેન “રૂહબાર્બ,” દર બે કલાકે ફાકવો, અથવા ૧૦ ગ્રેન “કેલોમેલ”નું એક પડીકું કરીને તે પાણીસાથે ફાકવું.

ઈલાજો ૯ માં.—બિમારે સારીપહે ચાલવું, તથા ૧૦ થી ૨૦ ગ્રેન “આઈયોડાઈડ આવ પૉટાશીયમ,” પાણીમાં ડોહવીને, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

ઈલાજો ૧૦ માં.—૧ અઝ્મા સરકો, ૧૫ મીનીમ “ડાઇલ્યુટેડ સલફ્યુરીક આસીડ,” ખાટાં દાડમનાં રસ, કુંદનાં રસ, અથવા લીંબુનાં રસ, આ પાંચ-માંથી ગમે તે એક લેઈને લીકરગ્લાસ “પેપરમીન્ટ વૉટર”માં ભેળીને તે પીવું.

ઈલાજ ૧૧ મો.	—એમેરિકાની	ગ્રેન	૨૦
	મોંદ્રાટીન એલિઝ	ગ્રેન	૨૦
	હાર્ડ સોપ	ગ્રેન	૨૦
	એમ્પ્લિ આવ પેપરમીન્ટ	મીનીમ	૨૦

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની બાર ગોળીઓ બનાવી, એકેકી ગોળી, દહાડામાં ત્રણવાર ગળવી.

ઈલાજો ૧૨ માં.—૨૦ ગ્રેન સુંઠનો લુકો, તથા ૪૦ ગ્રેન ગોલ, આ બંધેને મેળવીને તે ખાવું, અથવા જે બિમાર જુદું માણસ હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

ટીકચર આવ બેનશીયન	..	ગ્રામ	૨	ટીકચર આવ ડ્રેટર	..	ગ્રામ	૨
ક્રમપાઉંડ મેગ્નેશીયા	..	ગ્રેન	૨૦	પાણી	..	આઉંચ	૪
એમ્પ્લિ આવ પેપરમીન્ટ	..	ગ્રામ	૦૧				

ઈલાજ ૧૩ મો.—અઝ્મા, સુંઠ, પિપળ, કુંદનાં, જીરૂ, અને હિંગ, આ સર્વે થોડુંથોડું લઈને તે પાણીમાં ઉકાળીને થોડુંથોડું પીવું.

ઈલાજ ૧૪ મો.—૧૨ ગ્રેન “પ્રીપેર્ડ ચૉક” તથા ૧૨ ગ્રેન “રૂહબાર્બ,” આ બંધેને મેળવીને બચ્ચાંને ફાકડવું, અને “લીનીમેન્ટ આવ સોપ” પીપડીઉપર ચોપડવું, અથવા ગમેતોં તેનીસાથે “ટીકચર આવ ઓપીયમ” ભેળીને તે ચોપડવું.

માથું દુખવા વિષે.

(હેડ-એક=Head-ache.)

નીશાની તથા સખખ.—માથું દુખવાનાં ઘણાં સખખો હોયછે, અને તે અનેક પ્રકારે દુખેછે, તેટલામાંટે તેનાં ઇલાજો પણ જુદાજુદા હોયછે. ભેજાંનાં દરદો, જ્યાંકે નહારી જતનો તાવ આચાથી, માથે લોહીનો જોસો વધારે થયાથી, ભેજાંનો વરમ થયાથી, અથવા તેમાં ઘર તથા ગુમડું થયાથી, રાંડનાં આજરથી માથાંમાંહેલું કોઈ હાડકું સળી ગયાથી, માથાંનાં હાડકાંનો એકાદ કટકો ભાંગીને છુટો પડી ગયાથી તેનું દવાણુ ભેજાંઉપર થાયછે, અને તેથી વરમ થાયછે તેથી, અથવા ઘણી વેળા માથાંમાં સખત વાગ્યાથી માથાંમાં હોંસો નિકળેછે, અને તેમાં અતિશય દુખાવો થાયછે, તથા રાતદહાડે જરાપણુ નરમ પડવાવગર તે આંજુજ રહેછે. હાથપગ થંડા રહેછે, શરીરમાં તાવ રહેછે, અને દિવાનું અજવાળું તથા ઘોંગાટ મુદલ સેહેવાતો નથી, આંખો તથા મોહોડું રાતું રહેછે, તરસ ઘણી લાગેછે, અને ઉછાળો બાડુ થાયછે.

ઈલાજો.—અગરજો કોઈ નહારી જતનો તાવ આચાથી ભેજાંમાં વરમ થઈને માથું દુખે, તો માથાંઉપર રાતદહાડે બરફ મુકેલું રાખવું, તથા ૭ ગ્રેન “ફેલોમેલ” ફાકવાપછી ત્રણ કલાક વિત્યાકેડે “એપસમ સોલ્ટ,” સુનામખી, અને માંઉ, આ ત્રણેને મેળવીને તેનો જીલાખ લેવો, અને ત્યારપછી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, ૧ દ્રામ જેટલી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

ઓમાઈડ આવ સોડીયમ..... આઈઝ ૧

લીકવીડ એકમટ્રેક્ટ આવ અરગટ.. આઈઝ ૧

કેમફર વૉટર..... આઈઝ ૧

બિમારે તદન અંધારા ઓરડામાં રહેવું, અને પોતાનીઆગળ ગડબડ ઘોંગાટ થવા દેવો નહીં. અગરજો આમડી ગરમ હોય, તો ઉપલી દવામાં ૫ મીનીમ “ટીકમર આવ એકોનાઈટ” ઉમેરીને, દર ત્રણ કલાકે પીવું. બોરાકમાં માત્ર કાંજશિવાય બીજી કાંઈપણુ લેવું નહીં. અગરજો તાવ ઘણો સખત હોય, તો ૧૨ ગ્રેન “જેમસીસ પાઉડર,” તથા ૧ દ્રામ “નાઈટ્રેટ આવ પૉટાશ,” આ બંધેને મેળવીને, તેનાં ચાર પડીકાં કરી, અક્કેકું પડીકું પાણીસાથે પીવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બતાવી. અક્કેકી ગોળી, દર ત્રણ કલાકે ગળવી.

એકમટ્રેક્ટ આવ એકોનાઈટ.. ગ્રેન ૨ | સુનફેટ આવ ઝીંક..... ગ્રેન ૧
એકમટ્રેક્ટ આવ ડીજીનેલીસ.. ગ્રેન ૧ | કનફેક્શન આવ ટ્રાંકીન .. ગ્રેન ૨૦

જો દવાથી પણ જો તાવ નરમ નહીં પડે, અને જો બિમાર મજબુત બાંધાનું હોય, તો માથાંઉપરનાં બાલ કહડાવી નાખી તેઉપર એકથી બે ડબ્બા જાળો મુકવી, તથા ગરમ પાણીમાં રાઈ નાખીને તેમાં પગો બોળવા.

ઉપલા ઇલાજેથી ભેજાનો વરમ સારો થશે, પણ જો રાંડનાં આજારથી, અથવા હરકોઈ બીજાં કારણથી વરમનીસાથે ભેજાનાં માંસમાં કાંઈ ઇજ થઈ હોય, અથવા તેમાં કાંઈ ઘરચુંબડું થયું હોય, તો ઉપલા ઇલાજેથી તે નરમ પડતું નથી, એટલામાંટે થોડા દહાડાસુધી ઉપલા ઇલાજે અન્નમાયાપછી વધારે વખત ખાવાવગર બિનારે ૦૧ ગ્રામ “આઈયોડાઈડ આવ પૉટાશીયમ,” તથા ૧૧૧ આઈંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તે પીવું, અને તેજપ્રમાણે દર ત્રણ કલાકે, રાત-દહારો ચાલુ રાખવું. અગરજો એથી પણ કાંઈ શુણ નહીં જણાય, તો મોહોડું આવવાની દવાએ તરત ચાલુ કરવી, તથા ૧૨ ગ્રેન “ફેલોમેલ,” અને ૧ ગ્રેન “એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ મેનોપીયમ,” આ બંધેને મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બનાવી, એકેકી ગોળી, દર ત્રણ કલાકે. દહાડામાં ચારવાર ગળવી, અને જવું એ ગોળીઓથી મોહોડું આવે, કે તરત તે બંધ કરવી. ગરમ પાણીનો બાફ લેવો, તથા જે જગ્યાએ ઘણેજ દુપ્પાવો થતો હોય, ત્યાં “બ્લીસ્ટર” મુકવું.

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને દરદવાળા ભાગ ઉપર થોડી ચોપડવી.

એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ મેનોપીયમ... ગ્રામ ૧૧૧	ગલીસીરીન	ગ્રામ ૪
એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ મેનોપીયમ... ગ્રામ ૧૧૧	એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ પૉટાશ..	આઈંસ ૧૧૧

અગરજો શરીરની નખલાઈનેલીધે, અથવા ભેજાને લગતું ઘણું કામ કર્યાથી ભેજાને નખલાઈ થઈને માયું દુપ્પતું હોય, તો તે કામ થોડું કરવું, અથવા તરતવેળા છોડી દેવું. ગરમ ચા, “એપ્પસ પ્રીપેર્ડ કોકો,” Epps' prepared Cocoa અથવા કાફી પીવી, તથા ભેજાને શક્તિ આપવામાંટે મન અથવા શરીરનેલગતી મેહેનત થોડી કરવી, થોડું બોલવું, ઘણી આસાએશ લેવી, અને ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન “નાઇટ્રેટ આવ પૉટાશ,” અથવા ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન “ફ્લોરાઈડ આવ એમોનીયમ” ને, ૧૧૧ આઈંસ “ઇનફ્યુઝન આવ કેમોમાઇલ”માં મેળવીને, દર કલાકે જ્યાંસુધી માયું દુપ્પતું બંધ પડે, ત્યાંસુધી પીયા કરવું. આ ઇલાજ ઘણે સરસ છે. ઉપલી દવાથી માયું દુપ્પતું નરમ પડે કે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, એકેકી ચમચી ભરી, ખાણું ખાધાપછી પીવી.

મનફેટ આવ સ્ટ્રીક્ટીયા ગ્રેન ૧	ટીકચર આવ સ્ટ્રીક્ટ ગ્રામ ૬
ગાઇલ્ડેડ ક્રીમોફોર્મ આર્સીડ... ગ્રામ ૬	ઇનફ્યુઝન આવ કેમોમાઇલ આઈંસ ૪

અથવા ૩૦ મીનીસ “એરોમેટીક સ્પીરીટ આવ એમોનીયા,” પાણીમાં નાખીને, ત્રણથી ચારવાર પીવું, અથવા ૧૧૧ ગ્રામ “ગુરાના”નાં છ પડીકાં કરી, એકેકું પડીકું, દર પંદર મીનીટે જ્યાંસુધી માયું દુપ્પતું નરમ પડે, ત્યાંસુધી પાણીસાથે કાકવું, અને માયું દુપ્પતું નરમ થડયા પછી શક્તિ આવવામાંટે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, દર ચાર કલાકે પીવી.

ઇનફ્યુઝન આવ લેન્ટીયમ	આઈંસ ૩
મૉલ્યુશન આવ સ્ટ્રીક્ટીયા	મીનીમ ૧૫
ગાઇલ્ડેડ વાનિલો હાઇડ્રોફોર્મીક આર્સીડ	મીનીમ ૩૬

અગરજે આડો કબજ રહેવાથી માયું દુખે, તે આડો સાફ લાવવાની દવાઓ લેવી, જેવીકે ૪૦ ગ્રેન “જેલેપ પાઉડર,” તથા ૪ ગ્રેન “કેલોમેલ,” આ બંધેને મેળવીને, પાણીસાથે ફાકવું. આડો સાફ આપ્યાપછી ૦૦ ગ્રામ “એન્ટીમોનીયલ વાઇન,” દર બે કલાકે પાણીસાથે પીવું, તથા સાયુને પાણીમાં પિગળાવીને તે પિચકારીવડે સફરામાં મારવું.

જરી નહી શકેએવી વસ્તુ આધારી હોજરીમાં દુખાવો થાયછે. તથા ઘણું કરીને આંખઆગળ ઘણો દુખાવો થયા કરેછે. એવી વેળા ઉલટી આવેતેવી દવાઓ લેવી, જેવીકે ૨૦ ગ્રેન “ઇપીકાઇયુઆના પાઉડર,” ૪ આઉન્સ ગરમ પાણીમાં મેળવીને પીવું.

અગરજે ખાટું થવાથી માયું દુખતું હોય, તે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને પીવી, અને જે અગત્ય જણાય, તે તેજ બીજાવાર પીવી.

ફેલ્ડમાઈન્ડ મેગનીસીયા.....	ગ્રેન	૨૦
વાઈન આવ કૉલચીકમ.....	મીનીમ	૧૦
પાણી	આઉન્સ	૧

અગરજે ઉપલી દવાથી ફેર નહીં જણાય, તે ૫ ગ્રેન “બ્લુ પીલ” લેવી, અને તેની બીજે દહાડે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, ઘણું વાઈનગ્લાસ જરી, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચારવાર પીવી, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી.

રેહમાર્બ	ગ્રેન	૪૦
ટીકચર આવ ફેલ્ડમાઈન્ડ	ગ્રામ	૨
ડાઈલ્યુટેડ ફાઈફ્થોસાએનીક આસીડ	મીનીમ	૧૦
આઈ ફાયર્બૉનટ આવ સોડા.....	ગ્રેન	૪૦
ડીઝ વૉટર	આઉન્સ	૬

ઘણીવેળા આગસુ બેસી રહ્યાથી પેટમાં આંતરડાંને જોઈતી કસરત મળતી નથી, અને તેથી આડાનું કબજન થઈને માયું દુખ્યા કરેછે, એવી વેળા આડો બરાબર આવે એવી દવાઓ આપ્યાથી આંતરડાં પોતાનું કામ બરાબર કરશે, અને માયું દુખતું બંધ પડશે.

મૉકાઈન એલેઝ.....	ગ્રેન ૪	એકમટ્રેક્ટ આવ લેનબન	ગ્રેન ૪
એકમટ્રેક્ટ આવ નેક્સ વૉમીકા..	ગ્રેન ૨	હાઈ સોપ.....	ગ્રેન ૪

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની ત્રણ ગોળીઓ બનાવી, અફેકી ગોળી. દહાડામાં ત્રણવાર ગળવાથી માયું દુખતું નરમ પડશે, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની ત્રણ ગોળીઓ બનાવી, દહાડામાં ત્રણવાર ગળવી.

બ્રુક્સ્ટ આવ આયરન.....	ગ્રેન	૩
એકમટ્રેક્ટ આવ બેલેડોના	ગ્રેન	૧
ગમ એફેસીયા	ગ્રેન	૬
અથવા મૉકાઈન આવ સીલવર	ગ્રેન	૬
ફેપસીકમ ફેટ	ગ્રેન	૪
એકમટ્રેક્ટ આવ લેનસીના.....	ગ્રેન	૨૦

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની ૮ ગોળીઓ બનાવી, અઝીકી ગોળી સવાર સાંજ ગળવી. અથવા

દનકેશન આવ શેઝીઝ	દ્રામ	૪
એકમટ્રેક્ટ આવ હાઇયોઆએમમ	ગ્રેન	૨૦
ઓકમાઈડ આવ ઝીક	ગ્રેન	૨૦

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની ૨૦ ગોળીઓ બનાવી, એકથી ત્રણ ગોળીઓ, દહાડામાં ત્રણ વખત ગળવી.

અગરજે માથું ડુખવાથી આંખમાં ઠોંસો મારતો હોય, તો ૪૦ મીનીમ “ડાઇલ્યુટેડ નાઇટ્રો હાઇડ્રોકલોરીક આસીડ,” તથા ૬ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તે દહાડામાં ચારવાર, ખાણું આધાપછી પીવું.

અગરજે છાકટપણુંથી માથું ડુખતું હોય, તો પેહેલાં ઉલટી આવવાની દવાઓ લેવી, જેવીકે ૨૦ ગ્રેન “ઇપીફાકયુઆના પાઉડર,” તથા ૨૦ ગ્રેન “સલફેટ આવ ઝીક,” આ બંધેને ગરમ પાણીમાં મેળવીને પીવું, અથવા જે આ દવાઓ તરત હાજર નહીં હોય, તો નિમક અથવા દળેલી રાધને ગરમ પાણીમાં ડોહવીને પીવી, તથા ખુબ ઉલટી થાય, અને દારૂ પાછો બાહાર ઉલટીસાથે નિકળે, કે ૦૧ દ્રામ “રૂહબર્મ” અને ૧૫ ગ્રેન “કેલસાઇન્ટ મેગનીશીયા,” પાણીમાં મેળવીને લેવું, અને ત્યારપછી ૩ ટીપાં “નાઇટ્રાઇટ આવ એમાઇલ” રૂમાલ ઉપર છાંટીને તે સુંઘવું, અથવા નીચે જણાવેલા ઇલાજે કરવા.

ઓમાઈડ આવ પોટાશીયમ	ગ્રેન	૨૦
હાઇડ્રેટ આવ ક્લોરલ	ગ્રેન	૧૫
પાણી	આઉંસ	૧૧

આ સઘળાંને મેળવીને તે પીવું, અથવા ૧ થી ૨ ગ્રેન “મોનોબ્રોમાઇડ આવ કેમફર,” પાણીસાથે ફાકવું, કે જોથી બિમારને ખુશ કેફ આવશે, અને તેથી માથું ડુખતું નરમ પડશે, અથવા

એરેમિટીક સ્પીરીટ આવ એમોનીયા	દ્રામ	૨
દ્રમપાઉંડ ટીકચર આવ કેમફર	દ્રામ	૧૧
ટીકચર આવ હાઇયોઆએમમ	દ્રામ	૧૧
સ્પીરીટ આવ લેવેન્ડર	આઉંસ	૧

આ સઘળાંને મેળવીને જ્યાંસુધી માથું ડુખતું નરમ પડે, ત્યાંસુધી ૧ દ્રામનેટ્રલું, દર કલાકે પાણીસાથે ભેળીને પીવું, અને ત્યારપછી ૧ ગ્રેન “કેપસીકમ ક્રુટ,” તથા ૩ ગ્રેન “સલફેટ આવ કુઇનીયા,” આ બંધેને મેળવીને, ખાણું આધાનીઆગમન લેવું, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું.

અગરજે “રોજીન્દો, આંતરીયો, અથવા ચોથીઓ તાવ” આવાથી માથું ડુખતું હોય, અને ભવાંઆગળ સખત ઠોંસો મારતો હોય, તો ૫ થી ૧૦ ગ્રેન

“સલફેટ આવ કુઈનીયા” ને જેના શરીરમાં તાવ નહીં હોય, તે વેળા લેવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ પાણીમાં મેળવીને, દહાડામાં ત્રણવાર પીવી.

આરસેનીકલ સૉલ્યુશન... મીનીમ ૫ | ટીકચર આવ બેલેડાના... મીનીમ ૧૦

પણ જો તાવ સખત હોય, જીભઉપર ઉજળો થરો બંધાયો હોય, તથા ઝાડો પણ કબજ હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે ફાકવી, તથા “કોલોનવૉટર”ને પાણીમાં ભેળીને તે માથાઉપર મુકવું.

કેલોમેલ ગ્રેન ૪
 મીક્રોટ્રીન એલોઝ ગ્રેન ૨
 પૉડાશીયન રેઝીન ગ્રેન ૦૧ થી ૧

અગરજો સંધિવા થયાથી માથું ડુખતું હોય, તો વિજળીનાં સંચાની મદદ લેવી. તેના એક છેડો બિમારે માથાંને લગાડવો, તથા બીજો છેડો હાથમાં પકડીને વિજળી લેવી, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

કોટૉન ક્લોરલ ગ્રેન ૨૦
 આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ ગ્રેન ૧૨ થી ૩૦
 ક્લોરાઇડ આવ એમીનીયમ ગ્રેન ૪૦ થી ૬૦
 ઇનક્યુઝન આવ હૉપ આઉંઝ ૪

અગરજો નજીબો થયાથી માથું ડુખતું હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

વાઈન આવ કૉલચીકમ... મીનીમ ૪૦ | સીરપ આવ જીન્જર..... દ્રામ ૨
 બ્રોમાઇડ આવ લીકીયમ. ગ્રેન ૨૦ | સેનિમન વૉટર..... આઉંઝ ૪

અગરજો કઠણ ટાંકી થયાથી માથું ડુખતું હોય, અંને બિમાર મજબુત બાંધાનો હોય, તો પારાની ધુંધ લેવી, અથવા પારાનો મલમ માથાંઉપર લગાડવો, અથવા ૫ ગ્રેન “પ્લમર્સ પીલ,” તથા ૩ ગ્રેન “એક્સટ્રેક્ટ આવ હેનબેન,” આ બંધેને મેળવીને તેની એક ગોળી બનાવી, દરરોજ સવારનાં ગળવી, અંને જો તેથી દાંતનાં પારાઓ સુજે તથા તેઓ ડુખે, તો તે ગળવી બંધ કરવી, અથવા ૫ ગ્રેન “આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ,” કરિયાતાનાં ઉકાળામાં મેળવીને, દહાડામાં ચારવાર પીવું; પણ આપ્રમાણે એકથી બે દહાડાસુધી પીવાછતાં જો કશે અવગુણ નહીં જણાય, એટલે જો તેથી દાંતનાં પારાઓ સુજ નહીં આવે, અંને થુક ગળી શકાય, તો તે દરરોજ વધારતા જવું; એટલે ૦૧ થી ૧ દ્રામના ત્રણ ભાગ કરીને, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું.

કોઈ પણ જાતનું માથું ડુખતું હોય, પછી તે ભેજાંની નખખાઈથી, અથવા ભેજાંનાં વરમથી હોય, તોપણ તે વેળા ૧૫ થી ૩૦ મીનીમ “લીકવીડ એક્સટ્રેક્ટ આવ અરગટ,” અથવા ૧ દ્રામ “આઈલ આવ ટરપીનટાઈન,” પાણીમાં ભેળીને, દર બે કલાકે જ્યાંસુધી માથું ડુખતું નરમ પડે, ત્યાંસુધી પીવાથી ઘણું ગુણ થાયછે.

કોઈ ડાકટરો, નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, દર ત્રણ કલાકે, માથું દુખતું નરમ પડે, ત્યાંસુધી પીવાની ભલામણ કરેછે.

પ્રોમાઈડ આવ પૉટાશીયમ ગ્રેન ૨૦
ડીક્યર આવ એકાનાઈટ મીનીમ ૫
પાણી આઉંમ ૧૧

અગરજો અનક થયાથી માથું દુખતું હોય, અને આડો કબજ રહે તો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની ૧૨ ગોળીઓ બનાવી, અકેકી ગોળી દહાડામાં ત્રણ વખત ગળવી.

વેલેરીએનટ આવ ઝીક ગ્રેન ૧૨ થી ૨૪
એકમુટ્રેક્ટ આવ બેલેડોના ગ્રેન ૩
એકમુટ્રેક્ટ આવ જીનશીયન ગ્રેન ૨૪

અગરજો ગર્ભ રહેવાને લીધે સીનું માથું દુખે, અને તે જો મનજીવિત બાંધાની હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી લીકરગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ચાર વખત પાવી. અને આડો સાફ આવે, તથા માથું દુખતું નરમ પડે કે તે બંધ કરવી.

મજકેટ આવ મેગ્નેશીયા ગ્રામ ૪
મજકેટ આવ સોડા આઉંમ ૧
ડાઈલ્ટ્રેડ મજક્યુરીક આસીડ . . મીનીમ ૪૦
કમ્પાઉન્ડ ડીક્યર આવ કાર્બોમમ્સ. ગ્રામ ૨
સીરપ આવ ઓરેન્જ ગ્રામ ૪
સેનિમૉન વૉટર આઉંમ ૪

અગરજો ગુરદાનાં દરદથી માથું દુખતું હોય, તો ગુરદાની જગ્યાઆગળ ગરમ સેક કરવો, તથા સુકાં પેહેંતુર મુકવાં, અને પેહેલાં એકાદ જીલાબ લઈને પછી ૧૫ ગ્રેન “એસીટેટ આવ પૉટાશ,” તથા ૨ થી ૪ ગ્રામ “ઇનફ્યુઝન આવ ડીજીટેલીસ,” આ બંધેને મેળવીને, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

અગરજો માથાંને થંડો વા, અથવા સરદી લાગ્યાથી સહેજમા થઈને માથું દુખતું હોય, તો સરદીનાં ઇલાજો પેહેલાં કરવા, અને ત્યારપછી કસ્તુરી, હિરાબોજ, અફીણ, અને મરી, આ ચારે વસ્તુઓને દાઝમાં ઘસીને તે માથાંઉપર લગાડવું; અથવા ધતુરાનાં પાંદડાંનો રસ, બદામનાં તેલમાં મેળવીને તે માથાંઉપર ચોપડવો; “સ્નેલીંગ સૉલ્ટ” સુંઘવું, અથવા “ઇઠર” માથાંઉપર ચોપડવું.

ઘણી વખતે કેટલાંકોને સવારે ઉંઘમાંથી ઉઠતાંને વાર માથું દુખવાની આદત પડી હોયછે. તે વખતે થોડી મીનીટ બને તેમ, બેઠ હાથને ઉંચે ધરી રાખવાથી ઘણો ફાયદો થાયછે.

અગરજો અર્ધું માથું દુખતું હોય, કે જો “આર્થ્રાસીસી” કહેછે, તો “કલોરોફૉર્મ”માં કપડું બોળીને માથાંનાં દુખતા ભાગઉપર મુકવું, અને તે ઉપર “આઈલ સીલક” બાંધવું, અને એકથી બે મીનીટમાં જો ઘણીજ અગત બજે,

તો તે તરત કાહાડી નાખવું; તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી.

મલક્યુરીક ઈડર..... દ્રામ ૧ | ઈંકચર આવ હેનમેન .. દ્રામ ૨.
ઈંકચર આવ એકોનાઈટ. મીનીમ ૨૦ | કેમફર વૉટર આઉન્સ ૬

વળી નીચે જણાવેલી દવાઓને થોડા ગુંદરમાં મેળવીને, તેની ચોવીસ ગોળીઓ બનાવી, અક્કેકી ગોળી, ઉપલી દવા પીતી વેળા ગળવી.

રૂહબાર્થ પાઉડર ગ્રેન ૪૦
ફિનિકાઈડ્યુઆના પાઉડર ગ્રેન ૧૦
હાર્ડ સોપ ગ્રેન ૬૦

અગરજે દસ્તાન દેખાવાને વખતે અર્ધું માથું દુખતું હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની ત્રીસ ગોળીઓ બનાવી, અક્કેકી ગોળી, દર સાંજનાં જ્યાંસુધી માથું દુખતું નરમ પડે, ત્યાંસુધી ગળવી.

મલકેટ આવ ફુર્નિયા ગ્રેન ૪૬
એક્સટ્રેક્ટ આવ ડીઝિલીસ ગ્રેન ૨૨
ફર્નિકેશન આવ ગેન્જીઝ દ્રામ ૧

અગરજે પિત થયાથી માથું દુખતું હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની પંદર ગોળીઓ બનાવી, અક્કેકી ગોળી, જ્યારે માથું દુખતું હોય, ત્યારે દિવસમાં એકવાર પાણીસાથે ગળવી.

સાંક્રાટીન એલોઝ દ્રામ ૧૫—હરટે દ્રામ ૦૫—અદમુનીઆ ગ્રેન ૧૫—ગુલકંદ દ્રામ ૨.

સકતો, અથવા માથે લોહીનું ચઢવું.

(એપોપ્લેક્સી=Apoplexy.)

નીશાની.—મનશક્તિ ગુમ થાયછે, હાલચાલ બંધ પડેછે, અને ત્યારપછી દરદી જાણે ભરઉંઘમાં હોય એવી અવસ્થામાં ભાંયઉપર પડી જાયછે; મોહોડું રાતું હોયછે, નાડી જોરમાં, અને શ્વાસ બીકાયદે ચાલેછે.

ઈલાજો.—બિમારને ખુલ્લી અને થંડી હવાવાળા ઓરડામાં લઈજવો, અને ત્યાં જરા અડીંગાવીને સુતેલો રાખવો; માથાંનિચ્ચે તકીઓ મુકવો તથા તેનાં લુગડાંનાં દરેક તંગ ભાગો બિલકુલ ઢીલા કરી નાખવા. મુખ્યકરીને ગળાંનીઆસપાસ જે કાંઈ તંગ પેહરેલું હોય, તો તે અગત્યકરીને ઢીલું કરી નાખવું, અથવા તદ્દન છોડી નાખવું; માથાંઉપર થંડું પાણી નાખવું, અને ગાયનાં કુક્કામાં બરફ ભરીને માથાંઉપર મુકી રાખવું; રાઈની આગળીઓ બનાવીને પગની એડીઓ તથા ટેંકાંઉપર મુકવી. અગરજે બિમાર લોહીયાર હોય, તેની આંખો ઘણી રાતી થયેલી જણાય, તથા તાવ પણ હોય, તો કાનપટ્ટીઆગળ તથા કાનનીપાછળ એકથી બે ડબન જળો મુકાવવી.

અગરજે આ બિમારો ભારી ખાણું ખાધાપછી અથવા દારૂ પીધાપછી તરત થઈ હોય, તો પાણીમાં ચમચો ભરી રાઈ ડોહવીને પાવી, કે જ્યો ઉલટી

થશે. વળી ૧ થી ૨ ટીપાં “ફોટૉન આઈલ”નાં, આંડમાં નાખીને જીલઉપર મેલવાં, અને ત્રણ કલાકસુધીમાં જો ઝાડો નહીં આવે, તો ફરીથી એન્જ્રમાણે એ ટીપાં આપવાં. નખળા બાંધાવાળા બિમારને જીલાબ આપવાને બદલે નરા “વાઈન” અથવા “બાંડી” પાવો, અથવાં ૧ દ્રામ “એરોમેટીક સ્પીરીટ આવ એમેનીયા,” પાણીમાં નાખીને પાવું, અને દર અર્ધે કલાકે એન્જ્રમાણે પાવાનું ચાલુ રાખવું. ઘણાંજ મનજીત બાંધાવાળાને, અથવા કુમારા માણસને જો એ દરદ થયું હોય, તો સંગરા મુકાવવી, જ્યથી ઘણો ગુણ થાયછે. એક વખત જોને આ દરદ થયું હોય, તેને હંમેશાં મધ્યમસર ખોરાક લેવો, તેમજ મરચાં, ચટણી, વજેરે તીખાસવાળી વસ્તુ, અથવા કોઈપણ જાતનો દારૂ વાપરવાથી દુર રહેવું, તંગ લુગડાં પહેરવા નહીં, તડકામાં ઘાસું ફરવું નહીં, અને બનતાંસુધી ખુલ્લી હવામાં ફરવું.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ઈલાજ કરવાથી દરદી હુશીઆર થાયછે, તોપણ ફરીથી એ બિમારી નહીં થાય તેને માટે નીચે જણાવેલી દવાઓમાંની એક દવા અનુભાવવી.

પ્રોમાઈડ આવ લીડીયમ દ્રામ ૧
લીકવીડ એકમ્પ્રે કટ આવ અરગટ.. દ્રામ ૧
પાણી આઉંસ ૮

આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાંથી લીકરવાસ લરી દહાડામાં ચાર વખત પીવું. એ દવા થોડા દહાડા ચાલુ રાખવા પછી, ભેજાંને શક્તિ આપવા માટે, ૬ ગ્રેન “આંકસાઈડ આવ ઝીંક,” ના ત્રણ પડીકાં બનાવી, દહાડામાં ત્રણ વખત ફાકવાં, અથવા

સુલફેટ આવ સ્ટ્રીકનીયા ગ્રેન ૧
ફોર્મેટ આવ આયરન..... દ્રામ ૧ થી ૧૫
સુલફેટ આવ કુઈનીયા દ્રામ ૧
ડાઈલ્ફોડ ફોર્મેટીક આસીડ .. આઉંસ ૨
સીરપ આવ જીન્જર આઉંસ ૨

આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાંથી મોટી ઉમરના બિમારે ૧ દ્રામ ભરી, પાણીમાં મેળવીને દહાડામાં ત્રણ વખત પીવી.

ચેતવણી.—ઉપલી “સલફેટ આવ સ્ટ્રીકનીયા” ની દવા ઝેરી કચુ-શની છે, માટે સંભાળીને પીવી, અને થોડા દહાડા પીધા પછી હાથે પગે આંકશાં આવે તો બંધ કરવી.

અથવા, સુલફેટ આવ સ્ટ્રીકનીયા ગ્રેન ૧
સુલફેટ આવ કુઈનીયા દ્રામ ૧
પ્રોમાઈડ આવ આયરન દ્રામ ૧૫
ડાઈલ્ફોડ હાઈડ્રોપ્રોમીક આસીડ.. આઉંસ ૨ થી ૩
ગલીસીરીન આઉંસ ૨

આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાંથી અડધી ચમચી ખાણુ ખાધા પછી, મોટી ઉમરના બિમારે પાણીમાં મેળવીને પીવી.

ચેતવણી.—ઉપલી “સલફેટ આવ સ્ટ્રીકનીયા” નામની દવા ઘણી ઝેરી છે, માટે સંભાળીને વાપડવી.

ફેફડાં.

(એપીલેપસી=Epilepsy.)

નીશાની.—મોહોડું, બરડો, હાથ, પગ, તથા પેટઉપરનાં માંસનાં લોચાઓ એકાએક જોરથી ધુન્નછે, બિમાર વારંવાર ચિચીઆરી પાડી બેશુધ થઇ ભોંપઉપર પુટી પડેછે. એવી અવસ્થામાં તે ઘણો વખતસુધી પડી રહેછે, આખાં શરીરમાં ધુન્નરી અથવા ઉપલિયાંનીપેઠે તાણુ થયા કરેછે, અને થોડા વખતમાં પોતાની એવી અવસ્થાવિષે કશું પણ જાણવાવગર તે પાછો શુધીમાં આવેછે.

સખબ.—ભેજાંમાં, અથવા બરડાનાં કાંઠાની ગુરમાં વરમ, ગુમડું, અથવા એપુંજ કાંઈ દરદ થવાથી, પેટમાં કરમ થવાથી, નબળાઇ થવાથી, ટાંકી થવાથી, ધાત નવાથી, અથવા હાથરસ કરવાની માઠી ટેવ રાખવાથી પેહલાં ભેજાંઉપર અને ત્યારપછી બરડાનાં કાંઠાની ગુરઉપર માઠી અસર થાયછે, અને તેથી તેઓનાં સંબંધમાં આવેલા તાંતુઓનીમારફતે, તે અસર શરીરનાં માંસઉપર તાણુ થવાથી જાણાઇ આવેછે. આ મરજ ઘણી વખત ઓધે ઉતરેછે.

ફેફડાં અટકાવવામાંટે બે બાબદોની સાવચેતી રાખવાની ઘણી અગત્ય છે.

૧ લું. ફેફડાં થાય તે વેળા તે અટકાવવાનો ઇલાજ કરવો.

૨ જું. ફેફડાં એકવાર થઇ રક્ષાપછી ફરીથી તે નહીં થાય તેના ઇલાજ કરવો.

સાધારણ ઇલાજ.—જ્યારે ફેફડાં થઇ આવે, ત્યારે તે અટકાવવાને બિમારને તરત એક મોટાં બિછાણાંઉપર સુવાડી, તેનાં માથાંનિચ્ચે તકીઓ મુકવો, અને તેનાં શરીરઉપર ખુલ્લો વા આવવા દેવો. તંગ લુગડાં ને હોય, તે તરત ઠીલાં કરવાં. દાંતોનીવચ્ચે જીભ આવીને તે કરડાય નહીં, માટે મોહોડાંમાં દાંતોનીવચ્ચે બુચ અથવા લાકડાંનો કટકો મુકવો, પણ સંભાળ રાખવી કે તે ગળાંમાં ઉતરી પડે નહીં. માથું ગરમ થયું હોય, તો તેઉપર થંડું પાણી નામડું. ૩ મીનીમ “નાઇટાઇટ આવ એમાઇલ” રૂમાલ ઉપર છાંટીને સુધાડવું.

ઘણી વેળા ફેફડાં થવાનીઆગમજ બિમારનાં હાથ અથવા પગની આંગળીઓનીઉપર પાણીનો રેલો અથવા કીડી ચાલતી હોય એમ તેને લાગેછે, અને ત્યારપછી બિમાર તરત બેશુધ થઇ જાયછે. આપ્રમાણે જો બિમાર સામાં માણસને જાણવે, તો તરત એક રૂમાલ લઇને આંગળાંઓનીઉપરનાં ભાગઉપર મજબુત બાંધવો, અથવા “બ્લીસટરીંગ લીકવીડ” માં પીછ બોળીને તે લગાડવું. જોથી ઘણો ગુણુ થશે, અને ઘણી વેળા તેથી ફેફડાં થતું અટકેછે.

ફેફડાં એકવાર થઇ રક્ષાપછી ફરીથી તે નહીં થાય, માટે બિમારને કેટલીક ચાલો સુધારવાની અગત્ય છે. અગરજો હાથરસ કીધાથી આ મરજ તેને થતા હોય, તો તે માઠી ટેવ બંધ કરાવવી, શક્તિ આવે એવો સારો ખોરાક લેવો, અગત્ય પડેતોજ થોડો “શેરી” અથવા “ફલેરેટ” પીવો, સકારે સુવાની ટેવ રાખવી, અને રાત્રે રાંડબાજીમાં ઉજાગરો કરવો નહીં, દરરોજ સવારસાંજ ખોલ્લી હવામાં

ફરવા જવું, સારા રુનેહીઓની સંગત સાંધવી. આપ્રમાણે જો તે ચાલે તો ઘણી વેળા આ મરજ વગર દવાએ સાંજે થાયછે. એટલી સાવચેતી રાખવાછતાં પણ જો ફેફરું થયા કરે, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, ઘણે લાંબો વખતસુધી એકપણ દહાડાનો ખાંસો નાખવા વગર, પોણું વાદનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચારવાર પીવી. આ દવા મહિનાઓસુધી પીવી ચાલુ રાખવી.

ઈલાજ ૧ લો.—પ્રોમાઈડ આવ પૉટાશીયમ ... દ્રામ ૧
 પ્રોમાઈડ આવ એમોનીયમ... ગ્રેન ૪૦
 પ્રોમાઈડ આવ સોડીયમ..... ગ્રેન ૮૦
 ટીકચર આવ કેમફેરીના..... દ્રામ ૨
 પાણી આઉંચ ૧

અગરજો ઉપર જણાવેલી “પ્રોમાઈડ આવ પૉટાશીયમ” નામની દવા એકથી બે અડવાડીયાંસુધી પીધાપછી બિમારને કાંઈ અવગુણ ન જણાય, અને તેની આમડીઉપર રાતા ડાઘજેવું કાંઈ ન દેખાય, તો જાણવું કે એ દવા તેને માફક આવેછે, અને તેમ જો હોય, તો થોડા વધારે દહાડા વિત્યાપછી એ દવાનો વજન ૧ દ્રામ ઉપરથી વધારીને ૨ દ્રામ કરવો, અને તે ઉપર જણાવેલી બીજી દવાઓસાથે મેળવીને, તેનાં ચાર ભાગો કરી, ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે પીવી.

અગરજો બિમારને રાંડનો આગ્નર થયો હોય, તો ઉપલીજ દવામાં ૨૦ થી ૬૦ ગ્રેન “આઈથોડાઈડ આવ પૉટાશીયમ” ઉમેરીને, તેનાં ચાર ભાગો કરી. ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે પીવી.

ઈલાજ ૨ જો.—૧ ગ્રેન “એડસ્ટ્રેક્ટ આવ બેલેડોના,” તથા ૧૦ ગ્રેન “ગમ એકેશીયા,” આ બંધેને મેળવીને, તેની ત્રણ ગોળીઓ બનાવી, અકેક્રી ગોળી, દહાડામાં ત્રણવાર પાણીસાથે ગળવી. આરીતે પંદર દહાડાસુધી આ ગોળીઓ ગળ્યાપછી, વચ્ચે એકથી બે દહાડાનો ખાંસો નાખીને તે પાછી ચાલુ કરવી, કારણ કે આ દવાથી કોઈવેળા નાડી ધીમી ચાલેછે.

ઈલાજ ૩ જો.—૧૨ ગ્રેન “લેક્ટેટ આવ ઝીંક,” તથા ૧ ગ્રેન “એડસ્ટ્રેક્ટ આવ નક્સ વૉન્નીકા,” આ બંધેને મેળવીને, તેની ત્રણ ગોળીઓ બનાવી, અકેક્રી ગોળી, દહાડામાં ત્રણવાર ગળવી.

ઈલાજ ૪ થો.—વેલેરીઅનિટ આવ ઝીંક ગ્રેન ૬
 કેમફર..... ગ્રેન ૩
 એડસ્ટ્રેક્ટ આવ હાઈપોફોસ્ફોરસ... ગ્રેન ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બનાવી. અકેક્રી ગોળી, દહાડામાં ચારવાર ગળવી.

ઈલાજો ૫ માં.—અગરજો ફેફરાંવાળા બિમારને કોઈ કોઈ વેળા ચેલાપણાને જોસ પણ થતો હોય, તો નીચે લખેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી પોણું વાદનગ્લાસ ભરી દર ચાર કલાકે મોઠી ઉંમરના બિમારને પાવી.

પ્રોમાઇડ આવ પૉટાશીયમ	ગ્રેન	૪૫ થી દ્રામ ૧
મલફેટ આવ એટ્રોપીયા	ગ્રેન	૩૦
પાણી	આઉંચ	૪૧

ચેતવણી.—ઉપલી “મલફેટ આવ એટ્રોપીયા,” નામની દવા ઘણી ઊંચી ભાટે સંભાળીને તેના બરાબર વજનમાં વાપડવી.

અગરજે ફેફસાંવાળા બિમારને કોઈ કોઈ વેળા ઘેઘાપણાના જોસ સાથે, દિલનો ધબકારો પણ થતો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેમાંથી ૧ દ્રામ ભરી, પાણીમાં મેળવીને ખાણું ખાધા અગાઉ મોટી ઉંઝરના બિમારને પાવી.

મલફેટ આવ સ્ટ્રીકનીયા	ગ્રેન	૧
લીકવીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ અરગટ..	આઉંચ	૧
આરસેનીકલ ઓલ્યુગન	દ્રામ	૨
પ્રોમાઇડ આવ સોડીયમ	આઉંચ	૧૧
ટ્રીક્યર આવ ડીજેટીવમ	દ્રામ	૩
પેપરમીન-ટ વૉટર	આઉંચ	૪

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી ૧૦ મીનીમ ભરી, પાણીમાં મેળવીને મોટી ઉંઝરના બિમારને સવાર સાંજ પાવું.

પ્રુસીન	ગ્રેન	૪
આલકોહૉલ	દ્રામ	૨
પાણી	દ્રામ	૬

ચેતવણી.—ઉપર જણાવેલી “મલફેટ આવ સ્ટ્રીકનીયા,” તથા “પ્રુસીન,” નામની દવાઓ ઘણી ઊંચી, માટે સંભાળીને તેના બરાબર વજનમાં વાપડવી. એ બેમાંની જે તે એક દવા થોડા દહાડા વાપડીને તેથી જો હાથ પગમાં આંકશં આવે તો એકદમ બંધ કરવી, અને થોડા દહાડાનો ગાળો નાખીને પાણી ચાતુ કરવી.

ઈલાજો ૬ ઠા.—પારેકમ	ગ્રેન	૩૦ થી દ્રામ ૧
સ્પાર્ટીટ આવ હ્યોરેક્ષીર્મ	મીનીમ	૩૦
કમપાઉંડ ટ્રીક્યર આવ લેવેન્ડર	દ્રામ	૧
પાણી	આઉંચ	૩

આ સઘળાંને મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી દહાડામાં ત્રણ વખત પીવી, અથવા

પ્રોમાઇડ આવ ઝીંક	ગ્રેન	૬ થી ૧૨
સીરપ	દ્રામ	૪
પાણી	આઉંચ	૪૧

આ સઘળાંને મેળવીને પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી દહાડામાં ત્રણ વખત પાવું. અગરજે બિમાર મજબુત બાંધાનો તથા ગ્હોટી ઉઝરનો હોય, તો ૫ ગ્રેન “સોલેનાઈન” દહાડામાં ત્રણ વખત પાણીમાં થોડા દહાડા ફકાડવું.

ઈલાજો ૭ માં.—એક કાબેલ ડાક્ટર ફરમાવેછે, કે જો ૧ લાગ “મલફેટ આવ એટ્રોપીયા”ને, ૨૫૦ લાગ પાણીમાં ભેળીને, તેમાંથી ૫ મીનીમ પિચકારી

વડે ખભાંઆગળની આમડીમાં અફેક અઠવાડીયાંને આંતરે, પાંચથી દશવાર દાખલ કીધાં હોય, તો ગમે એવું સખત ફેફરાં સાડાં થયાવગર રહે નહીં.

આ દવા અતિશય ઝેરી હોવાથી કોઈ હુશીઆર ડાક્ટરની સલાહવગર કદીપણ વાપરવી નહીં.

કોઈ વેળા ફેફરાં એન “હાઇડ્રોકોલોરેટ આવ એપોમોર્ફીન,” ૫ મીનીમ પાણીમાં મેળવીને તે પિચકારીવડે દહાડામાં ચારવાર ખભાંઆગળની આમડીમાં દાખલ કરીથી પણ ગુણ થાયછે.

ઈલાજ ૮ મો.—હાઇપોફોસ્ફેટ આવ સોડા .. એન ૨૦ થી ૩૦
ટીકચર આવ ફેસફેરીલા દ્રામ ૨
પાણી આઉંમ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, ૧૫ આઉંસજેટલું, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

ઈલાજ ૯ મો.—અગરજે ફેફરાંસાથે કરમ પણ થયા હોય, તો ૯ એન “સેનટોનીન,” તથા ૩૦ એન “જેલેપ,” આ બંધેને મેળવીને, તેનાં ત્રણ પડીકાં કરી, દહાડામાં ત્રણવાર, થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવાં.

ઈલાજ ૧૦ મો.—અગરજે ઉપર જણાવેલા **ઈલાજ ૯ માંથી** કશો ગુણ નહીં જણાય, અને ફેફરાંસાથે કરમનું જોર હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી ૧૫ આઉંસજેટલી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

આઈરિ આવ ટરપીનટ્રાઈન મીનોમ ૩૦ થી ૬૦
ગમ એફેરીયા એન ૪૦
સીરીટ આવ નાઈટ્રેટ ઓફર દ્રામ ૧
ફીનક્યુઝન આવ કેલમ્યા આઉંમ ૬

ઈલાજ ૧૧ મો.—૩ થી ૪ એન હિંગની એક ગોળી બનાવીને, એવી ગોળીઓ દહાડામાં ત્રણવાર ગળવાથી પણ કોઈવેળા ગુણ થાયછે. પણ તે ઘણાં દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી જોઈએ.

ઈલાજ ૧૨ મો.—અગરજે બિનારથી ખમી શકાય, તો થંડાં પાણીથી દરરોજ નાહાવું, અને મુખ્યકરી માથાંઉપર થંડું પાણી નાખવું, તથા મગરનું તેલ સવારસાંજ પીવું.

ઈલાજ ૧૩ મો.—૨૦ મીનીમ “ટીકચર આવ સ્કીલ,” પાણીમાં ભેળીને દહાડામાં ત્રણવાર પીવું. આ દવા ઘણાં મહિનાઓસુધી ચાલુ રાખવાથી અતિશય ગુણ થાયછે.

ઈલાજ ૧૪ મો.—જટામાસી દ્રામ ૨—મસતફી દ્રામ ૧૫—ગારીફન દ્રામ ૧૫—એળીઓ એન ૨૦.

આ સઘળાંને મેળવીને, ૧૫ થી ૩૦ એનજેટલું, દર ચાર કલાકે ખાવું.

અકલપણથી ભેજાંઉપર થતી અસર.

(ડીલીરીયમ ટ્રીમેન્સ=Delirium Tremens.)

નીશાની.—બિમાર ઘણું ખોલેછે, ઘણીવેળા કાંઈપણ થડ પુછડાંવગરનું કલાકનાંકલાકસુધી બકયા કરેછે, હાથપગ ધુન્નેછે, તે ઘણી ઉસ્કેરાયલી અવસ્થામાં રહેછે, ઉંઘ બિલકુલ આવતી નથી, તરેહવાર વેહેમો આવેછે, તે વિનાકારણે ધાસ્તી રાખેછે, ચામડી લિની અને ઘણીવેળા પરશેવાથી તદન લિંબઈ ગયેલી હોયછે, ધીમેધીમે ભેજાંની શક્તિ તદન જતી રહેછે, અને બિમાર ઘેલા માણસનાં જવો થઈ જાયછે.

રાખખ.—ઘણો દારૂ પીધાથી, અથવા દારૂ પીવાની ટવ હોવાછતાં તે એકદમ પીવાનો અંધ કર્યાથી આ બિમારી થાયછે.

ઈલાજ ૧ લો.—૩૦ ટીપાં “લૉલેનમ” પાણીમાં નાખીને પાવાં, અને ત્યારપછી જીલાબ આપવો.

ઈલાજ ૨ જો.—૦૫ ગ્રામ “ઓમાઇડ આવ પૉટાશીયમ,” તથા ૧૫ ગ્રેન “હાઇડ્રેટ આવ ક્લોરલ,” આ બંધેને પાણીમાં ભેળીને પાવું. અગરજો અગત્ય જણાય, અને ઉંઘ નહીં આવે, તો તે ફરીથી દર બે કલાકે પાવું, જ્યથી સારીપછે ઉંઘ આવશે. ઉંઘી ઉડયાપછી તે સારી અવસ્થામાં હોયએમ તેને લાગશે.

ઈલાજ ૩ જો.—બિમારને તદન અંધારા ઓરડામાં રાખવો, અને તે પોતાના શરીરને કાંઈ નુકસાન નહીં કરે તેની સંભાળ રાખવી. ઓરડામાં બારીબારણાંને સાંકળ અને તાણું મારવું, કે જ્યથી તે બારીવાટે કુદકા મારી રસ્તામાં બહાર નિકળી પડે નહીં.

ઈલાજ ૪ જો.—અગરજો ઉંઘમાંથી જાગ્યાપછી નબળાઈ થયેલી જણાય, તો તેને જે જાતનો દારૂ પીવાની ટેવ હોય, તે થોડો પાવો, અથવા “જીન,” “બીર,” “પોરટર,” અથવા ૨૦ ગ્રેન “કારબોનિટ આવ એમોનીયા,” ૨ ગ્રામ “ટીકચર આવ એસેફાઈડા,” અને ૬ આઉંસ પાણી, આ ત્રણેને મેળવીને, તેમાંથી પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવું.

અગરજો ઝાંઘા સાફ નહીં આવતો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તે પિચકારીવડે સફરામાં મારવી.

ઑઈલ આવ ટ્રાપાનટાર્ન ડ્રામ ૨ થી ૬—એરંડીડ તેલ આઉંસ ૧—કાંજીનું પાણી આઉંસ ૧૦.

ઈલાજો ૫ માં.—૨૦ ગ્રેન હિંગ, તથા ૧૨ ગ્રેન મરી, આ બંધેને મેળવીને, તેની છ ગોળીઓ બનાવી, અક્કેકી ગોળી દર બે કલાકે ગળાવવી, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવું.

આઇ કારબોનિટ આવ પૉટાશ	ગ્રેન	૪૦
ક્લોરીક ક્લોર	ડ્રામ	૧
હાઇડ્રેટ હાઇડ્રોસાએમીક આસીડ	મીનીમ	૬ થી ૧૨
કેમફર વૉટર	આઉંસ	૬

અગરજે નખખાઈ ઘણી જણાય, તો ઉપલીજ દવાઓમાં ૨૦ ગ્રેન “કારબોનેટ આવ એમોનીયા” ભેળીને પાવું. આ દવામાં મુખ્ય ગુણ “હાઇડ્રુટેડ હાઇડ્રોસાએનીક આસીડ”ના છે.

ઈલાજ ૬ ઠો.—દનિકુચન આવ વેલિગીયન આઉંચ ૫
એરોમીક સ્પીરીટ આવ એમોનીયા... દામ ૨૫

આ બંધને થોડા સાકરનાં શીરામાં મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, દર બે કલાકે પાવું.

ધનુરીવા, અથવા આંચકી.

(ટેટેનસ=Tetanus.)

નીશાની તથા રખખ.—થંડી ભોંયઉપર સુતાથી, સરદી લાગવાથી, હાથપગનાં હાડકાં ભાંગીજવાથી, તથા હથેળી અથવા પગની એડીમાં ઝીણું તીક્ષ્ણ હથીયાર ભોકાવાથી શરીરનાં કેટલાક ભાગો, જેવાકે પેટ, બરડો, હાથ, પગ, વગેરેનાં ખાંસનાં લોચાઓમાં સખત ખેંચતાણ તથા આંકરાં રાતદાહાડે આવે છે. કોઈ કોઈ વેળા જડખાંનાં ચાવણીઆં એકઉપરએક ખેંસી જાય છે, ખાણું ઉતરવાની નળીમાં ખેંચતાણ થાય છે, તો ખાણું ઉતરી શકતું નથી, જેથી આ મરનને “ધનુશવા,” અથવા “આંચકી” કરી કહે છે.

ઈલાજો ૧ લા.—ઝાડો સાફ લાવવામાં બિમારને ૪ ગ્રેન “કેલોમેલ,” તથા ૪૦ ગ્રેન “જેલેપ,” આ બંધને મેળવીને, તેનું એક પડીકું કરી પાણી સાથે કુકાડવું. બિમારનાં બિછાણાંતળે ઉકળતું પાણી અથવા અંગારા રાખીને, દહાડામાં ત્રણથી ચારવાર તેનાં આખાં શરીરને ગરમી આપવી, અને ત્યારપછી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, દર ત્રણથી ચાર કલાકે, રાત્રે તથા દિવસે દરરોજ પાવી, અને હંમેશાં આ દવા તાજી બનાવીને આપ્યા કરવી, તથા તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખીને બિમારને તેની કેફમાં જ રાખવો. જેમ જેમ ફેર પડતો જાય, તેમ તેમ દર ત્રણથી ચાર કલાકે, લીકરગ્લાસ ભરી પાવાને બદલે, દર પાંચથી છ કલાકે, પોણું લીકરગ્લાસ ભરી તે પાવી.

પ્રોમાઈડ આવ પૉટાશીયમ દામ ૩ | હાઇડ્રેટ આવ કલોરલ. ગ્રેન ૧૦૦
ડીક્યર આવ ટ્રાંકીયન હેમપા... દામ ૨ | પાણી આઉંચ ૬

ઘણીવેળા મોટાં વયનાં, એટલે ૧૫ નેખદલે ૩૦ ગ્રેન “હાઇડ્રેટ આવ કલોરલ,” ઉત્તરપ્રભાણે, એકવારનાં ખારાકમાં દહાડામાં ત્રણવાર આપ્યાથી, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખ્યાથી અતિશય ગુણ જણાય છે, પણ તેવેળા સાથે “પ્રોમાઈડ આવ પૉટાશીયમ” આપવું નહીં. આ દવા બિમારને કેફમાં રાખવામાં જે જાવવામાં આવે છે.

અગરજે શરીર થંડું થઈ જાય, અને નાડી ખેંસી જાય, તો તરત “ક્ષાંડી”, “વાઇન,” * ગાયનાં ગોસનાં સેરવાનો કસ, વગેરે પાવું.

* “એકસ્ટ્રેક્ટ આવ પીક.” તરેહવાર જાતનાં ગોસનો કાહાડો કસ મોટાં નહેર દવાખાનાઓમાંથી તૈયાર લેવાતો મળે છે.

અગરજો થોડીથોડી મીનીટો ખેંચતાણુ થતું હોય, અને ઉપરાસાપરી આંકરાં આવતાં હોય, તો માત્ર ૮ થી ૧૦ ચેન “હાઈટ્રેટ આવ કલોરલ,” ગુલાબનાં શરબતમાં ડોહવીને, દર અર્ધે કલાકે પાવું, અને જ્યેનજ્યેન ફેર પડતો જાય, તેમતેમ આ દવા આપવાનો વખત ફેરવીને વધારતા જવું. બરડાનાં કાંઠાઉપર બે ઇંચ પોહોળી, તથા આઠ ઇંચ લાંબી “બેલેડોનાં પ્લાસ્ટર”ની મામડાંઉપર પટ્ટી બનાવીને સુકવી, અને ત્યાં તે રાતદિવસ રાખી સુકવી. અગર જો સખત રીતે વાગવાથી આંચકી થઈ હોય, અને ઉપર જણાવેલી “હાઈટ્રેટ આવ કલોરલ”ની દવાથી ગુણુ નહીં માલમ પડેતો છેદલી શોધ પ્રમાણે ૧૦ થી ૩૦ ચેન “ઇયુરીથન,” ગુલાબનાં શરબતમાં ડોહવીને દર ત્રણ કલાકે પીધામાં આપવું.

ઈલાજો ૨ ના.—૫ ચેન “જેલેપીન,” તથા ૧૦ ચેન “રેઝીન આવ સ્કેમની,” આ બંધેને મેળવીને તે પેહલે મધમા ચટાડવું, અને સાફ ઝાડો આપ્યાપછી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને સઘળી પાવી, અને દર બેથી ત્રણ કલાકે, થોડો વખતસુધી રાતદહાડો તે ચાલુ રાખવી.

પ્રોમાપ્ડ આવ એમોનિયમ	ચેન	૧૫ થી ૩૦
સીરીટ આવ ક્લોરિફોર્મ	ગ્રામ	૦૫ થી ૧
ફેમકર વોટર	આઈંચ	૧

ઈલાજો ૩ ના.—અગરજો બરડાનાં કાંઠામાં દુખાવો થતો હોય, અને ઠોકવાથી તે જણાય, તો સુકાં વેહેંતુર સુકવાં, પણ જળો સુકવાથી વધારે ગુણુ થશે, અથવા ગાયનાં ડુકામાં બરફ ભરીને રાતદહાડો ત્યાં રાખવું, અને દુખાવો નરમ પડે કે તે કાહાડી નાખીને ગાંજનાં હુલ તથા બિયાં પાણીમાં નાખીને, ખુબ મસજીને ડુકામાં સુકવાં. અને તે સળગાવીને તેના ધુંઓ બિમારપાસે ખેંચાવવો, અને તેને તેથી ઘણી ઊંધ આવવા માડે કે વધારે આપવો નહીં, પણ જો થોડો વખતપછી ખેંચતાણુ થાય, તો ફરીથી ખેંચાવવો. આપ્રમાણે વારંવાર ડુકાં પાવો, અને ખેંચતાણુ તદ્દન નરમ પડવાપછી ૨ ચેન “સલફેટ આવ કુઈનીયા,” “વાઈન” માં ડોહવીને પાવું.

ઈલાજો ૪ થા.—૦૫૫ ચેન “એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ ઇન્ડીયન રેમ્પ,” તથા ૧૫૫ ચેન “સલફેટ આવ કુઈનીયા,” આ બંધેને મેળવીને, તેની એક ગોળી બનાવી, દર બે કલાકે ગળાવવી, અને ત્રણવાર એવી ગોળીઓ ગળાયા પછી, જો બિમારને તેથી કશો અવગુણુ નહીં થાય, તો દરએક ગોળીમાં ૦૫૫ થી ૧૫૫ ચેન સુધી “એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ ઇન્ડીયન રેમ્પ” વધારીને આપવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, જ્યેન અગત્ય જણાય, તેમ ૧ આઈંસજેટલી, દર બેથી ત્રણ કલાકે, રાતદહાડો પાવી.

મલફેટ આવ કુઈનીયા ..	ચેન	૧૨		વોટનમ	ગ્રામ	૧૫
ટીફથર આવ ઇન્ડીયન રેમ્પ. ગ્રામ	૨			પાણી	આઈંચ	૮
હાઈટ્રેટ આવ ક્લોરલ	ચેન			૮૮		

ઈલાજો ૫ માં.—એકસ્ટ્રેક્ટ આવ ફેલેબાર બીન.. ગ્રેન ૦૧
ગમ એકેશીયા ગ્રેન ૩
મલકેટ આવ ફેલેબાર ગ્રેન ૧
એકસ્ટ્રેક્ટ આવ નેનશીયન .. ગ્રેન ૩

આ સઘળાંને મેળવીને તેની એક ગોળી બનાવી, દર બે કલાકે, રાતદહાડે ગળાવવી. અને એવી થોડી ગોળીઓ ગળાવ્યાપછી, જો કાંઈ ગુણ નહીં જણાય, તો ૦૧ થી ૦૧૧ ગ્રેનસુધી “એકસ્ટ્રેક્ટ આવ ફેલેબાર બીન,” એક ગોળીમાં આપવું.

અગરજો ગોળી ગળી નહીં શકાતી હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, દર બે કલાકે પાવી.

એકસ્ટ્રેક્ટ આવ ફેલેબાર બીન ગ્રેન ૧ થી ૨
સીમરાર્કન ટ્રામ ૪
પાણી આઉન્સ ૪

ઈલાજો ૬ ઠા.—અગરજો ખાણું ઉતારવાની તળીમાં આંકરાં આપ્યાથી ખાણું અથવા દવા માટે ઉતરી શકે નહીં, તો ૨ ગ્રેન “હાઈડ્રેટ આવ ફેલેબાર” ને, ૫ મીનીમ પાણીમાં મેળવીને તે પિચકારીવડે ખભાંની ચામડીમાં દાખલ કરવું, અને એવી જાતની પિચકારીઓ, કલાકમાં પાંચથી દશવાર મારવી, તથા સેરવો, દુધ, અને કાંજ, આ ત્રણેને મેળવીને તે પિચકારી વડે સફરામાં મારવું, અથવા

એકસ્ટ્રેક્ટ આવ ફેલેબાર બીન.. ગ્રેન ૨ | પાણી..... મીનીમ ૮૦

આ બંધેને મેળવીને, તેમાંથી ૫ થી ૧૦ મીનીમનિટલું. દર ત્રણ કલાકે, ખભાંની ચામડીમાં પિચકારીવડે દાખલ કરવું.

ચેતવાણી.—ઉપરી “એકસ્ટ્રેક્ટ આવ ફેલેબાર બીન” નામની દવા ઘણી ઝેરીછે, માટે ડાકટરની સલાહ પુછવાવિના કોઈ અંગ્ગાદયા માણસે તે વાપરવી નહીં.

ઈલાજ ૭ મો.—૦૧ ટ્રામ “હાઈડ્રેટ આવ ફેલેબાર,” તથા ૨ આઉન્સ કાંજ, આ બંધેને મેળવીને, દર એકથી બે કલાકે, જ્યાંસુધી તાંણ તરમ પડે. ત્યાંસુધી પિચકારીવડે સફરામાં મારવું.

ઈલાજ ૮ મો.—બિમારને “કોરોફોર્મ” સુંઘાડવું પણ આ દવા સુંઘાડવાથી નાડી ઘણીવાર બેસી જાયછે, માટે ડાકટરની બરાબર સલાહ પુછીને તે વાપરવી.

એક કાપેલ ડાકટરે નીચે જણાવેલા **ઈલાજ ૯ માં** પ્રમાણે અનમાચાથી ઘણો ગુણ જણાયો હતો.

ઈલાજ ૯ મો.—અગરજો તાવ ઘણો જોરમાં આવતો હોય, તો જ્વી તાંણ થતી જણાય, કે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તરત ફકાડવી, અને તે દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ત્રણવાર ફકાડવી ચાલુ રાખવી.

ફેલોમિલ	ગ્રેન ૫
ટારટર એમેટીક	} ગ્રેન ૦૧ થી ૦૧૧
અથવા એન્ડ્રીમની પૌડાણ ટારટ્રમ	
એસીટ ઓવ મૉરગ્રીયા	

આ દવા દહાડામાં ત્રણવાર ફકાડયાપછી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને પાવી.

એરંડીકે તેજ આર્કેન ૧—ઓર્બન આવ ટરપીનટ્રાઈન ડ્રામ ૨—પેપરમીન્ટ પૌડર આર્કેન ૧૧૧.

આ દવા પાવાપછી બીજે દહાડે માત્ર ૦૧ થી ૧ ગ્રેન “એસીટ ઓવ મૉરગ્રીયા,” દર ચાર કલાકે ફકાડવું, ત્રીજે દહાડે ૧ ડ્રામ “સલફેટ ઓવ કુઈનીયા,” તથા ૯ આર્કેસ “ઈનફ્યુઝન ઓવ વેલેરીઅન,” આ બંધેને મેળવીને, પોણું વાંઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણથી ચાર કલાકે પાવું, અને એથે દહાડે, ૨૦ ગ્રેન તંબાકુને, ૧૦ આર્કેસ પાણીમાં ઉકાળીને, તેમાં ૧ ડ્રામ “લૉડેનમ” નાખીને તે પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવું.

ઈલાજ ૧૦ માં.—નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેના આઠમો ભાગ, દર ત્રણ કલાકે, રાતદહાડે પાવે, અને તે એાછામાંએાછા પંદર દહાડા સુધી ચાલુ રાખવી અને જો આ દવામાં “લૉડેનમ” હોવાથી ઝાડો ધણે કબજ થાય, તો અવારનવાર જીલાબની દવાઓ આપવી.

હાઈડ્રેટ ઓવ ક્લોરિડ ..	ગ્રેન ૬૬	સીરપ	આર્કેસ ૨
લૉડેનમ	મીનીમ ૧૦	પાણી	આર્કેસ ૬

ઈલાજો ૧૧ માં.—એડ્યુક્ટેડ ઓવ બેલેડાના... આર્કેસ ૦૧ થી ૧
 ઓલ્યુશન ઓવ એમોનીયા... ડ્રામ ૦૧
 સીરીટ ઓવ ટ્રેમક્ટર

આ સઘળાંને મેળવીને, જ્યાં આંકરાં આવતાં હોય, ત્યાં લગાડવું, અને નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, દર ચાર કલાકે, રાતદહાડે પાવી, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી.

ટ્રીક્યર ઓવ બેલેડાના... ડ્રામ ૨ થી ૩	સલ્ફેટ ઓવ કુઈનીયા ..	ગ્રેન ૬
ટ્રીક્યર ઓવ કુઈનીયા... ડ્રામ ૬	પાણી	આર્કેસ ૬

ઈલાજો ૧૨ માં.—ગરમ પાણીનાં એક મોટાં અને લાંબાં વાસણમાં બિનારને બેસાડવો, તથા ૧ થી ૨ આર્કેસ “સલ્ફ્યુરીક ઇઠર” રૂમાલઉપર છાંટીને તે સુંધાડવું, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

સલ્ફ્યુરીક ઇઠર	ડ્રામ ૮
ટ્રીક્યર ઓવ એડોનાઈટ	મીનીમ ૧૦
અથવા એડ્યુક્ટેડ ઓવ ટ્રેમક્ટર	ગ્રેન ૬ થી ૮
લૉડેનમ	મીનીમ ૧૦
પાણી	આર્કેસ ૮

અગરજો ગ્રાહો કબજ થાય તો “ટરપીનટાઇન,” તથા એરંડીયાં તેલનો જીલાબ આપવો, અને બરડાનાં કાંડાઉપર “એકસ્ટ્રેક્ટ આવ ટાંબેકો” આપડવો. તંબાકુ વારંવાર આધામાં આપવો.

ચેતવણી.—ઉપલા ઈલાજો મુખ્યકરી હુસીયાર ડાક્ટરને પુછીને તેની સલાહપ્રમાણે કરવા, પણ જો ડાક્ટર મળી નહીં શકે, તો નાચારીએ કોઈ બીજાં હુસીયાર માણસે એ ઈલાજો અજમાવવા.

આ મરજમાં એક બાબદઉપર વધારે કયાંન આપવાની અગત્યછે, અને તે એછે કે જો બિમારને વારંવાર આંચકી થવાથી જોઈએ તે કરતાં અતિશય પરસેવો છુટે, અને જાણે ઘણી કસરત કીધી હોય એમ થાક ચઢે, તો દુધ, ઈંડાં, સેરવા, ગાયનાં ગેસનાં સેરવાનો કસ, અને જો અગત્ય જણાય, તો “વાઈન,” “બ્રાંડી,” વગેરે થોડેથોડે વારે પાવાને લુભવું નહીં.

ઈલાજ ૧૩ નો.—વચ્છનાગ દામ ૦ા—અવંગ દામ ૦ા—પિપળ દામ ૨—ગંધકાં દામ ૨—કાળાં મરી દામ ૨.

આ સઘળાંનો ઝીણો લુકો કરીને સારીપહે મેળવવો, અને તેમાંથી ૩ ગ્રેનજેટલો, દર ત્રણ કલાકે પાણીસાથે ફકાડવો.

ચેતવણી.—વચ્છનાગ એરી દવાછે, માંટે તે વાપરવાઅગાઉ ડાક્ટરની સલાહ પુછવી.

અ મ ડ .

(હીસ્ટરીયા=Hysteria.)

નીશાની.—આ મરજ ઘણુંકરીને સ્ત્રીઓને થાયછે, તેાય કોઈવેળા તે પુરુષોમાં પણ જણાયછે. આ મરજ તંતુઓનેલગતો છે, અને તેમાં છાતીઉપર ટુચો થાયછે, અને તેમાં જાણે એક ગોળો છાતીઉપરથી ઉંચે ચઢીને ગળામાં આવી અટકી બેસતો હોય એવું બિમારને જણાયછે, જેથી તેણી ઘણી ગુંચવાયછે, અને તેની અસરથી ઘણી રહેછે, અથવા વળી કોઈવેળા ઘણું હસેછે, કોઈવેળા તેણીનાં હાથપગમાં જોરથી આંકરો આવેછે. આવણીઆં અકેકઉપર બેસી જાયછે, અને તેથી બિમાર આધાપીધાવિના બેલાન પડી રહેછે.

ઈલાજો ૧ લા.—જ્યારે અમકનો જોર થઈ આવે, ત્યારે બિમારનાં લુગડાં જ્યાંગી તંગ હોય, ત્યાંથી દીલાં કરવાં, તેણીને નરમ બિછાણાંઉપર સુવાડીને તેણીનાં માથાંઉપર થંડું પાણી ઉંચેથી કીટલીની ધારથી નામવું, અને જ્યારે તેણી તેથી ગુંગમાઈ જાય કે તે બંધ કરી પાછું ફરીથી નામવું, તેણીનાં મોઢાડાં ઉપર થંડાં પાણીનાં ફટકા જોરથી મારવા, “સ્પેર્લીંગ સૉલ્ટ” સુંઘાડવું, અને જો તેણીથી ગળી શકાવું હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને પાવી.

ડીકચર આવ એસકોડીડ	દામ	૦ા
એગ્રામીક આગ્રીટ આવ એમાનીયા	દામ	૦ા
બ્રાંડી	અમચો	૧
ડીકચર આવ વેલેરીયન	દામ	૧
સાણી	આઈંડ	૧ા

ઈલાજ ૨ જો.—લોહાંનાં સાફ સળીઆને ખખલતાં પાણીમાં એકથી બે મીનીટસુધી રાખવો, અને બિમારનાં બરડાનાં કાંડાઉપર ઝીણો રેશમી રૂમાલ પાંથરીને તેઉપર આ સળીઆ ઉપરનિચ્ચે ફેરવવો.

ઈલાજો ૩ જો.—એકવાર તાણતોડ શુદ્ધ થાય, અને તે પાછી નરમ પડે કે ૧ ચમચી “સ્પીરીટ ઓફ લેવેન્ડર,” તથા ૧ ચમચી “એરોમેટીક સ્પીરીટ ઓફ એમોનીયા,” આ બંધેને પાણીમાં ભેળીને તે પાણું, અથવા ૧ ચમચી “ઇઠર,” પાણીમાં ભેળીને તે પાણું.

એકવાર બિમારને ચમકતું જોર થઇ આવે, અને તે નરમ પડે કે ફરીથી નહીં થાય, માંટે બિમારની અવસ્થાવિષે તપાસ કરીને તેની ઘટતી દવા નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે ચાલુ કરવી.

ઈલાજ ૪ થો.—અગરજો બિમારને નબળાઈને લીધે, અથવા ધાત જવાથી ચમક થતી હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે દહાડામાં ચાર વાર પાવી, અને તે ઘણું દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી.

માઈગ્રેટ ઓવ આયરન કુર્કનીન ઓન્ટ રટ્કનીયા ટ્રેન ૧૨
ઈનફ્યુઝન ઓવ કેલમયા આઉંઝ ૬

ઈલાજો ૫ માં.—અગરજો પાચનશક્તિ નબળી થવાનેલીધે પેટમાં વા પકડતો હોય, તો ૨ થી ૪ ટ્રેન હિંગ હુલવીને સવાર, બપોર, તથા સાંઝ, ઘણું દહાડાસુધી બલકે ઘણું મહિનાસુધી ખવાડવી, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ચારવાર પાવી.

ટીંકચર ઓવ એસેફાઈડા ડામ ૨
પ્રોમાઇડ ઓવ પીટાગ્લીયમ ટ્રેન ૪૦ થી ૧૨૦
કમપાઉંડ ટીંકચર ઓવ કાર્બેમ્સ ડામ ૨
કમપાઉંડ ઇનફ્યુઝન ઓવ નેનશીયન આઉંઝ ૬

ઈલાજો ૬ માં.—અગરજો દસ્તાન બરાબર નહીં જતું હોય, પણ થોડું થોડું દુખીને જાય, તો તે બરાબર જાયએવી દવા ઘણું દહાડાસુધી પાવી, જેવીકે

કમપાઉંડ ડીફ્રેશન ઓવ એલોઝ આઉંઝ ૩
કમપાઉંડ મીક્રોચર ઓવ આયરન આઉંઝ ૩

આ બંધેને મેળવીને, તેનાં ત્રણ ભાગો કરી, અકેકો ભાગ, દહાડામાં ત્રણવાર પાવો. પીડુઉપર રાઈની આંગળી મુકવી, ગરમ પાણીમાં રાઈ નાખીને તેમાં તેણીને બેસાડવી

અગરજો દસ્તાન ઘણું જતું હોય, તો તે અટકાવવાનાં ઇલાજો કરવા. જેવાકે ૧૦ ટ્રેન “ગેલીક આસીડ,” દહાડામાં ત્રણવાર, પાણીસાથે ફકાડવું, અથવા ૨૦ ટીપાં “આઈલ ઓવ ટરપીનટાઈન”ને, શુંદરમાં મેળવીને, દહાડામાં ત્રણવાર પાવો, અથવા ૨૦ થી ૩૦ મીનીટ “લીકવીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ ઓવ અરગટ,” પાણીમાં નાખીને દહાડામાં ચારવાર પાવો, તથા થંડાં પાણીમાં કપડું બોળીને તે પીડુઉપર મુકી રાખવું.

ઈલાજ ૭ માં.—અગરજો સાદ બેસી ગયો હોય, અને બિમાર બોલી શકતી નહીં હોય, તો વિનળીના સંચો નીચે જણાયા પ્રમાણે લગાડવો.

સંચાનો એક છેડો બિમારના હાથમાં ધરાવવો, અને બીજો છેડો સામાં માણસે પોતાના હાથ ઉપર રેશમી રૂમાલ વિઠાળીને તેવડે તે પકડીને તેણીનાં જીભની અણી ઉપર લગાડવો, અને પછી વિનળી આપવી.

અથવા, ચોખ્ખું લોખાન અંગાર ઉપર રાખીને તેનાં ધુંવો દમમાં લેવો; અથવા ૫ દ્રામ “બાલઅમ આવ ટૉલુ” અને ૧૦ ગ્રાઈસ “સલફ્યુરીક ઇંદર” એ બેઉ દવાઓ પહેળા મ્હોડાની કાચની સીસીમાં ભરીને એ મેળવણી દર અરથે કલાકે થોડી મીનીટ, મ્હોડું બોલ્ડું રાખીને દમમાં લેવી. અથવા ૨ દ્રામ ટરપીનટાઇન તેલ તથા ૧ ગ્રાઈસ ખખળતું પાણી, એ બેઉને મેળવીને તેના બાફ મ્હોડાં વડે દમમાં લેવો. અથવા ૪૦ ગ્રેન ફટકી, ૪૦ ગ્રેન “કલોરેટ આવ પૉટાશ,” સાકરના લુકો દ્રામ ૨ એ સઘળાંને મેળવીને, તેના ૪ પડીકાં બતાવવાં, અને અફેકુ પડીકું મ્હોડામાં સુધીને દર ત્રણ કલાકે ચુસી ચુસીને ગળવું; તથા ૧ દ્રામ ફટકી અને ૩ ગ્રાઈસ કાંજનું પાણી, એ બેઉને મેળવીને તેના કોગળા કરવા.

ઈલાજ ૮ માં.—અગરજો અમકનેલીય ઉલટી થતી હોય, તો ૩ લાગ “લૉડેનમ,” તથા ૧ લાગ “કલોરેફૉર્મી,” આ બંધને મેળવીને તેમાં કપડું બોળી તે પીપડીનાં ખાડાઆગળ સુકવું, અને જો હોઝરીમાં આંકડું આવીને ફુપાવો થતો હોય, તો કાથલીમાં બરફ ભરીને તે દશ મીનીટ સુધી પીપડી ઉપર સુકી રાખવું, અને ત્યારપછી કાહાડી લેઈને તે ઉપર રાઈની આંગળી સુકવી, પણ જો છાતીનું દરદ હોય, અને ખાંસી થઈ હોય, તો બરફ વાપરવું નહીં, પણ ૨ ગ્રેન “મૉનો ઓપ્રાઇડ આવ કેમફર” પાણીમાં ભેળીને પાવું. આ ઇલાજોથી ગમે તેવી ઉલટી થતી હશે તે બંધ થશે.

ઈલાજ ૯ માં.—અગરજો બરડાનાં કાંડામાં ફુપાવા થતો હોય, તો “અર્મૉન્ટમેન્ટ આવ ટારટરેટ એન્ટીમની” તે ઉપર આપડવો.

ઈલાજ ૧૦ માં.—જરામાંથી દ્રામ ૩ થી ૪—ખખળતું પાણી ગ્રાઈસ ૧૦.

આ દવાનાં ઉકાળો કરીને તે આસરે પા કલાક સુધી રાખી સુકવો, અને તે થંડો પડે કે ગાળી કાહાડી, તેમાંથી ૨ થી ૩ ગ્રાઈસ નેટલો. દહાડામાં ત્રણવાર પાવો.

ઈલાજ ૧૧ માં.—પુરંપદસતર દ્રામ ૧—દહનજે અકરળા દ્રામ ૨—જરામાંથી દ્રામ ૨.

આ ત્રણે દવાઓને મેળવીને, તેમાં થોડું મધ ભેળીને પાખ બતાવવો, અને તેમાંથી ૦૦ થી ૧ દ્રામ નેટલો ખવાડવો.

આ મરજવાળાંએ, ચા, કાફી, વગેરે પીવું નહીં, પણ શક્તિ આવે એવો ખોરાક, જોવો કે કુધ, સેરવો, ઈંડાં, વગેરે લેવું. બીજા કાંઈ ખોરાક લેવો નહીં, દરરોજ કસરત કરવી, ખુલ્લી હવામાં ફરવું, વાંચવાલખવામાં ધ્યાન રોકવું, નઠારી સોખત છોડી દેવી, અને સારી નીતિની ચોપડીઓ વાંચવી.

વિજળીનાં પડવાથી માણસનું બેશુધ થવું.

ઈલાજ ૧ લા.—અગરજો વિજળીનાં પડવાથી કોઈ માણસ બેશુધ થઈ જાય, તો તેને પાછો શુધીમાં લાવવામાંટે તરત તેનાં સઘળાં લુગડાં કાઢાડી નાખીને, તેનાં શરીરઉપર ૧૦ થી ૧૫ મીનીટસુધી થંડું પાણી નાખવું, અને ફેક્સાંમાં હવા દાખલ કરવામાંટે, “**ફુળી જવું**” નાં મથાળાંહલતની બાબદમાં જણાયાપ્રમાણે ઈલાજ કરવા, તથા આપું શરીર સામું માણસે પોતાના હાથો વડે સારીપદે મસજવું, છાતીઉપર રાઈ મુકવી, અથવા “બ્લીસ્ટરીંગ લીકવીડ” જો તરત મળી આવે, તો તે પિચ્છવડે છાતીઉપર લગાડવું, અને જ્યાંસુધી તે શુધીમાં આવે તથા નાડી પાછી બરાબર આવે, ત્યાંસુધી તેને થોડેથોડે વારે “આંડી” પાવો, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને પાવી, અને જો અગત્ય જણાય, તો દર અર્ધાથી એક કલાકે ફરીથી પાવી.

મુતકુચુરીક ફકર..... ડામ ૭૫
 ડ્રાગ્મોનિટ આવ એમાનીયા ટ્રેન ૫ થી ૧૦
 પેપરમીન્ડ વોટર આર્ડેમ ૧૫

ઈલાજ ૨ જો.—અગરજો વિજળીના સંચો તરત મળી શકે, તો તેનાં મનકારા ધીમેધીમે તેને આપવા, અને ગ્યારે શુધીમાં આવે કે વિજળી આપવી બંધ કરવી. આ ઈલાજ ઘણો સારો છે.

એતવાણી.—જ્યારે પણ વરસાદ સાથે જોરમાં વિજળીનું તોફાન થાય, ત્યારે ઉંચાં ઝાડો, અથવા ઉંચી ઘાસની ગંજીનીનિચ્ચે તથા ધાતુનાં બારણાં, અથવા કોઈપણ ધાતુની મોટી ટાંકી, વગરઆગળ આસરો લેવો નહીં, એમ કરતાં ખુફલી જગ્યામાં હોવા રેહીને બિગાંવું વધારે સાફ છે, કારણકે ધાતુવાળી વસ્તુઓમાંથી, તથા જે વસ્તુઓ હવામાં ઘણી ઉંચી હોયછે, તેઓમાંથી વિજળી ઘણી સહેલાઈથી પસાર થાયછે, અને જો કોઈ માણસ એવી વસ્તુઓને આસરે ઉભેલો હોયછે, તો તેનાં શરીરને તે તદન નાશ કરી નાખેછે. અગરજો ઘરમાં હોઈએ, અને વિજળીસાથનું તોફાન થઈ આવે, તો બારી અથવા બારણાંઆગળ ઉભું રહેવું નહીં, પણ બનતાંસુધી તેટલો વખતસુધી ઓરડાની વચ્ચેવચ્ચ બેસવું.

પડી ગયાથી માથાંમાં વાગ્યાથી, અથવા જોરમાં આંચકો લાગ્યાથી થતી બેશુધી.

(સ્તન, આંર કનકશન=Stun. or Concussion.)

નીશાની તથા સખખ.—કોઈ વેળા થોડી અથવા ઘણી ઉંચાઈથી પડવાથી માથાંમાં વાગેછે, અથવા જોરમાં આંચકો લાગેછે, અને તેથી પડનાર ઘણીવેળા બેશુધ થઈ જાયછે. નાહાના બાળકો આરીતે વારંવાર ખુરસી, બિછાણાં, ઇત્યાદિ.

ઉપરથી રમતાં, અથવા ચેરાં કાઢાડતાં પડી જઈને બેશુધ થઈ જાય છે, જેથી આસપાસનાંઓ ગભરાઈ જાય છે. વળી કોઈ વેળા બેશુધીસાથે ઉલટી પણ થાય છે, અને જે જોરમાં તેનાં કાનમાં કાંઈ કહ્યું, અથવા પુછ્યું હોય છે, તે તેના ઉત્તર તે ઇશારતથી આપે છે, અને ઘણોવાર સુસ્ત પડી રહે છે. અગરજે તેને ઉઠાડવાનો યત્ન કરવામાં આવે છે, તે તેનું આખું શરીર છાકટા માણસનીપરે ધુલે છે.

ઈલાજો.—બિમારનાં માથાંતળે તકીઓ મુકીને તેને સુતેલું રાખવું, અને કોઈપણ કારણમાં તેને ઉઠવા દેવું નહીં, તેનાં મોઢાંઉપર જોરથી પાણી છાંટવું, અને “કોલોનવાઈટર” તથા પાણી ભેળીને તેમાં કપડાંનો ફટકો બોળી તે માથાંઉપર મુકી રાખવો.

અગરજે હાથપગ થંડા થઈ ગયા હોય, તે તેઓઉપર ગરમ પાણીની બાટલીનો, અથવા ભેલટનો ગરમ સેક કરવો, “સ્મેલીંગ સૉલ્ટ” નરા દુરથી સુંઘાડવું, તથા છાતીની ડાબી બાજુઉપર રાઈની આગળી બનાવીને તે મુકવી, અને “બ્રાંડી” માં પાણી ભેળીને તે પાવો.

ભિન્નંઉપર દબાણ થવાથી થતી બેશુધી.

(કમ્પ્રેશન બ્રાઇન ઓન=Compression of the Brain.)

નીશાની તથા સખખ.—માથાંમાં લાકડીનાં જોરથી ફટકા લાગ્યાથી, પથ્થર અથવા હરકોઈ મોટાં જાનવરની લાત લાગ્યાથી, અથવા એવીજ કોઈરીતે સખત ઘા થવાથી ભેજંઉપર દબાણ થઈને તેથી બિમાર તદત બેશુધ થઈ જાય છે. એવી વેળા માથાંની બાપરીમાંહેનું કોઈ હાડકું ભાગી જવાથી, અથવા ભેજંની એકાદ નસ તુટી જવાથી તેમાંનું લોહી ભેજંઉપર પંથરાય છે, અને તેથી ભેજંનાં તેટલા ભાગઉપર દબાણ થાય છે. એમ થવાથી બિમાર તદત બેશુધ થઈ જાય છે, અને ગમેએવો મોટો સાદ તેનાં કાનઆગળ કપીમાં આથાછતાં તે સાંભળી શકતો નથી. ખોરાક, દવા, પાણી, ઇત્યાદિ મોટી મેહેનને તેનાં ગળાંમાંથી ઉતરે છે, તેનાં નાક તથા કાનમાંથી લોહી રાતદહાડો પસરયા કરે છે. પ્રથમમાં શરીરની આમડી અતિશય થંડી રહે છે, અને પાછળથી તાવ આવીને તે ગરમ થાય છે, તથા આંખની કીકીઓ ઘણુંકરીને ખંચાયલી રહે છે.

ઈલાજો.—એવી વેળા “પડી ગયાથી માથાંમાં લાગ્યાથી, અથવા જોરમાં આંચકા લાગ્યાથી થતી બેશુધી” નાં મથાળાંહેલની બાબદમાં જણાયા પ્રમાણે ઈલાજો કરી જોવા, પણ જો તેથી કશો ગુણ નહીંજ થાય, તે ઉપર “કેલોમેલ,” ખાંડમાં ભેળવીને જીભઉપર દર ત્રણ કલાકે મુક્યા કરવું. આ ઈલાજ બેથી ચાર દહાડાસુધી અનુભવી જોવો. વળી સવારસાંઝ ગરમ પાણીમાં પગો-બોળવા, કોયલીમાં બરફ ભરીને તે માથાંઉપર મુકી રાખવી. ખોરાકમાં માત્ર કુદ અથવા કુધની કાંજ પાવી, અને તે જો ગળાંવાટે ઉતરી શકતી નહીં હોય, તે તે

અથવા સેરવો, દુધ, ઇત્યાદિ પિચકારીવડે દર ત્રણ કલાકે સફરામાં દાખલ કરવું. એથી પણ જો કશો ગુણ નહીંજ થાય, અંને બિમારને તાવ આવતો હોય, તથા જો તે મન્યુત બાંધાનો હોય, તો સંગરાં મુકવાથી ગુણ થાયછે.

અગરજો માથાંની ખોપરીનું બાહારનું હાડકું ભાંગી જઈને તેનો એકાદ કટકો ભેજાંમાં ખુંટી બેઠો હોય, તો કોઈ કાબેલ ડાકટર પાસે તે હાડકું કહડાવવું. પણ એવી માહીરીતે વાગવાથી ઘાચુંકરીને બિમારની જીવવાની આશા રહેતી નથી.

અરધાંગ. ફાલેજ. લકવો.

અર્ધાંગવાયુ. પક્ષઘાત, અર્ધું ઘડ રહી જવાનો રોગ.

(હેમીપ્લેજિયા=Hemiplegia.)

નીશાની.—લકવાનો જેર ઘાચુંકરીને જમણી બાજુકરતાં ડાબી બાજુએ વધારે હોયછે. એમાં માથાંથી તે પગસુધી શરીરની એક બાજુનો ભાગ તદ્દન જીરો થઈ જાયછે, અંને તેની ચૈતન્યશક્તિ તદ્દન જતી રહેછે, અંને દરદીને તે ભાગઉપર કશું પણ લાગતું નથી. વળી તે ભાગની હાલચાલશક્તિ પણ બિલકુલ જતી રહેછે. તથા જે ભાગઉપર લકવો થયો હોયછે, તેની બીજી બાજુનો મોહોડાંનો ભાગ તેથી ખંચાઈ જાયછે, અથવા ફરી જાયછે.

સંખબ.—આ દરદ બેજાતનું હોયછે. પેટેલી જાતમાં પ્રથમ ભેજાંનો વરમ થઈ આવેછે, એટલે કે ભેજાંનો કોઈ ચોકસ ભાગ સુજી આવેછે, રાતો થાયછે, તથા તેમાં કુખાવો થાયછે, પછી તે ભાગની કોઈ ઝીણી નેસ તુટીને તેમાંનું લોહી ભેજાંઉપર પંથરાયછે, અંને તેમાંથી એકુ ગાંઠ બંધાયછે, અંને તેથી ભેજાંઉપર દબાણ થાયછે. આપ્રમાણે થયાથી તેટલો ભાગ પોતાનું કામ સારીપઠે કરી શકતો નથી, જેથી લકવો થવાઅગાઉ દરદી તદ્દન બેશુધ થઈ તુટી પડેછે, અંને ત્યારપછી લકવો જણાયછે. શરીર ઘાચું ગરમ રહેછે. આ જાતનાં લકવો ઘાચુંકરીને જીવાન તથા મન્યુત બાંધાવાળાં માણસોમાં સાધારણ હોયછે. મુખ્યકરીને જે જીવાન માણસ ઘણો દારૂ પીએછે, જરાજરામાં ઉસ્ફેરાઈ જાયછે, ભેજાંનેલગતું કામકાજ ઘાચું કરેછે, તથા ઘણી ચિંતા રાખેછે તેઓને થાયછે. ઘણીવેળા માથાંમાં જેરથી કટકો લાગ્યાથી પણ લકવો થાયછે. બીજી જાતનો લકવો યુવાં તથા જીવાન પણ નબળા બાંધાવાળાં માણસોને થાયછે. તેનું કારણ ઘાચુંકરીને નબળાઈ હોયછે. એવાં માણસોને ભેજાંનો વરમ થતો નથી. પણ તેનેબદલે ભેજું તવાઈને મલાઈ અથવા ખીરજેવું પોચું થાયછે, જેથી એવા દરદીનાં ભેજાંમાંથી નિકળતા તંતુઓ પણ કુર્બજ થઈ જાયછે, અંને એજ કારણથી હાથ, પગ, તથા મોહોડાંની ચૈતન્યશક્તિ, તથા હાલચાલશક્તિ તદ્દન જતી રહેછે. આ જાતનાં લકવામાં તાવનો જેર ઘણો હોતો નથી, પણ તેથીઉલટું શરીર થંડું રહેછે.

બીજાં ફેટલાંક કારણે, જ્યાંકે સિસાંની ધાતુ કોઈરીતે શરીરમાં દાખલ થયાથી, પારાની ધાતુ પુષ્કળ આધારમાં આપ્યાથી, અથવા તે ધાંધાનેલીધે શરીરમાં દાખલ થવાથી પણ લકવો થાયછે. અગરજે ચમક થવાથી, ઘણું થંડો વા માથાંને લાગવાથી, અથવા ફેફસાંનાં ખરજથી લકવો થાયછે, ત્યારે જો ભેજાંમાં ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે કાંઈ નુકસાન થયું નહીં હોયછે, તો તેવા દરદી ઉતાવળા સાજા થઈ શકેછે.

ઈલાજ ૧ જો.—લકવાનો ઇલાજ કરવાઅગાઉ જે બાજુએ તે થયો હોય, તેનીગમના હાથ પકડીને સાંધાઆગળથી, તથા પગ પકડીને ઘુટણઆગળથી વાળી જોતો, અને જો વાળતી વેળા તેઓમાં ઘણો ખંચાવો થતો જણાય, તથા તેઓ કડણુ લાકડાંજેવા જણાય, અને તેથી સેંદુલથી વાળી શકાય નહીં, તથા દરદી જીવાન અને સજીવત બાંધાતું હોય, તેને દારૂ પીવાની ઘણી દેવ હોય, તો આ સઘળાઉપરથી સમજવું, કે તેને ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે ભેજાંનો વરમ થયોછે. એવી વેળાએ, એટલે કે સકતો થવાથી લકવો થયો હોય, તો દરદીને પેહેલાં એક ભારી જીલાય નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે બતાવીને ફકાડવો.

તેલેય	ઝેન ૧૦
દ્રોણાંબલ	ઝેન ૫
દ્રોણાંબલ ૫૯૫	ઝેન ૧૦

ઈલાજ ૨ જો.—અગરજે દરદી અશુધ થવાનેલીધે તેનાંથી કાંઈપણ ગળી શકાતું નહીં હોય, તો ૨ ટીપાં જમાલજોડાનાં તેલનાં ખાંડમાં મેળવીને તે જીભ ઉપર મુકવો, જેથી જીલાય લાગશે.

ઈલાજ ૩ જો.—ઝેરડાંડે તેલ આર્કેન ૨—આર્કેન આવ ટરપીનઝેન અમ્મા ૧ થી ૨—કાંજીનું પાણી આર્કેન ૧૦.

આ સઘળાંને મેળવીને તે પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવું.

ઈલાજો ૪ થા.—ખોચીઉપર “બ્લીસ્ટર” મુકવું, તથા જો માથું ગરમ હોય, તો તેઉપર બરફ ફેરવવું. આપ્રમાણે કર્યાપછી દરદી જો જરાપણ શુધીમાં આવે, તો તાવના જોર એછો કરવામાંટે પેહેલાં ઘણો હલકો ખોરાક આપવો, અને નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે દહાડામાં ચારવાર પાવી, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી.

મોલ્ડુશન આવ એમીટ્ર આવ એમોનીયા. આર્કેન ૧ થી ૧૫	
એપ્સમ સોલ્ટ	ગ્રામ ૬
મીરીટ આવ નાઈટ્રસ ઓક્સિડ	ગ્રામ ૨
ફેમકર પોટર	આર્કેન ૬

તાવ એછો થવાપછી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચારવાર પાવી, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી.

આઇયોડાઇડ આવ પોટાશીયમ	ઝેન ૫
મોલ્ડુશન આવ પરક્લોરાઇડ આવ મરક્યુરી. મીનીમ ૨૦	
કમ્પાઉન્ડ ડીકોક્શન આવ માર્માપેરીલા	આર્કેન ૧૫

આગળ દરદની વેળા માથાંઉપર જળો મુકવાનો ચાલ હોતો, પણ તેથી ઘણો અવ-
ગુણ થાયછે. એમ કર્યાથી નબળાઈ વધેછે, માંટે બનતાંમુધી જળો મુકવી નહીં.

અગરજો બુદ્ધિ, અથવા જીવાન પણ ઘણું નબળા બાંધાવાળાં માણસને આ
દરદ થાયછે, તો એવી વેળા દરદીનાં હાથ તથા પગ વાળી જોવાથી તેઓમાં બિલ-
કુલ ખેંચાવો જણાતો નથી, પણ તેઓ સાધારણ રીતપ્રમાણે હીલા હોયછે. અને
સેહેલાઈથી વાળી શકાયછે. એવી વેળા ઝાડો લાવવામાંટે જીલાબનેબદલે પિચકારી-
વડે દવા સફરામાં દાખલ કરવી, અને જો તેથી ઝાડો સાફ નહીં આવે, તો નીચે
જણાયાપ્રમાણે એક હલકો જીલાબ આપવો.

ઈલાજે ૫ માં.—૧૫ મઝ્ઝો એરંડીઉં તેલ, અથવા ૫ ગ્રેન
“કેલોમેલ,” અથવા ૪૦ ગ્રેન “પાઉડર આવ રૂહબાર્બ” તથા ૩૦ ગ્રેન
“કેલસાઈન્ડ મેગનીશીયા” આ બંધેને મધમાં મેળવીને તે ચટાડવું.

ઈલાજ ૬ ઠો.—સકતાનું જોર ઓછું થાય, અને દરદી શુધીમાં આવે,
એટલામાંટે શક્તિ આવે એવો ખોરાક આપવો, જોવોકે કુધ, ઇડાં, સેરવો, ઇત્યાદિ.
અગત્ય જણાય, તો “વાઈન” પાવો. સવારસાંઝ મગરનું તેલ પાવું, તથા
દિવસે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે,
દહાડામાં ચારવાર પાવી.

કારબોનિટ આવ એમોનીયા..... ગ્રેન ૨૦

ક્રમપાઉન્ડ ટીકચર આવ લેવેન્ડર... દ્રામ ૨

ડીકોક્ચન આવ સીન્ડ્રોના..... આઉન્સ ૬

ઈલાજે ૭ માં.—આ દરદ ઘણુંકરીને કદાચજ તદન સાજું થાયછે.
ઘણુંકરીને થોડા મહિના વિત્યાકેડે હાથમાં શક્તિ આવવા માંડેછે ખરી, પણ
તેમ પગમાં આવતી નથી, અને દરદીને તદન સાજો થવાને કોઈવેળા એક
વર્ષથી પણ વધારે વખત જોઈએછે. એટલામાંટે સકતો થવાપછી એકથી બે મહિના
વિત્યાકેડે જો હાથપગમાં બિલકુલ ખેંચાવો નહીં જણાય, તો દરદીને વિજળીનો
સંચો આપવો, તથા હાથપગનાં માંસનાં લોચાંઓમાં ચૈતનશક્તિ, તથા હાલચાલ
શક્તિ પુરતી આવે, એટલામાંટે તેઓની ચંપી કરવી, તથા ૧ આઉન્સ “ઓઈલ
આવ ટરપીનટાઈ,” તથા ૩ દ્રામ “ટીકચર આવ કેનહેરીડીસ,” આ બંધેને મેળ-
વીને તે, અથવા કપુરનું તેલ, “લીનીમેન્ટ આવ સોપ,” આ ત્રણમાંહેલી ગમેતે
એક દવા, અથવા હરકોઈ એવું બીજું તેલ ચોપડવું, તથા નીચે જણાવેલી દવા-
ઓને સારીપદે મેળવીને, તેની આઠ ગોળીઓ બનાવી, બે ગોળીઓ, દહાડામાં
ચારવાર ગળાવવી, અને તે ઘણુંમહિનામુધી ચાલુ રાખવી.

એકમટ્રેન્ડ આવ નક્સ વૉમીકા..... ગ્રેન ૨

મલકેટ આવ કુમ્મીયા..... ગ્રેન ૬

ડીડ્યુરડ આવરન..... ગ્રેન ૮

પેપસીન..... ગ્રેન ૮

એકમટ્રેન્ડ આવ જોનક્સીયન..... ગ્રેન ૬

ચેતવણી—અગરજો ઉપલી “એક્સપ્રેક્ટ આવ નક્ક વાંમીકા” નામની દવા દશથી પંદર દહાડાસુધી પાચાપછી હાથપગમાં ખેંચતાણ થાય, તો વચ્ચે બેથી ત્રણ દહાડાનો ગાળો નાખીને પાછી પાવી ચાલુ કરવી.

ઈલાજ ૮ મો.—અગરજો લકવો જીનો થયો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓને સારીપહે છુંદીને તેનો બારીક લુકો કરવો, અને ત્યારપછી તેમાં ૪૦ તોલા મધ, તથા ૧ શેર પાણી, આ બંને ઉમેરીને આ સઘળાંને ગરમ કરવું. પાખ જેવું થાય, કે ૦૫ થી ૧ દીરમજેટલું, દહાડામાં બેવાર ખવાડવું.

ઝેરીકચુરો તોલા ૨—ગુલે ગાવજુમાન તોલા ૧—મરકચુર તોલા ૧—કિમંત ખુદુમ તોલા ૧—ફરીઓ મુંદર તોલા ૧—મકાફુલ તોલા ૧—એલમી તોલા ૦૫—સુખડનો મોદર તોલા ૦૫—લવંગ તોલા ૦૫—સુકા આમળા તોલા ૧૫—લીમજી હરડે તોલા ૧૫—કોપર (ક્રામલ) તોલા ૧—ચત્રગુર્જનો મગજ તોલા ૧.

ચેતવણી.—ઉપલા કોઈપણ ઈલાજોમાં “એક્સપ્રેક્ટ આવ નક્ક વાંમીકા,” અથવા ઝેરીકચુરાની દવા આવે, અને તે થોડા દિવસ ચાલુ રાખ્યાથી જો અજવાળું જાવાય નહી, કોઈનાં બોલવાથી કાનમાં ઘોંગાટ થાય, શરીરને હાથપગીક લગાડવાથી તેમાં દુખાવો થાય, તથા શરીરનાં કોઈ પણ ભાગમાં ખેંચતાણ થાય, તો એ દવા તરત બંધ કરવી. વળી એ ઝેરી દવા વાપરતીવેળા ઘણી સંભાળ રાખવી જોઈએ.

ઈલાજ ૯ મો.—અગરજો ઉપલી કોઈપણ દવાથી કળો ગુણુ નહીંજ જણાય, તો બોમ્બીઉપર પોત ચુકવો.

ઈલાજો ૧૦ માં.—કોઈવેળા દાંત કોહેલા હોવાથી મોહોડું એક બાજુએ ફરી જઈને મોહોડાંનો લકવો થાયછે. અગરજો એમ થાય, તો દાંતોની તપાસ કરી કોહેલા દાંતો કાઢાડી નખાવવા, અને “આઈલ આવ ટરપીનટાઈન,” અથવા “લીનીમેન્ટ આવ સોપ” ગાલઉપર બાહારથી લગાડવું.

અગરજો કરમનેલીધે બચ્ચાંને લકવાનીપહે અસર જણાય, તો “કરમ” નાં મથાળાંહેલની બાબદમાં જણાવેલા ઈલાજો કરવા.

અગરજો ચમકનાં મરજનેલીધે લકવાનીપહે અસર જણાય, તો “ચમક” નાં મથાળાંહેલની બાબદમાં જણાવેલા ઈલાજો કરવા.

શરીરનીનિરચનાં અર્ધી ભાગનો ફાલેજ અથવા લકવો.

(પેરપ્લેજીઆ=Paraplegia.)

નીશાની.—શરીરનોહેલો અર્ધો ભાગ, એટલે કે હુંડીથી તે પગસુધી તદન ચેતનશક્તિ અથવા હાલચાલશક્તિવિનાનો થઈ જાયછે, પગો તથા જાંગો ખેંચાયછે તથા ઉડ્યા કરેછે, તેઓમાં આકરાં આવેછે, તેઓ કોઈવેળા ઘણાં ગરમ અને કોઈવેળા ઘણાં થંડા લાગેછે, તેઓ બિલકુલ ઉંચકાતા નથી, અને તેઓમાં ચમટો તોડ્યાથી તે દરદીને બિલકુલ લાગતો નથી. અગરજો કંમરસુધી દરદતું જોર હોયછે, તો દરદીને પોતાનીમેળે પિસાબ અથવા ઝાડો થઈ જાયછે, અને તેપ્રમાણે

બિછાણાંમાં વારંવાર થયા કરેછે, કંમરનીઆસપાસ જાણે દોરડાંજેવું કાંઈ મન્યુત બાંધ્યું હોય એમ દરદીને જણાયછે, અને છેલ્લે બિછાણાંમાં પડી રહેતાં બરડામાં તથા કંમરમાં નહારી જાતનાં ચાકાં પડી આવેછે.

સખબ.—આ જાતનો લકવો બરડાનાં કાંઠાની ગુરમાં, અથવા ગુરનાં ચિકટ ઢાંકણાંમાં વરમ થવાથી, અથવા બંધેમાંસાથે વરમ થવાથી થાયછે. કોઈ વેળા નબળાઈથી પણ થાયછે. વળી કોઈ વેળા કરમ થવાથી, બરડાનાં કાંઠાનું હાડકું સડવાથી, અથવા તેઉપર જબરો માર પડવાથી, બારીએથી અથવા હરકોઈ ઉંચી જગ્યાએથી પડી જવાથી, ગુરદાનાં વરમથી, અથવા હાથરસ કીધાથી પણ આ દરદ થાયછે.

ઈલાજ ૧ લો.—અગરજો બરડાનાં કાંઠામાં વરમ થયો હોય, અને તેથી તેઉપર ઠોકવાથી દુખાવો થતો હોય, તો પેહેલે એક જીલાબ આપવો, તથા બરડાનાં કાંઠા તથા બોચીઉપર એકથી બે દહાડાસુધી બરફ મુકયા કરવું. અને ત્યારપછી આસરે આઠ ઇંચ લાંબી “બેલેડોના પ્લાસ્ટર” ની આગળી બનાવીને તેઉપર મુકવી, તથા ૨ ટ્રેન “એક્સટ્રેક્ટ આવ બેલેડોના,” તથા ૧૦ ટ્રેન “એક્સટ્રેક્ટ આવ જનશીયન,” આ બંધેને મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બનાવી, અઠ્ઠેકી ગોળી, દહાડામાં ચારવાર, દર ત્રણ કલાકે પાણીસાથે ગળાવવી. આ ગોળીઓ દશથી પંદર દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી.

ઈલાજો ૨ જો.—અગરજો ઉપલા ઈલાજ ૧ લાથી કશે ગુણુ નહીં જણાય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ચાર ભાગો કરી, અઠ્ઠેકો ભાગ, દહાડામાં ચારવાર પાવો.

લીડનીડ એક્સટ્રેક્ટ આવ અરગટ.....	ગ્રામ	૧
બોમ્બાર્ડ આવ સોડીયમ.....	ટ્રેન	૪૦
ટ્રોક્વર આવ સીન્કોના	ગ્રામ	૨
મનિક્કુમન આવ ચીરેટા	આઉન્સ	૬

અથવા ૫ ટ્રેન “અરગટ આવ રાઈ” નો લુકો, દહાડામાં ચારવાર ફકાડવો. આ દવાઓ ઓછામાંઓછો એક મહિનોસુધી ચાલુ રાખવી, તથા સવાર-સાંઝ મગરનું તેલ પાવું.

ઈલાજ ૩ જો.—અગરજો થોડાં અડવાડીયાંમાં ઉપલા બંધે ઈલાજોથી કશે ગુણુ નહીં જણાય, તો ૫ ટ્રેન “આઇથોડાઇડ આવ પૉટાશીયન,” પાણીમાં મેળીને, દહાડામાં ત્રણથી ચારવાર પાવું, તથા મગરનું તેલ સવારસાંઝ પાવું.

ઈલાજો ૪ થો.—અગરજો હાથપગમાં બેંચાવો થતો હોય, તથા આંકરાં આવતાં હોય, તો ઉપલા ઈલાજ ૩ જોમાં જણાવેલી દવાઓનીસાથેજ તાણુતોડ નરમ પાડવામાંટે ૯ ટ્રેન “એક્સટ્રેક્ટ આવ હાઇપોસાએમસ,” અથવા ૨ ટ્રેન “એક્સટ્રેક્ટ આવ હેમલૉક,” અથવા ૨ ટ્રેન “એક્સટ્રેક્ટ આવ ઇન્ડીયન

હેમ્પ,” આ ત્રણમાંથી ગમે તે એક દવા તેનાં જણાવેલા વજનમાં લેઈને, તેની છ ગોળીઓ બનાવી, બે ગોળીઓ, દહાડામાં ત્રણવાર ગળાવવી.

ઉંઘ લાવવામાંટે અફીણની દવા આપવી નહીં.

ઈલાજો ૫ માં.—અગરજો પિસાબ બંધ થઈ ગઈ હોય, તો સળી મુકીને પિસાબ બાહાર કાઢાડવી. ખોરાક સારો આપવો, ભુખ લાગવામાંટે “બીર,” “પોરટર,” અથવા “વાઈન” પાવો. પગો તથા જાંઘોની ચંપી કરવી, તેઓની નિરુચ્ચે મોઢા તકીયા મુકીને બિમારને સુવાડેલોજ રાખવો, તથા તેઓઉપર “આઈલ આવ ટરપીનટાઈન,” “લીનીમેન્ટ આવ સોપ,” વગેરે દરરોજ ચોપડવું, અને વિજળીનો સંચો આપવો.

અગરજો નબળાઈને લીધે બરડાનાં કાંડાની ગુર ખીરજીવી પોચી થવાથી આ જાતનો હેઠલા અર્ધો શરીરનો લકવો થાયછે, તો બરડાનો કાંડો ફોકવાથી તેમાં દરદ થતું નથી. અગરજો એમ જણાય, તો શક્તિ આપવાની દવા પેહેલાં આપવી, અને “અરધાંગ. પ્રાક્ષેજ. લકવો.” નાં મથાળાંહેઠલની બાબદમાં **ઈલાજો ૭ માં** મધે જણાવ્યાપ્રમાણે “એકસ્ટ્રેક્ટ આવ નક્સ વૉમીકા” ની ગોળીઓ ગળાવવી, અથવા ૧ ચમચી “કેમીકલ ફ્લુ” પાણીસાથે સવારસાંઝ પાવું, અથવા ૧૦ થી ૧૫ ટીપાં “ટીકચર આવ સ્કીલ,” પાણીમાં નાખીને, દહાડામાં ચારવાર પાવાં. ગરમ પાણીનાં વાસણમાં ગંધક નાખીને તેમાં દરદીને દરરોજ અર્ધો કલાકસુધી બેસાડવો, તથા જો તેને હાથરસ કરવાની ઘણી અવગુણ કારક ટેવ પડી હોય, તો તે છોડાવવી.

ઈલાજો ૬ ઠા.—અગરજો શરીરનો અર્ધો ધડનો લકવો ઘણું દહાડાને જીનો હોય, તો લકવાવાળા ભાગમાં શક્તિ આપવામાંટે નીચે જણાવેલા ઈલાજ કરવો.

નાઈટ્રેટ આવ સીલવર..... ગ્રેન ૬
એકસ્ટ્રેક્ટ આવ નક્સ વૉમીકા..... ગ્રેન ૧૨
એકસ્ટ્રેક્ટ આવ લેનથીયન..... ડ્રામ ૧

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની ૨૪ ગોળીઓ બનાવી, અંકેકી ગોળી દહાડામાં ત્રણ વખત પાણીમાં ગળાવવી.

ચેતવાણી.—ઉપર જણાવેલી “નાઈટ્રેટ આવ સીલવર” નામની દવા ઝેરી છે, માટે સંભાળીને વાપરવી, અને એ દવાની ગોળીઓ એક અઠવાડિયું ચાલુ રાખીને, બંધ કરવી, અને ૨ થી ૪ દહાડાનો ગાળો નાખીને થાછી ચાલુ કરવી. એ પ્રમાણે એ ગોળીઓ ઘણા દહાડા સુધી પગમાં શક્તિ આવે ત્યાંપર ચાલુ રાખવી.

ઝેરીકચુરાનાં ખીનનો બુકો ડ્રામ ૭ા—કાળાં મરી ડ્રામ ૧—હરડે ડ્રામ ૨ા.

આ સઘળાંનો ઝીણો ભુકો કરીને, ૫ થી ૧૦ ગ્રેનજેટલો, દહાડામાં ત્રણવાર ફકાડવો, તથા જો ઝેરીકચુરાથી હાથપગમાં તાણ થાય, તો આ દવા એકદમ બંધ કરવી, અને વચ્ચે થોડા દિવસનો ગાળો નાખીને પાછી આપવી.

પારાની ધાતુ શરીરમાં જવાથી થતો લકવો.

(મરક્યુરીયલ પૉલઝી=Mercurial Palsy.)

નીશાની.—આ જાતનાં લકવામાં દાંતો કાળા મારી જાયછે, ચામડીનો રંગ ભુરો થઈ જાયછે, મોઢાંડાંઉપર લકવાની અસર થવાથી ખારાક સારીપડે ચવાતો નથી, દરદી તોતડું બોલેછે, હાથપગમાં શક્તિ રહેતી નથી, તેઓમાં આંકરાં આવેછે, તથા તેઓની ચૈતનશક્તિ તથા હાલચાલશક્તિ પણ ઓછી થાયછે.

સમ્બન્ધ.—જેઓનાં આધામાં અઘટિતરીતે પારાની ધાતુ આવી હોય, તથા જેઓનો ધંધો પારાની ધાતુનેલગતો હોયછે, જેવાકે આરસીનાં કાચઉપર પારો ચઢાવનારાઓ, ચળકતા “કાર્ડ” બનાવનારાઓ, વાયુમાપકયંત્ર બનાવનારાઓ, વગેરેનાં શ્વાસમાં પારાની ધાતુનો બાફ જવાથી આ જાતનો લકવો ઘણુંકરની થાયછે.

ઈલાજો.—૫ ગ્રેન “આઈયોડાઈડ આવ પૉટાશીયમ,” પાણીમાં ભેળીને, દહાડામાં ચારવાર પાવું, અને તે ઘણું દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું, ખારાક સારો આપવો, દરદીને ખુલ્લી હવામાં ફરવા મોકલવો, તથા અખલતાં પાણીમાં ગંધક નાખીને તેનો બાફ સવારસાંઝ આપવો.

સિસાંની ધાતુ શરીરમાં જવાથી થતો લકવો.

(લેડ પૉલઝી=Lead Palsy.)

નીશાની.—દાંતનાં પારાઓનીઆસપાસ નીળા રંગની રેષા થયેલી જણાયછે, હાથનાં પોહાંચાનાં માંસનાં લોચાઓ મરજીપ્રમાણે હાલવી શકાતા નથી, પણ તેઓ બિલકુલ જુડા થઈ બધું નિચ્ચે ઝુલાયા કરેછે.

ઈલાજો.—“આઈયોડાઈડ આવ પૉટાશીયમ” પીધામાં આપવું, અથવા ૨૦ થી ૩૦ ગ્રેન “થ્રોમાઈડ આવ પૉટાશીયમ,” પાણીસાથે ભેળવીને, દહાડામાં ત્રણવાર પાવું, તથા ૧૫ ટીપાં “ડાઈલ્યુટેડ સલ્ફ્યુરીક આસીડ,” પાણીમાં ભેળીને સવારસાંઝ પાવો, અથવા અખલતાં પાણીમાં ગંધક નાખીને તેનો બાફ બિમારને આપવો, તથા દરીઆઆગળની હવામાં રાખવો.

ધુજતો લકવો, રાશી.

(પેરેલીસીસ એજીટેન્સ, ટ્રેમર, ઓર શેકીંગ પૉલઝી=Paralysis Agitans, Tremor, or Shaking Palsy.)

નીશાની.—આ દરદમાં બિમારનાં હાથો, પગો, માથું, અને ધીમેધીમે આખું શરીર સઘળો વખત ધુજ્યા કરેછે, જેથી તે સિધો ઉભા રહી શકતો નથી, માંસનાં લોચાઓ માંહેલી ચૈતનશક્તિ પણ ઓછી હોયછે. આ દરદ ઘણુંજ ધીમેધીમે વધેછે, અને ઘણો વખત વિત્યાકડે શરીર એટલુંતો ધુજેછે, કે તથી

બિમારથી સારીપદે સુધ શકાતું નથી, ખોરાક સારીપદે ચવાઈ, અને સેહેલથી ગળાઈ શકાતો નથી. પાંદડું ખોલાતું નથી, પિસાબ અને ઝાડો પોતાનીમેળે તેની જાણવિના થઈ જાયછે, અને શેઠ બકારો કરી બિમાર તદ્દન બેશુધ થઈ મરણ પામેછે.

ઇલાજો.—બિમારને ચોખ્ખી દવામાં રાખવો, શક્તિ આવે એવો ખોરાક આપવો, જે ટાહાડ નહીં વાગે, તે દરરોજ થંડું પાણીથી નહવાડવો, તથા સવારસાંજ મગરતું તેવ પાવું. શક્તિ આવવામાંટે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ કરી અઢેકી ગોળી, દહાડામાં ચારવાર ગળાવવી.

ડીડુરડ આયરન.....	ઝેન ૪ થી ૮	એકમટ્રેક્ટ આવ નક્ક વૉમીકા..	ઝેન ૨	
પેલેરીમિન્ટ આવ ઝીંક...	ઝેન ૬		લેટો પેપરીન	ઝેન ૨૦
મનકેટ આવ કુર્નીયા...	ઝેન ૬		એકમટ્રેક્ટ આવ લેનથીયન ..	ઝેન ૨૦

અગરજે એચની ઘણી થતી હોય, તે કોઈ કોઈ વેળા ૧ ઝેન અફીણની ગોળી બતાવીને તે પાણીસાથે ગળાવવી. કેટલીક વેળા સંચાથી વિજળી આપ્યાથી પણ શુણ થાયછે. બરડાનાં કાંડાઉપર “કમપાઉંડ લીનીમેન્ટ આવ મસટર્ડ,” અથવા “કમપાઉંડ લીનીમેન્ટ આવ કેમફર” દરરોજ લગાડવું, અને જે તેથી ઘણી અગત બળે, તે વચ્ચે થોડા વખતનો ખાંચા નાખીને પાછું લગાડવું. ગરમ પાણીમાં ગંધક નાખીને તેમાં બિમારને કંમરસુધી અથડી કલાક, દરરોજ બેસાડવો.

દિવાનાપણું, અથવા ઘેલાપણું.

(ઇન્સેનીટી, આર મેનીયા=Insanity, or Mania.)

દિવાનાપણું અથવા ઘેલાપણું એ એક સર્વેને જાણીતી બિમારીછે. આ બિમારીનાં ઘણાં વર્ગોછે, અને તેઓ જુદાજુદા ભાગોમાં વહેંચાયલાછે, પણ તે સઘળાંનું વિસ્તારીને બ્યાંન કરવાને આ જગ્યાએ નહીં બનેએવું હોવાથી બનતાં સુધી ટુંકમાં તેઓનું વર્ણન કર્યુંછે.

એકજાતનાં દિવાનાપણાંમાં ભ્રાંતીની શક્તિ સઘળી નહીં, તોયપણુ ઘણીએક રીતે બગડેલી હોયછે, અથવા તેમાં બિમારને કોઈ ચાકસ જાતનો વેહમ આચા કરેછે, અથવા કોઈ ચાકસ વિચારમાં તે હંમેશાં શુંથાયલું રહેછે, જેને અંગ્રેજીમાં “મૉનોમેનીયા” (Monomania) કરી કહેછે. એવા વિચારો બિમારની મરજીને જીતી લેછે, અને તેની યુદ્ધી એવા ખોટા વેહમો અને વિચારોને પોતાનાં ભ્રાંતીમાંથી ખસેડી શકતી નથી. બિમાર પોતાનાં જોસાઓને પોતાની સત્તામાં રાખી શકતું નથી, આ પૃથ્વીમાં નહીં હોયએવી વસ્તુઓ તથા બાબદોને તેઓ ખરેખરછે એમ તે માનેછે, અને તેના ખોટા વિચાર મનમાં રાખેછે. થંડી વસ્તુને ગરમ, તથા ગરમને થંડી, સર્વેથી નાહાની વસ્તુઓને સર્વેથી મોટી, તથા સર્વેથી મોટી ને સર્વેથી નાહાની, ઇત્યાદિ કહેછે, તથા પોતે તેમ ખડું માનેછે. આ જાતનાં ખોટા વિચારોને અંગ્રેજીમાં “ડીલ્યુઝન” અથવા “હેલ્યુસીનેશન” (Delusion or Hallucination) કરી કહેછે.

વળી ફેટલીક વેળા હુસ્તીમાં હોયએવી વસ્તુઓને બિનાર પોતાની આંખ, કાન, અથવા બીજી ઈન્દ્રિય સાંભળતાવડે બિલકુલ જુદું રૂપ આપેછે. એવી રીતનાં વેહેમોને અંગ્રેજીમાં “ઇલ્યુઝન” (Illusion) કરી કહેછે, જેવુંકે બિનાર પોતાને કાચનું બતાવેલું સમજેછે, અને તેટલામાંટે રખે તેનું કાચનું શરીર ભાગી અથવા કુટી જાયએવી ધાસ્તી રાખીને ઘણી સંભાળથી તે હાલચાલ કરેછે. વળી ફેટલાકોનાં દિલમાં ભૂતપ્રેતનોજ વિચાર એસી જાયછે, અને ફેટલાકો પોતે પરમેશ્વરછે એમ માનેછે, અને પોતાને ઘણુંજ પવિત્ર સમજીને એવી પોતાનાં ભેજાંની અધુરી અવસ્થામાં તે સામાં કોઈ નિર્દોષ માણસને પાપી ગણેછે, અને તેને મારી નાખવાનો પોતાનો ધર્મ હોય એમ સમજીને તેનું પુનઃવટીક કરેછે, અને એરીતે ઉપજતા પુષ્કળ જોરસાઓને દાખવાને તે પોતાનાં ભેજાંની નબળી અવસ્થાનેલીધે અશકત હોયછે.

એવાં “મૌનોમેનીયા”વાળાં માણસો કોઈ એકસબ બાબદોમાં દિવાનાં હોયછે, અને બીજી બધી બાબદોમાં તેઓનું ભેજું સાજું હોયછે. તેઓ પોતાનાં ઘર તથા કુટુંબનેલગતું કામકાજ ઘણું સારી રીતે કરેછે, પોતાની પ્રિય અથવા પ્રિય, તથા અચ્ચાંએઉપર તેઓ ઘણું દેવ રાખેછે, તથા ખર્ચખાટું પારખી શકેછે.

વળી ફેટલીકવેળા આ જાતનાં જોરસાઓવાળાં માણસો પોતાની સાંમેનાં માણસોને પોતાને એકું એકાંત એરડામાં બંધ કરવાને કાબાતમા કરેછે, કે જ્યથી તેઓનાં એવા જોરસાઓમાં કોઈનું પુનઃ થતું અટકે. આ જાતનાં ઘેલાપણાંને અંગ્રેજીમાં “હોમીસાઇડલ મેનીયા” (Homicidal Mania) કરી કહેછે.

વળી ફેટલાક એવા પુરૂષો પોતાને ગર્ભ રહ્યોછે એમ માનેછે, તથા ફેટલીક એવી સ્ત્રીઓ પોતે ગર્ભવંતી નહીં હોવા છતાં હોય એમ માનેછે.

આ જાતનાં દિવાનાઓનાં ભેજાંની તપાસ એકાએક થવી કડણુછે, કારણકે તેઓ ઘણીખરી બાબદોમાં બીજાં સાધારણ સાજાં માણસોનાં જેવાંજ હોયછે, પણ ઉપર જણાવ્યુંછે તેમ માત્ર કોઈ એકસ બાબદમાંજ તેઓને ખોટા વિચારો આવેછે.

વળી એક જાતનાં દિવાનાપણાંને અંગ્રેજીમાં “સુઇસાઇડલ મેનીયા” (Suicidal Mania), અથવા “ઓટોફો મેનીયા” (Autopho Mania) કરી કહેછે. એને “આપઘાત કરવાનું દિવાનાપણું” કહીયે તે સાથે, કેમકે આ જાતનાં દિવાનાપણાંમાં બિનાર પોતાની જીંદગીનાં ઘણાખરો વખત અતિશય સુસ્તી, શોક, ઉદાસી, ધાસ્તી, તથા નાસિપાસીમાં કાહારેછે, તે બાહાર ફરવા-હરવાને બદલે એકજ એકાંત જગ્યાએ પડી રહેવાને ઘણું ખંતી હોયછે, અને હવે પછી શું શું કાંઈ તેનાંઉપર પડશે તેના વિચાર કર્યા કરેછે. એવી અવસ્થામાં થોડો વખત કાહાડવાપછી તેને એક જાતનો આપઘાત કરવાનો જોરસો થાયછે, જે તે અટકાવી શકતું નથી. આ જોરસો એકદમ થતો નથી, પણ ઘણાં દહાડા અથવા મહિનાઆગમચથી તે આપઘાત કરવાની ગોડવાણુ કરી કરેછે. આ જાતનાં દિવાનાઓને ઘણુંકરીને આપઘાત કરવા, અથવા કોઇવેળા બીજાનો જીવ લેવ

ખાટે એક જાતનું ધર્મનું દિવાનાપણું લાગેલું હોય છે. આ જાતનાં આપઘાત કરવાનાં દિવાનાપણુંમાં બિમાર અનેકરીતે પોતાનો અંત આણે છે.

એક જાતનાં દિવાનાપણુંમાં બિમાર પોતાનાં સઘળાં દ્રવ્યોના નાશ કરે છે, તથા પોતાનાં સ્થાવરનં આગ લગાડે છે. આ જાતનાં દિવાનાપણુંને અંગ્રેજીમાં “આરસોન” (Arsen) કરી કહે છે. વળી એવીરીતે નાશ કરતીવેળા તેઓ એમ માને છે, કે એવું કર્મ કરવાનં પરમેશ્વરે તેઓને સૂચવ્યું છે. આ જાતનાં દિવાનાપણુંને અંગ્રેજીમાં “પાયરોમનીયા” (Pyromania) કરી કહે છે.

વળી એક જાતનાં દિવાનાપણુંને અંગ્રેજીમાં “એરોટોમેનીયા” (Eroto-mania) કરી કહે છે. એવા દિવાનાપણુંને જે “પ્રીતિનલગતું દિવાનાપણું” કહીયે તે આલે, કારણકે આ જાતનાં દિવાનાપણુંમાં પુરૂષ અથવા સ્ત્રીને સંસાર-ભાગ કરવાનોજ વિચાર આવ્યા કરે છે. સ્ત્રીને બ્યારે આ જાતનું દિવાનાપણું લાગે છે, ત્યારે તેણી પોતાની લાજ છોડી દે છે, અને પોતાનાં શરીરનાં ચાકસ ભાગે ઉપર કથુંપણુ ટાંકણુ રાખતી નથી, તથા સર્વેથી નહારા અને ભાંડ શખ્તો રાત દિવસ આચરે છે. સ્ત્રીની એવી અવસ્થાને અંગ્રેજીમાં “નીમફોમેનીયા” (Nymphomania), તથા પુરૂષની એવી અવસ્થાને “સેટીરીએસીસ” (Satyriasis) કરી કહે છે.

વળી એક જાતનાં દિવાનાપણુંને અંગ્રેજીમાં “ક્લેપટોમેનીયા” (Kleptomania) કરી કહે છે. આ જાતનાં દિવાનાપણુંને “ચોરી કરવાનું દિવાનાપણું” કહીયેતો આલે. આ દિવાનાપણુંમાં બિમારનં પોતે અટકાવી નહીં શકાયએવો ચોરી કરવાનો જોસ થાય છે. કેટલીકવેળા પોતે નહીં ચોરેલી હોવા છતાં કોઈની કાંઈ વસ્તુ પોતે લુગડાંમાં ચોરી છે. અને તે તેનાં લુગડાંમાં ભરાઈ બેસી છે એવો ખોટો વિચાર રાખીનં પોતાના લુગડાંમાં હંમેશાં શોધ કર્યા કરે છે.

વળી એક જાતનું દિવાનાપણું, જેને અંગ્રેજીમાં “ડીઝીનેસ” (Dizziness) કરી કહે છે, તેમાં દિવાનું માણસ એમ માને છે, કે તેનું શરીર જાળ ચક્રરી ખાય છે, અથવા તેની આસપાસની સર્વે વસ્તુઓ જાળ કરે છે, જેકે તેનું કથુંપણુ હોતું નથી. વળી એ જાતનાં દિવાના માણસો હોજરીમાં જો જરાપણુ દુખે છે, તે એમ માને છે, કે તેમાં ઉંદર, સર્પ, દેડકા, ઇત્યાદિ જાનવરો ભરાવાથી આ પ્રભાણુ દુખે છે, અથવા જે માથું દુખે છે, તે એમ માને છે, કે ભેજાંમાં કીડા થયા છે, જેઓ ભેજું કોતરી ખાય છે.

વળી એક જાતનાં દિવાનાપણુંમાં બિમાર હંમેશાં સુસ્ત, શોકાતુર, તથા ધાસ્તીમાં બેસી રહે છે, કથું કામકાજ કરતું નથી, રાતદિવસ ખોટા વેહેમોના વિચાર કર્યા કરે છે, ધર્મનલગતી ચિંતા હંમેશાં રાખે છે, સારીપદે ઉઘટું નથી. અગરજો દિવાનો પુરૂષ હોય છે, તે પોતાની બાપડી તથા બચ્ચાંઓ, અને આ જગતનાં સર્વે સુખો તથા આનંદોઉપરથી તેનું દિલ એકદમ ઉડી જાય છે, બોલવા ચાલવાનું મુઠી દેધને એક દેકાણે મુંગો થઈને પડી રહે છે. કોઈવેળા એકાદ ચાકસ વસ્તુઉપર નજર રાખીને તે ટીકયાજ કરે છે. આ જાતનાં દિવાનાપણુંને

અંગ્રેજીમાં “ મેલેનકોલીયા ” (Melancholia) કરી કેહેછે. આ બિમારી એધે ઉતરતીછે, તથા તેમ થવાનાં કેટલાંક કારણો પણ હોયછે, જ્યાંકે ઘણીવેળા લાંબો વખતસુધી ઝાડો કબજ રહેવાથી, કુટુંબનાં કલેશકંકાસથી, પોતાનાં દ્રવ્યનો એકદમ નાશ થઇને તે જતી રહેવાથી, ધંધામાં મોટી ખોટ જવાથી, કોઈ ઘણું નબદીકનાં સગા અથવા પ્રિય સનેહીનાં મરણથી, ઇત્યાદિ કારણોથી તે એવી અવસ્થામાં આવી જાયછે. ઘણુંકરીને મળસકામાં આ જાતનાં દિવ નાઓને ઘણો જોરસો રહેછે, પણ બપોર પડતાં તે એછો થવા માંડેછે.

આ દિવાનાપણાંનાં ત્રણ વર્ગો નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે હોયછે.

૧ લો.—નોસ્ટેલજીક=(Nostalgic).

૨ જો.—હાઇપોકૉન્ટ્રીએકલ=(Hypochondriacal).

૩ જો.—રીલીજીયસ મેલેનકોલીયા=(Religious Melancholia).

૧ લો.—નોસ્ટેલજીક=(Nostalgic).

આ જાતનું દિવાનાપણું ઘણુંકરીને સ્વદેશ છોડીને પરગામ ગયેલાં માણસોને લાગેછે. તેઓ પોતાને દેશ પાછા ફરવાને અતિઘણું ચાહેછે. આ બિમારીમાં તે ઘણુંજ નબળું થઈ જાયછે. તેના જીવ ઉદાસ રહેછે, તે રડયા કરેછે, આપઘાત કરવા માગેછે, કામકાજ કરતું નથી, તેને અતિશય થાક સહેછે, પેટમાં દુખાવો થાયછે. માથુ ઘણું ગરમ, તથા આંખો રાતી હોયછે, અને નાડી ઘણી ઉતાવળી ચાલેછે. સૈન્યનાં સીપાહોને આ બિમારી ઘણી સાધારણ હોયછે, એમ લશકરી ડાક્ટરો જણાવેછે. એવા બિમારોને ઘણીવેળા લકવો થઈ આવીને તેઓ મરણ પામેછે, અથવા દિવાનાપણાંમાં આપઘાત કરેછે.

૨ જો.—હાઇપોકૉન્ટ્રીએકલ=(Hypochondriacal).

લાંબા વખતનાં અજીર્ણને લીધે આ જાતનું દિવાનાપણું લાગેછે. તેમાં બિમાર પોતાને લુલી જાયછે. તે જાણતું નથી, કે તે પુરૂષછે અથવા સ્ત્રી, પોતાનું નામ પણ લુલી જાયછે, પોતે માનેછે કે તેનો આત્મા ઈશ્વર નાહી, અને જો તેની સાંભાળ લીધી નહીં હોય, તો તે આપઘાત કરેછે.

૩ જો.—રીલીજીયસ મેલેનકોલીયા=(Religious Melancholia).

આ જાતનું દિવાનાપણું ધર્મનેલગતા જોરસાઓથી થાયછે. ઘણાં સરસ ધર્મશુરૂઓ, કે જોઓ જાહેર ધર્મસ્થાનોમાં લોકોસાંને ધર્મનેલગતું ભાષણ કરેછે, અને હવે પછીનાં દુઃખસુખનો ઘણો સારો ચિતાર આપેછે, તેઓનાં એવાં અસર કારક ભાષણો સાંભળવાથી કેટલાંક એકસ નબળી છાતીવાળાં માણસોઉપર તેની ઘણી માઠી અસર થાયછે, અને તેથી તેઓને આ જાતનું ધર્મનેલગતું દિવાનાપણું લાગેછે, એટલામાંજ એક જાણીતા ડાક્ટર એટકીન્સ તેમજ બીજા જાણીતા ડાક્ટરોનું એવું મત છે, કે લોકોની સુખસાંતીનિમાટે એવા ભાષણકર્તાઓને અટકાવવા જોઈએ.

કેટલીકવેળા હુ લાગવાથી, “ મેનીયા ” થવાથી. તાવ આવવાથી, બુદ્ધિપાથી, અથવા હરકોઈ બીજી બિમારીથી મેનની શક્તિ, અથવા બુદ્ધિ જતી રહેછે, ત્યારે તેને અંગ્રેજીમાં “ ડીમેન્ટશીયા ” (Dementia) કરી કહેછે. અગરજે તે એકદમ જતી રહેતી નથી, તો તે નબળી પડી જાયછે. આ બિમારીમાં સર્વેથી પેહેલાં સ્મરણશક્તિ ઓછી થાયછે, પણ પાછળથી તે બિલકુલ જતી રહેછે, તેનાં વિચારો ખાલી અને ભ્રમતા હોયછે, અને છેલ્લે બિમાર તદ્દન બુદ્ધિવિનાનો થઈ જાયછે. બુદ્ધિપામાં જ્યારે આ જાતની બિમારી થાયછે, ત્યારે તેને અંગ્રેજીમાં “ સીનાઇલ ડીમેન્ટશીયા ” (Senile Dementia) કરી કહેછે. જે માણસને પ્રથમ “ મેનીયા,” અથવા “ મૌનોમેનીયા ” થયા હોયછે, અને તે જો સામે થતા નથી, તો પાછળથી આ જાતની “ ડીમેન્ટશીયા ”ની અવસ્થામાં આવી પડેછે. અગરજે આ જાતની બિમારી જુની થાયછે, તો તે ડાક્ટર ટ્યુકનાં જણાવવાપ્રમાણે બિમારનું વિચારવંત અને ગભરાતવાળું મોહોડું, ખાલી તથા ચળકતી આંખો, અને કારણ વિનાનું હસવું, ઈત્યાદિ દેખાડી આપેછે, કે બેજી બિલકુલ ખાલી પડી ગયુંછે.

આ બિમારીનાં બે વર્ગો હોયછે. પેહેલા વર્ગમાં એટલે એ બિમારીની શુરૂઆતમાં બિમાર લગાર તોતડું બોલેછે, અને ચાલતી વેળા તેનાં પગો ભોંયસાથે ઘસડાયછે, પણ બીજા વર્ગમાં એટલે એ બિમારી જેમજેમ જુની થતી જાયછે, તેમતેમ બિમાર વધારે તોતડું બોલેછે, અને તેનાં શરીરની એક બાજુ ઉપર લકવો થઈ આવેછે, અને બુલ્બું બોલવાનેબદલે તે નહીં સમજ પરંપ્રેવા થોડાક સાદો કાહાડયા કરેછે. આ છેલ્લી અવસ્થાને અંગ્રેજીમાં “ પેરેલીસીસ આવ ધી ઈનસેન ” (Paralysis of the Insane), અથવા “ જનરલ પેરેલીસીસ ” (General Paralysis) કરી કહેછે. એવી અવસ્થામાં તેનો ઝાડો તથા પિશાબ બિછાણમાંજ થઈ જાયછે. આ બિમારી ઘણુંકરીને સાજી થતી નથી.

ધેલાં માણસને થતો લકવો.

(પેરેલીસીસ આવ ધી ઈનસેન=Paralysis of the Insane.)

આ ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે એક જાતનું દિવાનાપાનું હોયછે, જેમાં બિમાર માત્ર ધેલાં હોયછે, એટલુંજ નહીં પણ તેનાં શરીરની હાલચાલશક્તિ દિવસેદિવસ થોડીથોડી ઘટતી જાયછે, તેનાં માંસનાં લોચાઓમાં ઘણી નબળાઈ લાગેછે, ઈંદ્રિયોની શક્તિઓનાં તદ્દન નાશ થાયછે, તેની બુદ્ધિમાં અચરતી ઉપજવેએવો ફેરફાર થાયછે, તેને લકવો થાયછે, અને ફેફરામાં, તથા સ્કતામાં જેમ તાણ થાયછે, તેમ આ બિમારીમાં પણ થાયછે. ટુંકમાં કહીએતો તેનું આપું બેજી નબળું થઈને અતિશય પાતાળું થઈ જાયછે, જેથી બેજી તથા તેની વિચાર શક્તિ તદ્દન સુસ્ત બનેછે. એવી અવસ્થાને અંગ્રેજીમાં “ ઇમ્બેસીલીટી ” (Imbecility) કરી કહેછે.

જ્યારે તાણ થાયછે, ત્યારે લોહીની ગરમી પણ ઘણી વધેલી હોયછે, તો જોકે આ બિમારીની શુરૂઆતમાં તો તે ઘણુંકરીને હંમેશ કરતાં થોડી ઓછી

હોયછે. આ જાતનાં વધી પડેલાં દિવાનાપણુંથી બિમાર મરણ પામવાઅગાઉ ઘણીજ માઠી અવસ્થામાં આવી પડેછે.

રાખબ.—આ નહારી બિમારી અતિશય સંસારભાગ કર્યાથી, ઘણો અભ્યાસ કર્યાથી, અથવા માથાંમાં જોરમાં કૂટકો લાગીને તેથી બેજાન નુકસાન થયાથી થાયછે. આ બિમારી શ્રીમંત સ્ત્રીઓનાંકરતાં દરિદ્રી અવસ્થાવાળી સ્ત્રીઓમાં વધારે હોયછે, કારણકે તેણીઓને પોતાનું પેટ ભરવા, ઇત્યાદિ બાબદોની ઘણી ચિંતા રહેછે, તેમજ કામકરતાં માથાંમાં વાગવાનો સંભવ પણ તેણીઓને વધારે મળેછે, અને એજ કારણનેલીધે સ્ત્રીઓકરતાં પુરૂષોમાં આ બિમારી વધારે હોયછે. ઘણો દારૂ પીવાથી, આખી રાત રઝળીને ઉજાગરો કર્યાથી, અથવા કદાચજ એધે ઉતરીને પણ આ બિમારી થાયછે. કેટલીકવાર જીભાપાને લીધે તથા પારાની અથવા સિસાંની મેળવણીવાળી દવા પુષ્કળ ખાધાથી પણ આ બિમારી થાયછે. વળી આ બિમારી પાંત્રીસથી એકતાળીસ વર્ષની ઉંમરમાં ઘણી સાધારણછે, પણ પચીસ વર્ષથી એાઢી, અથવા સાઠથી સિત્તર વર્ષથી વધારે ઉંમરવાળાંને ઘણુંકરીને હોતી નથી. અગરજે આ બિમારી પુરૂષોમાં સેંકડે પચાસ જણાઓને થાયછે, તે સ્ત્રીઓમાં માત્ર પંદર જણીઓને હોયછે.

ઇલાજો.—દિવાનાઓને થતા લકવાનાં ઇલાજો જોકે કોઇ પણ ચાકસ નથી, તોયપણ જો બિમારની અવસ્થા ઘણીજ નબળી નહીં હોય, તે ઉંઘ, કે જ તેવીવેળા બિલકુલ આવતી નથી, તે લાવવામાંટે ડાક્ટર આંસ્ટીન મોટા વજનમાં “એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ હાઇપોસાએમસ” આપવાની ભલાંમણુ કરેછે. ૪૦ થી ૬૦ ગ્રેન “એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ હાઇપોસાએમસ” ની બે ગોળીઓ બનાવી, અકેકી ગોળી, સવારસાંઝ ગળાવવી, તથા સાદો, સક્રિતવાળો, અને સેહેલથી પચેએવો ખોરાક આપવો, બિમારનું બિઠાણું સ્વચ્છ રાખવું, તેને સવારસાંઝ સમુદ્રકાંઠે ફરવા મોકલવો કોઈપણ જાતની કસરત કરાવવી, તેનું મન હંમેશાં રમતગમતમાં રોકેલું રાખવું, તથા કોઈપણ જાતનો અભ્યાસ કરવા દેવો નહીં. શક્તિ આવે એટલામાટે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેનાં ચાર ભાગો કરી, અકેકો ભાગ, દહાડામાં ચારવાર, દર ત્રણ કલાકે પાવો, તથા એ દવા ઘણાં મહિના બલકે વર્ષસુધી ચાલુ રાખવી. વળી એઉપરાંત ૧ ચમચો મગરનું તેલ દુધમાં ભેળીને તે સવારસાંઝ પાવું.

ઝૉલ્યુશન આવ રટોકનીયા..... મીનીમ ૨૦
ફૌફેટ આવ આયરન..... ગ્રેન ૨૦
ડામલ્યુટેડ ફૌફેટ આસીડ..... મીનીમ ૨૦ થી ૩૦
મલકેટ આવ કુકનીયા..... ગ્રેન ૬
પાણી..... આઉંમ ૬

“મેલેનકૉલીયા” માં ગામડી વૈદો નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે દવા આપેછે.

અકુતીમુન ડામ ૫—ખીસકુઅિજ ડામ ૨—ઉમ્તે ખુદુમ ડામ ૩—ગાતરા ડામ ૩—
દય-જા ખાયા ડામ ૩—ગાતરાખાયા ડામ ૩—ખાતરા ડામ ૩—પાણી આઉંમ ૬૦.

પ્રથમ સઘળી દવાએને છુંદીને પાણીમાં સારીપઠે ઉકાળવી, અને આસરે ૨૦ આઉંસજેટલું પાણી બાકી રહે કે થંડું પારીને ગાળી કાઢાડવું, અને ત્યાર પછી તેમાંથી ૨ થી ૩ આઉંસજેટલું, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચારવાર પાવું. આ દવા બેજાનને શક્તિ આપેછે, એવા ગામડી વૈદ્યના વિચાર છે.

ઉપર જણાવેલા સાધારણ ઇલાજે રાતદિવસ ચાલું રાખવાથી ઘણીવેળા બિમારને શુભ થાયછે.

જન્મથી મૂર્ખ અથવા બુદ્ધીહીન.

(ઈડીયોસી=Idiocy.)

નીશાની.—કેટલાંક બાળકોનું બેજાનું જન્મથીજ સારીરીતે બનેલું હોતું નથી, ત્યારે તેવાં બાળકોમાં બુદ્ધી ઘણીજ થોડી હોયછે, અથવાતો કેટલીકવેળા બિલકુલ હોતી નથી. એવા બાળકો મોટપણે મૂર્ખ અથવા બુદ્ધીહીન નિકળેછે. એવાં માણસોની ચાલચલણ મોટપણે પણ બચ્ચાંનાજેવી હોયછે. તેઓને જરાપણ ખીજ્યાં હોય, તો તરત ક્રોધાયમાન થઈ જાયછે. તેઓનું શરીર બંધે બાજુએથી સારીરીતે સરખું હોતું નથી, હાંતો વાંકાચુંકા, હોઠો જડા, તથા તેઓ બાહાર નિકળી આવેલા હોયછે. પારા સુજલા. મોઢાંડું તદ્દન ખાલી તથા ઠોઠ, અને તેનો ઘાટ વાંકાચુંકા હોયછે. અગરજે તેઓ બેસેછે, તો પોતાનું શરીર ટેકવી શકતાં નથી, અને જો ઉભાં રહેછે, તો એણીગમપેલીગમ ડોળ્યા કરેછે. તેઓમાં વિચારશક્તિ, સાચુંમાનું ઓળખવાની શક્તિ, તથા સ્મરણશક્તિ બિલકુલ હોતી નથી. વાચાશક્તિ પણ ઘણી ઓછી હોયછે. એવાં માણસો ઘણુંકરીને આંધલાં, બેહરાં, અને મુંગાં હોયછે, અથવા તેઓને શેર દેખાયછે, થોડું સંભળાયછે, અને ઓછું બોલી શકેછે. એવાં મૂર્ખ માણસોને મોટે એક ઘણીજ આશ્ચર્યકારક બાબદ જણાયલીછે, અને તે એક જ એવાં માણસોને માથાંમાં જોરથી વાગેછે, અને તેથી બેજાનને નુકસાની થાયછે, તો તેમાંથી સાજાં થવાપછી કેટલીકવેળા તેઓમાં બુદ્ધી આવેછે, એટલુંજનહીં પણ બીજાં સાધારણ માણસોકરતાં તેઓની બુદ્ધી વધારે ખીજેલી હોયછે, અને તેવેળા તેઓમાંહલા કેટલાકો ઘણાં શિખેલા, તથા ડાણા થાયછે.

કેટલીકવેળા કેટલાંક માણસો એવાં હોયછે, કે તેઓની બુદ્ધી તથા સ્મરણશક્તિ બીજાં સાધારણ માણસોકરતાં ઘણી સરસ હોયછે, પણ તેઓ નીતિની બાબદમાં અતિશય નડારાં હોયછે, એટલે કે તેઓ ઘણાં ઘાતકી, નિર્દય, અને કડણ છાતીવાળાં હોયછે, તેઓ ભલાઈ, પવીત્રાઈ, અથવા દયા બિલકુલ સમજતાં નથી, જોયી એવી બિમારીને અંગ્રેજીમાં “મોરલ ઇડીયોસી” (Moral Idiocy) “નીતિનેલગતું દિવાનાપણું” કરી કેહેછે.

મૂર્ખ માણસોનાં માથાંનાં કદ ઘણુંકરીને નાહાનાં હોયછે, પણ ઘણીવેળા મોટાં માથાંવાળાં માણસો પણ મૂર્ખ હોયછે, મોટે હંમેશાં માથાંનાં કદઉપરથી એ પારખી શકાતું નથી.

સુવાવડમાં સ્ત્રીને થતું દિવાનાપણું.

(પ્યુએરપેરલ મેનીયા—Puerperal Mania.)

બાળકને જન્મ આપ્યાપછી તરતજ, અથવા જન્મ આપ્યાપછી ચારથી પાંચ દહાડા વિત્યાકેડે સુવાવડી સ્ત્રીને એક જાતનું દિવાનાપણું લાગેછે, જે મથાળે જણાવેલે નામે કહેવાયછે. કેટલીકવેળા તે બાળકને જન્મ આપ્યાઅગાઉ, અથવા જન્મ આપ્યાપછી ઘણું મહિના રેહીને પણ લાગુ પડેછે.

નીશાની.—આ બિમારીવાળી સ્ત્રી પ્રથમમાં ઘણું ગભરાત તથા બેચેની-માં રેહેછે, દિવાનાપણુંના જોરેસો ઘણું જોરમાં રેહેછે, તેણી ઘણી ઉસ્કેરાયલી, અથવા ઘણી શોકાકાતુર અવસ્થામાં કશું પણ બોલવાચાલવા વિના પડી રેહેછે, કશો ખોરાક પાણી લેતી નથી, પોતાનાં ભરથાર તથા બાળકોને ધિક્કારની આંખે જીવેછે, અને તેઓને જોતાંજ ઘણી ઉસ્કેરાઈ જાયછે, અને તેઓને મારી નાખવાને ચાહેછે, આપઘાત કરવાનો વિચાર કરેછે, સારીપદે ઉઘાતી નથી, તેણીનાં માથાંમાં જોરથી ઠોંસો મારેછે, કેટલીકવેળા તાવ પણ ચાલેછે, શરીરની આમડી સુકી તથા ગરમ રેહેછે, તેણીને પુરતું દુધ આવતું નથી, જીભઉપર જાડો થરો રેહેછે, નાડી ભરેલી અને ઉતાવળી ચાલેછે, ઝાડો કબજ રેહેછે, પિસાબ બરાબર થતી નથી, તથા દસ્તાન થોડું દેખાયછે.

રાખમ.—આ બિમારી ઘણુંકરીને નબળા બાંધાવાળી સ્ત્રીને થાયછે, અથવા જે સ્ત્રીને બચ્ચાંને જન્મ આપતી વેળા, અથવા જન્મ આપ્યાપછી ઘણું લોહી જવાથી, અથવા બીજાં કોઈ કારણથી નબળાઈ થઈ હોયછે, તે તેથી પણ થાયછે. જે સ્ત્રી જન્મ આપતી વેળા ઘણી કઠી પાને, તે સ્ત્રી ઘણી ઉતાવળી દિવાની બનેછે. એકવાર જન્મ આપતી વેળા જે એક સ્ત્રીને દિવાનાપણું લાગેછે, તે ઘણુંકરીને બીજી વેલા જન્મ આપતાં પણ તે પાછું દેખાયછે, એટલામાંજ તેવિષે આગમચથી સંભાળ રાખવાની ઘણી અગત્યછે. અગરજો આ બિમારીમાંથી સ્ત્રી સાજી થતી નથી, તે તેણી મરણ પામેછે, અથવા પોતાની જીંદગીનાં છેડા-સુધી દિવાનીજ રેહેછે.

ઈલાજો.—આ બિમારીવાળી સ્ત્રીને બિલકુલ એકાંત, અંધારા અને હવા-વાળા ઓરડામાં બંધ કરી મુકવી, તેણીનીપાસે તેણીનાં માબાપે, ભરથારે, બાળ-કોએ, અથવા કોઈ બીજાં નજદીકનાં સગાંઓએ જવું નહીં, પણ કોઈ તદ્દન અજાણી સ્ત્રીને તેણીનીઆગળ રાખવી. આ સ્ત્રી સઘળી વાતે મેહેનતુ, તથા માવજત કરી શકેએવી જોઈએ, અને તેણીને દિવાની સ્ત્રીની છેક નજદીક નહીં, પણ દુર બેસવા કહેવું, તથા તેણીનીસાથે વાત કરવા દેવી નહીં. દિવા-ની સ્ત્રીએ જે બાળકને જન્મ આપ્યો હોય, તેને બીજી દુધવાળી સ્ત્રીને ધવડા-વવું, અને દિવાની માતાઆગળ જરાપણુ જવા દેવું, અથવા તેણીને ધવડાવા દેવું નહીં, કારણકે દિવાની સ્ત્રી પોતાનાં બાળકને દેખીને વધારે ઉસ્કેરાયછે, અને તેથી દિવાનાપણુંના જોર વધેછે. વળી આ બિમારીવાળી સ્ત્રીને બનતાં-

સુધી ઘણો સાદો, પણ ખુશ્કારક ખોરાક આપવો. અગરજો તેણી ઘણીજ નબળી હોય, છલઉપર ઘણો થરો થતો હોય, તથા ઝાડો કબજ રહેતો હોય, તો પ્રથમ એકાદ હલકો જીવાળ આપવો, જોવોકે ૪ થેન “કેલોમેલ,” તથા ૨૦ થેન “રુહબાઈ” આ બંધેને મેળવીને, પાણીસાથે ફકાડવું, અથવા એરંડીયાં તેલના હલકો જીવાળ આપવો, અને ત્યારપછી “વાઈન” તથા ઈંડાંતી દાળ, તમા બંધેને મેળવીને તે થોડેથોડે વારે પાવું, તેમજ “બીફ્ટી,” કુધ, સેરવો, ઇત્યાદિ ખોરાક આપવો, તથા દવાતરીકે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈન ગ્લાસ ભરી, દર બેથી ત્રણ કલાકે પાવી.

કાર્બોનિટ આવ બિમાનીયા થેન ૩૦—સ્પીરીટ આવ નાઇટ્રસ ઇદર ડ્રામ ૨—કલોરીક ઇદર ડ્રામ ૨—ટીફચર આવ એકોનાઇટ મીનીમ ૬૦—ડીક્રોકથન આવ સીન્કોના આઈઝ ૬.

અથવા નીચેજણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

મજફ્ટ આવ કુર્મીયા	થેન	૬	ટીફચર આવ જીન્જર	ડ્રામ	૨
ડાઇલ્યુટેડ ફૉમફોરીક આસીડ. મીનીમ	૩૦	પાણી		આઈઝ	૬
ટીફચર આવ હાઇયોજાએમસ. ડ્રામ	૩				

આ બિમારીમાં ઉંઘ બિલકુલ આવતી નથી, અને તેથી બિમાર અતિશય ખારફાડ કરેછે, એટલામાં ઉંઘ લાવવી ઘણી અગત્યનીછે, માટે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે સઘળી પાઈ દેવી, અને જો અગત્ય જણાય, તો દર બેથી છ કલાકે ફરીથી પાયા કરવી. આ દવા ઘણીજ ગુણકારકછે.

હાઇડ્રેટ આવ કલોરલ	ડ્રામ	૦૧
પ્રોમાઇડ આવ પૉટાશીયમ	થેન	૨૦
પાણી	આઈઝ	૧૧

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, બ્યાંસુધી ઉંઘ આવે, ત્યાંસુધી દર ત્રણ કલાકે પાયા કરવી.

હાઇડ્રેટ આવ કલોરલ ડ્રામ ૧—ટીફચર આવ ઈંડીયન હેમપ ડ્રામ ૧—સ્પીરીટ આવ નાઇટ્રસ ઇદર ડ્રામ ૨—પાણી આઈઝ ૬.

અગરજો ઉપલી દવાઓ નહીં મળી શકે, તો ૧૫ થી ૨૦ મીનીમ “કલો-રોડાઇન,” પાણીમાં ડોહવીને પાવું, અથવા ૫ થી ૬ થેન “હાઇડ્રોકલોરેટ આવ ખૉરફીયા” ને ૧ ચમચી પાણીમાં મેળવીને તે ગળાવવું, અને જો અગત્ય જણાય, તો થોડા કલાક વિત્યાકેડે ફરીથી પાવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની બાર ગોળીઓ ખનાવી, અડ્ડેકી ગોળી, દર ચાર કલાકે ગળાવવી, અને ઉંઘ આવવામાંડે, કે તે બંધ કરવી.

એકસ્ટ્રેક્ટ આવ રૂઝેમાનીયમ થેન ૩—એકસ્ટ્રેક્ટ આવ હાઇયોજાએમસ થેન ૨૦—એકસ્ટ્રેક્ટ આવ હૉપ થેન ૪૦.

ઘણીવેળા ઉપર જણાવેલી કોઈપણ દવાથી કયો ગુણ નહીં થવાથી ઉંઘ મિલકુલ આવતી નથી, અને તેથી બિમાર પણ ચુપ પડી રહેવાવિના અતિશય ખાસ્કાઈ કરવાનું, કરડવાનું, અને બુમો પાડવાનું ચાલુ રાખેછે. અગરજે એમ થાય તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તે દરેક મેળવણીમાંથી બધે ટીપાં લેઈને, તે બંધેને મેળવીને, પિચકારીવડે ખભાંની ચામડીમાં દાખલ કરવું.

એસ્ટિટ આવ મોરશ્યા ગ્રેન ૧૦—સ્પીરીટ આવ વાઈન મીનીમ ૧૫—પાણી મીનીમ ૪૫.

આ સઘળાંને મેળવીને એક શિશીમાં ભરવું. આ મેળવણીને “સૉલ્યુશન આવ એસિટિટ આવ મોરફીયા” કરી કહેછે, તથા ૧ થી ૨ થી “સલફેટ આવ એટ્રોપીન,” અને ૨ દ્રામ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, તે બીજી જુદાં શિશીમાં ભરવું. આ મેળવણીને “લાઈકર એટ્રોપી સલફેટીસ” કરી કહેછે. ત્યારપછી આ દરેક મેળવણીમાંથી બધે મીનીમ લેવાં, અને તે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ખભાંની ચામડીમાં પિચકારીવડે મારવાં.

આ મેળવણીમાંહેલી “લાઈકર એટ્રોપી સલફેટીસ” નામની દવાના મુખ્ય ગુણ એછે, કે એકલી “મોરફીયા” ની પિચકારી ચામડીમાં મારીથી ઘણીવેળા ઉલટી તથા ઉછાળો થાયછે, પણ “એટ્રોપીન”ની મેળવણીવાળી દવાની પિચકારી ચામડીમાં મારીથી એવીરીતની ઉલટી તથા ઉછાળો થતો નથી.

ચેતવાણી.—ઉપર જણાવેલી “લાઈકર એટ્રોપી સલફેટીસ” નામની દવા અતિ ઊંચીછે, માટે ડાક્ટરશિવાય એ ઈલાજ કોઈ બીજા સાધારણ માણસે કદીપણ કરવો નહીં.

અગરજે ઉપર જણાવેલી કોઈપણ દવા નહીંજ મળી શકે, તો ૧૧ થી ૨ થી અફીણની એક ગોળી ખતાવી તે, દર ત્રણથી ચાર કલાકે, પાણીસાથે ગળાવવી.

અગરજે નાડી ઘણી નબલી હોય, અને એક મિનિટમાં હ્રમેસ કરતાં ઘણી વધારે ચાલતી હોય, અને “હાઈડ્રેટ આવ ક્લોરલ” અથવા “મોરફીયા” આપી નહીં શકાતું હોયતો, ૪૦ થી ૮૦ મીનીમ “પેરલડીહાઈડ,” અથવા, ૧૫ થી ૩૦ થી “ઇથરીકન” સાકરના શીરો નેળવીને પાવું, અને ઉંઘ નહીં આવે તો દર ત્રણ કલાકે, બે કે ત્રણ વખત પાવી ચાલુ રાખવી. અથવા ૦૧ થી ૧ દ્રામ “એમાઇલીન હાઈડ્રેટ” પાણીમાં મેળવીને પાવું.

ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે આ નકારી બિમારી ઘણુંકરીને જન્મ આપતી વેળા માતાએ ઘણું કષ્ટ ખમવાથી થાયછે, એટલામાંટે એવી વેળા જન્મખને તેમ ઉતાવળી તેણીને ગર્ભથી છોડવવામાંટે કોઈ કાબેલ ડાક્ટરને બોલાવવો.

દીવાના માણસની સાળું થવાની આરા કેટલી રખાય?

અગરજે દિવાનું માણસ પચાસ વર્ષનું, અથવા તેથી ઉપરનું હોય, અને તે એકદમ દિવાનું નહીં થતાં જો ધીમેધીમે થયું હોય, અને તેમ થવાનું કારણ કાંઈ ચોકસ બાબદવિષે ચિંતા કર્યાથી હોય, એકથી વધારે બાબદવિષે તેને જન્મ

શુભ વિચારો લાગેલા હોય, તેનું મન રાતદિવસ ધર્મનેલગતી બાબદોમાં ગુંથાયલું રહેતું હોય, તે નીતિ અને ધર્મનીજ બાબદોઉપર વિચાર કર્યા કરતું હોય, જે દિવાનું થવાઉપરાંત તેને લકવો અથવા ફેફરાંનો ખરબ થયો હોય, તેનાં કુટુંબમાં દિવાનાપણું એવે ઉતરેલું હોય, અથવા દિવાનું થવાપછી તેની આરોગ્યતામાં સુધારો થાય, તેનાં ગાલો અને મોઢોડું ખિલે, અને રાતું થાય તે શરીરે દોશું થાય, અને વજનમાં વધે, તેને સારીપદે લુખ લાગે, અને સારીપદે ઉઘાવાછતાં તેનું ભેજું જરાપણ સુધરે નહીં, તો જાણવું કે એવીરીતનાં દિવાનાં માણસો ઘણું-કરીને સુધર્યો નહીં, પણ જે એથીઉલટું તે વીસથી પચીસ વર્ષની ભરજીવાનીમાં હોય. દરરોજ ઘણો દારૂ પીવાની માહી રેવથી તે દિવાનું થયું હોય, અને આપણું સમજાયાથી તે પોતાની આ માહી રેવ એકદમ નહીં, પણ ધીમેધીમે છોડીદે, તેને એકદમ “મેનીયા” લાગ્યો હોય, દિવાનાપણુંસાથે તેને લકવો અથવા ફેફરાં થયેલું નહીં હોય, તેને સારીપદે ઉંઘ આવતી હોય, દિવાનાપણું ઘણાં લાંબા વખતનું એટલે ઘણાંમાંઘણું જાર ચલિનાથી વધારે વખતનું નહીં હોય, તેનાંઉપર લાંબા વખતનું ઘરનાંસારનેલગતું, અથવા એવુંજ કાંઈ બીજું કાંઈ પડ્યું નહીં હોય, દિવાનાપણું તેને એવે હતું નહીં હોય, પણ કદાચ પોતાનું કંઈ અથવા એવાંજ બીજાં કારણથી તે એકદમ દિવાનું થયું હોય, તો આ બયંકર બિમારી સાચી થવાની આશા રહેછે. આગળ “મેનીયા,” “ડીમેનશીયા,” તથા “મેલેનકોલીયા” વિષ જણાવ્યુંછે. આ ત્રણેય “મેનીયા” ઘણુંકરીને સાજો થઈ શકેછે. અથવા જે દિવાનું બિલકુલ સાજું થતું નથી, તોયપણ તે ઘણીરીતે સુધરી શકેછે, પણ “ડીમેનશીયા”વાળું માણસ કદીપણ સાજું થતું નથી. વેવાતની “મરે લ્યુનેટીક એસાઇલમ” નામનાં દિવાનાઓને રાખવાનાં ખાતાંમાં ત્રીસ વર્ષની ઉંમરવાળાં માણસોમાંથી “મેનીયા”વાળાં સેંકડે ૫૫.૦૨, “મેલેનકોલીયા”વાળાં સેંકડે ૩૧.૩૮, તથા “ડીમેનશીયા”વાળાં સેંકડે ૬.૯૦ અને “મોનોમેનીયા”વાળાં સેંકડે ૬.૭૦ સાજાં થયાં હતાં.

દિવાના પુરુષોકરતાં દિવાની સ્ત્રીઓ વધારે સાજા થઈ શકેછે, એમ ચોકસ જણાયવુંછે. વીસથી ત્રીસ વર્ષની ઉંમરવાળાં દિવાનાં સાજાં થઈ શકેછે, પણ પચાસ અથવા તેથી વધારે ઉંમરવાળાં દિવાનાં સાજાં થઈ શકતાં નથી. ઘણુંકરીને પુરુષમાં દિવાનાપણું પચીસથી પચાસ વર્ષનીવચ્ચે, અને સ્ત્રીમાં પાંત્રીસથી ચાલીસ વર્ષનીવચ્ચે હોયછે.

ફેટલીકવેળા કોઈ ઘણી નહારી જતનું દરદ થવાનેલીયે પણ માણસ દિવાનું થાયછે, જેવુંકે સ્ત્રીઓને દસ્તાનતની ગાંઠ મોટી થવાથી, અને તેથી વરખ થવાથી, પુરુષને કોઈ નહારી જતનું ભગંદર પડવાથી. ઘર થવાથી, ઇત્યાદિ. અગરજે એવાં કોઈ કારણથી માણસ દિવાનું થયું હોયછે, અને જે તેણે કોઈ દરદ દવાદારથી, અથવા વાટકાપથી સાજું થાયછે, તો દરદીનું ભેજું પણ પાછું દેકાણે આવી જાયછે.

ફેટલીકવેળા માત્ર થોડા દહાડાનુંજ દિવાનાપણું થાયછે, જેને અંગ્રેજીમાં “મેનીયા ટ્રેનઝીટોરીયા” (Mania Transitoria) કરી કહેછે.

એક માણસ દિવાનું હોવાનાં ઢોંગ કરે, તો તે કેમ શોધી કહડાય ?

કેટલીકવેળા ચોકસ અપરાધોમાંથી છટકી જવાને કેટલાકજણાંઓ માત્ર ઢોંગ કરીને દિવાનાં હોય એમ ચાળા કરેછે, જેમકે એક ખુની ખુન કર્યાપછી જ્યારે પકડાયછે, ત્યારે ધારાનાં પંજામાંથી છટકી જવામાંટે પોતે દિવાનુંછે એવા ખાલી ઢોંગ કરેછે, પણ જરા ધીરજ અને તપાસથી આપણે ચોકસ કરી શક્યેછીએ, કે તે ખરેખર દિવાનુંછે, અથવા તે દિવાનું થવાનાં ઢોંગ કરેછે. અગરજે તે દિવાનુંછે એમ દેખાડવામાંટે તે માણસ મારફાડ કરેછે, પોતાનાં શરીરને અકાળેજીકેછે, અને આડુંઅવળું બકેછે, તો તેમ કરતાં તે થાકી જાયછે, અને લાંબો વખતસુધી તે એમનુંએમ કર્યા કરી શકતું નથી. એટલામાંટે તેની પુરતી તપાસ કરવામાંટે વધારે અગત્યનું એ છે, કે તેને પુરતો વખત આપવો, અને તેવેળા તે શું કરેછે તે તપાસવું. બીજું, જે માણસ ખરેખર દિવાનું હોયછે, અને તેની અસર ઘણી હોયછે, તો એવ્રમાણે તે ઉતાવળું થાકતું નથી, પણ તેની મારફાડ ઘણું દિવસોસુધી, બલકે વચ્ચે થોડો વખત ગાળીને મહિનાઓસુધી ચાલુ રહેછે. એવાં માણસની તપાસ કરતી વેળા છપીરીતે જાવું, કે તે હંમેશા એવ્રમાણે મારફાડ કરેછે, કે માત્ર ડાકટરનાં દેખતાંજ એમ કરેછે. ખરું દિવાનું માણસ બાપડું ઘણુંકરીને પોતાનું દિવાનાપણું સંતાડવાને પ્રયત્ન કરેછે. તે સાજાં માણસની પદે વાતો કરવા જાયછે, પણ ભેજાંનું ઢેકાણુંજ નહીં, એટલે કેમ કરીને તે છુપાવી શકાય ? એથીઉલટું જે ઢોંગ કરેછે, તે ડાકટરને અથવા કોઈ પણ સાધારણ સારી યુક્તિનાં માણસને તરત જણાઈ આવેછે, કે આ સઘળા ઢોંગછે. એક માણસ ખરેખર દિવાનુંછે, કે તે માત્ર ઢોંગ કરેછે, અથવા તેને ચમકનેલીધે થોડા વખતનાં વા પકડયોછે, એ તપાસ કરવી કાંઈ સહેલ નથી. તેમ કરવામાંટે ડાકટરને, અથવા કોઈ સાધારણ માણસને પોતાની સઘળી ધીરજ, ચંચળાઈ, અને પોતાને અનુભવ વાપરવો પડેછે. જે તેમ કર્યામાં નહીં આવે, તો તે પોતે પણ ડગાવા વિના રહેશે નહીં. એક ખુનીની તપાસની વેળા એક શુદ્ધ અને અપક્ષપાત ન્યાયાધીશ સર્વથી પેહેલાં એક ડાકટરને પ્રસ્ને પુછશે, કે “ખુન કરતી વેળા બંધવો સાંજે હતો કે નહીં ? તેનાંમાં તે વેળા ખરું અથવા ખોટું જાણવાની શક્તિ હતી કે નહીં ?” અને એનાં ઉત્તરોઉપર બંધવાની જીંદગીનાં સારાંમાઠાંને ઘણોખરો આધાર રહેછે. અગરજે સઘળી બાબતો ધ્યાનમાં લેવાપછી ડાકટર પોતાનું મત આપે, કે “ખુન કરતી વેળા બંધવામાં સાચુંમાઠું જાણવાની શક્તિ હતી,” તો પછી ઘણુંકરીને બંધવાની સાંજે ચુકાદો થાયછે, અને તેને “ખુનને બદલો ફાંસી”થી મળેછે. પણ જે તેનેબદલે ઉલટું ડાકટર એમ જણાવે, કે “ખુન કરતી વેળા, અથવા તેની થોડું અથવા ઘણુંઅગાઉ બંધવાને તેણે દિવાનાપણુંની અવસ્થામાં જોયો હતો, અને તે વેળા તેનામાં સાચુંમાઠું સમજવાની શક્તિ નહતી, તથા તે મારફાડ કરતો હતો.” તો તેઉપરથી ન્યાયાધીશ તે ખુનીને છોડી

દેહે, અથવા *દિવાનાઓને રાખવાની જગ્યાએ મોકલવાનો હુકમ કરેછે, તો જોકે તેમ કરવાની તેની કદાચ મરજી નહીં હોય, તોયપણુ ધારાની બારીકોથી બંધવાનો બંધાવ થાયછે. ખુન કીધાપછી થોડે વખતે કદાચ બંધવો સાજો પણ થાયછે, તોય તે શાસનને પાત્ર થતો નથી.

એટલામાંટે એક માણસ ખરો દિવાનોછે, કે તે માત્ર ઢોંગ કરેછે, તેની નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે તપાસ કર્યાથી જણાશે.

પ્રથમ તપાસ કરતી વેળા, અથવા તેની અગાઉ ડાક્ટરે અથવા હરકોઈ તપાસ કરનાર માણસે બિમારને જણાવવું નહીં, કે તે તેનાં ઘેલાપણુંની તપાસ કરવા આવ્યોછે, પણ માત્ર સાધારણરીતે ગામનાં સમાચારો, અથવા તેની પોતાની ખબરઅંતર પુછવી, કે જ્યો વાતચીતમાં તરત જણાઈ જશે, કે તે સાજોછે, કે દિવાનું. ઘણીવેળા એક ખરેખરાં દિવાનાં માણસનાં સગાંઓ તેની ખરી અવસ્થા છુપાવેછે. એમ કરવાને કાંઈજ નહીં, પણ પોતાનો બિમારતરફનો ખ્યાર તેમ કરવાને તેઓને લલચાવેછે, માત્ર એવા વિચારથી કે તેમ કર્યાથી તે “ખરેખર” દિવાનું નથી ” એમ ડાક્ટર પોતાનો અભિપ્રાય આપે. પણ દિવાનું તે દિવાનું, તે સાજું કેમ કરી થવાનું હતું? માટે એવો ભુલભરેલો વિચાર રાખવો ખોટુંછે, કારણકે તેમ કર્યાથી બિમારની વખતસર માવજત થવામાં અડચણ થાયછે, અને દિવાનાપણું જેમ લાંબા વખતનું થતું જાયછે, તેમ તે પછી સાજું થવું ભારી પડેછે. ડાક્ટરે બનતાંસુધી બિમારની અવસ્થાવિષે તેનાં માબાપ, ઘણાં નજદીકનાં સગાં, અથવા સ્નેહીઓને પુછવું નહીં, પણ કોઈ અજાણ્યાં માણસને પુછવું, કે જે તેનીઆગળ રહેલું હોય. પ્રથમથીજ તપાસ કરતાં જે જણાય, કે બિમાર દિવાનુંછે, તો તરતજ દિવાનાઓની હાસ્પીટાલમાં મોકલી દેવો, કે જ્યો તે પોતાનાં નજદીકનાં સગાંઓથી વધારે બગડતો અટકે, તથા ત્યાં જોઈતા ઉપાયો, માવજત, તથા દવાદારથી સુધરે. આગળ જણાવ્યાપ્રમાણે જે લાંબો વખત વહી જાયછે, તો પછી તે સાજું થવું કઠણ પડેછે, અને કદાચ સુધરતું નથી. “એડલેમ” તથા “સેન્ટ લ્યુક”ની દિવાનાઓને રાખવાની હાસ્પીટાલમાં એક વર્ષનીઅંદર દિવાના થયેલા બિમારોનેજ માત્ર દાખલ કરેછે, જેઉપરથી તરત ખુલ્લું જણાઈ આવેછે, કે દિવાના માણસોને તરત હાસ્પીટાલમાં મોકલી આપવાની કેટલી અગત્યછે.

બિમારનાં ઘેલા થવાની, તથા તેવિષે તપાસની વેળાની અવસ્થાને સરખાવવી, કે તેમાં કાંઈ ફેરફાર થયોછે કે નહીં. તેની આગળી ચાલચલણ, તેનો સ્વભાવ, તેનું બોલવું, ઇત્યાદિવિષે બારીક તપાસ કરવી. કેટલીકવેળા બિમાર પ્રથમમાં ઘણુંજ લાયકીવાળું, રાંક સ્વભાવનું, નેક, અને હસમુખું હોયછે. જે પુરૂષ હોયછે, તો તે પોતાની બાપડી, તથા બાળકો તરફ માયાભરેલો હોયછે, તથા નકારા છ”દોથી વેગજો હોયછે, પણ દિવાનો થવાનો હોયછે, તેની થોડું અગાઉ તે

એકાએક અભિવેકી, નકારા સ્વભાવનો, અને અધર્મિક થઇ જાયછે, પોતાની બાપડી તથા બાબકોને ધિક્કારેછે, તેઓને મારેછે, તથા નકારી ગાલો ભાંડેછે. પેહેલાં જે તે ખિલકુલ દારૂ પીતા નથી, તો હવે તે એકદમ પીવા માંડેછે, તથા નકારા છ'ંદોમાં પડેછે.

બિમારનો જનમ થયો તે વેળા તેની માતા દિવાની હતી, કે નહીં તેની તપાસ કરવી, કારણકે બિમારને જનમ આપતી વેળા જે તેણી દિવાની હોયછે, તો તેનું બચ્ચું પણ મોટપણે આવી દિવાનાપણુંની અવસ્થામાં આવે એ સ્વભાવીકે. અગરજે તે પેહેલાં ઘણું સ્વચ્છ અને ઉંચાં લુગડાં પહેરતું હોયછે, તો હવે ગંદા અને ફાટાંતુડાં પહેરેછે, માંટે તેવિધે તપાસ કરવી. પોતાનાં ઘર, કુટુંબ, અને દ્રવ્યનો અગાઉનીપદે તે હવે સંભાળ લેતું નથી. તેનાં શરીરની તપાસ કરવી, કે તે આગળકરતાં પુષ્ટ થયું'છે, કે લેવાયું'છે, તેની નાડી, જીભ, આંખો, ઇત્યાદિની તપાસ કરવી, તથા તેનાં શરીરની ચામડી સુકી'છે કે નરમ, તથા તેઉપર ઘર, ગુમડાં, નાસૂર, ઇત્યાદિ છે કે નહીં તે તપાસવું. વળી યાદ રાખવું, કે ઘેલાં માણસો દિવસકરતાં સાંઝનીવેળા વધારે ફરહર કરેછે, કારણકે તે વેળા તેનાં મનનો જેસ્સો વધારે રહેછે. અગરજે તે ઉસ્કેરાયણું હોયછે, તો તેનાં શરીરની ગરમી સાજાં માણસનાંકરતાં થોડી વધારે હોયછે, અને તે *પારાની શિશી સુકી જોયાથી તરત જણાઇ આવેછે, પણ જ્યારે તે પાછું સાંત થાયછે, ત્યારે તેનાં શરીરની ગરમી હંમેશકરતાં થોડાંમથોડી બે “ડીગરી” ઓછી હોયછે. ઘણીવેળા નકારી જાતની ખાંસી થઇ આવ્યાથી દિવાનાનું મોત નિપજેછે, માંટે જે જરાપણ ખાંસીજેવું જણાય કે ડાકટરસોડે તેની છાતીની તપાસ કરાવવી, અને જે અગત્ય જણાય, તો તરત ઘટતા ઉપાયો કરવા. એ શોધી કાઢાડવાની, તથા જાણવાની ફરજ ડાકટરની છે, કારણકે બિમારનો પોતાની એવી અવસ્થાનેલીધે કદીપણ કેહેતું નથી, કે તેને ખાંસી થઇ'છે, તેની છાતી ફુપે'છે, શ્વાસ સારીપડે લેવાતો નથી, ઇત્યાદિ.

દિવાનાપણુંનાં ઇલાજો.

દિવાનાપણુંનાં ઇલાજો બે રીતનાં હોયછે. પેહેલી રીત એ'છે, કે તેની દવા કેવીરીતે કરવી, તેનો ખોરાક કેવો, કેટલો, તથા કેમ આપવો તે, તથા બીજી રીત એ છે કે દિવાના માણસનાં સગાંઓએ તેની સાથે કેમ વર્તવું, અને તે ખરફાડ કરે નહીં, તે આનંદ રેહે, અને તેના મનઉપર સારી અસર થવાથી તે કદાચ સાજી થાય, તેનેમાંટે કેવા ઉપાયો લેવા તે. પેહેલી રીતને †“દવાદાર, ખોરાક, ઇત્યાદિનેલગતા ઇલાજો,” તથા બીજી રીતને ‡“આલચલણ તથા સ્વભાવ સુધારવાનાં ઇલાજો, તથા આવજત” કરી કેહેછે.

* Thermometer.

† “મેડીકલ ટ્રીટમેન્ટ” (Medical Treatment.)

‡ “મોરલ ટ્રીટમેન્ટ” (Moral Treatment.)

૨ લી રીત.—દિવાનાને કેવી દવા તથા ખોરાક આપવો ?

હરકોઈ માણસને જ્યારે દિવાનાપણું જોરમાં લાગેછે, એટલે દિવાનાપણું ઘણું વધી જાયછે, અને તેને જોરસા ચઢી આવેછે, ત્યારે તે આગળપાછળનાં બીજાં માણસોને મારવા દોડેછે, અથવા આપઘાત કરવા માંગેછે, એતો સર્વે કોઈને સાધારણરીતે જાણીતુંછે. એવી વેળા એક બાબદ ધ્યાનમાં રાખવી ઘણી અગત્યનીછે, તે એકે એવાં માણસને ઘણાં દિવસ સુધીલાગત ઉંઘ આવતી નથી, એટલામાંટે સર્વેથી પેહેલાં તેને ઉંઘ લાવવામાંટે કોઈ દવા આપવી જોઈએ. અગરજો દિવાનાપણુંસાથે તેને ભેજાનો વરમ પણ થયો હોય, અને તે કારણથી દિવાનાને જોરમાં તાવ આવતો હોય, તો પેહેલાં વરમ મટાડવામાંટે જો તે મજબુત બાંધાનું માણસ હોય, તો તેને સંગરા મુકવી, અથવા એકથી બે ડબ્બા જળો માથાઉપર મુકવી, તથા એક જીલાબ આપવો.

અગરજો બિમાર સ્ત્રી હોય, અને દસ્તાન બંધ થઈ જવાથી તે દીવાની થઈ હોય, તો તેણીનાં જાંગનાં કાતરામાં, અથવા છુપા ભાગમાં થોડી જળો વળગાડવી, જોઈ દસ્તાન પાછું જશે, અને તેથી તેણી કદાચ ઉતાવળી સાજી પણ થશે.

અગરજો બિમારને હરશ હોય, અને તે ઘણાં મુજબ આવ્યા હોય, તો સફરાનીઆસપાસ જળો વળગાડવી, અને ગરમ પાણીમાં ખસખસનાં પોસ ઉકાળીને તેમાં ખસાડવું. આપ્રમાણે કરીથી ભેજાઉપરનો લોહીનો જેસ ઓછો થશે, અને તેથી તેને સુખ થશે, અને કોઈપણ જાતની બીજી ઉંઘ લાવવાની દવા આપવાવિના તેને સારીપહે ઉંઘ આવશે. પણ જો ભેજાઉપર વરમ નહીં થયો હોય, પણ માત્ર દિવાનાપણુંજ લાગ્યું હોય, તો પ્રથમ એકાદ જીલાબ આપીને ઝાડો સાફ આવે એમ કરવું, અને ત્યારપછી ઉંઘ આવવામાંટે કોઈ દવા આપવી, જ્યાંકે ખોમાડિ આવ પોટાશીયમ. ઝેન ૩૦ થી ૪૦ | સીરપ ચમચા ૧ હાઈડ્રેટ આવ કલોરલ .. ઝેન ૩૦ થી ૪૦ | પાણી આઉંમ ૧૫

આ સઘળાંને મેળવીને તે સઘળું પાવું, જોઈ ઘણી સારીપહે ઉંઘ આવશે. અગરજો એ દવા પાવાપછી ત્રણ કલાકમાં ઉંઘ નહીં આવે, તો એજ દવા ફરીથી પાવી, અને એપ્રમાણે ત્રણથી ચારવાર પાવાથી દિવાનાને ખચીત ઉંઘ આવશે. અગરજો બિમાર અતિશય મારફાડ કરે, તો ઉપલી દવાને બદલે ૦૫ થી ૧ ટ્રામ “જીસ આવ હેમલોક,” તથા ૦૫ ટ્રામ સૉલ્યુશન આવ હાઈડ્રોકલોરેટ આવ મોરફીયા,” આ બંધેને પાણીમાં મેળવીને અગત્ય દીસે તેમ દર ત્રણ કલાકે બિમારને પાવું. અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેમાંથી ૧ થી ૩ મીનીમ “હાઇપોહરમીક સીરીઝ” થી બિમારના ખલાંતી ચામડીમાં દાખલ કરવું.

હાઈડ્રોખોમિટ આવ કોનાર્ક.. ઝેન ૧ | ડીસ્ટીલ્ડ વોટર..... મીનીમ ૨૦

ઉપલી પિચકારીની દવા ઝેરીછે, માંટે ડાક્ટરશિવાય કોઈ બીજા સાધારણ માણસે કરવી નહીં.

કેટલીકવેળા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેજવીને, તે સઘળી પાવાથી પણ ઘણી સારીરીતે ઉંઘ આવેછે.

પ્રોમાઇડ આવ પૉટાશીયમ.... ગ્રેન ૪૫ થી ૬૦
ટીંકચર આવ ઇન્ડીયન હેમ્પ .. મીનીમ ૨૦ થી ગ્રામ ૧
પાણી આઉંમ ૨

અગરજો અગત્ય જણાય, તો એજ દવા ચાર કલાકે ફરીથી પાવી, અથવા માત્ર ૦૧ ગ્રામ “હાઇડ્રેટ આવ ક્લોરલ,” વાઇનગ્લાસ પાણીમાં ડોહવીને, દર બે કલાકે ઉંઘ આવે ત્યાંસુધી પાવું.

કેટલાક ડાક્ટરો ઉપલી દવાઓ પીધામાં આપવાનેબદલે “એટ્રોપીન” તથા “મૉરફીયા”ની દવાઓ નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે પિચકારીવડે બિમારનાં ખભાંની ચામડીમાં દાખલ કરેછે. ૨ મીનીમ “સૉલ્યુશન આવ સલફેટ આવ એટ્રોપીન,” (જેમાં $\frac{1}{100}$ ગ્રેન “સલફેટ આવ એટ્રોપીન,” આવેછે,) તથા ૫ મીનીમ “સૉલ્યુશન આવ એસીટેટ આવ મૉરફીયા,” (જેમાં ૦૧ ગ્રેન “એસીટેટ આવ મૉરફીયા” આવેછે,) આ બંધે દવાઓને મેજવીને તે પિચકારીવડે બિમારનાં ખભાંની ચામડીમાં દાખલ કરવું.

આ દવાઓ અતિશય ઝેરીછે, માટે તે ડાક્ટરશીવાય બીજા કોઈએ અજમાવવી નહીં.

કેટલીકવેળા ૦૧ ગ્રેન “કોડીયા”ને, ૫ મીનીમ પાણીમાં મેજવીને તે પિચકારીવડે ખભાંની ચામડીમાં દાખલ કર્યાથી પણ ઘણી સારીરીતે ઉંઘ આવેછે.

અગરજો ચામડીમાં મારવાની પિચકારી તરત મળી શકતી નહીં હોય, તો ૧ થી ૨ ગ્રેન માત્ર ચમકીણ, “એક્સટ્રેક્ટ આવ ઓપીયમ,” અથવા ૦૧ થી ૧ ગ્રેન “એસીટેટ આવ મૉરફીયા,” આ ત્રણમાંથી ગમેતે એક પાણીમાં ડોહવીને પાવું, અને જ્યાંસુધી સારીપહે ઉંઘ આવે નહીં, ત્યાંસુધી દર બે કલાકે પાયા કરવું.

કેટલાક ડાક્ટરો કેટલીકવેળા ૨૦ થી ૩૦ મીનીમ “ટીંકચર આવ ઓપીયમ,” અથવા ૩૦ થી ૪૦ મીનીમ “ક્લોરોડાઇન,” પાણીમાં ભેળીને પીધામાં આપેછે, અને બિમાર બિલકુલ ઉંઘમાં પડે, ત્યાંસુધી દર બે કલાકે પાયા કરેછે. વળી કેટલાકો ૦૧ થી ૧ ગ્રેન “મ્યુરેટ આવ મૉરફીયા,” તો વળી કેટલાકો ૨ ગ્રેન “એક્સટ્રેક્ટ આવ ઇન્ડીયન હેમ્પ,” દર ત્રણ કલાકે આપેછે.

કેટલાક અનુભવી ડાક્ટરો આ નઠારી બિમારીની વેળા ૩૦ મીનીમ “ટીંકચર આવ ડીબ્રેલીસ,” તથા ૫ મીનીમ “ક્લોરોફૉર્મ,” આ બંધેને વાઇનગ્લાસ પાણીમાં ભેળીને, દર આઠ કલાકે પીધામાં આપેછે, અને કેટલાકો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેજવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બતાવી, અક્કેકી ગોળી, દર ચારથી છ કલાકે ગળાવેછે.

એક્સટ્રેક્ટ આવ મૉનોનીયમ.... ગ્રેન ૪ થી ૬
એક્સટ્રેક્ટ આવ હાઇપોસાએમસ... ગ્રેન ૨૦
એક્સટ્રેક્ટ આવ હેમલૉક ગ્રેન ૬

અગરજે બિમારનો ઝાડો બંધ થઇ ગયો હોય, તથા જીભઉપર ઉબજો થરો બંધાયો હોય, તો “એપસમ સૉલ્ટ”નો જીલામ આપવો, પણ જે દિવાનાપણુંનેલીધે બિમાર એ દવા પીયે નહીં, તો ૨ મીનીમ જમાલગોટાનાં તેલને, કુધમાં મેળવીને તે પાવું, અને જે તેના શરીરઉપર ઘર, ગુમડાં, નાસૂર, ફેલ્લા, ઇત્યાદિ કાંઈ થયું હોય, તો તેવિધે ઘટને ઠેકાણે જણાવેલી બાબદમાં વાંચીને તેમાં જણાવ્યાપ્રમાણે ઇલાજ કરવા.

અગરજે બિમાર સ્ત્રી હોય, તો તેણીને દસ્તાન બરાબર જાયછે કે નહીં, તેણીને પિસામ સાફ થાયછે કે નહીં, અને તે ઘણી થાયછે કે થોડી, અને રાતા રંગની થાયછે કે કેવા રંગની, ઇત્યાદિ બાબદોની ડાકટરપાસે તપાસ કરાવવી, એટલે કે તેણીનાં શરીરની ચામડીની, આંતરડાંની, ગુરદાની, તથા ગર્ભસ્થાનની અવસ્થાની તપાસ રખાવવી, અને જેમાં ખાંખી હોય તેનાં ઇલાજો તરત કરાવવા.

અગરજો ઘણાં જોરમાં દિવાનાપણુંસાથે બિમારને ફેફડું પણ થતું હોય, તો “લીકવીડ એક્સટ્રેક્ટ આવ અરગટ” નામની દવા નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે આખ્યાથી અતિશય ગુણ થાયછે.

લીકવીડ એક્સટ્રેક્ટ આવ અરગટ... ડાઘ ૩ | પાણી આઠમ ટા

આ બંધેને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ત્રણવાર પાવું. અગરજે આ દવા ઘણાં દહાડાસુધી ચાલુ પાંચા કીધી હોયછે, તો ફેફડું વારંવાર થતું બંધ પડેછે, અને જે ઉપરાસાપરી થતું હોયછે, તો ચારથી છ મહિને એકાદ વેળા કદાચજ થાયછે, અથવા બિલકુલ થતું નથી, અને બિમારને સારીપદે ઉંઘ આવેછે. વળી દિવાનાપણુંમાં ખુન આપવાત, ઇત્યાદિ જે ઘાતકી જોરસાથે બિમારને થાયછે, તે પણ આ દવાથી થતા અટકેછે, એટલુંજ નહીં પણ અતિશય જોર થઈ આત્યાપછી, જે પુષ્કળ થાક તેને ચઢેછે, અને જેમાંથી કેટલીકવેળા બિમારનું મરણ પણ થાયછે. તેવી થાક વટીક આ દવાથી ચઢતી અટકેછે, અને જે આંકરા આવતાં હોયછે, તો તે પણ બંધ થાયછે. એટલામાંજે આ દવા ઘણીજ વખણવાજેગછે. આ દવા વાપરવાનું સર્વેથી પેહેલું માન ડાકટર જ. ફ્રીચટન બ્રાઉન, એમ. ડી., તે “ઉવેસ્ટ રાઈડીંગ એસાઇલમ”નાં “મેડીકલ ડાઈરેક્ટર”ને ઘટેછે. વળી એમ જણાયલુંછે, કે લકવાવાળાં માણસને આ દવા ઘણીજ ગુણકારકછે, અને તેનું કારણ બ્રાઉન સીકાડ નામનો એક વખણાયેલો ફ્રેન્ચ ડાકટર એમ જણાવેછે, કે “આ દવાથી બરડાનાં કાંઠાની ગુરનાં તંતુઓની નેસોની દિવાળો, જે પ્રથમ પોહોળી થયેલી હોયછે, તે નેસોની દિવાળોનાં માંસનાં સાકાઓ પાછા ખેંચાયછે, અને જો તો એ આગળનાંજેવાજ થાયછે. આપ્રમાણે થવાથી લોહી સઘળીગમ સરખીરીતે ફરેછે, જો લકવો સાજો થાયછે.” એવા વિચારથીજ ઉપલા ડાકટર જ. ફ્રીચટન બ્રાઉનને એવો વિચાર આવ્યો, કે “એજ દવા જે ફેફરાસાથનાં દિવાનાપણુંવાળાં માણસોને, કે જેઓને પણ ભેજાંની નેસોમાં ઘણો જોરસો થવાથી તેઓ અતિ ઘણી ખિલેલી હોયછે, અને જો ભેજાંમાં

લોહી વધારે જોસથી તથા ઘણું ફરેછે, તેઓને જો તે આપી હોય, તો ઘણો ગુણ થવો જોઈએ, અને તેરીતે અનભાવતાં આ ડાકટરનો ઘણો જય થયોછે.

અગરજો ફેફરાનું દરદ ઘણું વર્ષોનું જીનું હોય, અને “મેનીયા” કે જોમાં બિમાર અતિશય મારફાડ કરેછે, તેનેબદલે બિમારને “ડીમેનશીયા” થયું હોય, એટલે તે બુદ્ધિપણમાં બિલકુલ બચ્ચાંજવો બુદ્ધીવિનાનો બની ગયો હોય, તો તેવાં બેજાંની નેસોનાં માંસનાં સાકાએ ઘણાંજ દુર્બળ થવાનેલીધે, તેઓની લવચીક-શક્તિ તદન જતી રેહેછે, અને તેઓ ખેંચાઈને પાછા પોતાની આગળી અવસ્થામાં આવી શક્તા નથી, માંટે એવા બિમારને આ દવા આપ્યાથી કશો ગુણ થતો નથી, એટલામાંટે તે આપવી અગત્યની નથી. પણ જો બિમારને ફેફરાં થોડાંજ વખતનું થયું હોય, અને તે મારફાડ ઘણી કરતો હોય, તો આ દવા આપ્યાથી ઘણો આશ્ચર્યકારક ફેર પડેછે. આ દવા નીચે જણાવેલીરીતે પણ આપવામાં આંખે.

પ્રોમાઈડ આવ પૉટાશીયમ..... દ્રામ ૦૧
લીફ્વીડ એકમટ્રેક્ટ આવ અરગટ... દ્રામ ૩
પાણી..... આઉંચ ૪૧

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગલાસ ભરી, દહાડામાં ત્રણવાર પાવું. ૧૮૭૬ નાં જુલાઈ મહિનાનાં “પ્રેક્ટીશનર” નામનાં ચોપાન્યાંમાં, “ઉવેસ્ટ રાઈડીંગ લ્યુનેટીક એસાઈલમ”નો ડાકટર રૉબર્ટ લૉસન, એમ. બી., જેને જોરમાં “મેનીયા” થયો હોય, નડારા વેહેનો ઉત્પન્ન થતા હોય, અથવા “ડીમેનશીયા”ને લીધે આપઘાત કરવા માંગતો હોય, એવા દિવાનાંને “હાઈપોસાએમીન” નામની ઝેરી દવા નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે આપવાની ભલામણ કરેછે.

હાઈપોસાએમીન એમૉરફમ ગ્રેન ૧ થી ૧૧
સીરીટ આવ નાઈટ્રમ ફીર..... માંત્રીમ ૮
આલકોહૉલ મીત્રીમ ૨૪
પાણી..... આઉંચ ૧

આ સઘળાંને મેળવીને તે સઘળું પાવું. આ દવા પાવાથી બિમારને આસરે દશ મીનીટમાં ઉંઘ આવેછે, અને તેને આ દવાથી એટલોતો ગુણ થાયછે, કે બિમારને ગમેએવો જોસ થયો હોયછે, તો તે પણ નરમ પડેછે, અને ફેટલીક-વેજા “મેનીયા” બિલકુલ થતો નથી.

આ દવા ડાકટરશિવાય કોઈ સાધારણ માણસે કદીપણ વાપરવી નહીં, કારણકે તે અતિ ઝેરીછે. ડાકટર પોતે પણ એની ઝેરી અસર ધ્યાનમાં રાખેછે, અને અગત્યવિના એકજ બિમારને તે વારંવાર આપી શકાતી નથી. એકવાર આપ્યા પછી જો અગત્ય જણાય, તો તેટલાજ વજનમાં આસરે એક મહિનો વિત્યાકેડે પાછી આપવી. વળી જો ૬૨ રાખીને ૧ ગ્રેનથી ઓછા વજનમાં આપી હોયછે, તો બેજાંનો જોસ ઓછો થવાને બદલે ઉલટો વધેછે, અને તેથી બિમાર મારફાડ વધારે કરેછે, માંટે જો આપવી હોય, તો હિંમતથી ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે ૧ થી ૧૧ ગ્રેનસુધી આપવાને અચકવું નહીં.

“મૌનદીલ લ્યુનેટીક એસાઇલમ”નાં ડાક્ટર હાવર્ડે માત્ર મોટા વયનાં “આંડી” દિવાનાંઓને પાવાથી ઘણીજ ક્ષતેહમંદરીતે કેટલાકોનું દિવાનાપણું સાજું કર્યું છે.

“ડીમેનશીયા” નો ઇલાજ.

અગરજો *તીવ્ર દિવાનાપણું સાજું થાય નહીં, બિમાર હંમેશનું ઘેલું, અને “ડીમેનશીયા”ની અવસ્થામાં આવતું જાય, તથા જેમજેમ દહાડા જાય, તેમતેમ તેની ભેજાંનીશક્તિ ઘટતી જાય, તો પ્રથમ ઝાડો દરરોજ બરાબર આવે, એટલામાંટે ૩ ગ્રેન “ફેલોમેલ,” તથા ૩ ગ્રેન “પ્રીપેર્ડ” ચાઉં, આ બંધેને મેળવીને, તેનાં ત્રણ પડીકાં કરી, અફેકું પડીકું, દહાડામાં ત્રણવાર ફકાડવું, અને ઝાડો સાફ આવવા માંટે કે શક્તિ આવવામાંટે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, દહાડામાં ત્રણવાર પાવી.

ફ્રોડલીવર ઓઈલ	આઉંચ ૧
ઝલફેટ આવ ફુદનીયા	ગ્રેન ૬
ટ્રીકચર આવ પરકલોરાઈડ આવ આયરન. મીનીમ ૧૦	
સેનિમન વૉટર	આઉંચ ૩૧

અથવા ૧ થી ૨ અમચી “ફેમીકલ કુડ,” પાણીમાં ભેળીને, દહાડામાં ત્રણવાર પાવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

મૌલ્યુશન આવ સ્ટ્રીકનીઆ.. મીનીમ ૨૦ | ટ્રીકચર આવ સ્ટ્રીલ મીનીમ ૧૦
ડાઇલ્ટ્રેડ નાઇટ્રીક આસીડ. મીનીમ ૨૦ | મનકુકુબ આવ ફેલમયા .. આઉંચ ૬
અથવા ૨૦ ગ્રેન “સોડી હાઇપોફૉસ્ફીસ,” તથા ૬ આઉંચ “કમપાઉડ ડીકૉકશન આવ સારસાપેરીલા,” આ બંધેને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ચારવાર પાવું.

ઉપલી દવાઓમાંહેલી ગમે તે એક દવા ઘણું મહિનાસુધી ચાલુ રાખવી, તથા માથાંઉપરનાં બાલ કહાડાવી નાખીને તેઉપર નીચે જણાવેલી દવાઓનો મલમ બનાવીને તે લગાડવો.

આખોડાઈન ગ્રેન ૩૨—આખોડાઈડ આવ પૉટાશીયમ ગ્રેન ૩૨—પુક સ્પીરીટ ડ્રામ ૧—ચોખ્ખી ચરખી આઉંચ ૨—સ્ટ્રીકનીન ગ્રેન ૮.

અગરજો માથાંઉપર ફાટલા, અથવા ઘા થયો હોય, તો પેહુલે તે સ્થળાંને ૬૪ લાવીને પછી આ મલમ ચોપડવો.

ડાક્ટર ઉવીનસ્લો ભલામણ કરેછે, કે “એક બિમારને જેવું તીવ્ર દિવાનાપણું થાય કે તેને થંડાં પાણીમાં ૮ થી ૧૫ કલાકસુધી બેસાડવો, અને પાણીનું †ઉષ્ણપ્રમાણ ૮૦ થી ૮૫ “ડીગરી” (ફારેનહાઈટ)સુધી હોવું જોઈએ.

* Acute Mania.

† Temperature.

વળી જોવેળા પાણીમાં બિમારને બેસાડેલો હોય, તેજ વેળા તેનાં માથાંઉપર ૬૦ “ડીગરી” (ફારેનહાઇટ) થંડું પાણી ઝીણી ધારે નાખવું, અને મારફાડનો જોસ નરમ પડે, અને દિવાનો પાણી નહીં નાખવાને કાળાવાળા કરે, ત્યાંસુધી નાખ્યાજ કરવું. આપ્રમાણે કર્યાથી, અથવા થંડાં પાણીમાં આદર બોળીને તેનાં શરીરની આસપાસ લપેટવાથી, અને ત્યારપછી તેને ગરમ ધાભળીમાં લપેટીને એકથી બે કલાકસુધી સુવા દીધાથી તેને પરથેવો છુટી એવીતો સરસ ઉંઘ આવશે, કે જ્યથી કોઈપણ દવાની અગત્યવિના માત્ર તેથીજ ગુણ થશે.

કેટલીકવેળા બિમારને ગરમ પાણીમાં બેસાડીને, માથાંઉપર કુવાનું થંડું પાણી આલુ નાખ્યા કર્યાથી પણ ઘણો ગુણ થાયછે. આપ્રમાણે પાણીનો હરકોઈ ઇલાજ કર્યાપછી તેને જીલાબ આપવો, અને ત્યારપછી ઉપર જણાયાપ્રમાણે કોઈ દવા તેને ઉંઘ લાવવામાં આપવી.

દિવાના માણસનો ખોરાક, તથા તે આપવા વિષે.

દિવાનાપણુંની શુદ્ધઆતમાં જો બિમાર ઘણું મજબુત બાંધાનું હોય, તો તેને ઘણેજ સાદો તથા હલકો ખોરાક આપવો, જોવોકે ફુધની કાંજ, ચા, ઇત્યાદિ. પણ જો બિમાર નબળા બાંધાનું હોય, તો તેને ઘણો સારો ખોરાક, જોવોકે સેરવો, ઈંડાં, ફુધ, ઇત્યાદિ આપવાને ચુકવું નહીં. ઘણી વેળા બિમાર ઘેલાપણુંમાં આપ-ધાત કરવાનો હેડાવ કરેછે, અને તેટલામાંટે કોઈપણ જાતનો કશો ખોરાક, તથા પાણી લેતું નથી. એવી વેળાં બલાત્કારે તેને ખવડાવવું જોઈએ, કારણ કે જો તેમ કર્યામાં આવે નહીં, તો તે પોતાનીમેજે કદીપણુ ખાનાર નથી, અને પોતાઉપર લુખમરો પાડીને મરણ પામેછે. તેને ખોરાક આપતી વેળા એક બાબદ ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ, તે એકે તેને એવી રીતે ખોરાક આપતી વેળા તેના હાથમાં તેની સાંમેનાં માણસને મારે, અને તેથી નુકસાન કરેએવી કોઈ વસ્તુ રેહેવા દેવી નહીં. પણ જો તે ઘણું મજબુત હોય, તથા તેને અતિશય જોસ ચઢેતો હોય, અને તેથી ખોરાક લેવામાં ઘણી મારફાડ કરતું હોય, તો તેને હાથપગે બેડી ઘાલવી, અને ત્યારપછી તેને બિછાણામાં ચતું સુવાડીને ત્રણચાર મજબુત માણસોએ તેને તેમ પકડી રાખવું, કે જ્યથી તે મારફાડ કરી શકે નહીં, અને ત્યારપછી ડાકટરે, અથવા કોઈ અંગણ પુરૂષે તેનું માથું પોતાનાં ઘુટણોનીવચ્ચે પકડવું, અને તેના નાકનાં એક નસકોરાંમાં એક નાહાની ગળાણી, કે જને છેડે “રબર”ની નળી હોય તે મુકવી, અને પછી સંભાળથી ફુધ, કાંજ, સેરવો, દવા, ઇત્યાદિ જેમ અગત્ય જણાય, તેમ ધીમેધીમે અમચાવડે તેમાં નાખવું, અને તે વેળા બિમાર ગુંગળાઈ નહીં જાય, માટે થોડેથોડે વારે જરા થોબવું, અને વળી પાછું નાખવું. આપ્રમાણે થોડી મીનીટમાં એક મોટી બાટલીથી વધુ પ્રવાહી ખોરાક નાકવાટે તેનાં પેટમાં દાખલ કરી શકાયછે. ઘણીવેળા બંબાની નળી મોંહવાટે હોજરીમાં દાખલ કર્યાથી તેવડે પણ ખોરાક પેટમાં દાખલ થઈ શકેછે. પણ આપ્રમાણે ખોરાક

આપ્યાપછી એટલી સંભાળ લેવાની અગત્ય છે, કે તે પોતાનાં આંગળાં મોંઢામાં ઘાલીને ઉલટી કરે નહીં. આ રીતે જો એકથી બે દિવસ ખોરાક આપ્યા કીધા હોય છે, તો ખોરાક લેવાને બિનાર ફરીથી આનાકાની કરતો નથી, કારણ કે તે જાણે છે કે ગમેતેમ પણ તેને ખોરાક આપવા વિના રહેતાર નથી. પણ એવો ઉપાય લેવા આગમ્ય જો પતાવીને બિનારને ખોરાક આપવામાં આવે, તો વધારે સારું.

દિવાનાંને લગતી બીજી માવજતો.

એક માણસને દિવાનાપણું થવાનાં ચિન્હો જ્યાં જણાય, કે તરત તેને તેનાં સગાંઓ તથા સ્નેહીઓથી દુર કરવું, અને જો તેને આપઘાત કરવાનો જોસો થતો હોય, તો તેની ચોકસી અને સંભાળને માટે તેની આગળ હંમેશાં એક ચંચળ, દયાળુ, અને મનજીત બાંધાનું પણ તદ્દન પારકું માણસ રાખવું, અને મુખ્યકરી રાત્રે તેની વધારે સંભાળ લેવાની અગત્ય છે. દિવાના પુરૂષની સંભાળને માટે તેની સંભાળ લેનાર પણ પુરૂષ જ હોવો જોઈએ, તેમજ દિવાની સ્ત્રીની સંભાળને માટે ઉપર જણાવેલા ગુણોવાળી સ્ત્રીની જ અગત્ય છે.

દિવાનાંનો રહેવાનો ઓરડો હવાવાળો, એકાંત, અને પુરતું અનવાળું આવે એવો હોવો જોઈએ. વળી દવાદાર, ખોરાકપાણી, ઇત્યાદિ આપતી વેળા, તથા તેનું બિછાણું, લુગડાં, ઇત્યાદિ વિષે વાત કરવા ઉપરાંત તેને વધારે બોલાવવું નહીં, અથવા પજવવું નહીં. બનતાં સુધી તેને સુપ રહેવા દેવું, તેનું બિછાણું તથા લુગડાં, અને તેનો ઓરડો સ્વચ્છ રાખવો, પણ જો એટલી સંભાળ તથા માવજત લેવાઈ શકાતી નહીં હોય, તો બીનારનાં બલને માટે તેને એકદમ *દિવાનાઓને રાખવાની “હોસ્પીટાલ”માં મોકલવું ઘણું અગત્યનું છે. “હોસ્પીટાલ”માં મોકલવા છતાં તેનાં લાગતાંવળગતાંઓએ સંભાળ રાખવી, કે ત્યાં તે દિવાનાં કરતાં પણ વધારે નડારી અવસ્થાવાળાં દિવાનાં તેની પાસે જ હોય નહીં, કારણ કે નહીંતો તેઓનાં બુદ્ધિભરાડા, ચીસો, ઇત્યાદિ ચાલચલણથી તે સુધરવાને બદલે ઉલટું બગડે છે, માટે જો એવું જ બને, તો તે વિષે ઘટતી સૂચના “હોસ્પીટાલ”નાં વડા ડાક્ટરને કરવી અગત્યની છે. “હોસ્પીટાલ”માં, કે ઘેરમાં જ્યાં પણ દિવાનાંને રાખ્યામાં આવ્યું હોય, ત્યાં તેની સાથે સઘળાંઓએ ઘણી માયાથી વરતવું. આગળ વખતમાં દિવાનાં માણસો ઉપર ઘણો ઘાટકી જીલમ ગુજારવામાં આવતો હતો. ઘણી વેળા તેઓની છાતી ઉપર ચઢીને તેઓને સખત માર માર્યામાં આવતો, પણ તેમ કરવું જોઈતું નથી. માયાથી જ સુધારો થાય છે, તે જોરજીલમથી થતો નથી. પણ જો તે ઘણો બગડી ગયો હોય, તો તેને ધાકમાં રાખવા માટે થોડીક સખતાઈની અગત્ય છે ખરી, પણ તે ઘણી જ અગત્યની વેળા, અને તે પણ માત્ર હાથ-પગે બેડી ઘાલવી, અથવા તેઓને પાટીવડે મનજીત બાંધવા, અને દિવાનાંને અંધારા ઓરડામાં રાખવું એટલું જ.

તિફલુ દિવાનાપણુંમાંથી સાળ થવાપછીથી થોડો વખત એવાં માણસની કેવી માવજતો કરવી?

અગરજે બિમાર તીફલુ દિવાનાપણુંમાંથી કદાચ સાળું થાય, પોતાનાં નેસ્સાઓને તે સેહેલાઈથી દાબી શકે, તેને બુદ્ધી પાછી આવે, અને દરેક ખુદરતી વસ્તુઓતરફ તેનો ખ્યાર પાછો દોડે, તોયપણુ એમ નહીં સમજવું, કે તે હવે હંમેશનો સાળે થયોછે, કારણુ કે જે તેની પુરતી સંભાળ લીધી નહીં હોય, તો તે પાછો દિવાનો થઈ જાયછે. એટલામાંટે એકવાર દિવાનાનાં સાળું થવાપછી પણુ તરત તેને તેમો આગળો ધંધો કરવા દેવો નહીં. અગરજે શેન્સાજ શ્રમનું કામ હોય, તો તે કરવા દેવામાં કશી અડચણુ નથી, પણુ તે કરવાને ઘણું ફરવેર જવું પડતું હોય, લાંબો વખત રોકાવું પડતું હોય, ઘણું ધ્યાન આપવાની અગત્ય હોય, ઘણી થાક ચઢેએવું તે કામ હોય, તો તે તરત કરવા દેવું નહીં.

અગરજે બિમારને હાથરસ કરવાની માહી ટેવ હોય, તો તે એકદમ છોડાવવી નેઈએ, તેને સવારસાંજ દરીએકાંઠે, અથવા આગગાડીમાં ફરવા મોકલવો, સારી મંડ-ગીમાં દાખલ કરવો, કે જ્યાં નિર્દોષ રમતગમત થતી હોય, જેવીકે “બીલીયર્ડ,” પાના, દામ, સેતરન, ચોપટ, ઇત્યાદિ. ગાયનનો શોખ હોય, તો તેને કોઈ વાજાંત વગાડતાં શિખવવું. ટુકમાં, તેનું મન વેરાયએવો કોઈ ઉપાય લેવો, તેને એકલો ઉદાસ બેસી રહેવા દેવો નહીં. અગરજે તે વિદ્યાર્થી હોય, તો તેને જાણે અભ્યાસ કરવા દેવો નહીં.

બિમારને “હાસ્પીટાલ”માં રાખ્યાપછીથી તે જે થોડું સુધ્યું હોય, અને બિલકુલ સાળું થયું નહીં હોય, તો તેનાં સગાંઓએ બોહોંસ કરીને તેને પાછું ઘર લાવવું નહીં. કારણુકે તેમ કર્યાથી તેને પાછું વધારે બગડવાની ધાસ્તી રહેછે.

લોહી આળું શરીર.

(લોહીઠાસ=Plethora.)

નીશાની તથા સખખ.—જ્યારે શરીરમાં જોઈએ તેકરતાં વધારે લોહી એકઠું થઈને શરીર લોહીઆળું થાયછે, ત્યારે તે “રક્તાતિશય” કહેવાયછે. એવાં માણસને વરમનેલગતાં દરદો ઘણાં ઉતાવળે થઈ આવેછે. સુખ્યકરીને એવાં માણસને ફેફસાંનો, કલેજાનો, તથા બેજાનો વરમ બીજાં માણસોકરતાં વધારે ઉતાવળો થઈ આવેછે. જ્યો ઘણો ઉંચો ખોરાક ખાયછે, પુષ્કળ દારૂ પીયેછે, પણુ કામકાજ અથવા કોઈપણુ જાતની મેહેનત ન કરતાં લાંબો વખતસુધી સુઈ અથવા પડી રહેછે, તેઓનું શરીર ઘણુંકરીને હંમેશા લોહીઆળું રહેછે, અને તેથી ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે તેઓ કોઈપણુ જાતનાં વરમને વધારે લાયક હોયછે, એટલુંજ નહીં પણુ ઘણીવેળા તેઓનાં નાકમાંથી, અથવા સફરામાંથી હરશને રસ્તે લોહી વેહેછે, શરીર ગરમ રહેછે, માથું કુખ્યા કરેછે, અને જરાજરામાં

ગોસો તથા જોસો ઉત્કેશાદ આવેછે. એવી દેહવાણું ખાણસ સારી સુખા-
કારીમાં રહેછે, એમ વિચારવું જીલ ભરેલુંછે.

ઈલાજો.—એવાં ખાણસે દારૂ બિલકુલ પીવો નહીં, ખોરાક ઓછો કરવો, સુખ્યકરીને ગોસના ખોરાક ઓઝો લેવો નહીં, થોડુંજ ઉંઘાવું, મેહેનત તથા કસરત કરવી, ગરમ પાણીએ અધોગવાની ટેવ રાખવી, સરકો ખાધામાં લેવો, તથા અવારનવાર “સીડલીટઝ પાઉડર” નો, અથવા “એપસમ સાઉટ” અને “રૂહબાર્બ” નો જીલાબ લેવો. અગરજો કલેજી સુસ્ત રહેતું હોય, તો ૦૦૦ ગ્રેન “પૉડોફીલીન રેઝીન” તથા ૪ ગ્રેન “બ્રુ પીલ,” આ બંધેને મેળવીને, તેની એક ગોળી બનાવી, તે ત્રણથી ચાર દહાડે પાણીસાથે ગળવી.

અગરજો એથી કાંઈ ગુણ નહીં જણાય, અને શરીર ચરબીથી વધારે ફેલાતું જાય, તો ૦૦૦ થી ૧ ગ્રામ “સૉલ્યુશન આવ પૉટાશ,” પાણીમાં મેળીને દહાડામાં ત્રણવાર પીવું. અને તે વીસથી પચીસ દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું. કોઈવેળા સંગરા સુકાચાથી પણ ગુણ થાયછે.

ઉંઘ નહીં આવે, તે વિષે.

(સ્લીપલેસનેસ=Sleeplessness.)

સમ્બન્ધ.—ઉંઘ નહીં આવવાનાં ઘણાં કારણો હોયછે, જ્યોત્સનાનાં સુખ્ય કારણો નીચે જણાવ્યા પ્રમાણેછે.

સખત ગરમી પડવાથી, શરીરઉપર ઘર અથવા ગુમડાં થવાથી, અજીર્ણ થવાથી, શરીરનાં અવયવોમાં વરમ થવાનેલીધે ડુખાવો થવાથી, ભેજ નેલગતું ઘાઝું કામ કરવાનેલીધે ઘણી થાક ચઢવાથી, ઘણી ચિંતા કરવાથી, ખાહાર નહીં કરતાં આખો દિવસ ઘરમાં ભરાઈ રહેવાથી, ઇત્યાદિ કારણોથી ઉંઘ ઘણી થોડી આવેછે, અથવા બિલકુલ આવતી નથી.

ઈલાજો.—અગરજો ઉંઘાળામાં અતિશય ગરમીનેલીધે ઉંઘ સારીપઠે આવતી નહીં હોય, તો સુવાનાં ઓરડામાં ભોંયઉપર થંડું પાણી છાંટવું, કે જ્યાં ઓરડામાં થંડક થવાથી ઉંઘ સારીપઠે આવશે.

અગરજો અજીર્ણ થવાથી ઉંઘ સારીપઠે આવતી નહીં હોય, તો “અજીર્ણ” નાં મથાળાંહેકલની બાબદમાં જણાવેલા ઇલાજો કરવા, તથા ૨૦ ગ્રેન “કારબોનેટ આવ મેગનીશીયા” તથા ૪૦ ગ્રેન “કારબોનેટ આવ સોડા,” આ બંધેને મેળવીને, તેનાં ચાર પડીકાં કરી, અઝેકું પડીકું, દહાડામાં ચારવાર પાણીસાથે ફાકવું.

અગરજો ભેજ નેલગતું ઘાઝું કામકાજ કર્યાથી થાક ચઢે, અને તેથી ઉંઘ સારીપઠે નહીં આવે, તો પાણી, તજ, જવંત્રી, સાકર, તથા “કલેરેટ,” આ સઘળાંને મેળવીને ગરમ કરી, રાત્રે સુતી વેળા પીવું, અથવા “વીસ્કી” દારૂ, પાણીમાં મેળવીને પીવો. અથવા, ૫ થી ૧૦ મીનીમ “સૉલ્યુશન આવ સ્ટ્રીકનીયા,”

પાણીમાં મેળવીને રાત્રે સુતી વેળા, મોટી ઉમરવાળાએ પીવું. આ ઇલાજમાં જો કે કેફ લાવવાના ગુણ કંઈ નથી, તોપણ ભેજાને શક્તિ આપીને ઉંઘ લાવવા માટે, તે સહથી સરસ ઇલાજ ગણાય છે.

અગરજો શરીરનાં અવયવોમાં સોજો અથવા વરમ થયાથી ઉંઘ સારીપડે નહીં આવતી હોય, તો ૧ થી ૨ ગ્રેન અફીણ, ૧ થી ૦.૦૦ ગ્રેન “એસીટેટ આવ મૉરફીયા,” અથવા ૧૦ થી ૨૦ ગ્રેન “હાઇડ્રેટ આવ ક્લોરલ,” આ ત્રણમાંથી ગમેતે એક દવાને પાણીમાં મેળવીને, તે રાત્રે સુતી વેળા પીવી.

અગરજો આ દવાથી કશો ગુણ નહીં થાય. તો ૧ ગ્રેન “એસીટેટ આવ મૉરફીયા,” ૩ મીનીમ પાણી, તથા ૧ મીનીમ “રેક્ટીફાઇડ સ્પીરીટ” આ સધળાંને મેળવીને તે પિચકારી વડે ખભાંની આમડીમાં દાખલ કરવું.

અગરજો શરીરમાંહેલાં દિલની શક્તિ ઓછી થવાથી દુખાવો વધીને સારીપડે ઉંઘ આવતી નહીં હોય, તો ડાક્ટરને પુછીને ૫ થી ૧૦ ટ્રીપાં “ટીકચર આવ ડીજેલીસ,” પાણીમાં નાખીને, દહાડામાં ચારવાર પીવું.

સુવા જવાઅગાઉ ગરમ પાણીથી અંધોળવું. અથવા ગરમ પાણીમાં થોડી વારસુધી પગો ઘોળી રાખીને જરા “ટુવાલ” વડે સારીપડે તુછીને સુવું, કે જોથી ઉંઘ આવશે.

“સેલેડ” સરકામાં ઘોળીને રાતનાં ખાણાંસાથે ખાવી. તથા નીચે જણાવેલી દવાઓને ખલમાં સારીપડે મેળવીને, તેમાંથી ૧ આઉંસજેટલી, રાત્રે પીને સુવું.

ફ્રેમક ૨ ગ્રેન ૨૫—રેક્ટીફાઇડ સ્પીરીટ ટ્રીપાં ૨૦—ગમ એક્રેશીયા ડ્રામ ૪—સીરપ આવ લેમન આઉંસ ૦.૦૦—ઓપીઝ આવ પેપરસીન્ટ મીનીમ ૧૦—પાણી આઉંસ ૫.

આ ઉપર જણાવેલાં છેલ્લાં ઇલાજ મુખ્યકરીને યાક ચડી હોય. અથવા અજીર્ણ થયું હોય, તો ઘણો ગુણ કરેછે. અને તેથી સારીપડે ઉંઘ આવેછે.

સુવા જવાઅગાઉ રાઈની “પોલ્ટીસ” બનાવીને તે પીપડીઉપર અંધાં કલાકસુધી મુકી રાખવી. અને તે કાણાડયાપછી પેટ તુછીને તરત સુઈવળું.

ગામડી લોકો નીચે જણાવેલી ભાંગની મેળવણી કરી તે ઉંઘ લાવવા માટે પીયેછે.

ભાંગ ડ્રામ ૨ થી ૪—દ્રાણાં મરી ડ્રામ ૦.૦૦—અમ્મઅમ્મ ડ્રામ ૧—કાકડીનાં બીજ (છોળેલાં) ડ્રામ ૧—તડબુચનાં બીજ ડ્રામ ૧—સાકર આઉંસ ૨—ફુધ આઉંસ ૫—પાણી આઉંસ ૬.

ઉપર જણાવેલી વસ્તુઓમાંહેલી પેહેલી છ વસ્તુઓને પ્રથમ છુટીછુટી જુંઘીને તેનો ભુકો કરવો, અને પાણીમાં મેળવીને તે કપડામાંથી ગાળી કાઢાડી, તેમાં ફુધ તથા સાકર નાખી. ૬ થી ૧૨ આઉંસજેટલું, એક વેળા પીવું.

આંખ.

આંખ ઊપર વાગવું.

(બ્લેક આઈ=Black Eye.)

સમજ.—મારામારીમાં, અથવા છાકટણમાં પડી જવાથી આંખઆગળ વાગેછે, ત્યારે તેનીઆસપાસની જગ્યા સુજીને ઢાળી થાયછે.

ઈલાજો.—ગરમ પાણીથી વારંવાર સેક કરવાથી આમડીનો રંગ થોડા દહાડામાં આગળનાંજવો થશે.

જેવી સુકી. કટકો, ઇત્યાદિ આંખઉપર વાગે, કે તેનીઆગળ કાળો ડાઘ નહીં પડે, માટે તરતજ તાજું માખણ અથવા “આલીવ”નું તેલ આંખનીઆસ પાસની બેથી ત્રણ ઇંચની જગ્યાઉપર ખસાવવું. અને તેમ વારંવાર કર્યા કરવું.

આંખઆગળ કાળો ડાઘ પડ્યો હોય. તો ૧ લાગ “ટીકચર આવ આરનીકા,” તથા ૭ લાગ પાણી, આ બંધને મેળવીને તેમાં ઝીણો નરમ કપડાંનો કટકો બોળીને તેવડે ડાઘવાળો ભાગ વારંવાર ઢોપા કરવો. અને પછી તેમાંજ કપડું બોળીને તે આંખઉપર સુકીને પાટો બાંધી લેવો.

આંખનું સુખવું, તથા તેમાંથી પાણીનું ઝરવું.

(બ્લીયર આઈ=Bleary Eye.)

નીશાની.—આંખનાં બંધ પોપચાં સુજી આવેછે, તથા આંખનાં બંધ ખુણાંઓ રાતાં થાયછે.

ઈલાજ ૧ લો.—અગરજ થંડીનહીં, નબળાઈથી, અથવા મોટી વયે પુગવાથી એ દરદ થાય, તો ૫ ટ્રેન “સલફેટ આવ ઝીંક,” ૨ ચમચા પાણીમાં ડોહવીને, તેમાં એક કપડાંનો કટકો બોળી તેવડે આંખને વારંવાર બિંજવેલી રાખવી.

ઈલાજ ૨ જો.—૫ ટ્રેન “કેલ્સિયમ” અને ૩૦ ટ્રેન “ફોસ્ફોર”ના લુકો, આ બંધને મેળવીને તે ફાકવું, તથા આંખનાં ખસખસનાં ગરમ પાણીથી ધોવી.

અગરજે સોજે, દરદ, અથવા રતાસ નરમ પડવાપછી આંખ નબળી થયેલી જણાય, તો ૧ ટ્રેન “શુગર આવ યેટ” ન. ૧ ચમચા પાણીમાં મેળવીને તેથી આંખ વારંવાર ધોવી.

આંખનો વરમ.

(કનજન્કટીવીટીઝ=Conjunctivitis.)

નીશાની તથા સમજ.—આંખ આચાથી તેમાં દરદ થાયછે, તેઓ રાતી થાયછે, સુજી આવેછે, તેઓમાંહી પાણી ગળ્યા કરેછે, અને આંખમાં કાંકરો થઈને પુષ્કળ દરદ થાયછે.

ઈલાજો.—એક ભારી જુલાબ લેવો, અને ઝાડો આચાપછી પેહેલાં આંખઉપર ખસખસનાં પોસનાં અથવા “કેમોઆઇલ” કુલનો ગરમ શેક કરવો, અને ત્યારપછી ૮ ટ્રેન “સલફેટ આવ ઝીંક.” ૨ આઈસ પાણીમાં મેળવીને

તેમાંથી એકથી બે ટીપાં સળીથી આંખોમાં સવારસાંઝ નાખવાં, અથવા ૮ ગ્રેન “એસીટેટ ઓફ લેડ,” ૨ ટ્રાન્ક સરકો, તથા ૮ ગ્રાઈંસ નિત્રાં પાણી, આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાંથી એકથી બે ટીપાં આંખોમાં નાખવાં, તથા તેથી આંખો ધોવી.

અગરજો ઉપલા ઇલાજોથી કાંઈ ફેર નહીં જણાય, તો ૨ ગ્રેન “નાઇટ્રેટ ઓફ સીલવર,” તથા ૧ ગ્રાઈંસ નિત્રાં પાણી, આ બંધેને મેળવીને, તેનાં ટીપાં આંખોમાં નાખવાં, અથવા હરડાં, ખેડેડાં, તથા આમળા, આ ત્રણેને સરખે ભાજે મેળવીને તે છુંદવું, અને ત્યારપછી તે સઘળું એક પ્યાલાં પાણીમાં બાર કલાકસુધી ભિંજવી રાખવું. આ મેળવણીને ગાળી કાઢાડી, તેવડે આંખોમાં ફટકા મારવા, તથા તેમાંજ કપડાંનો ફટકો બોળીને તે આંખોઉપર મુકી રાખવો.

અગરજો વરમસાથે દરદ ઘણું થતું હોય, તો ૧ થી ૨ ટીપાં “લાઇકર ઓપાઇ સેટેલીવ”ને, ૧ થી ૨ ટીપાં પાણીસાથે મેળવીને, દહાડામાં ત્રણથી ચાર વાર આંખોમાં નાખવાં.

બચ્ચાંને વારંવાર આંખો આવ્યાનેલીધે તેમાંથી પુકળ રસી નહીંને વરમ આવેછે, તે વેળા ૬ ગ્રેન ફટકી, તથા ૧ ગ્રાઈંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, તે પિચકારીવડે આંખો ઉંઘાડીને તેમાં મારવું, અને આંખોનાં પાંપણા વળગી નહીં જાય, માટે રાત્રે સુવાડતી વેળા થોડો સપેતીનો મલમ પાંપણોને લગાડવો.

હરે ટ્રાન્ક ૬—આલુ ટ્રાન્ક ૨૦—આથરા ટ્રાન્ક ૭—માતા ટ્રાન્ક ૩.

આ સઘળાંને છુંદીને તે ૦૦ બાટલી પાણીમાં ઉકાળવું, અને આસરે ૬ ગ્રાઈંસજેટલું બાકી રહે કે થંડું પાડી, તેમાંથી ૨ થી ૪ ગ્રાઈંસજેટલું પીવું. આ દવાથી ઝાડો સાફ આવશે. અને આંખોનાં વરમ પણ નરમ પડશે. પેરના ઝાડના પાતરાં છુંદીને પોટલીકરી આંખપર બાંધવાં. અથવા ચીમોરનો લુકો આંખોવાં.

આંખોને ઝાંખ મારવાવિધે.

(ધ ડીમનેસ ઓવ સાઈટ=The dimness of sight.)

સામ્ય.—આંખોનાં ભિતરનાં ભેન્ન આગળનાં તંતુઓ તબળા પડી જવાથી ઘણુંકરીને આંખોને ઝાંખ મારેછે.

ઇલાજો.—શક્તિ આવે એવી દવાઓ, જોવીકે “ટીકચર ઓવ સ્ટીલ,” “કૉડ લીવર ઓઈલ,” “સલ્ફેટ ઓવ કુઈનીયા,” “ટીકચર ઓવ ન્કસ વૉમીકા,” વગેરે ઘણાં દહાડાસુધી પીવી, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની આઠ ગોળીઓ બનાવી, બે ગોળીઓ, દહાડામાં ચારવાર ગળવી.

ડીડયુરડ આયરન..... ગ્રેન ૮ | સલ્ફેટ ઓવ કુઈનીયા ગ્રેન ૪
એક્ઝટ્રેક્ટ ઓવ ન્કસ વૉમીકા. ગ્રેન ૨ | પેપ્સીન..... ગ્રેન ૮

કાનનીપછવાડે અવારનવાર પાંચથી દસ “બ્લીસ્ટરો” મુકવાં, અને તે ઘણાં દહાડા ઝરવા દેવાં. આંખોમાં થંડાં પાણીનાં ફટકા દરરોજ મારવા, અને

મોરથુથ ગ્રેન ૧૫—કપર ગ્રેન ૪—પાંચત્ર પાણી ગ્રાઈંસ ૮.

આ સઘળાંને મેળવીને, તે થંડું પડે કે તેમાં બીજું થંડું પાણી મેળવી સઘળું મળી ચાર મોટી બાટલીજેટલું કરવું, અને તે ગાળી કાઢાડી સવારસાંઝ તેથી આંખો ધોવી શક્તિ આવે એવો ખોરાક ખાવો, તથા આંખોને ઘણી ખેંચવી નહીં.

આંખનાં પોપચાંનું સુષ્ણ આવવું, તથા તેઓમાં યત્તા ખીલો.

(સોર આઈ-લીડસ, ગ્રેન્યુલર કનજન્ક્ટીવીટીઝ= Sore Eye-lids, and Granular Conjunctivitis.)

ઈલાજો.—આંખનાં પોપચાંનાં પડમાં લાલ સપેતીના મલમ લગાડીને સુકું. અગરજે પોપચાંની માંહેની બાજુ ખલરાયલી, અને દાણાદાર હોય, તે મોરથુથુનો કટકો સુમારો કરીને “કુધલ પેન”માં ખોસી તે પોપચાંની માંહેની બાજુ ઉપર ફેરવવો.

અગરજે આંખનાં પાંપણો બાહારનેબદલે માંહેથી ઉગી નિકળે, અને તેથી આંખોમાંથી પાણી ગળે. તે ઝીણું ચિમટાથી પાંપણોને એકપછીએક ટુંપી કાઢાડવા, અથવા જે ટુંપી નહીં શકાતું હોય, તે પોપચાંની કોર ઉપર થોડું “કોલોડીયન” પિચ્છવડે દરરોજ લગાડવું.

કેટલીકવેળા આંખનાં પોપચાંનાં માંહેલો ભાગ સુષ્ણ આવેછે, અને માંહે ઝીણું દાણાએ થાયછે, કે જે આંખનાં ડોળાને લાગવાથી આંખોમાંથી પાણી ગળ્યા કરેછે, અન્નવાળું જોવાતું નથી, તથા એજરીતે ચાલુ રહેવાથી આંખમાં કોઈવેળા ચાકું પડી આવેછે. આપ્રમાણે જે ચાકું પડે, તે ચીમોરનાં ઝીણું બીયાંને છોલીને તેને સારીપદે ઝીણું વાટી તે આંખનાં પોપચાંની માંહેની બાજુએ લભરાવવાં, અને આંખો ઉપર પાટા બાંધી રાખવા. બીજે દિવસે ફરીથી એજરીતે લભરાવવાં. આપ્રમાણે કર્યાથી આઠથી પંદર દહાડાંમાં આંખોમાંથી પાણી ગળીને તેઓ તદ્દન સાજ થાયછે. આ દવા ઘણી સારીછે.

ગમેતો “ત્રેપીસ ડીવાઈનસ”ની લાકડી, દહાડામાં એકવાર ખીલો ઉપર ફેરવવી.

આંખનાં ડોળાનાં ઊંજળા ભાગની સપાટી ઉપર ધારી, કુલું, અથવા ચાકું પડવાવિષે.

(અલસર્સ ઓન ધી આઈ-બોલ્સ=Ulcers on the Eye-balls)

ઈલાજો.—૩૬ ઓક્સામ્ડ આવ મરકપુરી.... ગ્રેન ૧
આલમ્મ આવ પીઝ..... મીનીમ ૫
ચરખી..... દ્રામ ૧

આ સઘળાંને મેળવીને, આંખો ઉપર લગાડવાથી ગમેએવી ધારી, કુલું અથવા ચાકું હશે તે સાજું થશે. અથવા “સ્કોપોલાઈન” ૧ ગ્રેન, તથા પાણી ૧ આઉન્સ, એ બેઉ મેળવીને તેમાંથી કુલાંવાળી આંખમાં ટીપું નાખવું.

“સલફેટ આવ સોડા”નો ઝીણો લુકો આંખોમાં છાંટવાથી પણ ગુણ થાયછે. ચીમોરના બીયાં છોળી બારીક પીસી આંખમાં આંખડું ને પાતો બાંધવો.

૨ તાં જ જીં.

(નાઈટ બ્લાઈન્ડનેસ=Night Blindness.)

નીશાની તથા રાખખ.—રાત્રે આંખે દેખાય નહીં, તેને “રતાંજી” કરી કહેછે. એવી આંખોવાળાં બિનારને દિવસનાં બરાબર, ખુલ્લું દેખાયછે. પણ રાત્રે બિલકુલ દેખાતું નથી. એ ઘણુંકરીને હોજરીની, અથવા કલેજાંની બિમારીથી થાયછે.

ઈલાજો.—ગા દ્રામ “સલફેટ ઓફ ઝીંક,” તથા ૮ ગ્રાઈંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તેવડે આંખો ધોવી, તથા આંખોઉપર લીલા રંગના ઓથો રાખવો, અને ઘણાં પ્રકાશિત દિવાસાતું જોવું નહીં; બંધે કાનપટ્ટીનીપછવાડે “બ્લીસ્ટર” ચુકવું, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, બે ચમચા ભરી, દહાડામાં ત્રણવાર પીવી.

ક્રમપાઉંડ ટીંકયર આવ સીન્ડ્રોના.. ગ્રાઈંસ ૧
ગ્રામ્લુટડ મેનક્યુરીક આસીડ... મીનીમ ૮૦
ડીક્રોક્ષન આવ સીન્ડ્રોના ગ્રાઈંસ ૫

ગરમીનાં દહાડામાં જલલદ દારૂઓ, “વાઇન,” વગેરે પીવો નહીં અને કલેજી પોતાનું કામ સારીરીતે કરે, એટલામાંટે ૫ ગ્રેન “બ્લુ પીલ,” દર ત્રીજે દહાડે લેવી, અને એ દવા જે દહાડે લીધી હોય, તેને બીજે દિવસે “સીડલીટઝ પાઉડર”ના એક હલકો જીલામ લેવો, તથા આપ્રમાણે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું, અથવા ૧૫ મીનીમ “લાઇકર સ્ટ્રીકનીયા,” ૬ ગ્રાઈંસ પાણી, આ બંધેને મેળવી, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી. દર ત્રણ કલાકે પીવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી અર્ધી સવારે, તથા અર્ધી સાંજે પીવી.

ક્રૉડલીવર ઓઈલ..... દ્રામ ૨ થી ૪
ગ્રામ્લુટડ આવ પાઉચ મીનીમ ૮૦
પેપરમીન્ટ વૉટર ગ્રાઈંસ ૨

૧ મીનીમ “લાઇકર સ્ટ્રીકનીયા,” પિચકારીવડે કાનપટ્ટીની આગડીમાં દાખલ કર્યાથી રતાંજી તદન સાજું થાયછે, પણ એ દવા ઘણી ઝેરીછે, માટે ઠાકટશિવાય બીજા કોઈએ તે કટીપણ અજમાવવી નહીં.

નખખાઈથી આંખો આવે, રાત્રી થાય, કુખે, સુજ આવે, પાણી ગળ્યા કરે, તથા અજવાળું જોવાય નહીં, તેવિધે.

(સ્ક્રૉફ્યુલસ ઓફ્થેલમીયા=Scrofulous Ophthalmia.)

ઈલાજો ૧ લા.—આંખોઉપર ખસખસનાં પોસનો ગરમ સેક કરવો, અને તેઓને ગરમ પાણીથી વારંવાર ધોયા કરવી, તથા “મેલેડોના લીન્સ”નાં થોડાં પાંદડાં ગરમ પાણીમાં ઉકાળીને, અથવા ૧ થી ૨ ચમચી “ટીંકયર આવ આઇમોડાઇન,” ખમલતાં પાણીમાં નાખીને તેનો બાક આંખોમાં લેવો.

ઈલાજ ૨ જો.—અગરજે આંખોમાં દુખાવો ઘણો થતો હોય, તો ૩૦ ગ્રેન “એકસ્ટ્રેક્ટ આવ બેલેડોના,” તથા ૮ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તે ગરમ કરી તેનો આંખોઉપર સેક કરવો.

ઈલાજો ૩ જો.—અનફેટ આવ એટ્રોપીયા..... ગ્રેન ૮
 ટ્રેક્ટીકાઈડ સ્પીરીટ..... ડ્રામ ૧
 નિતર પાણી..... ડ્રામ ૭

આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાંથી અઝેકું ટીપું, દહાડામાં એકવાર, દરેક આંખમાં મુકવું.

આ દવાથી આંખોની કીકી ઘણી મોટી થાયછે, અને તેથી બિનારને બરાબર દેખાતું નથી, માટે જે બીજા દિવસે દુખાવો નરમ નહીં પડે, તો ૧ ડ્રામ “લાઇકર ઓપાઇ સેડેટીવ,” તથા ૧ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, તેમાંથી ૧ થી ૨ ટીપાં, દહાડામાં બેથી ત્રણવાર, દરેક આંખમાં મુકવાં, તથા એજ દવામાં ગુલાબ ઉમેરીને, તેમાં કપડું બોળી તે આંખોઉપર મુકવું; કાનનીપછવાડે એક હલકું “બ્રલીસ્ટર” મુકવું તથા “રૂબાઈ,” “સીડલીટઝ પાઉડર,” “મેગનીસ,” અથવા એરંડીયાં તેલનો ગુલાબ લેવો. ઝાડો સાફ આંખાપછી “નબળાઈ, અથવા સુરતી”નાં મથાળાંહેઠલ જાણવેલી શક્તિની દવાઓ, જેવીકે મગરતું તેલ, અથવા “સલફેટ આવ કુઇનીયા,” અને “ટીકચર આવ સ્ટીલ,” આ બંધેને મેળવીને તે પીવું શુરૂ કરવું.

સારો શક્તિ આવે એવો ખોરાક લેવો.

આંજણી.

(સ્ટાઈ આંર હૉરડ્યોલમ=Sty or Hordeolum.)

નીશાની તથા સખખ.—આંખોનાં પાંપણોનાં થડમાં કોઇવેળા એક જાતની ત્રીણી ફેલલી થઇને તેમાં દુખાવો થાયછે, તથા અગન બળેછે. ઘણુંકરીને સુંદર એહેરાવાળાં બાળકોને, તથા નબળાં બાંધાવાળાં માણસોને એ ઘણી સાધારણ હોયછે. કોઇવેળા અજીર્ણથી અથવા પેટમાં ભાર થવાથી મોટી ઉંમરનાં માણસને પણ આંજણી થાયછે.

ઈલાજ ૧ લો.—આંજણીઉપર થુલાંનો, અથવા ઘઉંનાં આરાનો ગરમ સેક કરવો, તથા ૪ ગ્રેન “કેલોમેલ,” અને ૪૦ ગ્રેન “જેલેપ,” આ બંધેને પાણી-સાથે મેળવીને તે ફાકવું, તથા “ટીકચર આવ આઇયોડાઇન,” પિચ્છવડે આંજણી-ઉપર લગાડવું, અને આંજણીનીઆગળનાં પાંપણોઉપરનાં બાલો ટુંપી કાઢાડવા.

ઈલાજો ૨ જો.—અગરજે આંજણી ઘણી કઠણ હોય, તો “કૉસ્ટીક પૉટાશ,” એકથી બે દહાડામુધી તેઉપર લગાડવું, અને ત્યારપછી તેઉપર અલસીનાં આરાનો ગરમ સેક કરવો, જેથી તેનીઉપરની ચામડી બળી જઇને તેમાંથી બીયો બાહાર નિકળશે.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને લગાડવી, તથા ઘણી બગાડવી નહીં.

ઈલાજો ૩ જા.—સિંદુરના ખલખ આંખણીઉપર લગાડવો. અગરજો આંખણી ઉઝળી થાય, અને તેમાંથી બીયો બાહાર નહીં નિકળે, તો સોય અથવા ટાંચણીની આણીવડે ધીમેથી કોતરીને તે બાહાર કાઢાડવો.

અગરજો આંખણી વારંવાર થયા કરતી હોય, અને ઝાઝો કબજ રહેતો હોય, તો તે અટકાવવામાંટે અવારનવાર “રૂહબાર્બ,” અને “કારબોનેટ” આવ મેગનીશીયા,” આ બંધેનો જીલામ લેવો, તથા શક્તિ આવે એવી દવા લેવી, જેવીકે ૧૨ ગ્રેન “આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ,” તથા ૬ આર્ડેસ કરિયાતાનો ઉકાળો, આ બંધેને મેજવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

આંખોમાંથી પાણીનું ગળવું, તથા આંસુનાળનું સુજવું.

(ફીસચ્યુલા લેક્રીમેલીસ=Fistula Lachrymalis.)

નીશાની તથા સખખ.—બંધે આંખોનાં ખાડાનીબાહારનાં ખુણાંઆગળ, પણ આંખોનાં ડોળાથી બિલકુલ છુટી બે ઝીણી ગાંઠો રહેછે, જેઓમાંથી આંસુ ઉત્પન્ન થાયછે, અને તેજ્જમાણે તેઓનાં દરેક માંહેલા ખુણાઆગળ અકેકું છિદ્ર હોયછે, જેમાંથી અકેકી પોકળ નળી, જેને “આંસુનાળ” કરી કહેછે, તે નાકમાં ઉતરેલી હોયછે. આ બે નળીઓવડે આંખોમાંનાં આંસુઓ નાકમાં આવેછે. હવે કેટલીકવેળા બ્યારે વરમ થવાથી આ નળીઓ સુજી આવીને જાડી થાયછે, ત્યારે તેઓનાં ઉપલાં છિદ્રો પણ બંધ થઈ જાયછે, અને તેથી આંસુઓ નાકમાં ઉતરવાને બદલે ગાલોઉપર ટપક્યા કરેછે.

ઈલાજો.—“સોજો અથવા વરમ”નાં મથાળાં હેઠલ જણાવેલા સાધારણ ઇલાજો કરવા; “એપસમ સૉલ્ટ”નો જીલામ લેવો, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેજવીને તેમાં કપડાંનો કટકો બોળી તે આંખોઉપર મુકવો.

મનકેટ આવ ઝીંક ગ્રેન ૧ થી ૧૦
લાઈકર એપાઈ સેડેટીવ ડ્રામ ૦.૧
ગ્રાન્ વૉટર આર્ડેઝ ૧

તથા ૧૦ થી ૧૫ ગ્રેન ફટકી, “શુગર આવ લેડ”નું પાણી, અથવા ૫ થી ૧૦ ગ્રેન “ટેનીક આસીડ,” આ ત્રણમાંથી ગમે તે એક લેઈ, તેમાં ૧ આર્ડેસ ગુલાબ બેળીને, તેમાં કપડાંનો કટકો બોળી તે આંખોઉપર મુકવો.

અગરજો “આંસુનાળ” બિલકુલ બંધ થઈ નહીં હોય, પણ તેનું ઉપલું છિદ્ર લગાર ખુલ્લું હોય, તો તે છિદ્રઉપર મોરથુથુ, અથવા “નાઇટ્રેટ આવ સીલવર” લગાડવાથી આ દરદ સાજું થાયછે. પણ જો આ સઘળા ઇલાજો કરવા છતાં કશો ગુણ નહીં જણાય, તો કોઈ આંખનાં ડાકટરની સલાહ લેવી.

* “લેક્રીમલ ડક્ટ” (Lachrymal duct.)

નબળી આંખ.

(ઉર્વીક આઈઝ=Weak Eyes.)

નબળી આંખવાળાંઓને કેટલીક સૂચનાની ઘણી અગત્ય છે. જેઓની આંખે આંખ મારતી હોય, અથવા થોડો વખત પણ વાંચ્યાથી આંખોમાં પાણી ભરાઈ આવી ચક્કરી આવતી હોય, તેઓએ બનતાંસુધી થોડું વાંચવું, અને જેમબનેતેમ રાત્રે દિવાઆગળ બિલકુલ વાંચવું નહીં, પણ જે વાંચવું પડે, તે દિવાનું અન્નવાળું આંખોઉપર નહીં પડતાં માત્ર વાંચવાની ચોપડી, કાગળ, ઇલ્કાદિઉપર પડે તેની સાંભળ લેવી, એમ કરવામાં ટે વાંચનારે દિવાને ઉંચે, અથવા પોતાની પિઠતરફ રાખવો, કે જેથી અન્નવાળું આંખોઉપર પડશે નહીં. ચાલતી ગાડીમાં બેસીને, બિછાણમાં સુઈને, હરકાઈ જાતની માંદગીમાં, અથવા માંદગીમાંથી તરત સાજ થવાપછી વાંચવું નહીં, કારણકે એમ કર્યાથી આંખો દુખી આવે છે. નબળી આંખવાળાંઓએ પુરતું, એટલે દશ કલાકસુધી રાત્રે ઉંઘાવું નોંધવું. અને સવારનાં અથવા સાંત્રનાં ઝળઝળાંની વેળા કદી વાંચવું નહીં. અગરજે વાંચતી અથવા લખતીવેળા જરાપણ આંખો દુખી આવે, તે થોડો વખતસુધી તે એકદમ છોડી દેઈને બાહાર જોવા કરવું, અને પછી પાછું ગમેતા વાંચવું, અથવા લખવું. નબળી આંખવાળાંઓએ દર દિવસે તથા રાત્રે ત્રણથી ચારવાર થંડાં પાણીનાં, અથવા પાણીમાં બરફ નાખીને તેનાં ફટકા આંખોમાં મારવા.

આંખની કીકીનો વરમ.

(આઈરાઈટીસ=Iritis.)

આંખનીમાંહે જે ગોળ ચક્કરજેવો ભાગ દેખાય છે, તેને “કીકીનો પડદો” કરી કહે છે. આ ગોળ ભાગનીમાંહે એક નાહાતું કુંડાળું છે. જેને “કીકી” કહેવામાં આવે છે. અંગ્રેજીમાં “કીકીનાં પડદા”ને “આઈરીસ” (Iris) કરી કહે છે, જેઉપરથી તેનાં વરમને મથાળે જણાવેલાં નામથી ઓળખવામાં આવે છે.

નીશાની.—જ્યારે કીકીનો વરમ થાય છે, ત્યારે બિલકુલ જોવાઈ શકાતું નથી, આંખોમાંથી પુઝળ પાણી ગળ્યા કરે છે, કીકીનાં કુંડાળાંનાં પડની ખેંચાણ શક્તિ ઓછી થાય છે, તથા તેના રંગ બદલાઈ જાય છે. અગરજે કીકીનો રંગ પ્રથમ કાળો હોય છે, તે તે બદલાઈને રાતો જણાય છે, અથવા આશમાની હોય છે, તે લીલો જણાય છે. કીકીનું કુંડાળું ખેંચાય છે, અને કીકી પોતે પણ સંકોચાય છે. અથવા તદ્દન બંધ થઈ જાય છે, તથા તેનાં કુંડાળાંની કોર આંખનાં બિલોરી પદાર્થસાથે વળગી જાય છે, અને તેમાં ત્રીણું ગાંઠો અથવા દાણું ઉત્પન્ન થાય છે, જેથી આંખે આંખ મારે છે, તથા આંખોમાં દુખાવો થાય છે, અને ઉપલીરીતે દાણું થવાથી, તથા તેઓ કુટી જવાથી આંખ પડે છે.

સાખ.—આંખોને થંડી લાગવાથી, બિનાસવાળી જગ્યામાં સુવાથી, ટાંકીનાં નકારા પ્રજ્વળી, આંખોઉપર ફટકો લાગવાથી, અથવા તેઉપર ઘા પડવાથી,

સંધિવાથી, નજળાથી, અથવા નખળોં શરીરવાળોં માણસને આપ્રમાણે આંખોની કીકીનો વરમ થાયછે.

ઇલાજો.—અગરજો અનવાળું દેખી શકાતું નહીં હોય, તો લીલા કાચનો ચશ્મો પેહરાવો, અથવા લીલા રંગનો પડદો આંખોઉપર રાખવો. આ દરદનો ઇલાજો કરતી વેળા ખે બાબદો ધ્યાનમાં રાખવી ઘટેછે. એકતો એકે કીકીનાં કુંડાળોંમાંનાં લોહીનો જોસ્સો ઓછો કરવો, તથા બીજું એકે જો “ફાઇબ્રીન” (અથવા જો “લીમ્ફ” કરી પણ કેહેછે તે), કીકીનાં કુંડાળોંની કોર ઉપર ઝર્યું હોય, અને તેથી કીકી સંકોચાયલી જણાય, તો તે ચુસાય, અને બીજું વધારે ઝરે નહીં તેની સંભાળ લેવી. એટલામાંટે બિમારને આંધારા ઓરડામાં રાખવો, તથા આગળ જણાયાપ્રમાણે લીલા રંગનો ચશ્મો પેહરાવવો, કાનપટ્ટીઉપર “બ્લીસ્ટર” મુકવું, અથવા ભવોંઆગળ અર્ધી ડઝન જો મુકવી, આંખોઉપર ખસખસનાં પોસનો ગરમ સેક કરવો.

કીકી સંકોચાઈને તદન બંધ થઈ જાય નહીં, એટલામાંટે આંખોનીઆસપાસ “એક્સટ્રેક્ટ આવ બેલેડોના,” પીચોરીનાં પાલાનો રસ, અથવા લીંજુનો રસ, થોડી ફટકી, તથા થોડી રસમતી અથવા ધતુરાનો રસ, આ સઘળોંને મેળવીને તે, આ ત્રણેમાંથી ગમે તે એક ચાપડવું, અથવા

અનકેટ આવ એટ્રોપીન ટ્રેન ૪—રેક્ટીફાઈડ ચાર્જીટ ડ્રામ ૧—ગિતરૂં પાણી ડ્રામ ૭.

આ સઘળોંને મેળવીને, તેમાંથી એક ટીપું આંખમાં નાખવું, જોથી કીકી જો ખંચાયલી હશે, તો પોહોળી થશે, એટલુંજ નહીં પણ ઘણું દિવસોસુધી તે ખુલ્લી રહેશે. અથવા “હાઇડ્રોકોલોરેટ આવ કાંકેન,” ૧ ટ્રેન, તથા પાણી ૧૫ ડ્રામ, એ બેહુને મેળવીને, તેમાંથી એક ટીપું આંખમાં નાખવું.

કીકીનાં કુંડાળોંમાંનો લોહીનો જોસ નરમ પડે, એટલામાંટે ૫ ટ્રેન “કેલોમેલ” ફાકવું, અને ત્રણ કલાક વિત્યાકેડે ઓરડીયાં તેલનો જીલાબ લેવો.

અગરજો આંખોમાં દુખાવો ઘણો થતો હોય, તો સુતી વેળા ૨ ટ્રેન અફીણની એક ગોળી બનાવીને તે ગળવી, આંખોઉપર ગરમ પાણીનો સેક કરવો.

ખોરાકમાં શક્તિ આવે એવો ખોરાક, જોવોકે દુધ, સેરવો, ઇંડાં, ઇત્યાદિ લેવું. ફાર બિલકુલ પીવો નહીં. બીજી મતલબ સચવાય, એટલેકે “ફાઇબ્રીન” ચુસાય, અને કીકી સંકોચાયલી રહેવાનેબદલે, પોતાની આગળી અવસ્થામાં આવે, એટલામાંટે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ. ટ્રેન ૨૦ | ટ્રીકચર આવ હાઇયોસાએમસ. ડ્રામ ૨
વાઇન આવ કૉજચીકમ. . . . મીનીમ ૪૦ | પાણી આઈંસ ૬

અગરજો ઉપલી દવાથી મોહોડું નહીં આવે, અથવા સજોખમાં નહીં થાય, તો અકેકી વેળા દવા પીતાં ૫ ટ્રેન “આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ” નેબદલે

૨૦ થી ૩૦ થેન, દહાડામાં ચારવાર પીવું. આ દવા ઘણું દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી ઘટેછે.

અગરજે સંધિવા, અથવા નજનાથી આપ્રમાણે વરમ થયો હોય, તે ઉપલીજ દવા ઘણી ગુણકારકછે, અથવા તેનેબદલે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ચારવાર પીવી.

સેવાસીલેટ આવ સાડા..... ડ્રામ ૧૦

અથવા સેવાસીન..... ડ્રામ ૧

ક્રમપાકેડ ટીટ્રોફ્લેન આવ મારમાપેગીના... આઉંઝ ૬

અગરજે રાંડનાં આજ્ઞરથી, એટલે ટાંકી થવાથી વરમ થયો હોય, તે ૮ થેન “કેલોમેલ,” તથા ૧ થેન અફીણુ, આ બંધેન મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બનાવી, અફેક્ટી ગોળી, દર ત્રણ કલાકે પાણીસાથે ગળવી, અને જો તેથી દાંતનાં પારાઓ ફુપવા માંડે, તે તે બંધ કરવી, અથવા તે “ટાંકી અથવા ચાંદી”નાં મથાળાંહિલ જણાવેલી બાબદમાં જોમ પારાની ધુંધ આપવા જણાવ્યુંછે, તેમ તે લેવી.

અગરજે આંખનાં રોગાનીઆસપાસ ઘણો ફુપાયો થતો હોય, તે ૪ થેન અફીણુ, તથા ૧૦ થેન “આઈન્ટમેન્ટ આવ મરકયુરી,” આ બંધેન મેળવીને તે આંખનીઆસપાસ લગાડવું.

અગરજે ઘણું નબળા બાંધાવાળાં માણસને, તથા દુર્બળ બાળકને નબળાઈને લીધે આપ્રમાણે વરમ થયો હોય, તે નગરનું તેલ, અથવા “ઈક્રિઅર આવ સ્ટીલ,” બિનારની ઉંમરનાં પરમાણુપ્રમાણે પાણીમાં મેળવીને પાવું.

અગરજો અતિશય નબળાઈ હોય, તે ૨૦ થેન “ફારબોનેટ આવ એમોનીયા,” તથા ૬ આઉંસ કરિયાતાંને ઉકાળો, આ બંધેને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું, અથવા ૧૦ થી ૨ થેન “સલફેટ આવ કુઈનીયા”નું એક પડોકું કરીને, દર ત્રણ કલાકે ફાકવું.

એક અનુભવી ડાક્ટરનું એવું મત છે, કે ગમે તે કારણથી આ દરદ થયું હોય, પણ જો નીચે જણાવેલી દવા પાઈ હોય, તે તેથી અતિશય ગુણ થાયછે.

બાલમુમ આવ કોપેઆ..... ડ્રામ ૬

ગમ એકેશીયા..... ડ્રામ ૮

પાણી..... આઉંઝ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું. વળી તે જણાવેછે, કે જ્યારે “કેલોમેલ,” અફીણુ, જળા, ઇત્યાદિથી આ દરદમાં ક્ષો ગુણુ નથી થતો, ત્યારે ઉપલી દવાથી ઘણો ગુણ થયેલો તેના જાણવામાં આવ્યોછે.

બીજા કેટલાક ડાક્ટરો આ દરદની વેળા ૧૦ થી ૧૫ મીનીમ “આઈલ આવ ટરપેનટાઈન,” લોકરગ્લાસ પાણીમાં નાખીને, અથવા ૩ થેન “સેન્ટોનીન,” દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચારવાર આપવાની ભલામણ કરેછે.

આંખોમાં કાંઈ વસ્તુ જાય, તેવિધે.

(ફોરેન બોડી ઈન ધી આઈ=Foreign Body in the Eye.)

કેટલીકવેળા અકસ્માતથી આંખોમાં ચુનો જાયછે, જ્યથી આંખોમાં પુઠ્ઠળ દરદ થાયછે, તથા તેનાં પડદાઓ બળી જાયછે. એવી રીતે કોઈવેળા ચુનો આંખોમાં ગયાથી તેઓને ઓચીંતી ઇજા થાયછે, અને તેથી ઘણીવેળા આંખોનાં પડદાઓ બિલકુલ ખવાઈને તેથી આંખો તદ્દન ઉપયોગવિનાની થઈ જાયછે, માટે જ્યો ચુનો આંખોમાં જાય, કે તરત નીચે જણાવેલા ૨ ઈલાજો કરવા.

ઈલાજો ૧ લા.—જ્યો ચુનો આંખોમાં જાય, કે વખત ખોડોવાવિના તરત સરકો તથા પાણી, આ બંધેને સરખે બાજે મેળવીને, તે જરા ગરમ કરી, તેમાં પિચ્છ બોળીને તે આંખોમાં ફેરવવું, અને આરીતે સઘળો ચુનો કાઢાડી નાખવો, અને તેજ વેળા એજ મેળવણીથી આંખોને માંહેથી સારીપદે ધોવી, તથા આંખોમાં એનાંજ ફટકા મારવા, અથવા આંખો ચીરીને તેમાં કાચની પિચકારી વડે તે મારવું, અને સઘળો ચુનો બાહાર નિકળે, કે આંખોને ગરમ પાણીથી ધોવી, અને ત્યારપછી થોડાં દીપાં ત્રિફળ તેલ માંહે નાખવું.

ઈલાજ ૨ જો.—અગરજો આંખોમાં ચુનો ગયો હોય, અને તેથી વરમ ઘણો જોરમાં થયો હોય, તો તેઓનીઆસપાસ થોડી જળા વળગાડવી, અને ખસખસનાં પોસનો ગરમ સેક કરવો, તથા એક સખત જીલાબ આપવો.

ચેતવણી.—જ્યેવી વેળા આંખોને બિલકુલ થોળવી નહીં.

ઈલાજ ૩ જો.—અગરજો આંખોમાં કોઈપણ જાતનો તેજામ ગયો હોય, તો ૮ ગ્રેન “ફારબોનિટ આવ સોડા.” તથા ૧ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, તેનાં ફટકા આંખોમાં મારવા.

ઈલાજ ૪ જો.—અગરજો તાવેલી ચરબી, ડામર, ઇત્યાદિનાં છાંટા આંખોમાં ઉડ્યા હોય, તો થોડાં દીપાં બદામનું તેલ, અથવા “ઓલીવ ઓઈલ” આંખોમાં વારંવાર નાખ્યાં કરવું.

ઈલાજો ૫ માં.—અગરજો ધૂળ, લોહાંનો ભુકો, ઇત્યાદિ રજકણો આંખોમાં ગઈ હોય, તો આંખોનાં પોપચાં ઉંઘાડીને થંડાં પાણીનાં ફટકા જોરથી આંખોમાં મારવા, અથવા ઉંઠનાં બાલની ઝીણી પીછી, અથવા કાગજની ઝીણી ખિંદડી વાળીને તે “સેલેડ”નાં તેલમાં બોળીને તે આંખોમાં ફેરવવી, કે જ્યથી માંહે ગયેલી રજકણ તરત તેને વળગીને બાહાર નિકળી આવશે.

ઈલાજો ૬ ઠા.—અગરજો તે ઘણી મજબુત વળગી બેસે, અને **ઈલાજો ૫ માં** મધે જણાવ્યાપ્રમાણે કર્યાછતાં બાહાર નહીંજ નિકળે, તો આંગળી-ઉપર કપડાંને ફટકો વિટાળીને તે, અથવા હાંથીદાંતની પટ્ટી ધીમેથી આંખોમાં ફેરવવી, કે જ્યથી તે તરત બાહાર નિકળશે.

ઘણુંકરીને ધૂળ આંખોમાંથી સેહેલાઈથી બાહાર નિકળી આવેછે, પણ લોહાંની રજકણો નિકળી શકતી નથી, એટલામાંજે જો આંખમાં તે ગઈ હોય, તો

લોહચુંબકના એક કટકો આંખો ઉઘાડીને તેનીસામે ધરવો, કે જ્યોતી લોહચુંબક લોહાની રબરકણો પોતાતરફ ખેંચી લેશે. આપ્રમાણે કર્યાપછી જો આંખોઉપર વરમ આવે, તો “સોજો અથવા વરમ”નાં મથાળાંઉઠાવની બાબદમાં જણાવ્યાપ્રમાણે ઇલાજ કરવા.

કાન.

બેહેરાપણું.

(ડેફનેસ=Deafness.)

સમજ.—કાનને ઘણુંકરીને થંડો વા લાગવાથી, અને તેથી તેમાંહેલો મેલ લાકડાંજેવો કઠણ થવાથી કાન બેહેરો થઈ જાયછે.

ઈલાજો ૧ લા.—“સેલેડ”નું તેલ, મધ, ધુપેલ, ત્રિફું તેલ, વગેરે કાનમાં નાખવું; તથા ગરમ પાણીની પિચકારી સવારસાંઝ કાનમાં મારવી, કે જ્યોતી મેલ પિગળીને કાન સાફ થશે, અને સંભળાશે; ત્યારપછી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેમાં ૩ બોળીને તે કાનમાં મુકવો. અને થોડા દહાડાસુધી એજપ્રમાણે તે મુકવા કરવો.

લીલીમિન્ટ આવ સોપ..... દ્રામ ૨.
 કેમફર..... દ્રામ ૧.
 આંધ્રીય આંધ્રિ..... દ્રામ ૨.

ઈલાજ ૨ જો.—મિકી બદામનું તેલ રતન ૧—૩માણ (સ્ક્રેલેલ) આઈમ ૨.

આ બંધેને ઉકાળીને તે ગાળી કાઢાડવું, અને તેમાં ૩ બોળી તે કાન આગળે બાંધવો, તથા તેનાંજ થોડાં ટીપાં કાનમાં નાખવાં.

ઈલાજો ૩ જા.—તંબાકુની બિડીના ધુંઓ મોઢામાં સારીપહે ભરવો, અને ત્યારપછી મોઢ તથા બંધે નસકોરાં મજબુત બંધ કરીને નાકવાટે તે ધુંઓ બાહાર કાઢાડવાને યત્ન કરવું, કે જ્યોતી કાનનાં મોઢેનાં ભાગમાં જે ઝીણી નળી આવેછે, તેમાં ધુંઓ ભરાશે, અને કાનમાં જે સાદ સંભળાયછે, તે તેથી બંધ થશે. ઘણાં દહાડાનો કાન બેહેરો થયો હોય, તેઉપર આ ઇલાજ ઘણો શુભ કરેછે, અને ઘણીવેળા તેથી બેહેરા કાને સંભળાયછે, અથવા “હાઈદ્રો ક્લોરેટ આવ કૉકેન” ૨ થી ૪ ગ્રેન, તથા પાણી દ્રામ ૨, એ બેઉ મેળવીને તેમાંથી અઝેકું ટીપું દહાડામાં એક વખત થોડા દહાડા કાનમાં નાખવું.

ઈલાજો ૪ થા.—કાંદાનો રસ કાઢાડીને તે, અથવા બદામનું તેલ તથા સરકો, આ બંધેને સરખે ભાજે મેળવીને, તેનાં થોડાં ટીપાં કાનમાં મુકવાં.

અગરજો નબળાઈથી કાન બેહેરો થયો હોય, તો “સલફેટ આવ કુઈનીયા,” તથા “ટીકચર આવ સ્ટીલ” પીવું.

કાન નું દુખડું .

(પેન ઈન ધી ઈયર, ઓર ઈયર-એક=Pain in the Ear.
or Ear-ache.)

સમ્ય.—કાનને થંડી લાગ્યાથી તે વારંવાર દુખેછે, અને તેથી કાનનાં માંહેનાં ભાગોમાં પણ દુખાવો થાયછે. મુખ્યકરીને બચ્ચાંનાં કાન વધારે દુખેછે, અને વળી તે વેળા પેટની બિમારી પણ હોયછે.

ઈલાજો ૧ લા.—જુલાબ લેવો, તથા મિઠાં તેલમાં ૩ બોળીને તે કાનમાં મુકવો, અથવા કાનઉપર ખસખસનાં પોસનો ગરમ સેક કરવો, અથવા કાંદો બાફીને તે ગરમગરમ કાનઉપર બાંધવો.

ઈલાજો ૨ ના.—કાનનીપછવાડે રાઈ મુકવી, અથવા અલસીનાં આઠાની “પોલ્ટીસ” બાંધવી, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ત્રણ પડીકાં કરી, અક્કેકું પડીકું, દર ત્રણ કલાકે કાકવું.

મેગ્નીશીયા	દામ	૧
ફ્લુઆર્બ	દામ	૦૫
ગુનજ (મુત્રી)	ચેન	૧૦

ઈલાજ ૩ જો.—૧૦ ટીપાં “લૉટેનમ,” તથા ૧ ટીપું “આઈલ આવ ક્લોઝ,” આ બંધોમાં થોડું બદામનું તેલ ભેળીને તેમાં ૩ બોળી તે કાનમાં મુકવો.

ઈલાજો ૪ થા.—અગરજે કાન તદન સુકો હોય, અને માંહેથી ચસકા ખારતા હોય, તો ગળગોટાનાં લીલાં પાંદડાંનાં રસ ગરમ કરીને તે, અથવા સખજનાં પાંદડાંનાં રસમાં, અથવા મિઠી બદામનાં તેલમાં, “લૉટેનમ” તથા લસણ કકડાવીને તે નાખી સઘળું થંડું પડવા દેવું, અને ત્યારપછી તે કાનમાં નાખવું.

ઈલાજો ૫ માં.—સમુદ્રફિણ, લસણ, અજમે, સીતાબ, તથા કપુર, એ દરએક ૦૫ તોલો, તથા ૦૧ તોલો અફીણ લેવું, અને તેમાંથી કપુરશિવાય બાફીની સઘળી વસ્તુઓને બાખરી કરી મિઠાં તેલમાં ઉકાળવી, અને ત્યારપછી તેમાં કપુર નાખવો. આ મેળવણીને ગાળી કાહાડી તેમાંથી થોડાં ટીપાં કાનમાં નાખવાં. આ ઈલાજ જે કાન વેહેતો હોય, તો તે બંધ કરવાને પણ ઘણું સરસછે.

ઈલાજો ૬ ઠા.—અગરજે કાન માંહેથી પાંકા હોય, અને તેથી ચસકા ખારતા હોય, સોજે ચટયો હોય, વવળાટ થતો હોય, અને રસી જતી હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં થોડાં ટીપાં, દરરોજ કાનમાં નાખવાં.

ટ્રીક્યર આવ આનયોડાઈન..	મીનીમ	૧૦		ગોલ્ડુશન આવ પોટાશ....	મીનીમ	૨૦
સીરીટ આવ હોરોફોર્મ...	મીનીમ	૩૦		ગ્લીસરાઈન	દામ	૧
લૉટેનમ	મીનીમ	૩૦		પાણી	દામ	૨

અથવા તાજાં ઈંડાંનું તેલ કાહાડીને તેનાં ટીપાં કાનમાં નાખ્યાં હોય, તો તેથી પણ ઘણો ગુણ થાયછે.

કાનમાં પડું થવું.

(ડીસ્ચાર્જ ફ્રોમ ધી ઈયર ઓફ “ઓટોરીઆ” = Discharge from the Ear or Otorrhoea.)

ઈલાજો ૧ લા.—ઘડનાં આઠાનો ગરમ સેક કરવો, તથા ગરમ કુંધ અને પાણી, આ બંધેને મેળવીને તે પિચકારીવડે કાનમાં મારવું, અથવા ૫ ગ્રેન “સલફેટ ઓફ ઝીંક,” તથા ૨ ગ્રાઈંસ ગુલાબ, આ બંધેને મેળવીને તે પિચકારીવડે કાનમાં મારવું.

ઈલાજો ૨ ના.—અગરજો રસી ઘણી વેહેતી હોય, તો “બાંડી” અને ગરમ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તે, અથવા સાબુનું પાણી પિચકારીવડે કાનમાં મારવું, અથવા થોડાં ટીપાં “ઈફ્ઝર ઓફ મર,” તથા મધ, આ બંધેને મેળવીને તે કાનમાં મુકવું.

ઈલાજો ૩ ના — મુડદારસીંગને અથવા મુરાડસીંગને વાટીને તે કાનમાં મુકવી, જ્યાં પડું વેહેતું બંધ થશે, અથવા કાનનીપછવાડે “બ્લીસ્ટર” મુકવું.

ઈલાજો ૪ થા.—૩ ટ્રાન્ક “પ્યુરીફાઇડ ઓફ્સ બાઇલ,” તથા ૧ ટ્રાન્ક “બાલસમ ઓફ પીડ્ર,” આ બંધેને મેળવીને, તેનાં થોડાંથોડાં ટીપાં સવારસાંજ કાનમાં નાખવાં, અથવા થોડા ગ્રેન ઈસ્તુરીના લુકો કાકડાવડે કાનમાં મુકવાથી રસી વેહેતી બંધ થશે.

ઈલાજ ૫ મા.—અગરજો ઉપલા ૪ ઈલાજોથી પડું વેહેતું બંધ નહીંજ થાય, અને કાન વાસ પણ મારતો હોય, તો “કારબોલીક ઓસીડ,” તથા “ઓલીવ ઓઇલ,” આ બંધેને સરખે ભાજે મેળવીને, તેમાંથી ૨ થી ૩ ટીપાં કાનમાં નાખવાં.

ઈલાજ ૬ ઠા.—પ્રથમ મધમાં રૂનો કાકડો બોળીને તે કાનમાં ફેરવવો, અને ત્યારપછી કોડી બાળીને તેની રાખ કાનમાં મુકવી.

ઈલાજો ૭ માં.—અગરજો ઉપલા કોઈપણ ઈલાજોથી પડું વેહેતું બંધ નહીંજ થાય, પણ આ દરદ જીતું થતું જાય, તો ૩ ગ્રેન “નાઇટ્રેટ ઓફ સીલ્વર,” તથા ૧ ગ્રાઈંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તેનાં, અથવા ૨ ગ્રેન “કલોરાઇડ ઓફ ઝીંક,” તથા ૧ ગ્રાઈંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તેનાં થોડાં ટીપાં કાનમાં નાખવાં.

ઈલાજો ૮ માં.—“કુવીલ” પેન, અથવા કોઈ પોકલ નલીમાં ૩ થી ૪ ગ્રેન “આઇયોડોફોર્મ,” અથવા “રીસોરસીન,” અથવા “બોરસીક ઓસીડ”ના બારીક લુકો, થોડા દહાડા કાનમાં મુકવો.

દેશી વૈદો આ દરદમાં ગાયનું મૂત્ર કાનમાં નાખવાની બલામણુ કરેછે.

કાનમાં જીવનંતુ, અથવા બીજી કાંઈ વસ્તુ નાચ, તેવિષે.

ઈલાજો ૧ લા.—અગરજો મચ્છર, કાનખજુરો, ઇત્યાદિ કોઈ જીવનંતુ કાનમાં ગયું હોય, તો સાચુતું પાણી પિચકારીવડે કાનમાં મારવું, અથવા કાનમાં થોડાં ટીપાં “કોલોનવૉટર”નાં નાખવાં, અથવા એરંડીયાં તેલમાં એળીઓ કકડાવીને તે કાનમાં નાખવું.

ઈલાજો ૨ ના.—બચ્ચાંઓ વારંવાર રમતાંરમતાં પથ્થર, દાણો, વટાણો, રૂંના કાકડો, ઇત્યાદિ કાનમાં ખોસી દેછે, તે કાણાડવામાંટે પાણીની પિચકારી જોરથી કાનમાં મારવી, અથવા જો બની શકે, તો ચીપીઆવડે તે બાહ્યર ખેંચી કાણાડવું. ફેટલીકવેળા જે બાજુનાં કાનમાં એવી કાંઈ વસ્તુ ભરાઈ હોય, તે બાજુનાં ગાલઉપર જોરથી તમાઓ મારીથી તેમાંહેની વસ્તુ તરત બાહ્યર નિકળી પડેછે.

નાક.

***નાકમાંથી લોહીનું વેહેવું.**

(બ્લીડીંગ ફ્રોમ ધ નોઝ=Bleeding from the Nose.)

નીશાની.—આ દરદ ઘણુંકરીને તરણ માણસોને, તેમાં મુખ્યકરીને ઘણું લોહીયાર માણસોને તેમજ ઘણું નબળા બાંધાવાળાંને થાયછે. અગરજો એ રીતનું થોડુંક લોહી કોઈવેળા નાકમાંથી જઈને પછી પોતાનીમેળે બંધ થાય, તો તેથી ઘણુંકરીને અવગુણનેબદલે ગુણ થાયછે. પોલાત, તથા ભજનનાં ફેટલાંક દરદોમાં ખુદરત પોને એરીતે નાકનેરસ્તે થોડુંક લોહી જવા દેઈને બિમારનો જીવ બંચાવેછે, અનં તેને સારી અવસ્થામાં રાખેછે, માંટે જો એવીરીતે લોહી જતું હોય, તો તેને બંધ કરવાનો યત્ન કરવો નહીં, પણ તે જવા દેવું. પણ તેથીઉલટું જો નબળા બાંધાવાળાં, અથવા ઘરડાં માણસનાં નાકમાંથી લોહી વેહેતું હોય, તો તે ઘણુંકરીને પોતાનીમેળે બંધ થતું નથી, તથા નસકોડાં વારંવાર કુટીને લોહી વેહેવા કરેછે. એવાં માણસે તો લોહી તરત બંધ કરવું જોઈએછે.

ઈલાજો ૧ લા.—જેવું લોહી વેહેવા માંડે, કે તરત કાંઈ થંડી વસ્તુ, જેવીકે બરફ, પિળી મટોડી, અથવા થંડું લોહું, જેવુંકે કુંચી, ઇત્યાદિ નાક, અથવા કપાળઉપર લગાડવું, અથવા સુખડને ગુલાબમાં ઘસીને તે ખોચી અથવા નાકઉપર ચાપડવું, તથા નાકમાં થંડાં પાણીનાં ફટકા મારવા, અથવા સરકો અનં પાણી, આ બધેને મેળવીને તે કપાળ અથવા નાકઉપર લગાડવું, અનં બરફ, “લેમોનેડ” ઇત્યાદિ પીધામાં લેવું.

ઈલાજ ૨ નો.—અગરજો ઈલાજો ૧ લાથી કશો ગુણ નહીં થાય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તે પિચકારીવડે નાકમાં મારવી.

મુનકેટ આવ ઝીક.....	ઘેન ૨૦	એલમ.....	ડામ ૧
ટેનીક આસીડ.....	ઘેન ૨૦	પાણી.....	આઈમ ૨

* અંગ્રેજીમાં એન “એપીસ્ટેક્સીસ” (Epistaxis) કરી પણ કહેછે.

ઈલાજો ૩ ના.—ઘાઉમની છાલનો ઝીણો લુકો, “કાઈનો,” “મેટીકો લીન્ઝ”ના ઝીણો લુકો, હિરાદખણ, કાથાનો લુકો, અથવા કાળી મેટોડીનાં ઢેકાં ઉપર પાણી નાખીને તે, આ છમાંથી ગમેતે એક સુંઘવું.

ઈલાજો ૪ થા.—ઘાનાં કપડાંનો ડુઆ કરીને તેનીઆસપાસ સુતરની અથવા સણની એક મળ્યુત દોરી બાંધીને તે પાણીમાં ભિંજાવી, અને ત્યારપછી તે ડુઆને કોલસાની ઝીણી લુકી, “ગમ કાઈનો,” ફટકી, અથવા કાથાની ઝીણી લુકીમાં સુકીને તે નાકનાં નસકોરાંમાં સુકવો. બંધાયલાં લોહીને નસકોરાંમાંથી કાઢાડવું નહીં, પણ પોતાનીમેળે તેને બહાર નિકળવા દેવું. અગરજે વારંવાર નાકમાંથી લોહી નીકળે છે, તો શરીરને થંડક રાખવી, અને અવારનવાર જીલાબો લેવા. અડવાડીયાંમાં એકથી બેવાર “સીડલીટઝ પાઉડર” સવારનાં લીધાથી શરીર હલકું રહેશે.

અથવા “ટીકચર આય હુમામ્લીન.” ૫ થી ૧૦ ટીપાં પાણીમાં મેળવીને દર બેથી ત્રણ કલાકે પાવું, અને લોહી બંધ થવાથી એ દવા પીવી બંધ કરવી. બિમારે બને તેમ છોક ખાવી નહીં, તથા નાકને ઘડી ઘડી નુકસાન નહીં. કારણ તેમ કરવાથી પાછું લોહી વહેશે.

ઈલાજ ૫ મો.—અગરજે મોહમાંથી એટલે ઘાતનાં પારા સુજીને ફાટ, અને તેસાથે નાકમાંથી લોહી નીકળે છે, તો બાવળની છાલ, તથા હરણમેહડાંને પાણીમાં ઉકાળીને તેમાંહણું ૧ બાટલી પાણી લેવું, અને તેમાં ૪ ટ્રાન્ક ટંકણુખાર નાખીને, તેનાં કાગળા દહાડામાં પાંચથી સાતવાર કરવા, તથા “ઘાતનાં પારા-ઓનું સુજી આપવું, તથા તેઓમાંથી લોહીનું નીકળું”નાં મયાબહેલની બાબદમાં જણાવ્યામાણે ઈલાજ કરવા.

નાકમાં કાંઈ વસ્તુ ભરાય, તેવિધે.

(ફોરેન બોડી ઈન ધ નોઝ=Foreign Body in the Nose.)

ઈલાજો.—અગરજે નાકમાંથી દાણો, ચણો, અથવા એવી હરકોઈ બીજી વસ્તુ ભરાય, તો રૂપાનો અથવા લોહનો ચપટો પણ પાતળો સળીઓ લેઈ, તેના એક છેડે આંકડાનીપહે મરડીને જે વસ્તુ નાકમાં ભરાઈ હોય, તેની બાજુમાં તે સળીઓ ધીમેથી ઉપરસુધી ખાસવો, અને તેથી તે વસ્તુ બહાર ખેંચી કાઢાડવી, અથવા જે નસકોરાંમાં કાંઈ વસ્તુ ભરાઈ હોય, તેની બીજી બાજુનું નસકોરું આંગળાંથી દબાવીને નાકમાંથી ઘણું જોઈથી હુંડાડો મારવો, જેથી માંહે ભરાયલી વસ્તુ બહાર નિકળી પડશે.

થુ ડં.

(સેલાઈવા=Saliva.)

એક સુખાકારીવાળાં માણસના મોંહમાં એવીસ કલાકમાં એક રતલથી વધારે થુક ઉત્પન્ન થાયછે. જ્યારે થુક એછી ઉત્પન્ન થાયછે, ત્યારે મોંહ સુકું રહેછે, માંટે થુક લાવવાસાડું રાઈનાં બીયાં, અકલગરો, અથવા “પેલીટરી રૂટ આવ સ્પેન” ચાચાથી, અથવા તે મોંહમાં રાખી સુકપાથી થુક વધારે ઉત્પન્ન થાયછે. પણ કેટલીકવેળા પારાની દવા ખાધામાં આચાથી, પાચનશક્તિ બગડવાથી અથવા મોંહ, જીભ, ઇત્યાદિઉપર છાગલા અથવા ચાંઠાં પડયાથી જોઈએ તેકરતાં થુકળ વધારે થુક ઉત્પન્ન થાયછે.

ઈલાજો ૧ લા.—અગરજો પારાની દવા ખાધામાં આચાથી થુક ઘણી થતી હોય, તો હરડાં, બેહેડાં, આમળા, અથવા બાવળની છાલ, આ ચારમાંથી ગમેતે એક વસ્તુને પાણીમાં ઉકાળીને, તે થંડું પડે કે તેમાંથી ૨૦ આઉંસજેટલું લઈ, તેમાં ૪ દ્રમ “ક્લોરેટ આવ પૉટાશ” ડોહવીને તેથી કોગલા કરવા.

ઈલાજો ૨ જા.—આરિક્સ..... દ્રામ ૨
ટેનીક આસીડ..... દ્રામ ૦૧
પાણી..... આઉંસ ૧

આ સઘળાંને મેળવીને તેથી, અથવા

ફરફી દ્રામ ૧—મધ આઉંસ ૧—પાણી આઉંસ ૮.

આ સઘળાંને મેળવીને તેથી કોગલા કરવા.

ઈલાજ ૩ જો.—પીવાની દવાતરીકે પેહેલાં “એપસમ સૉલ્ટ,” તથા સુતામખી, આ બંધેને મેળવીને તેનો જીલાબ લેવો, અને ઝાડો સાફ આચા-પછી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચારવાર થોડા દહાડાસુધી ચાલુ પીવી.

આસીડ ફનિક્યુઝન આવ સીન્કોના.. આઉંસ ૬
ટ્રીક્યર આવ યેલો સીન્કોના દ્રામ ૨
હ્યોરેટ આવ પૉટાશ દ્રામ ૧

ઈલાજ ૪ જો.—ધાતુનો કોઈ નરમ તેજાબ પાણીમાં ભેળીને પીવો, અને જો પાચનશક્તિ બગડી ગઈ હોય, તો તેવિધે ઘટતે દેકાણે જણાવેલી દવાઓ કરવી.

ખા ટી થુક .

ઈલાજો.—અગરજો થુકનો સ્વાદ ખાટો લાગતો હોય, તો ઝાડો સાફ લાવવો, અને એટલામાંટે ૫ થી ૧૦ ગ્રેન “કારબોનેટ આવ મેગનીશીયા,” તથા ૫ થી ૧૦ ગ્રેન “કારબોનેટ આવ સોડા,” આ બંધેને મેળવીને, તેનું એક પડીકું કરી, તેવાં પડીકાં સવારસાંઝ થોડા દહાડાસુધી ચાલુ ફાકવાં, તથા ૪ દ્રામ ટંકણખાર, અને ૧૫ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તેથી કોગલા કરવા.

વાસ મારતી થુક,

તથા

મોહમાં ચાઠાનું પડવું.

(સેલીવેશન ઉચેઠ ફાઉલ સ્મેલ ઍન્ડ અલ્સરેશન્સ=

Salivation with foul Smell and Ulcerations.)

ઈલાજો.—ફોસ્ફોરસ	મીઝીમ ૬
અથવા કાર્બોલીક આસીડ	ગ્રેન ૨ થી ૪
ગમ એક્ટ્રીયા	ગ્રામ ૨
ટીકચર આવ ઍરેન્ડ	ગ્રામ ૨
સીરપ	આઉન્સ ૧
પાણી	આઉન્સ ૫

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ચારવાર, થોડા દહાડાસુધી ચાલુ પીવું, તથા ૧ ભાગ “કાર્બોલીક આસીડ,” અને ૪૦ ભાગ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તેથી, અથવા ૦૦ આઉન્સ “સોલ્યુશન આવ ક્લોરી નેટેડ સોડા” તથા ૮ આઉન્સ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તેથી, અથવા ૪ ગ્રામ “ટીકચર ઍવ મર,” અથવા ૧૦ ગ્રેન “ટેનીક આસીડ,” તથા ૪ આઉન્સ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તેથી કોગલા કરવા.

ચેતવણી.—ખોરાક સારીપઠે પચાવવા માટે થુક અતિ અગત્યનીછે, માટે તે મોહમાં ઉત્પન્ન થાય, તે વારંવાર થુકી નાખવી નહીં જોઈએ.

મોહાડાનું આગર.

(સ્ટ્રોન્ગ ઍફ્રેન્સીવ સ્મેલ ફ્રોમ ધ માઉથ=Strong offensive Smell from the Mouth.)

નીશાની.—શ્વાશમાંથી પાછી બાહાર નિકળતી હવા, અથવા મોહ વાસ મારે તેને “આગર” કરી કહેછે.

સામય.—દાંતો સડી જવાથી, જીભનીઆસપાસની ગાંઠો સુજી આવવાથી, અને તેમાં પડું ભરાવાથી, અથવા પેટમાં ભાર થવાથી મોહ વાસ મારેછે.

ઈલાજો.—અગરજે દાંત કોહી ગયો હોય, અને તેમાં રસી થઈ હોય, તે નસ્તરવડે પારો ચીરવો, અને દાંતને ચીપીઆથી કાહાડી નાખવો.

અગરજે જીભનીઆસપાસનાં ગાંઠો સુજી આવીને તેમાં પડું થયું હોય, તે તેઓને ચીરીને રસીના માર્ગ ખુલ્લો કરવો, અને ત્યારપછી નીચે લખેલી દવાઓ મેળવીને તેથી કોગલા કરવા.

કાર્બોલીક આસીડ ગ્રેન ૧૦—હરડાંબિહડાંતો ઉકાળો આઉન્સ ૮—ફર્લોર આવ પાંચ ગ્રામ ૩.

* “ટૉન્સીલ્સ” (Tonsils).

ઘણી વેળા ઉપર જણાવેલા બે નજીવાં કારણોથીજ મોહિ વાસ મારેછે એમ નહીં સમજવું, પણ બીજાં ઘણાં કારણોનેલીધે હોયછે, જેવાંકે પેટમાં ભાર થવાથી એટલે ઝાડો કબજ થવાથી, હોઝરીમાં બગાડ થવાથી, અથવા ખાણું બરાબર નહીં પચવાથી ઘણી વેળા મોહિ વાસ મારેછે.

થોડો “કારબોનેટ આવ સોડા” પાણીમાં ડોહવીને તેથી કોગલા કરવા, અથવા બાવળની છાલ ઉકાળીને, તેમાં ફટકીનો ભુકો નાખી તેથી કોગલા કરવા, અથવા ૩ ટ્રાન્સ કળીચુનાને, ૧ બાટલી પાણીમાં ડોહવીને તેથી કોગલા કરવા, અથવા ૧ આર્ડેસ “ટીકચર આવ મર,” તથા ૬ આર્ડેસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તેથી દહાડામાં પાંચથી સાતવાર કોગલા કરવા. જીલાબ લેવો, અને ત્યારપછી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, દોહોડ વાઈનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ચારવાર પીવી, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી.

કાર્બોનેટ આવ પૉટાશ..... ટ્રાન્સ ૧
કમપાર્ડેડ ટીકચર આવ જ્વેનશીયન.. ટ્રાન્સ ૨
ઈનક્યુબન આવ ટ્રેમોમાઈલ..... આર્ડેસ ૧૨

સવારનાં ખાણાંસાથે નિમક ખાવું, તથા તે પાણીમાં ડોહવીને તેથી કોગલા કરવા, અને બાવળનાં લાકડાંની રાખવડે દાતણ કરવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓની ટાંકણીઓ બનાવીને મોહિમાં રાખી મુકવી.

નિમક આર્ડેસ ૧૧—ઝાકર આર્ડેસ ૮—ટ્રેગેકેન્ડ આર્ડેસ ૮—આઈલિ આવ બરગેમૉટ ટ્રાન્સ ૨—ટારટ્રેટ આવ પૉટાશ ટ્રાન્સ ૨.

પ્રથમ ઉપર જણાવેલી પેહેલી ત્રણ વસ્તુઓને ચુલાઉપર મુકવવી, અને ત્યારપછી એક લોહાંની ખાંડણી ગરમ કરીને તેમાં તે સારીપડે છુંદીને, તેમાં થોડું પાણી, તથા “આઈલિ આવ બરગેમૉટ” નાખીને તે સઘળાંને મેળવીને લાઈનાંજેવો જડો પાખ બનાવવો. એ પછી “ટારટ્રેટ આવ પૉટાશ” માંહે ઉમેરીને એ પાખને છરીથી ઘુંટીને કૃ ઈંચજેટલો પોહળો બનાવી તેની ટાંકણીઓ કરવી. આ ટાંકણીઓને એક કલ્લઈની રકાબીઉપર મુકી તે ભટ્ટીમાં મુકીને સુકવવી, અને ટાંકણીઓ તદ્દન સુકી થાય, કે “ગમટ્રેગેકેન્ડ”નું એક બીજું પડ આપવું, અને ફરીથી સુકવવી. આપ્રમાણે ટાંકણીઓ તૈયાર થવાપછી એક કાચનાં બુચની શિશીમાં તે રાખી મુકવી, અને જ્યારે મોહિ વાસ મારે, ત્યારે તેમાંથી અક્કેકી ટાંકણી મોહિમાં રાખીને તે ચાચા કરવી, પણ તે ગળી જવી નહીં, અથવા તેની થુક પણ ગળવી નહીં. ચાવી રેહીનેપછી પાણીથી કોગલો કરવો. આ ટાંકણીઓ વાપરવાથી મોહિનો વાસ બંધ થશે. અગરજો કાંદો ખાધો હોય, અથવા તંબાકુની બીડી પીધી હોય, તો તેના નકારો વાસ આ ટાંકણીઓ ચાચાથી તદ્દન ઢંકાઈ જાયછે. ૦૧ થી ૧૧૧ ચમચી જનવરનાં બાળેલાં હાડકાંનો કોયલો ખાણું આધાપછી ફાક્યાથી પણ ગુણુ થાયછે.

ગરમીથી મોંહમાં છાગલા પડવાવિષે.

(એપ્થી, આર્થ્રાઇટીસ=Apthor, or Thrush.)

નીશાની.—આ દરદમાં મોંહોડું આવેછે, અને જીભ તાળવું, તથા ગાલો પાકી આવેછે, અથવા રાતા થાયછે, તથા તેમ્પેરેચર ઝીણી, ગોળ, અને ઉજળા રંગની છાંટે અથવા ડાઘો દેખાયછે. આ દરદ ઉંઠરે પુગેલાં માણસો કરતાં ધાવણાં બાળકોને વધારે થાયછે, અને જો બરાબર દવા કીધી હોયછે, તો આસરે દશ દહાડામાં તે સાજું થાયછે.

સખબ.—પેટમાંહેલી બોખારથી, અથવા અજીર્ણથી આપ્રમાણે ગરમી થઈને છાગલા અથવા આઠાં પડેછે, અને તેથી જીભ અને તાળવું પાકી આવેછે. માતાનું દુધ ખાટું થઈને બગડયાથી પણ બચ્ચાંને આપ્રમાણે થાયછે.

ઈલાજ ૧ લો.—૦૦૦ આર્ડેસ “ગ્લીસરાઈન,” અથવા ૦૦૦ આર્ડેસ મધ, તથા ૧ ટ્રાન્ક ટંકણુખાર, આ બંધેને મેળવીને, તેમાં પિચ્છ બોળી તે દહાડામાં બેથી ત્રણવાર મોંહમાં ફેરવવું.

ઈલાજ ૨ નો.—૩ આર્ડેસ હરડાંનો ઉકાળો, ૩ આર્ડેસ બેહેડાંનો ઉકાળો, તથા ૨ ટ્રાન્ક ટંકણુખાર, આ ત્રણેને મેળવીને તેથી, અથવા ૬ આર્ડેસ કાથાનો ઉકાળો, તથા ૨ ટ્રાન્ક ટંકણુખાર, આ બંધેને મેળવીને તેથી કોગલા કરવા.

ઈલાજ ૩ નો.—ડાઈલ્યુટ્ડ હાઈડ્રોક્લોરીક આસીડ .. ટ્રાન્ક ૩
સીરપ આવ રોઝીઝ આર્ડેસ ૧
ડીકોક્શન આવ બારલી આર્ડેસ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને તેથી કોગલા કરવા.

ઈલાજ ૪ થો.—કેલ્સાઈનિડ મેગ્નેશીયા ગ્રેન ૧૨
ફ્લુઓર્મી ગ્રેન ૧૦
સુખ નાઈટ્રેટ આવ બીમ્મડ ગ્રેન ૧૦
જીન્કર ગ્રેન ૧

આ સઘળાંને મેળવીને, તેનાં ચાર પડીકાં કરી, અડ્ડેકું પડીકું, દહાડામાં ચારવાર, મધમાં મેળવીને બચ્ચાંને ચટાડવું, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવાં.

ઉપલીજ દવાનાં પડીકાં થોડા વધારે વજનમાં લેઈને માતાએ પોતે પણ ચાટવાં, કે જોથી તેણીનું દુધ સુધરશે.

ઈલાજ ૫ મો.—અગરજે બચ્ચું ઘણું રડયા કરે, તો પેટમાં દુખેછે એમ સમજી તેને કુંદીસુધી ગરમ પાણીનાં વાસણમાં આસરે પાંચ મીનીટવેર બેસાડવું, અને ત્યારપછી બાહાર કાહડી શરીર સારીપદે નુંછીને સુવાડવું, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી બે ચમચી ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

સીરીટ આવ ક્લોરોફોર્મ .. મીનીમ ૮ | ટીફ્થર આવ હાઇપોસાએમસ. મીનીમ ૩૦
કેલ્સાઈનિડ મેગ્નેશીયા ગ્રેન ૮ | ફેરેવ વોટર આર્ડેસ ૧

કોઇવેળા બચ્ચાંનાં સફરામાં આ જાતનીગરમી થયેલી જણાયછે, માટે તેવી વેળા **ઇલાજ ૧** ભામાં જણાયા પ્રમાણે ટંકણખારની દવા તે ભાગઉપર ચોપડવી.

ચેતવાણી.—અગરજો આ બિમારીની વેળા બચ્ચું ધાવતું હોય, તો ધવાડનાર સ્ત્રીએ ખાધા પીધામાં અતિશય ચોકસાઈ, સંજાળ, અને ઘણી પરહેજ રાખવી. તેણીએ સુકો મેવો, ખટાસ અથવા મિઠાસવાળી વસ્તુઓ, મરચાં, ઈત્યાદિ ખાતું નહીં.

મોહોડાંનાં તંતુઓમાં થતો ભારી દુખાવો.

(ન્યુરેલજીયા આવ ધ ફેસ, ઓર્ ટીકડોલોરિક=Neuralgia of the Face, or Tic Douloureux.)

નીશાની.—આ દરદમાં મોહોડાંનાં તંતુઓમાં કશોપણ વરમ થવાવિના ભારી દુખાવો થયા કરેછે, અને કોઈ કરડતું, કાપતું, અથવા ચીરીનાખતું હોય એવું દરદ થોડે અથવા ઘણે વખતે થયા કરેછે.

સાખબ.—“રોજન્દો, આંતરીયો, અથવા ચોથીઓ તાવ” આવાથી, અજીણ થયાથી, મોહોડાંને થંડી લાગ્યાથી, નબળાઈ થયાથી, દાંતો કોહોયાથી, વસુરી થવાનેલીધે મોહોડાંનાં તંતુઓઉપર દબાણ થયાથી, ચમક થયાથી, તથા રાંડનાં આજ્ઞરોથી આરીતનો દુખાવો થાયછે.

ઇલાજ ૧ લો.—અગરજો અજીણ થયાથી આપ્રમાણે દુખાવો થાય, તો ઉલટી આવવાની દવા લેવી.

ઇલાજ ૨ જો.—અગરજો તાવ આવાથી આપ્રમાણે દુખાવો થાય, તો ૧૨ ગ્રેન “સલફેટ આવ કુઈનીયા,” તથા ૨૦ ગ્રેન “ડોવર્સ પાઉડર,” આ બંધેને મેળવીને, તેનાં ચાર પડીકાં કરી, અઝકું પડીકું, દર બે કલાકે, પાણીસાથે ફાકવું, તથા એજ પડીકાં બેથી ત્રણ દહાડાસુધી ચાલુ રાખવાં.

ઇલાજ ૩ જો.—અગરજો ઉપલા ઇલાજથી કાંઈપણ ગુણ થયેલો નહીં જણાય, તો ૧ ગ્રેન “આરસેનીએટ આવ સોડા,” તથા ૨૪ ગ્રેન “એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ જનશીયન,” આ બંધેને મેળવીને, તેની ચોવીસ ગોળીઓ બનાવી, અઝકેકી ગોળી, દહાડામાં ત્રણવાર ગળવી, તથા ધુલાંનો અથવા ખસખસનાં પોસનો ગરમ સેક કરવો.

ચેતવાણી.—આ દવા ઝેરીછે, માટે તે સંજાળીને વાપરવી.

ઇલાજો ૪ થા.—અગરજો દરદ વધતું હોય એમ જણાય, તથા નબળાઈ થઈ હોય, અને મોહોડાંનો રંગ ફિક્કો મારી ગયો હોય, તો પેહેલે એક હલકો જીલાબ લેવો, અને ઝાડો સાફ આવાપછી, નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ચાર પડીકાં કરી, અઝકું પડીકું, દહાડામાં ચારવાર ફાકવું, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવાં.

ડોવર્સ પાઉડર ગ્રેન ૨૦—કાગખાંનટ આવ એમોનીયા ગ્રેન ૨૦—કેમફ્ર ગ્રેન ૮.

અથવા ૧૦ થી ૧૫ ટીપાં “ ટીકચર આવ સ્ટીલ ”ને પાણીસાથે ભેળીને, દર ત્રણ કલાકે પીવાં, અથવા લોહાંની મેળવણીની દવાઓ લેવી, જેવી કે ૧૦ ગ્રેન “ સાઇટ્રેટ આવ આયરન એન્ડ એમોનીયા,” ૭ ગ્રેન “ સાઇટ્રેટ આવ આયરન એન્ડ કુર્કનીયા,” ૩ ગ્રેન “ સાઇટ્રેટ આવ આયરન કુર્કનની એન્ડ સ્ટીકનીયા,” ૧૦ ગ્રેન “ સેકેરેટેડ કારબોનેટ આવ આયરન,” ૨ ગ્રેન હિરાકસી, અથવા ૨ ગ્રેન “ રીડયુસ્ડ આયરન,” આ છમાંહેલી ગમેતે એક દવા તેનાં આપેલા વજનપ્રમાણે લેઈને, પાણીસાથે ભેળીને, દહાડામાં ચારવાર પીવી.

ઈલાજ ૫ માં.—અગરજે દાંતનાં પારાઓ દુખવાથી આપ્રમાણે દુખાવો થતો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, જે દાંતનાં પારાઓ દુખતા હોય, ત્યાં લગાડવી, પણ દવા લગાડી હોય તે વેળા થુક ગળવી નહીં, પણ થુકી નાખ્યા કરવી.

સ્પીરીટ આવ વાઈન ભાગ ૨
કલોરોફોર્મ ભાગ ૧
ટીકચર આવ એમોનાઈઝ..... ભાગ ૧

વળી “ લૉડેનમ ”માં કપડું બોળીને તે મોહોડાંનો જે ભાગ દુખતો હોય, ત્યાં મુકવું, અને તે લિંજીવું રાખવું.

ઈલાજો ૬ ઠા.—અગરજે બિમાર મજબુત બાંધાનું હોય, તો ૧ મીનીમ “ કોર્ટાન આઈલ,” તથા ૧ ટ્રામ “ કમપાઈડ પીલ આવ કૉલોસીન્ડ,” આ બંધેને સારીપકે મેળવીને, તેની બાર ગોળીઓ બનાવી, અક્કેકી ગોળી, બેથી ત્રણ દહાડા સુધી સવારસાંઝ ગલવી, અથવા ૨ ગ્રેન “ વીરેટ્રીયા,” તથા ૦.૦૦૫ આઈન્સ ચરબી, આ બંધેને મેળવીને, મોહોડાંની આમડી ઉપર જે જગ્યાએ દુખાવો ઘણો થતો હોય, ત્યાં મસળવું.

ઈલાજો ૭ માં.—અગરજે ચમકથી આ જાતનો દુખાવો થતો હોય, તો ૩ થી ૫ ગ્રેન હિંગ સેકીને તે દહાડામાં ત્રણવાર ગળવી, અથવા ૮ ગ્રેન “ વેલેરીએનેટ આવ ઝીંક,” તથા ૬ ગ્રેન “ રીડયુસ્ડ આયરન,” આ બંધેને મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બનાવી, અક્કેકી ગોળી, દહાડામાં ચારવાર ગળવી, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી.

ઈલાજો ૮ માં.—અગરજે ટાંકીનાં આજ્ઞરથી આપ્રમાણે દુખાવો થતો હોય, તો “ ટાંકી અથવા ચાંદી ”નાં મથાળાંહેડલ જણાવેલા ઇલાજોમાંથી “ આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ ”ની દવાવાળો ઇલાજ તેમાં ફરમાયાપ્રમાણે કરવો, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી, અને તે પીધાપછી જો ઉંઘ આવે, અથવા ઉછાળો થાય, તો બંધ કરવી, આ દવામાં મુખ્ય ગુણ “ કલોરોફોર્મ ”નો છે.

કલોરોફોર્મ મીનીમ ૧૦ થી ૨૦ | રેકટીફાઈડ સ્પીરીટ ટ્રામ ૨
કેમફર ગ્રેન ૮ થી ૧૨ | પાણી આઈન્સ ૬

ઈલાજો ૯ માં.—નીચે જણાવેલી દવાઓ મેંજવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચારવાર પીવી, તથા તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી. આ દવાથી કુખાવો તદ્દન બંધ પડશે.

કલોરાઈડ આવ એમિનીયમ દ્રામ ૧૧
 ધ્રોમાઈડ આવ પૉટાશીયમ દ્રામ ૧૧
 ઇનફ્યુઝન આવ ચીરિટા..... આઉન્સ ૬

ઘણી વેળા ૦૧ દ્રામ “ટરપીનટાઈન,” ગુંદરનાં પાણીમાં ભેળીને, દહાડામાં ત્રણથી ચારવાર પીધાથી, તથા ઝાડો સાફ લાવવામાંટે ૦૧ દ્રામ ગંધકનાં કુલ સવારસાંઝ મધમાં ચાટવાથી, અથવા ઘણીવેળા તંબાકુ તથા કાળા ધતુરાનાં સુકાં પાંદડાંની બિડી બનાવીને તે પીધાથી પણ ગુણ થાયછે.

અગરજો કુખાવાને લીધે રાત્રે ઉંઘ બરાબર આવતી નહીં હોય, તો ઉંઘ લાવવામાંટે ૦૧ થી ૦૧ ગ્રેન “એસીટેટ આવ મૉરફીયા,” ૧ ગ્રેન “એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ કેનેબીસ,” ૨૦ થી ૩૦ ગ્રેન “હાઈડ્રેટ આવ કલોરલ,” અથવા ૨૦ મીનીમ “લૉડેનમ,” આ ચારમાંહેલી ગમેતે એક દવા પાણીસાથે ભેળીને પીવી.

જીભ.

જીભનાં દરદો.

(ડીઝીઝીસ આવ ધ ટન્ગ=Diseases of the Tongue.)

નીશાની.—જ્યારે જીભઉપર ચાઠાં, ઝીર્ણી ફોલ્લીઓ, અથવા ચીરા પડેછે, ત્યારે તેઓ ઘણુંકરીને જીભની આગળની ટોચઉપર, અથવા જીભનીનિચ્ચેના દોરાઆગળ દેખાયછે, અને કોઈવેળા તેની બાજુઉપર પણ જણાયછે.

રાખખ.—ઘણાં દહાડાનું અજીર્ણ હોવાથી, ખોરાક બરાબર નહીં પચવાથી, હોઁનીમાં ખટાસ થવાથી, અથવા રાંડનાં આજરથી આપ્રમાણે દરદ થાયછે.

ઈલાજો ૧ લા.—અગરજો ઘણાં દહાડાનું અજીર્ણ હોવાથી, તથા પેટમાં ખટાસ થવાથી જીભઉપર ચાઠાં પડે, તો બિમારે પોતાનો ખોરાક ફેરવવો, અને સોજો તથા સાદો ખોરાક, જેવોકે દુધ અને પાંઉ, ઇત્યાદિ બરાબર વખતે લેવો, અને ઘણું પેટ ભરતું ખાવું નહીં, પણ ભુખકરતાં લગાર થોડું ખાવું, કોઈપણ જાતનો દારૂ, સુખ્યકરીને મોવડ, “બોર,” “ખોરટર,” “વાઈન,” અને “ચમપીન” બિલકુલ પીવો નહીં. વળી સુકો મેવો, વેલાતી “સાંસ,” વેલાતી પનીર અને અથાણું, મિઠાઈ, તથા ઘણી તરકારી ખાવી નહીં. અગરજો દારૂ પીવાની ટેવ હોય, તો ૧ ચમચો ઉંચો “બ્રાંડી,” અથવા “પેપસીન વાઈન,” “સોડાવોટર” સાથે ભેળીને જમતી વેળા પીવો. મોટી ઉંમરનાં માણસે ૧ પ્યાલાં દુધમાં, ૨ ચમચા ચુનાનું પાણી મેંજવીને તે પીવું, તથા બચ્ચાંને તેની ઉંમરપ્રમાણે દુધમાં ૦૧ થી ૧ ચમચી ચુનાનું પાણી ભેળીને પાવું, અને ૩ થી ૧૦ ગ્રેન “સબનાઈડ્રેટ આવ

બીજામાં," તથા ૦૧ થી ૧૧ ગ્રેન "સલફેટ ઓફ કુઇનીના," આ બંધેને મેળવીને, દહાડામાં ચારવાર ઉંમરપ્રમાણે પીવું; થોડાં હરડાંબેહેડાં છુંદીને ૧ બાટલી પાણીમાં સારીપકે ઉકાળવાં, અથવા બાવળની છાલ ૧ બાટલી પાણીમાં એક રાત ભિંજવી રાખીને તે સવારનાં ગાળી કાઢાડી, તેમાં ૧ ચમચો ટંકણપારનો લુકો સારીપકે મેળવીને તે સઘળાંને બાટલીમાં ભરી રાખી તેથી, દહાડામાં પાંચથી સાતવાર કોગલા કરવા. ચાઠાંઉપર બાળેલી ફટકી. અથવા ચીની કપ્પાનો લુકો દાબવો, અથવા મોરથુથુ, અથવા "નાઇટ્રેટ ઓફ સીલવર," લગાડવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેથી કોગલા કરવા.

પોરેકસ દ્રામ ૨—ગ્લીસેરાઇન આઉંસ ૧—પાણી આઉંસ ૪.

ઈલાજો ૨ ના.—અગરજો પારાની દવા વધારે વજનમાં આધાત્રા આત્યાથી મોઢોડું આવ્યું હોય, તથા વાસ મારતું હોય, થુક ગળતી હોય, અને જીભઉપર ચાડાં પડ્યાં હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેથી કોગલા કરવા.

સૉલ્યુશન ઓફ ક્લોરિનિટ્રેડ સોડા..... આઉંસ ૦૧

ટીંકચર ઓફ મર..... આઉંસ ૧

પાણી..... આઉંસ ૮

અથવા ૫ ગ્રેન મોરથુથુ, તથા ૧ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તેથી, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેથી કોગલા કરવા.

ક્લોરેટ ઓફ પોટાશ.. દ્રામ ૨ થી ૪ | ટીંકચર ઓફ ફેટકુ.... દ્રામ ૪
ગ્લીસેરાઇન આઉંસ ૧ | પાણી..... આઉંસ ૩

ઈલાજ ૩ જો.—અગરજો દાંત સડી ગયો હોય, અને તે જીભને લાગવાથી ચાટું પડતું હોય, તો તે તોડી પાડવો, અને નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ચાર ભાગો કરી, અકેકો ભાગ, દહાડામાં ચારવાર પીવો, તથા આ દવા થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી.

ક્લોરેટ ઓફ પોટાશ દ્રામ ૧—ટીંકચર ઓફ સીન્કાના દ્રામ ૨—એપેક્સમ સૉલ્ટ આઉંસ ૦૧—પાણી આઉંસ ૬.

ઈલાજો ૪ થા.—અગરજો રાંડનાં આબરથી જીભઉપર ચાડાં પડ્યાં હોય, તો "ટાંકી અથવા ચાંદી"નાં મથાળાંહેઠલની બાબદમાં જણાવ્યાપ્રમાણે ઇલાજો કરવા. આ જાતનાં ચાડાં ઉતાવળાં સાજાં થઈ શકતાં નથી, અને તેને માંટે પારાની દવા પીવા, ચોપડવા, અથવા ધુંધનાં આકારમાં લેવી પડેછે. સુખ્યકરીને પારાની મેળવણીવાળી દવા, જેને "સીનેબાર," અથવા "હાઈડ્રારજીરાઈ બાઈ સલફ્યુરેટમ" કરી કહેછે, તે ૧ થી ૧૧ દ્રામજેટલી લેઈને, તેની ધુંધ દર સવારનાં થોડા દહાડા લેવી, અથવા "ઓલીયેટ ઓફ મરક્યુરી," બગલમાં તથા જાંગનાં કાતરાઓમાં સવારસાંત્ર ચોપડવી, અને જે તેથી મોઢોડું આવે, થુક ધણી ગળે, અને દાંતનાં પારાઓ સુજી આવે, તો તે બંધ કરવી, અથવા

નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની ચોવીસ ગોળીઓ ખનાવી, અકેકી ગોળી, દહાડામાં ત્રણવાર ગળવી, પણ જો આ ગોળીઓથી દાંતનાં પારા સુજે, તથા તેઓમાં ફુખાવો થાય, તો તે બંધ કરવી.

ગ્રીન આઇયોડાઇડ આવ મરકયુરી ગ્રેન ૧૨
એક્સટ્રેક્ટ આવ જિનશીયન..... ગ્રેન ૬૦
ઓપીયમ ગ્રેન ૩

તથા ૧ થી ૨ દ્રામ “ડાઇલ્યુટેડ નાઇટ્રીક આસીડ,” અને ૮ આર્ડિસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તેથી કોગલા કરવા.

ઇલાજો ૫ માં.—અગરજો શરીરની નબળાઇથી જીભ ઉપર ચાકાં પડ્યાં હોય, તો શક્તિ આવે એવો ખોરાક લેવો, તથા મગરનું તેલ, અથવા “ટીંકચર આવ સ્ટીલ, પાણીમાં ભેળીને પીવું, અથવા “આસીડ ઇનક્યુઝન આવ સીન્કોના, અને ધાતુનો નરમ તેજબ, આ બંધેને મેળવીને તે પીવું.

ઇલાજો ૬ ઠા.—અગરજો જીભ ઉપર ચીરા પડ્યા હોય, તો ૧ દ્રામ ટંકણખાર, તથા ૧ આર્ડિસ મધ. આ બંધેને મેળવીને, તે પિચ્છવડે જીભ ઉપર લગાડવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેથી કોગલા કરવા.

મધ નાઇટ્રેટ આવ પીઅમઠ દ્રામ ૧ થી ૮—ગ્લૅસરોઇન આર્ડિસ ૧૦—રોઝ વૉટર આર્ડિસ ૧—પાણી આર્ડિસ ૩.

પીઠામાં ૧૫ ગ્રેન “કલોરેટ આવ પૉટાશ,” તથા ૧ લીકરગ્લાસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, દહાડામાં ચારવાર થોડા દહાડાસુધી ચાલુ પીવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેનાં ચાર ભાગો કરી, અકેકો ભાગ, દહાડામાં ચારવાર પીવો.

આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ..... ગ્રેન ૨૦
ટીંકચર આવ સ્ટીલ દ્રામ ૧
પાણી આર્ડિસ ૬

વળી ઉપલીજ દવાસાથે ૧ ચમચી “બ્રીડઝીસ સારસાપેરીલા,” પાણીમાં નાખીને સવારસાંઝ પીવું.

વળગેલી જીભ.

(ટન્ગ-ટાઇડ=Tongue-tied)

મોંહનીનિચ્ચેનાં ભાગની, તથા તેનાં આગળા ભાગની અને જીભની આગળી ટોચનીવચ્ચે જન્મથી એક મજબુત ચિકણી સાકાવાળી દોરી કોઇવેળા હોયછે, અને તેથી જીભ સઘળીતરફ બરાબર ફરી શકતી નથી. જોકે જીભની આગળી ટોચ, અને મોંહનીનિચ્ચેની સપાટીનીવચ્ચે એક સાકાવાળી ઝીણી દોરીતો હંમેસાં હોયછેજ, પણ જ્યારે તે ઘણી જડી હોયછે, ત્યારે બાળકથી બરાબર અથવા બિલકુલ ધવાઇ શકાતું નથી, અને ઉંમરે પુગતાં તેનાંથી બોલી પણ શકાતું નથી. એનો ઇલાજ ઘણો સહેલછે, અને તે નીચે જણાવ્યાપ્રમાણેછે.

ઈલાજ.—જીભની દોરીનીઆસપાસ જીભને લગતી બે નસો હોયછે, તે કપાય નહીં એટલી સંભાળ રાખીને ડાક્ટરપાસે તે દોરી કાતરવડે કાપી નખાવવી.

નાહાની જીભનું સુજીને મોટું થવું.

(યુવ્યુલા રીલેક્સ=Uvula Relaxed.)

નીશાની તથા સંયમ.—મોંહનાંપછવાડેનાં ભાગઉપર, ગળાંની બારી-આગળ, અને નરમ તાજવાનાં વચલા ભાગોમાંથી જીભનાંજેવો એક નાહાનો ભાગ લટકેછે, જેને ગુજરાતીમાં “નાહાની જીભ,” તથા અંગ્રેજીમાં “યુવ્યુલા” (Uvula) કરી કહેછે, આ “નાહાની જીભ” કોઈવેળા સુજીને લાંબી થાયછે, અને તેથી શ્વાસ લેવાની નળીનાં ઉપલા ભાગઉપર દબાણ થવાથી ગળામાં ખમ્ખમટ થઈ રાતદહાડો એક નહારી જાતની કંઠાજાભરેલી ખાંસી થયા કરેછે.

ઈલાજો.—દાઢનોનો મુંદ્રા ગ્રામ ૬
એલમનો મુંદ્રા ગ્રામ ૨
મનિમનનો મુંદ્રા ગ્રામ ૨
સીરપ આઉંમ ૩

આ સઘળાંને મેળવીને, ૧ નાહાની અમચી ભરી, દહાડામાં બેવાર પીવું, તથા એક નાહાની નરમ પીછીવડે “ટ્રેનીક આસીડ” “નાહાની જીભ”ઉપર દહાડામાં બેવાર લગાડવું, અને નીચે જણાવેલી સઘલી દવાઓ મેળવીને, એક રાતસુધી રહેવા દેઈ, સવારે ગાળી કાહાડી તેથી વારંવાર કોગલા કરવા.

૫ થી ૭ રાતાં મુકાં મરચાંનો મુંદ્રા—ટ્રીકચર આવ મર ગ્રામ ૩—યુજાગનો શીરિ આઉંમ ૧—સેરડીનો મરકો આઉંમ ૩—પાણી બાટલી ગા.

અથવા ડાક્ટરને પુછીને “નાહાની જીભ”ઉપર “હ્યુનર કૉસ્ટીક,” અથવા “ટ્રીકચર આવ આઇયોઇડન” પિચ્છવડે લગાડવું, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેથી કોગલા કરવા.

હરડાંબેહડાં આઉંમ ૧—ફટકી ગ્રામ ૧—ખાંડો આઉંમ ૨—ઉકાળેલું પાણી બાટલી ગા.

આ દરદ ઘણુંકરીને નમળા બાંધાવાળાં ખાણુસને થાયછે, એટલામાટે એવાં ખાણુસે હંમેશાં “ફલાનેલ”નું કપડું ગળાંઉપર વિંટાળેલું રાખવું, સરદીવાળી જગ્યામાં ફરવું નહીં, તથા પગમાં મોજાં પેહેરેલાં રાખવાં.

હોઠોનું ધાટવું.

(ચીપ્ લીપ્સ=Chapped Lips.)

ઈલાજ ૧ લો.—૪ આઉંમ “આઈન્ટમેન્ટ આવ સ્પરમેસીટી” તથા ૦૧ આઉંમ “આલકનેટ”નાં મૂળિયાં, આ બંધેને પેહેલાં ગરમ કરીને તેને થંડું પડવા દેવું, અને તેના રંગ આવે કે તેમાં ૩ ગ્રામ “બાલસમ આવ પીટ્રી”

નાખી, એ સઘળાંને સારીપહે એકરસ કરવું, અને ત્યારપછી ગાળી કાઢાડીને માંહે ૨૦ દીપાં “આઈલ આવ કલેન્ડર” નાખી, રાત્રે સુતી વેળા હોઠોઉપર લગાડવું, અથવા ગમે તો દિવસે પણ લગાડવું.

ઈલાજ ૨ જો.—આઈન્ટમેન્ટ આવ સ્પરમેસીટી આઈંસ ૩—ઉજળી સાકર આઈંસ ૧—આઈલ આવ ત્રીસી દીપાં ૧૨.

આ સઘળાંને મેળવીને તે હોઠોઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૩ જો.—૩ આઈંસ મીઠી બદામનું તેલ, તથા ૧૦ આઈંસ “આલકેનેટ,” આ બંધેને મેળવીને તે ધીમી આંચે ગરમ કરવું, અને ગાલી કાઢાડીને માંહે ૧૦ આઈંસ ઉજળું મીણ, તથા ૧૦ આઈંસ “સ્પરમેસીટી,” આ બંધે ઉમેરીને પાછું ગરમ કરવું, અને ચુલાઉપરથી ઉતારીને જ્યાંસુધી તે ઘાડું થાય, ત્યાંસુધી લોઠાંનાં સળીયાવડે બહુ એકરસ કરવું, અને ત્યારપછી તેમાં ૩૦ દીપાં ગુલાબનું અત્તર નાખી તે હોઠોઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૪ થો.—તાજું માખણ રતલ ૧૦—પિળું મીણ રતલ ૧૦—આલકેનેટ આઈંસ ૧—કાળી દરાખ આઈંસ ૩.

આ સઘળાંને મેળવીને તે મટોડીનાં ચળકતાં વાસણમાં ઉકાળવું, અને કપડાંમાંથી વગર દાબવે ગાળી કાઢાડી, થંડું પડે કે તે હોઠોઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૫ મો.—કટકી આઈંસ ૧૦—ઉજળું મીણ આઈંસ ૧—સુરેશ્વર આઈંસ ૧૦—ચરખી આઈંસ ૮.

આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાં રંગ આવવામાંડે થોડો “આલકેનેટ” ઉમેરીને તે હોઠોઉપર લગાડવું.

દાં ત .

દાં ત નું દરદ .

(ટુઠ-એક=Tooth-ache).

સાખબ.—દાંતમાં સળો લાગવાથી, બદલજમી થવાથી, ઇત્યાદિ કારણોથી દાંતમાં પુકળ, તહીં ખમાયએવું દરદ થાયછે.

ઈલાજો.—દાંતમાં દરદ થાય તે અટકાવવાને ઘણાં ઇલાજોછે, જેમાંનાં મુખ્ય નીચે આપ્યાછે, જે અજમાવ્યાથી ઘણો ગુણ થશે.

અગરજે દાંતમાં છેદ પડ્યો હોય, અથવા તે માંહેથી પોકળ હોય, અને તેથી દાંતમાં દરદ થતું હોય, તો તેને નીચે જણાવેલા ઇલાજોથી પુરી નાખવો.

દાંતનાં છેદને, અથવા પોકળ દાંતને પુરવામાં જેજે વસ્તુઓ વાપરવામાં આવેછે, તેમાંની કેટલીક થોડાજ વખતમાં પાછી નિકળી જાયછે, અને કેટલીક લાંબા દહાડાસુધી જાયુક રહેછે. આ વસ્તુઓ દાંતમાં પુરવાઅગાઉ દાંતનાં છેદને,

અથવા પોકળ દાંતને આણીવાળાં હુથીઆરથી પેટેલાં કોતરીને સાફ કરવો, ત્યારપછી “સલફ્યુરીક ઇઠર,” “આલકોહૉલ,” અથવા કોઈપણ બીજા દારૂનાં તેજબમાં મસતકી અથવા અંદરસને પિગળાવી તે ગોળજીવું નરમ થાય, કે તેમાં ૩ બોળીને તે દાંતનાં ખાડામાં પુરવો, અને તે જો વાસ મારે, તો થોડેથોડે દહાડે બદલ્યા કરવો, અથવા *“ગટાપરચા”નાં નાહાના કટકાને “સ્પીરીટ”નાં દિવાની સખત ગરમી આપીને પિગળાવવો, અને તે ચિકણો તથા નરમ થાય, કે દાંતનાં ખાડામાં પુરવો, પણ તે પુરવાઅગાઉ દાંતનાં ખાડાને લુગડાંથી પેટેલે ખુબ નુછી કોરડો કરવો, કે જો “ગટાપરચા” સારીપહે વળગી બેસે.

ગમેતો “ઑકસાઇડ આવ ઝીંક”ને, “સૉલ્યુશન આવ ક્લોરાઇડ આવ ઝીંક”માં મેળવીને ગોળજીવું નરમ બનાવીને તે દાંતનાં ખાડામાં પુરવું, અથવા

સોનું	ભાગ ૧
રૂપુ	ભાગ ૩
કલ્કા	ભાગ ૨

આ સઘળાંને ગરમકરીને મેળવવું, અને માવાજીવું થાય, કે થંડું પાડી તેની લુકી કરી પારામાં ખુબ મસળીને, તે મેળવણીને “સ્પીરીટ આવ વાઇન”થી બેત્રણવાર ધોવી, અને સાફ થાય, કે પાતળી સળીથી ધોમેધીને દાંતનાં ખાડામાં મળચુત દાબીને બેસાડવી.

આ દવામાં પારા ઘણો પસંદ કરવામાં આવતો નથી, કારણકે તે દાંતનો રંગ બગાડી નાખે છે.

અગરજો દાંતમાં ઘણું દરદ થતું હોય, તો પ્રથમ નીચે જણાવેલા ૧૦ ઇલાજોમાંહેલો એક કરીનેપછી તે છેદ પુરી નાખવો.

ઇલાજો ૧ લા.—સ્પીરીટ આવ ક્લોરાઇડ	ગ્રામ ૧
ટ્રીકલર આવ મર	ગ્રામ ૧
વૉઇનમ	ગ્રામ ૨
કેમફર	ગ્રામ ૦૧

આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાં ૩ બોળી જે દાંત ફુપ્પતો હોય, તેમાં તે મુકવો, અથવા થોડી મસતકીને પાણીમાં ભેળીને તેમાં, અથવા “સ્પીરીટ આવ કેમફર”માં ૩ બોળીને તે ફુપ્પતા દાંતના ખાડામાં દાબવો, કે જો ફુપ્પાવો થતો નરમ પડશે. અથવા ૧ ભાગ “કારબૉલીક આસીડ” તથા ૨ ભાગ “મૅનકૉલ,” અને ૧ ભાગ “ક્રોટૉન ક્લોરલ હાઇડ્રેટ” આ સઘળાંને મેળવીને તેમાં ૩ બોળીને મુકવો.

ઇલાજ ૨ જો.—વૉઇનમ	ગ્રામ ૨
ઑફિસ આવ ક્લોલ્ઝ	ગ્રામ ૨

આ બંધેને મેળવીને, તેમાં ૩ બોળી તે ફુપ્પતા દાંતમાં મુકવો.

* દાંતનાં ખાડામાં પુરવામટે આ જાતનાં “ગટાપરચા”નાં કટકાઓ તૈયાર વેચાતા મળે છે.

ઈલાજ ૩ મો.—કમોઘનાં પાંદડાંનો રસ, તથા કપુર, આ બંધેને મેળવીને, તેમાં ૩ બોળી તે ફુપ્પતા દાંતમાં મુકવો.

ઈલાજ ૪ થો.—હાઇડ્રેટ આવ કલોરલ દ્રામ ૧
 ટીંકચર આવ એકિનાઈટ દ્રામ ૦ા
 કલોરફોર્મ દ્રામ ૦ા
 મજકપુરીક ઇર દ્રામ ૦ા
 સ્પીરીટ આવ વાઈન..... દ્રામ ૦ા
 પાણી..... દ્રામ ૪

આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાં ૩ બોળી તે ફુપ્પતા દાંતમાં મુકવો.

ઈલાજ ૫ મો.—કારબોલીક આસીડ દ્રામ ૧—હાઇડ્રેટ આવ કલોરલ દ્રામ ૧—કમ્પાઈંડ ટીંકચર આવ કેમ્ફર દ્રામ ૧—એડમ્પ્રેક્ટ આવ એકિનાઈટ ગ્રેન ૧૦ થી ૨૦—આઈલિ આવ પેપરમાઈટ દ્રામ ૦ા.

આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાં ૩ બોળી તે ફુપ્પતા દાંતમાં મુકવો.

ઈલાજ ૬ ઠો.—કારબોલીક આસીડ..... દ્રામ ૧
 ગ્લીસરાઈન દ્રામ ૬

આ બંધેને મેળવીને, તેમાં ૩ બોળી તે ફુપ્પતા દાંતમાં મુકવો.

ઈલાજ ૭ મો.—“સ્પીરીટ કૉલ્ડ”માં ૩ બોળીને તે ફુપ્પતા દાંતમાં મુકવો.

ઈલાજ ૮ મો.—કૉલોડીયન..... દ્રામ ૧
 કારબોલીક આસીડ..... દ્રામ ૨

આ બંધેને મેળવીને, તેના જડો થરો રેહે તે ફુપ્પતા દાંતઉપર લગાડવો.

ઈલાજો ૯ માં.—ક્રીઆસોટ દ્રામ ૦ા—ગ્રાસ વૉલેટાઈલ દ્રામ ૦ા—ટીંકચર આવ મર દ્રામ ૦ા.

આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાં ૩ બોળી તે ફુપ્પતા દાંતમાં મુકવો.

અથવા કેમ્ફર ગ્રેન ૫
 હાઇડ્રેટ આવ કલોરલ..... ગ્રેન ૫
 હાઇડ્રોકલોરેટ આવ કૉકેન ગ્રેન ૦ા

આ સઘળાંને મેળવીને તેમાંથી થોડો ભાગ લેઈને તેમાં ૩ બોળી તે ફુપ્પતા દાંતમાં મુકવો—અને થુક આવે તે થુકયા કરવી.

ઈલાજ ૧૦ મો.—આઈ કારબોનેટ આવ સોડા .. દ્રામ ૦ા
 પાણી..... આઈંચ ૧

આ બંધેને મેળવીને, તેમાં ૩ બોળી તે ફુપ્પતા દાંતમાં મુકવો.

અગરજે ફુપ્પતા દાંત ઘણો હાલતો હોય, તો ચિમરામાં પકડીને તે તોડી પાડવો, અને ત્યારપછી જો દરદ ઘણું થાય, તો નીચે જણાવેલા **૫ ઈલાજો** માંહેથી ગમેતે એક ઈલાજમાંહેલી દવા પાડેલા દાંતનાં ખાડામાં લગાડવી.

ઈલાજ ૧ લો.—કારબોલીક આસીડ દ્રામ ૧
 મૅલ્યુશન આવ પૉટાશ દ્રામ ૧
 પાણી આઉન્સ ૧

આ સઘળાંને મેળવીને તે લગાડવું.

ઈલાજ ૨ જો.—૧ દ્રામ “ટેનીક આસીડ,” તથા ૧૫ ગ્રેન “મેસ્ટીક,”
 આ બંધેને મેળવીને તે લગાડવું.

ઈલાજ ૩ જો.—સ્પીરીટ આવ લેવેન્ડર } અરબે ભાગે.
 આવ વૉલેટાઈન }
 લૉડનમ }

આ સઘળાંને મેળવીને તે લગાડવું.

ઈલાજ ૪ થો.—કોલોરેક્ટોર્મ દ્રામ ૧—ટ્રીક્યર આવ ઓપીયમ દ્રામ ૧—સ્પીરીટ
 આવ કેમફર દ્રામ ૧—ઓઈલ આવ કેમ્ફુપટ દ્રામ ૧—ઓઈલ આવ ક્લોલ્ડ દ્રામ ૧.

આ સઘળાંને મેળવીને તે લગાડવું.

ઈલાજ ૫ મો.—ફોસ્ફોસોડ ભાગ ૩
 કૉલોડીયન ભાગ ૨

આ બંધેને મેળવીને તે લગાડવું.

દાંતનું કોહોલું.

(ટીક ડીકેડ=Teeth Decayed.)

સમજ.—હંમેશાં ઘણો તંબાકું, તથા ઘણું પાનસોપારી ખાવાની રેવ રાખ્યાથી દાંતોઉપર આ વસ્તુઓનો મેલ બંધાઈને તેઓ કોહી જાયછે, અથવા દાંતોનીવચ્ચે કાંઈપણ ખોરાક, જેવોકે ગોસનાં સાકાઓ, ઈત્યાદિ બરાબર સાફ નહી થવાથી, અને તે આખી રાત દાંતોમાં રહેવાથી કોહછે, અને તેથી મોંહમાં એક જાતનો ખરાસ ઉત્પન્ન થાયછે, જે દાંતોઉપર લાગુ પડવાથી દાંતનાં *સુનાવાળા ઉજળા, તથા સુમારી પોપડીવાળા ચળકતા ભાગને કોહોવાડીને બગાડી નાખેછે.

ઈલાજો.—દાંતોને કોહોતા અટકાવવાનાં યોગ્ય “કારબોનેટ આવ સોડા,” પાણીમાં ડોહવીને તેથી રાત્રે ખાણું ખાધાપછી સુતી વેળા કોગલા કરવા, જેથી દાંતો કોહોતા અટકશે, અને માત્ર એટલી સાધારણ સંભાળ લેવાથી દાંતનાં વૈધનું હમણાંનાંજરું કામ પડશે નહીં. અગરજે આ કોમ્પ્લેન્ટ દવામાં સોરમ જોઈતા હોય, તો માંહે થોડો કપુરનો ભુકો નાંખવો.

અગરજે દાંતનાં કોહોવાથી દરદ થતું હોય, તો “નાઈટ્રેટ આવ સીલવર” કોહોલા દાંતની સપાટીઉપર લગાડવાથી દરદ તદન નરમ પડી જશે.

અકલગરાનાં ગ્રાડનાં હલ ચીરીને કુખતા દાંતઉપર દાખવાં, જેથી દરદ નરમ પડશે.

* આ ભાગને અંગ્રેજીમાં “ઇનિમલ” (Enamel) કહી કહેછે.

મુંઠ, ફટકી, અને અકલગરો, આ ત્રણે સરખે ભાગે લેવાં, અને તેને ઝીણા જુકો કરી તે સઘળાંને મેળવવો, અને ફુખ્તા દાંતોમાં તે ચુકવો, પણ થુક બાહાર થુકયા કરવી.

અરીઠાનાં ઠળીઆનો ગર, તથા તેનીઉપરનું પડ, આ બંધેને પાણીમાં ભિંજવીને તે ફુખ્તા દાંતોમાં રાખવું, પણ થુક બાહાર થુકયા કરવી.

દાંત વધારે કોહે નહીં, એટલામાંટે એવાં માણસે મિઠી તથા ખાટી વસ્તુઓ ખાવી નહીં, ઘણી ગરમ આ અથવા બરફનું ઘણું થંડું પાણી પીવું નહીં, દાંતને છરીનાં પાનાએ, ટાંચણી, અથવા એવાંજ બીજાં હરકોઈ અણીવાળાં હુથીઆરે કોતરવા નહીં, આણું આધાપછી દાંતમાં કાંઈપણ ખોરાકની રજકણ ભરાઈ નહીં રહે, માંટે હંમેશાં જમી રજાપછી ગરમ પાણીથી કોગલા કરવા.

ઢીલા દાંત.

(ટીઠ લુસ=Teeth Loose.)

દાંતો હાલતા હોય, તો તેઓને એકદમ તોડી પાડવા નહીં જોઈએ, કારણ કે ઘણી વેળા તેઓનાં ઇલાજો કર્યાથી તેઓ પાછા મજબુત થાયછે.

ઈલાજો.—દાંતનાં ખાડામાં હાલતા દાંતને અંગુઠાથી મજબુત દબાવી પકડવો, અને તે પોતાની જગ્યાએ બરાબર બેસે, એટલામાંટે તેને થડમાંથી તારવડે, અથવા રેશમની ઝીણી, મજબુત દોરીવડે બાંધવો, અને થોડો વખતસુધી એવા ધણીએ પાણીજવો પ્રવાહી ખોરાક લેવો.

અગરજો દાંતઉપર મેલ બંધાવાથી તેઓ ઢીલા પડી ગયા હોય, તો તે મેલ હુથીઆરવડે કાઢાડી નાખી દાંતને સાફ કરવા, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી ૧ અમચીજેટલું, ૧ ગ્લાસ પાણીમાં નાખીને તેથી કોગલા કરવા.

ખારેકસ દ્રામ ૧—એલમ દ્રામ ૧—સપીરીટ આવ ડેમફર આર્ડેસ ૧—ટીકચર આવ મર આર્ડેસ ૧—ટીકચર આવ રેનેની આર્ડેસ ૨—પાણી આર્ડેસ ૪.

દાંતનાં પારાનું સુજવું.

(ગમ-બૉઈલ=Gum-Boil.)

ઈલાજો.—અગરજો દાંતનાં પારા સુજ આચ્યા હોય, તો ૨ દ્રામ “અર્બોલ આવ રોઝમેરી,” તથા ૧ દ્રામ “ગાલબેનમ,” આ બંધેને મેળવીને તે પારા ઉપર લગાડવું.

અગરજો પારા સુજ આચ્યાથી દાંત ઘણું ફુખ્તા હોય, તો “ટીકચર આવ ઓપીયમ”માં, “ક્લોરોફોર્મ” ભેળીને, તેમાં ૩ બોળી તે પારાઉપર ચુકવો; ગાલ ઉપર રાઈ ચુકવી, “લૉડેનમ” ચોપડવું, ખસખસના પોસનો, અથવા “કેમોઆઈલ”નાં કુલોનો વારંવાર ગરમ સેક કરવો.

અગરજો ઉપર જણાવેલા ઇલાજોથી ગુણ નહીંજ થાય, અને તેઓમાં પડે બંધાય, તો છેવટે તેમને ડાકટરપાસે ચીરાવવા, તથા ૪ દ્રામ “ટીકચર આવ

ગોલ્ડસ," અને ૪ આઉંસ પાણી, આ બંધને મેળવીને તેથી, અથવા ૩૦ ગ્રેન "સલફેટ આવ ઝીંક," ગુલાબ, અને ૨ આઉંસ પાણી, આ ત્રણેને મેળવીને તેથી કોગલા કરવા. છેલ્લે હાલતા દાંતને કાઢાડી નખાવવો.

દાંતનાં મંજન.

(ટુઠ-પાઉડર=Tooth-Powder.)

દાંત સાફ રાખવામાંટે થોડાક ઉપયોગી નુસખાઓ નીચે જણાવ્યાછે. આ નુસખાઓમાંહેલી વસ્તુઓને સારીપઠે ઝીણી વાટીને તેથી દાંતને સાફ કરવા.

નુસખો ૧ લો.—ચાક (સોજો) તોલા ૬—હિરામીઞ તોલા ૧—કપુર તોલા ૦૧૧—કાથો તોલા ૧.

નુસખો ૨ જો.—મયતકી દ્રામ ૨—કપુર દ્રામ ૨—જવંત્રીના બુકો દ્રામ ૨—ચાક (સોજો) આઉંસ ૨.

નુસખો ૩ જો.—રેડ સીન્કોના બાર્કનો બુકો આઉંસ ૦૧—હિરામીઞનો બુકો આઉંસ ૦૧—કોયલાનો બુકો આઉંસ ૩—જવંગ દ્રામ ૧.

નુસખો ૪ થો.—જમ્પ શુગર આઉંસ ૧—કોયલો આઉંસ ૧—રેડ સીન્કોના બાર્ક આઉંસ ૦૧—ક્રીમ આવ ટાટર આઉંસ ૦૧—તજ દ્રામ ૦૧.

નુસખો ૫ મો.—કપુર આઉંસ ૧—ચાક (સોજો) આઉંસ ૪—કોયલો આઉંસ ૪—ગુલાબનું અત્તર ટીપાં ૪.

નુસખો ૬ ઠો.—કરતુરી, અગર, જવંગ મરખે ભાગે.

નુસખો ૭ મો.—ઝાંરીસ રૂટ આઉંસ ૩—કટલ-પ્રીશ પાઉડર આઉંસ ૫—રેડ પીન્ક આઉંસ ૫—ચાક આઉંસ ૧૨.

ચેતવણી.—અગરજો *દાંત સાફ કરવાનાં "પ્રશ"થી દાંત સાફ કરવાની ટેવ હોય, તો તે ઘણો કઠણ વાપરવો નહીં, કારણકે તેથી દાંતને અને પારાઓને નુકસાન થાયછે. તેનાંકરતાં આંગળાંવડે દાંતણ કરવું વધારે સાફછે.

દાંતનાં પારાઓનું સુજી આવવું, તથા તેઓમાંથી લોહીનું જવું.

(સ્કર્વી=Scurvy.)

નીશાની.—દાંતનાં પારાઓ સુજી આવેછે, પોચા થાયછે, તેઓના રંગ રાતો અથવા જાંબુરો હોયછે, દાંતોનીઆસપાસની જગ્યા બાહાર નિકળી આવેછે, અને તેઓઉપર જરાપણ દબાણ થવાથી તેઓમાંથી લોહી વેહેવા કરેછે. બિમારનું મોઢોડું ફિક્કા રંગનું દેખાયછે, તે ઘણું સુસ્ત રહેછે, નબળાઈ થાયછે, કામકાજ કરવા ગમતું નથી, શ્વાસ વાસ મારેછે, છાતીનો ધબકારો જોરમાં આવેછે,

* "ટુઠ-પ્રશ" (Tooth-Brush).

પગે, મુખ્યકરીને ધુંટણો આગળથી કઠણ લાકડાંજવા નડ થઈ જાયછે, તેઓ સુજી આવેછે, અને કોઈવેળા તેઓમાં ચાકાં પડેછે.

સામ્ય.—આ દરદ ઘણુંકરીને જ્યોનો ધંધો જળપર્પટન કરવાનો હોવાથી પોતાનો ઘણોખરો વખત દરીઆમાં કાઢાડેછે, તેઓને સારો અને તાજે ખોરાક નહીં મળવાથી તેઓનું લોહી બગડીને મથાળે જણાવેલું દરદ થાયછે. સ્વભાવિકછે, કે માણસની સુખાકારી જળવવામાંટે તાજું ગોસ, કુધ, તરકારી, તથા લીલો મેવો ઘણો અગત્યનોછે, પણ ન્યારે એ વસ્તુઓ જટલી જોઈએતેટલી તાજી વાહાણોમાં રેહી શકતી નથી, ત્યારે માત્ર આથેલું ગોસ, ઘણું દાહાડાનાં વાસી પટેરા, અથવા કોઈ વાસી તરકારી રાખવામાં આવેછે, અને એ જાતનો લાંબા દહાડાનો, આથેલો, નકારો ખોરાક ખાધાથી લોહી બગડીને આ દરદ થાયછે. વળી એવીજ જાતનો ખોરાક ભોંયઉપર રહેનારાઓએ ખાધાથી, તેઓને પણ આ દરદ થાયછે.

ઈલાજો ૧ લા.—તાજી તરકારી, જીવંત કોબી, વટાણા, સલગમ, ભિંડા, કુધી, તથા લીલો મેવો, જોડાકે મોસંબી, મિઠાં લીંચુ, ખાટાં લીંચુ, લીલી દરાખ, વગેરે ખાધામાં લેવું. ખાણુંસાથે “રમ” પીવો, ખાટાં લીંચુનો રસ ખાણુંસાથે ખાવો. તાજું ગોસ, તથા કુધ ખોરાકમાં લેવું. સુકી માછલી, વાસી ગોસ, વેલાતી પતીર, આથેલું ગોસ, વગેરે ખોરાક, કે જ્યાં નિમકનો ભાગ વધારે આવેછે, તે બિલકુલ ખાવો નહીં. અગરજો ઉપર જણાવેલો ખોરાક માત્ર ખાધો હોય, તો આ દરદ ઘણુંકરીને વગર દવાએ સાજું થાયછે.

ઈલાજ ૨ જો.—લેમન જ્યુસ આઉંસ ૧૫ થી ૨—સીરપ આઉંસ ૧—નાઇટ્રેટ આવ પૉટાશ અથવા ક્લોરેટ આવ પૉટાશ એન ૧૫—ટ્રીક્વર આવ ઓરિન્જ ડ્રામ ૨—પાણી આઉંસ ૨.

આ સઘળાંને મેળવીને, તેનાં ત્રણ ભાગો કરી, અઝેકો ભાગ, દહાડામાં ત્રણવાર, ઘણું દહાડાસુધી ચાલુ પીવો.

ઈલાજ ૩ જો.—સાઇટ્રેટ આવ પૉટાશ..... ડ્રામ ૧
પાણી..... આઉંસ ૬

આ બંધેને મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું, તથા તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું.

ઈલાજ ૪ થો.—અગરજો પગમાં ઘણું ચસકા ખારતા હોય, અને દરદ ઘણું જોરમાં હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, ૧ થી ૨ આઉંસ જટલી, દહાડામાં ત્રણવાર, પંદરથી વીસ દહાડાસુધી પીવી.

લૉડેન ડ્રામ ૨—સીન્કો આર્કની બુકી ડ્રામ ૬—લેમન જ્યુસ આઉંસ ૬—ડીકૉક્શન આવ સીન્કોના આઉંસ ૧૨—ઉરાકનો દારૂ આઉંસ ૬—સાફર આઉંસ ૬.

ઈલાજ ૫ મો.—અગરજો ખાટાં લીંચુ નહીં મળી શકતાં હોય, તો ૧ ખાટલી સોજે સેરડીનો સરકો, તથા ૩ આઉંસ સુરોખાર, આ બંધેને મેળવીને, ૧ ચમચો ભરી, દહાડામાં ત્રણવાર, પાણીમાં ભેળીને પીવું.

ઈલાજો ૬ ઠા.—અગરજો નબળાઈ ઘણી હોય, તો પેટેલાં એરંડીયાં તેલનો એક હલકો જીલાબ લેવો અને તેને બીજે દિવસથી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં છ લાગો કરી, અઠ્ઠેકો લાગ, દહાડામાં બેથી ત્રણવાર પીવો.

સીરપ આવ આર્ચેન્જ પીલ.... આર્ડિંસ ૧ | કારબોનિટ આવ એમોનીયા. ટ્રેન ૩૦
કમપાર્ડિંડ ટીંકચર આવ સીન્કોના. આર્ડિંસ ૧ | ઈનફ્યુઝન આવ સીન્કોના. આર્ડિંસ ૬

અગરજો રાત્રે દરદ ઘણું થતું હોય, તો ૧૦ ટ્રેન “ડોવર્સ પાઉડર,” પાણીસાથે ફાકવું.

અગરજો દાંતનાં પારાઓ સુજલા તથા પોચા હોય, અને તેઓમાંથી લોહી જતું હોય, તો નીચે જણાવેલા **ઈલાજો ૭ થી ૧૦** માં મધેથી ગમેતે એક ઈલાજ અનુભવવો.

ઈલાજ ૭ મો.—ફટફી દામ ૧૫—મધ દામ ૨—યુલાબનાં ફૂલનો ઉકાળો આર્ડિંસ ૬.

આ સઘળાંને મેળવીને તેથી કોગલા કરવા.

ઈલાજ ૮ મો.—ટીંકચર આવ નર આર્ડિંસ ૧૫
ચુરીએટ્રીક આસીડ ટીપાં ૧૫
ઈનફ્યુઝન આવ સીન્કોના આર્ડિંસ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને તેથી કોગલા કરવા.

ઈલાજ ૯ મો.—૨ દામ ટંકણપારને, ૬ આર્ડિંસ પાણીમાં મેળવીને તેથી કોગલા કરવા.

ઈલાજ ૧૦ મો.—બાવળની છાલ, તથા હરડાંબેહેડાં, આ સઘળાંને પાણીમાં ઉકાળીને, તેમાંથી અર્ધી બાટલીજેટલું લઈ, તેમાં ૩ દામ “ક્લોરેટ આવ પૉટાશ” નાખીને તેથી, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેથી કોગલા કરવા.

ટેનીક આસીડ દામ ૧—ટીંકચર આવ નર દામ ૪—પાણી આર્ડિંસ ૮.

ગળું.

ગળાંનો સાદો વરમ.

(ફુઈન્સી, આર્ ઈનફ્લેમેટરી સૉર થ્રોટ=Quinsy, or
Inflammatory Sore Throat.

નીશાની.—ગળાંનાં માંહેનાં લાગો વરમથી ફુપેછે, ખેંચાઈ આવેછે, તથા સુજ આવેછે. વરમની જગ્યા મુખ્યકરીને જીભનીપછવાડેનો ભાગ, જેને “નાહાની જીભ” કરી કહેછે તે, વરમ તાણુ, તથા જીભની બંધે બાજુની બે ગાંઠો હોયછે. અગરજો ચમચાથી, અથવા હાથનાં આંગળાંવડે જીભ દાબી

* “ટૉન્સીલ્સ” (Tonsils.)

જેઠ હોય, તે તેનાં છેડાનીઆસપાસની બે ગાંઠો સુજેલી, તથા ઘણી રાતી થયેલી લાગેછે, ગળાંમાં ફુખાવો થાયછે, અને કાંઠપણુ વસ્તુ ગળતી વેળા તેમાં ફુખાવો થતો જણાયછે.

સંખ્યા.—ગળાંને થંડી લાગવાથી આપ્રમાણે ફુખાવો થાયછે.

ઈલાજ ૧ લો.—પોહોળાં મોહોડાંનાં વાસણમાં ખખળતું પાણી, તથા થોડો સરકો નાખીને મોહની માહેનાં ભાગમાં તેનો બાફ મેવો.

ઈલાજો ૨ નો.—પ્રથમ ગળાંઉપર “એક્સટ્રેક્ટ આવ બેલેડોના” ચોપડીને, તેઉપર ગરમ પાણીનો, ખસખસનાં પોસનો, અથવા અલસીનાં આઠાનો સેક કરવો.

ઈલાજ ૩ જો.—પેહેલાં “આઈલ આવ ટરપીનટાઈન” ગળાંઉપર ચોપડું, અને ત્યારપછી ગરમ પાણીમાં વાદળાનો કટકો બોળીને, તે નિચોવી નાખી તે ગળાંઉપર બાંધવો.

ગળાંઉપર “બ્લીસ્ટર” ચુકવાથી ઘણો ગુણ થતો નથી.

ઈલાજો ૪ થા.—ગળાંઉપર રાઈની આગળી બનાવીને તે ચુકવી, અથવા પેહેલાં “સૉલ્યુશન આવ એમોનીયા,” અથવા “સાલ વૉલેટાઈલ” ચોપડીને તેઉપર ગરમ સેક કરવો, તથા સઘળો વખત ગળાંઉપર “ફ્લાનેલ” નું કપડું લપેટી રાખવું. ગરમ કુધ અને પાણી, આબંધેને મેળવીને તેથી, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેથી કોગલા કરવા.

ટંકણુખાર દ્રામ ૩—અથવા હોરિટ આવ પૉટાશ દ્રામ ૨—ફટકી દ્રામ ૨—પાણી આઉંઝ ૮.

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેથી કોગલા કરવા.

ટીંકચર આવ મર.....	દ્રામ	૧
નાઈટ્રેટ આવ પૉટાશ.....	દ્રામ	૩
ઈનફ્યુઝન આવ સીન્કોના બાર્ફ	આઉંઝ	૭

ઈલાજો ૫ માં.—અગરજો ગળાંમાં ફુખાવો ઘણો થતો હોય, તે **ઈલાજો ૪ થા**માં જણાવેલી કોગલા કરવાની દવાઓમાં ૨ દ્રામ “લૉડેનમ” ઉમેરીને તેથી કોગલા કરવા. ઘણીવેળા બરફનો ટુકડો મોંહમાં રાખીને ચુસ્કા કરવાથી ઘણો ગુણ થાયછે. અગરજો બરફ ઘણોવાર અથવા વારંવાર મોંહમાં રાખવાથી થંડી કળ લાગે, તે સુરોખાર, અથવા જોડીમધની લાકડી મોંહમાં રાખીને ચુસ્કા કરવી, અને તેની થુક ગળી જવી. કળ લાગતી તરમ પડે, કે પાછો બરફનો ટુકડો મોંહમાં રાખીને ચુસ્કા કરવો.

ઈલાજો ૬ ઠા.— ડાઈલ્યુટેડ સલફ્યુરીક આસીડ	દ્રામ	૧
હની.....	આઉંઝ	૧
આસીડ ઈનફ્યુઝન આવ શેઝીઝ..	આઉંઝ	૧
ઈનફ્યુઝન આવ સીન્કોના બાર્ફ.....	આઉંઝ	૬

આ સઘળાંમાં થોડો “પોટ” વાઈન” ઉમેરીને તેથી કોગલા કરવા.

પીવાની દવાતરીકે પેહેલે દિવસે “એપસમ સૉલ્ટ” તથા સુતામખીનાં ઉકાળાને જીલાબ લેવો, અને બીજા દિવસે પુષ્કળ પરશેવો પડે એવી દવા પીવી, જોવીકે નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી, અને જ્યાંસુધી પુષ્કળ પરશેવો છુટે, ત્યાંસુધી બેથી ચાર દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી.

સેલીસીલીક આસીડ.....	ગ્રેન	૮૦
સૉલ્યુશન આવ એસીટ આવ એમોનીયા ..	આર્ડ્રસ	૧
સીરપ આવ રોઝીઝ	આર્ડ્રસ	૧
પાણી	આર્ડ્રસ	૪

ઈલાજ ૭ મો.—આ દ્રામ “વાઈન આવ એન્ટીમની,” પાણીમાં ભેળીને, દર ચાર કલાકે પીવું, અને ૧૦ ગ્રેન “ડોવર્સ પાઉડર”નું એક પડીકું કરીને તે રાત્રે સુતીવેળા ફાકવું, તથા ગરમ પાણીમાં રાત્ર નાખીને તેમાં બિમારે પોતાનાં હાથપગો દશથી પંદર મીનીટસુધી બોળી રાખવા.

ઈલાજ ૮ મો.—અગરજો ઉપર જણાવેલા ઈલાજો કરવાપછી દરદ સાજું થવા માંડે, પણ બિમારને ધણી નબળાઈ થયેલી જણાય, તો ૨૦ ગ્રેન “કૉરબાનેટ આવ એમોનીયા,” તથા ૬ આર્ડ્રસ “ઈનફ્યુઝન આવ સીન્કોના બાર્ક,” આ બંધેને મેળવીને, દહાડામાં ચારવાર પીવું, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું.

ઈલાજ ૯ મો.—અગરજો જીલનીઆસપાસની ગાંઠો પાકે, અને તેઓમાં પડું થાય, તો તે નસ્તરવડે ચીરવાનેબદલે પોતાનીમેળે હટવા દેવી, અને હટવાપછી ઉપર જણાવેલા ઈલાજોમાંહેથી ગમેતે એક ઈલાજમાં જણાવ્યાપ્રમાણે દવાનાં કોગલા કરવા. પણ જો તે પોતાનીમેળે નહીંજ હુટે, તોજ નસ્તરવડે જરા ચીરીને પડું કાઢાડવું, અને ૧ આર્ડ્રસ “સૉલ્યુશન આવ ક્લોરીનેટેડ સોડા,” તથા ૧૬ આર્ડ્રસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તેથી કોગલા કરવા.

ઈલાજ ૧૦ મો.—થોડાં “સેઝ” (sege) નાં પાંદડાં, ૨ ચમચા નિમક, ૪ ચમચા સરકો, ૧ ચમચી ખરયાંનો લુકો, આ ચારેને એક વાસણમાં નાખી તેમાં ૧૫ થી ૨૦ આર્ડ્રસ પાણીનાં પાણી નાખીને તેને મજબુત ઠાંકી રાખવું. આસરે અર્ધો કલાક આપ્રમાણે ઠાંકી રાખ્યાપછી તે સઘળાંને ઝીણું કપડાંમાંથી ગાળી કાઢાડી તેથી કોગલા કરવા.

ખોરાકમાં સેરવો, દુધ, ઇત્યાદિ પ્રવાહી વસ્તુ લેવી, પણ કઠણ ખોરાક ખાવો નહીં.

ગળામાંથી લોહીનું પડવું.

(બ્લીડીંગ ફ્રોમ ધ થ્રોટ=Bleeding from the Throat.)

ઈલાજ.—એકસ્ટ્રેક્ટ આવ રેટની. ગ્રેન ૬૦ | વીનીગર આર્ડ્રસ ૧
ટેનીક આસીડ..... ગ્રેન ૨૦ | પાણી આર્ડ્રસ ૭

આ સઘળાંને મેળવીને તેથી કોગલા કરવા.

ગળાંનું બેસી જવું.

(હોર્સનેસ=Hoarseness.)

સામ્ય.—ગળું ખુલ્લું રહેવાથી, તેને થંડી લાગ્યાથી, અથવા ઘણાવાર મોટે સાદે બોલવાથી અથવા ગાવાથી ગળું બેસી જાય છે, અને બોલાવું નથી. કાંઈવાર અમકવાળાં બિમારને પણ આપ્રમાણે ગળું બેસી જાય છે.

ઈલાજો ૧ લા.—સરકો ગરમ કરીને, અથવા ખખલતાં પાણીમાં થોડો સેરડીના જલદ સરકો નાખીને તેના બાફ સ્વાસમાં લેવો, અથવા સુરોખારનો કટકો મોંઢમાં રાખીને તે સુસ્યા કરવો.

ઈલાજો ૨ જા.—લિંડીનાં ઝાડનાં પાંદડાંને પાણીમાં ઉકાળીને તેના બાફ, અથવા “સ્પીરીટ ઓવ નાઇટ્રસ ઇઠર,” નો વાસ સ્વાસમાં લેવો. ગમેતો ૦૦ થી ૧ ચમચી “સ્પીરીટ ઓવ નાઇટ્રસ ઇઠર,” દહાડામાં ત્રણવાર, પાણીમાં નાખીને તે પીવું.

ઈલાજો ૩ જા.—પરશેવો પડે એટલામાંટે ગરમ આ અથવા કાફી પીવી, તથા ૧૦ ગ્રેન “ડોવર્સ પાઉચર”નું એક પડીકું કરીને તે રાત્રે સુતીવેળા ફાકવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાર ભરી, જ્યાંસુધી પુષ્કળ પરશેવો છુટે, અને ગળું ઉપડે, ત્યાંસુધી દર ત્રણ કલાકે પીવી.

સેક્રીસીન	દ્રામ	૧
મૉલ્યુશન ઓવ એસીટેડ ઓવ એમોનીયા.....	આઉંસ	૧૦
કેમ્ફર પૉવર.....	આઉંસ	૬

ઈલાજ ૪ થો.—બિમારે પોતાનાં સઘળાં લુગડાં ઉતારીને આપ્પા શરીરની આસપાસ ગરમ જાડી ધાબળી વિટાળવી, અને એક પુરસીઉપર બેસીને જ્યાંસુધી પુષ્કળ પરશેવો છુટે, ત્યાંસુધી ગરમ પાણીના બાફ લેવો.

ઈલાજો ૫ માં.—સુંઠનો ગાંડીઓ, ટંકણખાર, અથવા કાથો મોઢમાં રાખી સુકવો, અથવા કાળાં મરી, અને દાડમની છાલ, આ બંધેને પાણીમાં ઉકાળીને તેથી કોગલા કરવા.

ઈલાજ ૬ ઠા.—૨ દ્રામ રાતાં સુકાં મરચાનાં ભુકાને, ૨૦ આઉંસ પાણીમાં નાખીને, જ્યાંસુધી એક જોસ આવે, ત્યાંસુધી ઉકાળવો, અને ત્યાર-પછી તે થંડું પડે કે તેમાં ૦૦ બાટલી સરકો, તથા ૧ ચમચી નિમક ઉમેરીને તેથી કોગલા કરવા.

ઈલાજો ૭ માં.—૨ દ્રામ ફટકી, ૧ દ્રામ “ટેનીક આસીડ,” ૨ દ્રામ હિરાબોળ, ૩ દ્રામ સુરોખાર, અથવા ૦૦ દ્રામ “નાઇટ્રો મ્યુરીએટીક આસીડ,” આ પાંચમાંથી ગમેતે એક ૬ આઉંસ પાણીમાં પિગળાવીને તેથી કોગલા કરવા, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓનો બાફ સ્વાસમાં લેવો.

મૉલ્ડિ ઓવ ટરપીનટાઇન	આઉંસ	૧
હાઇડ્રોમાએનીક આસીડ	મીનીમ	૧૦
ખખલવું પાણી	આઉંસ	૮

ઈલાજો ૮ માં.—અગરજો નબળા બાંધાવાળી સ્ત્રીનું ગણું બેસી ગયું હોય, તો ૩ દ્રામ “ડાઇલ્યુટેડ હાઇડ્રોક્લોરીક આસીડ,” અથવા ૨ દ્રામ ટંકણ-ખાર, તથા ૧ આઉંસ “ટીંકચર આવ ખર,” આ બંધેને ૮ આઉંસ પાણીમાં મેળવીને તેથી કોગલા કરવા, અથવા ૨ દ્રામ ફટકી, ૨૦ ગ્રેન “ટેનીક આસીડ,” અથવા ૨ દ્રામ “લૉડેનમ,” આ ત્રણમાંથી ગમેતે એક, તથા ૧ દ્રામ “ટીંકચર આવ બેલેડોના,” અથવા ૬ દ્રામ “સૉલ્યુશન આવ ક્લોરીનેટેડ સોડા,” આ બેમાંથી ગમેતે એક મેળવીને, તેમાં ૮ આઉંસ “કેમફર વૉટર” ઉમેરીને તેથી કોગલા કર્યાથી ઘણો ગુણ થશે.

ઘણી વખતે ખરાબ જાતનો સરકમ તથા ખાંસી તથા હાંફણ થઈ આવવાથી, તથા કોઈબી કારણને લીધે એકાએક ધાસ્તી પડવાથી, અથવા લકવો થવાથી સાદ તદનજ બેસી જાયછે અને દરદીને ઇસારતથી કામ લેવું પડેછે. એ દર્દને ઈંગ્રેજીમાં “અફેનીઆ” કરી કહેછે.

અગરજો સરકમ, ખાંસી, તથા હાંફણથી સાદ તદન બેસી ગયો હોયતો, ૨ આઉંસ ખખલતાં પાણીમાં, ૦૧૧ દ્રામ “સલફેટ આવ ઝીંક” મેળવીને તેનો બાફ મ્હોડું ખુલ્લું રાખીને લેવો, અથવા ૩૦ ગ્રેન “બેનઝોએટ આવ સોડા,” તથા ૩૦ ગ્રેન “નાઇટ્રેટ આવ પૉટાશ,” એ બેઉ મેળવીને તેના ત્રણ પડીકાં બનાવી, એકેકું પડીકું દહાડામાં ત્રણ વખત મોટી ઉમરના બિમારે પાણીમાં ફાકવું. અથવા, ચોખ્ખાં લોખાનનાં કુલ, અંગાર ઉપર મેળી તેનો ધુમાડો દમમાં લેવો, અથવા ખાણા સાથે ખાવાનું મીઠાનો કકડો, મ્હોડામાં રાખીને ચુસ્પા કરવો. અગર જો ચમકથી સાદ બેસી જાય, તો તે બાબદ જોઈને તે માફક ઇલાજ કરવો.

અગર જો લકવાથી સાદ બેસે, તો ૩ આઉંસ “સીરપ આવ પ્રૂન,” તથા ૦૧૧ આઉંસ “ક્લોરાઇડ આવ એમોનીયમ,” તથા ૨ દ્રામ “ટીંકચર આવ ન્કસ વૉન્નીકા,” આ સઘળાને મેળવીને મોટી ઉમરવાળાંએ એક ચમચી ભરી, દહાડામાં ત્રણ વખત પાણીમાં પીવું.

અગરજો ઠંડીથી સાદ બેશે, તો “ક્લોરાઇડ આવ એમોનીયમ,” તથા “ફાર્બોનેટ આવ પૉટાશ,” એ દરએકને છુટું છુટું સરખે ભાગે લેઈને પાણીમાં ધીંગળાવવું પછી તે બેઉને આસ્તે આસ્તે સાથે મેળવતાં જવું, જ્યો તેમાંથી “એમોનાએકલ વેપર” યાને “એમોનીયા” નો બાફ નીકળશે તે દરદીએ દમમાં લેવો.

બાહેરના ઇલાજો.—ગળાં ઉપર રાઈ મુકવી, અથવા “સૉલ્યુશન આવ આઇયોડાઇન,” અથવા “બ્લીસ્ટરીંગ લીકવીડ” ગળાં ઉપર લગાડવું. હવામાં ફરવું પડેતો ગળાં ઉપર ગરમ કપડું બાંધેલું રાખવું.

અગરજો ચોકસ મુદતે સાદ બેસી જતો હોય, તો તેવા બિમારે તેને તાવ લાગુ પડયોછે, એમ સમજીને, “સલફેટ આવ કુઇનીયા” આધામાં લેવું.

ગળાંનો નઠારી જાતનો વરમ.

*(ડીફ્ઠીરીઆ=Diphtheria.)

નીશાની.—ગળાંનીપછવાડેનાં ભાગે, જ્યાંકે જીભનીપાછળની ગાંઠો, શ્વાસ લેવાની નળીનીઉપરનો ભાગ, પોચાં તાળવાં, “નાહાની જીભ,” તથા ખોરાક ઉતારવાની નળીનીઉપરનાં ભાગોમાં વરમ થઈને તેઓઉપર ચામડાંનાં જેવું ચિકટ પડ બંધાયછે. એવીવેળા પેહેલાં તાવ આવેછે, ગળું સુજેછે, ત્યારપછી જીભની બંધે બાજુની બે ગાંઠોઉપર રાખનાં રંગનો એક ડાઘ દેખાયછે, જે ધીમેધીમે વધીને પોચાં તાળવાં, તથા “નાહાની જીભ”ઉપર આવેછે, અને ત્યારપછી તેઓઉપર ચામડાંનાંજેવું એક ચિકટ પડ બંધાયછે. અગરજે આ જાતનું પડ ખોરાક ઉતારવાની નળીનાં ઉપલા ભાગઉપર થાયછે, તે શ્વાસ લેવો બહુ કઠણ પડેછે, અને તેવેળા ઘણે આશ્ચર્યકારક સાદ ગળાંમાંથી નિકળેછે, ખાંસી આવેછે, અને તેથી ગુંગલાઈને ઘણીવેળા બિમાર ખરણ પણ પામેછે. આ દરદ જેવું સાધારણરીતે ગળું આવેછે, તેવું હોતું નથી, પણ ઘણું ધાસ્તીભરેલું હોયછે. તથા તે આસપાસનાં બીજાં માણસોને ઉડેછે.

ઈલાજો ૧ લા.—બિમારે સુધ રહેવું, અને ઉઠીને બેસવું નહીં, કારણ કે આ દરદમાં પેહેલેથીજ નબળાઈ ઘણી થાયછે, અને તેથી બેસવાથી જીવ ફરી આવેછે. સુવાનો ચોરડો ગરમ રાખવો.

અગરજે ઝાડો કબજ હોય, તે “ડેલોમેલ” નેબદલે એરંડીયાં તેલનેા એક હલકો જીલાબ લેવો, તથા ઝાડો સાફ આપ્યાપછી થોડા કલાક વિત્યાકેડે ૨૦ ગ્રેન “ઇપીકાકયુઆના પાઉડર,” તથા ૫ ગ્રેન “કારબોનેટ આવ એમોનીયા,” આ બંધેને પાણીમાં ડોહવીને તે પીવું, અને ઉલટી કરવી. આપછી જે ચિકટ પડ ગળાંમાં બંધાયછે, તેના અટકાવ કરવો. આંગળાંઉપર ઝીણું કપડું વિઠાળીને, તેને ફટકીનાં ઝીણાં લુકામાં બોળવું, અને ગળાંમાં તે પડઉપર દર અર્ધ કલાકે, અથવા એક કલાકે વારંવાર લગાડયા કરવું, તથા આ લુકો લગાડતીવેળા, જે ચિકટ પડ થયું હોય, તે આંગળાંવડે જરા જોર કરીને તોડી નાખવું, અને જે ફરીફરીથી બંધાય, તે વારંવાર તેજપ્રમાંણે તોડી નાખીને તે ઉપર ફટકીના લુકો લગાડયા કરવો.

ઈલાજો ૨ ના.—એલમ દ્રામ ૧૧
કલોરેટ આવ પાઉચ દ્રામ ૧૧
પાણી આઉંસ ૮

આ સઘળાંને મેળવીને તેથી કોગલા કરવા, અથવા ૧ થી ૨ દ્રામ “ટીકચર આવ સ્ટીલ,” તથા ૧ આઉંસ સાકરનું પાણી, આ બંધેને મેળવીને તેથી,

* “લેદર થ્રોટ” (Leather Throat).

અથવા ૮ થેન “પરમેનએનેટ આવ પૉટાશ,” તથા ૮ આર્ડિંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તેથી, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેથી કોગલા કરવા.

સૉલ્યુશન આવ ક્લોરિનિટ ડ સોડા..... આર્ડિંસ ૦૧
સીરપ આર્ડિંસ ૦૧
પાણી આર્ડિંસ ૬

ઈલાજો ૩ ના.—અગરજો બચ્ચાંને આ દરદ થયું હોય, તો ૧ દ્રામ ટંકણખાર, તથા ૧ આર્ડિંસ મધ, આ બંધેને મેળવીને, તેમાં કપડાંનો કટકો બોળી તે પડઉપર લગાડવું, અને જે ચિકણું પડ થયું હોય, તેને લગારપણ બંધાવા દેવું નહીં, પણ તેડી નાખવું, અગરજો તેથી કશો ગુણ નહીં થાય, તો ફટકીનો લુકો લગાડવો, તથા ૨૦ આર્ડિંસ ખખલતાં પાણીમાં, ૩ આર્ડિંસ જલલદ સરકો નાખીને, તેના બાફ દરદીને ગળાંમાં આપવો.

ઈલાજો ૪ થા.—કેટલાક ડાક્ટરો “સ્કોન્ગ સૉલ્યુશન આવ પરકલોરાઈડ આવ આયરન,” “ડાઇલ્યુટેડ મ્યુરીએટીક આસીડ,” અથવા “ક્લોરેટ આવ સોડા,” આ ત્રણમાંથી ગમેતે એક દવા પડઉપર લગાડવાની ભલામણ કરેછે, અને ઘણીવેળા તેથી ગુણ થાયછે, પણ લગાડવાની દવાઓમાં ફટકી સર્વેથી સરસ દવાછે. જલલદ તેજબો, તથા “કૉસ્ટીકો” લગાડવાથી ગુણનેબદલે અતિશય અવગુણ થાયછે, તથા ચિકટ પડ તે લગાડવાછતાં પણ વારંવાર થયા કરેછે, માટે તે કદીપણ લગાડવાં નહીં.

ઈલાજો ૫ માં.—વળી આ દરદમાં ગરમ સેક કરવાકરતાં થંડાં પાણીમાં કપડાંનો કટકો બોળીને તે ગરદન, છાતી, તથા માથાંઉપર મુકયાથી, અને બરફનાં ટુકડા મોંઢમાં રાખીને સુસ્થા કર્યાથી વધારે ગુણ થાયછે, માટે તેમ કરવું. ખાટા લીંબુનો રસ, સાકરના સીરામાં પાવો, અથવા સોજો “લેમોનેડ” પાવો.

ગળાંમાંથી સેહેલથી ઉતરી શકેએવો શક્તિવાળો ખોરાક પ્રથમથીજ લેવો, જ્યોકે દુધ, મલાઈ, “બીફ્ટી,” સેરવો, અર્ધકચડાં બાફેલાં ઇંડાં, ઇત્યાદિ, તથા થંડો કીધેલો “અમપીન,” “પોર્ટ વાઇન,” અથવા “ક્લેરેટ” પીવો.

ઈલાજ ૬ ઠો.—અગરજો નબળાઈ થયેલી જણાય, તો પ્રથમ પીવાની દવા તરીકે એક હલકો જીલાબ, મુખ્યકરીને એરંડીયાં તેલનો લેવો, અને સાફ ઝાડો આથાપછી શક્તિ આવે એવી દવા ચાલુ કરવી, જેવીકે ૩૦ થેન “ફારબોનેટ આવ એમોનીયા,” તથા ૮ આર્ડિંસ “ઇનફ્યુઝન આવ સીન્કોના બાર્ક,” આ બંધેને મેળવીને, તેનાં છ ભાગો કરી, અઢેકો ભાગ, દર ત્રણથી ચાર કલાકે પીવો, તથા આ દવા રાતઘણાં ચાલુ રાખવી.

ઈલાજો ૭ માં.—કેટલાક ડાક્ટરો ૨૦ મીનીમ “સ્કોન્ગ સૉલ્યુશન આવ પારકલોરાઈડ આવ આયરન,” અથવા ૨૦ મીનીમ “સૉલ્યુશન આવ પરનાઇટ આવ આયરન,” તથા ૨ આર્ડિંસ “ગ્લીસરાઇન,” આ બંધેને મેળવીને, અર્ધી અમચી ભરી, દર કલાકે, રાતઘણાં પીવાની, અને દરદ નરમ

પડવાપછી દર બે કલાકે પીવાની ભલામણ કરેછે, તથા વચ્ચેનાં વખતમાં ૨૦ ગ્રેન ટંકણુખાર, તથા ૨ ગ્રાઉન્સ “ગ્લીસરાઈન,” આ બંધેને મેળવીને, એક ચમચી ભરી, પીવા જણાવેછે. આ ઇલાજોથી પણ ઘણા ગુણ થાયછે.

ઈલાજ ૮ મો.—વળી કેટલાક બીજા ડાકટરો પોતાનાં અનુભવપ્રમાણે ૩૦ ગ્રેન “ક્લોરેટ આવ પૉટાશ,” તથા ૨ ગ્રાઉન્સ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, એક ચમચી ભરી, દર બે કલાકે પીવાની ભલામણ કરેછે, અથવા ન્હાની ઉમરના બચ્ચાંને ૨૦ મીનીમ “આઈલ આવ ટરપીનટાઈન,” મધમાં મેળવીને દર ત્રણ કલાકે પીધામાં આપેછે.

ઈલાજો ૯ માં.—આ દરદમાં કેટલીકવાર પિસાબ થોડી થાયછે, તેમાં ઇંડાની સફેદીજીવો ઉઝળો પદાર્થ જાયછે, પિસાબનેરસ્તે લોહી પડેછે, તથા કંમરમાં ગુરદાની જગ્યાએ ઘણા દુખાવો થાયછે. એવીવેળા કંમરઉપર ગુરદાની જગ્યાએ અલસીનાં આટાના ગરમ સેક કરવો, અથવા ત્યાં રાઈની આગળી મુકવી, અને “ટીકચર આવ સ્ટીલ,” તથા સલફેટ આવ કુઈનીયા, પાણીમાં મેળવીને તે પીવું.

ઈલાજો ૧૦ માં.—અગરજો આ દરદમાં શ્વાસ સારીપડે સહેલથી લેવાતો નહીં હોય, પણ તે લેતીવેળા બિમારને ઘણી શક્તિ પડતી હોય, તો ક્લોરોફૉર્મ,” તથા “ઈડર,” આ બંધેને સરખે ભાગે મેળવીને રૂમાલઉપર ઊંટીને તે ડાકટરને પુછીને બિમારને સુંઘાડવું.

અગરજો ખોરાક ગળાંમાંથી ઉતરી શકતો નહીં હોય, તો “પોર્ટ વાઈન,” “બીક્ટી,” તથા મલાઈ, આ ત્રણેને મેળવીને તે પિચકારીવડે, દર ચાર કલાકે, સફરામાં દાખલ કરવું, તથા તેજપ્રમાણે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે પિચકારીવડે, દર બે કલાકે, સફરામાં દાખલ કરવી.

ટીકચર આવ સ્ટીલ.....	ગ્રામ	૦૧
સલફેટ આવ કુઈનીયા.....	ગ્રેન	૩
પાણી	ગ્રાઉન્સ	૧

ઈલાજ ૧૧ મો.—દર અર્થે કલાકે બરફ ચાવવું, અને જો બરફ મળી શકતું નહીં હોય, તો દર અર્થે કલાકે ઘણું પાણી પીયા કરવું.

ઈલાજ ૧૨ મો.—૫ થી ૧૦ ગ્રેન “સલફે કારબોલેટ આવ સોડીયમ” દર ચાર કલાકે, પાણીસાથે ફાકવું.

ઈલાજ ૧૩ મો.—ગંધકનાં ફુલને એક મોટાં પિચ્છની પોકળ નળીમાં ભરીને દરદીનાં મોંહનીમાંહે જ્યાં ચિકટ પડ બંધાયલું હોય, ત્યાં દર કલાકે કુંકવાં, અથવા ગંધકનાં ફુલનો થોડો ભુકો તે ચિકટ પડ ઉપર દહાડામાં ઘણીવાર દાબવો.

ઈલાજો ૧૪ માં.—કેટલાએક ડાકટરો, ૧૦ થી ૨૦ ગ્રેન “બાઈ કારબોનેટ આવ પૉટાશ” પાણીમાં મેળવીને, દર બે કલાકે, રાત અને દાહડો, ચોવીસ કલાક સુધી મોટી ઉમરના બિમારને પીધામાં આપેછે, અને એટલો વખત ગયા પછી, ૫ થી ૧૦ ગ્રેન, દર ચારથી છ કલાકે પીધામાં આપેછે. એજ પ્રમાણે “બાઈ

કારબોનેટ આવ સોડા” પણ મોટા વજનમાં પીધામાં આપ્યાથી ઘણી વખતે અતીશય ગુણ થાયછે. વળી ઉપર જણાવેલી “બાઇ કારબોનેટ આવ સોડા” નામની દવા, મોટા વજનમાં ગરમ પાણીમાં મેળવીને, દરદીની ચામડી ઉપર ફેરવેછે, જેથી શરીરનું ઝેર પરશેવાને રસતે બાહર નીકળેછે, અથવા “કુવીલ પેન”ની એક પોક્કળ નળીમાં “સમ્લાઇમ્ડ સલફર” મુકીને, તે દરદીના ગળામાં કુકવું, અને તે દર બે કે ચાર કલાકે ચાલુ રાખવું. અગર જો દરદી એ પ્રમાણે કરવા નહીં દે, તો એજ દવાના થોડા થોડા ગ્રેન દુધમાં મેલવીને દરદીને થોડે થોડે કલાકને આંતરે ચુસવા કેહવું. અથવા ૧ ટ્રામ “સમ્લાઇમ્ડ સલફર,” ૧ ગ્રામ પાણીમાં મેળવીને તેના કોગળા કરાવવા. અથવા નીચે લખેલી દવાઓ મેળવીને તેમાંથી ૦૦ થી ૧ ટ્રામ જેટલી દર કલાકે પીધામાં આપવી, અને દરદ સાફ થવા આવે કે દર ત્રણ કલાકે પાવી.

પ્રેસીપીટેડ સલફર	ટ્રામ	૧૧
ચોકલેટ પાઉડર (Chocolate powder) ..	ટ્રામ	૧
સીનમોન પાઉડર	ટ્રામ	૧
ચીમ્સરાઇન	ગ્રાઇમ્સ	૩

ઉપર જણાવેલી દવા ઘણી ગુણકારક છે માટે તે અજમાવવા માટે ખાસ ભલાંભણ કરવામાં આવેછે.

બિમારને કોઈ સારી જગ્યાએ હવા ખાવા મોકલવો.

ચેતવણી.—અગરજો એવું જણાય, કે બિમાર ગુંગલાઈને થોડા વખતમાં મરણ પામશે, તો તરત કોઈ કાબેલ ડાક્ટરને બોલાવવો, અને તેનો વિચાર પુછીને, જો તે બલામણ કરે, તો બિમારની સ્વાસ્થ લેવાની નળી ચીરાવી સ્વાસ્થનો આવજીવ થાય એમ કરવું, અને તેમ કરીને બિમારનો જીવ બંચાવવાનો પ્રયત્ન કરવો. એવા બિમારની જતન કરતીવેળા અતિશય સફાઈ રાખવી જોઈએછે. બિમારનાં મોંહુને લાગેલો ચમચો, ગ્લાસ, પ્યાલું, રકાબી, કે હરકોઈ બીજું વાસણ પાણીથી ધોઈને સાફ રાખવું, કારણકે તેનાં મોંહુની લબ એવાં વાસણને લાગવાથી, અને તેજ વાસણ બીજાં સાજાં માણસનાં વપરાસમાં આવ્યાથી જો તેનાં મોંહુને લાગેછે, તો આ દરદ તરત તેને ઉડેછે.

જીભની બંધે બાજીની ગાંઠોનું મોટું થવું.

(હાઇપરટ્રોફી આવ ધ ટૉન્સીલ્સ=Hypertrophy of the Tonsils.)

ઇલાજો.—અગરજો જીભનાં મોંહેનાં છેડાનીઆજીબાજીની બે ગાંઠોમાં વરમ થવાથી તેઓ જડી થાય, અને તેથી ખાધાપીધામાં તથા સ્વાસ્થ લેવામાં અડચણ થયા કરે, તો કોઈ કાબેલ ડાક્ટરપાસે તેનો કેટલોક ભાગ કાપી કહડાવવો જોઈએ, તથા ૨૦ થી ૨૫ “સીરપ આવ આઇયોડાઇડ આવ આયરન,” અને ૧ થી ૨ ચમચી મગરનું તેલ, આ બંધેને દુધમાં મેળીને તે સવારસાંઝ ઘણું દાહડાસુધી પાવું.

કેટલાક ડાક્ટરો આ ગાંઠોને કાપી કાઢાડવાની ભલામણ કરતા નથી, પણ તેનેબદલે ૧૦ થી ૧૫ નંગ સુક્કાં ખરચાં, ૨૦ આર્ડેસ પાણીમાં ભિંજવી રાખીને, તે પાણીનાં કોગલા કરવાની ભલામણ કરેછે, તથા “લયુનર કૉસ્ટીક” લગાડવા જણાવેછે, કારણકે તેઓનાં વિચારપ્રમાણે ઘણીવેળા આ ગાંઠો કાપી કાઢાડવાપછી ગળાંની કોઈ મોટી નેસ કપાઈ જવાથી બિમારનો જીવ મોટી ધાસ્તીમાં આવી પડેછે.

ગરદન, કાન, અને જડબાંઆગળની ગાંઠોનું સુજી આવવું.

(મમ્પ્સ=Mumps.)

નીશાની.—આ દરદમાં ગરદન, જડબાં, પણ મુખ્યકરીને કાનોઆગળની ઝીણી ગાંઠો, જેમાં થુક એકઠી થાયછે, તે સુજી આવેછે, જેથી ખોરાકપાણી ગળાંમાંથી ઉતરતીવેળા ઘણું સખત દરદ માંડે થાયછે, તાવ આવેછે, જીભઉપર ઘણો મેલ થયેલો હોયછે, તથા માથું દુખેછે.

સખમ.—યંડી લાગવાથી, લિનાસવાળી જગ્યામાં રેહેવાથી અથવા ફરવાથી આ દરદ થાયછે. કોઈવેળા આ દરદ પેટેલાં એક માણસને થાયછે, પણ તેનાં મિત્રોએ તથા સગાંઓએ એકજ વાસણમાં તેનીસાથે જમવાથી, અથવા તે માણસનાં મોહોડાંને અડકાયલું વાસણ સાફ કીધાવિના તેજ વાસણમાંથી, અથવા તેજ પાણી, વગેરે પીધાથી તેઓને પણ આ દરદ થાયછે, માંટે એવાં દરદવાળાં માણસનાં મોહોડાંને અડકાયલાં વાસણમાંથી ખાવું પીવું નહીં.

ઈલાજો ૧ લા.—ખસખસનાં પોસનો, અથવા થુલાંનો ગરમ સેક કરવો, અને સેક કીધાપછી ગાંઠોનીઉપર તરત “ફ્લેનેલ” બાંધી લેવું, અને એક હલકો જીલાબ લેવો.

ઈલાજ ૨ જો.—અગરજો સોજો ઘણો જોરમાં થયો હોય, તો ચારથી પાંચ જો તોઉપર મુકવી, અને ગરમ પાણીમાં થોડું “લૉડેનમ” નાખીને તેનો સેક કરવો, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, દહાડામાં ત્રણવાર પીતી.

મ્લક્ટે આવ કુઈનીયા ટ્રેન ૪ | સીરપ આર્ડેઝ ૧
ડાઈલ્ક્રીડેડ મ્લક્ટુરીક આસીડ. મીનીમ ૪૫ | પાણી આર્ડેઝ ૪

ઈલાજ ૩ જો.—ઘણીવેળા આ ગાંઠોઉપરનો સોજો એકદમ જતો રેહેછે, અને બિલકુલ દેખાતો નથી. અગરજો આપ્રમાણે થાયછે, તો તે ગોળીઓમાં, અથવા શરીરનાં બીજા અગત્યનાં અવયવોમાં ઉતરેછે, અને તેથી ઘણો અવગુણ થાયછે, માંટે જો એમ થાય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તે ગાંઠોવાળી જગ્યાઉપર લગાડવી.

કેમકર ગ્રેન ૬૦—ટ્રોન્ગ સૉલ્યુશન આવ એમોનીયા દ્રામ ૨—ટીંકચર આવ કેનેરીડીસ દ્રામ ૦૧—રેક્ટીફાઇડ સ્પીરીટ આર્ડિસ ૧.

વળી ૧ દ્રામ “નાઇટ્રેટ આવ પૉટાશ,” તથા ૧૧૧ ગ્રેન “ટારટર એમેટીક,” આ બંધને મેળવીને, તેનાં છ પડીકાં કરી, અઝેકું પડીકું, દર ચાર કલાકે ફાંકવું. ખોરાકમાં માત્ર કાંજ, વગેરે લેવું.

ચેતવાણી.—આ દરદમાં થંડાં “લોશને.” વાપરવાં નહીં, નહીંતો આ દરદ તથી શરીરનાં બીજા અવયવોમાં ઉતરી પડશે.

* જનમથી નબળાઈ હોય, તેવિષે.

(સ્કૉફ્યુલા=Scorfula.)

નીશાની.—મોહોડું ફિક્કું, તથા આખું શરીર તવાયલું હોયછે હોઠો જાડા, અને તેઓઉપર ચીરા પડેવા જણાયછે, આંખનાં પાંપણો લાંબા હોયછે, આંખો રાતી હોયછે, તથા તેઓમાંથી પાણી ગળ્યા કરેછે. દાંતનાં પારાઓ પોચા હોયછે, ગળાંની, જાંઘનાં કાતરાની, તથા કાખની ગાંઠો સુલેલી તથા કઠણ રહેછે, તથા વખત જવે પાકી આવેછે, અને તેઓમાં સાડાં પડેછે. વળી આ ગાંઠો દવા લગાડવાથી અથવા પીધાથી સેહેલાઈથી નરમ પડતી નથી, તથા સાડાં પણ રૂઝાતા નથી. આ જાતનાં બચ્ચાં ઘણું કરીને ચંચળ હોયછે.

સખબ.—પુરતો તથા શક્તિવાળો ખોરાક નહી મળવાથી, નડારી હવાવાળી જગ્યાએ રહેવાથી, પેહેરવાનાં લુગડાં પુરતાં નહીં મળવાથી, આ સઘળાં કારણો સાથે થવાથી એક અમુક જાતનું જેર શરીરનાં લોહીમાં ફરવું રહેછે, અને તેથી બચ્ચાંને એક જાતની નબળાઈ થાયછે, જે કારણથી જ્યારે તે ઉંમરે પુગેછે, ત્યારે ખંધ, “રીક્ટસ,” વગેરે દરદો તેને જલદી થઈ આવેછે.

ઈલાજો ૧ લા.—બચ્ચાંને દરરોજ સુમરેટાં પાણીથી નહવાડવું, અને જે તેમ કરતાં તેને ટાહાડ નહીં ચલી આવે, તો ધીમેધીમે થંડા પાણીથી નહવાડવું. ખોરાક થોડો, પચતો, તથા શક્તિ આવે એવો આપવો. સુખ્ય કરીને ગોસ, સેરવો, બકરીનું ફૂંધ, માખણ, પાંઉ, “જલી,” વગેરે આપવું. તથા ખોરાક અમુક વખતેજ આપવો, કોઈવેળા સોજે “બીર” અથવા “વાઈન” પાવો. અગર જે બની શકે, તો બચ્ચાંને દરીએકીનારે કોઈ સારીજગ્યામાં રાખવું, અને દરીઆનાં પાણીથી તેને દરરોજ નહવાડવું, પણ જે એમ રાખવાને બની શકતું નહીં હોય, તો સવારસાંઝ દરીએકીનારે ફેરવવા લઈ જવું, અને પાણીમાં નિમક નાખીને તેવડે તેને નહવાડવું, તથા વાનેલીધે બચ્ચાંને નડારી જાતનો ઠાંસો, અથવા સળેખમા થઈ આવે નહીં, એટલામાંટે રાતદહાડો તેની છાતીઉપર “ફૂલાનેલ”

* એને “ગળસુના” કરી પણ કેહેછે.

પેહરાવેલું રાખવું. અગરજો વાનાં ફેરફારથી બચ્યાંને ઝાડો થઈ આવતો હોય, તો પેટઉપર “કુલાનેલ” હંમેશાં બાંધેલું રાખવું.

અગરજો ઉપર જણાવેલી સંભાળો રાખી હોય, તથા ઈલાજો કર્યા હોય, તો તથી પીવાની ગમેતેવી દવાઓ કરતાં વધારે શુભ થશે.

ઈલાજો ૨ જા.—અગરજો ઝાડો કબજ રહેતો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ચાર પડીકાં કરી, અઠ્ઠેકું પડીકું, દહાડામાં ચારવાર મધમાં ચઠાડવું, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવાં.

ફેલસાઈન્ડ મેગનીરીયા ગ્રેન ૧૦—ફેલ્પાર્બ ગ્રેન ૨૦—હાઇડ્રારજીરમ કમ ક્રાટા ગ્રેન ૨.

ઝાડો સાફ આવ્યા કરે, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, ૧ થી ૨ ચમચી ભરી, બચ્યાંની ઉમરપ્રમાણે, દહાડામાં ચારવાર પાવી, અને તે લાંબો વખતસુધી ચાલુ રાખવી.

મલકેટ આવ કુઈનીયા ગ્રેન ૧ થી ૨—ટીકચર આવ સ્ટીન મીનીમ ૫ થી ૧૦—પાણી આઉંસ ૨.

અથવા ૧ ચમચી “કેમીકલ કુડ,” પાણીમાં ભેળીને, દશ વર્ષનીઅંદરનાં બચ્યાંને. સવારસાંઝ પાવું. અથવા ૧૨ ગ્રેન “ફેલોરાઈડ આવ ફેલશીયમ,” ૨ દ્રામ “સીરપ” તથા ૬ દ્રામ પાણી, એ સઘળાંને મેળવીને, તેમાંથી ૧ થી ૨ દ્રામ જોડવું દહાડામાં ત્રણ વખત બચ્યાંને પાવું. મોટી ઉમરના બિમારને એ મેળવણી એકજ વખતમાં પાવી, અને દહાડામાં ત્રણ વખત ચાલુ રાખવી. અથવા ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ—“ટીકચુરા સીન્સબૅકયા ઓરીઅનટેલીસ”, પાણીમાં મેળવીને મોટી ઉમરનાને દહાડામાં ત્રણ વખત પાવું.

ઈલાજો ૩ જા.—આઈયોડાઈન ગ્રેન ૧
આઈયોડાઈડ આવ પૉટાશીયમ..... ગ્રેન ૧૫
સીરપ આવ આઈયોડાઈડ આવ આયરન... દ્રામ ૧
પાણી આઉંસ ૮

આ સઘળાંને મેળવીને, બે ચમચી ભરી, આસરે સાત વર્ષની ઉમરનાં બચ્યાંને, દહાડામાં ત્રણવાર, સાકરનાં શીરામાં તથા પાણીમાં મેળવીને પાવું, અને જો એ દવાથી ઉછાળો અથવા ઉલટી નહીં થાય, તો ધીમેધીમે દવાનો વજન વધારતા જવું, અને છેલ્લે એકથી બે ચમચાસુધી વધારવું. આ દવા એકથી બે મહિનાસુધી ચાલુ રાખવી, અને ત્યારપછી તે બંધ કરીને એકથી બે દહાડાસુધી ઘણો હલકો જીલાબ આવવો, અને વચ્ચે થોડા દહાડાનો ગાળો નાખીને પાછી એજ દવા શુરુ કરવી. આ પ્રમાણે જ્યાંસુધી ગરદન, તથા બીજી જગ્યાઓપરનાં ગાંઠો તદત નરમ પડે, અને બચ્ચું સુખાકારીભરેલું જણાય, ત્યાંસુધી કર્યા કરવું.

ઈલાજ ૪ થો.—ફેલપાઈડ ટીકચર આવ કાર્બેમમ્સ દ્રામ ૬—ફેલોરેટ આવ પૉટાશ દ્રામ ૨—સીરપ આવ આઈરન આઉંસ ૦૧—ટીકચર આવ સ્ટીન દ્રામ ૨—ફેલ્ફુઝન આવ સીન્કોના આઈ આઉંસ ૧૦.

આ સઘળાંને મેળવીને એકથી બે ચમચા ભરી, દહાડામાં ચારવાર પાવું.

ઈલાજો ૧ માં.—ચુએકમ રેઝીન	આઈંસ ૦૧
ડીડયુરડ આયરન	દ્રામ ૦૧
સાકર	આઈંસ ૦૧

આ સઘળાંને મેળવીને, એક ચમટીજેટલું, બચ્ચાંની ઉંમરપ્રમાણે, દહાડામાં બેવાર ફકાડવું, અને તે ઘણો લાંબો વખતસુધી ચાલુ રાખવું. પણ જો તાવની પહે જણાય, તો તે બંધ કરવી, અને તેટલો વખતસુધી બચ્ચાંને દહાડામાં બેવાર ગરમ પાણીમાં બેસાડવું, અને ખોરાકમાં દુધની કાંજ પાવી, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ત્રણ લાગો કરી, અઠ્ઠેકો લાગ, ખાણું ખવાડવાપછી એકથી બે કલાક વિત્યાકેડે, દહાડામાં ત્રણવાર પાવો.

ફ્રોડલીવર ઓઈલ	ચમચો ૧
સીરપ આવ આઈયોડાઈડ આવ આયરન ..	માનીમ ૨૦
આઈયોડાઈડ આવ પૉટાશીયમ	ઝેન ૩ થી ૬
ફનફુક્લન આવ ઓરેન્જ પીલ	ચમચો ૩

વળી ગાંઠોનીઉપર “ ઈંકચર આવ આઈયોડાઈડ ” પિચ્છવડે લગાડવું, અને જો ગાંઠો પાકે, તો ઘઉંનાં આટાનો ગરમ સેક કરીને તેઉપર “ઓઈન્ટમેન્ટ આવ ઝીંક,”ની આગળી બનાવીને તે ચુકવી.

ચેતવાણી.—ઉપર જણાવેલી મગરનાં તેલની દવા આપતાં ક્યાંન રાખવું, કે જો તેથી બચ્ચાંને ઉલટી અથવા ઉછાળો થાય, અથવા જો આડો થતો હોય, તો તે પાવી એકદમ બંધ કરવી, અને થોડા દહાડા વિત્યાકેડે થોડા ઓછા વજનમાં પાછી ચાલુ કરવી. વળી ગાંઠો પાકવાપછી “આઈયોડાઈડ આવ પૉટાશીયમ,” તથા “સીરપ આવ આઈયોડાઈડ આવ આયરન”ની દવાઓ પણ પાવી બંધ કરવી, અને તેનેબદલે ૧૦ દીપાં સૉંદયુશન આવ પૉટાશી,” પાણીમાં નાખીને તે પાવાં. ગાંઠોનાં ચાઠાં ઉતાવળાં ફર્યાય, એવા ખોરા વિચારથી જલદદ દવા, અથવા “કૉસ્ટીક” કદીપણ લગાડવી નહીં.

ગળાંમાં, અથવા ખાણું પેટમાં ઉતારવાની નળીમાં કાંઈપણ ખોરાક, કાંટો, લખોટી, કોડી, ઇત્યાદિનું ખુંટી બેસવું.

(ફોરેન બૉડી ઈન ધી ઇસૉફેગસ.=Foreign Body in the Esophagus.)

ઈલાજો ૧ લા.—બરડાઉપર જોરથી ઠોકવું, અને તેજવેળા રોટલી અથવા પાંઉનો કટકો ચવડાવીને પાણીનો એક મોટો ગોટ પાવો, અથવા ગળાંમાં જ્યાંસુધી આંગળું જઈ શકે, ત્યાંસુધી દાખલ કરવું.

ઈલાજો ૨ ના.—ઘણુંસરખું પાણી પાવાનો યત્ન કરવો, અથવા મનખુત લોઢાંનાં તારને મરડીને તેનો આંકડો વાળવો, અને તે હાથમાંથી સરી ન જાય, માટે લગાર લાંબો રાખીને એ મરડેલા ભાગને છેડે એક પટ્ટીનો અથવા

ચામડાંના કટકો બાંધવો, અને તે ગળાંમાં દાખલ કરવો, અને અટકી રહેલી વસ્તુને નિચ્ચે ઉતારવી, અથવા બનેતા બાહાર ખેંચી કાઢાડવી.

ઈલાજો ૩ ના.—ઉલટી આવે એવી કોઈ વસ્તુ આખ્યાથી ઘણીવેળા એવી ખુંટી રહેલી વસ્તુ ઉલટીસાથે બાહાર નિકળી પડેછે, જેવીકે ૧ ચમચો દળેલી રાઈ, અથવા ૨ ચમચા નિમક, આ બેમાંથી ગમેતે એક ગરમ પાણીમાં ડોહવીને પાવું, અથવા નિચ્ચે માથું અને ઉપર પગ એવીરીતે તે માણસને થોડોવાર સુધી ઉંઘો પકડી રાખવો, તથા તે વેળા તેને થોડો હાલવવો.

દમ અથવા હાંફાણ.

(એસ્થમા=Asthma.)

સમ્બ.—ફેફસાંની શ્વાસ લેવાની ઝીણી, પોકળ નળીઓમાં આંકરાં આપ્યાથી તેઓ ખેંચાયછે, જેથી તેમાં બાહારથી તાજી હવા સેહેલાઈથી નહીં શકતી નથી, તેમજ ફેફસાંમાંની નકારી હવા બાહાર નિકળી શકતી નથી, અને તેથી બિમારથી શ્વાસ બરાબર લેવાતો નથી, પણ ઘણી મેહેનત પડેછે.

ઘણીવેળા એ બિમારી થવાઅગાઉ બિમારને શુંચસાથેનાં ઠાંસો થઈ આવેછે, અને તે ઘણો જોરમાં તથા ઉપરાસાપરી વારંવાર થયા કરેછે.

સળેખમાં થવાથી, છાતીને થંડો વા લાગવાથી, નકારી વસ્તુ, જેવીકે ધૂળ, અને નકારી વસ્તુઓનાં ભુકો, જેવોકે “ઇપીકાકયુઆના પાઉડર,” રાઈ, વગેરે શ્વાસમાં જવાથી, અથવા જ્યાં સુકું ઘાસ કપાવું હોય તેનીઆસપાસની જગ્યાની હવા શ્વાસમાં જવાથી હાંફાણ થાયછે. આ બિમારી ઘણીવેળા બાપદાદાથી એધે ઉતરેછે. કાંઈ ઘણી નકારી અને અવગુણ કરનારી વસ્તુ ઘણી આધારી, જેવીકે અથાણું, પનીર, મરચાં, ખાટાં પકવાનો, ડુક્કરનું ગોસ, સુકી માછલી, વગેરે, અથવા ઘણાં તેલનું ખાણું આધારી, અથવા ઘણો “પોરટર” પીધાથી પણ હાંફાણ થાયછે. કોઈવેળા મનનાં જોરસાઓથી, જેમકે એકાએક ધાસ્કો પડવાથી, નાસિપાસી થવાથી, ઘણાં ગુસ્સે થવાથી, વગેરે કારણોથી પણ હાંફાણ થઈ આવેછે.

ઉપલા સમ્બોમાંનાં એકપણ જો બનેછે, તો પેહેલે ભેજાંમાંથી જે તંતુઓ ફેફસાંમાં, તથા હોઝરીમાં પંથરાયલા હોયછે, તેઓઉપર માઠી અસર થઈને એકાએક હાંફાણ થઈ આવેછે.

ઈલાજો ૧ લા.—જ્યારે હાંફાણ ઘણી જોરમાં થઈ આવે, ત્યારે સર્વેથી પેહેલાં ઉલટી આવે એવી દવાઓ લેવી, જેવીકે ૨૦ ગ્રેન “ઇપીકાકયુઆના પાઉડર,” તથા ૨૦ ગ્રેન “સલફેટ આફ ઝીંક,” આ બંધેને મેળવીને તે ગરમ પાણીમાં પીવું, અથવા ૧ ચમચો રાઈ, અથવા ૧ ચમચો નિમક, ગરમ પાણીમાં ડોહવીને તે પીવું. એથી હોઝરીમાંની નકારી વસ્તુ બાહાર નિકળી જવાથી હાંફાણનું જોર નરમ પડશે. અગરજો ઝાડો કબજ હોય, તો સાથુનાં પાણીની

પિચકારી સફરામાં મારવી. એટલું કીધાપછી શ્વાસ લેવાની નળીઓમાં જે આંકરાં આવેછે, તે નરમ પાડવામાંટે નરમ કીધેલો “કલોરોફોર્મ,” “સલ્ફ્યુરીક ઇંકર,” તથા “આલકોહૉલ,” આ ત્રણેને મેલવીને તે ડાકટરને પુછીને સુંઘાડવું. તથા નીચે જણાવેલી દવાઓની ચાર ગોળીઓ બતાવી તેમાંથી એકેકી ગોળી મોઠી ઉમરના બિમારને દહાડામાં ચાર વચત પાણીમાં ગળાવવી.

એકમટ્રેક્ટ આવ બેલેડોના	ગ્રેન ૨
ઈપીકાક્ટુઆના	ગ્રેન ૪
મર (લુકો)	ગ્રેન ૮

ઈલાજો ૨ ના.—૨ થી ૩ દ્રામ “સલ્ફ્યુરીક ઇંકર,” અથવા ૩ થી ૪ મીનીમ “નાઇટ્રાઇટ આવ એમાઇલ,” અથવા ૫ મીનીમ “આઇયોડાઇડ આવ ઇંકાઇલ,” આ ત્રણમાંથી ગમેતે એક રૂમાલઉપર છાંટીને તે સુંઘવું, અને જે તેથી મોહોડું રાતું થઇ આવે, તથા ઉંઘ આવવા માંડે, તો વધારે સુંઘવું નહીં.

ઈલાજો ૩ ના.—૫ થી ૧૦ ગ્રેન *કાળા ધતુરા ને સુકાં પાંદડાંનાં લુકાની બીડી, અથવા ૫ ગ્રેન તંબાકુની બીડી બતાવીને તે પીવી.

અગરજો હરકોઈ જાતની બીડી પીવાની અડચણ હોય. તો ધતુરાનાં થોડાં પાંદડાં ચાની “ટીપાટ”માં નાખી. તેમાં ખખલતું પાણી નાની તેનો બાક શ્વાસમાં લેવો, અથવા ઘણી જલદ કાફી પીવી. અથવા ૦૦૦ આર્ડેસ સુરોખાર, ૦૦૦ આર્ડેસ અનીસુના લુકો, તથા ૧ આર્ડેસ કાળા ધતુરાનાં સુકાં પાંદડાંનાં લુકો એ સઘળાંને મેળવીને, તેમાંથી એક કે બે ચમતી જેટલું લઇ, રકાબીના સુકી સલગાવીને, તેનો ધુમાડો શ્વાસમાં લેવો.

ઈલાજ ૪ થો.—નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે પીવી, અને જે અગત્ય જણાય, તો દર ત્રણ કલાકે તે ફરીથી પીવી.

કમપાઉંડ ટીંકચર આવ સીન્કોના	દ્રામ	૦૦
આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ	ગ્રેન	૪
એરોમેટીક સ્પીરીટ આવ એમાનીયા	દ્રામ	૦૦
અથવા બાઇ કારબોનેટ આવ પૉટાશ	ગ્રેન	૧૫
સ્પીરીટ આવ નાઇટ્રસ ઇંકર	દ્રામ	૦૦
ટીંકચર આવ બેલેડોના	મીનીમ	૧૫
પેપરમીન્ટ વૉટર	આર્ડેસ	૧

અગરજો આ દવા પીધાથી આંખે બરાબર દેખાય નહીં, તથા જીભ સુકાય, તો એમાંથી “ટીંકચર આવ બેલેડોના” કાહાડી નાખવું.

ઈલાજ ૫ મો.—ગરમ પાણીનો બાક શ્વાસમાં લેવો, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, દર બે કલાકે, જ્યાંસુધી હાંફણ નરમ પડે, ત્યાંસુધી પીવી.

કારબોનેટ આવ એમાનીયા ..	ગ્રેન ૩૦	મૉક્સીમેલ આવ સ્ક્રાઇલ	દ્રામ ૩
વાઇન આવ ઈપીકાક્ટુઆના ..	દ્રામ ૧	ઇનફ્યુઝન આવ સેનીગા	આર્ડેસ ૬

* આ જાતની ધતુરાનાં પાંદડાંની બીડીઓ, જેને “ધતુરા સીગારેટ્સ” (Datura Cigarettes) કહી કહેછે, તે કોઇપણ મોટાં જાહેર દવાખાનામાંથી તૈયાર લેવાની મળેછે.

અથવા લીકવીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ ઝીનડેલીઆ ઝીનીમ ૧૦ થી ૩૦, કુપમાં અથવા સાકરના સીરામાં મેળવીને મોટી ઉત્તરનાએ દર ત્રણ કલાકે પીવું.

ઈલાજ ૬ ઠો.—૧ આઉંસ “લોખીલીયા”નાં પાંદડાંને, ૧૨ આઉંસ ખખલતાં પાણીમાં નાખીને તે થંડું પડે કે તેમાંથી ૦૧ ચમચી લઈ, તેમાં ૦૧ ટ્રામ “ઓમાઈડ આવ પોટાશીયમ” નાખવું, અને દર અર્ધ કલાકે, જ્યાંસુધી હાંફણ નરમ પડે, ત્યાંસુધી પીવું.

ઈલાજો ૭ માં.—નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

ટીકચર આવ લોખીલીયા	મીનીમ	૧૦
ટીકચર આવ બેલેડોના	ટ્રામ	૧
મનકયુરંગ આવ સેનીગા	આઉંસ	૧

અથવા, નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈન ગ્લાસ ભરી દર ત્રણ કલાકે પીવી.

ટીકચર આવ લોખીલીયા	મીનીમ	૧૦
ટીકચર આવ બેલેડોના	ટ્રામ	૧
મનકયુરંગ નાડર	મીનીમ	૧૦
સીરપ આવ ટ્રોલુ	ટ્રામ	૧
પાણી	આઉંસ	૧

“લોખીલીયા”નાં પાંદડાંની આ બનાવીને, ૦૧ થી ૧ આઉંસન્ટલી. દર પંદર મીનીટે જ્યાંસુધી કેફ ચડે, અને હાંફણ નરમ પડે, ત્યાંસુધી સફરામાં પિચકારીપડે દાખલ કરવી.

ચેતવણી.—“લોખીલીયા”ની કાંઈપણ દવા વાપરતીવેળા ઘણી સંભાળ રાખવી, કારણકે તેથી ઘણીવાર નાડી બેસી જાયછે. માંટે ડાક્ટર ફરમાવે તોજ, અથવા તેને પોતાને હાથે આ દવા લેવી, પણ કોઈ અગત્યનાં માણસે તે બનતાંસુધી વાપરવી નહીં.

ઈલાજ ૮ મો.—ટીકચર આવ મનકયુરંગ

ટ્રામ	૧ થી ૨
ટીકચર આવ બેલેડોના	મીનીમ ૧૦
ટીકચર આવ સેનીગા	ટ્રામ ૨
પાણી	આઉંસ ૧

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું, અને જો તેથી જીભ સુકાય, તથા તરસ લાગે, તો અલસીની આ, અથવા જવનું પાણી બનાવીને તે જરાજરા પીયા કરવું.

ઈલાજ ૯ મો.—૧૨ ગ્રેન “બ્રુ પીલ,” તથા ૪ ગ્રેન “સ્કુઈલ” નો લુકો આ બંધેને મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બનાવી, અક્કેકી ગોળી, દર ત્રણ કલાકે ગળવી.

ઈલાજો ૧૦ માં.—અગરજો હાંફણનીસાથે ફેફસાંનો, તથા તેની શ્વાસ ભેવાની ઝીણી નળીઓનો પણ વરમ થયો હોય, તો “અઈલ આવ ટરપીનટાઈન”

જરા ગરમ કરીને છાતીઉપર લગાડવું, અને પછી તેઉપર અલસીનાં આટાનેા ગરમ સેક કરવો, અથવા અલસીનાં આટામાં થોડી રાઈ નાખીને તેને પાણીમાં રાંધવું, અને પછી તેનેા ગરમ સેક કરવો, તથા તેજ છાતીની આસપાસ બાંધવું, અથવા છાતીઉપર એક હલકું “બ્લીસ્ટર” મારવું, અને “સીડલીટઝ પાઉડર,” તથા સુનામખીનેા જીલાબ લેવો, અને ઝાડો સાફ આવે, કે ા ગ્રેન “ટારટર અમ્બીક,” દર ત્રણ કલાકે, પાણીસાથે પીવું, અને વરમ નરમ પડે, કે પાને ૨૦૦ મે, ઈલાજ ૪ થામાં જણાવ્યાપ્રમાણે, “આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ” ની દવા ચાલુ કરવી. અથવા મોટી ઉમરનાએ, ૧૫ ગ્રેન “એન્ટીપાઇરીન” નાં ત્રણ પડીકાં બતાવી, અઠ્ઠેકું પડીકું દાહાડામાં ત્રણવાર ફાકવું, અને સુતીવેળા મેજ દવાનું ૧૫ ગ્રેનનું એક પડીકું બતાવી, તે પાણીમાં ફાકવું. એ પ્રમાણે બે ત્રણ દાહાડા કરવું. આ એલાન્ ઘણો સારોછે.

ઈલાજો ૧૧ માં—૬ ગ્રેન “એસીટેટ આવ મૉરફીયા,” ૧ થી ૨ મીનીમ “રેક્ટીફાઇડ સ્પીરીટ” તથા ૩ મીનીમ પાણી, આ ત્રણેને મેજવીને તે પિચકારી વડે ખભાંની આમડીમાં દાખલ કરવું, અને જે તેથી કાંઈ ગુણુ નહી જણાય, તે એવીજ પીચકારી દર ત્રણથી ચાર કલાકે પાછી મારવી. અગરજે ઘણીવાર પિચકારી મારવાછતાં કાંઈ ગુણુ નહીજ જણાય, તો ા ગ્રેન “સલફેટ આવ એટ્રોપીયા,” તથા ૧ દ્રામ પાણી, આ બંધેને બરાબર મેજવીને, તેમાંથી ૨ ટીપાં લઈ માંહે ૬ ગ્રેન “એસીટેટ આવ મૉરફીયા” ઉમેરવું, અને આ સઘળાંને ડોહવીને, તેની પિચકારી ખભાની આમડીમાં મારવી.

ચેતવણી.—ઉપર જણાવેલી “સલફેટ આવ એટ્રોપીયા” નામની દવા ઘણીજ ઝેરીછે, માંટે ડાકટરને પુછીને તે વાપરવી. અજાણ્યાં માણસે એ ઝેરી દવા કદીપણ વાપરવી નહીં.

ઈલાજો ૧૨ માં—અગરજે નજળાથી પીડાતાં દરદીને હાંફણ થાય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેજવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં મારવાર પીવી.

આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ ગ્રેન ૧૨ થી ૨૦—આઈ કારબોનેટ આવ પૉટાશ દ્રામ ૧૧—વાનિ આવ કૉલચીકમ દ્રામ ૧—અથવા ટીકચર આવ સ્ક્રુબિલ દ્રામ ૧—ટીકચર આવ બેલોડોના દ્રામ ૧ થી ૧૧—પાણી આઉસ ૬.

અથવા ા ગ્રેન “એકસ્ટ્રેક્ટ આવ ઇન્ડીયન હેમ્પ”ની એક ગોળી બતાવીને, તેવી ગોળીઓ દર ત્રણ કલાકે ગળવી. અથવા

આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ. ગ્રેન ૨૦ | ઇન્ફ્યુઝન આવ સેનાગા. આઉસ ૪
રેક્ટીફાઇડ સ્પીરીટ..... દ્રામ ૧૧ | સીરપ આવ પૉપીઝ..... દ્રામ ૨ થી ૪

આ સઘળાંને મેજવીને લીકર ગ્લાસ ભરી દર ત્રણ કલાકે પીવી.

ઈલાજો ૧૩ માં—ઘણોસરખો “નાઇટ્રેટ આવ પૉટાશ,” અથવા “સલફેટ આવ સોડા,” આ બેમાંથી ગમેતે એક લેઈને તેને પાણીમાં સારીપકે

હોહવણું, અને ઘાડું થાય, કે તેમાં શ્વેતશનાઈ ચુસ્વાનાં કાગળે, અથવા “બ્રાઉન પેપર” બોળીને તે હવામાં સુકવવાં, અને ત્યારપછી તેઉપર “ક્રાયસ” બાલસમ” લગાડીને રાખી સુકવાં, અને જ્યારે હાંફણ થઈ આવે, ત્યારે તેમાંહેલાં બેત્રણ કાગળે સળગાવીને તેને ધુંઓ બિનારે પોતાના શ્વાસમાં લેવો.

ઈલાજ ૧૪ મો.—ધતુરાનાં પાલાને સુરોખારનાં પાણીમાં એક દિવસ ભિંજવી રાખવો, અને ત્યારપછી તેને ચોળીને પાણી ગાળી લેવું. આ પાણીમાં રાતાં રંગનાં કાગળે, અથવા “બ્રાઉન પેપર” બોળી કાહાડીને તડકે સુકવવાં. અને જ્યારે હાંફણ થઈ આવે, ત્યારે તેમાંહેનાં કાગળે રકાબીમાં સળગાવીને તેને ધુંઓ બિનારે પા કલાકસુધી શ્વાસમાં લેવો.

ઈલાજ ૧૫ મો.—૫ મીનીમ “ફાઉલર્સ” સૉલ્યુશન,” અથવા ૧ થી ૨ મીનીમ “ઈકચર આવ બ્રાઇઓની” પાણીમાં નાનીને દર ત્રણ કલાકે પીધાથી ઘણીવેળા અતિ ઘણા ગુણ થાયછે.

ઈલાજ ૧૬ મો.—સમયજ્વળનાં મૂળીયાં દ્રામ ૨—અન્નીસુત દ્રામ ૨—ગાળાં મરી દ્રામ ૧—કપુર ગ્રેન ૮—અગ્રીણુ ગ્રેન ૧ થી ૨.

આ સઘળાંને મેળવીને, તેનાં આઠ પડીકાં કરી, અઝેકું પડીકું, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચારવાર, મધમાં ચાટવું.

ઈલાજ ૧૭ મો.—કેરમાનાનાં ખીજ દ્રામ ૧—કરમાનીનાં કુલ દ્રામ ૩—ગાજરનાં ખીજ દ્રામ ૩—ગ્યુલ્મેદસતર દ્રામ ૧—તગર દામ ૧—મધ આઉંચ ૫.

આ સઘળાંને મેળવીને, ૦૧ થી ૧ દ્રામજેટલું પાવું.

ઈલાજ ૧૮ મો.—કસ્તુરી દ્રામ ૦૧—સુંઠ દ્રામ ૧—કાળાં મરી દ્રામ ૧.

આ સઘળાંને મેળવીને, ૫ ગ્રેનની અઝેકી ગોળી બનાવી, બેથી ચાર ગોળીઓ, દર ત્રણ કલાકે, પાણીસાથે ગળવી.

ઈલાજો ૧૯ માં.—૨૦ ગ્રેન “હાઈડ્રેટ આવ કલોરલ,” તથા ૧૫ ગ્રેન “ઓમાઈડ આવ પૉટાશીયમ,” આ બંધેને પાણીમાં હોહવીને પીવું, તથા જો અગત્ય જણાય, તો દર ચાર કલાકે પીવું ચાલુ રાખવું, અને જો તેથી કાંઈપણ ગુણ નહીં જણાય, તો “આઈયોડાઇન” રકાબીમાં સળગાવીને તેની ધુંઈ લેવી. અથવા ૨ ગ્રેન “બ્રુટીલ કલોરલ હાઈડ્રેટ” પાણીમાં મેળવીને પાવું.

તરેહવાર જાતની દવાઓનો બાક શ્વાસમાં લેવા માટે એક જાતનું કાચનું અથવા કોડીનું વાસણ આવેછે, જેને અંગ્રેજીમાં “એક્લેકટીક ઇનહેલર” (Eclectic Inhaler) કરી કહેછે, અને તે કોઈપણ મોટાં જાહેર દવાખાનામાંથી તૈયાર વેચાતું મળેછે. તે મેળવવાને જો બની શકે, તો તેમાં પાણી નાખી, તેનીનિચ્ચે દિવો સળગાવીને સુકવો, અને માંહેનું પાણી ગરમ કરવું. પાણી ગરમ થવાપછી તેને મથાળે જ વાદળાંનો કડકો હોાયછે, તેઉપર ૨૦ ટીપાં “જુસ

આવ હેમલૉક”નાં નામવાં, અને ત્યારપછી ગરમ પાણીમાંથી જે બાફ નિકળે, તે સ્વાસમાં લેવો. એથી ગમેતેવી હાંફાણ હશે, તે તરત નરમ પડી જશે. એ વિષ તે વાસણ એકવાર જેવાથી તરત ધ્યાનમાં ઉતરશે.

ઈલાજ ૨૦ માં.—નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ૨૦ મીનીમ ઈલાજ ૧૯ માંમધે જણાવેલાં વાસણની મારફતે સ્વાસમાં લેવાં.

એકમુદ્રે કટ આવ હેમલૉક..... દ્રામ ૧
 મૉલ્યુશન આવ પૉટાશ..... દ્રામ ૧
 પાણી..... દ્રામ ૧૦

હાંફાણ ફરીથી નહીં થાય, માંટે નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે સોમલતાં લુકાની દવા જે થોડા મહિનાસુધી ચાલુ ઉપલાં વાસણથી સ્વાસમાં લીધી હોય, તો એ બિમારી ફરી કદી થશે નહીં, જેવીકે $\frac{1}{2}$ ગ્રેન “આરસેનીએટ આવ સોડા,” અથવા ૦૦૦ દ્રામ “ફાઉલર્સ સૉલ્યુશન,” આ બેમાંથી ગમેતે એક દવા તેનાં જણાવેલા વખતે લાણે પેહેલા બે મહિનાસુધી દહાડામાં બેવાર, ત્રીજે મહિને દહાડામાં એકવાર, એથે મહિને અઠવાડીયામાં ત્રણવાર સ્વાસમાં લેવી. અને પાંચમે મહિનેથી તે બિલકુલ બંધ કરવી.

ઈલાજ ૨૧ માં.—સેનક્યુરીફ ઈંદર..... મીનીમ ૮૫
 ક્લોરોફોર્મ..... મીનીમ ૧૫
 ટ્રીક્યર આવ એપીયમ..... મીનીમ ૩૦
 કેમફર વૉટર..... આઉન્સ ૪૦

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ચાર કલાકે પીવું.

ઈલાજ ૨૨ માં.—અગરજે પરખા, અથવા ટાંકીનાં આબ્જરવાળાં દરદીને આ બિમારી થઈ હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

આમયોડાઈડ આવ પૉટાશીયમ ગ્રેન ૨૦—કમ્પાઉન્ડ ટ્રીક્યર આવ સીન્કોના દ્રામ ૨—ટ્રીક્યર આવ બેલોના દ્રામ ૧—એરેમીક અર્ચીટ આવ એમોનીયા દ્રામ ૨—પેપરસીન્ટ વૉટર આઉન્સ ૬.

અથવા, “પીલ આવ આઈયોડાઈડ આવ આયરન” ૨૦ ગ્રેન, એની ચાર ગોળીઓ બનાવીને, અક્કેકી ગોળી દહાડામાં ચાર વખત ગળવી, અથવા “આઈસાઈડ આવ ઝીંક,” ૬ ગ્રેન, એના ત્રણ પડીકાં બનાવી, અક્કેકું પડીકું દહાડામાં ત્રણ વખત ફાકવું. એ દવાઓથી શકિત આવેછે, અને તેથી ગુણ થાયછે.

ઈલાજ ૨૩ માં.—જેઠીમધના શીરો, તથા અકલગરો, આ બંધેને સરખે ભાગે લેઈને છુંદવું, તથા તે મધમાં મેળવીને, તેની વટાણાંજવડી નાહાની ગોળીઓ બનાવી, બે ગોળીઓ, દહાડામાં ત્રણવાર ગળવી.

ઈલાજ ૨૪ માં.—કાકરા સિંગ દ્રામ ૧—કાયાકૃત્ત્રી છાજ દ્રામ ૧—કાળી દરામ દ્રામ ૧.

આ સઘળાંને મેળવીને, ૦૦૦ થી ૧ દ્રામજેટલું, દહાડામાં ત્રણવાર મધમાં ચાટવું, અથવા તો લુખે પેતે ગરમ ગરમ મોલી કાફી પીવી.

ઈલાજ ૨૫ મો.—અડુસાનાં પાંદડાં દ્રામ ૩—પિપળનો ભુકો દ્રામ ૪—પાણી આઉંમ ૬.

આ સઘળાંને ઉકાળવું, અને આશરે ૩ આઉંસજેટલું રેહે કે થંડું પાડી, તેમાંથી ૧ આઉંસજેટલું, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું. એથી બલગમ પડીને હાંફણ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૨૬ મો.—ભાંયરીંગનીનાં મૂળીયાં દ્રામ ૪—પાણી આઉંમ ૬.

આ બંધેને ઉકાળી, આશરે ૩ આઉંસજેટલું રેહે કે થંડું પડવા દેઈને ગાળી કાઢાડી, તેમાંથી ૧ આઉંસજેટલું, દહાડામાં ત્રણવાર, મધમાં પીવું.

ઈલાજ ૨૭ મો.—ભાંયરીંગનીનાં મૂળીયાંનો ભુકો દ્રામ ૪—અડુસાનાં પાંદડાં દ્રામ ૪—પાણી આઉંમ ૮.

આ સઘળાંને ઉકાળવું, અને આસરે ૬ આઉંસજેટલું રેહે કે થંડું પાડી, તેમાંથી ૧ આઉંસજેટલું, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું. આ દવાથી બલગમ પડશે, અને તેથી ઘણો ગુણ થશે.

ઈલાજ ૨૮ મો.—ગાળે દ્રામ ૦૧—તંબાકુ દ્રામ ૦૧.

આ બંધેને મેળવીને, તેની બીડી બનાવી તેનો ધુંમ્મો પેશે, અને તેથી કેટલાવવા માંડે કે બીડી પીવાનું બંધ કરવું. અગરજો મોહમાં બીડી લેવાની છીટ હોય, તો અંગારાઉપર આ મેળવણી બાળીને તેનો ધુંમ્મો લેવો.

ઈલાજ ૨૯ મો.—જવંગનો ભુકો દ્રામ ૦૧—અગ્રીણ ટ્રેન ૨૦—તજનો ભુકો દ્રામ ૦૧—કપુરનો ભુકો દ્રામ ૧—શુંદરનો ભુકો ટ્રેન ૨૦.

આ સઘળાંને સારીપહે મેળવીને, તેની આળીસ ગોળીઓ બનાવી, એકથી બે ગોળીઓ, દહાડામાં ત્રણથી ચારવાર, દર ત્રણ કલાકે, પાણીસાથે ગળવી.

ઈલાજ ૩૦ મો.—ધતુરાનાં બીજ દ્રામ ૦૧—પિપળ દ્રામ ૦૧.

આ બંધેનો ઝીણો ભુકો કરીને તે સારીપહે મેળવવો, અને તેમાંથી ૪ ટ્રેન જેટલો, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ત્રણવાર, પાણીસાથે ફાકવું.

ઈલાજો ૩૧ માં.—બિમારે તરૂં બેસવું, અને પોતાનાં લુગડાં છાતી-આગળથી તદન ઢીલાં રાખવાં. ઓરડાની બારીઓ ખુલ્લી રાખવી, કે જો તાજ હવા સ્વાસ્થમાં સેહેલાઈથી લેવાઈ શકાય, હાંફણ નહીં થાય, એટલામાંજે સારી હવાવાળી જગ્યામાં રહેવું, અજીર્ણ થાયએવો ખોરાક, ઘણું ભારી ખાણું, ઈત્યાદિ ખાવું નહીં, ઝાડો કબજ રાખવો નહીં, દરરોજ ગરમ પાણીએ નાહાવું, તથા ગરમ લુગડાં પેહેરીને છાતી ઢાંકેલી રાખવી. અગરજો હાંફણ જોરમાં હોય, તો પાણીમાં સરકો ભેળીને તેમાં કપડાંનો ફટકો બોળી તે બંધે કાનપટીઉપર મુકવો, અને થોડો વખત વિત્યાકેડે છાતીઉપર રાઈ મુકવી, તથા એરંડીયાં તેલને જીલાબ લેવો, અથવા ૦૧ આઉંસ “વરીઆળી,” અને ૦૧ આઉંસ “સુવા,” આ બંધેને એક બાટલી સરકામાં નાખીને તે સઘળું પા કલાકસુધી ઉકાળવું, અને

ત્યારપછી તેમાં ૩ આર્ડિસ લસણની કાતરી કરીને નાખી તે વાસણને ઢાંકી રાખવું. થંડું પડવાપછી તે સઘળું ગાળી કાઢાડી તેમાં ૧ બાટલી ખંધ ઉમેરીને ધીમી આંચે ગરમ કરવું. આ મેળવણીમાંથી ૧ થી ૨ ચમચા ભરી, સવારસાંત્ર પીવું.

અગરજો ઘણું ઢાઢાડાની હાંફણ હોય, તો છાતીઉપર “બ્લીસ્ટર” મુકવું, અથવા ૨ દ્રામ જ્વાલગોટો, અને ૨ દ્રામ મિઠું તેલ, આ બંધેને મેળવીને તે છાતી ઉપર ચોપડવું.

એ બિમારીવાળાં માણસે બનતાંસુધી ઉંચા માળવાળી જમ્યામાં રહેવું.

સરકમ અથવા સળેખમા.

(કોલ્ડ, ઓર કેટાર=Cold, or Catarrh or Coryza.)

નીશાની તથા સળખ.—સરદી લાગવાથી નાકનાં બંધે નસકોરાંઓનાં માંહેનાં પડમાં વરમ થઈને તેઓ સુજી આવેછે, તેઓમાંથી પુષ્કળ પાણી ગળા કરેછે, અને પછી ખાંસી શુર થાયછે.

ઈલાજ ૧ લો.—જો માણસને જરાપણ થંડી લાગવાથી જરાજરામાં સરકમ થઈ આવતો હોય, તેને તપકીર સુંઘવાની ટેવ રાખ્યાથી સરકમ વારંવાર થશે નહીં.

ઈલાજ ૨ જો.—અગરજો સરકમ જોરમાં થાય, અથવા થયો હોય, અને તેથી આંખો રાતી થઈને તેઓમાંથી પાંણી ગળ્યા કરે, નાકમાંથી નીટ ગળે, છાંકો આવે, અને તેથી ઘણા કંટાળો ઉપજે, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે તપકીરનીપદે સુંઘવી.

કેમફર }
ટેનીક આસીડ } મરખે ભાગે.
સેલીસીલીક આસીડ

આ દવાઓને સારીપદે છુંદીને ચાળવી, અને થોડેથોડે વખતે જરા જરા જોરમાં સુંઘવા કરવી.

ઈલાજો ૩ જો.—મખ નાકટ્રેટ આવ બીસમક દ્રામ ૬
ગમ અકેશીયા દ્રામ ૨
હાઈડ્રોક્લોરેટ આવ મોર્ફીયા ઝેન ૨

આ સઘળાંને મેળવીને, ચોવીસ કલાકસુધીમાં એમાંહેલી અધીરું સુંઘવી અને બાકીની થોડા કલાકને આંતરે સુઘવી.

અથવા હાઈડ્રોક્લોરેટ આવ ક્રોફેન ઝેન ૫ થી ૧૦
આઈલ આવ ઇથિરેલીયટમ મીનીમ ૫
આઇયોડાઈમ દ્રામ ૧
મીલક સુગર આર્ડિસ ૧

આ સઘળાંને મેળવીને, તપકીર તરીકે તે બેથી ત્રણ કલાકે સુઘવી.

અથવા સાકરનો લુકો, તથા કપુર, એ બેઉ સરખે ભાગે મેળવીને, તેના બારીક લુકો કરી, તપકીર તરીકે થોડો થોડો સુંઘવો, અથવા સુકી હલધ, અથવા ગંધક, અથવા ૦૧ આઉંસ કેમોમાઇલના હુલ તથા ૧ આઉંસ ચીનીકબાલા, એ ત્રણમાંથી ગમેતે એક ઈંગાર ઉપર સુકી, તે ઉપર ગળણી ધાંકવી, અને તેમાંથી જે ધુમાડો નિકળે તે શ્વાસમાં લેવો.

અથવા ૨ ગ્રેન અફીણનો લુકો, ૨ ગ્રેન લોબાનનો લુકો, તથા ૧૦ ગ્રેન સાકરનો લુકો, આ સઘળાંને મેળવીને, તેને રકાબીમાં ઘણું ગરમ કરીને શ્વાસમાં લેવું.

અથવા ઑઇન્ટમેન્ટ આવ પીટ્રોલીયમ..... આઉંસ ૧
આઇયોડાઈર્મ ગ્રેન ૮
સલ્ફ્યુરીક ઇડર..... બોઇએ એટલું.

આ દવાઓમાંથી, “આઇયોડાઈર્મ” નામની દવાને “સલ્ફ્યુરીક ઇડર”માં પીગળાવવી, અને પછી તેમાં “ઑઇન્ટમેન્ટ આવ પીટ્રોલીયમ” મેળવીને તેમાં પીચ્છ બોળીને નાકના નસકોરામાં સવાર સાંજ લગાડવું.

ઈલાજ ૪ થો.—અગરજે જેને સરકમ થયો હોય, તે પાણી, અથવા પાણીજેવી કાંઈપણ વસ્તુ એવીસ કલાક સુધી પીવામાં નહીં લે, તો તેના સરકમ તે વખતપછી તદ્દન જતો રહેશે. અથવાતો, શરૂઆતમાં ૧૦ થી ૨૦ આઉંસ ખમી શકાએ એવા ગરમ પાણીના કોગળા એક વખતમાં કરવા.

ઈલાજ ૫ મો.—જેવાં સરકમ થવાનાં ચિન્હો જણાય, કે રાત્રે સુતીવેળા કાંજ, અથવા ઉકાળેલું જવનું પાણી ગરમ કરીને પીવું, તથા ૧૦ ગ્રેન “હોવર્સ પાઉડર”નું એક પડીકું કરીને તે પાણીસાથે ફાકવું. ગરમ પાણીમાં રાઇ નાખીને તેમાં પગો બોળવા, તથા ગળાંઉપર ગરમ ગળેબંધ વિટાળવો.

ઈલાજ ૬ ઠો.—નીચે જણાવેલી બંધે દવાઓ મેળવીને તે ફાકવી.

જેમસીસ પાઉડર ગ્રેન ૨ થી ૪ | હોવર્સ પાઉડર ગ્રેન ૧૫

ઈલાજ ૭ મો.—નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે પીવી.

સ્પીરીટ આવ નાઇટ્રસ ઇડર ..	ગ્રામ ૧	વાઇન આવ એન્ટીમની ..	ગ્રામ ૦૧	
કમપાઉંડ ટીકચર આવ કેમફર ..	ગ્રામ ૧		કેમફર વાંટર	આઉંસ ૧
ઑક્સીમેલ આવ સ્કુઇલ	ગ્રામ ૦૧			

ઈલાજ ૮ મો.—૧ આઉંસ “સલ્ફ્યુરીક ઇડર”ને બાટલીમાં ભરીને, તેના બુચ ઉંઘાડી ૨ થી ૩ ટ્રામજેટલું બંધે નસકોરાંએ જોરથી સુંઘવો, અને એ પ્રમાણે દહાડામાં બેથી ચારવાર સુંઘવાથી જે દહાડામાં સરકમ તદ્દન સારો થઈ જશે. અથવા “ટીકચર આવ આઇયોડાઇન” બાટલીમાં ભરીને, તેના બુચ ઉંઘાડીને સુંઘવું.

ઈલાજ ૯ મો.—“કલોરેટ આવ પૉટાશ”નો લુકો મોહોડાંમાં રાખીને સુર્યા કરવાથી ગુણ થશે.

ઈલાખ ૧૦ મો—૧૦ ગ્રેન “સેલીસીન,” અથવા ૧૦ ગ્રેન “સલ્ફેટ આવ કુઈનીયા” દર બે કલાકે, જ્યાંસુધી પુષ્કલ પરશેવો છુટે, ત્યાંસુધી પાણીસાથે કાકડું. કાંનોમાં સુકો ૩ ખાસવો.

અગરજે *સખત જાતનો સરકમ થયો હોય, તો તેની નીચાની તથા સખખ નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે હોયછે.

નીચાની તથા સખખ.—હવામાં એકાએક ફેરફાર થવાથી, અથવા આંખાસાંની રૂઠુ શુર થવાઅગાઉ પૂર્વદિશા તરફનો વા છાતીને લાગવાથી એકા-એક સરદી લાગીને સખત સરકમ થઈ આવેછે. તેવેળા નાક પુષ્કળ ગળેછે, છીકો આવેછે, માથું દુખેછે, ટાહાડ વાગી આવેછે, તાવ આવેછે, ઠાંસો થાયછે, પુષ્કળ નખળાઈ જણાયછે, અને લુખ લાગતી નથી. આગિતારી એકઉપરથી બીજાને ઉટેછે.

ઈલાખે ૧ લા—ગરમ ઓરડામાં રહેવું. છાતીઉપર રાઈ મુકવી. ઘટ ગરમ કરીને તેનો, અથવા બાટલીમાં ગરમ પાણી ભરીને તેના પગઉપર સેક કરવો “રૂબાર્બ,” એરંડીયું તેલ, અથવા “કેલસાઈન્ટ મેગ્નીશીયા,” નો જીલાખ લેવો. અગરજે ઝાડો સાફ નહીં આવે, તો ૫ ગ્રેન “બ્લુ પીલ,” તથા ૫ ગ્રેન “કમ્પાઉન્ડ રૂબાર્બ પીલ,” આ બંધેને મેળવીને તે લેવું. ઝાડો સાફ આવ્યા પછી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

ટારટર એમેટીક.....	ગ્રેન	૧
નાઇટ્રેટ આવ પોટાશ	ગ્રામ	૧
પાણી	આઉંઝ	૬

એમાં ઘણીવાર તાવ આવેછે. માંટે તે નરમ પડે કે શક્તિ આવવામાંટે ૫ ગ્રેન “કારબોનેટ આવ એમોનીયા,” તથા ૧૫ આઉંસ “ઈનફ્યુઝન આવ કેલમબા,” આ બંધેને મેળવીને, દર ત્રણ કલાકે પીવું. ખોરાકમાં માત્ર કાંજી, “વાઈન,” હલકો બાફેલો સેરવો, વગેરે લેવું.

ઈલાખે ૨ લા—છાતીઉપર ગરમ સેક કરવો, તથા ગરમ પાણીમાં ૨૦ ગ્રેન “હેનબેન” નાખીને, તેનો ખાફ શ્વાસમાં લેવો, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી. દર ત્રણ કલાકે પીવી.

ટીકચર આવ ટાલુ	ગ્રામ	૪
સીરીટ આવ નાઇટ્રેટ હકર	ગ્રામ	૨
વાઈન આવ ઈપીકાકયુઆના	ગ્રામ	૨
સોલ્યુશન આવ એસિટ્રેટ આવ એમોનીયા	આઉંઝ	૨
કેમફર વોટર	આઉંઝ	૪

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેમાંથી લીકર ગ્લાસ ભરી દર ત્રણ કલાકે પાવી.

કારબોનિટ આવ એમોનીયા.....	ગ્રેન	૨૪
મુનફેટ આવ મૉરફીન	ગ્રેન	૧
આમ-ડ મીક્રમ્યર	આઉંચ	૬

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, ગ્લાસ લે તુલું કોડીતુલું યંત્ર જેને “પોરસીલેન રેસપીરેટર” કહે છે, તેમાં નાખીને દમમાં લેવું.

એકમટ્રેક્ટ આવ હેમજૉક.....	ગ્રેન	૧૨
કમપાઉન્ડ ટીકમ્યર આવ મિનઝોનન	ગ્રામ	૨
એમોનિટ્રીક સ્પીરીટ આવ એમોનીયા	ગ્રામ	૦.૧
ગરમ પાણી	આઉંચ	૨૦

અગરજે ૩, ઉન, સુતર ઇત્યાદીને લગતાં મોટાં કારખાનાઓમાં કામ કરનારાઓને એ જણસોની બારીક રજકણો દમમાં જવાથી ઘડી ઘડી સરકમ થતો હોય, તો તેવા લોકોએ “રેસપીરેટરસ,” એવું એક જાતનું કપડાનું પેહિરન નાક આગળ બાંધવું, જેથી દમમાં જતી રજકણો અટકશે, અને સરકમ થશે નહીં.

ઈલાખ ૩ એ.—ગામઠી વૈદ્યો દાડમની છાલ દહાડામાં ત્રણથી ચારવાર આવવા ફરમાવે છે, કે જેથી એકવાર સરકમસાથે થયેલા ડાંસો પાછો થાય નહીં, અને એથી ઘણીવેળા ગુણ થયેલા જણાયલા છે.

ઈલાખ ૪ એ.—અગરજે સરકમ જોરમાં થયો હોય, અને તેથી તાવ પણ આવતો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓને છુંદીને ૪૦ આઉંચ પાણીમાં ઉકાળવી, અને આસરે ૨૦ આઉંચજેટલું પાણી રેહે, કે તે ગાળી કાઢાડી, તેમાંથી ૨ થી ૪ આઉંચજેટલું, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

અનકસા દ્રામ ૪—કાસતીનાં પીન્ડ દ્રામ ૬—જેડીમધનાં મૂળીયાં દ્રામ ૬—સોંકા દ્રામ ૬.

ઈલાખ ૫ એ.—અગરજે સરકમ જોરમાં થયો હોય, અને વળી ખાંસી થઈ હોય, તથા ઘાંટું પડ્યું હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓનો કાવો બનાવીને, તેનાં ત્રણ ભાગો કરો, અકેકો ભાગ દર ત્રણ કલાકે પીવો.

ઉનાખ (સુકાં) નંગ ૭—સીપમતાન (સુકાં) નંગ ૧૨—આલુ નંગ ૧૦—કાસતી દ્રામ ૩—અનકસા દ્રામ ૨—અખતવું પાણી આઉંચ ૧૨.

ઈલાખ ૬ ઠો.—ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે જે સરકમસાથે ખાંસી થઈ હોય, તથા ઘાંટું પડ્યું હોય, તો નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે અનકસાનું શરબત બનાવીને પીવું.

અનકસા રતલ ૧—સાકર રતલ ૨—પાણી રતલ ૩.

આ સઘળાંને ઉકાળીને, આસરે ૨ રતલજેટલું રેહે, કે થંડું પાડી, ૦.૧ થી ૧ આઉંચજેટલું, દહાડામાં બેવાર, થંડાં પાણીમાં ભેળીને પીવું.

ચેતવણી.—આ જાતનો સખત સરકમ એક માણસઉપરથી બીજાને ઉડે છે, માટે સંભાલ રાખવી.

ખાંસી.

(કફ=Cough.)

નીશાની.—ખાંસી વારંવાર થયા કરેછે, પણ છાતીઉપરથી બલગમ સેહેલાઈથી પડતો નથી, શરીરમાં તાવ મઢેછે, પેટેલે સરકમ થાયછે, અને તે નરમ નહીં પડતાં ખાંસી થાયછે, છાતીમાંથી એક જાતનો ઝીણો સાદ નિકળેછે, તથા તે ઘણી ફુપ્પેછે. પેટેલા દિવસે ઉપર બલગમ ચિકણો, નિતરો, ઉઝળો, તથા ફિણવાળો હોયછે, પણ જ્યારે ખાંસી સાજી થવા માંડેછે, ત્યારે તેનો રંગ ઉઝળો હોવાને બદલે પિળા રંગનો થાયછે.

સખખ.—શ્વાસ લેવાની નળીઓમાં, તથા ફેફસાંમાં વરમ તથા અખડાટ થવાથી, તેમાં સુખ્યકરીને છાતીને તથા ગળાંને સરદી લાગવાથી આ બિમારી થાયછે.

ઈલાજો ૧ લા.—રાત્રે ગરમ પાણીનો બાફ લેવો, અથવા ગરમ પાણીમાં પગો બોળીને તેઓને નુકી નાખી સારીપડે દોરડા કરવા, તથા તરત ૧૦ થ્રેન સુરંખારને, ગરમ પાણીમાં ડોહવીને તે પી જવું, અને પછી ગરમ બનુસ ઓલીને સુઈ જવું. સવારે ઉડતીવેળા પરશેવો પડયા હાય તે નુકી નાખવો. અને કપડાં બદલી નાખીને બીજાં સુકાં પહેરવાં.

ઈલાજ ૨ જો.	—	મીનીગર આવ ચક્રધન	ગ્રામ	૨
		આડિંગ આવ નાઈટસ કફર	ગ્રામ	૪
		ટીકચર આવ ડીક્ટેલીસ	ગ્રામ	૧
		પાણી	આડિંગ	૪

આ સઘળાંને મેળવીને તેમાં થાડી સાકર નાખી. તેમાંથી ૧ ચમચો ભરી. દહાડામાં ત્રણવાર પીવું.

ઈલાજ ૩ જો.	—	સીરપ આવ પોપા	આડિંગ	૧
		સીરપ આવ ચક્રધન	ગ્રામ	૪
		કમ્પાઉન્ડ ટીકચર આવ કેમફર	ગ્રામ	૪
		ટીકચર આવ ટ્રોચી	ગ્રામ	૧
		પાણી	આડિંગ	૨૦

આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાંથી ૧ ચમચો ભરી. દહાડામાં ત્રણવાર પીવું.

ઈલાજ ૪ થો.	—	ટીકચર આવ આપીયમ	મીનીમ	૨૦
		મીનીગર	આડિંગ	૦૧
		હની	આડિંગ	૦૧
		વાહન આવ હાઈડ્રાક્યુઆના	મીનીમ	૨૦

આ સઘળાંને મેળવીને તે રાત્રે સુતીવેળા પીવું.

ઈલાજ ૫ મો.	—	ગેવર્સ પાઉડર	ગ્રામ	૦૧
		કમ્પાઉન્ડ પાઉડર આવ ટ્રેકેન્ડ	ગ્રામ	૩
		સીરપ આવ ટ્રોચી	આડિંગ	૧
		હની	આડિંગ	૧
		એકસ્ટ્રેક્ટ આવ હાઈ	આડિંગ	૦૧ થી ૧

આ સઘળાંને મેળવીને, ૧ ચમચી ભરી, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું. આ દલાજ ખાંસી નરમ પાડવાસાથે ઘણું સારો છે.

ઈલાજ ૬ ઠો.—જેઠીમધનાં મૂળીયાંનાં બુકો આઉંસ ૧
એડમટ્ટે કટ આવ લીકરીમ આઉંસ ૧
માંડિ આઉંસ ૦૧
અનસીના બુકો ચમચી ૨
પાણી આઉંસ ૩૦

આ સઘળાંને મેળવીને ઉકાળીને ૨૦ આઉંસજેટલું કરી, તેમાંથી ૧ ચમચો ભરી, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું, અને ૨ ચમચા ભરી, જે રાત્રે ખાંસી ઘણી થતી હોય, તે પીવું.

ઈલાજ ૭ મો.—કમપાઉંડ કુદરત પીત ગ્રેન ૧૦
કમપાઉંડ એડમટ્ટે કટ આવ કોંજાંમીન્ડ... ગ્રેન ૨૦
દબીકાકયુઆના પાઉંડર ગ્રેન ૧૦ થી ૨૦
એડમટ્ટે કટ આવ લેમન ગ્રેન ૨૦

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની વીસ ગોળીઓ કરી, જે ગોળીઓ દહાડામાં ત્રણવાર ગળવી.

ઈલાજ ૮ મો.—અગરજે ઘણી ગુંચવાળી ખાંસી આવતી હોય, તે નાંચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની બાર ગોળીઓ કરી, જે ગોળીઓ રાત્રે ગળવી.

કમપાઉંડ પીત આવ ગ્રાનમેનમ ડ્રામ ૦૧
કમપાઉંડ રુકુદત પીત ડ્રામ ૦૧
ઈલાજ ૯ મો. આમન્ડ આંબા આઉંસ ૧
મારપ આવ લેમન આઉંસ ૧
દબીકાકયુઆના પાઉંડર ડ્રામ ૧
કમપાઉંડ પાઉંડર આવ ટ્રેગેકેન્ડ ડ્રામ ૩
એડમટ્ટે કટ આવ હોન્ડ ડ્રામ ૧

આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાંથી ૧ ચમચી ભરી, દર બે કલાકે પીવું. જે વેળા અફીણ નહીં અપાય, તેવેળા ખાંસીનેસાથે આ દવા ઘણી સારી છે.

ઈલાજ ૧૦ માં.—ઠાંસાની ટાંકણી ચુસ્યા કરવી, અથવા ૫ થી ૧૫ મીનીન “ટેરીબીન” સાકરમાં મેળવીને દર ચાર કલાકે ખાધામાં લેવું.

ઈલાજ ૧૧ મો.—૨ ડ્રામ “સલફ્યુરીક ઇઠર” રૂમાલઉપર છાંટીને તે સુંગ્યા કરવું.

ઈલાજ ૧૨ મો.—અગરજે મોટી ઉંમરનાં માણસને ખાંસીસાથે તાવ જોરમાં આવતો હોય, તે નાંચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ચાર પડીકાં કરી, અકેકું, પડીકું, દહાડામાં ચારવાર કાકવું, અને તે બેથી ત્રણ દહાડામધી ચાલુ રાખવાં.

ટારટર એમેરીક ગ્રેન ૦૧—અથવા લેમસીમ પાઉંડર ગ્રેન ૧—દબીકાકયુઆના પાઉંડર ગ્રેન ૩૦—કેલોમેન ગ્રેન ૬.

ઈલાજ ૧૩ મો.—૨૦ ટીપાં “ફ્લોરોફોર્મ”ન, ખખલતાં પાણીમાં નાખીને તે સુંઘવાં.

ઈલાજ ૧૪ મો.—અગરજો ખાંસી લાંબા વખતની થઈ હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ચારવાર પીવી.

ટ્રીફલર આવ સેનીયા.....	દામ	૨
સીરપ આવ ટ્રીલ.....	દામ	૪
સોલ્યુશન આવ હાઈડ્રોક્લોરેટ આવ મારગીયા.....	દામ	૨
અથવા ટ્રીફલર આવ લોન્ગીનીયા.....	દામ	૧
ટ્રાયેમા.....	દામ	૨
ગમ એફ્રેસીયા.....	દામ	૨
પાણી.....	આઉંઝ	૬

ઈલાજ ૧૫ મો. —	ટ્રાપીટ આવ નાઈટ્રસ ટ્રીટ.....	દામ	૨
	કેમપાઈડ ટ્રીફલર આવ કેમફર.....	દામ	૪
	આઈસ આવ ટરપીનટાઈન.....	દામ	૧
	ગમ એફ્રેસીયા.....	દામ	૨
	પાણી.....	આઉંઝ	૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

ઈલાજ ૧૬ મો.—એકમટ્રેડટ આવ લીક્વરી આઈઝ ૦ા—ગમ એફ્રેસીયા આઈઝ ૦ા—કેમપાઈડ ટ્રીફલર આવ કેમફર આઈઝ ૨—ટ્રાપીટ આવ નાઈટ્રસ ટ્રીટ આઈઝ ૦ા—પાણી આઈઝ ૧૨.

આ સઘળાંને મેળવીને, મોટી ઉંઝરતાં બિનારને ૦ા આઉંસજેલું. તથા બચ્ચાંને ૧ ટામજેલું દર ત્રણ કલાકે આપવું.

ઈલાજ ૧૭ મો.—અગરજો ખાંસીસાથે સરકમ પણ થયો હોય, તો

ખતકમા દામ ૬—હિનામ નંગ ૨૦—અંજીર નંગ ૫—પ્રથમ ખતમી દામ ૧૦—પાણી આઈઝ ૮૮.

આ સઘળાંને ઉકાળીને, આસરે ૧૬ આઉંસજેલું રેલે, કે થંડું પાડી ગાળી કાઢાડી, તેમાંથી ૨ થી ૩ આઉંસજેલું, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું.

ઈલાજ ૧૮ મો.—ગારીફનનો બુકો દામ ૩—જેસમીનો તારા દામ ૧.

આ બંધેને મેળવીને, તેનો ઝીણો લુકો કરવો, અને તેમાંથી ૧૦ થી ૪૦ ગ્રેનનું અકેકું પડીકું કરીને પેલેલું સવારનાં, બીજું બપોરનાં, તથા ત્રીજું સાંજનાં કાકવું. અથવા તો ગોરૂચંદન એક તલભાર દુધમાં ખુબ મેળવીને બચ્ચાંને સહવાર સાંજ પાવું અથવા તો સોજ દીકામાલી પાણીમાં ઘસીને ચરાડવું.

ઈલાજ ૧૯ મો.—મિઠી બદામ દામ ૧૦—કુપીનાં બીજ દામ ૫—કાકડીનાં બીજ દામ ૫—કુતકાનાં બીજ દામ ૫—કાહૂનાં બીજ દામ ૫—ગમખમ દામ ૩—બાવળનો ગુંદર દામ ૪—મિઠી બદામનું તેલ આઈઝ ૩—ઝાકર આઈઝ ૩.

પ્રથમ સઘળાં બીજોનાં છોલતાં કાઢાડીને તેઓને સારીપડે મેળવવાં, અને ત્યારપછી તેમાં ગુંદર તથા સાકરનો લુકો મેળવીને ફરી સઘળું એકરસ કરવું,

અને છેલ્લે તેમાં મિઠી બદામનું તેલ નાખીને ખુબ મસળીને તેનો પાખ બનાવવો. આ પાખમાંથી ૩ થી ૬ દ્રામ જેટલો દહાડામાં ત્રણવાર ખાવો.

ઈલાજ ૨૦ મો.—અગરજે ખાંસી લાંબા દહાડાની થઈ હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેને સારીપહે ઉકાળવી, અને તેનો ઘાડો શીરોજીવો થાય, કે થંડું પાડી બાટલીમાં ભરી રાખવું, અને તેમાંથી ૦૧ થી ૧ આઉંસ જેટલું, દહાડામાં ત્રણવાર, પાણીમાં મેળવીને પીવું.

મુકો જંગલી કાદો દ્રામ ૧—મુકાં અંજીરનો બુકો આઉંસ ૬—અનીસુનનો બુકો આઉંસ ૦૧—કાળી દરાખ આઉંસ ૨—મિઠી બદામનો બુકો આઉંસ ૧—મુઠ્ઠો બુકો દ્રામ ૨—મધ રતલ ૨—પાણી આઉંસ ૪૦.

ઈલાજ ૨૧ મો.—સેનારમ દ્રામ ૩૧—અગ્રીણુ ગ્રેન ૧૫—શુદ્ધિત્વર દ્રામ ૧૧.

આ સઘળાંનો ઝીણો બુકો કરીને, તેમાં થોડો બાવળનો ગુંદર નાખી તેનો પાક બનાવી કાચનાં વાસણમાં ભરી રાખવો, અને તેમાંથી ૫ થી ૧૦ ગ્રેન જેટલો, દહાડામાં ત્રણથી ચારવાર ખાવો.

ઈલાજ ૨૨ મો.—નવસાગર દ્રામ ૨—જેડીમધનાં મૂળીયાનો બુકો આઉંસ ૦૧—અખતરું પાણી આઉંસ ૮.

પ્રથમ જેડીમધને ખખલતાં પાણીનાં વાસણમાં નાખીને ઠંકી રાખવી, અને થંડું પડે કે ગાળી કાઢાડીને તેમાં નવસાગર ઉમેરવો. આ મેળવણીમાંથી ૧ થી ૨ આઉંસ જેટલું દહાડામાં ત્રણવાર પીવું.

ઈલાજ ૨૩ મો.—કોઈપણ જાતની ખાંસીમાં જે બલગમ છુટથી બાહાર પડતો નથી, તથા જે ઉલટી થતી નથી, તો અંગ્રેજી ડાકટરો ઘણુંકરીને ૨૦ થી ૩૦ ગ્રેન “ઇપીકાકયુઆના પાઉંડર” ફાકવા આપેછે, બચાને ૧ થી ૩ ગ્રેન જેટલું, ગરમ પાણીમાં ડોહવીને પાયછે.

બલગમી ખાંસી.

(એક્યુટ બ્રૉનકાઈટીસ=Acute Bronchitis.)

નીશાની.—જે ઝીણી નળીઓની મારફતે શ્વાસ ફેફસાંમાં જાયછે, તેઓનાં વરમનેલીધે બલગમી ખાંસી થાયછે. તીક્ષણ વરમમાં સસણી જેરમાં ચાલેછે, શ્વાસ બરાબર લેવાતો નથી, છાતીમાં ઘણો દુખાવો થાયછે, જેરમાં તાવ આવેછે, તથા સુકો ઠાંસો આવેછે.

ઈલાજો.—શુદ્ધઆતમાં નિચે જણાવ્યા પ્રમાણે ઈલાજે કરી જોવા, ૦૧ થી ૧ શેર દુધ ગરમ અખતરું કરીને તેમાં ૧ થી ૨ ગ્લાસ “શેરી” કે “મદીરા વાઈન” નાખવો, અને ઠંડું પડેને દહી બંધાએ કે તે કપડામાંથી ગાળી કહાડવું,

પછી કુધની જે મેળવણી રહે, તેમાં સાકર નાખી, મોટી ઉમરવાળાંએ સઘળું પીવું; એને ઇંગ્લેન્ડમાં “વાઈન ઉવે” Wine-whisky કરી કહેછે. એથી જે ખાંસી નરમ નહી પડેતો મોટી ઉમરવાળાંએ ઉપલી મેળવણીમાં ૨૦ મીનીન “ટીકચર આવ એપીયન” નાખીને પીવું. ગરમ પાણીના બાફ લેવો. છાતીઉપર રાઈ મુકવી, અથવા “આઈલ આવ ટરપીનટાઈન” ચાપડીને તેઉપર “ફ્લોનેલ”નો ગરમ સેક કરવો, અથવા પ્રથમ “આઈલ આવ ટરપીનટાઈન” ચાપડીને, ચાર લાગ અલસીનો આટો, તથા એક લાગ રાઈ, આ બંધેને પાણીમાં રાંધવું, અને ત્યારપછી તે કપડાંઉપર પાથરીને તેનો ગરમ સેક કરવો. એવો સેક ગરમગરમ એક કલાકસુધી કરીને આખી છાતી તથા બરડાઉપર આવે એમ તે બાંધીને, તેનીઉપર “આઈલ સીડક” બાંધી લેવું. ત્રણ કલાકપછી “પોલ્ટીસ” થંડી પડે કે પાછો સેક કરવો. આપ્રમાણે દહાડામાં ત્રણચાર વખત સેક કરવો.

ચેતવાણી.—આપ્રમાણે “પોલ્ટીસ” બાંધતીરેખા એક સંભાળ લેવી જોઈએ, તે એકે જો બચ્યાંને “પોલ્ટીસ” બાંધી હોય, અને તેને ઓડલી-માં સુવાડ્યું હોય, તો અલસીનીલીએ ત્યાં કીડી લાગું નહી પડે તેની સંભાળ લેવી, અને એટલામાંટે ઓડલી અથવા બિછાણું સ્વચ્છ રાખવું.

અગરજે ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે “પોલ્ટીસ”થી છાતી નરમ નહી પડે, તો છાતીનાં જે લાગમાંથી ઝીણું સાદ આવતો હોય, ત્યાં એક હલકું “બ્લીસ્ટર” મુકવું. અગરજે બિમાર બચ્યું હોય, તો ૩ ગ્રેન “ઈપીકાઈડ્યુઆના પાઉડર,” અને ૩ ગ્રેન “સલફેટ આવ ઝાંક”નું એક પરીકું કરીને તે ગરમ પાણીમાં પાવું, અને દર અર્ધ કલાકે સારીપહે બલગમ પડે, ત્યાંસુધી એવપ્રમાણે ખત્તા કરવું. અગરજે બિમાર મોટી ઉંમરનું હોય, તો ૨૦ ગ્રેન “ઈપીકાઈડ્યુઆના પાઉડર,” તથા ૨૦ ગ્રેન “સલફેટ આવ ઝીંક,” આ બંધેને ગરમ પાણીનાં મેળવીને પાવું, અને ઉલટી નહી કરે, તો પા કલાકપછી ફરી પાવું. એ પછી બીજે દહાડે પરશેવો પડવા, અને બીજે થોડોથોડો બલગમ પાડવામાંટે ૮ ગ્રેન “ફ્લોનેલ,” તથા ૮ ગ્રેન “જેમસીસ પાઉડર,” આ બંધેને મેળવીને, તેનાં ચાર પરીકાં કરી, અઢેકું પરીકું, દર છ કલાકે પાણીસાથે ક્રકાડવું, અથવા

એન્ડ્રીમાગીયન વાઈન	ડામ	૨
સીરપ આવ ટ્રાઉ	ડામ	૨
સારીટ આવ નાઈટ્રસ ઇડર	ડામ	૨
આઈસીમેલ આવ સ્ક્રુબલ	ડામ	૧
કર્બોરેટ આવ પોટાશ	ડામ	૧
ઝાલ્ડુશન આવ હાઈડ્રોફ્લોરેટ આવ મોરગીન ..	ડામ	૨.
ગમ એક્રેશીયા	ડામ	૨
પાણી	આઈઝ	૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચારવાર પાવું. બચ્યાંને એ ચમચી ભરી પાવું. જેડીમધ આખો દહાડો સુસાડવી.

અથવા,

ટ્રીક્યર આવ સેતીયા	દ્રામ	૨
ટ્રાન્સન્ટ આવ એમાનીયા	ઐન	૨૦
ટ્રાન્સન્ટ આવ ક્લોરોફોર્મ	દ્રામ	૧
ઓક્સીમેન આવ સુક્રેલિ	દ્રામ	૧
ક્રમનાઈડ ટ્રીક્યર આવ બેનઝોઈન	દ્રામ	૨
પાણી	આઉંચ	૪

આ સઘળાંને મેળવીને તેમાંથી લીકરગ્લાસ ભરી દર ત્રણ કલાકે પાવી.

અગરજો ઉપર જણાવેલી દવા પીધામાં આપયાથી, ચીકટ બળગત છુટી પડી, બાહર નિકળવાને બદલે છાતીમાં રહીને દરદીનો દમ શું ગળાય, અને તેનું શરીર તથા ચેહેરા બહુ રંગના ખાલખ પડે, અને શરીર ઠંડું થાય, અને તે બેશુધ થાય, અને થાંસો એકદમ બંધ પડી જાય, તો એ સઘળી નિશાનીઓ ઘણી ખરાબ છે એમ સમજવું, અને એવી વખતે ઉપલી દવા એકદમ બંધ કરીને ૩૦ ઐન "સલફેટ આવ ઝીંક" ગરમ પાણીમાં ડોહાવીને તરત ફકાડવું, અને ઉઘટી કરાવવી. અને ત્યારપછી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી મોટી ઉમરના બિનારને, લીકરગ્લાસ ભરી, દર ચાર કલાકે પાવું.

બલકેટ આવ કુર્મીયા	ઐન	૪૦
કાલ્ચિયુરેડ ફોસ્ફોરિક આસીડ	દ્રામ	૧
મીઠા આવ ટ્રોચ	દ્રામ	૪
ટ્રીક્યર આવ બ્રાઈએમીની	મીનીમ	૮
પાણી	આઉંચ	૪

અથવા નીચે જણાવેલી દવા પણ ગુણકારક છે, માંટે તે પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

આમ્મોનિયમ આવ પોટાશીયમ. ઐન ૨૦	વાઈન આવ લીકરગ્લાસમાના , દ્રામ ૨
ટ્રાન્સન્ટ આવ એમાનીયા .. ઐન ૨૦	
ટ્રીક્યર આવ બેલોડાના..... દ્રામ ૧	પાણી આઉંચ ૬

ઘડુંકરીને ઉપર જણાવેલા ઈલાજોથી ખાંસી નરમ પડેછે, તોયે હમણાંની શોધપ્રમાણે એક વધારે સારો ઈલાજ છે, કે જે ખાંસી શુદ્ધ થતાં જીંધામાં આવે તો ઘણો અસરકારક જણાયોછે. તે એછે, કે એક નાહાનું વાસણ જેનીમારફતે શ્વાસ લેવાઈ શકાય તેથી, અથવા રૂખાલઉપર છાંટીને ૨ થી ૩ દ્રામ "સલ્ફ્યુરિક ઈઠર"નો, અથવા સરકો ઉકાળીને તેનો બાફ શ્વાસમાં લીધો હોય, તો ખાંસી તરત મટી જશે. અગત્ય પડે, તો થોડા કલાકપછી તેજપ્રમાણે અજમાવવું. સુકા ધતુરાની બીડી કરીને પીવાથી, અથવા તેને ખખલતાં પાણીમાં નાખીને તેનો બાફ લેવાથી પણ ગુણ થાયછે. એક હલકો જીલાબ લેવો, અને ઓરડામાં તાર અથવા ડામર બાળીને તેનો ધુઓ શ્વાસમાં લેવો, જેથી ગુણ થશે.

અગરજે આ બિમારીસાથે કલેજી પણ બગડ્યું હોય, તેા ગા થ્રેન “પોંડોફીલીન,” અને ૩ થ્રેન “એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ હાઇયોસાએમસ,” આ બંધને મેળવીને, તેની એક ગોળી બનાવી તે થોડા દહાડાસુધી આંતરેઆંતરે ગળવી.

ખોરાક ઘણા ભારી, જોવોકે ગોસ, ઇંડાં, દુધ, ઇત્યાદિ લેવો નહી, પણ તેને બદલે કાંજ, ચા, પાંઉ, ઇત્યાદિ લેવું.

ઘણીવેળા વૈદ્યો નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે ગરમાળાનો પાખ આપેછે, અને તેથી પણ કેટલીકવાર ગુણ થાયછે.

અંજીર (મુકાં) દાણા ૨૧—ગાવજુવાન તોજા ૩—જેહીમધ (ઝેલિલી) તોજા ૬—પરેશીઆવથાન તોજા ૩—જોકો તોજા ૩—કેનામ દાણા ૨૫—મીપસેતાન દાણા ૨૫—સાતરા તોજા ૩—કેશર તોજા ૦૧—ગરમાળાનો ગર તોજા ૧૦—સાકર ગર ૨—મિઠી બદામનું તેજ તોજા ૧.

ઉપલાંમાંથી સાકર, ગરમાળાનો ગર, બદામનું તેલ, તથા કેશર એટલું જીડું રાખીને બાકીની દવાએાને સાફ કરીને ખાખરી કરવી, ત્યારપછી ૫ શેર પાણીમાં તે સઘળાંને ઉકાળવું. બળીને ૨ શેરજેટલું પાણી બાકી રહે છે ઉતારીને સારી પઠે ચાળવું, અને ત્યારપછી ગાળી કાહાડીને તેને ફરીથી ગરમ કરી, તેમાં ગરમાળાનો ગર ભિંજવી સુકવો. થંડું પડવાપછી ફરીથી મસલીને ચાળણીમાંથી ગાળી લેવું. ત્યારપછી તેમાં સાકર નાખીને સુલાઉપર સુકી ચાસ લાવી કઠણ કરવું. એટલું કરવાપછી તેમાં બદામનું તેલ તથા કેશર નાખીને મેળવવું, તથા કોડીનાં વાસણમાં તે ભરી રાખવું. અને તેમાંથી અઝેકો ચમચા ભરી સવાર સાંઝ ખાવું. એથી દરરોજ એક સાફ ઝાંડા આવશે, અને ખાસી નરમ પડશે. અથવા ગરમ દુધમાં લાલ ખાંડ, કાળા મરીની એક ચમટી, તથા હળદની એક ચમટી મેળવીને પીધામાં આપેછે.

આ નીચે જણાવેલી દવાથી પણ ઘણીવાર ગુણ થાયછે, માંદે તેની મેળવણીની ચણાજેવડી ગોળીઓ બનાવવી, અને પાંચથી પંદરસુધી આખા દહાડામાં ચુરવી.

જેહીમધનો શીશ તોજા ૨—આવળનો ઉજળો મુંદર તોજા ૨—મુંદર તોજા ૨—ઉંના નીચારતો તોજા ૧—કાળાં મરી તોજા ૦૧—સાકર તોજા ૨—કેશર તોજા ૦૧.

ઉપલી ગોળી સુસવાઉપરાંત “મૉરફીયા”ની ટાંકણી સુસવાથી પણ ગુણ થાયછે.

જુની બલગમી ખાંસી.

(ક્રોનિક બ્રૉન્કાઈટીસ=Chronic Bronchitis.)

એમાં હલકો ખોરાક નહી, પણ વધારે શક્તિવાળો ખોરાક, જોવોકે દુધ, ઇંડાં, રસ, “વાઈન,” વગેરે લેવો, કારણકે એમાં નબળાઈ ઘણી હોયછે. બલગમ જીરથી, અને વગર હરકતે પડે, તેમજ શરીરમાં હુશીઆરી રહે એવી દવા લેવી.

ઈલાજો.—સૌંદર્યન આવ એસીટિઝ આવ એમોનીયા... આઈસ ૨
કારબોનેટ આવ એમોનીયા દ્રામ ૦૧
સ્પીરીટ આવ નાઇટ્રસ ઈકર દ્રામ ૨ થી ૩
પાણી આઈસ ૪

આ સઘળાંને મેળવીને, બે ચમચા ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

અગરજો બલગમ ઘણો પડતો હોય, તો તે થોડો પે એટલામાંટે ગરમ પાણીનો બાફ લીધાથી, અથવા અખલતા પાણીમાં એકથી બે ચમચા “આઈલ આવ ટરપીનટાઇન,” અથવા “ટીઓસોટ” નામીને તે બિનારનાં ઓરડામાં રાખવાથી ઓરડામાંહેલી હવામાં તેનો બાફ ફેલાઈને તે બિનારનાં શ્વાસમાં જવાથી ઘણો ગુણ થાયછે, અને શ્વાસ પણ સહેલાઈથી ચાલેછે, માટે તેમ કરવું.

ઘણીવેળા ૧ ગ્રેન “ટ્રેનીક આસીડ,” અથવા ૧૦ મીનીમ “આઈલ આવ ક્યુબેબ્સ” અથવા ૦૧ થી ૧ દ્રામ “ટીકચર આવ મલીન,” દર ચાર કલાકે, પાણીમાં ભેળીને પીવાથી ખાંસીનો જોર નરમ પડેછે. ગમેતો “મલીન”નાં પાંદડાંની બીડી બનાવીને તે પીવી, અગરજો બિનારને ખાંસીનાં જોરથી ઊંઘ બિલકુલ આવતી નહી હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓની ચાર ગોળીઓ બનાવીને, અકેકી ગોળી, સવાર સાંઝ ગળવી.

એસીટિઝ આવ મૉરશીયા..... ગ્રેન ૧
એડસ્ટ્રેક્ટ આવ લેટ્યુસ..... ગ્રેન ૧૨
એડસ્ટ્રેક્ટ આવ બિલેડોના..... ગ્રેન ૧

નીચે જણાવેલી દવા હાથણાંનાંકરતાં આગળ ઘણી વપરાતી હતી, માટે તે પણ અજમાવવાને લલામણુ કર્યામાં આવેછે, કારણકે તેથી ઘણો ગુણ થતો જણાયોછે.

હાઇડ્રોટ હાઇડ્રોપ્રોમીક આસીડ મીનીમ ૪૦—સીરપ આવ ટૉલુ દ્રામ ૪—
ટીકચર આવ સેનીગા દ્રામ ૨—ટીકચર આવ લાન્ગીસીયા દ્રામ ૧—આઈસીમિન આવ
સ્ક્રમ્બલ દ્રામ ૨—પાણી આઈસ ૬.

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

અગરજો ટાંકી અથવા ચાંદીનાં રોગથી આ બિમારી થઈ હોય, તો ઉપલી દવામાં ૧૨ થી ૨૦ ગ્રેન “આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ” ઉમેરીને તે ઉપર જણાયા પ્રમાણે પીવી.

અગરજો બલગમ જાડો પડે, અને સહેલથી બાહર નિકળતો નહી હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની દશ ગોળીઓ કરી, અકેકી ગોળી, સવાર સાંઝ પાંણીમાં ગળવી.

એમોનીએકમ ગ્રેન ૨૦—કારબોનેટ આવ એમોનીયા ગ્રેન ૧૫—હાઇડ્રોકલોરેટ આવ મૉરશીયા ગ્રેન ૧૧—ગમ એકેલીયા જોહાન્ન એટલા—ઇપીકાકયુઆના ગ્રેન ૪.

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેની ૨૦ ગોળીઓ બનાવીને, એકથી બે ગોળી, દહાડામાં ચાર વખત ગળવી.

બેનઝોઇક આસીડ..... ગ્રેન ૪૦
એમોનીએકમ..... ગ્રેન ૪૦
હાર્ડ સોપ..... જોહાન્ન એટલા.

અગરજો ચીકટ બળગત સાથે છાતી પાણુ કુખતી હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેમાંથી મોટી ઉત્તરના બિનારે ૧ થી ૨ દ્રામ, પાણીમાં મેળવીને દહાડામાં ત્રણ વખત પીવી.

હોરાનાડ આવ એમોનીયમ.. દ્રામ ૨	ટીકચર આવ હાઇયોસાએમસ દ્રામ ૪
હોરાનાડ આવ પૌરાશ..... દ્રામ ૧	સીરપ આવ પુન..... આઉસ ૧૧

અથવા

નાઇટ્રે આવ પૌરાશ..... ટ્રેન ૩૬	ઑક્સીમીન આવ સ્ક્રુઇન.. દ્રામ ૬
ટીકચર આવ હેમલૉક..... આઉસ ૦૧	ડીકૉક્શન આવ સેન્ટીગા... આઉસ ૬
સીરપ આવ નાઇટ્રે પ્રકર.. દ્રામ ૬	

આ સઘળાંને મેલવીને, એક ચમચો ભરી, મોટી ઉત્તરના બિનારે દહાડામાં ત્રણ વખત પીવી.

અગરજો છાતી ખાખરી વાગતી હોય અને તેમાં દરદ થયા કરતું હોય તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે છાતી ઉપર સવાર સાંજ મસજવી અને ચામડી લાલ થાય અને તેની ઉપર અરાઈ જેવા ઝીણા દાના માલમ પડે કે તે લગાડવી બંધ કરવી.

ઑક્સી આવ લેમન દ્રામ ૧—ઑક્સી આવ તરપીનટ્રાઈન આઉસ ૩—એસેટીક આસીડ દ્રામ ૦૧—યોક આવ ઑગ (ફાઈન્ટી દાળ) ૧—રાઈ વૉટર આઉસ ૨૦.

અગરજો સંધિવાથી, અથવા નજાથી આ બિનારી થઈ હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગલામ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

આર્થ્રાઇટિસ આવ પૌરાશીયમ.. ટ્રેન ૧૨	સીરપ આવ ટૉલુ..... દ્રામ ૪
વાઈન આવ ક્રૉનચીકમ..... મીનીમ ૪૦	પાણી..... આઉસ ૬

અગરજો નબળાઈ ઘણી થઈ હોય, તો ૧ ચમચો મગરનું તેલ, કુધમાં મેળીને તે સવારસાંજ પીવું.

હવા ફેરફાર કરવી, ખારાક શક્તિવાળો ખાવો, તથા “વાઈન” પીવો.

કુકડીઆ ખાંસી.

(કુપ=Group.)

નીશાની.—આ બિનારી ઘણુંકરીને દશ વર્ષનીઅંદરનાં બચ્ચાંઓને થાયછે. આ દરદની મુખ્ય જગ્યા શ્વાસ લેવાની નળીઓ હોયછે. આ બિનારી માં ખાંસીસાથે તાવ હોયછે, સાદ બેસી જાયછે, શ્વાસ લેતાં ભારે અડચણ પડેછે, અને જાણે બિનાર શુંગલાઈ જતું હોય એવીરીતે તેના શ્વાસ આવેછે, તથા તે વેળા ઘણી અડચણ થાયછે; ખાંસતીવેળા કુકડાનાંજેવો સાદ નિકળેછે, જેઉપરથી એને “કુકડીઆ ખાંસી” કરી કેહેછે. કોઈવેળા એમાં ઉપલિઉં, અથવા તાણુ પણ થાયછે.

સમય.—આસ લેવાની નળીમાં વરમ થવાથી તેની માંહેનાં ભાગનું ૫૭ મુજ આવેછે, અને તેમાં એક જાતનું ચિકટ ૫૭ બંધાયછે, તે જો દવાથી સાફ નહીં કીધું હોય, તો તે ખેંચાઈને આસ લેવાની નળીને બંધ કરી નાખેછે, અને તેથી બિમાર ગુંગલાઈને થોડા વખતમાં રીબીને મરણ પામેછે, એટલામાંટે તેના ઇલાજે તરત કરવા જોઈએછે. આ બિમારી ઘણુંકરીને થંડી અથવા સરદી લાગવાથી, તથા ઘંતોનાં કુટવાથી થાયછે, અને આ જાતની ખાંસી એકઉપરથી બીજાંને ઉડેછે, માંટે આ દરદવાળાં બચ્ચાંઆગળથી બીજાં બચ્ચાંએને દુર રાખવાં જોઈએછે. આ બિમારી ઘણી નડારી છે.

ઇલાજો.—જોવી એ બિમારી જણાય, અને ખાંસતીવેળા કુકડાનાંજેવો સાદ ગળામાંથી નિકળે, કે તરત ૧૦ થી ૨૦ મીનીમ “એન્ટીમોનીયલ વાઈન,” અથવા ૦૧ થી ૧ ટ્રામ “વાઈન આવ ઇપીકાકયુઆના,” પાણીમાં ડોહવીને જ્યાંસુધી પુષ્કળ ઉલટી થાય, ત્યાંસુધી દર પા કલાકે પાવું, અને ત્યારપછી ૨ ગ્રેન “કેલોમેલ,” થોડા મધમાં મેળવીને તે ચરાડવું, અને એ કલાક વિત્યાકે એરંડીયાં તેલનો જીલાબ આપવો, ત્યારપછી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને. ૧ ચમચો ભરી, દર એ કલાકે પાવી.

આમ્મોડાઇડ આવ પૌટાશીયમ.....	ગ્રેન	૧
એન્ટીમોનીયલ આવ એમોનીયા..	મીનીમ	૧૦
ટ્રીક્યર આવ મેગ્નીયા.....	મીનીમ	૧૦
પાણી.....	આઉન્સ	૨

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેમાંથી ૧ ચમચી. પાણીમાં મેળવીને મોટી ઉમરના બચ્ચાંને દર ચાર કલાકે પાવી.

સલ્ફેટ આવ કુર્મીયા.....	ટ્રામ ૦૧	સીરપ આવ મેગ્નીયા.....	આઉન્સ ૧
ક્રાર્બોનેટ આવ એમોનીયા....	ટ્રામ ૦૧	સીરપ.....	આઉન્સ ૧

ગળાનીબાહાર નળીઆગળ અને છાતીઉપર થોડાં ટીપાં જમાલગોટાનું તેલ, “સેલેડ”નાં તેલમાં મેળીને તે ચોપડવું, ગરમ પાણીમાં બિમારને ૧૦ મીનીટસુધી બેસાડવું, અને જો તેનાંથી તે સહેવાય નહી, અને જીવ ફરી આવે, તો તરત પાછું બાહાર કાઢાડી લેવું. પાણીમાંથી બાહાર કાઢાડયાપછો જાંગ, હાથ, અથવા પગોઉપર રાઈ અને અલસીના ગરમ આટો, આ બંધેને મેળવીને, તેની “પૉલ્ટીસ” કરી તે સુકવી, અને તે અર્ધાથી એક કલાકસુધી સુકી રાખવી, અને ફરીથી સુકવી, અથવા ખખલતાં પાણીમાં વાદળું બોળીને તે ગળાંઉપર બાંધવું, અને તે ગરમનુંગરમ રાખવું. એ પછી ૧૦ ટીપાં “એન્ટીમોનીયલ વાઈન” તથા ૮ ટીપાં “ટ્રીક્યર આવ હાઇપોસાએમસ.” આ બંધેને મેળવીને, દર ત્રણ કલાકે, પાણીસાથે પાવું.

અગરજો ચાર દહાડા વિત્યાકે બિમારની અવસ્થા ઠીક થીસે, પણ જીભ ઉપર ઉજ્જો થરો થયો હોય, અને ઝાડો કબજ રહેતો હોય, તો રાતનાં ૨ ગ્રેન

“કેલોમેલ,” અને ૧ થી ૨ ગ્રેન “ક્રમપાઉંડ પાઉડર આવ રકેમની,” આ બંધેને મેળવીને તે ફકાડવું, અને સવારનાં સુનામખી તથા “એપસમ સૉલ્ટ”ના જીલાબ આપવો, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે પાવી.

મેના ગ્રેન ૨૦—એપસમ સૉલ્ટ ડ્રામ ૨—મનકયુગ્મ આવ સેના ડ્રામ ૧ થી ૨.

બિમાર સાજું થવાપછી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, દર આંતરેઆંતરે સવારનાં પાવી, તથા તે મહિનોસુધી ચાલુ રાખવી.

કેલમાઈનિ મેગનીશીયા ગ્રેન ૬—ટીકચર આવ જીન્જર ટીપાં ૧૦—મનકયુગ્મ આવ કેમોમાઈનિ ડ્રામ ૧—એપસમ સૉલ્ટ ડ્રામ ૦૫—મનકયુગ્મ આવ કેલમાઈના ડ્રામ ૨.

બિમારને “ફ્લુએલ” નાં ગરમ કપડાં પેહેરાવેલાં રાખવાં.

કોઈકાઈવેળા આ બિમારી મોટી ભરનાં માણસને પણ થાયછે. એવેળા સર્વેથી પેહેલાં ૧૫ થી ૩૦ ગ્રેન “કેલોમેલ” એકદમ ફકાડવું, અને જો અગત્ય જણાય, તથા ઝાડો નહીં આવે, તો છ કલાકે બીજું ફકાડવું, અને ત્યારપછી ૦૫ ડ્રામ “કલોરેટ આવ પૉટાશ,” તથા ૧ ડ્રામ “એપસમ સૉલ્ટ,” આ બંધેને પાણીમાં ડોહવીને, દર ત્રણ કલાકે પાવું. વરમનેલીને ખાસ લેવાની નખીમાં ચિકટ પડ નહીં બંધાય, એટલામાંટે થોડું “એલીન્ટ આવ મરકયુરી,” અથવા ૩૦ થી ૪૦ ગ્રેન “ગ્લાઈન્ટમેન્ટ આવ મરકયુરી,” ત્રણથી ચારવાર, ચોવીસ કલાકમાં બગલમાં લગાડવું. શક્તિ રાખવામાંટે ૨ ગ્રેન “સલફેટ આવ કુઈનીયા,” ફકાડવું, અને સારો ખોરાક આપવો, જેવોકે કુઈની કાંજી, સેરવો, “કોકો,” “ચૉકોલેટ” ઇત્યાદિ.

ઉંઠાટીઉં.

(હુપીંગ-કફ=Whooping-Cough.)

નીશાની.—આ બિમારી એક જાતની નફારી ખાંસી છે, જેમાં એક અજબ જાતનો સાદ થાયછે, અને ઘાઁકરીને સાથે ઉપરાસાપરી ખાંસી આવેછે. તથા ઉલટી થાયછે. આ જાતની ખાંસી પેહેલાં સાધારણ ખાંસીનીપડે શુર થાયછે, અને ત્યારપછી વધીને સાદ બેસી જાયછે. શુરઆતમાં ગ્લાસરે ચૌદ દિવસસુધી લગાર તાવ હોયછે, પણ ત્યારપછી તે હોતો નથી. આ બિમારી ઉડતીછે. એને “દાબા ખાંસી” પણ કહેછે.

ઈલાજો.—ખાંસીની શુરઆતમાં બિમારને ગરમ લુગડાં પેહેરાવેલાં રાખવાં, અને ઝાડો સાફ આવે એવી દવા આપવી, જેવીકે

મેના..... ગ્રેન ૨૦
ટીકચર આવ સેના..... ડ્રામ ૨
મનકયુગ્મ આવ સેના..... આઈસ ૧૫

આ સઘળાંને મેળવીને, મોટી ઉંમરનાં બિમારને પાવું, તથા બચ્ચાંને ૧ થી ૨ દ્રામજેટલું પાવું. અગરજે ઉલટી થતી નહીં હોય, પણ ખાંસી જેરમાં હોય, તે દિવસે બિમારની ઉંમરનાં પ્રમાણમાં ૫ થી ૩૦ મીનીમ “એન્ડીમેનીયલ વાઈન,” પાણીમાં ભેળીને, દર ત્રણ કલાકે પાવું, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે બિમારની પિઠ તથા છાતીઉપર ચોપડવી.

અંબર આઈસ ાા—જવંગનું તેજ આઈસ ાા—સેલેનું તેજ આઈસ ૧.

અથવા ૩ આઈસ “લીનીમેન્ટ આવ સોપ,” તથા ૨ દ્રામ “ટીકચર આવ બેલેડોના” આ બંધેને મેળવીને તે બિમારનાં બરડાનાં કાંઠાઉપર ચોપડવું.

અગરજે ખાંસીને જેર ઘણો વધે, અને તે ઉપરાસાપરી ઘણી યુગ્ધસાથે આવે, પણ ઉલટી થતી નહીં હોય, તે ૨ ગ્રેન “સલફેટ આવ ઝીંક”નું એક પડીકું કરીને, તે મોળી ચામાં મેળવી, દર ૫ કલાકે, દહાડામાં ત્રણવાર, જ્યાંસુધી સારીપદે ઉલટી થાય, ત્યાંસુધી ગરમ પાણીસાથે બચ્ચાંને પાવું. અગરજે બિમાર મોટી ઉંમરનું હોય, તે તે ૧૦ ગ્રેનસુધી વધારીને ગરમ પાણીમાં મેળવીને, દહાડામાં ૨ ણુથી ચારવાર પાવું. આ પડીકાં ત્રણથી ચાર દહાડાસુધી આપ્યા-પછી જે ચિકણ બલગમ સાથની ઉલટી સારીપદે થાય, તે તે પાવું બંધ કરવું, અને ત્યારપછી હાથણાંની શોધપ્રમાણે સર્વેથી સરસ જણાયેલા ઇલાજ કરવો, તે એકે ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ “લીકવીડ એક્સટ્રેક્ટ આવ ગ્રીનડેલીઆ” સાકરના સીરામાં અથવા કુધમાં મેલવીને, દર બે કલાકે મોટી ઉંમરના બિમારે પીવું. બચ્ચાંને તેની ઉંમર પ્રમાણે ૨ થી ૪ મીનીમ પાવું અથવા ૨ ગ્રેન “હાઈડ્રોક્લોરેટ આવ કૉકેન,” ૩ દ્રામ પાણીમાં મેળવીને તેમાંથી મીનીમ ૧૦ ત્રણ કલાકે મોટી ઉંમરનાને પાવું.

ચેતવાણી.—આ છેલ્લી દવા સંભાલીને વાપરવી.

અથવા ૧ થી ૫ ગ્રેન “હાઈડ્રેટ આવ ક્લોરલ,” અથવા ૧ થી ૨ ગ્રેન “ક્રૉટન ક્લોરલ”ને સાકરનાં પાણીમાં મેળવીને, દર ત્રણ કલાકે દહાડામાં ચારથી પાંચવાર, એકથી ત્રણ વર્ષનાં બચ્ચાંને પાવું. ગમેતો ૧૨ ગ્રેન “સલફેટ આવ કુઈનીયા,” અથવા “હાઈડ્રોક્લોરેટ આવ કુઈનાઈન”નાં ચાર પડીકાં કરી, અક્કેકું પડીકું, દહાડામાં ચારવાર, એક અઠવાડીઉંસુધી બચ્ચાંને પાવું. મોટી ઉંમરનાં બિમારને ૮ ગ્રેનનું અક્કેકું પડીકું કરીને, દહાડામાં ચારવાર કુઠાડવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેમાંથી ૧ થી ૧૨ વર્ષના બચ્ચાંને, તેની ઉંમર પ્રમાણે ૪ મીનીમથી ૧૫ મીનીમ સુધી પાણીમાં મેળવીને સવાર સાંઝ પાવું. મોટી ઉંમરના બિમારને ૧૫ થી ૨૦ મીનીમ પાણીમાં મેળવીને સવાર સાંઝ પાવું.

એક્સટ્રેક્ટ આવ ઈન્ડીયન હેમ્પ. ગ્રેન ૧૦	આલકોહૉલ..... દ્રામ ૧૫
એક્સટ્રેક્ટ આવ બેલેડોના... ગ્રેન ૭	ગ્લીસરાઈન..... દ્રામ ૧૫

અથવા નહાના બાળકને ૧ થી ૩ ગ્રેન “એન્ડીપાઈરીન” “સાર્પથેરી સીરપ” માં મેળવીને દહાડામાં ત્રણ વખત પાવું, ઉંમરે પુણેલાં બચ્ચાંને ૫

થી ૭ ગ્રેન આપવું, અને મોટી ઉમરના બિમારને ગ્રેન ૧૨ થી ૧૫ દહાડામાં ત્રણ વખત પાવું.

અથવા

મોમાઈડ આવ પૉટાશીયમ ..	દ્રામ ૧	ક્રમપાઈડ ટ્રીકચર આવ સીન્કોના. દ્રામ ૨
હાઇડ્રેટ આવ ક્લોરલ.....	ગ્રેન ૪૦	ટ્રીકચર આવ સેનિગા..... દ્રામ ૨
સીરપ આવ સ્કુધલ.....	દ્રામ ૧	પાણી..... આર્ડિસ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઘનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે, મોટી ઉમરનાં બિમારને પાવું. બચ્ચાંને ૧ થી ૪ ચમચીસુધી, દર ત્રણ કલાકે પાવું, અથવા

મલકુચીક મર.....	ભાગ ૬૦
ક્લોરોફોર્મ	ભાગ ૧૦
મોર્ફા આવ ટરપીનટાઇન	ભાગ ૧૦

આ સઘળાંને મેળવીને બાટલીમાં ભરી રાખવું, અને જેવી જુએ આપવા કે તેમાંથી થોડું રૂમાલઉપર છાંતીને નાક તથા મોંહચ વળ પકડવું.

૧ આર્ડિસ પાણીમાં, ૫ થી ૧૦ ગ્રેન ફટકા દોહવીને, અથવા ૨ ગ્રેન “ટેનીક આસીડ,” તથા ૧ આર્ડિસ પાણી, આ બંનેને મેળવીને તે પિચકારીમાં ભરી ધીમેથી મોંહવાટે ગળાંનીમાંહે મારવું.

અગરજો “આઇયોડાઇડ આવ સીલવર” પાચું હોય, તો આસરે આઠ દહાડામાં આ જાતની ખાંસી ઘણુંકરીને તદ્દન સારી થાયજે. આ દવા નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે બનાવવી.

“નાઇટ્રેટ આવ સીલવર”ને ચોખ્ખાં પાણીમાં પિગળાવીને, તેનાં “આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ” નાખવું, જેથી ગ્લાસનાં તળીયાંમાં ત્રીણાં ભુકાં જેવો, પિળા રંગનો થરો થયેલો જણાશે, જેને “આઇયોડાઇડ આવ સીલવર” કહેછે. ત્યારપછી ગ્લાસમાંનું ઉપરનું પાણી ઢોળી નાખવું. અને નિચ્ચેનો ભુકો બાહાર કાઢાડીને સુકવવો, ત્યારપછી

આઇયોડાઇડ આવ સીલવર..	ગ્રેન ૧૦	ગમ ટ્રેગેકેન્ડ	ગ્રેન ૧૦
માકરનો ભુકો	ગ્રેન ૭૦	મધ	ટીપાં ૨

આ સઘળાંને સારીપહે મેળવીને, તેનાં હેંસી ભાગો કરી, અઢેકો ભાગ, દહાડામાં ત્રણથી પાંચવાર, બેથી ત્રણ વર્ષનાં બચ્ચાંને ચલાવવો. પેહેલાં ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે “આઇયોડાઇડ આવ સીલવર” એક ભાગનેમાંહે ૧ ગ્રેનથી શુરૂ કરવું, પણ જો કાંઈ ફેર નહીં જણાય, તો ૧ ગ્રેન દહાડામાં પાંચવાર આપવું, અથવા

સોલ્યુશન આવ પૉટાશ	મીઝીમ ૬૦
મલકુચીક મર.....	મીઝીમ ૪૦
ડાઇલ્યુટેડ હાઇડ્રોસાએનીક આસીડ	મીઝીમ ૬
સોલ્યુશન આવ હાઇડ્રોકોર્ટ આવ મૉરફાયા..	મીઝીમ ૨૦
ગમ એકેશીયા	ગ્રેન ૪૦
પાણી	આર્ડિસ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, એકથી બે ચમચી ભરી, એકથી ત્રણ વર્ષનાં બચ્ચાંને તથા ૪ દ્રામ મોટી ઉંઘરનાં બિમારને, દર ત્રણ કલાકે દહાડામાં છવાર પાવું, તથા

લીનીમેન્ટ આવ બેલેડોના ભાગ ૨

લીનીમેન્ટ આવ ક્લોરોફોર્મ ભાગ ૨

લીનીમેન્ટ આવ સોપ ભાગ ૨૦

આ સઘળાંને મેળવીને તે, અથવા “૨મ” દાડ, અથવા “આઈલ આવ ટરપીનટાઈન” બરડાનાં કાંઠાઉપર ચોપડવું.

બચ્ચાંને ઘણાં ગરમ લુગડાં પેહેરાવીને સાંઝે દરીએકિનારે લઈ જવું, પણ સૂર્ય અસ્ત પામે તેવગાઉ પાછું ઘરમાં લાવવું. અગરજે વાદળ ઘેરાયલું હોય, અથવા થંડો વા હુંકતો હોય, તો બાહાર ફરવા લઈ જવું નહી. આપ્રમાણે પંદરથી વીસ દિવસસુધી આવજત કર્યાથી દરીઆની ખારી હવા બચ્ચાંનાં સ્વાસમાં જઈને તેથીજ અનિશય ગુણુ થશે, અને દવાની અગત્ય પડશે નહી.

ગમેતો ૫ ટીપાં “ટીકચર આવ બેલેડોના,” એક ચમચી પાણીમાં નાખીને, દહાડામાં છવાર, નાહાની ઉંઘરનાં બચ્ચાંને પાવાં, અને આઠથી પંદર દહાડા સુધી તે પાવાં ચાલુ રાખવાં. મોટી ઉંઘરનાં બિમારને ૧૦ મીનીમ, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં છવાર પાવાં, અથવા ૧ થી ૩ ટીપાં “ડાઈલ્યુટેડ નાઈટ્રીક આસીડ,” સાકરનાં પાણીમાં નાખીને, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં છવાર, બચ્ચાંને પાવાં. મોટી ઉંઘરનાં બિમારને ૧૦ ટીપાં એન્જાપ્રમાણે પાવાં, અને એકથી બે અઠવાડીયાંસુધી તે ચાલુ રાખવાં, અથવા ૮ થી ૧૬ ટ્રેન “ઓમાઈડ આવ એમોનીયમ,” તથા ૨ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, ૨ થી ૪ ચમચી ભરી, દહાડામાં ત્રણવાર, બચ્ચાંને તેનાં ઉંઘરનાં પ્રમાણુસુજબ પાવું, અથવા “આઈલ આવ નેમબર,” તથા “લીનીમેન્ટ આવ સોપ,” આ બંધેને સરખે ભાગે મેળવીને એક મજબુત ગુચની બાટલીમાં ભરી રાખવું, તથા તે છાતી તથા પિઠ ઉપર ખભાંઓની વચ્ચે સારીપડે મસળવું, તથા જો એ બિમારી ઘણું દહાડાસુધી ચાલુ રહે, અને કાંઈ ગુણુ નહી જણાય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, બે ચમચી ભરી, દર ચાર કલાકે, દહાડામાં ચારવાર પાવી, અને વચ્ચેનાં વખતમાં ૫ થી ૧૦ મીનીમ “ક્રમપાઉંડ ટીકચર આવ કેમફર,” પાણીમાં ભેળીને પાવું.

ક્રોમીનીલ ટ્રેન ૧૫ થી ૨૦

ટારટ્રેટ આવ પોટાશ ટ્રેન ૪૦

પાણી આઉંસ ૨

અગરજે ઉલટી ઘણી થતી હોય, છાતીઉપર કાંઈપણ આધેલું ટકી શકતું નહી હોય, અને શરીર થંડું થયેલું લાગે, તો મગરનું તેલ પાવું, તથા શક્તિ આવે એવો ખોરાક, જ્યેવેકે પીલાંનેા રસ, દુધ, થોડાં ટીપાં “આંડી,” ૫ થી ૧૦ ટીપાં “ટીકચર આવ સીન્કોના,” ૧ થી ૩ ટીપાં “ડાઈલ્યુટેડ સલફ્યુરીક આસીડ,” તથા ૨ થી ૪ ટીપાં “ટીકચર આવ સ્ટીલ,” આ સઘળાંને પાણીમાં ડોહવીને, દહાડામાં ત્રણવાર ચોપડવું.

અગરજો શરીરમાં તાવ રહેતો હોય, અથવા ફેફસાંમાં વરમ થયેલો જણાય, અને છાતીમાં બલગમ એકઠો થવાથી તે ખરરર ખરરર સાદ કરતી હોય, તો ૦૧ થી ૧ ગ્રેન “જેમસીસ પાઉડર,” તથા ૧ ગ્રેન “કુલોમેલ,” આ બંધેને મેળવીને તે રાત્રે સુતીવેળા પાવું, અને બીજે દહાડે સવારનાં એરંડીયાં તેલને જીલાબ આપવો તથા તેજ દહાડે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, બચ્ચાંને બે ચમચી ભરી, તથા મોટી ઉંમરનાં બિમારને પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ચાર કલાકે પાવી.

ટીકચર આવ હાઇપોફાસિસ ..	દ્રામ ૧	નાઇટ્રેટ આવ પાઉડર ..	ગ્રેન ૪૦
સીરીટ આવ નાઇટ્રેટ દહર	દ્રામ ૧	સીરપ આવ ટૉબુ	આઉંચ ૦૧
એન્ટીમાનીયલ વાઇન	દ્રામ ૧	પાણી	આઉંચ ૫૦

ફેફસાંમાંનાં હવાનાં દાણાંઓનાં વરમની ખાંસી.

(ન્યુમોનીયા, ઓર ઇન્ફલેમેશન આવ ધ સબસ્ટન્સ આવ ધ લન્ગસ=Pneumonia, or Inflammation of the Substance of the Lungs.)

નીશાની.—પ્રથમ જોરમાં તાવ આવેછે, છાતીની એક અથવા બંધે બાજુએ દુખાવો થાયછે, શ્વાસ હાંફણીપડે ઉતાવળો આવેછે, છાતીની જે બાજુએ વરમ થયો હોયછે, તે બાજુએ ઘણો દુખાવો થવાનેલીધે સેહેલથી સુવાઈ શકાતું નથી, શરૂઆતમાં ખાંસી જોરમાં આવેછે, અને તે સુકી હોયછે, પ્રથમ છાતીઉપરથી કથું પડતું નથી, પણ પછી ચિકણો, ઇટનાંજવા રંગનો, ફિણવાળો બલગમ પડે છે. છાતીઉપર કાન સુકી સાંભળ્યું હોયછે, તો ખરરર ખરરર સાદ સંભળાયછે.

સમય.—છાતીને થંડો વા લાગ્યાથી, થંડી ભોંયઉપર અથવા ઠારમાં સુવાથી, ધૂળ, ઝેરી વસ્તુની ઝીણીં લુકી અથવા કગરસો, ઇત્યાદિ હવાસાથે મળી જઈને તે શ્વાસમાં જવાથી આ બિમારી થાયછે.

ઈલાજો.—૩૦ ગ્રેન “એન્ટીપાઇરીન” અથવા ૩૦ ગ્રેન “સેલીસીલીક આસીડ” અથવા ૩૦ ગ્રેન “સલફેટ આવ કુઇનીય,” આ ત્રણમાંથી ગમેતે એક દવાના ત્રણ પડીકાં બનાવી, અક્કેકું પડીકું દહાડામાં ત્રણ વખત, મોટી ઉંમરના બિમારને પાણીમાં ફકાડવું. ઉપર જણાવેલી પહેલી બે દવાઓમાંની જેતે એક દવા પીધાથી પરશેવો ઘણો પડે અને નબળાઈ માલમ પડે, તો તે બંધ કરીને, “આંડી અથવા “ચમપેન” પીધામાં આપવો.

અગરજો દરદી નબળા બાંધાનો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી પોણું વાઈન ગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

ટીકચર આવ ડીજીટેલીસ મીનીમ ૪૦—લીકવીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ અરગટ દ્રામ ૨—ગ્લીસરાઇન દ્રામ ૧—સીરપ આઉંચ ૧—પાણી આઉંચ ૫.

અથવા

ટીકચર આવ એકોના	મીનીમ	૪૦
કલોનાઈડ આવ એમોનીયમ	ગ્રેન	૪૦
એન્ડ્રીમોનીયલ વાઈન	મીનીમ	૪૦
સોલ્યુશન આવ હાઈડ્રોક્લોરેટ આવ મોર્ફીન	..	મીનીમ	૪૦
લીકવીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ લીકોરીસ	ડ્રામ	૪
પાણી	આઉન્સ	૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈન ગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

અથવા.

કેલોમેલ	ગ્રેન	૮
ઈપીક્રાક્યુઆના	ગ્રેન	૮
એપીયમનો બુકો	ગ્રેમ	૨

આ સઘળાંને મેળવી, તેના ચાર પડીકાં બનાવી, અંકેકું પડીકું દર ચાર કલાકે, મોટી ઉમરના બિમારને પાણીમાં ફકાડવું. એ પડીકાં ત્રણથી ચાર દહાડા ચાલુ રાખવાં, અને દાંતના પારા સુજી આવે અને દુખે કે તે બંધ કરવાં. અગરજો બિમાર મજબુત બાંધાનું, તથા જીવાન હોય, તો શુરૂઆતમાં છાતીનાં જે ભાગઉપર દુખાવો થતો હોય, ત્યાં ૦ા થી ૧ ડજન જળો મુકવી, અને ત્યાર પછી તેઉપર થુલાંનો અથવા ગરમ પાણીનો સેક કરવો. ઘણીવેળા તે જગ્યાઉપર જળોને બદલે “બ્લીસ્ટર” મુકયાથી ઘણો ગુણ થાયછે. ત્યારપછી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

ટારટર એમ્બીટીક	ગ્રેન	૧
લોડેનમ	મીનીમ	૨૦
પાણી	આઉન્સ	૩

અગરજો ગ્રાડનો રંગ ઉજળો હોય, તો તે પિળા રંગનો થાય, એટલામાટે ૨ ગ્રેન “કેલોમેલ,” અથવા ૦ા ગ્રેન “પોંડોફીલીન,” અડવાડીયાંમાં એકથી બેવાર, પાણીસાથે ફકાડવું. ફેટલીકવેળા ૧૦ મીનીમ “ટીકચર આવ એકોનાઈડ,” અથવા ૧૦ મીનીમ “ટીકચર આવ ગ્રીન હેલેબોર,” મોટી ઉંમરનાં બિમારને, તથા ૧ થી ૨ મીનીમ, એકથી ચાર વર્ષનાં બચ્ચાંને, દર ત્રણ કલાકે, પાણીમાં ભેળીને પાવાથી અતિશય ગુણ થાયછે.

એવા બિમારે ખોરાક ઘણો હલકો લેવો, જવોકે ફુધ, કાંજી, ચા, ઇત્યાદિ.

ચેતવાણી.—ઉપલી બે દવાઓ ઝેરીછે, માટે ડાક્ટરશીવાચ કોઈ બીજાં અણજાણ્યાં માણસે તે વાપરવી નહી. અગરજો બિમાર નબળા બાંધાનું હોય, તેનો ચાસ લેવામાં તેને મેહેનત પડે, તથા હોઠનો રંગ બદલાઈને બલુ માલમ પડે, તો એવી નબળી હાલતમાં તેને કદીપણ જળો મુકવી નહી, તથા “ટારટર એમ્બીટીક,” “ટીકચર આવ ગ્રીન હેલેબોર,” અથવા “ટીકચર આવ એકોનાઈડ” પણ આપવું નહી, પણ તેનેબદલે છાતીઉપર ગરમ “આઈલ આવ ટરપીનટાઈન” ચોપડીને તેઉપર અલસીનાં આટાનો ગરમ સેક કરવો, અથવા એક ભાગ રાઈ, તથા ચાર ભાગ અલસીનો આટો, આ બંધેને પાણીમ

મેળવીને તે રાંધવું, અને તેની “પોલ્ટીસ” બનાવીને તેનો ગરમ સેક કરવો. આપ્રમાણે આસરે એક કલાકસુધી સેક કરીને છેલ્લી “પોલ્ટીસ” ગરમગરમ છાતી ઉપર બાંધવી, તથા તે થંડી પડે કે ફરીથી ગરમ કરીને બાંધવી, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી, અને તે થોડા દહાડા-સુધી ચાલુ રાખવી.

ફાર્માસ્યુટિકલ આવ એમોનિયા ગ્રેન ૩૦—સોલ્યુશન આવ એસિટિ આવ એમોનિયા આર્કેસ ૨—વાર્નિ આવ ઈપીકાલુઆના ટ્રામ ૧—નાઇટ્રેટ આવ પૌડ્રાશ ટ્રામ ૧૫—કેમ્ફર પૌડ્રાસ આર્કેસ ૪—ક્લોરોફોર્મ મીનીમ ૪૦.

એવા બિમારને શક્તિવાળો ખોરાક આપવો, જેવોકે દુધ, કાચાં ઇંડાં, સેરવો, “વાઇન,” અને જો ઘણી અગત્ય જણાય, તો “બ્રાંડી” પણ આપવો, ઇત્યાદિ.

અગરજો ઠંસો, તથા તાવ નરમ પડે, અને છાતીમાંહેથી ખરખર ખરખર કરતો નિકળતો સાદ ધીમેધીમે ખુલ્લો થઇને પછી બિલકુલ બંધ પડે તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

મૉલ્યુશન આવ પૌડ્રાશ ટ્રામ ૨
અથવા આમ્મોડાઇડ આવ પૌડ્રાશીયમ ગ્રેન ૧૨
સ્પીરીટ આવ નાઇટ્રીસ ઈકર ટ્રામ ૧
ઇનફ્યુઝન આવ કુએર્ચીઆ આર્કેસ ૬

અગરજો આ બિમારીમાંથી દરદી સાજું થતું નથી, તો તેનાં ફેફસાંમાં સળો લાગુ પડેછે, અને સડેલા માંસનાં જેવી નકારી વાસ મારતી થુક મોંઢમાંથી પડેછે, અને બિમાર દિવસેદિવસ ગળાતો જાયછે. એવી વેળા ખખલતાં પાણીમાં થોડું “આઈલ આવ ટરપીનટાઇન,” અથવા “ફીઓસોટ” નાખીને તેનો બાફ બિમારને આપવો, અથવા ૨૦ મીનીમ “આઈલ આવ ટરપીનટાઇન,” અથવા ૨ મીનીમ “ફીઓસોટ,” આ બેમાંથી ગમેતે એક ગુંદરનાં પાણીમાં ભેળીને, દર ત્રણ કલાકે, મોટી ઉંમરનાં બિમારને પાવું. બચ્ચાંને ૨ થી ૫ ટીપાં “આઈલ આવ ટરપીનટાઇન,” ગુંદરનાં પાણીમાં મેળવીને પાવું.

છાતી ઉપરથી ફેફસાંમાંનાં લોહીનું પડવું.

(હીમોપ્ટીસીસ=Hæmoptysis.)

નીશાની.—આ બિમારીમાં ખાંસી આવેછે તેવેળા બલગમની સાથે ભેજાઇને ફિણનાંજીવું લોહી પડેછે. તે ઘણું કરીને રાતા રંગનું હોયછે, અને તે પડતીવેળા છાતીમાં ખખડાટ થાયછે, તથા છાતી ફુપેછે.

રાખખ.—છાતીઉપર વાગવાથી, દસ્તાનનું અથવા હરશનું લોહી એકદમ બંધ થવાથી, તથા ઘણુંકરીને અઇનો માઠો મરજ લાગુ પડવાથી છાતી ઉપરથી ફેફસાંમાંનું લોહી પડેછે.

ઇલાજો.—બિછાણમાં ચતું પડી રહેલું, તથા ૦૧૧ દ્રામ “લીકવીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ અરગટ,” દર ત્રણ કલાકે, પાણીમાં ભેળીને પીવું. આ ઇલાજ ઘણો સારોછે. નીચે જણાવેલા ઇલાજ કરવાથી પણ ગુણ થાયછે.

લીકવીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ અરગટ	દ્રામ	૨
ડાઇલ્યુટેડ સ્ક્રિપ્ચુરીક આસીડ	દ્રામ	૧
સીરપ	આઉંચ	૧
ટીંકચર આવ ડીજીટેલીસ	દ્રામ	૧ થી ૨
ગેલીક આસીડ	ગ્રેન	૨૦ થી ૪૦
પાણી	આઉંચ	૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઇન ગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

અગરજો ઉપર જણાવેલા ઇલાજોથી ગુણ નહી થાયતો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને પોણું વાઇન ગ્લાસ ભરી દર ત્રણ કલાકે પીવી.

ટીંકચર આવ ડીજીટેલીસ	દ્રામ	૧૧	આઇરોફોલ્ડ	મીનીમ	૪૦
મૉઇલ આવ ટરપીનટાઇન	દ્રામ	૨	સીરપ	દ્રામ	૪
એસેટીક સ્ક્રિપ્ચુરીક આસીડ	દ્રામ	૧	પાણી	આઉંચ	૫

અગરજો દરતાન એકદમ બંધ થવાથી, અથવા ખઇના રોગથી છાતી ઉપરથી જિરમાં લોહી પડે, તો ૦૧૧ દ્રામ “સૉલ્યુશન આવ પરનાઇટેટ આવ આયરન,” અથવા ૨૦ થી ૩૦ મીનીમ “ટીંકચર આવ હૅમામૅલીડીસ” પાણીમાં મેળવીને દર બે કલાકે મોટી ઉમરવાળાને પાવું. કોઇ વેળા ૧૦ ગ્રેન “કમપાઉંડ પાઉડર આવ ઇપીકાક્યુઆના” દર ત્રણ કલાકે મોટી ઉમરવાળા ખઇવાલા બિમારને પાણીમાં ફકાડવાથી ગુણ થાયછે. અથવા ૦૧૧ દ્રામ “ટીંકચર આવ મેટ્રીકો” તથા “ટીંકચર આવ અરગટ” એ બંધેને પાણીમાં મેળવીને દર ત્રણ કલાકે પાવું.

અગરજો હરશનુ લોહી એકદમ બંધ થવાથી, અથવા નબળાઇને લીધે, અથવા દિલના દરદથી, અથવા કોઇ બીજાં કારણથી છાતી ઉપરથી લોહી પડે તો ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ “ડાઇલ્યુટેડ ફૅસફૅરીક આસીડ,” પાણીમાં મેળવીને દહાડામાં ત્રણ વખત પાવું. અથવા ૧૧ થી ૩ ગ્રેન “પાઇરોગેલીક આસીડ” તથા ૬ ગ્રેન “અરગોટીન” એ બંધેને સીરપમાં મેળવી, તેની ૩ ગોળી કરીને, અક્કેકી ગોળી દહાડામાં ત્રણ વખત મોટી ઉમરના બિમારને પાણીમાં ગળાવવી. અગરજો છાતી ઉપરથી લોહી પડીને, તેમાં કુખાવો પણ થતો હોય તો, નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી મોટી ઉમરવાળાને પોણું વાઇન ગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

એસીટેટ આવ લેડ	ગ્રેન	૧૨
સૉલ્યુશન આવ હાઇડ્રોકોલોરેટ આવ મૉરફીન ..	દ્રામ	૨
એસેટીક આસીડ	દ્રામ	૧૧
પાણી	આઉંચ	૬

અગરજો દરદી ઘણો નબલો હોય, તો

એલમ	ગ્રેન ૪૦	પાણી	આઉંચ ૬
ગાઈલ્ડેડ મલકુરીક આસીડ. દ્રામ ૩ થી ૪		સીરપ	આઉંચ ૨
સબક્રેટ આવ મેગનીશીયા ..	દ્રામ ૧૬		

ઉપર લખેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી એક ચમચો ભરીને પાણીમાં મેળવી મોટી ઉમરના બિમારને દર બે કલાકે પાવી.

ઉપર લખેલી દવાથી ગુણ નહીં મળતો નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે દવાઓ મેળવી, તેની ચાર ગોળીઓ કરીને અકેક્રી ગોળી દર બે કલાકે મોટી ઉમરના બિમારને પાણીમાં ગળાવવી.

સબક્રેટ આવ ક્રોપર	ગ્રેન ૧ થી ૨
સબક્રેટ આવ આયરન	ગ્રેન ૮
એક્રમુક્રેટ આવ હિનમન	ગ્રેન ૬

રબરની કોથલીમાં બરફ ભરીને ઘણું કલાકસુધી તે છાતી ઉપર મુકવી, બરફનાં ગ્રીણું કટકા કરીને તે ગળવા, તથા સાફ ઝાડો લાવવામાટે ૩ દ્રામ “સીડલીટઝ પાઉડર,” બરફસાથે લેવો, અથવા “મૉરફીયા” ની ટાંકણી સુસવી, જ્યથી ખાંસી નરત પડશે; હાથ તથા પગઉપર રૂમાલ અથવા રોસ બાંધવી. કશાથી ફાયદો નહીં થાયતો “કલોરોફોર્મ” માં ક્લાનેલનો કટકા બોલીને, છાતીમાં કુખાવો થતો હોય, ત્યાં ત્રણ મીનીટ મુકવું, અને તે ઉપર “અઈલ સીલક” બાંધવું.

દાડમની છાવનો બુદા દ્રામ ૨—હિરાદાખણ દ્રામ ૨—આવળનો ચુંદર દ્રામ ૧—અગ્રાણનો બુદા ગ્રેન ૮.

આ સઘળાને મેળવીને, ૧૫ થી ૩૦ ગ્રેનજેટલું, દહાડામાં ત્રણવાર, પાણી સાથે ફાકવું. એવા બિમારે જોરથી ખાંસી કરવી નહીં, ખોરાક ઠંડો આપ/સ વાલો લેવો, ચાહે, કાફી પીવી નહીં તથા ચતું સુઈ રહેવું.

અ ઈ.

(કનઝમ્પશન, આંર ઠાઈસીસ=Consumption, or Phthisis.)

(તીકણ તથા જીનો=Acute and Chronic.)

નીશાની.—પેટેલા તબક્કામાં ઘણું દહાડાસુધી ખાંસી ચાલુ રેહીને થોડા વખતપછી પેટેલે થુકજવો નિતરો બલગમ પડ્યા કરેછે, અને આ પ્રમાણે ચાલુ રેહીને પછવાડેથી અર્ધ પર્ડ પડેછે. અગરજો પાણીનાં વાસણમાં બિમાર થુકે, અને પાણીમાં બલગમ નિચ્ચે બેસી જાય, તો જાણવું કે તે પર્ડે. પર્ડ પડવાનું કારણ એછે, કે જણું રાઈજવા દાણાંઓ ફેફસાંમાં બાંધાયછે, અને તે પાકેછે, જ્યથી તેમાંથી ફેફસાંના ભાગ અવાઈને તેમાં આઠાં પડે. કોઈકાઈ વેળા છાતી ઉપરથી લોહી પડેછે. અગરજો થુક પાણીઉપર તરયા કરે, તો જાણવું કે તે માત્ર

* આ ટાંકણીઓ કોઈપણ જાહેર દવાખાનામાંથી તૈયાર લેવાતી મળેછે.

બલગમ છે. બીજા તબક્કામાં નાડી બીનીટની ૧૨૦ સુધી ઉતાવળી ચાલે છે, ચામડી સુકી અને ગરમ, તથા આંખો ચળકતી રહે છે, ગાલો ઉપર ગુલાબી રંગ જણાય છે, છાતીમાં ફુખાવો, તથા પેટમાં ચુંથારો થાય છે. સાંઝનાં થંડી વાગી આવે છે, અને મોડી રાત્રે અથવા સવારનાં પોહારમાં ઘણો પરશોવો છુટે છે. ત્રીજા તબક્કામાં હાથમાં અને પગનાં તળિયાંમાં રાતદહાડો અગન બળ્યા કરે છે, બિમારીની શુદ્ધિમાં આડો કબજ રહે છે, પણ જમજમ તેનું જોર વધે છે, તેમતેમ આડો છુટી જાય છે, અને પરશોવો પણ અતિશય પડે છે; આખું શરીર તવાઈ જાય છે, અને બિમાર રીબીરીબીને મરણ પામે છે.

રાખબ.—આ ભયંકાર બિમારી થવાનાં ઘણાં કારણો હોય છે. તેમાંનું સર્વેથી મુખ્ય કારણ એ છે, જે એ બિમારી આવે ઉતરતી છે. અગરજો માઆપને એ બિમારી થઈ હોય, તો ઘણુંકરીને એ બિમારી થવાપછી જનમેલાં બાળકોને પણ તે મોટપણે લાગુ પડે છે. વળી જે કોઈપણ કારણથી નબળાઈ થઈ હોય, જીવીકે પિસાબમાં સાકર જવાથી, લાંબા દહાડાનો નહારી જાતનો તાવ શરીરમાં દાખલ થવાથી, વારંવાર પાકાં નિકળવાથી, સફરા આગળ ભરનીગર થઈને તેમાંથી રાતદહાડો રસી વેહેવાથી, ઉંડાં ઘરો થવાથી, હાડકાંમાં સળો પડવાથી, શ્વાસ લેવાની નળીની બારીમાં ચાકાં પડવાથી, ઘણુંસુધી ખાંસી થવાથી, ઇત્યાદિ, તો તેવી નબળી અવસ્થામાં પણ આ બિમારી લાગુ પડે છે. ઘણાં કારીગરો, કે જ્યો ધાતુ, કાચ, પથ્થર, વગેરેનું કામ કરે છે, તેઓનાં શ્વાસમાં એવી વસ્તુઓથી ઝીણી કગરસો વારંવાર ગયાથી આ બિમારી ઉતાવળી લાગુ પડે છે. બચ્ચાંઓને પચતો અને પુરતો ખોરાક નહીં મળવાથી, અને ભિની તથા ગલીચ જગ્યામાં રહેવાથી તેઓ જ્યારે વયે પુગે છે, ત્યારે પણ આ બિમારી તેમને લાગુ પડે છે. ઘણુંકો ધારે છે, કે આ બિમારી તદ્દન સાજી થતી નથી, પણ તે વિચાર ભુલભરેલો છે. અગરજો શુદ્ધિમાં તેની ઘટતી દવા કીધી હોય, તો તે સાજી થાય છે.

એનો ઇલાજ કરતીવેળા નીચે જણાવેલી ચાર બાબતો ઉપર ધ્યાન આપવું જોઈયે છે.

૧ જી.—જે કારણથી ખાંસી થઈ હોય, તે કારણ શોધી કાઢાડવું, અને તેનો ઇલાજ કરવો, કે જોથી ખાંસી નરમ પડે, અથવા તદ્દન જતી રહે.

૨ જી.—બિમારને શરીરની નબળાઈ નહીં થાય, અને જે શક્તિ શરીરમાં હોય, તે ઓછી નહીં થાય તેની સંભાળ રાખવી.

૩ જી.—ફેફસાંમાં આવે રીતના :—જે શુદ્ધિનક જીવદારો થઈને ઝીણા દાણાં બંધાય છે, તેથી તેના કેટલોક ભાગ કડાણ થઈ જવાથી શ્વાસ બરાબર ચાલતો નથી, અને ત્યારપછી તે દાણાં કુટીને ફેફસાંમાં ખાડા પડે છે, અને તેમાંથી પડું વેહે છે, તથા આપ્રમાણે થોડુંથોડું વેહેતાં ફેફસું ખવાઈ જાય છે, માટે આ દાણાંઓનો શુદ્ધિમાંથી જ ઇલાજ કરવો.

૪ જી.—અગરજો બિમારને આ બિમારીથી પુકળ આડો તથા પરશોવો થતો હોય, તો તે બંધ કરવો.

ઇલાજો.—ઉપલી ચાર બાબતોના ઇલાજો નીચેપ્રમાણે કરવા.

૧ લું.—અગરજે પાઠું, સફરાઆગળ ભરનીગર, તાવ, હાડકાનો સજો, વગેરે કારણોનેલીધે નબળાઇ થવાથી નકારી જાતની બલગમી ખાંસી લાગુ પડી હોય, તો તેનાં ઘટતા ઇલાજો કરવા. ઘણીવેળા ગળાંની બારીઆગળ ચાઠું પડવાથી ગળું ખખડીને ખાંસી ઘણાં દહાડાસુધી રહેછે, જે તેમ થાય, તો ૦ા દ્રામ “નાઇટ્રેટ આવ સીલવર,” અને ૧ આઉંસ સોજી પાણી, આ બંધેને મેળવીને, ગળાંનીમાંહે પિચ્છવડે લગાડવું. અને ખાંસી નરમ પડે એટલામાંટે શરૂઆતમાં એટલે કે તીક્ષણ અર્ધમાં, “ગ્લેસજો” નો ડાકટર મેકેલ અન્ડરસન નીચે લખવા પ્રમાણે ઇલાજો સુચવેછે જેથી ઘણી વખત દરદીને તદ્દન સાજું થાયછે. દરદીને દર કલાકે થોડુંથોડું પચે એટલું કુદ પીધામાં આપવું, અથવા સુપ આપવો, અને ચોવીસ કલાકમાં, ૪ થી ૬ આઉંસ જેટલો ઉંચાંમાંના બાંડી થોડે થોડે વખતે પાણી સાથ પાવો. પસીનો ઘણો પડતો હોયતો, $\frac{1}{100}$ ગ્રેન “સલ્ફેટ આવ એટ્રોપીયા” તથા ૨૦ મીનીન પાણી એ બંધેને મેળવીને, તે, ખભાંની ચામડીનાં પીચકારીથી દાખલ કરવું. શક્તિ માટે નીચે લખેલી દવા બનાવીને, તેમાંથી અઝેકો અમ્ચો ભરીને દહાડામાં ત્રણ વખત પાવી.

કલોરાઇડ આવ એમોનિયમ	દ્રામ	૧
સીરપ આવ સ્કુઇન.....	દ્રામ	૩
ઇનફુઝન આવ સેન્નિગા	આઉંસ	૬

અગરજે તાવ રાત દહાડો શરીરમાં રહેતી હોય અને નરમ નહી પડતી હોયતો, ઉપર લખેલી દવા બંધ કરીને નીચે જણાયા પ્રમાણે ૩૦ ગોળીઓ બનાવીને અઝેકો ગોળી દર છ કલાકે પાણીમાં ગળાવવી, અને તાવની ગરમી નરમ પડે ત્યાંવેર થોડા દહાડા ચાલુ રાખવી.

કલોરાઇડ આવ એમોનિયમ..	દ્રામ	૦ા	ડીજીટલીસ લીક્નો બુકો	ગ્રેન	૧૫
ઓપીયમ	ગ્રેન	૧૦	સ્કુઇનનો બુકો	ગ્રેન	૧૫

તથા ૦ા દ્રામ “સીરપ આવ આઇયોડાઇડ આવ આયરન,” પાણીમાં મેળવીને સવાર સાંજ પાવું.

નીચે જણાવેલી દવાઓ હેમણાંનાં કરતાં આગળ ઘણી વપરાતી હતી, માટે તે પણ અનુભાવવાની ભલામણ કર્યામાં આવેછે, કારણ કે તેઓથી ઘણો ગુણ થતો જણાયોછે.

સીરપ આવ ટૉલુ.....	દ્રામ	૪	ડીક્યરઆવ હેમજૉક..	દ્રામ	૧ થી ૨
ડીક્યર આવ મેમ્બ્રન	દ્રામ	૨	ઓક્સીમેલ આવ સ્કુઇન.	દ્રામ	૧ા
ક્રોપેલા.....	દ્રામ	૨	પાણી.....	આઉંસ	૬
ગમ એકેશીયા.....	દ્રામ	૨			

ઉપર જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઇન ગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે દહાડામાં ચાર પાવું.

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે સવારસાંજ પાવી.

આઈસિંગ-૩ મોંસ આર્ડેસ ૧—માર્શ મેલો આર્ડેસ ૦૧—એકસ્ટ્રેક્ટ આવ લીકરીસ દ્રામ ૨—સાકર દ્રામ ૪—અખલતુ પાણી આર્ડેસ ૬.

અગરને છાતીમાં ફાપાવો થતો હોય, અને બલગમબી છુટથી પડતો નહીં હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

એસિટ ઓવ મોરશીયા ટ્રેન ૧—ક્લોરેટ ઓવ પોટાશ દ્રામ ૧—ગમ એકેશીયા દ્રામ ૨—સ્પીરીટ ઓવ ક્લોરોફોર્મ દ્રામ ૧—કમપાઈંડ ટીકચર ઓવ બેનઝોઇન દ્રામ ૨—વાઈન ઓવ ઈપીકાકુઆના દ્રામ ૧—પાણી આર્ડેસ ૬.

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓને ઉકાળીને, તેનાં છ ભાગો કરી, અકેકો ભાગ, દહાડામાં ત્રણવાર પીવો, અને તે બે દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી.

સાખરસિંગનો બુકો તોલા ૨૧—ગુંદર તોલા ૨૧—સાકર તોલા ૫—પાણી ચેર ૦૧૧.

અગરને છાતીઉપરથી લોહી ઘણું પડતું હોય, તો ૦૧ થી ૧ દ્રામ “લીકવીડ એકસ્ટ્રેક્ટ ઓવ અરગટ,” પાણીમાં ભેળીને પાવું, અને જ્યાંસુધી લોહી બંધ થાય, ત્યાંસુધી દર ત્રણ કલાકે તેજપ્રભાણે પાપા કરવું, અને ૧૦ થી ૩૦ દીપાં “ક્લોરોફોર્મ,” અથવા ૨ દ્રામ “સલફ્યુરીક ઇઠર” સુંઘાડવું. અગરને ઝાડો કબજ રહે, તો $\frac{1}{3}$ થી ૦૧ ટ્રેન “પોંડોફીલીન,” અને ૫ ટ્રેન “કમપાઈંડ રુહબાઈ પીલ,” આ બંધેને મેળવીને, પાણીસાથે ગળાવવું.

ચેતવાણી.—પારાની દવા કદીપણ આપવી નહીં. તથા ખાંસી મટાડવામાંટે ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે ઈલાજો ઘણાં દહાડાસુધી ચાલુ રાખવા.

૨ જી—શરીરમાં સક્રિય રાખવામાંટે ભોંયસિંગતું તેલ પાવું.

અથવા

સીરપ ઓવ ટૉલુ..... દ્રામ	૬	આઈસિંગ ઓવ ક્લોઝ .. મીનીમ	૪
અથવા કોંડલીવર આઈલ..... આર્ડેસ	૨	ક્રીઓસોટ..... મીનીમ	૧૨
ગમ એકેશીયા..... દ્રામ	૨	શુગર	૩
સેનિમોન વોટર	આર્ડેસ ૨	પોંટ વાઈન	આર્ડેસ ૨

ઉપર જણાવેલી દવાઓ મેળવી, તેના છ ભાગ કરવા, અને અકેકો ભાગ સવાર સાંજ પાવો. એ દવાના મુખ્ય ગુણ “ક્રીઓસોટ”ના છે.

અથવા

કોંડલીવર આઈલ.....	અમત્યા ૨
બેનક્રીઓટીક ઇમલઝન	અમત્યા ૨
સીરપ ઓવ હાઈપો ફોસ્ફોરસ ઓવ લાઈમ.	અમત્યા ૨

આ સઘળાંને થોડાં દુધમાં ભેળીને, તેનાં બે ભાગો કરી, અકેકો ભાગ, સવારસાંજ પાવો, પણ તે પાવાની બે કલાકઆગમમ દુધ અથવા સેરવો પાવો, અને ત્યારપછી આ તેલની દવા પાવી, અગર જે “કોંડલીવર આઈલ”થી ઉછાલો

તથા ઉલટી થાયતો તે બંધ કરીને, નીચે લખેલી દવા બનાવીને તે પેટ ઉપર તથા છાતી ઉપર સવાર સાંજ મસલવી.

ક્રોડલીવર ઑઈલ	આઉંસ ૩૥
એન્ટિમોનિક સીરીટ આવ એમોનીયા.....	આઉંસ ૧
ટીકચર આવ એમોનીયમ.....	આઉંસ ૦૥
ઑઈલ આવ લેવેન્ડર	દ્રામ ૦૥

અને તેને બદલે, નીચે જણાવવા પ્રમાણે જે તે એક ઇલાજ કરવો, જેથી ખાંસીને કાયદો થશે એટલુજ નહીં, પણ બિમારને શક્તિ પણ આવશે.

હાઇપો ફોસ્ફોરસ આવ સોડા..	ગ્રેન ૧૫	ગ્રીમગ્રાનિ	દ્રામ ૧૥
હાઇપો ફોસ્ફોરસ આવ કૅલ્સીયમ.	ગ્રેન ૧૫	પાણી	આઉંસ ૪૥

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી યોગ્ય વાઇન-ગ્લાસ ભરીને દહાડામાં ત્રણ વખત પાવી. અથવા ૧૫ ગ્રેન “બોરેટ આવ એમોનીયમ” તથા ૧૥ ગ્રેન “ક્રોડીયા,” એ બંનેને મેળવીને ત્રણ પડીકાં કરવાં, અને અઝેકું પડીકું દહાડામાં ત્રણ વખત ઝોટી ઉતરના બિમારને પાણીમાં ફકાડવું.

અગરજો “ક્રોડલીવર ઑઈલ”ના ખરાબ વાસની દરદીને સુગ લાગીને, તેથી તે ઉલટી કરતો હોય, તો નીચે જણાવવા પ્રમાણે “ક્રોડલીવર ઑઈલ જૅલી” બનાવીને ચાર ભાગ કરીને અઝેકો ભાગ સવાર સાંજ ખાધામાં આપવી.

ક્રોડલીવર ઑઈલ	આઉંસ ૧	ગમ એક્ટ્રેશીયા	દ્રામ ૨
હની	આઉંસ ૦૥	આઇર્નિંગ ગ્રામ	દ્રામ ૧
સીરપ	આઉંસ ૧	આર્ચેન્જ-ફ્લાવર વૉટર	દ્રામ ૧

પેહેલાં “આઇર્નિંગ ગ્લાસ”ને, અરથો ભાગ “આર્ચેન્જ-ફ્લાવર વૉટર” સાથે ગરમ કરો ને બાકોતી ચીજોને ગરમ ખલમાં નાખી, સગલું સાથે મેલવો.

અથવા ૧ ચમચી “સીરપ આવ લેક્ટો ફોસ્ફેટ આવ લાઇમ,” દહાડામાં ત્રણવાર, પાણીમાં ભેળીને પાવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ કુદમાં ભેળીને તે સવાર સાંજ પાવી.

ટીકચર આવ આઇયોડાઇન	મીનીમ ૧૦
ફોસ્ફેટ આવ આયરન.....	ગ્રેન ૫
ક્રોડલીવર ઑઈલ	ચમચો ૧

અગરજો મગરનાં તેલથી ઝાડો આવે, તો તે પાવું બંધ કરવું, અને નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ચાર પડીકાં કરી, અઝેકું પડીકું, દર ત્રણ કલાકે ફકાડવું.

સેફ્ટેડ કારબોનિટ આવ આયરન. ગ્રેન ૩૦	રૂહબાઈનો બુકો.....	ગ્રેન ૧
ફોસ્ફેટ આવ સોડા.....	દ્રામ ૧	જીન્જરનો બુકો
		ગ્રેન ૧

અથવા ૧ શેર મોટાં પાકાં ગુંદા, જેને લથુરા પણ કહેછે, તેનો રસ કાઢાડીને તે ગરમ કરી સાકરસાથે સવારસાંજ બે તોલા આપવો. અગરજો મગરનું તેલ નહીં

સડવું હોય, તો શક્તિનેમાંટે ૨ ચમચી “ગ્લીસરાઈન” તેલ, કુધમાં પાવું, અથવા ૧૦ ટીપાં “ટીકચર આવ સ્ટીલ,” પાણીમાં નાખીને સવારસાંઝ પાવાં, તથા ખાણું આધાપછી ૧ થી ૨ ચમચા “પેપસીન વાઈન” પાવો, અથવા

ડાલ્યુટેડ હાઇડ્રોક્લોરીક આસીડ..... મીનીમ ૨૦
મનફેટ આવ કુધનીયા ટ્રેન ૬
પાણી..... આઉંચ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવું; છાતીઉપર “ટીકચર આવ આઈયોડાઈન” લગાડવું, રાઈ મુકવી, હલકું “બ્લીસ્ટર” મુકવું, અથવા “સ્ટીકીંગ પ્લાસ્ટર” મારવું, અથવા

બરગન્ડી પીચ..... આઉંચ ૦|||
ગાલ્લેનિન..... આઉંચ ૦|||
આંધીવ આંધિ..... આઉંચ ૦|||

આ સઘળાંને મેળવીને તે આમડાંઉપર ચોપડી છાતીઉપર મુકવું, અથવા ૧ દ્રામ જ્વાલગોટાનું તેલ, અને ૬ દ્રામ “આંધીવ આંધલ,” આ બંધેને મેળવીને તે છાતીઉપર મસળવું, અને જો છાતી રાતી થાય, અને તેઉપર ઝીણું ઝીણું “બ્લીસ્ટર” નાંજવા દાણું દેખાય, તો વધારે મસળવું નહી, પણ હાથમાંની શોષપ્રમાણે સર્વેથી સરસ ધલાજ તો એછે કે, રૂતુનાં સમયપ્રમાણે થંડાં અથવા કુકાં પાણીમાં થોડું “ડાઇલ્યુટેડ નાઇટ્રીક આસીડ,” અથવા “ડાઇલ્યુટેડ સલ્ફ્યુરીક આસીડ” નાખીને તેમાં વાદળું બોળી તે છાતી, ખભાં, તથા હાથો ઉપર સવારસાંઝ ફેરવવું, અને તરત નુંછી નાખવું, અથવા છાતીઉપર બરફ મુકવું. ઉપલા બાહારનાં ધલાજોથી જો ગુણુ નથી થતો, તો બરફ મુકવાથી ઘણો ગુણુ થાયછે.

બિમારે ઘણો શક્તિવાળો ખોરાક લેવો, જોવોકે “મટન ચાંપ,” કાચાં ઇંડાં, સેરવો, ત્રિફાલગરની કાફી, વગેરે. “ચંપીન,” “બીર,” વગેરે દારૂ પીવો નહી, પણ “વીહીસ્કી” અથવા “રમ” પીવો. વાસી પાંઉ ખાવું, સાકર ખાવી નહી, મોંહમાં જોડીમધનાં શીરાની ટાંકણી રાખવી, દરરોજ થાક નહી ચઢેએટલી મધ્યમ સર ઘોડાઉપર, અથવા ગાડીમાં, અથવા પગે ચાલીને કસરત કરવી, દરીઆની ખારી હવા ખાવી, અને જો બને, તો દરીઆની લાંબી મુસાફરી કરવી. સારી હવાવાળી જગ્યામાં રહેવું, ઘણો અભ્યાસ કરવો નહી, અને સંસારભાગ તદન છોડી દેવો.

અમેરીકાખંડનાં “ન્યુયૉર્ક” શહેરનાં કેટલાંક જાણીતા તબીબો ગાયનું લોહી પાવાની ભલામણ કરેછે, અને તે જો કોઈ બિમારને સદેછે તો તેથી પુષ્કળ ગુણુ થાયછે, અથવાતો કાચુ ગોસ આધામાં આપવું.

૩ જી.—ઝીણું નકારી જાતનાં દાણાઓ, કે જ્યાં ઇંડાંની સફેદીનાંજવી વસ્તુ આવેછે, તે ફેફસાંઉપર બંધાય, તો તેને અટકાવવાનો ધલાજ કરવો

અમળ્યનો છે. આ દાણાંઓ ધાણું કરીને કાંઈ કોહોવાટવાળી વસ્તુ લોહીમ ફર્પાથી ફેંકસાંઉપર એકઠા થાય છે, અને તેઓ ફેંકસાંને જડ નહીં કરે, તેમાંટે સર્વેથી સરસ ઇલાજ સોમલ છે. ગામઠી વૈદ્યો દવામાં સોમલ આ બિમારી ઉપર વારંવાર આપે છે, અને તેનો ગુણ ઘણો જણાયલો છે. અંગ્રેજ ડાક્ટરો સોમલ આપવામાંટે “આરસેનીએટ આવ આયરન” અથવા “આરસેનીએટ આવ સોડા” વાપરે છે. ૧ ગ્રેન “આરસેનીએટ આવ આયરન,” અથવા ૧ ગ્રેન “આરસેનીએટ આવ સોડા”માં, ૧ ટ્રાન્ક “એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ જનશીયન” સારીપદે બરાબર મેળવીને, તેની વીસ ગોળીઓ કરી, અકેકી ગોળી, દહાડામાં ત્રણવાર ગળાવવી. આ ગોળીઓ બેધડક એક મહીનો સુધી ચાલુ રાખવી, અને ત્યારપછી તેના ઘણો ગુણ જણાશે, અને ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેનાં હુલકી જતનાં દાણાંઓ ફેંકસાંઉપર બંધાતા અટકશે, અને ફેંકસાંને વધારે મગાડશે નહીં, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી, અને તે ઘણાં દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી, એથી પણ ગુણ થાય છે.

કારબોલીક આસીડ ગ્રેન ૨ | ગમ એક્સ્ટ્રેક્શન ટ્રાન્ક ૨
એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ લીકોરીસ... ગ્રેન ૪૦ | પાણી આઉન્સ ૪

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની દશ ગોળીઓ બનાવી, બે ગોળીઓ, દહાડામાં ત્રણવાર ગળાવવી. આ ગોળીઓ ઘણાં દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી.

ક્રીઓસોટ માન્નિમ ૮
ગમ એક્સ્ટ્રેક્શન ગ્રેન ૧૨
એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ લીકોરીસ ગ્રેન ૧૦

અથવા ૨૦ ટીપાં “સલ્ફ્યુરસ આસીડ,” પાણીમાં નાખીને, દહાડામાં ત્રણવાર પાવાં. અથવા ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન “બેનઝોએટ આવ સોડા” દર ત્રણ કલાકે મોટી ઉમરવાલાને પાણીમાં ફકાડવું. આણું આધાપછી કોયલાના થોડો ભુકો ફકાડવો, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, દહાડામાં ત્રણવાર પાવી, અને જો તાવ અવતો બંધ થાય, તો તે વધારે પાવી નહીં.

સેલીસીલીક આસીડ ગ્રેન ૪૦
સૉલ્યુશન આવ એસીટ આવ એમાનીયા. આઉન્સ ૧
પાણી આઉન્સ ૫

“આઇયોડાઇન” રકાબીમાં સળગાવીને તેનો ધુંઓ, અથવા “આઇઇલ આવ પેપરમીન્ટ” અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેનો બાફ દરરોજ સ્વાસમાં લેવાડવો.

કારબોલીક આસીડ ગ્રેન ૨૦—ફેક્ટીફાઇડ સ્પીરીટ ટ્રાન્ક ૨—ટીકચર આવ આઇયોડાઇન ટ્રાન્ક ૧—ખપ્પતળું પાણી આઉન્સ ૧.

ફેટલાક ડાક્ટરો, “ક્રીઓસોટ” અથવા “કારબોલીક આસીડ” અથવા “આઇઇલ આવ ટરપીનટાઇન” ઘટતા વજનમાં ખપ્પલતાં પાણીમાં નાખીને સ્વાસ લેવાના યંત્રની મારફતે તેનો બાફ લેવાની ભલામણ કરે છે.

વળી કેટલાક ડાકટરો નીચે લખવા પ્રમાણે દવાઓની સરખે ભાગે મેળવણી કરીને તેમાંથી ૧૦ થી ૧૫ મીનીમ “અન્ટીસેપ્ટીક રેસપીરેટર્સ” નામના ધાંકનેા જે મ્હોટાં દવાખાનાઓમાંથી વેચાંતા મલેછે, તેની ઉપર છાંતીને મ્હોડા તથા નાક આગલ બાંધવાની ભલામણ કરેછે.

ટેરીબીન.
કારબોલીક આસીડ.
સીરીટ આવ ફ્લોરોફોર્મ. } સરખે ભાગે.

૪ થું.—અગરજે બિમારને ઝાડો ઘણો આવતો હોય, તો “ગેલીક આસીડ,” અફીણ, અને “બીસમક,” અથવા ચાક, અથવા “શુગરલેડ,” આ ત્રણેને મેળવીને તે આપવું.

અગરજે પરશેવો ઘણો પડતો હોય, તો

મલકેટ આવ એટ્રોપીયા..... ગ્રેન ૧ | પાણી (ગોખ્ખાં)..... દ્રામ ૨

આ બંધેને મેળવીને, તેમાંથી એક ટીપું પિત્તકારીવડે ખભાંઆગળની ચામડીમાં દાખલ કરવું, અથવા

મલકેટ આવ એટ્રોપીયા..... ગ્રેન ૧ | એકમલકેટ આવ બેનઝીયન.. ગ્રેન ૬૦

આ બંધેને મેળવીને, તેની હુંસી ગોળીઓ બનાવી, અફેક્ટી ગોળી, જ્યાં સુધી પરશેવો પડતો બંધ થાય, ત્યાંસુધી દર રાત્રે સુતીવેળા પાણીસાથે ગળાવવી. અથવા નીચે લખેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી મોટી ઉમરવાળાને ૫ મીનીમ, પાણીમાં મેળવીને દર ચારથી છ કલાકે, પાવું.

મલકેટ આવ એટ્રોપીયા ગ્રેન ૧ | એશમેટ્રીક મલકુરીક આસીડ. દ્રામ ૨
મલકેટ આવ મોરફાયા ગ્રેન ૮ | પેપરમીન્ટ વૉટર... સ્થગું મળી આઉંમ ૧

ચેતવણી.—“સલકેટ આવ એટ્રોપીયા” દવા અતિશય ઝેરીછે, માટે તે વાપરવાઅગાઉ ડાકટરની સલાહ પુછવી.

કોઇવેળા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, સવારસાંઝ તે સઘળી પાવાથી પરશેવો બંધ થાયછે.

એશમેટ્રીક મલકુરીક આસીડ..... મીનીમ ૧૦ થી ૩૦

એસિટ્રીટ આવ મોરફાયા..... ગ્રેન ૧

પાણી આઉંમ ૧૧

કોઇવેળા ૧૦ મીનીમ “ડાઇલ્યુટેડ નાઇટ્રીક આસીડ,” અથવા ૧૦ થી ૨૦ મીનીમ “ડાઇલ્યુટેડ ફ્રાંસફરીક આસીડ,” પાણીમાં ભેળીને પાવાથી પણ પરશેવો બંધ થાયછે. કોઇ વેળા નીચે જણાવ્યા પ્રમાણેના ઇલાજથી પણ ઘણો શુભ કરેછે.

પરશેવો ઘણો પડતો હોય, તો તે પડવાની અરથો કલાક અગાઉ ૨૦ થી ૩૦ ગ્રેન “અરગટ” નો ભુકો, અથવા ૨ થી ૩ ગ્રેન “અરગોટીન” પાણીમાં

ફકાડવું, અથવા ૦ા થી ૧ ગ્રેન “અરગોટીન” તથા ૧૦ મીનીમ પાણી, એ બંધને મેળવીને, તે પીચકારીથી ખભાની ચામડીમાં દાખલ કરવું; અથવા ૯ ગ્રેન “અૉકસાઇડ આવ ઝીંક,” તથા ૬ ગ્રેન “એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ હેમલૉક” એ બેને મેળવીને તેની ત્રણ ગોળીઓ કરીને, અક્કેકી ગોળી દહાડામાં ત્રણ વખત ગળાવવી. અગરજો પરશેવાની સાથે પુષ્કળ ઝાડો પણ થતો હોય તો ૫ ગ્રેન “ડોવરસ પાઉડર,” દહાડામાં ત્રણ વખત મોટી ઉમરના બિમારને પાણીમાં ફકાડવું; અથવા ૫ થી ૧૦ ગ્રેન “અંગેરીક,” અથવા ૦ા ગ્રેન “એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ બેલેડોના” તથા ૪ ગ્રેન “અૉકસાઇડ આવ ઝીંક” એ બંધને મેળવી એક ગોળી કરીને સુતી વેળા ગળાવવી. છાતી તથા પેટ ઉપર ૨ થી ૪ દ્રામ નેટલું “ટીંકચર આવ બેલેડોના” મસલવું.

આ બિમારીની શુરુઆતમાંથીજ બિમારે દરીઆની મુસાફરી કરવી, અને ઘણી સુકી તથા ગરમ જગ્યામાં જઈ રહેવું. છેલ્લી શોષપ્રભાણે એવું જણાયુંછે, કે ઇટાલી દેશમાં “સૉલફાટારા” (Solfataras) નામના એક બળતો પાહાડછે, જેમાંહેથી ગંધક અને સોમલ બાહાર નિકળેછે, અને તેઓની પુષ્કળ ઝીણી ફગારસો આસપાસની જગ્યાની હવામાં પંથરાઈ જાયછે, અને ત્યાંનાં ડાકટરોનાં મતપ્રમાણે, જે આ પાહાડ આગળ ખંધની બિમારીથી પીડાતા બિમારને હવા ફેરફાર કરવાને લઈ જવામાં આવે, તો તેનાં શ્વાસમાં ઉપર જણાવેલી સોમલથી ભરેલી હવા જવાથી તે તદ્દન સાજું થાયછે. આરીતે સાજાં થયેલાં પુષ્કળ બિમારોનાં દાખલા જણાયલાછે, એટલામાંટે આ નકારી બિમારીથી પીડાતાં માણસો, જેઓ ત્યાં જવાને શક્તિવાન હોય, તેઓએ ત્યાં જઈને થોડા મહિના રહેવાથી પોતાને ઘણો ગુણુ કરી શકેછે. વળી “જીનીવા” શહેરને ડાકટર લૉમબર્ડના મત પ્રમાણે, દરીઆની સપાટીથી પાંચ હજાર ફીટ ઉંચે રહેનારાઓને એ દરદ બીલકુલ થતું નથી, એટલુંજ નહીં પણ જે એવા દરદીઓ એવી ઉંચી જગ્યાએ જઈ રહેછે, તો વગર દવાએ તેઓને સાજું થાયછે. એટલા ઉપરથી જેઓથી બની શકતું હોય, તેઓને Moritz, Lamaden in Switzerland, Upper Egypt, Nice in Europe, Madeira, Algiero, જગ્યાઓ ઉપર જઈ રહેવું. અથવા તો, આ દેશમાં માહાબ્લેશ્વર, માથેરાન, અથવા ગીરનાર તથા નીલગરીની પાહાડી ટેકડીઓ ઉપર, ગરમીના દીવશમાં, હવા ખાવા જવું.

આ બિમારીમાં ગામઠી વૈદ્યો નીચે જણાવેલા ધલાળે કરવાને ફરમાવેછે. અદુસાનાં મૂળીયાં (ખાખરાં કરીને) દ્રામ ૬—ગુલવેલના બુકો દ્રામ ૬—પાણી આઉંસ ૬.

આ સઘળાંને ઉકાળવું, અને આસરે ૩ આઉંસનેટલું બાકી રહે, કે થંડું પાડીને ગાળી ફાહાડવું, અને તેમાંથી ૧ આઉંસનેટલું, દહાડામાં ત્રણવાર પાવું, અથવા

ભાંયરિગનીનાં મૂળીયાંના બુકો દ્રામ ૪—અદુસાનાં પાંદડાં દ્રામ ૪—પાણી આઉંસ ૮.

આ સઘળાંને ઉકાળવું અને આસરે ૬ આઉંસનેટલું રહે, કે થંડું પાડીને તેમાંથી ૨ આઉંસનેટલું, દહાડામાં ત્રણવાર પાવું.

અગરજે ખઈસાથે ઠાંસો પણ ઘણો જોરમાં થતો હોય, અને તેથી બિમારને ઘણી અકળવિકળ થતી હોય, તો શરબતી ઝોફો પાવાથી ઘણો ગુણ થાયછે. આ ઝોફો બનાવવાની રીત નીચે પ્રમાણેછે.

ઝોફો દ્રામ ૧૦—ખસખસ દ્રામ ૧૦—ધાણા દ્રામ ૧૦—અનીસુન દ્રામ ૧૦—
તુખમે ખતમી દ્રામ ૧૦—જેઠીમધ દ્રામ ૬—ઉભાખ નંગ ૧૦૦—સીપસતાન નંગ ૧૦૦—
ખખલતું પાણી આઉંસ ૮૦.

આ સઘળાંને આસરે બાર કલાકસુધી ભિંજવી રાખવું, અને ત્યારપછી ઉકાળવું, અને પાણી આસરે અર્ધું બળી જાય, કે થંડું પાડી તેમાં ૨ રતલ સાકર નાખીને શીરોજીવો બનાવવો. આ શરબતમાંથી ૦ા થી ૧ આઉંસ, પાણીસાથે મેળવીને, દહાડામાં ત્રણવાર પાવું.

દિલનું દરદ.

(એનજાઈના પેક્ટોરીસ=Angina Pectoris.)

નીશાની.—આ એક જાતનું છાતીમાંહેલાં દિલનું દરદછે. છાતીની ડાબી બાજુ, કે જ્યાં દિલ હોયછે, તેમાં એકાએક આંકડું આવીને, ત્યાં અતિશય દરદ થાયછે, કોઈવેળા છાતી માંહેથી બળતી હોય, અથવા કોઈ ઘણું જોરથી તે દાબવું હોય એવી જાતનું દરદ થાયછે. આ દરદ બિમારને એટલું તો જોરમાં થાયછે, કે તે ગુંગલાઈને મરી જશે એમ તેને લાગેછે. વારંવાર છાતીનીવચ્ચેથી દુખાવો શુરૂ થઈ, તે બોચી, પિંક, અથવા ડાબાં ખભાંસુધી આવેછે. આપ્રમાણે દુખાવો થઈ આવ્યાનીવેળા નાડી ધીમી, અને નબળી હોયછે, શ્વાસ દુકો અને ઉતાવળો ચાલેછે, મોહોડું ફિક્કું તથા આતુર હોયછે, શરીરની આમડી થંડી અને પરશેવાથી ભિની હોયછે, પણબિમાર પોતાની શુદ્ધીમાં હોયછે. આ જાતનો દુખાવો ઘણુંકરીને બે મીનીટ સુધી રેહેછે, અને ત્યારપછી જાણે કશું થયુંજ નહીં હોય એમ બિમાર ફરતોહરતો રેહેછે. કોઈવેળા આ દુખાવો બેથી ત્રણ મીનીટનેબદલે અર્ધાંથી પોણા કલાકસુધી ચાલુ રેહેછે. વળી એ કોઈપણ વેળા થઈ આવેછે, પછી ગમેતો બિમાર ઉંઘાયલો હોય, અથવા કામકાજમાં રોકાયલોહોય, તોયે તે થઈ આવેછે.

આ દરદ ઘણું ભયંકર છે, અને થોડો વખત વિત્યાક્રિડે પાછું થાયછે, અને તેથી બિમાર તરત મરણ પામેછે. અગરજે તેવેળા તે બંચી જાયછે, તોયપણ વખત જતાં ઘણુંકરીને એજ દરદથી તેના અંત આવેછે. આ દરદ સ્ત્રીકરતાં પુરૂષમાં વધારે સાધારણ હોયછે.

સખખ.—દિલમાં ચરબી બંધાયથી, અથવા દિલનેલગતી ધોરી નેસોનાં પદ્ડાઓમાં ચુનાનાંજેવી કઠણ વસ્તુ બંધાયથી આ દરદ થાયછે. કેટલીકવેળા અમકથી પીડાતાં બિમારને પણ એવીરીતનો છાતીમાં દુખાવો થઈ આવેછે.

ઈલાજ ૧ લો.—જેવેળા ઉપર જણાયાપ્રમાણે નહીં ખમી શકાયએવો જોરમાં કુખાવો છાતીમાં થઈ આવે, તેવેળા સર્વેથી સરસ ઉપાય તો એજ છે કે ૪ મીનીમ “આઈલ આવ એમબર,” પોણું વાઈનગ્લાસ પાણીમાં ભેળીને, દર અર્ધાથી એક કલાકે, જેમ અગત્ય જણાય, તેમ પાવું.

ઈલાજ ૨ જો.—૨ થી ૪ મીનીમ “નાઇટ્રાઇટ આવ એમાઇલ,” રૂમાલ ઉપર નાખીને બિમારને સુંઘાડવાં, અને જે તેની આંખો રાતી થયેલી જણાય, અને જરાજરા ડંધ આવવા માંડે, તો તે સુંઘાડવું બંધ કરવું. ઘણા માતેલાં માણસને આએ દવા સુંઘવા દેવી નહીં.

ચેતવણી.—આ દવા ઘણી ઝેરી છે, માંડે તે સંભાળથી વાપરવી.

ઈલાજ ૩ જો.—કારબોનેટ આવ એમોનીયા ગ્રેન ૩૦—સ્પીરીટ આવ હોરશાફર્મ દ્રામ ૧૦—સલ્ફ્યુરીક ઇટર દ્રામ ૧—ટીકચર આવ બેલેડોના મીનીમ ૨૦—ટીકચર આવ કેનેરીડીસ મીનીમ ૩૦—પાણી આઉંસ ૬.

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર એકથી બે કલાકે પાવું.

ઈલાજ ૪ થો.—નીચે લખેલી દવાઓમાંથી જેતે એક દવા પાણીમાં મેળવીને પાવી. ૧૦ થી ૨૦ મીનીમ “ટીકચર આવ ડીજીટેલીસ,” અથવા ૧૦ થી ૨૦ મીનીમ “ટીકચર આવ બેલેડોના,” અથવા ૦૦૦ દ્રામ “ટીકચર આવ વેલીરીઅન,” તથા ૦૦૦ દ્રામ “સલ્ફ્યુરીક ઇટર” અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની ૩૦ ગોળીઓ કરવી, અને બધે ગોળી દહાડામાં ત્રણ વખત ગળાવવી.

સલ્ફેટ આવ કુઈનીયા .. ગ્રેન ૩૦	એકસ્ટ્રેક્ટ આવ હૉપ દ્રામ ૨૦
આરસેનીઅસ આસીડ .. ગ્રેન ૦૦	

ઈલાજ ૫ મો.—સલ્ફ્યુરેટ એન્ડ્રીમની ગ્રેન ૩
 રીડ્યુસ આવરન ગ્રેન ૬
 સલ્ફેટ આવ કુઈનીયા ગ્રેન ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની ત્રણ ગોળીઓ બનાવી, અકેકી ગોળી દહાડામાં ત્રણ વખત ગળાવવી.

ઈલાજ ૬ ઠો.—કોલોશાફર્મ મીનીમ ૩૦
 એરેમેટીક સ્પીરીટ આવ એમોનીયા. મીનીમ ૩૦
 સલ્ફ્યુરીક ઇટર દ્રામ ૧
 ટીકચર આવ ઓપીયમ દ્રામ ૧
 ગમ એકેશીયા દ્રામ ૧
 પાણી આઉંસ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને પોણું વાઈન ગ્લાસ ભરી, દર ચાર કલાકે પાવી.

ઈલાજ ૭ મો.—આરસેનીકલ ઓલ્યુશન મીનીમ ૧૫
 પાણી આઉંસ ૩

આ બંધેને મેળવીને લીકર ગ્લાસ ભરી દહાડામાં ત્રણ વખત પાવું.

ઈલાજ ૮ મો.—ટીકચર આવ કેપ્સીકમ.....	દ્રામ	૧
સોલ્ડુશન આવ એમોનીયા..	દ્રામ	૦૧
હાઇમિલ.....	ગ્રેન	૩ થી ૧૨
રેક્ટીફાઇડ સ્પીરીટ	દ્રામ	૪
હાઇડ્રેટ આવ ક્લોરલ	દ્રામ	૧
પાણી	આઉન્સ	૧૨

આ સઘળાંને મેળવીને તેમાંથી વાઇન ગ્લાસ ભરીને દર બે કલાકે પાવું; તથા ઉપલી દવામાંથી પાણીનો ભાગ કાઢાડી નાખીને, તે છાતી ઉપર દીલની જગ્યા આગળ મસલવું, અથવાતો બેલેડોના “પ્લાસ્ટર” મુકવું.

અગરજો દુખાવો ઘણો જ થતો હોય, તો છાતીઉપર રાઇ મુકવી. “આઈલ આવ ટરપીનટાઇન”નો સેક કરવો, અથવા “લીનીમેન્ટ આવ બેલેડોના,” અને “કલોરોફોર્મ,” આ બંધેને સરખે ભાગે મેળવીને તે લગાડવું. દુખાવો થતો જંધ પડવાપછી તે ફરીથી નહીં થાય, એટલામાંટે શક્તિની દવા તથા સારો ખોરાક આપવો, અને બિમારે કોઇપણ બાબદની ચિંતા રાખવી નહીં.

ઈલાજ ૯ મો.—આ દરદ ફરીથી નહીં થાય, એટલામાંટે એક કાબેલ ડાક્ટર ૧ થી ૨ દ્રામ ગંધકનાં ડુલ, મધમાં મેળવીને, સવારસાંજ ચટાડવાની ભલામણ કરેછે.

દિલનો ધબકારો.

(પેલપીટેશન આવ ધ હાર્ટ=Palpitation of the Heart.)

સમ્બ.—ઘણાં કારણોનેલીધે છાતીમાં દિલનો ધબકારો થાયછે, જ્યાંકે એકાએક ધારુકો પડવાથી અથવા ફાળ ખાવાથી, મનનો જોરસો ઉસ્કેરાઇ આવવાથી, અમકથી, નબળાઇથી, પેટમાં વા પકડવાથી, ખાણું સારીપઠે નહીં પચવાથી, ધાત જવાથી, ઘાણું દોડવાથી, હરકોઇ જાતની કસરત ઘણી કરવાથી, દિલનાં માસનાં દરદથી, દારૂ, જલદ કાંફી અથવા આ પીધાથી, ઘણી બીડી પીવાથી, હુકામાં કેફી વસ્તુઓનો ધુંઓ દંભમાં લેવાથી, તંભાકુ આવવાથી, હાથરસ કરવાથી, ઇત્યાદિ.

ઈલાજ ૧ લો.—અગરજો અમકનેલીધે દિલનો ધબકારો થાય, તો “અમક”નાં મથાળાંહેડલની બાબદમાં જણાવ્યાપ્રમાણે ઇલાજો કરવા.

અથવા, ટારટરેટ આવરન.....	ગ્રેન	૧૫
ટીકચર આવ ડીજીટેલીસ	મીનીમ	૩૦
પ્રોમાઇડ આવ પોટાશીયમ	ગ્રેન	૪૫
પાણી	આઉન્સ	૬

આ સઘળાંને મેળવીને વાઇન ગ્લાસ ભરી દહાડામાં ત્રણ વખત પાવી.

ઈલાજ ૨ જો.—અગરજો નબળાઈનેલીધે થોડોથોડો દિલનો ધબકારો થોડોવાર સુધી થઈને બંધ પડી જ્યા કરે, તો શક્તિ આવવાનાંટે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

ટીકચર આવ સ્ટીલ	દ્રામ ૧	ડાઈલ્યુટેડ સલફ્યુરીક આસીડ. મીનીમ ૩૦
સલફેટ આવ કુઈનીયા	ગ્રેન ૬	પાણી આઉંઝ ૬
સલફ્યુરીક ઈઠર	દ્રામ ૧ થી ૨	

ઈલાજ ૩ જો.—ટીકચર આવ એસેશીટીડા દ્રામ ૨
એસેશીટીક સ્પીરીટ આવ એમોનીયા. દ્રામ ૨
સલફ્યુરીક ઈઠર દ્રામ ૧
પાણી આઉંઝ ૬

આ સમજાઈને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે, શક્તિ આવવાનાંટે પીવું.

ઈલાજ ૪ થો.—અગરજો દિલનો ધબકારો ઘણો જોરમાં થતો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી, તથા થોડા દહાડાસુધી તે ચાલુ રાખવી.

ટીકચર આવ સમયુક્ત. દ્રામ	૧ થી ૨	કલોરોફોર્મ	મીનીમ ૧૦
ટીકચર આવ બેલોડોના. દ્રામ	૧	રેક્ટીફાઈડ સ્પીરીટ	આઉંઝ ૧
લોડેનમ	મીનીમ ૪૦	પાણી	આઉંઝ ૫

ઈલાજ ૫ મો.—છાતીની ડાબી બાજુ કે જ્યાં દિલ આવેલુંછે, ત્યાં “બેલોડોના પ્લાસ્ટર”માં થોડું અફીણ મેળવીને તે સુકવું.

ઈલાજ ૬ ઠો.—૦૧૧ થી ૧ દ્રામ “ટીકચુરા પ્રુની વરજનીયની,” પાણીમાં ભેળીને પીવું.

અગરજો દિલનો ધબકારો ઉપલા કોઈ ઇલાજોથી નહીંજ બંધ પડે, તો જાણવું કે દિલનાં ભિતરમાં માંસનાં સાકાઓમાં દરદ થવાથી તે થાયછે, માંટે જો તેમ હોય, તો તે બંધ કરવાનાંટે વધારે જલલદ દવાઓ આપવાની અગત્ય પડેછે. તેનાં ઇલાજો નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે કરવા.

ઈલાજો ૭ માં.—૫ થી ૧૦ ટીપાં “ટીકચર આવ ડીજીટેલીસ,” તથા ૧૫ ટીપાં “ટીકચર આવ સ્ટીલ,” આ બંધેને પાણીમાં ભેળીને, દર ત્રણ કલાકે પીવું. અથવા ૧૦ થી ૧૫ મીનીમ “ટીકચર આવ કૉનવેલેરીયા મેજલીસ” તથા ૫ મીનીમ “સૉલ્યુશન આવ સ્ટ્રીકનીયા,” આ બંધેને પાણીમાં ભેળીને, દર ત્રણ કલાકે પીવું. અથવા ૧ ગ્રેનથી ૨ ગ્રેન “સલફેટ આવ સ્પાર્ટીન”ની ૪ ગોળીઓ કરોને, અક્કેકી ગોળી દહાડામાં ચાર વખત ગળવી.

ઈલાજ ૮ મો.—૫ થી ૧૦ ટીપાં “ટીકચર આવ ગ્રીન હેલેબોર” પાણીમાં ભેળીને, દર ચાર કલાકે પીવાં.

* આ દવા જંગલી “ચેરી” ઝાડની છાલનો અર્ક છે. આ ઝાડ અમેરીકા-ખંડમાંથી મળી આવેછે.

ચેતવણી.—ઉપલી બે દવાઓ “ટીકચર આવ ડીજીટેલીસ,” તથા “ટીકચર આવ ગ્રીન હેલેબોર.” ઝેરી છે, અને તેથી કોઈવાર બિમારની નાડી એકદમ બેસી જાયછે, માટે તે બધી સાવચેતીથી પીવી.

ઈલાજો ૯ માં.—અગરજો ઝાડો કબજ રહેવાથી, અથવા પેટમાં વા પકડવાથી દિવનો ધબકારો થઈ આવે, તો “સીડલીટઝ પાઉચર”ના એક જીલાબ લેવો, તથા પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, “ઈનફ્યુઝન આવ કેમોમાઈલ” પીવું.

ઈલાજો ૧૦ માં.—અગરજો લાંબા દહાડાનું અજીર્ણ થયું હોય, અને તેથી ખાટા ઝાડકાર આવે, છાતીમાં દાદ બળે, અને તેથી દિવનો ધબકારો થતો હોય, તો ખારાક પચે, તથા છાતીમાં દાદ બળતી બંધ પડે એવી દવાઓ લેવી, જેવીકે “બીસમડ”ની ટાંકણીઓ મોંહમાં રાખીને તે ચુસ્યા કરવી અથવા ૦૦૦ ચમચી “સેકેરેટેડ સૉલ્યુશન આવ લાઈન,” પાણીમાં ભેળીને, દર ત્રણ કલાકે પીવું, અથવા ૨૦ ગ્રેન “કેલસાઈન્ટ મેગનીશીયા,” તથા ૮ ગ્રેન “સાઈટ્રેટ આવ બીસમડ,” આ બંનેને મેળવીને, તેનાં ચાર પડીકાં કરી, અર્ધકું પડીકું, દર ત્રણ કલાકે લેવું. “પેપર્સીન વાઈન” ખાણું લેતીવેળા પીવો, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

ટ્રાન્સમોન્ટ આવ સોડા.....	ગ્રામ	૧
કેમપાઈડ ટીકચર આવ ટ્રાન્સમોન્ટ	ગ્રામ	૨
ગ્રાન્ડ્યુલેડ લાઈકોમાએન્ટીક આસીડ.....	મીનીમ	૮
ટીકચર આવ સીનમોન્ટ	ગ્રામ	૨
ઈનફ્યુઝન આવ કેમોમાઈલ	આઉન્સ	૬

ઉપલી દવા થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખ્યાપછી, ૨૦ થી ૪૦ મીનીમ “ઈનફ્યુઝન નાઈટ્રો-લાઈકોકેલેરીક આસીડ”ને ૬ આઉન્સ “ઈનફ્યુઝન આવ કેલમબા”માં નાખીને પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

એવા બિમારે ખાણું સારીપદે આવીને ખાવું, દાંત સાફ કરાવવા, ગરમ ચા, “પોરટર,” અથવા “બીર” પીવો નહીં, મિઠાઈ ખાવી નહીં. ખુલ્લી હવામાં ફરવું, કસરત કરવી, તથા તંબાકુ ખાવો નહીં.

ઈલાજો ૧૧ માં.—અગરજો નબળાની અસર દીલઉપર થઈ હોય, અને તેથી દિવનો ધબકારો થાય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈન ગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચારવાર પીવી અને તે થોડા દહાડા સુધી ચાલુ રાખવી.

વાઈન આવ ડ્રૉજસીકમ	ગ્રામ	૧	કામ આવ ટાઈટર	ગ્રામ	૬
આઈવાગમડ આવ પૉરાશીયમ..	ગ્રામ	૦૧	પાણી	આઉન્સ	૬
ટીકચર આવ હેનમન	ગ્રામ	૨			

અગરજો હાયરસની નજીસ ટેવથી ધબકારો થતો હોયતો સારી સંગત પકડીને તેવી ટેવ છોડવી તથા નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે દવાઓ મેળવીને તેમાંથી પોણું વાઈન ગ્લાસ ભરી દર ત્રણ કલાકે પીવી.

પ્રોમાઇડ આવ પૉટાશીયમ	ગ્રામ	૧
ટ્રીકલર આવ ડીઝેલીમ	માર્ગમ	૬૦
ફાઇનકુમ્બ આવ ફેમ્ફેરીસા	આર્ડેમ	૬
અથવા, એસેટ્રીડા	ગ્રેન	૩૬
ડીઝેલીમ લોડના બુફા	ગ્રેન	૩
પેલેરીએન્ટ આવ ઝીંક	ગ્રેન	૩૬

ઉપર લખેલી દવાઓ મેળવી, તેની ૧૮ ગોળીઓ કરીને અઠ્ઠેકી ગોળી સવાર સાંજ પાણીમાં ગળવી.

ઈલાજ ૧૨ મો. ગાયગુલાન ગ્રામ ૧૦—ગુલ ગાર્ગેલ ગ્રામ ૫—આદરેન્ બાયા ગ્રામ ૩—સાકર આર્ડેમ ૧૦—પાણી આર્ડેમ ૨૦.

આ સઘળાંને છુંદીને તે પાણીમાં ઉકાળી, તેનો આસરે ૧૦ આર્ડેસ જેટલો શીરો બનાવી, તેમાંથી ૧ થી ૧૫ આર્ડેસ જેટલો, દહાડામાં ત્રણવાર, પાણી સાથે મેળીને પીવો. આ દવા ઘણી શક્તિવાળી ગણવામાં આવેછે.

અગરજે લાંબા દિવસનાં અજીર્ણથી અથવા હરકોઈ બાબત કારણથી નબળાઈ થઈને તેથી દિલનો ધબકારો થતો હોય તા તીચે જણાવેલા **ઈલાજો ૧૩** તથા **૧૪**માં મધેથી ગનેતે એક અજમાવવો.

ઈલાજ ૧૩ મો.—નીમરાની છાત્ર આર્ડેમ ૧—લવંગ ગ્રામ ૧—પિપળ ગ્રામ ૧૫—પાણી આર્ડેમ ૧૬.

આ સઘળાંને ઉકાળીને, ૧ થી ૩ આર્ડેસ જેટલું, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

ઈલાજ ૧૪ મો.—અફ્ઝનતાબ રમી ગ્રામ ૩—કરકમ ગ્રામ ૨—સમઘૂલનાં મળીયાં ગ્રામ ૨—કરતુડી ગ્રામ ૧૦—ગુંદમદમતર ગ્રામ ૧૦.

આ સઘળાંનો ઝીણો બુફા કરીને, તેમાંથી ૨૦ થી ૪૦ ગ્રેન જેટલો, દહાડામાં ત્રણવાર, પાણી સાથે કાકવો.

દિલના પડદાવાળા માંસના સાકાઓમાં દરદ થઈને તેઓ કઠણ તથા જડ થાએ અને તેને લીધે દિલનું દરદ થઈને તેમાં ધબકારો ચાલે તે વીશે.

(વાલ્વ્યુલર ડીઝીઝ આવ ધ હાર્ટ=Valvular disease of the heart.)

નીશાની.—થુડઆતમાં છાતીમાં દાબી બાજુએ ફુખાવો થાએ, તથા રાત દહાડો ધબકારો ચાલે, દાબા હાથમાં ફુખાવો થયા કરે, જે એવાં દરદની એક ચોક્કસ નીશાનીછે. ધાસ્તી પડે, છાતીની દાબી બાજુએ દિલની જગ્યા આગળ “સ્ટેટેસકોપ” (છાતીના દરદોમાં ચોક્કસ જાતના અવાજો સાંભળવા માટેની નળી) થી સાંભળ્યું હોયતો “હુઃહુઃહુઃ” એવો ચોક્કસ અવાજ કાને સંભળાએછે, તથા

દિલને લગતો જે ખુદરતી અવાજ તે સંભળાતો નથી. લુખે પેટે પાણુ દિલ આગળ એક જાતનો ફુપાવો થયા કરે. વખત જવે હાથપગ ઉપર તથા પેટ ઉપર સોળે આવે, કોઈ વખત નળજાઈ ઘણી થવાથી, હોહો તથા આંખના ધોપચાંચો ઘણા ફીકા દીશે. દરદી રીબી રીબીને જલંદર થવાથી, અથવા નાડી એકદમ બેસી જવાથી મરણ પામે. આ દરદ ઘણું ભયંકાર છે. અંતે તેનો ઈલાજ નથી એમ કહીએતો ચાલે. તોપણ શુદ્ધઆતમાં નીચે લખવા પ્રમાણે દવા કરવાથી તથા સંભાળ રાખવાથી, દરદીની જીંદગી લાંબી થવાને આશા રહે છે.

સમખ.—નડારી જાતનો તાવ આવ્યાથી, જુના સંધીવાથી, નળજાના દરદથી, લિનાસવાલી જગ્યામાં લાંબો વખત રહેવાથી, રાંડના આગ્નરથી. ઇત્યાદી કારણથી થાય છે.

ઈલાજ ૧ લો.—અગરજો સંધીવા અથવા નળજાને લીધે એ દરદ થયું હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણુ વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે મોટી ઉમરના બિનારને પાવું.

ટીકચર આવ ડીઝેલીઝ	મીનીમ	૧૦
અથવા, ટીકચર ડ્રાન્વેલેરીઝ મેલેલીઝ	દ્રામ	૧
ટીકચર આવ પરડેલારાઈ આવ આયરન.	દ્રામ	૧
મીરીટ આવ નાઈટ્રસ ઈડર	દ્રામ	૧ થી ૨
મનકેટ આવ ફ્રમ્બીયા	ગ્રેન	૬
પાણી	આઈઝ	૬

ઈલાજો ૨ નો. —ડીઝેલીઝ લીકનો મુકો	ગ્રેન	૨૦ થી ૩૦
મનકેટ આવ આયરન	ગ્રેન	૨૦
મનકેટ આવ ફ્રમ્બીયા	ગ્રેન	૨૦
એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ લેનથીયન	...	ગ્રેન	૪૦

આ સઘજાંને મેલવીને તેની ૨૦ ગોળીઓ બનાવી. અકેકી ગોળી દહાડામાં ત્રણ વખત ઘણા દહાડા સુધી લેવી.

અથવા “ટીકચર આવ સ્ટ્રોફ્નડી” ૨ થી ૫ મીનીમ. પાણીમાં મેળવીને દહાડામાં ત્રણ વખત પાવી.

ઈલાજો ૩ નો.—અગરજો રાંડના આગ્નરથી થાયે, તો તેને લગતી બાબદ વાંચીને ઈલાજો કરવા. અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી દર ત્રણ કલાકે પાવી.

એમ્લિટ આવ પોંટાળ	ગ્રેન	૬૦
ટીકચર આવ એમ્લિટ આવ આયરન	..	દ્રામ	૧
સીરપ આવ રેડ પોંટી	દ્રામ	૬
સીરીટ આવ નાઈટ્રસ ઈડર	દ્રામ	૨
પાણી	આઈઝ	૬

અથવા ૧૦ દ્રામ “સીરપ આવ આઈયોડાઈડ આવ આયરન” પાણીમાં મેળવીને દહાડામાં ત્રણ વખત પાવું.

અથવા

દીછોટીમાં લીટનો બુંદા એન ૮૦ | હાઈક્રોડોસિટ આવ મોરશીયા .. એન ૫
કેમફર..... એન ૨૦ | કનક્રેશન આવ ટ્રાઝીઝ.. જોઈએ એટલું.

આ સઘળાંને મેળવીને ૪૦ ગોળીઓ બતાવી, અફેકી ગોળી દહાડામાં ત્રણ વખત, મોટી ઉમરના બિમારને ગળાવવી. એ દરદમાં ખોરાક શક્તિનો આપવો. પાણુ ગરૂ, જલદ આ, કાફી, ઇત્યાદી વસ્તુઓ આપવી નહી. એવા દરદીએ સાંભાળીને શુદ્ધઆતથીજ હાલચાલ બને તેમ થોડી કરવી. દરદની શુદ્ધઆતમાં બરફની કાંડલીમાં બરફ ભરીને, તે દરરોજ થોડો વખત છાતીની ડાબી બાજુએ મુકવી. જો દરદનું જોર વધે અને દરદીને નબળાઈથી ચકરી આવે તો તેવે વખતે ૧૦ થી ૨૦ મીનીટ “સલફ્યુરીક ઇડર” પાણીમાં મેળવીને પાવું, અથવા વાઈન પાવો. દરદીએ બને તેમ સુઈ રહેવું. ગરદન ઉપર રાઈની પોલતીસ મુકવી. ફેટલાએક ડાકટરો બા ડ્રામ “બાઈકારબોનેટ આવ પાંચાશ” તથા ૧ આઉન્સ બખગતું પાણી એ બંધને મેળવીને તેના બાફ દરદીને લેવા કરમાવેજ. જોથી દીલની ઉપર જે પ્રવાહીરૂપી થરો બંધાએજ, તેનો આસ્ત આસ્તે અટકાવ થાએજ.

કેંફસાંનાં પડનો વરમ.

(પેક્યુરાઈટીસ=Pericarditis.)

ગ્રીણાં, ચિકટ, તથા સાકાવાળાં પડેનીમાંજે બંધે કેંફસાં લપેટાયલાં હોયજે. અને તે પડામાં ઘણી વેળા વરમ થઈ આવેજે. જોને “કેંફસાંનાં પડનો વરમ.” અથવા “ગ્રીકુલરનબ” કરી કહેજે.

નીશાની.—કોઈ છરી, અથવા એવુંજ હરફોઈ હથીઆર છાતીની એક અથવા બંધે બાજુએઉપર બોકતું હોયએવો દુખાવો સ્વાસ લેતીવેળા, અથવા ડાંસતીવેળા થાયજે, અને આંગળાંથી છાતી ઠોકી જોતાં તેમાં વધારે જોરમાં દુખાવો નાણુયજે. દુખાવાનેલીધે સ્વાસ સારીપદે લેવાતો નથી, તથા ખાંસી પણ જોરમાં આવેજે. તાવ જોરમાં હોયજે. ચામડી સુકી તથા ખડબચરી હોયજે, નાડી ઉતાવળી ચાલે, તથા કડણુ હોયજે. જે બાજુનો વરમ હોયજે. તેવરફ દુખાવો થવાથી જો તેઉપર કાન મુકી સાંભળ્યે, તો ત્યાં ખરરર ખરરર કરતો સાદ સંભળાયજે. બિમારથી ને બાજુએ કોર વાળીને નહીં સુવાવાથી તે હંમેશાં બીજી બાજુએ કોર વાળીને સુઈ રહેજે. અગરજો બંધે બાજુએઉપર વરમ થયો હોયજે, તો બિમાર સ્વાસ લેતીવેળા છાતીમાં દુખાવો નહીં થાય. અથવા થોડોજ થાય, એટલા માટે પિંડઉપર ચતું સુઈ રહેજે.

સગબ.—થંડી લાગવાથી, સરદીની જગ્યામાં સુવાથી, છાતીમાં જોરથી વાગવાથી. અથવા પાંસરી ભાંગી જવાથી આપ્રમાણે કેંફસાંનાં પડનો વરમ થાયજે.

એવું જ છાતીનું દરદ કલેજનાં વરમમાં પણ થાયછે. વળી સંધિવામાં પણ એજ પ્રમાણે દુખાવો થાયછે, પણ કલેજનાં વરમમાં દુખાવો ઘણુંકરીને જમણી બાજુ તરફ પાંસરીનીનિચ્ચેનાં ભાગઉપર હોયછે, અને આ દુખાવો કોઈ છરી ભોકતું હોય તે પ્રમાણે થતો નથી, પણ ધીમેધીમે અને થોડોથોડો થયા કરેછે, તથા તેથી જમણી બાજુનાં ખભાંમાં પણ થોડોથોડો ધીમે દુખાવો થયા કરેછે. ફેફસાંનાં પડનાં વરમમાં આ પ્રમાણે ખભાંમાં દુખાવો થતો નથી, તથા તે પાંસરીનીનિચ્ચે હોતો નથી, પણ તે ઘણુંકરીને છાતીનાં વચલા ભાગઉપર, એટલે ધાઈઆગળ હોયછે. સંધિવાથી છાતીમાં થતો દુખાવો એક અમુક જગ્યાએ રહેવાનેબદલે સઘળી બાજુએ ફરતો રહેછે, એટલે એક જગ્યાઉપરથી નરમ પડીને છાતીમાં બીજી જગ્યાએ, અથવાતો બરડામાં થાયછે, તથા શરીરનાં બીજા સાંધાઓ પણ સુજ આપેછે, અને તેઓમાં દુખાવો થાયછે.

ઈલાજો ૧ લા.—અગરજે બિમાર મજબુત બાંધાવાળું હોય, તો છાતી-ઉપર જ્યાં દુખાવો થતો હોય, ત્યાં એકથી બે ડબ્બા જોડી મુકવી, અને તેઉપર “ફ્લાનેલ” થી અસખસનાં ખેસના ગરમ સેક કરવો. ખોરાકમાં માત્ર કાંઈ પાંઉ અને ચા, ઇન્ડિઆપુરું, તથા ટ ગ્રેન “ફ્લોમેલ,” અને ૧ ગ્રેન અફીણુ, આ બધેને મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બનાવી, અફેકી ગોળી, દહાડામાં ચારવાર, પાણીસાથે ગળાવવી. જ્યાંસુધી આ ગોળીઓથી દાંતનાં પારાઓઉપર અસર થાય, એટલે પારાઓમાં દુખાવો થાય. ત્યાંસુધી બેથી ચાર દહાડાસુધી ગળાવીને પછી તે બંધ કરવી. અને ત્યારપછી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે પાવી.

ડીકચર આવ મેના ડ્રામ ૨—એપમ મૉલ્ડ આર્ડેઝ બા થી ૧—ફનિકુચન આવ મેના આર્ડેઝ ૧૫.

ઈલાજ ૨ જો.—અગરજે બાંસી ઘણી થતી હોય, તો “બાંસી”નાં મથાળાંહિલતી બાબદમાં જણાવ્યાપ્રમાણે ઈલાજો કરવા.

ઈલાજો ૩ જો.—અગરજે બિમાર નબળા બાંધાવાળું હોય, તો જળો મુકવી નહીં, પણ તેનેબદલે એક હલકું “બ્લીસ્ટર” મુકવું, અથવા “આઇલ આવ ટરપીનટાઇન” ગરમ કરીને તે આપવું, અને તેઉપર અલસીનાં આરાની “પોલ્ટીસ” મુકવી, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, ખોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચારવાર, થોડા દહાડાસુધી ચાલુ પાવી, તથા પાછળથી શક્તિ આવે એવી દવા આપવી.

આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ ..	ગ્રેન	૧૨ થી ૨૦
એપમ મૉલ્ડ ..	ડ્રામ	૬
ડીકચર આવ લેનગેન ..	ડ્રામ	૨
સ્પીરીટ આવ નાઇટ્રીક એસિડ ..	ડ્રામ	૨
ડીકચર આવ રફ્ટી ..	ડ્રામ	૧
પાણી ..	આર્ડેઝ	૬

અથવા, એસીટિટ આવ પૌંડાશ	દ્રામ	૧
ગીરીટ આવ નામટમ મરિ	દ્રામ	૨
વાઈનિ આવ ઇપીકાઈયુઆના	દ્રામ	૨
સીરપ આવ ટોલુ	દ્રામ	૪
પાણી	આઉંચ	૫

ઉપર જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેમાંથી પોણુ વાઈનગ્લાસ ભરી દર ત્રણ કલાકે દહાડામાં ચાર વખત પાવું. તથા શક્તિ આવવા માટે સવાર સાંજ ૦૧૧ દ્રામ “સીરપ આવ આઈયોડાઈડ આવ આપરન” પાણીમાં મેળવીને મોટી ઉમરના બીમારને પાવું.

શક્તિ આવે એવો ખારાક આપવો, જોવો કે કુધ, બાઈલો સેરવો. પાંઉ, કુધની કાંજી, ઇન્ડિ. આ દરદમાં કોઈવેળા પર બંધાયછે, અને તેથી બિમાર વધારે માઠી અવસ્થામાં આવવું જાયછે. એવીવેળા ડાક્ટરની સલાહ લેવી. અને તે જણાવે તેમ કરવું. ડાક્ટર પોતાને હાથે એક જાતનાં હૃદયીઆરથી છાતીમાંથી રસી બાહાર કાઢાડે.

ઈલાજ ૪ થો.—પનક્રા દ્રામ ૬—જેડીમધના શીરો દ્રામ ૩—વુઅમ પાનમાં દ્રામ ૩.

આ સઘળાંને ૧૩ઝો લુકો કરી તેમાં ચુંદરનું પાણી ભળીને તેને પાપ્પ બનાવવો, અને તેમાંથી ૨ દ્રામજેટલો, દહાડામાં ત્રણવાર ખવાડવો. એથી બલગમ બાહાર પડશે.

ઈલાજ ૫ મો.—અગરજે ફેફસાંનો તીમણુ વરમ થયો હોય, ખાંસી ઘણી જોરમાં હોય, તથા તાવ આવતો હોય, તો પરશોવો પડવામાંટે નીચે જણાવેલો ઈલાજ કરવો.

ઝોફા દ્રામ ૨—જેડીમધનાં મૂળીયાં દ્રામ ૧૧—અંજીર (સુકાં) નંબ ૫—પાણી આઉંચ ૨૦

આ સઘળાંને ઉકાળીને, આસરે ૧૦ આઉંસજેટલું રહે, કે થંડું પાડી તેમાંથી ૩ થી ૬ આઉંસજેટલું, દહાડામાં ત્રણવાર પાવું.

ઈલાજ ૬ મો.—મોંયરીંગતીનાં મૂળીયાંના બુદો દ્રામ ૬—અદુમાનાં પાંદડાં દ્રામ ૪—પાણી આઉંચ ૮.

આ સઘળાંને ઉકાળીને, આસરે ૬ આઉંસજેટલું રહે, કે થંડું પાડીને ગાળી કાઢાડવું, અને તેમાંથી ૨ આઉંસજેટલું, દહાડામાં ત્રણવાર પાવું.

છેલે, અગરજે, ફેફસાંનાં પડનો વરમનો ઉપર જણાવેલા ઈલાજો કરવા છતાં કોઈ વખત તેમાં પરના જીવું પાતળું પ્રવાહી બંધાયે અને તે તરફની છાતીનો ભાગ સુજી આવે ને દરદી તવાતો જાય, તો તે હાલત ઘણી નહારી સમજવી. એવી વખતે દહાડામાં બે ત્રણ વખત છાતીનો જે ભાગ તંદોરેસ્ત હોય, તે બીજા માણસ પાસ ૫ થી ૧૫ મીનીટ સુધી દબાવવો, અથવા “ગ્રમ પ્લેસ્ટર”ની આગળી બનાવી તેની લાંબી પટ્ટીઓ કરીને છાતીના દરદવાલા ભાગ ઉપર વજગાવીને તેનું દબાવ કરવું અથવા કાબેલ ડાક્ટરને બોલાવી હૃદયીયારથી રસી બાહાર કહાડાવવી. ઘણુંકરીને આ છેલા એલાજથી દરદી જીવવા પામતો નથી.

હોજરીમાંથી લોહીનું પડવું.

(હીમેટેમેસીસ=Hæmatemesis.)

નીશાની.—હોજરીમાંથી જે લોહી પડેછે, તે ઘણુંકરીને કાળા રંગનું હાયછે, તથા તે ઉલટીનીસાથે કટકાનાં આકારમાં પડેછે.

સામ્ય.—પીપડીઉપર, એટલે હોજરીની જગ્યા આગળ સખત વાગવાથી, હોજરીમાં ચાટું પડવાથી, દસ્તાનનાં ચઢવાથી, હરશનું લોહી પડતું એકદમ બંધ થવાથી, જલ્લદ વસ્તુઓ ખાધાથી, ઘણા જલ્લદ દારૂ પીધાથી, અથવા ગ્રાહો કબજ રહેવાથી આપ્રમાણે હોજરીમાંથી લોહી પડેછે.

ઈલાજો ૧ લા.—બિમારે બીછાણમાં પડી રહેલું, અને બિલકુલ હાલ-ચાલ કરવી નહીં. પેટઉપર સઘ મુકવી, તથા બરફનું થંડું પાણી પીવું, અથવા બરફનાં નાહના કટકાઓ કરી તે ગળી જવા, તથા ૧૦ થી ૧૫ મીનીમ “શૉલ્ડયુશન આવ પરનાઈટ આવ આયરન” પોણું વાઈનગ્લાસ પાણીમાં નાખીને, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

ઈલાજો ૨ જા.—૨૦ મીનીમ “ડાઈલ્યુટેડ સલફ્યુરીક આસીડ,” તથા થોડી સાકરને બરફનાં થંડાં પાણીમાં નાખીને તે, દર ત્રણ કલાકે પીવું, અથવા ૧૦ ગ્રેન “જેલીક આસીડ,” અથવા ૫ ગ્રેન “ટેનીક આસીડ,” આ બેમાંથી ગમેતે એક દર ત્રણ કલાકે પાણીસાથે ફાકવું.

ઈલાજો ૩ જા.—૫ ગ્રેન ફટકા, દર ત્રણ કલાકે, પાણીસાથે ફાકવી, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, દર ત્રણ કલાકે, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી પીવી.

ડાઈલ્યુટેડ સલફ્યુરીક આસીડ. દ્રામ ૧	સીરપ આવ રોઝીઝ આર્કેન ૨
એપમમ મૉલ્ટ દ્રામ ૬	પાણી આર્કેન ૬

ઈલાજ ૪ થો.—અગરજો ઉછાળો ઘણું જોરમાં થતો નહીં હાય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

આર્કેન આવ ટરપાનગ્રાફન દ્રામ ૨—ટીકચર આવ ક્રાફના દ્રામ ૨—ટીકચર આવ ફ્રેટક દ્રામ ૨—સીરપ આવ નાઈટ્રસ ઈક્ર દ્રામ ૨—ગમ એકેશીયા દ્રામ ૪—પાણી આર્કેન ૬.

અગરજો નાડી ઘણી જોરમાં ચાલતી હાય, તથા તેનો ધબકારો પણ જોરમાં થતો હાય, તો નીચે જણાવેલા બે ઈલાજોમાંથી (ઈલાજ ૫ મો, તથા ૬ ઠો), ગમેતે એક અનુભવવો.

ઈલાજ ૫ મો.—ટીકચર આવ ડીજેટલીઝ માનીમ ૪૦—ડાઈલ્યુટેડ સલફ્યુરીક આસીડ દ્રામ ૧—ટીકચર આવ આર્ચન્ગ દ્રામ ૨—ક્રીમ આવ ટ્રારટર દ્રામ ૪—સીરપ આર્કેન ૧—પાણી આર્કેન ૬.

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

ઈલાજ ૬ છે.—ટીકચર આવ ડીઝેન્ટીસ મીનીમ ૬૦
 ગેલીક આસીડ ગ્રેન ૨૦
 ટીકચર આવ ડેટક ડામ ૨
 પાણી આઉંસ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ લરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

ઈલાજ ૭ મો.—અગરજે દુખાવો પણ થતો હોય, તો ૨૦ ગ્રેન ફટકી, તથા ૧ ગ્રેન “એસીટેટ આવ મૉરફીયા,” આ બંધેને મેળવીને, તેનાં ચાર પડીકાં કરી, અઠ્ઠેકું પડીકું દર ત્રણ કલાકે ફાકવું.

ઈલાજ ૮ મો.—બા ડામ “લીકવીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ અરગટ,” અથવા ૫ થી ૧૦ મીનીમ “ટીકચર આવ હંમાર્મોલીડીસ” પાણીમાં ભળીને, દર ત્રણ કલાકે પીવાથી પણ ગુણ થાયછે.

ઈલાજ ૯ મો.—માઈગ્રુન ડામ ૧—દાડમની ઓન ડામ બા - હાઈડ્રેટઆમ ડામ ૧૦.

આ સઘળાંને મેળવીને, બા થી ૧ ડ્રામજેટલું, દહાડામાં ત્રણવાર ફાકવાથી ગુણ થાયછે.

ખારાકમાં માત્ર કાંજ અથવા દુધ પીવું, તથા જો બતાં શકવું હોય, તો “આઈસક્રીમ” બનાવીને તે ખાવું, જેથી ગુણ થશે.

આ બિમારીમાં હાથપગઉપર ફાલ અથવા દોરો બાંધવાથી ઘણા ગુણ થાયછે, અને નસમાંથી જે લોહી દિલમાં જોસથી દોરેછે, તેના થોડોઘણા અટકાવ તેથી થઈને લોહી બંધ થાયછે.

હોજરીમાં ખટાસનું થવું.

(પાઈરોસીસ=Pyrosis.)

(એસીડીટી આવ ધ સ્ટમક=Acidity of the Stomach.)

સમજ.—પાચનશક્તિ નબળી પડી જવાથી, અથવા તે નશારી અવસ્થામાં આવવાથી હોજરીમાં ખટાસ થઈને તેથી છાતીઉપર દાહ બળેછે.

ઈલાજ ૧ લો.—ટ્રાન્થાઈન આવ સોડા ગ્રેન ૪૦
 એનિમીક સીરીટ આવ એમોનીયા. ડામ ૧ થી ૨
 ઈન્ફ્યુઝન આવ કેસમયા આઉંસ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ લરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું, બચ્ચાંને એકથી બે ચમચી લરી, દર ત્રણ કલાકે પાવું.

ઈલાજ ૨ જો.—ટ્રાન્થાઈન આવ મેગનીશીયા ગ્રેન ૮૦
 ટ્રાન્થાઈન આવ સોડા ગ્રેન ૨૦
 હાઈડ્રેટ બુક્કો ગ્રેન ૨૦
 કમ્પાઉન્ડ ડીકોક્શન આવ એલોઝ.. આઉંસ ૨
 ઈન્ફ્યુઝન આવ કેમોમાઈસિ આઉંસ ૪

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ચારવાર પીવું.
ખોરાક સાદો પણ શક્તિવાળો લેવો, જોવોકે કુધ, કાંજ, ઇત્યાદિ. સવારસાંઝ
બાહાર ખુલ્લી હવામાં ફરવાની ટેવ રાખવી, અને જો ઝાડો કબજ હોય, તો
અવારનવાર હલકો જીલામ લેવો.

ઈલાજ ૩ જો.—અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેલવીને તેની ૨૦
ગોળીઓ કરવી, અને અંકેકી ગોળી દર વખત ખાણું ખાધા પછી પાણીમાં ગળવી.

સલફેટ આવ કુઈનીયા..... ગ્રેન ૧૦ થી ૨૦
પેપ્સીન..... ગ્રામ ૨
અંકેકેકેટ આવ કૅસ્ટ્રેડા ઝૅગ્રેડા .. ગ્રામ ૧

હોજરીમાં થતા દુખાવો.

(૨૮મક-એક=Stomach-ache.)

સમ્બ.—નઠારી જાતનો, અથવા પચી નહીં શકેએવો ખોરાક ખાધાથી
હોજરીમાં ઘણીવેળા સખત દુખાવો થાયછે.

ઈલાજ ૧ લો.—કેલ્સાઈનડ મેગનીશીયા ગ્રામ ૧
રૂહબાઈનો બુકો ગ્રામ ૦.૧
જીન્જરનો બુકો ગ્રેન ૧૦

આ સઘળાંને મેળવીને, તેનાં ત્રણ પડીકાં કરી, અંકેકું પડીકું, દર ત્રણ
કલાકે, જ્યાંસુધી દુખાવો નરમ પડે, ત્યાંસુધી પાણીસાથે કાકવું.

ઈલાજ ૨ જો.—કારબોન્ટ આવ મેગનીશીયા..... ગ્રેન ૧૨
એસેમીક સારીટ આવ એમોનીયા. ગ્રામ ૦.૧
ડીલ વોટર આઈઝ ૧

આ સઘળાંને મેળવીને, બે ચમચી ભરી, દર ત્રણ કલાકે, બચ્ચાંને પાવું.

ઈલાજો ૩ જો.—અગરજે ઘણો ખોરાક ખાધાથી અજીર્ણ થયું હોય,
અથવા કોઈ બીજી નઠારી વસ્તુ, સુકો મેવો, ઇત્યાદિ ઘણો ખાધામાં આપ્યો હોય
તો સારીપટે ઉલટી થાય, એટલામાંટે ૨૦ ગ્રેન “સલફેટ આવ ઝીંક,” ગરમ,
પાણીમાં ડોહવીને પીવું, અને ત્યારપછી સુનામખી અને “એપસમ સૉલ્ટ,”
અથવા “રૂહબાઈ” નો જીલામ લેવો.

ઈલાજો ૪ થો.—અગરજે જીભઉપર ઘણો ઉજળો થરો થયો હોય, પેટમાં
દરોજ દુખ્યા કરે, અને ઝાડો કબજ હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને,
તેની એક ગોળી બનાવી, દરોજ સવારનાં થોડા દહાડાસુધી પાણીસાથે ગળવી.

ખુબી પીન ગ્રેન ૫—ઈપીકાક્ટુઆના પાઉડર ગ્રેન ૦.૧—એકેકેકેટ આવ ડેનડીલીયન ગ્રેન ૫.
અથવા મરીની ચામાં થોડો “રૂહબાઈ” ડોહવીને તે પીવી.

હોજરીમાં અથવા આંતરડાંમાં આંકડું આવવાવિષે.

(સ્પેઝમ આવ ધ સ્ટમક, ઓર આવ ધી ઇન્ટેસ્ટાઈન્સ=Spasm of the Stomach, or of the Intestines.)

નીશાની તથા સળખ.—કાંઈ નહારી વસ્તુ ખાધાપીધામાં આવ્યાથી અથવા અપવાસ કર્યાથી પીપડીઆગળ, અથવા આંતરડાંમાં જાણે કોઈ ખેંચતું હોય, અથવા વળ દેતું હોય એવીરીતે નહીં ખમી શકાયએવો ચુંકો થોડેથોડે વખતે થયા કરેછે.

ઈલાજો ૧ લા.—૨ ટ્રાન્ક “એન્ટીમોનીયલ વાઈન,” અથવા ૧૦ ગ્રેન “ઇપીકાક્યુઆના પાઉડર,” દર કલાકે, એકથી બેવાર, જ્યાંસુધી ઉલટી થાય, ત્યાંસુધી લેવું એથી જ નહીં જરી શકેએવી નહારી વસ્તુ હશે, તે ઉલટીનીસાથે બાહ્યર નિકળી પડશે, અને તેથી આંકડું ઓછું થશે. વળી થોડાં ટીપાં “એસેન્સ આવ પેપરમીન્ટ.” એરંડીયાં તેલમાં નાખીને પીવાં. અને ત્યારપછી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર બેથી ત્રણ કલાકે પીવી, તથા બચ્ચાંને એકથી બે ચમચી ભરી, દર બેથી ત્રણ કલાકે પાવી.

મલકુચીક ઇંદર	ગ્રામ ૧	આઈલ આવ એનિમ.. મીનામ ૧૦
કલોરીક ઇંદર	ગ્રામ ૧	પાણી આઈસ ૬
એસિટ આવ મોરચીયા	ગ્રેન ૫	

ઈલાજ ૨ થો.—અગરજો દુખાવો ઘણો જોરમાં થતો હોય, તો પ્રથમથીજ **ઈલાજો ૧ લા** શુરૂ કરવા, પણ જો તેમ કરવાને તરત નહીં બને, તો “બ્રાંડી” અને ગરમ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તે પી જવું, અને દુખાવો થોડો ઓછો થાય, કે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને પીવી.

હાલ્યાર્મ ગ્રેન ૨૦—જુનિયરનો મુંદ્રા ગ્રેન ૫—કલમાઈન્ડ મેગનીશીયા ગ્રેન ૨૦—પેપરમીન્ટ વૉટર આઈસ ૫૦.

ઈલાજો ૩ લા. —લૉડેનમ	મીનામ ૧૫
ટ્રીક્યર આવ જુનિયર	ગ્રામ ૦૧
મીરીટ આવ લેવેન્ડર	ગ્રામ ૧
એરોમેટીક સ્પીરીટ આવ એમાનીયા. ગ્રામ	૦૧ થી ૧
પાણી	આઈસ ૧

આ સઘળાંને મેળવીને તે પીવું, અને ત્યારપછી તેઉપર ગરમ પાણી પીવું. વળી પીપડી અથવા પેટઉપર, જ્યાં ચુંકો થતો હોય, ત્યાં રાઈ સુકવી, અથવા ગરમ પાણીનો સેક કરવો, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓને સરખે ભાગે મેળવીને તે પીપડીઆગળ ચોપડવી.

કમપાઉંડ લીનીમિન્ટ આવ કેમફર.—આઈલ આવ ટરપીનટાઈન.—કલોરેફોર્મ.

ઈલાજ ૪ થો.—ઘણીવેળા એવી સ્થિતિમાં હોવા થઈને પેટ બંધે હાથોવડે સારોપડે મસખાથી પણ દુખાવો ઘણો ઓછો થાયછે.

ઈલાજ ૫ મો.—અગરજે થોડે થોડે દહાડે હોજરીમાં નહી ખમાએ એવો ચુકો ઘડી ઘડી થયા કરે તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેની ૧૫ ગોળીઓ કરીને, તેમાંથી અઢેકી ગોળી દહાડામાં ત્રણ વખત પાણીમાં ગળવી, અને આંખને ઝાંખ લાગે, કે બંધ કરવી.

એકમટ્રેક્ટ આવ મેલેડાના ગ્રેન ૫
 મનફેટ આવ કુઈનીયા ગ્રેન ૧૫
 વેલેરીએનેઝ આવ ઝીંક ગ્રેન ૧૫ થી ૩૦
 એકમટ્રેક્ટ આવ કેમોમાપ્લિ ગ્રેન ૩૦

કલેજની બાહરની સપાટીના વરમ.

(ઈનફ્લેમેશન આવ ધ સર્ફેસ આવ ધ લીવર=Inflammation of the Surface of the Liver.)

નીશાની.—એક અથવા બંધે ખભાંમાં, પણ મુખ્યકરીને જમણી બાજુનાં ખભાંમાં પાંસરાંનીનિચ્ચે કોઈ છરીજીવું ધારવાળું હથીઆર ભોકતું હોયએમ દુખાવો થાયછે, અને જે ત્યાં આંગણાંવડે દાખ્યું હોય, તો દુખાવો વધારે જેરમાં થતો જણાયછે; તથા તે જગ્યાઉપર કાંઈ મોટો ભાર મુક્યો હોયએમ લાગેછે, શ્વાસ લેતીવેળા, અથવા ઠાંસો આવે ત્યારે પણ ઘણો દુખાવો થાયછે, જેથી દરદીથી મોતાનો શ્વાસ સારીપડે સેહેલાઈથી લેવાઈ શકાતો નથી.

અગરજે કલેજની ઉપરની સપાટી સુજ હોયછે, તો ખાંસી થાયછે, પણ જે નિચ્ચેની સપાટી સુજ હોયછે, તો ઉલટી તથા અટકડી થાયછે, અને તાવ ઘણો જેરમાં આવેછે. માનડીઉપર, તથા આંખોમાં થોડોઘણો કમળો થયેલો જણાયછે, ખાવા ગમતું નથી, પાણીની સોસ ઘણી લાગેછે, જીવ મુસ્ત રેહેછે, દરદીથી કરારે ચતું સુવાતું નથી, ડાબીતરફ કોર ખરડીને સુતાં કલેજમાં દરદનું જેર વધારે થાયછે, પણ જમણી બાજુતરફ વધારે સારીરીતે સુવાઈ શકાયછે, પણ જે વરમનો જેર ઘણો હોયછે, તો ડાબી અથવા જમણી હરકોઈ બાજુએ કોર ખરડીને બિલકુલ સુવાતુંજ નથી, અને તેથી જ્યાંસુધી વરમનું જેર ઓછું થાયછે, ત્યાંસુધી વાકું વળીને બેસી રહેવું પડેછે.

સખખ.—ઘણો દારૂ પીધાથી, કલેજઉપર જેરમાં વાગવાથી, નહારી જાતનો તાવ ઘણાં દહાડાસુધી આવવાથી, સંઘ્રહણી અથવા લાંબા દહાડાનો જીનો ખરડો હોવાથી, આંતરડાંમાં, પિત્તનાં હુકનામાં, અથવા હોજરીમાં આડાં પડવાંથી કલેજનો વરમ થાયછે, તથા તે સુજ આવેછે.

ઈલાજો ૧ લા.—અગરજે દરદી મનજીત બાંધાતું હોય, તો તરત ૧ થી ૨ ડબ્બ જળો તેનાં કલેજઉપર મુકવી, અને ત્યારપછી ખસખસનાં પોસનો ગરમ સેક કરવો, તથા જ્યાંસુધી દાંતો થોડાઘણાં દુખવા માંડે, ત્યાંસુધી ૪ ગ્રેન “કેલોમેલ,” તથા ૦૧ ગ્રેન અફીણનો લુકો, આ બંધેને મેળવીને, દર છ કલાકે,

દહાડામાં ચારવાર, ત્રણ દહાડાસુધી પાણીસાથે ફકાડવું, તથા ૩ થી ૪ ગ્રામ “ક્રીમ આવ ટારટર,” પાણીમાં ડોહવીને તે પાણીનેબદલે પાવું, અને જો તેથી ઝાડો સાફ નહીં આવે, તો ઉપર જણાયાપ્રમાણે “કેલોમેલ” તથા અફીણની દવાઓ બેથી ત્રણ દહાડાસુધી ફકાડયાપછી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને પાવી.

ટીફ્ટર આવ સેના ગ્રામ ૨
એપ્રમ મૉલ્ટ આઉંસ ૧
ઇનફ્યુઝન આવ સેના આઉંસ ૨

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે બેથી ચાર દહાડાસુધી, અથવા જ્યાંસુધી ઝાડો સાફ આવે, ત્યાંસુધી દરરોજ સવારનાં પાવી.

જેલેપ પાઉડર ગ્રેન ૩૦
ક્રીમ આવ ટારટર ગ્રામ ૩
કમપાઉંડ ટીફ્ટર આવ એપ્રમ. આઉંસ ૧૧

ઉપલા ૧ લા ઈલાજો ઘણાં સખતછે, અને તે ઘણાં મજબુત બાંધાના માણસો, જેવાંકે અંગ્રેજી ખલાસીઓ, અંગ્રેજી સેપાહીઓ, વગેરેનાં માટે વધારે લાયકછે, પણ આપણાં દેશમાં એવી જાતનાં ઘણાં મજબુત માણસો હોતાં નથી, પણ ઘણુંકરીને મધ્યમ અથવા નબળા બાંધાનાં હોયછે, જેથી તેઓ ઉપલા ઈલાજો ખમવાને શકિતવાન નથી, અને તેટલાં માટે તેઓઉપર જો ઉપલા ઈલાજો અજમાવ્યા હોય, તો ગુણનેબદલે અવગુણ થાયછે. એક કાબેલ ડાક્ટર “મોરહેડ”ના એવિષે એવો વિચારછે, કે “જો આરીતે કલેન્જાનાં વરમમાં એકદમ જળો મુકાવીને લોહી કાઢાડ્યું” હોય તથા “કેલોમેલ”ની દવા એટલા વજનમાં દરરોજ આપી હોયતો તેથી કલેજા પાકેછે, દરદી વધારે સુસ્ત થાયછે, અને તે ઘણીવેળા મરણ પણ પામેછે.” એટલા માટે સાધારણ માણસને માટે નીચે જણાવેલા મધ્યમ ઈલાજો વધારે લાયકછે.

ઈલાજો ૨ જા.—અગરજો દરદી મોટી ઉંમરનું, મધ્યમ બાંધાનું, અથવા નબળા બાંધાનું, અને સુખ્યકરીને હિંદુસ્તાનનાં ગરમ દેશનું રહેવાસી હોય, તો તેને કલેન્જાનો વરમ થયેલો જણાયાપછી જળો મુકવાનેબદલે પાંસરાંની નિચ્ચે કલેન્જાની જગ્યાઉપર ખસખસનાં પોસનેા ગરમ સેક કરવો, અથવા ત્યાં “બ્લીસ્ટર” મુકવું, તથા તેઉપર “અઈન્ટમેન્ટ આવ કેન્ટેરીડીસ” લગાડીને તેને થોડા દહાડાસુધી ઝરવા દેવું, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની ત્રણ ગોળીઓ બનાવી, અકેકી ગોળી, દહાડામાં ત્રણવાર, પાંચથી સાત દહાડાસુધી, અથવા જ્યાંસુધી વરમ નરમ પડે, ત્યાંસુધી ગલાવવી.

ખુ પીત ગ્રેન ૧૨
મપીકાડ્યુઆના પાઉડર ગ્રેન ૪ થી ૮
એડસ્ટ્રેક્ટ આવ હેનપેન ગ્રેન ૯

અથવા,

પૉટાશીયમ રેઝીન ગ્રેન ૬ | રહખાઈનો ભુકો ગ્રેન ૧૨
ફેપસીકમ ફુટ..... ગ્રેન ૪ | એડસ્ટ્રેક્ટ આવ જેનથીયન. ગ્રેન ૩૦

ઉપર જણાવેલી દવાઓ મેળવી, તેની ૧૨ ગોળીઓ કરીને અઝેકી દર આંતરે રાતે સુતી વેળા ગળવી.

વળી “ ક્રીમ આવ ટારટર ” નો હલકો જીલાબ દરોજ સવારનાં આપવો, અથવા ઉપલી ગોળીઓને બદલે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, દહાડામાં ચારવાર પાવી, તથા તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી.

સીરીઝ આવ નાઇટ્રસ ઇડર ટ્રામ ૨—ટ્રીકચર આવ હેનમેન ટ્રામ ૩—ક્રીમ આવ ટારટર ટ્રામ ૬—બાઈ કારબોનેટ આવ પોટાશ ટ્રામ ૧—સાઇટ્રીક આસીડ ગ્રેન ૪૦—જ્યુસ આવ ડેન્ડીલીયન આર્કેસ ૧—પાણી આર્કેસ ૫.

ખોરાકમાં થોડા દહાડાસુધી ખાત્ર કુધની કાંજ, અથવા પાંઉ અને ચાશિવાય બીજું કાંઈ આપવું નહીં, પણ જે થોડા દહાડા વિત્યાપછી વરમ નરમ પડવા આવે, તો સેરવો, અધકચરાં બાફેલાં ઇંડાં, વગેરે આપવું.

અગરજે ઉપલી દવા પાવાપછીથી કલેજનાં આગળનું દરદ ઘણે દરજ્જે નરમ પડેલું જણાય, તો ૧૦ મીનીમ “ ડાઇલ્યુટેડ નાઇટ્રો હાઇડ્રોક્લોરીક આસીડ,” પોણાં વાઇનગ્લાસ પાણીમાં ભેળીને, દહાડામાં ત્રણવાર પાવું, અને તે ઘણાં દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું, તથા ૨ ટ્રામ “ નાઇટ્રો હાઇડ્રોક્લોરીક આસીડ,” તથા ૬ આર્કેસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, તેમાં કપડાંનો કટકો બોળીને તે કલેજનાંની જગ્યાઉપર મુકવો, તથા તે રાતદહાડો ભિંજીલો રાખવો.

અગરજે દરદ ઘણું જ થતું હોય, તો ૬ થી ૦૮ ગ્રેન “ એસીટેટ આવ મૉરફીયા,” રાત્રે પાણીસાથે ફકાડવું.

કલેજનાં અંદરનાં ભાગનાં વરમ.

(ઇનફ્લેમેશન આવ ધી ઇન્ટીરીયર આવ ધ લીવર=Inflammation of the Interior of the Liver.)

નીશાની.—જ્યારે કલેજનું સપાટીઉપરથી નહીં, પણ માંહેથી સુજેલું હોયછે, ત્યારે તેમાં કોઇ છરીજેવું ધારવાળું હુથીઆર ભાકતું હોયએવું દરદ થતું નથી, પણ કલેજ ઉપર મોટો બોળે મુકયો હોયએવું જણાયછે, અને તેમાં ધીમેધીમે કુખાવો થયા કરેછે, જેને અંગ્રેજીમાં “ ડલ પેન ” (Dull pain) કરી કહેછે; તાવ પણ ઘણો જોરમાં હોતો નથી, પણ ધીમે હોયછે, ખભાંમાં કુખાવો પણ ધીમેધીમે થયા કરેછે, પણ જે હાથોવાડે કલેજનાંની જગ્યાઉપર ધીમેથી દાબ્યું હોય, તો ઘણું દરદ થતું નથી, પણ જોરમાં દાબવાથી દરદ થતું હોય એમ જણાયછે. અગરજે આ જાતનાં કલેજનાં વરમનાં ઇલાજે તરત ઘટતીરીતે કીધા હોય તો સાફ, નહીંતો તે વેહેલું પાકેછે, અને જ્યારે તે પાકેછે, અને તેમાં પડ અંધાયછે, ત્યારે દરદીને ટાહાડ વાગીને તાવ આવેછે, તથા પેટમાં પાકું ઘર થયું હોયએવું દરદ થાયછે.

ઇલાજ ૧ લો.—આ જાતનાં કલેજનાં વરમમાં, એટલે જ્યારે વરમ ઉંડાણમાં થયો હોય, ત્યારે “ કલેમેલ ” ઘણું તપાસીને આપવું, અથવા બનતાં

સુધી આપવું નહીં, કારણકે તે વગર સમજવે આપ્યાથી કલેજા પાકે છે. અગરજો ઘણી અગત્ય જણાય, તો નીચે જણાવેલી પારાની દવા “બ્લુ પીલ” નાં આકારમાં આપવી.

બ્લુ પીલ ટ્રેન ૬—પૉડોફીલીન ટ્રેન ૧૧—ફ્રમપાઉંડ રૂબાઈ પીલ ટ્રેન ૧૨—એકસ્ટ્રેક્ટ આવ હેનમેન ટ્રેન ૬.

આ સઘળાંને મેજવીને, તેની ત્રણ ગોળીઓ બનાવી, અકેકી ગોળી, દહાડામાં ત્રણવાર ગળાવવી, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી. અગરજો આ ગોળીઓથી ઝારો ઘણો આવે, તો “પૉડોફીલીન” દવા કાઢાડી નાખીને બાકીની દવાઓની ગોળીઓ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ગળાવવી, અને થોડા દહાડા વિત્યાપછી આ ગોળીઓ બંધ કરવી.

ઈલાજો ૨ જો.—આઈરોડોસિટ } ટ્રેન ૩
અથવા લેપ્ટોટ્રોન } ટ્રેન ૬
એકસ્ટ્રેક્ટ આવ હેનમેન ટ્રેન ૬
ફ્રમપાઉંડ રૂબાઈ પીલ ટ્રેન ૬

આ સઘળાંને મેજવીને, તેની ત્રણ ગોળીઓ બનાવી, અકેકી ગોળી, દહાડામાં ત્રણવાર, પાણીસાથે ગળાવવી, તથા તે દશથી પદર દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી. અથવા ૨૦ થી ૬૦ મીનીમ “ટીકચર આવ હાઈડ્રાસટીસ” પાણીમાં મેજવીને દહાડામાં ત્રણ વખત પાવું.

ઈલાજ ૩ જો.—હાઈડ્રોક્લોરેટ આવ એમોનીયા દ્રામ ૧—જ્યુમ આવ ડેન્ડ્રીલીયન આઈડિય ૧—સેપીરીટ આવ નાઈટ્રમ ફોર દ્રામ ૨—ટીકચર આવ સીન્ડ્રોના દ્રામ ૨—ટીકચર આવ હેનમેન દ્રામ ૨—પાણી આઈડિય ૬.

આ સઘળાંને મેજવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવું. તથા તે ઘણું દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું. આ દવામાં મુખ્ય ગુણ “હાઈડ્રોક્લોરેટ આવ એમોનીયા” નો છે, જે કલેજાને પાકવું અટકાવે છે.

ઈલાજ ૪ થો.—ચિનક રૂબાઈ ટ્રેન ૬૦—હરડેનો બુકો દ્રામ ૧૧—રૂબાઈના બુકો દ્રામ ૧૧.

આ સઘળાંને મેજવીને, ૧૫ ટ્રેનજેટલું, દર ત્રણ કલાકે, પાણીસાથે ફકાડવું. બાહારનાં ઇલાજોમાં કલેજાની જગ્યાઉપર રાઈ મુકવી, ગરમ સેક કરવો, “ટીકચર આવ આઈયોડાઈન” ચોપડવું, અથવા “બ્લીસ્ટર” મુકવું.

ખોરાક ઘણો હલકો તથા સાદો આપવો, જોવો કે કાંજ, વગેરે.

કલેજાનું પાકવું.

(એબ્સેસ આવ ધ લીવર=Abscess of the Liver.)

અગરજો ઉપર જણાવેલા ઇલાજો કરવાછતાં વરમ ચઢતો નથી અટકતો, પણ કલેજા પાકઉપર ચઢે છે, તો તેની નીશાની નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે હોય છે.

નીશાની.—દરદીને દિવસનાં થડે પોહોરે ટાહાડનું લખલખું ભરાયછે, તાવ આવેછે, તથા તે તવાતું જાયછે; પેટ મોટું થાયછે, તથા તે ખેંચાયછે; મોહાડું ફિક્કું થાયછે, તથા તેના રંગ પિળાસ મારેછે; થોડોઘણો કમજો થાયછે, અને કલેજની જગ્યાઆગળ કોઇવેળા ઉંડાં ઘરનાંજેવો ઉઠાવ થયેલો જણાયછે; ખભાંમાં દુખાવો થયા કરેછે, આડો થયા કરેછે, મરડો થઇ આવેછે, પુકળ પરશેવો પડેછે.

અગરજે કલેજનું પાકઉપર ચઢતું હોય, અને તેમાં પડું થતું જણાય, તો જ્યાં કલેજનાં થોડો ભાગ પાકતો હોય, તેની ઘટતી માવજત કર્યાથી થોડા વખતમાં તે સાજે થાયછે, અને તેટલો ભાગ અસલી અવસ્થામાં આવી જાયછે. પણ જે વરમ કલેજની સપાટીઉપર, તથા ભિતરનાં ઘણાં ભાગઉપર ફેલાયલો હોય. તો ઘણો મોટો ભાગ પાકવાથી દરદીની જીવવાની આશા રહેતી નથી.

ઈલાજે ૫ માં.—ઉપલી પાકવાની નીશાનીઓ જ્યારે જણાય, ત્યારે પારાની, અથવા આડો ઘણો આવે એવી કાંઈપણ દવા કદી આપવી નહીં, પણ તેનેબદલે કલેજનું પોતાનું કામ સારીરીતે કરે, તથા દરદીને શક્તિ રેહેએવો ખોરાક આપ્યા કરવો, જેવો કે “બ્રાંટલ સુપ,” કુધ, ઈંડાં, “બ્રાંડી મીક્સચર,” “વાઈન,” “કલેરેટ” માછલી, “મટન ચૌપ,” મેવો, વગેરે. વળી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી, અને તે ઘણાં દહાડા-સુધી ચાલુ રાખવી.

ડાઈલ્ટ્રીડ નાઇટ્રો હાઈડ્રોક્લોરીક આસીડ દ્રામ ૧—ટીકચર આવ સ્ટીલ મીનીમ ૪૦—હાઈડ્રોક્લોરેટ આવ એમોનીયા દ્રામ ૧—કમપાઉંડ ટીકચર આવ સીન્કોના દ્રામ ૨—જુસ આવ ડેન્ડીલીયન આર્ડિસ ૧—પાણી આર્ડિસ ૬.

તથા જે આડો થતો હોય, તો ઉપલી દવામાં ૧ દ્રામ “ટીકચર આવ એપીયમ” ઉમેરીને તે પાવી.

ઈલાજ ૬ ઠો.—અગરજે કલેજનું પાકઉપર ચઢવાથી મરડો થયો હોય, તો ઉપલી દવા તદ્દન બંધ કરવી, અને તેનેબદલે આડો બંધ કરવાની દવા નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે પાવી.

ક્લોરિડાઈન..... મીનીમ ૪૦ | ટીકચર આવ કાઈનૉ .. દ્રામ ૨
ટીકચર આવ એપીયમ.. મીનીમ ૪૦ | ડીકૉક્શન આવ લૉગઉડ.. આર્ડિસ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, તેનાં ચાર ભાગો કરી, અકેકો ભાગ, દહાડામાં ચારવાર, દર ત્રણ કલાકે પાવો, અને જ્યાંસુધી મરડો સાજે થાય, ત્યાંસુધી આ દવા થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી, અને તેટલો વખતસુધી ખોરાક થોડો એછો આપવો.

ઈલાજ ૭ મો.—અગરજે દરદીને પેટમાં ઘણો દુખાવો, તથા અકળ-વિકળ થતું હોય, તો ૧ થી ૦૦ ગ્રેન “એસીટેટ આવ મૉરફીયા,” રાત્રે સુતી-વેળા પાણીસાથે ફકાડવું.

ઈલાજ ૮ મો.—અગરજે કલેજનાં પિત્તાનીઆસપાસ વરમ હોવાથી પિત્ત સારીરોતે થતું નહીં હોય, તથા ઝાડો કઢણુ પણ ઉગરજો આવતો હોય, તથા તેથી દરદીને તાવ પણ ઘણો જોરમાં આવતો હોય, તો લીકરલાસ ભરી “પેપસીન વાઈન,” અથવા ૧૦ ગ્રેન “લેક્ટો પેપટીન,” આણાસાથે પાવાથી, તથા નીચે જણાવેલી ગોળીઓ ગળાવવાથી ઘણીવેળા ઝાડાનો રંગ પાછો પિળાસઉપર આવેછે, તાવનો જોર નરમ પડેછે, તથા દરદીને શક્તિ પણ રહેછે.

પૉડોપ્લાનીન રેઝીન.....	ગ્રેન ૧	ધર્મિકાક્રયુઆના પાઉડર	ગ્રેન ૨	
એકમુદ્રે ઉટ આવ નકમ વૉમીકા.	ગ્રેન ૨		એકમુદ્રે ઉટ આવ નેનશીયન ..	ગ્રેન ૧૨
એકમુદ્રે ઉટ આવ બેલોના ..	ગ્રેન ૨			

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બનાવી, અક્કેકી ગોળી, સવારસાંઝ પાણીસાથે ગળાવવી, અને જો તેથી ગુણુ જણાય, તો તે બંધ કરવી.

દરદીને ગુણુ થયેલો જણાવવા માંડે, કે તેને દરીઆની હવા ખવાડવાની તજવીજ કરવી.

ઉપલા ઈલાજો જોકે ઘણા ટુંકમાં જણાવેલાછે. તોયે તે અનુભવાથી દરદીને જરૂર ઘણો ગુણુ થશે, અને તે તદ્દન સાજો થશે, પણ જો તેથી કાંઈજ ગુણુ નહીં જણાય, અને દરદી વધારે બગડતો જાય, અને કલેજનું પાકવાથી તેમાં પડે એકદુ ધયેલું જણાય, તો તે કોઈ કાબેલ ડાક્ટરપાસે ફોડાવવું. (આરીતે પડે કોઈવેળા એકથી બે મોટી બાટલીજેટલું એકદુ થાયછે.)

આગળના વખતમાં કલેજના પાકેલો ભાગ પાંસરાંઆગળથી મોટાં નસ્તરવડે ચીરવામાં આવતો હતો, જેથી ઘામાં વા ભરાવાથી તે રૂઝાવાને ઓછામાંઓછા છથી બાર મહિના લાગતા, તથા ઘણી મેહનત પડતી હતી, પણ હાલમાં વખતની છેલ્લી શોધખાણે નસ્તરથી નહીં, પણ એક જાતની *ધાતુની બનાવેલી ઝીણીં સોયનાં છેડાવાળી પિચકાંરીથી તે ફોડવામાં આવેછે, અને ફોડ્યાપછી તેનીઉપર “કોર્ટ પ્લાસ્ટર” મુકવામાં આવેછે. આરીતે કલેજનું ફોડ્યાથી એકથી બે દહાડામાં રૂઝ વળેછે. આ વગર અડચણની રીતનેમાંટે આ હથીઆર ખાણસ જાતને એક મોટો આશિર્વાદ થઈ પડ્યુંછે.

આ રીતે કલેજનું પાકવાપછી, જો તે ઉપલાં હથીઆરથી ફોડવામાં આવતું નથી, તો તે ફેફસાંમાં કે આંતરડાંમાં પોતાનીમેજે ડુટી જાયછે, જેથી દરદીનો જીવ ઘણો ધાસ્તીમાં આવી પડેછે, અને તેમાંથી ઘણીવાર નડારી જાતની ખાંસી તથા ખરડો થઈ આવેછે. એટલામાંટે ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે જેમબનેતેમ ઉતાવળે તે ફોડીને પડે કાહાડી નાખવામાં આવે, તો તેથી ઘણો ગુણુ થાયછે, તથા દરદીનો જીવ ધાસ્તીમાં આવી પડતો અટકેછે.

* આ પિચકારીને અંગ્રેજીમાં “પ્યુમેટીક એસ્પીરેટર” (Pneumatic Aspirator) કરી રહેછે, અને તે હરકોઈમોટાં જાહેર દવાખાનામાંથી તૈયાર વેચાતી મળેછે.

રાંડનાં આજરથી કલેજાંમાં થતો વરમ.

(સીફીલીટીક ઈન્ફલેમેશન આવ ધ લીવર=Syphilitic Inflammation of the Liver.)

ઈલાજો ૧ લો.—અગરજો ચાંદી અથવા ટાંકીથી કલેજાંમાં વરમ થયો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચારવાર પાવી, અને તે બેથી ત્રણ મહિનાસુધી ચાલુ રાખવી.

આઈયોડાઈડ આવ પૉટાશીયમ	ગ્રેન	૧૨ થી ૧૨૦
આરીટ આવ નાઇટ્રસ ઈર	ગ્રામ	૨
કમ્પાઈડ ટ્રીકલર આવ લેન્ડર	ગ્રામ	૨
કમ્પાઈડ ટ્રીકલર આવ ચાર્લાપેરીલા	ગ્રાઈન્ડ	૬

ચેતવણી.—આ દવા આપતીવેળા દયાંન રાખવું, કેજો “આઈયોડાઈડ આવ પૉટાશીયમ”થી દરદીને મોહોડું આવે તો તે દવા ઘણાં ઓછા વજનમાં આપવી, અને વરચે વીસથી પચીસ દિવસ ગયાકરે તે પાછી કીમેકીમે વધારવી.

ગમેતો ઉપલી પીવાની દવાનેબદલે ૦૦ થી ૧ ટ્રામ “સોનિબાર”ની ધુંઈ દરરોજ સવારનાં આપવી.

ઈલાજ ૨ જો.—અગરજો આ દરદમાં ગુરદો પણ મુજેલો જણાય, તથા ગુરદાની જગ્યાઆગળ દુખાવો થતો હોય, તો ૧૦ થી ૨ ટ્રામ “સીરપ આવ આઈયોડાઈડ આવ આયરન,” તથા ૬ ગ્રાઈન્ડ “ઈન્ફ્યુઝન આવ કલમબા,” આ બંધેને મેળવીને, તેનાં ચાર લાગો કરી, અકેકો લાગ, દહાડામાં ચારવાર પાવો, તથા તે ઘણાં દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું, તથા ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે પારાની મેળવણીવાળી દવાની ધુંઈ પણ આપવી.

ઈલાજો ૩ જો.—અગરજો ઝાડો સાફ નહીં આવતો હોય, તો ૦૦ થી ૦૦ ગ્રેન “પૉર્ડોફીલીન,” ૨ થી ૩ ગ્રેન “આઈરાઈડીન,” અથવા “લેપ્ટેનટ્રીન,” આ ત્રણમાંથી ગમેતે એક દર રાત્રે પાણીસાથે ફકારવું, અને તે થોડા દહાડા સુધી ચાલુ રાખવું, તથા “સીડલીટઝ પાઉડર”ના એક હલકા જીલાબ દરરોજ સવારનાં આપવા.

કલેજાં સુસ્ત રહેવાવિષે.

(ટૉરપીડ લીવર=Torpid Liver.)

નીશાની.—જીવ સુસ્ત રહેછે, કામકાજ કરવા ગમતું નથી, ઝાડો કબજ રહેછે, તથા તે ઉજળો આવેછે, આંખમાં કમજાથી થોડોઘણો પિગાસ રહેછે, આમડી પણ થોડી પિગાસઉપર હોયછે, અજીર્ણ થયા કરેછે, કલેજાંઆગળ થોડો ઘણો દુખાવો થયા કરેછે, તથા કોઈવેળા આંસી પણ હોયછે.

ગરમ દેશોમાં આ જાતની બિમારી ઘણી સાધારણ હોયછે.

ઈલાજો.—૧૫ ગ્રેન “કલોરાઇડ આવ એમોનીયમ” પોણું વાઈનગ્લાસ “પેપરમીન્ટ વૉટર”માં મેળવીને દહાડામાં ચાર વખત પાવું, તથા

બ્લુ પીલ..... ગ્રેન ૨ થી ૩
ક્રમપાઈડ રહ્યાર્થ પીલ..... ગ્રેન ૫
એકસ્ટ્રેક્ટ આવ બારમેટોઝ એલોઝ..... ગ્રેન ૪

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની એક ગોળી બનાવી, દરરોજ પાણીસાથે ગળાવવી, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી. આ ગોળીથી કલેજી તદ્દન સુધરી જશે, અથવા “બ્રુ પીલ”નેબદ્દે ૦૧ ગ્રી ૦૧ ગ્રેન “પૉડોફીલીન,” દર રાત્રે આપવું, અને “સીડલીટઝ પાઉડર”ને જીલાબ દરરોજ સવારે આપવો. આપ્રમાણે થોડો વખતસુધી આખ્યા કરવું. દારૂ પીવો નહી.

કલેજની પિત્તની પથ્થરી.

(બાઈલ સ્ટોન્સ=Bile Stones.)

(બીલીયરી કૉલક્યુલસ=Biliary Calculus.)

કલેજમાં, કલેજનાં કુકનામાં, અથવા કલેજમાં પિત્તનેલગતી ઝીણી નળીઓમાં પિત્ત બંધાઈને તેનાં જડા કકડા, અથવા પિત્તની પથ્થરીઓ કલેજમાંથી પસાર થતીવેળા તે જગ્યામાં ઘણું કપાઈને દુખે. અને તેથી ઉલટી અથવા ઉછાળો થાયછે, તથા એવી જાતની ઝીણી પથ્થરીઓ બંધાવાથી કલેજમાંનું પિત્ત આંતરડાંમાં ઉતરતું નથી, પણ કલેજમાંજ અટકી બેસેછે, જેથી કમળો થાયછે.

ઈલાજો ૧ લા.—અગરજે એવીવેળા, એટલે પિત્તની પથ્થરી કલેજમાંથી આંતરડાંમાં પસાર થતીવેળા આંકરાં આવતાં હોયએવું ઘણું જોરમાં દરદ થતું હોય, તો સર્વેથી પેટેલાં $\frac{2}{3}$ થી ૦૧ ગ્રેન “એસીટેટ આવ મૉરફીયા,” તથા ૦૧ ટ્રામ “સલ્ફ્યુરીક ઇડર,” આ બંધેને “લીડીયા વૉટર” ની એક આખી બાટલીમાં મેળવીને, દર ચાર કલાકે, જ્યાંસુધી દરદ નરમ પડે, ત્યાંસુધી પાવું, અથવા ૨૦ મીનીમ “લૉડેનમ,” “સોડા વૉટર”માં, અથવા “લીડીયા વૉટર”માં ભેળીને, દર ચાર કલાકે પાવું, અથવા ૧ આઉન્સ “એકસ્ટ્રેક્ટ આવ પૉપી”ને, અલસીનાં આઠામાં ભેળી, તે પાણીમાં રાંધી તેના કલેજાઉપર ગરમ સેક કરવો, અને દરદતદ્દન નરમ પડે, કે અફીણની દવાઓ આપવી બંધ કરવી. ખસખસનાં પોસને પાણીમાં ઉકાળીને, એક મોટાં વાસણમાં નાખી તેમાં દરદીને અધીથી એક કલાકસુધી બેસાડવું, તથા કલેજની જગ્યાઉપર ગરમ સેક કરવો, અથવા દરદવાળા ભાગઉપર થોડી જળો મેલવી.

અગરજે ઉલટી થતી હોય, અને કાંઈ પણ દવા ટકી શકે નહીં, તો પીપડી-ઉપર રાઈ ચુકવી, અથવા ત્યાં બરફ બાંધવું, અથવા “ટીંકચર આવ ઓપીયમ,”

“ટીકચર આવ બેલેડોના,” તથા “કલોરોફોર્મ,” આ ત્રણેને સરખે ભાગે મેળવીને તેમાં કપડાંના કકડો ભિંજવીને ત્યાં મુકવો, અને દરદ નરમ પાડવામાં ૧ દ્રામ “લેડેનમ,” તથા ૨ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તે પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવું, અને જો અગત્ય જણાય, તે ફરીથી ત્રણ કલાકે એવી પિચકારી મારવી. અથવા ૫ મીનીમ “કલોરોફોર્મ” તથા ૧૦ મીનીમ “ટીકચર આવ બેલેડોના,” આ બંધેને પાણીમાં મેળવીને, દર ત્રણ કલાકે દરદ નરમ પડે ત્યાંસુધી પાવું, અથવા ૧૦ ગ્રેન “હાઇડ્રેટ આવ કલોરલ” પાણીમાં પાવું.

અથવા તે ૧ આઉંસ “ઓલીવ ઓઇલ,” તથા ૧૨ આઉંસ ખખલતું પાણી આ બંધેને મેળવીને, તેના બે ભાગ કરી, અકેકે ભાગ દર ૧૫ મીનીટે મોટી ઉત્તરનાએ પીવો. આથી થોડા કલાકમાં દરદ તદ્દન નરમ પડશે.

ઇલાજો ૨ ના.—કોઇવેળા દરદીને એટલું તો કુખે છે, કે તે નહીં ખમાવાને લીધે તેનું શરીર પરશેવાથી પાણીપાણી થઇ જાય છે, એવીવેળા ૧ થી ૨ દ્રામ “કલોરોફોર્મ,” અથવા ૩ થી ૪ મીનીમ “નાઇટ્રાઇટ આવ એમાઇલ” રૂમાલઉપર છાંટીને તે દરદીને સુંઘાડવું, તથા ૦૧ ગ્રેન “પોડોફીલીન,” અને ૫ ગ્રેન “કમપાઉંડ રૂબાઈ પીલ,” આ બંધેને મેળવીને, તેની અંક ગોળી બનાવીને તે ગળાવવી, તથા તેને બીજ દિવસે “એપસમ સોલ્ટ” તથા મુનામખીના જુલાબ આપવો. એથી કમજો નરમ પડશે, તથા બંધાઇ ગયેલું પિત્ત પણ આંતરડાંમાં ઉતરશે. જમખનતેમ પ્રવાહી ખારાક, જોવો કે કાંજ, અલસીની ચા, જવનું પાણી, “લીડીયા વોટર,” અથવા બેદાના, સાકર, અને ગુંદર, આ ત્રણે પાણીમાં ડોહવીને તે પાવું.

કોઇવેળા જ્યારે ઉપલા ઇલાજોથી ગુણ થતો નથી, ત્યારે ૨ ગ્રેન અફીણ, તથા ૧૨ ગ્રેન “કેલોમેલ,” આ બંધેને મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બનાવી, અકેકી ગોળી, દહાડામાં ચરવાર ગળાવવી, તથા તે એકથી બે દહાડાસુધી ચાલુ રાખવાથી ઘણો ગુણ થાય છે.

કમજાનેમાંટે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની બે ગોળીઓ બનાવીને, દરરોજ પાણીસાથે ગળાવવી, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી.

પોડોફીલીન.....	ગ્રેન ૫	અથવા આમરિમડીન	ગ્રેન ૨
લેડેનમ.....	ગ્રેન ૨		એકમટ્રે કટ આવ લેનખેન..

ગમેતો ૧૦ થી ૧૫ ગ્રેન “એલેક્શન,” દહાડામાં ત્રણવાર, થોડા દહાડાસુધી પાણીસાથે ક્રકાડવું, અને એથી ત્રણ દહાડે હલકો જુલાબ આપવો, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, દહાડામાં ચારવાર, થોડા દહાડાસુધી પાવી.

કલોરેટ આવ પોટાશ.....	ગ્રેન ૧૦	સીરીટ આવ નાઇટ્રમ મકર. દ્રામ	૨
આઇથોડાઇડ આવ પોટાશીયમ...	ગ્રેન ૨૦		પાણી

ઈલાજ ૩ જો.—કલોરાઈઝમ	મીનીમ ૧૨
આઈમન આવ ટ્રાપીવટાનિ	મીનીમ ૪૫
ગમ એકેશીયા	ગ્રેન ૩૦
પાણી	આઈઝ ૩

આ સઘળાંને મેળવીને, તેનાં ત્રણ ભાગો કરી, અક્કેકા ભાગ, દહાડામાં ત્રણવાર પાવો.

પિત્તની પર્યટરી પીગળો, અને એ દરદ ફરીથી થયા નહીં કરે. માંટે નિચે જાણવેલા ઇલાજો ઘણા દહાડા સુધી ચાલુ રાખવા. ૦૧ દ્રામ “કલોરાઈડ આવ એમોનીયમ,” તથા ૬ દ્રામ “જુસ આવ ડેન્ડ્રીલીયન” તથા ૬ આઈઝ પાણી, આ સઘળાંને મેળવીને પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી દર ત્રણ કલાકે પીવું. અથવા ૫ થી ૧૦ ગ્રેન “કૉલીએટ આવ સોડા,” અથવા ૫ થી ૨૦ ગ્રેન “હીપ્યુરેટ આવ સોડીયમ,” અથવા ૧ દ્રામ “ફૉસફેટ આવ સોડા,” પાણીમાં મેળવીને, મોટી ઉમરના બિનારે, દહાડામાં ત્રણ વખત પીવું, તથા ૧૧૧ દ્રામ “નાઈટ્રો-હાઈડ્રોફ્લોરીક આસીડ” તથા ૫ આઈઝ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તેમાં લુગડું ભીજવીને, જમણી બાજુની પાસળીની નીચે મુકવું.

એવા બિનારે લાંમજો વખત સુધી ચરબદાર અથવા આથેલું જોસ, માછલી, મસાળાદાર પકવાન, મીંસાઈ, “પેસ્ટ્રી,” ઘાણું માખન, પનીર, ખાવું નહીં, તથા જલદ ચા, કાફી, “બીર,” “બેરટર” ઇત્યાદી પીધામાં લેવું નહીં. બારાક તરીકે, ફકટ ફુધ, કાંજ, બાફેલી તરકારી, લેવી. તથા અરાના પાણી, જેવાં કે, “કાર્લસબૅડ” અથવા વીચ્છી વૉટર,” (Carlsbad or Vichy water.) પીધામાં લેવું.

ક્રમજો.

(જાંનડીસ=Jaundice.)

નીશાની તથા સખમ.—કલેજાંનાં તરેહવાર દરદોથી ક્રમજો થાયછે, જેવાંકે કલેજાંનો વરમ થયાથી. તેમાં ચરબી બંધાયથી, તે પાકયાથી, તે કઠણ હાડકાંજેવું થયાથી, પિત્તની પર્યટરીઓ, તથા તેમાં એક જાતનાં કરમો થવાથી, કલેજાંનાં પિત્તનાં ડુક્કામાં અથવા પિત્તની ઝીણીં નળીઓમાં પિત્તનાં બંધાવાથી પિત્તનેલગતી ઝીણીં નળીઓ સંકોચાયછે, અથવા તદ્દન બંધ થઈ જાયછે, જેથી પિત્ત નિચ્ચે આંતરડાંનેરસ્તે આડાસાથે બાહાર નિકળી શકવું નથી, અને તેથી પિત્ત લોહીમાં પાછું સુસાધને શરીરની ચામડીઉપર કુટી નિકળેછે, અને તે કારણથી શરીરની ચામડી, આંખો, ઇત્યાદિ ભાગો પિળા થયેલા જણાયછે. આ શિવાય બીજાં ઘણાં કારણો, જેવાંકે લાંબા દહાડાનાં અજીર્ણથી, પંદરથી પચીસ અથવા ચાળીસ દહાડાનો નઠારી જાતનો તાવ શરીરમાં રજાથી “રોજન્ડો, આંતરીયો, અથવા ચોથીયો તાવ.” અથવા “પિળો તાવ” આપ્યાથી, એકદમ

મનનો ભ્રેસો થવાથી, જોવો કે એકાએક ધારકો પડયાથી, ઘણો ગુરસો કર્યાથી, ચિંતા રાખ્યાથી, કલેજી, ફેફસું, અથવા બીજા તંતુઓનાં દરદો થયાથી, ઝેરી સર્પનાં કરડયાથી, તથા ઘણો દાઝ પીધાથી પણ ક્રમજો થાયછે. આવી પિત્ત કલેજાનાં કુક્રામાં બંધાવાનેબદલે તેનાં ઝેરી પદાર્થો લોહીમાં જ ફેર્યા કરેછે. જ્યારે કલેજામાં પરચરી બંધાયછે, ત્યારે તેમાં ઘણું કપાઈને ફુખેછે, ઉલટી આવેછે, અને આડાનો રંગ તદન ઉજળો રહેછે, પણ એકવાર જ્યારે કલેજાનેલગતી ઝીણી પિત્તની નળીઓમાંથી તે આડાનેરસ્તે આંતરડાંમાંથી બાહાર નિકળેછે, અને પિત્તનો માર્ગ ખુલ્લો થાયછે, ત્યારે ફુખાવો તદન નરમ પડેછે, અને આડાનો રંગ પણ પાછો પિળાસઉપર આવેછે.

ઇલાજો.—ક્રમજાની દવા કરવાઅગાઉ તે થવાનું કારણ પેટેલાં શોષી કાઢાડવું જોઈએ. અગરજે ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે કોઈપણ કારણથી કલેજાની ઝીણી પિત્તની નળીઓમાં પિત્ત અટકી બેસે, અને તેના આંતરડાંમાં ઉતરવાનો માર્ગ બંધ થયેલો જણાય, તો સર્વેથી પેટેલાં તે અટકાવ દુર કરવાનાં ઇલાજો કરવા. એટલામાં પેટેલાં બિમારને ગરમ પાણીમાં બેસાડવો, પેટેઉપર અલસીની “પોલ્ટીસ”ના સેક કરીને તે ત્યાં બાંધવી, અથવા જળો સુકવી, અથવા પીપડી ઉપર બરફ બાંધવું, તથા પિત્તની પરચરીઓ બંધાવાથી જે બિમારને કલેજામાં કપાઈને ઘણું ફુખે, તથા ઉલટી આવે, તો બરફ ચુસવા આપવું. તથા ૨૦ થી ૩૦ મીનીમ “લોડેનમ.” પાણીમાં ભેળીને પાવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે પાવી.

લોડેનમ મીનીમ ૨૦—મલકયુરીક ઇંદર મીનીમ ૨૦—કેમફર વૉટર આઈઝ ૧૫.
અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણથી ચાર કલાકે, જ્યાંસુધી ફુખાવો નરમ પડે, ત્યાંસુધી પાવું.

મલકયુરીક ઇંદર ડ્રામ ૧—ટીકચર આવ બેલેડોના ડ્રામ ૧—એસીટી આવ મૉરશીયા ટ્રેન ૨—કેમફર વૉટર આઈઝ ૬.

અગરજે દવા ટકે નહીં, પણ ઉલટી થઈને પાછી બાહાર નિકળી પડે, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તે પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવી.

અપ્રાણુ ટ્રેન ૨ થી ૩—ટીકચર આવ બેલેડોના મીનીમ ૨૦—વાઈન આઈઝ ૧.

અગરજે ઉપલા ઇલાજોથી પેટમાંનો ફુખાવો નરમ પડે નહીં, તો ટું ટ્રેન “એસીટીટ આવ મૉરશીયા”ને, ૫ ટીપાં પાણીમાં ભેળીને, તે પિચકારીવડે ખભાંની આમડીમાં દાખલ કરવું, અને જ્યાંસુધી ફુખાવો નરમ પડે નહીં, ત્યાંસુધી દર ત્રણ કલાકે એવી પિચકારીઓ ખાઈવી ચાલુ રાખવી, તથા ૧ થી ૨ ડ્રામ “ફ્લોરોફોર્મ” અથવા “સલકયુરીક ઇંદર” રૂમાલઉપર છાંટીને તે સુંધાડવું.

ફુખાવો નરમ પડ્યા પછી, નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની બે ગોળીઓ બનાવી, તે પાણીસાથે ગળાવવી.

પૉડાંફીલીન..... ગ્રેન ૧ થી ૦.૦
 બ્લુ પીલ ગ્રેન ૫
 એકમટ્રેક્ટ આવ હેનબેન ગ્રેન ૩

અથવા ૪૦ ગ્રેન “જેલેપનો લુકો” તથા ૩ ગ્રેન “કેલોમેલ,” આ બંધેને મેળવીને તે ફકાડવું; અથવા એરંડીયા તેલનો, અથવા “સીડલીટઝ પાઉડર”નો જીલાબ આપવો.

એરાકમાં માત્ર કાંજ, જવનું પાણી, અથવા અલસીની ચા પાવી. દારૂ બિલકુલ પાવો નહીં.

અગરજે મતનાં જોરસાથી, ઘણો ગુસ્સો કર્યાથી, નકારી જતની તાવ આત્યાથી, અથવા લાંબા દહાડાનું અજીર્ણ થયાથી કેલેજનાં કુકામાંનું પિત્ત આડાવાટે નહીં પડે, તો “જેલેપનો લુકો” અને “કેલોમેલ”નો, અથવા “પૉડાંફીલીન”નો, અથવા એરંડીયા તેલના જીલાબ આપવો, અને આડો સાફ આત્યાપછી એકેક દહાડાને આંતરે ૫ ગ્રેન “બ્લુ પીલ,” તથા ૪ ગ્રેન “પીલ આવ સૉફ્ટીન એલેકઝ,” આ બંધેને મેળવીને, તેની એક ગોળી બનાવીને, દર રાત્રે થોડા દહાડાસુધી ગળાવવી, પણ જો ચામડીપરનો પિત્તસ નહીંજ મટે, તો ૩૦ મીનીમ “ડાઇલ્યુટેડ સલફ્યુરીક આસીડ,” અથવા “ડાઇલ્યુટેડ નાઇટ્રીક આસીડ,” અથવા ૩૦ મીનીમ “ડાઇલ્યુટેડ હાઇડ્રોક્લોરીક આસીડ,” તથા ૪૦ આઉંસ “ક્રમપાઉંડ ઇનક્યુઝન આવ જ્વેનશીયન” આ બંધેને મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ત્રણવાર પાવું, અથવા ૧ આઉંસ “હાર્ડ સોપ,” તથા ૧૦ દ્રામ “આઇલ આવ જીનીપર,” આ બંધેને મેળવીને, તેની ૯૬ ગોળીઓ બનાવી, બે ગોળીઓ, દહાડામાં બેથી ત્રણવાર, પાણીસાથે ગળાવવી અથવા ૫ ગ્રેન “પેપસીન,” દહાડામાં બેવાર, પાણીસાથે ફકાડવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની સો ગોળીઓ બનાવી, ત્રણ ગોળીઓ, સવાર-સાંજ પાણીસાથે ગળાવવી.

ક્રમપાઉંડ પાઉડર આવ સીનેમાન દ્રામ ૧—રહબાર્મનો બુફો દ્રામ ૨—આઇલ આવ જીનીપર મીટ્રીમ ૨૦—સીરપ આવ જીનર થોરો—હાર્ડ સોપ દ્રામ ૪.

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચારવાર પાવી, અને જ્યાંસુધી આડો ઘણો પિત્તો જણાય, ત્યાંસુધી આલુ રાખવી.

જીસ આવ ડેન્ડ્રીયન . . આઉંસ ૧ | ક્રમપાઉંડ ટ્રોક્વર આવ જ્વેનશીયન, દ્રામ ૨
 મલક્ટ આવ સોડા દ્રામ ૪ | ઇનક્યુઝન આવ ફેલમગા આઉંસ ૬

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચારવાર પાવી.

કેલોરેટ આવ પૉટાશ દ્રામ ૧—આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ ગ્રેન ૨૦—દરીઆનું પાણી આઉંસ ૬.

અગરજો ઝાડો સફેદ રંગનો આવતો હોય, અને કબજ રહેતો હોય, અને પિસાબ છુટથી થતી નહીં હોય, તો ૩૦ થી ૬૦ મીનીમ “ફલ્યુઇડ એક્સટ્રેક્ટ આવ ચીએનેનડસ વરજનીકા” પાણીમાં મેળવીને દહાડામાં બેથી ત્રણ વખત મોટી ઉમરનાને પાવું.

અથવા ૪૫ ગ્રેન “એલોકશન”નાં ત્રણ પડીકાં કરી, અક્કેકું પડીકું, દહાડામાં ત્રણવાર, પાણી સાથે ફકાડવું, અને તે ઘણું દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું. ઘણું લાંબા દહાડાનાં જીતાં થયેલા કમળાઉપર આ દવા ઘણી ગુણકારક છે. આ દવાથી પીસાબ ઘણી છુટે છે. વળી ૫ થી ૧૦ ગ્રેન “બેનઝોઇક આસીડ,” દહાડામાં ચારવાર ફકાડવાથી, અને તે ઘણું દહાડાસુધી ચાલુ રાખવાથી પણ ઘણો ગુણ થાય છે. અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેની ૧૦ ગોળી બનાવી અક્કેકી ગોળી સવાર સાંજ મોટી ઉમરના બિમારને પાણીમાં ગળાવવી.

જલ પીણ ગ્રેન ૩૦—ફીજીવેલીસ લીફનો બુંકા ગ્રેન ૫—રુકમણના બુંકા ગ્રેન ૫—એક્સટ્રેક્ટ આવ ઇન્ડીલીયન ગ્રેન ૪૦.

અગરજો ઘણા દહાડાનો તાવ લાગુ પડવાથી અથવા લુ લાગવાથી કમળો થયો હોય અને ઝાડો પણ કબજ રહેતો હોય, તો નીચે લખેલી દવાઓ મેળવીને તેની ૨૦ ગોળીઓ કરવી, અને અક્કેકી ગોળી દહાડામાં ત્રણ વખત મોટી ઉમરના બિમારે પાણીમાં ગળવી.

મલકેટ આવ મેનગેનીસ.....	ગ્રેન ૪૦
મલકેટ આવ કુમળીયા	ગ્રેન ૧૦
ફનકેક્શન આવ રેઝીઝ	ગ્રામ ૮

અથવા

પુરીફાઇડ આંક્રસ બાઇડ	ગ્રામ ૧
મલકેટ આવ મેનગેનીસ.....	ગ્રેન ૮૦
પૉડોશીલીન રેઝીન.....	ગ્રેન ૫

ઉપર જણાવેલી દવાઓની મેળવણીની ૨૦ ગોળીઓ કરીને અક્કેકી ગોળી દહાડામાં ત્રણ વખત ગળવી.

ગામઠી વૈદો નીચે જણાવેલા ઇલાજો કરવાને બલામણુ કરે છે.

૦૧ તોલો હરડે, તથા ૨ તોલા કાળી દરાખ, આ બંધેને મેળવીને તે ફકાડવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી ૨ માસાજટલી ગળાવવી.

એળીઓ તોલા ૨—હિરાખાલ તોલા ૧—ફેશર તોલા ૦૧—ફેશીય એપ તોલા ૧.

અગરજો કલેજામાં તથા તલ્લીમાં ઘણું મહિનાનો વરમ થવાથી તેઓ સુજ આવે, તથા તેવેળા બિમારને ઝીણા તાવ આવે, અને તેસાથે કમળો પણ થયો હોય, તો ગામઠી વૈદો નીચે જણાવેલા ૪ ઇલાજોમાંહેલા ગમેતે એક અજમાવવાને બલામણુ કરે છે.

ઈલાજ ૧ લો.—સાથરા દ્રામ ૪—હરદ દ્રામ ૫—કાસનીનાં પીજ દ્રામ ૩—
ઉનાળ નંગ ૨૦—સીપસતાન નંગ ૨૦—અફતીમુનના પાજો દ્રામ ૫—અનફસાના પાજો
દ્રામ ૩—પાણી આર્દિસ ૨૦.

આ સઘળાંનો ઝીણા લુકો કરીને, તેને, પાણીમાં આસરે ૧૦ મીનીટસુધી
ઉકાળવો, અને થંડું પડે કે ગાળી કાઢાડીને, તેમાંથી ૧ થી ૨ આર્ડિસન્ટલું પીવું.

ઈલાજ ૨ જો.—તવસાગર દ્રામ ૧—અનતામત્તો બુંદો આર્દિસ ૧—
અખલતું પાણી આર્દિસ ૧૦.

આ સઘળાંને ઉકાળીને, આસરે એક કલાકસુધી વાસણમાં ઝંકી રાખવું,
અને થંડું પડે કે તેમાંથી ૧ થી ૨ આર્ડિસન્ટલું, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું.

ઈલાજ ૩ જો.—જડવરાનાં મૂળાંથીના બુંદો દ્રામ ૧૦—સાપગુપ્તાન દ્રામ
૧૦—અખલતું પાણી આર્દિસ ૬.

આ સઘળાંનો ઉકાળો કરીને, તેનાં ત્રણ લાજો કરી, અકેકો લાજ,
દહાડામાં ત્રણવાર પીવો.

ઈલાજ ૪ થો.—સાથરાનાં પાંદડાં દ્રામ ૧૦—અમ્લીમુત દ્રામ ૩—આદિયાન
દ્રામ ૩—પાણી આર્દિસ ૧૬.

આ સઘળાંનો ઝીણા લુકો કરીને તે પાણીમાં ઉકાળવો, અને આસરે
છ આર્ડિસન્ટલું રેડે કે થંડું પાડી, તેમાંથી ૧ આર્ડિસન્ટલું દહાડામાં ત્રણવાર પીવું.

પિસાબ કરવાની નળીના વરમ.

(યુરીઠરાઈટીસ=Uritthritis.)

પિસાબ કરવાની નળીના વરમ પુરૂપને તેમજ સ્ત્રીને પણ થાયછે.

નીશાની.—પિસાબ કરવાનાં માર્ગમાં અગત બળેછે. અને પિસાબ
કરતીવેળા તેમાં દુખાવો થાયછે, તથા તણખ મારેછે. કોઈવેળા પાતળી તથા
ઊંજળી રસી પિસાબવાટ વેહેછે, તથા કોઈવેળા લોહી પણ નપડે, પિસાબનાં
માર્ગનાં છેડાઆગળ સોજે થયેલો જણાયછે, કોઈવેળા તાવ આવેછે, અને કેટલી-
કવાર આંકડું આવીને પિસાબ કરવાની નળી સાંકડી થવાથી પિસાબ ટુકામાં
અટકી રેહેછે, અને તે બાહાર નિકળી શકતી નથી.

સામ્ય.—પરમે અથવા ચાંદી થવાથી, ઘણો દારૂ પીધાથી. અથવા જલ્લદ
અને તિખી વસ્તુ ખાધાથી આ દરદ થાયછે.

ઈલાજો.—અસખસનાં પોસન પાણીમાં ઉકાળીને તેમાં બિમારે બેસવું,
તથા પીડુઉપર તેનો ગરમ સેક કરવો. ખોરાકમાં માત્ર કાંચ અને દુધ લેવું, તથા
અલસીની આમાં બેદાના લિંબવીને તે પીવું.

અગરજે કુખાવો ઘણો થતો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

ડીકચર આવ ઓપીયમ મીનીમ ૪૦
ડીકચર આવ બેલેડોના મીનીમ ૪૦
પાણી આઉંસ ૬

અથવા ૧ થી ૨ દ્રામ “બાલસમ આવ કોપેબા,” સાકરનાં શીરામાં ભેળીને, હાડામાં ત્રણવાર પીવાથી ઘણીવેળા અતિશય ગુણ થાયછે. અગરજે એથી ઝાડો ઘણો આવે, તો તે ઓછા વખતમાં પીવું.

એક કાબેલ ડાક્ટર આ બિમારીમાં ૨૦ ગ્રેન “સલફેટ આવ કુઈનીયા,” તથા ૧૧૧ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તે પિચકારીવડે પિસાબ કરવાની નળીમાં સવારસાંઝ મારવાની ભલામણ કરેછે. આ જાતની પિચકારીથી ઘણો ગુણ થાયછે.

ગુરદાનું દરદ.

ગુરદાનાં દરદો ત્રણ જાતનાં હોયછે, અને તેઓને અંગ્રેજીમાં નીચે જણાવેલાં નામોથી ઓળખવામાં આવેછે.

૧ જી.—નીફ્રેલજીઆ (Nephralgia).

૨ જી.—નીફ્રાઇટીસ (Nephritis), અને

૩ જી.—બ્રાઇટસ ડીઝીઝ (Bright's Disease).

૧ જી.—નીફ્રેલજીઆ=(Nephralgia).

નીશાની.—બેમાંથી એક, અથવા બંધે ગુરદાની જગ્યાઆગળ કંમરમાં ઘણું ભેરમાં કપાઈને દરદ થાયછે, અથવા કોઈ ધીમેધીમે ગોદા મારતું હોય એવી રીતે દરદ થતું જણાયછે. આ દરદ ઘણુંકરીને જાંગનાં કાતરા, તથા પિસાબની ગોળીમાં પણ થાયછે, પિસાબ વારંવાર થાયછે, તથા તે ઘણા રાતા રંગની હોયછે, ઉલટી તથા ઉછાળો થાયછે, પણ તાવ બિલકુલ હોતો નથી.

સમ્બન્ધ.—ગુરદામાં રેતી બંધાવાથી, સરદી લાગવાથી, પડી જવાથી, સખત માર પડવાનેલીધે ગુરદાને નુકસાન પોહોંચવાથી, તથા જલ્દલ દવાઓ જીવીકે “ક્રેન્ડેરીડીસ,” “આઇલ આવ ટરપીનટાઇન,” ઇત્યાદિ વગર સમજવે વધારે પીધાથી આ દરદ થાયછે.

ઈલાજો.—ખોરાક ઘણો જલકો લેવો, અથવા માત્ર કાંજ પીવી. અગર જે નબળાઈ ઘણી થઈ હોય, તો થોડુંથોડું કુધ પીવું. ગુરદામાંથી રેતીની ઝીણી કરવો કુકનામાં જતીવેળા ગુરદાની માંસની ઝીણી નળીઓમાં ઘસારો નહીં થાય, એટલામાંટે અલસીની ચા, જવનું અથવા બાવળનાં ગુંદરનું પાણી વારંવાર પીવું. અથવા જીંદીમધનાં મૂળીયાંને પાણીમાં ઉકાળીને તે પીવું. અથવા ૨ આઉંસ

“પ્રલેપ બાલી,” ૨૧ આઉંસ સુકાં અંજીર, ૬ દ્રામ જીરીમથવા મુખ્યાંનો ભુકો, ૨૧ આઉંસ કાળી દરાખ, તથા ૬ પાઇન્ટ પાણી એ સઘળાને સાથે ઉકાળવું, અને અરધું બળી જાય કે કાઢી લઇને, તેને ગાળવું, અને સાકર નાખીને થોડું થોડું પાણી તરીકે પીવું, તથા ૫ થી ૧૦ ગ્રેન “સાઇટ્રેટ આવ લીલીયા,” અથવા ૧૦ ગ્રેન “સાઇટ્રેટ આવ પોંટાશ,” પાણી સાથે દહાડામાં ત્રણવાર પીવું; અથવા ૪૦ મીનીમ “ટીકચર આવ આઇયોડાઇન,” ૪ દ્રામ “ગ્લીસરાઇન” તથા ૬ આઉંસ પાણી એ સઘળાને મેળવીને પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી દહાડામાં ચારવાર પીવું. “ક્રેમોમાઇલ”નાં કુલો, તથા ખસખસનાં પોસ પાણીમાં ઉકાળીને, તેમાં “ફ્લાનેલ” નું કપડું નિચોવીને કંમરઉપર, અથવા જે જગ્યાઉપર ઘાણું દરદ થતું હોય, ત્યાં તેનો ગરમ સેક કરવો, ગરમ પાણીનાં વાસણમાં બેસવું, અથવા સુકાં વેહેંતુર કંમરઉપર મુકવાં તથા ૧ ગ્રેન અફીણુ દર ત્રણ કલાકે દરદ મટે ત્યાંવેર ગળવું, અથવા ૦૧ દ્રામ “ટીકચર આવ ઓપીયમ” ૨ આઉંસ કાંજના પાણીમાં મેળવીને સફરામાં પીચકારી મારવી. અગરજે આડો કબજ હોય, તો સુનામખી, માંઉ, અને “એપસમ સૉલ્ટ”નો જીલામ લેવો, અને નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને દહાડામાં ત્રણવાર ફાકવી.

ફેલમાઇનડ મેગનીશીયા ગ્રેન ૫—જેલેપ પાઉડર ગ્રેન ૫—કમપાઉંડ પાઉડર આવ રૂકમોની ગ્રેન ૫—જીન્જરનો ભુકો ગ્રેન ૫.

૨ જી.—નીફ્રાઇટીસ=(Nephritis).

નીશાની.—આ જાતનાં દરદના ઉપર જણાવેલી “નીફ્રીલજ્યા”ની નીશાનીઓસાથે તાવ પણ હોયછે.

ઈલાજો ૧ લા.—કંમરઉપર બંધે ગુરુદાની જગ્યાઆગળ સુકાં વેહેંતુર મુકવાં અથવા છ જળો મુકવી, અને ખસખસનાં પોસનો ગરમ સેક કરવો, અથવા ગરમ પાણીનાં વાસણમાં બેસવું, અને ૫ ગ્રેન “ક્રેલોમેલ,” તથા ૪૦ ગ્રેન “જેલેપ પાઉડર,” આ બંધેને મેળવીને તે પાણીસાથે ફાકવું. એથી આડો સાફ આવશે. બીજે દહાડે સવારનાં એરંડીયાં તેલનો જીલામ લેવો, અને તેજ દહાડે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

કારબોનેટ આવ પોંટાશ..... ગ્રેન ૬૦
માઇટ્રીક આસીડ..... ગ્રેન ૪૦
આઇયોડાઇડ આવ પોંટાશીયમ. ગ્રેન ૧૨ થી ૨૦
ટીકચર આવ હેનબેન..... દ્રામ ૩

ગમ એક્રેશીયા દ્રામ ૪
સીરપ આવ ટૉલુ આઉંસ ૧
સીરીટ આવ નાઇટ્રમ ઇકર. દ્રામ ૩
ઇનફ્યુઝન આવ લીનસીડ. આઉંસ ૮

અગરજે નબળાઇ ધણી હોય, તો ફક્ત એક ચમચી દુધ, એક ચમચો પાણીમાં મેળવીને થોડી થોડી મીનીટ પીધામાં આપવું, તથા ૧ થી ૨ દ્રામ “ઇનફ્યુઝન આવ ડીજીટેલીસ” પાણીમાં મેળવીને દહાડામાં ત્રણ વખત પાવું. એથી મીસાબ પુષ્કળ થશે અને તેથી રેતી પણ પીસાબને માર્ગે બાહર નીકળશે, અને દરદ પણ નરમ પડશે.

ઈલાજો ૨ ના.—અગરજો દરદ ઘણું જોરમાં થતું હોય, તો ૨ ગ્રેન અફીણની એક ગોળી બનાવીને, અથવા ૬ થી ૦૦ ગ્રેન “એસીટેટ આવ મોરફીયા”નું એક પડીકું કરીને, દર ચાર કલાકે, પાણીસાથે ગળણું, અને જેવું દરદ નરમ પડે, કે તરત તે બંધ કરવું. તથા એક હલકો જીલાબ લેવો. વળી કંઠરઉપર સુકાં વેહેતુર અર્ધાથી એક કલાકસુધી રાખવાં, અને ત્યારપછી તેઉપર નીચે જણાવેલી દવાઓનું તેલ બનાવીને તે મસજણું, તથા તેમાં કપડાંનો કટકો બોળીને તે સુકી રાખવો.

કલોરે ફોર્મ દ્રામ ૪—લૉડેનમ દ્રામ ૪—ટીકચર આવ બેલોડાના દ્રામ ૪—ટીકચર આવ એકેનાઈટ દ્રામ ૪—કમપાઉન્ડ લીનીમેન્ટ આવ કેમફર દ્રામ ૪—લાઈકર એમોનીયા ફોરશીયર દ્રામ ૨.

વળી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ચાર લાગો કરી, અડ્ડેકો લાગ, દર ત્રણ કલાકે પીવો.

ટ્રેગેકેન્સા બુકો.....	ગ્રેન ૪૦	મનફ્લુઅન આવ મેરમેરી... આર્ડેસ ૪
ટીકચર આવ યુકુ.....	દ્રામ ૨	મનફ્લુઅન આવ યુકુ... આર્ડેસ ૪
ટીકચર આવ હેનમેન	દ્રામ ૪	

ઈલાજો ૩ ના.—અગરજો ઉલટી ઘણી થતી હોય, અને કાંઈપણ દવા ટકી શકે નહીં, તથા કંઠરમાં ગુરદાની જગ્યાઆગળ નહીં ખમાયએવું દરદ થતું હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે પિચકારીવડે સફરામાં મારવી, અને જો દરદ થતું બેથી ત્રણ કલાકમાં નરમ નહીં પડે, તો તે નરમ પડે ત્યાંસુધી દર ત્રણ કલાકે માર્યા કરવી.

લૉડેનમ	મીનીમ ૪૦
લાઈક્રેટ આવ કલોરલ	ગ્રેન ૨૦
કાંજીનું પાણી	આર્ડેસ ૨

અલસીની ચા બનેએમ વારંવાર પીવી, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, બે ચમચા ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

એપમમ મૉલ્ટ	આર્ડેસ ૧	મનફ્લુરીક ઇડર	દ્રામ ૧
ટીકચર આવ હેનમેન ..	દ્રામ ૨	પાણી	આર્ડેસ ૪
ટીકચર આવ જીન્જર ..	દ્રામ ૨		

જ્યોને આ દરદ એકવાર થયું હોય, તેઓએ તે ફરી નહીં થાય, એટલા-માંટે “વાઈન,” “બ્રાંડી,” વગેરે પીવો નહીં, ઘણાં ઉંચાં, તથા ઘણાં ધીવાળાં પકવાનો ખાવાં નહીં, થંડી અથવા સરદીમાં રહેવું અથવા ફરવું નહીં, પંચી શકેએવો સાદો પણ શક્તિવાળો ખોરાક ખાવો.

૩ જી—બ્રાઈટ્સ ડીઝીઝ=(Bright's Disease.)

(એલબ્યુમીન્યુરીયા=Albuminuria.)

નીશાની.—પેટેલાં તાવ ચઢીને ટાહાડ વાગી આવેછે, કંઠર ફુએછે, ગુરદાની જગ્યાઆગળ ભારજેવું જણાયછે, ઉછાળો અને ઉલટી થાયછે, શરીરઉપર સોજો આવેછે, મોઢોડું સુજી આવેછે, પેટમાં પાણી એકડું થવાથી, અથવા જલંદર થવાથી પેટ ફુલીને મોટું ઢોલજેવું થાયછે, તથા હાથ અને પગઉપર સોજો ચઢેછે.

સખખ.—ઝેરી તાવ, “ડીફ્ટીરીઆ,” કોઈબી કારણથી ગુરદાનો વરમ થયો હોય તેથી, ઘણો દારૂ પીવાની ટેવ હોવાથી, ઇત્યાદી કારણોથી એ દરદ થાયછે. આ જાતનું દરદ ઘણું જ નકારું હોયછે. આ દરદમાં ગુરદામાંહેની પિસાબવાળી ઝીણી નળીઓમાંનું પડ તદન બગડી જઈને પાતળું થઈ જાયછે. આ કારણથી પિસાબનેલગતી જ ઝેરી વસ્તુઓ લોહીમાં ફરીને ગુરદાનીમારફતે પિસાબનાં આકારમાં બાહાર નિકળવી જોઈએ, તે ઝીણી નળીઓ બગડી જવાથી, અને તેઓમાં બંધકાર ફેરફાર થવાથી બાહાર નિકળી શકતી નથી, પણ તેથીઉલટું લોહીમાં ફર્યા કરેછે. જમજમ આ દરદ ઘણાં દહાડાનું જીવું થતું જાયછે, તેમ-તેમ નેસોમાંહેલો લોહીનો પાણીવાળો ભાગ આ ઝીણી નળીઓમાં ઝરેછે, અને તેથી ઇંડાંની સફેદીનાંજવો એક પદાર્થ, જે તેમાં હંમેશાં રહેછે, તે પિસાબસાથે મળી જઈને બાહાર આવેછે.

પિસાબમાં આ જાતનો પદાર્થ, એટલે “એલબ્યુમીન” છે કે નહીં તે પારખવું હોય, તો એવા દરદીની ૧ આઉંસજટલી પિસાબ એક નાહાની કાચની નળીમાં નાખીને કકડો આવે ત્યાંસુધી ગરમ કરવી, અને ત્યારપછી તેમાં એકથી બે ટીપાં “નાઇટ્રીક આસીડ”નાં નાખવાં. એથી તે નળીનાં તળીયાંમાં ઇંડાંની સફેદીનાંજવો થરો બંધાયલો જણાશે.

ઇલાજો.—શુરૂઆતમાં દરદીએ જવનું ઉકાળેલું પાણી, અથવા સાદું પાણી પુષ્કળ પીવું, અને ખોરાકમાં ફુધશિવાય બીજું કંઈપણ લેવું નહીં. કંઠર ઉપર ગરમ સેક કરવો, વેહેંતુર મુકવાં, ગરમ પાણીનો બાફ આવડવો, તથા થોડાં “ડીજીટેલીસ લીફ” એટલે તેના પાંદડાં પાણીમાં ઉકાલીને બંને ગુરદા આગળ સેક કરવો, અને છુટથી ઝાડો લાવવામાંટે ૧ ગ્રામ “જલેપ પાઉડર,” તથા ૪ ગ્રામ “ફીમ આવ ટારટર,” આ બંધેને મેળવીને તે ફાકવું, અને ત્યારપછી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં બે પડીકાં કરી, તે સવારસાંજ પાણીસાથે ફાકવાં, અને થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવાં.

કારખાનિઃ આવ મેગનીશીયા ગ્રેન ૩૦—રેહબાર્મ ગ્રેન ૪૦—ફીમ આવ ટારટર દ્રામ ૪.

મોટી ઉમરનાં બચ્ચાંને ૧૦ ગ્રેન “જલેપ પાઉડર,” તથા ૧ ગ્રામ “ફીમ આવ ટારટર,” આ બંધેને મેળવીને તે ફાકાડવું, અથવા ઝાડો સાફ લાવવામાંટે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે પીવી.

એપસમ સૌંદર આઈસ ૧—ટીકચર આવ સેના દ્રામ ૨—ઈનફ્યુઝન આવ સેના આઈસ ૧૧.

ઝાડો સાફ આથાપછી આમડી પોતાનું કામ બરાબર કરે, અને પુષ્કળ પરશેવો પડે એવી દવા થોડા દહાડાસુધી લેવી, જીવીકે,

એન્ટીમોનીયલ વાઈન દ્રામ ૨
સૉલ્યુશન આવ એસીટ આવ એમોનીયા આઈસ ૧
કેમફર વૉટર આઈસ ૬

આ સધળાંને મેળવીને, વોલ્યું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

અગરજો પીસાબ ઘણી થોડી થાય, અને તેથી તેને લગતાં ઝેરી તત્વો લોહીમાં ફરવાથી દરદી બેસુધ થતો ચાલેતો ૧ આઈસ “આસીડ ટારટ્રેટ આવ પૉટાશ,” ૧ આઈસ “સીરપ આવ લેમન્સ” તથા ૨૦ આઈસ પાણી એ સધળાંને મેળવીને તેમાંથી થોડું થોડું પાણી તરીકે ઘડી ઘડી પાવું અને બાર કલાક સુધી બીલકુલ ખોરાક આપવો નહી, અને એટલો વખત ગયા પછી જો બિમારની બેસુધી એાછી થતી ચાલેતો ફકટ ફુધ પીધામાં આપવું, પણ જો બેસુધી ચાલુજ રહેતો પીસાબ પુષ્કળ થાય, માટે મોટી ઉમરનાને ૩ થી ૪ દ્રામ “ઈનફ્યુઝન આવ ડીજીલીસ” દર બે કલાકે પાણી સાથ પાવું, અને દરદી સુધીમાં આવે અને પીસાબ પુષ્કળ થાય એ બંધ કરવું. એ દવાથી જો નાડી નબળી તથા ધીમી પડે તો તે એકદમ બંધ કરવી અને બ્રાંડી પાણીમાં પાવો. અથવા ૧ થી ૨ દ્રામ “બેનઝોએટ આવ સોડીયમ”ના ચાર પડીકાં બનાવી, અકેકું પડીકું દર બે કલાકે પાણીમાં ફકાડવું, અને દરદી સુધીમાં આવે એ બંધ કરવું.

અગરજો નબળાનેલીધે ગુરુદાનું આ જાતનું દરદ થયું હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાએા મેળવીને, તેનાં છ ભાગોકરી અકેકો ભાગ, દર બે કલાકે પીવો, તથા તે સાત દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી. આ દવાથી ઇંડાંની સફેદીજેવો પદાર્થ જતો બંધ થશે. સાત દહાડાસુધી આ દવા પીધાપછી ૪૦ મીનીમ “ટીકચર આવ સ્ટીલ,” તથા ૬ આઈસ “ઈનફ્યુઝન આવ કેલમયા,” આ બંધેને મેળવીને, તેનાં ચાર ભાગો કરી, અકેકો ભાગ, દહાડામાં ચારવાર પીવો, અને તે ઘણાં દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું.

વળી કોઈપણ જાતનો દાડ પીવો નહીં, પણ જો ઘણી અગત્ય જણાય, તો થોડો “વાઈન” પાણીમાં ભેળીને તે પીવો.

કેમફર..... દ્રામ ૦૧ | ટ્રેગેકેન્ડનો ભુકો દ્રામ ૨
ક્લોરીક ઇકર દ્રામ ૧ | પેપરમીન્ટ વૉટર આઈસ ૮

અથવા નીચે જણાવેલી દવાએા મેળવીને, વોલ્યું વાઈનગ્લાસ ભરી દર ત્રણ કલાકે પીવી.

આઇયોડાઈડ આવ પૉટાશીયમ ટ્રેન ૨૦—સાઈટ્રેટ આવ પૉટાશ દ્રામ ૧૧—
વાઈન આવ કૉલચીકમ મીનીમ ૬૦—સૉલ્યુશન આવ એસીટ આવ એમોનીયા
આઈસ ૧૧—કેમફર વૉટર આઈસ ૩—ઈનફ્યુઝન આવ લીનસીડ આઈસ ૩.

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ચાર ભાગો કરી, અકેકો ભાગ, દર ત્રણ કલાકે પીવો, અને આ દવા થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી.

સેલીસિલેટ આવ સોડા	ઝેન	૮૦
મૉલ્યુશન આવ એસિટેટ આવ એમોનીયા ..	આર્કેમ	૧
ટીફ્યર આવ ઑરેન્જ	દ્રામ	૨
સીરપ	આર્કેમ	૧
પાણી	આર્કેમ	૫

ઉપલી દવાથી પરશેવો પુષ્કળ છુટશે, અને તેથી સોજો પણ નરમ પડશે. વળી પરશેવો પાડવામાંટે દરદીએ દહાડામાં બેથી ત્રણવાર, ગરમ પાણીનાં વાસણમાં અર્ધો કલાકસુધી બેસવું. અગરજો “એલબ્યુમન” જવાથી પેટમાં પાણી એકઠું થઈ જલંદર થાયતો સઘલી દવા તથા ખોરાક પાણી એકદમ બંધ કરી ફક્ત તાજુ ગાયનું દુધ પીધામાં લેવું, અને તે ચુસી ચુસીને થુક સાથે મેળવીને પીવું. શરૂઆતમાં ૦ાા શેર દુધ દર ત્રણ કલાકે દહાડામાં ચાર વખત પીવું, અને જેમ જેમ પચવું જાય તેમ તેમ ૦ાા શેરથી વધારીને ૧ શેર જેટલું દર વખતે લેવું, બીજો કોઈ પણ ખોરાક ખાવાની ઇચ્છા થાયતો તે મક્કમ હેડાવ રાખીને ખાવું નહી. એ પ્રમાણે એક અઠવાડયું કરયાથી, પીશાબમાં જતી “એલબ્યુમન” નામનો પદાર્થ જતો બંધ થશે એટલું જ નહી પણ જલંદરથી સાફ થશે માટે એ ઇલાજ અનુભવાની ભલામણ કરવામાં આવેછે. અગરજો ઉપલા ઇલાજો કરવા છતાં પેટમાં ઘણું પાણી ઉત્પન્ન થાય, અને જલંદરથી પેટ ઘણું મોટું થાય, કે જેથી ફેફસાંઉપર દબાણ થઈને દરદીથી શ્વાસ સારીપડે લેવાય નહીં, અને તેને ઘણી બેચેની લાગે, તો નીચે જણાવેલી દવાઓને ગુંદર તથા પાણીમાં સારીપડે મેળવીને, તેની બાર ગોળીઓ બનાવી, તેમાંથી એક ગોળી ગળવી.

ઇલીટીરીયમ	ઝેન	૧
ગેમ્બોજ	ઝેન	૬
કેપ્સીકમ ફુટ	ઝેન	૬

અગરજો ઉપલી એક ગોળી ગળવાપછી ચાર કલાક વિત્યાકેડે ઝાડો નહીં આવે, તો બીજી એક ગોળી ગળવી.

ચેતવણી.—ઉપલી “ઇલીટીરીયમ” ની દવા ઘણી ઝેરી તથા જલ્લદ છે, અને કોઈવેળા તેથી ઝાડો એકદમ છુટી જાયછે, માંટે તે સંભાળીને લેવી, અને બનતાંસુધી તે બચ્ચાંને આપવી નહીં. આ બિમારીમાં એક સંભાળ રાખવાની અગત્યછે, તે એકે શુદ્ધઆતમાં પિસાબ પુષ્કળ છુટેએવી દવાઓ કદી લેવી નહીં, પણ જો અગત્યજ હોય, તો જેમ જેમ ગુરદા સુધરતા જાય તેમતેમ તે પછવાડેનાં દહાડાઉપર લેવી, કારણકે ગુરદાનાં બગડવાને લીધે તેઓ પોતાનું કામ સારીરીતે કરવાને અશક્ત હોયછે, અને તેથી તેવી દવા શુદ્ધઆતમાં પીધાથી ઉલટો અવગુણ થાયછે.

તાવ નરમ પડે, સોજો પણ થોડો નરમ પડવા માંડે, અને દરદ લાંબા દહાડાનું જીવું થાય, તો લોહી સુધરે, ઇડાંની સફેદીજવો પદાર્થ જતો એછો થાય

અને પિસાબ દરોજ પુષ્કળ છુટેએવી દવાઓ લેવી, અને તેમાંટે સર્વેથી સરસ ઇલાજ નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે છે.

કલોરાઈડ આવ એમોનીયમ.. ટ્રેન ૩૦ | ઈંકચર આવ ડીજીટેલીસ. મીનીમ ૧૫
ઈંકચર આવ સ્ટીલ..... મીનીમ ૩૦ | પાણી આઉંસ ૪૧

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી દહાડામાં ત્રણવાર પીવી.
અગરજો નબળાઈ ઘણી થઈ હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને,
પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

સ્પીરીટ આવ નાઈટ્રસ ઇઠર દ્રામ ૨—ઈંકચર આવ સ્ટીલ મીનીમ ૪૦—ઈંકચર
આવ નક્સ વાંમીકા મીનીમ ૩૦—પાણી આઉંસ ૬.

અથવા ૦૧ ટ્રેન “ફ્યુરીન” ની ૩ ગોળીઓ કરીને અકેકી ગોળી દહાડામાં ત્રણ
વખત થોડાં દહાડા મોટી ઉતરવાળાએ ગળવી, તથા નીચે જણાવેલી દવા મેળવીને,
તે પાણીનેબદલે પીવી.

ફીમ આવ ટારટર આઉંસ ૧ | પાણી આઉંસ ૨૦

અલસીની અથવા રાઈની “પોલ્ટીસ” કંમરઉપર રાખવી, વેહેંતુર મુકવાં,
અથવા ગરમ સેક કરવો, જેથી પિસાબ પુષ્કળ છુટશે. જ્યારે દરદ ઘણું લાંબા
વખતનું થાયછે, ત્યારે પિસાબ ઘણી થોડી છુટેછે. આ કારણથી જે ઝેરી વસ્તુઓ
તેમાં આવેછે, જેવીકે “યુરીયા,” તથા “યુરીક આસીડ” તે લોહીમાં ફેર્યા કરેછે,
અને તેથી તે વસ્તુઓની માઠી અસર ભેજાંઉપર થવાથી દરદી બેભાન થઈ મરણ
પામેછે. એવી અવસ્થામાંથી તેને બંચાવવામાંટે કોઈપણ રીતે પિસાબ વધારે
થાયએવી દવા આપવી જોઈએ, જેવીકે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેનાં
આર ભાગો કરી, અકેકો ભાગ, દર ત્રણ કલાકે પાવો, અને જ્યાંસુધી પીસાબ
પુષ્કળ થાય નહીં, ત્યાંસુધી માત્ર કુધ, અથવા કુધ અને પાંઉશિવાય બીજે કશો
પણ ખોરાક આપવો નહીં.

ઈંકચર આવ ડીજીટેલીસ .. મીનીમ ૪૦ | ફીમ આવ ટારટર દ્રામ ૬
સ્પીરીટ આવ નાઈટ્રસ ઇઠર.. દ્રામ ૨ | ઇનફ્યુઝન આવ ડીજીટેલીસ.. આઉંસ ૨

દરદીએ એકવાર સાજા થવાપછી ફરીથી તેને એ દરદ થાય નહીં, એટલા
માંટે સરદીમાં ફરવું અથવા રેહેવું નહીં, અને હમેશાં “ફલાનેલ”નાં ગરમ
કપડાંથી કંમર લાંકેલી રાખવી, તથા આમડીપર દરોજ જરા જોરમાં ખીથું તેલ
ચોપડાવવું, કે પસીનો પડ્યા કરે.

ચેતધણી.—આએ બિમારીમાં કોઈબી જાતની કેફની દવા મુખ્ય
કરીને અફીણ કે મોરફીયા આધામાં કે પીચકારીથી આપવી નહી, કારણ
તેમ કીધાથી દરદી બેસુધ થઈ મરણ પામેછે.

પણ જો બેચેની અતિશય લાગે, તો “હાઈડ્રેટ આવ કલોરલ,” “ઓમાઈડ
આવ પ્રોપાઈલી” અથવા “ઓમાઈડ આવ એમોનીયા,” તથા “સલ્ફ્યુરીક ઇઠર”

એ સઘલાંને ઘટતા વનનમાં લઈ, પાણીમાં મેળવીને પાણું, પણ જે તેથી બેસુધી પાણી શરૂ થતી માલમ પડે તો એ દવાઓની મેળવણી બંધ કરીને તેને જગડત રાખવા માટે તરત બીજા ઘટતા ઇલાજો લેવા જવાકે કાફી પીધામાં આપવી અને એ બાબદ વાંચીને “આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ” જીલામ ઇત્યાદી ઇલાજો તરત કરવા.

ગુરદાનો જીનો વરમ.

(ક્રૉનિક નેફ્રાઇટીસ=Chronic Nephritis.)

નીશાની.—કંઠરમાં બોજાજીવું બારી લાગેછે, અને તેમાં ધીમે દુખાવો થાયછે, બિમાર તવાતું જાયછે, નખખાઈ થાયછે, ફિક્કા રંગની પુષ્કળ પિસાબ થાયછે, અને કોઇવેળા તેમાં ઇંડાંની સહેલીજેવાં ચિકણો પદાર્થ, અથવા કોઇવેળા તેમાં ઉજળો ખારનો ઘરો દેખાયછે, અને પેટઉપર ધીમેધીમે સોજો આવેછે. અગરજો ગુરદાનો સોજો પાકઉપર ચઢેછે, તો પીસાબમાં લોહી અથવા પડું જતું જણાયછે.

ઇલાજો.—કંઠરઉપર સુકાં વેહેતુર મુકવાં, તથા અવારનવાર હલકો જીલામ આપવો, કે જ્યોતી ઝાડો સાફ આવે, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

ટીકચર આવ સ્ટ્રીક	મીઝીમ	૪૦
મૉલ્યુશન આવ એસીટેટ આવ એમોનીયા ..	આર્ડેઝ	૧
ટીકચર આવ બુકુ	દ્રામ	૨
ટીકચર આવ હેનપેન	દ્રામ	૨
પાણી	આર્ડેઝ	૬

અગરજો આ દરદવાળાંને નજળાની અસર હોય, તો “નજળો”નાં મથાળાંહેઠલની બાબદમાં જણાયાપ્રમાણે ઇલાજો કરવા.

બિમારને હવા ફેરફાર કરવા મોકલવું, શક્તિ આવે એવો ખોરાક આપવો, તથા અલસીની આ દિવસમાં બેવાર પાવી.

ગુરદાની બારીક નજીઓમાં જીનો વરમ જથુક ચાલુ રહેવાથી તથા તેઓના સાકાઓમાં રોગીષ્ટ ફેરફાર થવા પછી પિસાબમાં “એલબ્યુમીન” જથુક જ્યા કરેછે, અને તેથી એ દરદ સદંતર સાફ થઈ શકતું નથી. તોપણ જે નીચલી દવા ઘણો વખત સુધી ઉપલા ઇલાજો કરવા પછી લીધી હોય તો, ગુરદા પોતાની અસલી તંદરોસ્ત હાલતમાં આવેછે.

મૉલ્યુશન આવ પરકલોરાઇડ આવ મરકુરી ..	દ્રામ	૧૫
ટીકચર આવ ડીજીનેલીસ	મીઝીમ	૧૫
મલફેટ આવ કુઇનીયા	ગ્રેન	૩
પાણી	આર્ડેઝ	૪૫

આ સઘળાંને મેળવીને પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ત્રણ વખત પીવી.

હાથે પગે સોજા ઘણા જોરમાં હોયતો તેમાં નસ્તરની બારીક ચાણી ભોકીને પાણી બાહર કહાડવું, અને થોડા ટીપાં “ફારબોલીક આસીડ”ના પાણીમાં નાખીને તેમાં લુગડું ભીજવી તે ઉપર મુકવું, જ્યારે ચામડી રૂબરૂને સોજા હલકો પડશે. આ ઇલાજ ડાક્ટરની સલાહ લેઈને કરાવવો.

ચેતવાણી.—આ દરદમાં બિમારને માટે ધ્યાનમાં રાખવા લાયક અગત્યની સલાહ.

એવા બિમારે બને તેમ ગોસ ખાવું નહીં, પણ મુખ્ય કરી ખોરાક તરીકે દુધ પીધામાં લેવું, માખન, તાજી માછલી, મધ્યમસર લેવી, તરકારી તથા લીલો મેવો ફાયદાકારક છે તેમાં મુખ્ય તાંમોટા, પપેટા, લાજી લેવી, પણ સળગમ, કોબી, વટેણા, તેમજ કોઈબી જાતનો કઠોર તથા મીઠાઈ ખાધામાં લેવી નહીં.

પિસાબનું વારંવાર થવું.

(ફ્રીક્વન્ટ મીક્ટુરીશન=Frequent Micturition.)

ઈલાજ.—ટીકચર આવ બેલેડોના મીનીમ ૩૦
ટીકચર આવ સ્ટીલ મીનીમ ૩૦
પાણી આઉંમ ૩

આ સઘળાંને મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું.

ઉંઘમાં પિસાબનું થવું.

(ઇનકોન્ટીનન્સ આવ યુરીન=Incontinence of Urine.)

ઈલાજ.—ઘણીવાર બચ્ચાંને તેમજ મોટી ઉંમરનાં માણસને બિછાણમાં પોતાનીમેળે પિસાબ થઈ જવા કરેછે. તેવેળા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, દહાડામાં ત્રણવાર પીવી. બચ્ચાંને તેમાંથી એકથી બે ચમચી ભરી, દહાડામાં ત્રણવાર પાવી.

ટીકચર આવ અરગટ.. મીનીમ ૧૦ થી ૧૫	સ્પીરીટ આવ ક્લોરોફોર્મ .. મીનીમ ૫
ટીકચર આવ સ્ટીલ.. મીનીમ ૧૦	

અથવા,

પ્રોમાઇડ આવ પૉટાશીયમ .. ગ્રેન ૨૦	હાઇડ્રેટ આવ ક્લોરલ ગ્રેન ૮
ટીકચર આવ નક્સ વૉમીકા.. મીનીમ ૪	
સીરપ આવ જીન્જર મીનીમ ૪૦	

આ સઘળાંને મેળવીને એક ચમચો ભરી, બપોરના તેમજ રાતના ખાણું ખાધા પછી મોટી ઉમરના બચ્ચાંને પાવી

ખોરાક સાદો આપવો, સકારે સુવાડવું, રાત્રે ખાણું ખાધા પછી પાણી પાવું નહીં, અને રાત્રે બચ્ચાંને ઉઠાડીને બે ત્રણ વખત પિસાબ કરાવવી.

પિસાબમાં લોહીનું જવું.

(હીમેટુરીયા=Hæmaturia.)

પિસાબનીસાથે જ્યારે લોહી જાયછે, ત્યારે તે ગુરદામાંથી, પિસાબનાં કુક્કામાંથી, અથવા પિસાબ કરવાની બાહારની નળીમાંથી હોયછે.

નીશાની.—પિસાબ ધુમાડાનાં રંગજેવી કાળી, અથવા “પોર્ટ વાઇન”નાં જેવા રંગની હોયછે, અને તે થોડોવારસુધી કાચનાં વાસણમાં રાખીનેપછી જોઇ હોય, તે તેમાં નિચ્ચે લોહીનો થરો બેઠેલો જણાયછે. કાચની નળીમાં થોડી પિસાબ નાખીને તેને દિવાઉપર ગરમ કરવી, અને ત્યારપછી તેમાં થોડાં ટીપાં “નાઇટ્રીક આસીડ”નાં નાખવાં, જ્યો તેમાં ઇંડાંની સફેદીજેવો પદાર્થ તળીયે બેઠેલો જણાશે.

અગરજે લોહી ગુરદામાંથી આવતું હોયછે, તે બિનારને ટાહાડ વાગેછે, કંઠરમાં બંધ બાળુએ, અથવા ગમેતે એક બાળુએ ગુરદાની જગ્યાઆગળ દુખાવો થાયછે, અને પિસાબસાથે લોહી મળી જઇને તેનો રંગ “પોર્ટ વાઇન” નાં જેવો ઘેરો રાતો જણાયછે.

અગરજે લોહી કુક્કામાંથી પડતું હોયછે, તે પીડુમાં કુક્કાની જગ્યાઆગળ દુખાવો થાયછે, પિસાબ વારંવાર થયા કરેછે, સફરામાં અગત બનેછે, અને પિસાબનો રંગ રાતો હોયછે.

અગરજે લોહી પિસાબ કરવાની બાહારની નળીમાંથી વેહેછે, તે પ્રથમ પિસાબ બિલકુલ સ્વચ્છ થાયછે, અને લોહી પાછળથી છુટું પડેછે.

સાબળ.—નડારી જાતનો તાવ આવાથી, કંઠર, પીડુ, અથવા પિસાબનાં માર્ગઉપર જેરમાં વાગ્યાથી, પડી જવાથી, ભિનાસવાળી જગ્યાઉપર ડંઘાડે શરીરે લાંબો વખતસુધી સુવાથી, ગુરદામાંથી રેતી જવાથી, પરમે થવાથી, કુક્કામાં પથ્થરી બંધાવાથી, ઘણી ગરમ વસ્તુ ખાધાથી, જલ્દદ દારૂ પીધાથી, અને પિસાબ કરવાની નળીનો બાહારનો માર્ગ સાંકડો થવાથી આપ્રમાણે પિસાબસાથે લોહી જાયછે.

ઇલાજો.—અગરજે ગુરદામાંથી રેતી જવાથી તેમાં તીક્ષ્ણ વરમ થઇને થોડુંથોડું લોહી જતું હોય, તે “ગુરદામાં પથ્થરી થાય, અથવા પિસાબમાં રેતી જાય, તેવિધે”નાં મથાળાંહિડલની બાબદમાં જણાવ્યાપ્રમાણે ઇલાજ કર્યાથી ગુરદાનો વરમ સાજો થાયછે, તથા લોહી પણ પડતું પોતાની જેમે બંધ થાયછે.

અગરજે કુક્કામાં પથ્થરી બંધાવાથી લોહી જાયછે, તે તે ચીરીને પથ્થરી કઠડાવવાથી તે બંધ થાયછે. એટલુંછતાં લોહી કોઇવેળા એકદમ ઘણુંજ જાયછે, જ્યો નીચે જણાવેલા ૪ ઇલાજોમાંહથી ગમેતે એક કરવાની ઘણી અગત્યછે.

ઇલાજ ૧ લો.—ટેનીક આસીડ.....	ઝેન	૧૨ થી ૨૦
અથવા ગેલીક આસીડ.....	ઝેન	૪૦
લીકવીડ એકસ્ટ્રેક્ટ આવ અરગટ.	ગ્રામ	૨
સીરપ	આઉંઝ	૧
પાણી	આઉંઝ	૫

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણુંવાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

ઈલાજ ૨ જો.—શુગર આવ લેડ ટ્રેન ૧૮
એક્સટ્રેક્ટ આવ ઓપીયમ ટ્રેન ૩

આ બંધેને મેળવીને, તેની છ ગોળીઓ બનાવી, અઝેકી ગોળી, દર ત્રણ કલાકે ગળવી.

ઈલાજ ૩ જો.—અગરજો તાવ નહીં હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

ડાઇલ્યુટેડ સ્વેટક્યુરીક આસીડ ..	દ્રામ ૧	ટીકચર આવ કેમીરીયા.....	દ્રામ ૨
ઓઈલ આવ ટરપીનટાઇન	દ્રામ ૧	ઇનફ્યુઝન આવ મેડીકો.....	આઉંસ ૬
ગમ એફેશીયા	દ્રામ ૩		

ઈલાજો ૪ થા.—ટીકચર આવ સ્ટીલ દ્રામ ૧
ડાઇલ્યુટેડ હાઇડ્રોક્યોરીક આસીડ. મીનીમ ૪૦
પાણી આઉંસ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી. અથવા આસીડ ઇનફ્યુઝન આવ રોઝીઝ આઉંસ ૬—એલમ દ્રામ ૧—સીરપ આઉંસ ૧ આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ દહાડામાં ચાર વખત પીવું.

ઈલાજ ૫ જો.—અગરજો ગુરદાનાં દરદથી, અથવા તેમાંથી રેતી જવાથી લોહી પડતું હોય, અને તેથી ગુરદાઆગળ કંઠરમાં ફાપાવો થતો હોય, તો ઘણીવેળા “ઓઈલ આવ ટરપીનટાઇન” એપડી તેઉપર ગરમ સેક કર્યાથી, અથવા જો ફાપાવો નહીં થતો હોય, તો કોથલીમાં બરફ ભરીને ત્યાં રાખ્યાથી અતિશય ગુણ થાયછે, અને તેથી લોહી જતું બંધ થાયછે.

ઈલાજો ૬ ઠા.—અગરજો કુક્કામાંથી, અથવા પિસાબ કરવાની નળીમાંથી લોહી જતું હોય, તો પીડુંઉપર બરફ ફેરવવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે પિચકારીવડે પિસાબની ઇંદ્રીમાં દાખલ કરવી.

એલમ ટ્રેન ૧૦
ટેનીક આસીડ..... ટ્રેન ૧૦
પાણી આઉંસ. ૧૧

વળી પીધામાં ૨૦ થી ૬૦ ટ્રેન “એમોનીઓ-ફેરીક એલમ,” તથા ૮ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, તેનાં છ ભાગો કરી, અઝેકો ભાગ, દર છ કલાકે પીવો, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ત્રણ પડીકાં કરી, અઝેકું પડીકું, દર ત્રણ કલાકે, પાણીસાથે ફાકવું.

કાથાનો ભુકો ટ્રેન ૩૦—હિરાદખણ ટ્રેન ૩૦—અશ્મણનો ભુકો ટ્રેન ૨.

અથવા ખસખસ, દાડમની કળી, માંગોસતાનની છાલ, તથા માયાકળ, આ ચારે વસ્તુઓને પથ્થરઉપર ઘસીને તેમાં થોડી સાકર તથા ગુલાબ ભેળી, તે દર ત્રણ કલાકે પીવું.

ઈલાજ ૭ મો.—ઘણીવેળા નબળા બાંધાવાળાં માણસને નરાપણ સરદી લાગ્યાથી ટાહાડ વાગીને પિસાબમાં એકાદવેળા લોહી નઘને તે થોડા કલાકમાં પોતાનીમેળે બંધ થઈ જાયછે, અને પિસાબ પાછી સ્વચ્છ આવેછે. એવા બિમારે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે, ઘણો લાંબો વખતસુધી પીધાથી તેને ઘણો ગુણ થાયછે.

મલકેટ આવ કુઈનીયા ટ્રેન ૬—આરસેનીકલ સોલ્યુશન મીગામ ૬—ટીકચર આવ સ્ટીલ મીનીમ ૪૦—પાણી આઉંસ ૬.

ઈલાજ ૮ મો.—અમરજે પિસાબમાં લોહી જાયછે, તો ગામઠી વૈદ્ય નીચે જણાવેલો ઇલાજ કરવા જણાવેછે.

ક્રાકેન ડ્રામ ૨—હિરાદખાણુ ડ્રામ ૨—બાવળનો ગુંદર ડ્રામ ૨—ફટકી ડ્રામ ૧ થી ૨—તુખમે ખુરકા ડ્રામ ૨.

આ સઘળાંનો ઝીણો લુકો કરીને, તેમાંથી ૦ા થી ૧ ટ્રામજેટલો, દહાડામાં ત્રણવાર ફાંકવો.

શક્તિ આવે એવો ખોરાક લેવો, તથા હવા ફેરમદલ કરવા જવું.

મિઠી પિસાબ.

(ગઈથાબીટીઝ મેલીટસ=Diabetes Mellitus.)

નીશાની.—કોઈકોઈવેળા એવીસ કલાકનાં અરસામાં પિસાબમાં ૨ આઉંસજેટલી સાકર જાયછે, અને કોઈકોઈવેળા તે ત્રીપણુ વધારે એટલે ૧ થી ૨ રતલજેટલી જાયછે. આ મરજ ઘણો નડારોછે. મિઠા મેવામાં, તથા સેરડીમાં જે સાકરનો ભાગ હોયછે, તેને આ પિસાબની સાકર ઘણી વાતે મળતી આવેછે, પણ મેવા, વગેરેની સાકરનાંજેટલો મિઠાસ એમાં હોતો નથી. આ જાતની પિસાબ ફિક્કા રંગની, વારંવાર, તથા પુઝળ થાયછે. કેટલીકવેળા એવીસ કલાકનાં અરસામાં વીસથી ત્રીસ “પાઈન્ટ” જેટલી તે થાયછે; ચામડી સુકી રહેછે, તરસ અતિશય લાગેછે, ખગલમાં પુઝળ પરશેવો છુટેછે, અને જે આ મરજ લાંબા દહાડા સુધી ચાલુ રહેછે, તે બિમારને ખદ, આંખોમાં મોતીઓ, નબળાઈ, વગેરે થાયછે.

સાચબ.—માણસનાં કલેજામાં, તથા લોહીમાં થોડી અથવા ઘણી સાકર હંમેશાં હોયછે, પણ જ્યારે લાંબા દહાડાનાં અજીર્ણનેલીધે કાંજળેવી વસ્તુઓ, ચરબીવાળું ગોસ, સાકરનાં પકવાનાં, વગેરે પુઝળ ખાધામાં આવેછે, ત્યારે તે હોજરીમાં અથવા આંતરડાંમાં બરાબર પાચન થતું નથી, અને તેથી તે વસ્તુઓ તેનીતેજ અવસ્થામાં, અથવા સાકરનાં આકારમાં બદલાઈને પિસાબનીસાથે જાયછે. મનશક્તિનેલગતું ઘણું કામકાજ કરીથી, મનનાં જોરસાઓ ઉસ્કેરાયાથી, સરદી લાગ્યાથી, અને કોઈ કોઈવેળા ભેજાંનાં દરદોથી પિસાબમાં સાકર જાયછે. ઘણીવેળા એ મરજ એકે ઉતરેછે.

પિસાબમાં સાકર જાય તે તપાસવાની રીતો ઘણી સાધારણ છે, અને જે નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે છે.

રીત ૧ લી.—કાચની નળીમાં થોડી પિસાબ નાખીને, તેમાં તેથી અર્ધા ભાગ “સૉલ્યુશન આવ પૉટાશ” નાખવો, અને તે બંધેને ગરમ કરવું. અગરજે સાકર પિસાબમાં હશે, તો પિસાબનો રંગ ગરમ થવાથી ઘેરો ભુરો, અથવા “પોટ” વાદન”નાં જેવો થશે.

રીત ૨ છ.—સલફેટ આવ કૉપર ગ્રેન ૮
ટારટ્રેટ આવ પૉટાશ ગ્રેન ૩૦
સૉલ્યુશન આવ પૉટાશ આઉન્સ ૧

આ સઘળાંને મેળવીને, એમાંથી, થોડાં ટીપાં એક કાચની નળીમાં નાખીને તેને ઘણું ગરમ કરવું, અને ત્યારપછી તેમાં ૪ થી ૫ ટીપાં પિસાબનાં નાખવાં. અગરજે પિસાબમાં સાકર ઘણી હશે, તો તે સઘળાંનો રંગ એકદમ બદલાઈને પિળો થઈ જશે, અને પિળા રંગનો, અથવા રાતા રંગનો થશે. નિઃશ્ચે એકદમ થયેલો જણાશે. આ નીશાનો જણાય નહીં, તો જાણવું કે સાકર પિસાબમાં જતી નથી.

રીત ૩ છ.—કાચની નળીમાં ૧ દ્રામ “પેવીસ સૉલ્યુશન” (Pavy's solution.) નાખીને ગરમ કરવું, અને ત્યારપછી ૩૦ થી ૪૦ ટીપાં પિસાબનાં નાખવાં, જો સાકર હશે તો એ મેળવણીનો રંગ, જે પેહેલા બહુ હોય છે તે એકદમ બદલાઈને પીળો થશે, જો એમ નહીં થાય તો જાણવું કે પિસાબમાં સાકર નથી. ઉપર કહેલું “પેવીસ સૉલ્યુશન” તૈયાર વેચાતું મળે છે, અથવા તો નિચે જણાવ્યા પ્રમાણે બનાવવું.

સલફેટ આવ કૉપર ગ્રેન ૮ | ક્રૉસ્ટીક પૉટાશ ગ્રેન ૩૨
ન્યુત્રલ ટારટ્રેટ આવ પૉટાશ. ગ્રેન ૧૬ | ડીસ્ટીલ્ડ વૉટર આઉન્સ ૦ા

ઉપલી દવાઓમાંથી, “ન્યુત્રલ ટારટ્રેટ આવ પૉટાશ,” અને “ક્રૉસ્ટીક પૉટાશ,” એ બંધેને ૨ દ્રામ પાણીમાં પીગળાવવું; અને “સલફેટ આવ કૉપર,” બાકી રહેલા પાણીમાં જીડું મેળવવું, અને ત્યારપછી એક મેળવણીઓ સાથે ભેળી નાખવી.

ઈલાજો ૧ લા—૧૫ થી ૩૦ મીનીમ “ડાઈલ્યુટેડ નાઈટ્રીક આસીડ,” દહાડામાં આરવાર પાણીમાં ભેળીને પીવું, અને તે ઘણાં દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું. અથવા ૩ થી ૫ ગ્રેન “જેમ્યુલ સીડસ” (જંજુરનો થડીયો) નો લુકો, અથવા ૧૨ ગ્રેન “સેલીસીલેટ આવ સોડા,” અથવા ૧૦ ગ્રેન “પેપસીન” દહાડામાં ત્રણ વખત પાણીમાં ફાકવું અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેની ૨૪ ગોળીઓ બનાવી, અક્કેકી ગોળી દહાડામાં ત્રણ વખત મોટી ઉમરના બિમારે પાણીમાં ગળવી અને જ્યાંસુધી પિસાબમાં સાકર જતી બંધ પડે ત્યાંસુધી થોડા દહાડા ચાલુ રાખવી.

કારબોનેટ આવ લીડીયા ગ્રેન ૪૮
 આરસેનીએટ આવ સોડા ગ્રેન ૧
 એક્સટ્રેક્ટ આવ નેત્રશીયન ગ્રેન ૪૮

ઈલાજો ૨ જી.—૦૧ થી ૧ ગ્રેન “એક્સટ્રેક્ટ આવ ઓપીયમ”ની એક ગોળી બતાવીને, દર ચાર કલાકે ગળવી, અને તે ઘણું દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી, અથવા ૦૧ ગ્રેન “કોડીયા,” દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચારવાર, પાણી સાથે લેવું. અથવા ૧૦ ગ્રેન “સલફાઇડ આવ કૅલ્સીયમ” મોટી ઉત્તરના બિમારે નીચે લખવા પ્રમાણે દહાડામાં ત્રણ વખત ખાધામાં લેવું. એ દવા “પીલ્યુલી કૅલ્સી સલફાઇડી” (pilulæ calcii sulphidi.) એટલે એ નામની ગોળીઓના આકારમાં તૈયાર બતાવેલી, મોટા દવાખાનાઓમાંથી મળેછે, અને અઝેકી ગોલીમાં એ દવાનો લાગ ૧૦ ગ્રેન આવેછે. માટે તે મંગાવીને, અઝેકી ગોળી દહાડામાં ત્રણવખત પાણીમાં ગળવી, અથવા નીચે નજીવેલી દવાઓ મેળવીને પોણું વાઇનગ્લાસ લરી દહાડામાં ચાર વખત પીવી.

પ્રોમાર્કડ આવ પૉટાશીયમ	ગ્રેન	૪૦ થી ૬૦
ગ્લીસીરીન	ગ્રામ	૧
પેપેસીન	ગ્રેન	૨૦
પાણી	આઉંસ	૬

અથવા

ટેનીક આસીડ	ગ્રેન	૧૫
ઓપીયમ	ગ્રેન	૧૧
અરગટનો ભુકા	ગ્રેન	૧૫

આ સઘળાંને મેળવીને તેના ત્રણ પડીકાં બતાવી. અઝેકું પડીકું ખાણું ખાધા આગળ લેવું

ઈલાજો ૧ લા તથા **૨ જી** ઘણું ગુણકારક છે, માટે તે પેહેલાં અનુભવવાની લલામણ કર્યે છે.

ઈલાજ ૩ જો.—એક્સટ્રેક્ટ આવ હેમજૉક ગ્રેન ૨
 એક્સટ્રેક્ટ આવ ઈન્ડીયન હેમ્પ ગ્રેન ૨
 ડાઇલ્યુટેડ હાઇડ્રોસાએનીક આસીડ મીનીમ ૮
 ઈનફ્યુઝન આવ કેલમખા આઉંસ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ લરી, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચારવાર પીવું, અને તે ઘણું દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું.

ઈલાજો ૪ થા.—અગરનો શરીરમાં તાવ રહેતો હોય, તો ૨ ગ્રેન “સલફેટ આવ કુઇનીયા” દર ત્રણ કલાકે ફાકવું, અથવા ૫ મીનીમ “આરસેનીકલ સૉલ્યુશન”ને, કરિયાતાનાં ઉકાળામાં ભેળીને, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું, અને તાવ બંધ થવાપછી **ઈલાજો ૨ જી**માં નજીવ્યાપ્રમાણે “એક્સટ્રેક્ટ આવ ઓપીયમ,” અથવા “કોડીયા”ની દવાઓ પીવા માંડવી.

ઈલાજો ૫ માં.—અગરજો તરસ ઘણી લાગતી હોય, તો સાફ પાણી પીવાનેબદલે તેમાં થોડાં ટીપાં “ડાઇલ્યુટેડ ફ્રૂસફોરીક આસીડ,” થોડા ગ્રેન “સાઇટ્રીક આસીડ,” અથવા “ટારટરીક આસીડ” નાખીને તે પીવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પાણીનેબદલે તે ચોવીસ કલાકમાં થોડીથોડી સઘળી પીવી.

ગ્રીસરાઈન ટ્રામ ૫—ટારટરીક આસીડ ગ્રેન ૬૦—સાઇટ્રીક આસીડ ગ્રેન ૬૦—પાણી આઉંસ ૪૦.

અથવા ઝરાના પાણી, જેવાંકે “ફારલસબંડ,” અથવા “વીચી વૉટર,” પીધામાં લેવું.

ઈલાજ ૬ ઠો.—અગરજો નબળાઈ ઘણી થઈ હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ત્રણ લાગો કરી, અડ્ડેકો લાગ, સવાર, બપોર, તથા સાંઝનાં પીવો.

સૉલ્યુશન આવ સ્ટીકનીયા મીન્ટીમ ૧૫—ડાઇલ્યુટેડ નાઇટ્રો મ્યુરીએટીક આસીડ ટ્રામ ૦૧—કમ્પાઉન્ડ ઇનફ્યુઝન આવ જેનશીયન આઉંસ ૪૧.

ઈલાજ ૭ મો.—એક કાબેલ ડાક્ટર નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચારવાર પીવાની ભલામણ કરેછે.

ટીંકચર આવ સ્ટીલ.....	મીન્ટીમ	૬૦
અથવા સાઇટ્રેટ આવ આયરન એન્ડ એમોનીયા ..	ગ્રેન	૩૦
સ્પીરીટ આવ ક્લોરોફોર્મ	મીન્ટીમ	૪૦
સૉલ્યુશન આવ હાઇડ્રોક્લોરેટ આવ મોરફીયા.	ટ્રામ	૨
પાણી	આઉંસ	૬

ઈલાજો ૮ માં.—૧ ચમચો “ગ્લીસરાઈન,” તથા ૧ ચમચો મગરનું તેલ, આ બંધેને મેળવીને તે સવારસાંઝ પીવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, લીકરગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ત્રણવાર પીવી.

ટીંકચર આવ સ્ટીલ મીન્ટીમ ૧૫—ટીંકચર આવ ન્કમ વૉમીકા મીન્ટીમ ૧૫ થી ૩૦—ક્લોરેટ આવ પૉટાશ ગ્રેન ૩૦—ઇનફ્યુઝન આવ ચીરૈટા આઉંસ ૩૦.

ઈલાજો ૯ માં.—એક ડાક્ટર ભલામણ કરેછે, કે એવા બિમારે પેહેલાં થોડા દિવસસુધી ૦૧ ટ્રામ “લીકવીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ અરગટ,” દહાડામાં ત્રણવાર પાણીમાં ભેળીને પીવું, અને થોડા દહાડા વિત્યાકેડે ૩ થી ૬ ટ્રામ “લીકવીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ અરગટ,” તથા ૪૧ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, તેનાં ત્રણ લાગો કરી, અડ્ડેકો લાગ, દહાડામાં ત્રણવાર પીવો. એથી ઘણો ગુણ થાયછે.

ઈલાજો ૧૦ માં.—અગરજો ચોવીસ કલાકનાંઅરસામાં એક અડવાડિય સુધી ખોરાકદાખલ માત્ર ૩ થી ૪ શેર કુબજ પીધું હોય, અને તેસાથે બીજો ક્ષોપણ ખોરાક લીધો નહીં હોય, તો એટલા વખતમાં પિસાબમાં સાકર જતી બંધ થશે. પણ અગરજો એટલું કુબ પચે નહીતો તેની ઉપરથી મલાહી કહાડીને તે પીવું.

જે ખોરાકમાં સાકરનો તથા કાંજનો ભાગ આવતો હોય, તે ખાવો નહીં, જ્યેષ્ઠ પટેટા, ગાજર, શલગમ, વટાણા, સિંગ, કોબી ઇત્યાદિ. વળી કોઈપણ જાતનો મેવો, ચોખ્ખા, “આરારૂટ,” “ટાપીઓકા,” વગેરે ખાવું નહીં, પણ તેને બદલે થુલાંનું પાંઉ અથવા “બીસ્કીટ,” “આમનડ બીસ્કીટ,” વાસી પાંઉ, હલકો સેરવો, ચરબવગરનું ગોસ, માછલી, ઇંડાં, “સેલેડ”નાં પાંદડાં, કાંદા, મલાઈ, માખણ, ચા, કાફી, “કોકો” ઇત્યાદિ લેવું. સાકરને બદલે ખોરાકમાં ખીઠાસ લાવવા માટે દરેકમાં “સંકેરીન” ગ્રેન ૨ વપડાસમાં લેવું. “વાઈન,” “બીર,” તથા “પોરટર” પીવો નહીં, પણ તેને બદલે થોડો “વીસ્કી” અથવા “શ્રાંડી,” પાણીમાં નાખીને પીવો, શરીરઉપર ગરમ લુગડાં હંમેશાં પહેરેલાં રાખવાં, તથા ગરમ પાણીએ નાહીને શરીરની ચામડી સ્વચ્છ રાખવી.

ગુરદામાં પથરી થાય, અથવા પિસાબમાં રેતી જાય, તેવિષે.

(રીનલ કેલક્યુલી, એન્ડ ગ્રેવલ=Renal Calculi, and Gravel)

નીશાની.—દરેક માણસને, પછી પુરૂષ કે સ્ત્રી, બંધેને ફાંતીની હારમાં બંધે બાજુએ પીઠનીતરફ બે ગુરદા હોયછે, તે બંધે ગુરદામાં, અથવા તેમાંનાં એકમાં બે જાતની રેતી થાયછે. એક કડણ જાતની, તથા બીજી નરમ જાતની.

કડણ જાતની રેતી રાતા રંગની, ચળકતી, તથા કાંકરાજીવી હોયછે. તે ગુરદામાંથી એક ઝીણી નળીનેરસ્તે પિસાબનાં કુક્કામાં એકઠી થાયછે, જેમાંથી તે પિસાબની ઇંદ્રીનેરસ્તે બાહાર પડેછે. કોઈવેળા જો તે રેતી પિસાબની ઇંદ્રીને રસ્તે બાહાર નિકળતી નથી, તો કુક્કામાં તે એકઠી થઈ સાથે મળી જાયછે, અને તેની એક પથરી બંધાયછે. આ જાતની રેતીની પિસાબ જો દિવાની આંચઉપર ગરમ કીધી હોય, તો તેમાંની રેતી પિગળતી નથી. આ જાતની રાતી રેતીમાં સુખ્યકરીને એક ખટાસવાળો ભાગ આવેછે, જેને “યુરીક આસીડ,” અથવા “લીડીક આસીડ” કરી કહેછે. આ “યુરીક આસીડ” કોઈવેળા બીજા ખારો, જેવાકે “સોડા,” “એમોનીયા,” વગેરેસાથ મળેલી હોયછે.

નરમ જાતની રેતી આઠાનાંજીવી નરમ તથા ઉજળી હોયછે. આ જાતની રેતી ચુનાની, તથા બીજી બે ખટાસવાળી ચીજો, જેને “આંકઝેલીક આસીડ,” તથા “ફૉસફૉરીક આસીડ” કહેછે, તેની બનેલી હોયછે, આ જાતની પિસાબને જો ગરમી લગાડી હોય, તો થોડી રેતી પિસાબસાથે પિગળી જાયછે.

રેતી બંધાવાની સુખ્ય ત્રણ નીશાનીઓ હોયછે.

૧ લી.—ગુરદાઆગળ જાથુક ફુપ્પા કરેછે.

૨ જી.—કોઈવેળા ગુરદામાંથી રેતી જતીવેળા એટલુંતો સખત દરદ થાયછે, કે દરદીથી તે ખમી શકાતું નથી, અને તેથી તે બેશુદ્ધ થઈ જાયછે, તથા તેનું

શરીર પાણીપાણી થઈ જાયછે. આ દરદ કોઈવેળા ઘણું કલાકોસુધી ચાલુ રહેછે, અને જ્યારે રેતી ગુરદામાંથી કુકામાં આવેછે, ત્યારે તે નરમ પડેછે.

૩ જ.—પિસાબસાથે લોહી જાયછે.

સાખબ.—ઘણુંકરીને સુખવાસી લોકો, જેઓ ઘણું ડંચાં પકવાનેા ખાયછે, હાલચાલ કરવાનેબદલે આગસુ પડી રહેછે, અને તરેહવાર જાતનાં શરબતો તથા દારૂઓ પીયેછે, તેઓને રાત્રી જાતની કઠણ રેતી જાયછે, અને ઉજળી તથા નરમ જાતની રેતી, જેને “ફ્રાંસફેટ આવ લાઈમ,” અથવા ચુનાવાળી રેતી કહેછે, તે ઘણુંકરીને ગરીબ, કુર્બાન લોકો જેઓને પુરતો તથા સોજા ખોરાક નથી મળતો તેઓને થાયછે.

ઈલાજો.—જેઓને કઠણ રાત્રા રંગની રેતી જતી હોય, તેઓએ ઘણું ડંચાં પકવાનેાનેબદલે સાદો, હલકો ખોરાક લેવો, દારૂ બિલકુલ પીવો નહીં, તથા કસરત કરવી. ગુરદાની બાજુઆગળ હંમેશાં ગરમ લુગડું પેહેરેલું રાખવું તથા થંડું પાણી પીવાને બદલે ચોખ્ખુ પાણી ગરમ કરીને, તે ગરમ પાણી પીધામાં લેવું. આ એલાજ એટલેતો ગુણકારકછે કે ઘણી વખત વગર દવાએ રેતી બંધ પડેછે. અગરજે ઝાડો કબજ રહેતો હોય, તો નીચે જણાવેલી છ દવાઓમાંથી ગમેતે એકને હલકો જીલાબ લેવો, અને “લીડીયા વોટર,” અથવા “વીચી વોટર” પીધામાં લેવું.

ક્રીમ આવ ટારટર.
ગરમાળો.

ચુનાંમખી.
રૂહબાર્બ,

નિમક.
ઝાળી દરાખ.

એટલી સંભાળ લેવાથી વધુ રેતી બંધાતી અટકશે, અગરજે રેતી જતી વેળા અતિશય દરદ થતું હોય, તો ગુરદાઆગળ ખસખસનાં પોસનો ગરમ સેક કરવો. દરદીએ ગરમ પાણીમાં ખસખસનાં પોસ ઉકાળીને તેને એક વાસણમાં નાખી તેમાં અર્ધો કલાકસુધી બેસવું, અને જો ઝાડો કબજ હોય, તો પેટેલાં જીલાબ લેવો, અને ઝાડો સાફ આવાપછી ૨ ગ્રેન અફીણની ગોળી, અથવા ૬ થી ૦૧ ગ્રેન “એસીટેટ આવ મોરફીયા,” દર બેથી ત્રણ કલાકે, જેમ અગત્ય જણાય, તેમ લેવું. ગુરદાની જગ્યાઉપર “લૉડેનમ,” “ટીકચર આવ બેલેડોના” અને “કલોરોફોર્મ,” આ સઘળાંને સરખે ભાગે મેળવીને તે લગાડવું. પીવામાં ૨૦ ગ્રેન “બાઇબોરેટ આવ એમોનીયમ,” અને ૨ આઉંસ “ઇનફ્યુઝન આવ લીનસીડ,” આ બંનેને મેળવીને તે પીવું, અને પિસાબ સાફ આવે ત્યાંવેર દર બે કલાકે પીવાનું ચાલું રાખવું. અને પછી “બાઇબોરેટ આવ એમોનીયમ” નો ખોરાક ઘટાડીને દહાડામાં ત્રણ વખત પીવી, એ ઇલાજ ઘણા દહાડા ચાલુ રાખવો, અથવા ૦૧ થી ૧ દ્રામ “ફ્લ્યુઇડ એકસ્ટ્રેક્ટ આવ પીચી” પાણીમાં મેળવીને દહાડામાં ત્રણ વખત પીવું. અથવા

હીપ્પુરેટ આવ સોડીયમ .. ગ્રેન ૭૫ | બ્લીસરાઈન .. આઉંસ ૦૧
કારબોનેટ આવ લીડીયા .. ગ્રેન ૨૪ | સેનિમોન વોટર .. આઉંસ ૩૧

આ સઘળાને મેળવીને તેમાંથી મોટી ઉમરનાને ૪ દ્રામ ભરીને દર ત્રણ કલાકે પાવી. અથવા

હીપ્યુરેટ આવ સોડાયમ .. દ્રામ ૨	સીરપ	આઉંસ ૧
સાઇટ્રેટ આવ પૌડાશ .. દ્રામ ૩	પેપરમીન્ટ વૉટર	આઉંસ ૬

આ સઘળાને મેળવીને મોટી ઉમરનાને ૪ દ્રામ દર ત્રણ કલાકે પાવી. અથવા “પૌડાશ”ની મેળવણીવાળી દવાઓ લેવી, જેવીકે

ગમ એકેશીયા દ્રામ ૩—આઇયોડાઇડ આવ પૌડાશીયમ દ્રામ ૦૧ થી ૦૧૦—બાઇ કારબોનેટ આવ પૌડાશ દ્રામ ૨—અથવા મૉલ્યુસન આવ પૌડાશ દ્રામ ૨—સાઇટ્રીક આસીડ દ્રામ ૧—ટીકચર આવ હેનમેન દ્રામ ૨—સ્પીરીટ આવ નાઇટ્રસ હૃદર દ્રામ ૨—ઇનફ્યુઝન આવ લીનસીડ આઉંસ ૬.

આ સઘળાને મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

ગમેતો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

કૉસ્ટેટ આવ સોડા	દ્રામ ૪	ટીકચર આવ હેનમેન	દ્રામ ૨
ગમ એકેશીયા	દ્રામ ૩	ઇનફ્યુઝન આવ કુકુ	આઉંસ ૮
સ્પીરીટ આવ નાઇટ્રસ હૃદર ..	દ્રામ ૨		

“સોડા”ની ઉપલી દવાશિવાય બીજી કોઇપણ દવા લેવી નહીં, કારણ કે ગુરદામાં જોકે “કૉસ્ટેટ આવ સોડા” પિગળી જાયછે, તોયે “કારબોનેટ આવ સોડા” તેજરીતે પિગળી જતો નથી, અને તેથીઉલટું પચ્ચરી બંધાવામાં જે ખરાસ-વાળી વસ્તુ આવેછે, તેનીસાથે મલી જઇને પચ્ચરી થવામાં સાધ્ય કરેછે. એટલાજ માંદે એ દરદવાળાએ “સોડા વૉટર” પીવાનેબદલ “લીડીયાવૉટર” પીવો ઘણો સારોછે. અગરજો નજળો વારંવાર થતો હોય, તો ઉપલી દવામાં ૧ દ્રામ “વાઇન આવ કૉલમ્બીકમ” નાખીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ચારવાર પીવું.

૦૧ થી ૧ દ્રામ “ટીકચર આવ કૉલીનસોનીયા કંનેડેનસીસ” પાણીમાં મેળવીને મોટી ઉમરના બિનારે દહાડામાં ત્રણ વખત ઘણા દહાડાસુધી પીવી. અથવા આસરે છત્રીસ દાણાં કાચી કાફીને ૧૦ આઉંસ કુવાનો અથવા નદીનાં સ્વચ્છ પાણીમાં નાખીને એક કલાકસુધી ઉકાળવી, અને ત્યારપછી તે દાણાંઓ પાછા બાહાર કાઢાડીને સારીપકે છુંદવા, અને પાછા તેજ પાણીમાં નાખીને એક કલાકસુધી વધારે ઉકાળવા. ત્યારપછી ૦૧ દ્રામ “સ્પીરીટ આવ નાઇટ્રસ હૃદર” માંહે ઉમેરીને, દહાડામાં ગમે ત્યારે એકવાર પીવું. અગરજો આપ્રમાણે બે મહિનાસુધી પીયા કીધું હોય, તો બંધાયલી પચ્ચરી હશે, તો તે ચીરવાવગર પોતાનીમેજે પિગળીને નિકળી પડશે.

બેદાના દ્રામ ૨—ઇન્ડિગો દ્રામ ૨—ગુઅમ અતમી દ્રામ ૩—પાણી આઉંસ ૧૦.

આ સઘળાને અઘો કલાકસુધી પાણીમાં ભિંજવી રાખવું, અને ગુંદરજેવો ચિકણો પદાર્થ પાણીની સપાટીઉપર તરી આવે, ત્યાંસુધી તેને હાલચ્યા કરવું. ત્યારપછી ગાળી કાઢાડીને ૨ થી ૪ આઉંસજેટલું, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું.

રેતીનાં દરદથી પીડાતા દરદીએ ગોસનો ખોરાક થોડો લેવો, બલકે બિલકુલ લેવોજ નહીં, પણ તરકારીઉપર વધારે આધાર રાખવો, તથા તલાવમાં જે કમરકાકડી થાયછે, તેનાં મૂળ અથવા કુલને પાણીમાં ભિંજવીને, અથવા અળસી છુંદીને તેને પાણીમાં ઉકાળીને, અથવા બેદાના પાણીમાં ભિંજવી રાખીને તે દરરોજ પીવું.

અગરજે નરમ, અને ઉજળા રંગની રેતી જતી હોય, તો તેવા દરદીએ સારો ખોરાક ખાવો, જોવોકે કુધ, ઇંડાં, ગોસ, વગેરે. “જીન” અથવા “વીટીસ્કી” પીવો, અને શક્તિ આવવામાંટે “ટીકચર આવ સ્ટીલ,” “સીન્કોના બાક”ના ઉકાળો, અથવા ધાતુનાં નરમ તેજબોની દવાએ લેવી જોઈએ. મુખ્યકરીને નીચે જણાવેલી દવાએ મેળવીને, તેનાં ચાર લાગો કરી, દહાડામાં ચારવાર પીવી, અને ઘણાં દહાડાસુધી તે ચાલુ રાખવી.

ડાઈલ્યુટેડ નાઇટ્રોમ્યુરીએટ્રીક આસીડ. દ્રામ ૧ | ટીકચર આવ ડ્રેમફેરીના.. દ્રામ ૨
ટીકચર આવ સ્ટીલ દ્રામ ૧ | મનકુમ્મન આવ ડ્રેમમા.. આઉંસ ૬

સવારસાંઝ મગરનું તેલ પીવું. અગરજે કોઇપણ જાતની રેતી જવાને બદલે પિસાબનેરસ્તે ઘણું લોહી જતું હોય, તો ૧૦ ગ્રેન “ગેલીક આસીડ”નું એક પડીકું કરીને તે ફાકવું, અથવા ૦૦૦ દ્રામ “લીકવીડ એક્સટ્રેક્ટ આવ અરગટ” દર ત્રણ કલાકે, પાણીમાં નાખીને તે પીવું.

અગરજે પથ્થરી બંધાઇ ચુકી હોયછે, અને તે પિસાબની ઇંદ્રિની નળી-કરતાં વધારે મોટી હોયછે, તો એક જાતનું હથીઆર કુક્કાસુધી ખોસીને તેથી પથ્થરીનાં કટકા કર્યામાં આવેછે. પણ જે તેમ કર્યાછતાં તે ભાગતી નથી, તો સફરાની જરાઉપરથી નસ્તરવડે પિસાબનાં કુક્કામાં છેદ પાડીને તેમાંથી ચીપીઆ વડે પથ્થરી બાહાર ખેંચી કાઢાડવામાં આવેછે.

કોઇબી જાતની રેતીમાં, તેને લગતા, જીદાજીદા પદાર્થો પીગળેલી હાલતમાં રહે, અને નવી રેતી બંધાય નહીં એટલા માટે વરસાદના દહાડામાં વરસાદની છાંટીઓનું ઝીલેલું પાણી જથ્થક પીધામાં લેવું, કુવાનું કે નળનું વટીક પાણી પીધામાં લેવું નહીં. વરસાદની છાંટીનું પાણી નહીં મળે ત્યારે “ડીસ્ટીલડ વૉટર” પીધામાં લેવું તથા ૦૦૦ થી ૧ દ્રામ “ફલ્યુઇડ એક્સટ્રેક્ટ આવ સ્ટીગમેટા મેડીસ,” પાણીમાં મેળવીને દહાડામાં ત્રણ વખત ઘણા દહાડાસુધી પીવું. અથવાતો ૧૫ ગ્રેન “ફારબોનેટ આવ મેગનીશીયા,” ૦૦૦ આઉંસ “સાઇટ્રીક આસીડ,” ૦૦૦ આઉંસ “ખોરેટ આવ સોડા” આ ત્રણે દવાએને એક રકાબીમાં ખખળતું પાણી રેડી તેમાં મેળવવું અને પાણી સુકાયા પછી, પાસાદાર થરો રકાબીમાં જમાવ થશે, જેને “ખોરે સાઇટ્રેટ આવ મેગનીશીયા,” (Boro Citrate of Magnesia) કહેછે તેમાંથી ૧૦ થી ૧૫ ગ્રેન “સીરપ”માં મેળવીને દહાડામાં ત્રણ વખત પીવું.

ગામઠી વૈદ્યો નીચલી વસ્તુઓ આ જાતની રેતીનાં દરદર પર ધલાવતરીકે પીવામાં આપેછે.

૩ આઈંસ રેહાનનાં બિચ્ચાંને, ૨ બાટલી પાણીમાં ભિંજવી રાખીને, ગાળી કાઢાડી તે દરરોજ પાણીનેબદલે પીવું.

કાકડીનાં મગજ, તથા કંમરકાકડીનાં ફુલ, આ બંધે સરખે ભાગે લઈને, છુંદીને પાણીમાં ભિંજવી રાખવાં, અને તે પાણી થોડુંથોડું પીવું. આ દવા પીધાથી પિસાબ ઘણી છુટેછે, અને તેથી રેતી વધારે સેહેલાઈથી બાહાર નિકળેછે,

ગામઠી વૈદ્યોનાં વિચારપ્રમાણે જે સુકું અથવા લીલું લસણ ખાંણાંસાથે દરરોજ ખાધું હોય, તે તેથી રેતી વધારે થતી અટકેછે, અથવા

હમેશવિમાંન દ્રામ ૨.—મૂળાનાં બીજ દ્રામ ૧—સોંક દ્રામ ૧—જવખાર દ્રામ ૧.

આ સઘળાંનો ઝીણો ભુકો કરીને, બાકી ૧ દ્રામજટલો, દહાડામાં ત્રણવાર, પાણીસાથે કાકવો. આ દવાથી પિસાબ ઘણી થાયછે, અને તેથી રેતી પણ સેહેલથી પડેછે.

મોટાં આંતરડાંનાં નિચ્ચેનાં ભાગનો વરમ.

(ટીફલાઈટીસ=Typhlitis.)

નીશાની.—પેટની જમણી બાજુતરફનાં નિચલા ભાગઉપર મોટાં આંતરડાંનો એક ભાગ ઘણીવેળા વરમ થવાથી સુજી આવેછે, ચુંકો થઈને કપાતું હોય એવો દુખાવો તેમાં થાયછે, જરાજરા તાવ અદિતર આથા કરેછે, કોઈવેળા ઝાડો કબજ રહેછે, તે કોઈવેળા તે છુટી જાયછે, પેટનીજમણી બાજુ તથા તેનીનિચ્ચેની સપાટી આંગળાંવડે દાબી જેવાથી તે ફુંબેછે, પેટમાં વા પકડેછે, અને તે કુગીને ઢોલજેવું મોટું થાયછે. અટકડી, ઉછાળો તથા ઘણીવેળા ઉલટી પણ થાયછે, બિમાર પોતાની પિડઉપર, અથવા જમણી બાજુતરફ કોરવાળીને સુધ શકેછે, અને બંધે ઘુંટણો પેટતરફ વાળેલાં રાખેછે, કોઈવેળા અકડસાત ઘણો હોયછે, તે પિસાબની ગાળીઓ તથા જાંગમાં પણ દુખાવો થાયછે. અગરજે આંતરડાંનો વરમ થવાસાથે તેની ઉપર જે ચિકણું પડ આવેછે, તેનાં પણ વરમ થયો હોયછે, તે તેનું પરિણામ ઘણું મોટું નિપજેછે. ઘણીવેળા આ સઘળું પાકેછે, તથા મામડી ફાટીને તેમાંથી રસી વેહેછે, અથવાતો તે માંહેથી કુટેછે, અને તેથી બિમાર મરણ પામેછે.

સખમ.—મોટાં આંતરડાંમાં ઝાડાની કબજીયતને લીધે ઝાડાનાં કઠણ ગાંઠો એકઠા થવાથી, સુકાં ફૂલનાં બિયાં અથવા કરમ તેમાં ભરાઈ રહેવાથી, અથવા પડી જવાથી આ દરદ થાયછે.

ધલાજો.—અગરજે ઉલટી થતી નહીં હોય તે પ્રથમ એરંડીયાં તેલનો એકાદ હલકો જીલાબ આપવો, પણ બીજે હરકોઈ જાતનો કઠણ જીલાબ, જોવોકે

“કૉલોસીન્ઠ,” “જેલેપ,” “સ્કેમની,” રેવનચીનો શીરો, ઇત્યાદિ આપવો નહીં. અગરજે એરંડીયાં તેલનાં જુલાબથી ઝાડો સાફ નહીં આવે, તો ફરીથી તેનોજ જુલાબ આપવાનેબદલે ચાર કલાક વિત્યાકેડે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે કાચની પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવું.

એરંડી તેજ ચમચો ૧૧—આઈરિ આવ ટરપીનટાર્નિ ચમચો ૧—કાંજનું પાણી આઈંસ ૧૦.

થુલાંતી અથવા અલસીની “પોલ્ટીસ” બનાવીને, તેઉપર થોડું “લૉટેનમ” છાંટી તે બિમારનાં પેટઉપર ગરમગરમ બાંધવી, અને થંડી પડે કે દર બે કલાકે બદલ્યા કરવી. ગરમ પાણીનાં વાસણમાં તેને અથો કલાકસુધી બેસાડવું, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બનાવી, અઝેકી ગોળી, દહાડામાં ચારવાર, પાણીસાથે ગળાવવી, અને તે ઘણું દિવસસુધી ચાલુ રાખવી.

એકસ્ટ્રેક્ટ આવ આપીયમ.. ગ્રેન ૨ | એકસ્ટ્રેક્ટ આવ બેલોના.. ગ્રેન ૨

“સોડા વૉટર” તથા “લેમોનેડ” પાવો, અને જો ઉલટી ઘણી થતી હોય, તો ઉપલી ગોળીઓનેબદલે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈન ગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી, અને જો બે દિવસમાં ઉલટી બંધ થાય, તો ઉપલી ગોળીઓ પાછી ગળાવવી.

મૂખ નાઈટ્રેટ આવ બીસમક ડ્રામ ૧૧
ડાઈલ્યુટેડ હાઈડ્રોમાગ્નેસીક આસીડ..... મીન્ગીમ ૧૫
ટૉકચર આવ આપીયમ મીન્ગીમ ૪૦ થી ૬૦
પાણી..... આઈંસ ૬

અગરજો બિમાર એકથી ચાર વર્ષનું નાહાનું બચ્ચું હોય, તો એજ દવા ૧ થી ૨ ચમચી ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

બિમારને બિછાણમાં સુઈ રહેવા દેવું, અને ઉઝમેસ અથવા હાલમાલ કરવા દેવી નહીં. પ્રવાહી ખોરાક માત્ર આપવો, જોવોકે કાંજ, દુધની કુમળી ચા, દુધ અને “સોડા વૉટર” ભેળીને તે, ઇત્યાદિ.

અગરજો ઉપર જણાવેલા સઘળા ઇલાજો કરવાછતાં જમણી બાજુ દાબી જોવાથી તેમાં દુખાવો થતો જણાય, તો તેઉપર થોડી જળો વળગાડવી, અને પછી ગરમ સેક કરવો.

અગરજો ઉપર જણાવેલા સઘળા ઇલાજો કરવાછતાં તે ભાગ સુજીને પાક ઉપર ચઢેછે, તો બિમારને તાહાડ વાગીને તાવ આવેછે અને પુઝળ પરશેવો પડેછે. એવીવેળા શક્તિ આવવામાંટે દુધ, મલાઈ, કાચાં ઇંડાં, “બીફ્ટી,” “વાઈન” અથવા “બ્રાંડી” આપવો જોઈએ, તથા પરશેવો પડતો અટકાવવામાંટે “ઝીણા તાવ”નાં મથાળાંહેઠલની બાબદમાં જણાવ્યાપ્રમાણે ઇલાજો કરવા.

અગરજો ચામડીની ઉપર ઘર નિકળી આવેલું દેખાય, તો કોઈ ડાકટર-પાસે તે ચીરાવવું, અને ત્યારપછી તેઉપર આવેએવડો “ગટાપરચા”નો કટકો

કાપીને “ફ્લાનેલ”નાં કપડાંમાં વિંટગી, વળી પાછું તેને એક નરમ આમડાંમાં કટકામાં લપેટવું; અને ગાદીનેવું બતાવી ધાવાળા ભાગઉપર મુકીને તેઉપર પાટો બાંધી લેવો.

અગરજો દરદ લાંબા દહાડાનું થયું હોય, તો ૩ દ્રામ “એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ બેલેડોના” તથા ૧ આઉંસ “ગ્લીસરાઇન,” આ બંધેને મેળવીને તે પેટની જમણી બાજુનાં નિચલા ભાગઉપર પિચ્છવડે લગાડવું, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી. દર ત્રણ કલાકે પાવી,

ડાઇલ્યુટેડ હાઇડ્રોક્લોરીક આસીડ	મીનીમ	૨૦
મુનકેટ આવ ફુલનીયા	ગ્રેન	૬
મૉલ્યુસ્કન આવ સ્ટ્રીક્ટીઆ	મીનીમ	૨૦
પાણી	આઉંસ	૬

અથવા ૧૨ થી ૪૦ ગ્રેન “આઇયોડાઇડ આવ એમોનીયમ,” તથા ૬ આઉંસ “ઇનફ્યુઝન આવ સીન્કોના બાક,” આ બંધેને મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવું.

અગરજો ઘર પાક્યું નહીં હોય, પણ જમણી બાજુતરફ ઘણું દિવસોસુધી ખેંચાવો થયા કરે. તથા ત્યાં ગાંઠ થયેલી જણાય, તો તે પિગળાવવામાં ૧ આઉંસ ચરબી, તથા ૬૦ ગ્રેન “આઇયોડાઇડ આવ એમોનીયમ,” આ બંધેને મેળવીને. સવારસાંજ તેઉપર લગાડવું.

આંતરડાંમાંથી લોહીનું પડવું.

(મેલીના=Melana.)

નીશાની તથા સખબ.—આંતરડાંમાંથી પડવું લોહી કકડાનાં આકારમાં બંધાયેલું, તથા કાળા રંગનું હોયછે. ઝાડો કબજ રહેવાથી, મરડો થવાથી, વાગવાથી, ઇત્યાદિ કારણોનેલીધે તે આંતરડાંમાંથી પડેછે.

ઇલાજો.—અગરજો મરડાનેલીધે લોહી જવું હોય. તો “મરડો”નાં મથાળાંહેડલની બાબદમાં જણાવ્યાપ્રમાણે ઇલાજો કરવા.

અગરજો ઝાડો કબજ રહેવાથી લોહી જવું હોય, તો સાચુ તથા થંડાં પાણીની પિચ્છારી સફરામાં મારવી, અને ઝાડો સાફ આથાપછી ૧ દ્રામ “ટીકચર આવ ઓપીયમ,” તથા ૨ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તે પિચ્છારીવડે સફરામાં મારવું; અથવા ઝાડો સાફ આવે, એટલામાં ૦૧ ચમચી ગંધકનાં ડુલ, તથા ૦૧ ચમચી “કારબોનેટ આવ મેગનીશીયા,” આ બંધેને મેળવીને તે સવારસાંજ ફાકવું, અથવા ગુલકંદ આવો, અને ઝાડો સાફ આથા પછી ૦૧ દ્રામ “લીકવીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ આરગટ,” અથવા ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ “ટીકચર આવ હૅમાર્ગેલીસ” પાણીમાં ભેળીને, દર એકથી બે કલાકે

પીવું, અથવા ૧ થી ૨ ગ્રેન “અરગોટીન”ને, થોડાં ટીપાં પાણી, તથા “સ્પીરીટ આવ વાઇન”માં મેળવીને તે પિચકારીવડે પેટની અથવા ખભાંની આમડીમાં દાખલ કરવું, અને જો અગત્ય જણાય, તો જ્યાંસુધી લોહી જતું બંધ થાય, ત્યાંસુધી દર બે કલાકે એવી પિચકારી માર્યા કરવી.

અગરજો પેટઉપર સખત વાગવાથી, અથવા પડી જવાથી આંતરડાંમાંથી લોહી જતું હોય, તો ૦૧૧ થી ૧ દ્રામ “હેઝેલાઇન” પાણીમાં મેળવીને દર ત્રણ કલાકે પીવું. અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની આઠ ગોળીઓ ખનાવી, તેમાંથી બે ગોળીઓ, જેમ અગત્ય જણાય તેમ ગળવી.

ગેલીક આસીડ.....	ગ્રેન ૪૦
એસીટેટ આવ લેડ.....	ગ્રેન ૧૦
ઓપીયમ	ગ્રેન ૩

અગરજો પાડું નિકળવાનેલીધે બિમારને નબળાઇ થવાથી, અથવા હરકોઇ બીજાં કારણોથી લોહી વારંવાર પુકળ જતું હોય, તો બરફનું થંડું પાણી પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવું, પેટઉપર પાટો બાંધવો, તથા ૦૧૧ દ્રામ “આઇલ આવ ટરપીનટાઇન,” શુંદરમાં મેળવીને, તેમાં થોડું પાણી નાંખી તે દર એકથી બે કલાકે, જેમ અગત્ય જણાય, તેમ પાવું, અથવા ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે “લીકવીડ એક્સટ્રેક્ટ આવ આરગટ,” અથવા “અરગોટીન”ની દવા પાવી, અથવા પિચકારીવડે આમડીમાં દાખલ કરવી.

અગરજો ઘણું લોહી જવાથી અતિશય નબળાઇ થઇ ગઇ હોય, તો “બ્રાંડી,” “બ્રાંડી મીક્સચર,” “વાઇન.” સેરવો, કાચાં ઇંડાં, વગેરે આપવું. તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી દર ત્રણ કલાકે પાવું.

ટીકચર આવ ડીજીટેલીસ	મીનીમ ૪૦
ટીકચર આવ આરગટ	દ્રામ ૧૧૧
સનક્યુરીક ઈર	દ્રામ ૧૧૧
એરેમીક સ્પીરીટ આવ એમાનીયા	દ્રામ ૨
પાણી	આઈઝ ૬

આંતરડાંમાં આવતા વળ.

(ઇન્ટરસેપ્શન=Intussusception.)

કેટલીકવેળા પેટમાંહેલાં આંતરડાંની અવસ્થા એવી હોયછે, કે જેથી આંતરડાંનો એક ભાગ બીજા ભાગસાથે વળ ખાયછે, જેથી તેનીનિચ્ચેનાં આંતરડાંનો માર્ગ બંધ થઇ જાયછે. આ દરદ ઘણુંકરીને બચ્ચાંને તથા યુદ્ધા માણસોને સાધારણ હોયછે.

નીશાની.—પેટમાં એકદમ દુખાવો થાયછે, ઉછાળો તથા ઉલટી આવેછે, ઘણાં દિવસોસુધી ઝાડો બિલકુલ કબજ રહેછે, તથા તેનો માર્ગ બંધ થઇ જવાથી

ઝાડો મોંહવાટે બાહાર પડેછે, અને જો એનો ઇલાજ તરત કીધો નહીં હોય, તો પંદરથી વીસ દહાડા વિત્યાકેડે બિમારને અટકડી થઇ આવેછે, તથા આંતરડાંમાં સળો લાગેછે.

ઇલાજો.—આ દરદની શુરુઆતમાં ૧૫ થી ૨ મમ્મા એરંડીઈં તેલ, મોળી ચામાં નામીને પાવું, અને જો તેથી ઝાડો નહીંજ આવેતો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેની ૨૦ ગોળીઓ બનાવી અઠ્ઠેકી ગોળી મોટી ઉમરના બિમારને દર આઠ કલાકે પાણીમાં ગળાવવી.

સ્ટ્રીકનીયા	ઐન ૧
એકસ્ટ્રેક્ટ આવ બેલેડાના	ઐન ૪
પોંડોફીલીન રેઝીન	ઐન ૪
ગ્રુનકેટ આવ આવરન	ઐન ૨૦
એકસ્ટ્રેક્ટ આવ બારબેરિસ એલોઝ	ઐન ૨૦
સીરપ	જોઈએ એટલો.

ચેતવણી.—ઉપલી “સ્ટ્રીકનીયા” દવા ઘણી ઊંચી છે, માંટે બરાબર વજનમાં તોલીને સંભળીને તેની ગોળીઓ બનાવવી.

અથવા તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, હોજરીનાં બુંબાની પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવી અને ત્યારપછી કપડાંને ડુબા ત્યાં પકડી રાખવો, કે તે પાછું નિકળી આવે નહીં.

ફેસ્ટર ઑફિસ આર્ડિસ ૧૫—ઑફિસ આવ ટરપીનટાઈન ટ્રામ ૪—ટીકચર આવ એસેપ્રીડીડા ટ્રામ ૨—કાંજનું પાણી આર્ડિસ ૧૮.

અથવા ગમેતો ઉપલી દવાઓનેબદલે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવી તે મોટી કાચની પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવી અને પેટ સારીપડે મસળવું.

જમાનગોરાનું તેજ મીનીમ ૩ થી ૬—એરંડીઈં તેલ આર્ડિસ ૧—ટરપીનટાઈન ટ્રામ ૨—કાંજનું પાણી આર્ડિસ ૬.

અથવા ૧૦ થી ૨૦ ઐન તંબાકુ અને ૨૦ આર્ડિસ ખખળતું પાણી, આ બંનેને મેળવી, ગાળીને સફરામાં તેની પિચકારી મારવી અથવા ૨ આર્ડિસ “સલફેટ આવ મેગનીશીયા” અને ૩ આર્ડિસ કાજનું પાણી, આ બંનેને મેળવીને તેની સફરામાં પિચકારી મારવી તથા પેટને જમની બાજુના પેડુ ઉપરથી અર્ધ ગોળ આકારમાં દાબા પેડુ સુધી ધીમે ધીમે મસળાવવું.

અગરજો ઉપલા ઇલાજોથી પણ ઝાડો નહીંજ આવે, પણ તેનેબદલે માર્ગ બંધ થવાનેલીધે પિચકારીવડે મારેલી દવાજ બાહાર નિકળી પડે, તો કોઈપણ જાતનાં વધારે સખત જીલામો કદી આપવા નહીં. એવીવેળા એક કાબેલ ડાકટર એક ઘણેજ સરસ ઇલાજ જણાવેછે, અને તે એકે જયારે પણ ઝાડો કબજ હોય, તથા તે મોંહવાટે થતો હોય, ત્યારે પ્રથમ બિમારને “કલોરોફોર્મ” સુંઘાડવું, અને તે પુરતી ઉંઘમાં પડે કે ૩ થી ૪ ટ્રામ “બાઈ કારબોનેટ આવ

સોડા,” પાણીમાં સારીપહે ડોહવીને તે પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવું, અને ૨ થી ૩ ટ્રામ “ટારટરીક આસીડ,” પાણીમાં મેળવીને તેની પિચકારી તરત મારવી અને પછી સફરાઉપર હાથ દાબી રાખવો. આ બંધે દવાઓની મેળવણીથી આંતરડાંમાં વા ઉત્પન્ન થશે, અને તેથી આંતરડાં એટલાંતો કુળશે, કે જ્યાં વળ પોતાનીમેળે નિકળી જશે, અને થોડા વખતમાં સફરાનેમાર્ગે સાફ આડો પણ આવશે. આ ઇલાજ ઘણો સારોછે.

બીજા ઇલાજો, જવાકે

એકસ્ટ્રેક્ટ આવ ઓપીયમ ગ્રેન ૩

એકસ્ટ્રેક્ટ આવ બેલોડોના ગ્રેન ૧

એકસ્ટ્રેક્ટ આવ હેમલોક..... ગ્રેન ૬

આ સઘળાંને મેલવીને, તેની ત્રણ ગોળીઓ બનાવી, અકેકી ગોળી દર ચાર કલાકે, પાણીસાથે ગળાવવી, અથવા પેટઉપર ગરમ સેક કરવો, અલસીની “પોલ્ટીસ” બાંધવી, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે પેટઉપર ચોપડવી.

એકસ્ટ્રેક્ટ આવ બેલોડોના ગ્રેન ૬૦—એકસ્ટ્રેક્ટ આવ ઓપીયમ ગ્રેન ૬૦—એકસ્ટ્રેક્ટ આવ પોપી આર્કેસ ૨.

બિમારને ગરમ પાણીનાં વાસણમાં બેસાડવું. અગરજો બિમારને “કલોરોફોર્મ” સુંઘાડીને બેશુદ્ધ કીધાપછી ધમણવડે સફરામાં હવા દાખલ કીધી હોય, તો તેથી પણ આંતરડાંનો વળ નિકળી જાયછે. ઘણી ઉંચાઈથી થંડાં પાણીની ધાર પેટઉપર નામવાથી પણ ગુણ થાયછે. આ દરદની શુરુઆતમાં કોઈપણ જાતનો ખોરાક ઘણો થોડો આપવો, પણ જેમ દહાડા જાય, અને બિમાર વધારેનેવધારે બગડવું જાય, તેમ બીજા કશા ખોરાકવિના માત્ર કુધમાં સુનાંનું પાણી નામીને પાવું, અથવા બરફ, મલાઈ, “બ્રાંડી” અને પાણી; “બ્રાંડી મીક્સચર;” અથવા “એકસ્ટ્રેક્ટ આવ બીફ” આપવું.

જ્યારે ઉલટીની તથા આડો આવવાની દવાઓ આપ્યાથી, સફરામાં દવાની પિચકારી માર્યાથી, ગરમ પાણીનાં વાસણમાં બેસાડ્યાથી, “આઈલ આવ ટરપીનટાઈન” અને એરંડીઉં તેલ, આ બંધેને મેળવીને તેનો જીલાબ આપ્યાથી કશો ગુણ થતો નથી, ત્યારે નીચે જણાવેલી દવાથી બિમાર બિલકુલ સાજું થયેલું જણાયુંછે.

એપ્સમ સોલ્ટ ટ્રામ ૧

ડાઇલ્યુટેડ સલ્ફ્યુરીક આસીડ મીનીમ ૧૦

સોલ્યુશન આવ એટ્રોપીયા મીનીમ ૧ થી ૨

ટીકચર આવ આર્સેન ટ્રામ ૧

પાણી આર્કેસ ૧

આ સઘળાંને મેળવીને તે સઘળું પાઈ દેવું, અને જ્યાંસુધી અગત્ય જણાય, ત્યાંસુધી દર ત્રણ કલાકે પાયા કરવું.

ચેતવણી.—ઉપલી દવા ઘણી ઝેરીછે, માટે ડાક્ટરશિવાય કોઈ બીજાએ તે વાપરવી નહીં.

હર શી .

(હરશથી લોહીનું જવું.)

(પાર્થક્સ, ઍર હીમોરોઇડ્સ=Piles, or Hæmorrhoids.)

નીશાની તથા સખખ.—મોટાં *આંતરડાંનાં સર્વેથી હેઠલનાં ભાગની નેસો આડાની કબજીયતથી સુજીને જ્યારે મોટી થાયછે, ત્યારે તે નેસોનાં સુજવાથી સફરાઆગળ દોરીજવા પાતળા પણ ઝીણાં ગાંઠો જણાયછે.

હરશ એ જાતનાં હોયછે. પેહેલી જાતમાં હરશ સફરાનીમાં હે રહેછે, અને સફરાને પોહાળો કરી કાચની કુરબીનવડે જોયો હોય, તોજ તે દેખાયછે. આ જાતનાં હરશમાં લોહી જ્યા કરેછે. બીજી જાતનાં હરશમાં આ નેસો સફરાનીબાહાર આવેછે, અને ત્યાં લટકી રહેછે, અને તેઓમાંથી ઘણુંકરીને લોહી જવું નથી.

૧ લી જાત.—માંહેનો હરશ.

(ઈન્ટરનલ, ઍર બ્લીડીંગ પાર્થક્સ=Internal, or Bleeding Piles.)

ઈલાજો.—અગરજે લોહી ઘણું જવું હોય, તો ાા ચમચી “લીકવીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ અરગટ,” દર ત્રણ કલાકે, પાણીમાં નામીને પીવું, અથવા ૫ થી ૧૦ મીનીમ “ટીકચર આવ હેમેર્મલીડીસ,” અથવા ાા થી ૧ દ્રામ “હેઝેલાઇન,” પાણીમાં મેજવીને દર ત્રણ કલાકે, લોહી બંધ પડે, ત્યાંસુધી પીવું. અને ત્યારપછી ઝાડો સાફ આવે એવી દવાઓ લેવી, જેવીકે ૪ દ્રામ “ફીમ આવ ટારટર,” તથા ૨ દ્રામ ગંધકનાં ફુલ, આ બંધેને મેજવીને, તેનાં ચાર પડીકાં કરી, અઝેકું પડીકું, દહાડામાં ચારવાર, મધમાં મેજવીને ચાટવું, અને એક મહિનોસુધી તે ચાલુ રાખવાં, તથા ાા ગ્રેન “પોંડોફીલીન,” પાણીમાં મેજવીને રાત્રે સુતીવેળા, દર ત્રણથી ચાર દહાડાને આંતરે લેવું, અથવા ૫ ગ્રેન “બ્લુ પીલ” ગળવી, અથવા “એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ કેસકેરા સંથેડા,” ગ્રેન ૨ થી ૮ ની એક ગોળી બનાવી, પાણીમાં ગળવી. અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેજવીને, તેનો પાખ બનાવી તે કાચનાં વાસણમાં ભરી રાખવો, અને તેમાંથી એક ચમચી ભરી, દર ત્રણ કલાકે, જ્યાંસુધી ઝાડો સાફ આવે, ત્યાંસુધી ખાવો.

કોપેવા	આઈંસ ાા	જીન્જરનો બુકો	દ્રામ ાા
મખ્લાઈમ્ડ સજકર	આઈંસ ૧	ફીમ આવ ટારટર	આઈંસ ાા
જેલેપનો બુકો	દ્રામ ૧	સીરપ	થોડો.
એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ લીકરીમ. આઈંસ ૧			

લોહી જવું બંધ કરવામાં ૧૦ થી ૨૦ મીનીમ “સોલ્યુશન આવ પરનાઇટ્રેટ આવ આયરન,” દર ત્રણ કલાકે, પાણીમાં નામીને પીવાં, તથા ૮૦ મીનીમ

* એને અંગ્રેજીમાં “રેક્ટમ” (Rectum) કરી કહેછે.

“લોડેનમ,” અને ૨ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, તેમાંથી અર્ધું સવારનાં, અને અર્ધું સાંજનાં પિચકારીવડે સફરામાં મારવું, અથવા ૩ ગ્રેન “અરગોટીન,” તથા ૧૦ ગ્રેન ગુંદરનો લુકો, આ બંધેને મેળવીને, તેની એક ગોળી બનાવી તે સવારનાં અને બીજી સાંજનાં સફરામાં દાખલ કરવી. આ ગોળીઓથી ઘણો ગુણ થશે. એથી લોહી જતું બંધ થશે એટલું જ નહીં, પણ નેસોનો સોનિવટીક એવી ચારથી પાંચ ગોળી વાપરવાપછી તદ્દન નરમ પડી હરશ તદ્દન સાજો થશે. અથવા ૨ દ્રામ “હેઝેલાઈન,” ૨ દ્રામ પાણીમાં મેળવીને, તેની સફરામાં પીચકારી મારવી અથવા ૧ ગ્રેન “હૅમેમલીન,” તથા ૧૦ થી ૨૦ ગ્રેન “કોકોબર,” મેળવીને તેની એક ગોળી બનાવીને સફરામાં દાખલ કરવી.

અગરજો લોહીના જવા સાથે, ઝારો પણ પાણી જોવો સફેદ વાસ મારતો આવતો હોય, અને તે ઘણા દહાડા ચાલુ રહેવાથી, દરદી ઘણો નબલો તથા ફીકો પડી ગયો હોય, અને તેને ભરતી આપ્યા કરે, તો તે એક ઘણી ખરાબ નીશાની સમજવી, કારણ કે એવી હાલતમાં દરદી એકાએક મરણ પામવાની ધાસતીમાં રહેછે, એ વખતે નીચે લખેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી મોટી ઉમરવાળાને પોણું વાઈનગ્લાસ ભરીને દર ત્રણ કલાકે પાવી.

ટીંકચર આવ કૉનવૅલરીઆ મેગલીસ	દ્રામ	૧૧
હેઝેલાઈન	દ્રામ	૨
ટીંકચર આવ નક્સ વૉમીકા	મીઝીમ	૪૦
કલોરાઈડ આવ એમોનીયમ	ગ્રેન	૩૦
એરેમીટીક સ્પીરીટ આવ એમોનીયા	દ્રામ	૨
પાણી	આઉંસ	૬

તથા સવાર સાંજ ૧૦ ગ્રેન “લેક્ટોપેપટીન” કુધમાં મેળવીને પાવું, અને શક્તિનો ખોરાક, કુધ, સેરવો, વાઈન, ખાધા પીધામાં આપવું.

અથવા

ડીજીટેલીસ લીફ (બુકો)	ગ્રેન ૪		આઈસાઈડ આવ ઝીંક	ગ્રેન ૧૮
જલુ પીત	ગ્રેન ૬		એડમટ્રેક્ટ આવ એપીયમ	ગ્રેન ૨

ઉપર લખેલી દવાઓ મેળવી, છ ગોળીઓ બનાવી અફેકી ગોળી દર ત્રણ કલાકે આપવી.

એક આંકડીથી માંહેનાં હરશો બાહાર ખેંચી કાઢાડીને મજબુત રેશમી દોરીવડે બાંધવા, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ત્રણવાર પીવાથી ઘણીવેળા માંહેનાં હરશનું લોહી જતું એકદમ બંધ થાયછે.

ગ્લીસરાઈન	દ્રામ ૨૨ થી ૪		કમપાઈંડ ટીંકચર આવ કારરેમમ્સ	દ્રામ	૩
સાઈટ્રીક આસીડ	દ્રામ ૨		પાણી	આઉંસ ૮

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને ૨૦ થી ૪૦ ગ્રેન જટલી, દહાડામાં ત્રણવાર ફાંકવી.

હિરાદખણુ દ્રામ ૨—ફટકી દ્રામ ૧—દાડમની કળીનો બુકો દ્રામ ૧—ગુપ્તને પુરફા દ્રામ ૧.

અને રસત્રતી, કપુર તથા લીમિરીના બીયાં (લીમરાનાં બીયાં) સરખે ભાજે મેળવી બારીક પીસીને હરસના મોહોડાં ઉપર લગાડવો. આ મલમ ઘણો ગુણુ કરેછે.

૨ છ ભાત.—બાહ્યરનો હરસ.

(એક્સ્ટરનલ પાઈલ્સ=External Piles.)

ઇલાજો.—અગરજે ઝાડો કબજ હોય, તથા હરસમાં દરદ થયું થતું હોય, તો “૧ લી ભાત.—મોહિનો હરસ”નાં મથાળાંહેડલની બાબદમાં જણાવ્યા પ્રમાણે ઇલાજે કરવા, અને ઝાડો સાફ લાવવો, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેના કપડાંનો ફટકો બોળી તે હરસથી સુજેલી બાહ્યરની નસોઉપર ચુકવો.

ગાંધુ દ્રામ ૧—ઝાંઝનમ આઈંડ ૧—ડાઈલ્યુટેડ મૉલ્યુશન આવ મ્મ એસીટે આવ લેડ આઈંડ ૧.

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તે હરસઉપર ચોપડવી.

ટેનીક આસીડ.....	ઐન	૨૦
એસીટે આવ મોરગીયા.....	ઐન	૨
ચરખી.....	આઈંડ	૧

અથવા નીચે જણાવેલો મલમ બનાવીને, તે હરસ ઉપર લગાડવો.

ઓપીયમનો બુકો.....	ઐન	૨૦
ટેનીક આસીડ.....	ઐન	૨૦
કારબોલીક આસીડ.....	ઐન	૫ થી ૧૦
લીકવીડ એક્ઝ્ટ્રેક્ટ આવ ચરગટ. દ્રામ		૨
યલો વૅક્સ (તાવેલું મીણુ)	ઐન	૩૦
વૅસેલાઈન.....	આઈંડ	૧

અગરજે હરસની નસો ઘણી સુજેલી હોય, અને તેઓમાંથી લોહી પણ જ્યા કરતુ હોય, તો મેદીનાં પાદડાંને બારીક પીસીને તેઓ ઉપર ૦ા દ્રામ “હેત્રેલાઈન” છાંટીને તે હરસ ઉપર બાંધવું, અને તે સુકાઈ જાય છે કાહાડી નાખીને દર ત્રણ કે ચાર કલાકે ફરીથી બનાવીને, લેપ બનાવી, હરસ ઉપર બાંધવું. આ ઇલાજ ઘણો સારોછે અને હરસની નસો ચીમરાઈ નહ લોહી પણ બંધ થાયછે.

અગરજે હરસ સુજેલો હોય, અને તેમાં ઘણું દરદ થતું હોય, પણ તેમાંથી લોહી જતું નહીં હોય, તો બિનારે ગરમ પાણીનાં વાસણમાં બેસવું, અથવા પુરસીઉપર તદન નાગાં શરીરે બેસીને ગરમ પાણીનો બાફ અથવા ભાંગની ધુંધ સફરાઉપર લેવી, અથવા ત્યાં અલસીનો ગરમ સેક કરવો, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેના મલમ બનાવી તે સવારસાંજ હરસઉપર લગાડવો.

હરડખિલેડાંનાં ભુકાં દ્રામ ૨—કપુર દ્રામ ૧—અગ્રીમનો ભુકાં ગ્રેન ૧૦—
ચરખી આઈઝ ૧.

અથવા હરશ કાપી કાહાડીને તેઉપર “નાઈટ્રેટ આવ સીલવર” લગાડવું, અથવા
૩ લાગ “આર્પીમેન્ટ,” તથા ૧ લાગ સોમલ, આ બંધેને મેળવીને, તેની ભુકી
છ દહાડાસુધી હરશઉપર ભભરાવવી, અને તે સુકાયાપછી ઘઉંનાં આટાનો ગરમ
સેક કરવો. આ ઈલાજ ઘણો સારોછે. ગમેતા ૩ લાગ સોમલ, તથા ૧ લાગ
“કારોસીવ સમ્લીમેન્ટ” આ બંધેને મેળવીને તેના ઝીણું ભુકાં કરી હરશઉપર
છ દહાડાસુધી ભભરાવવું, અને તે સુકાઈ જાય કે ઉપર અલસીની “પોલ્ટીસ”
ચુકવી, અને ત્યારપછી “લીડાર્જ”ને માખણમાં મેળવીને, તેનો મલમ કરી તે
લગાડવો, તથા ૧ થી ૨ દ્રામ “ગ્લીસરાઈન” પાણીમાં ભેળીને તે સવારસાંઝ પીવું.
અથવા રસપાટ નામનો ખાર ચાર ચના જેટલો, વાઈન ગ્લાસ પાણીમાં મેલવીને
સવારસાંઝ પીધાથી તથા એજ ખાર પાણીમાં મેલવીને તે ઘટ જેવો થાય, કે હરસ
ઉપર લગાડવાથી ઘણો ગુણ થાયછે, અને થોડા દહાડામાં ફેર પડેછે.

નબળાઈ અથવા સુસ્તી.

(જેનરલ ડીબીલીટી=General Debility.)

સામન્ય.—નબળાઈ અથવા સુસ્તી ઘણુંકરીને ત્રણ કારણોથી થાયછે.

૧ જી.—ભેજી, અથવા તેનાં તંતુઓ નબળા પડવાથી,

૨ જી.—પાચનશક્તિ ઓછી થવાથી ખોરાક સારીપડે નહીં પચવાથી, અને

૩ જી.—શરીરમાંનું લોહી બગડવાથી, અથવા લોહી તદ્દન નબળું થવાથી
નબળાઈ થાયછે, અને તેથી બિમારની સ્ત્રરણશક્તિ ઓછી થાયછે, માથું દુખેછે,
આંખે આંખ મારેછે, કાનમાં કસારા બોલેછે, ઇત્યાદિ.

ઈલાજ.—અગરજે પેહેલા કારણનેલીધે, એટલે ભેજી, અથવા તેનાં
તંતુઓ નબળા પડવાથી નબળાઈ થઈ હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને,
તેની આઠ ગોળીઓ બનાવી, બે ગોળીઓ, દહાડામાં ચારવાર, પાણીસાથે ગળવી.

સુક્કરેટ આવ કુઈન્ગીયા ગ્રેન ૬ | વેલેરીએન્ટ આવ ઝીંક . . ગ્રેન ૬
એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ નક્સ વૉમીકા. ગ્રેન ૨ | એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ જેનશીયન. ગ્રેન ૧૦

અથવા “કુઈનાઈન વાઈન” પીવો, અથવા ૧ ચમચો “કેમીકલ હુડ,” પાણીમાં
ભેળીને સવારસાંઝ પીવો, અથવા ૧૦ થી ૨૦ મીનીમ “સૉલ્યુશન આવ
ડાઈયાલાઈઝડ આયરન” ૪૦ મીનીમ “ગ્લીસીરીનમાં” મેળવીને દહાડામાં
ત્રણ વખત પીવું.

અગરજે બીજા કારણનેલીધે, એટલે પાચનશક્તિ ઓછી થવાથી ખોરાક
સારીપડે નહીં પચવાથી નબળાઈ થઈ હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને,
બે ચમચા ભરી, દહાડામાં ત્રણવાર પીવી.

સલફેટ આવ આવરન ગ્રેન ૮—સલફેટ આવ કુદનીયા ગ્રેન ૧૦—ડાઇલ્યુટેડ સલફ્યુરીક આસીડ દ્રામ ૧—કમ્પાઉન્ડ ઈનફ્યુઝન આવ નેનશીયન આર્ડિમ ૮.

વળી બપોરનાં ખાણું સાથે થોડો “બીર” પીવો, તથા ગોસનો ખોરાક વધારે લેવો. નારંગીની સુકી છાલ, “કેમોમાઇલ” કુલ, “સીન્કોના બાર્ક,” અથવા કોલમ, આ ચારમાંથી ગમેતે એકનો ઉકાળો કરીને તે પીવો, અથવા સુંઠ, પિપળીમૂળનાં ગાંડ, એલર્બી, કુદનો, ઉજળાં મરી, દાલચિની, વરીઆળી, અને કોલમ આ સઘળું થોડું થોડું લેઈને તેને છુંદવું, અને ત્યારપછી પાણીમાં ઉકાળીને તે દહાડામાં ત્રણવાર પીવું, અથવા જો ઝાડો કબજ રહે, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની પંદર ગોળીઓ બનાવી, અઝેકી ગોળી, દહાડામાં એવાર ગળવી.

સૉકોટ્રોન એલોઝ ગ્રેન ૩૦—આઈરિ આવ ક્લોન્ઝ મીનિમ ૩—હાર્ડ સોપ દ્રામ ૦૦.

અગરજો ત્રીજા કારણને લીધે, એટલે શરીરમાંનું લોહી બગડવાથી, અથવા લોહી તદ્દન નબળું થવાથી નબળાઈ થઈ હોય, અને તેથી બિમારનું મોહોડું ફિક્કું થઈ ગયું હોય, તો

ટીંકચર આવ ન્કમ વૉમીકા મીનિમ ૨૦—સલફેટ આવ કુદનીયા ગ્રેન ૬—ટીંકચર આવ સ્ટ્રીન મીનિમ ૮૦—પાણી આર્ડિમ ૬.

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

આ સઘળા ઇલાજો કરતાં ચોખ્ખી હવા, શક્તિવાળો ખોરાક, અને દરીઆની ખુસાફરી એ સર્વેથી વધારે અગત્યનું છે.

નબળાઈને માટે ગામઠી દવાઓ નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે છે.

કરિયાતું દ્રામ ૨—પિપળીમૂળ દ્રામ ૦૦—કાળાં મરી દ્રામ ૧—અખતરતું પાણી આર્ડિમ ૧૦.

આ સઘળાંને ખોખરું કરીને ખખલતાં પાણીમાં નાખી આસરે અઘો કલાક સુધી એક બંધ વાસણમાં રાખી મુકવું, અને ત્યારપછી ગાળી કાઢીને, તેમાંથી ૧ થી ૨ આર્ડિસન્ટલું, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું.

આ ઇલાજ નકારી જાતનાં તાવમાં પણ ગુણુ કરે છે.

જીવ ધુન્ને, તેવિષ.

(નરવસનેસ એન્ડ વરટીજો=Nervousness and Vertigo.)

નીશાની તથા સખખ.—નબળાઈથી, ઘણો દારૂ પીધાથી, ભેજાંનાં નહીં જણાય એવાં દરદોથી, ઘણો િભોગ કર્યાથી, કામકાજવગરની આજસુ જાંદગી ગુજાર્યાથી, લાંબા દહાડા સુધી અજાણું ચાલુ રહ્યાથી, કલેજાંનાં દરદોથી અથવા દસ્તાન બરાબર નહીં જવાથી જીવ ધુન્ન થાય કરે છે, જરાજરાનાં ધારકો અને ફાળ પડી આવે છે, શરીર થંડું રહે છે, છાતીમાં ધબકારો થાય છે, વાતચીત કરવા ગમતી નથી, અને જાણે બિમારનાં ઉપર કાંઈ મોટી વિપત્તિ આવી પડવાની હોય એમ તેને લાગે છે. આ પ્રમાણેનાં ચિન્હો જ્યારે શરીરમાં હેનાં તંત્રુઓ, જેઓ આખાં શરીરમાં

ઝીણું અને લાંબા સાકાનાં, અથવા દોરાનાં આકારમાં ફરી વળેલા હોયછે, અને જેઓ ભેજાંમાંથી અથવા બરડાનાં કાંઠાની ગુરમાંથી નિકળીને માંસનાં લોંચાઓને હાલમાલ કરવાની શક્તિ આપેછે, તથા શરીરને ચૈતનશક્તિ આપેછે, તેઓમાં બિગાડો થાયછે, ત્યારે જણાયછે.

ઈલાજો.—આ જાતની બિમારીમાં દવા કરવાકરતાં બિમારે પોતાનાં આવાપીવામાં ફેરફાર કરવાની, સ્વચ્છ અને ખુલ્લી હવામાં સવારસાંઝ ઘણે વખતસુધી ફરવાની, નીતિસંબંધી ચાલ સુધારવાની વધારે અગત્યછે. એવાં માણસે ઘણે પ્રવાહી ખોરાક આવાકરતાં, “મટન ચૌપ,” “ભુજી” ગોસ, પાંઉ, માખણ, ઈંડાં, વગેરે લેવું. તરકારી, ધાન્ય, દાળ, વગેરે થોડું ખાવું. કોઈપણ વસ્તુ ઘણી ગરમ આધાપીધામાં લેવી નહીં, પણ સઘળું થંડું લેવું. ગરમ ચ પીવી નહીં, પણ ગમેતો તેને બદલે કાફી, અથવા “કોકો”ને ગરમ પાંણીમાં ઉકાળીને થંડી પડે કે તે પીવી. સુસ્ત બેસી રહેવું નહીં, પણ કાંઈ કામમાં ધ્યાન રોકેલું રાખવું. સકારે સુવું, તથા સવારે સકારે ઉઠવું, રાત્રે બાહાર ભટકવું નહીં, કસરત કરવી. ઘરમાં બેસી રહેવું નહીં, પણ સારી મંડળીઓમાં, અથવા મોઠા મેળાવડામાં જ્યા કરવું, તથા નિર્દોષ રમતગમતમાં ધ્યાન રોકેલું રાખવું, જલલદ દારૂ તથા તમાકુ પીવો નહીં, જેઘમેતો “પોરટર” અથવા “બીર” ખાણા-સાથે પીવો. દવાદાખલ શક્તિ આવવામાંટે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચારવાર પીવી, અને તે ઘણું દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી.

મૉલ્યુશન આવ રટીકનીઆ	મીનીમ ૨૦
ટીકચર આવ રટીલ	મીનીમ ૪૦
સલફેટ આવ ફુઈનીયા	ગ્રેન ૪
ડાઈલ્ક્રોડ નાઈટ્રો મ્યુડીએટીક આસીડ ..	મીનીમ ૬૦
ડીકૉક્શન આવ સીન્ક્રોના	આઉન્સ ૬

ઉપર જણાયાપ્રમાણે દવાની, તથા આવાપીવાની સઘળી જાતન રાખવાછતાં જે કાંઈપણ ગુણ નહીં જણાય, તો બિમારે કોઈ કાબેલ ડાક્ટરની સલાહ લેવી.

જીવ બેતાબ મારી જાય, અથવા ચક્રી આવે, તેવિષે.

(કેન્ડીંગ, આંર સ્વુનીંગ=Fainting, or Swooning.)

નીશાની.—બિમારને ચક્રી આવ્યાથી તે ભોંયઉપર પડી જઈ બેશુદ્ધ થઈ જાયછે, તેની ચૈતનશક્તિ, અથવા લાગવાની શક્તિ થોડી અથવા ઘણી ઓછી થાયછે, હાથપગનાં માંસનાં લોંચાઓમાંની શક્તિ પણ ઓછી થાયછે, નાડી ઘણીજ નબળી હોયછે, અને કોઈવેળા તે બિલકુલ જણાતી નથી. વળી તે ઘણી ઉતાવળી ચાલેછે.

રાખખ.—કોઈપણ કારણનેલીધે શરીરમાંનું લોહી ઘટવાથી, જેવું કે ઘણું દહાડાસુધી ઝાડો ચાલુ રહેવાથી, અથવા કોઈ બીજીરિતે શરીરમાંથી લોહી જવાથી,

જેવું કે હરશથી, અથવા મોહોડાંમાંથી લોહી જવાથી ઘણીવેળા પુષ્કળ નબળાઈ થાય છે, અને શરીર થંડું થઈ જઈ ચક્કર આવે છે, તથા બિમાર મૂચ્છાંગત થઈ ભોંયઉપર તુટી પડે છે. એવાંએવાં બીજાં અનેક કારણોથી જીવ ફરી આવે છે, જેવાં કે ભુખમરાથી, ગાડીતળે હાથપગ કચડાવાથી, કોઈરીતે શરીરઉપર સખત વાગવાથી, ખુશાળીનો અથવા દલગીરીનો એકાએક જોસ્સો થઈ આવવાથી ઇત્યાદિ.

વળી પોચા સ્વભાવવાળાં, તથા નબળા બાંધાવાળાં માણસનો જીવ કેટલીક વેળા આંગણું, ઇત્યાદિ હરફોઈ બીજે શરીરનો ભાગ કપાયલો અને તેમાંથી લોહી જતું જોઈ ફરી આવે છે, અને તેથી તેઓ ભોંયઉપર તુટી પડે છે. થંડી જગ્યામાંથી નિકળીને એકદમ ગરમ અને ગિચ્ચ જગ્યામાં જવાથી, ઘણી થાક લાગવાથી, ઘણે ઉકળાટ થવાથી અથવા ઘણી નદારી જાતની માંદગી, કે જેમાં બિમારને સુવાડી રાખવાની ઘણી અગત્ય હોય છે, તેમાં તેને વારંવાર ઉઠાડીને બેસાડવાથી બિમારનો જીવ બેતાબ મારી જાય છે.

ઈલાજો.—કોઈપણ માણસને જેવી ચક્કરી આવે, કે તરત તેને ભોંય ઉપર સુવાડવું, અને તેવીજરીતે સુવાડેલું જ ઉંચકીને થંડા હવાવાળા ઓરડામાં લઈ જઈ સુવાડવું, તેનાં લુગડાં જ્યાંથી તંગ હોય, ત્યાંથી તરત હીલાં કરવાં, છુંદેલો કાંદો, સરકો, “કોલોન વોટર,” મરીનો લુકો, રાઈ, તપકીર “સાલ વૉલેટાઈલ,” છુંદેલું લસણ, “કારબોનેટ આવ એમોનીયા,” ઇત્યાદિ જે મળી આવે તે તરત સુંઘાડવું. હાથ, છાતી, તથા મોહોડાંઉપર થંડા પાણીનાં ફટકા મારવા, અને પંખાવડે વા નાખવો, ઓરડાનાં બારીબારણાં ખુલ્લાં મુકીને, બિમારનાં મોહોડાં ઉપર વા આવવાદેવો. અગરજે ગળી શકાતું હોય, તો થોડું થંડું પાણી તેનાં મોહોમાં રેડવું, અને જ્યારે બિમાર વધારે શુદ્ધીમાં આવતું જાય, તથા તેનાંથી વધારે સેહેલથી ગળી શકાય, ત્યારે “બ્રાંડી,” અથવા ૦૦ થી ૧ ચમચી “એરોમેટીક સ્પીરીટ આવ એમોનીયા,” પાણીમાં ભેળીને પાવું.

અગરજે નાટકશાળામાં અથવા કોઈપણ મોટા મેળાવડાની જગ્યામાં ઘણી ગરમીથી અથવા હવા બગડીને તે સ્વાસમાં જવાથી જીવ ફરી આવે, તો એવા માણસને તરત બાહાર ખુલ્લી હવામાં લઈ જવું.

અગરજે સમકથી જીવ ફરી આવે, તો પક્ષીનાં પિચ્છ બાળીને તે બિમારને સુંઘાડવાં, અથવા “ચમક”નાં મથાળાંહેઠલની બાબદમાં જણાયાપ્રમાણે ઈલાજો કરવા.

અગરજે લુખા રહેવાથી જીવ ફરી આવે તો સારો, શક્તિવાળો ખોરાક ખવડાવવો; તથા “વાઈન,” અથવા “બ્રાંડી” અને પાણી ભેળીને તે પાવું.

અગરજે કોઈપણ બિમારીમાં ડાકટરે બિમારને ઉઠાડીને બેસાડવા ના કહ્યું હોય, તો તેને કદીપણ ઉઠાડવું નહીં, કારણકે તેમ કર્યાથી કેટલીક વેળા ઘણાં માઠાં પરિણામો નિપજે છે.

અગરજે લોહી જવાથી બિમારનો જીવ ફરી આવ્યો હોય, તો તેને તરત સુવાડી દેવું, અને ઉઠવા દેવું નહીં, તેનાં માથાંતળે તકીઓ મુકવો નહીં અને જો

ગળી શકાતું હોય; તે “વાઈન,” “આંડી,” અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે તરત પાવી.

સૌલ્યુશન આવ એમોનીયા	મીનીમ ૫
સલફ્યુરીક ઇડર.....	દ્રામ ૦૧૧
પાણી.....	આઉંસ ૧

રાઈની ત્રણચાર “પોલ્ટીસો” કરીને તે બગલ, છાતી, તથા ટેટાંઉપર મુકવી. મરી, રાઈ, અથવા સુંકે છુદીને તેના લુકો જ્યાંસુધી શરીરમાં ગરમી આવે, ત્યાંસુધી શરીરઉપર મસળવો. એવીવેળા બિમારને બિલકુલ ઉઠવા દેવું નહીં, બિમારને બિછાણમાં ચતું સુવાડવું, અને તેનું માથું બિછાણની સપાટીથી પણ જરા નિચ્યું રાખવું, શરીર ઢાંકેલું રાખવું, જાંગ, પગ, હાથ, વીગેરે આખાં શરીરને ગરમ “ફ્લાનેલ”નાં કપડાંથી ખુબ મસળવું, “સ્પીરીટ આવ રોઝમેરી” સુંઘાડવું, હાઠો આંડીથી જરા ભિંજવવા, અને જો તેનાંથી ગળી શકાતું હોય, તે જરા “વાઈન” ગરમ કરી, તેમાં થોડી સાકર તથા તજનું પાણી મેળીને તે પાવો. અગરજો અગત્ય જણાય, તે “ફ્લાનેલ”નો કટકો “વાઈન” અથવા “આંડી” ગરમ કરી તેમાં બોળીને તે પીપડીઉપર મુકવો, હાથ તથા પગઉપર ગરમ ઇંટ, બેલટ, અથવા ગરમ પાણી બાટલીમાં ભરીને તેના સેક કરવો, તથા ગરમ પાણીથી ભરેલી બાટલી પગને અડકાવીને મુકી રાખવી, કે જ્યાં થોડીથોડી ગરમી પગને મળ્યા કરે. જવું બિમાર શુદ્ધીમાં આવે, કે તેને તરત ગરમ સેરવો, દુધ, અથવા ગરમ “વાઈન”માં “બીસ્કીટ” બોળીને તે ખવાડવી. પાછો જીવ ફરી આવે નહીં, એટલામાંટે અવારનવાર શક્તિ આવે એવો ખોરાક થોડોથોડો આપ્યા કરવો, જેવોકે તાજાં અધકચરાં બાફેલાં ઇંડાં, “આંકોલેટ,” કાંજી, “જેલી,” “મટન ચાપ” ઇત્યાદિ.

ધાતનું જવું.

(નામરદી.)

(સ્પેરમેટોરીડીયા=Spermatorrhœa.)

નીશાની.—તબજાઈ તથા બેચેની લાગેછે, ઝાડો કબજ રહેછે, પેટમાં વા પકડેછે, અને તેથી તે ચઢી આવેછે, સ્મરણશક્તિ ઓછી થાયછે, ધારકો પડેછે, ચક્કરી આવેછે, માથું દુખેછે, તથા ચિકણી ધાત જાયછે.

અગરજો ધાત ઘણાં વર્ષોસુધી ચાલુ જ્યા કરેછે, તે ફેફડાં, ખંઘ, દિવાનાપણું, ઇત્યાદિ લયંકર દરદો લાગુ પડેછે.

સામ્ય.—હાથરસ કરવાથી ઘણીવેળા પુરૂષોને પિસાબનીસાથે ચિકણી ધાત જ્યા કરેછે. ઘણીવેળા ઝાડાની કબજીયત લાંબા દહાડાસુધી ચાલુ રહેવાથી, અથવા કરમ થવાથી પણ ધાત જાયછે.

પરચુટણ ઇલાજો.—શરીર તથા ભેજનલગતું કામકાજ ચોડું કરવું, સારી મંડળીઓમાં ફરી જીવને આનંદમાં રાખવો, આઠ કલાકથી વધારે વખત સુવું નહીં, એજ બાબદવિષે અભણેલ પુરૂષોએ લખેલાં નકારાં પુસ્તકો વાંચવાં નહીં, ઉંચાં પકવાનો તથા દારૂ વાપરવો નહીં, હરકોઈ જાતનું તંબાકુંનું ચસન રાખવું નહીં, આ તથા કાફીનેબદલે માત્ર કુધ પીવું, થંડાં પાણીએ નાહાવું, પણ જો તે નહીં સેહેવાય, તો પેહેલાં કુકાં પાણીથી નાહીને પછી થંડાં પાણીથી નાહાવું, અને નાહી રક્ષાપછી જાડા “ટુવાલ” વડે ઘસીને શરીર નુછી નાખવું, જો પિસાબ કરવાની નળીઉપર અથવા ગોળીઉપર, ફોદલા થયા હોય, તો તે “આમડીનાં દરદો,” અથવા “કીડ”નાં મથાળાંહેઠલની બાબદમાં જણાવ્યાપ્રમાણે ઇલાજો કરવા, અને ગોળીઉપર મજબુત કાછો બાંધેલો રાખવો, દવાતરીકે નીચે જણાવેલા ૨૦ ઇલાજોમાંહેથી ગમેતે અનુભાવવા.

ઇલાજ ૧ લો.—ડાઇલ્યુટેડ ફોસ્ફોરિક આસીડ મીનીમ ૪૦
ટીકચર આવ નકમ વૉમીના ડ્રામ ૦૧
લીકવીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ મીન્કોના . . ડ્રામ ૧
કમ્પાઉન્ડ ટીકચર આવ કાર્બેમસ . . ડ્રામ ૨
પાણી આઉન્સ ૬

આ સઘળાંને મેજવીને પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

ઇલાજ ૨ જો.—ફોસ્ફોરસ ગ્રેન ૧
મલકુપુરીક ઇદર મીનીમ ૨૦
હાર્ડ સોપ ગ્રેન ૪૦
ગમ એકેશીયા ડ્રામ ૩

આ સઘળાંને મેજવીને, તેની આળીસ ગોળીએ બનાવી, અફેકી ગોળી, દહાડામાં ત્રણવાર ગળવી.

ઇલાજ ૩ જો.—૧૫ ગ્રેન “ઓમાઇડ આવ પૉટાશીયમ,” તથા ૫ થી ૧૦ મીનીમ “ટીકચર આવ જેલસીમીયમ” ૦૧૧ વાઇનગ્લાસ પાણીમાં મેજવીને દહાડામાં ત્રણવાર પીવું, તથા તે થોડા દિવસસુધી ચાલુ રાખવું. આ ઇલાજ ઘણે સારોછે.

ઇલાજો ૪ થા.—અમરજો હાથરસ કરવાથી અથવા બદ્દેલી કરવાથી ધાત જાય અને તેથી ઘણી નબલાઈ તથા નામરદી માલમ પડેતો, પેહેલાંતો ચાલ સુધારવી અને અગત્ય જણાયતો નીચે લખેલી દવાએ મેજવીને, તેની ૧૨ ગોળીએ કરવી, અને અફેકી ગોળી મોટી ઉમરના બિમારે દહાડામાં ત્રણવખત થોડા દહાડા પાણીમાં ગળવી.

પાઉડર આવ કેનેરીડાઇ ગ્રેન ૩	ફોસ્ફેટ આવ ઝીંક ગ્રેન ૨૪
સ્ટ્રીકનીયા ગ્રેન ૦૧	
ફોસ્ફેટ આવ આયરન ગ્રેન ૩૬	
	એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ લેનશીયન ગ્રેન ૩૦

ચેતવાણી.—ઉપર જણાવેલી “કેન્ડેરીડીસ” તથા “ફ્લેક્સીયા”ની દવાઓ ઘણી ઊંચી છે, માટે બરાબર વજનમાં બનાવવી, અને થોડા દહાડા લીધા પછી જો પીસાબમાં ઘણી અગન બળે, તથા ગુરડાની જગ્યા આગલ દુખાવો થાય, પીસાબ ઘણી થોડી થાય તથા હાથપગમાં આંકડાં આવે, તો તે બંધ કરવી અને થોડા દહાડા વચમાં જવા દઈને, જોઈએ તો પાછી ચાલુ કરવી.

અગરજો રાત્રે ઉંઘમાં ધાત જતી હોય, તો ૩૦ થી ૬૦ મીનીમ “ફ્લ્યુઇડ એક્ટ્રેક્ટ” આવ સંલીકસ નાઈટ્રા,” પાણીમાં મેળવીને મોટી ઉમરના બિનારે દહાડામાં ત્રણ વખત પીવું. બચ્ચાંને તેની ઉમર પ્રમાણે ૫ થી ૧૦ મીનીમ પાણીમાં મેળવીને પાવું અથવા સુવા જવા અગાઉ મોટી ઉમરનાએ ૧૦ થી ૧૫ ગ્રેન “એન્ટીપાઈરીન” પાણીમાં ફાંટવું.

ઈલાજ ૫ મો.—ફોસ્ફોસ..... ગ્રેન ૨
બાલમ આવ ટોલુ..... દ્રામ ૨
પિથું મીણ દ્રામ ૧

આ સઘળાંને મેળવીને તેની ૮૦ ગોળીઓ બનાવી, અકેકી ગોળી, દહાડામાં ત્રણવાર, પાણીસાથે ગળવી.

ઈલાજ ૬ ઠો.—સલફેટ આવ ઝીંક ગ્રેન ૨૪
એક્ટ્રેક્ટ આવ નક્શ વૉમીકા... .. ગ્રેન ૬
પીલ આવ કાર્બોનેટ આવ આયરન .. ગ્રેન ૬૬

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની બાર ગોળીઓ બનાવી, અકેકી ગોળી, દહાડામાં બેવાર ગળવી.

ઈલાજ ૭ મો.—ડીડ્યુરડ આયરન ગ્રેન ૮૦
એક્ટ્રેક્ટ આવ નક્શ વૉમીકા ગ્રેન ૨૦
સલફેટ આવ ફ્લેક્સીયા..... ગ્રેન ૬૦
ગમ એકેશીયા દ્રામ ૩
ક્લિસીરાઈન દ્રામ ૨

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની ચાળીસ ગોળીઓ બનાવી, અકેકી ગોળી, દહાડામાં ત્રણવાર ગળવી.

ઈલાજો ૮ માં.—ડોમીઆના નામનાં રૂપાનાં પાંદડાં તથા ફુલો આઈસ ૨—
નેઝીમધનાં મૂળીયાં આઈસ ૦૦૦—પાણી આઈસ ૧૬.

આ સઘળાંને ઉકાળવું, અને એક જોસ આવે, કે ઉતારી પાણીને આઠ કલાકસુધી રાખવું. થંડુ પડવાપછી તેને ગાળી કાઢાડીને, તેમાંથી ૨ આઈસ-જેટલું, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું અથવા ૦૦૦ થી ૧ દ્રામ “લીકવીડ એક્ટ્રેક્ટ આવ ડોમીઆના” પાણીમાં મેળવીને સઘણુ પાઈ દેવું ને સાંજના પણ પીધામાં આપવું.

ધણીવેળા ૧૧૧ દ્રામ “લીસરાઈન,” અથવા “સીરપ આવ દોલુ,”
 ૩ દ્રામ “લીકવીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ હેમીઆના”નાં મેળવીને, દહાડામાં ત્રણવાર,
 પાણીમાં નાખીને પીવામાં આપ્યામાં આવેછે.

ઈલાજ ૯ મો.—ટીકચર આવ રડીવ..... દ્રામ ૧
 પાણી..... આર્ડિસ ૪૧

આ બંધેને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું.

ઈલાજ ૧૦ મો.—વેલેરીએનેટ આવ ક્રીક..... ગ્રેન ૪ થી ૮
 ક્રીક આવ આયરન..... ગ્રેન ૧૨
 લીકવીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ સીન્ક્રેના. દ્રામ ૧
 કનક્રેશન આવ રોઝીઝ..... જોઈએ એટલે.

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બનાવી, અકેકી ગોળી,
 દહાડામાં ચારવાર, પાણીસાથે ગળવી.

ઈલાજ ૧૧ મો.—પ્રોમાઈડ આવ એમોનીયમ ગ્રેન ૩૨—ટીકચર આવ
 કેરુર દ્રામ ૨—ટીકચર આવ એમેગ્રીડા દ્રામ ૨—ફનિક્યુન આવ ફ્લોઝ આર્ડિસ ૪.

આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાંથી લીકરગ્લાસ ભરી. દર ત્રણ કલાકે પીવું.

ઈલાજ ૧૨ મો.—અગરબો આડાની કબજીઅતથી, અથવા કરમથી
 ધાત જતી હોય, તે “આડાની કબજીઅત,” અથા “કરમ”નાં મથાળાં-
 હેડલની બાબદમાં જણાયાપ્રમાણે ઈલાજો કરવા.

ઈલાજ ૧૩ મો.—અગરબો પિસાબની તળીનાં થડમાં બદામનાંચેટલી
 ને ઝીણી ગાંઠ આવેછે, તેનો વરમ થયો હોય, અને તેથી ધાત જતી હોય, તે
 તે વરમનાં ઈલાજતરીકે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની એક ગોળી બનાવી,
 દર રાત્રે સુતીવેળા તે સફરામાં મુકવી. થોડા દિવસમુધી આપ્રમાણે મુક્યા કર્યીથી
 વરમ નરમ પડીને પિસાબ સાફ થશે, અને ધાત જતી પણ બંધ થશે.

એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ એમોનીયમ ગ્રેન ૨ થી ૪—એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ બેલેડોના ગ્રેન ૧—
 ક્રોક્સ ૫૨૨ ગ્રેન ૩૦.

ઈલાજ ૧૪ મો.—કેમફર..... ગ્રેન ૪
 એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ બેલેડોના..... ગ્રેન ૦.૧
 એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ હેમજૉક..... ગ્રેન ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની બે ગોળીઓ બનાવી, અકેકી ગોળી, સવાર
 સાંત્ર ગળવી

ઈલાજ ૧૫ મો.—લીકવીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ અરગટ .. દ્રામ ૨
 પાણી..... આર્ડિસ ૬

આ બંધેને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ચારવાર પીવું.

ઈલાજ ૧૬ મો.—વિનજીનાં સંચાંવડે વિનજી લેવી.

ઈલાજ ૧૭ મો.—ગોળી મૂસળી, કાળી મુસળી, મુંદરી, ગોખરું (મોટું) અપરે, બેદાના (મોગળાઈ) દરેક ૭ તોલા.

આ સઘળાંને મેળવીને, ૧ તોલા નેટલું, કુધમાં ઉકાળી તેમાં ૦૧ ભાગ જાયફલ નાખીને તે પીવું; અથવા ભેસાનીયા નામના ચીનઈ ફળનો આટો, જે ચીનથી આવેછે, તેમાંથી એકથી બે ચમચી ભરી આટાની કાંજ, કુધમાં બનાવીને પીવી.

ઈલાજ ૧૮ મો.—અગરજો ધાત જવાથી અતિશય નબળાઈ થતી હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓનો ઝીણો લુકો કરી, તેને ગુલાબમાં મેળવી, તેની ૫ ઘેનની ગોળીઓ બનાવવી, અને તેમાંની એકથી બે ગોળીઓ, દહાડામાં ત્રણવાર, પાણીસાથે ગળવી.

જડવેરાનાં મૂળીયાં દ્રામ ૧—અંબર દ્રામ ૧—કેશર દ્રામ ૧.

ઈલાજ ૧૯ મો.—યુલવેજની દાંડી દ્રામ ૩—કરિયાવું દ્રામ ૨—માથ દ્રામ ૧—અંબલવું પાણી આઠિસ ૧૦.

આ સઘળાંને મેળવીને, તે થંડું પડે કે તેમાંથી ૧ થી ૨ આઉંસ નેટલું, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું.

ઈલાજ ૨૦ મો.—પીપળતા ગાડની જતા ૦૧ થી ૧ તોલા કુધમાં ઉકાળીને દરરોજ સવારના પીવું.

ગોળીનાં દરદો.

અંતરગળ, ગોળાનો આઝર.

(ઈનગવીનલ હરનીયા, આંર રપચર=Inguinal Hernia, or Rupture.)

આ દરદની બે મુખ્ય જાતો નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે હોયછે.

૧ લી.—રીડ્યુસીબલ હરનીયા=Reducible Hernia, અને

૨ જી.—સ્ટ્રેન્ગ્યુલેટેડ હરનીયા=Strangulated Hernia.

૧ લી.—રીડ્યુસીબલ હરનીયા.=Reducible Hernia

નીશાની.—અંતરગળની મુખ્ય ત્રણ નીશાનીઓ હોયછે.

૧ લી.—ગોળીને છેકઉપરથી, એટલે તેનાં થડમાંથી બે આંગળાંવચ્ચે પકડીને બિમારને ખાંસવા કેહેવું; જેમ કર્યાથી કાંઈ હાલતું હોયએમ આંગળાંને જણાયછે, અથવા આંચકો લાગેછે. આ પેહેલી નીશાની ત્રણે નીશાનીઓમાં મુખ્યછે.

૨ જી.—ગોળીનીઉપર આંગળું રાખીને બીજા હાથનાં આંગળાંવડે તેઉપર ટકોરા માર્યા હોય, તો ઢેલનાંજવો સાદ થાયછે.

૩ જી.—બિમારને સુવાડીને તેની ગોળી દાબવાથી માંહેનો ગોળો ઉપર ચઢેછે, અને તેને પાછો ઉભો કર્યાથી, અથવા તેનીપાસે ભુસ્કો મરાયાથી અથવા તેને ઠંસાયાથી તે પાછો નિચ્ચે ઉતરેછે.

સંખ્યા.—ગોળીની આમડીની કોથળી, જેને “અંડકોશ” કરી કેહેછે, તેનીમાંહે કોઇવેળા ઘણું ચાલવાથી, ભારી બોજા ઉંચકવાથી, અથવા ઘણી ઉંચાઈથી ભુસ્કા મારવાથી પેટમાંનું આંતરડું એક ગોળાનીપદે નિચ્ચે ઉતરેછે, જ્યાં એને “ગોળાનો મરજ” કરી પણ કેહેછે.

ઇલાજો.—દરદીએ તેની પીડઉપર ચતું સુવું, અને પોતાનાં આંગળાંમાં ગોળાને પકડીને નિચ્ચેથી ઉપર એવીરીતે દબાણ કરવું, કે તે સેહેલથી ચઢી જાય તથા રાતદિવસ હમેશાં જંત્ર બાંધી રાખવું. અગરજો કોઇવેળા ગોળો સુજી આવે, તથા તેમાં દુખાવો થાય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને મલમજોવી બનાવી તે ગોળીની આમડીઉપર લગાડવી, અને તે ઉપર ગરમ સેક કરવો, તથા બિમારને સુવાડી રાખવો. સોજો નરમ પડ્યાપછી ગોળો ચઢાવવાનો પાછો યત્ન કરવો.

એકમટ્ટે કટ આપ બેલેટોના..... દ્રામ ૦૧
એકમટ્ટે કટ આપ ઓપીયમ..... દ્રામ ૦૧ થી ૧
બ્લીસરાફિન આઉન્સ ૧

૨ જી.—સ્ટ્રેન્ગ્યુલેટેડ હરનીયા=Strangulated Hernia.

નીશાની.—આ જાતની બિમારીમાં આંતરડું અંડકોશમાં એવીરીતે દબાણમાં આવેછે, કે જાણે તેનીઆસપાસ ફાંસો દીધો હોયએમ લાગેછે, જ્યાં ડાહો આંતરડાંવાટે નિચ્ચે ઉતરી શકતો નથી, લોહી ફરી શકતું નથી, અને જે એનો ઇલાજ તરત કીધો નહીં હોય, તો આંતરડાંમાં સજો લાગુ પડી થોડા વખતમાં બિમાર મરણ પામેછે. બિમારને ઉલટી થાયછે, અતિશય બેચેંતી લાગેછે, ડાહો બંધ રહેછે, તથા ગોળીમાં ઘણો દુખાવો થાયછે.

ઇલાજો.—ગોળાને ઘણું જોર કર્યાવિના બંધે હુથોવચ્ચે પકડીને ઉપર ચઢાવવાનો યત્ન કરવો, પણ તેમ કર્યાથી જે બિમારથી નહીં ખમી શકાયએવો દુખાવો થતો હોય, તો “કલોરોફોર્મ” સુંઘાડીને બિમારને બેશુદ્ધ કરવો, અને ત્યારપછી ગોળો ચઢાવવો, આરીતે કર્યાથી ગોળો ઘણીવેળા તરત ઉપર ચઢેછે, પણ ડાકટરશિવાય કોઈ બીજા સાધારણ માણસે “કલોરોફોર્મ” સુંઘાડવું નહીં, કારણકે તેમ કર્યાથી ઘણીવેળા ઘણાં માઠાં પરિણામો નિપજેછે. જ્યારે ઘણીવેળા આપ્રમાણે ગોળો ચઢાવવાનો યત્ન મિથ્યા જાયછે, ત્યારે કોથલીમાં બરફ ભરીને તે ગોળાઉપર મુકી રાખ્યાથી પાંચથી છ કલાકમાં તે ઉપર ચઢેછે.

અગરજે બેચેંતી ઘણી થતી હોય, તો બિમારને ગરમ પાણીમાં અથવા કલાકસુધી બેસાડી રાખીને, ૧૧ ગ્રેન અફીણની એક ગોળી બનાવી તે ગળાવવી. બિમારને ઉઘો કરવો, એટલે માથું નિચ્ચે અને પગો ઉપર કરીને તેવી અવસ્થામાં તેને થોડોવારસુધી રાખવો, અથવા ગમેતો એક મજબુત બાંધાનાં માણસની

* જંત્ર દરેક જાણીતે ઘણું સાધારણરૂતિ જાણીતું છે. એને અંગ્રેજીમાં “ટ્રસ” (Truss) કરી કેહેછે, અને તે દુકાનોમાંથી તૈયાર વેચાતું મળેછે.

આંધઉપર આપ્રમાણે બિનારને મુકીને એણીગમપેલીગમ ફેરવવો, તથા ૧૥ આઉંસ એરંડીઈ તેલ, અને ૨૦ આઉંસ કાંજનું પાણી, આ બંધેને મેળવીને તે પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવું, અને તે પાછું બાહાર નિકલી નહીં પડે, એટલામાંટે કપડાંનો ડુચો અર્ધાથી એક કલાકસુધી ત્યાં દાખી રાખવો, એથી ઝાડો આવીને આંતરડું પોતાને ઠેકાણે આવશે. તંબાકુ ગોળાઉપર બધવો, અથવા બિનાર જ્યાંસુધી ઉલટી કરે, ત્યાંસુધી તે ખવાડવો. અગરજે આ ઇલાજેથી ઝાડો નથીજ આવતો, તો કોઈકોઈ ડાકટરો “ન્યુમેટીક એસ્પીરેટર” ની સોય આંતરડાંમાં ભોકીને આંતરડું ખાલી કરેછે. આ જાતનાં સર્વેથી ઝીણું હુથીઆરની સોય ગોળીની વચ્ચેવચ્ચ ભોકવાપછી તેનો હાથો ઉપર ખેંચવામાં આવેછે, જેથી ગોળીમાંહુથી રાતા રંગનું પાણી, અને થોડોધણો વા બાહાર નિકળેછે, પણ તેથી સોજા અને ગાંઠ ચીમલાઈને નાહાની થાયછે, અને ગોળાનું અથવા આંતરડાંનું કદ નાહાનું થઈને તે પોતાની જગ્યાએ પેટમાં પાછું ચઢે. આ ઇલાજ ઘણો સરસછે.

વળી ૩૦ થી ૫૦ ગ્રેન “હાઈડ્રેટ ઓફ ક્લોરલ,” દર રાત્રે પાણીમાં મેળવીને પાવાથી અતિશય ગુણ થાયછે.

અગરજે કશાથી ગુણ નથીજ થતો, તો સર્વેથી છેલ્લે આંતરડાંનો માર્ગ, કે જ્યાંથી તે ગોળીમાં ચઢઉતર થાયછે, તે ચીરવો પડેછે, પણ તેમ કરવું ઘણું ધાર્તીભરેલુંછે. કેટલીકવેળા ઝાડો બંધ થઈ જવાથી તે સફરાનેબદલે મોંહવાટે ઉલટીનાં આકારમાં બાહાર આવેછે. આ નીશાની અતિઘણી ધાર્તીભરેલીછે. એવીવેળા ૪૦ થી ૫૦ ગ્રેન “હાઈડ્રેટ ઓફ ક્લોરલ,” પાણીમાં મેળીને પાંદ દેવું, જેથી ઘણી ખુશ ઉંઘ આવશે, અને આંતરડું પણ પાછું ઠેકાણે આવશે.

ગોળીના સોજા અથવા વરમ.

આ દરદ ચાર જાતનું નીચે જણાયાપ્રમાણે હોયછે.

- ૧ લી.—તીક્ષ્ણ સોજા, (એક્યુટ ઓર્કાઇટીસ=Acute Orchitis)
- ૨ જી.—જુનો સોજા, (ક્રોનિક ઓર્કાઇટીસ=Chronic Orchitis)
- ૩ જી.—રાંડનાં આજરથી થતો સોજા, (ગોનારીયલ ઓર્કાઇટીસ=Gonorrhœal Orchitis), અને
- ૪ થી.—નબળાઈથી થતો સોજા, (સ્ક્રૉફ્યુલસ ટેસ્ટાઇટીસ=Scrofulous Testitis),

૧ લી જાત.—તીક્ષ્ણ સોજા.

(એક્યુટ ઓર્કાઇટીસ=Acute Orchitis.)

નીશાની.—ગોળીમાં, તથા તેનાં થડમાં દોરાજેવી જ નસોથી ગોળી લટકેલી હોયછે તેમાં ફાપવો થાયછે, અને ભાર લાગેછે. કંમર, જાંઘનાં કાતરા,

તથા જાંગનાં ઉપલા ભાગમાં કાંઈ ખેંચાવો થતો હોય એમ જણાયછે, પિસાબ થોડીથોડી પણ વારંવાર થયા કરેછે, ગોળીનીઉપરનું ચામડીનું પડ એટલુંતો સુજ આવેછે, અને જડું થાયછે, કે તેથી ગોળી તેમાં ઢંકાઈ જાયછે, અને હાથ લગાડવાથી તે જણાતી નથી. અંડકોશ ખેંચાઈ આવેછે, તથા તે કઠણ લાગેછે, અને તેનાં થડમાંથી, એટલે ઉપરથી તેનેલગતી નેસો ખેંચાઈને દોરડાંજેવી જડી થાયછે, દુખાવો અતિશય થાયછે, અને નરાપણુ દાખવાથી દુખાવો વધેછે, તાવ આવેછે, ઉલટી તથા ઉછાળો થાયછે, અને આડો કબજ રહેછે. કોઈકવેળા ગોળી પાકવા માંડેછે, તથા કોઈકવેળા તેમા સળો લાગુ પડેછે.

સખખ.—સખત પરમો થયાથી, તથા તે સોજા કરવામાંટે વગરસમજવે જલદદ દવાઓની પિચકારીઓ માર્યાથી, ઘણો દારૂ પીધાથી, ઘણી મેહેનતવાળી કસરતો કર્યાથી, તથા ગોળીને વગર સંભાળ લેવે લટકતી રાખ્યાથી આ દરદ થાયછે.

ગોળી સુજ આવે તેનીઅગાઉ, એટલે જવો દુખાવો થવા માંડે, કે ઉલટીની અથવા આડો આવવાની દવાઓ આપવી. જ્યથી તેમાં વરમ થતો અટકેછે. ઉલટી આવવામાંટે નીચે જણાવેલો **ઈલાજ ૧** લો કરવો.

ઈલાજ ૧ લો.—એમેટીક ટારટર..... ગ્રેન ૧ થી ૦ાા
હીપ્રક્રાફ્યુઆના પાઉડર ગ્રેન ૨૦

આ બંધેને મેળવીને, તેનું એક પડીકું કરી તે ગરમ પાણીમાં ડોહવીને પાવું.

આડો લાવવામાંટે નીચે જણાવેલા **૨** તથા **૩ ના ઈલાજો** કરવા.

ઈલાજ ૨ જો.—સલફેટ આવ સોડા..... દ્રામ ૪
જુમ આવ ટેન્ડીલીયન દ્રામ ૩
ટ્રીકચર આવ સેના દ્રામ ૩
પેપરમીન્ટ વોટર..... આર્ડ્રસ ૩

આં સઘળાંને મેળવીને, તેનાં બે ભાગો કરી, અડ્ડેકો ભાગ, દર ત્રણ કલાકે પાવો.

ઈલાજો ૩ ના.—એરંડીયાં તેલનો જુલાબ આપવો, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ ગ્રેન ૧૨ થી ૩૦—એપ્સમ સોલ્ટ દ્રામ ૪ થી ૮—
ક્રારમીન્ટ આવ મેગ્નેશીયા ગ્રેન ૪૦—વાઈન આવ કૉલચીકમ મીનીમ ૪૦—ટ્રીકચર
આવ હેનમેન દ્રામ ૨—ડીક્રોક્શન આવ સીન્કોના આર્ડ્રસ ૬.

ઈલાજો ૪ થા.—અગરજો દુખાવો ઘણો થતો હોય, તો આડો સાફ આચાપછી ૨ ગ્રેન અફીણની એક ગોળી બનાવીને તે પાણીસાથે ગળાવવી. ગોળીઉપર ગરમ સેક કરવો, તથા તેનીનિચ્ચે કપડાંની ગાદી મુકીને તેને હુંમેશાં ઢંચી રાખવી, તથા તેઉપર નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે પિચ્છવડે લગાડવી.

એડ્સ્ટ્રેક્ટ આવ બેલડોના..... દ્રામ ૨
એડ્સ્ટ્રેક્ટ આવ આપીયમ..... ગ્રેન ૧૦
બ્રાસરાઈન આર્ડ્રસ ૧

ઈલાજો ૫ માં.—ઉપલી દવાઓ લગાડવાપછી ફુખાવો જરા ઓછો થાય, કે “રેઝીન પ્લાસ્ટર”ની ચીપો ગોળીઉપર વળગાડીને તેઉપર દબાણ કરવું, અથવા “મરક્યુરીયલ પ્લાસ્ટર” મુકવું, અથવા ૧ ટ્રામ “આઇયોડોફોર્મ,” તથા ૧૫ ગ્રામ “સીમ્પલ ઑફન્ટમેન્ટ” આ બંધેને મેળવીને, તેની આગળી બનાવીને તે ગોળીઉપર મુકવી. એથી જો ગોળીના તીક્ષ્ણ વરમ નરમ નથી પડતો તો કેટલાક ડાકટરો ગોળીનાં માંસમાં ઝીણું નસ્તર મારેછે, જ્યાં થોડું પાણી તથા લોહી નિકળવાથી તેનું ખંચાણ થાયું ઓછું થઈ તે સાજું થાયછે.

ઈલાજ ૬ ઠો.—ગોળીનાં છેકઉપરનાં થડની આમડીઉપર નસ્તરની ટોચ મારવી, અને ત્યારપછી તેઉપર “ઑફન્ટમેન્ટ” આવ ટારટરેટેડ એન્ટીમની” ધીમેધીમે ન્યાંમુધી તેનીઉપર ઝીણી ફોલ્લીઓ જણાય, ત્યાંમુધી લગાડવું, પણ તે ઘણું જોરમાં લગાડવું નહીં. આપ્રમાણે ત્રણથી ચારવાર લગાડીનેપછી તે ઉપર રૂઝના ખલમ ચોપડવો.

૨ જી જાત.—જુનો સોજો.

(ક્રોનિક ઑરકાઈટીસ=Chronic Orchitis.)

જ્યારે ગોળીના તીક્ષ્ણ વરમ ઘણાં દિવસોમુધી સાજું થવાવિના રહેછે, ત્યારે તેનું “ગોળીના જુનો વરમ” કરી કહેછે.

સાબ્ય.—પિસાબ કરવાની નળી સાંકડી થવાથી, લાંબા દિવસનો પરમો હાવાથી, અથવા રાંડનો નહારી જાતનો ટાંકીનો આજાર થવાથી આ દરદ થાયછે.

ઈલાજો.—અગરજો પિસાબ કરવાની નળી પરમો થવાથી સંકડાઈ ગઈ હોય, અને પિસાબ જીર્ણ ધારે અટકીઅટકીને થતી હોય, તો નળીમાં સળી મુકવી, અને “પરમો”નાં મથાળાંહેઠલની બાબદમાં જણાયાપ્રમાણે ઇલાજ કરવા. ઘણી હાલચાલ કરવી નહીં, કાછો મજબુત બાંધેલો રાખવો, “રેઝીન પ્લાસ્ટર”ની અથવા “મરક્યુરીયલ પ્લાસ્ટર”ની ચીપો કાપીને ગોળીઉપર એવી રીતે લગાડવી, કે તેઉપર સઘળીગમથી સરખું દબાણ થાય, અથવા “લીનીમેન્ટ” આવ આઇયોડાઇડ આવ પાઉચીયમ” પિચ્છવડે તેઉપર લગાડવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે લગાડવી.

૨૬ આઇયોડાઇડ આવ મરક્યુરી	ઝેન	૮
એડ્સ્ટ્રેક્ટ આવ બેલોડોના	ટ્રામ	૧
સીમ્પલ ઑફન્ટમેન્ટ	આર્કેસ	૦૫

૩ જી જાત.—રાંડનાં આજારથી થતો સોજો.

(ગોનોરીયલ ઑરકાઈટીસ=Gonorrhœal Orchitis.)

અગરજો ટાંકીનું ઝેર શરીરમાં પચવાથી ગોળીઉપર સોજો આવ્યો હોય, તો “ટાંકી અથવા ચાંદી”નાં મથાળાંહેઠલની બાબદમાં જણાયાપ્રમાણે ઇલાજ કરવા. “આઇયોડાઇડ આવ પાઉચીયમ” પીધામાં આપવું; અથવા પારાની

ધુંધ આપવી, અથવા બિનારની અવસ્થા તપાસીને નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેનાં સોલ ભાગો કરી, અક્રેકો ભાગ, છઠ્ઠાડામાં ત્રણવાર, પાણીસાથે મેળવીને પાવો.

ક્રોડેસીવ મુન્લીમિટ	ગ્રેન	૧
ફ્લોરાઇડ આવ એમોનીયમ	ગ્રેન	૮૦
આમ્મોનિયમ આવ પોટાશીયમ	ગ્રેન	૪૦
લીક્વીડ એકમટ્રેક્ટ આવ માર્શપેરીજા.	ગ્રાઉન્ડ	૮
પાણી	ગ્રાઉન્ડ	૧૨

અગરજો પરમે થવાથી ગોળીઉપર મોજો આવ્યો હોય, અને દરદી મનબુત બાધાનો હોય, તો થોડી જળો ગોળી ઉપર વળગાડવી, ગરમ સેક કરવો, તથા અવારનવાર જુલાભો આપવા. અગરજો ગોળીમાં દરદ ઘણું થતું હોય, તો ૧ થી ૨ ગ્રેન અફીણની એક ગોળી બનાવીને તે રાત્રે સુતીવેળા પાણીસાથે ગળાવવી, થોડું “સુગર આવ લેડ” તથા “કોલનવૉટર” પાણીમાં મેળવીને ગોળી ઉપર મુકવું, તથા લંગોટ બાંધી રાખવી, અને “પરમે”નાં મથાળાંહેલની બાબદમાં જણાવ્યાપ્રમાણે ઇલાજ કરવા, જેથી પરમે સ્ત્રોજ થવાથી ગોળીઉપરનો સોજો પણ નરમ પડશે.

૪ થી જાત.—નબળાઈથી થતો સોજો.

(સ્ક્રૉફ્યુલસ ટેસટાઈટીસ=Scrofulous Testitis.)

કંડમાળાનાં દરદવાળા પુરુષને નબળાઈથી ગોળી ધીમેધીમે સુજે છે, તથા કઠણ થાય છે, અને તેનાં માંસનાં માંહેનાં ભાગમાં ઝીણાં દાણાંવાળા ગાંઠો બંધાય છે.

નીશાની.—કાંઈપણ દુખાવો થવાવિના ગોળી સુજીને મોટી થાય છે, તથા નરમ થઈને પાકે છે, અને પછી કુટે છે, તથા માંહેથી રસી અને બીજા દાણાંવાળી વસ્તુ નિકળ્યા કરે છે, ગોળીમાં નાસૂરો પડે છે, અને કેટલીકવેળા ગોળીનો સડો ગયેલા માંહેના ભાગ ઉપર આવેલા દેખાય છે. એવા બિનારવાળાને ઘણીવેળા સાથે ખૂબ પણ થયેલા હોય છે.

ઇલાજો.—શક્તિ આવવામાટે શક્તિવાળો ખોરાક તથા દવા આપવી, તથા નીચે જણાવેલા ૫ ઇલાજોમાંહેથી ગમેતે અનુભાવવા.

ઇલાજો ૧ લા.—મગરતું તેલ પાવું, અથવા ૧ થી ૨ ચમચી “કેમીકલ કુડ,” પાણીસાથે ભેળીને સવારસાંજ પાવું.

ઇલાજ ૨ જો.—ક્રોડેસીવ આઈડિ ચમચી ૨
 સીરપ આવ લામ્પોફોર્મિકાઈડ આવ લામ્બ. ચમચી ૨
 પેનક્રીએટીક ઇમિલઝન ચમચી ૨
 પાણી ગ્રાઉન્ડ ૨

આ સઘળાંને મેળવીને તેમાંથી અધું સવારનાં, તથા અધું સાંજનાં કુધમાં પાવું.

ઈલાજ ૩ થો.—૧૦ થી ૨૦ મીનીમ “સીરપ આવ ડાએલાઈઝડ આવરન,” દહાડામાં ત્રણવાર, પાણીમાં ભેળીને પાવું.

ઈલાજ ૪ થો.—૧ ચમચી “સીરપ આવ લેક્ટોફોસફેટ આવ લાઇમ એન્ડ આવરન,” દહાડામાં ત્રણવાર, દુધમાં ભેળીને પાવું.

ઈલાજ ૫ થો.—અગરજે નબળાઈ ઘણી થઈ હોય, તો ૨૦ ગ્રેન “કાંસ્થાઈન આવ એમોનીયા,” તથા ૬ ગ્રાઈસ “ડીકાંકશન આવ સીન્કોના” આ બંધેને મેળવીને, દહાડામાં ચારવાર પાવું.

ખોરાકમાં દુધ, મલાઈ, કાચાં ગોસનેા રસ, ઇંડાં, ઇત્યાદિ આપવું, તથા બિમારને દરીઆની હવા ખાવા મોકલવો.

ગોળીમાંહેથી રસી બાહાર નિકળવાપછી તેઉપર “રેઝીન પ્લાસ્ટર” ની પટીએ લગાડવી, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાં કપડું બોળી તે ગોળીઉપર મુકવું.

મલફેટ આવ ઝીંક	ગ્રેન ૨૦	રેક્ટીફાઈડ સ્પીરીટ ..	ગ્રાઈસ ૦.૫
કમ્પાઉન્ડ ટ્રીક્યર આવ લેવેન્ડર..	ડ્રામ ૨	પાણી	ગ્રાઈસ ૭

અથવા ગમેતો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાં કપડું બોળીને તે મુકવું.

ટ્રીક્યર આવ આઇયોડાઈન

ગ્લીસેરાઈન

પાણી

અગરજે ઉપલા કશા ઇલાજેથી ગોળી સાજ નહીંજ થાય, તો ડાક્ટરપાસે ગોળીની ગાંઠ કાપી કહાડાવવી.

ગોળીના પાણીના રોગ.

(હાઈડ્રોસીલ=Hydrocele.)

ગોળીની ચામડીની કોથલી, જેને “અંડકોશ” કરી કહેછે, તેનીમાંહે બંધે બાજુએ ગોળીઓ રેહેછે. દરેક ગોળીઉપર બે પડો હોયછે. એક ઉજળું પડ “અંડકોશ”નીમાંહેની બાજુએ, તથા બીજું કરોળીઆનાં પડજેવું ગોળીનીઉપર વળજેલું હોયછે. આ બે પડોનીવચ્ચે લોહીમાંના પાણીના ભાગ જયારે એકઠો થાયછે, ત્યારે “ગોળીના પાણીના રોગ” કરી કહેવાયછે, તો જોકે ખરૂં જોતાં ગોળી પોતે તો સારી અવસ્થામાં હોયછે.

નીશાની.—ચામડીની જે કોથલીમાં ગોળી હોયછે, તે ધીમેધીમે મોટી થાયછે, અને વધીને બટકનાં ઇંડાંજેવું રૂપ પકડેછે, અને તેનીમાંહે પાણી એકઠું થવાનેલીધે ચામડી ખેંચાઈને લીસી લાગેછે તથા ચળકેછે. “અંડકોશ” દાબવાથી તેનીમાંહેની સોપારીનાંજેવડી ગોળીઓ તેનીપછવાડેનાં તથા નિચલા ભાગઉપર જાયછે. તેનીમાંહેનાં પાણીના રંગ ફિક્કો પિલો હોયછે, અને તે ઘણુંકરીને ૧૦ થી ૧૨ ગ્રાઈસજેવું એકઠું થાયછે, તો જોકે તે કેટલીકવેળા એટલુંતો એકઠું થાયછે, કે જેથી “અંડકોશ” નારીએળનાં જેવડી મોટી થાયછે.

સાબળ.—ગોળીઉપર જોરમાં ફટકો લાગ્યાથી, તે દબાયાથી, તેમાં વરમ થવાથી, અથવા ઘણા સંસારભોગ કર્યાથી આ દરદ થાયછે.

ઈલાજો ૧ લા.—“કમપાઉં ટીકચર આવ આઈયોડાઈન,” અથવા “કમપાઉં ટીકચર આવ બેનઝોઈન” દરરોજ સવારસાંઝ થોડા દિવસસુધી ચાલુ પિચ્છવડે ગોળીઉપર લગાડવું, અને જો તેથી ગુણ નહીં જણાય, તો “આઈન્ટમેન્ટ આવ આઈયોડાઈન” ગોળીઉપર લગાડવું, અથવા ૪ દ્રામ “સૅલ એમોનીએક” તથા ૮ આઉંસ પાણી આ બંધેને મેળવીને તેમાં લુગડું બોળીને ગોળી ઉપર મુકવું અથવા “કમપાઉં આઈન્ટમેન્ટ આવ મરક્યુરી,” તથા “આઈન્ટમેન્ટ આવ આઈયોડાઈન,” આ બંધેને સરખે ભાજે મેળવીને તે ગોળીઉપર લગાડવું.

ઈલાજો ૨ જા.—આઈન્ટમેન્ટ આવ રેડ આઈયોડાઈડ | આઉંસ ૦.૧
આવ મરક્યુરી
સીમ્પલ આઈન્ટમેન્ટ આઉંસ ૧

આ બંધેને મેળવીને તે, અથવા ૨ દ્રામ “આઈયોડોફોર્મ.” તથા ૨ આઉંસ સાદો મલમ, આ બંધેને મેળવીને તે ગોળીઉપર લગાડવું.

ઈલાજો ૩ જા.—અગરજો ઉપર જણાવેલા ઈલાજોથી ગુણ નહીં જણાય, તો ડાક્ટરપાસે ગોળી ફેડાવવી, અને તેમાંથી જો ફિક્કા પિળા રંગનો પાણી-જવો પ્રવાહી નિકળે, તો તેનાં રંગ પ્રમાણે “કમપાઉં ટીકચર આવ આઈયોડાઈન,” અથવા “રેક્ટીફાઈડ સ્પીરીટ” આ બેમાંથી ગમેતે એક ૧ દ્રામ જોડવું લેઈને પિચકારીવડે મારવા દેવું. આપ્રમાણે પિચકારી માર્યાથી કશી ધાસ્તી રહેતી નથી, કારણકે તેથી થોડા દહાડાસુધી જોકે તાવ આવેછે, તોયે તેમાં ફરીથી પાણી એકઠું થતું નથી. અથવા ૫ ગ્રેન “આઈયોડોફોર્મ” તથા ૨ દ્રામ પાણી અથવા ૧ દ્રામ “ટીકચર આવ અરગટ” આ બેમાંની જોતે એક દવાની પીચકારી મારવી; અથવા છેલ્લી શોધ પ્રમાણે નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે દવા બનાવી તે મેળવણીના ૧૫ મીનીમથી ૩૦ મીનીમ તથા ૩૦ મીનીમ પાણી બંધેને મેળવીને તેની પીચકારી મારવા દેવી. એ દવા સહથી સરસ ગણાએછે, કારણ તેથી દરદ થતું નથી, તાવ આવતી નથી અને ગોળીમાં પાણી પણ ઘણકરીને ભરાતું નથી.

કરોઝીવ અમલીમેટ ગ્રેન ૦.૧ | પાણી આઉંસ ૧

ઘણી વખતે ખમાય એવાં ગરમ પાણીની ફકત પીચકારી મારી હોય, તો તેથીબી ગોળીમાં ફરીથી પાણી ભરાતું નથી.

(હીમેટોસીલ=Hæmatocle.)

ગોળીનીઉપરનું પડ, તથા “અંડકોસ”નીમાંહેની બાજુનાં પડનીવચ્ચે લોહીનાં પાણીના ભાગ એકઠો થવાનેબદલે જ્યારે તેમાં ખુદ લોહી એકઠું થાયછે, ત્યારે તેને ઉપલાં નામથી ઓળખવામાં આવેછે.

નીશાની.—ગોળીઉપર એકદમ સોજો આવેછે, તેમાં દુખાવો થાયછે, તે ભારી લાગેછે, તથા તેના દેખાવ ગોળ તથા લાંબો, કઠણ અથવા પોચો અને અપારદર્શક હોયછે,

ઈલાજો.—એવા બિમારને આસાએશ લેવા દેવી, તથા નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે દવાઓ મેળવીને, તેનું થંડું “લોશન” બનાવી, તેમાં કપડું બોળીને તે ગોળીઉપર મુકવું.

ફ્લોરાઈડ આવ એમોનિયમ..	ગ્રામ ૮	રેક્ટીફાઈડ સ્પીર્ટ....	આઉંઝ ૧
નાઈટ્રેટ આવ પોટાશ.....	ગ્રામ ૪	પાણી.....	આઉંઝ ૧૦
શુગર આવ લેડ	ગ્રામ ૨		

હંમેશાં કાછો બાંધેલો રાખવો, ફેટલીકવેળા આ ઈલાજોથી ગુણ થતો નથી, માટે તેવીવેળા ડાક્ટરપાસે તે ચીરાવીને તેમાંથી લોહીનાં ગાંઠો કહડાવીને પછી મલમપટ્ટો કરાવવો.

ગોળીની ચામડીનું દરદ.

(સ્ક્રોટલ એલીફેન્ટીએસીસ=Scrotal Elephantiasis.)

નીશાની.—આ દરદમાં ગોળીનીઉપરની ચામડી પોચી તથા પાતળી હોવાને બદલે કઠણ તથા જડી થાયછે, અને તેમાં ચરબી એકઠી થઈ હોયએમ લાગેછે. પ્રથમ બિમારને ટાણડ વાગીને તાવ આવેછે, અને જમજમ દરદનું જોર વધેછે, તેમતેમ ચામડી એટલીતો કઠણ, જડી, તથા ખડખડી થાયછે, કે ઈંદ્રિ પોતે પણ તેનીમાંહે ટંકાઈ જાયછે.

ઈલાજો ૧ લા.—“સ્ટ્રોન્ગ સૉલ્યુશન આવ પરકલોરાઈડ આવ આયરન” વિચ્છવડે ગોળીઉપર લગાડવું, અથવા “અઈન્ટમેન્ટ આવ મરક્યુરી” ચામડાં-ઉપર લગાડીને તેની આગળી બનાવી તે ગોળીઉપર મુકવી.

ઈલાજ ૨ જો.—અગરજો ગોળીમાં દુખાવો ઘણો થતો હોય, તો “શુગર આવ લેડ”નાં પાણીમાં કપડાંનો કટકો બોળીને તે ગોળીઉપર મુકવો.

ઈલાજ ૩ જો.—અગરજો ચામડી ઘણી સુજેલી અથવા રાતી થઈ હોય, તો સુખડ, સોનાગેરૂં, તથા ગુલે ચરમાની, આ ત્રણેને થોડુથોડું ઘસીને તે પીચારીનાં પાલાનાં રસમાં, ગુલાબમાં અથવા સબજનાં રસમાં મેળવીને તેનો લેપ કરી તે ગોળીઉપર ચોપડવો.

ઈલાજ ૪ થો.—દુખાવો એછો થાય, અથવા બંધ પડે, કે ચામડી પાતળી કરવામાંટે ૨ થી ૩ ગ્રામ “આઈયોડોફોર્મ,” તથા ૨ આઉંઝ બીણના સાદો મલમ, આ બંધેને મેળવીને તે ગોળીની ચામડીઉપર ચોપડવું, અથવા એરંડીઈ તેલ ગોળીની ચામડી ઉપર ચોપડીને તે ઉપર એરંડીના પાદડાં બાફીને ગરમ સેક કરીને બાધવાં.

ઈલાજો ૫ માં.—પીવાની દવાતરીકે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, ઘણું વાઈન-લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

ટીકચર આવ સ્ટીલ..... દ્રામ ૧ | ડાઇલ્ટ્રેડ મલક્યુરીક આસીડ. મીનીમ ૧૫
કુર્નિઅન ડી મલક્યુસ ગ્રેન ૧૨ | પાણી આઉંસ ૬

ઘણું કરીને ઉપલા સઘળા ઈલાજો કરવાછતાં હું મેશનો ગુણ થોડો જ થાયછે, માટે ડાક્ટરપાસે તે કાપી કહડાવવી, જ્યાં તે તરત સાજ થશે.

હાથીયો પગ.

(બારબેડોસ લેગ, ઓર એલીફેન્ટીએસીસ એરેબમ=

Barbadoes Leg, or Elephantiasis Arabum.)

નીશાની.—એક અથવા બંધે પગો ઘણું સુજ આવીને તેએ ઉપરની ચામડી ઘણીજ કઠણ થાયછે, અને તેથી તે ઘણોજ નડારો દીસેછે. મોઢવેળા પગની ચામડી સુજેછે, અને તેમાંહેલો ચરબીનો ભાગ પણ વધેછે. પગો કેટલીકવેળા અસલ કદકરતાં બેવડા મોટા થાયછે, તેઓમાં અતિઘણો દુખાવો થાયછે, અને તેઓ હાથીનાં પગોજવા જડા દેખાયછે, જેઉપરથી એને મધાળે જણાવેલું નામ આપ્યામાં આવ્યુંછે. એવા પગવાળાં બિમારને કોઈકોઢવેળા ટાહડા વાગીને તાવ આવેછે. આ દરદ એકઉપરથી બીજાંને ઉતરતું નથી, અથવા એાંધે ઉતરતું નથી. ગરીબ તથા શ્રીમંત, સ્ત્રી તથા પુરુષ, સર્વેને આ દરદ થાયછે. આ દરદ યુરોપખંડમાં સાધારણ નથી, પણ આપણાં દેશમાં ઘણું સાધારણછે. કેટલીકવેળા બંધે હાથો પણ પગોનીપર સુજને જડા થાયછે.

સમજ.—આ દરદ ડાક્ટરોના મત પ્રમાણે, એક જાતના બારીક સુક્ષ્મક જીવનું જેને “ફાઇલેરીયા સંનગુઇસ હોમીનીસ” (*Filaria sanguis hominis*) કહી કેહેછે, તે અતી મોટી સંખ્યામાં વધીને લોહીમાં ફરતાં રહેવાને લીધે થાયછે.

ઈલાજ ૧ લો.—અરધાથી ૧ ગ્રેન “સલફાઇડ આવ કેલસીયમ”ની એક ગોળી બનાવીને સવારના આવવી, અને એવીજ એક ગોળી સાંજે ગળાવવી. એ ગોળીઓ ઘણો લાભબો વખત સુધી એટલે નજદીક એક વરશથી વધારે વખત સુધી અજમાવવી જોઈએ, તોજ દરદીને મનમાનતા ફાયદો થશે. બાહરથી ૨ ગ્રેન “આઇયોડોફોર્મ,” તથા ૧ આઉંસ “વેસેલાઇન” અથવા ચરબીમાં મેળવીને લગાડવું. અગરજો એ ગોળીઓથી ઉલટી અથવા ઝાડો થઈ આવેતો થોડા દહાડા વચમાં જવા દઈ, તે પાછી ચાલુ કરવી.

ઈલાજ ૨ જો.—નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેમાંથી લીકરગલાસ ભરીને દહાડામાં ત્રણવખત મોટી ઉમરના બિમારે પીવી, અને તે ઘણા દહાડા ચાલુ રાખવી.

કારબોઝીક આસીડ..... ગ્રેન ૧ | સાઈટ્રીક આસીડ..... ગ્રેન ૧૦
શ્લીમરાઇન દ્રામ ૨ | ટીકચર આવ કૉનવેલેરીસ .. મીનીમ ૩૦
મલકેટ આવ કુર્નિયા..... ગ્રેન ૬ | પાણી આઉંસ ૩

પગનું વાસ મારવું, તથા તેમાંથી નિકળતો વાસ મારતો પરશેવો. ૩૫૨

અથવા “જોળીની ચામડીનું દરદ”નાં મધ્યાખંડેકલની બાબદમાં બહુચાપમાણે ઇલાજો આ દરદમાં પણ કર્યાથી થોડો ગુણ થાયછે. એવા દરદીએ શુદ્ધઆતથીજ “રેશમનું” જોળું પેહેરી રાખ્યાથી, અથવા સઘળીગમથી સરખું દબાણ થાય એવીરીતે કુમાસદાર, મજબુત કપડાંનો પાટો પગનાં ચાંગળાંથી થુંટણસુધી પગ ઉપર બાંધ્યાથી પગ વધારે સુજતો અટકેછે.

મરડાયલા પગો.

(બેન્ડી લેગ્સ=Bandy Legs.)

સમજ.—કોઇવેળા બચ્ચું જન્મથી વાંકા પગોવાળું હોયછે, પણ ઘણુંકરીને શરીરનો બોજે ટેકવવાને બચ્ચાંનાં પગોમાં શક્તિ આવે તેમગાઉ તેને ઉતાવળું ચલાવવાને યત્ન કર્યાથી પગો મરડાઇને વાંકા થાયછે.

ઇલાજો.—નિમકનાં પાણીથી પગો દહાડામાં બેથી ત્રણવાર ધોવા, તથા હાથોથી તેઓને ખુબ મસજવા. અગરજે બની શકે, તો દરીએકિનારે રેતીમાં ખાડો ખણી તેમાં પગો થોડોવારસુધી ખોસી રાખવા, અથવા દરીઆનું પાણી ઘરમાં લાવીને તેથી પગો દહાડામાં બેથી ત્રણવાર ધોવા.

ચેતવણી.—લોઢાંની પટ્ટીઓ, કામડી, ઈત્યાદિ પગઉપર બાંધકું નહીં કારણકે તેમ કર્યાથી ઘણીવેળા ગુણનેબદલે અવગુણ થાયછે.

પગનું વાસ મારવું, તથા તેમાંથી નિકળતો વાસ મારતો પરશેવો.

(ફીટ, ઓફેન્સીવ=Feet, Offensive.)

સમજ.—ચામડીનાં છીદ્રોમાં કાંઈ ખાંતી હોવાથી ઘણાંકોનાં પગો વારંવાર નહારા વાસ મારેછે.

ઇલાજો.—અગરજો પગો વાસ મારતા હોય, તો ગરમ પાણીમાં થોડું “ડાઇલ્યુટેડ હાઇડ્રોક્લોરીક આસીડ,” અથવા “કારબોલીક આસીડ પાઉડર,” અથવા “ક્લોરાઇડ આવ લાઇમ” નાખીને તેમાં પગો બોજવા.

અગરજે પગનો પરશેવો વાસ મારતો હોય, તો ૧૦ ગ્રેન “હાઇડ્રેટ આલ્ક ક્લોરલ,” તથા ૨ ગ્રાઇંસ પાણી, આ બંધેને મેજવીને, તેમાં કપડું બોળી તે પગોઉપર મુકવું અથવા “સબ નાઇટ્રેટ આવ બીસમટ,” અથવા “તંકનખાર” તથા “અમરાઈત” સરખે ભાજે મેજવીને પગો ઉપર છાટવું. અથવા, ગળકરણનો ખાલો પીસી, તેનો રસ કહાડી, તેમાં ખાવાનું થોડું નીમક મેજવીને, લગાડવું.

* એને “ઇલેસ્ટીક સ્ટૉકીંગ” (Elastic Stocking) કહી કહેછે, એને તે હરકોઈ માટાં જાહેર દવાખાનામાંથી તૈયાર વેચાતું મળેછે.

પરમે.

(ગોનોરીડીઆ=Gonorrhoea.)

નીશાની તથા સખખ.—પરમે એ એક જાતનો રાંડનો આજરછે. તે સ્ત્રી તથા પુરુષને નકારે માર્ગે આલ્પાયી થાયછે. જ્યારે આ મર્ગ થાયછે, ત્યારે પિસાબની જગ્યા સુજી આવીને રાતી થાયછે, તાવ આવેછે, પિસાબ ખેંચાઈખેંચાઈને થાયછે, અને તે થતીવેળા તેમાં ઘણી અગત બળેછે; પિસાબની નળીમાંથી કુધનાંજેવી રસી રાતદહાડે ઈર્ષા કરેછે, જે શુરુઆતમાં ઘણી જાડી હોયછે, અને કોઈવેળા તેના રંગ જરા પિળાસઉવર હોયછે. જેવેળા આપ્રમાણે રસી ઝરેછે, ત્યારે પિસાબની ઇંદ્રિમાં રાત્રે બહુ જોર થાયછે, તથા તેમાં જાણે કોઈ વળ દેતું હોય, અને નહીં ખમાયએકું દરદ થયા કરેછે. ઘણીવેળા દસ્તાન-વાળી સ્ત્રીસાથે સંભાગ કર્યાથી પણ આ દરદ થાયછે.

ઈલાજ.—આ દરદની શુરુઆતમાં નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને પકવી.

જેલિયેના બુદ્રા	ગેન	૪૮
ક્રીમ આવ ટારટર	ગ્રામ	૩
ફેલોમેન	ગ્રેન	૬

અગરજે ઝાડે સાફ આવતા નહીં હોય, તે ઉપલી દવા પીધાપછી બીજે દિવસે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે પીવી.

ટ્રીક્યર આવ સેના	ગ્રામ	૨
એપ્રમ મીલ	આઉન્સ	૫
મનફુઝન આવ સેના	આઉન્સ	૧૫

અગરજે પિસાબ કરતીવેળા ઘણી અગત બળે, તે પાણીમાં પેટેલાં ખસ-ખસનાં પોસ ઉકાળવા, અને તે પાણીનાં વાસણમાં દરદીએ સવારસાંઝ અથવા કલાકસુધી બેસવું, અથવા કાચનાં વાસણમાં ગરમ પાણી નાખીને તેમાં પીસાબની ઇંદ્રિ અથવા કલાકસુધી બોળી રાખવી.

તિખી વસ્તુઓ, જેવીકે ખરયાં, સરકો, અથાણું, “લેમોનેડ,” હરકોઈ જાતનો દારૂ, વગેરે બિલકુલ વાપરવું નહીં, તેમજ વધારેલું ગોસ, પનીર, તથા ઉંચાં પકવાનો ખાવાં નહીં, પણ તેનેબદલે અલસીની આ, જવનું પાણી, કુધ, કુધની કાંજી, દાળ ભાત, ખાંડેલી ભાજી, ખાંડેલા પટેટા, ખાંડેલા હલકા સેરવો, કુમળી આ અને પાંઉ, “બીસ્કીટ,” અથવા સવારસાંઝ એકથી બે અથકચરાં ખાંડેલાં ઇંડાં, વગેરે સાદા ખોરાક લેવો. ઘણી હાલચાલ કરવી નહીં. પણ આસાએશ લેવી. અગરજે દારૂ પીવાની ટેવ હોય, અને તેવગર નહીંજ આવે, તે “જન” પીવો, અથવા તાડી પીવી. અગરજે બિમાર પુરુષ હોય, તે તેને પોતાની પિસાબ કરવાની નળી ઝુંબટી રાખવી નહીં, પણ લંગોટ બાંધીને તેને ઉંચી રાખવી, અને નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્રાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

કોપેલા દ્રામ ૪—અથવા ગરજન બાલસમ દ્રામ ૨—ગમ એકેશીયા દ્રામ ૪—
સીરીટ આવ નાઈટ્સ ઈર દ્રામ ૨—ટીકચર આવ હેનમેન દ્રામ ૨—સૌલ્યુશન આવ
પૉટાશ દ્રામ ૨—પાણી આઉંસ ૧.

અથવા ૧૧૧ દ્રામ “અઈલ આવ સૅન્ડલ ઊડ” ૧ દ્રામ “અઈલ આવ ક્યુબેબ્સ,”
તથા સીરપ, આ ત્રણેને મેળવીને, તેનાં ત્રણ ભાગો કરી, અકેકો ભાગ, દહાડામાં
ત્રણવાર પીવો. અથવા નીચે જણાયા પ્રમાણે દવાઓ મેળવીને તેમાંથી ૨ દ્રામ
જેટલી દર બે કલાકે પાણીમાં મેળવીને પીવી.

એસિટ આવ પૉટાશ દ્રામ ૩
ફ્લુઈડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ સ્ટીગમેશ મેડીસ.. આઉંસ ૪
પાણી આઉંસ ૪

અગરજે આ દવાઓ, અને ઉપર જણાયાપ્રમાણેનાં ઇલાજો એક અઠવા-
ડીઉંસુધી કર્યા હોય, તથા વળી ખાવાપીવામાં પણ ઉપર જણાયાપ્રમાણે સંભાળ
રાખી હોય, તો ગમેએવો પરમો હશે તે સાજો થશે.

અગરજે ઉપલી “અઈલ”વાલી દવા પીધાથી ઝાડો થાય, તો તેમાં ૩ દ્રામ
“ટીકચર આવ કેટેકુ” ઉમેરીને, તેનાં ચાર ભાગો કરી, અકેકો ભાગ, દર
ત્રણ કલાકે પીવો.

અગરજે ઉલટી થતી હોય, તો બરફ અને “સોડા વૉટર” પીવો, તથા નીચે
જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી દર ત્રણ કલાકે પીવી.

સખનાઈટ આવ બીઝમઠ દ્રામ ૧—ગમ એકેશીયા દ્રામ ૩—કોપેલા દ્રામ ૪—
ટીકચર આવ હેનમેન દ્રામ ૨—સીરીટ આવ નાઈટ્સ ઈર દ્રામ ૨—પાણી આઉંસ ૧.

અગરજો પુરૂષની પિસાબ કરવાની નળી, અથવા સ્ત્રીના છુપો ભાગ
બાહારથી ઘણો સુજો હોય, તથા રાતો થયો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ
મેળવીને, તેમાં કપડાંનો કટકો બોળી તે રાતદહાડો તેઉપર મુકવો.

ટેનીક આસીડ ગ્રેન ૨૦—ડાઈલ્ટેડ સૌલ્યુશન આવ સખ એસિટ આવ લેડ આઉંસ ૮.
અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાં કપડાંનો કટકો બોળી તે રાત-
દહાડો તેઉપર મુકવો.

નાઈટ આવ પૉટાશ દ્રામ ૩—ફોરાઈડ આવ એમોનીયમ દ્રામ ૨—લૉડેનમ
દ્રામ ૩—પાણી આઉંસ ૮.

અગરજે ઉપર જણાવેલી દવાઓ પીધાથી કાંઈ મનમાનતો ગુણ નહીં જણાય,
તો આસરે દશ દહાડા વિત્યાપછી પિચકારીવડે દવાઓ મારવાનું શુરૂ કરવું.

ચેતવાણી.—પિચકારી મારતીવેળા સંભાળ રાખવી, કે પીસાબ કરવાની
નળીમાં, તથા તેનાં બાહારનાં મુલઆગળ કોઈપણ જાતનો થોડોપણ સોજો,
અથવા દુખાવો હોય નહીં.

પ્રથમ નરમ દવાઓની પિચકારી મારવી, અને જલલદ દવાઓની પિચકારી
શુરૂઆતમાં મારવી નહીં. એટલામાંટે “બાઈ કારબોનેટ આવ સોડા” “સુગર આવ

લેડ," "સબનાઇટ્રેટ આવ બીસમઠ," "ટેનીક આસીડ," અથવા "સલફેટ આવ ઝીંક," આ પાંચ માંહેલી ગમેતે એક દવા ૨ થી ૩ ગ્રેન જેટલી લઈને, તેને ૧ આઉંસ ગુલાબમાં ડોહવીને, તથા તેમાં થોડાં ટીપાં "લૉડેનમ" ઉમેરીને તે કાચની પિચકારીવડે પિસાળ કરવાની નળીમાં દહાડામાં બેથી ત્રણવાર દાખલ કરવી, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી, અથવા ૨૦ ગ્રેન "સબ નાઇટ્રેટ આવ બીસમઠ" ૧૦ ગ્રેન "ગમ એક્રેશીયા" તથા ૧ આઉંસ પાણી એ મેળવીને અરધી સવારે અને અરધી સાંજે ખારવી, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ત્રણ ભાગો કરી, અકેકો ભાગ, દહાડામાં ત્રણવાર માર્યાથી ઘણીવેળા ઘણો ઉતાવળો ગુણ થાયછે.

શુગર આવ લેડ ગ્રેન ૮—સલફેટ આવ ઝીંક ગ્રેન ૮—લૉડેનમ મીનીમ ૩૦—રોઝ વૉટર આઉંસ ૨.

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને દહાડામાં ચારવાર, ચાર દહાડાસુધી ચાલુ માર્યાથી પણ ઘણો ગુણ જણાશે.

સલફેટ આવ કુહમીયા ગ્રેન ૧૨—ડાઇલ્યુટેડ મલકકયુરી આસીડ મીનીમ ૧૨—પાણી આઉંસ ૨.

અગરજે પુરૂષની ઇન્દ્રિયાં રાત્રે ઘણો જોસ થતો હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની એક ગોળી બનાવી તે રાત્રે સુતીવેળા પાણીસાથે ગળવી.

ફેમફર..... ગ્રેન ૫
એકમટ્રેટ આવ હેનમેન..... ગ્રેન ૪
એકમટ્રેટ આવ બેલોડાના..... ગ્રેન ૦૧

અગરજે આ દરદ ઘણાં દહાડાનું જીનું થવાનેલીથે ઉપલા ઇલાજથી કાંઈ ગુણ નહીં જણાય, તો "કોપેવા," પીવાનું બંધ કરવું. અને તેનેબદલે "મેટ્રીકો કેપ્સ્યુલ" નામની દવાની ત્રણ ગોળીઓ, દહાડામાં ચારવાર, પાણીસાથે ગળવી, તથા ૦૧ થી ૧ ચમચી "મેટ્રીકો ઇનજેક્શન," અને ૧ ચમચો પાણી, આ બંધેને મેળવીને તેની પિચકારી દહાડામાં ત્રણવાર પિસાળ કરવાની નળીમાં ખારવી, અથવા ૫ થી ૧૫ ગ્રેન "પરમેનગેનેટ આવ પૉટાશ." તથા ૧ આઉંસ "રોઝ વૉટર" આ બંધેને મેળવીને તેની પિચકારી માત્ર બેથી ત્રણ દહાડાસુધી ખારવી, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ચાર ભાગો કરી, અકેકો ભાગ પીવો.

ઓઈલ આવ સૅન્ડલ ઓડ દ્રામ	૧૧ થી ૨	ગમ એક્રેશીયા..... દ્રામ	૪
ઓઈલ આવ કુહમીયા.. મીનીમ	૮૦	સીરપ..... આઉંસ	૧
ટીકચર આવ હેનમેન.. દ્રામ	૨	પાણી..... આઉંસ	૦૧
ટીકચર આવ સ્ટીલ.. દ્રામ	૧		

અથવા ૦૧ થી ૧ દ્રામ "ફલ્યુઈડ એકસ્ટ્રેક્ટ આવ કાવા કાવા," પાણીમાં મેળવીને દહાડામાં ત્રણ વખત પીવું.

અથવા ૩૦ ગ્રેન ફટકીનો લુકો, તથા ૩ દ્રામ ચીનીકબાલાનો લુકો, આ બંધેને મેળવીને, તેનાં ત્રણ પડીકાં કરી, અક્કેકું પડીકું, દહાડામાં ચારવાર, પાણીસાથે ફાકવું, અથવા ૫ ગ્રેન ફટકી, તથા ૧ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, તેની પિચકારી સવારસાંઝ મારવી, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં છ લાગો કરી, અક્કેકો લાગ, દહાડામાં ત્રણવાર પીવો, અને તે ચાર દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી.

ઓમાઇડ આવ પૉટાશીયમ દ્રામ ૧ થી ૨—આઈ કારબોનેટ આવ પૉટાશ દ્રામ ૧—ટીકચર આવ હેનબેન દ્રામ ૨ થી ૪—કેમફ્ર વૉટર આઉંસ ૫૦.

વળી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી ૩ દ્રામજેટલી, દહાડામાં ચારવાર, પિચકારીવડે પિસાબ કરવાની નળીમાં મારવી.

ઓમાઇડ આવ પૉટાશીયમ દ્રામ ૨
ગ્લીસેરાઇન આઉંસ ૦.૧
પાણી આઉંસ ૫૦

ઉપર જણાવેલી “ઓમાઇડ આવ પૉટાશીયમ” એક ઘણી ગુણકારી દવાછે, માંટે તે પીધાથી, તથા પિચકારીવડે માર્યાથી પરમો સાન્ને થાયછે, એટલુંજ નહીં પણ જે નકારી જતનું દરદ પિસાબ કરવાની નળીમાં રાત્રે થાયછે, તે પણ આ દવાથી ઘણું નરમ પડેછે, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ચારવાર પીવી, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી.

સેડીસીટ્રીક આસીડ દ્રામ ૧ થી ૧૦
મૉલ્યુશન આવ એસિટ આવ એમોનીયા. આઉંસ ૧
સીરપ આઉંસ ૧
પાણી આઉંસ ૪

અગરજે ઘણાં દહાડાનાં જીતા પરમામાં પિસાબ સારીપડે સાફ આવતી હોય, અને તેવેજા બરાપણ અગત બગતી નહીં હોય, તથા પિસાબ કરવાની નળીમાં અથવા તેનાં છેડાઉપર કાંઈપણ સોજે, અથવા ફુખાવો નહીં હોય, તો નીચે જણાવેલી જલદ દવાઓ પિચકારીવડે પિસાબ કરવાની નળીમાં દાખલ કરવી, જેવીકે ૧ ગ્રેન “ફોસફોર ઓક્સાઇડ આવ ઝીંક,” અથવા ૧ ગ્રેન “નાઇટ્રેટ આવ સીલવર,” અથવા ૨ ગ્રેન મોરથુઇનો લુકો, આ ત્રણમાંહેલી ગમેતે એક દવાને ૩ ચમચા ચોખ્ખાં પાણીમાં ભેળીને, તેમાંથી ૧૦ ચમચોજેટલી સવારસાંઝ મારવી, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી ૦.૧ આઉંસજેટલી, દહાડામાં બેથી ત્રણવાર મારવી.

મલફે કારબોનેટ આવ ઝીંક ગ્રેન ૧૫
અથવા કારબોઝીક આસીડ ગ્રેન ૧૨ થી ૧૮
ગેલીક આસીડ ગ્રેન ૧૨
પાણી આઉંસ ૬

અથવા ૧ થી ૪ દ્રામ “જીન” દારૂ, તથા ૪ દ્રામ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તેની પિચકારી સવારસાંઝ મારવી. પણ અગરજો જીના પરમામાં પિસાબ કરવાની નલીમાં સોજો તથા દુખાવો હોય તથા તેમાં અગન બળતી હોય, તો ઉપર જણાવેલી જલ્લદ દવાઓની પિચકારી મારવી નહી, પણ તેને બદલે નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી ૨ દ્રામ જટલી દહાડામાં ત્રણ વખત મારવી.

ડીમૉરસીન દ્રામ ૧ | એસીટ્ડ આવ ઝીંક... ગ્રેન ૨ થી ૪
બાર્સીક આસીડ ગ્રેન ૨૦ | પાણી આઠંઝ ૪

તથા ૫ થી ૧૦ ગ્રેન “આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ” પાણીમાં મેળવીને દહાડામાં ત્રણ વખત ઘણા દહાડા પીવું, અને ૧ દ્રામ ચીનીકબાબાનો લુકો સવાર સાંઝ પાણીમાં ફાકવો.

લાંબા દહાડાનો જીનો પરમેા, જને કેટલાકો “નિહો પરમેા” કરી કેહેછે, તેનેમાંરે ગામઠી વૈદ્યો નીચે જણાવેલા ઇલાજો કરેછે, અને તેથી ઘણીવેળા ગુણ થયેલો જણાયેછે, મારે તે અનુભાવવાની ભલામણ કર્યામાં આવેછે.

ગોખરેના બુદ્ધો તોલા ૩—અલસીનાં બીયાંનો બુદ્ધો તોલા ૨—મેદાના તોલા ૨—કબાબ(ચનીનાં) બુદ્ધો તોલા ૪—ચોળી મુમ્બી તોલા ૨—માદર શેર ૦.

આ સઘળાંને ૧૦ આઠંસ પાણીમાં એક રાતસુધી બિંજવી રાખવું, અને સવારનાં ગાળી કાહાડીને. તેનાં ત્રણ ભાગો કરી, અકેકો ભાગ દહાડામાં ત્રણવાર પીવો, અને લાગટ સાત દહાડાસુધી આ દવા ચાલુ રાખવી. આ દવાથી ઘણીવેળા જીનો પરમેા સાજો થાયછે, અને એમાં સુખ્ય ગુણ ગોખરેનોછે. અથવા સંગજીરૂ, ચીનીકબાબ, એલચી તથા તમાશીર અથવા વાંસકપુર સરખેભાગે મેળવીને, તેમાંથી ૧૦ થી ૧૫ ગ્રેન જટલું પાણીમાં ફાકડેછે.

નિહો પરમામાં ઘણીવેળા પાણીજીવી પાતળી ધાત ઘણાં મહિના અથવા વર્ષો લગણુ પિસાબમાં જવા કરેછે, અને કાબેલ ડાકટરોએ ઘણાં ઇલાજો કરવા-છતાં પણ કાંઈ ગુણુ જણાતો નથી. એવા બિમારે નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે ઇલાજો કરવા, કે જેથી ઘણીવેળા એવી પાતળી ધાત જતી તદ્દન બંધ થઈ શકેછે.

૫ ગ્રેન “સેન્ટોનાઇન” દહાડામાં ત્રણ વખત પાણીમાં ફાકવું. અથવા

ગ્રેનીક આસીડ દ્રામ ૦.૧
એકમટ્રેક્ટ આવ ઓપીયમ ગ્રેન ૧
ચીસરાફન દ્રામ ૩

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની એક ચિકટ ગોળી બનાવવી, અને તેને લીસા પથ્થરઉપર સારીપકે ઘુંટીને પિસાબ કરવાની નળીનાં છેડેનાં નાકાંમાં જઈ શકે એટલી નાહાની બનાવવી, અને સુકવીને કઠણ થાય કે તે નાકાંમાં દાખલ કરવી, અને ત્યાં એક કલાકસુધી રાખીને કાહાડી નાખવી. આપ્રમાણે અકકડી સળી જ્યાંસુધી પરમેા સાજો થાય, ત્યાંસુધી દરરોજ દાખલ કરવી, અથવા ૧ આઠંસ “આઈન્ટમૅન્ટ આવ સ્પરમેસીટી” તથા ૫ ગ્રેન “નાઇટ્રેટ આવ સીલવર”

આ બંધેને મેળવીને તેમાંથી થોડું *પિસાબ કાઢાડવાની સળીઉપર લગાડવું; અને ત્યારપછી તે સળી પિસાબ કરવાની નળીમાં દાખલ કરવી, અને ત્યાં તે પાંચ મીનીટસુધી રાખીને કાઢાડી લેવી. આપ્રમાણે દહાડામાં એકવાર થોડા દહાડાસુધી દરરોજ કરવું.

અગરજો પરમાનેલીધે ગોળીઓ સુજી આવે, અને તેઓમાં વરમ થાય, તો ગરમ પાણીના સેક તેઓઉપર કરવો, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેઓઉપર લગાડવી.

એકસ્ટ્રેક્ટ આવ બેલેડોના દ્રામ ૨—ગ્લીસ્ટરાફન દ્રામ ૪—પાણી આઉંમ ૧.

ગોળીના સોજો નરમ પડવાપછી “આઈન્ટમેન્ટ આવ ટારટરેટેડ એન્ટીમની” ગોળીઓઉપર ચોપડવો, અથવા ૧ થી ૨ ભાગ “આઇયોડોફોર્મ,” તથા ૩૦ ભાગ ચરબી, આ બંધેને મેળવીને તે લગાડવું.

અગરજો પરમાને લીધે આંખનો વરમ થાએ, અને તે સુજી આવે, રાતી થાએ, અને તેમાંથી રસી ગળ્યા કરીને તેમાં પુકળ દરદ થાએ, તથા આંખના પોપચા સુજી આવેતો ૨ દ્રામ ફટકી તથા ૨૦ આઉંસ પાણી આ બંધેને મેળવીને એ મેળવણીથી આંખોને ઘડી ઘડી સાફ કરવી, તથા કોપેવાના ટીપાં આંખમાં નાખવાં.

આ દરદ તદન સાજું થાય, કે શક્તિ આવવામાંટે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે તે પીવી.

ટીંકચર આવ સ્ટીન	મીનીમ ૪૦		સૉલ્યુશન આવ સ્ટ્રીકનીયા મીનીમ ૨૦
ટીંકચર આવ કેન્ટરીડાઇસ મીનીમ ૩૦			પાણી આઉંમ ૬

અગરજો દરદી સ્ત્રી હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ત્રણ ભાગો કરી, ચમકેકો ભાગ, દહાડામાં ત્રણવાર, પિચકારીવડે છુપા ભાગમાં મારવો.

સલફેટ આવ ઝીંક દ્રામ ૧—એસમ દ્રામ ૨—પાણી આઉંમ ૨૦.

ટાંકી અથવા ચાંદી.

(સીફીલીસ=Syphilis.)

ટાંકી અથવા ચાંદીનું દરદ રાંડનાં આજરથી થાયછે. પરમો તથા ટાંકી, અથવા ચાંદી, આ બંધે દરદો એકબીજાથી તદન જુદાંછે. પરમાવિષે આગળ સઘળી બાબદ આવી ગઇછે, માટે તેવિષે હાં ફરીથી જણાવવાની અગત્ય નથી, પણ માત્ર ટાંકીવિષે અત્રે જણાવ્યે છૈયે.

* આ મળીને અંગ્રેજીમાં “બુજી” (Boujie) કરી ફેહેછે, અને જ્યારે પિસાબ અટકી રહેછે, ત્યારે તે કાઢાડવાનાં કામમાં એ આવેછે. તે “ગટાપરચા”ની બનાવેલી, તથા પોકળ હોયછે, અને હરકોઇ મોટાં જાહેર દવાખાનામાંથી તૈયાર વેચાતી મળેછે.

ટાંકી અથવા ચાંદી, જેને અંગ્રેજીમાં “શેનકર” (Chancre) કરી કહે છે, તે નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે ત્રણ જાતની હોય છે.

૧ લી.—સાદી, નરમ ટાંકી.

૨ જી.—કઠણ, હાડકાંજેવી ટાંકી, અને

૩ જી.—ખવાતી અથવા પંથરાતી ટાંકી,

૧ લી.—સાદી, નરમ ટાંકી.

(સીમ્પલ શેનકર=Simple Chancre.)

નીશાની તથા સખળ.—જે સ્ત્રીઓ વેશ્યાના નકારે ધંધો ચલાવે છે, તેઓને જે આ ટાંકી થયેલી હોય છે, તે તેઓ સાથે સંભોગ કર્યાથી બીજી ત્રીજી દહાડે એક જાતની ફોલ્લી થઈ તે તરત કુટી જાય છે, તથા તે જગ્યાએ આકું પડીને તેમાં ખાડો પડે છે, અને આ ખાડામાં રસી થયા કરે છે.

ઇલાજો.—ઘણુંકરીને આ જાતની સાદી, નરમ ટાંકી ધાસ્તીભરેલી હોતી નથી, અને તે માત્ર બાહારનાં ફલાજો કર્યાથી સાજી થઈ શકે છે, માટે જેવી ફોલ્લી થયેલી જણાય, કે તરત તે ઉપર ૧ થી ૨ ટીપાં જલ્લદ “નાઇટ્રીક આસીડ” વાંસની સળીવડે મુકવું. એથી ટાંકીનું ઝેર તદ્દન બળી જશે, અને આકું પરશે નહીં. પણ જે એટલી સંભાળ રાખ્યામાં નહીં આવે, અને તે ફોલ્લી કુટીને તેની જગ્યાએ ટાંકી દીશે, તે ઉપર જણાવેલો તેજળ તે ઉપર મુકવો નહીં, પણ “આઇયોડોફોર્મ,” અથવા “સખ આઇયોડાઇડ આવ બીસમક,” દહાડામાં બેવાર સવારસાંજ થોડા દહાડાસુધી તે ઉપર ભભરાવવું, અથવા ૩૦ થી ૬૦ ગ્રેન “આઇયોડોફોર્મ,” તથા ૧ ગ્રાઉંસ ચરબી, આ બંધેને મેળવીને, તેનાં મલમતી આગળી બનાવીને, સવારસાંજ તે ઉપર થોડા દહાડાસુધી મુકવી, અથવા “અર્ધન્ટ્રેન્ટ આવ રેડ અર્ડસાઇડ આવ મરક્યુરી”ની આગળી બનાવીને તે ઉપર મુકવી.

આ સઘળા ઇલાજોમાં “આઇયોડોફોર્મ”ની દવાને ઇલાજ સર્વેથી સરસ છે. આ જાતની ટાંકીમાં પીવાની દવાની બિલકુલ અગત્ય નથી, અને તે પાંચથી છ દહાડામાં સાજી થાય છે.

૨ જી.—કઠણ, હાડકાંજેવી ટાંકી.

(ધી ઈન્ડ્યુરેટેડ, અર્થે ધ હુન્ડીરીયન શેનકર=The indurated, or the Hunterian Chancre.)

નીશાની.—આ ટાંકી ઘણી નકારી જાતની હોય છે. આ જાતની ટાંકીમાં તેની આસપાસની જગ્યા ઘણી કઠણ હાડકાંજેવી હોય છે, અને જે ડાકટરે પેહેલાં તેની ખાસીઅત શોધી કાઢાડી છે, તેનાં નામ ઉપરથી એને અંગ્રેજીમાં “હુન્ડીરીયન શેનકર” (Hunterian Chancre) કરી કહે છે. આ જાતની ટાંકી ઘણુંકરીને

ગોળ હોયછે, અને તેનું ઝેર શરીરનાં લોહીમાં કર્ચાથી જાંગનાં કાતરાઓમાં એક જાતની નકારી ગાંઠ પણ થાયછે. અગરજો આ જાતની ટાંકીનો ઘટતો ઇલાજ વેળાસર તરત કર્યામાં નહીં આવે, તો તેનું ઝેર શરીરમાં ફરી વળીને દરદીની અવસ્થા તદ્દન બગાડી નાખેછે, અને ઘણીવેળા તે રીબીરીબીને ખરણ પામેછે.

આ જાતની ટાંકીમાં માત્ર બાહારનાંજ ઇલાજો કર્યામાં આવતા નથી, પણ વળી પીવાની દવાઓ લેવાની ઘણીજ અગત્યછે.

ઈલાજ ૧ જો.—જો આ જાતની ટાંકી થયેલી જણાય, કે ૬૦ ગ્રેન “કેલોમેલ,” તથા ૨૦ ગ્રાઉન્સ “લાઇમ વાંટર,” આ બંધેને સારીપદે મેળવીને, તેમાં કપડાંનો કટકો બોળીને રાતદહાડો તેઉપર મુકવો. આ મેળવણીને “બ્લેક વૉશ” કરી કેહેછે, તથા તેમાં જ કાળો થરો નિશ્ચે બેસી જાયછે, તેના મોટા ગુણ હોયછે. અમઆવડે તે કાળો થરો બાહાર કાઢાડીને ચાંદીઉપર દહાડામાં બેથી ત્રણવાર મુકવો.

ઈલાજ ૨ જો.—૧૮ ગ્રેન “કૉરોસીવ સબ્લીમેટ,” તથા ૧૦ ગ્રાઉન્સ “લાઇમ વાંટર,” આ બંધેને મેળવીને, તેમાં કપડાંનો કટકો ભિંજવીને તે ચાંદીઉપર બાંધવો. આ મેળવણીનો રંગ પિળો હોવાથી, તેને “યેલો વૉશ” કરી કેહેછે.

ઈલાજ ૩ જો.—“અઈન્ટમેન્ટ આંવ રેડ અઈસાઇડ આંવ ખરકચુરી” ની આગળી બનાવીને તે ચાંદીઉપર મુકવી.

ઈલાજો ૪ થા.—થોડા ગ્રેન “આઇયોડોફૉર્મ” સવારસાંજ ચાંદીઉપર દાબવું.

સેલીસીયીક આસીડ ગ્રામ ૦૧ | એડમ્સ્ટ્રેક્ટ આંવ ઇન્ડીયન હેમ્પ. ગ્રેન ૧૦
આઇયોડોફૉર્મ ગ્રામ ૦૧ | ફ્લૉક્સીમલ ક્લોડીયન ગ્રાઉન્સ ૧

ઉપર જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેમાં પીછી બોળીને, સવાર સાંજ, ચાંદી ઉપર તે મુકાઈને નરમ થાએ ત્યાંવેર થોડા દહાડા ચોપડવી.

અગરજો ચાંદીમાં ઘણી અગત્ય બળતી હોય, અને તે સુજ આવી હોય, તો થોડાં “થુગર આંવ લેડ”નાં પાણીમાં “લૉડનમ” નાખીને તે ચાંદીઉપર મુકવું, અને ત્યારપછી ઉપલા ઇલાજોમાંહેલો એક અનુભવવો.

ઉપલા ઇલાજો કર્યાથી ચાંદી રૂઝાયછે ખરી, પણ તે રૂઝાવાછતાં દરદી તદ્દન સાજો થયેલો કેહેવાય નહીં, કારણકે જોકે તે રૂઝાયછે, તોયે તેનીઆસપાસની કોર નરમ થતી નથી, પણ હાડકાંજીવીજ કઠણ રહેછે, અને જ્યાંસુધી તે કઠણ રહેછે, ત્યાંસુધી દરદીનાં શરીરમાં તેનું ઝેર ફરવું રહેછે, અને થોડા મહિના ગયાકેડે તેનાં આખાં શરીરની ચામડીઉપર, મોહોડાંઉપર, તથા નાકઉપર રાંડનાં આજારને લગતાં બચંકાર ચામડીનાં દરદો બાહાર હુટી નિકળેછે. મોહુના તાલકાંમાં નાસૂર પડેછે, નબળાઇ થાયછે, અને શરીરમાંહેનાં સઘળા અવયવો તદ્દન બગાડી જવાથી, તેઓમાં તરેહવાર જાતનાં દરદો ઉત્પન્ન થાયછે. એટલામાંટે બાહારનાં ઇલાજો કરતીવેળા માંહેનાં ઇલાજો કરવાની પણ ઘણીજ અગત્યછે. સર્વેથી સરસ દવા પારક્લી મેળવણીવાળી હોયછે, અને તે પીવામાં અથવા ધુઈનાં આકારમાં અમુકવામાં આવેછે.

ચેતવણી.—અગરજો દરદી બીજીરીતે નિરોગી તથા મજબુત બાંધાનું હોય, તોજ તેને પારાની દવા વાપરવી, પણ જો રોગી તથા નબળા બાંધાનું હોય, તો તેને તે કદી વાપરવી નહીં.

ઈલાજ ૫ મો.—નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ ખનાવી, તેમાંથી એકગોળી સવારે, તથા બે ગોળીઓ રાત્રે, આપ્રમાણે સઘળીમળી ત્રણ ગોળીઓ જ્યાંસુધી દાંતનાં પારા સુજે, ત્યાંસુધી દરરોજ પાણીસાથે ગળવી.

પ્રભુ પીત્ર	}	ગ્રેન ૬૦
અથવા પ્લમર્મ પીત્ર		
એકમટ્ટે કટ આવ જ્વેનશીયત	}	ગ્રેન ૬૦
એકમટ્ટે કટ આવ ઓપીયમ		
		ગ્રેન ૨

અગરજો ઉપર જણાવેલી ગોળીઓ ગળ્યાથી દાંતનાં પારા સુજે, તો એક ગોળી સવારે, અને એક ગોળી રાત્રેમળી બેજ ગોળીઓ ગળવી.

અગરજો ઉપર જણાવેલી ગોળીઓ ગળ્યાથી મોઢોડું ઘાઝું આવે, તથા પુષ્કળ થુક પડે, તો અર્ધી ગોળી સવારે, તથા અર્ધી ગોળી સાંજેમળી એકજ ગોળી ગળવી. અથવા

કારબોલેટ આવ મરક્યુરી ટ્રામ ૩—કમપાઉંડ પાઉડર આવ લીકોરીસ જોષએ એટલું.

એ બેઉને મેળવીને તેની ૬૦ ગોળી કરવી, અને બેથી ચાર ગોળી ખાણું ખાધા પછી દરરોજ ગલવી.

ઉપર જણાવેલા ઇલાજોથી કઠણ, હાડકાંજેવી ટાંકી પંદરથી વીસ દહાડામાં તદન સાજ થશે. ઉપલી પારાની દવાથી કોઈવેળા ફેટલાક ચાંદીવાળાં દરદાંનું મોઢોડું ઘાઝું જોરમાં નડારીરીતે આવેછે, દાંતો સુજી આવેછે તથા ઢીલા પડી જાયછે, મોંહ વાસ મારેછે, રાતદહાડો પુષ્કળ થુક ગળ્યા કરેછે. એવીવેળા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં કોગલા કરવા, જ્યેથી મોંહ ઝરતું બંધ પડશે.

પોરેકસ ટ્રામ ૧—કલોરેટ આવ પોટાશ ટ્રામ ૩—પાણી આઉંસ ૮.

અગરજો દરદી ઘાઝું નબળું હોય, તો તેને ઉપર જણાવેલી પારાની દવા વાપરવાને બદલે ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ “ટીકચુરા સીર્જસ બૅન્કા ઓરીઅન્ટેલીસ,” પાણીમાં મેલવીને દહાડામાં ત્રણવખત ઘણા દહાડા પીવી, તથા પારાની ધુંધ થોડા દહાડાલગણ જ્યાંસુધી કઠણ, હાડકાંજેવી ટાંકીની આસપાસની જગ્યા ધુંધ લીધાપછી નરમ થાય, ત્યાંસુધી નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે લેવી.

ઈલાજ ૬ ઠો.—દરદીએ સવારનાં મળસકાંમાં તદન નાગાં થઇને એક ઢંચી પુરશીઉપર બેસવું, અને પોતાનાં આખાં શરીરઉપર ઉતની ગરમ ધાબળી વિશાળવી, પણ મોઢોડું પુલ્લું રાખવું, અને ત્યારપછી એક છાલકાં વાસણમાં થંડું પાણી ભરીને તે વાસણ પોતાની પુરશીનિચ્ચે મુકવું, અને એક ઇંટ પુષ્કળ ગરમ કરીને પાણીમાં એવીરીતે મુકવી, કે ઇંટની સપાટી પાણીની સપાટીકરતાં

જરા ઉંચી રહે. ત્યારપછી ઇંટનીઉપર ૦૧ થી ૧ ટ્રામ “સીનેબાર”ની ભુકી મુકવી. એમ કર્યાથી ઇંટની ગરમીથી એકજ વખતે પાણીનો બાફ, ઉપલી પારાની દવાનો બાફ, તથા હવા, આ ત્રણેની ધુંધ એકદમ સાથે દરદીને મળશે, અને તે ધુંધો તેનાં શરીરની ચામડીની રંગેરંગમાં દાખલ થશે. આ રીતે પા કલાકસુધી ધુંધ લેવાપછી તે બંધ કરવી, અને પોતાનાં શરીરને જડા “ટુવાલ” વડે તુછીને ભગડાં પેહેરી સુધ જવું. આ દવાની ધુંધથી મોહોડું આવે, અને ટાંકીની આસપાસની જગ્યા નરમ થાય, કે તે વધુ લેવી બંધ કરવી.

૩ છ.—ખવાતી અથવા પંથરાતી ટાંકી.

(ફેજેડેનીક શેનકર=Phagedenic Chancre.)

નીશાની તથા સળખ.—આ જાતની ટાંકી ઘણાં ગરીબ અને કંગાળ લોકો, જેઓને પુરતું ખાવાનું મળતું નથી, તથા જેઓ ઘણીજ ગલીચ જગ્યાઉપર રહેછે. તેઓને ઘણુંકરીને થાયછે. આ જાતની ટાંકી એકવાર થવાપછી તે ઘણી જોરમાં ફેળાઈ જાયછે, અને તેથી ટાંકીની આસપાસનાં ભાગો ઉતાવળા ખવાઈ જાયછે, તથા તેથી છુપા ભાગોમાં ભયંકર ચાડાં પડેછે,

ઇલાજો.—આ જાતની ટાંકીમાં પારાની દવા કદી લેવી નહીં, કારણ કે તેથી અતિશય અવગુણ થાયછે, પણ નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેના ચાર ભાગો કરી, અકેકો ભાગ, દર ત્રણ કલાકે, દરરોજ પીવો.

આમ્મોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ ગ્રેન ૧૨ થી ૩૦
એમિનીએટેડ ટ્રીકલર આવ ગુએકમ... ટ્રામ ૨
કમ્પાઉન્ડ ડીકૉક્શન આવ માર્મા પેરીલા. આઉન્સ ૧૨

વળી શક્તિ આવવામાંટે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની બે ગોળીઓ ખનાવી, અકેકી ગોળી સવારસાંઝ પાણીસાથે ગળવી.

મલકેટ આવ કુર્કુમાયા ગ્રેન ૬—ડીડ્યુરડ આવરન ગ્રેન ૬—એકમુટ્રે કટ આવ નેનશીયન ગ્રેન ૧૦.

અગરજો પુષ્કળ દરદ થાય, તો ૧ ગ્રેન અફીણની એક ગોળી ખનાવીને, દર ચાર કલાકે ગળવી.

બાહારનાં ઇલાજોમાંટે, જેવી આ જાતની ટાંકી થયેલી જણાય, કે તેને “ક્રૅસ્ટીક પૉટાશ” અથવા થોડાં ટીપાં “નાઇટ્રીક આસીડ” કામડીની સળીવડે લગાડીને બાળી નાખવી, કે જેથી તે આગળ વધારે પંથરાશે નહીં. પણ તે લગાડવાઅગાઉ ચાંદીનીઆસપાસની જગ્યાઉપર તાવેલું મીન, “રેઝીન પ્લાસ્ટર,” અથવા ઘાનો સાદો મલમ, આ ત્રણમાંથી ગમેતે એક લગાડવું, કે જેથી ઉપલી દવા લગાડતીવેળા આસપાસની ચામડીને નુકશાન થાય નહીં, અને ત્યારપછી તેઉપર અલસીનો ગરમ સેક કરવો.

અગરજો તેમાં દરદ ઘણું થાય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેમાં કપડાંનો કટકો બોળી તે ભાગઉપર મુકવો, અને તે રાતદહાડે મુકયા કરવો.

ટેનીક આર્સીડ ગ્રેન ૧૮—લોઈનમ આર્ડિસ ૧૦—કાર્બોલીક આર્સીડ ગ્રેન ૨૦—
ડાઈલ્યુટેડ સોલ્યુશન આવ મળ એસીટિક આવ લેડ આર્ડિસ ૬.

શક્તિ આવે એવો ખારાક લેવો, જેવોકે કુધ, ઈંડાં, સેરવો વગેરે.

પ્રાઇમોરીસ=(Phymosis.)

નીશાની.—જ્યારે પુરુષની પિસાબ કરવાની નળીનાં છેક છેડાઆગળ એટલે તેનાં કુલઉપર, અથવા તેની આમટીઉપર ઉપર જણાવેલી બીજી જાતની કઠણ, હાડકાંજેવી ટાંકી થાયછે, ત્યારે ઘણીવેળા તેનીઆસપાસ ઘણો સોજો આવેછે, તથા આમટી જાડી થવાથી તેનું કુલ તદ્દન ઢંકાઈ જાયછે. આ જાતનાં દરદને મથાળ જણાવેલ નામે ઓળખવામાં આવેછે. અગરજો એનાં ઇલાજે તરત નહીં કર્યાં હાય, તો ચાંદી મોલેનીમાંહે વધ્યા કરેછે, અને તેથી કુલામાં ભયંકરીતે દા પડેછે.

ઈલાજ.—અસખસનાં ખોસન પાણીમાં ઉકાળીને તેને કાચનાં ઉંડાં વાસણમાં નાખીને. તેમાં દરદીએ ખોતાની પિસાબની ઈંદ્રિ દર ત્રણ કલાકે, અર્ધથી એક કલાકસુધી બોળી રાખવી, તથા પિસાબ કરવાની નળીનાં બહારનાં છેડાઆગળનાં કુલ, તથા તેનીઉપરની આમટીનીવચ્ચે ગરમ પાણીની પિચકારી મારવી, જેથી આમટીમાંહેની સઘળી રસી તદ્દન ધોવાઈ જશે, આપ્રમાણે ગરમ પાણીની પિચકારી મારીપછી, ૪ આર્ડિસ “લાઈમ વોટર,” તથા ૩૦ ગ્રેન “ફોર્મેલ” આ બંધને મેળવીને તેજ પિચકારીવડે ત્યાંજ, દર ત્રણથી ચાર કલાકે મારવું. તથા એજ મેળવણીમાં ઝીણું કપડું બોળીને તે એક સળીવડે પિસાબ કરવાની નળીનાં બહારનાં છેડા, તથા તેની આમટીનીવચ્ચે દાખલ કરવું, અને તે બિંજીવું રાખવું.

અગરજો ઉપર જણાવેલાં લાશનની પિચકારી માર્યાથી ઘણી અગત બળે, તો તેનબદલે ૬ આર્ડિસ “ડાઈલ્યુટેડ સોલ્યુશન આવ સબ એસીટિક આવ લેડ,” તથા ૩ ગ્રામ “લોઈનમ,” આ બંધને મેળવીને તેની પિચકારી તેજ જગ્યાએ દહાડામાં ચારથી પાંચવાર, એકથી બે દહાડાસુધી મારવી, અથવા

મારથથુ ડામ ૧—ગુગર આવ લેડ ડામ ૧—પાણી આર્ડિસ ૮.

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની પિચકારી ઉપલીજ જગ્યાએ મારવી, અને દરદ તદ્દન નરમ પડવાપછી “લાઈમ વોટર” અને “ફોર્મેલ”ની પિચકારી પાછી મારવી, તથા “કઠણ, હાડકાંજેવી ટાંકી”નાં મથાળાંહેકલની બાબદમાં જણાવ્યા પ્રમાણે “જીવ પીલ”ની જોખીઓ ગળવી. (જુઓ **ઈલાજ પ મો**.) આપ્રમાણેનાં ઇલાજે કર્યાથી ઈંદ્રિનું કુલ ખુલ્લુ થશે, અને ચાંદી પણ રૂઝાશે. અગરજો આ સઘળા ઇલાજે કરવાછતાં કુલ ખુલ્લું નહીંજ થાય, તો કોઈ કાબેલ ડાકટરપાસે કુલઉપરની આમટી કપાવી કહાડવીને તેઉપર પાછો મલમપટ્ટો કરાવવો.

જાંગનાં કાતરામાં થતી ગાંડ.

(બુબો=Bubo.)

સમ્બન્ધ.—જ્યારે કઠણુ, હાડકાંજેવી ટાંકી સ્ત્રી અથવા પુરૂષનાં છુપા ભાગ-ઉપર, અથવા તેનીમાંહે થયેલી હોયછે, ત્યારે તેનું ઝેર જાંગનાં કાતરામાં લોહીની મારફતે સુસાધને તેની એક ગાંડ થાયછે, જેને “બદ” કરીને પણ કોઢવેનામાં આવેછે. આ જાતની ગાંડ કોઢવેના ટાંકી નહીં જણાતાં પણ થાયછે.

ઇલાજો.—અસખસના પોસને પાણીમાં ઉકાળીને તેમાં કપડું બોળીને તેનો ગરમ સેક ગાંડઉપર કરવો, અથવા તેઉપર “લીનીમેન્ટ આવ આઈપોડાઈન” પિચ્છવડે થોડા દહાડાસુધી દરરોજ લગાડવું. અગરજો દરદી મજબુત બાંધાનું હોય, તો પેઢેલાં ગાંડઉપર એકથી બે ડબન જાગો મુકવી અને ત્યારપછી તેઉપર ગરમ સેક ઉપર જણાયાપ્રમાણે કરવો, તથા “કઠણુ, હાડકાંજેવી ટાંકી”નાં મથાળાંહિંડલની બાબદમાં જણાયાપ્રમાણે પારાની મેળવણીવાળી ગોળીઓ ગળવી, તથા જાંગનાં કાતરામાં ૩૦ ટ્રેનજેટલો પારાનો મલમ, દરરોજ સવારસાંઝ લગાડવો. આ ઇલાજથી ગાંડ ઘણીવેળા બેસી જાયછે, પણ કોઢવેના તે પાકેછે, મારે જે તે પાકતી હોયએમ જણાય, તથા આંગળાંએ દાબવાથી તે પોચી થયેલી જણાય, તો તે ઉતાવળી પોતાનીમેજે કુટી જાય એવા ઇલાજો કરવા. એટલામાટે અલસીના આટાને પાણીમાં સંધીને તે કપડાંમાં મુકી તેનો ગરમ સેક ગાંડઉપર કરવો, અને ગાંડનાં સર્વેથી નરમ ભાગની આમડીઉપર “કૉસ્ટીક પૉટાશ” બેથી ચાર દહાડાસુધી લગાડવું. એમ કર્યાથી જો તે પોતાનીમેજે કુટે, તો ઘણું સાફ, કારણકે ગાંડ જ્યારે પોતાનીમેજે કુટેછે, ત્યારે તેમાં નાસૂર પડવાની અથવા ભંગદર થવાની ધાસ્તી રહેતી નથી, પણ જો પોતાનીમેજે નહીંજ કુટે, તો નસતરવડે ચીરાવવી. ગાંડ કુટવાપછી તે ઉપર “આઈન્ટમેન્ટ આવ ઝીંક”ની, અથવા “આઈન્ટમેન્ટ આવ રેઝીન”ની આગળી દરરોજ તાજી બનાવીને તે મુકવી. ટાંકી તથા તેની ગાંડ, આ બંધે તદ્દન સાજાં થાય, કે નીચે જણાવેલી દવા મેળવીને, બોચું વાઈન ગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચારવાર પીવી, અને તે એક મહિનાસુધી ચાલુ રાખવી.

એમોનીએટેડ ટ્રીક્યર આવ ગુએક્સ ડામ ૨
કમ્પાકેંડ ટ્રીક્યેશન આવ માર્સાપેરીટા આઈઝ ૧૨

શરીરઉપર ટાંકીનાં ઝેરની અસર.

(સેકન્ડરી સીફીલીસ=Secondary Syphilis.)

ટાંકીનું ઝેર લોહીમાં ફેલાયેલી તેની માડી અસર આમડીઉપર થાયછે, જેથી ટાંકી થવાપછી થોડે મહિને, અથવા કોઢવેના ઘણે વર્ષે આમડીઉપર તરેહવાર જાતનાં દરદો કુટી નિકળેછે, જ્યાંકે રાતી છાંટ, ફોલ્લા, માછલીનાં ભિંગડાંજેવા મોપડા, પડ્ડીભરેલા ઝીણાં દાણાંઓ, શરીરઉપર જીદીજીદી જગ્યાએ કઠણુ ગાંઢો,

મસા, વગેરે. વળી શરીરનાં જીદાજીદા અવયવો, જેવાકે કલેજું, બેજું, ફિલ, ફેફસાં, આંતરડાં, હોઝરી, આંખો, વગેરેમાં પણ તેનું ઝેર દાખલ થવાથી તેઓ તદ્દન બગડી જાય છે.

નીશાની.—કઠણ, હાડકાંજેવી ટાંકી થવાપછી ઉપલા ઈલાજો કરવાછતાં પણ ઘણીવેળા જ્યારે આમડીનાં તરેહવાર જાતનાં દરદો ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યારે તેમાં કીડ લાગતી નથી, દરદવાળી આમડીનો રંગ તાંબાનાજેવો ભુરો હોય છે, તાળવામાં નાકું પડે છે, જે ખારાક લેવામાં આવે છે, તે નાકવાટે પાછો બાહાર નિકળી પડે છે, તથા હાડકાંજેમાં નહારી જાતનો સળો લાગુ પડે છે. કોઈવેળા હાડકાંજેઉપર કઠણ ગાંઠો બંધાય છે, તથા તેમાં સંધિવાનાંજેવું દરદ થવા કરે છે. નાકઉપર તેની અસર થવાથી તે ખરી પડે છે, આંખોઉપર નહારી જાતનો વરમ થાય છે, બાલ ખરી પડે છે, આંખો તથા કાનોને ઈજા થવાથી દરદીને આંખે ઝાંખ મારે છે, તથા કાને બેહરાયાનું લાગુ પડે છે, માંસનાં લોચાઓમાં ચાકાં પડે છે, તથા પછવાડેથી ફેફરાંનો મર્જ પણ લાગુ પડે છે. ટુંકમાં, આ દરદજેવાં માકાં દરદો બીજાં ઘણાં જ થાડાં હોય છે.

ઈલાજો.—અગરજો કઠણ, હાડકાંજેવી ટાંકી થઈ હોય, અને દરદી મન્યુત બાંધાનું હોય, તો “કઠણ, હાડકાંજેવી ટાંકી”નાં મથાળાંહેલની બાબદમાં **ઈલાજ ૫ માં**મે જણાવ્યાંપ્રમાણે તેને પારાની ગોળીઓ નવેસરથી ગળાવવી ચાલુ કરવી, અથવા જો તે નબળું જણાય, તો તેને પારાની કોઈ મેળવણીવાળી દવા, તેમાં મુખ્યકરીને ૦૦ થી ૧ ગ્રામ “સીનેબાર”નાં ભુકાની ધુંધ સવારનાં આપવી. અગરજો તેથી દાંતનાં પારા ફૂંચે તથા મુજે, અને મોહાડું આવે, તો તે બંધ કરવું, અથવા જ્યાંસુધી મોહાડું આવે, ત્યાંસુધી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં બાર ભાગો કરી, અકેકો ભાગ, દહાડામાં ત્રણવાર, લાંબો વખતસુધી, એટલે જ્યાંસુધી મોહાડું આવે, ત્યાંસુધી પાવો.

મૉલ્યુશન આવ પરફોરાઈડ આવ મરક્યુરી... ગ્રામ ૧૨

આઈયોડાઈડ આવ પૉટાશીયમ ગ્રામ ૨

ફનિક્યુરન આવ સીરેટા..... આઈન્ ૧૮

અથવા

પરફોરાઈડ આવ મરક્યુરી.... ઝેન ૬ | મૉકોટ્રીન એલોઝ..... ઝેન ૬૦
ફોરોરાઈડ આવ ગોલ્ડ ઝેન ૨ | એક્સટ્રેક્ટ આવ જીનથીયન. જોમએ એટલું

ઉપર જણાવેલી દવાઓ મેલવીને તેની ૧૦૦ ગોળી કરવી અને અકેકી ગોળી સવારનાં તથા સાંજે પાણીમાં લાંબો વખતસુધી ગળવી. આ ગોળીઓ ઘણી સારી છે, અને તેથી ઘણે ગુણ થાય છે.

અગરજો દરદી ઘણાં નબળા બાંધાનું હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની ૬૦ ગોળીઓ બનાવી, અકેકી ગોળી, દહાડામાં બેવાર, સવાર-માંઝ પાણીસાથે ગળાવવી, અને તે ઘણાં મહિતાસુધી ચાલુ રાખવી.

કૌંસીસીવ મપ્લીમિટ ટ્રેન ૫ | ફેપસીકમ ફૂટ ટ્રેન ૧૦
મલકેટ આવ આયરન ટ્રેન ૩૦ | પીસ આવ એલોઝ એન્ડ મર .. ટ્રેન ૩૦

બાહારનાં ઇલાજોમાંટે ચામડીનાં દરદોઉપર પારાનો મલમ, જ્યોકે “આર્લીએટ આવ મરકયુરી,” અથવા “આઈન્ટમેન્ટ આવ રેડ આઈસાઈડ આવ મરકયુરી,” અથવા ૧૦ ટ્રેનજેટલો “આઈન્ટમેન્ટ આવ નાઈટ્રેટ આવ મરકયુરી” દરરોજ સવારસાંઝ ચામડીઉપર મસળવો. આ પ્રમાણે ઇલાજો કર્યાથી ટાંકીથી નિપજતાં ચામડીનાં તથા શરીરનાં તરેહવાર ભાગોનાં દરદો સાજાં થાયછે.

અગરજો દરદીને ટાંકીનેલીધે ચામડીનાં દરદોસાથે ફેફરાંનો મર્જ પણ થયો હોય, તો ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે પારાની દવા પાવાનેબદલે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, દોહાડ વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

આઈયોડાઈડ આવ પૉટાશીયમ ટ્રેન ૨૦—એરેમીટીક સ્પીગટ આવ એમોનીયા ડ્રામ ૨—ફમપાઈડ ડીક્રોફ્યુગ આવ મારમાપેરીલા આઈસ ૧૨.

ઉપલી દવા બેથી ત્રણ દહાડાસુધી પાવાપછી, જો તેથી દરદીને મોહોડું નહીં આવે, તો એકીજવેળા ૧૨ થી ૧૮ ટ્રેન “આઈયોડાઈડ આવ પૉટાશીયમ,” દહાડામાં ત્રણવાર આપવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી ૦૧ થી ૧ ચમચો ભરી, ખાણું ખાધા પેહેલાં પાવી.

આઈયોડાઈડ આવ પૉટાશીયમ ડ્રામ ૪ થી ૬
માઈટ્રેટ આવ આયરન એન્ડ એમોનીયા .. ડ્રામ ૮
પાણી..... આઈસ ૮

અગરજો ઉપર જણાવેલી દવાથી ગુણ નહીં જણાય, તો પછી પારાની મેળવણીવાળી દવાઓ પાવી. પણ પારાની દવા શુરુ કરવાઆગમજ એક બાબદ ધ્યાનમાં રાખવી, કે “આઈયોડાઈડ આવ પૉટાશીયમ”ની દવા બંધ કરીને તરત પારાની દવા ચાલુ કરવી નહીં, પણ તે બંધ કરવાપછી થોડા દહાડાનો ગાળો નાખીને પછી પારાની દવા શુરુ કરવી. અગરજો એમ નહીં કર્યામાં આવે, તો કોઈવેળા ઘણું સખતરીતે મોહોડું આવશે.

અગરજો કડણ ટાંકીથી મસા થયા હોય, તો તે કાતરથી કાપી કાણડવા, અને પછી તેઉપર થોડાં ટીપાં “સ્ટ્રૉન્ગ સૉલ્યુશન આવ પરકલોરાઈડ આવ આયરન,” અથવા “એસેટીક આસીડ” ચુકવું, અથવા “નાઈટ્રેટ આવ સીલ્વર” લગાડવું, અથવા થોડાં ટીપાં “આસીડ સૉલ્યુશન આવ નાઈટ્રેટ આવ મરકયુરી” મસાવાળી જગ્યાઉપર ચુકવો.

અગરજો તેટલો ભાગ સુજ આવે, તો અલસીનાં આઠાનો ગરમ સેક કરવો, અથવા ૦૧ આઈસ “કૉર્ટીક પૉટાશ,” તથા ૧ ડ્રામ “ગમ એફ્રેશીયા,” આ બંધેને થોડા ઘડિનાં આઠામાં મેળવવું. ત્યારપછી “રેઝીન પ્લાસ્ટર”ની પટ્ટીઓમાં મસાનાંજટલા કદનાં નાકાં પાડી તે મસાની જગ્યાઉપર એવીરીતે મેલવી, કે તે નાકાંઓનીમાંહેથી મસા બાહાર આવે, અને પછી ઉપર જણાવેલી મેળવણી તેઉપર ચુકવી.

અગરજો હાડકાંઓ સુજી આવે, અને તેઓમાં ગાંઠ બંધાય, તથા તેમાં નર્તી ખમાયએવું સખત દરદ થયા કરે, તો પેહેલે તે ઉપર થોડી જળો મુકીને-પછી ગરમ પાણીનો સેક કરવો, અને ત્યારપછી તેઉપર “આઈન્ટમેન્ટ આવ્યાઈયોડાઈન” પારાનો ત્રલમ, અથવા “લીનીમેન્ટ આવ્યાઈયોડાઈન” લગાડવું, તથા ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે ૧૫ થી ૨૦ ગ્રેન “આઈયોડાઈડ આવ્યાઈયોડાઈન”ને, “કમ્પાઉન્ડ ડીકૉકશન આવ્યાઈયોડાઈન”માં ભેળીને, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું, તથા રાત્રે સારીપઠે ઉંઘ આવે, અને દરદ ઓછું થાય, એટલામાં ૧ થી ૨ ગ્રેન અક્રીણીની એક ગોળી બનાવીને તે પાણીસાથે ગળવી. અગરજો તાજવામાં કે ગળામાં ખરાબ જાતનું ચાકું પડેતો નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે દવાઓ મેળવીને તેના કોગળા કરવા.

પરફોરામ્બડ આવ્યાઈયોડાઈન	ગ્રેન ૪	હળી	આઈંઝ ૧
ફેક્રીફાઈડ મારીટ	આઈંઝ ૨	ગ્રેન વાંદર
ડીકૉકશન આવ્યાઈયોડાઈન	આઈંઝ ૨	ડીકૉકશન આવ્યાઈયોડાઈન	આઈંઝ ૨

ચેતવણી.—ઉપર જણાવેલી કોગળાની દવા ઘણી સારીછે, અને તેથી ચાદાંને હીધે તાજવામાં આરપાર કાણું પડવામાં મોટો અટકાય થાયછે. તોપણ શરૂઆતમાં એ મેળવણી થોડી થોડી લઈને કોગળા કરી જોવા, અને તે જો ઘણી સકત ભાવમ પડેતો ૧ ચમચો ઉપલી મેળવણીમાં ૧ ચમચો પાણી મેળવીને કોગળા કરવા. એથીબી જો અગત બળેતો વધારે પાણી મેળવીને કરવું. અને પછી આસતે આસતે ઉપર લખેલી દવાજ બને તેમ ઉપયોગમાં લેવી.

ચીતરા ઝાંઝ ગ્રેન ૧૦—પિપળ ગ્રેન ૩૦.

આ સઘળાંનો ભુકો કરી, ૫ થી ૧૦ ગ્રેનજેટલો દહાડામાં ત્રણવાર, પાણી સાથે કાકવો, અથવા

અનતામનનાં મૂળીયાનો ભુકો દ્રામ ૫—જેડામનનાં મૂળીયાનો ભુકો દ્રામ ૪—મન્નાગીયમ ગ્રેન ૧૫—અખતનું પાણી આઈંઝ ૨૦.

આ સઘળાંને મેળવીને, એક કલાકસુધી રાખવું, અને થંડું પડે, કે ગાળી કાઢાડીને ૨ થી ૩ આઈંસજેટલું, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું.

ભગંદર અથવા નાસૂર.

(ફીસચુલા=Fistula.)

નીશાની તથા સખમ.—શરીરનાં કોઈપણ ભાગઉપર ઉંડું ઘર થવાપછી તેમાંથી રસી વેહેછે, અને તે તદન રૂઝાવાને બદલે તેમાં ઉંડો, ઝીણો દોરાજો પોકળ માર્ગ રેહી જાયછે, અને તેમાંથી રસી વેહેવા કરેછે, ત્યારે તેને “ભગંદર” અથવા “નાસૂર” કરી કહેવામાં આવેછે. નાસૂરનું છિદ્ર એક નાકે એકજ હોયછે, અથવા કોઈવેળા બે છિદ્રો પણ હોયછે, અને જો તેઓમાં રૂપાની ઝીણી

સળી ખોસી હોયછે, તે તે આરપાર નિકળી શકેછે. ઉંડાં ઘર, હાડકાં તથા દાંતોમાં સળો પડવાથી, સ્ત્રીનાં થાનો માંહેથી પાકવાથી, અને સફરાઆગળ, તથા પિસાબ કરવાની ઈર્ષ્નીનિચ્ચે ઘર અથવા ગુમડાં થવાથી એવી જાતનાં નાસૂરો ઘણા સાધારણ હોયછે.

ઈલાજો.—નાસૂરનો “સર્વેથી” સરસ ઉપાય તો એછે, કે જો તે એકજ છેડેથી ખુલ્લું હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી અકેકો અમરો લરી તે કાચની પિચકારીવડે નાસૂરનાં નાકાંમાં દર ત્રણ કલાકે મારવી, અને પિચકારી માર્યા પછી તે છિદ્ર ઉપર આંગળું દાબી રાખવું.

અનકેટ આવ કુદનીયા એન ૧૨
ડાઈલ્યુટેડ અનકુયરીક આસીડ મીનીમ ૧૫
પાણી આર્ડિઝ ૨

ઉપલી દવાની પિચકારી થોડા દિવસ સુધી ચાલુ માર્યા કર્યાથી નાસૂરનું માર્ગ ઘણીવેળા તદ્દન બંધ થઈ જાયછે. બીજા ઈલાજો નીચે જણાયાછે, પણ ઉપલો ઈલાજ વધારે સારોછે.

અનકેટ આવ ત્રીડ એન ૫ થી ૧૦
પાણી ડ્રામ ૬

આ બંધેને મેળવીને તે અથવા ૧ ટ્રામ “ટીકચર આવ આઈયોડાઈન,” તથા ૪ ટ્રામ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, તેમાંથી થોડું થોડું દરરોજ પિચકારીવડે નાસૂરનાં છિદ્રમાં દાખલ કરવું, અથવા રૂપાંતી સળીને “ટીકચર આવ આઈયોડાઈન,” અથવા “નાઈટ્રીક આસીડ”માં ખોળીને તે નાસૂરનાં છિદ્રમાં ફેરવવી, અથવા તે ઉપર “આઈયોડાઈન” લલરાવવું.

અગરજો ઉપર જણાવેલા ઈલાજોથી લગંદર સાબું થતું નથી, તો ડાકટરો તેમાં સળી ખોસીને તે નસ્ટરવડે ચીરી નાખેછે, અને પછી તે ઉપર મલમપટ્ટો કરેછે, અથવાતો લોટાંનો તાર ગરમ કરીને તેવડે ડામ દેછે.

અગરજો શરીરનું આમડું અથવા દાંત સડી જવાથી લગંદર થાય, તો સળો કાહાડી નાખવો ઘટેછે, અને તેમ કરવામાં ડાકટરની સલાહ પુછવી.

લગંદરવાળાં દરદીને ઘાંઘા સાદો, સોજો, અને શરિત આવે એવો ખોરાક આપવાની ઘણી અગત્યછે.

પાકું.

(કારબનકલ=Carbuncle.)

નીશાની.—આ દરદ એકજાતનું મોટું, ઉંડું ગુમડું હોયછે. એમાં આમડી પેહેલાં રાત્રી થઈને તેમાંહે ઘણીકીડ લાગેછે, તથા ઘણી અગન બળેછે, અને તેનીનિચ્ચે કકણ હાડકાંજોવા, અપટો, મોટો ગાંઠ થયેલો જણાયછે; તે ઉતાવળો પંથરાઈ જાયછે, અને મોટો થતો જાયછે, તથા જાંજુરો રંગ પકડેછે; તેમાં ઝીણું

છિદ્રો પડેછે, જેમાંથી ફીટે નહીં એવી જાડી રસી છીછડાંસાથે નિકળેછે. આ દરદવાળાંને ઘણીવાર મિઠી પિસાબ પણ થાયછે.

ઈલાજો ૧ લા.—અલસીની “પોલ્ટીસ” કરવી, તથા ૧ લાગ “કારબોલીક આસીડ,” અને ૬ લાગ “ગ્લીસરાઈન,” આ બંધેને મેળવીને તેમાં ઘાતું કપડું બોળી તે પાઠાંનાં છિદ્રોમાં સળીવડે દાખલ કરવું, અને એજ તેલથી તે કપડું ભિંજવેલું રાખવું.

અગરજો દરદ ઘણું થતું હોય, તો ઉપલીજ મેળવણીમાં ૦૧ લાગ “ટીકચર આવ ઓપીયમ” નાખવું.

અગરજો છિદ્રો પડ્યાં નહીં હોય, તો પાઠાંની સપાટીનાં સર્વેથી નરમ લાગઉપર “ક્રોસ્ટીક પૉંટાશ” લગાડીને એક છિદ્ર પાડવું, અને ત્યારપછી ઉપલી મેળવણીમાં એક કાકરો બોળીને તે મુકવો.

ઈલાજ ૨ જો.—“ટીકચર આવ આઈયોડાઈન” પાઠાંઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૩ જો.—અગરજો પાઠાંવાળો લાગ ઘણો કઠણ થયેલો જણાય, તો તેની કોરઉપર, તથા તેનીઆમપાસ “નાઈટ્રેટ આવ સીલવર,” દહાડામાં બેવાર, દર બેથી ત્રણ દહાડે લગાડવું, અને પછી તેઉપર ઘાતું કપડું મુકવું, જેથી પાઠું આગળ વધતું અટકશે, તથા તેના ઘેરાવો પણ એછો થતો જશે.

ઈલાજો ૪ થા.—૧ ગ્રામ “અંકસ્ટ્રેક્ટ આવ બેલ્લોના,” તથા ૧ ગ્રામ “ગ્લીસરાઈન,” આ બંધેને મેળવીને તે લગાડવું, અને જો દરદ ઘણું થતું હોય, તો ૩ ગ્રેન “એસીટ્રેટ આવ મૉરફીયા”ને, ૫ મીનીમ પાણીમાં મેળવીને તે પિચકારીવડે પાઠાંવાળી જગ્યાની આમટીમાં દાખલ કરવું. પીધામાં હલકા જીલ્બો, અફીજીની દવાઓ, ઘાતુઓનાં નરમ તેજીઓ, “ટીકચર આવ સ્ટીલ,” “સલફેટ આવ ફોસ્ફોરસ,” “ટીકોક્શન આવ સારસાપેરીલા,” વગેરે અગત્ય જણાય તેમ આપવું, અથવા “પીલ્યુલા કૅલ્સી સલ્ફાઈડી” નામની ગોળીઓ જે મોટાં દવાખાનાઓમાંથી તૈયાર બનાવેલી મળેછે, તે વેચાતી લાવીને તેઓમાંથી અંકેકી ગોળી દહાડામાં ત્રણ વખત મોટી ઉમરના બિમારને પાણીમાં થોડા દહાડા ગળાવવી. અંકેકી ગોળીમાં ૧૧ ગ્રેન “સલ્ફાઈડ આવ કૅલ્સીયમ” આવેછે. એ ગોળીઓ ઘણી સારીછે, અને તે થોડા દહાડા લીધાથી પાઠું સાફ થાયછે. આગળા વખતમાં જેમ કોહોળું ચીરીયે છે, તેમ પાઠું ચીરવામાં આવતું હશે, જેથી ઘણાં મરણ નિપજતાં, પણ હમણાંનાં વખતમાં કાબેલ ડાકટરો પાઠાંને નહીં ચીરતાં ઉપલા ઇલાજોથી તે સાજુ કરેછે.

ઈલાજ ૫ જો.—“પેરોલીયમ” તેલ, તથા “ગ્લીસરાઈન,” આ બંધેને સરખે લાગે મેળવીને તે પાઠાંનાં છિદ્રોમાં દાખલ કરવું.

સક્રિયવાળો ખોરાક, જેવોકે ઈંડાં, ફળ, સેરવો, ઇત્યાદિ આપવો. “બ્રાંડી,” વગેરે જલદ દાડ પાવો નહીં. અગરજો ઘણી નબળાઈ જણાય, તોજ થોડો “વાઈન” પાવો.

૨ ક ત પિ -ત.

(લેપ્રસી=Leprosy.)

સ્કંતપિત, અથવા જને કુટલાકો “ખરો કોહોડ” પણ કહેછે, તે નીચે જણાયાપ્રમાણે બે જાતનો હોયછે.

૧ લો.—*ગંઢીઓ કોહોડ, અને

૨ જો.—†ગાંઠવિનાનો કોહોડ.

૧ લો.—ગંઢીઓ કોહોડ.

(ટ્યુબરક્યુલર લેપ્રસી=Tubercular Leprosy.)

નીશાની.—હાથ, પગનાં ઘુટણ, જાંઘ, પગનાં આંગળાંઓ, તથા કોણીઓ સુત મારી જાયછે, માછલીનાં લિંગડાંનીપહે ચામડીઉપરથી પોપડીઓ નિકળ્યા કરેછે, તથા ત્યાં ગાંઠો બંધાયછે, અને તેથી ચામડીનો દેખાવ કદરૂપો થઈ જાયછે, તથા તે થોડી રાત્રી થઈને ફાટેછે, અને તેમાંથી રસી તથા લોહી રાતદહાડો પસર્યા કરેછે. ઘણીવેળા નખો કાળાં થઈ ખરી પડેછે, તથા આંગળાંની ચામડી, માંસ, હાડકાં, વગેરેમાં સજો પેસીને તેઓ ધીમેધીમે ખવાઈ જાયછે.

(ઇલાજોમાંટે જુઓ “ગાંઠવિનાનો કોહોડ.”)

૨ જો.—ગાંઠવિનાનો કોહોડ.

(એનેસ્થેટીક લેપ્રસી=Anæsthetic Leprosy.)

નીશાની.—આ જાતનાં કોહોડમાં ઉપલી જાતનાં કોહોડનીપહે ગાંઠો બંધાતા નથી. એમાં મુખ્ય નીશાની એછે કે હાથનાં, તથા પગનાં આંગળાંઓ, તથા અંગોઠાઓ તદ્દન સુત મારી જાયછે, અને કોઈવેળા ચામડીઉપરથી માછલીનાં લિંગડાંનીપહે પોપડાઓ નિકળ્યા કરેછે, જેથી તેમાં ચાકાં પડેછે.

આ બંધે જાતનાં કોહોડનો ઇલાજ હજી ઘણો એકસ જણામો નથી, તોયેપણ જે જણાયલા ઇલાજોછે, તે બંધેનેમાંટે નીચે જણાયાપ્રમાણેછે.

ઇલાજ ૧ લો.—સર્વેથી સરસ ઇલાજતો એછે, કે ૦૧ થી ૧ ચમચી “ગરબન બાલસમ” દુધમાં ભેળીને, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું, અને તે એકથી બે વર્ષ સુધી ચાલુ રાખવું, તથા એજ તેલ કોહોડવાળા ભાગઉપર ચોપડવું.

ઇલાજ ૨ જો.—૫ થી ૧૫ મીનીમ “ચાલસુગ્રા”નું તેલ, દહાડામાં ત્રણવાર, દુધમાં ભેળીને પીવું, અને તે બેથી ત્રણ વર્ષો સુધી ચાલુ પીયા કરવું, તથા એજ તેલ કોહોડવાળા ભાગઉપર “લાઈમ વૉટર” સાથે સરખે ભાગે મેળવીને ચોપડવું.

* “ટ્યુબરક્યુલર” (Tubercular.)

† “એનેસ્થેટીક” (Anæsthetic.)

ઈલાજ ૩ મો.—૫ મીનીમ “ફાઉલર્સ સૉલ્યુશન,” પાણીસાથે ભેળીને, દહાડામાં ત્રણવાર, એક મહિનાસુધી પીવું. આ દવામાં સોમલનો ભાગ આવે છે, માટે એટલા વખતપછી જો સોમલની ઝેરી અસર દરદીને નહીં થાય, તો દવાનું વજન ૫ મીનીમઉપરથી ૮ મીનીમસુધી વધારીને ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે જ પીવી, પણ જો તેથી આંખોમાં અગન બળે, પેટમાં દુખાવો થાય, અને આડો તથા ઉલટી થાય, તો થોડા દહાડા તે એકદમ બંધ કરવી, અને થોડા દહાડા ગયાકેડે તે પાછી શુરૂ કરવી. આ દવા ઘણું મહિનાસુધી ચાલુ રાખવી.

ઈલાજ ૪ થો.—આમયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ ગ્રેન ૧૫—કાર્બોટ્રીક આસીડ ગ્રેન ૨—ઇનફ્યુઝન આવ ચીરિટા આર્કેસ ૬.

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ચારવાર પીવું, અને તે થોડા મહિનાસુધી ચાલુ રાખવું.

ઈલાજે ૫ માં.—૧ થી ૨ આર્કેસ “ડીકૉક્શન આવ ઉલ્કેનારા,” દહાડામાં ત્રણવાર પીવું, તથા તે લાંબો વખતસુધી ચાલુ રાખવું, અને એજ દવામાં કપડાંનો કટકો બોળીને તે રાતદહાડે કોહોડવાળા ભાગઉપર મુકી રાખવો અથવા “એક્સટ્રેક્ટ આવ ઉલ્કેનારા,” અને “ગ્લીસરાઇન,” આ બંધેને મેળવીને તે કોહોડવાળા ભાગઉપર સવારસાંઝ ચોપડવું.

ઈલાજ ૬ ઠો.—અગરજે ચામડી ફાટીને તેઓમાંથી રસી ઘણી પસંધી કરતી હોય, તો નીચે જણાવેલી વસ્તુઓ મેળવીને, તેમાં કપડાંનો કટકો બોળી તે ભાગઉપર દરરોજ મુકવો.

બોરિક્સ ટ્રામ ૨—હની આર્કેસ ૨—પાણી આર્કેસ ૬.

ઈલાજે ૭ માં.—“ડીકૉક્શન આવ ડેન્ડીલીયન,” અથવા “ડીકૉક્શન આવ સારસાપેરીલા,” આ બેમાંથી ગમેતે એક દવા ૬ આર્કેસજેટલી લેઈને તેમાં ૪૦ મીનીમ “ડાઇલ્યુટેડ નાઇટ્રો-હાઇડ્રોક્લોરીક આસીડ” ભેળી, દહાડામાં ચારવાર તે પીવું, અને તે લાંબો વખતસુધી ચાલુ રાખવું.

ઈલાજ ૮ મો.—કાજીતું તેલ પાણીમાં ભેળીને તે પિચ્છવડે દરરોજ લગાડવું.

ઈલાજ ૯ મો.—ચાત્રમુગ્રાનાં બીયાંનાં બુકો ગ્રેન ૨૦
ગુંદરનો બુકો ગ્રેન ૨૦

આ બંધેને મેળવીને, તેનાં ત્રણ ભાગો કરી અકેકો ભાગ, દહાડામાં ત્રણવાર, પાણીસાથે ફાકવો. આ દવા ઘણું મહિના બલકે વર્ષોસુધી ચાલુ રાખ્યાથીજ ગુણ થશે, પણ જો એથી ઉછાળો થાય, તો તે થોડા દહાડાસુધી બંધ કરીનેપછી પાછી ચાલુ કરવી.

આ દરદવાળાં માણસે કોઈપણ જાતની સુકી માછલી ખાવી નહીં.

ગલત કોહોડ.

(દ્યુકોડરમાં=Leucoderma.)

નીશાની.—આ જાતનાં કોહોડમાં ચામડીનો ખુદરતી રંગ ઘણી જગ્યાએથી મદલાઈ જઈને તેનેબદલે ઉજળાં ધાબાં પડેલાં જણાયછે, જેથી તેને “ઉજળો કોહોડ” કરી પણ કહેછે. આ દરદ રક્તપિત્તથી તદ્દન જીડું જ હોયછે, અને કોઈપણ બાબદમાં રક્તપિત્તનાંજેવું નકારું અથવા અવગુણકારક નથી.

ઈલાજો ૧ લા.—જેવું દરદ સરૂ થાયે કે મોટી ઉમરનાએ ૧૦ ટ્રેનવાળી “પીલ્યુલા કેલસી સલ્ફાઈડી” નામની અકેકી ગોળી દહાડામાં ત્રણવખત પાણીમાં ગળવી, અને ઘણો વખતસુધી ચાલુ રાખવી. એ ગોળીઓ આ દરદમાં ઘણી ગુણુવાળી ગણાયછે. અથવાતો, ૪ દ્રામ બાવચીનાં બિયાંનાં લુકાનાં ચાર ભાગો કરી, તેમાંથી અકેકો ભાગ દહાડામાં ચારવાર, મધમાં મેળવીને તે ચાટવો, અને તે છ મહિનાસુધી ચાલુ રાખવું, અથવા બાવચીનાં બીયાંનું તેલ કાહાડીને તે, અથવા બાવચીનાં ઝીણાં લુકાને લીંચુનાં રસમાં મેળવીને તે દરરોજ સવારસાંઝ કોહોડવાળા ભાગઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૨ જો.—ગરજન બાલમ્મ દ્રામ ૪
 ઝોઈલિ આવ ચાલમુગ્રા દ્રામ ૪
 કારબોઝીક આસીડ દ્રામ ૨
 બાવચીનાં ભુકો દ્રામ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને તે સવારસાંઝ કોહોડવાળા ભાગઉપર લગાડવું, અને તે ત્રણથી ચાર મહિનાસુધી ચાલુ રાખવું. કોઈ વખતે ચામડી ઉપર ઉજળાને બદલે કાળા ધાબાં પડેછે.

ઈલાજ—ગંધકના હુલને દુધમાં મેળવીને બે કલાકસુધી, તેને એક બાજુએ મુકી રાખવું, એટલે ગંધક નીચે ઠરી જશે, પછી ગંધકને હલાચા વીના, ઉપરના દુધમાં કપડું બોલીને, તે ચામડી ઉપર મસલવું, અને થોડો વખત ગયા પછી સાબુ તથા પાણીથી તે ભાગ ઘોઈ નાખવો, અને રાતે સુતીવેળા “મીલક આવ રોઝ” અથવા “કોલ્ડ ક્રીમ” લગાડવું.

કરમ.

(ઉર્મસ=Worms.)

કરમ સર્વેને સારીરીતે જાણીતાછે. તેઓ બચ્ચાંને તેમજ મોટી ઉંમરનાં માણસને સાધારણ હોયછે. તેઓ મુખ્યકરીને ત્રણ જાતનાં હોયછે, જે નીચે જણાયા પ્રમાણેછે.

૧ લી જાત.—*દોરાજેવા પાતળા કરમ.

૨ જી જાત.—†ગોળ કરમ, અને

૩ જી જાત.—‡ચપટા કરમ.

સમય.—સઘળી જાતનાં કરમો થવાનાં કારણો ઘણુંકરીને સરખાંજછે, જેવાંકે કાચું, અથવા અધકચરું રાધેલું કોઈપણ ગોસ ખાધાથી, પણ મુખ્યકરીને ડુક્કરનું કાચું, અથવા અધકચરું રાધેલું ગોસ ખાધાથી કરમનાં ઇંડાં પ્રથમ હોજરીમાં દાખલ થાયછે, અને ત્યારપછી તેઓમાંથી કરમો ઉત્પન્ન થાયછે. ડુક્કર જાતે ઘણું ગલીચ પાણી હોવાથી તે ઘણીવેળા નરખ, ઇત્યાદિ ઘણીજ ગલીચ વસ્તુઓ ખાયછે, તથા જીનાં તળાવ અથવા ખાઈમાં એકદું થયેલું ગંધાતું પાણી ઘણી ખુશીસાથે પીયછે. હવે કરમનેલગતાં ઇંડાંઓ, જે એવી ગલીચ વસ્તુઓમાં, અથવા પાણીમાં હોયછે, તેઓ પ્રથમ ડુક્કરનાં પેટમાં જાયછે, અને ત્યારપછી તેનું માંસ ખાનારાઓની હોજરીમાં તેઓ દાખલ થઈ તેમાંથી કરમ ઉત્પન્ન થાયછે. ઘણીવેળા કરમનાં ઝીણાં ઇંડાંઓ ભાજતરકારીમાં, જેવી કે “સેલેડ,” “વોંટર કેસીસ,” ઇત્યાદિ, તથા કેટલાંક ફૂલો, જેવાંકે “સેપ,” પેર, તથા ખજૂર, ઇત્યાદિમાં હોયછે, અને તેટલામાંટે તે ઘણાં ખાધામાં આવ્યાથી પણ કરમ પાકેછે. વળી ઘણાં જીનાં, પડત પડેલા કુવા, અથવા ટાંકીઓમાંનું પાણી પીધાથી પણ એવાં ઇંડાંઓ માણસની હોજરીમાં નહીં તેઓમાંથી કરમો ઉત્પન્ન થાયછે.

૧ લી જાત.—દોરાજેવા પાતળા કરમ.

(ઠરેડ ઉર્મસ=Thread Worm.)

(અસ્કેરીસ વરમીક્યુલરીસ=Ascaris Vermicularis.)

આ કરમો જે જાતનાં હોયછે, જેવાકે ઝીણાં પા ઇંચ લાંબા, તથા દોરાજેવા દોહોડથી જે ઇંચ લાંબા, આ બંધે જાતનાં કરમો મોટાં આંતરડાંમાં તથા સફરામાં રહેછે, અને તેઓ મુખ્યકરીને બચ્ચાંને થાયછે. તેઓ વારંવાર આડાસાથે મોટા નથામાં પડેછે, અને કોઈવેળા તેઓ એટલાતો ઝીણાં હોયછે, કે આડાને ઘણાં ઉજસમાં જેવાથીજ તેઓ દેખાયછે.

* “ઠરેડ ઉર્મસ” (Thread Worm).

† “લાર્જ રાઉન્ડ ઉર્મસ” અથવા “એસ્કેરીસ લમબ્રીકોઇડીસ” (Large Round Worm, or Ascaris Lumbricoides).

‡ “ટેપ ઉર્મસ,” અથવા “ધ ટીનીયા” (Tape Worm, or the Tenia).

નીશાની.—આ જાતનાં કરમો ઉપર જણાયાપ્રમાણે ઘણુંકરીને બચ્યાંને થાયછે, અને જ્યારે તેઓ થાયછે, ત્યારે નાક તથા સફરામાં ઘણી કીડ લાગવાને લીધે તે આંગળાંવડે ટુંખા કરેછે, ઉંધું સુવેછે, આડો પાણી અથવા ખીરજેવો પાતળો, તથા રાતા રંગનો થાયછે, તથા તે બારીકીથી તપાસ્યાથી તેમાં ઝીણું દોરાજેવા જાનવરો હાલતાં જણાયછે. કરમોની આ હાલચાલ આડો તરત તપાસ્યાથીજ જણાયછે, કારણકે આડો લાંબો વખતસુધી રાખીમુકીનેપછી જેવાથી માંહેનાં જીવડાઓ ખરણ પામેછે, અને ત્યારે તેઓ દેખાતા નથી. પાણીની અતિશય તરસ લાગેછે, તાવ આવેછે, ઉંઘમાં દાંતો કચકચાવેછે, તથા પેટ ચઢી આવીને મોટું ઢોલજેવું થાયછે.

ઈલાજ ૧ લો.—બચ્યાંને થંડાં પાણીની, અથવા ૨ દ્રામ નિમક, અને ૨ આઉંસ પાણી અથવા ૧ દ્રામ નિમક અને ૨ આઉંસ “ઇનક્યુઝન આવ કુએશીઆ” આ બંધેને મેળવીને તેની પિચકારી સવારસાંઝ સફરામાં મારવી, જેથી ઘણીવેળા પુષ્કળ કરમો તુટી પડેછે.

ઈલાજ ૨ જો.—અગરજો **ઈલાજ ૧** લાથી કશો ગુણ નહીં જણાય, અને ઘણો પાણીજેવો આડો થતો નહીં હોય, તો બચ્યાંની ઉંમરપ્રમાણે, એટલે ૧ થી ૧૨ વર્ષસુધીનાં બચ્યાંને ૧ ચમચીથી ૨ મોટા ચમચા ભરી “સલફેટ આવ મેગનીસીયા” ૧ થી ૬ લીકરગ્લાસ પાણીમાં ડોહવીને તે પિચકારીવડે થોડા દહાડાસુધી સફરામાં દાખલ કરવું, અને તે દાખલ કીધાપછી સફરાઆગળ કપડાંનેા કુઓ પકડી રાખવો, કે જેથી તે તરત પાછું બહાર નિકળી પડે નહીં.

ઈલાજો ૩ જો.—એવીઓ ગ્રેન ૨—દ્રામમની કાતરીના બુકો ચમચી ૨—પાણી આઉંસ ૪.

આ સઘળાંને મેળવીને ઉકાળવું, અને થંડું પડેકે ગાળી કાહાડી, તેમાં ૨ થી ૩ દ્રામ “ટીકચર આવ સ્ટીલ” ઉમેરવું, અને તેમાંથી બચ્યાંની ઉંમરપ્રમાણે લેઈને સફરામાં દાખલ કરવું, તથા તેજેવળા ૨ ગ્રેન “કેલોમેલ,” તથા ૧ થી ૫ ગ્રેન “સ્કેમોની” આ બંધેને સાકરનાં શીરામાં મેળવીને તે ચટાડવું. અથવા બાર વર્ષથી વધારે ઉમરવાળા બિમારને નીચે જણાયા પ્રમાણે છ ગોળી બનાવીને, બધે ગોળી દહાડામાં ત્રણવખત પાણીમાં ગળાવવી અને ૧૦ થી ૧૫ દહાડા ચાલુ રાખવી.

સલફેટ આવ આયરન ગ્રેન ૩ | સલફેટ આવ કુઈનીયા ગ્રેન ૩
કમ્પાઉન્ડ પીચ આવ એસેશીડીડા. ગ્રેન ૧૫ | પીચ આવ એલાઝ એન્ડ મર . . ગ્રેન ૩

નાની ઉમરના બચ્યાંને, ઉપર જણાવેલી ૧ ગોળીનો ૦૧ ભાગ પાણીમાં ઘસીને દહાડામાં ત્રણ વખત પાવી.

ઈલાજો ૪ થો.—૧ દ્રામ “સલફ્યુરીક ઇઠર” અને ૨ આઉંસ સાકર પાણી, અથવા “સાંલ્યુશન આવ લાઈમ” અથવા ૧ ચમચો એરંડીઉં તેલ, અને ૧ થી ૨ દ્રામ “આઈલ આવ ટરપીનટાઈન,” અથવા ૦૧ થી ૩ ચમચી “ટીકચર આવ સ્ટીલ,” અને ૧ થી ૩ આઉંસ પાણી, આ ચારમાંથી ગમેતે

એક મેળવણી લેઈને તે પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કર્યાથી થોડા દિવસમાં સઘળા કરમો બાહાર નિકળી પડશે. અથવા માંહેજ મરી જશે.

ઈલાજ ૫ માં.—અગરજે પિચકારી મારવાને નહીં બનતું હોય, તો ૫ થી ૧૦ થેન ગંધકનાં કુલ, દહાડામાં ત્રણવાર, મધમાં ચટાડવાં, અથવા ફરાસપાપડો પાણીમાં ઘસીને તે પાવો.

ઈલાજ ૬ ઠો.—અગરજે કરમ થયા હોય, અને ઝાડો પણ ઘણો આવતો હોય, તો દાડમની છાલ અથવા દાડમની કળી, પાણીમાં ઉકાળીને તે થોડુંથોડું દહાડામાં ત્રણથી ચારવાર, થોડા દહાડાસુધી ચાલુ પાવું. એથી કરમ પડશે, અને ઝાડો પણ બંધ થશે.

ઈલાજ ૭ મો.—કરમાની અન્નમો દ્રામ ૧—વાયવરંણુ દ્રામ ૧—સાકરનો ભુકો દ્રામ ૩,

આ સઘળાંને મેળવીને, ૨ થી ૩ દ્રામજેટલું, મોટી ઉંમરવાળાં માણસે, દર ત્રણ કલાકે ફાકવું, તથા ૫ થી ૧૦ થેનજેટલું, દર ત્રણ કલાકે બચ્ચાંને ફાકવું. અથવા ૪ થેન “સેન્ટોનાઈન,” તથા ૬ થેન “કમપાઉંડ પાઉંડર આવ રકેમોની” આ બંધેને મેલવી, ત્રણ પરીકા કરીને અઠેકું પરીકું દહાડામાં ત્રણ વખત બચ્ચાંને મધમાં ચટાડવું.

૨ જી જીત.—ગોળ કરમ.

(લાન્ડ રાઉન્ડ ઉવર્મ, ઓર એસ્કેરીસ લમ્બ્રીકોઈડીસ=
Large Round Worm, or Ascaris Lumbricoides.)

આ જાતનાં કરમો ફિક્કા પિળા રંગનાં હોયછે, અને તેઓ નાહાના આંતરડાંમાં થાયછે. તેઓ ૦૧ થી ૧ ફુટ લાંબા હોયછે. જોકે આ કરમો નાહાના આંતરડાંમાં હોજરીનીસાથે વળગેલા હોયછે, તોયે તેઓ ઘણીવેળા ઉપર ચઢેછે, અને હોજરીમાંથી મોંહવાટે ધધને બાહાર પડેછે.

નીશાની.—પેટ ફૂલીને મોટું દોલજેવું થાયછે, તેમાં કપાઈને ફુપેછે, બિમાર નાક ટુંપ્યા કરેછે, ભુખ ઘણીજ લાગેછે, અથવા બિલકુલ લાગતી નથી, પિસાબની જગ્યાએ કીડ લાગ્યા કરેછે, સ્વાસ વાસ મારેછે, ઉછાળો થાયછે, બચ્ચું દહાડેદહાડે તવાતું જાયછે, ઝાડો કોઈ દહાડો કબજ રહેછે, તો કોઈ દહાડો એકદમ છુટી જાયછે, કેટલીકવેળા આંખો રાતદહાડો ઉડ્યા કરેછે, અને સર્વેથી સરસ નીશાની એછે કે ઝાડામાં લાંબો, મોટો, ગોળ કરમ પડેલો જણાયછે.

ઈલાજ ૧ લો.—૧ થી ૩ *કરમની ટાંકણીઓ ખવડાવવી, અને તેને બીજ દિવસે એરંડીયાં તેલને જીલાબ આપવો.

* આ ટાંકણીઓને “કોટિંગ્સ એન્ટેલમેન્ટીકા બોન બોન (Coating's Anthelmentica Bon Bon)” કરી કેહેછે, અને તે દરકોઈ મોટાં જાહેર દવાખાનામાંથી તૈયાર વેચાતી મળેછે.

ઈલાજ ૧ જો.—સેન્ટોનાઈન.....	ગ્રેન	૬
ફેલોમેલ.....	ગ્રેન	૩
ફ્રમપાઉંડ પાઉડર આવ સ્ક્રેમોની ..	ગ્રેન	૪
જેલેપનો બુક્રો	ગ્રેન	૧૫

આ સઘળાંને મેળવીને, તેનાં ચાર પડીકાં કરી, ચક્રેકું પડીકું, દહાડામાં ચારવાર, સાકરનાં શીરામાં મેળવીને ચટાડવું, અને તે બેથી ચાર દહાડાસુધી ચાલુ રાખ્યાથી સઘળા કરમો બાહાર નિકળી પડશે, અથવા પેટમાંજ મરી જશે.

ઉપલાં પડીકાં આપતીવેળા બે બાબદોઉપર ધ્યાન આપવું. એકતો એકે જો બચ્ચું દુર્બળ હોય, તો “ફેલોમેલ” પડીકામાં નાખવું નહીં, કારણકે તેથી મોઢોડું આવેછે, અને બીજું એકે એકથી બે દહાડાસુધી પડીકાં આપ્યા પછી જો ઝાડો ઘણો થાય, તો ઝાડો આવવાની દવાઓ કાઢાડી નાખીને માત્ર “સેન્ટોનાઈન”નાંજ પડીકાં કરીને આપવાં.

ઈલાજો ૩ જો.—આઈર્ન આવ ટરબીનટાઈન મીનીમ ૩૦ થી ૬૦—
ગમ એક્રેશીયા ગ્રેન ૨૦ થી ડ્રામ ૨—પાણી આઈંસ ૨.

આ સઘળાંને મેળવીને, ૨ ચમચીથી ૧ ચમચો ભરી, દર ત્રણ કલાકે, ઉંમરપ્રમાણે પાવું. અથવા, ૨ થી ૩ મીનીમ “આઈર્ન આવ વરમસીડ,” સાકરના શીરામાં મેળવીને, બે વર્ષના બચ્ચાંને, દહાડામાં ત્રણ વખત ચટાડવું, અને એથે દહાડે એરંડીયા તેલનો એક હલકો જોલાબ આપવો અથવા નીચે જણાયા પ્રમાણે દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી બચ્ચાંને તેની ઉંમર પ્રમાણે ૧ થી ૨ ડ્રામ દહાડામાં ત્રણ વખત પાવું.

આઈર્ન આવ વરમસીડ.....	ડ્રામ ૧	સીરપ	આઈંસ ૧
ગમ એક્રેશીયા	ડ્રામ ૨	સીનિમોન વોટર	આઈંસ ૨

અથવા ૨૦ થી ૪૦ ગ્રેન “નંક્રહેલીન” મોટી ઉંમરના બિમારે સવારના તથા સાંજે પાણીમાં ફાકવું. ૧ થી ૩ વર્ષના બચ્ચાંને તેની ઉંમર પ્રમાણે ૨ થી ૩ ગ્રેન, સાકરના શીરામાં ચટાડવું.

કરમ ફરીથી નહીં થાય, એટલામાંટે બચ્ચાંને ત્રિઠાસવાળી વસ્તુઓ, જીવીકે સાકર, બતાસા, ખજૂર, ઇત્યાદિ ખાવાને આપવી નહીં, કારણકે એમ જણાયલુંછે, કે એવી વસ્તુઓ જ્યારે ખુલ્લી રહેછે, ત્યારે તેઓઉપર માંખો, તથા બીજાં જીણાં જીવજનુઓ પુકળ બેસેછે અને તેઓનાં છેર ત્રિઠાસવાળી વસ્તુઓસાથે મળી જવાથી, જ્યારે તે તેઓનાં ખાધામાં આવેછે, ત્યારે હોજરીમાં દાખલ થાયછે, અને પછી તેઓમાંથી કરમ ઉત્પન્ન થાયછે, માટે એવી ત્રિઠાસવાળી વસ્તુઓ નહીં આપતાં બચ્ચાંને કરમ ફરી થાય નહીં, અને જે પેટમાં પાક્યા હોય, તો તેઓ મરી જાય, એટલામાંટે દરરોજ ખાણાસાથે નિમક ખાધામાં આપવું, તથા જે ઝાડો વારંવાર છુટી જવાની ટેવ હોય, તથા પેટમાં ખરાસ થતો હોય, તો ૧ થી ૨ ચમચી ભરી, ચુનાતું પાણી સવારસાંજ પાવું.

ઈલાજો ૪ થા.—દવાદાખલ નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, ૨ ચમચી ભરી, દર ત્રણ કલાકે દહાડામાં ચારવાર બચ્ચાંને પાવી, અને પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે, મોટી ઉંમરનાં બિનારે પીવી.

ટીફયર આવ સ્ટીલ..... મીનીમ ૪૦
 ડાઈલ્યુટેડ મલક્યુરીક આસીડ..... મીનીમ ૪૦
 દનિક્યુઝન આવ કેલમયા,
 અથવા દનિક્યુઝન આવ કુએશીઆ } આઉંમ ૬

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને રાખી મુકવી, અને અગત્યનીવેળા તેમાંથી ૧૨ ગ્રેનજેટલું, દહાડામાં એકથી બેવાર, બચ્ચાંને ચટાડવી.

જેલેપના બુદ્ધા આઉંમ ૦૧—ક્રીમ આવ ટ્રાટર આઉંમ ૦૧—જીન્જરના બુકો
 ટ્રામ ૦૧—હબ્બી આઉંમ ૧—સેકેરેટેડ કારબોનેટ આવ આયરન આઉંમ ૦૧.

૩ જી જાત.—ચપટા કરમ.

(ટેપ ઉવર્મ, ઓર ધ ટીનીયા સોલીયમ=Tape Worm, or the Tœnia Solium.)

આ જાતનાં કરમ ઘણું ચપટા તથા લાંબા હોયછે. અને ઘણુંકરીને નાહાના આંતરડાંમાં રહેછે. તેઓ જીદાજીદા સાંધાઓમાં મળીનહન માત્ર એકજ કરમ હોયએમ જણાયછે, આ કરમ પાંચથી પંદર વાર લાંબો તથા ઈંચનાં ૬ થી ૬ લાગજેટલો જડો હોયછે, આ કરમ કોઈવેળા માત્ર એકજ, તે કોઈવેળા ત્રણથી ચાર સાથે હોયછે.

નીશાની.—આ જાતનાં કરમ ઘણુંકરીને મોટી ઉંમરનાં માણસને થાયછે. બીજી જાતનાં કરમોનીપદે આ જાતનાં કરમમાં પણ સુંકો થઈને પેટમાં ફૂંએછે, કપાળમાં ઘોકો મારેછે, લુપ્પ અતિશય લાગેછે અને કોઈવેળા બિલકુલ લાગતી નથી, ધારકો પડેછે, કોઈવેળા તાણુ, ફેફડું અને ચમક થાયછે, શ્વાસ વાસ મારેછે, પેટ હલીને મોટું ઢોલજેવું થાયછે, આડો કોઈવેળા કબજ, તે કોઈવેળા પાતળા હોયછે, અકળવિકળ થાયછે, અને સર્વેથી સરસ નીશાનીતો એછે કે એવો એકાદ ચપટો કરમ, અથવા તેનો એક લાગ આડાવાટે બાહાર આવેછે.

ઈલાજો ૧ લા.—પ્રથમ ૩ થી ૪ ટ્રામ “સીડલીટઝ પાઉડર,” અથવા ૧ ટ્રામ “કમપાઉંડ પાઉડર આવ જેલેપ” ફાકવો, અને તેને બીજ દિવસે ૨૦ થી ૪૦ મીનીમ “લીકવીડ એક્સટ્રેક્ટ આવ મેલ ફર્ન,” ગુલકંદમાં મેળવીને દર રાત્રે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ ચાટવું, અને જો આડો કબજ રહેતો હોય, તે એરંડીયાં તેલનો હલકો જીલાબ દર સવારનાં થોડા દહાડાસુધી લેવો. આ ઈલાજો ઘણું સારાછે.

ઈલાજ ૨ જો.—૩૦ ગ્રેનથી ૨ ટ્રામ “કેમેલા પાઉડર,” ગુલાબનાં શરબતમાં મેળવીને, મોટી ઉંમરના માણસે પીવું, અને તેને બીજ દિવસે એક હલકો જીલાબ લેવો. આગ્રમાણે અઠવાડીયાંમાં બેથી ત્રણવાર કર્યા કરવું.

ઈલાજ ૩ મો.—૦૧૧ આઈ'સ “કુસુ” નામનાં ફુલો, કે જે એબીસી-નીયાથી આવેછે, તે ૧૦ આઈ'સ પાણીમાં ઉકાળીને પીધાથી કોઈવેળા ઘણો ગુણ થાયછે, અથવા ૩૦ ગ્રેન “કુસીન,” જે “કુસુ”ના ફુલોમાંથી બનેછે, તે મોટી ઉમરના બિનારે પાણીમાં ફાકવું, અને એરંડીયાં તેલનો જોલાબ ત્રણ કલાક પછી લેવો.

ઈલાજ ૪ થો.—અખરોટ, અથવા કાકડીનાં મગજ આધાથી પણ ઘણો ગુણ થાયછે.

ઈલાજ ૫ મો.—અગરબોટા ઝાડો પણ પાતળો થતો હોય, તો ૫ થી ૭ ગ્રેન “ટ્રેનીક આસીડ,” દહાડામાં ત્રણવાર, પાણીસાથે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ ફાકવું.

ઈલાજ ૬ ઠો.—૨૦ થી ૩૦ મીનીમ “એરોમેટીક સલફ્યુરીક આસીડ,” પાણીમાં ભેળીને, દરરોજ સવારનાં મળસકાંમાં લુખે પેટે પીવું.

ઈલાજ ૭ મો.—ઝાંઝાવિ આવ ટરપીનટાઈન ડ્રામ ૩—ટીકચર આવ હિનમિન ડ્રામ ૦૧—ગમ એક્રેશીયા આઈ'મ ૦૧—પાણી આઈ'મ ૨.

આ સઘળાંને મેળવીને તે પીવું, અને “ટરપીનટાઈન”નેલીધે પિસાબમાં અગત નહીં બળે, એટલામાંટે ત્રણથી ચાર કલાક વિત્યાક્રિટે એરંડીયાં તેલનો જુલાબ લેવો. આ દવા બેથી ત્રણ દીવસોસુધી લીધાથી અપટા કરમો મરી જાયછે.

ઈલાજ ૮ મો.—કમપાઈ'ડ પાઉડર આવ રહેમની .. ગ્રેન ૧૦
કેલોમેલ ગ્રેન ૩
મલકેટ આવ પાંડાચ ગ્રેન ૨૦

આ સઘળાંને મેળવીને તે સવારનાં થોડા દહાડાસુધી ચાલુ ફાકવું.

ઈલાજો ૯ માં.—કેટલાક ડાકટરો આ જાતનાં કરમોને મારી નાખવા માંટે નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે દવાઓ આપવાની ભલામણ કરેછે.

ટીકચર આવ કેમેલા ડ્રામ ૧ | લીકવીડ એકમટ્રેડટ આવ મેલ ફર્ન. ડ્રામ ૧

આ બંધેને પાણીમાં મેળવીને તે લુખે પેટે પીવું, અને ત્યારપછી તરત એરંડીયાં તેલનો જુલાબ લેવો, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને પીવી, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી.

લીકવીડ એકમટ્રેડટ આવ મેલ ફર્ન .. મીનીમ ૨૦
કેમેલા ડ્રામ ૦૧
ગમ એક્રેશીયા આઈ'મ ૦૧
ફનિક્સુબન આવ ફુસો આઈ'મ ૩

આ પ્રમાણે જુદીજુદી દવાઓની મેળવણી કરીને પીધાથી અલબતાં ઘણો ગુણ થાયછે.

ઈલાજ ૧૦ મો.—૦૧૧ થી ૧ આઈ'સ કોહોળાંનાં સુકાં બીજ અથવા “પંપકીન સીડસ” (Pumpkin seeds) છોળીને ખાવાં. બચ્ચાંને ગમેતો સાકરસાથે સરખે ભાજે મેળવીને થોડાં ખવાડવાં તથા કાંરો, કાકડી અથવા અન્યમો આધામાં લેવો.

ઈલાજો ૧૧ માં.—દાડમની છાલ દ્રામ ૨—કામળીનાં ખીજ દ્રામ ૩—કુલકાનાં ખીજ દ્રામ ૨—ધાણા દ્રામ ૩—થંડું પાણી આઉંસ ૩.

આ સઘળાંને સારીપહે છુંદીને પાણીમાં ભિંજવવું, અને ત્યારપછી ગાળી દાહાડી, તેમાંથી ૧ થી ૨ આઉંસ નિજલું, મોટી ઉંમરનાં માણસે ખાવું. બચ્ચાંને ૧ થી ૩ દ્રામ નિજલું ખવાડવું. અથવા ૩ વર્ષના બચ્ચાંને ૧ ગ્રેન “ટેનેટ આવ પેલેટીઅર્સીન” અથવા ૧ ગ્રેન “સલફેટ આવ પેલેટીઅર્સીન,” મધમાં ચટાડીને ૩ થી ૬ ગ્રેન “જેલેપ”ના જીલાળ બે કલાક પછી આપવો.

ઈલાજ ૧૨ માં.—કોઈપણ જાતનાં કરમમાં જે ઝાડો કબજ રહેતો હોયતો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, ૧ થી ૨ દ્રામ નિજલી, સાકરનાં શીરામાં પીવી.

કમ્પાના દ્રામ ૧—વાયવરણુ દ્રામ ૧—હરડે દ્રામ ૧૧—નિમક દ્રામ ૧.

ઈલાજ ૧૩ માં.—કોઈપણ જાતનાં કરમમાં જે ઝાડો થતો હોય, તે ૩ દ્રામ દાડમની છાલનાં લુકાંને, ૬ આઉંસ ખખલતાં પાણીમાં નાખીને તેનો કાવો કરી, તેમાંથી લીકરલાસ ભરી, મોટી ઉંમરનાં માણસે, દહાડામાં ત્રણવાર પીવો. બચ્ચાંને ૧ થી ૨ ચમચી ભરી, દહાડામાં ત્રણવાર પાંચો.

ઈલાજ ૧૪ માં.—અગરજો કરમનેલીધે તાણ થતી હોય, તે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, ૧૫ થી ૩૦ ગ્રેન નિજલી, દહાડામાં ત્રણવાર, ઉંમરપ્રમાણે આપવી. સીતાળ ગ્રેન ૩૦—સુંઠનાં બુકો ગ્રેન ૬૦—ટંકણપાર ગ્રેન ૩૦—કાળાં મરી ગ્રેન ૬૦.

ઈલાજ ૧૫ માં.—જનદરવાનાનાં ગર દ્રામ ૧—ચુંદરનાં બુકો દ્રામ ૧૧—હરડે દ્રામ ૨—માઝીદાન દ્રામ ૧૧.

આ સઘળાંનાં ઝીણાં લુંકા કરીને, તેમાંથી ૨૦ થી ૪૦ ગ્રેન નિજલો, દહાડામાં ચારવાર ફાકવો. તથા થંડાં પાણીની, અથવા પાણીમાં નિમક હોલવીને તેની, અથવા “ઈનફ્યુઝન આવ કુએંશીયા”ની પિચકારી, દરરોજ સવારનાં થોડા દહાડા-સુધી સફરામાં ખાંચવી.

સ્રીનિ ધાતનું જયં.

(લ્યુકોરીયા=Leucorrhoea.)

ધણીવળા સ્રીનાં છુપા ભાગમાંથી ઉઠતી તથા ચિદણી, ફુવાતોંજવી પાતળી અથવા જાડી ધાત જ્યા કરેછે. એવીરીતની ધાત જીવાન, તેમજ અધોડ સ્રીઓને જાયછે.

ઈલાજો ૧ લા.—થંડાં પાણીમાં થોડો સરકો નાખીને, તેમાં કપડાંનો કટકો બોળી તે જાંગ તથા કુલાંડિયર મુકવો, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ ખતાવી, અડકંકી ગોળી, દહાડામાં ચારવાર ગળવી.

શીડકુરડ આચરન ગ્રેન ૮

એજીઓ ગ્રેન ૩

એકમટેડટ આવ નકમ વૉમીકા ગ્રેન ૨

તથા ૧૦ આઉંસ થંડું પાણી *રબરની પિચકારીવડે છુપા ભાગમાં મારવું. આ પ્રમાણે પિચકારી લીધાપછી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તે રબરની પિચકારી વડે છુપા ભાગમાં દાખલ કરવી.

મલકેટ આવ ઝીંક દ્રામ ૧—એનમ દ્રામ ૧—પાણી આઉંસ ૨૦.

ઈલાજ ૨ જો.—ઘણીવેળા જો ૦૧ આઉંસ “ગ્રીન” અને ૨૦ આઉંસ પાણીમાં ઉકાળીને તે થંડી પડવાપછી, તેમાં ૨૦ ગ્રેન “ટેનીક આસીડ” મેળવીને તેની પિચકારી થોડા દહાડા લીધી હોય, તે તેથી પણ ઘણો ગુણ થાયછે.

ઈલાજ ૩ જો.—ઘણીવેળા દાડમની છાલ, પાણીમાં ઉકાળીને તે થંડું પડવાપછી, તેની પિચકારી ઘણું દહાડા ચાલુ લીધી હોય, તે તેથી પણ ગુણ થાયછે.

ઈલાજ ૪ થો.—આવળની છાજનો બુકો આઉંસ ૨—કરકીનો બુકો દ્રામ ૧—અખલતું પાણી આઉંસ ૨૦.

આ સઘળાંને ઉકાળીને, થંડું પડે કે ગાળી કાઢાડી, બિમાર સ્ત્રીએ રબરની પિચકારીવડે તે પોતાનાં છુપા ભાગમાં, દહાડામાં બેવાર મારવું.

દસ્તાન થોડું પડવાવિષે.

(એમનોર્રીયા=Amennorrhoea.)

નીશાની.—દર મહિને દસ્તાન ઘાચું થોડું દેખાયછે, અથવા બિલકુલ દેખાતું નથી, કંમરમાં તથા બરડામાં દુખાવો થાયછે, સુસ્તી લાગેછે, અને માથું દુખ્યા કરેછે.

ઈલાજ ૧ લો.—લોહાંતી મેળવણીવાળી દવા પીવી, જેવીકે

મલકેટ આવ આયરન.....	ગ્રેન ૩૦	ગ્લાસરબન	દ્રામ ૧
કારબોનેટ આવ સોડા.....	ગ્રેન ૩૦	એકમટ્રેક્ટ આવ ફેલમયા.....	દ્રામ ૧
મરનો બુકો	ગ્રેન ૬૦		

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની ત્રીસ ગોળીઓ બનાવી, એકથી બે ગોળીઓ દહાડામાં બેવાર ગળવી.

ઈલાજ ૨ જો. —રીડયુરડ આયરન	ગ્રેન ૮
એક્ટ્રેક્ટ કારબોનેટ આવ આયરન ..	ગ્રેન ૧૨
એકમટ્રેક્ટ આવ લીક્રીસ	ગ્રેન ૧૬
રૂબ્યાર્બના બુકો	ગ્રેન ૧૨
એકમટ્રેક્ટ આવ બાર્બેટોઝ એલોઝ. ગ્રેન	૧૬
મોનલ આવ એન્ટીડોઝ	મીનીમ ૮

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની આઠ ગોળીઓ બનાવી, બે ગોળીઓ, દહાડામાં ત્રણવાર, થોડા દહાડાસુધી ચાલુ ગળવી.

* આ જાતની પિચકારીને “ફેમલ રબર સીરીન્જ” (Female Rubber Syringe) કહી શકેછે, અને તે હરદ્રોષ મોટાં જાહેર દવાખાતામાંથી વેચાતી મળેછે.

ઈલાજ ૩ થો.—અગરજો ઈલાજ ૨ જામાં જણાવેલી ગોળીઓથી ઉછાળો થાય, તો તેનેબદલે ૧૫ ગ્રેન “સાઈટ્રેટ ઓફ આયરન એન્ડ એમોનીયા” ૪૫ આઉન્સ પાણીમાં મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું.

ઈલાજ ૪ થો.—અગરજો બિમાર સ્ત્રીને અમક પણુ થતી હોય, તો ૯ ગ્રેન “સાઈટ્રેટ ઓફ આયરન કુઈનીન એન્ડ સ્ટ્રીકનીયા” તથા ૧૫ દ્રામ “ટ્રીકચર ઓફ વેલેરીયન,” આ બંધેને ૪૫ આઉન્સ પાણીમાં ડોહવીને, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું.

ઈલાજ ૫ થો.—અગરજો ઝાડો કબજ રહેતો હોય, તો નીચે જણાવેલી વસ્તુઓ મેળવીને, તેમાંથી ૧૦ ગ્રેનજેટલી, ગોલમાં મેળવીને, તેની એક ગોળી બનાવી, બ્યારે અગત્ય જણાય, ત્યારે ગળવી.

એગીઓ દ્રામ ૧—ફેશર દ્રામ ૦૫—હિસમોળ દ્રામ ૦૫—ગુંદર દ્રામ ૦૫.

ઈલાજ ૬ ઠો.—ટ્રીકચર ઓફ મર આઉન્સ ૧
ટ્રીકચર ઓફ ગ્રીન હેર્બિયાર આઉન્સ ૦૫
ટ્રીકચર ઓફ ફેનેગ્રીડાઇ દ્રામ ૨

આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાંથી ૩૦ ટીપાં, દહાડામાં ત્રણવાર, પાણી તથા સાકરસાથે મેળવીને, દસ્તાન દેખાવાની થોડા દહાડાઅગમજ પીવાં.

ઈલાજ ૭ થો.—૩ તોલા વરીઆળીને, ૧૫ શેર પાણીમાં ઉકાળવી, અને આસરે ૦૫૫ શેરજેટલું બાકી રહે, કે તેમાં ૩ તોલા રાતી ખાંડ મેળવીને તે દહાડામાં ત્રણવાર પીવું.

ઈલાજો ૮ માં.—ડાકટર કરબીની બનાવેલી “પરમેનગેનેટ ઓફ પૉટાશ પીલ” અક્કેકી દહાડામાં ત્રણ વખત પાણીમાં ગળવી. દરેક ગોળીમાં એ દવાનો પાંચ ગ્રેન આવેછે. દર મહીને દસ્તાન દેખાવાની થોડા દહાડા અગાઉ લીધી હોય તો ખચીત ફાયદો થાયછે, અને દસ્તાન બરોબર રીતે ટીસેછે. અથવાતો ૧૦ ગ્રેન “ગુએકમ રેઝીન” સવારના કુધમાં ફાકવું.

ઈલાજ ૯ થો.—અગરજો દસ્તાન ઘણું દુખીને થોડુંજ પડેછે, અથવા બિલકુલ પડતું નથી, તો નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે ગામડી દવા પીધાથી તે પડેછે.

રેવનચીની ખટાઈ દ્રામ ૪—કામનીનાં પીંજ આઉન્સ ૧—કામનીની જડ દ્રામ ૧૦—ગુજામની સુકી કળી દ્રામ ૬—સાકર દ્રામ ૬—પાણી આઉન્સ ૧૨.

પ્રથમ પેહેલી ચાર દવાઓને છુંડીને છ કલાકસુધી પાણીમાં ભિંજવી રાખવી અને ત્યારપછી આસરે એક કલાકસુધી ઉકાળીને ૬ આઉન્સજેટલી રહે, કે થંડી પાડી ગાળી કાહાડી, તેમાં સાકર મેળવી. આ મેળવણીમાંથી ૦૫ થી ૧ આઉન્સ જેટલી, દહાડામાં બેથી ત્રણવાર, પાણીમાં ભેળીને પીવી.

ચેતવણી.—અગરજો બિમાર સ્ત્રી મજબુત બાંધાની, તથા શરીરે ભરેલી હોય, તો તેણીએ એકથી બે મહિનાસુધી ઘી, ચરબીદાર ગોસ, દાઢ, વગેરે ખાધાપીધામાં લેવું નહીં, પણ હલકો તથા સાદો ખોરાક લેવો, તથા ઘણી હાલચાલ કરવી.

દસ્તાન આવતીવેળાઅગાઉ પીડુમાં થતા દુખાવો.

(ડીસમેનોરીહીયા=Dysmenorrhoea.)

ઈલાજ ૧ લો.—અગરજો પીડુમાં શેઝ દુખાવો થતો હોય, તો ૧ાા આર્ડેસ કપુરનું પાણી, તથા ૦૧ ગ્રેન “એસીટેટ આવ મૉરફીયા,” આ બંધેને મેળવીને તે પીવું.

ઈલાજ ૨ જો.—૧ ગ્રેન “એક્સટ્રેક્ટ આવ બેલેરોના,” તથા ૮ ગ્રેન “એક્સટ્રેક્ટ આવ હેનબેન,” આ બંધેને મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બતાવી, અકેકી ગોળી, દર ત્રણ કલાકે, પાણીસાથે ગળવી.

ઈલાજો ૩ જા.—પ્રોમાઇડ આવ પૉટાશીયમ દ્રામ ૧
હાઇડ્રેટ આવ ક્લોરલ ગ્રેન ૪૦
ટીકચર આવ વેલેરીયન દ્રામ ૨
ગુએકમ મીકમચર આર્ડેસ ૪

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું, તથા જો આડો કમળ હોય, તો “સીડલીટઝ પાઉડર”નો જીલાબ લેવો, અને જો ઘણો જરમાં દુખાવો થતો હોય, તો “કલોરોફોર્મ” સુંઘવું, પણ તે કોઈ ડાક્ટરને હાથે સુંઘવું, પોતાને હાથે કદીપણ સુંઘવું નહીં.

ઈલાજ ૪ થો.—ગામડી વૈદ્યો આ જાતનાં પીડુમાં થતા દુખાવાઉપર ૧ થી ૨ તોલા નાગફેશરને, ૬ આર્ડેસ ઉકળતાં પાણીમાં ભેળીને, થંડું પડવાપછી, તેનાં ત્રણ ભાગો કરી, અકેકી ભાગ, દહાડામાં ત્રણવાર પીવાની ભલામણ કરેછે.

દસ્તાન ઘણું જાત્ય તવિષે.

(મેનોર્રેહીઆ=Menorrhagia.)

ઈલાજો ૧ લા.—આડો સાફ આવે એમ કરવું. પેટેલે દિવસે ૩ દ્રામ “ફીમ આવ ટારટર,” ખધમાં મેળવીને ચાટવું, જેથી બેથી ત્રણ સાફ આડા આવશે. બીજે દિવસથી બરફનાં પાણીમાં કપડાનાં કટકાઓ ભિંજવીને તે પીડુ-ઉપર મુકવા, તથા ૪૫ મીનીમ “ટીકચર આવ સ્ટીલ,” પાણીમાં મેળવીને તે, અથવા ૩૦ મીનીમ “સૉલ્યુશન આવ પરનાઈટ આવ આયરન,” દહાડામાં ત્રણવાર પાણીમાં ભેળીને પીવું.

અગરજો દસ્તાન થોડું જતું હોય, તો લોહાંની મેળવણીવાળી દવા પીવાથી તે દર મહિને સારીરીતે જાયછે, એટલુંજ નહીં પણ જો તે ઘણું જતું હોયછે, તો ગર્ભસ્થાનને શક્તિ આપીને ઘણું દસ્તાન જતું અટકાવેછે.

ઈલાજ ૨ જો.—અગરજો ઉપર જણાવેલી લોહાંની મેળવણીવાળી દવા પીવાથી કશો ગુણ નહીં જણાય, તો ૩૦ થી ૬૦ મીનીમ “લીકવીડ એક્સટ્રેક્ટ આવ અરગટ,” થોડાં પાણીમાં મેળવીને, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું.

ઈલાજ ૩ જો.—શુગર આવ લેડ ટ્રેન ૧૨
 અગ્રીણુ ટ્રેન ૨
 ગમ એક્રેશીયા ટ્રેન ૧૦

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બનાવી, અકેકી ગોળી, દહાડામાં ચારવાર ગળવી.

ઈલાજ ૪ થો.—૫ થી ૧૦ ટ્રેન “ગેલીક આસીડ”નું એક પડીકું કરીને, દહાડામાં ત્રણવાર. એવાં પડીકાં ફાકવાં.

ઈલાજ ૫ મો.—ઑફિસ આવ ટરસીનટાઈન ગ્રામ ૨
 સીરીટ આવ નાઈટ્રીસ ઇદર ગ્રામ ૨
 ગમ એક્રેશીયા ગ્રામ ૪
 પાણી આઉંસ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી દર ત્રણ કલાકે પીવું.

ઈલાજ ૬ ઠો.—દાડમનાં ફલની સુકી કળી તોલો ૦—ફટકી તોલો ૦—ટંકણપાર તોલો ૦—માનુફ્રેન્સ તોલો ૦—ઇસમનાં બુદા તોલો ૦—અકાકીઆ તોલો ૦.

આ સઘળાંને મેળવીને સારીપઠે કુટવું. અને ત્યારપછી પાણીમાં ભેળીને તેમાંથી એક આંગળનેઆસરે લાંબી સળીઓ બનાવી, તે સ્ત્રીનાં છુપા ભાગમાં કમળનાં મોંઢસુધી લાગે એવીરીતે સુકવી, અને તે પિગળે કે બીજ સુકવી.

ઈલાજો ૭ માં.—ક્રોક્સાઈટ ગ્રામ ૦ા
 ટ્રેનીક આસીડ ટ્રેન ૧૦
 મનફ્રેટ આવ ઝીક ટ્રેન ૧૦
 અગ્રીણુ ટ્રેન ૨
 મૅફ્ટ સોપ ટ્રેન ૫

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની એક ગોળી બનાવી, તે સ્ત્રીનાં છુપા ભાગમાં સુકવી, અને તે પિગળે કે બીજ સુકવી, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને સારીપઠે છુંદીને, તેમાંથી ચારથી આઠ ખાસાજેટલી, દહાડામાં એકવાર, પાણી-સાથે ફાકવી.

ગમ ટ્રેગેફેન્ડ તોલો ૧—ઘઉંનો નીસાસતો તોલો ૧—આવળનો ચુંદર તોલો ૧—કાકડીનાં બીજ તોલો ૧—અકાકીઆ માસા ૮—દાડમનાં ફલની કળી માસા ૮—પરો કેરમો માસા ૪.

ઈલાજ ૮ મો.—સુમરેટું પાણી રબરની પિચકારીવડે સ્ત્રીનાં છુપા ભાગમાં મારવું. પાણીની ગરમી ૧૧૫ “ડીગરી” (ફારેનાઈટ) હોવી જોઈએ. ઘણીવેળા જ્યારે બીજ કશા ઇલાજોથી ગુણ થતો નથી, ત્યારે એવી પિચકારીથી થાયછે.

ઈલાજ ૯ મો.—ઘણીવેળા જ્યારે “મૉરફીયા,” “અરગટ,” “ગેલીક આસીડ,” તથા થંડાં પાણીથી લોહી બંધ થતું નથી, ત્યારે માત્ર ૫ દીપાં “ફાઉલર્સ સૉલ્યુશન” પીધાથી તે બંધ થાયછે.

ઈલાજ ૧૦ મો.—ફટકી દ્રામ ૨—હિરાદખણુ દ્રામ ૨—દાડમની મુકી કળીનો ભુકો દ્રામ ૨—તુખમે ખરફા દ્રામ ૧—ખરનુખ દ્રામ ૧.

આ સઘળાંનો ઝીણો ભુકો કરીને તે મેળવવો, અને તેમાંથી ૨૦ થી ૪૦ ગ્રેન નેટલો, દહાડામાં ત્રણવાર ફાકવો.

ઈલાજ ૧૧ મો.—વાંચકપુર દ્રામ ૧—ઘઉંનો નીમાસતો દ્રામ ૧—ખાવળનો ગુંદર દ્રામ ૧—માચુફલ દ્રામ ૦૧—હિરાદખણુ દ્રામ ૦૧.

આ સઘળાંને મેળવીને, ૦૧ થી ૧ દ્રામ નેટલું, દર ત્રણ કલાકે, પાણીસાથે ફાકવું.

ગર્ભ સ્થા ન .

હમેલ રહેવાવિષે.

(પ્રેગનનસી=Pregnancy.)

નીશાની.—ગર્ભ રહેવાની કેટલીક ચોકસ નીશાનીઓ હોયછે, જેમાંની મુખ્ય છ નીશાનીઓ નીચે જણાવ્યા પ્રમાણેછે.

૧ લી.—સર્વેથી પેટેલાં દસ્તાન જતું બંધ થાયછે, પણ તેથી હંમેશાં એમ નહીં ધારવું કે સ્ત્રી ગર્ભવંતીછે, કેમકે કેટલીકવેળા કોઈ જાતની ધાસ્તી ખાધાથી, ધાત જવાથી, ખંધ લાગુ પડવાથી, દસ્તાનને લગતી ગાંઠોનાં દરદથી, ઘણું ધવાડવાથી, ઇત્યાદિ કારણોથી ગર્ભ રહેલો નહીં હોવા છતાં દસ્તાન બંધ થઈ જાયછે.

૨ જી.—ગર્ભ રહેવાપછી બેથી પાંચ અડવાડીયાં સુધીમાં ગર્ભવંતી સ્ત્રીને ઘણું કરીને સવારનાં પોહારમાં ઉછાળો તથા ઉલટી થાયછે, છાતીમાં દાદ બળેછે, અને નકારી વસ્તુઓ, જેવીકે રાખ, મટોડી, મુંક, સોપારી, ઇત્યાદિ ખાવાની ઘણી ઇચ્છા થાયછે.

૩ જી.—મોંઠામાં પુકળ થુક છુટેછે, ગર્ભ રહેવાપછી બીજાં મહિનેથી થાનેા મોઠાં થવા માંડેછે, અને તેઓમાં જાણે અણીવાળું હોય અથવા ભોકાતું હોય એવી વેદના થાયછે, અને વારંવાર તેઓની ઠેંચમાંથી ઉજળો અને નિતરો પ્રવાહી પદાર્થ બાહાર નિકળેછે, તથા તેઓની આસપાસ ગોળાકાર કાળો રંગ દેખાયછે.

૪ થી.—ગર્ભ રહેવાપછી ચાર મહિને એટલે પાંચમાં મહિનાની શુદ્ધિઆતમાં બચ્ચું પેટમાં ફરકતું હોય એમ જણાયછે, અને પેટઉપર હાથ મુકી જોવાથી પેટમાંહેલાં બચ્ચાંની હાલચાલ હાથને તરત જણાયછે.

૫ મી.—ચાર મહિના વિત્યાકેડે જો ગર્ભવંતી સ્ત્રીનાં પીડુની બાજુઉપર કાન મુકી સાંભળ્યું હોયછે, તો બચ્ચાંનાં દિલનો ધબકારો ખુલ્લો સંભળાયછે, અને તે એક મીનીટમાં ૧૪૦ થી ૧૫૦ સુધી ચાલતો જણાયછે. આ ધબકારો ગર્ભવંતી સ્ત્રીનાં દિલનાં ધબકારાથી બિલકુલ જુદો જ હોયછે.

૬ ઠી.—પેટ મોટું થાયછે, ગર્ભ રહેવાપછી જમજમ વખત વેહેછે, તેમતેમ ગર્ભસ્થાન કે જેમાં બચ્ચું રહેછે, તે પણ મોટું થતું જાયછે.

ગર્ભનીવેળા થતા રોગો.

ગર્ભનીવેળા ઘણી અવસ્થાની દવાસિવાય વધારે દવાની કશી અગત્ય નથી, કારણ કે એવેળાની ઘણીખરી બિમારી પોતાનીમેળે નરમ પડેછે, પણ જો કોઈ વેળા ઉછાળો અથવા ઉલટી રાતદિવસ ઘણી જોરમાં ચાલુ રહે, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ચાર કલાકે પાવી. આ દવાથી ઉછાળો અથવા ઉલટી થતી બંધ પડશે.

બાર્બ કારબોનેટ આવ સોડા..... ટ્રેન ૪૦
ડાઇલ્યુટેડ લાઇટ્રોસાએનિક આસીડ .. મીનીમ ૮
ઇનફ્યુઝન આવ કેલમયા..... આર્ડિઝ ૬

અગરજો નહારી વસ્તુ ખાધામાં આચાથી ઉલટી થાય, તો તે બંધ કરવાને બદલે વધારે થાણેવી દવા આપવી, જેવીકે ૨ થી ૪ દ્રામ દળેલી રાઇ, ગરમ પાણીમાં ડોહવીને તે, માત્ર ગરમ પાણી, “કેમોમાઇલ” કુલનો ઉકાળો, ઇત્યાદિ. અથી ઉલટી આચાથી તેણીને ઘણીજ કળ વળશે, અને ત્યારપછી ઉલટી પોતાની મેળે બંધ થશે.

અગરજો ઉપલા ઇલાજોથી કશો ગુણ નહી થાય અને ઉલટી ચાલુજ રહે, તો નીચે જણાવેલા ૫ ઇલાજોમાંહેલો ગમેતે એક અનુભાવવો.

ઇલાજ ૧ લો.—૩ થી ૫ ટ્રેન “સેલીસીન”નું એક પરીકું કરીને, દર ત્રણ કલાકે, પાણીસાથે ફકાડવું.

ઇલાજ ૨ જો.—ક્રીઓસોટ..... મીનીમ ૮
આઇઝ આવ લેમન મીનીમ ૪
સીરપ આર્ડિઝ ૧
પાણી આર્ડિઝ ૫

આ સઘળાંને મેળવીને, તેનાં ચાર ભાગો કરી, અકેકો ભાગ, દર ત્રણ કલાકે પાવો.

ઇલાજ ૩ જો.—૧૦ ટ્રેન “પેપસીન”નો લુકો ખાણું ખાધાપછી ફકાડવો.

ઇલાજ ૪ થો.—એડમ્સેટ આવ ઓપીયમ.... ટ્રેન ૩
કેપસીકમ ક્રુટ ટ્રેન ૩

આ બંધને મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બનાવી, અકેકી ગોળી દર ત્રણ કલાકે, પાણીસાથે ગળાવવી.

અગરજો ઉપલા ચાર ઇલાજોથી કશો ગુણ નહીંજ જણાય, તો નીચે જણાવેલો ઇલાજ અનુભાવવો.

ઇલાજ ૫ મો.—ઓક્ઝેલેટ આવ સીરીયમ.... ટ્રેન ૧૨ થી ૧૬
સીરપ આવ ઓર્ડેન્જ પીઝ .. દ્રામ ૩
પાણી..... આર્ડિઝ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવું.

ગર્ભવંતી સ્ત્રીએ નઠારો ખોરાક ખાવો નહીં. કુદ્ય અને યુનાતું પાણી, કુદ્ય અને બરફ, અથવા સાગુચોખાની કાંજ અને બરફ પીવું. બનતાંસુધી આ પીવી નહીં, રાઇની “પોલ્ટીસ” પીપડીઉપર સવારસાંઝ અર્ધો કલાકસુધી મુક્યા કરવી, અને જે તેથી થોડા દહાડામાં ગુણુ નહીંજ થાય, તો પીપડીઉપર “બ્લીસ્ટર” મુકવું, અથવા પીપડીઉપર “આઈલ આવ ટરપીનટાઇન” ચોપડીને તેઉપર ગરમ “પોલ્ટીસ” બનાવીને મુકવી. “પોલ્ટીસ” મુકવાઅગાઉ તેઉપર થોડું “લૉડેનમ” છાંટવું, અથવા “લૉડેનમ” અને “કલોરોફોર્મ,” આ બંધેને સરખે ભાગે મેળવીને, તેમાં કપડાંને કટકો બોળી તે પીપડીઉપર મુકવો.

અગરજે થોડુંપણ દાખ્યાથી પીપડીમાં કુખે, તો ત્યાં બેથી ચાર જણો મુક્યાથી ઘણીવેળા ગુણુ થાયછે. જ્યાંસુધી ઉલટી થયા કરતી હોય, ત્યાંસુધી બનતાં-લગણુ બિનારે પડી રહેવું, અને હાલચાલ કરવી નહીં.

ગર્ભવાળી અવસ્થામાં દાહ બળે, પેટમાં ડોહવાય, અને અજીર્ણ થતું હોય, તો તરત તેના ઉપાયો કરવા.

અગરજે દાહ બહુ બળતી હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ચાર ભાગો કરી, અઠ્ઠેકો ભાગ, દર ત્રણ કલાકે પાવો.

આઇ કારબોનેટ આવ સોડા ગ્રેન ૪૦
કેલસાઇન્ડ મેગનીશીયા ગ્રેન ૨૦
ઇનફ્યુઝન આવ કેલમયા આર્ડિસ ૬

અગરજે હોઝરીમાં મુકો મારીને દુખાવો થતો હોય, તથા દાહ પણ બળતી હોય, તો પીપડીઉપર “લૉડેનમ” લગાડીને તેઉપર ગરમ સેક કરવો, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેના ચાર ભાગો કરી, અઠ્ઠેકો ભાગ, દર ત્રણ કલાકે પાવો.

મુખનાઇટ્રેટ આવ બીમમઃ ગ્રેન ૪૦—ડાઇલ્ક્ટ્રેટ હાઇડ્રોમાએનીક આસીડ મીનીમ ૧૦—કોઓસોટ મીનીમ ૬—ગમ એકેશીયા ટ્રામ ૨—ડીલ વૉટર આર્ડિસ ૬.

અગરજે ગર્ભવંતી સ્ત્રીને ઝાડો કબજ રહેતો હોય, તો તેણીને એળીઓ, રેવનચીનો સીરો, “જેલેય પાઉડર,” જમાલગોટા, ઈન્ડિયાદિનાં કઠણ જુલાબો કટીપણ આપવા નહીં, કારણકે તેમ કર્યાથી કેટલીકવેળા બચ્ચું અધુરે દહાડે તુટી પડેછે, માટે એવા કઠણ જુલાબોનેબદલે નરમ જુલાબો, જેવાકે ૧૫ ગ્રેન “રૂહબાર્બ,” તથા ૧૫ ગ્રેન “કારબોનેટ આવ મેગનીશીયા,” અથવા ૧ થી ૨ ચમચા એરંડીઈ તેલ, આ બેમાંથી ગમેતે એક આપવું, અથવા એવોજ કોઇ બીજો હલકો જુલાબ આપવો, અથવા ૧૫ આર્ડિસ પાણીમાં થોડી વરીઆળી ઉકાળીને ગાળી કાઢાડી, તેમાં ૧ ચમચો એરંડીઈ તેલ ભેળીને તે પિચકારીવડે સફરામાં મારવું.

અગરજે ઝાડો પાતળો થતો હોય, તો “પેટમાં કપાઇને, ઊલટીસાથે, વારંવાર ઘણા ઝાડો આવે, તેવિધે”નાં મથાળાં હેઠલની બાબદમાં જણાયા-પ્રમાણે ઈલાજ કરવા.

કેટલીકવેળા એવું બનેછે, કે ગર્ભવંતી સ્ત્રીને આડો કબજ રહેવાની ટેવ હોયછે, અને પ્રથમ આડો તદન કબજ રહેીનેપછી એકદમ પાતળો આવેછે. એવી ટેવવાળી સ્ત્રીએને જો ગર્ભનીવેળા આડો કબજ રહે, તો ઉપર જણાયાપ્રમાણે એક હલકો જીલાબ આપવો, અથવા ગમેતો ૩ દ્રામ “સીડલીટઝ પાઉડર” આપવો.

અગરજો આડો ઉબળા રંગનો થતો હોય, તથા તેમાં પિત્ત ઘણું થોડું જણાય, અને તેથી આડો છુટી જતો હોય, તો ૫ ગ્રેન “બ્લુ પીલ,” અથવા ૩ ગ્રેન “ક્રેસોમેલ,” પાણીસાથે ફકાડયાથી એક સાફ આડો આવશે, અને તેનો રંગ પોતાનીનેજો બદલાઈને આડો પણ બંધ થશે.

ઉપર જણાયાપ્રમાણે ગર્ભવંતી સ્ત્રીની માવજત તથા દવાદાર કરતીવેળા એક બાબદ ધ્યાનમાં રાખવી, તે એકે તેણી જો નડારી વસ્તુઓ ખાતી હોય, તો તે એકદમ બંધ કરાવવું, અને ખોરાક પણ બનેતેમ સાદો હલકો, અને શક્તિવાળો આપવો.

અગરજો ગર્ભવાળી સ્ત્રીને માથાંનું દરદ ઘણું થતું હોય, તો “કોલોનવૉટર” અને પાણીમાં કપડાંનો કટકો બોળી તે માથાંઉપર સુકવો, અથવા ૪ દ્રામ “સલફ્યુરીક ઇડર,” તથા ૧ ગ્રાઈસ પાણી, આ બંધેને ભેળીને તેમાં કપડાંનો કટકો બોળી તે કપાળઉપર સુકવો, રાઈ સુકવી, અથવા સુંઠ, લવંગ, જાયફલ, ઉબળાં મરી, આ ચારે વસ્તુઓ થોડીથોડી સરખે ભાગે મેળવીને, તેમાં થોડું અફીણ નાખીને કોઈપણ જાતનાં દારૂમાં ગરમ કરી દરદવાળા ભાગઉપર ચોપડવી, અને તે સુકાય કે ફરીથી ચોપડવી.

અગરજો ઉપર જણાવેલા બાહારનાં ઇલાજો કરવાછતાં પણ માથાંનું દરદ નરમ નહીંજ પડે, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈન-ગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

ઑપ્ટ્રેટ આવ આયરન એન્ડ એમોનીયા..	ગ્રેન	૨૦
પ્રોમાદિ આવ પૉટાશીયમ	ગ્રેન	૪૦
ડીક્સર આવ હેનમેન.....	દ્રામ	૨
પાણી.....	ગ્રાઈસ	૬

માથાંનાં દરદનેમાંટે ઘણાક હુશીયાર ડાકટરો “સલફેટ આવ કુઇનીયા” ફકાડવાની ભલામણ કરેછે, પણ હમણાંની છેલ્લી શોધઉપરથી જણાયુંછે, કે તેમ કયીથી બચ્યું તુટી પડેછે, તેથી જોકે આ દવા એકરીતે ગુણકારકછે, તોયેપણ તે બીજીરીતે અવગુણકારકછે, માંટે તે આપવી નહીં. જો ગર્ભવંતી સ્ત્રીઓનું માથું ફૂપેછે, તેણીઓ ઘણુંકરીને નબળા બાંધાવાળી સ્ત્રીઓ હોયછે, એટલામાંટે એવી સ્ત્રીઓને સારો, શક્તિ આવે એવો ખોરાક, તથા “વાઈન” અથવા “પોરટર” પીધામાં આપવો.

અગરજો ગર્ભવાળી અવસ્થામાં સ્ત્રીનાં ઘંતો ઘણાં ફૂપતા હોય, તો “ફીઓસોટ,” “ક્રેસોરોફ્ઝ” અથવા “લૉડેનમ”નું એક ટીપું સળીવડે ઘંતોમાં

મુકવું, અને ગમેએટલો દુખાવો થતો હોય, તોયે દુખતો ઘાંત પાડવો નહીં, કારણકે તેથી બચ્ચાંને અવગુણ થાયછે.

અગરજે ગર્ભવાળી સ્ત્રીની ઇાંતી તથા થાનોમાં અસકા મારતા હોય, તો તેઉપર ખસખસનાં પોસનો ગરમ સેક કરવો, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ સરખે ભાગે મેળવીને તે ચોપડવી.

લીનીમેન્ટ આવ સોપ, ઑઈલ આવ કેમ્પુર, લાંડેનમ.

અગરજે થાનોમાં વરમ થઈને તેઓ મુજને મોટાં થતાં હોય, અને તેઓના રંગ રતાસઉપર આવેલો લાગે, તો “શુગર આવ લેડ”નાં પાણીમાં કપડાંનો કટકો બોળી તે થાનોઉપર એકધી બે દહાડાસુધી મુક્યા કરવો, અને જે તેથી નરમ નહીં પડે, તો તેઓઉપર ઠા ડબન જળો મુકવી, કે જેથી થાનો પાકશે નહીં.

અગરજે ગર્ભવંતી સ્ત્રીને હાથેપગે સોજા આવ્યા હોય, પેટ પણ મુજને મોટું થયું હોય, અને પિસાબ સાથે ઉજળી ઇાંતની સફેદીજેવી ધાત જતી હોય, તે એમ થવાનાં કારણો નીચે જણાવ્યાપ્રમાણુછે, માટે તેના ઉપાયો કરવા જોઈએ.

ઘણીવેળા ગર્ભની વખતે ગર્ભસ્થાનમા બચ્ચું હોવાથી તે વધેછે, અને તેનું દમાણુ ગુરદાઉપર થઈને લોહી સારીપડે ગુરદાઓમાં ફરી શકતું નથી, અને તેટલા-માંટે ગુરદાઓમાં વરમ થઈ આવીને પિસાબનીસાથે ઇાંતની સફેદીજેવી વસ્તુ જાયછે, અને તેથી હાથ, પગ તથા પેટઉપર સોજા આવેછે. આ કારણનેલીધે જન્મ આપતીવેળા સ્ત્રીને તાણુ થઈ આવેછે, તથા દસ્તાન છુટી જાયછે. પિસાબની સાથે જે એવી વસ્તુ જતી હોય, તો તે તપાસવાની અગત્યછે. એક કાચની નળીમાં થોડી પિસાબ નાખીને †“સ્પીરીટ લેમ્પ”ઉપર ગરમ કરવી, તથા તેમાં થોડાં ટીપાં “નાઇટ્રીક આસીડ”નાં નાખવાં, એથી એક જતતની કકણુ વસ્તુ નળીને તળીયે એકઠી થઈને ડરી ગયેલી ગણાશે. એવીવેળા બિમાર સ્ત્રીએ કંમરઉપર તંગ લુગડાં પેહેરવાં નહીં, પણ બનતાંસુધી હીલાં લુગડાં પેહેરવાં વધારે સાફછે. અગરજે ગુરદાની જગ્યાઆગળ થોડું દાબવાથી તેમાં ઘણો દુખાવો થતો જણાય, તથા શરીરમાં તાવ હોય, તો તે ભાગઉપર થોડી જળો મુકવી, રાઈની, “પોલ્ટ્રીસ” મુકવી અથવા “ફ્લાનેલ,”ના ગરમ સેક કરવો. તેણીને ગરમ પાણીથી નહુવડાવવી, પાણીનો બાફ દહાડામાં બેથી ત્રણવાર આપવો, અને એટલાથી જે સોજે નરમ નહીં પડે, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચારવાર પાવી, અને તે થોડા દિવસસુધી ચાલુ રાખવી, કે જેથી સોજે નરમ પડી જશે.

એસીટે આવ પાંચાશ..... ગ્રેન ૪૦

ઑઈલ આવ જ્યુનીપર..... મીન્નીમ ૧૦

ડીકોક્શન આવ મુમ..... આઉંમ ૬

† “સ્પીરીટ આવ વાઈન”થી બનતો દિવા.

અથવા ૨૦ ગ્રેન “એનઝોઇક આસીડ”નાં ચાર પડીકાં કરીને, અકેકું પડીકું, દર ત્રણ કલાકે, પાણીસાથે ફકાડવું. પિસાબ વારંવાર તપાસતાં રહેવું; અને ઇંડાંની સફેદીજવો પદાર્થ ઓછો દેખાવા માંડે, કે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેનાં ચાર લાગો કરી, અકેકો લાગ, દર ત્રણ કલાકે પાવો.

માઇટ્રેટ આવ આપરન એન્ડ એમોનીયા. ગ્રેન ૨૦
ટીકચર આવ કેલમયા દ્રામ ૨
ઇનફ્યુઝન આવ કેલમયા..... આર્ડેસ ૬

અગરજો ધાત ઘણી જતી હોય, અને તેથી નબળાઇ ઘણી જણાય, તો શક્તિવાળો ખોરાક આપવો, તથા ૪૦ મીનીમ “ટીકચર આવ સ્ટીલ,” તથા ૬ આર્ડેસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચારવાર પાવું; અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ચાર લાગો કરી અકેકો લાગ, દર ત્રણ કલાકે પાવો.

ડાઇલ્યુટેડ નાઇટ્રોમ્યુડ્રીએટ્રીક આસીડ મીનીમ ૪૦—ટીકચર આવ સ્ટીલ મીનીમ ૪૦—ઇનફ્યુઝન આવ કેલમયા આર્ડેસ ૬.

અગરજો ઉપલી દવાઓથી ક્ષોણ ગુણ નહીં જણાય, તો ૦૧ દ્રામ ફટકી, ૧૦ ગ્રેન “શુગર આવ લેડ” અથવા ૧૦ ગ્રેન સલ્ફેટ આવ ઝીંક,” આ ત્રણમાંથી ગમેતે એક દવાને ૧૦ આર્ડેસ પાણીમાં મેળવીને તે, અથવા ૧૧ દ્રામ માયાફલનાં ભુકાને ૮ આર્ડેસ પાણીમાં ઉકાળીને, તે થંડું પડે કે ગાળી કાઢાડી તે પિચકારી વડે છુપા લાગમાં મારવું.

અગરજો ગર્ભવંતી સ્ત્રીને જરાપણ કામકાજ કરતાં દિલમાં ધબકારો થઇ આવે, અથવા હાંફણ થઇ આવે, તો છાતીઉપર ડાબી બાજુએ દિલની જગ્યાઆગળ “એલેઝોના પ્લાસ્ટર” સુકવું, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

મનફ્યુડ્રીક ફક્કર દ્રામ ૧ | ટીકચર આવ વેલેરીયન.. દ્રામ ૨
હોલેરીક ફક્કર દ્રામ ૧ | કેમફર વૉટર..... આર્ડેસ ૬

અગરજો ખાંસી પણ થઇ હોય, તો ઉપલીજ દવામાં ૪૦ મીનીમ “લૅડેનમ” ઉમેરીને ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે તે પાવી.

અગરજો ગર્ભવંતી સ્ત્રીનાં પગનાં ટેટાં આગળની નેસો સુજ આવે, તો તેણીને સુવાડીજ રાખવી, તથા “રબરનું મોજી” પહેરાવવું. અગરજો એવી કોઇ નેસ ઘણી ખંચાઇને ફાટે, તથા તેમાંથી કાળા રંગનું લોહી વેહે, તો તેણીને બિલકુલ હાલચાલ કરવા દેવી નહીં, પણ સુવાડીજ રાખવી, તથા તે ભાગઉપર કપડાંની ગાદી સુકી તેઉપર મનજીત પાટો બાંધવો, તથા પગનીનિચે તકીઆ સુકી તે પગને ઉંચોજ રાખવો.

* આ જાતનાં “રબર”નાં મોજાને અંગ્રેજમાં “ઇલેસ્ટીક સ્ટૉકીંગ” (Elastic Stocking) કરી કહેછે, અને તેહરકોઈ મોટાં જાહેર દવાખાનાંમાંથી તૈયાર લેવાનું મળેછે.

અગરજે ગર્ભવંતી સ્ત્રીને હાથપગમાં આંકડાં આવે, તો તરત તેજવેળા તેજીને લાંબા કરવા, તથા હાથોવડે તે ભાગને જોરથી મસજવો અને તે ભાગની આસપાસ થોડો વખતસુધી પાટો બાંધી રાખવો. “આઈલ આવ ટરપીનટાઈન,” અથવા કોઈ બીજી દવા, જેવીકે “લૉડેનમ,” “ટીકચર આવ બેલેડોના,” ઇત્યાદિ તેઉપર મસજવું. અગરજે પગ સુજ પણુ આથા હોય, તો બનતાં સુધી તેણીને ચાલવા દેવું નહીં, તથા પગનાં આંગળાંઓઆંગળથી ઉંચે ઘુટણસુધી પાટો બાંધવો, અને ઝાડો સાફ આવે, એટલામાંટે ૧ દ્રામ ગંધકનાં ફુલ, તથા ૪ દ્રામ “ફીમ આવ ટારટર,” આ બંધેને મેળવીને, તેનાં બે પડીકાં કરી, અઠ્ઠેકું પડીકું મધમાં મેળવીને સવારસાંઝ ચરાડવું, અથવા જો ઝાડો વધારે કબજ હોય, તો ૧ લોકર ગ્લાસ ભરી એરંડીઉં તેલ, મોળી ચામાં નામીને પાવું, અથવા સાચુનાં પાણીની પિચકારી સફરામાં મારવી.

અગરજે ગર્ભવંતી સ્ત્રીને પિસાબ વારંવાર પણુ થોડીથોડી થયા કરતી હોય, તો પ્રથમ ઝાડો સાફ આવેએમ કરવું, અને ત્યારપછી અલસીની ચા, અથવા જવનું પાણી બતાવીને પાવું. અગરજે પિસાબ કરતીવેળા ઘણી અગન બળતી હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ચાર ભાગો કરી, અઠ્ઠેકો ભાગ દર ત્રણ કલાકે પાવો.

ટીકચર આવ હેનબેન	દ્રામ	૨
ગમ એકેરિયા	દ્રામ	૨
ઈન્કિયુઝન આવ લીન સીડ	આઉંચ	૬

અગરજે ગર્ભવંતી સ્ત્રીના પેટમાં ફુખાવો થતો હોય, તથા આંકડાં આવતું હોય, તો પેટઉપર “આઈલ આવ ફેજુપટ,” “આઈલ આવ ટરપીનટાઈન,” અથવા “લૉડેનમ” અને “કોલોનવૉટર,” આ બંધેને સરખે ભાગે મેળવીને તે ધીમેધીમે ચોપડવું, તથા પેટઉપર સઘળી બાજુએ એકસરખું દબાણ થાય એવીરીતે પાટો બાંધવો, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ચાર ભાગો કરી, અઠ્ઠેકો ભાગ દર ત્રણ કલાકે પાવો.

મલકુપીક ઇઠર	દ્રામ	૧
સ્પીરીટ આવ ક્લોરોફોર્મ	દ્રામ	૧
લૉડેનમ	મીનીમ	૨૦
કમપાઉંડ ટીકચર આવ કારડેમમ.	દ્રામ	૨
પેપરમીન્ટ વૉટર	આઉંચ	૬

ગર્ભવંતી સ્ત્રીનાં છુપા ભાગોની બાહારની સપાટીઉપર અથવા માંહેનાં ભાગોમાં નહીં ખમાયએવી અતિશય કીડ લાગે, અગન બળે, અને ઘણું ઘવડવાથી ત્યાં માઠાં પડે, તેને અંગ્રેજીમાં “પુરાઈટસ” (Pruritus) કરી કહેછે, જેનાં ઇલાજે નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે કરવા.

પ્રથમ તે ભાગોને સાધારણ સાચુથી, “પેટ્રૉલીયમ સોપ,” અથવા “કારબોલીક આસીડ સોપ”થી ધોવા, જેથી કીડ જરા નરમ પડશે, અને ત્યારપછી નીચે

જાણવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી ૧ ચમચો ભરી લેઈ તેવડે કીડવાળા ભાગો ઘેવા. આપ્રમાણે તે ભાગો ઘેતીવેળા એક વખતે ૧ ચમચાથી વધારે દવા લેવી નહીં.

ડાઇલ્યુટેડ હાઇડ્રોસાએનીક આસીડ. દ્રામ ૧ | કારબોનેટ આવ સોડા દ્રામ ૨
વાઇન આવ આપીયમ દ્રામ ૧ | પાણી આઉંચ ૬

અગરજો માત્ર કીડજ લાગતી હોય, પણ અગન બળતી નહીં હોય, તો કીડવાળા ભાગોને પ્રથમ “કારબોલીક આસીડ સોપ” યોગીનેપછી ગરમ પાણીએ ઘેવા, અને ત્યારપછી ગજકરણ, અથવા લીમડાનાં પાંદડાંનો રસ કાઢાડીને તે કીડવાળા ભાગોઉપર લગાડવો અથવા નહીંતો નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે ઇલાજ કરવો.

આઈન્ટમેન્ટ આવ રેડ આઈસાઇડ આવ મરફુરી દ્રામ ૩—આઈન્ટમેન્ટ આવ ઝીંક દ્રામ ૬—ગ્લીસરાઇન દ્રામ ૩.

આ સઘળાંને મેળવીને તેમાંથી થોડું થોડું કીડવાળા ભાગોઉપર ચોપડવું.

અગરજો કીડ ઘણી લાગતી હોય, તથા અગન પણ ઘણી બળતી હોય, તો “સલ્ફર સોપ,” અથા “પેટ્રોલીયમ સોપ”થી તે ભાગો ઘેવા, અને ત્યારપછી ૩૦ ટ્રેન ગળીને થોડાં પાણીમાં પિગળાવીને, તે પાણી કીડવાળા ભાગોઉપર ચોપડવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાં કપડાંનો કટકો યોગી તે કીડવાળા ભાગોઉપર ચુકવો, તથા તે ભિનોભિનો રાખવો.

બાર્ફસ દ્રામ ૨—ગ્લીસરાઇન દ્રામ ૩—પાણી આઉંચ ૨.

“કોલ્ડ ક્રીમ” તથા “વાયોલેટ પાઉડર” કીડવાળા ભાગોઉપર લગાડવાથી પણ શુણ થાયછે.

અગરજો ઉપલા કોઇપણ ઇલાજથી કશો શુણ નહીંજ થાય, તો ૫ ટ્રેન “નાઇટ્રેટ આવ સીલવર,” તથા ૧ આઉંચ “ડીસ્ટીલ્ડ વૉટર,” આ બંધેને મેળવીને તે પિચ્છવડે તે ભાગોઉપર, અકેક દહાડાને આંતરે, દહાડામાં એકવાર લગાડવું, અથવા ૨ દ્રામ “ટીકચર આવ આઇયોડાઇન,” તથા ૨ દ્રામ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, તે પિચ્છવડે કીડવાળા ભાગોઉપર સવારસાંઝ લગાડવું.

ખિન્નારનો ઝાડો સાફ આવેએમ કરવું, અને એટલામાંટે અવારનવાર હલકો જીલાબ આપ્યા કરવો.

અગરજો દિવસને કોઇ ચોક્કસ વખતેજ કીડ અતિશય લાગી આવતી હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

ઝાઇટ્રેટ આવ આયરન એન્ડ એગેનીયા.. ટ્રેન ૧૫
આરસેનીકલ સૉલ્યુશન મીનીમ ૮
ટીકચર આવ કેસકેરીના દ્રામ ૨
સૉલ્યુશન આવ સ્ટ્રીકનીયા મીનીમ ૧૦
પાણી આઉંચ ૬

અગરજો ગર્ભવાલી સ્ત્રીને કોઇવેળા દસ્તાન ઘણું જવું હોય, તો તે અટકાવવાની ઘણી અગત્યછે, કારણકે નહીંતો ગર્ભનીવેળા જે દસ્તાન ઘણું જાયછે, તો

તેથી ઘણીવેળા બચ્ચું અધુરે દહાડે તુટી પડેછે. બિમારને એવીવેળા ઉઠ્યેસ, અથવા હાલચાલ કરવા દેવી નહીં, પણ બનેતેમ રાતદિવસ પડી રહેવા દેવી, આસાએશ આપવી, ઝાડો સાફ રાખવો, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં બે લાગો કરી, અઠ્ઠેકો લાગ, સવારસાંઝ પિચકારીવડે તેણીનાં છુપા લાગમાં મારવો.

એલમ ડ્રામ ૦૧—ટેનીક આસીડ ગ્રેન ૧૦—સલફેટ આવ ઝીંક ગ્રેન ૨૦—
પાણી આઉંસ ૨.

વળી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેના માર લાગો કરી, અઠ્ઠેકો લાગ, દર ત્રણ કલાકે પાવો.

ગેલીક આસીડ..... ગ્રેન ૨૦

ડાઇલ્ફોરેટ સલ્ફ્યુરીક આસીડ .. ડ્રામ ૧

આસીડ ઇનફ્યુઝન આવ રેઝીઝ.. આઉંસ ૬

એવી સ્ત્રીએ ઉંઘાડે પગે, તથા ભિનાસ અને સરદીવાળી જગ્યાએ ફરવું નહીં, તથા જલલદ વસ્તુઓ, જેવીકે મરચાં, દારૂ, ઇત્યાદિ વાપરવું નહીં.

*** આ બાબદમાં જણાવેલા જીદીજીદી જાતનાં સાબુઓ, જેવાકે “પેટ્રોલીયમ સોપ” (Petroleum Soap), “કાર્બોલીક આસીડ સોપ” (Carbolic Acid Soap), “સલ્ફર સોપ” (Sulphur Soap), ઇત્યાદિ સાબુઓ દુકાનોઉપરથી તૈયાર વેચાતા મળેછે.

ગર્ભસ્થાનમાં થતી ગાંઠો.

(એનલાર્જમેન્ટ એન્ડ ટ્યુમર્સ આવ ધી ઉમ્બ=

Enlargement and Tumours of the Womb.)

કોઇવેળા સ્ત્રીનાં ગર્ભસ્થાનમાં ગાંઠો થાયછે. આ ગાંઠો કોઇવેળા નાહુની, અને કોઇવેળા મોટી હોયછે, અને તેથી જાણે સ્ત્રી ગર્ભવંતી હોયએમ લાગેછે. આ ગાંઠો કમજનીમાંહે માસસાયે થોડી જોડાયલી હોયછે.

ઇલાજ ૧ લો.—આજસુધી આ જાતની ગાંઠો પિગજાવવામાંટે “આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ” પીવા આપવામાં આવતું હતું; તથા બાહારના ઇલાજમાં “ટીકચર આવ આઇયોડાઇડ” લગાડવામાં આવતું હતું, પણ આ દવાઓથી કશો ગુણ થતો નહી હતો. હમણાંની શોધપ્રમાણે “કલોરાઇડ આવ એમોનીયમ” પીધામાં લીધાથી, આ જાતની ગાંઠો વધારે વધતી જતી અટકેછે, એટલું જ નહીં પણ ઘણીવેળા તે જણાતી તદન બંધ થઇ જાયછે. આ દવા ૧૫ ગ્રેનજેટલી લેઇને, વાઇનગ્લાસ પાણીમાં મેળવીને, દહાડામાં ચારવાર, ઘણાં મહિના સુધી ચાલુ પીધી હોય, તો તેથી તે ઘણીવેળા તદન પિગજીને જણાતી બંધ થાયછે.

ઇલાજ ૨ જો.—૪૦ થી ૬૦ ગ્રેન “ક્લોરાઇડ આવ પૉટાશીયમ,” તથા ૬ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું, તથા તે ઘણાં મહિનાસુધી ચાલુ રાખવું, તથા જો ઝાડો કબજ રહેતો હોય,

તો એજ દવામાં ૩ દ્રામ “ફ્રીમ આવ ટારટર” ઉમેરીને તે પીવું. વળી યુરોપ-ખંડનાં જે ઝરાનાં પાણીમાં ઉપલા “ઓનાઇડ આવ પૉટાશીયમ”ને મલતા બીજા ખારો આવેછે, અને જેને “સેલાઇન વૉટર્સ આવ ક્રુઝનેક” (Saline Waters of Kreuznach) કરી કેહેછે, તે દરરોજ દહાડામાં બેવાર પીધામાં લેવું, જેથી ગાંઠો પીગળશે. ખાવાપીવામાં મધ્યમસર રહેવું.

ગર્ભસ્થાનનું નિચ્ચે ઉતરી પડવું.

(પ્રોલેપસસ યુટેરી = Prolapsus Uteri.)

ઘણીવેળા સ્ત્રીએ બચ્ચાંને જન્મ આપવાથી, અથવા નબળાઇથી તેણીનું ગર્ભસ્થાન અથવા કમળ પોતાની જગ્યાએ રહેવાને બદલે નિચ્ચે ઉતરી પડેછે. કોઇવેળા તે એટલું તો નિચ્ચે ઉતરી પડેછે, કે તેનાં મોંહની કોર સ્ત્રીનાં છુપા ભાગની છેક બાહાર દેખાયછે.

ઈલાજો ૧ લા.—અગરજે કમળ સ્ત્રીનાં છુપા ભાગની છેક બાહાર આવતું નહીં હોય, તો તેણીએ આસાએશ લેવી, અને સુતીવેળા કુલાંનીનિચ્ચે તકીએ મુકીને તે ભાગ ખભાંકરતાં જરા ઉંચે રાખીને સુવું. પીડુઉપર તથા છુપા ભાગઉપર “શુગર આવ લેડ”નું થંડું પાણી મુક્યા કરવું, તથા ૧ થી ૪ દ્રામ “ટેનીક આસીડ,” અને ૧ આઉંસ “ગ્લીસરાઇન,” આ બંધેને મેળવીને, તેમાં રૂનો ગોળ દડો બનાવીને તે બોળવો. આ દડાને ઝીણી દોરીથી બાંધવો, અને તે રાત્રે સુતીવેળા છુપા ભાગમાં મુકી રાખીને સવારનાં કાહાડી નાખવો.

ઈલાજ ૨ જો.—અગરજે કુધનાંજેવી પાતળી ધાત પણુ જતી હોય, તો ૦૧ આઉંસ “ગ્રીન” અને, ૨૦ આઉંસ પાણીમાં ઉકાળીને, તે થંડું પડવા દેવું, અને ત્યારપછી તેમાં ૦૧ દ્રામ “ટેનીક આસીડ” ઉમેરીને તે રબરની પિચકારીવડે દરરોજ સવારનાં છુપા ભાગમાં મારવું.

ઈલાજ ૩ જો.—અગરજે દરદ ઘણું થતું હોય, તો ૧ આઉંસ પાણી, તથા ૧૫ થી ૩૦ મીનીમ “લૉડેનમ,” આ બંધેને મેળવીને તે કાચની પિચકારીવડે છુપા ભાગમાં મારવું.

ચેતવણી.—એવીવેળા “લૉડેનમ” ઘણું વાપરવું નહીં. કારણકે તેથી અવગુણ થાયછે.

ઈલાજ ૪ થો.—અગરજે ઝાડો કબજ રહેતો હોય, તો કોઇકોઇવેળા “ફ્રીમ આવ ટારટર”નો જીલાબ લેવો, અને બચ્ચાંને જન્મ આપ્યાપછી આસરે ચૌદ દહાડા વિચાકેડે ૬૦ મીનીમ “લીકવીડ એક્સટ્રેક્ટ આવ આરગઢ”ને, ૪૧ આઉંસ પાણીમાં મેળવીને પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું, તથા ૧ દ્રામ “ટેનીક આસીડ,” અને ૪ દ્રામ મીણુ, આ બંધેને મેળવીને, તેનો એક ગોળ દડો બનાવી, તેનીઆસપાસ દોરી બાંધીને તે છુપા ભાગમાં મુકી નાખવો, અને જે સોજે આવે, તો દડો પાછો બાહાર કાહાડી નાખવો.

ઇલાએ પ માં.—અગરજે કમળ છેક સ્ત્રીનાં છુપા ભાગની બાહાર નિકળી પડે, તો બિછાણાંઉપર સુઈને આંગળાંવડે કમળને પેહુએ ઉપર ચઢાવીને-પછી ઉપર જણાવેલી દવાની પિચકારી મારવી, અને ત્યારપછી *રબરની નળી છુપા ભાગમાં દાખલ કરવી, જેથી કમળ પેતાની જગ્યામાં રહેશે.

ઘણીવેળા કોઈપણ જાતની દવા પિચકારીવડે, અથવા દડાનાં આકારમાં મુક્યાવગર માત્ર આ જાતની નળી વાપરવાથી અતિશય ગુણ થાયછે.

આ દરદમાં “અરગટ”ની દવા પીવાની ઘણી અગત્યછે, પણ સંભાળ રાખવી, કે જે તેથી ઉછાળો અથવા ઉલટી થાય, તો તે પાવો બંધ કરવી.

ગર્ભસ્થાનનાં મોંહની કોરતું સુખડું.

(ઈન્ફ્લેમેશન ઓફ ઓસ યુટેરી=Inflammation of Os Uteri.)

ઘણીવેળા સ્ત્રીનાં ગર્ભસ્થાન અથવા કમળનાં મોંહની કોર સુજી આવીને તે જાતી તથા કઠણ થાયછે.

ઈલાજ ૧ લો.—ઘાતુની પોકળ નળી, જેને “સ્પેક્યુલમ” (Speculum) કરી કેહેછે, તેઉપર તેલ લગાડીને સ્ત્રીનાં છુપાભાગમાં મુકવી, તથા કમળનાં મોંહની કોરઉપર “નાઇટ્રેટ ઓફ સીલ્વર,” અઠવાડીયાંમાં એકથી બેવાર લગાડવું.

ઈલાજ ૨ યો.—અગરજે ઉપલા **ઈલાજ ૧** લાથી કશો ગુણ નહીં જણાય, તો કમળનાં મોંહની કોરઉપર ઘાતું કપડું એક સળીવડે મુકીને તેની-આસપાસ પાંચથી છ જગાં વળગાવવી, તથા થોડા દહાડા વિત્યાકેડે ૨ દ્રામ “બોરેક્સ” ૨૦ ગ્રાઉન્સ પાણી, તથા ૨૦ થી ૩૦ મીનીમ “લોડેનમ,” આ ત્રણેને મેળવીને, તેનાં ત્રણ ભાગો કરી, અકેકો ભાગ, દહાડામાં ત્રણવાર-રબરની પિચકારીવડે છુપા ભાગમાં દાખલ કરવો.

ગર્ભવંતી સ્ત્રીને બચ્ચાંને જન્મ આપ્યાઅગાડી, આપતીવેળા, અથવા આર્યાપછી થતી તાણ.

(પ્યુરપેરલ કન્વલ્ઝન્સ=Puerperal Convulsions.)

નીશાની.—તાણ થઈ આવ્યાનીઆગમન પ્રથમ તેણીને ચક્કર આવેછે, માથું ભારી લાગેછે, તથા તેમાં ખંચાવો થાયછે, કાનમાં કસારાં બોલેછે, આંખો રાતી થાયછે, તેણીને ઉત્તસ, તથા જીર્ણ ચળકતી કગરસો હવામાં ઉડતી દેખાયછે, નાડી ભરેલી, કઠણ, તથા ઘણી ધીમી ચાલેછે, કોઈવેળા ઘણી ઉતાવળી ચાલેછે, પણ તરત જીર્ણ તથા નબળી થઈ જાયછે, તેણી વારંવાર ડચકાં ખાયછે, ભર નિદ્રામાં પડેછે, તથા ઉંઘમાં શરૂછે, કોઈવેળા માથાંમાં તથા પીપડીઆગળ પેટમાં થોડેથોડેવારે કોઈ ભાગે ભાકતું હોયએવું દરદ થાયછે, તથા ટાહાડ વાગેછે.

* આ જાતની રબરની નળી, જેને “પેસારી” (Pessary) કરી કેહેછે, તે દરદમાં મોટા જાહેર દવાખાનાંમાંથી નૈયાર લેવાતી મળેછે.

અગરજે ઉપલી નીશાનીઓ ધ્યાનમાં રાખીને ઇલાજ કીધો નહીં હોયછે, તો તેણી એકદમ મૂચ્છાંગત થઈ જાયછે, હાથપગનાં માંસનાં લોચાંઓમાં જોરથી તાણુ થઈ આવેછે, આંખનાં લોખા એક બાજુથી બીજી બાજુતરફ ઘણાં જોરમાં હાલ્યા કરેછે, મોહોડું ફેરવાઈને ઘણું બિહામાયું થઈ જાયછે, તથા તે સુજી આવીને તેનો રંગ કાળો થઈ જાયછે, એક ખીનીટમાં વ્યાસરે સોલવાર વ્યાસ ચાલવાને બદલે ઘણો ઉતાવળો ચાલેછે, તથા ઘંતો એકમેકઉપર ચલી જઈને મોહમાં થુક એકઠી થવાથી વ્યાસ ચાલતીવેળા એક જાતનો સાદ નિકળેછે, અને તેણીની વ્યાસરે અર્ધો કલાકસુધી મૂચ્છાંગત સ્થિતિમાં રહેવાપછી જ્યારે પાછી શુદ્ધીમાં આવેછે, ત્યારે તેણીને અતિશય થાક ચઢેછે.

સખમ.—ગર્ભસ્થાનમાં બચ્ચું રહેવાથી તે મોટું થાયછે, જેથી ભેજાની નેસોઉપર દબાણ થવાથી તેઓમાં લોહી સારીપડે ફરવું નથી, અને તેથી તાણુ થઈ આવેછે. બીજાં કેટલાક કારણોનેલીધે પણ તાણુ થાયછે, જેવાંકે મનનેલગતા જોરસાઓથી, ઘણાં દિવસસુધી ઝાડો કબજા રહેવાથી, ગર્ભસ્થાનનું દબાણ ડુકા-ઉપર થવાથી પિસાબ થઈ શકતી નથી, અને તેથી ડુકામાં પિસાબ એકઠી થઈને તે ભરાઈ જવાથી, બચ્ચાંને જન્મ આપતીવેળા ઘણી કઠી બેંચવાથી, ઇત્યાદિ કારણોનેલીધે તાણુ થાયછે.

ઇલાજ.—અગરજે બિમાર મનજીવત બાંધાની તથા લોહીઆળી હોય, તો એક અથવા બંધે હોયઉપર સંગરા સુકવી, પણ જો તેણી નબળા બાંધાની અને દુર્બળ હોય, તો સંગરા સુકવી નહીં. આપણાં ગરમ દેશોની સ્ત્રીઓ ઘણુંકરીને દુખળી હોવાથી તેમને આરીતે સંગરા સુકવાથી ગુણુનેબદલે ઉલટો અવગુણુ થાય છે. એટલામાંજે એવી સ્ત્રીનાં માથાઉપરથી બાલ કહડાવી નાખીને તેઉપર કાચલીમાં બરફ ભરીને તે સુકવી, અથવા પાણીમાં “કોલોન વાટર” ભરીને, તેમાં કપડું બોળીને તે સુકીજી રાખવું, બોચીઉપર “બ્લીસ્ટર” સુકવું, ૨૦ આઉંસ સાચુતું પાણી બનાવીને તે સઘળું સફરામાં પિચકારીપડે દાખલ કરવું, અને જો તેથી ઝાડો સાફ નહીં આવે, તો ૫ થી ૧૦ ટ્રેન “કેલોમેલ” જીલઉપર રાખવું, તથા જો બિમાર સ્ત્રી શુદ્ધીમાં હોય, અને દવા ઇત્યાદિ ગળાંમાંથી ઉતરી શકવું હોય, તો “કેલોમેલ” આપ્યાપછી તરત ૪ ટ્રાન્સ “એપસમ સોલ્ટ,” તથા ૨ આઉંસ “ઇનફ્યુઝન આવ સેના,” આ બંધેને મેળવીને તે પાઈ દેવું, પણ જો બિમાર બેશુદ્ધ અવસ્થામાં હોય, અને કશું ગળી શકાવું નહીં હોય, તો ૧ ટીપું “ફોટોન ઓઇલ” જીલ ઉપર રાખવું. અગરજો ડુકો પિસાબથી ભરેલો હોય, તો સળી સુકીને તે ખાલી કરવો.

ઉપર જણાવેલા ઇલાજો કથીપછી ઝાડો સાફ આવે, અને પિસાબ થાયછે, તો તાણુ પણ પોતાનીમેળે બિલકુલ નરમ પડી જાયછે, અને ફરી થતી નથી.

ગમેતો “કલોરોફોર્મ” રૂબાલઉપર છાંટીને તેણી જ્યાંસુધી નિદ્રામાં પડે, ત્યાંસુધી સુંધાડવું, અને નિદ્રામાં પડે. કે તરત બંધ કરવું, અને તાણુ કેટલેકેટલે વખતે

થઈ આવેછે, તે ધ્યાનમાં રાખીને જ્યારે તે થઈ આવવાનો વખત હોય, ત્યારે અર્ધો કલાકઅગાઉથી ફરી સુંઘાડવું. આપ્રમાણે બેથી ત્રણવાર કીધાથી ઘણું ગુણ થાયછે.

અગરજો ઉપર જણાવેલા સઘળા ઈલાજો કરવાછતાં પણ તાણ થયાજ કરે, તો કોઈ કાબેલ ડાક્ટરને બોલાવી તેની સલાહ પુછવી, જે ચીપીઆવડે અથવા હરકોઈ બીજીરીતે સાવચેતીથી બચ્ચાંને ગર્ભસ્થાનમાંથી બાહાર કાઢાડશે, જેથી તાણ નરમ પડી જશે.

અગરજો બચ્ચાંને જન્મ આપ્યાપછી પણ તાણ ગાણ રહે, તો બા ટ્રેન “હાઈડ્રોકોરેટ આવ મૉરફીયા,” તથા ૫ મીનીમ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તે પિચકારીવડે ખભાંની ચામડીમાં દાખલ કરવું, અને જો અગત્ય જણાય, તો દર ત્રણથી ચાર કલાકે દાખલ કર્યા કરવું. “કોરોસ્કોર્મ,” અથવા “ઇડર” રૂબાલ ઉપર છાંટીને સુંઘાડવું, તથા ૫ ટ્રેન “એનજોઈક આસીડ.” અથવા ૫ થી ૭ ટ્રેન કપુર, દર ત્રણ કલાકે, પાણીસાથે ક્રકાડવું, અને બોચીઉપર “બ્લીસ્ટર” મુકવું.

બચ્ચાંને જન્મ આપ્યાપછી સુવાવડી સ્ત્રીની,

તથા જન્મેલાં બચ્ચાંની માવજત

(ડીટમેન્ટ આફ્ટર ડીલિવરી=Treatment after Delivery.)

વીણ સારીરીતે શુદ્ધ થવાપછી પંદરથી વીસ કલાકે બચ્ચું જન્મ પામે, કે નીચે જણાયાપ્રમાણે સુવાવડી સ્ત્રીની, તથા જન્મેલાં બચ્ચાંની માવજત કરવી.

અગરજો સુવાવડી સ્ત્રીને બચ્ચાંને જન્મ આપ્યાપછી માત્ર થાક લાગતી હોય, અને ઉંઘ સારીપરે આવતી નહીં હોય, તો ઉંઘ લાવવામાંટે ૧૦ મીનીમ “લૉડેનમ” પાણીમાં નાત્રીને પાવો, જેથી ખુશ ઉંઘ આવશે, તથા થાક પણ ઉતરશે. પણ જો બચ્ચાંને જન્મ આપતાં ઘણું વખત લાગ્યું હોય, અને તેને લીધે બચ્ચાંને જન્મ આપ્યાપછી સુવાવડી સ્ત્રીને ઘણી નબળાઈ થયેલી જણાય, શરીર થંડું થઈ જાય, નારી ઘણીજ ધીમી અથવા ઘણીજ ઉતાવળી ચાલે, તથા તેનો ઠણકો પણ નબળો જણાય, તો “વાઈન” અથવા “બ્રાંડી” પાણીમાં નાત્રીને પાવો, પણ યાદ રાખવું, કે એવાં અગત્યનાં કારણશિવાય બીજાં કોઈ સાધારણ કારણનેમાંટે સુવાવડી સ્ત્રીને બચ્ચાંને જન્મ આપ્યાપછી તરત દારૂ પાવો નહીં, કારણ કે તેમ કર્યાથી ગુણનેબદલે ઉલટો અવગુણ થાયછે, તથા માતાને તાવ ચઢી આવેછે. ખોરાકમાં પણ ખેડેલા એકથી બે દિવસોસુધી માત્ર ફુવતી કાંજ પાવી, અને ત્યારપછી બીજો સાધારણ સાદો પણ સક્રિયવાળો ખોરાક આપવો, છુપા ભાજોને સુમરેટાં પાણીથી ઘોઈને સાફ રાખવા, તેણીને થોડા દિવસસુધી સુઈ રહેવા દેવી, કારણકે એવીવેળા ઘણી ઉઝબેસ તથા હાલચાલ કર્યાથી ઘણી બચકાર રીતે દસ્તાન છુટી જાયછે, જેથી તેણીનો જીવ ઘણો ધાસ્તીમાં આવી પડેછે. બચ્ચાંનો જન્મ થાય, અને એર પડ્યાપછી દસ્તાન છુટી નહીં જાય, તથા

ગર્ભસ્થાન ખેંચાઇને પોતાનીમેજે આગળી સ્થિતિમાં આવે, એટલા માંટે પીડુ-ઉપર હાથ રાખીને ત્યાં કપડાંની ગાદી મુકી તેઉપર પાટો બાંધી લેવો. એકવાર પાટો બાંધ્યાપછી તે જો દીલો પડી જાય, તો ફરીથી બીજા નવો બાંધવો. આ રીતે ઓછામાંઓછા આઠથી બાર દડાડામુધી પાટો બાંધી રાખવો ઘટેછે.

ઘણી સંભાળ રાખવાછતાં પણ કેટલીકવાર કેટલાંક કારણોનેલીધે બચ્ચાંને જન્મ આપ્યાપછી દસ્તાન અતિશય જાયછે, અને તેથી માતાનો જીવ ઘણો ધાસ્તીમાં આવી પડેછે. એમ થવાનાં મુખ્ય ત્રણ કારણો નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે હોયછે.

૧ જી.—જન્મ આપ્યાપછી ગર્ભસ્થાન સઘળીતરફથી સરખીરીતે ખેંચાઇને પોતાની આગળી સ્થિતિમાં નાહાનું થવાનેબદલે કોઇવેળા તેમાં લોહીનાં બંધાઇ ગયેલા ગાંઠો રેલી જવાથી, અથવા પાટો સરખું દબાણ નહીં કરે એવીરીતે, એટલે એકગમથી વધારે, અને બીજગમથી ઓછું, બંધાયાથી તે આડુંઅવળું ખેંચાયછે, જેથી તેમાં લોહી પણ નેમવિના ગમેતેમ કરેછે, અને તેથી દસ્તાન છુટી જાયછે.

૨ જી.—સોયાણીની ભુલથી, અથવા સ્વભાવિકરીતે ઓર આખીનેઆખી બાહાર પડવાનેબદલે તેમાંના થોડોક ભાગ ગર્ભસ્થાનમાં રેલી જાયછે, જેથી તે ભાગમાંથી દસ્તાન વેહેવા કરેછે.

૩ જી.—માતાનો બાંધે પ્રથમથીજ નબળો હોવાથી ગર્ભસ્થાન પોતાની મેજે ખેંચાઇને પોતાની આગળી સ્થિતિમાં કદનું જરાપણ નાહાનું થવું નથી, પણ બચ્ચું જન્મ પામવાઅગાઉં તેમાં બચ્ચું રહેવાથી જીવીરીતે તે મોટા કદનું હોયછે, તેવુંજ તે મોટા કદનું જન્મ આપ્યાપછી પણ રહેછે, જેથી તેમાંની ઝીણી નેસોની દિવાળો પણ ખેંચાતી નથી, અને તેથી દસ્તાન વેહેવા કરેછે.

આરીતે વેહેતાં દસ્તાનને, તથા પુષ્કળ લોહીનાં વેહેવાને અટકાવવાની અતિશય અગત્યછે, એટલામાંટે સર્વેથી વેહેલાં, એટલે બચ્ચાંને જન્મ આપ્યાપછી થોડેજ વખતે એક હાથ છુપા ભાગવાટે ગર્ભસ્થાનમાં દાખલ કરવો, અને ત્યાં તે એકથી બે મીનીટમુધી રાખવો, તથા બીજે હાથે પીડુઉપર દબાણ કરવું, જેથી ગર્ભસ્થાનનાં માંસનાં સાકાઓ સરખીરીતે ખેંચાવા માંડશે, અને તેથી ઓરનો તુટી ગયેલો ભાગ, અથવા લોહીનો કોઇ બંધાયેલો ગાંઠ બાહાર આવશે. એમ કર્યાપછી હાથ પાછો બાહાર કાઢાડીને પીડુઉપર પાટો બાંધી લેવો. આપ્રમાણે કરવાછતાં જો ઘણું દસ્તાન જવું નહીંજ બંધ થાય. તો કોથલીમાં બરફ ભરીને તે પીડુઉપર મુકી રાખવી, તથા બરફનાં કટકા કપડામાં લપેટીને છુપા ભાગમાં રાખવા, અથવા પાણીમાં બરફ નાખીને તેની પિચકારી છુપા ભાગમાં મારવી.

હમણાંની શોધોપ્રમાણે અનુભવઉપરથી એવું જણાયુંછે કે, જ્યારે દસ્તાન અતિશય જવું હોય, તાડી દોરાજેવી ઝીણી માલતી હોય, માતા ઘણી નબળાઇને લીધે અકળવિકળ કરતી હોય, તથા શરીર થંડું થઇ ગયું હોય, ત્યારે ઘણીવેળા છુપા ભાગમાં થંડાં પાણીની પિચકારી મારવાનેબદલે મુમરેટાં પાણીની પિચકારી

માર્ગથી ઘણો ગુણ થાયછે. પીવાની દવાતરીકે ૦૧ દ્રામ “અરગટ”નો ભુકો, તથા ૮ થી ૧૦ ગ્રેન “ગેલીક આસીડ,” આ બંધેને મેળવીને તેનું પડીકું કરી, જ્યાંસુધી અગત્ય જણાય, ત્યાંસુધી દર કલાકે ફકાડવું. વધારે સરસ ઉપાય તો એછે કે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે દર બેથી ત્રણ કલાકે પીડુની ચામડીમાં પિચકારીવડે દાખલ કરવી.

અરગટીન ગ્રેન ૨ થી ૩
ગેલીકાઈડ સ્પીરીટ મીનીમ ૫
પાણી મીનીમ ૧૦

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ચાર લાગો કરી, અફેકો લાગ, દર બે કલાકે પાવો,

ગેલીક આસીડ ગ્રેન ૩૦ | સીરપ આર્કિમ ૧
ડાઈલ્યુટેડ મલક્યુરીક આસીડ દ્રામ ૧૧ | પાણી આર્કિમ ૬

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે સઘળી પાઈ દેવી, અને જો અગત્ય જણાય, તો દર બે કલાકે ફરીથી પાયા કરવી.

ઓઈલ ઓફ ટ્રાનીનરાઈન ચમચી ૧ થી ૨
આમન્ડ ઓઈલ ચમચી ૧
પાણી આર્કિમ ૧૧

અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની ચાર ગોળીઓ બનાવી, અફેકો ગોળી, દર બે કલાકે, પાણીસાથે ગળાવવી.

એસીટેટ ઓફ લેડ ગ્રેન ૧૮—એકસ્ટ્રેક્ટ ઓફ ઓપીયમ ગ્રેન ૩—ગેલીક આસીડ ગ્રેન ૩૦—ગમ એકેશીયા ગ્રેન ૩૦.

અથવા ફટકી ગ્રેન ૨૦—પાણી આર્કિમ ૦૧.

આ બંધેને મેળવીને તે પિચકારીવડે છુપા લાગમાં મારવું, અને જો અગત્ય જણાય, તો દર ત્રણ કલાકે ફરીથી મારવું.

ગર્ભસ્થાનમાં થતો દુખાવો. (આફ્ટર પેન્સ=After Pains.)

બચ્ચાંને જન્મ આપ્યા, તથા એર પડ્યાપછી ગર્ભસ્થાનમાં લોહીનાં ગાંથો રહ્યાથી, અથવા બીજાં હરકોઈ કારણોનેલીધે તેમાં નહીં ખત્રી શકાયએવો સખત દુખાવો થાયછે.

અગરજો થોડોજ દુખાવો થતો હોય, તો તેથી ગુણ થાયછે, કારણકે ચારીતે શેન્ દુખાવો થઇને ગર્ભસ્થાન પોતાની આગળી સ્થિતિમાં આવેછે, એટલે તે પાછું નાહાનું થાયછે, માટે તેવીવેળા દવાની કશી અગત્ય નથી, પણ જો દુખાવો ઘણો જોરમાં થતો હોય, તથા ઝાડો કબજ હોય, તો પ્રથમ એકાદ હલકો જીલાબ આપવો, જોવોકે ૩ દ્રામ “સીડલીટઝ પાઉડર,” ૧૧ ચમચો એરંડીકે તેલ, ઇન્ધાઈ

વળી પીડુઉપર “ફલાનેલ”ના ગરમ પાણીનો સેક કરવો, તથા ઝાડો આપ્યાપછી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી.

ઑપ્પી આવ ટરપીનટાઈન. દ્રામ	૪	ગમ એકેશીયા	દ્રામ	૨
ટીફચર આવ ઓપીયમ . .	મીનીમ ૮૦	મીનીમૉન વૉટર	આઉંસ	૬

બચ્ચું જન્મવાપછી માતાનાં થાનોમાં કુધ આવતીવેળા આવતો તાવ.

(મીલ્ક ફીવર=Milk Fever.)

ફેટલીકવેળા બચ્ચાંની જન્મ આપ્યાપછી માતાનાં થાનોમાં કુધ આવતીવેળા તેણીને તાવ આવેછે. માટે જે શેજ તાવ આવતો હોય, તે ચિંતા નહીં, પણ જે તાવ ઘનો જોરમાં આવતો હોય, અને થાનોમાં ઘણો કુખાવો થઈને કુધ પણ ઘણું વેલેતું હોય, તે કુધ એાછું કરવામાંટે ખોરાકમાં માત્ર કાજી, ચા અને રોટલી આપવી. તથા “એપગ્રાન સર્સિટ”ના હલકો જીલાબ આપવો, અને થાનો ઉપર “ગ્લીસરાઈન,” તથા “ટીફચર આવ બેલોના,” આ બંધેને સરખે ભાગે મેળવીને, તેમાં કપડાંનો કટકો બોળી તે થાનોઉપર મુકવો, અને તે લિનોનેલિનો રાખવો. અથવા “સુગર આવ લેટ”નું પાણી બનાવીને, તેમાં કપડું બોળી તે થાનોઉપર મુકવું.

ચેતનહુની.—અગરજો ઉલ્લી બે દવાઓ, અથવા હરકોઈ બીજી દવા એવાં કોઈ કારણનેમાટે થાનોઉપર લગાડી હોય, તે માતાએ થાનો સારી-પઠે ધોયાવિના બચ્ચાંને ધવાડવું નહીં, પણ તેવિષે ઘણી સંભાળ રાખવી.

બચ્ચાંને જન્મ આપતીવેળા છુપા ભાગોઆગળ થતો ઘા.

(ઉન્ડ ઈન ધ પેરીનીયમ=Wound in the Perineum.)

બચ્ચાંને જન્મ આપતીવેળા માતાનાં બાહુરનાં છુપા ભાગોઉપર ઘણું દબાણ થવાથી. તથા તે ભાગો ઘણું ખંચાવાથી કોઈવેળા સફરાની કોરસુધી મોટા ચીરા પડેછે. એમ નહીં થાય એટલામાંટે અવારનવાર હલકો જીલાબ આપીને ઝાડો સાફ લાવવો. કારણકે ઝાડો કમળ રણાથી સફરાઆગળ દબાણ થાયછે, અને તેથી ઘા વધારે મોટો થાયછે.

અગરજો ઘા થયો હોય, તે તેને રૂઝાવવામાંટે તેનીઉપર બંધ બેસેએવડો ઘાનાં કપડાંનો કટકો “ટરપીનટાઈન,” “ફાયર્સ બાલસમ,” અથવા “ગ્લીસરાઈન” માં બોળીને મુકવો, અને તેનીઉપર ઘાનાં ઉજળા મલમની આગળી બનાવીને મુકવી, અથવા ૧ ભાગ “કારબોલીક આસીડ,” તથા ૮ ભાગ “ગ્લીસરાઈન,” આ બંધેને મેળવીને, તેમાં ૩ બોળી તે ઘાઉપર મુકવો, તથા તેનીઉપર રૂઝાનાં મલમની આગળી મુકવી, અથવા ૧ ભાગ “આઈયોડોફોર્મ,” તથા ૮ ભાગ ચરબી, આ બંધેને મેળવીને તે કપડાંઉપર ચોપડીને તેની આગળી બનાવી તે મુકવી.

બચ્ચાંનો જન્મ થવાપછી તેને શ્વાસ લેવામાં થતી અડચણ.

(ડીફીકલ્ટી ઓવ બ્રીદીન્ગ ઈન ધ ન્યુલી-બોર્ન ઈનફન્ટ=

Difficulty of Breathing in the newly-born Infant.)

અગરજો બચ્ચું જન્મવાપછી સારીપહે શ્વાસ લઈ શકતું નહીં હોય, અને નથી તે ગુંગલાઈને મરી જવાની ધાસ્તીમાં હોય, તો તેનાં ઘટતા ઉપાયો લેવાની અતિવધણી અગત્ય છે.

ઈલાજો.—અગરજો નાડીઓ તેનાં ગળાંનીઆસપાસ વિરળાઈ ગયાં હોય. તો તે તરત છુટો કરવો, અને તેનાં મોઢોડાંઉપર, અથવા છાતીઉપર સારીપહે થંડું પાણી છાંટવું, તેની જાંઘોઉપર હોકવું, ધીમેથી તેના ફાન ચિમટવો. “કોલોન વોટર” સુંઘાડવું, અથવા મેહેવાયએટલાં ગરમ પાણીનાં વાસણમાં તેને બોળીને તેમાંથી કાહાડી લઈ પાછું થંડાં પાણીનાં વાસણમાં બેસાડવું, તેમાંથી કાહાડી લેઈને વળી પાછું ગરમ પાણીનાં વાસણમાં બેસાડવું. આપ્રમાણે અવારનવાર ગરમ તથા થંડાં પાણીનાં વાસણમાં બચ્ચાંને બિંબવવું, તેનાં શરીરઉપર “બ્રાંડી” ચોપડવો, તેનાં મોંહ તથા નાકમાં આંગળી ખસીને બલગમ અથવા ચિકણી થુક હોય, તો તે કાહાડી નાખવી. ત્યારપછી બચ્ચાંનાં મોંહોડાંઆગળ સામાં માણસે પોતાનું મોંહોડું રાખીને જોરથી હુકવું, તેની છાતીની બંધે બાબુઓ ધીમેથી દબાવીને તરત હાથો ખસેડી નાખવા, અને વળી પાછી દબાવી, અને વળી છાંટી દેવી. આપ્રમાણે અવારનવાર થોડો વખતસુધી કર્યા કરવું. હાથોપગો મસખવા, તેના હાથોને માથાંતરફ ઉંચા ધરીને પાછા તેની છાતીની બંધે બાબુઆતરફ લાવવા, અને પાછા ઉચકવા, અને આપ્રમાણે થોડોકવાર કર્યા કરવું, તથા બચ્ચાંને હવાવાળા ઓરડામાં રાખવું.

બચ્ચું જન્મવાપછી થોડે દહાડે દેખાતો કમજો.

(જાંડીસ ઈન ધ ન્યુલી-બોર્ન ઈનફન્ટ=Jaundice in the newly-born Infant.)

ઘણીવેળાં બચ્ચાંનો જન્મ થવાપછી બેથી ચાર દિવસમાં તેનું કંલેજું સુસ્ત અવસ્થામાં રહ્યાથી કમજાની અસર થઈ તેનું શરીર સઘળું પિળું દેખાયછે. એટલામાંટે જ્યારે શરીર એવું પિળું દેખાય, ત્યારે ૧ થેન “હાઈડ્રાસજરમ કમ ક્રીટા,” તથા ૪ થેન “બાઈ કારબોનેટ ઓવ સોડા,” આ બંધેને મેળવીને, તેનાં ત્રણ પડીકાં કરી, અઝેકું પડીકું, દહાડામાં ત્રણવાર, માતાનાં દુધમાં મેળવીને ચરાડવું, અને તે બેથી ચાર દિવસસુધી ચાલુ રાખવાં અને ત્યારપછી બા અમચી એરંડીકું તેલ ચરાડવું.

ગર્ભથી છુટાપછી બંધે પગોઉપર દેખાતો સોજો.

(ફ્લેગમેરીયા ડૉલેન્સ=Phlegmasia Dolens.)

નીશાની.—ગર્ભથી છુટાપછી થોડા દિવસ વિત્યાકેડે ફેટલીક સ્ત્રીઓનાં બંધે પગોઉપર અને મુખ્યકરીને તેણીની જાંઘોઉપર સોજો આવેછે, અને તેઓ ગરમ થાયછે. ટાહાડ વાગેછે, તાવ આવેછે, પ્રથમ કંઠરમાં ફુખાવો થાયછે, અને પછી જાંઘ તથા પગોમાં કળતર થાયછે. તેઓ રાતાં થાયછે, તથા સુજી આવેછે.

સમ્બ.—જાંઘોની નેસોમાં, તથા કાતરાઓની વેરોમાં લોહીનું ફરવું સારીરીતે નહીં હોવાનેલીધે આ દરદ થાયછે.

ઈલાજો.—જાંઘોનાં કાતરાઓમાં એકથી બે ડબ્બા જણો મુકવી, અને તેથી રતાસ તથા સોજા નરમ પડવા માટે કે જાંઘોનીમાંહેનાં ભાગોઉપર, તથા પગનાં ટેંટાઉપર રૂપીઆનાંજીવડાં નાહાનાં ચારથી પાંચ “પ્લેસ્ટરો” મુકવાં અથવા નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે દવાઓ મેળવી, તે “લોશન”માં કપડું ભીનવી સોજાવાળા ભાગ ઉપર લપેટવું, અને ભીનુંભીનું રાખવું.

ઝૉલુચન આવ મૃત એસિડ આવ લેડ ડામ ૩—ટીકચર આવ પરકલોરાઈડ આવ આયરન ડામ ૪—સ્ત્રીમરશન આઈઝ ૧—પારેકમ ડામ ૨ થી ૩—રેક્ટીફાઈડ ગ્લેસીટ ડામ ૬—પાણી આઈઝ ૧૫.

તથા “એપસમ સોલ્ટ”ના જીલામ અવારનવાર આપીને ઝાડો સાફ લાવવો. અગરજો તાવ ઘણું જોરમાં આવતો હોય, અને શરીરની આમડી ઘણી ગરમ તથા સુકી હોય, તો પરશેવો પડેએવી કાંઈ દવા પીધામાં આપવી, જેવીકે

એવીસીન ઝેન ૬૦
ઝૉલુચન આવ એસિડ આવ એમિનીયા આઈઝ ૨
પાણી આઈઝ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવું, અથવા પ્રથમ જીલામ આપીને ઝાડો સાફ આચાપછી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ચાર પડીકાં કરી, અકેકું પડીકું, દર ત્રણ કલાકે, પાણીસાથે ફકાડવું.

ટ્રાટર એમટ્રીક ઝેન ૧૧—ઈપીક્રાડયુઆના પાકિટર ઝેન ૧૨—અપ્રાણનો બુકો ઝેન ૨.

અગરજો પગો તથા જાંઘોઉપરના રતાસ, ગરમી, તથા ફુખાવો નરમ પડે, પણ માત્ર સોજો રહ્યો હોય, અને હાથ લગાડી જેવાથી તેઓ ગરમ હોવાનેબદલે થંડા લાગે, તો સોજો મટાડવામાંટે તેઓઉપર “લીનીમેન્ટ આવ સોપ” ચોપડીને તેઉપર “ફ્લેનેલ”ની ગાદી સુકી પગનાં અંગુઠાથી તે છેક જાંઘનાં કાતરાસુધી સઘળા ભાગઉપર સરસું દબાણ થાય એવીરીતે પાગે બાંધી લેવો.

બચ્ચાંનું અધુરે પડવું.

(એબૉર્શન, અૉર મીસકેરેજ=Abortion, or Miscarriage.)

સ્ત્રીને ગર્ભ રહેવાપછી જો સાત મહિનાનીમાંહે બચ્ચું બાહાર પડેછે, ત્યારે તે ઘણુંકરીને મુવેલું આવેછે.

નીશાની.—ગર્ભ રહેવાપછી સાત મહિનાનીમાંહે કોઈપણ વખતે કંઠર તથા પીડુમાં વીણનાંજેવો જોરમાં ફુખાવો થાયછે, તથા પેટનાંહેડલનાં બાગમાં બોળેજેવો જણાયછે, અને દસ્તાન થોડું અથવા ઘણું જવા માંડેછે.

રાખબ.—કોઈપણ નહારી જાતનો તાવ આચ્ચાથી, સહીઅડ અથવા ગોવરું આચ્ચાથી, “કાંલેરા” થવાથી, ટાંકી થવાથી, કોઈપણ જાતની કસરત જોરમાં કર્યાથી, જીવીકે ઘણું ચાલવું, ઘણું નાચવું, ઘણી ઘોડાની સવારી કરવી, અથવા થાક ચઢેએવી બીજી કાંઈપણ કસરત કર્યાથી, નખગાઈથી, પેટઉપર વાગ્યાથી, આર્ચીતી ધાસ્તી પડવાથી, જલલદ જીલામો તથા ઉલટી આવવાની દવાએ પીધાથી, ઇત્યાદિ બીજાં કારણોથી ગર્ભ તુટી પડેછે.

અગરજો કોઈ સ્ત્રીને બચ્ચાં અધુરે પડ્યા કરતાં હોય, તો તેવિધે કેટલીક ચોક્કસ સંભાળ આગળથી લીધાથી, વખતસર, એટલે નવમે મહિને બચ્ચું જીવતું બાહાર આવી શકેછે, એટલામાંજે એવી સ્ત્રી જ્યારે ગર્ભવંતી હોય, ત્યારે નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે ઇલાજો કરવા.

ઈલાજો ૧ લા.—અગરજો નખગાઈ ઘણી થઈ હોય, તો સારો ખોરાક તથા શક્તિ આવે એવી દવા પીધામાં લેવી, જીવીકે ૨ ચમચી “સીરપ આવ હાઇપોક્રીસફાઇટ આવ લાઇમ,” પાણીમાં ભેળીને દહાડામાં ત્રણવાર પીવું, અને તે લાંબો વખતસુધી ચાલુ રાખવું, અથવા

ડાઇલ્ટેડ નાઇટ્રિક આસીડ મીનીમ ૩૦

ટીંકચર આવ સ્ટીલ ગ્રામ ૧

પાણી આઉંચ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું, અથવા ગર્ભસ્થાનને શક્તિ આવવા માટે ૧ ગ્રામ “ફ્લ્યુઇડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ વાઇબરનમ પ્રુનીફોલીયમ” પાણીમાં મેળવીને દહાડામાં ત્રણવખત થોડા દહાડા પાવું. થંડાં પાણીએ નાહાવું, સવારસાંજ દરીએકાંઠે ફરવા જવું, સંભાળ કરવો નહીં, અને દસ્તાન આવવાનાં વખતઉપર બનતાંસુધી પડી રહેવું.

ઈલાજો ૨ જા.—અગરજો ટાંકી થઈ હોય, તો “ટાંકી અથવા ચાંદી”નાં મથાળાંહેડલની બાબદમાં જણાવ્યાપ્રમાણે ઇલાજો કરવા, અને “આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ” પીધામાં લેવું. મજબુત તથા લોહીઆળી સ્ત્રીએ હલકો અને સારો ખોરાક લેવો, કોઈપણ જાતનો દારૂ પીવો નહીં, અને જો ગ્રાહો કબજ રહેતો હોય, તો અવારનવાર “સીડલીટઝ પાઉડર,” અથવા

એરંડીયાં તેલનો જીલાબ લેવો. આ અથવા કાફી પીવી નહી, પણ તેનેબદ્ધે સાદી કાંચ પીવી.

ઇલાજો ૩ ના.—અગરજો ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે કર્યાછતાં પીકુમાં વીણુ આપ્યાનીપહે કુખવાનું અધુરે મહિને શુદ્ધ થાય, અને શેજ દસ્તાન અથવા પાણી જાય, તો બિમારે જરાપણ હાલચાલ કર્યાવિના પડી રહેલું, અને ૨ ગ્રેન અફીણુ, તથા ૨ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તે પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવું. અગરજો બિમારથી પિચકારી લેવાઇ શકાતી નહીં હોય, તો ૧૦ મીનીમ “લોંડેનમ,” તથા ૧૧ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને પીવું. થંડા પાણીમાં કપડું બોળીને તે પીકુઉપર મુકવું, તથા તે ભિનું નેભિનું રાખવું.

ઇલાજો ૪ થા.—અગરજો દસ્તાન ઘણું જતું હોય, અને પીકુમાં વીણુ આવીને કુખવો ઘણો જોરમાં થતો હોય, પણ ગર્ભસ્થાનનું મોંહ માત્ર શેજ ખુલ્લું હોય, તો ઘાનું કપડું, અથવા રૂનો દડો બનાવી તેને બરફનાં પાણીમાં બોળીને તે છુપા ભાગમાં છેક માંહેથી મુકવો. એવા બેથી ત્રણ દડાઓ મુકવા, અને જો લોહી ઘણું જવાથી તેઓ ખરડાઇ જાય, તો તે કાણાડી નાખી બીજા નવા મુકવા, અને ત્યાં એકથી બે કલાકસુધી રાખીને જ્યારે દસ્તાન જતું બંધ પડે, કે કાણાડી નાખવા. આ ઇલાજોથી લોહી બંધ થઇ શકેછે. વળી પીકુ-ઉપર બરફનું પાણી ઉંચી ધારે નાખવું. બરફ અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેની એક ગોળી બનાવી તે છુપા ભાગમાં મુકવી.

ગમ એકેશીયા ગ્રેન ૧૦
શુગર આવ લેડ ગ્રેન ૩
આપીયમ ગ્રેન ૦૧

“દસ્તાન ઘણું જાય, તેવિધે”નાં મથાળાંહિંડલની બાબદમાં જણાવ્યા-પ્રમાણે તરત ઇલાજો કરવા.

ઉપર જણાવેલા ઇલાજો કર્યાથી દસ્તાન બંધ થઇ બચ્ચું ગર્ભસ્થાનમાં અડચણવિના જીવતું રહેશે.

ઇલાજો ૫ માં.—અગરજો કમળનું મોંહ આંગળી લગાડી જોવાથી ઘણું ખુલ્લું જણાય, અને દસ્તાન પણ ઉપલા ઇલાજો કરવાછતાં ઘણું જવા કરે, તો બચ્ચું ઘણુંકરીને મરી ગયેલું સમજવું, અને મુવેલું બચ્ચું કમળમાં રહેવા-થીજ દસ્તાન જાયછે એમ જાણવું. એવીવેળા ૬૦ ગ્રેન “અમરગટ”નાં ભુકાને પાણીમાં ઉકાળીને તે પાવો, અથવા ૧૫ થી ૨૦ ગ્રેન “સલફેટ આવ કુઇનીયા”નું પડીકું બનાવીને તે ફકાડવું, જેથી બચ્ચું નીકળી પડી દસ્તાન જતું બંધ થશે.

ઇલાજો ૬ ઠા.—અગરજો ઘણું લોહી જવાથી નાડી ખેસી જાય, અને નબળાઇ અતિશય જણાય, તો “આંડી,” અથવા “વાઇન” પાવો, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર બે કલાકે પાવી.

એરોમેટીક સ્પીરીટ આવ એમોનીયા ..	દ્રામ	૨
સલ્ફ્યુરીક ઇદર.....	દ્રામ	૧૫
કમ્પાઉન્ડ ઈંકચર આવ લેવેન્ડર	દ્રામ	૨
પાણી	આઉન્સ	૬

આ બિમારીવાળી સ્ત્રીઓને કોઈવાર પોતાનાં પતિતરફથી રાંડનો નકારો આજર, એટલેકે ટાંકીનું ભયંકર દરદ મળવાથી, જ્યારે તેણીઓ ગર્ભવંતી થાયછે, ત્યારે તેણીનાં બચ્ચાં પણ નન્મતીવેળા એવા દરદથી પીડાયછે, એટલામાંજે એવી સ્ત્રીઓએ પોતાને ઉડેલી ટાંકી સાજી કરાવવી, એટલુંજ નહીં પણ પોતાનાં પતિને પણ પેટેલાં એવી નકારી બિમારીમાંથી સાજો કરાવવાની કાળજી રાખવી.

ધાનની લિટણી સુજે, ચીરા પડે, તથા તનીઉપરની પાતળી ચામડી ખરી પડે, તેવિયે.

(સોર નીપ્લસ=Sore Nipples.)

નીશાની તથા રખખ.—જમ્બું નન્મ પામવાપછી તેને વારંવાર ધવાડવાથી ઘણીવેળા માતાનાં ધાનની લિટણીમાં ચીરાં પડેછે, અથવા તેઉપર ચાકાં પડેછે.

ઈલાજ ૧ લો.—અગરજો લિટણી માત્ર સુજેલી હોય, તો તેઉપર “આઈલીવ આઈલ” લગાડવું, તથા ગરમ સેક કરવો.

ઈલાજો ૨ નો.—અગરજો લિટણીઉપર ચીરા પડ્યા હોય, તો “ઈંકચર આવ સ્ટીલ,” તથા “ગ્લીસરાઈન,” આ બંધેને સરખે ભાજે મેળવીને તે, અથવા ૦૫ દ્રામ ટંકણખાર, તથા ૦૫ આઉન્સ “ગ્લીસરાઈન,” આ બંધેને મેળવીને તે લિટણી ઉપર લગાડવું અથવા “ઈંકચર આવ હાઈડ્રાસટીસ” પિચ્છવડે લિટણીના માસ ઉપર લગાડવું.

ઈલાજો ૩ નો.—ઝાલ્ડુશન આવ લાકમિ દ્રામ ૩
આમન્ડ આઈલિ દ્રામ ૩
એકઝ્ટ્રેક્ટ આવ એપીયમ .. ટ્રેન ૧

આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાં ધાનાં કપડાંનો કટકો બોળી તે લિટણીઉપર જ્યાં ચીરા પડ્યા હોય, ત્યાં મુકવો, અથવા ૧૦ ટ્રેન “નાઇટ્રેટ આવ લેડ,” તથા ૧ આઉન્સ “રોઝ વાટર” આ બંધેને મેળવીને તે લિટણીઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૪ થો.—“કમ્પાઉન્ડ ઈંકચર આવ એનઝોઈન,” તથા “ગ્લીસરાઈન,” આ બંધેને સરખે ભાજે મેળવીને તે લિટણીઉપર લગાડવું.

ઈલાજો ૫ માં.—“ઈંકચર આવ ક્રેટેકુ” પિચ્છવડે લિટણીઉપર લગાડવું. “રમ્બ,” અથવા “બ્રાંડી”માં થોડું “હાઈડ્રુટેડ સલ્ફ્યુરીક આસીડ” નાખીને તે લિટણીઉપર લગાડવું, અથવા ચામાં ૨૦ ટ્રેન “ટેનીક આસીડ” ડોહવીને, તેથી ધાનો ભિંજવેલાં રાખવાં.

ઈલાજ ૧ ઠો.—મૅલૉન	ઐન	૮
મનકુસુરીક ફકર	મીઝીમ	૧૦
ફોલોડીયન	દ્રામ	૧

આ સઘળાંને મેળવીને પિચ્છવડે ભિટણી ઉપર લગાડવું.

ગર્ભવંતી સ્ત્રીએ કદીપણ તંગ લુગડાં પેહેરવાં નહીં, પણ હંમેશાં ટીલાં લુગડાં પેહેરવાં, કારણકે તંગ લુગડાં પેહેરવાથી થાનની ભિટણી દબાઈ જાયછે, અને તેથી બચ્ચાંને ધવાડતીવેળા ઘણો દુખાવો થાયછે.

ચેતવાણી.—ઉપર જણાવેલી હુરકોઈ દવા ભિટણીઉપર ચોપડી હોય, તો બચ્ચાંને ધવાડતીવેળા થાનને સારીપડે દેવાં.

થાનનો વરમ.

(ઈનફ્લેમેશન ઓફ ધ બ્રેસ્ટ=Inflammation of the Breast)

નીશાની તથા સખખ.—થાનનો વરમ, એટલે થાન સુજી આવેછે, રાતાં થાયછે, તેઓમાં પુકળ દુખાવો થાયછે, તથા જો તરત ઘટતા ઉપાયો કીધા નહીં હોયછે, તો તેઓ પાકી આવેછે, અને કોઈવેળા તેઓમાં ભગંદર પડેછે. આ વરમ ઘાઝુંકરીને થાન વધારે દબાવાથી, અથવા બચ્ચાંને જોઈએ તેકરતાં વધારે દુધ તેઓમાં આવાથી તેઓમાં દુધનાં ગાંડ બંધાયછે, અને તેથી તેઓ સુજી આવેછે.

ઈલાજ ૧ ઠો.—અગરજો સ્ત્રી મનજીત બાંધાની હોય, તો થાનઉપર એકથી દોહોડ ડાઘન જોગો મુકવી, અને ત્યારપછી તેઉપર “ફ્લેનાલ” વડે ગરમ પાણીનો સેક વારંવાર કરવો, તથા ૫ ઐન “ફ્લેનાલ” અને ૪૦ ઐન “જેલેપ”નો ભુકો આ બંધેને મેળવીને, પાણીસાથે કાકવું.

ઈલાજ ૨ જો.—અગરજો સ્ત્રી નમળા બાંધાની હોય, તો ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે જોગો મુકવાનેબદલે કોઈ થંડી દવા થાનઉપર લગાડવી, જેવીકે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાં કપડાંનો કટકો બોલી તે થાનઉપર મુકવો.

ફ્લોરાઈડ ઓફ એમોનિયમ દ્રામ ૩ | સ્પીરીટ ઓફ વાઈન આઉંચ ૧
નાઈટ્રેટ ઓફ પોટાશ દ્રામ ૩ | પાણી આઉંચ ૬

ઈલાજ ૩ જો.—સોનાગેરૂ, સખજે, સુખડ, તથા મુંડ, આ સઘળું થોડુંથોડું લઈને પચ્થરઉપર ઘસવું, અને તે ગુલાબમાં મેળવીને તે થાનઉપર લગાડવું, તથા તે સુકાય, કે થોઈ નાખી ફરીથી ચોપડવું, અને આપ્રમાણે વારંવાર ચોપડયા કરવું.

મુઠલાં થાનને નિચ્ચે લખડતું રાખવું નહીં, પણ કપડાંનો પાટો બનાવીને તેમાં તે મુકીને ઉંચું રેહે એવીરીતે તે પાટો ગળામાં ઓળવવો.

થાનનું પાકવું.

(એબ્સેસ ઈન ધ બ્રેસ્ટ=Abscess in the Breast.)

નીશાની.—ઠાણડ વાગીને તાવ આવેછે, ઘર પાકતીવેળા જમ ગટકા મારેછે, તેમ થાનમાં ગટકા મારેછે, થાનની કોઈ ચોકસ જગાઉપર આંગળું દાખવાથી તે ઘણું નરમ થયેલું જણાયછે.

ઈલાજો ૧ લા.—અલસીના આટો પાણીમાં રાંધીને તેનો ગરમ સેક રાતઢાણડો થાનઉપર કરવો, અથવા ખસખસનાં પોસ, અથવા “ફેમોમાઈલ”નાં કુલને પાણીમાં ઉકાળીને, તેમાં “ફુલાનેલ”નો કટકો બોળીને તેનો ગરમ સેક કરવો.

ઈલાજો ૨ જા.—અગરજો દુધનાં ગાંઠો બંધાવાથી થાન પાક્યું હોય, તથા બિમારનું બચ્ચું મરણ પામ્યું હોય, તો બીજાં બચ્ચાંને ધવડાવીને થાનમાંનું દુધ કાઢાડી નાખવું, અથવા મોટી બાટલીમાં ખમ્બલતું પાણી ભરીને તેને બુચ મારવો, અને એકથી બે મીનીટ ગયાકેડે તેમાંહેલું પાણી કાઢાડી નાખીને બાટલીની ડોકમાં થાનની ભિટણી ખોસવી, અને થોડો વખતસુધી બાટલી ત્યાં પકડી રાખવી. એથી દુધ પોતાનીમેળે ખેંચાઈને બાટલીમાં ઉતરશે, અથવા *દુધ કાઢાડવાની શીશીવડે દુધ બાહાર કાઢાડવું.

ઈલાજ ૩ જો.—ઘણીવેળા કુદનો બાફીને થાનોઉપર બાંધવાથી, તથા કુદનો પાણીમાં ઉકાળીને પીધાથી દુધ ઉતાવળું ઉડી જાયછે.

ઈલાજો ૪ થા.—અગરજો ઉપર જણાવેલા ઈલાજો કરવાછતાં પણ થાન પાકે, તો આંગળાંવડે થાન તપાસી જોવું, અને જે ભાગ આંગળાંને બીજા ભાગકરતાં ઘણો નરમ થયેલો જણાયે, તે ભાગઉપર “કૉસ્ટીક પૉટાશ” હલકે હાથે ધીમેધીમે લગાડવું, જ્યાં તેઉપરની ચામડી બળી જઈને તેમાંથી રસી બાહાર નિકળશે. રસી બાહાર કાઢાડવાસાથે થાનને નસ્તરવડે ઘણું ઉતાવળે ચીરાવવું નહીં, કારણકે ઘણીવેળા ઉતાવળમાં નસ્તર ચાપીથી બિમારને ઘણો લાંબો વખત-સુધી દુઃખ ખમવું પડેછે. ઘણુંકરીને પોતાનીમેળેજ તે કુટે તો વધારે સાથે. કોઈપણરીતે રસી એકવાર બાહાર નિકળવાપછી તેનાં મોંઢનીઆસપાસ “સ્ટીકીંગ પ્લાસ્ટર”ની પટ્ટીઆ વળગાવવી, તથા “સેલેડ”નાં તેલમાં કાકડો બોળીને તે રસી જવાનાં મોંઢમાં દરરોજ સુકી રાખવો, અને તેઉપર અલસીનાં આટાની “પોલ્ટીસ” કર્ચી કરવી, અથવા રસી જતી હોય ત્યાં “આઇયોડોફોર્મ” ભલરાવી “રેઝીન પ્લાસ્ટર”ની આગળી મુકવી.

ઈલાજ ૫ જો.—અગરજો થાનમાં લગંદર પડે, તો હુમણાંની શોધપ્રમાણે સર્વેથી સરસ ઈલાજ નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે, તે કરવો.

* દુધ કાઢાડવામાટે કાચની શિશીઆ આવેછે, જેને અંગ્રેજીમાં “બ્રેસ્ટ-પમ્પ” (Breast-pump) કહી કહેછે, અને તે હરકોઈ મોટાં જાહેર દવાખાનામાંથી વેચાતી મળેછે. આ શિશીવડે ઘણું સહેલાઈથી દુધ બાહાર નિકળેછે.

અલફ્રેટ આવ ક્રુષ્નીયા ગ્રેન ૧૨
 ડાઇલ્યુટેડ અલફ્રેટ આસીડ .. મીનીમ ૧૦
 પાણી..... આર્ડેસ ૨

આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાંથી ૪ દ્રામજેટલું, દર બે કલાકે, દહાડામાં ચારવાર, કાચની પિચકારીવડે ભગંદરમાં મારવું. આપ્રમાણે એક અડવાડીઉંસુધી ચાલુ કર્યા કરવાથી ગમેએવું નાસૂર અથવા ભગંદર પડયું હશે તે સાળું થશે.

સ્ત્રીનાં થાનનું દુધ વધારવાનાં ઈલાજો.

(મીન્સ ટુ ઈન્ક્રીઝ ધ ફ્લો આવ મીલ્ક=Means to increase the flow of Milk.)

અગરજો બચ્ચું જન્મવાપછી સ્ત્રીને પુરતું દુધ નહીં આવતું હોય, તો તેણીએ ઘણો સારો ખોરાક લેવો, જોવો કે દુધ, ઈંડાં, સેરવો, ઘી, મલાઈ, માખણ, વગેરે. લુપ્ત લાગવામાંટે “બીર,” “પોરટર,” અથવા “કલેરેટ” આ ત્રણેમાંથી ગમેતે એક દાઢ પીવો. આકરાંનાં અથવા એરંડીયાંનાં પાંદડાં પાણીમાં બાફીને તે ગરમગરમ થાનોઉપર બાંધવાં, અથવા ૧૧ આર્ડેસ જંગલી તુલસી છુંદીને તેના રસ કાઢાડવો, અને તેમાં કડવા વાલનો આટો મેળવીને તે થાનોઉપર લગાડવું. અગરજો એથી પણ દુધ પુરતું નહીંજ આવે, તો ૨૦ ગ્રેન “ફેલેબાર બીન,” તથા ૧ આર્ડેસ “સીમ્પલ આઈન્ટેન્સ” આ બંધેને મેળવીને તે મલમનીપકે દહાડામાં એકથી બેવાર, બે દહાડાસુધી ચોપડ્યું હોય, તો પુષ્કળ દુધ આપાવિતા રહેશે નહીં. જોકે આ દવા ઘણી ગુણકારક છે, તોયપણ તે ઘણી ઝેરી હોયછે. માંટે બચ્ચાંને ધવાડવાઅગાઉ થાનોને ઘોઈને સારીપકે સાફ કરવાં, અથવા ૧૦ થી ૬૦ મીનીમ “ફલ્યુઈડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ જૉર્નડી” પાણીમાં મેળવીને તે પીવી; અને તેથી ગુણ નહીં જણાયતો બપોરના તથા સાંજનાં પણ પીવી. એ દવા થોડા દહાડા ચાલુ રાખવી, પણ જો તેથી આંખની કીકીઓ સંકોચાએ, આંખને ઝાંખ લાગે, પરસેવો ઘણો પડે, તથા મહોડામાંથી થુક ઘણી પડે, અને કેફ લાગે, તો એછા વજનમાં પીવી, અથવાતો બે ચાર દહાડા પીવાનું બંધ કરીને પછી અગત્ય દીસેતો પાછી ચાલુ કરવી. અથવા ૦૧ થી ૧ દ્રામ “ડાઇલ્યુટેડ લેક્ટીક આસીડ” પાણીમાં મેળવીને દહાડામાં ત્રણ વખત ખાણું ખાધા પછી થોડા દહાડા પીવી.

અથવા ૨ થી ૪ ચમચી “એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ મૉલ્ટ અન્ડ કૉડલીવર આઈલ” દુધમાં મેળવીને દહાડામાં ત્રણ વખત પીવી.

અથવા “પામા ક્રીસ્ટી ફોલ્યા” (Palma Christi Folia.) નામના પાંદડાં પાણીમાં બાફીને થાંત ઉપર ગરમગરમ બાંધવાં, અથવા “એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ પામા ક્રીસ્ટી” (Extract of Palma Christi.) લુગડાં ઉપર ચોપડીને તે થાંત ઉપર મુકવું.

અથવા સુવા, કોપર, બદામ, ચણાં, અને પરતાં, આ સઘળાંને મેળવીને

દહાડામાં બેથી ચારવાર ફાકવું. નીચે જણાવેલી વસ્તુઓનાં બીજ મેળવીને, તેમાંથી ૧ થી ૧૫ ચમચો ભરી, સવારસાંઝ ફાકવાં.

ગાજરનાં બીજ આઈંસ ૧—કાંદાનાં બીજ આઈંસ ૧—વરીઆળીનાં બીજ આઈંસ ૧—સુવાનાં બીજ આઈંસ ૧—મૂળાનાં બીજ આઈંસ ૧—ભુંજેલા ચણા આઈંસ ૬ અથવા ૦૫ શેર તલ, તથા ૧ મોટી બાટલી ભરીને “વાઈન,” આ બંધેને મેળવીને, કાચનાં વાસણમાં એક દહાડોસુધી બંધ કરી રાખવું, અને બીજ દિવસે તે ગાળી કાઢાડીને, તેમાંથી વાઈનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ચારવાર પીવું, ગાળતાં જ છુંદો રેહે, તે થાનાઉપર બાંધવો.

થોડા સુવાનાં લુકાને ૦૫ શેર દુધમાં ઉકાળીને તે સવારસાંઝ પીવું.

સ્ત્રીનાં થાંનું દુધ ઘટાડવાનાં ઇલાજો.

(મીન્સ ટુ ડીક્રીઝ ધ ફ્લો ઓફ મીલ્ક=Means to decrease the flow of Milk.)

અગરજો બચ્ચું જન્મવા પછી સ્ત્રીને અતીશય દુધ આવતું હોય અથવા જો બોતનીમાં ચીરા પડેતો તે ઘટાડવા માટે કોઈ વખતે ઇલાજો લેવા પડેછે, જે નીચે જણાવ્યા પ્રમાણેછે.

એને માટે જુદાજુદા ડાક્ટરો પોતાના અનુભવ પ્રમાણે “વાઈટ ઍગેરીક” અથવા “એગેરીસીન,” અથવા “એકસ્ટ્રેક્ટ ઓફ બેલેડોના,” “એકસ્ટ્રેક્ટ ઓફ હેમલૉક,” “અરગટ,” વેલાતી મીથું, “આઈયોડાઈડ ઓફ સોડીયમ” પીધામાં આપેછે, તથા બાહરથી “એકસ્ટ્રેક્ટ ઓફ બેલેડોના” ગલીસરાઈન”માં મેળવીને લગાડેછે, પણ સર્વે ઇલાજો કરતાં નીચે જણાવેલા ઇલાજ ઘણો પસંદ કરવામાં આવેછે.

આઈયોડાઈડ ઓફ પૉટાશીયમ	ગ્રેન	૬૦
સલફેટ ઓફ કુઇનીયા	ગ્રેન	૬
પાણી	આઈંસ	૪૫

ઉપર જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી પોતું વાઈનગ્લાસ ભરી દહાડામાં ત્રણવખત પીવી.

ચેતવાણી.—અગરજો આ દવાથી મહોડુ આવે, તો “આઈયોડાઈડ ઓફ પૉટાશીયમ”ની દવા થોડા વજનથી રાફ કરવી, અને પછી તેનો ખોરાક વધારવો.

અથવાતો ૮ ગ્રેન “એન્ટીપાઈરીન” દહાડામાં ત્રણ વખત પાણીમાં ફાકવું, અને તે બે દહાડા ચાલુ રાખવું, અને ત્રીજો દીવસથી દુધ ઘણું થોડું આવશે, અથવાતો બીલકુલ જતું રહેશે.

બચ્ચાંતે નાડ ખરી પડવાપછી દુંટીમાં પડતું ચાકું.

(સોરનેસ આવ ધ નેવલ = Soreness of the Navel.)

ઇલાજો.—ઝાડો સાફ ચાંવેએન કરવું, રૂઝના ઉજળો મલમ ચાકાંઉપર લગાડવો, અથવા “પોટી” વાઈન”માં ઘાનાં કપડાંનો કટકો બોલીને, તે ચાકાંઉપર મુકવો.

બચ્ચાંનાં દાંતનું કુટવું.

(ટીટીંગ=Teething.)

બચ્ચું છ મહિનાનું થવાપછી દાંતો આવવા માંડેછે, તેવેળા કુટલીક જાતની બિમારીઓ તેને ભાગવવી પડેછે, જેના ઇલાજે નીચે ટુંકમાં જણાવ્યાપ્રમાણેછે.

દાંતો આવતીવેળા બચ્ચાંને તાવ, તાણ, ખાંસી, તથા ઝાડો થઈ આવેછે.

ઇલાજો.—અગરજે દાંતો કુટતીવેળા તાવ આવતો હોય, તથા ઝાડો કબજ રહેતો હોય, તો પ્રથમ નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં ચાર પડીકાં કરી, અઝેકું પડીકું, દર ત્રણ કલાકે, સાકરનાં શીરામાં ચટાડવું.

હાઇડ્રારજીરમ કમ કીટા ગ્રેન ૧

બાઈ કારબોનેટ આવ સોડા ગ્રેન ૮

કમપાઉંડ પાઉડર આવ રહમાર્મ ગ્રેન ૧૨

ઉપલાં પડીકાં ચટાડવાપછી બીજા દિવસે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, ૨ ચમચી ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવી, અને તે બેથી ત્રણ દિવસસુધી ચાલુ રાખવી જેથી તાવ નરમ પડશે.

ઝૉલુશન આવ એસીટ આવ એમોનીયા મીન્ગીમ ૪૦

સીરીટ આવ નાઇટ્રસ ઓક્સ મીન્ગીમ ૩૦

કેમ્ફર વૉટર આર્ડિસ ૧

અગરજે દાંતનાં પારા સુજલા તથા નરમ થયેલા જણાય, તો તે નસ્તરવડે ચીરાવવા, જેથી દાંત સારીપઠે ખુલ્લા થશે, પણ જો પારા સુજલા તથા નરમ થયેલા નહીં હોય, તો એવીરીતે કદીપણ તે ચીરાવવા નહીં, કારણકે તેથી કુટલીક વેળા બચ્ચાંને તાણ થઈ આવેછે.

અગરજે દાંતો કુટતીવેળા બચ્ચાંને પાતળો ઝાડો આવતો હોય, તો સર્વેથી સરસ ઇલાજ ૦૦ થી ૧ ટીપ્સ “કલોરોડાઈન”છે, જે ઉંઘરપ્રમાણે પાણીમાં પાવું, અને તે દર ત્રણ કલાકે પાવું ચાલુ રાખવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનાં આઠ ભાગો કરી, અઝેકો ભાગ, દર બે કલાકે, જ્યાંસુધી ઝાડો બંધ થાય, ત્યાંસુધી પાવો.

ક્રેસ્ટર ઓર્બિ મીન્ગીમ ૧૨

ગમ એક્રેશીયા ગ્રેન ૮

સીરીટ આવ કલોરોડાઈન મીન્ગીમ ૮

ઝૉલુશન આવ ઝાઇટ્રેટ આવ બીસમક એન્ડ એમોનીયા મીન્ગીમ ૩૦

સોનેમૉન વૉટર આર્ડિસ ૧

અથવા ૩ ગ્રેન “ક્રમપાઉંડ પાઉડર આવ ચૉક,” દર ત્રણ કલાકે, સાકરનાં શીરામાં મેળવીને ચટાડવું.

પેટઉપર “કોલોન વૉટર,” અથવા “અર્ધલ આવ ટરપીનટાઇન” લગાડીને તેઉપર અલસીનાં આટાનેા ગરમ સેક કરવો, તથા તે પેટઉપર બાંધી રાખવું.

અગરજે ખાંસી થઇ હોય, અથવા તાણ પાણુ થતી હોય, તેા “ખાંસી,” અથવા “ઉપલિયું, અથવા તાણ”નાં મથાળાંહેકલની બાબદમાં જણાવ્યાપ્રમાણે ઇલાજો કરવા.

ઉપલિયું અથવા તાણ.

(કનવલઝનસ=Convulsions.)

સખખ.—આ બિનારી ઘણુંકરીને બચ્ચાંને તાવ, કરમ, અજીર્ણ, નબળાઇ સહીઅડ, દાંતનું કુટવું, ઇત્યાદિ કારણોથી થાયછે, અને તે કોઇવેળા આખા શરીરમાં, તથા કોઇવેળા માત્ર હાથ અથવા પગમાંજ થાયછે.

ઇલાજો ૧ લા.—તાણ થાય તેવેળા બચ્ચાંને પાંચથી દશ મીનીટસુધી ગરમ પાણીમાં બેસાડવું, માથાંને “કોલોનવૉટર” તથા બરફનું પાણી લગાડીને થંડું રાખવું, જે તંગ લુગડાં પેહેરાવેલાં હોય, તેા તે સઘળાં ધીલાં કરી નાખવાં તેને હાથમાં ચતુંનેચતુંજ જરા હાલવવું, અને તેનાં મોહોડાંઉપર થંડું પાણી છાંટવું.

ઇલાજો ૨ ના.—સાબુનાં પાણીની પિચકારી સફરામાં ખારવી, અગરજે આડો ઘણો કબજ હોય, તેા ૦ા થી ૧ ચમચો એરંડીયું તેલ, તથા ૩૦ થી ૬૦ ટીપાં “અર્ધલ આવ ટરપીનટાઇન,” સાબુનાં પાણીમાં મેળવીને તે પિચકારીવડે સફરામાં ખારવું.

ઇલાજો ૩ ના.—અગરજે મોહોડું તથા આંખો રાતી થઇ હોય, તેા તરત કાનપટીઓઉપર ત્રણ જણો વળગાડી દેવી, અને ૧ થી ૩ ગ્રેન “કેલોમેલ,” તથા ૫ થી ૧૦ ગ્રેન “જલેપનો લુકો” આ બંધેને મેળવીને, તેનું એક પડીકું કરી તે પાવું, અને આડો સાફ આવે, કે ૫ થી ૧૦ ટીપાં “એન્ટીમોનીયલ વાઇન” પાણીમાં નાખીને, દર ત્રણ કલાકે પાવાં. ખોરાકમાં માત્ર કાંજ અને ફુદાં આપવું.

ઇલાજ ૪ થો.—અગરજે કરમ થયા હોય, તેા નીચે જણાવેલી દવાઓને મેળવીને તેના ત્રણ પડીકાં કરી, અઠ્ઠેકું પડીકું, દર ત્રણ કલાકે, સાકરનાં શીરામાં પાવું.

કેલોમેલ	ગ્રેન ૪
સેન્ટોનાઇન	ગ્રેન ૬
ફ્લુઆર્બનો લુકો	ગ્રેન ૨૦

ઇલાજ ૫ મો.—પારા સુજલા તથા પોચા હોય, અને તેનીનિચે દાંત કુટતા હોયએવું તેઉપર આંગળી ફેરવ્યાથી જણાય, તેા તે ચીરાવવા.

ઈલાજ ૧ ઠો.—ધોમાઈડ આવ પૉટાશીયમ ..	ગ્રેન	૨૦
હાઈડ્રેટ આવ ક્લોરલ	ગ્રેન	૧૦
સીરપ	ગ્રામ	૨
પાણી	આઉંચ	૩

આ સધળાંને મેળવીને ૨ થી ૪ ગ્રામજેટલું, દર બે કલાકે પાવું.

ઈલાજ ૭ મો.—અગરજો કોઈપણ કારણથી નબળાઈ થઈ હોય, અને તેથી ઉપલિયું થાય, અથવા બચ્ચું ખુદરતી ઘાણું નબળા બાંધાનું હોય, નાડી ધીમી ચાલતી હોય, મોઢાડું ફિક્કું થઈ ગયું હોય, તો જો સુકવી નહીં, જીલાબ આપવા નહીં, તથા પાણીમાં ખેસાડવું નહીં, પણ જરા સરકો, અથવા “કારબોનેટ આવ એમોનીયા” સંભાળથી સુંઘાડવું, અને તાણ નરમ પડે, કે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે પાવી, અને એવપ્રમાણે દર કલાકે પાયા કરવી.

એરેમેટીક સ્પીરીટ આવ એમોનીયા .	મીનીમ ૫
ટીકચર આવ વેલેરીયન	મીનીમ ૫
ટીકચર આવ કેસ્ટર	મીનીમ ૫
કેમફર વૉટર	અમચી ૧

* * આ ઉપર જણાવેલા ઈલાજો માત્ર બચ્ચાંનેમાટેજ છે, પણ જો માટી ઉંમરનાં બિમારને માટે કોઈ ઈલાજ કરવો પડે, તો વધારે વજનમાં દવા આપવી જોઈએ.

બચ્ચાંની દુંટીનું બાહાર નિકળી આવવું.

(પ્રોટ્રુઝન આવ ધ નેવલ=Protrusion of the Navel.)

ઈલાજો.—અગરજો બચ્ચાંની દુંટી બાહાર નિકળી આવી હોય, તો તેઉપર ઘાનું કપડું સુકીને તેઉપર પૈસાનાં ઘેરાવાજેટલો બુચનો ગોળ કટકો કાપીને સુકવો, અને ત્યારપછી તેઉપર “રેઝીન પ્લાસ્ટર”ની પટ્ટીઓ વળગાવવી અને ત્યાં તેપ્રમાણે રાતદહાડો રાખી સુકવું.

બચ્ચું ઉંઘમાં ચીસ પાડે, તવિષે.

(સડન સ્ક્રીમીંગ આવ ચીલ્ડ્રન ફ્રૉમ ઓફ ઢેર સ્લીપ=

Sudden Screaming of Children from off their Sleep.)

સખબ.—ઘણીવેળા બચ્ચું ઉંઘમાં ચીસ પાડી ઉઠેછે. તે ઘણુંકરીને કરમ થવાથી, દાંત કુટવાથી, અજીર્ણ થવાથી, તથા મુખીંધથી બચ્ચાંને દિવસે “બાહુ આથો”એમ ધાસ્તી આપવાથી, અથવા બિહિવડાવવાથી, વગેરે બીજાં કારણોથી બચ્ચું ઉંઘમાંથી ચીસ પાડી ઉઠેછે.

ઈલાજો.—બચ્ચું રાત્રે ઉંઘમાં ચીસ પાડી ઉઠે, ત્યારે તેને ધમકાવવાને-બદલે ખ્યારથી અને ધીમેથી તેનું નામ દેઢને બોલાવવું, પાસાંમાં દાબવું, તથા થોડી મીનીટસુધી હાથમાં અથવા બિછાણાંમાં રમાડીને પાછું સુવાડવું. બીજે દિવસે ચીસ પાડવાનું કારણ શોધી કાઢાડીને તેપ્રમાણે ઘટતી દવા કરવી.

અગરજો દાંત કુટતા હોય, તો દાંતનાં પારાઓ નસ્તરથી ચીરાવવા, કે નથી દાંત સેહેલાઈથી બાહાર કુટી નિકળે.

અગરજો કરમ થયા હોય, અથવા અજીર્ણ થયું હોય, તો “કરમ”નાં મથાળાંહેઠલની, અથવા “અજીર્ણ”નાં મથાળાંહેઠલની બાબદોમાં જણાયાપ્રમાણે ઇલાજો કરવા.

બચ્ચાનાં શરીરનું તવાઈ જવું.

(ઉવેસ્ટીંગ=Wasting.)

સુખાકારીવાળાં બચ્ચાંઓ કેટલીકવેળા કાંઈપણ ચોકસ કારણ નહીં જણાવા-છતાં એટલાંતો તવાઈ જાયછે, અને નબળાં થઈ જાયછે, કે ચામડું અને હાડકાં-શિવાય બીજું કશુંપણ તેઓનાં શરીરઉપર હોયએમ લાગતું નથી. કોઈવેળા એવાં બચ્ચાંને ઠાંસો થાયછે, શરીરમાં તાવ રહેછે, લુપ્પ લાગતી નથી, અને આખો દહાડો સુસ્ત રહેછે.

ઇલાજો.—પ્રથમ બચ્ચું શા કારણથી એવી અવસ્થામાં આવી ગયુંછે તે શોધી કાઢાડવું.

અગરજો કરમ થયા હોય, તો “કરમ”નાં મથાળાંહેઠલની બાબદમાં જણાયાપ્રમાણે ઇલાજો કરવા.

અગરજો ચાલુ અજીર્ણ થવાથી એમ થયું હોય, તો “અજીર્ણ”નાં મથાળાંહેઠલની બાબદમાં જણાયાપ્રમાણે ઇલાજો કરવા, તથા કુધમાં અરધી ચમચી ચુનાનું પાણી ભેળીને તે પાવું.

અગરજો જન્મથી નબળાઈ હોય, ને તેથી બચ્ચું તવાઈ હોય, તો “જન્મથી નબળાઈ હોય, તેવિષે”નાં મથાળાંહેઠલની બાબદમાં જણાયાપ્રમાણે ઇલાજો કરવા, તથા શક્તિ આવે એવી દવાઓ આપવી. પણ સર્વેથી સરસ ઇલાજ તો એછે, કે બચ્ચાંનાં આખાં શરીરઉપર મગરનું તેલ, દહાડામાં બેથી ત્રણવાર ધીમેધીમે મસળવું અને તે સારીપટે ચામડીમાં પચવા દેવું, દરીઆનાં પાણીથી બચ્ચાંને દરરોજ નહવડાવવું, તથા દરીએકિનારે ફેરવવા મોકલવું. જરાજરા શક્તિ આવવા માંડે, અને કુધ પચવા માંડે, કે ૦ા થી ૧ ચમચી મગરનાં તેલમાં, ૫ થી ૧૦ મીનીમ “સીરપ આવ આઈયોડાઈડ આવ આયરન” નામીને તે સવારસાંઝ પાવું, પણ જે ઉલટી અથવા ઝાડો થાય, તો મગરનું તેલ થોડા દહાડાસુધી એકદમ બંધ કરીને, પાછું થોડાં દીપાંથી ચાલુ કરવું. અગરજો નબળાઈ ઘણી હોય, તો થોડાં ટોપાં “બ્રાંડી,” અથવા “પોર્ટ વાઈન,” પાણીમાં ભેળીને પાવો. અગરજો ઘણી નાહાની ઉંમરનાં બાળકને માતાનું કુધ માફક નહીં આવતું હોય તો કોઈ બીજી સ્ત્રીપાસે બચ્ચાંને ધવડાવવું, અથવા “મેલીન્સ ફૂડ ફૉર ઇનફન્ટ્સ,” (Mellin's food for infants) પાણીમાં, અથવા કુધમાં ઉકાળીને ખોરાકદાખલ આપવું.

* આ ખોરાક હરકોઈ મોટાં જાહેર દવાખાતામાંથી તૈયાર વેચાતો મળેછે.

બચ્ચાંને વારંવાર આડો છુટી જવા, તથા ઉલટી થવાવિષે.

(ડાઈએરીઆ એન્ડ વૉમીટીંગ ઓફ આર્થ ઇન્ફન્ટસ=

Diarrhoea and Vomiting of Infants.)

નીશાની.—ઘણો પાતળો, અને અતિ લીલા રંગનો આડો આવેછે, પિત્તસાથની ઉલટી થાયછે, બચ્ચું બેચેની સાથે રડયા કરેછે, પેટ ચઢી આવેછે, અને ઘણીવેળા ઉપલિયું થઈ આવીને બચ્ચું ખરણ પામેછે.

સમજ.—ધાવણું બાળકને ધાવણથી ઉતાવળું છોડ્યાથી, તથા છેક નાહાની ઉંમરમાં વય પુરેલાં માણસનાંજેવો ખોરાક ખવાડવાથી આડો વારંવાર છુટી જાયછે, તથા ઉલટી થાયછે.

ઈલાજ ૧ લો.—એક વર્ષનાં, અથવા તેથી વધારે વયનાં બચ્ચાંને ૧ ચમચી દુધમાં, ૦.૦૫ થી ૧ ચમચી ચુનાતું પાણી ભેળીને પાવું, અને જો ઉલટી ઘણી થતી હોય, તો દર બે કલાકે તે પાયા કરવું, પણ એકીવારે ૧ ચમચીથી વધારે દુધ પાવું નહીં, કારણકે તેથી પેટમાં ચુંકો થઈને ઉલટી તથા આડો થયા કરેછે.

ઈલાજો ૨ નો.—અગરજો કાંઈ ભરી ખોરાક, અથવા નહારી વસ્તુ ખાધામાં આવ્યાથી આપ્રમાણે ઉલટીસાથે આડો થયા કરે, તો પ્રથમ એરંડીયાં તેલનો, અથવા “રૂલબાર્બ”નો એકાદ હલકો જીલાબ આપીને આડો આવેજેન કરવું. આપછીથી જો ઉલટી ચાલુ રહે, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, એકથી ત્રણ વર્ષનાં બચ્ચાંને, ૧ થી ૨ દ્રામજેટલી, દર ત્રણ કલાકે પાવી, પેટ ઉપર રાઈ ચુકવી, તથા બરફ પીધામાં આપવું.

પ્રોમાઈડ આર્થ પૉટાશીયમ	ઝેન	૮ થી ૧૬
આર્થ કાર્બોનેટ આર્થ પૉટાશ	ઝેન	૨૦
માઈટ્રીક આસીડ	ઝેન	૧૨
હાઈડ્રોફાઈન	મીનીમ	૮
ઝૉલુશન આર્થ માઈટ્રેટ આર્થ પીસમડ એન્ડ એમોનીયા મીનીમ	૩૦ થી ૬૦ ગ્રામ	૧
સીરપ	દ્રામ	૨
પાણી	દ્રામ	૬

ઈલાજ ૩ જો.	આર્થ કાર્બોનેટ આર્થ સોડા	ઝેન	૮
	હાઈડ્રેન	મીનીમ	૮
	ઝૉલુશન આર્થ માઈટ્રેટ આર્થ પીસમડ એન્ડ એમોનીયા મીનીમ	૩૦	
	પાણી	આઉન્સ	૧

આ સઘળાંને મેળવીને, ૨ ચમચી ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવું.

ઈલાજો ૪ થો.—અગરજો પેટ ચઢેલું હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, ૧ દ્રામજેટલી, દર એકથી બે કલાકે, જ્યાંસુધી આડો બંધ થાય, ત્યાંસુધી એક વર્ષની ઉંમરનાં બચ્ચાંને પાવી.

કેસર આંધલિ	મીનીમ	૩૦
સીરપ	દ્રામ	૨
ગમ એકેશીયા	ઐન	૧૨
સૉલ્યુશન આવ હાઇડ્રોકલોરેટ આવ મૉરશીયા	મીનીમ	૧૦
સૉલ્યુશન આવ સાઇટ્રેટ આવ પીસમક એન્ડ એમેનીયા મીનીમ		૩૦
સીરીટ આવ ક્લોરોફોર્મ	મીનીમ	૧૦
ડીલ વૉટર	આઉંચ	૧

ઉલટી બંધ કરવામાંટે કોઇવેળા ૦૧૧ થી ૧ મીનીમ “વાઇન આવ ઇપીકાઇડ્યુઆના,” તથા ૧૦ ટીપાં પાણી, આ બંધેને મેળવીને તે આપ્યાથી ઉલટી બંધ થાયછે. અગરજે ઘડીઘડી આડો આવવાથી, શરીર થંડુ પડતું આવે, ઉલટી થયા કરે, ખેસતાણ થાય, અને નાડી ઘણી નબળી દોરાજેવી હોય, તો થોડા કલાક કુધ કાંજ, ઇત્યાદી કંઈપણ ખાવા પીવા તરીકે આપવું નહી, પણ ફક્ત થોડાં ટીપાં “આન્ડી,” પાણીમાં મેળવીને થોડે થોડે વખતે આપ્યા કરવું, તથા નીચે લખવા પ્રમાણે દવાઓ મેળવીને તેમાંથી ૨ દ્રામ જોટલી દર બે કલાકે, એક વરશના બચ્ચાને પાવી.

ટીકચર આવ ઇંડીયન હેમ્પ	મીનીમ	૧૦
સૉલ્યુશન આવ હાઇડ્રોકલોરેટ આવ મૉરશીયા	મીનીમ	૧૦
એન્ડામેટીક સીરીટ આવ એમેનીયા	મીનીમ	૨૦
સીરીટ આવ ક્લોરોફોર્મ	મીનીમ	૧૦
ટીકચર આવ કાઇનો	મીનીમ	૩૦
પેપેરમીન્ટ વૉટર	આઉંચ	૧

ઇલાજ ૫ મો.—અગરજે ઉલટી બંધ થાય, પણ આડો આવ્યા કરે, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, ૨ ચમચી ભરી પાવી.

આંધલિ આવ ટરપીનટ્રાઇન મીનીમ ૩૦	સીરીટ આવ નાઇટ્રસ હાઇડ્રેટ મીનીમ ૨૦
ગમ એકેશીયા	ઐન ૧૨ પાણી

ઇલાજ ૬ ઠો. —ડાઇર્મ પાઉચર	ઐન ૪
જીન્જરનો બુકો	ઐન ૧
કેલોમેલ	ઐન ૨
અમ નાઇટ્રેટ આવ પીસમક ..	ઐન ૨૦

આ સઘળાંને મેલવીને, તેનાં ચાર પડીકાં કરી, અકેકું પડીકું, દર ચાર કલાકે ફકાડવું. અથવા

ગેલીક આસીડ	ઐન ૧૨	ટીકચર આવ ઓપીયમ .. મીનીમ ૮
ટીકચર આવ સોનેમૉન ..	દ્રામ ૧૧૧	કેરેવ વૉટર

ઉપર જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી અકેકી ચમચી દર ત્રણ કલાકે એક વરશના બચ્ચાને પાવી, ઘણા દહાડાના આડાને કસાથી ગુણુ નથી થતો, ત્યારે એ ઇલાજથી આડો બંધ થાયછે.

અગરજે આડો ફકાડુ આવે, પણ આટરડાંનો નીચલો ભાગ બાહર નીકળ્યા કરે, તો નીચે લખેલી દવાઓ મેળવીને તેમાંથી ૧ દ્રામ ભરીને દહાડામાં ત્રણ વખત ૩ થી ૪ વરશના બચ્ચાને પાવી.

ટીંકચર આવ નકમ વૉમીકા	દ્રામ	૦૧
કમપાઉંડ ટીંકચર આવ જ્વેનશીયન . .	દ્રામ	૩
સીરપ	દ્રામ	૫
પાણી	આઉંસ	૨

અગરજે ઝાડો અંધ કરવા માટેઉપર જણાવેલી દવાઓ હાનર નહીં હોય તો ૧ દ્રામ ચોખ્ખો “સાઇડર વીનીગર,” અથવા સેરડીનો સરકો, તથા ૨ દ્રામ પાણી આ અંધેને મેળવીને નહાની ઉમરના બચ્ચાંને પાવું. એથીબી ઘણી વખતે ગુણ થાયછે.

આ બિમારીમાંથી બચ્ચું એકવાર સાજું થાય, કે ખવાડવાપીવાડવામાં, તથા બીજા અનંક બાબદમાં તેની ઘણી સંભાળ રાખવાની અગત્યછે. સર્વેથી અગત્યનું તો એછે, કે જો બની શકતું હોય, તો એવાં છેક નાહાની ઉંમરનાં બચ્ચાંને માટે ધવાડનારી રાખવી, અને ધાન્ય, ખિચડી, દાળ, ઇત્યાદિ ખોરાક કુશો આપવો નહીં. અગરજે ધવાડનારી રાખવાને નહીં બની શકતું હોય, અથવા કોઈ પ્રકારની છીટ હોય, તો દુધમાં માત્ર ગરમ પાણી નાખીને, દુધમાં ચુનાતું પાણી નાખીને તે, અથવા “મેલીન્સ હુડ ફૉર ઇનફન્ટસ” અવારનવાર બચ્ચાંને ખોરાકદાખલ પાવું, અને દુધ જરવા માંડે, કે એકાદ અમચી પિલાંને સેરવો સવારસાંઝ પાવો, અથવા ગધેડીનું દુધ પાવું. અગર જો નબળાઇ ઘણી થઇ હોય, તો પાણીમાં “વાઇન” નાખીને તે પાવો. પેટ ઉપર હંમેશાં “ફ્લાનેલ”નું કપડું બાંધેલું રાખવું, સરદીની ઘણી સંભાળ રાખવી, પગમાં મોજાં પેહેરાવેલાં રાખવાં, તેને દરરોજ ગરમ પાણીથી નહવડાવવું, અને બાહાર ખુલ્લી હવામાં ફરવા મોકલવું. અગરજે એટલી સંભાળ લીધી હોય, તો બચ્ચાંને વારંવાર ઝાડો અને ઉલટી થયા કરે નહીં.

અ છ બ ડા .

(ચીકન-પૉક્સ=Chicken-pox)

નીશાની.—આ દરદ ઘણુંકરીને દશ વર્ષની અંદરનાં બચ્ચાંને થાયછે. આ દરદમાં ઝાઝું ધાસ્તી રાખવાજોગ કાંઈ નથી. એમાં થોડો તાવ આવેછે, અને તાવ આવ્યા પછી મોહોડાંની અને બરડાની મામડીઉપર રાતા ડાઘો દેખાયછે, અને તેઓમાંનાં થોડામાં પાણી ભરાયછે.

ઈલાજ.—કારબોનેટ આવ મેગનીશીયા દ્રામ ૧
 ફ્લુઆર્ દ્રામ ૦૧
 જીન્કરનો બુફો ગ્રેન ૫

આ સઘળાંને મેળવીને, તેના દશ પડીકાં કરી; અઝેકુ, પડીકું, દરરોજ પાણીસાથે ફકાડવું, અને “સોડા વૉટર” તથા બરફ પાવું. કાંજાજેવો હલકો ખોરાક આપવો. એક વર્ષની ઉંમરનાં બચ્ચાંને એજ દવાનું અર્ધું પડીકું સાકરનાં શીરામાં ચરાડવું.

ગો વરૂં.

(મીઝલ્સ=Measles.)

નીશાની.—જે પ્રમાણે સહીઅડ જાંઘીમાં એકવાર મુખ્યકરીને આવેછે, તેજ પ્રમાણે ગોવરૂં પણ એકવાર આવવાવિના રહેતું નથી. એ ઘણુંકરીને બાળપણમાં આવેછે, અને કોઈજવેળા મોટી ઉંમરમાં પણ જણાયછે. એનું જોર ઘણુંકરીને શિયાળામાં વધારે હોયછે. ગોવરાંમાં શરીરઉપર ઝીર્ણીઝીર્ણી છાંટો દેખાયછે, અને તે દેખાવાઅગાઉ તાવ આવેછે, નાકમાંથી પાણી ગળેછે, અને જાણે સખત સરકમ થયો હોય એવીરીતે સઘળાં ચિન્હો જણાયછે. કોઈવેળા સુકી ખાંસી થાયછે, અને ઘાંટીના સાદબેસી જાયછે. ત્રીજીથી ચોથે દહાડે ઘણુંકરીને સાંઝનીવેળા ગરદન, છાતી, તથા મોઢાડાંઉપર રાતી ઝીર્ણી છાંટો દેખાયછે, અને તે ઉતાવળી શરીરના બીજા ભાગોઉપર પંથરાઈ જાયછે. આ રાતી છાંટો દેખાવા પછી થોડા વખતમાં રાતા ડાઘો એકબેકસાથે મળી ગયેલા, થોડાની નાળનીપડે અર્ધી કુંડાળાંમાં, એકનીમાંહે બીજા ભેળાઈ ગયેલા જુદીજુદી જગ્યાએ દેખાયછે, અને જમજમ વખત વધતો જાયછે, તેમતેમ તેનો રંગ પણ જાંબુરો થતો જાયછે. આ છાંટનાં કુંડાળાંનીવચ્ચેની ગોળ જગ્યાની ચામડી તદ્દન ડાઘવિનાની સાફ રહેછે. છાંટ દેખાયાપછી પાંચેક દહાડે તાવનો જોર નરમ પડેછે, તથા કોઈવેળા તે તદ્દન નરમ પડી જાયછે, પણ ત્યારે ખાંસી અથવા ઝાડો થઈ આવેછે.

ગોવરૂં ઘણુંકરીને ધાસ્તીભરેલું હોતું નથી, તેટલામાંટે જો ગોવરાંનું જોર ઘણું નહીં હોય, તો બચ્ચાને કોઈપણ જાતની દવા આપવાની જાગ્રી અગત્ય નથી, પણ જો તે જોરમાં હોય, તો નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે ઇલાજ કરવા.

ઈલાજો.—અગરજો ઝાડો કબજ હોય, તો માત્ર એક હલકો જીલાબ આપવો. બચ્ચાને બિછાણમાં સુવાડેલું રાખવું. ઓરડામાં વાનો આવજાવ રહે, એટલામાંટે બારીબારણાં ખુલ્લાં રાખવાં, પણ સાવચેતી રાખવી, કે તેનાં શરીરઉપર થંડો વા સિધો આવે નહીં, વળી તેનાં સરીરઉપર ઘણાં ગરમ લુગડાં પેહેરાવેલાં રાખવાં નહીં, અથવા ઘણાં ગરમ કપડાં તેને ઓરાટવાં નહીં, કારણકે તેમ કર્યાથી તાવનો જોર વધેછે. ખોરાક ઘણો હલકો આપવો. બનતાંસુધી સાગુચોખ્ખાની, અથવા “આરાટ”ની કાંજ શિવાય બીજું કશુંપણ આપવું નહીં.

અગરજો તાવનેલીધે પાણીની સોસ ઘણી લાગે, તો લીંબુનો રસ, જવનું ઉકાળેલું પાણી, તથા સાકર, આ ત્રણેને મેળવીને તે થોડુંથોડું પાવું.

આ બિમારીમાં કોઈજવેળા ઝાડો કબજ રહેછે, પણ ઘણુંકરીને તે પાતળો આવેછે, માંટે જો ઝાડો ઘણો કબજ હોય, તો એરંડીયાં તેલનો, અથવા “રૂહાબ”નો એક હલકો જીલાબ આપવો, પણ જો ઝાડો પાતળો આવતો હોય, તો આપ્રમાણે જીલાબ આપવાનેબદલે ૪ ગ્રેન “કમપાઉંડ પાઉડર આવ ચૉક,” તથા ૪ ગ્રેન “સબનાઈટ આવ બીસમક,” આ બંધેને મેળવીને, તેનું પડીકું કરી તે ફકાડવું, અને જ્યાંસુધી ઝાડો બંધ થાય, ત્યાંસુધી તેવાં પડીકાં આપવાં ચાલુ રાખવાં.

અગરજે છાતી પણ દુખતી હોય, તો ગરમ પાણીનો સેક કરવો.

અગરજે શરીરની ચામડી મુક્કી તથા ગરમ હોય, અને તેમાં ચટકા મારતા હોય, તો ગરમ પાણીમાં થોડો સરકો નાખીને, તેમાં કપડું બોળી તે ચામડી ઉપર લગાડવું, અને ધીમેથી તરત નુછી નાખવું.

અગરજે આંખો પણ આવી હોય, તો ૨૦ ગ્રેન “સલફેટ ઓફ ઝીંક,” તથા ૧ ગ્રાઉન્ડ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, તેમાં કપડું બોળી તે આંખો ઉપર મુકવું, તથા ખસખસનાં પોસનો ગરમ સેક આંખો ઉપર કરવો.

અગરજે છાંટે દેખાવાપછી તે તરત બેસી જાય, અને જાંબુરી થયેલી જણાય, તો તે નકારી નીશાની સમજવી, અને તેટલામાંટે તે પાછી બાહાર જોરમાં દેખાયએવા ધલાળે કરવા, જોકે ગરમ પાણીમાં રાઈ નાખીને તેમાં બચ્ચાંને બેસાડવું, અને ૫ થી ૧૦ ટીપાં “એરોમેટીક સ્પીરીટ ઓફ એમોનીયા,” પાણીમાં નાખીને, દર ચાર કલાકે તે પાવું, અથવા જે તાવ ઘણું જોરમાં આવતો હોય, તો ૧ થી ૨ ગ્રેન “જેમસીસ પાઉડર,” સાકરનાં શીરામાં મેળવીને તે ચટાડવું, તથા “સીડલીટઝ પાઉડર”નો હલકો જીલાબ આપવો, અને “સોડા વૉટર” અથવા “લેમોનેડ”માં બરફ નાખીને તે પાવું.

અગરજે ખાંસી જોરમાં હોય, તો મોઠાં વાસણમાં પાણી ઉકાળીને તેનો બાફ આપવો. એથી આંખોનો વરમ હશે, તો તે પણ નરમ પડશે. દવાદાખલ નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે એક વર્ષનાં બચ્ચાંને પાવી.

ટીંકચર આવ ડીજીલીસ ... મીનીમ ૧ થી ૨
સીરપ આવ પોપી..... મીનીમ ૫ થી ૨૦
મુરેઆર ગ્રેન ૫

મિક્કી બદામને પાણીમાં ભિંજવીને તેને છુદવી, અને તેનો રસ કાહાડીને તેમાંથી ૧ થી ૨ ચમચી ઉપલી ત્રણ દવાઓમાં મેળવીને તે સઘળી પાવી, અથવા ૧૦ મીનીમ “ક્રમપાઉંડ ટીંકચર આવ કેમફર,” અથવા ૧ મીનીમ “લૉડેનમ” આ બેમાંથી ગમેતે એક લઈને, તેમાં ૫ મીનીમ “એન્ટીમોનીયલ વાઇન” ભેળીને તે પાણીમાં નાખીને પાવું,

ઘણી સંભાળ રાખવી, કે ફેફસાંનો અથવા શ્વાસ લેવાની ઝીણી નળીઓનો વરમ થઈ નહીં આવે. પણ જે ફેફસાંનો વરમ દીસે, તથા તેથી ખાંસી પણ ઘણી જોરમાં થતી હોય, છાતીમાં દુખાવો પણ થાય, શ્વાસ સાંકડો ચાલે, તો છાતી ઉપર તરત રાઈ મુકવી, અથવા અલસીનાં આઠાનો ગરમ સેક કરવો, અને ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ખાંસીનાં ધલાળે તરત કરવા.

ભેળા ગામમાં સઘળે ઠેકાણે ગોવરનાં રોગ જોરમાં ચાલતો હોય. તેવેળા જે બચ્ચાંને થોડા ગ્રેન ગંધકનાં હુલ, દહાડામાં ત્રણથી ચારવાર ખવાડ્યાં હોય, તથા જે તે ચામડી ઉપર મસખ્યાં હોય, અથવા ૨ થી ૧૦ ગ્રેન “સલ્ફો કારબોલેટ ઓફ સોડીયમ,” દર ચાર કલાકે, પાણી સાથે ફકાડવું હોય, તો આ રોગ ઉડવાની ધાસ્તી રહેશે નહીં.

ચેતવણી.—ગોવર્ તદન સાળું થવાપછી, બચ્ચાંની ઓછામાંઓછો એક મહિનાસુધી ઘણી સંભાળ લેવી જોઈએ. તેનાં શરીરઉપર રાતદહાડા “ફ્લાનેલ”નાં ગરમ લુગડાં, તથા પગમાં હંમેશાં મોઝાં પેહરાવેલાં રાખવાં, તથા તેને સરદી અથવા ઠારમાં લેઈ જવું નહીં.

શિતળા અથવા સહીઅડ.

(સ્મૉલ-પૉક્સ=Small-pox.)

શિતળા અથવા સહીઅડ એક જાતનો તાવછે, જેનો કશો ચોક્કસ ઇલાજ નથી, અને જ્યારે તે થાયછે, ત્યારે ગમેએટલી દવા કરવા છતાં આ એવી તાવ જતો નથી, પણ પોતાને ચોક્કસ વખતેજ જાયછે. તોયેપણ ઘટતા ઇલાજો કર્યાથી આ બિમારીની શુદ્ધઆતમાં પેહેલા દિવસોઉપર જે તાવ આવેછે, તેના જેર ઘણો ઓછો રહેછે, એટલુંજ નહીં પણ પાછળા દિવસોઉપર, એટલે સહીઅડ આચાપછી આઠમે દિવસે જે બીજાવાર તાવ આવેછે, અને જેનેલીધે બિમાર ઘણું ધાસ્તીમાં રહેછે, તે પણ ઓછો રહેછે, અને ઘણીવેળા તો તે આઠમાં દિવસનો તાવ તેથી બિલકુલ આવતોજ નથી. જેઓને બાળપણમાં શિતળા કહડાવેલા હોયછે, તેઓને આ બિમારી ઘણુંકરીને બિલકુલ થતી નથી, માંટે દરેક સમજી માયાપની ફરજછે, કે વખતસર પોતાનાં બાળકનાં શિતળા કહડાવવા, અને તેમ કર્યાથી પોતાનાં બાળકને ધાસ્તી, દુઃખ, અને ફેટલીક ખોડો, જે શિતળા નહીં કહડાવેલાં બાળકને થાયછે, તેમાંથી બંચાવવું.

ઇલાજો.—મોટી ઉંમરનાં માણસને જેવા સહીઅડનાં દાણાંઓ દેખાવા માંડે, કે તેને ખુલ્લી હવાવાળા ઓરડામાં રાખવું, હલકાં અને સ્વચ્છ લુગડાં પેહરાવવાં, તથા ઘણો હલકો ખોરાક આપવો, જેવોકે ફુધ, કાંચ, “બીસ્કીટ,” ઇંડાં, ઇત્યાદિ. આ બિમારીની શુદ્ધઆતમાં ૨૦ મીનીમ “સલફ્યુરસ આસીડ,” દહાડામાં ત્રણવાર, પાણીમાં નામીને તે પાવું, તથા બચ્ચાને ૨ થી ૩ મીનીમ, દહાડામાં ત્રણવાર, પાણીમાં નામીને પાવું. અગરજે આ દવા થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખી હોય, તો તેથી તાવનો જેર ઓછો થાયછે, એટલુંજ નહીં પણ સહીઅડનું જે ઝેર શરીરમાં ફરવું રહેછે, તેનો ઘણોખરો નાશ કરેછે, તથા એથી આઠમાં દિવસનો તાવ પણ ઘણો ઓછો આવેછે, અથવા બિલકુલ આવતો નથી.

અગરજે તાવ ઘણો જેરમાં હોય, તો ચોથે અથવા પાંચમે દિવસથી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેનું એક પડીકું બનાવી, દહાડામાં ત્રણવાર, સાકરનાં શીરામાં મેળવીને, મોટી ઉંમરનાં બિમારને ચટાડવું, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું.

સેલીસીયીક આસીડ ઝેન ૨૦

કારબોનેટ આવ એમોનીયા ઝેન ૫

કારબોનેટ આવ સોડા ઝેન ૫

ઉપલી દવાથી તાવનો જોર ઘણો ઓછો થાયછે, શરીરમાંની ગરમી નરમ પડેછે, પરશેવો પણ સારીપડે પડેછે, તથા સહીઅડનાં દાણાંઓ નહીં પાકવાથી તેઓની જગ્યાઓઉપર ખાડા અથવા ચાઠાં પડતાં નથી, અને તેથી બિમાર કદરૂપ થતું નથી.

અગરજો ઉપલી દવા આખ્યાથી પાછળા દિવસોઉપર બિમારને ઘણી નબળાઈ થઈ આવે, તો “વાઇન,” “બીફ્ટી,” સેરવો, “કારબોનેટ આવ એમોનીયા” કુધ, વગેરે આપવાને ચુકવું નહીં.

અગરજો ગાંઠો કબજ રહેતો હોય, અને માથું ઘણું દુખતું હોય, તો સહીઅડનાં પેહેલા દિવસોઉપર કોઈ હલકો જીલાબ, જેવોકે ૪ ગ્રેન “કેલોમેલ,” તથા ૫ ગ્રેન “ક્રમપાઉંડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ કૉલોસીન્ડ,” આ બંધેને મેળવીને તે આપવું, અથવા ૧૦ ગ્રેન “ક્રમપાઉંડ રૂબાઈ પીલ” આપવી.

અગરજો તરસ ઘણી લાગતી હોય, તો “સોડા વૉટર,” અથવા “લેમોનેડ” બરફસાથે પાવો.

અગરજો અકળવિકળ ઘણી થતી હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓને મેળવીને, તેનાં બે ભાગો કરી, અઠ્ઠેકો ભાગ, સત્તરસાંઝ મોટી ઉંમરનાં બિમારને પાવો.

બૉટેનમ..... મીનીમ ૩૦

નૅજક્યુરીક ઈકર મીનીમ ૩૦

કેમફર વૉટર આર્ડિમ ૩

બચ્ચાંને તેની ઉંમરનાંપ્રમાણમાં, એટલે એકથી છ વર્ષનાં બચ્ચાંને ૧ થી ૩ ગ્રેન “હોવર્સ પાઉડર”નું એક પડીકું બનાવીને તે રાત્રે સુતીવેળા મધમાં મેળવીને ચરાડવું.

ચેતવણી.—સહીઅડની દવા કરતીવેળા બે બાબતો ધ્યાનમાં રાખવી. પેહેલી એકે જે કત્તેજનો, કેકસાનો, ભેજાનો અથવા શરીરનાં ટુરકોઈ અવયવનો વરમ અથવા સોજો થઈ આવે, તો તેની તપાસ કરીને તેનાં ઘટતા ઈલાજો કરવાને લુગ્નવું નહીં. બીજી એકે સહીઅડ આગ્યાથી શરીરની આમડીઉપર નડારી જાતનાં ચાઠાં અથવા ખાડા પડી રહેકે, કે જેથી બિમારનું રૂપ ઘણું બગડી જાયછે. મુખ્યકરીને સ્ત્રી જાતની મુખની રોલામાં આરીતે બગાડ થવાથી તે ઘણી કદરૂપો દેખાયછે, માટે એવાં ચાઠાં અથવા ખાડા નહીં પડે તેનાં ઈલાજો કરવા, જે નિચ્ચે આપેલી બાબદમાં જણાવ્યામાં આવ્યાછે.

સહીઅડથી શરીરની આમડીમાં પડતાં ચાઠાં અથવા ખાડા.
(સ્મૉલ-પૉક્સ, પીટીંગ ઈન=Small-pox, Pitting in.)

પુદ્ગતરીતે સહીઅડ આત્યાપછી શરીરની આમડીમાં, તેમાં ઘણુંકરીને મોહોડાંઉપરની આમડીમાં ખાડા અથવા ચાઠાં નહીં પડે, અને તેથી બિમાર કદરૂપ નહીં થાય, એટલામાંટે સહીઅડ આત્યાપછી આઠ દિવસ વિત્યાકેડે, જે મોતી-

જવા દાણાંઓમાં ૫૩૦ જરાયછે, તે અકેકે દાણો છુટોછુટો ટાંચણી અથવા સોયની અણીવડે ફેડવો, અને પછી ફેડેલો ભાગ વારંવાર ગરમ પાણીથી ધોયા કરવો. આપ્રમાણે વારંવાર કર્યા કરવું, કે જ્યો જરાપણુ રસી દાણાંઓમાં રહે નહીં. પણ આપ્રમાણે કરવાને ઘણીજ ધીરજ રાખવી જોઈએ, અને તેટલામાંટે બિમારનાં સગાંવાહાલાંશિવાય બીજું કોઈ માણસ તેમ કરી શકે નહીં. આપ્રમાણે દાણાંઓ ફેડવાથી, અને તેઓને ગરમ પાણીથી વારંવાર સ્વચ્છ કરવાથી અતિશય ગુણુ થાયછે, અથવા

કારખાંડીક આસીડ...	ગ્રામ	૧૫		જેલેટીન.....	ગ્રામ	૧૫
ગ્રીસરાઈન	આઉંચ	૧		પાણી	આઉંચ	૫૫

આ ચારેને મેળવીને, પિચ્છવડે દાણાંઓઉપર તે લગાડવું, અને દાણાંઓ-ઉપરની આમડી ખરી જવાપછી હલકી જાતનાં થોડા “સેડા”ને, ગરમ પાણીમાં મેળવીને, તે મોટાં વાસણમાં નાખીને બિમારને તેમાં બેસાડવું, અથવા મધ પિચ્છવડે ચોપડવું. મોહોડાંઉપર ચાડાં અથવા ખાડા નહીં પડે, એટલામાંટે ગરમ દુધ અને પાણી, આ બંધેને મેળવીને, તેથી દહાડામાં ત્રણથી ચારવાર મોહોડું ધોવું, અને સાતથી આઠમે દિવસે નીચે જળાવેલી દવાઓ સરખે ભાગે મેળવીને, તે ગરમ કરી તેમાં શણુનો અથવા સુતરનાં ઝીણાં કપડાંનો કટકો બોળી તે મોહોડાંઉપર સુકવો, અને તે સુકાય કે ફરીથી બદલીને સુકવો.

આંત્રીવ આંત્રિ—હિંગળું મીણુ—ગાંજખી ચરખી.

દરેક દાણાંઓમાંનો પાણીનો ભાગ બદલાઈને તેમાં રસી થાય, તેઅગાઉ તેઉપર “નાઇટ્રેટ આવ સીલ્વર” અથવા “કેલોમેટ” લગાડવું, અથવા દાણાંઓ પાકે તેઅગાઉ તેઓઉપર સહીઅડની શુરઅાતમાં “ટીકચર આવ આઇયોડાઇન” પિચ્છવડે લગાડવું, અથવા ૧ ભાગ “અંકસાઇડ આવ ઝીંક,” તથા ૩ ભાગ “કારબોનેટ આવ ઝીંક,” આ બંધેને “આંત્રીવ આંત્રિ”માં મેળવીને, ખલમાં નાખી સારીપડે એકરસ કરીને મધતાંજેવું ઘાડું થાય, કે ગરદન અને મોહોડાં-ઉપર તે લગાડવું.

વા રૈ .

(ગીની ઉવર્મ=Guinea Worm)

ઈલાજ ૧ લો.—હિંગ, તથા અરીઠાનીમાંહેનો ગર આ બંધેને ગરમ કરીને તે બાંધવું.

ઈલાજ ૨ જો.—૧૨ થ્રેન હિંગને અંગારઉપર હલવીને, દહાડામાં ત્રણવાર તે ગળાવવી.

ઈલાજ ૩ જો.—કાચાં ગોસનો કટકો છુંદીને તેઉપર બાંધવો.

ઈલાજ ૪ થો.—૨ દ્રામ “નાઇટ્રોચ્યુરીએટીક આસીડ,” અને ૮ ગ્રામ્સ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, તેમાં કપડાંના કટકો ધોળી રાતદહાડો તેઉપર રાખવો.

ઈલાજ ૫ મો.—તોડયાવગર ધીમેધીમે વારાને બાહાર ખેંચી કાઢાડવો.

ઈલાજ ૬ ઠો.—એળીઓ, ધાણાની લાજી, તથા કાસનીનાં પાંદડાંને છુંદીને તેઉપર બાંધવાં,

ઈલાજ ૭ મો.—ઇસબગોળનાં બિચ્ચાંને છુંદીને ગુલાબમાં મેળવી તેઉપર બાંધવાં.

ઈલાજ ૮ મો.—સરકો, ગુલાબ, અને હિરાબોળ આ ત્રણેને મેળવીને તેઉપર લગાડવું,

ઈલાજ ૯ મો.—અગરબત્તે દરદ ઘણું થતું હોય, તો મુખડ ઘસીને તેમાં કપૂર, તથા અફીણનો લુકો ભેળીને તેઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૧૦ મો.—કહુલારનાં પાંદડાંને વાટીને તે બાંધવાં.

ઈલાજ ૧૧ મો.—આંકરાનાં પાંદડાંના લેપ કરીને તે બાંધવો.

ઈલાજ ૧૨ મો.—લસણ, હિંગ, તથા સાણ. આ ત્રણેને સરખે ભાગે મેળવીને તે બાંધવું.

ઈલાજ ૧૩ મો.—ખજૂર, તથા ગોળ, આ બંધેને સરખે ભાગે લેધને તેને ધીમાં મેળવી તે બાંધવું.

ઈલાજ ૧૪ મો.—મીનો હરમો જે હીરાબોલમાંથી નીકલેછે. તે ધુપરેલ તેલમાં ઘસીને લગાડવું.

અ ર પ સું.

(એકઝીમા=Eczema.)

નીશાની.—ચામડીઉપર માછલીનાં ભિંગડાંનીપદે પોપડા બંધાઇને તેની નિચ્ચેથી કોઇવાર રસી વેહેછે, અને કોઇવાર તે રસી નહીં વેહેતાં, તે સુકાજ રહેછે, અને માટે અતિશય ક્ષીડ લાગેછે. આ દરદ પારખવામાંટે એક સર્વેથી સરસ નીશાનીછે, અને તે એકે ઘણુંકરીને અરપસું શરીરનાં બંધે ભાગોઉપર સાથેજ થાયછે. જેમકે જો તે જમણાં પગની પાટલીઉપર થાયછે, તો ડાબા પગની પાટલીઉપર પણ હોયછે.

ઈલાજો ૧ લા.—૨૫ દ્રામ ૧—રેક્ટીફાઇડ સ્પીરીટ દ્રામ ૪—ગ્લીસરાઇન દ્રામ ૨—કાર્બોલીક આસીડ મીનીમ ૪૦.

આ સઘળાંને મેળવીને, પિચ્છવડે અરપસાંવાળા ભાગોઉપર તે લગાડવું. અથવા ૪ દ્રામ “અર્બન્ટમેન્ટ આવ ટાર” તથા ૧૫ ગ્રામ્સ “લેનોલીન,” આ બંધેને મેલવી તે ચોપડવું, અથવા ૨ દ્રામ “રીસોર્સીન” તથા ૨ ગ્રામ્સ “ગ્લીસરાઇન” મેલવીને ચોપડવું.

ઈલાજ ૨ મો.—૧ આઉંસ ગંધક, તથા ૧ આઉંસ “બાઇકારબોનેટ આવ પૉટાશ,” આ બંધને ગરમ પાણીમાં ડોહવીને, તેમાં અરપસાંવાળો ભાગ દરરોજ થોડોવારસુધી યોગી રાખવો.

ઈલાજ ૩ મો.—અગરજો રસો ઘણી જતી હોય, તો તેને એકદમ બંધ નહીં કરવી, પણ અગસીની અથવા પાંઉની “પે.લટીસ” તે ભાગઉપર મુકવી, અને “ઝીંક પાઉડર,” અથવા “બીસમટ પાઉડર,” અથવા “સેડીસીલીક આસીડ” અથવા “બોરેસીક આસીડ,” દહાડામાં બેવાર, તેઉપર છાંટવો, અથવા

ઓલીયમ ડીલાઈની આઉંસ ૧
કેમ્ડર ઓઈલ આઉંસ ૧
ઓઈલીવ ઓઈલ આઉંસ ૧

આ ત્રણેને મેળવી તેમાં પિચ્છ યોગીને લગાડવું.

ઈલાજ ૪ થો.—ટાર દ્રામ ૧—કૉસ્ટીક પૉટાશ ગ્રેન ૨૦—ટેડીફાઈડ સ્પીરીટ દ્રામ ૪—પાણી આઉંસ ૨.

આ સઘળાંને મેળવીને, અરપસાંવાળા ભાગઉપર તે ચોપડવું.

ઈલાજ ૫ મો.—ઓઈલ આવ મુંડલ ઉડ દ્રામ ૧—ગોઆ પાઉડર દ્રામ ૧ એસેટીક આસીડ દ્રામ ૦૧—બોરેક્સ ગ્રેન ૧૫—ફીઓસોટ માનીમ ૧૦—હની દ્રામ ૪.

આ સઘળાંને મેળવીને, અરપસાંવાળા ભાગઉપર તે લગાડવું.

ઈલાજ ૬ ઠો.—શુગર આવ લેડ ભાગ ૫
લીડાર્જ ભાગ ૩૧
ગ્રીમરાઈન ભાગ ૧૬૦

આ સઘળાંને મેળવીને, ગરમ કરી અરપસાંવાળા ભાગઉપર તે લગાડવું. અથવા સુરોખાર તથા મોરથુથુ સરખે ભાગે બારીકકરી, ઘીમાં મેળવીને ચોપડવું. આએ ઈલાજ ગામડી ડાકટરો ઘણે પસંદ કરેછે.

ઈલાજ ૭ મો.—“સ્ટીપ્ટીક કૉલોઈડ”ને પિચ્છવડે અરપસાંવાળા ભાગ ઉપર લગાડવું. આ દવાથી અરપસાંવાળા ભાગઉપર એક જાતનું પડ થાયછે, અને તેથી હવાની માઠી અસર તેઉપર થતી નથી. તથા વધારે કોહોવાટ થતો અટકેછે. અથવા “ફ્લ્યુઈડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ નેબોરેન્ડી”માં પિચ્છ યોગીને દહાડામાં બે ત્રણ વખત લગાડવું.

ઈલાજ ૮ મો.—“આંડી” તથા પાણી, આ બંધને મેળવીને તેથી અરપસાંવાળો ભાગ સવારસાંઝ ઘેવો, અને ત્યારપછી “ટાર”નાં સાબુથી ઘેઘને પછી તેઉપર નીચે જણાવેલી દવાએ મેળવીને તે અરપસાંવાળા ભાગઉપર સારીપઠે મસજવી.

ટ્રેલોમેન..... દ્રામ ૦૧
પ્રીપેર્ડ આક..... ગ્રેન ૨૦
ઓઈન્ટમેન્ટ આવ ટાર .. આઉંસ ૧

ઈલાજ ૯ મો.—અગરજે અગત ઘણી બળતી હોય, તો ૧ આઉંસ “ગ્લીસરાઈન,” તથા ૦૦૦ થી ૧ દ્રામ “સૉલ્યુશન ઓફ સલ્ફ એસીટેટ ઓફ લેડ” આ બંધેને મેજવીને તે પિચ્છવડે અરપસાંવાળા ભાગઉપર તે લગાડવું.

ઈલાજ ૧૦ મો.—“વાર્મોલેટ પાઉડર,” “ક્રોલ્ડ ક્રીમ,” અથવા ગળી, આ ત્રણમાંથી ગમેતે એક અરપસાંવાળા ભાગઉપર લગાડવું.

ઈલાજો ૧૧ માં.—૨૦ ગ્રેન “આઈયોડોફોર્મ,” ૨ દ્રામ “બેનઝોએટ ઓફ સોડા,” તથા ૧ આઉંસ “સીમ્પલ ઓઈન્ટમેન્ટ” આ સઘળાંને મેજવીને ચોપડવું, અથવા ૪ દ્રામ “ઓઈલ ઓફ ચાલમુગ્રા” તથા ૧૦૦ આઉંસ “ઓઈન્ટમેન્ટ ઓફ ટાર” આ બંધેને મેજવીને પિચ્છથી લગાડવું, અથવા જે કીડ ઘણી લાગતી હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ પથ્થરઉપર ગુલાબમાં ઘસીને તે ઘાડી લાઈજેવી કરી અરપસાંવાળા ભાગઉપર તે લગાડવી.

મરેતો દ્રામ ૨—ગ્રેલ અરમાતી દ્રામ ૮—સુપ્પડ દ્રામ ૨—અક્રાકીઆ દ્રામ ૨.

ઈલાજ ૧૨ મો. ૬ ડ્રામ પાર દ્રામ ૩—ગ્લીસરાઈન દ્રામ ૩—પાણી આઉંસ ૧.

આ સઘળાંને મેજવીને, તેમાં કપડાંના કટકો બોળી અરપસાંવાળા ભાગઉપર તે મુકવો.

ઈલાજ ૧૩ મો.—મરેતો દ્રામ ૩—બાવળનો યુદર દ્રામ ૩—ગુલાબ આઉંસ ૧.

આ સઘળાંને મેજવીને, તેમાં કપડાંના કટકો બોળી તે અરપસાંવાળા ભાગઉપર મુકવો, તથા તે લિનાનેલિના રાખવો.

ઈલાજો ૧૪ માં.—અગરજે કીડ પુકળ લાગતી હોય, પણ અગત બળતી નહીં હોય, તો “ગેઆ પાઉડર,” ગન્કરણનો રસ, લીમડો છુંદીને તેની “પોલ્ટીસ,” લીમડાનો રસ, ભીડીના ઝાડના દીદવાંને કાપી તેના ચીક, કનજીનો પાકો, જેની ઉપર ફૂલ નહીં થતાં હોય, તેની પોલ્ટીસ, અથવા ટાર અને “સ્પીરીટ ઓફ વાઈન,” આ બંધેને મેજવીને તે, આ સાતમાંથી ગમેતે એક અરપસાંવાળા ભાગઉપર ચોપડવું, તથા “કારબોલીક આસીડ સોપ”થી તે ભાગ ધોવો.

ઈલાજો ૧૫ માં.—૩૬ ઓઈસાઈડ ઓફ મરક્યુરી. દ્રામ ૨
ગ્લીસરાઈન દ્રામ ૨
કેમફર ગ્રેન ૨૦
ઓઈન્ટમેન્ટ ઓફ ઝીંક આઉંસ ૧

આ સઘળાંને મેજવીને, તે અરપસાંવાળા ભાગઉપર ચોપડવું.

ગમેએટલી માત્ર ચોપડવાની દવાઓથી અરપસું મૂળમાંથી જતું રહેતું નથી, માટે તેને જડમૂળમાંથી કાઢાડી નાખવામાંટે પીવાની દવાની અગત્યછે, માટે **ઈલાજ ૧૬ થી ૨૦**માં મધેથી ગમેતે અનુભવવા.

ઈલાજ ૧૬ મો.—અગરજે અરપસું લાંબા દહાડાનું થયું હોય, તો ૧૫ મીનીમ “સીરપ ઓફ આઈયોડાઈડ ઓફ આયરન,” દહાડામાં ત્રણવાર,

પાણીમાં ભેળીને પીવું અને તે ઘણું દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું. અગરજે તેમાંથી પાણી જીવી રસી જપા કરે, અને ઘણી કીડ લાગે તો, તે ઉપર “બોરેસીક આસીડ”ના બારીક ભુકો સવાર સાંજ છાંતવો, અથવા ૦૧ દ્રામ “બોરેસીક આસીડ,” તથા ૪ દ્રામ “લેનાલીન,” આ બંધેને ભેળવીને તે ચોપડવું.

ઈલાજો ૧૭ માં.—આરસેનીકલ સૉલ્યુશન મીનીમ ૧૫
 સૉલ્યુશન આવ સ્ટ્રીકનીયા મીનીમ ૨૫
 ટીંકચર આવ કુઈનીયા આર્ડિંસ ૧
 સાઈટ્રેટ આવ આયરન એન્ડ એમીનીયા. ટ્રેન ૬૦
 ટીંકચર આવ આર્સેનિક દ્રામ ૨
 પાણી આર્ડિંસ ૮

આ સઘળાંને ભેળવીને, તેનાં છ ભાગો કરી, અકેકો ભાગ દહાડામાં ત્રણવાર પીવો, અને તે ઘણું દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું.

અગરજે બિમારનું મોઢોડું ઘણું ફિફ્ફું મારી ગયું હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ ભેળવીને, ૧ દ્રામજટલી દહાડામાં ત્રણવાર, ખાણું ખાધાપછી પાણીમાં ભેળીને પીવી.

ઈલાજ ૧૮ મો.—વાઈન આવ આયરન આર્ડિંસ ૧૧
 સીરપ દ્રામ ૪
 આરસેનીકલ સૉલ્યુશન દ્રામ ૦૧ થી ૨
 ડીન વૉટર આર્ડિંસ ૨

ઈલાજ ૧૯ મો.—આરસીનીએટ આવ આયરન ટ્રેન ૧
 કારબોનેટ આવ મેગનીશીયા ટ્રેન ૮
 એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ ડેન્ડીલીયન ટ્રેન ૨૦

આ સઘળાંને ભેળવીને, તેનો વીસ ગોળીઓ બનાવી, અકેકી ગોળી દહાડામાં ત્રણવાર, પાણીસાથે ગળવી.

ઈલાજ ૨૦ મો.—૯ મીનીમ “અર્ધલ આવ ચાલસુગ્રા.” ૧૧૧ દ્રામ “ટીંકચર આવ કેસકેરીલા,” તથા ૪૧૧ આર્ડિંસ પાણી, આ સઘળાંને ભેળવી ત્રણ ભાગે દરરોજ પાવું, અને ઘણું દહાડા ચાલું રાખવું.

ચેતવાણી.—ઉપલી કેટલીક દવાઓ સોમલની છે, માટે તેમાંની એક-પણ અજમાવતીવેળા ધ્યાનમાં રાખવું, કે એક દવા આસરે પંદર દહાડા અથવા એક મહિનાસુધી પીધાપછી જો તેની કાંઈપણ એરી અસર બિમારનાંઉપર થાય, જેવુંકે આંખમાં અગન બગે, આંખમાંથી આંસુઓ ટપકે, પેટમાં કુખીને આડો આવે, ઈત્યાદિ, તો વચમાં થોડા દહાડાનો ગાળો નાખીને તે દવા પાછી પીવી, અને ઓછામાંઓછા છ મહિનાથી એક વર્ષસુધી તે ચાલુ રાખવી.

મ સા .

(ઉર્વોર્સ=Warts.)

નીશાની તથા સખખ.—મસા સુક્કા, કઠણ, ગોળ, લાંબા, પોહોળા, અથવા ચપટા હોયછે, અથવા તે કાળા, પોચા, અને લોહીવાળા હોયછે. તેઓ હાથ, પગ, હાથનાં આંગળાંઓ, છુપા ભાગ, સફરો અને ઘણુંકરીને શરીરનાં દરએક ભાગઉપર થાયછે. શરીરને સ્વચ્છ નહીં રાખવાથી, અથવા રાંડનાં આબરથી તેઓ થાયછે.

ઈલાજ ૧ લો.—કાળા, પોચા, ઘાંડીવાળા, અને લોહીવાળા મસા ઘણુંકરીને ગાલની માંહેની સપાટીઉપર થાયછે. આ જાતનાં મસાને કાતરવડે કદી કાપવા નહીં, કારણકે તેમ કર્યાથી તેઓમાંથી પુષ્કળ લોહી વેહેછે, પણ ઘોડાનો બાલ અથવા રેશમની ઝીણી ગુંથેલી દોરી તેનાં થડમાં બાંધવી, અને દરરોજ ખેંચીને બરાબરા વધારે તંગ કરી કરવી. આપ્રમાણે કર્યાથી મસો ખરી પડશે, અને તેમાંથી લોહી બિલકુલ નિકળશે નહીં.

ઈલાજો ૨ નો.—અગરજો મસા ઝીણાં, સુક્કા, કઠણ, અને ગોળ હોય, તે કાતરવડે તેથડમાંથી કાપી કાઢાડવા, અને તેઓઉપર “લ્યુતર કૉસ્ટીક,” યુનો, મોરથુથુ, અથવા “કૉસ્ટીક પૉટાશ” લગાડવું. આ જાતનાં મસાઉપર “કલોરાઈડ આવ ઝીંક,” બલ્લદ સરકો અથવા “સ્ટ્રોંગ સૉલ્યુશન આવ પરકલોરાઈડ આવ આયરન” દરરોજ લગાડવાથી તેઓ ઘણીવેળા ખરી પડેછે. ગમેતો મસાની આસપાસની સાજી જગ્યાની આમડીઉપર “સ્ટીર્કીંગ પ્લાસ્ટર”ની આગળી વજગાવવી, અને ત્યારપછી કોઈપણ જાતનાં બલ્લદ ધાતુનાં તેજબનું ટીપું સળીઉપર લેઈને તેઓઉપર તે સુકવું.

ઈલાજો ૩ નો.—પાવલીજવડા પોહોળા તથા ચપટા મસા, જેઓ ઘણુંકરીને સ્ત્રીનાં છુપા ભાગ અથવા સફરાની આસપાસ હોયછે, તેઓને પેટેલાં નીમકનું પાણી લગાડવું અને પછી તેઓઉપર ૦.૫ ગ્રામ “કેલોમેલ” થોડા દહાડા-સુધી ભભરાવવું, અથવા “એસીટેટ આવ કૉપર” લગાડવું. અથવા ૨૦ ગ્રેન “સેલીસીલીક આસીડ,” તથા ૧૦ ગ્રેન “એકસ્ટ્રેક્ટ આવ ઇન્ડીયન હેમ્પ,” આ બંધેને મેળવીને તે મસા ઉપર લગાડવું અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓની મેળવણી એક મજબુત સીસીમાં તાઈત બુચ મારીને રાખવી અને તેમાં સળી બોળી, મસાઉપર એક અડવાડયું સુધી અકેકા દહાડાને આંતરે લગાડવી, અને મસો ધીલો પડે કે તે ઉપર ગરમ સેક કરવો.

એકસ્ટ્રેક્ટ આવ ઇન્ડીયન હેમ્પ..	ગ્રેન	૧૦
આલકોહૉલ.....	મીનીમ	૨૦
સલ્ફ્યુરિક ઇડર	મીનીમ	૪૦
ફેલ્કસીઅલ કૉલોડીયન.....	ગ્રેન	૭૫

વરસુડી .

(ઉચેન=Well.)

ચરબીવાળી અથવા એક જાતનાં ચિકણા પદાર્થવાળી વરસુડી ઘણુંકરીને માથાં, ગરદન, અથવા બરડાઉપર થાયછે. વરસુડી કોઈવેળા સોપારીજીવડી તો કોઈવેળા નારંગીજીવડી મોટી હોયછે. જોકે એનાં સર્વેથી સારો ઇલાજ એછે કે કોઈ વાઢકુટીઆપાસે તે કાપી કહડાવવી, તોએપણ નીચે નજીઆપ્રમાણે ઇલાજે કીધા હોય, અને જો ગાંઠ ઘણી મોટી નહીં હોય, તો કાપવાવિના પણ તે ઘણીવેળા પાકીને બેસી જાયછે.

ઈલાજ ૧ લો.—વરસુડીનીવચ્ચેનાં એક પાવલીજેટલા ભાગમાં “કૉસ્ટીક પૉટાશ” દરરોજ થોડા દહાડાસુધી ચાલુ લગાડવું, અને ગાંઠઉપરની ચામડી બળી જઈ તેમાં ચાદું પડે, કે ૨ થી ૪ દ્રામ “આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ”ને, ૧ આઉંસ પાણીમાં મેળવીને, તેમાં કાકડો ભિંજવીને તે ચાદાંમાં જિરેલો જાય એટલો મુકવો, અને તે ભિનોનભિનો રાખવો. આપ્રમાણે કર્યાથી ગાંઠ પિગળી જશે.

ઈલાજ ૨ જો.—ઉપર નજીઆપ્રમાણે ચાદું પાડવાપછી તેનીઉપર “સાઇટ્રીન આઈન્ટમેન્ટ”ના મલમતી આગળી બતાવીને તેની વચ્ચેવચ્ચે થોડા ગ્રેન “કૉસ્ટીક પૉટાશ” ભભરાવી તે ગાંઠઉપર મુકવી, અને આ આગળી દરરોજ બદલવી. આપ્રમાણે કર્યાથી ગાંઠ પાકીને તેમાંહેલી ચિકણી વસ્તુ પડેનાં આકારમાં બાહાર આવશે.

ઉપલા બંધે ઇલાજે અનુભવેલાછે, અને તેથી ઘણો ગુણ થાયછે.

ઈલાજ ૩ જો.—વરસુડીઉપર “કમ્પાઉન્ડ ઈંકચર આવ આઇયોડાઇડ” પિચ્છવડે લગાડવું, અને તેનાં ૫ થી ૧૦ ટીપાં, દહાડામાં ચારવાર, પાણીમાં ભેળીને પીવાં.

ઈલાજ ૪ થો.—આઇયોડાઇડ દ્રામ ૨—આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ દ્રામ ૪—રેક્ટીફાઇડ સ્પીરીટ દ્રામ ૨—પાણી દ્રામ ૮.

આ સઘળાંને મેળવીને, તે પિચ્છવડે વરસુડીઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૫ જો.—આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ દ્રામ ૧—આઇયોડાઇડ દ્રામ ૧—કેમફર દ્રામ ૦.૦૧—પ્રોપેર્ડ લાર્ડ આઉંસ ૧.

આ સઘળાંને મેળવીને, સવારસાંજ વરસુડીઉપર લગાડવું, અને જો તેથી ઘણી અગન બજે, તો થોડા નવસાગરને, “શુગરલેડ”નાં પાણીમાં નાખીને, તેમાં કપડાંનો કટકો બોળી તે વરસુડીઉપર મુકવો.

ઈલાજ ૬ ઠો.—અગરજો વરસુડી ઘણી નાહાતી સોપારીજીવડી હોય, અને હાથે દાબવાથી બેસી જાય, તથા હાથ કાહાડી નાખવાથી પાછી આગળનાંજેટલી મોટી થાય, તો જાણવું કે તેમાં કોઈ જાતનો ચિકણો પદાર્થ હશે.

એવી વરસુડીને ઇંગ્રેજીમાં “લીપોમા,” Lipoma કરીને કહેછે. આ જાતની વરસુડી ઘણુંકરીને પગની પાટલી, કપાળ, અથવા હાથઉપર થાયછે. એના ઇલાજ એછે, કે મોટી આપડીનાં પુઠાંથી તેને કુંઠવી, કે જ્યો તે કુટી નશે, અને ત્યાર પછી તેઉપર સિસાંના કટકો સુકીને પાટો બાંધી રાખવો, કે જ્યો તે ફરીથી થશે નહીં. અગરજો ગરલસ્થાનમાં રેસાદાર વરસુડીની ગાંઠ થઇ હોય તો ૫ થી ૧૦ ગ્રેન “ફ્લોરાઇડ ઓફ કેલશીયમ,” મોટી ઉમરવાળી એરતે સાકરના સીરામાં દહાડામાં ત્રણવાર ખાધામાં લેવું, અને ઘણા દહાડા ચાલુ રાખવું.

ઇલાજ ૭ મો.—સોજ, પિળા રંગની મોટી તડકામાં સુકવીને તેનો લુકો કરવો, અને તે લુકાને ઝીણું કપડાંમાંથી ચાળીને પાણીમાં મેળવવો. આ મેળવણીને વરસુડીઉપર લગાડીને તેઉપર પાટો બાંધી લેવો. આપ્રમાણે ઘણીવાર લગાડ્યા કર્યાથી વરસુડી બેસી નશે.

બુઢાપામાં પગને લાગતો સળો. (સીનાઇલ ગેનગ્રીન=Senile. Gangrene.)

નીશાની તથા સમજ.—જ્યારે મોટી ઉમરે, અથવા ઘણું નબળાઇથી પગોની નેસોનાં પડદાઓ કઠણ તથા જડ થઇ જાયછે, અને તેઓમાં ચુનાની મેળવણીવાળો ભાગ એકઠો થાયછે, ત્યારે લોહી સારીરીતે નહીં ફર્યાથી પગોમાં સળો લાગુ પડેછે. પ્રથમ પગો ભારી તથા થંડા લાગેછે, તેઓમાં કીડ લાગેછે, ઝગણી ભરાયછે, ટેટામાં આંકરાં આવેછે, તથા લોહી સારીપેઠે ફરતું નથી. આ નીશાનીઓ સળો લાગવાઅગાઉ જણાયછે, અને તેઓ જણાયાપછી સળો લાગુ પડેછે. બુઢાપામાં પગનો એકાદ મસો કાપ્યાથી અથવા તંગ જોડા પેહરવાથી પગઉપર અંગોડાઆગળ જાંબુરો અથવા કાળો ડાઘ જણાયછે, જેનીઆસપાસ એક બીજે કાળો ડાઘ દેખાયછે, તથા તેમાં ઘણો દુખાવો થાયછે, અને ત્યાંથી સળો લાગુ પડી ધીમેધીમે ઉપર વધેછે. અંગોડા તથા પગો પ્રથમ ચીમળાઇ જાયછે. એવી જાતનાં સળામાં પગોઉપર એક કાળી લીટી દેખાયછે, જેનીનિચ્ચેના સઘળો ભાગ તદત મરી ગયેલો હોયછે, પણ ઉપરનાં ભાગમાં જીવ હોયછે. મરી ગયેલો ભાગ ચીમળાયેલો, કાળા રંગનો, તથા સુકો હોયછે. ઘણીવેળા આ દરદમાં તાવ આવેછે, અને તેવી અવસ્થામાં બિમાર ચારથી છ અઠવાડીયાંસુધી રીબી રીબીનેપછી મરણ પામેછે.

ઇલાજો.—આ દરદ ઘણુંકરીને બુઢાપામાં ઘણી નબળાઇનેલીધે થાયછે. એટલામાંટે શક્તિ આવે એવી દવાઓ પ્રથમથીજ આપવી જોઇએ, જેવીકે

ડીકચર આવ રડીત	મીનીમ	૮૦
સલફર આવ કુદનીયા	ગ્રેન	૬
પાણી	આઉંસ	૬

આ સઘળાંને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવું, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી દર ત્રણ કલાકે પાવી.

ટીકચર આવ કેમકરીના દ્રામ ૨—ટીકચર આવ જ્વેનશીયન દ્રામ ૨—કોલોરિટ આવ પોંટાચ ગ્રેન ૧૦—કારબોનિટ આવ એમોનીયા ગ્રેન ૨૦—પાણી આઈઝ ૬.

અગરજો નખગાઈ ઘણી થઈ હોય, તો “વાઈન” અથવા “પોરટર” પાવો. ખોરાકમાં કુંધ, “બીક્ટી,” પિલાંનો સેરવો, ૧ ડાં, ઇત્યાદિ આપવું.

એક ડાકટર આ બિમારીનીવેળા સડેલા ભાગઉપર કપુરનો લુકો ભભરાવવા, તથા ૫ થી ૭ ગ્રેન કપુર, દર ત્રણ કલાકે, પાણીસાથે કૂકાડવાની ઘણી ભલામણ કરેછે. આ ઇલાજ ઘણો ગુણકારક છે, માંટે તે અનુભવવો.

અગરજો કુખાવો ઘણો થતો હોય, તો ૧ થી ૨ ગ્રેન અફીણની ગોળી બનાવીને, રાત્રે સુતીવેળા તે ગળાવવી. અગરજો અગત્ય જણાય, તો એક ગોળી દિવસે પણ ગળાવવી.

આ દરદનીવેળા કોઈવાર અટકડી ઘણી આવેછે, એવીવેળા ૪૦ મીનીમ “કોલોરિક ઇડર,” તથા ૬ આઈઝ “કેમફ્ર વૉટર,” આ બંધેને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પાવું.

બાહારનાં ઇલાજોતરીકે “લાંબા દહાડાની બિમારીથી શરીરની પથ્થવાડેનાં ભાગમાં પડતાં ચાંસ”નાં મથાળાંફેડલની બાબદમાં જણાવ્યા પ્રમાણે ઇલાજો કરવા.

નખચર.

(ઉગ્લીટલો=Whitlow.)

નીશાની તથા સખખ.—હાથપગનાં આંગળાંઓમાં લાકડાની ફાંસ, ટાંચણી, સોય, ઇત્યાદિ ત્રીણીં આણીવાળી વસ્તુ ભોકાવાથી, તેઓ દબાણમાં આવીને કચડાવાથી, અથવા મધમાખ, કાનખજુરો, અથવા હરકોઈ એવાંજ જાનવરનો ડંખ લાગવાથી તેઓ ઘણુંકરીને નખોની કિનારી અથવા થડ આગળથી સુજ આવીને રાતાં થાયછે, રાતદહાડો તેમાં અતિશય દુખાવો થાયછે, તથા તેમાં ગટકા મારેછે, અને જો થોડા દહાડા ગયાકેડે તે સાજું નથી થતું, તો આંગળાંનીઆસપાસનો ભાગ વધારે સુજેછે, અને હાથની હથેળીસુધી તે વરમ વધીને છેક ભિતરથી તે પાકઉપર ચઢેછે, અને તેમાં પરં થાયછે.

ઇલાજો ૧ લા.—અગરજો લાકડાની ફાંસ, ટાંચણી, સોય, અથવા જાનવરનો ડંખ માંહે પેહો હોય, તો તે એક નાહાના ચિમટાવડે, અથવા આંગળાં વડે બાહાર ખેંચી કાઢાડવો, અને ત્યારપછી તે આંગળાંને ઘણાં ગરમ પાણીમાં ધોળી રાખવું, અથવા તેઉપર ગરમ પાણી થોડુંથોડું નાખ્યા કરવું, અથવા તેમ નહીંતો તે આંગળીઉપર ગરમ પાણીનો બાફ આપવો, અને એક જીલાબ લેવો.

ઈલાજો ૨ ના.—નખનો કિનારીઉપર તથા તેનાં થડઆગળ “ટીકચર આવ આઈયોડાઈન,” “સૉલ્યુશન આવ પરકલોરાઈડ આવ આયરન,” અથવા “ટીકચર આવ આરનીકા,” આ ત્રણમાંથી ગમે તે એક પીચ્છવડે થોડા દહાડા સુધી ચાલુ લગાડવું.

ઈલાજ ૩ જો.—“શુગર આવ લેડ”નાં પાણીમાં, થોડું “લૉડેનમ” તથા “ફોલોનવૉટર” ભેળીને, તેમાં કપડાંનો કટકો બોળી તે આંગળીઉપર મુકવો, અને રાતદહાડો ભિંજવેલો રાખવો.

ઈલાજ ૪ થો.—નખચ્છરવાળાં આંગળાંઉપર “રેઝીન પ્લાસ્ટર”ની પટ્ટી લપેટીને તેઉપર કપડાંની ચીપ બાંધી લેવી.

ઈલાજ ૫ મો.—અગરજે આંગળાંની ટોચ પાકે નહીં, પણ તેમાં ઘણું દહાડાસુધી દુખાવો થયા કરે, તો તેઉપર “લ્યુનર કૉસ્ટીક” લગાડવું.

ઈલાજો ૬ ઠા.—અગરજે આંગળાંમાઢે રસી થઈ હોય, તો અલસીનાં આટાનો, બાફેલા કાંદાનો, અથવા ઘઉંનાં આટાની “પોલ્ટીસ”નો ગરમ સેક કરવો, અને તે આંગળું નસ્તરવડે ચીરીને રસી બાહાર કાઢાડવી અને ત્યારપછી તેઉપર રૂઝ આવવામાંટે સાદા મલમની, અથવા “આઈન્ટમેન્ટ આવ રેઝીન”ની આંગળી મુકવી.

ધર.

(એબ્સેસ=Abscess.)

વરમથી શરીરનાં કોઈપણ ભાગમાં રસી જમાવ થાયછે, તેને ઘર કહેછે.

ઈલાજો.—“ફ્લુબર્મ”નો, અથવા એરંડીયાં તેલનો લુલકો જીલાબ લેવો. અગરજે ઘર વધારે મોટું થતું જાય, તો જ્યાંસુધી તેનીઉપર અણી થાય, અને નસ્તરવડે ફોડવાનેલાયકતું થાય, ત્યાંસુધી તેને હાથ લગાડવો નહીં, તેને દાબવું અથવા ચુંથવું નહીં. તે ભાગઉપર “ફ્લોનેલ”નો ગરમ સેક કરવો, અને અળસીનાં આટાની, અથવા પાંઉની “પોલ્ટીસ” કરી તેઉપર મુકવી. “પોલ્ટીસ”ને દર છથી આઠ કલાકે બદલવા કરવી, અને થોડા દહાડાસુધી એમ બાંધવી ચાલુ રાખવી. જ્યારે ઘર પાકીને કુટે, અને તેમાંથી રસી વગર અડચણે છુટથી જાય ત્યારે એક પાતળી સળીને છેડે ઝીણું કપડું વિટાળી તેને “સેલેડ”નાં તેલમાં ભિંજવીને તે કપડાંને સળીની મારફતે ગુમડાંનાં છેદમાં મુકવું, અને દહાડામાં એકથી બેવાર તે બદલવું, ત્યારપછી તેઉપર લુગડાંનો પાટો બાંધવો, અથવા “રેઝીન” પ્લાસ્ટર”ની પટ્ટી તેની આસપાસ મુકવી. રૂઝયાપછી શક્તિ આવે એવી દવાઓ લેવી, જોવીકે કરિયાતાંનું ઉકાળેલું પાણી, અથવા ૧૦ ટીપાં “ટીકચર આવ સ્ટીલ” પાણીમાં ભેળીને, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું. જ્યારે ઘર થયું હોય, ત્યારે દરદીએ સાદો અને શક્તિવાળો ખોરાક લેવો, જોવોકે દુધ, ઈંડાં, સેરવો, વગેરે, અગરજે અગત્યજેવું જણાય, એટલે નખનાઈ થઈ હોય, તો “વાઈન” અથવા “બ્રાંડી” પીવો.

ઘણીવાર ઘર દરદીને ઘણું દુઃખ દેછે, અને એકવાર શરીરઉપર એક જગ્યાએ સાફ થઈ કોઈ બીજી જગ્યાએ દેખાવ દેછે, અને આપ્રમાણે જીદીજીદી જગ્યાએ એકથી ઘણું અને ઉંડાં ઘરો થાયછે, અને સાફ થતાં નથી, જોથી દરદી અતિશય દુઃખી થઈ કેટલીકવાર મરણ પામેછે. માટે એને નજીવું ધારી બેદરકારીથી ભુલી જવું જોઈએ નહીં. એને અંગ્રેજીમાં “પાઇમીઆ” (Pyæmia) કરી કહેછે, અને એ ઘણું લયંકર દરદી.

સખ્ય.—શરીરમાંનું લોહી બગડયાથી, અથવા નબળાઈથી, અને ઘણુંકરીને ઘડપણનેલીધે આ દરદ થાયછે.

ઈલાજો.—૧ ટ્રાન્ક “ડાઇલ્યુટેડ સલ્ફ્યુરીક આસીડ,” તથા ૬ આઉંસ પાણી, આ બંધને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું.

હવા ફેર કરવી. અગત્ય કરીને “બ્રાંડી,” ઈંડાં, અને સાકર, આ ત્રણેને મેળવીને તે પીવું; તથા તેવોજ બીજા શક્તિવાળો ખોરાક તથા દવા લેવી.

ગુ મ ડાં.

(બોઈલ્સ=Boils.)

ઈલાજો.—જ્યોને વારંવાર ગુમડાં થતાં હોય, તેઓએ મધ્યમસર ખોરાક લેવો, કસરત કરવી, તથા ખુલ્લી હવામાં ફરવું. પેટેલાં ગુમડાંઉપર જો મુકવી અને તેઉપર અગસીની “પોલ્ટીસ” મુકયા કરવી. ગુમડાં પાકે ત્યારે નસ્તર મારવું અને પેટ સાફ આવેએમ કરવું, અને તેટલામાંટે જીલાબ લેવો. વધારે સારો ઉપાયતો એછે કે ગુમડું દેખાતાંજ તરત થોડું “એકસ્ટ્રેક્ટ આવ ઓપીયમ,” પાણીમાં ડોહવીને તે જાડુંજાડું ગુમડાંઉપર લગાડવું, અને તે સુકાયાપછી ત્રણથી ચાર કલાક વિત્યાકેડે વારંવાર લગાડયા કરવું. આપ્રમાણે કર્યાથી સોજા ચોવીસ કલાકમાં તદન ઉતરી જશે. ત્યારપછી પારો, અફીણ, અને સાબુ, આ ત્રણેને સરખે ભાજે મેળવીને તેની એક આગળી બનાવી, તેનીવચ્ચે એક છેદ પાડીને તે ગુમડાંઉપર મુકવી, અથવા “ટીંકચર આવ આઈયોડાઈન” લગાડવું, અથવા કાળા મલમની આગળી મુકવી.

અગરજો તાવ હોય, અને ઝાડો કબજ હોય, તો “એપસમ સૉલ્ટ”ના જીલાબ લેવો, અને ઝાડો સાફ આચાપછી શક્તિ રહે, એટલામાંટે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવી, અને એન દવા પાંચથી સાત દહાડાસુધી માણ રાખવી.

ડાઇલ્યુટેડ સલ્ફ્યુરીક આસીડ. મીનીમ ૬૦	માદરનો શીંગો	આઉંસ ૧૫
અક્રેક્ટ આવ કુઈનીયા	થેન ૪	પાણી આઉંસ ૧૫

ગુમડાં નિકળ્યાની શુદ્ધઆતમાંજ જો “કેમફરેટેડ આલકોહૉલ” લગાડયો હોય, તો ગુમડાં બેસી જઈને ઘણો ગુણ થાયછે. ગુમડાંને જલદીથી પાકવવામાંટે

ગામડી ડાકટરો નીચે બજાવેલા મલમોમાંની જોતે એક મલમની આગરી બનાવીને ગુમડાં ઉપર લગાડેછે, જેને કાલો તથા લાલ મલમ કરી કહેછે.

કાલો મલમ બનાવવાની રીતી—સીડુર તથા મીથું તેલ સરખે ભાગે લઈને બપોંવેર કાળા રંગવાલો થાંચે ત્યાંવેર ગરમ કરવો. પછી તેમાં થોડો કપુર તથા મીથું મીથું નાખીને, ખુબ હીલવવું. **લાલ મલમ બનાવવાની રીતી**—૧ ભાગ કપુર, ૨ ભાગ મીથું, ૧૦ ભાગ સીડુર, તથા ૨૦ ભાગ મીથું તેલ. પેહેલે સીડુરનો બારીક ભુકા કરી, મીથાં તેલમાં મેળવીને ૧ થી ૨ મીનીટ સુધા ઉપર મુકવું અને એ મેળવણી લાલ રંગ પકડે, કે તેમાં કપુર તથા મીથું મેળવીને ખુબ હીલવવું, અને સઘળું એકરસ થાંચે કે ઉતારી પાડવું.

દરાઝ.

(રીન્ગ-ઉર્મ=Ring-worm.)

નીશાની.—દરાઝ એ એક જાતનું ચામડીનું દરદર, જે શરીરનાં કોઈપણ ભાગની ચામડીઉપર જોળા કુંડાળાનાં આકારમાં થાયછે. એમાં ઝીણાં પાણીથી ભરેલા દાણાંઓ ચામડીઉપર થાયછે, અને તેમાં પુષ્કળ કીડ લાગેછે. અને જો તેનો ઉપાય તરત કીધો નહીં હોય, તો તે ઘણી ઉતાવળી ફેલાઈ જાયછે.

ઈલાજ ૧ ભો.—બલ્લદ સરકામાં કપડું બોળીને તે દરાઝઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૨ ભો.—“એસેટીક આસીડ”માં કપડાંનો કટકો બોળીને તે લગાડવું.

ઈલાજ ૩ ભો.—“જોઆ પાઉડર”ને, “ચાંદી” અથવા “ક્રોસોનવાઈટર”માં બોળીને તે દરાઝઉપર મસળવો.

ઈલાજ ૪ થો.—૨ ટ્રામ “કારબોનિટ આવ પાંડરા,” તથા ૮ ગ્રાઈસ “રોઝ વાટર”, આ બંધેને મેળવીને તે દરાઝઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૫ ભો.—અગરજો માથાંઉપર દરાઝ થઈ હોય, તો ૧ ગ્રાઈસ “સલ્ફ્યુરસ આસીડ,” તથા ૬ ગ્રાઈસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, તેમાં કપડાંનો કટકો ભિંજવીને તે મુકવો.

ઈલાજ ૬ ઠો.—“ટીકચર આવ આઈયોડાઈન” દરાઝઉપર પિચ્છવડે લગાડવું.

ઈલાજ ૭ ભો.—૧ ટ્રામ “ટીકચર આવ આઈયોડાઈન,” તથા ૧ ગ્રાઈસ “પેટ્રોલીયમ ઑઈલ,” આ બંધેને મેળવીને તે પિચ્છવડે દરાઝઉપર લગાડવું, અને ત્યારપછી તે ઉપર “ઑઈન્ટમેન્ટ આવ એમોનીએટેડ મરક્યુરી” ચોપડવું.

ઈલાજ ૮ ભો.—“સાઈટ્રીન ઑઈન્ટમેન્ટ” દરાઝઉપર ચોપડવું.

ઈલાજ ૯ ભો.—“સ્ટ્રીપ્ટીક કૉલોઈડ” દરાઝઉપર પિચ્છવડે લગાડવું.

ઈલાજ ૧૦ ભો.—૨૨ ટ્રામ ૧—ઑઈનિ આવ જ્યુનીપર ટ્રામ ૧—એમોનીએટેડ મરક્યુરી ટ્રામ ૧—પિત્તોએટેડ વાઈ ગ્રાઈસ ૬૦.

આ સઘળાંને મેળવીને તે દરાઝઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૧૧ મો.—કીઓસોટ દ્રામ ૧
સૉલ્યુશન આવ એમાનીયા દ્રામ ૧
આંત્રીય આંધિ દ્રામ ૪

આ સઘળાંને મેળવીને તેમાં કપડું બોળી તે દરાઝઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૧૨ મો.—૦૧ આર્ડેસ “હાઇપોસલફાઈટ આવ સોડા,” તથા ૬ આર્ડેસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, તેમાં કપડું બોળી તે દરાઝઉપર ચુકવું.

ઈલાજ ૧૩ મો.—કોકમનું તેજ આર્ડેસ ૦૧—મીણુ આર્ડેસ ૦૧—જમાનગોરાનું તેજ આર્ડેસ ૦૧.

આ સઘળાંને મેળવીને, તેની લાકડીજીવી બનાવી તે દરાઝઉપર ઘસવી.

ઈલાજ ૧૪ મો.—કોરોસાવ મુખ્લીમટ ટ્રેન ૬
કીઓસોટ મીનીમ ૨૦
આંધિનિમ્ન આવ રપર મેસીટી. આર્ડેસ ૧

આ સઘળાંને મેળવીને તે દરાઝઉપર ચોપડવું.

ચેતવણી.—આ ઈલાજ ડાક્ટરને પુછીને અજમાવવો.

ઈલાજ ૧૫ મો.—ટંકણુખાર દ્રામ ૨—મરકો આર્ડેસ ૪.

આ બંધેને ગજકરણનાં પાંદડાંનાં રસમાં મેળવીને તે દરાઝઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૧૬ મો.—કેમફર ટ્રેન ૩૦—કાર્બોનિટ આવ પૉટાશ દ્રામ ૧—કાર્બોનિક આસીડ મીનીમ ૪૦—આંધિનિમ્ન આવ મુજફર આર્ડેસ ૧.

આ સઘળાંને મેળવીને તે દરાઝઉપર સવારસાંઝ ચોપડવું.

ઈલાજ ૧૭ મો.—મુનકેટ આવ ક્રીકે દ્રામ ૦૧—શુગર આવ લેડ ટ્રેન ૧૫—પાણી આર્ડેસ ૬.

આ સઘળાંને મેળવીને તેથી દરાઝવાળો લાગ સવારસાંઝ ઘેવો.

ઈલાજ ૧૮ મો.—અગરબે જાંગનાં કાતરામાં, અથવા પિસાબની ગોળી ઉપર દરાઝ થઈ હોય, તો ૧ દ્રામ ટંકણુખાર, તથા ૧ આર્ડેસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તે દરાઝઉપર ચોપડવું.

ઈલાજ ૧૯ મો.—કપુર, ફટકી, ગંધક, તથા કાથો, આ ચારે સરખેલાગે લેઈને લીંચુનાં રસમાં મેળવવું, અને તે દરાઝઉપર ચોપડવું.

ઈલાજ ૨૦ મો.—એરંડીનાં બિચ્માં, એળીઓ, તથા સાણખાર, આ ત્રણે સરખે લાગે લેઈને, લીંચુનાં રસમાં મેળવવું, અને તે દરાઝઉપર ચોપડવું.

ઈલાજો ૨૧ માં.—બોડારસંગને સરકામાં ઘસીને તે દરાઝઉપર ચોપડવી.

દરાઝ થતી હોય, તેવા દરદીએ અવારનવાર “ફુલબાઈ”ના જીલાબ લેવો. અથવા પાપડખાર, તથા ટંકણુખાર બે લાગ, ચુનો ૧ લાગ, લસત ૧ લાગ, ગંધકના ફુલ ૪ લાગ, એ પાંચેને છુંદીને, લીંચુના રસમાં મેળવીને લગાડવું.

કંઠરઉપર થતી એક જાતની કીડ.

(હરપીસ, આંર શીનગલસ=Herpes, or Shingles.)

નીશાની.—આ દરદમાં પ્રથમ કંઠરની આમડી મુજબે રાતી થાયછે, અને તેઉપર “બ્લીસ્ટર”નાંજેવા છાગલાએ ગોળ કુંડાળાનાં આકારમાં પડેલા જણાયછે. તેમાં કીડ ઘણી લાગેછે, તથા અગત બળેછે. આ છાગલાએમાં પેટેલાં પાણીજેવા પ્રવાહી પદાર્થ હોયછે, જે ધીમેધીમે જાડો થતો જાયછે, અને છેલ્લે તે સુકાઈને છાગલાની જગ્યાએ પોપડો બંધાયછે. આ દરદ કોઈવેળા કંઠર ઉપરાંત માથાં ઉપર, સ્ત્રીનાં છુપા ભાગોઉપર, તથા હાથોઉપર પણ થાયછે.

ઈલાજો ૧ લા.—“સીડલીટઝ પાઉડર”નો, અથવા “એપસમ સૉલ્ટ” અને સુનામખીનો એક જુલામ લેવો, તથા ૮ ગ્રાઈન્સ “ડાઇલ્યુટેડ સૉલ્યુશન” આવ સબ એસીટ્ટે આવ લેડ” અને ૦૦ ગ્રાઈન્સ “રેક્ટીફાઇડ સ્પીરીટ” આ બંધેને મેળવીને, તેમાં કપડાંનો કટકો બોળી તે દરદવાળા ભાગઉપર મુકવો, અને તે રાતદહાડો બિનાંનેબિના રાખવો.

ઈલાજ ૨ જો.—આરેકમ ડ્રામ ૨—લૉટેન ડ્રામ ૧—પાણી ગ્રાઈન્સ ૮.

આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાં કપડાંનો કટકો બોળી તે દરદવાળા ભાગ-ઉપર મુકવો.

ઈલાજ ૩ જો.—“આઈન્ટમેન્ટ આવ ઝીંક”ની આગળી બતાવીને તે દરદવાળા ભાગઉપર મુકવી.

ખીલ.

(પીમ્પલસ=Pimples.)

સમજ.—શરીરનાં જુદાજુદા ભાગોઉપર ખીલ થાયછે, જેથી શરીર કદરૂપું થઈ જાયછે. ખીલ ઘણુંકરીને અજીર્ણથી, ઘણો જલ્દ “વાઈન,” ઇત્યાદિ બીજે દારૂ પીવાથી, નડારી વસ્તુઓ ખાવાથી, ફરહર નહીં કરતાં પાલીઆનીપદે આખો દહાડો બેસી રજાથી, નડારી હવામાં રજાથી, આમડી સ્વચ્છ નહીં રાખ્યાથી, અને ગ્રાડો કબજ થવાથી થાયછે.

ઈલાજો ૧ લા.—સોજી તથા હલકું ખાણું ખાવું, દારૂ પીવો નહીં, કસરત કરવી, ચોખ્ખી હવામાં રહેવું, દરરોજ નાહીને આમડી સ્વચ્છ રાખવી, તથા અવારનવાર “સીડલીટઝ પાઉડર,” અથવા એરંડીયાં તેલનો જુલામ લેવો.

ઈલાજ ૨ જો.—૧૦ થી ૧૫ ગ્રેન ગંધકનાં ફુલ, દહાડામાં બેથી ત્રણવાર પાણીસાથે ફાકવાં અથવા ૫ ગ્રેન “હાઇપોકૉસફાઇટ આવ કૅલસીયમ” મોટી ઉમરનાએ સાકરના શીરામાં દહાડામાં ત્રણ વખત ફાકવું અથવા ૬૦ ગ્રેન “સલફાઇડ આવ કેલસીયમ”ની અઝેકી ગોળી દહાડામાં ત્રણ વખત પાણીમાં ગલવી.

ઈલાજ ૩ થો.—ઘણાંસરખા કપરને “આલકોહોલ”માં મેળવીને, જ્યાં-સુધી અગત બજે, ત્યાંસુધી તે દહાડામાં બેથી ત્રણવાર ખીલઉપર લગાડવો, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું.

ઈલાજ ૪ થો.—“નીલક આવ રોઝ” ખીલઉપર લગાડવું.

ઈલાજો ૫ માં.—મરઘીનાં ઇંડાંનાં કોટલાં, અથવા મરઘીનાં હાડકાં બાળીને સરકામાં મેળવીને તે, દરાખનાં ગ્રાડનું લાકડું બાળીને તેની રાખ સરકામાં મેળવીને તે, અથવા કડવા વાલનો અથવા જવનો આટો સરકામાં મેળવીને તે ખીલઉપર ચોપડવો.

ઈલાજ ૬ ઠો.—ટંકણખાર ગ્રેન ૧૫—સાફર દ્રામ ૧૦—લીંઝનો ૨૫ આર્ડિઝ ૧. આ સઘળાંને મેળવીને તે ખીલઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૭ મો.—હોલોરાઈડ આવ એમાનીયમ.. દ્રામ ૧
સ્પીરીટ આવ લેવેન્ડર..... દ્રામ ૨
પાણી..... આર્ડિઝ ૨૦

આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાં વાદળું બોળી તેવડે દહાડામાં ત્રણવાર ખીલઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૮ મો.—હાઇડ્રોહોલોરીક આસીડ દ્રામ ૧—રેક્ટીફાઈડ સ્પીરીટ આર્ડિઝ ૧—પાણી આર્ડિઝ ૮.

આ સઘળાંને મેળવીને તે ખીલઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૯ મો.—સાઇટ્રીન ઑઈલમેન્ટ દ્રામ ૧—સીમ્પલ ઑઈલમેન્ટ દ્રામ ૭—ગુલાબનું અત્તર ટીપાં ૩.

આ સઘળાંને મેળવીને તે ખીલઉપર લગાડવું.

ઈલાજો ૧૦ માં.—૧ આર્ડિઝ ગુલાબનાં ફુલ, તથા ૨૦ આર્ડિઝ ગરમ પાણી, આ બંધેને ઉકાળીને, આસરે ૧૦ આર્ડિઝનજીરું રેહે, કે તેમાં ૩૦ ગ્રેન “સાઇટ્રીક આસીડ” પિગળાવવું, અને ત્યારપછી તે સઘળાંને ગાળીને તે ખીલ ઉપર લગાડવું, અથવા ૧ દ્રામ “પ્રીપેડ કલેમાઈન” અથવા ૨૦ ગ્રેન “ફીસેરોબીન” તથા ૧ આર્ડિઝ “બેનઝોએટેડ લાડ” મેલવીને લગાડવું.

ઈલાજ ૧૧ મો.—મિઠું તેલ, અથવા “સેલેડ”નું તેલ, તથા યુનાનું પાણી, આ બંધેને સરખે લાગે મેળવીને તે ખીલઉપર લગાડવું.

ઈલાજો ૧૨ માં.—મિઠાં તેલમાં, અથવા “સેલેડ”નાં તેલમાં થોડાં ટીપાં “સાલ વોલ્ટાઈલ” નામીને તે ખીલઉપર લગાડવું, અથવા

કૉચીસીવ સ્પીર્મિટ..... ગ્રેન ૬
ડાઇલ્યુટેડ હાઇડ્રોહોલોરીક આસીડ.. દ્રામ ૧
આલકોહોલ..... આર્ડિઝ ૨
રોઝ વોટર..... આર્ડિઝ ૨
ગ્લીસરાઈન..... આર્ડિઝ ૧
પાણી..... આર્ડિઝ ૮

આંટણું.

આ સઘળાંને મેળવીને દર રાતના સુતી વખતે થોડુંથોડું લગાડવું, અને સવારના પાણીથી ઘોઘ નાખવું.

ઈલાજ ૧૩ મો.—મઝાઈ આઉંસ ૧—ફટ્ટી આઉંસ ૦૧—આંડ દ્રામ ૧—લીંબુનો રસ અથવા આંડી અથવા કોલિન વૉટર આઉંસ ૧—તાજુ કુલ આઉંસ ૮.

આ સઘળાંને ગરમકરીને તે ખીલઉપર લગાડવું.

ઈલાજો ૧૪ માં.—સરકો, લીંબુનો રસ, અથવા ધાતુનાં નરમ તેજબો, પાણીમાં ભેળીને તે ખીલઉપર લગાડવા.

ઈલાજો ૧૫ માં.—“કોલિનવૉટર,” અથવા “સ્પીરીટ આવ વાઈન” માં, થોડાં ટીપાં “આઈલ આવ રોઝમેરી” નાખીને તે ખીલઉપર ચોપડવું.

ઈલાજ ૧૬ મો.—૧ દ્રામ કવડી બદામનો રસ, તથા ૧ આઉંસ “ગ્લીસરાઈન,” આ બંધેને મેળવીને તે ખીલઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૧૭ મો.—૧ આઉંસ “આઈલીવ આઈલ,” તથા ૧ દ્રામ ઉનળું મીણુ, આ બંધેને મેળવીને તેને તાવવું, અને ત્યારપછી તેમાં ૧ દ્રામ “કારબોનેટ આવ પૉટાશ” નાખીને તેને સારીપકે મેળવીને તે ખીલઉપર ચોપડવું.

ઈલાજ ૧૮ મો.—૦૧ દ્રામ “સલફેટ આવ ઝીંક,” તથા ૨૦ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, તેમાંથી થોડું લઈને તે ગરમ કરવું, અને ત્યારપછી તેમાં કપડાંનો કટકો બોળી તે ખીલઉપર ફેરવવો.

ઈલાજ ૧૯ મો.—૧૦ થેન “કારબોનેટ આવ મેગનીશીયા,” તથા ૧૦ થેન ગંધકનાં ફુલ, આ બંધેને મેળવીને, દહાડામાં ત્રણવાર ફાકવાં, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવાં.

પ્રથમ લોહી સુધારવામાટે “સારસાપેરીલા” પીવું, અને ત્યારપછી ઉપર નજીવેલા ઈલાજોમાંહેથી ગમેતે અનુભાવવા.

આંટણું.

(કૉર્ન્સ, આંર બનીયન્સ=Corns, or Bunions.)

સખબ.—તંગ જોડા અથવા યુટ પેહેરવાથી પગ ડંખવાયછે, અને તેઉપર આંટણું પડેછે.

ઈલાજો ૧ લા.—જોડા અથવા યુટ હીલાં પેહેરવાં, અને જો ઘણું દુખે, તો એકથી બે જગો આંટણુઉપર મુકવી, ગરમ સેક કરવો, અને અળસીની “પોલ્ટીસ” મુકવી.

ઈલાજો ૨ જા.—અગરજો આંટણું ઘણું દુખવું નહીં હોય, તો જગો મુકવાની અગત્ય નથી, માત્ર ૧ દ્રામ “આઈયોડાઈડ આવ પૉટાશીયમ,” અને ૧ આઉંસ “સીમ્પલ આઈન્ટ્રેન્ટ,” આ બંધેને મેળવીને તે, અથવા “ટીંકચર આવ આઈયોડાઈડ” આંટણુઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૩ મો.—તવસાગરનું જલદ અને ઘાડું પાણી બનાવીને, તેમાં કપડું બોળી આંટણઉપર મુકવું, અને તે ભિનું ને ભિનું રાખવું.

ઈલાજ ૪ થો.—આંટણવાળો પગ આસરે ૨૦ મીનીટસુધી ગરમ પાણીમાં બોળી રાખવો, અને ત્યારપછી ધારવાળી છરીથી આંટણને કાપી કાઢાડીને તે ભાગનીઉપર “ગાલબેનમ પ્લાસ્ટર” ને પાતળાં આમડાંઉપર પાંચરીને તેની આગળી બનાવીને તે પંદર દહાડાસુધી દરરોજ મુક્યા કરવી. ત્યારપછી આંટણવાળો પગ પાછો ગરમ પાણીમાં બોળી આંટણને ફરીથી કાપી નાખવો, અને બીજું “પ્લાસ્ટર” મુકવું. આપ્રમાણે આંટણ સાફ થઈ જાય, ત્યાંસુધી કર્યા કરવું.

ઈલાજ ૫ માં.—ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે પગ ગરમ પાણીમાં બોળીને આંટણ કાપ્યાપછી “લ્યુતર કૉસ્ટીક” તેઉપર લગાડવું, અથવા “નાઇટ્રીક આસીડ” નાં ટીપાં સળીવડે તેઉપર મુકવાં, અથવા “કૉસ્ટીક પૉટાશ” લગાડવું.

ઈલાજ ૬ ઠો.—૧ આઉંસ “બાઇકારબૉનેટ આવ સોડા” ને, ૦૧ આઉંસ ચરબીમાં મેળવી, તેની આગળી બનાવી તે આંટણઉપર મુકવી, અને આંટણની બાહારની કોર બેથી ત્રણ દહાડે કાપતા રહેવું.

ઈલાજ ૭ મો.—ટીકચર આવ આઇયોડાઇન..... ડ્રામ ૪
આઇયોડાઇડ આવ આયરન ટ્રેન ૬૦
મૉલ્યુશન આવ ક્લોરાઇડ આવ એન્ડ્રીમની. ડ્રામ ૪

આ સઘળાંને મેળવીને તે આંટણ કાપી કાઢાડવાપછી પિચ્છવડે તેઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૮ મો.—બાળેડું મિટું તેલ દરરાત્રે આંટણઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૯ મો.—૪ ડ્રામ “એમોનીએક,” તથા ૪ ડ્રામ મીણ, આ બંધેને તાવાને તેમાં ૧૧ ડ્રામ મોરચુથુ નાખવું, અને તે સઘળાંને સારીપઠે મેળવીને તે આમડાંઉપર પાંચરીને તેની આગળી બનાવી તે આંટણઉપર મુકવી.

ઈલાજ ૧૦ મો.—આંટણને કાપી કાઢાડીને “ક્લોરાઇડ આવ ઝીંક” તેઉપર લગાડવું.

ઉંદરી, અથવા માથાંઉપરના કોહોવાટ.

(ફેવસ=Favus.)

નીશાની.—પેટેલાં પિળા રંગનાં ઝીણાં ડાંગો અથવા છાંટો માથાંઉપર દેખાયછે, અને કોઇવેળા તેઓ સઘળા સાથે મળી નઈને ઝુમખા થઈ જાયછે, અને તેના પોપડા બંધાયછે, અને કોઇવેળા છુટાછુટા દેખાયછે. આ પોપડાની નિચ્ચે અથવા પાસે પડ્ડાંસાથનાં મોઠા દાણાંઓ જણાયછે, અને આ દાણાંઓમાંથી ચિકાણું પાણી, તથા પડ્ડું વેહેછે, તથા બાલ વળગી જાયછે. આ રોગ બાલમાં પંચરાઈ જાય, અને જો તેનો ઇલાજ નહીં કર્યો હોય, તો આખા માથાંની સપાટીઉપર ફેલાઈ જાયછે, અને છેલ્લે પોપડાઓની નિચ્ચે ચાંડાં પડી તેમાં ઝીણાં

જીવડાઓ પડેછે. ઘણુંકરીને આ રોગ અચ્ચાંને થાયછે. આ રોગનો એપ બીજને લાગવાથી તે ઉડેછે, માટે તેથી સંભાળ રાખવી જોઈએછે.

ઈલાજ ૧ લો.—ઝીણી હીમજી હરડે ધીમાં તળીને તેનો ભુકો કરી તે માથાંઉપર લગાડવો.

ઈલાજ ૨ જો.—માથું બોડાવીને તેઉપર સવારસાંઝ “આઈન્ટમૅન્ટ” આવ નાઈટ્રેટ આવ મરક્યુરી” લગાડવું, અને ૪ ગ્રેન “કેલસાઈનડ મેગનીશીયા” અડવાડીયાંમાં ત્રણવાર, મધમાં મેળવીને ચટાડવું. અચ્ચાંને સારો, સોજો ખોરાક આપવો, અને સુકી માછલી, અથવા નિમકમાં આંથેલું ગોસ કદી પણ ખવાડવું નહીં. અગરજો “આઈન્ટમૅન્ટ” આવ નાઈટ્રેટ આવ મરક્યુરી”થી ઘણી આગ બળે, તો “ડાઈલ્યુટેડ આઈન્ટમૅન્ટ” આવ નાઈટ્રેટ આવ મરક્યુરી” લગાડવું.

ઈલાજ ૩ જો.—ફોસ્ફોર ગ્રામ ૧
મુલ્લાઈમ્ડ મરક્યુરી ગ્રામ ૧
આઈન્ટમૅન્ટ આવ સ્પરમેસીટી. ગ્રામ ૪
આઈન્ટમૅન્ટ આવ ટાર આઈંસ ૧

આ સઘળાંને મેળવીને તે માથાંઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૪ થો.—ગંધક અથવા સુરોખારનાં તેજ્યો, પાણીમાં ભેળીને, તેમાં કપડું બોળીને તે માથાંઉપર મુકવા. પણ જો અગન ઘણી બળે તો તે બંધ કરવું.

ઈલાજ ૫ મો.—“ટાર,” “ગ્લીસરાઈન,” અને “સ્પીરીટ આવ વાઈન,” આ ત્રણે થોડુંથોડું મેળવીને તે પિચ્છવડે માથાંઉપર લગાડવું.

ઈલાજો ૬ ઠા.—“એસેટીક આસીડ” માથાંઉપર લગાડવું, અથવા ૨૦ ગ્રેન “સેલીસીલીક આસીડ,” ૧ ગ્રામ “આઈસાઈડ આવ ઝીંક,” ૪ ગ્રામ “સ્ટાર્ચ,” તથા ૧ આઈંસ “પીત્રોલીયમ આઈન્ટમૅન્ટ,” આ સઘળાંને મેળવીને તે આપડવું.

ઈલાજો ૭ માં.—મુલ્લાઈમ્ડ આવ પોટાશ ગ્રામ ૩
હાર્ડ સોપ ગ્રામ ૧૧
ગ્લીસેર આવ વાઈન ગ્રામ ૨
ઓલ્યુશન આવ લાઈમ આઈંસ ૭૧

આ સઘળાંને સારીપઠે મેળવીને તેથી માથાંનો ઉંદરીવાળો ભાગ સવાર-સાંઝ ધોવો, અથવા ૨૦ ગ્રેન “સેલીસીલીક આસીડ,” ૧ ગ્રામ “કમ્પાઉન્ડ ઈંકચર આવ બેનઝોઈન,” તથા ૧ આઈંસ “વૅસેલાઈન,” આ ત્રણેને મેળવી, લગાડવું.

ઈલાજ ૮ મો.—મુલ્લાઈમ્ડ મરક્યુરી ગ્રામ ૧
એમોનીએટેડ મરક્યુરી ગ્રામ ૨
ટારબોલીક આસીડ ગ્રામ ૧
આઈન્ટમૅન્ટ આવ સ્પરમેસીટી. આઈંસ ૧

આ સઘળાંને મેળવીને તે માથાંઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૯ મો.—૧૦ ગ્રેન “ઑક્રેલીક આસીડ,” ૧ આઉંસ પાણીમાં બેળીને, તેમાં કપડું બોળી તે માથાનાં ઉંદરીવાળા ભાગ ઉપર મુકવું.

ચેતવણી.—આ દવા ઝેરીછે, માટે તેની સંભાળ રાખવી.

ઈલાજ ૧૦ મો.—અગરજો કીડ અતિશય લાગતી હોય, તો ૦૧ આઉંસ “આઇયોડાઇન,” તથા ૧ આઉંસ “હાઇડ્રટ આવ ક્લોરલ” આ બંધેને ખલમાં વાટીને, તેમાં ૧ દ્રામ ચોખ્ખી “કારબોલીક આસીડ” ગરમ કરીને મેળવવી, અને આ મેળવણી ઉંદરીવાળા ભાગઉપર પિચ્છવડે લગાડવી.

ઈલાજો ૧૧ માં.—૦૧ આઉંસ “હાઇપોસલ્ફાઇટ આવ સોડા,” તથા ૬ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, તેમાં કપડાંનો કટકો બોળી તે ઉંદરીવાળા ભાગઉપર મુકવો, અથવા ૦૧ દ્રામ “સપ્લાઇન્ટ સલ્ફર,” ૨૦ ગ્રેન “આઇયોડોફોર્મ,” તથા ૦૧ આઉંસ “સીમ્પલ આઈન્ટ્રામેન્ટ,” આ ત્રણેને મેળવી ચોપડવું.

ઈલાજ ૧૨ મો.—૧ આઉંસ “સલ્ફ્યુરસ આસીડ,” તથા ૪ થી ૬ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, તેમાં કપડાંનો કટકો બોળી તે ઉંદરીવાળા ભાગઉપર મુકવો.

ઈલાજો ૧૩ માં.—“ટીકચર આવ આઇયોડાઇન,” અથવા ૧ દ્રામ “આઇયોડાઇન,” તથા ૧ આઉંસ “પેટ્રોલીયમ” તેલ, આ બંધેને મેળવીને તે માથાઉપર પિચ્છવડે લગાડવું.

કીડ.

(ઈટચ, આંર સ્કેબીસ=Itch, or Scabies.)

નીશાની તથા સમ્બ.—કીડ એક જાતનું ચામડીનું દરદ છે. આ દરદમાં એક જાતનાં ઝીણાં જીવડાઓ ચામડીમાં ઉત્પન્ન થવાથી તેમાં અતિશય કીડ લાગેછે. એ ઘણુંકરીને હાથનાં આંગળાંઓની વચ્ચે થાયછે.

ઈલાજ ૧ લો.—ગરમ પાણીમાં ગંધક નાખીને, તેમાં કીડવાળો ભાગ બોળી રાખવો.

ઈલાજ ૨ જો.—૨ દ્રામ ગંધકનાં ફુલ, તથા ૧ આઉંસ મીણનો સાદો મલમ, આ બંધેને મેળવીને તે કીડવાળા ભાગઉપર ચોપડવું.

ઈલાજ ૩ જો.—નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે કીડવાળા ભાગઉપર સવારસાંજ લગાડવી, અને પાછી સવારે “કારબોલીક આસીડ સોપ”થી, અને ગરમ પાણીથી ધોઈ નાખવી.

સપ્લાઇન્ટ સલ્ફર દ્રામ ૨—કારબોનેટ આવ પૌચાય દ્રામ ૧—પ્રીપેર્ડ લાર્ડ આઉંસ ૧.

ઈલાજ ૪ થો.—મુખડનાં તેલને લીધેનાં રસમાં અથવા “આલીવ આઈલ”માં બેળીને તે કીડવાળા ભાગઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૫ મો.—નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને એક બાટલીમાં ભરી રાખવી, અને જ્યારે અગત્ય જણાય, ત્યારે તેમાંથી થોડી લઈ, તેને ગરમ કરી તે કીડવાળા ભાગઉપર વાંદળાંવડે સવારસાંત્ર લગાડવી.

અનફ્રેટ આવ પૌટાશ આર્કેસ ૨—મલક્યુરીક આસીડ દ્રામ ૨—પાણી આર્કેસ ૨૦.

ઈલાજ ૬ ઠો.—નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે કીડવાલા ભાગ-ઉપર પેટેલાં ચોપડવી, અને ત્યારપછી તેઉપર “આર્લીવ આઈલ” લગાડવું.

મૉલ્યુશન આવ એમોનીયા .. દ્રામ	૧૧	ક્લોરાઇડ આવ સોડીયમ.. આર્કેસ	૦૧		
ફેમકર	ઐન		૩૦	પાણી	આર્કેસ ૨૦
આલકોહૉલ	દ્રામ		૧૧		

ઈલાજ ૭ મો.—અગરજો જે માણસને કીડ થઈ હોય, તે નબળા બાંધાનું હોય, તો ગંધકનાં મલમનેબદલે માત્ર “બાલસમ આવ પીડ,” અથવા “ધ્રીપ્રેડ સ્ટોરેક્સ,” તથા “આર્લીવ આઈલ,” આ બંધેને સરખે ભાગે મેળવીને તે કીડવાળા ભાગઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૮ મો.—આરસેનીઅમ આસીડ..... ઐન ૧
કાર્બોનિટ આવ પૌટાશ..... ઐન ૧૫
લીનીમેન્ટ આવ સોપ..... દ્રામ ૨
પાણી..... આર્કેસ ૩

આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાં કપડાંનો કટકો બોળી તેવડે કીડવાળા ભાગઉપર તે લગાડવું.

ચેતવણી.—આ દવા સોમલનીછે, માંટે સંભાળીને લગાડવી.

ઈલાજ ૯ મો.—મોડારમંગ તોલો ૧—કપુર તોલો ૧—કદનાઈ મર્કેદો તોલો ૧—ગંધક તોલો ૧—કાથો તોલો ૧.

આ સઘળાંને મિઠાં તેલમાં મેળવીને તે કીડવાળા ભાગઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૧૦ મો.—અગરજો ઉપર જણાવેલા ઇલાજોથી કીડ નહીંન નરમ પડે, તો ગંધકનાં હુલ, તથા “ક્રીમ આવ ટારટર,” આ બંધેને મેળવીને, દહાડામાં ત્રણવાર ફાકવું, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું.

શેવટ.

(નેટલ રેશ, આંર અરટીકેરીઆ=Nettle Rash, or Urticaria.)

નીશાની.—શરીરની આમડીઉપર કવચ લાગવાથી જેમ ડીબાં ઉઠેછે, અને તેમાં પુષ્કળ કીડ લાગેછે, તેમ આ દરદમાં પણ રાતાં અથવા ઉનળાં ડીબાં શરીર-ઉપર ઉઠીને તેમાં પુષ્કળ અગન બળેછે, કીડ લાગેછે, તથા વવળાટ થાયછે.

સખબ.—આ દરદ મુખ્યકરીને નકારો ખોરાક, જ્યોકે ઘણાં દહાડાનું વાસી વેલાતી પનીર, કાચબા, ડુક્કરનું ગોસ, વગેરે ખાધાથી થાયછે. વળી કોઈવેળા ફેટલીક દવાઓ, જેવીકે “બાલસમ આવ કોપેબા,” “ઓમાઇડ આવ

પૌંદશીયમ,” “ટરપીનટાઈન,” “હેનબેન,” ઇત્યાદિ પીધાથી પણ આ દરદ થાયછે. કોઈવેળા ઘણી થાક લાગ્યાથી, ઘણું કામકાજ કર્યાથી, ડાંસ, માકડ, મોટી માંખો, વગેરેનાં ડાંખ લાગ્યાથી, હાંફણ, અથવા સંધિવા થવાથી, અથવા કવચ શરીરને લાગીને આમડીસાથે ઘસાવાથી આ દરદ થાયછે. —

ઈલાજો ૧ લા.—૫ ગ્રેન “બ્લુ પીલ,” રાત્ર સુતીવેળા ગળવી, અને તેને બીજા દિવસે સવારનાં મળસકામાં સુનામખી તથા “એપસમ સૉલ્ટ”ના એક હલકો જીલામ લેવો. આપ્રમાણે દર આંતરે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ કર્યા કરવું, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાં કપડાંનો કટકો બોળી તે જે જગ્યા ઉપર ક્ષીડ લાગતી હોય, ત્યાં લગાડવી.

બીસરાઈન..... આર્ડિસ ૧
ડાઇલ્યુટેડ હાઇડ્રોસાએનીક આસીડ..... ટ્રામ ૧ થી ૨
ડાઇલ્યુટેડ સૉલ્યુશન આવ ગ્રુઅેસીટે આવ લેડ.. આર્ડિસ ૧

ઈલાજો ૨ ના.—અગરજો નડારો ખોરાક ખાધાથી આ દરદ થયું હોય, તો ઉલટી આવે એવી દવાઓ લેવી, જેવીકે ૨૦ ગ્રેન “ઇપીકાક્યુઆના પાઉડર,” અથવા ૨૦ ગ્રેન “સલફેટ આવ ઝીંક” અથવા ૨ થી ૪ અમચી નિમક, પાણી-સાથે ડોહવીને પીવું, તથા સારીપટે ઉલટી થવાપછી ઝાડો સાફ લાવવામાંટે “સીડલીટ્ર પાઉડર”નું એક પડીકું કરીને, પાણીમાં ડોહવીને તે પીવું, તથા સરકો અને પાણી મેળવીને તે શરીરની આમડીઉપર કપડાંનાં કટકાથી લગાડવું, અને ગરમ પાણીમાં પગ બોળવા.

ઈલાજ ૩ જો.—અગરજો આ દરદ વધારે કંટાળો આપે, તો મોટાં ગરમ પાણીનાં વાસણમાં હુંડીસુધી બેસવું, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેનાં ચાર પડીકાં કરી, અઝેકું પડીકું દહાડામાં ચારવાર, પાણીસાથે ફાકવું. આ પડીકાં થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવાં.

રૂહબાઈનો બુકો ગ્રેન ૨૦—મુળનાઇટે આવ બીસમક ગ્રેન ૨૦—કેલસાઈન્ડ મેગનીશીયા ગ્રેન ૨૦—જીન્કરનો બુકો ગ્રેન ૪—જેનશીયન રૂટનો બુકો ગ્રેન ૨૦.

ઈલાજ ૪ થો.—અગરજો આ દરદસાથે સંધિવા પણ થયો હોય, તો “સંધિવા”નાં મથાળાંહેઠલની બાબદમાં “કૉલચીકમ”ની જે દવા પીવા જણાવીછે, તે પીવી, જેથી સંધિવા સાન્નો થવાથી ડીમાં પણ જતાં રહેશે.

ઈલાજ ૫ જો.—અગરજો ઉલટી થતી નહીં હોય, તો ૧૦ મીનીમ “ફાઉલર્સ સૉલ્ડેશન,” તથા ૪૫૫ આર્ડિસ કરિયાતાંનો ઉકાળો, આ બંધેને મેળવીને, પોણું વાઈનગ્લાસ ભરી, દહાડામાં ત્રણવાર પીવું.

ઈલાજ ૬ ઠો.—અગરજો દરદી નખળા બાંધાનું હોય, અને ડીમાં વારંવાર થયા કરતાં હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, ચાર ભાગે આખાં દિવસમાં પીવી, અને તે થોડા દહાડાસુધી ચાલુ રાખવી.

મલફેટ આવ કુઈનીયા..... ઝેન ૬
 ડાઈલ્ડ્રેડ નાઈટ્રોમ્યુરીએટીક આસીડ... મીનીમ ૪૦
 ટીકચર આવ સ્ટીન..... મીનીમ ૪૦
 પાણી..... આઉંસ ૬

ઉપલી દવામાં મુખ્ય ગુણુ “ટીકચર આવ સ્ટીન”નાછે.

ઈલાજો ૭ માં.—ઘણીવેળા છાણાંતી, અથવા અડાયાંતી રાખ આવ દરદઉપર લગાડવાથી, અથવા ગરમ પાણીમાં રાઈ નાખીને, તેમાં પગ યોજવાથી પણ ઘણો ગુણુ થાયછે.

ચેતવાણી.—આ દરદવાળાં બિમાર થોડા મહિનાસુધી “ફ્લેનાલ”નું ગરમ લુગડું પેહેરવું નહીં, તથા ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે નઠારી જાતનો ખોરાક ખાવો નહીં.

ચામડીના ઘસારો.

(એબ્રેઝન=Abrasion.)

ઈલાજો ૧ લા.—અગરજો પડી ગયાથી, અથવા વાગ્યાથી ચામડી ઘસાઈ હોય, તો વાગેલા ભાગઉપરથી કચરો, ધૂળ, અથવા રેતી લાગી હોય, તે પેહેલાં ગરમ પાણીએ ઘોઈ નાખી તેઉપર જ્યાંસુધી દરદ નરમ પડે, ત્યાંસુધી “રેફ્ટીફાઈડ સ્પીરીટ” અંને પાણી, આ બંધેને ભેળીને તે મુક્યા કરવું, અથવા ઘાનાં કપડાંનો સુકો, અથવા ભિંજવેલો કટકો તેઉપર મુકવો, અંને તે હવાયલું રેહે, એટલામાંટે તેઉપર “આઈલ સીલક” બાંધવું.

અગરજો વરમ થયો હોય, અંને તેથી દરદ ઘણું થાય, તો તેઉપર પાંઉની “પોલ્ટીસ,” અથવા “સુગરલેડ”નું પાણી કરી, તેમાં પાતળું કપડું યોળીને તે મુકવું.

ચામડી રૂઝાઈ નહીં હોય, તો તેઉપર સાદા મલમની આગળી કરીને તે મુકવી. સાધારણ “રેઝીન પ્લાસ્ટર” નો મુક્યું હોય, તો તેથી ચામડી વધારે ઘસાયછે, માંટે, “ક્રોઈ પ્લાસ્ટર” તેઉપર મુકવું.

ઈલાજ ૨ જો.—ઈલાજો ૧ લામાં જણાવ્યાપ્રમાણે વાગેલા ભાગઉપરથી કચરો, વગેરે ઘોઈને સાફ કીધાપછી તેઉપર ઘાનાં કપડાંનો રેસો મુકીનેપછી “ક્રોક્વોડીયન” પીચ્છવડે લગાડવું.

ઈલાજ ૩ જો.—૧ ટ્રામ “ટીકચર આવ આરનીકા,” તથા ૨ાા આઉંસ પાણી, આ બંધેને ભેળવીને, તેમાં ઝીણાં કપડાંનો કટકો યોળી તે ચામડીના જ ભાગ ઘસાયો હોય, તેનીઆસપાસ વિટાળવું, પણ નો આ ભેળવણી જલ્લદ થયેલી જણાય, તો તેમાં વધારે પાણી ઉમેરવું.

ચામડીનું છોલાઈ જવું.

(ખુઝીસ=Bruises.)

નીશાની તથા સખખ.—વાઘ્યાથી શરીરનો કોઈપણ ભાગ કાળો થાયછે, મુજ આવેછે, અને તેનીમાંહે ફુખાવો થાયછે.

ઈલાજો ૧ લા.—વરમ નહીં ચઢે, એટલામાંહે “શુગરલેડ”નું પાણી, અથવા પાણી અને “કોલોન વૉટર,” આ બંધને મેળવીને, તેમાં કપડું બોળી તે રાત્રે તેમજ દિવસે તેઉપર મુક્યા કરવું.

ઈલાજ ૨ જો.—ગરમ પાણીનો સેક કરવો, અને ત્યારપછી સરકો અને થંડું પાણી, આ બંધને મેળવીને તે મુકવું.

ઈલાજ ૩ જો.—અગરજે ઘણું જોરમાં વાગ્યું હોય, અને તે ભાગ ઘણો કાળો થઈ ગયો હોય, તો જીલાબ લેવો, તથા રાત્રે સુતીવેળા ખસખસનાં પોસનેા ગરમ સેક કરવો, અને બાફેલાં “કેમોમાઈલ” કુલને “ફ્લાનેલ”નાં કપડામાં લપેટીને તેઉપર બાંધવાં.

ઈલાજ ૪ થો.—રેક્ટીફાઈડ સ્પીરીટ આર્ડેઝ ગા—નવસાગર દ્રામ ૪—સુરોખાર દ્રામ ૪—પાણી આર્ડેઝ ૬.

આ સઘળાંનું “લોશન” કરીને તેઉપર મુકવું.

ઈલાજ ૫ મો.—“ટીકચર આવ ચારનીકા” તેઉપર લગાડવું.

ઈલાજો ૬ ઠા.—ઘણુંસરખું તાજું માખણ, અથવા “આર્લીવ આઈલ,” થોડીથોડી ખીનીટે, બેથી ત્રણ કલાકસુધી, છોલાયલા ભાગઉપર સારીપઢે લગાડવું.

ચામડીઉપર છાગલા પડવાવિષે.

(બ્લીસ્ટર્સ એરાઈઝિંગ ફ્રૉમ ફ્રીક્શન ઓન ધ સ્કીન=

Blisters arising from Friction on the Skin.)

સખખ.—પુષ્કળ કામ કર્યાથી હાથઉપર, અથવા ઘણું ચાલ્યાથી પગઉપર છાગલા પડેછે.

ઈલાજ.—અગરજે ઘણા મોટા છાગલા પડ્યા હોય, તો સોય અથવા રાંચણીની અણીવડે તે ફોડી નાખવા, અને ત્યારપછી ગરમ પાણીથી તે ધોવા.

ચેતવાણી.—જ્યારે ઘણું દુરસુધી ચાલવું પડે, ત્યારે પગને ત્રિડું તલ લગાડવું ઘણું ગુણકારક છે, કારણકે તેમ કર્યાથી છાગલા પડતા અટકેછે.

હાથ ફાટવાથી ચામડાં નિકળવાવિષે.

(ચૅપ્ડ હેન્ડ્સ=Chapped Hands.)

સખખ.—હાથો ઘોવાપછી સારીપકે નહીં નુકલવાથી ચામડાં નિકળેછે.

ઈલાજ ૧ લો.—ટંકણુખાર દ્રામ ૨—ગ્રીસરાઈન આઉંસ ૦ા—પાણી આઉંસ ૭ા

આ મેળવણીમાં કપડું બોળીને તે હાથોઉપર મુકવું.

ઈલાજ ૨ જો.—૧ દ્રામ ટંકણુખાર, તથા ૧ આઉંસ મધ, આ બંધેને મેળવીને તે હાથોઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૩ જો.—૦ા દ્રામ કપુરનો ઝીણો લુકો, તથા ૧ આઉંસ “સ્પરમેસીટી”નો મલમ, આ બંધેને મેળવીને તે હાથોઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૪ થો.—ઑઈન્ટમેન્ટ આવ સ્પરમેસીટી આઉંસ ૧—ઉજળું મીણુ આઉંસ ૪—ઑઈલીવ ઑઈલ આઉંસ ૪.

આ સઘળાંને મેળવીને, તેને ખખલતાં પાણીનાં વાસણમાં મુકીને પિગળાવવું, અને પિગળ્યાપછી ૧ આઉંસ મધ, અને ૦ા આઉંસ કપુરનો બારીક લુકો ગાંઠે નાખવો, થંડું પડવા આવે, કે સઘળાંને હાલવીને તેનાં ગોળા બનાવી રાખવા, અને જ્યારે અગત્ય પડે, ત્યારે તે હાથો ઉપર લગાડવા.

ઈલાજ ૫ જો.—૦ા આઉંસ કોકમનું તેલ, તથા ૦ા આઉંસ ઘી, આ બંધેને મેળવીને તે હાથોઉપર લગાડવું.

થંડીથી પડતા ચીરા અથવા ફાટ.

(ચીલબ્લેન્સ=Chilblains.)

સખખ.—આ દરદ ઘણુંકરીને થંડા દેશોમાં બચ્ચાંને થાયછે. ઘણી થંડીમાં ખુલ્લા રક્ષાથી એક જાતનો સખત વરમ થાયછે. આ દરદમાં તંતુઓ તથા નેસોઉપર થંડીની માઠી અસર થવાથી હાથપગની ચામડીમાં જાણે જીવ નહીં હોય, એવીરીતે તેઓ સુન ખારી જાયછે, અને જ્યારે ગરમી પાછી આવવા માંડેછે, ત્યારે આંગળાં અને અંગોઠા સુજ આવીને રાતાં થયેલા જણાયછે. એવી અવસ્થા થોડા દહાડાસુધી રહેછે, અને ત્યારપછી તે ભાગો પાછા આગળી સાજ અવસ્થામાં આવેછે, અથવાતો ચામડી ફાટીને ચાકાં પડેછે.

અગરજે ચામડી માત્ર સુજ આવી હોય, તથા રાતી થઈ હોય, પણ ફાટી નહીં હોય, તથા ચાકાં પડ્યાં નહીં હોય, તો નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે તેનાં ઈલાજ કરવા. (**ઈલાજ ૧ લાથી ૭ માંસુધી.**)

ઈલાજ ૧ લો.—થુગર આવ લેડ..... દ્રામ ૨

કેમફર દ્રામ ૧

રેક્ટીફાઈડ સ્પીરીટ..... આઉંસ ૧

પાણી..... આઉંસ ૨

પેહેલે “કેમફર”ને “રેક્ટીફાઇડ સ્પીરીટ”માં પિગળાવીને તેમાં “શુગરલેડ” નાખવું, અને ત્યારપછી તેમાં પાણી નાખીને તે પિચ્છવડે લગાડવું.

ઈલાજ ૨ જો.—“સૉલ્યુશન આવ પરકલોરાઇડ આવ આયરન” પિચ્છવડે લગાડવું.

ઈલાજ ૩ જો.—ઑઈલ આવ ક્રેજુપટ આર્કેસ ૦૧—ટીંકચર આવ કેનેરીડીસ આર્કેસ ૦૧—લીનીમેન્ટ આવ સોપ આર્કેસ ૧.

આ સઘળાંને મેળવીને તે લગાડવું.

ઈલાજ ૪ જો.—કેમફર આર્કેસ ૦૧
ડાઇલ્યુટેડ સૉલ્યુશન આવ સબએસીટેડ આવ લેડ.. આર્કેસ ૦૧
ઑઈલ આવ ટરપીનટાઇન..... આર્કેસ ૧

આ સઘળાંને મેળવીને તે લગાડવું.

ઈલાજ ૫ જો.—મારયુથુ ટ્રેન ૧૦—પાણી આર્કેસ ૧.

આ દવા પિચ્છવડે લગાડવી, અને ચામડી સુકાય, કે રૂઝનો ઉન્જો મલમ લગાડવો. આપ્રમાણે થોડા દહાડાસુધી સવારસાંઝ લગાડયા કરવું.

ઈલાજ ૬ જો.—કપુર દ્રામ ૧૧—કાયમ્ બાલસમ આર્કેસ ૧—આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ દ્રામ ૩—ઑઈલ આવ બરગેમૉટ ટીપાં ૧૦—શુગર આવ લેડ આર્કેસ ૦૧—રેક્ટીફાઇડ સ્પીરીટ આર્કેસ ૨—રૉઝ વૉટર આર્કેસ ૨—લીનીમેન્ટ આવ સોપ આર્કેસ ૨.

આ સઘળાંને મેળવીને તે લગાડવું.

ઈલાજ ૭ જો.—કડવી બદામ આર્કેસ ૪—કપુરનો ત્રીણો બુકો આર્કેસ ૦૧—દળેલી રાઈ આર્કેસ ૦૧—બાળેલી ફટકી આર્કેસ ૦૧—ધસિસ આર્કેસ ૦૧—ઈડાંની દાળ (ત્રણ ઈડાંની)—મધ આર્કેસ ૬.

આ સઘળાંને મેળવીને તેનો મલમ બનાવી દરદવાળા ભાગઉપર પાણી લગાડીને તેમાંથી થોડું સવારસાંઝ લગાડવું, અને ત્યારપછી ગરમ પાણીથી તે ધોવું, અને કપડાંથી નુછી નાખવું.

અગરજો ચામડી ફાટીને ચાઠાં પડે, તો નીચે જણાવેલા ઈલાજો કરવા.

(ઈલાજો ૮ માંથી ૧૧ માંસુધી.)

ઈલાજો ૮ માં.—ત્રણ દહાડાસુધી અલસીની “પોલ્ટીસ” સુકવી. અને ત્યારપછી “ઑઈન્ટમેન્ટ આવ રેઝીન” ઘાતાં કપડાંઉપર પાંથરીને તેની આગળી બનાવી તે સુકવી, અથવા “ડાઇલ્યુટેડ ઑઈન્ટમેન્ટ આવ નાઇટ્રેટ આવ મરકયુરી” અને રૂઝનો ઉન્જો મલમ, આ બંધેને સરખે ભાગે મેળવીને તે લગાડવું.

ઈલાજ ૯ જો.—મૅગનૅટીક ઑક્સાઇડ આવ આયરન.. દ્રામ ૧
ઑઈલ આવ ટરપીનટાઇન..... દ્રામ ૧

આ બંધેને મેળવીને, તેમાં ૧ આર્કેસ “ઑઈન્ટમેન્ટ આવ રેઝીન” નાખી તે લગાડવું.

ઈલાજ ૧૦ મો.—કાકડીનાં ઝીણું કટકા કાપીને તે સુકવી રાખવા, અને અગત્ય પડે, ત્યારે તેનીમાંહેનો ગર પાણીમાં ભિંજવીને નરમ થાય કે તે લગાડવો.

ઈલાજ ૧૧ મો.—લુનર ક્રોસ્ટીક..... ટ્રેન ૫
રેડ ઓક્સાઇડ આવ મરડકુરી... દ્રામ ૧
ઓઈલ-મેન્ટ આવ રેઝીન..... આઈંસ ૨

ફાટેલા ભાગો રૂઝાવા માંડે, કે ઉપલી દવાઓની મેળવણી કરીને તે લગાડવી, અને જમજમ વધારે રૂઝ આવતો જાય, તેમતેમ ઉપલી લુકી વાળી દવાઓ થોડીથોડી તથા નાહાના વજનમાં લેવી. સખત થંડીની અસર શરીરઉપર થાય નહીં, માંટે શિયાળામાં સવારસાંઝ મગરનું તેલ પીવું, ગરમ લુગડાં પહેરવાં, તથા હાથપગમાં ઘણું તંગ મોજાં પહેરવાં નહીં.

જેવેળા ઘણી સખત થંડી પડતી હોય, તેવેળા મોંહ, વગેરે ધોવાનાં પાણીમાં ૧૦ થી ૧૫ ટીપાં “ગ્લીસરાઇન” નામીને તેવડે ધોવું, જ્યથી ચામડી નરમ રહેશે, અને ફાટશે નહીં.

ઘણી થંડી લાગ્યાથી ચામડી ખડબચડી થવાવિષે.

(રફનેસ આવ રફીન ફ્રોમ સીવીયર કોલ્ડ=Roughness of Skin from severe Cold.)

ઈલાજ ૧ લો.—ગ્લીસરાઇન આઈંસ ૧—બદામનું દુધ આઈંસ ૩—ટંકણુપાર દ્રામ ૨—ફાયર્સ બાલમ દ્રામ ૨—ગુલાબ આઈંસ ૩—નારંગીનાં ફલનું ગાળેલું પાણી આઈંસ ૮.

આ સઘળાંને મેળવીને સવારસાંઝ ચામડીઉપર લગાડવું.

ઈલાજો ૨ જા.—મિકી બદામનાં બીજ આઈંસ ૫—કડવી બદામનાં બીજ આઈંસ ૧—ઉજળો વેલાતી સાચુ આઈંસ ૦૧—બદામનું તેલ આઈંસ ૦૧—સ્પરમેસીટી આઈંસ ૨—ઉજળું મીણુ આઈંસ ૦૧—ઓઈલ આવ લેવેન્ડર ટીપાં ૩૦—ગુલાબનું અત્તર ટીપાં ૨૦—રેફીફાઇડસ્પીરીટ આઈંસ ૨૦—ગુલાબ આઈંસ ૩૦.

પ્રથમ બદામનાં બીજને પાણીમાં ઉકાળીને તેનીઉપરની છાલ કાઢાડી નાખવી, અને પછી તેને સાચુ તથા ગુલાબનીસાથે સારીપડે કુરવું. ત્યારપછી બદામનું તેલ, “સ્પરમેસીટી,” અને ઉજળું મીણુ સાથે મેળવીને ગુલાઉપર તાવવું, અને તેમાં પેહેલી મેળવણી ભેળીને મલાઇજવું ઘાટું કરવું, અને તે સઘળું કપડાંમાંથી ગાળી કાઢાડીનેપછી ધીમેધી બાકી રહેલો ગુલાબ, “રેફીફાઇડ સ્પીરીટ,” આ સઘળું તેમાં સારીપડે મેળવીને તે ચામડીઉપર લગાડવું; અથવા ૪ દ્રામ “લેનોલીન”, ૨ દ્રામ “સ્પરમેસીટી”, ૨ દ્રામ “આમનડ ઓઈલ”, ૫ મીનીમ “ઓઈલ આવ બરગેમોટ”, તથા ૧૫ મીનીમ “ઓઈલ આવ લેવેન્ડર” આ સઘળાંને મેળવીને, ચામડીઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૩ જો.—અણાંનો આટો શરીરઉપર ચોલીને નાહાવું.

ઈલાજ ૪ થો.—“કોલ્ડ ક્રીમ” લગાડવું, જે નીચે લખવા પ્રમાણે બનાવવામાં આવેછે. ૧ આઉંસ સફેત મીણ, ૪ આઉંસ મીથી બદામનું તેલ, ૨ દ્રામ ગોલાબ, ૦૧૧ દ્રામ ટંકણપાર, ૫ મીનીમ ગોલાબનું અતર. પેહેલાં મીણને બદામના તેલની સાથે ગરમ કરવું, અને ટંકણપારને ગોલાબમાં મેલવી, સઘળું સાથે એકરસ કરવું, છેલ્લે ગોલાબનું અતર નાખીને એ મેળવણી થંડી પડે, ત્યાંવેર ખુબ હીલચા કરવી.

લાંબા દહાડાની બિમારીથી શરીરનીપછવાડેનાં ભાગમાં પડતાં આઠાં.

(બેડ-સોર્સ, આંર ગેનગ્રીન=Bed-Sores, or Gangrene).

ઘણીવેળા જ્યારે લાંબા દહાડાસુધી કાંઈ બિમારી ચાલુ રહેછે, ત્યારે કંમર, જાંઘ અથવા બરડાનીપાછળનાં ભાગમાં આઠાં અથવા સળો લાગુ પડેછે.

સમ્બન્ધ.—લાંબા દહાડાનો તાવ આવાયાથી બુદ્ધાપામાં અતિશય નબળાઈ થયાથી, અથવા લકવો થયાથી જ્યારે બિમાર અત્યો ઘણાં દિવસોસુધી પડી રહેછે, ત્યારે બરડાનાં કાંડાનાં નિમ્નલા ભાગ, જાંઘનાં હાડકાં, કોણી, ખભાં, અને એડી ઉપર ઘણો ભાર આવાયાથી, તથા તેઓઉપર જથુકનું દબાણ થવાથી તેઓની આમડી સુજ આવેછે, તેઓમાં લોહી સારીરીતે ફરવું નથી, તથા આમડીનો રંગ રાતો ભુરો થાયછે. તે ભાગોની ચૈતનશક્તિ જતી રહેછે, અને બિમારને કશોપણ કુખાવો જણાયાવિના તેઓઉપરની આમડી ખરી જાયછે, અને જો તેનાં ચાંપતા ઉપાયો નહીં કીધા હોય, તો ઘણા નઠારી જાતનાં આઠાં પડેછે, અને માંસ તથા નેસો ખવાઈ જઈને હાડકાં ખુલ્લાં દેખાયછે, અને તેથી બિમાર રીબીરીબીને મરણ પામેછે.

ઈલાજો.—લાંબા દહાડાની બિમારીનો પ્રથમથીજ આઠાં નહીં પડે તેની સંભાળ રાખવી, અને એટલામાંટે બિમારને વાનાં અથવા પાણીનાં બિછાણાંમાં સુવાડવું, તથા માથાંનિચ્ચે પણ એજ જાતનો તકીયો મુકવો. તેનું બિછાણું ઘાચું સ્વચ્છ રાખવું, આમડીનાં જે ભાગઉપર રતાસ દેખાય, અને તે સુજેલો જણાય, તે ભાગઉપર “કૉલોડીયન” પિચ્છવડે લગાડવું, અથવા “સોપ પ્લાસ્ટર”ને આમડાં-ઉપર પાંચરીને તે મુકવું, અથવા તે ભાગને “રેક્ટીફાઇડ સ્પરીટ”થી ઘોવો. ગમેતો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમા કપડાંનો કટકો બોળી જે જગ્યાની આમડી રાતી થઈ હોય, ત્યાં મુકવો, જેથી ચાકું પડશે નહીં, અને ત્યારપછી તેઉપર “વાયોલેટ પાઉડર” છાંટવો.

ખાંડી.....	અમચી	૨
ડીંકચર આવ આરનીકા..	મીનીમ	૩૦
પાણી.....	આઉંમ	૨

પણ જો એમ ક્યાંઈતાં પણ ચાહું પડે, તો “બાલસમ આવ પીરૂ,” ઇડાંની દાળ, તથા ચોખ્ખાનો ચારો, આ ત્રણેને સરખે ભાજે મેળવીને, તે ઘાનાં કપડાંઉપર પાંચરીને તેની ચાગળી બનાવી તે મુકવી.

અગરજો બરડાની ચામડીનાં છીછડાં નીકળ્યાં હોય, તો તેઉપર કોલસાની “પોલ્ટીસ” કરવી, જેથી તેઓ ખરી પડશે, અને તેઓની જગ્યાએ ચાઠાં રહે, તેઉપર સાદા મલમની, અથવા “આઈન્ટમેન્ટ આવ ઝીંક”ની ચાગળી મુકવી, અથવા પેહેલાં તે ભાગઉપર થોડા ગ્રેન “આઇયોડોફોર્મ” ભભરાવીનેપછી તેઉપર ઘાનું કપડું મુકવું.

અગરજો “આઇયોડોફોર્મ”થી અગત બળે, તો તેનેબદલે નીચે જણાવેલી દવાઓની ચાગળી બનાવીને તે મુકવી.

	આઈન્ટમેન્ટ આવ ઝીંક.....	દ્રામ ૪
	કેટેકુના બુંકા.....	ગ્રેન ૨૦
અથવા	ટેનીક આસીડ.....	ગ્રેન ૭
	ગ્લીસેરાઈન.....	દ્રામ ૨

બિનારને શક્તિ આવે એવો ખોરાક આપવાને લુલવું નહીં, કારણકે ખોરાકવિના દવાનાં ગમેએટલા ઇલાજો કરવાછતાં ચાઠાં રૂઝાતાં નથી.

ન ઠારી હવા.

(ફાઉલ એર=Foul Air.)

ઘણીવેળા નઠારી, ગલીચ, તથા દુર્ગંધ હવા ઘરમાં, અથવા રેહેવાની કોઇ-પણ જગ્યાએ ઉત્પન્ન થવાથી ઘણાં માઠાં દરદો થાયછે, અને જેથી ઘણાં માઠાં પરિણામો નિપજેછે. એવી નઠારી હવાનો તદ્દન નાશ કરવો જોઈએછે, અને તેટલામાટે તેનાં થોડાક અગત્યનાં ઇલાજો નીચે જણાવ્યાપ્રમાણેછે.

ઇલાજો.—૨ ભાગ કળીચુનો, તથા ૧ ભાગ બાળેલી ફટકી, આ બંધેન એક કાચની છાલકી રકાબીમાં મેળવીને તે ચોરડામાં ખુલ્લી મુકવી.

૧ થી ૨ રતલ હિરાકસી, પાણીમાં ડોહવીને મોરી, સંડાસ, વગેરે જગ્યાઓ, કે જ્યાંથી નઠારી હવા ફેલાતી હોય, ત્યાં તે છાંટવી.

ચોરડામાં સઘળે ઢેકાણે ચુનો લગડાવવો.

ગંધક સળગાવીને તેના પ્રકળ ધુંઓ ચોરડામાં સઘળીગમ પંથરાવા દેવો.

મોરીમાં, સંડાસ, વગેરે જગ્યાઓઉપર “કાર્બોલીક આસીડ પાઉડર” છાંટવો.

એક ખાલાંમાં “કલોરીનેટેડ લાઇમ,” અથવા “કલોરાઇડ આવ લાઇમ”ને પાણીમાં પિગળાવીને, તેમાં થોડી “આઈઝેલીક આસીડ,” અથવા “ડાઇલ્યુટેડ

* એને “બ્લીચીંગ પાઉડર” કરી પણ કેલેજે.

સલ્ફ્યુરીક આસીડ” નાખવી, જેથી “ફ્લોરીન” નામનો વાયુ ઉત્પન્ન થશે, અને તે ઝોરડામાં પંથરાવાથી બીજી ઝેરી હવાનો તદ્દન નાશ થશે.

“નાઇટ્રેટ આવ લેડ” હવાને ચોખ્ખી કરવાને ઘણું ઉપયોગી છે, માંટે ૧૫ બાટલી ઉકળતાં પાણીમાં, ૩ દ્રામ “નાઇટ્રેટ આવ લેડ” પિગળાવવું, અને ત્યારપછી ૪ દ્રામ નિમક બીજાં જુદાં પાણીમાં ભેળીને તે ઉપર જણાવેલાં ગરમ પાણીમાં ભેળી દેવું, અને તેમાં એક મોટો લુંગડાંનો કટકો બોળીને તે ઝોરડામાં ઠાંગવો, જેથી ગમેએવી નકારી હવા હશે તે ચોખ્ખી થશે.

ઝેરી હવાઓ.

(પૉઈઝનસ ગેસીસ=Poisonous Gases.)

ઝેરી હવાઓ, જેવીકે “કાર્બોનીક આસીડ ગાસ,” “સલ્ફ્યુરેટ્ડ હાઇડ્રોજન,” વગેરે ગલીચ ગટરોમાં, રૂનાં મોટાં કારખાનાઓમાં, તથા બાળવાની ગાસ બનાવાનાં કારખાનાઓમાં જોઈએએટલી સફાઈ નહીં રાખ્યાથી ઉત્પન્ન થાયછે. આ ઝેરી હવાઓ તથા બાકી સ્વાસમાં લેવાથી માણસ ગુગલાઈ જાયછે, અને જે તેનાં એવીવેળા ઘટતા ધલાજે તરત કીધા નહીં હોય, તો તે મરણ પામેછે.

ઈલાજ ૧ લા.—બિમારને તરત એવી ગલીચ હવાવાળી જગ્યામાંથી ખસેડીને સ્વચ્છ હવાવાળી જગ્યામાં લઈ જવું, અને ત્યાં તેનું મોઢોડું મોંપતરફ રાખીને સુવાડવું, તેનાં એક હાથને પોહોંએ કપાળનીતળે રાખવો, મોઢોડાંઉપર જોરમાં પાણી છાંટવું, તથા વા નાખવો. આ ધલાજેથી તેનું ગળું ખુલ્લું થશે તથા ગળામાંની સ્વાસ લેવાની નળીમાં ચોખ્ખી હવા દાખલ થશે.

ઈલાજ ૨ જો.—અગરજે ઉપલા ઈલાજો ૧ લાથી સ્વાસ સારીપડે પાછો ચાલુ નહીં થાય, તો તરત બિમારને ગમેતે એક બાજુએ કોર દેવાડીને પાછું ઉંધું કરવું, અને પાછું બાજુએ ફેરવીને વળી પાછું ઉંધું કરવું. આપ્રમાણે એક મીનીટમાં પંદરથી વીસવાર કર્યા કરવું, જેથી બિમારની છાતીમાંહેલી ઝેરી હવા તેનાં ફેફસાં દબાવાથી ઉંધું કરતીવેળા બાહાર નિકળેછે, તથા તેને બીજી બાજુએ ફેરવાથી ચોખ્ખી હવા તેનાં સ્વાસમાં જાયછે.

ઈલાજ ૩ જો.—બિમારને ઉંધું સુવાડીને તેની પીપડીઉપર હાથોવડે સારીપડે દાખવું, અને બીજાં માણસે તેની છાતીની બંધે પાંસરીઓ દાબીને તરત છોડી દેવી, અને વળી પાછી દાખવી. આપ્રમાણે જ્યાંસુધી સ્વાસ સારીપડે ચાલુ થાય ત્યાંસુધી કર્યા કરવું, તથા જડા કપડાંનાં કટકાવડે તેનાં હાથો અને પગો નિચ્ચેથી ખુબ મસાળવા.

ઈલાજ ૪ થા.—બિમારને ચત્તું સુવાડીને તેનાં ખભાંનીનિચ્ચે તકીઓ મુકવો, તથા જે મોંહ અને નાકમાં ફિણ આવ્યું હોય, તો આંગળાં ખોસીને તે કાઢાડી નાખવું, ત્યારપછી બિમારનાં માથાંઆગળ હલા રેહીને તેનાં બંધે હાથો ખભાંએઆગળથી મજબુત પકડીને માથાંતરફ ઉપર ઉંચકવા, અને પાછા નિચ્ચે

લાવવા. આપ્રમાણે ખીનીટમાં આસરે વીસ વખતસુધી કપા કરવું, તથા પગો ગરમ પાણીમાં, અને વળી પાછા થંડાં પાણીમાં એમ તરત અવારનવાર બોખ્યા કરવા, મોહોડાંઉપર થંડું પાણી છાંટવું. અગરજો વિજળીના સંચો તરત મળી શકે, તો તેનો એક છેડો છાતીઉપર દાખી પકડવો, અને બીજો છેડો બિમારનાં હાથમાં પકડાવીને વિજળી આપવી. વળી પિચ્છ લેઇને બિમારનાં ગળાંની ખારીઆગળ ફેરવવું, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે પિચ્છારીવડે સફરામાં દાખલ કરવી.

ઔષ્ધ આપ ટરવાનટામન આર્કિસ ૧—ધંડાંની દાળ (એક ધંડાંની)—કાંજ આર્કિસ ૨૦.

ઝેરો.

(પૉઈઝન્સ=Poisons.)

ઝેરો ચાર જાતનાં હોયછે, જે નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે છે.

- ૧ લાં.—ધાતુનેલગતાં,
- ૨ જાં.—ગ્રાડપાનનેલગતાં,
- ૩ જાં.—હુડકાયાં જાતવરનેલગતાં, અને
- ૪ થાં.—વામાં ફેલાતી હુવાઇ પદાર્થનેલગતાં.

૧ લાં.—ધાતુનેલગતાં ઝેરો.

(મેટલિક પૉઈઝન્સ=Metallie Poisons.)

જેઓ આપઘાત કરવા ઇચ્છેછે, તેઓ મુખ્યકરીને સોમલ, સિસાનાં ખારો, “નાઇટ્રેટ આવ સીલવર,” “એન્ડીમની,” વગેરે, વગેરે મોટા વજનમાં ખાધામાં લેછે. તે સઘળાંનાં ઇલાજો ટુંકમાં નીચે જણાવ્યાપ્રમાણેછે.

સોમલ.

સોમલના ઝેરનેમાંટ સર્વેથી પેહેલાં ઉલટીની દવા આપવાની અગત્યછે. એટલામાંટ ૩૦ ગ્રેન “ઇપીકાકયુઆના પાઉડર,” તથા ૨૦ ગ્રેન “સલફેટ આવ ઝીંક,” આ બંધેને ગરમ પાણીમાં મેળવીને તે પાવું, અને તેઉપર બીજું સાડું ગરમ પાણી પાવું, અથવા નહીતો ૨ અમચા નિમક, અથવા ૧ અમચો દળેલી રાઇ, ગરમ પાણીમાં ભળીને તે થોડથોડે વારે સારીપકે ઉલટી આવે તાંહુંવેર પાયા કરવું, અને તેઉપર અલસીની આ, ઇંડાંની સફેદી પાણીમાં મેળવીને તે, જવનું ઉકાળેલું પાણી, ગુંદરનું પાણી, સેરવો, વગેરે પાવું. ઘણી વખત ફક્ત તાજું ફુધ મોટા વજનમાં ઘડીઘડી આપ્યું હોય અથવા જે ઉલટી ઘણી થાયે, તો ફુધમાં ચુણાનું પાણી મેળવીને તે પાવું હોય, તો દરદી તદન સાજો થાયેછે, મારે એ ઇલાજ અનુભાવવાની ભલામણ કરવામાં આવેછે. અથવા કોઇવેળા ચુનાનું પાણી અને ત્રિફું તેલ, “મેગનીશીયા” અને તેલ, કોયલાનો ભુકો અને તેલ,

અથવા ધી, આ ચારમાંથી ગમેતે એક પાવાથી પણ ઉલટી થાયછે, માટે તે પાઘને તેઉપર કુધ, ઇંડાંની સફેદી, વગેરે પાવાનું ચાલુ રાખવું, અને સારી પડે ઉલટી આવવા પછી ૩ આઉંસથી ૩ આઉંસ “મોંઘર” પર આઉંસાઈડ આવ આયરન,” મોટી ઉમરનાને પાવું. એ દવા નીચે જણાયા પ્રમાણે બનાવીને તે પાવી.

૫ દ્રામ “સૉલ્યુશન આવ પરક્લોરાઈડ આવ આયરન,” તથા ૩ થી ૪ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવવું. ત્યારપછી “ફેલસાઈન્ડ મેગનીશીયા”ને પાણીમાં મેળવીને ખીરજીવું થાય, ત્યાંસુધી ખલમાં નાખી ઘુટવું, અને પછી ઉપર જણાવેલી મેળવણીમાં ભેળી દેવું. આ મેળવણીમાંથી ૧ થી ૨ ચમચ ભરી, દર અર્ધ કલાકે પાણીમાં ભેળીને પાવું. વળી “હેનબેન,” તથા “ક્લોરોફોર્મ,” આ બંધેને સરખે ભાગે મેળવીને તે પેટ ઉપર ચોપડવું, અથવા ૧ થી ૨ ચમચી “સીરપ આવ ડાઇયોલાઈઝડ આવરન” દર અર્ધ કલાકે, પાણીમાં ભેળીને પાવું. અથવા ૧ આઉંસ “સૉલ્યુશન આવ ડાઇયોલાઈઝડ આવરન” પાવું, અને અગત્ય દીશેતો એક કલાકે ફરીથી પાવું. પણ એ દવા આપવા આગળ પેટેલાં નિમક અથવા “બાઇ કારબોનેટ આવ સોડા” ફકાડવું. અગરજો તરસ લાગે, તો “લેમોનેડ” પાવો.

સિ સિંનો આ ૨.

અગરજો સિસાંનો ખાર, એટલે “કારબોનેટ આવ લેડ” આધાપીધામાં આચો હોય, તો “એપસમ સૉલ્ટ,” સરકામાં મેળવીને તે પાવું.

“નાઇટ્રેટ આવ સીલવર.”

અગરજો “નાઇટ્રેટ આવ સીલવર” આધામાં આવ્યું હોય, તો નિમક, પાણીમાં ડોહવીને તે પાવું.

“એમોનીયા,” અથવા “કારબોનેટ આવ એમોનીયા.”

અગરજો “એમોનીયા,” અથવા “કારબોનેટ આવ એમોનીયા” આધાપીધામાં આવ્યું હોય, તો સરકો અને પાણી, મિઠું તેલ, અથવા લીંઝુનો રસ પાવો.

“ટારટર એમેટીક.”

અગરજો “ટારટર એમેટીક” આધામાં આવ્યું હોય, તો “મેગનીશીયા,” પાણીમાં ડોહવીને તે, “ટીકચર આવ કેટેકુ,” “ટીકચર આવ કાઇનો,” “ટેનીક આસીડ,” અથવા “ડીકોક્શન આવ સીન્કોના” આ પાંચમાંથી ગમેતે એક દવા પાવી, અથવા ઘણી જલ્લદ ચા બનાવીને તે પાવી.

“કલોરાઈડ આવ એન્ટીમની.”

અગરજો “કલોરાઈડ આવ એન્ટીમની” ખાધામાં આવ્યું હોય, તો “મેગનીશીયા,” “કારબોનેટ આવ સોડા,” અથવા ચાક, આ ત્રણમાંથી ગમેતે એક દવા ફકાડવી.

ફટકી.

અગરજો ઘણી ફટકી ખાધામાં આવ્યાથી ઝેર મળ્યું હોય, તો “કેલસાઈન્ડ મેગનીશીયા” ફકાડવું.

મોરથુથુ, અથવા તાંબાનાં ખારો.

અગરજો મોરથુથુ, અથવા કોઈપણ જાતનો તાંબાનો ખાર ખાધામાં આવ્યો હોય, તો ઈંડાંની સફેદી, દુધ, પાણી અથવા ઘઉંનો આટો, આ ચારમાંથી ગમેતે એક આપવું.

“બેરાઈટ” (કારબોનેટ.)

અગરજો “બેરાઈટ” (કારબોનેટ) ખીધામાં આવ્યું હોય, તો “એપસમ સૉલ્ટ,” તથા સરકો, આ બંધેને મેળવીને તે પાવું.

ચુનો.

અગરજો ઘણો ચુનો ખાધામાં આવ્યો હોય, તો સરકો તથા પાણી, આ બંધેને મેળવીને તે પાવું.

પારાની મેળવણીઓ.

અગરજો પારાની મેળવણીઓ ખાધામાં આવી હોય, તો ઈંડાંની સફેદી, અથવા પાણી અને આટો, આ બંધેને મેળવીને તે પાવું.

“પૉટાશ,” અથવા “કારબોનેટ આવ પૉટાશ.”

અગરજો “પૉટાશ,” અથવા “કારબોનેટ આવ પૉટાશ” ખાધામાં આવ્યો હોય, તો સરકો તથા પાણી, આ બંધેને મેળવીને તે, અથવા ત્રિફળ તેલ પાવું.

“સોડા,” અથવા “કારબોનેટ આવ સોડા.”

અગરજો “સોડા,” અથવા “કારબોનેટ આવ સોડા” ખાધામાં આવ્યો હોય, તો સરકો તથા પાણી, આ બંધેને મેળવીને તે, લીંબુનોરસ, અથવા ત્રિફળ તેલ પાવું.

ધાતુનાં તેજબો.

અગરજો ધાતુનો તેજબ, જોવોકે “સલફ્યુરીક આસીડ,” “નાઇટ્રીક આસીડ,” અથવા “હાઇડ્રોક્લોરીક આસીડ” આધામાં આવ્યો હોય, તો “સોડા,” “કારબોનેટ આવ પૉટાશ,” “કેલસાઇન્ડ મેગનીશીયા,” “કારબોનેટ આવ મેગનીશીયા,” આક, અથવા “ક્રમપાઉન્ડ ચૉક પાઉડર,” આ છમાંથી ગમેતે એક દવા પાણીમાં ડોહવીને પાવી, અથવા ચુનાનું પાણી, સાચુનું ફિણ, અથવા મિઠું તેલ, આ ત્રણમાંથી ગમેતે એક પાવું.

જસતની ધાતુનાં ખારો.

અગરજો જસતની ધાતુનાં ખારો, “સલફેટ આવ ઝીંક,” અથવા “એસીટેટ આવ ઝીંક” આધામાં આવ્યું હોય, તો કુધ, “કેલસાઇન્ડ મેગનીશીયા,” અથવા “સોડા,” આ ત્રણમાંથી ગમેતે એક પાવું.

હિરાકસી, એટલે લોહનાં ખારો.

અગરજો હિરાકસી, એટલે લોહનાં ખારો, અથવા “સલફેટ આવ આયરન” આધામાં આવ્યું હોય, તો “સોડા,” અથવા “સ્મેલીંગ સૉલ્ટ” આધામાં આપવું, તથા “એપસમ સૉલ્ટ”ના એક જુલાબ આપવો.

“આઇયોડાઇન,” અથવા “આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ.”

અગરજો “આઇયોડાઇન,” અથવા “આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ” આધામાં આવ્યું હોય, તો ઉલટીની દવા આપવી, તથા કાંજ બનાવીને તે પાવી.

“આઇયોડોફૉર્મ.”

અગરજો “આઇયોડોફૉર્મ” આધામાં આવ્યું હોયતો “બાઇકારબોનેટ આવ પૉટાશ” મોટા વજનમાં પાણીમા મેળવીને પાવું.

“ફૉસફૉરસ.”

અગરજો “ફૉસફૉરસ” આધામાં આવ્યું હોય, તો “આઇલ આવ ટરપીનટાઇન” પાવું.

૨ નં.—ઝાડપાનનેલગતાં ઝેરો.

(વેજટેબલ પૉઇઝન્સ=Vegetable Poisons.)

આ જાતનાં ઝેરોમાં અફીણ, ઘણુંજ સારીરીતે જણાયલુંછે. અફીણ, તથા બીજાં ઝાડપાનનેલગતાં ઝેરોને માંટે ઇલાજો ટુંકમાં નીચે જણાયાપ્રમાણેછે.

અફીણ, અથવા “મૉરફીયા.”

અગરજે અફીણ, અથવા “મૉરફીયા” આધામાં આવ્યું હોય, તે હોન્ડરીમાં બુબો મુકીને ઝેર બાહાર કાઢાડી નાખવું, પણ જો તે તરત મળી શકે નહીં, તો ૧ થી ૨ ચમચા રાઈ, અથવા ૩૦ ગ્રેન “સલફેટ આવ ઝીંક” અથવા ૦૧ થી ૧ દ્રામ “સીરપ આવ હાઈડ્રોકલોરેટ આવ અપોમૉરફીન,” ગરમ પાણીમાં ભેળીને તે પાવું, જ્યાંથી પુષ્કલ ઉલટી થશે. માથાઉપર બરફ લગાડવું, અથવા થંડું પાણી રેડયા કરવું. બિમારને બિલકુલ ઉંઘવા દેવું નહીં, અને જો સુઈ જવા માંગે, તો બલાત્કારે તેને હયાંથીત્યાં ચલાવ્યા કરવું. ઘણીસરખી કાફી પાણીમાં ઉકાળીને પાવી, તથા પીપડીઉપર ગરમ પાણીનું વાસણ રાખી મુકવું. અગરજે બિમાર ઘણીજ નહારી અવસ્થામાં હોય, તો વિનળીનો સંચો આપવો, અને “કુખી જલુ”નાં મથાળાંહુકલની બાબદમાં શ્વાસ ચાલુ કરવામાંટે જેમ જણાવ્યુંછે, તેમ પાંસરી દાબીને શ્વાસ ચાલુ કરવો, તથા ૩૦ ગ્રેન “સલફેટ આવ એટ્રોપીયા”, તથા ૫ મીનીમ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તે પિચકારીવડે ખલાની ચામડીમાં દાખલ કરવું.

“અૉકઝેલીક આસીડ.”

અગરજે “અૉકઝેલીક આસીડ,” અથવા તેનેલગતા ખારો આધાપીધામાં આવ્યા હોય, તો “મેગનીશીયા,” ચાક, ચુનો, અથવા “કમપાઉંડ અૉક પાઉડર,” આ ચારમાંથી ગમેતે એક આપવું.

ઝેરી કચુ રો.

અગરજે ઝેરીકચુરો આધામાં આવ્યો હોય, તો હોન્ડરીમાં બુબો લાગુ કરીને ઝેર બાહાર કાઢાડી નાખવું, અથવા ૩૦ ગ્રેન “સલફેટ આવ ઝીંક,” ગરમ પાણીસાથે ફકાડીને ઉલટી કરાવવી, અને ત્યારપછી ૨૦ ગ્રેન “હાઈડ્રેટ આવ કલોરલ,” દર અર્ધાથી એક કલાકે, તાણતોડ થતી હોય તે નરમ પડે, ત્યાંસુધી આપવું, અગરજે ૦૧૧૧ ગ્રેન જટલો “સ્ટ્રીકનીયા” આધામાં આવ્યો હોય, તો ૧ દ્રામ “હાઈડ્રેટ આવ કલોરલ” તથા ૨ દ્રામ “ઓમાઈડ આવ પૉટાશીયમ” પાણીમાં મેળવીને પાવું. કેટલાક ડાકટરો “ટીંકચર આવ જૉલસીમીયમ” મોટા વજનમાં પાવાની ભલામણ કરેછે અથવાતો, ૩ થી ૫ મીનીમ “લાઈકર જૉલસીમી હાઈડ્રોકલોરેટીસ” ખલાની ચામડીમાં પીચકારીથી દાખલ કરેછે.

“કારબૉલીક આસીડ.”

અગરજે “કારબૉલીક આસીડ” પીધામાં આવી હોય, તો ગરમ પાણી અને રાઈ, આ બંધેને મેળવીને તે પાવું, અને જો તેથી ઉલટી નહીં થાય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે પાવી.

ગ્રીસરાઈન..... આઈંમ ૦૧ થી ૧
સલફેટ આવ ઝીંક..... ગ્રેન ૨૦
પાણી..... આઈંસ ૮

ઉપર લખેલી દવાથી ઉલટી નહી થાય તો, ૦૧ થી ૧ ગ્રામ “ સીરપ આવ હાઈડ્રોકલોરેટ આવ અપોમોર્ફીન,” પાણીમાં મેળવીને પાવું.

સારીપટે ઉલટી થવાપછી સુનાતાં પાણીમાં સાકર મેળવીને તે વારંવાર પાયા કરવું. એવીવેળા બુંબો મુકવો નહી, કારણકે હોન્ઝરીનીમાંહેતું પડ આ તેલથી ઘણું તવાઈ જાયછે, અને જ્યારે બુંબો મુકયામાં આવેછે, ત્યારે તેની નળીનાં દબાણથી હોન્ઝરીમાં આડું પડીને અવગુણ કરેછે. વળી એવીવેળા ઇંડાંની સફેદી, અથવા કાચું ગોસ આપવું, પણ દુધ પાવાથી કશો ગુણ થતો નથી, કારણકે જીવીરીતે ઇંડાંની સફેદી, વગેરે આ તેલસાથે મળી જાયછે, તેવીરીતે દુધ મળી જતું નથી, તોયેપણ કેટલાકો એવીવેળા એરંડીઈં તેલ, અથવા “ આલીવ આઈલ” પાયછે, તેકરતાં દુધ પાવું સાઈંછે.

અગરજો નાડી બેસી જાય, તો હાથપગઉપર સુંકનો લુકો ચોપડવો, રાઈ મુકવી, તથા ગરમ સેક કરવો. એવીવેળા નાડી ઠેકાણે લાવવામાંટે હુશીઆરી આવવાની દવા પાવાકરતાં પિચકારીવડે સફરામાં દવા દાખલ કીધી હોય, તો વધારે સાઈં. “ વીહીસ્કી,” “ બ્રાંડી,” તથા “ એમોનીયા,” પાણીમાં મેળવીને, તે પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવું. “ બ્રાંડી” પાવો નહી, કારણકે “ કારબોલીક આસીડ” “ બ્રાંડી”સાથે મળી જઈને શરીરમાં ફરી વળેછે.

“ હાઈડ્રેટ આવ કલોરલ.”

અગરજો “ હાઈડ્રેટ આવ કલોરલ” પીધામાં આવ્યું હોય, તો ૩૦ ગ્રેન “ સલફેટ આવ ઝીંક”ને, ગરમ પાણીમાં ડોહવીને તે પાવું, અથવા હોન્ઝરીમાં બુંબો મુકીને તે બાહાર કાઢાડી નાખવું, તથા આ, કાફી, અથવા ગરમ પાણી પાવું. શ્વાસ સારીપટે ચાલે એટલામાંટે પાંસળીઓ દાખવી, તથા ૧ થી ૨ મીનીમ “ સ્ટ્રોંગ સૉલ્યુશન આવ એમોનીયા” તથા ૪ મીનીમ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તે પિચકારીવડે ખભાંની ચામડીમાં દાખલ કરવું.

“ હાઈડ્રોકલોરેટ આવ કૉકેન.”

અગરજો “ હાઈડ્રોકલોરેટ આવ કૉકેન” ખાધામાં આવ્યું હોયતો શરીર થંડું પડેછે, કીકીઓ ઘણી પોહોલી થાયછે, અને રોશનીથી સંકોચાતી નથી. નાડી ઘણી નખલી તથા ધીમી, ને એક મીનીટમાં ૪૦ જેટલી ચાલેછે, દમ પણ એક મીનીટમાં ૫ વખત ચાલેછે, અને તે લેવામાં મોટી મુશકેલી પડેછે, હાથ પગમાં ખેંચતાં થાયછે, ઉછાલો થાયછે, દીલના ભાગમાં દુખાવો થાયછે.

ઈલાજ.—“બ્રાંડી,” “ટૉકચર આવ ડીજીટેલીસ,” તથા “એરોમેટીક સ્પીરીટ આવ એમોનીયા” પીધામાં આપવું. દીલની જગા આગલ છાતી ઉપર,

અખલતાં પાણીમાં વાડણું બોલીને મુકવું, ગરમ ધાબરી શરીરની આશપાસ લપેતવી તથા “ઝેરી હવાઓ”ની બાબદમાં લખેલા ચાંપતાં ઇલાજો દંત્ર ચાલુ થાય, માટે તરત લેવા. શરીર ઉપર “બાંડી” કે સુંક ચોલવી, છેલે કસાથી ગુણુ નહી નહી થાયેતો ૩૦ મીનીમ “સલ્ફ્યુરિક ઇકર” ખભાંની ચામડીમાં હાઇપોડરમીક સીરીન્જથી દાખલ કરવું.

“હેનબેન,” “બેલેડોના,” “એકોનાઈટ.”

અગરજો “હેનબેન,” “બેલેડોના,” અથવા “એકોનાઈટ” આધાપીધામાં આબ્યું હોય, તો ઉલટી આવવાની દવાઓ આપવી, પાણીમાં રાઈ ડોહવીને તે પાવું, અથવા, ૩૦ ગ્રેન “સલફેટ આવ ઝીંક,” અથવા ૦.૦ થી ૧ ગ્રામ “સીરપ આવ હાઈડ્રોકલોરેટ આવ અપોમોર્ફીન,” પાણીમાં ડોહવીને તે પાવું. તથા ઉલટી સારી રીતે થવા પછી ૧ ગ્રામ “ફલ્યુઈડ એકસ્ટ્રેક્ટ આવ નૉબોરેન્ડી” પાણીમાં મેલવીને પાવું. બિમારને ઉંઘાવા દેવું નહીં, પણ ન્યાંસુધી કેક ઉતરે, ત્યાંસુધી તેને બલાત્કારે ચલાવ્યા કરવું.

“પ્રુસીક આસીડ,” અથવા “ડાઈલ્યુટેડ હાઈડ્રોસાએનીક આસીડ.”

અગરજો “પ્રુસીક આસીડ,” અથવા “ડાઈલ્યુટેડ હાઈડ્રોસાએનીક આસીડ” પીધામાં આબ્યું હોય, તો માથાંઉપર થંડું પાણી રેડવું, તથા “સીરપ આવ હાઈડ્રોકલોરેટ આવ અપોમોર્ફીન,” ૧ થી ૧ ગ્રામ પીધામાં આપવું અને ઉલટી નહી થાયતો એક કલાકે ફરીથી પાવું. એ દવાથી ઉલટી સારી રીતે થાયછે, તથા “પરઆકસાઈડ આવ આયરન,” પાણીસાથે ભેળીને તે પાવું. અગરજો નાડી ઘણી ઝીણી દોરાજેવી હોય, તો ૩૦ ગ્રેન “કારબોનેટ આવ એમોનીયા,” તથા ૬ આર્ડેસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, તેમાંથી લીકરગ્લાસ ભરી, દર અર્ધાથી એક કલાકે પાવું, તથા તે નાકઆગળ ધરવું. અગરજો તેથી કાંઈપણ ગુણુ નહીં જણાય, અને નાડી સારીરીતે નહીંજ ચાલે, તો ૨ મીનીમ “સ્ટ્રોંગ સોલ્યુશન આવ એમોનીયા,” તથા ૪ મીનીમ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તે પિચકારીવડે ખભાંની ચામડીમાં દાખલ કરવું.

“એસેટીક આસીડ.”

અગરજો “એસેટીક આસીડ” પીધામાં આબ્યું હોય, તો “મેગનીશીયા,” “કારબોનેટ આવ મેગનીશીયા,” ચાક, અથવા “કારબોનેટ આવ સોડા,” આ ચારમાંથી ગમેતે એક દવા આપવી.

* * બાકી રહેલાં બે જતોનાં ઝેરાનેમાટે જીદીજીદી બાબતોમાં આવી ગયુંછે. માટે જીઓ “ઝેરી હવા,” તથા “હુડકાયલું કુતરું, કોહોલું, અથવા બિલાડી કરડે, તેવિષે.”

હડકાયલું કુતરું, કોહોલું, અથવા બિલાડી કરડે, તવિષે.

(હાઈદ્રોફોબીયા=Hydrophobia.)

(ઈટસ પ્રીવેનશન=Its prevention.)

ઈલાજો ૧ લા.—અગરજો મથાજો જણાવેલું કોઈપણ હડકાયલું પ્રાણી કરડે, તો તેનું ઝેર ચઢે નહીં, એટલામાં ૨૦ ગ્રેન “સેલીસીન,” જ્યાંસુધી પુષ્કળ પરશેવો છુટે, ત્યાંસુધી દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચારવાર, પાંચથી સાત દહાડાસુધી પાણીમાં ચાલુ પીવું. એથી ઝેર શરીરમાં ફરીવળવાનેબદલે પરશેવાની સાથે નિકળીજશે, અને તેથી હડકાણીનીઅસર બિલકુલ થશે નહીં. ડાંખવાળા ભાગની આસપાસની જગ્યા વેહેતી છરીવડે કાપી કાઢાડવી, અને એરીતે પુષ્કળ લોહી વેહેવા દેવું, આપ્રમાણે કરવાનું કારણ એછે, કે તેથી ઝેર લોહીનીસાથે બાહાર નિકળી જશે. ત્યારપછી તે ઉપર “લ્યુતર કૉસ્ટીક” લગાડવું.

ઈલાજ ૨ જો.—જેવું કોઈપણ પ્રાણી કરડે, કે તરત તે ભાગને ગરમ પાણીથી ઘોંઘાળે તેઉપર કાળી શાઈ ચોપડવી, અને ફરીથી તે ભાગને ઘોંઘાળીને ડાંખવાળા આખા ભાગઉપર “લ્યુતર કૉસ્ટીક” લગાડવું, અને આ પ્રમાણે બે મહિનાસુધી ડાંખને રૂઝવા દેવો નહીં, પણ જ્યારે તે રૂઝવા માંડે, કે પાછું વખતેવખત “લ્યુતર કૉસ્ટીક” લગાડવા કરવું, અને આરીતે ડાંખવાળો ભાગ ખુલ્લો રાખવો. તથા પારાની મેળવણીવાળી દવાઓ આધામાં લેધને એટલો વખતસુધી મોહોડું આંવેલું રહેએમ કરવું. એમ કર્યાથી હડકાયલાં પ્રાણીનાં કરડવાની અસર બિનારઉપર થશે નહીં.

ઈલાજ ૩ જો.—જેવું કોઈપણ પ્રાણી કરડે કે તરત એક જાતનો રોપો, જેને “જેન્ડીયમ સ્પીનોસમ” (Xanthium Spinosum) કરી કેહેછે, અને જે યુરોપખંડની દક્ષિણે ઘણો સાધારણછે, તેનાં ૫ ગ્રેન પાંદડાં, ત્રણ અઠવાડીયાં-સુધી દરરોજ આધાં હોય, તો હડખું કદી અસર કરશે નહીં. આ પાંદડાં આધાથી એક બીજા પછી ગુણુ થાયછે, અને તે એ કે ડાંખાયલા ભાગઉપર “લ્યુતર કૉસ્ટીક” લગાડવું પડતું નથી. એને અર્ધે ભાગે બચ્ચાંને આપવું.

ઈલાજો ૪ થા.—“હાઈદી” નામનાં ટાપુને એક મો. મેરીએરી નામના ઘણી જણાવેછે, કે જેવું કોઈપણ હડકાયલું પ્રાણી કરડે, કે તરત તે કરડેલા ભાગ-ઉપર થોડો દારૂગોળો સુકીને તે સળગાવવો, જેથી તેટલો ભાગ તદ્દન બળી જશે, અને બિનાર બિલકુલ સાજું થશે. આપ્રમાણે થોડીવાર કરવું જોઈએ. વળી તે જણાવેછે, કે તેણે પુષ્કળ માણસોને આરીતે મરતાં બચાવ્યાંછે. એકજ પુરૂષ, કે જેને તેમ કરવા નહીં દીધું, તેજ માત્ર મરણ પામ્યો હતો. આ ઇલાજ તે આજ પંદર વર્ષ થયાં અજમાવેછે, અને સઘળીવેળા તે તેમાં ફાયોછે. આ ઇલાજની ઘણી વખાણ થયેલીછે, માટે તે સાવચેતીથી અજમાવવામાં કાંઈ ખોટું

૪૨૬. હાઇડ્રોફોબીયા, અથવા બિલાડી કરડ તેવું.

નથી, અથવા ગરમ સરકો તથા પાણી, આ બંનેને મેળવીને, તેથી ડાંખ થોવો, અને “હાઇડ્રોફોબીક આસીડ” ના ટીપાં ડાંખ ઉપર નાખવાં.

ઈલાજો ૫ માં.—જેવું કોઈ પણ હડકાયલું પ્રાણી કરડે, કે તરત ૧૫ આઉન્સ “એલીકેમ્પેન” નાં મૂળીયાંને (Elecampane Root) વાટવાં, અને ૧ પાઇન્ટ તાજાં કુધને ઉકાળીને તે આસરે ૦૫૫ પાઇન્ટજેલું રેહે, કે તેમાં તે વાટેલો લુકો નાખવો, અને સવારનાં તે સઘળું પી જવું, તથા બપોરનાં બીજી કશે ખોરાક ખાવો નહીં, પણ જો લુખ લાગે, તો થોડા કલાક વિત્યાકરે થોડો અને ઘણો હલકો ખોરાક લેવો. વળી બીજવાર ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે તેટલાંજ કુધમાં, ૨ આઉન્સ મૂળીયાં નાખીને પીવું. ત્રીજવાર પણ બીજવારનાંજેટલોજ કુધને તથા મૂળીયાંનો વજન લેવો, પણ તે દર આંતરે લેવો. આપ્રમાણે ત્રણવાર પીધાથી હડખું ચઢવાની ધાસ્તી રહેશે નહીં.

(કુચર આવ હાઇડ્રોફોબીયા=Curse of Hydrophobia.)

અગરજો ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે ઈલાજો કર્યાછતાં પણ હડખાં પ્રાણીનાં કરડવાથી હડખું લાગે, તો તેની નીશાનીઓ નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે.

નીશાની.—કરડવાપછી હડખું કાઢવેળા સાત દાહડે, છ મહિને, અથવા ઘણે વર્ષે પણ લાગેછે. જેવેળા બિહારને તાણતોડ થઈ આવેછે, અતિશય તરસ લાગેછે, પાણી જોઈને તે ધુજેછે, મોંહમાં ફિણ આવેછે, અને ટુક વખતમાં તે મરણ પામેછે.

ઈલાજો ૧ લા.—એવીવેળા પાણી નહીં પાવાની એક કાબેલ ડાકટર ભલામણ કરેછે, પણ જો અતિશય તરસ લાગે, તો પાણી પાવું નહીં, પણ ૪૮ આઉન્સજેલું પાણી આવીસ કલાકનાં અરસામાં મોટી પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવું, જેથી તરસ તદ્દન મટી જશે, અને પાણી જોવાથી જ ધાસ્તી તેને લાગેછે, તે પણ લાગશે નહીં. તેને શક્તિ આવવામાંટે “આલકોહૉલ” પાવો, તથા હાથની અથવા પગની કોઈ નસ ચીરીને તેમાં થોડાં ટીપાં “સ્ટ્રોન્ગ સૉલ્યુશન આવ એમૉનીયા” દાખલ કરવું. અલબત્તાં આ ઈલાજ કાબેલ ડાકટરશિવાય કોઈ બીજાથી થઈ શકશે નહીં.

ઈલાજો ૨ ના.—બિહારને તાણતોડ શુરૂ થાય, કે તે નરમ પડવામાંટે “ક્લોરોફૉર્મ” રૂમાલઉપર છાંટીને સુંઘાડીને તેને બિલકુલ બેભાન કરવું, અને એવી અવસ્થામાં નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે પિચકારીવડે ખભાંની ચામડીમાં દાખલ કરવી.

એકમટ્રેક્ટ આવ ક્લેબાર ખીન..... ટ્રેન ૦

હાઇડ્રોફોબીયા આવ મૉરશીયા..... ટ્રેન ૧ થી ૨

પાણી..... મીંગીમ ૫

ઈલાજો ૩ જા.—બિમારમાં હડખાંતી સઘળી નીશાનીઓ જણાય, કે તરત તેને જ્યાંસુધી તે થાકીને સુસ્ત થઈ જાય, અને પુષ્કળ પરશેવો છુટે, ત્યાંસુધી બહુ જોરમાં દોડાવવું, અથવા બીજરીતે પરશેવો પાડવાનાં ઈલાજો કરવા. તેને તદ્દન બાંધીયાર ઓરડામાં ઘણું ગરમ પાણીએ નવાડવું, અથવા ઉંચી ખુરસીઉપર તેને બેસાડીને ઘણું ગરમ પાણીનો બાફ આપવો.

અગરજો ગળી શકાતું હોય, તો પરશેવો છુટવામાંટે ૦ા દ્રામ “સેલીસીન,” અથવા ૪ ગ્રેન “જેમસીસ પાઉડર,” દર અર્ધે કલાકે, જ્યાંસુધી પુષ્કળ પરશેવો છુટે, ત્યાંસુધી ફકાડવું.

ઈલાજ ૪ થો.—હાંપ દ્રામ ૧—તંબાકુ દ્રામ ૦ા—હિન્ટનનાં પાંદડાં દ્રામ ૦ા—એકસ્ટ્રેક્ટ આવ હેમવૉક ગ્રેન ૪—એક્ટ્રેક્ટ આવ લેટ્યુસ ગ્રેન ૪—અશ્રીણુ ગ્રેન ૧—પાણી આઉંસ ૬.

આ સઘળાંને ઉકાળીને, ગાળી કાહાડી, તેમાં ૦ા આઉંસ “ટીકચર આવ એસેફીટીડા” નાખવું, અને તે સઘળું પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવું.

સાંપના ડંખ.

(સરપન્ટ-બાઈટ=Serpent-bite.)

ઈલાજો.—શરીરનાં જે ભાગઉપર ડંખ લાગ્યો હોય, તેનીઉપરનાં ભાગને તરત એક મજબુત સુતળીથી બાંધી લેવો, કે જ્યાંથી ઝેર વધારે ઉપર ચઢતું અટકે. ડંખેલા ભાગઉપર અંગારના ગાંગડો મુકીને તે ભાગને બાળવો, અથવા દિવાની આંચઉપર તે ભાગને આસરે અર્ધી મીનીટસુધી ધરવો. થોડાં ટીપાં “સ્ટ્રોંગ સૉલ્યુશન આવ એમોનીયા,” અથવા “સૉલ્યુશન આવ પૉટાશ” ડંખનીઉપર મુકવાં. અથવા, ૪ ગ્રેન “પરમેનગેનેટ આવ પૉટાશ,” લીકરગ્લાસ પાણીમાં મેળવીને, તેથી ડંખવાળા ભાગને સારીરીતે ઘેવો, તથા ૨ થી ૩ ગ્રેન “પરમેનગેનેટ આવ પૉટાશ,” ૦ા દ્રામ પાણીમાં મેળવીને, ડંખવાળા ભાગની આંતડીમાં પીચકારીથી દાખલ કરવું, અગરજો દરદી પીચકારી નહીં મારવા દીએ, તો ૩ થી ૫ ગ્રેન એજ દવા પાણીમાં મેળવીને દર કલાક કે બે કલાકે, અગત્ય દીસે, તેમ પાવું. અગરજો નાડી નબળી પડતી ચાલે તો ૧૦ મીનીટ “સૉલ્યુશન આવ એમોનીયા,” પાણીમાં મેળવીને પાવું. આ દવાઓ જે ઉતાવળી મળી નહીં શકે, તો રાખને પાણીમાં ડોહવીને તે પાવી, અથવા ૦ા દ્રામ “સૉલ્યુશન આવ પૉટાશ,” પાણીમાં ભેળીને, દર અર્ધે કલાકે પાવું.

અગરજો બિમારને ઘણી નબળાઈ થયેલી જણાય, તો “બ્રાંડી” અને પાણી વારંવાર પાયા કરવું. અગરજો “બ્રાંડી” મળી નહીં શકે, તો તાડનો દાઝ અથવા તાડી પાવાથી પણ ઘણો ગુણ થાયછે.

દરદીની જીભના ઉપલા ભાગ ઉપર “કલોરોફોર્મ” લગાડવું.

અગરજો શરીરનાં એવા ભાગઉપર ડંખ લાગ્યો હોય, જેવોકે બરડો, પેટ, વગેરે, કે જ્યાં સુતળી બાંધી શકાય નહીં, તો તેવા ભાગને નસ્તરથી વધારે ચીરીને

તેઉપર સુક્કાં વેહેંતુર સુકવાં, અને થોડુંથોડું લોહી વેહેવા માંડે, કે તરત કોઈ માણસપાસે તે ચુસાવવું. પણ ઘણી સંભાળ રાખવી, કે ચુસનાર ઘણીનાં મોંદુમાં કાંઈ છાગલો અથવા ઘા પડેલો હોય નહીં, નહીંતો તેજ ઝેર તેને પણ ચઢશે. અગતીનાં આઠાની “પોલ્ટીસ” કરવી, અથવા ચુનો અને ગોલ મેળવીને તે ડંખનીઉપર સુકવો.

અગરજો કીડ ઘણી લાગતી હોય, તો થોડું અફીણ, પાણીમાં ડોહવીને તેવડે ડંખને ઘોવો, અથવા ડંખઉપર ડાઘ સુકવો.

સાપે ડંખેલા ભાગનીઉપર દોરીવડે મજબુત બાંધવું, કે જ્યાં ઝેર ઉપર ચઢતું અટકે. આપ્રમાણે બાંધવાપછી મરઘીનાં સફરાને ડંખેલા ભાગઉપર જોરથી દાબવો. એમ કર્યાથી મરઘી થોડા વખતમાં મરણ પામશે. આપ્રમાણે ત્રણચાર મરઘીનાં મરવાપછી ઝેર નિકળી જશે. આવેળા ડંખેલાં માણસને “બ્રાંડી” અને પાણી મેળવીને તે પાવું, અને થોડો વખતસુધી હલકો અને સાદો ખોરાક આપવો.

એક જાતનો પથ્થર, જેને “સ્નેક-સ્ટોન” (Snake-Stone) કરી કહેછે, તે ડંખ ઉતારવાનાં કામમાં આવેછે. આ પથ્થર બનાવવાની રીત નીચે જણાવ્યપ્રમાણેછે.

સાબરસિંગનાં એક કટકાને સુક્કાં ઘાસમાં સારીપઠે લપેટીને તેનીઆસપાસ ત્રાંબાંનો એક પાતળો કટકો જડવો, અને ત્યારપછી આ સઘળાંને અંગારમાં સુકવું. જ્યારે સાબરસિંગ પુરતીરીતે બળીને કાળું થાય, કે તેનીઉપરનું ત્રાંબાંનું પતર કાઢાડી નાખી બળેલું સાબરસિંગ નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે કામમાં લેવું.

જેવો સાપ ડંખે, કે તરત તે ભાગઉપર છરીનાં નાહાના ઘા કરવા, અને તેઉપર સાબરસિંગનો બળેલો કટકો સુકવો, જે ત્યાં આસરે બે મીનીટસુધી વળગી રહેશે, અને પછી પોતાનીમેળે ખરી પડશે. જ્યારે તે ખરી પડે, ત્યારે તરત એક પાણીના વાસણમાં તેને પડવા દેવો, અને બાહાર કાઢાડીને એક સુક્કાં કપડાંમાં દાબીને સુક્કો કરવો અને પાછો બીજવાર તે ડંખઉપર દાબવો. આવેળા બે મીનીટથી પણ ઓછો વખત તે ત્યાં વળગી રહેશે. વળી એવપ્રમાણે ત્રીજ વાર કરવું, જ્યારે તે બિલકુલ વળગશેજ નહીં. આપ્રમાણે કર્યાથી તે સાબરસિંગનો કટકો સાપનું ઝેર ઘણું ઉતાવળે ચુસી લેશે.

વિધુના ડંખ.

(સ્કૉરપીયન-બાઈટ=Scorpion-bite.)

ઈલાજ ૧ લો.—૧ વાઈનગ્લાસ “બ્રાંડી”માં, ૧ ચમચી નિમક નાખવું, અને તેમાં કપડું બોળી તે ડંખ ઉપર લગાડવું. અગરજો આંગળાંઉપર, અથવા પગઉપર ડંખ લાગ્યો હોય, તો ઉપલી મેળવણી બનાવી તેમાં તે બોળવો.

ઈલાજ ૨ જો.—કાંદો બાફીને તે ડંખઉપર મુકવો.

ઈલાજ ૩ જો.—બાવળનાં લાકડાંની રાખ, પાણીમાં ડોહવીને તે ડંખ ઉપર લગાડવી.

ઈલાજ ૪ થો.—“ટારટરીક આસીડ,” અને ફટકી, આ બંધેને વાટીને તે ડંખઉપર મુકવું.

ઈલાજ ૫ મો.—“સ્ટ્રોંગ સૉલ્યુશન આવ એમોનોયા”નાં ટીપાં ડંખ ઉપર નાખવાં.

ઈલાજ ૬ ઠો.—“ઈપીકાક્યુઆના પાઉડર”ને, પાણીમાં મેળવીને તે ડંખઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૭ મો.—ડંખનીઉપરનાં ભાગઉપર દોરી બાંધવી, કે જ્વથી ઝેર ઉપર ચટવું ચટકે, અને ત્યારપછી ડંખઉપર માખણ અથવા લસણ મસળવું.

ઈલાજો ૮ માં.—મૂળાનો રસ ડંખઉપર ચોપડવો, અથવા કેરીના દહાડામાં કેરીના ડીચકાં ઉપરથી જે ચીક નીકળેછે, તે કહાડીને બાટલીમાં ભરી રાખવો. અને તે ડંખઉપર લગાડવો, અથવા “ફીરોસીન” તેલ ડંખઉપર લગાડવું. અથવા થોડા ગ્રેન તંબાકુને પાણીસાથ હુંદેલીમાં ખુબ મસલીને તેના થોડા ટીપાં દરદીની દરેક આંખમાં નાખવાં, અથવા ચીરાચીરા નામના રોપાની કુલ સાથની પાદડીઓ અથવા મૂળ્યાં પાણીમાં ખુબ મસલીને તેના રસ ડંખ ઉપર લગાડવો. એ રોપાને ગુજરાતીમાં અગાડા કહેછે.

ઈલાજ ૯ મો.—પાણીમાં નિમક ડોહવીને તે આંખમાં નાખવું.

ઈલાજ ૧૦ મો.—ડંખને સુસ્વો, પણ થુક થુકી નાખવી, અને સંભાળ રાખવી, કે મોંઢામાં ઘા, અથવા છાગલો પડેલો હોય નહીં.

ઈલાજો ૧૧ માં.—આમલીનાં ચીંચોડાનું ચળકતું પડ પરથરઉપર પાણીમાં ઘસવું, અને તેની ચળકતી બાજુ ડંખ ઉપર વળગાવી દેવી. ડંખ સુસાપાપછી પોતાનીમેળે ચીંચોડો ખરી પડશે. અગરજો વિજળીનો સંચો હાજર હોય, તો તેના એક હાથે દરદીનાં હાથમાં પકડાવવો, અને બીજા હાથે ડંખ વાળા ભાગઉપર પકડીને વિજળી આપવી. એથી દરદ હતાવળું બંધ પડશે.

ઈલાજ ૧૨ મો.—અગરજો કાનખજુરાએ ડંખ દીધો હોય, તો “બ્રાંડી,” અથવા “કલેરોફોર્મ”માં, નિમક ડોહવીને તે ડંખવાળા ભાગઉપર લગાડવું.

જળોનાં ડંખ.

(લીચ-બાઈટ=Leech-bite.)

ઈલાજો.—અગરજો જળો સુક્યાપછી તેનાં ડંખમાંથી લોહી ઘાઝું વેહે, તો જ્યાંસુધી લોહી બંધ થાય, ત્યાંસુધી ડંખઉપર બરફ મુકવું, અથવા બાળેલી હળદનો લુકો, અથવા લુંજેલી ફટકીનો લુકો ડંખઉપર દાખવો.

“નાઇટ્રેટ આવ સીલવર” ડંખઉપર લગાડવું, અથવા ડંખનીનિચ્ચેની ચામડીમાં એક સોય આડી ભાકીને તેનાં એકથી બીજા છેડાસુધી સોયનીઆસપાસ ઝીણો, મજબુત, રેશમી દોરો લપેટવો.

સાફું ઘાનું કપડું અથવા ઘાનું કપડું “ટીકચર આવ સ્ટીલ”માં બોળીને તે, અથવા કરોળીઆનું પડ ડંખઉપર સુકીને જ્યાંસુધી લોહી બંધ થાય, ત્યાંસુધી દાબી રાખવું, અથવા “મેટીકો લીઝ”નાં લુકો ડંખઉપર દાખવો.

ભમરાનો ડંખ.

(ઉર્વોરપ-બાઈટ=Wasp-bite.)

ભમરાનાં ડંખથી ઘણીવેળા પુષ્કળ દરદ થઈને તેનીઆસપાસનાં ભાગે સુખ આવેછે.

ઈલાજો.—ડંખને ચિમટાથી ખેંચી કાઢાડવો, અથવા જો તે ઘણો ઉંડો પેઠો હોય, તો ડંખઉપર કુંચીના પોકળ ભાગ જોરથી દાખવો, જેથી કુંચીની નળીનાં તે પોકળ ભાગમાં ચામડી સેહેલાઈથી ઉપર આવીને ડંખ બાહાર નિકળશે. અને ત્યારપછી તે ડંખવાળા ભાગઉપર “આઈલ આવ ટરપીનટાઈન,” “આલીવ આઈલ,” “એરોમેટીક સ્પીરીટ આવ એમોનીયા,” “રેક્ટીફાઈડ સ્પીરીટ,” મધ, ત્રિફું તેલ, “શુગરલેડ” નું પાણી, “ટીકચર આવ કેલેનડયુલા,” અથવા કેળનાં પાંદડાંનો રસ, આ નવમાંથી ગમેતે એક મસળવું.

અગરજો ડંખ લાઆથી વરમ ઘણો જોરમાં થયો હોય, તો પાંઉની “પોલ્ટ્રીસ”ના ગરમ સેક કરવો, થોડી જાણે સુકવી, અને એક હલકો જીલાબ લેવો.

મધમાખના ડંખ.

(બી-સ્ટીંગ=Bee-sting.)

ઈલાજ ૧ લો.—ડંખનો ભાગ તપાસવો, અને જો માંસમાં ડંખ પેઠેલો જણાય, તો તે નાહના ચિમટાવડે બાહાર ખેંચી કાઢાડવો, અથવા કુંચી ડંખ ઉપર જોરમાં દાખવી, કે જેથી ડંખ ઉપર નિકળી આવશે. ત્યારપછી “સ્ટ્રોન્ઝ સૉલ્યુશન આવ એમોનીયા,” પાણીમાં નામીને તેવડે ડંખાયલા ભાગને ધોવો.

ઈલાજ ૨ જો.—ત્રિફાં તેલમાં, “શુગરલેડ”નાં પાણીમાં, મધમાં, કેળનાં પાંદડાંના રસમાં, “રેક્ટીફાઈડ સ્પીરીટ”માં, “સલફ્યુરીક ઇકર”માં, અથવા “કારબોનેટ આવ સોડા”ને પાણીમાં પિગળાવીને તેમાં કપડું બોળી તે વારંવાર ડંખઉપર લગાડવા કરવું.

ઈલાજ ૩ જો.—અગરજો વરમ ઘણો જોરમાં થયો હોય, અને ઉપલા ઈલાજોથી તે તરમ નહીં પડે, તો અલસીનાં આટાની, અથવા પાંઉની “પોલ્ટ્રીસ” સુકવી, અથવા “કોલોન વૉટર” મુકવું.

મચ્છરના ડંખ.

(મોસ્કીટો-બાઈટ=Mosquito-bite.)

ઈલાજો.—“ચાંદલ આવ ટરપીનટાઈન,” તથા ત્રિફળું તેલ, આ બંધેને સરખે ભાગે મેળવીને તે ડંખઉપર લગાડવું, અથવા ૧ ગ્રામ “સૉલ્યુશન આવ એમોનીયા”ને, બે આઉંસ પાણીમાં ભેળીને તેવડે તે ભાગ ઘેવો, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાં કપડાંનો કટકો બોળીને તે મુકવો.

ડામ્પ્લિયુટેડ મૉલ્યુશન આવ મુખ એસીટિક આવ લેડ આઉંસ ૩ - લૉડનમ ગ્રામ ૨—રૉઝ વૉટર આઉંસ ૬.

અથવા, ૧ ભાગ “સેલીસીલીક આસીડ,” તથા ૧૦ ભાગ “ફ્લેકસીબલ કલોડીયન,” આ બંધેને મેળવીને, તે પીચ્છથી ડંખ ઉપર લગાડવું.

ધામાંથી લોહીનું વેહેવું.

(બ્લીડીંગ ફ્રોમ થી ઉન્ડ=Bleeding from the Wound.)

રાખખ.—ઘણીવેળા છરી, અથવા એવાંજ કોઈ બીજાં તીવ્રણુ હથીઆરોનાં સખત ધા થવાથી પુષ્કળ લોહી વેહેછે, અને તે ઘણું ધાસ્તીભરેલુંછે.

ઈલાજો.—અગરજે છરી, તરવાર, વગેરે ધારવાળાં હથીઆરોથી ધા થયો હોય, પણ તે સફાઈદાર અને સરખો હોય, તો પ્રથમ થંડાં પાણીથી લોહી ઘેઈ નાખીને ધાની બંધે બાજુ બરાબર એકમેકનીપાસે લાવીને તેનીઉપર ધાનાં કપડાંનો રેસો મુકી પાટો બાંધવો, અને તે ઉપર થંડું પાણી નાખ્યા કરવું.

અગરજે ધા માથાઉપર, અથવા મોઢોડાઉપર થયો હોય, કે જ્યાં પાટો બાંધી શકાતો નહીં હોય, તો ધાની બંધે કોરોને ઉપર જણાવ્યાપ્રમાણે એકમેકસાથે મેળવીને તેઉપર “રેઝીન પ્લાસ્ટર”ની ચીપો વળગાવી તેઉપર ગાદીમુકી બાંધી લેવું.

અગરજે લોહી પુષ્કળ વેહે, તો ડાક્ટરને બોલાવવો, અને તે આવે તેઅગાઉ અંગુઠાથી ઘાઉપર દબી રાખવું, અથવા કપડાંની ગાદી મુકી તેઉપર મજબુત પાટો બાંધી લેવો.

અગરજે વેહેતું લોહી રાત્તા રંગતું હોય, અને પાણીની ધારનાં આકારમાં જોરથી જતું હોય, તો જાણવું કે કોઈ મોટી નસ, કે જેમાં હંમેશાં રાતું લોહી વેહેછે, તે કપાઈછે. એવીવેળા જે ધા હાથ અથવા પગઉપર હોય, તો તેની ઉપરનાં ભાગઉપર જે નસ આવી હોય, તે અંગોઠાથી દબવી, અથવા એક રૂમાલ તે ભાગનીઆસપાસ મજબુત બાંધવો. અગરજે તેથી પણ લોહી બંધ નહીંજ થાય, તો પેહેલે મજબુત પાટો બાંધી, પાટાની અને શરીરનાં તે ભાગનીવચ્ચે કુંચી, અથવા એવીજ બીજી કાંઈ વસ્તુ મુકીને નસઉપરનાં પાટાને મજબુત આંટો મારવો, કે જેથી ડાક્ટર આવેતેટલાં તરત લોહી વેહેતું બંધ થશે. પણ જે આરીતે આંટો મારતાં લોહી બંધ થાય, તો વધારે આંટા મારવાની અગત્ય નથી, કેમકે

નહીંતો ધાનીઆસપાસનાં ભાગો સુજી આવી કાળા સાઇન્જવા થશે, અને તેથી તેમાં નકારી જાતનાં ચાકાં પડીને સળો લાગુ પડશે.

અગરજે લોહી કાળા, અથવા જાંબુરા રંગનું વેહે, તો જાણવું, કે તે એક એવી નેસછે, કે જેમાં કાળું લોહી વેહેછે, અને જેને અંગ્રેજીમાં “વેન” (Vein) કરી કહેછે. અગરજે એવી જાતની નેશ કપાઇ હોય, તો તેનીઉપરનાં ભાગઉપર નહીં, પણ જરા તેનીનિચ્ચેનાં ભાગઉપર ઉપર જણાયાપ્રમાણે અંગુઠાથી, રૂમાલથી, અથવા કુંચી, વગેરેથી કપડાંને આંટો મારી મજબુત પાટો બાંધી તેઉપર દબાણ કરવું, કે જેથી કાળું લોહી વેહેતું તરત બંધ થશે. સફાઇદાર ઘા ઘણુંકરીને “રેઝીન પ્લાસ્ટર”ની પટ્ટી વજાવવાથીજ રૂઝાયછે, પણ જો તેમાં કુખાવો થાય, અને સુજી આવે, તો તે ભાગઉપર “ટીકચર આવ આરનીકા,” તથા “ગ્લીસરાઇન,” આ બંધેને સરખે ભાગે મેજવીને તેમાં કપડું બોળીને તે મુક્યાથી ઘણો ગુણ થાયછે.

જે ઘા બુકાં હથીઆરથી, લાકડીનાં ફટકા વગેરેથી થાયછે, તેને અંગ્રેજીમાં “કૉન્ટયુઝડ ઉન્ડ” (Contused Wound), અથવા “બ્રુસ” (Bruise) કરી કહેછે, અને તે ઉપર જણાયાપ્રમાણે છરીનાં. અથવા એવાંજ બીજાં ધારવાળાં હથીઆરોનાંજેવો સફાઇદાર હોતો નથી, પણ ખડખડો હોયછે, તથા તેનીઆસપાસનાં ભાગો સુજલા હોયછે. એવીવેળા “રેઝીન પ્લાસ્ટર”ની પટ્ટી મુકીને પાટો બાંધવો, અને થંડું પાણી, થંડાં પાણીમાં સરકો મેજીને તે, અથવા “ગુગરલેડ”નું પાણી તેઉપર મુકવું, અને તે રાતદહાડો બિંબવેલો રાખવો.

અગરજો દરદ ઘણું થતું હોય, તો થોડાં ટીપાં “ટીકચર આવ આરનીકા” અથવા “ટીકચર આવ ક્લેન્ટયુલા,” ઘાઉપર પેહેલે નાખવાં, અને જો એકબે દહાડા વિત્યાપછી તેમાંથી રસી વેહે, તો અલસીનાં આઠાનો ગરમ સેક કરવો, અને જ્યાંસુધી સડેલા ભાગનું આમડું, તથા રસી નિકળે ત્યાંસુધી સેક કરવો આલુ રાખવો, ત્યારપછી ધાના મલમની આગળી તેઉપર મુકવી.

અગરજો ઘણું પડું વેહેતું હોય, અને જો બંધ નહીં થાય, તો ૧ દ્રામ “ટરપીનટાઇન”માં, અથવા ૧ દ્રામ “ગ્લીસરાઇન”માં ૧૦ મીનીમ “કારબોલીક આસીડ” નામીને તેમાં કપડું બોળી તે બરાબર ધામાંજ આવે એવીરીતે મુકવું, અને તેઉપર ધાનાં મલમની આગળી મુકવી, અથવા “આઇન્ટમેન્ટ આવ ઝીક” ની આગળી બનાવીને તે મુકવી, અથવા સાદા મલમમાં થોડો ચાક મેજવીને, તેની આગળી બનાવી તે મુકવી.

જ્યારે ઘા રૂઝાવા માંડેછે, ત્યારે તેનીઉપર તાજાં માંસનાં જીણાંજીણાં દાણાંએ કુટી નિકળેછે, અને જે આસપાસની આમડીની સપાટીકરતાં જરા ઉંચા જણાયછે, માંડે આ માંસને આમડીની સપાટી બરાબર કરવામાંડે તેઉપર મોરથુથુ દરરોજ સવારસાંજ લગાડયા કરવું.

ઉંડો ઘા.

(પંકચર્દ ઉંડ=Punctured Wound.)

ઈલાજો.—અગરજો પેટ, છાતી, માથું, ઇત્યાદિ ભાગોમાં લાંબો અને ઉંડો ઘા થાય, અથવા દિલ, કલેજી, ફેફસું, ગુરદો, હોજરી, આંતરડું, બેજી, ઇત્યાદિ એવા કોઈ અગત્યનાં ભાગને એથી નુકસાન થાય, તો તે ઘણું જ ધાસ્તી ભરેલું છે, માટે તેવીવેળા તરત ડાડરને બોલાવવો. પણ જો માત્ર શરીરની આંતરીકપર, અથવા બાહ્યરનાં માંસમાં એવો ઘા થાય, તો “**ઘામાંથી લોહીનું વેહેવું**”નાં મથાળાંહિડલની બાબદમાં જણાવ્યાપ્રમાણે ઘાની બંધે બાજુઓને પાસે લાવીને “**રેઝીન પ્લાસ્ટર**” વળગાડવું, અને તેઉપર કપડાંની ગાદી મુકીને પાટો બાંધી લેવો. એવા ઘા કોઈવાર તરત રૂઝી જાયછે, અને કોઈવાર ઘણો લાંબો વખતસુધી રહેછે. “**ટીકચર આવ આરનીકા,**” અથવા “**ટીકચર આવ કલેનડુલા**” લગાડયાથી દરદ મટી જાયછે. અગરજો રસી વેહે, તો તેઉપર ગરમ “**પોલ્ટ્રીસ**” મુકવી.

છરીના કાપ.

(કટ=Cut.)

અગરજો છરીના નાહાનો કાપ અથવા ઘા લાગ્યો હોય તો તેઉપર લુગડાંની પટી મજબુત બાંધી લેવી. પણ જો કાપ જોરમાં લાગ્યો હોય, અને લોહી વધારે જતું હોય, તો તેઉપર થંડું પાણી નાખવું, બરફ મુકવું, અથવા “**આઈલ આવ ટરપીનટાઈન,**” “**ફાયર્સ બાલસમ,**” “**કૉલોડીયન,**” “**ટીકચર આવ બેનઝોઈન,**” કરોળીઆનું પડ, આમાંહેથી ગમેતે એક ઘાઉપર મુકવું, અને ઘાની બંધે કોરો સાથે મેળવીને તેઉપર “**રેઝીન પ્લાસ્ટર**”ની પટી મુકવી, અને જો અગત્ય જણાય, તો તેઉપર પાટો બાંધી રાખવો.

લચક.

(સ્પ્રેન=Sprain.)

નીશાની તથા સખમ.—કેટલીકવેળા ચાલતાં ઠોકર લાગ્યાથી, અથવા પડી જવાથી ઘણુંકરીને ઘુટણમાં, પગની એડીમાં, અથવા હાથનાં પોહોંચામાં લચક આવેછે, અને તે ભાગ સુજે, રાતો થઈ આવેછે, તથા તેમાં ઘણો દુખાવો થાયછે.

ઈલાજ ૧ લો.—અગરજો વીસથી ત્રીસ મીનીટસુધી ધીરજ રાખીને લચક વાળા ભાગને મસખ્યા કીધો હોય, અથવા ચંપી કર્યો કીધી હોય, તો બિમારને ઘણો કરાર થાયછે, અને તેથી દુખાવો પણ થોડા વખતમાં મિલકુલ એછો થઈ જાયછે. પણ ચંપી કરતીવેળા બિમારે ધીરજ રાખવી જોઈએ, તથા જો દુખાવો થાય, તો તેટલો વારસુધી તે ખમવો જોઈએ.

ઈલાજ ૨ જો.—કાગળનાં જાડાં પુકાંની બે પટ્ટીઓ કાપીને લચકવાળા ભાગની દરેક બાજુ ઉપર બરાબર બેસે એવી બનાવીને તે ઉપર ઘણાં સરખાં ૩ મુકી તેની આસપાસ બાંધવી, અને તે સઘળાં ઉપર પાટો બાંધી લેવો. ત્રણ દહાડા વિત્યાકેડે તે સઘળું છોડી નાખીને તે ભાગ ઉપર “એમ્પ્લેસ્ટ્રમ એલીનાઇ” ચાંચડાં ઉપર પાંચરીને તેની આગળી બનાવી તે મુકવી, અથવા આ ની બે જણાવેલા લેપ લગાડવો. આ લેપ ઘણો ફાયદાકારક છે.

ઈસસ, આંબાહળદ, ગુગલ, ગુજર, રેવનચીનાં સીરો, એળીયો, સાતોરી, ધોરાવળ, સાજીખાર, અને રૂમી ખસ્તકી. આ સઘળાંને સરખે ભાગે લઈને, ખુબ બારીક છુંદીને, બેવડા દારૂમાં પીગળાવી, કાંજીજીવું ઘટ કરીને, આતશ ઉપર ગરમ કરીને, થોડી ઇડાની સફેતી સાથ મેળવી ચોપડવું, અને તે ઉપર ૩ લગાડવો, અને ત્યારપછી આગળની પહે પાછી પુકાંની પટ્ટીઓ બાંધવી.

ઈલાજ ૩ જો.—પાણીમાં સરકો ભેળીને, અથવા “શુગરલેડ”નું પાણી બનાવીને, તેમાં કપડાંનો કટકો બોળી તે લચકવાળા ભાગ ઉપર મુકવો, અને તે લિનાને લિનો રાખવો, અને સોજે નરમ પડે, કે દિવસમાં એકથી બે વાર થંડાં પાણીની ધાર તે ઉપર થોડા દહાડા સુધી ચાલુ નાખ્યા કરવી.

ઈલાજ ૪ થો.—ઘણાં ગરમ પાણીમાં થોડી મીનીટ સુધી લચકવાળો ભાગ બોલી રાખવો, અને બાહ્ય કાહાડયા પછી તે ઉપર “ઈંકચર આવ આરનીકા” લગાડવું, કે જ્યો કુખાવો તથા સોજે ઘણે દરજ્જે ઓછો થશે.

ઈલાજ ૫ માં.—“કેમોમાઇલ” હુલ, અથવા ખસખસનાં પોસ પાણીમાં ઉકાળીને, તેનો ગરમ સેક કરવો, અને જે તેથી સોજે નરમ નહીં પડે, તો થોડી જો મુકવી.

અગરજો પગ ઉપર સોજે હોય, તો થોડા દહાડા સુધી “રબર”નું મોજું ખેંદરવું, તથા તેવેળા બનતાં સુધી હાલચાલ થોડી કરવી.

શરીરનાં હાડકાંઓનું વળી જવું.

(રેકીટીસ=Rachitis.)

નીશાની.—પગો વાંકા અને મરડાયલા, અને પગની પાટલીઓ તથા ઘુટણો સુજેલા રહેછે, પેટ મોટું, તથા શરીર તવાયલું હોયછે, અને લુખ અતિશય પણ ખાટી લાગેછે.

સમ્બ.—આ દરદ નબળાઈને લીધે બાળપણથી થાયછે. એમાં બચ્ચાંનાં પગો મરડાઈને પેંગા થાયછે. તેજ પ્રમાણે બરડાનો કાંદો વાંકો થવાથી, તથા છાતીનાં હાડકાં સરખીરીતે નહીં હોવાને લીધે, તથા તેઓ સારીરીતે નહીં વધવાને લીધે બચ્ચાંને ખુંધ નિકળેછે. એવા બચ્ચાંનાં હાડકાંઓમાં ચુનાની મેળવણીવાળો ભાગ જોઈએ તે કરતાં ઓછો હોવાથી તેઓનાં હાડકાંઓ સુખાકારીવાળાં બચ્ચાંઓનાં જેવાં કઠણ હોવાને બદલે ઘણાં નરમ રહેછે, અને તેથી તેઓ વળી જાયછે.

પરચુટણુ ઈલાજો.—બચ્ચાંની એવી અવસ્થામાં બાહારનાં ઈલાજો કરવાકરતાં તેઓની ખાધાપીધાની સારી માવજત રાખ્યાથી, શક્તિની દવા આપ્યાથી, સારો ખોરાક ખવાડ્યાથી, તથા દરીઆની ખારી હવામાં રાખ્યાથી જરૂરો જોઈએએટલો ગુણ થાયછે.

ઘણીવેળા એવા વાંકા પગોને સિધા કરવામાંટે તેઓનીઉપર કપડાંના પાટા બાંધવાથી, અને તેઓનીઆસપાસ લાકડાંની ચીપો બાંધી રાખવાથી, વળી તેજ-પ્રમાણે વધારે ખુંધ નિકળે નહીં, એટલામાંટે તરેહુવાર આકારનાં લોટાંનાં પતરાં, તથા કામડીઓ તેની છાતી તથા બરડાનીઆસપાસ બાંધવાથી કાંઈપણ ગુણ થવાને બદલે ઉલટો અવગુણ અને દુઃખ થાયછે, અને તેથી ગરીબ બાપડાં બાળકો સુધરવાને બદલે વધારે ખુંધાં તથા પેગાં થાયછે. એવાં બાળકોને નાહાનપણમાં ચલાવવાં નહીં જોઈએ. બતતાંસુધી તેઓને પોચાં બિછાણાંકરતાં કઠણ બિછાણાંમાં. અથવા સાદીઉપર, અને ઘાચુંકરીને પિઠઉપર ચતાં સુવાડી રાખવાં, ખોરાક સારો અને પચતો આપવો, જોવોકે કુધ, ગોસનો સેરવો, પાંઉ, અધકચરાં બાફેલાં ઈંડાં, માખણ, લીસો મેવો, ઇત્યાદિ. અગરજો નબળાઈ ઘણી હોય, તો અવાર નવાર એક ચમચો “પોરટર,” અથવા “વાઈન” પાવો. જલદ આ, કાફી, પટેટા, રાંધેલું ધાન્ય, તરકારી, ઇત્યાદિ જાતનો ખોરાક આપવો નહીં. એવાં બચ્ચાંને દરરોજ દરીએ કિનારે રેતીમાં ખાડો ખનીને તેના બેઉ પગ તેમાં સરખા મુકીને ગુઠણ સુધી રેતી પુરી, ને તેને પા કલાક પકડી ઉભું રાખવું, એમ લાંબો વખત કરીયાથી ફાયદો થાય છે. વળી દવા-તરીકે નીચે જણાવેલા ઈલાજો કરવા.

ઈલાજ ૧ લો.—લોટાંની મેજવણીવાળી કોઈ દવા પાવી, જેવીકે ૧ થી ૩ ટીપાં “ટીકચર આવ સ્ટીલ,” પાણીમાં નાખીને, દહાડામાં ત્રણવાર પાવું.

ઈલાજો ૨ જા.—૧૦ થી ૧૫ મીનીન “કેમીકલ હુડ,” અથવા ૧૦ થી ૨૦ મીનીન “સીરપ આવ હાઇપોફોસ્ફાઈટ આવ લાઈન,” પાણીમાં નાખીને, દહાડામાં ત્રણવાર પાવું.

ઈલાજ ૩ જો.—૧ ચમચી “વાઈન આવ આયરન,” “શેરી વાઈન”માં નાખીને, દહાડામાં ત્રણથી ચારવાર પાવું.

ઈલાજ ૪ થો.—૧ થી ૨ ચમચી ચુનાનું પાણી, કુધમાં નાખીને, સવારસાંજ પાવું.

ઈલાજો ૫ માં.—બચ્ચાંને થંડાં પાણીએ દરરોજ નહવાડવું, અને નહવાડી રક્ષાપછી જાડા “ટુવાલ”વડે તેનું શરીર સારીપકે નુછવું, તથા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેજવીને, દરરોજ સવારનાં પિઠઉપર ચોપડવી.

બાલચમ આવ પીર..... દ્રામ ૧

કેમફર..... દ્રામ ૧

સીરીટ આવ વાઈન... આઈઝ ૧

ઈલાજો ૬*કા.—અગરજો ઝાડો કબજ રહેતો હોય, તથા તાવ આવતો હોય, તો ૧૨ ગ્રેન “કેલસાઈન્ડ મેગનીશીયા,” તથા ૧૨ ગ્રેન “રૂહબાર્બ”નો ભુકો, આ બંધેને મેળવીને, તેનાં ચાર પડીકાં કરી, અંકેકું, દહાડામાં ચારવાર, સાકરનાં શીરામાં ચટાડુવું, તથા તે એકથી બે દહાડાસુધી ચાલુ રાખવાં, અને તાવ નરમ પડવામાંટે અચ્ચાંને ગરમ પાણીથી નહવાડવું, તથા ૫ થી ૧૦ દીપાં “એન્ટીમેનીયલ વાઈન,” તથા ૭ મીનીમ “સ્પીરીટ ઓવ નાઈટ્રસ ઇઠર,” આ બંધેને પાણીમાં મેળવીને, દહાડામાં ત્રણવાર પાવું. તાવ નરમ પડવાપછી ૧ થી ૪ દીપાં “ટીકચર ઓવ સ્ટીલ,” પાણીમાં નાખીને, સવારસાંઝ પાવાં. અચ્ચાંને દરીઆનાં પાણીથી નહવાડવું, અથવા જો તેમ કરવાને નહીં બની શકતું હોય, તો પાણીમાં નિમક નાખીને તેથી નહવાડવું.

બરડાનાં કાંઠાની નબળાઈ તથા બેડોલપણું.

(સ્પાઈનલ ઉબીકનેસ, ડીફોર્મીટી, એન્ડ કર્વેચર=Spinal Weakness, Deformity, and Curvature.)

નીશાની.—બરડાનાં કાંઠાની નબળાઈ તથા બેડોલપણું કોઈવેળા નબળાં બાળકને જન્મથી હોયછે, પણ ઘણીવેળા જન્મ પામવાપછી થોડો વખત રેહીને કોઈ ભારે બિમારી થવાથી ઘણી નબળાઈનિલીધે પણ થાયછે.

સમજ.—બરડાનાં કાંઠાનેલગતાં હાડકાંઓ, જેને “વરટીબ્રી” (Vertibræ) કરી કહેછે તેઓમાં, તથા તેનીસાથે પીડુનેલગતાં હાડકાંઓમાં સુનાની મેળવણીને લગતો ભાગ ઓછો હોવાથી, તથા તે હાડકાંઓનીસાથે જોડાયેલા માંસના લોચાઓ પણ નિર્બળ થઈ જવાથી, તેઓની જોડે એક બાજુઉપર ઓછું અથવા વધતું ખેંચાણ થાયછે, જેથી શરીરની બંધે બાજુએ તેઓ એકસરખીરીતે વધવાનેબદલે વાંકીરીતે વધેછે. વળી કેટલીક નબળા બાંધાવાળી મોટી ઉંમરની છોડીઓ પોતાને વધારે દેખાવડી, તથા ટટાર બતાવવામાંટે ઘણું તંગ લુગડાં પહેરેછે, તથા છાતી અને કંઠરઉપર કામડીઓ બાંધેછે, તેઓને એવા તંગ લુગડાં પહેરીથી અતિશય અવગુણ થાયછે, તથા બરડાનાં કાંઠાનાં હાડકાંઓ વાકાં થવાસાથે પીડુનેલગતાં હાડકાંઓ પણ મરડાઈને વાકાં થાયછે, જેથી એવી કમસમજ છોડીઓને ગર્ભવંતી થવાપછી જન્મ આપતીવેળા ઘણું ખમવું પડેછે, અને તેઓ ઘણી દુઃખી થાયછે.

ઈલાજ ૧ લો.—હાડકાંઓમાં સુનાની મેળવણીવાળો ભાગ વધેએવી દવાઓ આપવી, જેવીકે ૧ ચમચો “સીરપ ઓવ હાઈપોફોસ્ફાઈટ ઓવ લાઈમ,” પાણીમાં બેળીને સવારસાંઝ પાવું, તથા દિવસે નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેના બે ભાગો કરીને ત્રણ કલાકને આંતરે તે પાવી.

કૉડલીવર ઓઈલ..	..	આઉંચ ૧		ટીકચર ઓવ સ્ટીલ...	મીનીમ ૩૦
સ્ક્રેટ ઓવ કુઇનીયા	..	ગ્રેન ૪		સીરપ.....	આઉંચ ૧

અગરજો હાડકાંઓમાં અવારનવાર ઘણો દુખાવો પણ થયા કરતો હોય તો નીચે લખેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી મોટી ઉત્તરનાએ પોણું વાઈનગ્લાસ ભરીને દહાડામાં ત્રણવખત દુખાવો નરમ પડે ત્યાંસુધી પીવી.

ટીંકચર આવ સીમીસીકુચા રેસીમીસા દ્રામ	૧૧૧
ટીંકચર આવ રુદ્રેમૌનીયમ.....	દ્રામ ૧
આમયોડાઈડ આવ પૉટાશીયમ.....	ગ્રેન ૨૦
સીરપ	આઉંસ ૦૧૧
પાણી.....	આઉંસ ૪

તથા દુખાવાવાળી જગા ઉપર સુકાં વેહેતુર મુકવાં, અને “બેલેડોના પ્લાસ્ટર” મુકવું.

ઈલાજો ૨ ના.—અગરજો ઝાડો કબજ રહેતો હોય, તો અવારનવાર હલકો જીલાબ લેવો, માથાંઉપર દરરોજ આરીવડે થંડું પાણી નાખવું, શરીરની આમડી જડા “દુવાલ”વડે નુછીને તેમાં ગરમી લાવવી, પોચાં બિછાણાંઉપર સુવાને બદલે કઠણ બિછાણાંઉપર સુવું, ખુલ્લી હવામાં ફરવું, ફરીને આચાપછી ચતું સુવું, કસરત કરવી, દરીઆનાં પાણીએ નાહાવું. જીવાત છોડીઓએ પોતાની ખુદરતી ખુબસુરતીઉપર સંતોષ પકડવો, અને કામડીઓ બાંધીને પોતાનાં શરીરને નુકશાન કરવું નહીં.

બળી જવું.

(બર્ન=Burn.)

ઈલાજ ૧ લો.—કુમારની એક પટીને વચ્ચેથી કાપોને તે મુકી દેવી, અને તેનો રસ પણ બળેલા ભાગઉપર લગાડવો.

ઈલાજો ૨ ના.—સરકો અને શાઈ, અથવા ઇંડાંની સફેદી અને દહીં, દુધ, અથવા “આઈલીવ આઈઈલ,” આ બંધેને મેળવીને તે લગાડવું.

ઈલાજ ૩ જો.—ઘઉંના અથવા ચોખાનો આટો, અથવા “વાયૉલેટ પાઉડર,” બળેલા ભાગઉપર ભભરાવવો, અને છાગલો પડયો હોય, તે કાપી નાખીને ફરીથી ભભરાવવો.

ઈલાજ ૪ થો.—૩ બાળીને બળેલા ભાગઉપર મુકવો.

ઈલાજો ૫ માં.—એક ભાગ ચુનાનું પાણી, અને બે ભાગ મિઠું તેલ, આ બંધેને મેળવીને તેમાં, અથવા “રેકટીફાઈડ સ્પીરીટ,” અથવા “ટરપીનટાઈન” ને દુધમાં ભેળીને, તેમાં કપડું બોળી તે બળેલા ભાગઉપર મુકવું.

ઈલાજ ૬ ઠો.—યુગરહેડ દ્રામ્સ—આઈલીવ આઈઈલ અથવા અલસીનું તેલ આઉંસ ૧—પાણી આઉંસ ૧—ચુલાબ આઉંસ ૪.

આ સઘળાંને મેળવીને તે બળેલા ભાગઉપર મુકવું.

ઈલાજ ૭ મો.—અગરજો રસી નતી હોય, તો નીચે લખેલી દવાઓ મેળવીને તે બળેલા ભાગઉપર લગાડવી.

કારબોનિટ આવ ઝીંક આર્કેસ ૧—મરના બુકો દ્રામ ૦૦—થુગરેલેડ દ્રામ ૦૦—ચરબી આર્કેસ ૩.

ઈલાજ ૮ મો.—ચુતાનું પાણી..... } મરખે ભાગે.
આંલીવ આર્કેસ..... }

આ બંધેને મેળવીને તે બળેલા ભાગઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૯ મો.—હાથને, અથવા શરીરનાં કોઈ બીજા ભાગને વરાળ લાગી હોય, તો થોડોવારસુધી તે બળેલા ભાગને અંગારઆગળ ધરીથી દરદ તદ્દન બંધ પડેછે.

ઈલાજ ૧૦ મો.—૧ આર્કેસ “આંલીવ આર્કેસ,” તથા ૨ આર્કેસ “સૉલ્યુશન આવ પૉટાશ,” આ બંધેને મેળવીને તે બળેલા ભાગઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૧૧ મો.—ગરમ પાણીમાં વાદળું બોળીને બળેલા ભાગઉપર પેહલાં ફેરવવું, અને ત્યારપછી નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે લગાડવી અને લગાડયાપછી તેઉપર ૩ મુકવો.

કારબોનીટ આસીડ ભાગ ૧—એસિટિક આવ લેડ ભાગ ૩—ચરબી, અથવા બીગીમન્ટ આવ લાદમિ ભાગ ૨૦.

ઈલાજ ૧૨ મો.—“કેરોસીન”નું તેલ બળેલા ભાગઉપર લગાડયાથી ઘણી ઉતાવળી રૂઝ આવેછે. વળી આ તેલથી વાતી નકારી અસર બળેલા ભાગઉપર થતી નથી, અને તે વધારે સડવાથી અટકેછે.

ઈલાજ ૧૩ મો.—“બાઇકારબોનિટ આવ સોડ”નો લુકો બળેલા ભાગ ઉપર છાંટવો, અને તે ઉપર કપડાંના કટકો પાણીમાં ભિંજવીને મુકવો.

ઈલાજો ૧૪ માં.—“ફાયર્સ બાલસમ,” અને “મેડીલેટેડ સ્પીરીટ આવ વાઇન,” આ બંધેને સરખે ભાગે મેળવીને તે લગાડવું, અથવા “આંકસાઇડ આવ ઝીંક,” તથા “કારબોનિટ આવ મેગનીશીયા”નો લુકો ફરીને તે બળેલા ભાગઉપર છાંટવો.

ઈલાજો ૧૫ માં.—અગરજો બળી જવાથી ચામડી ગોસનાં કટકાની પેઠે ચઢી આવે, તો “નાઇટ્રેટ આવ સીલવર,” અથવા મોરથુથુ તેઉપર થોડા દહાડાસુધી લગાડવું.

ઈલાજ ૧૬ મો.—“ગ્લીસરાઇન”માં, “લીડાર્”નો ઝીણો લુકો પિગળાવીને તે બળેલા ભાગઉપર લગાડવો.

ઈલાજો ૧૭ માં.—પિગળેલી લાખ આંગળાંઉપર પડયાથી કોઇવેળા આંગળાં બળી જાયછે, અને તેઓમાં ઘણું દરદ થાયછે. તેવેળા હાથને ગરમ પાણીમાં બોળવા, અથવાતો ૫ થી ૨૦ ગ્રેનસુધી “નાઇટ્રેટ આવ સીલવર”ને,

૧ આઈસ પાણીમાં મેળવીને તે પિચ્છવડે બલેલા ભાગઉપર લગાડવું, અને તેઉપર ૩ મુકવો. તેવેળા જરા “બ્રાંડી” પાવો. ઉકલતી ચા, ભુલમાં પીવાથી, કે વરાળથી ગળુ દાઝી જાય, તો દર કલાકે ૧ ગ્રામ “ક્રૉડલીવર આઈલ” તથા ૧ ગ્રામ “સૉલ્યુશન આવ લાઈમ” મેળવીને દહાડામાં ઘણી વખત દર કલાકે પાવું. આ ઇલાજથી ત્રણ દહાડામાં સાફ થાયછે.

બાલ.

બાલની મજબુતીનો ઊપાય.

(ફ્ટ્રેન્ઝીંગ આવ ધ હેર=Strengthening of the Hair.)

ઈલાજ ૧ ભો.—ગેલીક આસીડ ભાગ ૨—કેમ્ડર આઈલ ભાગ ૨૫—આઈલ આવ અરગેમૉટ થોડાં ટીપાં—નાઈ ભાગ ૬૦.

આ સઘળાંને મેળવીને તે લગાડવું.

અગરજે ઘડપણનેલીધે બાલ ખરી જાય, અને તેથી માણસ બોડકું થાય, તો તેનો ઇલાજ નથી, પણ જે બીજાં કારણોથી બાલ ખરી પડતા હોય, જેવાંકે આંતરીનાં દરદોથી, બાલનાં મૂળનાં તરેહવાર દરદોથી, અથવા શરીરની નબળાઈથી તો નીચે જણાવેલા ઇલાજે કરવા.

ઈલાજ ૨ જો.—અગરજે શરીરની નબળાઈથી બાલ ખરી પડતા હોય, તો સારો તથા શક્તિવાળો ખોરાક ખાવો, અને

સૉલ્યુશન આવ એમોનીયા આઈમ ૦૧—આલકોહૉલ ગ્રામ ૧૧—કપુર ટ્રેન ૨૦—નિમક આઈમ ૦૧—પાણી આઈમ ૨૦.

આ સઘળાંને મેળવીને તેથી દહાડામાં ત્રણવાર માથું ઘોવું. ત્યારપછી ૪ આઈસ ટુક્કરની ચરબી, અને ૧ આઈસ કપુર, આ બંધેને મેળવીને તે માથાંની તાલકીઉપર લગાડવું. એમ કર્યાથી બાલનાં મૂળને મજબુતી આવશે, અને બાલ વધશે.

ઈલાજ ૩ જો.—૨ આઈસ એરંડીયું તેલ, તથા ૦૧ આઈસ “ટીકચર આવ કેનેરીડીસ,” આ બંધેને મેળવીને તે સવારસાંઝ બાલને લગાડવું.

ઈલાજ ૪ થો.—ચરબીમાં થોડો રમ દાઝ નાખીને પાતળું કરી તે લગાડવું. અગરજે માથાંનાં બાલ લાંબા હોય, તો કપાવવા, અને જે બાલ ટુકાજ હોય, તોયેપણ તેને થોડાથોડા દર અઠવાડીયે, અથવા પખવાડીયે કાતર્યા કરવા. માથાંની તાલકી થંડા પાણીથી દર સવારે ધોવી, અને સારીપઠે જાડા “ટુવાલ” વડે જોરથી ઘસીને નુછવી, તે એવીરીતે કે માથું જરા રાતું થાય, તથા થોડીઘણી અગન તેમાં બજે.

ઈલાજ ૫ જો.—ટીકચર આવ કેનેરીડીસ ગ્રામ ૨—આઈલ આવ રૉઝમેરી ટીપાં ૧૦—આઈલ આવ લેવેન્ડર ટીપાં ૧૦—કોલોન વૉટર આઈમ ૨.

આ સઘળાંને મેળવીને તે સવારસાંઝ થોડુંથોડું બાલને લગાડવું.

ઈલાજ ૬ ઠો.—*બાલ સાફ કરવાનાં “બ્રશ” ઉપર રમ દારૂ નાખીને તેથી બાલને દરરાત્રે સાફ કરવા, અને ત્યારપછી દર સવારે તે ઉપર થંડું પાણી નાખવું, અને બાલ તદ્દન સુકાવા દેવા.

ઈલાજ ૭ મો.—તાબાં લીંચુનો રસ દ્રામ ૧—લીકવીડ એક્સટ્રેક્ટ આવ સીન્કોના દ્રામ ૨—ટીકચર આવ કેનેરીડીસ દ્રામ ૨—ઓઈલ આવ લેમન ટીપાં ૨૦—ઓઈલ આવ બરગેમોટ ટીપાં ૧૦—ગાયત્રી ચરખી આઉંસ ૨.

પ્રથમ માથાંને સાબુ, પાણી, અને થોડાં “કોલોન વાઈર”થી ઘોઈને નુછી નાખી સુકાવા દેવું, અને ત્યારપછી બીજા દહાડે સવારનાં ઉપલી દવાઓને થોડાં “પોંમેટમ”માં મેળવીને તે માથાં ઉપર લગાડવી, અને આપ્રમાણે દરરોજ લગાડયા કરવું, જ્યારે ચારથી પાંચ અઠવાડીયાંમાં તેના ગુણ જણાશે.

ઈલાજ ૮ મો.—એરંડીયું તેલ આઉંસ ૬—ટીકચર આવ કેનેરીડીસ દ્રામ ૩—ઓઈલ આવ લેમન ટીપાં ૩૨—કડવી બદામનું તેલ ટીપાં ૧૨—ગાયત્રી ચરખી આઉંસ ૧.

આ સઘળાંને મેળવીને તે માથાં ઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૯ મો.—બદામનું તેલ દ્રામ ૧—સલફેટ આવ કુર્મનીયા ગ્રેન ૧૫—ગુલાબનું અત્તર ટીપાં ૨—ગાયત્રી ચરખી દ્રામ ૩.

આ સઘળાંને મેળવીને તે માથાં ઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૧૦ મો.—ઉજળું મીણુ દ્રામ ૨—કુકરની ચરખી (ગાજેલી) આઉંસ ૨.

આ બંધેને પિગાળાવીને, તેમાં ૨ દ્રામ “બાલસમ આવ ટૉલુ,” અને ૨૦ ટીપાં “ઓઈલ આવ રોઝમેરી” નાખી તે માથાં ઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૧૧ મો.—ટીકચર આવ કેનેરીડીસ દ્રામ ૬—સરકો આઉંસ ૧૧—ગ્લીસેરાર્બન દ્રામ ૨—ટીકચર આવ નક્સ વૉમીકા આઉંસ ૦૧—ગુલાબ આઉંસ ૬.

આ સઘળાંને મેળવીને તે સવારસાંઝ થોડું થોડું માથાં ઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૧૨ મો.—અગરજો ચાંદીનાં દરદથી બાલ ખરતા હોય, તે

સાઈટ્રીન ઓઈન્ટમેન્ટ દ્રામ ૨—કેમફર ગ્રેન ૨૦—ઓઈન્ટમેન્ટ આવ સ્પરમેસીટી આઉંસ ૧.

આ સઘળાંને મેળવીને તે રાત્રે માથાંને લગાડીને સુવું.

ઈલાજ ૧૩ મો.—બાજેલી ફટકી દ્રામ ૦૧—ટંકણપાર દ્રામ ૦૧—એસેન્સ આવ બરગેમોટ ટીપાં ૬—ગાયત્રી ચરખી આઉંસ ૧.

આ સઘળાંને મેળવીને તે સવારે તથા રાત્રે માથાં ઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૧૪ મો.—ઓઈલ આવ નટમંગ આઉંસ ૦—ઓલીવ ઓઈલ આઉંસ ૧—સૉલ્યુશન આવ એમોનીયા દ્રામ ૦૧—સીરીટ આવ રોઝમેરી આઉંસ ૧—ગુલાબ આઉંસ ૨૧.

આ સઘળાંને મેળવીને તે માથાં ઉપર લગાડવું.

* “હૈર-બ્રશ” (Hair brush.)

ઈલાજ ૧૫ મો.—આલકોહૉલ આઉંસ ૨૬—એરંડીયું તેલ આઉંસ ૬—લેવેન્ડર વૉટર આઉંસ ૪—ટીકચર આવ કેન્ટેરીડીસ આઉંસ ૧—ઓઈલ આવ નેસમીન આઉંસ ૧૧.

આ સઘળાંને સરખે ભાગે મેળવીને તે માથાંઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૧૬ મો.—ટીકચર આવ કેન્ટેરીડીસ આઉંસ ૦૧—સૉલ્યુશન આવ પૉટાશ આઉંસ ૦૧—સૉલ્યુશન આવ એમોનીયા આઉંસ ૦૧—ઓઈલ આઉંસ ૨.

આ સઘળાંને મેળવીને તે માથાંઉપર લગાડવું.

ઈલાજો ૧૭ માં.—ચણાંના આટો, નરમ સાયુ, અને પાણી, આ ત્રણેને મેળવીને તેથી માથું ધોવું, અથવા કોપરાનું કુદ બાલઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૧૮ મો.—ચંપેલીનું તેલ બાલઉપર ચોપડવું.

ઈલાજ ૧૯ મો.—ગાયત્રી ચરખી આઉંસ ૦૧—એસીટ્રે આવ લેડ દ્રામ ૧—બાલસમ આવ પીર દ્રામ ૩—ટીકચર આવ કેન્ટેરીડીસ ટીપાં ૧૫—ઓઈલ આવ ક્લોવ્ઝ ટીપાં ૧૫—ટીકચર આવ કેમીલા ટીપાં ૧૫—આલકોહૉલ આઉંસ ૧.

આ સઘળાંને મેળવીને તે માથાંઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૨૦ મો.—અરીઠા ચોળીને બાલને ધોવા.

બાલને કાળા કરવાની રીત.

(બ્લેકનીંગ ધ હેર=Blackening the Hair.)

સમજ.—આગસુ પડી રચ્ચાથી, ઘણો અભ્યાસ કર્યાથી, શરીર નબળું અથવા રોગિષ્ટ હોવાથી, ઇત્યાદિ કારણોથી બાળ ઘણાં ઉતાવળા ઉબળા થઈ જાયછે.

ઈલાજ ૧ લો.—થોડું “સબનાઈટેટ આવ બીસમઠ” કોઈપણ જાતનાં “પૉમેટ”માં ભેળીને તે બાલઉપર રોજ લગાડ્યા કરવું.

ઈલાજ ૨ જો.—સૉલ્યુશન આવ હાઈડ્રોસલફ્યુરેટ આવ એમોનીયા દ્રામ ૩—સૉલ્યુશન આવ પૉટાશ દ્રામ ૩—પાણી આઉંસ ૧.

આ સઘળાંને મેળવીને તૈયાર રાખવું, અને એ લગાડવાઅગાઉ ૧૧ દ્રામ “નાઈટેટ આવ સીલવર,” તથા ૨ આઉંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને તેથી બાલને પિચ્છવડે ભિંજવવા, અને દશ મીનીટસુધી સુકાવા દેઈનેપછી ઉપલી મેળવણીમાંથી એક ભાગ લેઈ, તેમાં પાંચ ભાગ થંડું પાણી ઉમેરવું, અને તે બાલઉપર લગાડવું. આપ્રમાણે કર્યાપછી બાલને ગરમ પાણીથી ભિંજવવા, અને તેને સુકાવા દેવા, કે જ્યોતિ ઉબળા બાલ કાળા થશે.

ઈલાજ ૩ જો.—૧ દ્રામ “પ્રેસીપીટેટેડ સલ્ફર,” ૧ દ્રામ “એસીટેટ આવ લેડ,” તથા ૪ આઉંસ “રોઝવૉટર,” આ ત્રણેને મેળવીને દહાડામાં બે વખત લગાડવું. આ ઇલાજ ઘણો સારોછે, અને ઝોડાઉપર કાળા ડાગ પડ્યા હોય, તો તેથી નીકલી જાયછે.

બાલ ઓછા કરવાનો ઉપાય.

(રીમુવીંગ ધ સુપરફ્લુઅસ હેર=Removing the Superfluous Hair.)

ઈલાજ ૧ લો.—હડતાળ ભાગ ૧—કળીચુનો ભાગ ૧૧—ઘઉંનું દુધ ભાગ ૧૧.

આ સઘળાંને સારીપટે છુંદીને ગરમ પાણીમાં મેળવી, જ્યાંથી બાલ ઓછા કરવા હોય, ત્યાંથી બાલ બોડાવી નાખી તેઉપર લગાડવું, અને સુકાયાપછી ઘોઘ નાખવું.

ઈલાજ ૨ જો.—કળીચુનો આઉંસ ૧—કોતસો દ્રામ ૧—કારબોનેટ આવ પૌટાશ આઉંસ ૨.

એ સઘળાંને મેળવીને, **ઈલાજ ૧** લામાં જણાયા પ્રમાણે લગાડવું.

ઈલાજ ૩ જો.—“સ્ટ્રોંગ સૉલ્યુશન આવ સલફ્યુરેટ આવ બેરીયમ”માં થોડું કાંજનું ઘાડું પાણી ભેળીને લાહીજવું કરી થોડી મીનીટસુધી તે લગાડી રાખવું, અને તે સુકાયાપછી છરીનાં પાનાંની ધારવગરની બાજુથી તે કાઢાડી નાખવું.

ઈલાજ ૪ થો.—પર્કેશ દ્રામ ૨—ગંધકનાં દૂત દ્રામ ૨—કળીચુનો આઉંસ ૨.

આ સઘળાંનો ઝીણો ભુકો કરીને એક મજબુત બુચનાં મોહોડાની બાટલીમાં ભરી રાખવું, અને જ્યારે જોઈયે, ત્યારે પાણીમાં ભેળીને તે લગાડવું, અને ત્યારપછી બેથી ત્રણ મીનીટસુધી રાખીને છરીનાં પાનાંની ધારવગરની બાજુથી તે ઓખવી કાઢાડવું.

ઈલાજ ૫ મો.—કળીચુનો આઉંસ ૧—ઓર્ગીમરનો ખુકો આઉંસ ૦૧—કારબોનેટ આવ પૌટાશ આઉંસ ૧.

આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાંથી થોડું પાણીમાં મેળવીને, પાણીજવું બનાવી તે લગાડવું, અને સુકાયાપછી તરત ઘોઘ નાખવું.

ખો ડો.

(ડેન્ડ્રફ=Dandruff.)

ઈલાજ ૧ લો.—૧ ઇંડાંની સફેદીને, ૧ બાટલી પાણીમાં ગરમ કરી તે બાલઉપર લગાડવું, અને ત્યારપછી બાલ ગરમ પાણીથી ઘોઘ નાખવા.

ઈલાજ ૨ જો.—સૉલ્યુશન આવ પૌટાશ દ્રામ ૨—સીરીટ આવ શેઝમેરી આઉંસ ૦૧—શેઝવૉટર આઉંસ ૫૦.

આ સઘળાંને મેળવીને તે દહાડામાં એકથી બેવાર બાલઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૩ જો.—કારબોનેટ આવ પૌટાશ આઉંસ ૧—ઓઈલ આવ શેઝમેરી ટીપાં ૨૦—પાણી આઉંસ ૧૬.

આ સઘળાંને મેળવીને તે બાલઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૪ થો.—૧ રતલ “રોઝમેરી”નાં પાંદડાંને, ૪૦ આઉંસ પાણીમાં ઉકાળવાં, અને ત્યારપછી કપડાંમાંથી ગાળી કાઢાડીને, તેમાં ૧ આઉંસ “સ્પીરીટ ઓફ લેવેન્ડર,” તથા ૨ દ્રામ વેલાતી સાચુ મેળવી તે બાલ ઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૫ મો.—ટંકણુપાર આઉંસ ૧—કપુરનો ભુકો આઉંસ ૧—રેફીફાઇડ સ્પીરીટ દ્રામ ૪—પાણી આઉંસ ૨૦.

આ સઘળાંને મેળવીને તે ગાળી કાઢાડવું, અને ત્યારપછી બાલો તેવડે વારંવાર ભિંજવા.

ઈલાજ ૬ ઠો.—ગ્લીસરાઇન આઉંસ ૧—કલોરાઇડ ઓફ ટ્રેન ૨૦—કોલોન વોટર આઉંસ ૧૦—પાણી આઉંસ ૬.

આ સઘળાંને મેળવીને, તેથી બાલ દરરોજ ધોવા.

જી.

(લાઈસ=Lice.)

ઈલાજ ૧ લો.—માથાનાં બાલ, અથવા હરકોઈ જગ્યાએ જી પડી હોય, તે ભાગને સરકો, તથા પાણી આ બંધેને મેળવીને તેવડે પેહેલાં સારીપકે ધોવો, અને ત્યારપછી તેઉપર નીચે જણાવેલી વસ્તુઓ મેળવીને સવારસાંજ સારીપકે ચોળવી.

કપુર..... આઉંસ ૧૦

દરાખનો સરકો..... આઉંસ ૨૦

પાણી..... આઉંસ ૨૦

ઈલાજ ૨ જો.—ઉજળી ખાંડ, લીંબુનો રસ, તથા “ગ્લીસરાઇન,” આ ત્રણેને મેળવીને તે માથાઉપર ચોળવું, અને પાછું ઘોઈ નાખવું.

ઈલાજ ૩ જો.—ગંધકને ખલમાં સારીપકે ઘુંટીને તે માથાઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૪ થો.—ખારો, અથવા સંચળ વાટીને તે માથાઉપર ચોપડવો, અને ત્યારપછી દરીઆનું ખાઈ પાણી ગરમ કરીને, તેથી માથું ધોવું.

ઈલાજ ૫ મો.—નવસાગરનો ભુકો, સરકામાં સારીપકે મેળવીને તે માથાઉપર ચોપડવો.

આંકડું અથવા બેટકું.

(સ્પેઝમ=Spasm.)

સમજ.—ઘણી થંડી લાગ્યાથી, અથવા ઘણાવાર પાણીમાં રહ્યાથી હાથ, પગ, પેટ, આંતરડાં, અને હોજરીમાં આંકડાં આવેછે.

ઈલાજો ૧ લો.—૨ દ્રામ “ટીકચર ઓફ બેલેડોના,” તથા ૨ દ્રામ “લોડેનમ,” આ બંધેને મેળવીને તે, અથવા સુંઠનો ભુકો જે ભાગઉપર આંકડું આવે, ત્યાં મસળવો.

ઈલાજ ૨ જો.—જે ભાગમાં આંકડું આવે, તે ભાગઉપર ગરમ પાણીમાં રાઈ નાખીને તેના સેક કરવો.

ઈલાજો ૩ જો.—અગરજે હોઝરીમાં આંકડાં આવે, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને, તેમાંથી ૧૫ આઉંસજેટલી, દર ત્રણ કલાકે પીવી.

સીરપ આવ ૭-૮૨..... દ્રામ ૩
 ધાંડી..... આઉંસ ૩
 પાણી..... આઉંસ ૪૫

અને “ફ્લાનેલ”નાં કટકાને ગરમ પાણીમાં બોળીને નિચોવવો, અને ત્યારપછી તેને “કમપાઉંડ લીનીમેન્ટ આવ કેમફર,” અને “ટરપીનરાઈન,” આ બંધેમાં બોળીને તે પેટઉપર મુકવો, અથવા પીપડીઉપર રાઈ મુકવી, અથવા નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે પીવી.

મજકુચીક મંદર..... દ્રામ ૦૫
 એસીટેડ આવ મૉરગ્રાયા..... ટ્રેન્સ ૦૫
 પાણી..... આઉંસ ૧૫

ઈલાજો ૪ થો.—અગરજે નબળાઈથી આંકડાં આવતાં હોય, તો નીચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તે પીવી. તથા સરદીમાં હાથ રાખવા નહીં, અને “ફ્લાનેલ”નાં લુગડાં શરીરઉપર રાતદહાડો પહેરેલાં રાખવાં.

મગકુચીક આવ કેમોમામ્બ્રિ.. .. આઉંસ ૧૫
 ટીકચર આવ ૭-૮૨..... દ્રામ ૦૫

લુપ્ત ઓછી થવા વિષે.

(લૉસ આવ એપીટાઈટ=Loss of Appetite.)

સાધન.—થાક લાગવાથી, ઘણો દારૂ અથવા ઘણી ગરમ ચા પીધાથી, અથવા ઘાતું ગરમ ખાતું ખાધાથી, આજસુ એસી રસાયથી, ઘણી ચિંતા રાખ્યાથી, ઘણો અભ્યાસ કર્યાથી, તથા નડારી હવામાં રસાયથી લુપ્ત ઓછી થાયછે.

ઈલાજો.—ખોરાક બરાબર વખતસર લેવો, અને હવા ફેરફાર કરવી, તથા હોઝરીને શક્તિ આપવામાંટે નીચે જણાવેલી દવા પીવી.

સીન્કોના આર્ક..... દ્રામ ૬
 કેમફેરીના આર્ક..... દ્રામ ૨

આ બંધે દવાઓને સારીપદે છુંદીને તેમાં ૧૫ બાટલી પાણી નાખી તે સઘળાંને થોડી મીનીટસુધી ઉકાળીનેપછી એક જોસ આપવો. ત્યારપછી ગાળી કાઢાડીને, તેમાં ૨ આઉંસ “ટીકચર આવ સીન્કોના,” તથા ૧૫ દ્રામ “ડાઈલ્યુટેડ નાઈટ્રીક આસીડ” ભેળી, આ મેળવણીમાંથી ૪ ચમચા ભરી, દર ત્રણ કલાકે પીવું. કડવા છોડવા તથા મૂળીયાં, જેવાંકે કરિયાતું, “સીન્કોના આર્ક,” કોળમ,

વગેરેનાં અર્કો પીધાથી, ખાણું ખાવાની એક કલાક આગમન ૪ થી ૮ થેન “કમપાઉંડ એલોઝ પીલ” બપોરનાં લીધાથી પણ ઘણો ગુણ થાયછે.

અથવા નિચે જણાવેલી દવાઓ મેળવીને તેમાંથી પોણું વાઉનગ્લાસ ભરી દર ત્રણ કલાકે મોટી ઉમરવાળાએ પીવી.

ટીંકચર આવ નકસવૌમીકા મીનીમ ૪૦—કમપાઉંડ ટીંકચર આવ જ્વેનશીયન દ્રામ ૨—સીરપ આવ ઑરેન્જ પીલ દ્રામ ૪—વાઇન આવ કુઇનીયા આર્કિંઝ ૨—તથા પાણી આર્કિંઝ ૩૩.

અગરજો ઝાડો કબજ રહેતો હોયતો નિચે જણાવેલી સઘળી દવાઓ મેળવીને, તેની ૩૦ ગોળીઓ કરીને, અઝેકી ગોળી ખાણું ખાધા અગાઉ દહાડામાં ત્રણવાર પાણીમાં ગળવી.

પૉંડાશીયન ટેસીન થેન ૫—ડીડયુસડ આયરન થેન ૩૦—એકમટ્રેક્ટ આવ ઉન્ડીલીયન દ્રામ ૨૩—ઑર્થાઇ આવ પેપરમીન્ટ મીનીમ ૧૫.

શરીરમાં ચરબીનું ફેલાવું.

(ઓબેસીટી)=(Obesity.)

સમ્ય.—લાંબો વખતસુધી ઉંઘાવાની ટેવ રાખ્યાથી, પુષ્કળ નિષ્ઠાન પકવાનો ખાધાથી, ઘણું ચાવલ, અથવા ચરબીવાળું ગોસ દરરોજ ખાધાથી, અને ચાલવાની કસરત નહીં રાખ્યાથી માણસનાં શરીરમાં ચરબી ફેલાઈને તે દોંડુ થાયછે. કોઈવેળા ચરબી એટલીતો વધેછે, કે તે એક દરદદાખલ ગણાયછે, અને ઘણીવેળા તે દિલઉપર અથવા કલેજાઉપર એકડી થઈને અગત્યનાં અવયવોનાં કામકાજમાં અડચણ કરેછે.

ઈલાજો ૧ લા.—જે માણસને ચરબી ફેલાવા માંડે, તેણે પોતાનો ખોરાક ધીમેધીમે ઓછો કરતા જવું. ઘણુંકરીને “બીર” અથવા “પોરટર” પીવો નહીં. તાજી તરકારી સાદાં પકાવેલાં ગોસસાથે ખાવી. “સેલેડ,” સરકો, “સોડા વૉટર,” “સીડલીટઝ પાઉડર,” “પૉંટાશ,” અથવા “લીડીયા વૉટર,” વગેરે સારીપડે ખાધાપીધામાં લેવું. ખોરાકમાં ચરબીવાળું ગોસ, ઘી, ઘણું ચાવલ, વગેરે ચરબીનો વધારો કરે એવી વસ્તુઓ ખાવી નહીં. દરરોજ બહુ ચાલવું, રાત્રે હલકું ખાણું ખાવું, અથવા બનેતો લુખ્યા સુવું. થોડું ઉંઘવું અને સવારે પરોઢીયાંમાં ઉઠીને ફરવો જવું. એટલી સંભાળ રાખ્યાથી દોંડું માણસ તવાઈને પાતળું થશે. તથા કોઈબી જાતનું નિષ્ઠાન ખોરાક તથા ખાંડ સાકર ખાધા પીધામાં બંધ કરવું, આ અથવા કાંફી પીધામાં આવતી હોયતો એક કપ આમાં ૧૩ થેન “સેક્રેરીન” મેળવીને પીવી તથા ખોરાકમાં મીઠાશ લાવવા માટે પણ ૧૩ થેન “સેક્રેરીન” મેળવીને ખાવું.

ઈલાજ ૨ જો.—૫ થેન એળીઓ, દર ચાર દહાડે, પાણીમાં મેળવી પી જવો.

ઈલાજ ૩ જો.—૩ દ્રામ “સૉલ્યુશન આવ પૉંટાશ,” તથા ૪૩ આર્કિંસ પાણી, આ બંધેને મેળવીને, તેમાંથી ૧૩ આર્કિંસજેટવું, દર ચાર કલાકે, દહાડામાં

ત્રણવાર, થોડા દહાડાસુધી પીવું. અગરજે એથી ઝાડો આવે, તો તે પેહેલાં બંધ કરીનેપછી આ દવા પાછી ચાલુ કરવી.

ઈલાજ ૪ થો.—માત્ર હલકું પકાવેલું ગોસ રાતદહાડો ખાવાથી દોંડું માણસ કંઠાળીને પાતળું થશે, અથવાતો “બ્રાઈટસ ડીઝીઝ”માં “તાજ ફુધ” પીવાની રીત આપીછે, તેમ ફુધ પીધાનો લેવું.

ઈલાજ ૫ મો.—એરેમીટીક સ્પીરીટ આવ એમોનીયા ડ્રામ ૨
કલોરેટ આવ પૌડાશ..... ડ્રામ ૧૫
નાઇટ્રેટ આવ પૌડાશ..... ડ્રામ ૧
પાણી..... આઈઝ ૬

આ સઘળાંને મેળવીને, તેમાંથી પોણું વાઇનગ્લાસ ભરી, દર ત્રણ કલાકે, દહાડામાં ચારવાર પીવું, અને તે આસરે પંદર દહાડાસુધી ચાલુ રાખવું.

ઈલાજો ૬ ઠા.—અતિઘણું ગરમ પાણીનો બાફ દરરોજ લેવો અને જે પેટ બાહાર ઝૂંલાતું હોય,તો તેઉપર પાટો બાંધવો, તથા ૧૦ થી ૧૫ ગ્રેન “એલોકશન,” દહાડામાં ચાર વખત મોટી ઉમરનાએ પાણીમાં ઘણા દહાડા ફાકવું.

ઈલાજ ૭ મો.—અગરજે દરદી સ્ત્રી હોય, અને તેણીને દસ્તાન બિલ કુલ બંધ થઇ ગયું હોય, તો ખોરાકદાખલ માત્ર ફુધ પીધામાં લીધું હોય, અને તેશિવાય બીજે કશોપણ ખોરાક નહીં લીધો હોય, તો ચરબી ઘણે દરજ્જે એાછી થાયછે. પેહેલે દહાડે ૦૫૫ શેર ફુધ, તથા ૨ ભાગ હંમેશનો ખોરાક લેવો, બીજે દહાડે ૧૫૫ શેર ફુધ, તથા ૧ ભાગ હંમેશનો ખોરાક લેવો, ત્રીજે દહાડે ૨૫૫ શેર ફુધ, તથા ૧ ભાગ ખોરાક લેવો, અને એથે દહાડે ૩૫૫ શેર ફુધ પીવું, પણ ખોરાક બીલકુલ લેવો નહીં. આ પ્રમાણે થોડા દહાડાસુધી કર્યાથી ચરબી એાછી થવાવિના રહેશે નહીં. અગરજે ફુધ પીવાથી ઝાડો છુટી જાય, તો આ ઇલાજ કરવો નહીં.

ડુબેલાં માણસનો ઇલાજ.

(ટ્રીટમેન્ટ આવ ડ્રાઉનીંગ—Treatment of Drowning.)

ઈલાજો.—ડુબેલાં માણસને પાણીમાંથી બાહાર કાઢાડયાપછી તરત ડાકટરને બોલાવવો, અને તે આવી પુગેતેટલાં ડુબેલાં માણસને સુક્કી અને ગરમ જગ્યાએ લેઇ જવું, તેનાં લુગડાં ઉતારીને તેનું શરીર સારીપહે સુકું તુછવું, અને તેઉપર સુંકોનાં લુકો અથવા દળેલી રાઇ સારીપહે મસળવી, ગરમ ધાબળી તેને એરાઢવી, અને “સાલ વૉલેટાઇલ” સુંઘાડવું. પણ સર્વેથી વધારે અગત્યની બાબદઉપર પેહેલાં ધ્યાન આપવું, અને તે એકે ડુબેલું માણસ સારીપહે સ્વાસ લેછે કે નહીં તે તપાસવું, અને જે સ્વાસ સારીપહે ચાલતો નહીં હોય, અને તે લેવાને તેને અડચણ પડતી જણાય, તો તે સારીપહે સ્વાસ લઇ શકે તેનાં ઇલાજે તરત પેહેલા કરવા, જેવાકે તેનીપાસે ઉભેલા એક માણસે ડુબેલાં માણસનાં મોંહમાં નેરથી ચાલુ કુકયા કરવું, અને બીજા માણસે તેની બંધે બાજુની પાંસરીએઉપર

વારંવાર શેઠ દાખવું. તેને ડાબી બાજુએ કોર દેઈ સુવાડવું, અને તરત પાછું ઉઘું કરવું, અને આ પ્રમાણે જ્યાંસુધી સ્વાસ સારીપડે ચાલે, ત્યાંસુધી ચાલુ કર્યાજ કરવું. તેના બંધે હાથો પકડીને માથાંતરફ લઈ જવા, અને પાછા નિચ્ચે લાવવા, અને આપ્રમાણે કર્યા કરવું. સ્વાસ લેવાની નળીના ઉપલો ભાગ હાથોવડે પકડીને તે દરમિયાન બાજુએ હાલે એવીરીતે ધીમેથી ખસાવવો. ૧૫ ગ્રેન કપુર, ૨ આઉંસ “બ્રાંડી,” ૨૦ ગ્રેન “કારબોનેટ આવ એમોનીયા,” તથા ૨ આઉંસ પાણી, આ સઘળાંને મેળવીને તે પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવું. અગરજો ધમણ મળી શકે, તો તેવડે ધીમેધીમે તેનાં મોંહમાં ફુંકવું, અને જો છાતી ઉંચકાતી જણાય, તો ફુંકવું બંધ કરવું. આ સઘળા ઇલાજોથી સ્વાસ લેવાનો તે યત્ન કરશે.

અગરજો નાડી ઘણીજ નબળી હોય, તો નાડી સારીરીતે ચાલે, અને શરીરમાં શક્તિ આવે એટલામાંટે ૧૧ આઉંસ “બ્રાંડી,” તથા ૫ મીનીમ “સૉલ્યુશન આવ એમોનીયા,” આ બંધેને પોણું વાઈનગ્લાસ પાણીમાં મેળવીને તે પાવું, અને જો ગળી શકાતું નહીં હોય, તો તે પિચકારીવડે સફરામાં દાખલ કરવું. હાથપગઉપર ઇંટનો, અથવા ગરમ પાણીની બાટલીનો સેક કરવો, અને પીપડીઉપર ગરમ પાણીની બાટલી સુકી રાખવી.

દરીઓ લાગવાવિષે.

(સી-સીકનેસ=Sea-sickness.)

ઘણાંકોને વાહાણ અથવા આગબોટમાં બેસીને જળપર્યટન કરતીવેળા દરીઓ લાગ્યાથી પુષ્કળ અકળવિકળ અને ઉલટી થાયછે, પેટમાં ડોહવાયછે, તથા જરાપણ એંત પડતું નથી, અને તેથી તેઓ સુસ્ત પડી રેહેછે.

ઈલાજો ૧ ના.—સર્વેથી સરસ ઇલાજ એછે કે ૨૦ ગ્રેન “હાઈડ્રેટ આવ ક્લોરલ,” તથા ૧ ગ્લાસ “બ્રાંડી,” આ બંધેને મેળવીને તે પીવું, અથવા ૨૦ ગ્રેન “હાઈડ્રેટ આવ ક્લોરલ”ને, બરફમાં થાંડા કીધેલા “વોલીસ્કી,” અથવા “અમપેન”માં ભેળીને તે પીવી, અને જો તેથી પણ કાંઈ ગુણ નહીં જણાય, તો એજપ્રમાણે ત્રણ કલાક વિત્યાપછી ફરીથી પીવું. એથી ખુશ ઉંઘ આવશે, અને એકવાર સુઈ ઉઠવાપછી દરીઓ લાગશે નહીં. અથવા તો ૧૦ થી ૨૦ ગ્રેન “રીસોર્સીન” પાણીમાં મેળવીને પાવું.

ઈલાજો ૨ ના.—૧ ગ્લાસ “બ્રાંડી”ને જરા ગરમ કરીને, તેમાં ૨ ટીપાં “ક્રીઓસોટ” નાખીને તે પીવું, અથવા “એરોમેટીક સ્પીરીટ આવ એમોનીયા,” તથા “સલ્ફ્યુરીક ઇઠર,” આ બંધેનાં થોડાંથોડાં ટીપાં બતાસાપર નાખીને તે ખાવો.

ઈલાજો ૩ ના.—દરીઓ લાગે નહીં, એટલામાંટે જળપર્યટન કરવા-અગાઉ એક હલકોન્ઝેવો જુલાબ લેવો, અને જો અગત્ય જણાય, તો ઉલટીની દવા લઈને પેટ સાફ રાખવું, તથા દરીઆમાં હોય, તેવેળા જ્યારે વાહાણ પાણીનીમાંહે નિચ્ચે જાય, ત્યારે સ્વાસ જોરમાં લેવો, તથા તે પાણીનીઉપર આવે,

ત્યારે આસ આહાર કાઢાડવો. આપ્રમાણે કીધાથી શરીરમાંહેલા અવયવો નહીં હાલવાથી દરીઓ લાગશે નહીં. શરીરને વાહાણનાં આયકા ખમવાની ટેવ પડે, ત્યાંસુધી એવા માણસે વાહાણમાં સ્થિર પડી રહેવું, તથા વારંવાર થોડોથોડો સારાં રાંધેલાં ગોસનો ખોરાક ખાવો. અગરજે અગત્ય જણાય તો, બેથી ત્રણ અમચા ભરી કાઢી, દર બે કલાકે પીવી

ઇલાજ ૪ થો.—થોડું દરીયાનું ખાઈ પાણી પાંવું.

દવાનું તોલ. માપ, તથા ભરત.

લુકો, જડ, છાલ, ગાંગડા, ઇત્યાદિ સુકી દવાઓ તોલીને, તથા “ટીકઅર,” ચા, ઉકાળો, અર્ક, ઇત્યાદિ પ્રવાહી દવાઓ માપીને અથવા ભરીને લીધામાં આવેછે. આ તોલ, માપ, તથા ભરત નીચે જણાવ્યાપ્રમાણેછે.

૨૦ ગ્રેન = ૧ સ્કુપ્લ.	૨ ડીપાં = ૧ મીનીમ.
૩ સ્કુપ્લ = ૧ ડ્રામ.	૬૦ મીનીમ = ૧ *ડ્રામ.
૮ ડ્રામ = ૧ આઉન્સ.	૧ *ડ્રામ = ૧ *આઉન્સ.
૧૬ આઉન્સ = ૧ પાઉન્ડ.	૨૦ *આઉન્સ = ૧ પાઉન્ડ.
	૮ પાઉન્ડ = ૧ ગાલન.

૧ ચાની અમચી.....	} = ડી રપુન = ૧ ડ્રામ.
૧ નાહાની અમચી....	
૧ વચ્ચો અમચી.....	= ૩૪૮ રપુન = ૨ ડ્રામ.
૧ મોટો અમચી.....	} = ૭૦૦ રપુન = ૮ ડ્રામ.
૧ ટેબલના અમચી..	

૧ લીકરગ્લાસ=૧ આઉન્સ	૧ વાનગ્લાસ=૨ આઉન્સ.
---------------------	---------------------

૧ ઘઉંભાર = ૧ ગ્રેન.	૧૨૧૧ તોલા = ૧ આઉન્સ
૧૫ ગ્રેન = ૧ માસો.	૮૦ તોલા = ૧ રતલ.
૪ માસા = ૧ ડ્રામ.	૧ રતલ = ૧ પાઉન્ડ.
૩ ડ્રામ = ૧ તોલા.	

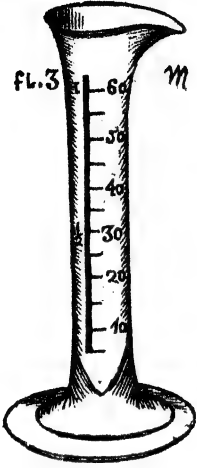
ગ્રેન સર્વેથી નાહાનું તોલછે, અને ૧ ગ્રેન ઘાણુંકરીને ૧ ઘઉંભાર થાયછે. માટે જો ગ્રેન તરત મળી નહીં શકે, તો જેટલા ગ્રેન તોલવું હોય, તેટલા ઘઉંનાં ઘાણુંથી તોલવું. પણ ઘઉંનાં ઘાણું સઘળા એકસરખા હોતા નથી. કોઈ મોટા તો કોઈ નાહાના હોયછે, માટે મધ્યમ કદનાં ઘાણું લીધાથી અર્થ સરસ.

* આ માપ અથવા ભરત પ્રવાહી દવાઓ માપવા તથા ભરવાનાં કામમાં આવેછે.

† જ્યુદા જ્યુદા શેહેરનાં તોલામાં શેજ ફેર આવેછે, માટે આ ચોપડીમાં જ્યાં તોલા જણાવ્યો હોય, ત્યાં મુંબઈના સ્વલ્પી રૂપીઓ લેવા.

‡ ખરું જોતાં ૨૧૧ તોલા અને ૩૦ ગ્રેનના ૧ આઉન્સ થાયછે.

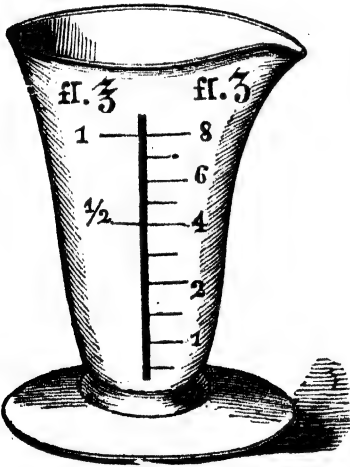
દવા માપવાનાં ગ્લાસ તૈયાર વેચાતાં મળેછે, તેને “મેઝર ગ્લાસ,” એટલે “ભરવાનું માપટું” કરી કેહેછે. સર્વેથી નાહાનું માપટું ૧ દ્રામ, એટલે ૬૦

આકૃતિ ૧ લી.

મીનીમ સુધી માપવાનું આવેછે, તેને “મીનીમ મેઝર” કરી કેહેછે. (જીવો આકૃતિ ૧ લી.) આ માપટાંની નમણી બાજુ ઉપર બાર આડા કાપા પાડેલા હોયછે, અને તે દરેક કાપો ૫ મીનીમ જેટલું માપેછે. સર્વેથી હેઠલનો કાપો ૫ મીનીમ માપેછે, જેમાંથી ચઢતાંચઢતાં છેક ૬૦ મીનીમ સુધી મપાયછે, એટલે ૫, ૧૦, ૧૫, ૨૦, ૨૫, ૩૦, ૩૫, ૪૦, ૪૫, ૫૦, ૫૫, તથા ૬૦ મીનીમ એમાં મપાયછે. ૩૦ માં આંકડાની સાંમે ડાબી બાજુએ $\frac{3}{4}$ કરી પાડેલુંછે, જેનો અર્થ ૦ા દ્રામ કરી થાયછે. તેજ પ્રમાણે ૬૦ માં આંકડાની સાંમે ડાબી બાજુએ ૧ પાડયોછે, જેનો અર્થ ૧ દ્રામ કરી થાયછે. એટલે આ માપટાંમાં ૬૦ મીનીમ, અથવા ૧ દ્રામ જેટલું માપી શકાયછે. ૧ ચાની ચમચી, અથવા ૧ નાહાની ચમચી, અથવા જેને “ટી સ્પુન” કરી કેહેછે, તે આ “મીનીમ મેઝર” બરાબર થાયછે.

“મીનીમ મેઝર”થી ચઢતું માપટું ૧ આઉંસનું આવેછે, તેને “આઉંસ મેઝર” કરી કેહેછે. (જીઓ આકૃતિ ૨ જી.) આ માપટાંની નમણી બાજુ ઉપર

આકૃતિ ૨ જી.

૬૦ આડા કાપા પાડેલા હોયછે. સર્વેથી હેઠલનો કાપો ૦ા દ્રામનોછે, બ્યાંથી ચઢતાં-ચઢતાં છેક ૮ દ્રામ સુધી એમાં મપાયછે, એટલે ૦ા, ૧, ૧ા, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮ દ્રામ એમાં મપાયછે. ૪ માં આંકડાની સાંમે ડાબી બાજુએ $\frac{3}{4}$ કરી પાડેલુંછે, જેનો અર્થ ૦ા આઉંસ કરી થાયછે. તેજ પ્રમાણે ૮ માં આંકડાની સાંમે ડાબી બાજુએ ૧ પાડયોછે, જેનો અર્થ ૧ આઉંસ કરી થાયછે. એટલે આ માપટાંમાં ૮ દ્રામ, અથવા ૧ આઉંસ જેટલું માપી શકાયછે.

ઉપલાં માપટાંથી ચઢતાં માપટાં ૨ થી ૨૦ આઉંસ સુધીનાં આવેછે, અને જેટલા આઉંસ તેમાં મપાવું હોય, તેટલા આઉંસને નામે તે માપટું ઓળખાયછે. દરેક માપટાંની ઉપર પાડેલા કાપાએમાં સર્વેથી ઉપરનાં કાપા સુધીન દવા ભરીમાં આવેછે, અને નહીં કે છેક તે માપટાંની કોર સુધી.

દવાનાં વજન લખવામાં વપરાતી સંક્ષેપ નીશાનીઓ.

gr = grain = ગ્રેન.

m = minim = મીનિમ.

℥ = Scruple = સ્ક્રુપલ.

fl ℥ = fluid drachm = પ્રવાહી દ્રામ.

℥ = drachm = દ્રામ.

fl ℥ = fluid ounce = પ્રવાહી આઉન્સ.

℥ = ounce = આઉન્સ.

O = pint = પાઈન્ટ.

lb = pound = પાઉન્ડ.

C = gallon = ગ્યાલન.

ઉંમરપ્રમાણે દવા આપવાનો કોઠો.

આ ચોપડીમાં દવાનો જે ખોરાક આપ્યો છે, તે ઘણુંકરીને એકવીસ વર્ષની ઉંમરનાં બિમારને માંટે છે, તથા જ્યાં બચ્ચાંને માંટે જણાવ્યો છે, તે એક વર્ષનાં બચ્ચાંને માંટે જણાવેલો. તે ઉપરાંત જુદીજુદી ઉંમરનાં બિમારને સારું કોઠબી દવાનો ખોરાક હેઠલ આપેલા કોઠા ઉપરથી શોધી કાઢાડવો.

ઉંમર.	મોટી ઉંમરનાં બિમારનો કંટલાનો ભાગ.	મોટી ઉંમરનાં બિમારનો ખોરાક નો ૧ દ્રામ હોય તો.
૧ મહિનો.	૨૪મા ભાગ.	૨૧ ગ્રેન.
૬ મહિનો.	૧૫મા "	૮ "
૧ વર્ષ.	૧૨મા "	૫ "
૨ "	૮મા "	૩૧ "
૩ "	૬મા "	૧૦ "
૪ "	૫મા "	૧૨ "
૫ "	૪થો "	૧૫ "
૬ "	૩જો "	૨૦ "
૧૪ "	૦૧૧ "	૩૦ "
૨૦ "	૨.૩ "	૪૦ "
૨૧ થી ૪૦ "	૧ ખોરાક.	૧ દ્રામ.
૬૦ થી ૭૦ "	૦૧૧ ભાગ.	૪૫ ગ્રેન.
૮૦ થી ૯૦ "	૨.૩ "	૪૦ "
૧૦૦ "	૦૧૧ "	૩૦ "

કોઠો જોવાની રીત.—ઉપર આપેલા કોઠાની પેઢેલી “કાલમ”માં જુદાંજુદાં વર્ષ આપેલાં છે, તેમાંથી જે વર્ષનાં બિમારને માંટે દવાનો ખોરાક શોધી કાઢાડવો હોય, તે વર્ષની સામે લખેલો ખોરાક જોવો. પુખ્ત ઉંમરનાં બિમારની દવાનો ખોરાક ૧ ગણીને (પછી તે ખોરાક ૧ આઉન્સ, ૧ દ્રામ, અથવા હરકોઈ પણ વજન હોય) તેનાં જુદીજુદી ઉંમરને માંટે બીજી “કાલમ”માં ભાગો આપેલા છે. ત્રીજી “કાલમ”માં મોટી ઉંમરનાં બિમારનો દવાનો ખોરાક ૧ દ્રામ ગણીને ઉંમરપ્રમાણે તેનાં જુદાંજુદાં ભાગો આપેલા છે.

દાખલો.—અગરજે ૨ વર્ષની ઉંમરનાં બચ્ચાંને માંટે એક દવાનું વજન શોધી કાઢાડવાનું છે, તો પેઢેલી “કાલમ”માં જોવું. તેની સામે બીજી “કાલમ”માં

૮ મો ભાગ લખેલું છે, તેથી એમ સમજવું કે મોટી ઉંમરનાં બિમારને માટે જે ખોરાક હોય, તેનો ૮ મો ભાગ ૨ વર્ષનાં બચ્ચાંને માટે લેવો, અથવા તેની સામે ત્રીજા “કાલમ”માં **૭૫૦ ગ્રેન** લખેલું છે, તેની મતલબ એવી છે, કે જે દવાનો મોટી ઉંમરનાં બિમારનો ખોરાક ૧ દ્રામનો હોય, તે દવા ૨ વર્ષનાં બચ્ચાંને ૭૫૦ ગ્રેન આપવી.

“ટીકચર,” અને બીજી પ્રવાહી દવાઓ પણ ઉપલી બીજી “કાલમ”માં આપેલા ભાગપ્રમાણે આપવી, પણ ત્રીજી “કાલમ”માં જેટલા ગ્રેન હોય, તેટલાં ટીપાં અથવા મીનીમ લેવાં, જેમકે જેમ તોલનાં ૧ દ્રામનાં ૬૦ ગ્રેન થાય છે, તેમ ભરતનાં ૧ દ્રામનાં ૬૦ મીનીમ થાય છે.

તોયપણ કેટલીક દવાઓ ઉપલા કોઠાનાં કરતાં જુદાજ વજનમાં અપાય છે. માટે એવી કેટલીક અગત્યની દવાઓનો ખોરાક મોટી ઉંમરનાં બિમારને માટે, તથા ૧ વર્ષનાં બચ્ચાંને માટે જુદો દવાઓનાં કોશમાં આપ્યો છે. (જુઓ દવાઓનો કોશ.)

સંચના.

આ પછવાડે આપેલો દવાઓનો કોશ આ ચોપડીમાં આવી ગએલીજ માત્ર દવાઓનો નહીં, પણ તે ઉપરાંત બીજી ઘણીખરી સઘળી અંગ્રેજી દવાઓનો છે, અને તે દવાઓ, તથા તેનો ખોરાક ઘણાખરો “બ્રીટીશ ફારમાકોપીયા” માંથી અનુક્રમે આપ્યામાં આપ્યો છે. દરેક દવાને તેનાં “લાટીન” નામથી નહીં, પણ અંગ્રેજી નામથી જોડ્યામાં આવી છે, માટે દરેક દવા શોધી કાઢાડતાં તેનાં અંગ્રેજી નામે જોવી, જેમકે “આસીડમ સલ્ફ્યુરીકમ” (L.) આ દવા અમાં જોવી નહીં, પણ તેનાં અંગ્રેજી નામ “સલ્ફ્યુરીક આસીડ” ઉપરથી સમાં જોવી.

આ ચોપડીમાંની ઘણીખરી દવાઓ તેનાં અંગ્રેજી નામથીજ જણાયામાં આવી છે, માટે તે સઘળી દવાઓ કોશમાંથી શોધતાં ચોપડીમાં જણાવેલે નામે જોવી.

૬ વા આ નામું કો રી .

(આ કાચમાં સંક્ષેપમાં આવેલી નીચાનીઆ નીચે જણાવ્યાપ્રમાણે.)

E.=દવાનું અંગ્રેજી નામ, L.=દવાનું લાટીન નામ,

G.=દવાનું ગુજરાતી નામ.

ખોરાકમાં જ્યાં મોટી હંમરનાંને જણાવ્યું છે, ત્યાં એકવીસ વર્ષનીઉપરની ઉંમરનું માણસ જાણવું, અને જ્યાં બચ્ચાંને જણાવ્યું છે, ત્યાં એક વર્ષની ઉંમરનું બચ્ચું જાણવું. વળી કટલેક ઠેકાણે બચ્ચાંનો ખોરાક બિલકુલ આખો નથી, કારણકે તે દવાઓ ઝેરી હોવાથી, અથવા બચ્ચાંને આપવા-લાયકની નહીં હોવાથી અતરે જણાવી નથી.

૬.

કટલ-ફીશ બોન પાઉડર, Cuttle Fish Bone powder, E; સાન કોલમ્બી, કાલુના કોટલાંની બાળેલી રાખ, G.

ગુણ.—દાંતના મંજનમાં વાપરવામાંઆવેછે. કાનમાં ડુકવાથી રસી બંધપડેછે.

કનફેક્શન આવ ટરપીનટાઇન, Confection of Turpentine, E; Confectio Terebinthinæ, L. ટરપીનટાઇન તેલનો પાખ, G.

ગુણ.—કરમ પાડેછે. હુશીઆરી લાવેછે. પિસાબ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાંને ૬૦ થી ૧૨૦ ગ્રેન.

કનફેક્શન આવ પેપર, Confection of Pepper, E; Confectio Piperis, L., મરીનો પાખ, G.

ગુણ.—વા તોડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાંને ૬૦ થી ૧૨૦ ગ્રેન.

કનફેક્શન આવ રોઝીઝ, Confection of Roses, E; Confectio Rosæ Gallicæ, L., ગુલકંદ, G.

ગુણ.—થોડું ખાધાથી ઝાડો શેન કબજ કરેછે. પણ વધારે ખાધાથી ઝાડો લાવેછે. ગોળી બનાવવાનાં કામમાં આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાંને ૩૦ થી ૧૨૦ ગ્રેન.

કનફેક્શન આવ સ્કેમની, Confection of Scammony, E., Confectio Scammonii, L., સકમુનીયાનો પાખ, G.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાંને ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન.

કનફેક્શન ઓફ સલ્ફર, Confection of Sulphur, E., Confectio Sulphuris, L., ગંધકનો પાખ, G.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. પરશેવો પાડેછે. ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૬૦ થી ૧૨૦ ગ્રેન. બચ્ચાં ૫ ગ્રેન.

કનફેક્શન ઓફ સેના, Confection of Senna, E., Confectio Sennæ, L., સુનામખીનો પાખ, G.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૬૦ થી ૧૨૦ ગ્રેન. બચ્ચાં ૨ થી ૫ ગ્રેન.

કનફેક્શન ઓફ હીપ્સ, Confection of Hips, E., Confectio Rosæ Caninæ, L.

ગુણ.—શેઠ ઝાડો કબજ કરેછે, થંડક આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩૦ થી ૧૨૦ ગ્રેન.

કનફેક્શન ઓફ ઓપીયમ, Confection of Opium, E., Confectio Opii, L., અફીણનો પાખ, G.

ગુણ.—ખુશ ઉંઘ લાવેછે. કુખાવો નરમ પાડેછે. વા તોડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ ગ્રેન.

કપુરનું પાણી. (જીઓ કેમફર વૉટર.)

કમપાઉંડ કૉલોસીનંડ પીલ. (જીઓ કમપાઉંડ પીલ ઓફ કૉલોસીનંડ.)

કમપાઉંડ ગાલબેનમ પીલ, Compound Pill of Galbanum, E., Pilula Galbani Composita, L. (જીઓ કમપાઉંડ પીલ ઓફ એસેફીટીડા)

કમપાઉંડ ચૉક પાઉડર, Compound Powder of Chalk, E., Pulvis Cretæ Compositus, L.

ગુણ.—ઝાડો તથા લોહી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨૦ ગ્રેન. બચ્ચાં ૩ થી ૬ ગ્રેન.

કમપાઉંડ ટ્રીકલર ઓફ ક્લોરોફૉર્મ, Compound Tincture of Chloroform, E., Tinctura Chloroformi Composita, L.

ગુણ.—હુશીઆરી લાવેછે. ઉછાળો નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨૦ થી ૬૦ મીનીમ.

કમપાઉંડ ટ્રીકલર ઓફ કાર્ડેમમ્સ, Compound Tincture of Cardamoms, E., Tinctura Cardamomi Composita, L.

ગુણ.—પેટમાંનો વા તોડેછે. ચુકો નરમ પાડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦.૦૫ થી ૨ ગ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાં ૫ મીનીમ.

કમપાઉંડ ટીંકચર આવ કેમફર, Compound Tincture of Camphor, E.
Tinctura Camphoræ Composita, L.

ગુણ.—કેફ લાવેછે. કુખાવો નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ડંભરનાને ૧૫ થી ૬૦ મીનીમ (પ્રવાહી). અરચાને ૩ થી ૫ મીનીમ.

કમપાઉંડ ટીંકચર આવ ગુએકમ. (જુઓ એમોનીએટેડ ટીંકચર આવ ગુએકમ.)
કમપાઉંડ ટીંકચર આવ જનશીયન. Compound Tincture of Gentian. E.
Tinctura Gentianæ Composita, L.

ગુણ.—લુખ લાગેછે. શક્તિ આપેછે. પેટમાંનો વા તોડેછે.

ખોરાક.—મોટી ડંભરનાને ૧૦ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી). અરચાને ૫ થી ૧૦ મીનીમ.

કમપાઉંડ ટીંકચર આવ બેનઝોઇન. Compound Tincture of Benzoin.
E., Tinctura Benzoini Composita, L.

ગુણ.—ચુકો તથા તાણુનો નરમ પાડેછે. પિસાબ લાવેછે. ઘાઉપર મુકવાથી રૂઝ વળેછે.

ખોરાક.—મોટી ડંભરનાને ૧૦ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી). અરચાને ૫ મીનીમ.

કમપાઉંડ ટીંકચર આવ લેવેન્ડર. Compound Tincture of Lavender E.
Tinctura Lavendulae Composita, L.

ગુણ.—ચુકો નરમ પાડેછે. પેટમાંનો વા તોડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ડંભરનાને ૧૦ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી). અરચાને ૫ મીનીમ.

કમપાઉંડ ટીંકચર આવ સીન્કોના. Compound Tincture of Cinchona,
E., Tinctura Cinchonæ Composita, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. તાવ મટાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ડંભરનાને ૧૦ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી). અરચાને ૩ થી ૫ મીનીમ.

કમપાઉંડ ડીકોક્શન આવ સારસાપેરીલા. Compound Decoction of Sarsa-
parilla, E., Decoction Sarsæ Compositum, L.

ગુણ.—શક્તિ લાવેછે. લોહી સુધારેછે.

ખોરાક.—મોટી ડંભરનાને ૨ થી ૧૦ ગ્રાઇંઝ (પ્રવાહી). અરચાને ૨ દ્રામ.

કમપાઉંડ ડીકોક્શન આવ એલોઝ. Compound Decoction of Aloes, E.,
Decoction Aloes Compositum, L.

ગુણ.—પિત્ત સાથનો ઝાડો, તથા દસ્તાન લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ડંભરનાને ૧૦ થી ૨ ગ્રાઇંઝ (પ્રવાહી). અરચાને ૧૦ દ્રામ.

કમપાઉંડ પાઉડર આવ કાઇનો. Compound Powder of Kino, E.,
Pulvis Kino Compositus, L.

ગુણ.—ઝાડો તથા લોહી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ડંભરનાને ૫ થી ૨૦ ગ્રેન. અરચાને ૧ ગ્રેન.

કમપાઉંડ પાઉડર આવ કેટેકુ, Compound Powder of Catechu, E.,
Pulvis Catechu Compositus, L.

ગુણ.—ઝાડો કબજ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨૦ થી ૪૦ ગ્રેન. બચ્ચાં ૨ થી ૪ ગ્રેન.

કમપાઉંડ પાઉડર આવ જલેપ, Compound Powder of Jalap, E.,
Pulvis Jalapæ Compositus, L.

ગુણ.—ઘણો પાતળો ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨૦ થી ૬૦ ગ્રેન. બચ્ચાં ૨ ગ્રેન.

કમપાઉંડ પાઉડર આવ ટ્રેગેકેન્ડ, Compound Powder of Tragacanth,
E., Pulvis Tragacanthæ Compositus, L.

ગુણ.—ચાઠાંવાળી જમ્યા સુંવાળી કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨૦ થી ૬૦ ગ્રેન. બચ્ચાં ૧ થી ૩ ગ્રેન.

કમપાઉંડ પાઉડર આવ રહુબાર્બ, Compound Powder of Rhubarb, E.,
Pulvis Rhei Compositus, L.

ગુણ.—હોઝરીમાંના ખટાસ તોડેછે. હલકો ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨૦ થી ૬૦ ગ્રેન. બચ્ચાં ૫ ગ્રેન.

કમપાઉંડ પાઉડર આવ લીકોરીસ, Compound Powder of Liquorice, E.,
Pulvis Glycyrrhizæ Compositus, L.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે. ખાંસી નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩૦ થી ૬૦ ગ્રેન. બચ્ચાં ૧ ગ્રેન.

કમપાઉંડ પાઉડર આવ સ્કેમોની, Compound Powder of Scammony, E.,
Pulvis Scammonii Compositus, L.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨૦ ગ્રેન. બચ્ચાં ૧ થી ૨ ગ્રેન.

કમપાઉંડ પાઉડર આવ સીનેમોન, Compound Powder of Cinnamon, E.,
Pulvis Cinnamomi Compositus, L.,

ગુણ.—પેટમાંના વા તોડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૧૦ ગ્રેન. બચ્ચાં ૧ ગ્રેન.

કમપાઉંડ પાઉડર આવ આમન્ડસ, Compound Powder of Almonds, E.,
Pulvis Amygdalæ Compositus, L.

બદામની મેળવણીનો પાખ, હં.

ગુણ.—ચાઠાંવાળો ભાગ સુંવાળો કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૬૦ થી ૧૦૦ ગ્રેન.

કમપાઉંડ પાઉડર આવ ઇપીકાક્યુઆના, Compound Powder of Ipecacuanha, E., Pulvis Ipecacuanhæ Compositus, L.

ગુણ.—ઝાડો બંધ કરેછે. ઉંઘ લાવેછે. ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે.

ઘણું કરીને પરશેવો પાડેછે, પણ ખમ્બામાં પરશેવો બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૫ ગ્રેન. બચ્ચાં ૦૫ થી ૧ ગ્રેન.

કમપાઉંડ પાઉડર આવ ઓપીયમ, Compound Powder of Opium, E., Pulvis Opii Compositus, L.

ગુણ.—ઉંઘ લાવેછે. દુખાવો નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૫ ગ્રેન. બચ્ચાં ૦૫ થી ૧ ગ્રેન.

કમપાઉંડ પીલ આવ કોલોસીન્ટ, Compound Pill of Colocynth, E., Pilula Colocynthidis Composita, L.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન.

કમપાઉંડ પીલ આવ ગેમબોગ, Compound Pill of Gamboge, E., Pilula Cambogiæ Composita, L.

ગુણ.—ઘણું દુખીને સખત ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન.

કમપાઉંડ પીલ આવ સબ્ક્લોરાઇડ આવ મરક્યુરી, Compound Pill of Subchloride of Mercury, E., Pilula Hydrargyri Subchloridi Composita, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. ટાંકી અથવા માંદીમાં ઘણો ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન.

કમપાઉંડ પીલ આવ સોપ, Compound Pill of Soap, E., Pilula Saponis Composita, L.

ગુણ.—ઉંઘ લાવેછે. ઉછાળો નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૮ ગ્રેન.

કમપાઉંડ પીલ આવ હેમલૉક, Compound Pill of Hemlock, E., Pilula Conii Composita, L.

ગુણ.—કેફ લાવેછે. બલગમ પાડેછે. તાણુતોડ તથા ઉછાળો નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન.

કમપાઉંડ પીલ આવ એસેફીટીડા, Compound Pill of Assafoetida, E., Pilula Assafoetidae Composita, L.

ગુણ.—હુશીઆરી લાવેછે. વા તોડેછે. ચુંકો તથા તાણુતોડ નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન.

કમપાઉંડ મીક્સચર આવ સેના, Compound Mixture of Senna, E.,
Mistura Sennae Composita, L.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ખાશક.—ઝોડી ઉંમરનાં ૧ થી ૧૫ આઉંસ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૧ થી ૧૫ દ્રામ

કમપાઉંડ મીક્સચર આવ આયરન, Compound Mixture of Iron, E.,
Mistura Ferri Composita, L.

ગુણ.—લોહી વધારેછે. શક્તિ આપેછે. દસ્તાન સાફ લાવેછે.

ખાશક.—ઝોડી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉંસ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૦.૫ થી ૧ દ્રામ.

કમપાઉંડ રૂહબાર્બ પીલ, Compound Rhubarb Pill, E., Pilula Rhei
Composita, L.

ગુણ.—હલકો ઝાડો લાવેછે.

ખાશક.—ઝોડી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન.

કમપાઉંડ લીનીમન્ટ આવ કેમફર, Compound Liniment of Camphor,
E. Linimentum Camphorae Compositum, L., કપુરની
મેળવણીનું તેલ, G.

ગુણ.—કુખાવો તથા ચસક નરમ પાડવા બાહરથી લગાડવામાં આવેછે.

કમપાઉંડ લીનીમન્ટ આવ મસ્ટર્ડ, Compound Liniment of Mustard, E.,
Linimentum Sinapis Compositum, L., રાઇના તેલની
મેળવણીવાળું તેલ, G.

ગુણ.—બાહરથી લગાડવાથી કુખાવો નરમ પાડેછે.

કમપાઉંડ સ્કુઇલ પીલ, Compound Squill Pill, E., Pilula Scillae
Composita, L.

ગુણ.—ખાંસીમાં બેલગમ પાડેછે. પિસાબ લાવેછે.

ખાશક.—ઝોડી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન.

કમપાઉંડ સ્કેમોની પીલ, Compound Scammony Pill, E., Pilula
Scammonii Composita, L.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે. કરમ પાડેછે.

ખાશક.—ઝોડી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૫ ગ્રેન.

કમપાઉંડ સ્પીરીટ આવ હોર્સરેડીશ, Compound Spirit of Horseradish,
E., Spiritus Armoraciae Compositus, L.

ગુણ.—હુશીઆરી લાવેછે.

ખાશક.—ઝોડી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૫ મીનીમ.

કમપાઉંડ એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ કોલોસીન્ટ, Compound Extract of Colocynth,
E., Extractum Colocynthidis Compositum, L.,

ઇનફરવાનાની મેળવણીના કસ, G.

ગુણ.—જીલાબ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૧૦ ટ્રેન.

કમપાઉંડ ઇનફ્યુઝન આવ જનશીયન, Compound Infusion of Gentian, E. Infusum Gentianæ Compositum, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. લુપ્ત લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉંસ (પ્રવાહી).

કમપાઉંડ ઇનફ્યુઝન આવ ઑરેન્જ પીલ, Compound Infusion of Orange Pill, E., Infusum Aurantii Compositum, L.

ગુણ.—હૅન્ડરીને શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉંસ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૧ થી ૨ ડ્રામ.

ક્યુબેબ્સ, Cubebs, E., Cubeba, L. ચીનીકબાલા અથવા કબાબચિની, G.

ગુણ.—ઘાત જતી બંધ કરેછે. પરમાત્માં ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩૦ થી ૧૨૦ ગ્રેન (મુઠા).

ક્રોટોન ક્લોરલ હાઇડ્રેટ, Croton chloral Hydrate, L.

ગુણ.—ઉંઘ લાવેછે. આંકરાં, તાણતોડ, ઉલટી, તથા ઉછાળો નરમ પાડેછે.

ખોરાક.— મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૧૦ ગ્રેન

ક્રોટોન ઑઇલ, Croton Oil. E., Oleum Crotonis. L. જમાલગોટાનું તેલ, G.

ગુણ.—પાણીજીવો ઘણો ઝાડો લાવેછે. બાહાર લગાડયાથી ચામડી રાતી થઇને છાગલા પડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ મીનીમ.

ક્લોરલ કમ કેમફોરા, Chloral eum Camphora, L.

ગુણ.—સોને તથા દુખાવો નરમ પાડવા માટે પિચ્છ વડે બાહરથી લગાડવામાં આવે છે.

ક્લોરલ હાઇડ્રેસ, L. (જુઓ હાઇડ્રેટ આવ ક્લોરલ.)

ક્લોરાઇડ આવ કેલશીયમ, Chloride of Calcium, E., Calcii Chloridum, L.

ગુણ.—કંઠમાળા, વગેરે ગાંઠો પિગળાવેછે. લોહી સુધારેછે. અઇમાં ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૧૦ ગ્રેન.

ક્લોરાઇડ આવ ઝોલ્ડ, E. (જુઓ ઇર ક્લોરાઇડ આવ ઝોલ્ડ.)

ક્લોરાઇડ આવ ઝીંક, Chloride of Zinc, E., Zinc Chloridum, L.

ગુણ.—પરમાત્માં પિચકારીવડે ખાંચીમાં આવેછે. આઠાં ઉપર લગાડયાથી તેઓ રૂઝાયછે. ખાધામાં આવતું નથી.

કલોરાઇડ વ્યાવ સોડીયમ, Chloride of Sodium, E., Sodii Chloridum, L. નિમક, G.

ગુણ.—નાહાના વજનમાં કરમ પાડેછે, ડુશીઆરી લાવેછે તથા શક્તિ આપેછે. મોટા વજનમાં ઉલટી તથા ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨૪૦ ગ્રેન. બચ્ચાંને ૧ થી ૨૦ ગ્રેન.

કલોરાઇડ વ્યાવ એમોનીયમ, Chloride of Ammonium, E., Ammonii Chloridum, L., નવસાગર, G.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. પિત્તસાથનો ઝાડો લાવેછે. કલેબ્રાને પાકવું અટકાવેછે. માથાંનો દુખાવો નરમ પાડેછે. દરતાન લાવેછે. ચસકા નરમ પાડેછે, અને ઉંઘ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ ગ્રેન. બચ્ચાંને ૨ ગ્રેન.

કલોરીક ઇઠર, E. (જીવો સ્પીરીટ વ્યાવ કલોરોફોર્મ.)

કલોરીનેટેડ સોડા સૉલ્યુશન, E. (જીઓ સૉલ્યુશન વ્યાવ કલોરીનેટેડ સોડા.)

કલોરેટ વ્યાવ પૉટાશ, Chlorate of Potash, E., Potassii Chloras, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન. બચ્ચાંને ૨ ગ્રેન.

કલોરેટ વ્યાવ સોડા, Chlorate of Soda, E., Sodii Chloras L.

ગુણ.—તાવ તથા ખાંસી મટાડે છે. લોહી સુધારે છે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન.

કલોરેટ વ્યાવ પૉટાશ લૉઝેનજસ, Chlorate of Potash Lozenges, E., Trochisci Potassii Chloratis, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. લોહી સુધારેછે. ડુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૬ ટ્રાંકણીઓ.

કલોરોડાઇન, Chlorodyne, E.

ગુણ.—ઝાડો બંધ કરેછે. ઉંઘ લાવેછે. ખાંસી, હાફ્ફુ, કંમરનો તથા માથાંનો દુખાવો, “કૉલેરા,” હંત્યાદિ બિમારીમાં વ્યાખ્યામાં આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ. બચ્ચાંને ૧ મીનીમ.

કલોરોફોર્મ, Chloroform, E., Chloroformum, L.

ગુણ.—પીધામાં વ્યાખ્યાથી વ્યાંકરો તથા તાણુતોડ નરમ પાડેછે. ઉલટી તથા ઉછાળો નરમ પાડેછે. કેફ લાવેછે. વાઢકાપ કરવામાટે સુંધાડવામાં આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૧૦ મીનીમ.

કલોઝ, Cloves, E. Caryophyllum, L. લવંગ, G.

ગુણ.—ડુશીઆરી લાવેછે. હોઝરીને શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન.

કસપેરીઆ બાર્ક, Cusparia Bark, E. Cuspariæ Cortex, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખાશક.—ઝાટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન (બુકો.)

કારડેમમસ, Cardamoms, E. Cardamomi Semina, L. એલમી, G.

ગુણ.—વા તોડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખાશક.—ઝાટી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ ગ્રેન.

કારબોનેટ ઝાવ ઝીંક, Carbonate of Zinc, or Calamine, E., Zinci Carbonas, L. ખાપરીઓ, G.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે.

ખાશક.—ઝાટી ઉંમરનાં ૧ થી ૫ ગ્રેન.

કારબોનેટ ઝાવ પોટાશ, Carbonate of Potash, E., Potassii Carbonas, L. જવખાર, G.

ગુણ.—હોઝરીમાં ખરાસ થતો અટકાવેછે. પિસાબ લાવેછે.

ખાશક.—ઝાટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન. અગ્નિ ૨ થી ૩ ગ્રેન.

કારબોનેટ ઝાવ બીસમક, Carbonate of Bismuth, E., Bismuthi Carbonas, L.

ગુણ.—ઉલટી બંધ કરેછે. શક્તિ આપેછે.

ખાશક.—ઝાટી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ ગ્રેન.

કારબોનેટ ઝાવ મેગનીશીયા, Carbonate of Magnesia, E., Magnesii Carbonas, L.

ગુણ.—હોઝરીમાં થતો ખરાસ, તથા દાહ નરમ પાડેછે. હલકો જીવાબ લાવેછે.

ખાશક.—ઝાટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન. અગ્નિ ૩ ગ્રેન.

કારબોનેટ ઝાવ લીટીયા, Carbonate of Lithia, E., Lithii Carbonas, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. હોઝરીમાંનો ખરાસ તોડેછે. નજીબામાં ઘણો ગુણ કરેછે.

ખાશક.—ઝાટી ઉંમરનાં ૩ થી ૬ ગ્રેન.

કારબોનેટ ઝાવ લેડ, Carbonate of Lead or White Lead, E., Plumbi Carbonas, L. સપેતો, G.

ગુણ.—ખાધામાં આવતું નથી, પણ સાદા તલમસાથે મેજવીને લગાડવાનાં કામમાં આવેછે.

કારબોનેટ ઝાવ સોડા, Carbonate of Soda, E., Sodii Carbonas, L. સાજખાર, G.

ગુણ.—ઉલટી તથા ઉછાળો બંધ કરેછે. હોઝરીમાંનો ખરાસ તોડેછે. પિસાબ લાવેછે.

ખાશક.—ઝાટી ઉંમરનાં ૫ થી ૩૦ ગ્રેન. અગ્નિ ૨ થી ૩ ગ્રેન.

કાર્બોનેટ ઓફ આયરન, E. (જુઓ સેકરેટેડ કાર્બોનેટ ઓફ આયરન.)

કાર્બોનેટ ઓફ એમોનીયા, Carbonate of Ammonia, E., Ammoniae Carbonas L.

ગુણ.—હુશીઆરી લાવેછે, ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે. ઉલટી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૨૦ ગ્રેન. બચ્ચાને ૦૧ થી ૦૧૧ ગ્રેન.

કાર્બોલીક ઓસીડ, Carbolie Acid, E., Acidum Carbolicum, L.

ગુણ.—નકારી હવા, તથા ગંધકી દુર કરવામાં ઇંટવામાં આવેછે.

“ગ્લીસરાઇન” સાથે ભેળીને ઘાઉપર રૂઝ લાવવામાં લગાડવામાં આવેછે. ચોખ્ખી, પાસાદાર “કાર્બોલીક ઓસીડ” ઉલટી બંધ કરવામાં ખાધામાં આખ્યામાં આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૩ ગ્રેન.

કાર્બોલેટ ઓફ મરક્યુરી, Carbolate of Mercury E., Hydrargyri Carbolicum, L.

ગુણ.—કઠણ ટાંકીના દરદમાં ગુણ કરે છે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૧૨ ગ્રેન.

કાઇનો, Kino, E., Kino, L.

ગુણ.—ઝાડો તથા લોહી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન.

કીમ ઓફ ટારટર, E. (જુઓ ઓસીડ ટારટેટ ઓફ પોટાશ.)

ક્રીસેરોબીન, Chrysarobin, E., (જુઓ ક્રીસોફેનીક ઓસીડ.)

ક્રીસોફેનીક ઓસીડ, Chrysophanic Acid, E., Acidum Chrysophanicum, L.

ગુણ.—ગોઆ પાઉડરમાંથી બનાવવામાં આવે છે. ચામડીના દરદો મુખ્ય કરીને દરાઝ ઉપર લગાડવામાં આવે છે.

ક્રીઓસોટ, Creasote, E., Creasotum, L.

ગુણ.—ઉલટી તથા ઉછાળો બંધ કરેછે. લોહી સુધારેછે. આંકરાં તથા દુખાવો નરમ પડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૩ મીનીમ.

ક્રીઓસોટ મીક્સચર, Creasote Mixture, E., Mistura Creasoti, L.

ગુણ.—હુશીઆરી લાવેછે. તાણતોડ નરમ પાડેછે. તાવનીવેળા શરીરમાંનાં લોહીનું ઝેર કાઢાડી નાખેછે. ઉલટી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આંડિઝ (પ્રવાહી).

કુસીન, Koosin, E.

ગુણ.—ચપટા કરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩૦ ગ્રેન.

કુસો, Kousso, E. Kousso, L.

ગુણ.—કરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઈંમરતાં ૦૧ થી ૦૧ આંઙ્ર.

કુઇનાઇન વાઇન, E. (જુઓ વાઇન આવ કુઇનીયા.)

કુઇનોડાઇન, Quinoidine, E., Quinoidia, L.

ગુણ.—તાવ નટાડેછે. શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઈંમરતાં ૩ થી ૫ ગ્રેન, અથવા વધારે.

કેટ્ટેકુ લૉઝેન્જસ, Catechu Lozenges, E., Trochisci Catechu, L.,
કાથાની મેળવણીવાળી ટાંકણી, G.

ગુણ.—ઝાડો કબજ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઈંમરતાં ૧ થી ૬ ટાંકણીઓ.

કેનીલા વ્યાલ્યા બાર્ક, Canella Alba Bark, E., Canellae Albae--
Cortex, L.

ગુણ.—દુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઈંમરતાં ૧૦ થી ૪૦ ગ્રેન. (બુદ્ધો).

કેપ્સીકમ ફ્રુટ, Capsicum Fruit, E., Capsici Fructus, L.
રાતાં મરચાં, G.

ગુણ.—ઘણી દુશીઆરી લાવેછે. મુખ્યકરીને કોગલા કરવાનાં કામમાં
આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઈંમરતાં ૦૧ થી ૧ ગ્રેન.

કેમફર, Camphor, E., Camphora, L., કપુર, G.

ગુણ.—દુશીઆરી લાવેછે. તાણતોડ નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઈંમરતાં ૧ થી ૧૦ ગ્રેન.

કેમફર વૉટર, Camphor Water, E., Aqua Camphoræ, L.,
કપુરનું પાણી, G.

ગુણ.—દુશીઆરી તથા ગરમી લાવેછે. ચમક, તથા બીજાં દરદોમાં
તાણતોડ નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઈંમરતાં ૧ થી ૨ આંઙ્ર. બચ્ચાને ૧ થી ૨ દ્રામ.

કેમીકલ ફુડ, Chemical Food, or Parrish's Syrup, E., Syrupus
Ferri Phosphatis Compositus, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. લુપ્ત લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઈંમરતાં ૦૧ થી ૧ ચમચો. બચ્ચાને ૧૦ થી ૧૫ મીનીમ.

કેમેલા, Kamala, E., Kamala, L., કપીલો, G.

ગુણ.—કરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઈંમરતાં ૩૦ થી ૧૨૦ ગ્રેન. બચ્ચાને ૫ ગ્રેન.

કેમોમાઇલ ફ્લાવર્સ, Camomile Flowers, E., Anthemidis Flores, L.,
આયુનહુના કુલ, G.

ગુણ.—હોળરીને શક્તિ આપેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન (બુકો).

કેરેવે વોટર, Caraway Water, E., Aqua Carui L., વીલાતી
જીરાનું પાણી, G.

ગુણ.—પેટમાંના વા તોડેછે. હુશીઆરી લાવેછે. તાણુતોડ નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૩ આઉન્સ. બચ્ચાને ૧ થી ૨ ડ્રામ.

કેરીન, Karine; E.,

ગુણ.—તાવ મટાડેછે. પરશેવો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૮ અથવા ૧૫ ગ્રેન.

કેરોસીન ઑઇલ, Kerosine Oil, E.

ગુણ.—સંધિવામાં, તથા ઉઘીયું ટુટીયું તાવમાં બાહારથી લગાડવામાં
આવેછે. કોઇવેળા પીધામાં પણ આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ ચમચી.

કેલમબા રૂટ, Calumba Root, E., Calumbæ Radix, L., કોલમ, G.

ગુણ.—ઝાડો કબજ કરવાવગર શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ ગ્રેન.

કેલસાઇન્ડ મેગ્નીશીયા, Calcined Magnesia, or Light Calsined
Magnesia, E., Magnesia Lewis, L.

ગુણ.—હલકો ઝાડો લાવેછે. હોળરીમાંના ખટાસ તોડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૬૦ ગ્રેન. બચ્ચાને ૩ ગ્રેન.

કેલેબાર બીન, Calabar Bean, E., Physostigmatis Faba, L.

ગુણ.—ધનુશવા વગેરે બિમારીમાં તાણુતોડ નરમ પાડેછે. કુધ વધારવા-
માંટે થાનોઉપર લગાડવામાં આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ ગ્રેન (બુકો).

ચેતવાણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

કેલોમેલ. (જીઓ સબ્કલોરાઇડ આવ મરક્યુરી.)

કેસકેરીલા બાર્ક, Cascarilla Bark, E., Cascarillæ Cortex, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. હોળરીને ઘણો ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન.

કેસ્ટર, Castor, E., Castoreum, L., ઝંદે બીદાસ્તર (અરબી)

ગુણ.—તાણુતોડ નરમ પાડેછે. હુશીઆરી લાવેછે. ચમકમાં ઘણો
ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન.

કેસ્ટર ઑઇલ, Castor Oil, E., Oleum Ricini, L., એરંડીડં તેલ, G.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૮ ડ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાં ૨૦ થી ૩૦ મીનીમ.

કેસીઆ પલ્પ, Cassia Pulp, E., Cassiae Pulpa, L., ગરમાળો, G.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૬૦ ગ્રેનથી ૧૦ ઓઊંચ.

કોકો બટર, E. કોકમનું તેલ G. (જુઓ ઑઇલ ઓવ હીઓબોમા.)

કોચીનીલ, Cochineal, E., Coccus, L., કેરમજ G.

ગુણ.—“હુર્પીંગ કફ” અથવા દાબા ખાંસીમાં ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૫ ગ્રેન. બચ્ચાં ૧૦ થી ૧ ગ્રેન.

કોટોઇન, Cotoin, E.

ગુણ.—ખંઠમાં દરદમાં ખાંસી, ઝાડો, તથા પરશોવો બંધ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

કોડ લીવર ઑઇલ, Cod—liver Oil, E., Oleum Morrhuae, L., મગરનું તેલ, G.

ગુણ.—ખંઠ, કંઠમાળા, તથા હરકોઇ જાતની બીજી નબળાઇમાં પીધામાં તથા બાહારથી લગાડવાનાં કામમાં આવેછે. શક્તિ આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૮ ડ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાં ૧૦ ડ્રામ.

કોડીયા, Codeia or Codeine, E., Codeina, L.

આ દવા અફીણનું એક તત્વછે.

ગુણ.—ઉંઘ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨ ગ્રેન.

કોંડીસ એન્ટીસેપ્ટીક ફ્લુઇડ, Condy's Antiseptic Fluid E.

ગુણ.—નકારી હવા, તથા ગંધકી કાહાડી નાખવામાં ઘાંટવાના કામમાં આવેછે. ૮ ઓઊંચ પાણીમાં એ દવાની અરધી ચમચી નાખીને વાસનારતો રસીવાળો લાગ થોવામાં આવેછે. બાળકને જનન આપ્યા પછી દસ્તાન પાકું હોય તો એજ મેળવણી એરતના છુપા ભાગમાં પીચકારીવડે મારવામાં આવેછે.

કોનાયા, Conia, L., Coniine, E.

ગુણ.—ઉંઘ લાવેછે, તથા દિવાનાપણમાં મારફાડ બંધ કરેછે.

ચેતવણી.—આ દવા અતિ હેરીછે, અને “હોમલૉક”નામની દવાનું તત્વછે. તે ખભાંની ચામડીમાં પીચકારીવડે મારવાનાં કામમાં આવેછે. પીધામાં આવતી નથી.

ખોરાક.—૧ મીનીમ પીચકારીવડે ચામડીમાં મારવામાં આવેછે.

કોપેવા, Copaiva or Copaiba, E., Copaiba, L.

ગુણ.—પરમામાં આપ્યામાં આવેછે. ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૮ થી ૧ દ્રામ (પ્રવાહી).

કોરીએન્ડર ફ્રુટ, Coriander Fruit, E., Coriandri Fructus, L., ધાણા, G.

ગુણ.—હુશીઆરી લાવેછે. વા તોડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨૦ થી ૬૦ ગ્રેન.

કોરોસીવ સમ્બલીમેટ, E. (જુઓ પરકલોરાઇડ આવ મરક્યુરી.)

કોલ્ચીકમ કોર્મ, Colchicum Corm, E., Colchici Cormus, L.

ગુણ.—પિસાચ તથા ઝાડો લાવેછે. દિલનો ધબકારો નરમ પાડેછે.

નબળો, જલંદર, ઇત્યાદિ દરદોમાં ઘણો ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૮ ગ્રેન (બુકો).

કોલ્ચીકમ સીડસ, Colchicum Seeds, E., Colchici Semina, L.

ગુણ.—પિસાચ તથા ઝાડો લાવેછે. દિલનો ધબકારો નરમ પાડેછે. મોટા

વજનમાં નાડી ખેસી જાયછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૧૦ ગ્રેન (બુકો.)

કોલોન વોટર, Cologne Water, E.

ગુણ.—બાહરથી લગાડવાથી સોજો તથા દુખાવો નરમ પાડેછે.

કોલીએટ આવ સોડા, Choleate of Soda, E.,

ગુણ.—પિત્તની પથ્થરી, તથા બંધાઈ ગયેલું જડું પિત્ત પિગળાવીને આંતરડાંને રસ્તે બાહાર કાઢાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૫ ગ્રેન.

કોલોડીયન, Collodion, E., Collodium, L.

ગુણ.—એરંડીયાં તેલમાં ભેળીને લગાડવાથી ચાકાં રૂઝાયછે.

કોલોસીન્ઠ પલ્પ, Colocynth Pulp, E., Colocynthidis Pulpa, L.,

ઇનદરવાનાનો ગર, G.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૮ ગ્રેન. (બુકો.)

કૉસ્ટીક પૉટાશ, Caustic Potash, E., Potassa Caustica, L.

ગુણ.—“ કૉસ્ટીક ” દાખલ લગાડવાનાં કામમાં આવેછે.

કૉસ્ટીક સોડા, Caustic Soda, E., Soda Caustica, L.

ગુણ.—“ કૉસ્ટીક ” દાખલ લગાડવાનાં કામમાં આવેછે

ગ.

ગમ મેસ્ટીક, E., (જુઓ મેસ્ટીક.)

ગમ એકેશીયા, Gum Acacia, E., Acaciæ Gummi, L., બાવળનો ગુંદર, G.

ગુણ.—ચાકાંડિયર ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૬૦ ગ્રેન. બચ્ચાંને ૩ થી ૫ ગ્રેન.

ગરજન બાલસમ, Gurjun Balsam, or Gurjun Oil, or Wood Oil, E.,
Balsamum Gurjunæ, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. રક્તપિત્ત તથા ગલત કોહોડ તથા પરમાત્માં ફાયદો કરેછે. યુવાનો પાંજીમાં સરખે ભાગે મેળવી ને બાહરથી લગાડવામાં પણ આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૨ દ્રામ.

ગાલબેનમ પ્લાસ્ટર, Galbanum Plaster, E., Emplastrum Galbani, L.

ગુણ.—ફુખ્ખો મરાડવા માટે પ્લાસ્ટર તરીકે મુકાયેછે.

ગ્રીન આઇયોડાઇડ ઓફ મરક્યુરી, Green Iodide of Mercury, E.,
Hydrargyri Iodidum Viride, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. ગાંઠો નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૩ ગ્રેન.

ગ્રેનરીઝ પાઉડર, E. (જુઓ કમ્પાઉન્ડ પાઉડર ઓફ રૂબીઆર્બ.)

ગ્રેન્યુલેટેડ સલ્ફેટ ઓફ આયરન, Granulated Sulphate of Iron, E.,
Ferri Sulphas Granulata, L.

ગુણ.—ઝાડો કબજ કરેછે. લોહી બંધ કરેછે. શક્તિ આપેછે. તાવ મરાડેછે. કરમ પાડેછે. દસ્તાંન સાફ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૫ ગ્રેન.

ગ્લીસેરીન, Glycerine, E., Glycerinum, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. ખાંસી મરાડેછે. ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ દ્રામ. બચ્ચાંને ૫ થી ૧૦ મીનીમ.

ગાલબેનમ, Galbanum, E., Galbanum, L., જવશીર, G.

ગુણ.—તાણતોડ નરમ પાડેછે. હુશીઆરી લાવેછે. ખાંસીમાં બલમમ પાડેછે. ઘર અથવા ગુમડાંડિયર આગળી બનાવીને મુકવામાં આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન.

ગુરાના, Guarana, E., Guarana, L.

ગુણ.—માથાનો ફુખ્ખો નરમ પાડેછે. ચસકા બંધ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩૦ ગ્રેન.

ગુએકમ મીક્સચર, Guaiacum Mixture, E., Mistura Guaiaci, L.

ગુણ.—શેઠ હુશીઆરી લાવેછે. પરશેવો પાડેછે. લોહી સુધારેછે.

ખોરાક.—ઝાઝી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉંચ (પ્રવાહી.)

ગુએકમ રેઝીન, Guaiacum Resin, E., Guaiaci Resina, L.

ગુણ.—ગરમી આપેછે. પરશેવો પાડેછે. લોહી સુધારેછે.

ખોરાક.—ઝાઝી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન.

ગેમબોજ, Gamboge, E., Cambogia, L., રેવનચીના શીરો, G.

ગુણ.—સખત ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—ઝાઝી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ ગ્રેન.

ગેલીક આસીડ, Gallic Acid, E., Acidum Gallicum, L.

ગુણ.—ઝાડો તથા લોહી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—ઝાઝી ઉંમરનાં ૨ થી ૧૦ ગ્રેન.

ગૉલ્ડસ, Galls, E., Galla, L., હરડાં બેહુડાં, G.

ગુણ.—ઝોહોડાંમાં છાગરા પડ્યા હોય, અથવા શંત દુખતા હોય તે પાંછીમાં ઉકાળીને કોગળા કરવામાં આવેછે.

ગોઆ પાઉડર, Goa Powder or Araroba, E.

ગુણ.—દરાઝ ઉપર લીંચુના રસમાં મેળવીને લગાડવામાં આવેછે.

ચ.

ચીરેટા, Chiretta, E., Chirata, L., કરિયાતુ, G.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—ઝાઝી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન (બુક્રા.)

ચૉક મીક્સચર, Chalk Mixture, E., Mistura Cretae, L.

ગુણ.—ઝાડો કબજ કરેછે. પેટમાંનો ખટાસ તથા વા તોડેછે.

ખોરાક.—ઝાઝી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉંચ (પ્રવાહી.) અથવા ૧ થી ૨ ડ્રામ.

જ.

જીન્ગર, Ginger, E., Zingiber, L., સુંઠ, G.

ગુણ.—પેટમાંનો વા તોડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—ઝાઝી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન (બુક્રા.) અથવા ૧ ગ્રેન.

જુસ આવ ડેન્ડીલીયન, Juice of Dandelion, E., Succus Taraxaci, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. પિસાબ લાવેછે. હલકો જીલાબ લાવેછે.

ખોરાક.—ઝાઝી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ ડ્રામ (પ્રવાહી.) અથવા ૫ થી ૮ મીલીમ.

જુસ આવ બ્રુમ, Juice of Broom, E., Succus Scoparii, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ ડ્રામ (પ્રવાહી). અધ્યાન ૫ મીનીમ.

જુસ આવ બેલ્લેડોના, Juice of Belladonna, E., Succus Belladonnae, L.

ગુણ.—કેફ લાવેછે. દિલનો ધબકારો નરમ પાડેછે. મોટા વનનમાં બેશુધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ મીનીમ.

જુસ આવ લાઈમ, Juice of Lime, E., Succus Limonis, L.

લીંબુના રસ, G.

ગુણ.—થંડક આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩ આઉન્સ.

જુસ આવ હેનબેન, Juice of Henbane, E., Succus Hyoscyami, L.

ગુણ.—દિલનો ધબકારો નરમ પાડેછે. કેફ લાવેછે. મોટા વનનમાં બેશુધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨૦ મીનીમ.

જુસ આવ હેમલોક, Juice of Hemlock, E., Succus Conii, L.

ગુણ.—કુખાવો નરમ પાડેછે. ઉંઘ લાવેછે. તાણુતોડ નરમ પાડેછે. ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૧ ડ્રામ (પ્રવાહી). અધ્યાન ૧ થી ૨ મીનીમ.

જેનશીયન મીક્સચર, Gentian Mixture, E., Mistura Gentianae, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. હેનરીને ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૧ આઉન્સ (પ્રવાહી). અધ્યાન ૧૦ થી ૧ ડ્રામ

જેનશીયન રૂટ, Gentian Root, E., Gentianae Radix, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન (બુદા).

જામ્બુલ સીડ્સ, Jambool Seeds E., Eugenia Jambosum, L.,

જાંબુરના ડડીઆનો લુકો, G.

ગુણ.—પિસાબ ઘટાડેછે. પિસાબમાં જીંદગી સાકર બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૫ ગ્રેન.

જેમસીસ પાઉડર, James's Powder, E., Pulvis Antimonialis

Composita or Pulvis Jacobi, L.

ગુણ.—પરશેવો પાડીને તાવ મટાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૪ ગ્રેન. અધ્યાન ૦ થી ૦૧ ગ્રેન.

જમેકા સારસાપેરીલા, Jamaica Sarsaparilla, E., Sarsa Radix, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ડોઝમાં ૩૦ થી ૧૨૦ ગ્રેન (બુકો).

જલપ, Jalap, E., Jalapa, L.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ડોઝમાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન. બચ્ચાને ૨ ગ્રેન.

જલપીન, Jalapin, E.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ડોઝમાં ૫ ગ્રેન.

ઝ.

ઝીનસાઈ ઓક્સાઈડ, L. (જુઓ ઓક્સાઈડ આવ ઝીંક.)

ટ.

ટરક્લોરાઈડ આવ ગોલ્ડ, Terchloride of Gold, E., Aurum Terchloridum, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. શક્તિ આપેછે. રાંડના આબ્જમાં ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ડોઝમાં $\frac{1}{8}$ થી $\frac{1}{4}$ ગ્રેન.

ચેતવાણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

ટરપીન હાઈડ્રેટ, Terpin Hydrate, L.

ગુણ.—ટંટુંઓમાં થતો બલુકનો દુખાવો નરમ પાડેછે. “કુઈનાન”

અથવા “એકોનાઈટ” કરતાં પણ વધારે ગુણ કરેછે. ખાંસી.

હાફણ તથા મરડામાં ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ડોઝમાં ૩ ગ્રેન.

ટ્રેગેકેન્ઠ, Tragacanth, E., Tragacantha, L., ગુબર, G.

ગુણ.—દરદવાળા બડબડા બાજોને સુવાળા કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ડોઝમાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન. બચ્ચાને ૫ થી ૩ ગ્રેન.

ટાર, Tar, E., Pix Liquida, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે. ટુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ડોઝમાં ૫ થી ૨૦ મીનીમ.

ટારટર ઍમ્મૅટીક, E. (જુઓ ટારટરેટ ઍન્ડીમની.)

ટારટરીક આસીડ, Tartaric Acid, E., Acidum Tartaricum, L.

ગુણ.—ઉલટી તથા ઉછાળો નરમ પાડેછે. તરસ મટાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ડોઝમાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન. બચ્ચાને ૨ થી ૩ ગ્રેન.

ટાર્ટ્રેટ આવ પોટાશ, Tartrate of Potash, E., Potassii Tartras, L.

ગુણ.—હલકો જીલાબ લાવેછે. થંડક આપેછે.

ખોરાક.—માટી ઉંમરનાં ૬૦ ગ્રેનથી ૧૦૦ આઉન્સ. બચ્ચાં ૩ થી ૫ ગ્રેન.

ટાર્ટ્રેટેડ સોડા, Tartarated Soda, E., Soda Tartarata, or Sodæ et Potassæ Tartras, L.

ગુણ.—ઝાડો તથા પિસાબ લાવેછે.

ખોરાક.—માટી ઉંમરનાં ૧ ડ્રામથી ૧૦ આઉન્સ. બચ્ચાં ૩ થી ૧૦ ગ્રેન.

ટાર્ટ્રેટેડ આયરન, Tartarated Iron, E., Ferrum Tartaratum, or Ferri Potassio-tartras, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. પિસાબ લાવેછે. શેજ ઝાડો કબજ કરેછે.

ખોરાક.—માટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન. બચ્ચાં ૧ થી ૨ ગ્રેન.

ટાર્ટ્રેટેડ એન્ટીમની, Tartarated Antimony or Tartar Emetic E., Antimonium Tartaratum or Antimonii Potassio-tartras L.

ગુણ.—ઢોહી સુધારેછે. ઉલટી લાવેછે. પરખેલો પાડેછે. નકારી ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે.

ખોરાક.—માટી ઉંમરનાં $\frac{1}{2}$ થી ૧ ગ્રેન.

ટીંકચર આવ ક્યુબેબ્સ, Tincture of Cubebæ, E., Tinctura Cubebæ, L.

ગુણ.—જીનો પરખો, ધાત, ઇત્યાદિમાં આખ્યાથી ગુણ થાયછે.

ખોરાક.—માટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨ ડ્રામ (પ્રવાહી).

ટીંકચર આવ કાઇનો, Tincture of Kino, E., Tinctura Kino, L.

ગુણ.—ઝાડો તથા ઢોહી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—માટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨ ડ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાં ૫ મીનીમ.

ટીંકચર આવ કુઇનીના, Tincture of Quinine, E., Tinctura Quininae, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—માટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨ ડ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાં ૫ થી ૮ મીનીમ.

ટીંકચર આવ કુએસીયા, Tincture of Quassia, E., Tinctura Quassiae, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. હોઝરીને ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—માટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨ ડ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાં ૫ થી ૮ મીનીમ.

ટીંકચર આવ કેટેકુ, Tincture of Catechu, E., Tinctura Catechu, L.

ગુણ.—ઝાડો કબજ કરેછે.

ખોરાક.—માટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨ ડ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાં ૫ મીનીમ.

ટીંકચર આવ કેન્ઠેરીડીસ, Tincture of Cantharides, E., Tinctura Cantharidis, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. મોટા વનનમાં આખ્યાથી ગુરદાનો વરમ થઇને પિસાબ બંધ થઇ જાયછે, અને તેવેળા જો પિસાબ થાયછે, તો તે કરતાં અગત બળેછે, તથા તેમાં લોહી જાયછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ મીનીમ. બચ્ચાંને ૧ થી ૨ મીનીમ.

ચેતવાણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

ટીંકચર આવ કેપ્સીકમ, Tincture of Capsicum, E., Tinctura Capsici, L.

ગુણ.—હુશીઆરી લાવેછે. કોગલો કરવાનાં કામમાં આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨૦ મીનીમ. બચ્ચાંને ૧ થી ૨ મીનીમ.

ટીંકચર આવ કેમેલા, Tincture of Kamala, E., કંપીલોનો અરખ, G.

ગુણ.—ચપટા કરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ ડ્રામ.

ટીંકચર આવ કેમીરીયા, E. (જુઓ ટીંકચર આવ રેટેની.)

ટીંકચર આવ કેલેન્ડ્યુલા, Tincture of Calendula, (Flowers of the common garden marigold.) E.

ગુણ.—વરમ, જખમ, ગુમડાં, નખચ્છર, નળસો, ઘા, બગી ગયલો ભાગ, ભરનાં ડંખ ઉપર બાહરથી લગાડેછે. પીધામાં આવતી નથી.

ટીંકચર આવ કેલમ્બા, Tincture of Calumba, E., Tinctura Calumbae, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. મુખ્યકરીને હોઝરીને શક્તિ આપેછે. ખોરાક પચાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૨ ડ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૫ મીનીમ.

ટીંકચર આવ કેસ્કેરીલા, Tincture of Cascarilla, E., Tinctura Cascarillae, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. ખોરાક પચાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૨ ડ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૫ મીનીમ.

ટીંકચર આવ કેસ્ટર, Tincture of Castor, E., Tinctura Castorei, L.

ગુણ.—ચમકમાં, તથા ફેફરાનાં મરજમાં તાણુતોડ નરમ પાડેછે, તથા હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ ડ્રામ (પ્રવાહી).

ટીંકચર આવ કોચીનીયલ, Tincture of Cochineal, E., Tinctura Cocci, L.

ગુણ.—હાથીયાંમાં તાણુતોડ નરમ પાડવામાં કોઈજવાર પીધામાં આખ્યામાં આવેછે. ઉંઘ લાવીને દુખાવો નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨૦ થી ૬૦ મીનીમ (પ્રવાહી).

ટીંકચર આવ કોટો, Tincture of Coto, E., Tinctura Coto, L.

ગુણ.—અધમાં ઝાડો તથા પરશેવો બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨૦ મીનીમ સાફરના સીરામાં.

ટીંકચર આવ કૉનવૉલેરીઆ મેજલીસ, Tincture of Convallaria Majalis, E., Tinctura Convallariæ Majalis, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. દીલને શક્તિ આપેછે. જલદરમાં પેટમાંનું પાણી કમી કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ મીનીમ.

ટીંકચર આવ કોનાયમ, L. (જુઓ ટીંકચર આવ હેમલૉક.)

ટીંકચર આવ કૉલચીકમ સીડસ, Tincture of Colchicum Seeds, E., Tinctura Colchici Seminum, L.

ગુણ.—પિસાબ તથા ઝાડો લાવેછે. દિલનો ધબકારો નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ. અધ્યનિ ૨ થી ૩ મીનીમ.

ટીંકચર આવ કૉલીનસોનીયા કૅનેડેનસીસ, Tincture of Collinsonia Canadensis, E.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. ધાત તથા લોહી બંધ કરેછે. પિસાબમાં જતી રેતી તથા પથરી સેહેલથી બાહર કહાડેછે, જ્યથી રેતીના દરદમાં તથા જુના પરમામાં ઘણો ગુણ કરેછે. કોગળા તરીકે પાણીમાં મેળવીને ઘાંતું બેથું હોય તેમાં વપાયછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨૦ મીનીમથી ૨ દ્રામ.

ટીંકચર આવ ગ્રીન હેલેબોર, Tincture of Green Hellebore, E., Tinctura Veratri Viridis, L.

ગુણ.—નકારા તાવમાં તથા ખાંસીમાં શરીરની ગરમી ઓછી કરેછે. ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ મીનીમ.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

ટીંકચર આવ ગૉલ્ડસ, Tincture of Galls, E., Tinctura Gallæ, L.

ગુણ.—ઝાડો તથા લોહી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી). અધ્યનિ ૩ મીનીમ.

ટીંકચર આવ ચીરેટા, Tincture of Chiretta, E., Tinctura Chiratae, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી). અધ્યનિ ૨ થી ૪ મીનીમ.

ટીંકચર આવ જીન્જર, Tincture of Ginger, E., Tinctura Zingiberis, L.

ગુણ.—વા તોડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૫ થી ૬૦ મીનીમ. અધ્યનિ ૫ મીનીમ.

ટીંકચર આવ જૉરૅન્ડી, Tincture of Jaborandi E., Tinctura Jaborandae, L.

ગુણ.—(જુઓ ફલ્યુઈડ એક્સટ્રેક્ટ આવ જૉરૅન્ડી.)

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૧૫ થી ૬૦ મીનીમ.

ટીંકચર આવ જૅલસીમીયમ, Tincture of Gelsemium E., Tinctura Gelsemii, L.

ગુણ.—તાવની ગરમી ઘટાડેછે. ઉપલીયામાં તાણુતોડ નરમ પાડેછે.

“સ્ટ્રીકનીયા” નું ઝેર ખાધામાં આયું હોય તો તેના ઇલાજ તરીકે પીધામાં આપેછે. ખઈમાં પરસેવો બંધ કરેછે. દાંતના દુખાવામાં ૩ બોળીને મુકેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ મીનીમ.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાલીને વાપરવી.

ટીંકચર આવ જૅલેપ, Tincture of Jalap, E., Tinctura Jalapae, L.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૦.૫ થી ૨ ડ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૫ થી ૧૦ મીનીમ

ટીંકચર આવ ટૉલુ, Tincture of Tolu, E., Tinctura Tolutana, L.

ગુણ.—ખાંસીમાં બલગમ પાડીને ગુણુ કરેછે. હુશીઆરી લાવેછે. સંધિવામાં ઘણો ગુણુ કરેછે. મિઠા પરમામાં, તથા ઓરતોને ધાત જતી હોય, તો તે બંધ કરેછે. બાહાર લગાડયાથી આઠાં ૩ઝાયછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૨૦ થી ૪૦ મીનીમ.

ટીંકચર આવ ડીજીટલીસ, Tincture of Digitalis, E., Tinctura Digitalis, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. નાહાના વજનમાં આખ્યાથી દિલનાં માંસનાં સાકાઓને શક્તિ આપેછે. ખાંસી, તથા તાવનો જોર નરમ પાડેછે. ઝોટો વજન આખ્યાથી ઝેર ચઢીને નાટી બેસી જાયછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ. બચ્ચાંને ૧ મીનીમ.

ટીંકચર આવ નક્સ વૉમીકા, Tincture of Nux Vomica, E., Tinctura Nucis Vomicae, L., ઝેરી કચુરાનો અર્ક, G.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨૦ મીનીમ.

ચેતવણી.—ઝોટો વજનમાં આખ્યાથી તાણુતોડ થાયછે.

ટીંકચર આવ પરક્લોરાઈડ આવ આયરન, Tincture of Perchloride of Iron, E., Tinctura Ferri Perchloridi, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. બાહારથી લગાડયાથી લોહી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ. બચ્ચાંને ૨ થી ૩ મીનીમ.

ટીંકચર આવ બ્રાઇઓની, Tincture of Bryonia, E., Tinctura Bryoniae Alba, L.

ગુણ.—ફેફસાના પડના વરમમાં ખાંસી તથા કુખાવો મટાડેછે. તાવ તલ્લી તથા જુની ખાંસીમાં ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૧૦ મીનીમ.

ચેતવાણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

ટીંકચર આવ બેલેડોના, Tincture of Belladonna, E., Tinctura Belladonnae, L.

ગુણ.—કેફ લાવેછે. હરકોઈ જાતનાં તાવમાં, અથવા વરમમાં લોહીની ગરમી ઓછી કરેછે. ખંધ, તથા બીજાં દરદોમાં પીધામાં આપ્યાથી, તથા ચામડીઉપર લગાડ્યાથી પરશેવો ઓછો કરેછે. દિલનાં દરદમાં થોડા વજનમાં આપ્યાથી દિલને શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ મીનીમ. બચ્ચાંને ૧ મીનીમ.

ટીંકચર આવ બુકુ, Tincture of Buchu, E., Tinctura Buchu, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. હોઝરીને શક્તિ આપેછે. પરશેવો પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૫ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૫ મીનીમ.

ટીંકચર આવ મર, Tincture of Myrrh, E., Tinctura Myrrhae, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. હુશીઆરી લાવેછે. ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે. દસ્તાન લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૫ થી ૧ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૫ મીનીમ.

ટીંકચર આવ મલીન, Tincture of Mullein, E., Tinctura Verbascum Thapsus, L.

ગુણ.—જુની બલગમી ખાંસીમાં, તથા હાંફાણમાં આપ્યાથી ઘણો ગુણ થાયછે. પેટમાંનો કુખાવો નરમ પાડીને ઉંધ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૫ દ્રામ.

ટીંકચર આવ મેટીકો, Tincture of Maticho, E., Tinctura Maticae, L.

ગુણ.—હરસમાં, ખંધમાં, અથવા પિસાબમાં લોહી જતું બંધ કરેછે. પરમામાં રસી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ દ્રામ. ૧ વરસનાં બચ્ચાંને ૫ મીનીમ.

ટીંકચર આવ ચલો-સીન્કોના, Tincture of Cinchona, E., Tinctura Cinchonae, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૫ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૫ મીનીમ.

ટીંકચર આવ રુહબાર્બ, Tincture of Rhubarb, E., Tinctura Rhei, L.

ગુણ.—હલકો જીલાળ લાવેછે. હોઝરીને શક્તિ આપેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં હોઝરીને શક્તિ આપવામાં ૧ થી ૨ દ્રામ. નવન જીલાળ લાવવામાં ૦૧ થી ૧ આઉન્સ. બચ્ચાંને જીલાળ લાવવામાં ૦૧ દ્રામ.

ટીંકચર આવ રેટેની, Tincture of Rhatany, E., Tinctura Krameriae, L.

ગુણ.—ઝાડો તથા લોહી બંધ કરેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૫ મીનીમ.

ટીંકચર આવ લેમન પીલ, Tincture of Lemon Peel, E., Tinctura Limonis, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. વા તોડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૫ મીનીમ.

ટીંકચર લેવેન્ડર કમપાઉન્ડ, E. (જીઓ કમપાઉન્ડ ટીંકચર આવ લેવેન્ડર.)

ટીંકચર આવ લોબેલીયા, Tincture of Lobelia, E., Tinctura Lobeliae, L.

ગુણ.—તાણતોડ નરમ પાડેછે. બલગમ પાડેછે. પરશોવો પાડેછે. ઉલટી લાવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ.

ટીંકચર આવ વાઈલ્ડ ચેરી બાર્ક, Tincture of Wild Cherry Bark or Tincture of Prune, E., Tinctura Pruni Virginianae, L.

ગુણ.—ખાંસી તથા દીલનો ધબકારો નરમ પાડેછે. બધાં ગુણ કરેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૨૦ થી ૬૦ મીનીમ.

ટીંકચર આવ વેલેરીયન, Tincture of Valerian, E., Tinctura Valerianae, L.

ગુણ.—ચમકમાં, તથા ફેફસાંનાં મરજમાં તાણતોડ નરમ પાડેછે, બને હુશીઆરી લાવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૫ મીનીમ.

ટીંકચર આવ સ્કુઇલ, Tincture of Squill, E., Tinctura Scillae, L., જંગલી ઠાંઠાનો અર્ક, G.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ. બચ્ચાંને ૧ થી ૨ મીનીમ.

ટીંકચર આવ સ્ટ્રેમોનીયમ, Tincture of Stramonium, E., Tinctura Stramonii, L.

ગુણ.—તાણતોડ નરમ પાડેછે. બલગમ પાડેછે. ઉઘ તથા કેફ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ.

ટીંકચુરા સ્ટ્રોફાંતી, Tinctura Strophanthi, L.

ગુણ.—દીલને શક્તિ આપેછે. પિસાબ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૧૦ મીનીમ.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાલીને વાપરવી.

ટીંકચર આવ સ્ટીલ, E., લોહાંનાં કાટનો અર્ક, G. (જુઓ ટીંકચર આવ પરકલોરાઈડ આવ આપરત.)

ટીંકચર આવ સમબુલ, Tincture of Sumbul, E., Tinctura Sumbuli, L.

ગુણ.—તાણતોડ નરમ પાડેછે. ખાંસી તથા હાંફણ નરમ પાડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ. બચ્ચાં ૨ મીનીમ.

ટીંકચર આવ સરપન્ટેરી, Tincture of Serpentary, E., Tinctura Serpentariae, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. હુશીઆરી લાવેછે. પરશોવો પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાં ૫ થી ૧૦ મીનીમ.

ટીંકચુરા સીજંસબેક્યા ઓરીઅન્ટેલીસ, Tinctura Siegesbeckia Orientalis, L.,

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. નળજો, રાંડનો આગ્ર, તથા જન્મથી નબળાઈના દરદમાં ગુણ કરેછે. દરાઝમાં “ગલીસરાઈન” સાથેજળવીને લગાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ.

ટીંકચર આવ સીનેમોન, Tincture of Cinnamon, E., Tinctura Cinnamomi, L.

ગુણ.—ચુંકો નરમ પાડેછે. હુશીઆરી લાવેછે. દસ્તાન વધારે લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાં ૫ મીનીમ.

ટીંકચર આવ સીમીસીફ્યુગા રેસીમોસા, Tincture of Cimicifuga Racemosa, E., Tinctura Cimicifugae Racemosae, L.

ગુણ.—સાંધાના દરદોમાં પીધામાં, તથા લગાડયામાં આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ દ્રામ.

ટીંકચર આવ સેના Tincture of Senna, E., Tinctura Sennae, L., સુનામખીનો અર્ક, G.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૪ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાં ૧૦ થી ૨૦ મીનીમ.

ટીંકચર આવ સેનીગા, Tincture of Senega, E., Tinctura Senegae, L.

ગુણ.—પિસાબ તથા ઉલટી લાવેછે. બલગમ પાડેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાં ૫ મીનીમ.

ટીંકચર આવ સેફ્રોન, Tincture of Saffron, E., Tinctura Croci, L.

ગુણ.—શેઠ હુશીઆરી લાવેછે. તાણતોડ નરમ પાડેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાં ૫ થી ૧૦ મીનીમ.

ટીંકચર આવ સેવીન, Tincture of Savin, E., Tinctura Sabinæ, L.

ગુણ.—કરમ પાડેછે. પરશેવો પાડેછે. દસ્તાન લાવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૧૦ મીનીમ.

ટીંકચર હાઇડ્રાસ્ટીસ, Tinctura Hydrastis, L.

ગુણ.—પીત સાથેના ઝાડો લાવેછે. હોઝરીને શક્તિ આપેછે. ઓરતને ધાત જતી હોય તો ૨૦ ગ્રાઉસ પાણીમાં ૨ દ્રામ જટલું મેળવીને પિચકારી મારવામાં આવેછે. થાનતી જિટણીના ચીરા ઉપર લગાડવાથી રૂઝ આવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૩૦ થી ૬૦ મીનીમ.

ટીંકચર આવ હાઇપોસાએમસ, Tincture of Hyoseyami, E., Tinctura Hyoseyami, L.

ગુણ.—ઉંઘ લાવેછે. કુખાવો નરમ પાડેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાં ૨ થી ૩ મીનીમ.

ટીંકચર આવ હેનબેન, E. (જુઓ ટીંકચર આવ હાઇપોસાએમસ.)

ટીંકચર આવ હેમલોક, Tincture of Hemlock, E., Tinctura Conii, L.

ગુણ.—ઉંઘ લાવેછે. કેફ લાવેછે. તાણતોડ નરમ પાડેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૨૦ થી ૩૦ મીનીમ. બચ્ચાં ૨ થી ૩ મીનીમ.

ટીંકચર આવ હામમલીડીસ, Tincture of Hamamelidis, E., Tinctura Hamamelidis, L.

ગુણ.—દસ્તાન, ખંઠ તથા હરસમાં જવું લોહી બંધ કરેછે. ૧ દ્રામ ટીંકચર ને ૩ ગ્રાઉસ પાણીમાં મેળવીને સફરામાં પિચકારી તરીકે પણ વપરાયેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૫ મીનીમ.

ટીંકચર આવ હોપ, Tincture of Hop, E., Tinctura Lupuli, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. કેફ લાવેછે. ઉછાળો નરમ પાડેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાં ૫ થી ૧૦ મીનીમ.

ટીંકચર આવ અરગટ, Tincture of Ergot, E., Tinctura Ergotæ, L.

ગુણ.—અચ્ચાંને જન્મ આપતીવેળા ગર્ભસ્થાનનાં માંસનાં સાકાઓ
જેંઆધને અચ્ચું સેહેલથી જન્મેછે. અધુરે દહાડે છોકરું પડવાથી,
અથવા બીજાં કોઈ કારણથી દસ્તાન અથવા લોહી ઘણું જનું
હોય, તો તે બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૬૦ મીનીમ.

ટીંકચર આવ આરનીકા, Tincture of Arnica, E., Tinctura Arnicæ, L.

ગુણ.—હુશીઆરી લાવેછે. પરશેવો પાડેછે. બેશુધ કરેછે. ઘણુંકરીને
બાહારથી લગાડવાનાં કામનાં આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ ડ્રામ (પ્રવાહી).

ટીંકચર આવ આઈયોડાઈન, Tincture of Iodine, E., Tinctura Iodi, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. તાવમાં, તથા માત્રડીનાં દરદોમાં પીધામાં આપ્યામાં
આવેછે. સુન્દલા ભાગે, તથા ગાંઠોઉપર લગાડ્યામાં આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ મીનીમ.

ટીંકચર આવ ઈંડીયન હેમ્પ, Tincture of Indian Hemp, E., Tinctura
Cannabis Indicæ, L.

ગુણ.—ખુશ ઉંઘ લાવેછે. દુખાવો નરમ પાડેછે. આંચકી, તથા બીજાં
દરદોમાં તાણતોડ નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ મીનીમ. અચ્ચાંને ૧ મીનીમ.

ટીંકચર આવ ઇયુકેલીપ્ટસ, Tincture of Eucalyptus, E., Tinctura
Eucalypti Foliorum, L.

ગુણ.—તાવ, ખાંસી તથા હાંફણ મટાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૫ મીનીમ થી ૨ ડ્રામ.

ટીંકચર આવ એક્ટી રેસીમોસા, Tincture of Actæa Racemosa, E.

ગુણ.—જુના સંધીવામાં, કમરના દુખાવામાં, માંથાના દરદમાં ઘણો
ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૫ થી ૬૦ મીનીમ.

ટીંકચર આવ એકોનાઈટ, Tincture of Aconite, E., Tinctura
Aconiti, L.

ગુણ.—હરકોઈ જાતનાં તાવમાં, અથવા વરમમાં લોહીની ગરમી ઓછી
કરેછે. કેફ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૫ મીનીમ. અચ્ચાંને ૦૧ થી ૧ મીનીમ.

ચેતવાણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

ટીંકચર આવ અગર્રીક, Tincture of Agaric, E., Tinctura Agarici, L.

ગુણ.—ખંધમાં પરશેવો બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨૦ થી ૬૦ મીનીમ.

ટીંકચર આવ એલોઝ, Tincture of Aloes, E., Tinctura Aloes, L.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી).

ટીંકચર આવ એસીટેટ આવ આયરન, Tincture of Acetate of Iron, E.,

Tinctura Ferri Acetatis, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૩૦ મીનીમ.

ટીંકચર આવ એસેફીટીડા, Tincture of Assafœtida, E., Tinctura Assafœtidæ, L.

ગુણ.—ચમક, તથા બીજાં દરદોમાં તાણતોડ નરમ પાડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ દ્રામ (પ્રવાહી).

ટીંકચર ઓપાઇ, (જુઓ ટીંકચર આવ ઓપીયમ.)

ટીંકચર આવ ઓપીયમ, Tincture of Opium, E., Tinctura Opii, L.,

અફીણનો અર્ક, G.

ગુણ.—ઉંઘ લાવેછે. ઝાડો કબજ કરેછે. ફુખાવો નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૪૦ મીનીમ. અરુચિ ૦૧ થી ૧ મીનીમ.

ટીંકચર આવ ઓરેન્જ પીલ, Tincture of Orange Peel, E., Tinctura

Aurantii, L., લીંબુની છાલનો અર્ક, G.

ગુણ.—ખોરાક પચાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી). અરુચિ ૫ થી ૧૦ મીનીમ.

ટેનીક આસીડ, Tannic Acid, E., Acidum Tannicum, L.

ગુણ.—ઝાડો તથા લોહી બંધ કરેછે. કોગલો કરવાનાં કામમાં પણ આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૧૦ ગ્રેન.

ટેનેટ આવ પિલેટીઅરીન, Tannate of Pilletierin, E., Pilletierin

Tannas, L., દાડમના મૂળની છાલમાંથી કઢાડેલો તત્વ, G.

ગુણ.—ચપટા કરમ પાડવામાં અકશીર છે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૮ ગ્રેન. ૧ વર્ષના અરુચિ ૦૧ થી ૧ ગ્રેન.

ટેનેટ આવ બીસમક, Tannate of Bismuth, E., Bismuthi Tannas, L.

ગુણ.—ઝાડો તથા મરડો સાંજે કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૪૦ ગ્રેન. અરુચિ ૧ થી ૨ ગ્રેન.

ટેનેટ આવ મરક્યુરી, Tannate of Mercury, E., Mercurous Tannate, or Hydrargyri Tannas, L.

ગુણ.—રાંડના આબરમાં થતી ટાંકીમાં ઘણો ગુણ કરેછે. પાસની બીજ મેળવણીનાં જેવી એ નુકશાનકારક નથી. સાદા મલમ સાથે મેળવીને ટાંકી ઉપર લગાડવામાં આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૫ ગ્રેન આંડમાં ગોળી કરીને ગળવી.

ટેરીબીન, Terebene, E.

ગુણ.—ખાંસી, હાંફણ, તથા ખરહો મટાડેછે. કુકતા તથા પિસાબના દરદોમાં વપરાયેછે.

ખોરાક.—૧૦ થી ૩૦ મીનીમ.

૬.

ઠાઇમલ, Thymol, E.

ગુણ.—હુશીયારી લાવેછે. નખમો રૂઝ લાવવા માટે બાહરથી લગાડેછે. ૧ લાગ ઠાઇમલ તથા ૮૦૦ લાગ ગરમ પાણી આ બંધેને મેળવીને, દરદીના ઓરડામાં છાંટવાથી, હવા સાફ કરેછે. લોશનમાં પણ વપરાયેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૬ થી ૨ ગ્રેન.

ઠાલીન, Thalline, E.

ગુણ.—તાવ મટાડેછે. પરશેવો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૫ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

૭.

ડ્રાઇડ કાર્બોનેટ આવ સોડા, Dried Carbonate of Soda, E., Sodii Carbonas Exsiccata, L.

ગુણ.—હોબરીમાંનો ખટાસ તોડેછે. પિસાબ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૧૦ ગ્રેન.

ડ્રાઇડ સલ્ફેટ આવ આયરન, Dried Sulphate of Iron, E., Ferri Sulphas Exsiccata, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. તાવ મટાડેછે. કરમ પાડેછે. દસ્તાન લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૫ થી ૩ ગ્રેન.

ડાઇજેસ્ટીન પાઉડર, Digestine Powder, E.

ગુણ.—ખોરાક પચાવેછે. ઉછાળો નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ ગ્રેન.

ડાઇલ્યુટેડ નાઇટ્રીક આસીડ, Diluted Nitric Acid, E., Acidum Nitricum Dilutum, L., સુરોપ્પારના નરમ તેજબ, G.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. ઝાડો, લોહી, તથા પરશેવો બંધ કરેછે.

ખાશક.—માટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ. બચ્ચાં ૨ મીનીમ.

ડાઇલ્યુટેડ નાઇટ્રો-હાયડ્રોક્લોરિક આસીડ, E. (જુઓ ડાઇલ્યુટેડ નાઇટ્રો-હાયડ્રોક્લોરિક આસીડ.)

ડાઇલ્યુટેડ નાઇટ્રો-હાયડ્રોક્લોરિક આસીડ, Diluted Nitro Hydrochloric Acid, E., Acidum Nitro-Hydrochloricum Dilutum, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. થંડક આપેછે. લોહી સુધારેછે. ઝાડો, લોહી, તથા પરશેવો બંધ કરેછે. કલેન્ડનાં દરદમાં ઘણા ગુણ કરેછે.

ખાશક.—માટી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ મીનીમ. બચ્ચાં ૨ મીનીમ.

ડાઇલ્યુટેડ ફૉસ્ફૉરિક આસીડ, Diluted Phosphoric Acid, E., Acidum Phosphoricum Dilutum, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. તરસ મટાડેછે.

ખાશક.—માટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ.

ડાઇલ્યુટેડ લૅક્ટીક આસીડ, Diluted Lactic Acid, E., Acidum Lacticum Dilutum, L.

ગુણ.—પાચન શક્તિ વધારેછે. ધવાડનારી ઓરતને દુધનો વધારો કરેછે.

ખાશક.—માટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨ ડામ.

ડાઇલ્યુટેડ સલ્ફ્યુરીક આસીડ, Diluted Sulphuric Acid, E., Acidum Sulphuricum Dilutum, L., ગંધકનો નરમ તેજબ, G.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. પરશેવો ઓછો કરેછે. ઝાડો તથા લોહી બંધ કરેછે.

ખાશક.—માટી ઉંમરનાં ૫ થી ૩૦ મીનીમ. બચ્ચાં ૨ મીનીમ.

ડાઇલ્યુટેડ સૉલ્યુશન ઓફ સબએસીટેટ ઓફ લેડ, Diluted Solution of Subacetate of Lead, E., Liquor Plumbi Subacetatis Dilutus, L.

ગુણ.—દરદવાળા ભાગોઉપર ચુકવામાં આવેછે.

ડાઇલ્યુટેડ હાયડ્રોક્લોરિક આસીડ, Diluted Hydrochloric Acid, E., Acidum Hydrochloricum Dilutum, L.

ગુણ.—થંડક આપેછે. શક્તિ આપેછે. ઝાડો બંધ કરેછે. કોગલો કરવાનાં કામમાં આવેછે.

ખાશક.—માટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ. બચ્ચાં ૨ મીનીમ.

ડાઇલ્યુટેડ હાયડ્રોબ્રોમીક આસીડ, Diluted Hydrobromic Acid, E., Acidum Hydrobromicum Dilutum, L.

ગુણ.—ભેજનાં ટુઓને શક્તિ આપેછે. દીલનો ધબકારો નરમ પાડેછે. દારૂની માટી ચસાર મટાડેછે.

ખાશક.—માટી ઉંમરનાં ૨૦ થી ૬૦ મીનીમ.

ડાઇલ્યુટેડ હાઇડ્રોસાયેનીક આસીડ, Diluted Hydrocyanic Acid, E., Acidum Hydrocyanicum Dilutum, L.

ગુણ.—ઉલટી, ઉછાળો, પેટમાંનો વા, ચુકો, તથા તાણુતોડ નરમ પાડેછે.
ઉંઠાટીમાંમાં આપ્યામાં આવેછે.

ખોરાક.—ઝાટી ઉંમરનાં ૨ થી ૮ મીનીમ. બચ્ચાંને $\frac{1}{2}$ થી ૦૧ મીનીમ.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

ડાઇલ્યુટેડ એસેટીક આસીડ, Diluted Acetic Acid, E., Acidum Aceticum Dilutum, L.

ગુણ.—થંડક આપેછે. તરસ મટાડેછે.

ખોરાક.—ઝાટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૨ દ્રામ. બચ્ચાંને ૩ થી ૫ મીનીમ.

ડાઇલ્યુટેડ આઈન્ટ્રેન્ટ આવ નાઇટ્રેટ આવ મરક્યુરી, Diluted Ointment of Nitrate of Mercury, E., Unguentum Hydrargyri Nitratis Dilutum, L.

ગુણ.—બાહરથી મલમ દાખલ લગાડવામાં આવેછે. સોજો તથા ટાંકીને ગુણુ કરેછે. કીર મટાડેછે.

ડીકોક્શન આવ ડલ્કેમારા, Decoction of Dulcamara, E., Decoction Dulcamarae, L.

ગુણ.—ઢોહી સુધારેછે. શક્તિ આપેછે. પરશેવો તથા પિસાબ લાવેછે.

ખોરાક.—ઝાટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૧ દ્રામ.

ડીકોક્શન આવ ડેન્ડીલીયન, Decoction of Dandelion, E., Decoction Taraxaci, L.

ગુણ.—ઢોહી સુધારેછે. પિસાબ તથા હલકો આડો લાવેછે.

ખોરાક.—ઝાટી ઉંમરનાં ૨ થી ૪ આઉન્સ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૧ થી ૨ દ્રામ.

ડીકોક્શન આવ પેરીરા, Decoction of Pareira, E., Decoction Pareira, L.

ગુણ.—શક્તિ લાવેછે. સેજ પિસાબ તથા આડો લાવેછે.

ખોરાક.—ઝાટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૧ થી ૨ દ્રામ.

ડીકોક્શન આવ પોપીઝ, Decoction of Poppy, E., Decoction Papaveris, L.

ગુણ.—કેફ લાવેછે. મુખ્યકરીને બાહરથી લગાડવાનાં કામમાં આવેછે.

ડીકોક્શન આવ પોમગ્રેનેટ રૂટ, Decoction of Pomegranate Root, E., Decoction Granati Radicis, L., ઘાડમના આડના મુખ્યાનો ઉકાળો, G.

ગુણ.—કરમ પાડેછે. આડો કબજ કરેછે.

ખોરાક.—ઝાટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૦૧ થી ૧ દ્રામ.

ડીકૉકશન ઓફ બ્રૂમ, Decoction of Broom, E., Decoetum Scoparii, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૩ આઉન્સ (પ્રવાહી). બચ્ચાને ૧ થી ૨ દ્રામ.

ડીકૉકશન ઓફ પર્લ બારલી, Decoction of Pearl Barley, E., Decoetum Hordei, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—પાણીદાખલ ૧ થી ૪ આઉન્સ પીધામાં આપેછે.

ડીકૉકશન ઓફ સીન્કોના, Decoction of Cinchona. E., Decoetum Cinchonae, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. તાવ મટાડેછે. ઝાડો કબજ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી). બચ્ચાને ૧ દ્રામ.

ડીકૉકશન ઓફ લૉગવુડ, Decoction of Logwood, E., Decoetum Haematoxyli, L., પતંગનાં લાકડાંના ઉકાળો, G.

ગુણ.—ઝાડો તથા લોહી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી). બચ્ચાને ૧ દ્રામ.

ડીકૉકશન ઓફ સારસાપેરીલા, Decoction of Sarsaparilla, E., Decoetum Sarsae, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૪ આઉન્સ (પ્રવાહી). બચ્ચાને ૨ થી ૪ દ્રામ.

ડીકૉકશન ઓફ આઇસલેન્ડ મૉસ, Decoction of Iceland Moss, E., Decoetum Cetrariae, L.

ગુણ.—ગળામાં પડેલાં ચાકાંઉપર ગુણ કરેછે. સેજ શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૪ આઉન્સ. બચ્ચાને ૧ થી ૪ દ્રામ.

ડીકૉકશન ઓફ એલ્મ બાર્ક, Decoction of Elm Bark, E., Decoetum Ulmi, L.

ગુણ.—ગળામાં પડેલાં ચાકાંઉપર ગુણ કરેછે. શક્તિ આપેછે. પિસાબ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૪ આઉન્સ (પ્રવાહી). બચ્ચાને ૨ દ્રામ.

ડીકૉકશન ઓફ ઓક બાર્ક, Decoction of Oak Bark, E., Decoetum Quercus, L.

ગુણ.—ઝાડો કબજ કરેછે. શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૩ આઉન્સ (પ્રવાહી). બચ્ચાને ૧ થી ૨ દ્રામ.

ડીજિટલીન, Digitalin, E., Digitalinum, L.

ગુણ.—દિલનાં તથા ગર્ભસ્થાનનાં કેટલાંક દરદોમાં ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં $\frac{1}{80}$ થી $\frac{1}{40}$ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાલીને વાપરવી.

ડીજીટલીસ લીફ અથવા ફોક્સ ગ્લવ લીફ, Digitalis Leaves or Foxglove leaves, E., Digitalis Folia, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. દિલનો ધબકારો નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧૫ ગ્રેન (બુકો).

ચેતવાણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

ડીલ ફ્રુટ, Dill Fruit, E., Anethi Fructus, L., સુવા, G.

ગુણ.—પેટમાંનો વા તોડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન (બુકો).

ડીલ વોટર, Dill Water, E., Aqua Anethi, L., સુવાનું પાણી, G.

ગુણ.—અછર્ણ, તથા પેટમાંનો વા છોડેછે. પેટમાંનો દુખાવો નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ. બચ્ચાં ૧ થી ૨ ડ્રામ.

ડેન્ડીલીયન રૂટ, Dandelion Root, E., Taraxaci Radix, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. ઝાડો તથા પિસાબ લાવેછે.

ડેમીઆના લીવ્સ, Damiana Leaves, E.

ગુણ.—ધાત બંધ કરેછે. મરડી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ ડ્રામ (પાણીમાં ઉકાળીને).

ડોવર્સ પાઉડર, E. (જીઓ કમપાઉન્ડ પાઉડર આવ ઇપીકાઇઝુઆના.)

ન.

નક્સ વોમીકા, Nux Vomica, E., Nux Vomica, L., ઝેરીકચુરો, G.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. કેફ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૩ ગ્રેન (બુકો).

નટમેગ, Nutmeg, E., Myristica, L., જાયફલ, G.

ગુણ.—પેટમાંનો વા તોડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ ગ્રેન (બુકો).

ન્યુટ્રલ એમોર્ફસ કુઇનીન, Neutral Amorphous Quinine E.

ગુણ.—પીચકારી વડે ચામડીમાં દાખલ કરવાથી તાવ મટાડેછે.

નાઇટ્રાઇટ આવ એમાઇલ, Nitrite of Amyl, E., Amyl Nitris, L.

ગુણ.—હાંફણ, તથા દિલનાં કેટલાંક દરદોમાં ૩ થી ૫ ટીપા સુધી સુંઘાડવામાં આવેછે. કેફ લાવેછે, અને તેથી દુખાવો મટાડેછે.

ચેતવાણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

નાઇટ્રીક આસીડ, Nitric Acid, E., Acidum Nitricum, L., સુરોખારનો જલલદ તેજાબ, G.

ગુણ.—ઘણું કરીને બાહારથી “કોર્સ્ટીક” દાખલ લગાડવાનાં કામમાં આવેછે.

નાઇટ્રેટ ઓફ પોટાશ, Nitrate of Potash, E., Potassii Nitras, L.,
સુરોખાર, G.

ગુણ.—પિસાબ તથા પરશેવો લાવેછે. તાવ તથા ખાંસીમાં આખ્યામાં આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન. બચ્ચાંને ૨ થી ૩ ગ્રેન.

નાઇટ્રેટ ઓફ લેડ, Nitrate of Lead, E., Plumbi Nitras, L.

ગુણ.—પાણીમાં ભેળીને નહારી હવાવાળી, અથવા ગંધકીવાળી જગ્યામાં છાંટવાનાં કામમાં આવેછે.

નાઇટ્રેટ ઓફ સીલ્વર, Nitrate of Silver, E., Argenti Nitras, L.

ગુણ.—ઘણું કરીને બાહારથી લગાડવાનાં કામમાં આવેછે, પરમામાં પીચકારી તરીકે વપડાયેછે. કોઈવેળા લાંબા દહાડાનો ઝાડો કબજ કરવા, શક્તિ આપવા, તથા તાણતોડ નરમ પાડવામાં તે ખાધામાં આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં $\frac{3}{4}$ થી $\frac{1}{2}$ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

નાઇટ્રેટ ઓફ સોડા, Nitrate of Soda, E., Sodii Nitras, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન.

નાઇટ્રો-હાઇડ્રોકલોરિક આસીડ, Nitro-Hydrochloric Acid, E., Acidum Nitro-Hydrochloricum, L.

ગુણ.—આએ દવા જલદ તેજબની છે માટે પીધામાં આવતી નથી, પણ પાણીમાં ભેળવીને લોશન તરીકે વપરાયેછે.

નૅફ્થલીન, Naphthalene, E.

ગુણ.—મોટા વજનમાં કરમ પાડેછે. નાહાતા વજનમાં ડુકનાનાં દરદમાં વાસ મારતી પિસાબને સ્વચ્છ કરીને તેમાં જતું પડું બંધ કરેછે. ઝાડો બંધ કરેછે. જખમ રૂઝાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨૦ ગ્રેન. ૧ થી ૩ વર્ષના બચ્ચાંને ૨ થી ૩ ગ્રેન, સાકર સાથે.

૫.

પમ્પકીન સીડ્સ, Pumpkin Seeds, E., જુરાં કોહોળાંનાં બીજ, G.

ગુણ.—ચપટા કરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૫ થી ૧ આઉન્સ.

ધ્યુરીકાર્બ એનીમલ ચારકોલ, Purified Animal Charcoal, E., Carbo-Animalis Purificatus, L., જનવરનાં હાડકાંને માળેલો કોયલો, G.

ગુણ.—ખોરાક પચાવેછે. મોંહનો નકારો વાસ કાઢાડી નાખેછે. કેટલીક ઝેરી દવાઓ, જેવીકે “સ્ફીકનીયા,” “એકોનાઇટાઇન,” “મૌરફીયા” ઇત્યાદિનાં ઝેરનાં ઉતારદાખલ કામ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨૦ થી ૬૦ ગ્રેન.

ધ્યુરીકાર્બ ઑક્સ બાઇલ, Purified Ox Bile, E., Fel Bovinum Purificatum, L., બલદનાં કલેજાંમાંનું પિત્ત, G.

ગુણ.—ઝાડાનો રંગ બદલેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૧૦ ગ્રેન.

પરકલોરાઇડ આવ મરક્યુરી, અથવા બાઇકલોરાઇડ આવ મરક્યુરી, Perchloride of Mercury, or Bichloride of Mercury, E., Hydrargyri Perchloridum, or Hydrargyri Bichloridum, or Sublimatum Corrosivum, L., રસકપુર, G.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. ટાંકીનાં દરદમાં ઘણા ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં $\frac{1}{4}$ થી $\frac{1}{2}$ ગ્રેન.

ચેતપણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

પરમેનગેનેટ આવ પૉટાશ, Permanganate of Potash, E., Potassii Permanganas, L.

ગુણ.—પાણીમાં ભેળીને કોગળા કરવાનાં, અથવા ધાતમાં પિચકારી દાખલ માર્યાના કામમાં આપેછે. નકારી તથા ગલીચ હવા દુર કરવાના કામમાં આપેછે. શુક્ષ્મીક જીવનંતુઓના નાશ કરેછે. દસ્તાન લાવેછે. સાપના ડંખમાં પિચકારીથી દાખલ કરવામાં આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૫ ગ્રેન.

પર્લશ્વેશ, Pearlash or Carbonates of Potassium and Sodium, E., પાપડ ખાર, G.

ગુણ.—બાલ કહાડવા માટે પાણીમાં ભેળવીને લગાડવામાં આપેછે.

પર ઑક્સાઇડ આવ આયરન, Per Oxide of Iron, or Hydrrous peroxide of Iron, E., Ferri Peroxidum Hydratum, or Ferri Sesqui-oxidum, or Ferri Oxydum Rubrum, L., લોખંડનો કાટ, G.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. સોમજનું, અથવા “હાઇડ્ર્યુરેડ હાઇડ્રોસ.એનીક આસીડ” નું ઝેર ખાધામાં આવ્યું હોયતો તેના ઉતાર દાખલ મોટા વનનમાં ખાધામાં આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૩૦ ગ્રેન.

પ્રીપેર્ડ કલેમાઇન, Prepared Calamine, or Native Carbonate of Zinc, E., Calamina Præparata, L.

ગુણ.—સાદા મલમમાં મેળવીને ચામડી ઉપર લગાડવામાં આવેછે.

પ્રીપેર્ડ ચૌક, Prepared Chalk, E., Creta Præparata, L., સોજે ચૌક, G.

ગુણ.—ઝાડો કબજ કરેછે. હોઝરીમાંનો ખટાસ તોડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૬૦ ગ્રેન. બચ્ચાં ૧ થી ૩ ગ્રેન.

પ્રીપેર્ડ લાર્ડ, Prepared Lard, E., Adeps Præparatus, L., સાફ કીધેલી ચરબી, G.

ગુણ.—મલમ બનાવવાના કામમાં આવેછે.

પ્રીપેર્ડ સ્ટોરેક્સ, Prepared Storax, E., Styrax Præparatus, L., સીલારસ, G.

ગુણ.—તાણતોડ નરમ પાડેછે. ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨૦ ગ્રેન.

પ્રુન, Prune, E., Prunum, L. આલુ, G.

ગુણ.—સેજ ઝાડો લાવેછે. થંડક આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ગમેએટલાં.

પ્રુફ સ્પીરીટ, Proof Spirit, E., Spiritus Tenuior, L.

ગુણ.—નાહના વજનમાં હુંશીઆરી લાવેછે. મોટા વજનમાં કેક લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૪ ડ્રામ.

પરેરા રૂટ, Pareira Root, E., Pareiræ Radix, L.

ગુણ.—સેજ ઝાડો તથા પિસાબ લાવેછે. શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩૦ થી ૬૦ ગ્રેન (જુકો).

પ્રેસીપીટેડ કાર્બોનેટ આવ લાઇમ, Precipitated Carbonate of Lime, E., Calcii Carbonas Præcipitata, L.

ગુણ.—હોઝરીમાંનો ખટાસ તોડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૬૦ ગ્રેન. બચ્ચાં ૧ થી ૩ ગ્રેન.

પ્રેસીપીટેડ સલ્ફર, Precipitated Sulphur, E., Sulphur Præcipitatum, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. પરશેવો પાડેછે. ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨૦ થી ૬૦ ગ્રેન. બચ્ચાં ૨ ગ્રેન.

પ્લમ્બાઇ એસીટસ, L. (જુઓ એસીટ આવ લેડ.)

પ્લમ્બર્સ પીલ, E. (જુઓ કમપાઉંડ પીલ આવ સબકલોરાઇડ આવ મરક્યુરી.)

પલવીસ કાઇનો કમપાઉંડ, (જુઓ કમપાઉંડ પાઉડર આવ કાઇનો.)

પાઇમેન્ટો, Pimento E., Pimenta, L., કપુરચિની, G.

ગુણ.—પેટમાંના વા તોડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ઝાંરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન (મુકો).

પાઇમેન્ટો વોટર, Pimento Water, E., Aqua Pimentæ, L., કપુરચિનીનું પાણી, G.

ગુણ.—પેટમાંના વા તોડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ઝાંરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૩ ગ્રાઇન્સ. બચ્ચાને ૧ થી ૨ ડ્રામ.

પાઇરોગેલીક આસીડ, Pyrogallic Acid, E., Acidum Pyrogallicum, L.

ગુણ.—લોહી બંધ કરેછે. બાલ કાળા કરવા માટે “નાઇટ્રેટ આવ સીલવર સોલ્યુશન” માં મેળવીને બાહરથી લગાડેછે.

ઝાંરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦.૦૫ થી ૦.૧૦ ગ્રેન સીરપમાં.

પાઉડર આવ કેન્ટહેરીસ, Cantharadis Powder, E., Cantharis, L.

ગુણ.—ખરડી લાવેછે. ધાત બંધ કરેછે. શક્તિ આપેછે.

ઝાંરાક.—મોટી ઉંમરનાં $\frac{1}{4}$ થી $\frac{1}{2}$ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

પીટ્રોલીયમ ઓઇન્ટમેન્ટ, Petroleum Ointment, E., Unguentum Petrolei, L.

ગુણ.—ચામડીના દરદોમાં યુક્ત કરીને ખરપસાં ઉપર લગાડવામાં આવેછે.

પીલ આવ કારબોનેટ આવ આયરન, Pill of Carbonate of Iron, E., Pilula Ferri Carbonatis, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. લોહીમાંનાં રાતા દાણાંઓવાળો લાગ વધારેછે. દસ્તાન લાવેછે.

ઝાંરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ ગ્રેન.

પીલ આવ ક્વિનીયા, Pill of Quinia, E., Pilula Quiniae, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. તાવ મટાડેછે.

ઝાંરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૧૦ ગ્રેન.

પીલ્યુલા કેલ્સી સલ્ફાઇડ, Pilula Calcii Sulphidi, L.

ગુણ.—(જુઓ સલ્ફાઇડ આવ કેલ્સીયમ.)

ઝાંરાક.—મોટી ઉંમરનાં $\frac{1}{4}$ ગ્રેનવાળી અફ્રોઝી ગોળી આધામાં અપાયછે.

પીલ આવ કોલોસીન્ડ એન્ડ હાઇપોસાએમસ, Pill of Colocynth and Hyoseyamus, E., Pilula Colocynthidis Et Hyoseyami, L.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ઝાંરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન.

પીલ આવ બારબેડોઝ એલોઝ, Pill of Barbadoes Aloes, E., Pilula Aloes Barbadosensis, L.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન.

પીલ આવ લેડ એન્ડ ઓપીયમ, Pill of Lead and Opium, E., Pilula Plumbi Cum Opio, L.

ગુણ.—ઝાડો કબજ કરેછે. કેફ લાવેછે. પરશેવો પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૫ ગ્રેન.

પીલ આવ સોકોટ્રીન એલોઝ, Pill of Socotrine Aloes, E., Pilula Aloes Socotrinae, L.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન.

પીલ્યુલા હાઇડ્રારજીરાઇ, L. (જીઓ મરક્યુરીયલ પીલ.)

પીલ આવ આઇયોડાઇડ આવ આયરન, Pill of Iodide of Iron, E., Pilula Ferri Iodide, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૮ ગ્રેન.

પીલ આવ ઇપીકાક્યુઆના ઉવીઠ સ્કુઇલ, Pill of Ipecacuanha with Squill, E., Pilula Ipecacuanhae Cum Scilla, L.

ગુણ.—ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે. પરશેવો પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન.

પીલ્યુલી એલોઝ એટ મર, L. (જીઓ પીલ આવ એલોઝ એન્ડ મર.)

પીલ આવ એલોઝ એન્ડ મર, Pill of Aloes and Myrrh, E., Pilula Aloes Et Myrrhae, L.

ગુણ.—ઝાડો તથા દસ્તાન સાફરીતે લાવેછે. ચમક, તથા બીજાં દરદોમાં તાણતોડ નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન.

પીલ આવ એલોઝ એન્ડ આયરન, Pill of Aloes and Iron, E., Pilula Aloes Et Ferri, L.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે. લોહીમાંનાં રાતા દાણાંવાળો ભાગ વધારેછે. દસ્તાન સાફ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન.

પીલ આવ એલોઝ એન્ડ એસેફેટીડા, Pill of Aloes and Assafætida, E., Pilula Aloes Et Assafætidæ, L.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે. ચમકમાં ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન.

પેનક્રીએટીક ઇમલ્ઝન, Pancreatic Emulsion, E.

ગુણ.—ખોરાક પચાવેછે. શક્તિ આપેછે. ખંદમાં ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—ઝાઝી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ દ્રામ.

પેપરમીન્ટ વોટર, Peppermint Water, E., Aqua Menthae Piperitæ, L.

ગુણ.—પેટમાંનો વા તોડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—ઝાઝી ઉંમરનાં ૧ થી ૩ આઉન્સ. બચ્ચાં ૧ થી ૨ દ્રામ.

પેપસીન, Pepsin, E., Pepsina, L.

ગુણ.—ખોરાક પચાવેછે. જલથી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—ઝાઝી ઉંમરનાં ૨ થી ૫ ગ્રેન.

પેપસીન વાઈન, Pepsine Wine, E., Vinum Pepsinae, L.

ગુણ.—ખાણું પચાવેછે. હોજરીને શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—ઝાઝી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ દ્રામ, ખાણું ખાધા પછી.

પરૉલ્ડીહાઇડ, Paraldehyde, E., Paraldehydum, L.

ગુણ.—ખુશ ઉંધ લાવેછે. બીજી દવાઓની માફક ઉછાળો થતો નથી તથા માથું દુખતું નથી. પીસાબ લાવેછે.

ખોરાક.—ઝાઝી ઉંમરનાં ૪૦ મીનીમલ ૧૫ દ્રામ.

પેલ કેટેકુ, Pale Catechu, E., Catechu Pallidum, L, કાથો, G.

ગુણ.—ઝાડો તથા લોહી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—ઝાઝી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન.

પેલ-સીન્કોના બાર્ક, Pale Cinchona Bark, E., Cinchonae Pallidae Cortex, L.

ગુણ.—ઝાડો કબજ કરેછે. શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—ઝાઝી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૬૦ ગ્રેન (બુકો).

પૉટાશ વોટર, E. (જીઓ એફરવેર્સીંગ સૉલ્યુશન આવ પૉટાશ.)

પૉડોફીલમ રૂટ, Podophyllum Root, E., Podophylli Rhizoma, L.

ગુણ.—પાતળો, પિત્તસાથનો ઝાડો લાવેછે. લોહી સુધારેછે.

ખોરાક.—ઝાઝી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨૦ ગ્રેન (બુકો).

પૉડોફીલ્લિન રેઝીન, Podophyllin Resin, E., Podophylli Resina, L.

ગુણ.—પિત્તસાથનો ઝાડો લાવેછે. લોહી સુધારેછે.

ખોરાક.—ઝાઝી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ ગ્રેન.

પોમગ્રેનેટ રૂટ બાર્ક, Pomegranate Root Bark, E., Granati Radicis Cortex, L.

ગુણ.—કરમ પાડેછે.

૫.

પ્રયુશીન, Fuchsine, E.

ગુણ.—“બ્રાઇટસ ડીઝીઝ” માં ઘણો ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૬ થી ૨ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

પ્રલ્યુઇડ એક્સ્ટ્રેક્ટ ઓફ કાવા કાવા, Fluid Extract of Kava Kava, E.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. પરમાના દરદમાં સુખડતું તેલ અથવા કોપેબા કરતાં વધારે ગુણકારક છે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ ડ્રામ.

પ્રલ્યુઇડ એક્સ્ટ્રેક્ટ ઓફ ચીઓનેનઠસ વરજીનીકા, Fluid Extract of Chionanthus Virginica, E.

ગુણ.—પિત્ત સાથેના હલકા ઝાડા લાવેછે. પિસાબ લાવેછે. કોહી સુધારેછે. કમળામાં ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩૦ થી ૬૦ મીનીમ.

પ્રલ્યુઇડ એક્સ્ટ્રેક્ટ ઓફ સ્ટીગમેટા મેડીસ, Fluid Extract of Stigmata Maidis, or (ગ્રીઆ) Zea Maize, or Corn Silk, E., મકાઈના રેસમી સાખાઓનો પ્રવાહી કસ, G.

ગુણ.—ગુરદા તથા પિશાબના હુક્કાના દરદમાં રેતી થતી અટકાવેછે. પિશાબ લાવેછે, તથા દરદ મટાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩૦ થી ૬૦ મીનીમ.

પ્રલ્યુઇડ એક્સ્ટ્રેક્ટ ઓફ જાબોરંડી, Fluid Extract of Jaborandi, E., Liquor Jaborandi or Extractum Jaborandi Fluidum, L.

ગુણ.—પરસેવો, દુધ, તથા થુક વધારેછે. મોટા વજનમાં ઉલટી લાવેછે, અને આંખને આંખ મારેછે. હાંફણ તથા મીઠી પિસાબમાં ગુણ કરેછે. “એલેડોના”નાં ઝેરમાં ઉતાર તરીકે વપરાયેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૬૦ મીનીમ.

પ્રલ્યુઇડ એક્સ્ટ્રેક્ટ ઓફ પીચી પીચી, Fluid Extract of Pichi Pichi, E.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. પિસાબમાં જતી રેતીમાં, કલેજાનાં દરદમાં, હુકનાં દરદમાં, તથા જળદરમાં ઘણો ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ ડ્રામ.

પ્રલ્યુઇડ એક્સ્ટ્રેક્ટ ઓફ વાઇબર્નમ પ્રુનીફોલીયમ, Fluid Extract of Viburnum Prunifolium, E., Extractum Viburni Prunifolii Liquidum, L.

ગુણ.—ગર્ભસ્થાનને શક્તિ આપેછે. અધુરે દહાડે બચ્ચું પડવામાં અટકાવ કરેછે. સુખ્ય કરીને જ્યારે તને અધુરે પડવાની રેવ પડી હોયછે તેને ઘણો ફાયદો કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ ડ્રામ.

ફ્લ્યુઇડ એક્સ્ટ્રેક્ટ ઓફ સેલીકસ નાઇગ્રા, Fluid Extract of Salix Nigra, E., Extractum Salicis Nigræ Liquidum, L.

ગુણ.—મોટો હવસ તથા ઉંઘમાં ધાતુ જતી હોય તે બંધ કરેછે. દસ્તાને આવવા અગાઉ તથા દસ્તાને દેખાવા ટાંકને પીડુમાંનો દુધાવો નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩૦ થી ૬૦ મીનીમ.

ફ્લેક્સીબલ કોલોડીયન, Flexible Collodion, E., Collodium Flexile, L.

ગુણ.—ઝીણા જીવડાઓના ડંખ ઉપર, ચામડીના ચોક્કસ દરદે ઉપર, વરાળથી દાઝી ગયેલા ભાગ ઉપર બાહુરથી પિચ્છવડે લગાડવામાં આવેછે.

ફાઇર્સ બાલસમ, E. (જુઓ કમ્પાઉન્ડ ઈંકયર ઓફ એનિમોન.)

ફાઉલર્સ સૉલ્યુશન, E. (જુઓ આરસેનીકલ સૉલ્યુશન.)

ફેટીડ સ્પીરીટ ઓફ એમોનીયા, Fetid Spirit of Ammonia, E., Spiritus Ammoniae, Fetidus, L.

ગુણ.—ગરમી લાવેછે. ચમક, ફેફડાં, ઇત્યાદિ બિમારીમાં તાણતોડ નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦.૧ થી ૧ ડ્રામ (પ્રવાહી).

ફેનૅસેટાઇન, Phenacetine, E.

ગુણ.—ચામડીની ગરમી ઘટાડેછે. પરસેવો લાવેછે. તાવ તથા ખાંસીમાં ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨૫ ગ્રેન.

ફેનેલ વૉટર, Fennel Water, E., Aqua Foeniculi, L., વરીઆળીનું પાણી, G.

ગુણ.—પેટમાંનો વા તોડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૩ આઉન્સ. બચ્ચાને ૧ થી ૨ ડ્રામ.

ફૉસ્ફાઇડ ઓફ ઝીંક, Phosphide of Zinc, E., Zinci Phosphidum, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. કોઈજ વખત વપરાસમાં આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં $\frac{1}{2}$ થી $\frac{3}{4}$ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

ફૉસ્ફેટ ઓફ ઝીંક, Phosphate of Zinc, E., Zinci Phosphatis, or Zinci Phosphas, L.

ગુણ.—ભેજાને, તથા ટંટુઓને શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૫ ગ્રેન.

પ્રૉસફેટ વ્વાવ લાઈમ, Phosphate of Lime, or Phosphate of Calcium, E., Calcis Phosphas, L.

ગુણ.—હોઝરીમાંનો ખટાસ તોડેછે. હાડકાંમાં ચુનાનો ભાગ વધારવામાંટે વ્યાપવામાં આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨૦ ગ્રેન. ૧ વર્ષના બચ્ચાંને ૧ થી ૨ ગ્રેન.

પ્રૉસફેટ વ્વાવ સોડા, Phosphate of Soda, E., Sodii Phosphas, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ ડ્રામ થી ૦.૫ આઉન્સ. બચ્ચાંને ૫ ગ્રેન.

પ્રૉસફેટ વ્વાવ આયરન, Phosphate of Iron, E., Ferri Phosphas, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. લોહી સુધારેછે. હાડકાંને શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન.

પ્રૉસફેટ વ્વાવ એમોનીયા, Phosphate of Ammonia, E., Ammonii Phosphas, L.

ગુણ.—દુશીઆરી લાવેછે. પિસાબ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ ગ્રેન. બચ્ચાંને ૧ ગ્રેન.

પ્રૉસફોરસ, Phosphorus, E., Phosphorus, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં $\frac{1}{2}$ થી $\frac{3}{4}$ ગ્રેન.

પ્રૉસફોરસ પીલ, Phosphorus Pill, E., Pilula Phosphori, L.

ગુણ.—દુશીઆરી લાવેછે. મરદી આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૬ ગ્રેન.

પ્રૉસફોરેટેડ ઑઈલ, Phosphorated Oil, E., Oleum Phosphoratum L.

ગુણ.—દુશીઆરી લાવેછે. મરદી આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ મીનીમ.

ખ.

બરગનડી પીચ, Burgundy Pitch, E., Pix Burgundica, L.

ગુણ.—આગરી બનાવીને ગુખડાં ઉપર ચુકવામાં આવેછે.

બ્રાંડી, E. (જીઓ સ્પીરીટ વ્વાવ ફ્રેન્ચ વાઈન.)

બ્રાંડી મીક્સચર, E. (જીઓ મીક્સચર વ્વાવ સ્પીરીટ વ્વાવ ફ્રેન્ચ વાઈન.)

બ્રુમ ટૉપ્સ, Broom Tops, E., Scoparii Cacumina, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૫ ગ્રેન (બ્રુડો).

બ્રુસીન, Brucine, or Brucia, E.

ગુણ.—ફેફરાંમાં ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૨ થી ૩ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા ઝેરી ક્યુરામાંથી બનાવવામાં આવેછે, માટે સંભાળીને વાપરવી.

બ્રોમાઇડ ઓફ ઝીંક, Bromide of Zinc, E., Zinci Bromidum, L.

ગુણ.—ફેફરાંમાં ગુણ કરેછે. શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૧૦ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

બ્રોમાઇડ ઓફ પોટેશીયમ, Bromide of Potassium, E., Potassii Bromidum, L.

ગુણ.—તાવ નરમ પાડેછે. તણ્વિતોડ, અમક, ફેફરાં તથા ઉપલિયાંમાં ગુણ કરેછે. કેફ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૩૦ ગ્રેન. બચ્ચાંને ૧ થી ૫ ગ્રેન.

બ્રોમાઇડ ઓફ લીટીયમ, Bromide of Lithium, E., Lithii Bromidum, L.

ગુણ.—હોઝરીમાંનો ખટાસ તોડેછે. નબળાથી માથાંમાં થતો દુખાવો નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૫ ગ્રેન.

બ્રોમાઇડ ઓફ સોડીયમ, Bromide of Sodium, E., Sodii Bromidum, L.

ગુણ.—તાણ્વિતોડ, અમક, ઉપલિયું, તથા ફેફરાંમાં જોડે નરમ પાડેછે. ઉંઘ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન.

બ્રોમાઇડ ઓફ આયરન, Bromide of Iron, E., Ferri Bromidum, L.

ગુણ.—ભેજાંની નબળાઈમાં શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૧૦ ગ્રેન.

બ્રોમાઇડ ઓફ એમોનીયમ, Bromide of Ammonium, E., Ammonii Bromidum, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. ઉંઘાટીઉં, સંધિવા, તથા નબળામાં પીધામાં આપ્યામાં આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૨૦ ગ્રેન. બચ્ચાંને ૧ થી ૧૫ ગ્રેન.

બ્યુટીલ ક્લોરલ, E. (જુઓ કોટૉન ક્લોરલ હાઇડ્રેટ.)

બ્લીસ્ટરીંગ લીક્વીડ, Blistering Liquid, E., Liqueur Epispasticus, or Linimentum Cantharidis, L.

ગુણ.—તરત છાગરા લાવવા માટે પિચ્છવડે લગાડવામાં આવેછે.

બ્લુ પીલ, E. (જુંઓ મરક્યુરીયલ પીલ.)

બ્લેક પેપર, Black Pepper, E., Piper Nigrum, L., કાળો મરી, G.

ગુણ.—પેટમાંનો વા તોડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨૦ ગ્રેન (જુકો).

બ્લેક વૉશ, Black Wash, or Black Mercurial Lotion, E., Lotion Hydrargyri Nigra, L.

ગુણ.—રોડનાં આજરમાં તથા આમડીનાં દરદોમાં મુકવાનાં કામમાં આવેછે.

બારબેડોઝ એલોઝ, Barbadoes Aloes, E., Aloe Barbadosensis, L.

ગુણ.—નાહાના વનનમાં હોન્ડરીને શક્તિ આપેછે. મોટા વનનમાં ગ્રાહો તથા દસ્તાન લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૬ ગ્રેન.

બાલસમ આવ ટૉલુ, Balsam of Tolu, E., Balsamum Tolutanum, L.

ગુણ.—ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨૦ ગ્રેન.

બાલસમ આવ પીરુ, Balsam of Peru, E., Balsamum Peruvianum, L.

ગુણ.—ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે. જુની ખાંસીમાં તથા સંધિવામાં ઘણો ગુણ કરેછે. પરમો તથા ધાત બંધ કરેછે. આકાં રૂઆવવામાં લગાડવાનાં કામમાં આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૧૫ મીનિમ.

બાયક્રોમેટ આવ પૉટાશ, Bichromate of Potash, E., Potassii Bichromas, L.

ગુણ.—નાહાના વનનમાં લોહી સુધારવા, તથા ટાંકીનાં દરદોમાં આપ્યામાં આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં $\frac{1}{2}$ થી ૧ ગ્રેન (ગોળી).

બાયકાર્બોનેટ આવ પૉટાશ, Bicarbonate of Potash, E., Potassii Bicarbonas, L.

ગુણ.—ઉઘટી તથા ઉછાળો નરમ પાડેછે. પિસાબ લાવેછે. હોન્ડરીમાંનો ખરાસ તોડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૪૦ ગ્રેન. અગ્નિ ૨ થી ૪ ગ્રેન.

બાયકાર્બોનેટ આવ સોડા, Bicarbonate of Soda, E., Sodii Bicarbonas, L.

ગુણ.—હોન્ડરીમાંનો ખરાસ તોડેછે. પિસાબ લાવેછે. ઉઘટી તથા ઉછાળો નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૬૦ ગ્રેન. અગ્નિ ૨ થી ૩ ગ્રેન.

બાઇકાર્બોનેટ ઓફ સોડા લોઝેન્જસ, Bicarbonate of Soda Lozenges, E., Trochisci Sodii Bicarbonatis, L.

ગુણ.—હોઝરીમાંનો ખટાસ તોડેછે. પિસાબ લાવેછે. ઉલટી તથા ઉછાળો બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૬ ટાંકણીઓ.

બાઇકાર્બોનેટ ઓફ એમોનીયમ, E. (જુઓ કાર્બોનેટ ઓફ એમોનીયા.)

બાઇબોરેટ ઓફ એમોનીયમ, Biborate of Ammonium, E., Ammonii Biboras, L.

ગુણ.—ગુરુમાં કડણ જાતની રેતી જેને “યુરિક આસીડ” કહેછે તે પીગળાવેછે. પિસાબ લાવેછે. દુખાવો નરમ પાડેછે. આ દવા ઘણી ગુણકારક છે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨૦ ગ્રેન.

બીટર-ઓરેન્જ પીલ, Bitter-Orange Peel, E., Aurantii Cortex, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન.

બીસમટ ટ્રેનેટ, L. (જુઓ ટ્રેનેટ ઓફ બીસમટ.)

બીસમટ લોઝેન્જસ, Bismuth Lozenges, E., Trochisci Bismuthi, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. લોહી સુધારેછે. ઉલટી તથા ઉછાળો બંધ કરેછે. શેજ ઝાડો કબજ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ ટાંકણીઓ.

બીસમટ સબ નાઇટ્રસ, (જુઓ સબનાઇટ્રેટ ઓફ બીસમટ.)

બુકુ લીવ્ઝ, Buchu Leaves, E., Buchu Folia, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. કુકનાનાં દરદોમાં ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨૦ થી ૩૦ ગ્રેન (બુકો).

બેનઝોઇક આસીડ, Benzoic Acid, E., Acidum Benzoicum, L.

ગુણ.—ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે. તાણતોડ નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૧૫ ગ્રેન.

બેનઝોઇન, Benzoin, E., Benzoinum, L., લેબાન, G.

ગુણ.—ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે. તાણતોડ નરમ પાડેછે. પિસાબ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ ગ્રેન.

બેનઝોએટેડ લાર્ડ, Benzoated Lard, E., Adeps Benzoatus L.

ગુણ.—મલમ બનાવવાના કામમાં આવેછે.

બેનઝોએટ વ્યાવ સોડા, Benzoate of Soda, E., Sodii Benzoas, L.

ગુણ.—ખઈ, ઝેરી તાવ, સંધીવા, “હુપીંગ કફ,” અને “ડીફીડીરીઆ” માં વ્યાપવાથી, લોહીમાં ફરતા સુક્રમીક જંતુઓનો નાશ થાયછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન.

બેનઝોએટ વ્યાવ એમ્મોનીયા, Benzoate of Ammonium, E., Ammonii Benzoas, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨૦ ગ્રેન. બચ્ચાં ૧ થી ૨ ગ્રેન.

બેરબેરી લીવ્ઝ, Bearberry Leaves, E., Uvae Ursi Folia, L.

ગુણ.—ઝાડો તથા લોહી બંધ કરેછે. શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨૦ થી ૪૦ ગ્રેન.

બેલેડોના પ્લાસ્ટર, Belladonna Plaster, E., Emplastrum Belladonnae, L.

ગુણ.—છાતી ઉપર સુકવાથી દીલનો ધબકારો નરમ પાડેછે. તથા બીજા ભાગ ઉપર સુકવાથી સોજા તથા ફુપ્પાવો નરમ પાડેછે.

બેલેડોના લીવ્ઝ, Belladonna Leaves, E., Belladonna Folio, L.

ગુણ.—શેક કરવા માટે કામમાં આવેછે.

બોન બ્લેક, E. (બુઓ એનીમલ ચારકોલ.)

બોરિક આસીડ અથવા બોરેસીક આસીડ, Boric Acid or Boracic Acid, E., Acidum Boracicum, L.

ગુણ.—હાજરીમાંનો ખરાસ તોડેછે. સુવાવડી ઓરતને આવતી ઝેરી તાવ નરમ પાડેછે. બાહરથી છાંટવાથી ચાંચડીમાંથી નિકળતો પરસેવાનો ખરાબ વાસ દૂર કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૩૦ ગ્રેન.

બોરેક્સ, Borax or Biborate of Soda, E., Borax, or Sodae Biboras, L., ટંકણખાર, G.

ગુણ.—દસ્તાન તથા પિસાબ લાવેછે. મોઢમાં છાગલા પડ્યાથી પાણીમાં ભેળીને તેવડે કોગલા કરવાનાં કામમાં આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૪૦ ગ્રેન. બચ્ચાં ૨ ગ્રેન.

બોરેટ વ્યાવ એમ્મોનીયમ, Borate of Ammonium, E., Ammonii Boras, L.

ગુણ.—ખઈ તથા ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે. તાવ મટાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ ગ્રેન.

બોરો સાઇટ્રેટ વ્યાવ મેગનીશીયા, Boro Citrate of Magnesia, E.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. રેતી પીગળાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૧૫ ગ્રેન.

મ.

મ્યુરેટ ચાવ મૉરફીયા, (જુઓ હાઇડ્રોક્લોરેટ ચાવ મૉરફીયા).

મ્યુરીએટ્રિક આસીડ, (જુઓ હાઇડ્રોક્લોરિક આસીડ).

મ્યુસીલેઝ ચાવ ગમ એકેશીયા, Mucilage of Gum Acacia, E.
Mucilago Acaciae, L.

ગુણ.—ચાકાંને સુંવાળાં કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૪ ડ્રામ. બચ્ચાંને ૧૦ થી ૨૦ મીલીમ.

મ્યુસીલેઝ ચાવ ટ્રેગેકેન્ઠ, Mucilage of Tragacanth, E., Mucilago
Tragacanthae, L.

ગુણ.—ચાકાંને સુંવાળાં કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ગમએટલું.

મ્યુસીલેઝ ચાવ સ્ટાર્ચ, Mucilage of Starch, E., Mucilago Amyli, L.

ગુણ.—વરખવાળા લાગને સુંવાળો કરેછે.

ખોરાક.—ખીછુ દવાઓસાથે મિળીને પિચકારીવડે મકરામાં દાખલ કરવાનાં
કામમાં આવેછે.

મર, Myrrh, E., Myrrha, L., હિરાબોળ, G.

ગુણ.—હુશીઆરી લાવેછે. શક્તિ આપેછે. બલગમ પાડેછે. દસ્તાન લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૪૦ ગ્રેન.

મરક્યુરી ઉર્વીઠ ચૉક, Mercury with Chalk, E., Hydrargyrum cum
Creta, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. પિત્તસાધનો ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૮ ગ્રેન. બચ્ચાંને ૧ થી ૨ ગ્રેન.

મરક્યુરીઅલ પ્લાસ્ટર, Mercurial Plaster, E., Emplastrum Hydrar-
gyri, L., પારાની મેળવણીવાળી આગરી, G.

ગુણ.—સોજો તરમ પાડવા, ગોળીના કે બીજાં દરદો ઉપર આગરી
કરીને મુકવામાં આવેછે.

મરક્યુરીઅલ પીલ, Mercurial Pill, E., Pilula Hydrargyri, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. હલકો તથા પિત્તસાધનો ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૮ ગ્રેન.

મસ્ક, Musk, E., Moschus, L., કસ્તુરી G.

ગુણ.—તાણતોડ તરમ પાડેછે. તંતુઓને શક્તિ આપેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન.

મસટર્ડ, Mustard, E., Sinapis, L., રાઈ, G.

ગુણ.—કુખાવો નરમ પાડવામાં યોગ્ય થી લગાડવાનાં કામમાં આવેછે. નાહાના વળનમાં આધામાં આપ્યાથી હુશીઆરી લાવેછે. મોટા વળનમાં ઉલટી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ ગ્રેનથી ૦૧ ગ્રાઈંસ. બચ્ચાં ૧ થી ૧૦ ગ્રેન.

માર્શમેલો, Marshmallow, E., Althæa Officinalis, L., ગુલખેડ, G.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. ખાંસી મટાડેછે. પાણીમાં ઉકાળીને પીધાથી જીની ખાંસી, ખઈ, પરમો, તથા પિસાબના દરદોમાં ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ ડ્રામ (પાઈડનાં બુકો).

મીક્સચર આવ ફ્રેન્ચ બ્રાંડી, Mixture of French Brandy, E., Mistura Spiritus Vini Gallici, L.

ગુણ.—હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ ગ્રાઈંસ (પ્રવાહી). બચ્ચાં ૦૧ થી ૧ ડ્રામ.

મેગ્નેશીયા, Magnesia, E., (જુઓ કેલસાઈન્ડ મેગ્નેશીયા).

મેગ્નેસ કેલસાઈન્ડ, E., (જુઓ કેલસાઈન્ડ મેગ્નેશીયા).

મેગ્નેટીક ઓક્સાઈડ આવ આયરન, Magnetic Oxide of Iron, E., Ferri Oxidum Magneticum, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. લોહીમાંનાં રાતા દાણાંવાળો ભાગ વધારેછે. દસ્તાન સાફ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન.

મેટીકો લીવ્ઝ, Matico Leaves, E., Maticæ Folia, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. હુશીઆરી લાવેછે. પરમામાં, ધાતમાં, તથા બીજાં દરદોમાં લોહી તથા ધાત બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩૦ થી ૬૦ ગ્રેન (બુકો). બચ્ચાં ૩ થી ૫ ગ્રેન.

મેનથોલ, Menthol, E., પેપરમિંટમાંથી કહાડેલો સંગીન પદાર્થ, G.

ગુણ.—હુશીઆરી લાવેછે. ચુકો નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૨ ગ્રેન.

મેના Manna, E., Manna. L., માઈ, G.

ગુણ.—ઉલકો જીલાબ લાવેછે. તાજું હોય, ત્યારે ખોરાકદાખલ ખવાયછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ ગ્રાઈંસ. બચ્ચાં ૨૦ ગ્રેન.

મેસ્ટીક, Mastich, E., Mastiche, L., મસ્તકી, G.

ગુણ.—ઝાડો કબજ કરેછે. પિસાબ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩૦ થી ૬૦ ગ્રેન.

મોનોબ્રોમાઈડ આવ કેમફર, Monobromide of Camphor or Monobromated Camphor, E., Camphora Monobromata, L.

ગુણ.—ઉંઘ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૧૦ ગ્રેન.

મોર્ફીયા અથવા મોર્ફીન લોઝેનજસ, Morphine Lozenges, E., Trochisci Morphinae, L.

ગુણ.—કેફ લાવેછે. ખાંસી મટાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૬ ટાંકણીઓ.

મોર્ફીયા એન્ડ ઇપીકાક્યુઆના લોઝેનજસ, Morphine and Ipecacuanha Lozenges, E., Trochisci Morphinae Et Ipecacuanhae, L.

ગુણ.—ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે. કેફ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૬ ટાંકણીઓ.

મોઈસ્ટ પેરઓક્સાઇડ આય આયરન, Moist Peroxide of Iron, E., Ferri Peroxidum Humidum, L.

ગુણ.—સોમલનાં ઉતાર દાખલ આપ્યામાં આવેછે. તાણના વળનમાં શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૦૩ આઉન્સ.

૫.

યેલો વૅક્સ, Yellow Wax, E., Cera Flava, L. પીથું ખીણ, G.

ગુણ.—મલમ બનાવાના કામમાં આવેછે.

યેલો-સીન્કોના બાર્ક, Yellow Cinchona Bark, or The bark of Cinchona Calisaya, E., Cinchonae Flavæ Cortex, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. શેન ગ્રાહો કબજ કરેછે. તાવ મટાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૬૦ ગ્રેન. બચ્ચાં ૨ થી ૩ ગ્રેન.

યેલો આર્સેનીક, અથવા ટર્સલફ્યુરેટ આય આર્સેનીક, અથવા યેલો સલફ્યુરેટ આય આર્સેનીક, Yellow Orpiment, or Tersulphuret of Arsenic, or Yellow Sulphuret of Arsenic, E., હરટાળ, G.

ગુણ.—બાહરના હરસ ઉપર લગાડેછે, મસા ઉપર અથવા બાલ ઓછા કરવા બાહરથી લગાડેછે.

ખોરાક.—આધામાં આવતી નથી.

યોક આય ઓગ, Yolk of Egg, E., Ovii Vitellus, L., ઇડાંની ડાળ, G.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. ખોરાક દાખલ વપરાયેછે.

૨.

રીડ્યુસ્ડ આયરન, Reduced Iron, E., Ferrum Redactum, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. શક્તિ આપેછે. દસ્તાન સાફ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૫ ગ્રેન.

રીડ્યુસ્ડ આયરન લોઝેનજસ, Reduced Iron Lozenges, E., Trochisci Ferri Redacti, L.

ગુણ.—લોહીમાંનાં રાતા દાણાંવાળો ભાગ વધારેછે. શક્તિ આપેછે. દસ્તાન લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૬ ટાંકણીઓ.

રીસોરસીન, Resorcine, E.

ગુણ.—તાવ મટાડેછે. પરસેવો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ ગ્રેન. અરુચિ ૧ થી ૩ ગ્રેન.

રૂહબાર્બ રૂટ, Rhubarb Root, E., Rhei Radix, L., રેવનચીની ખટાઈ, G.

ગુણ.—હલકો જીલાબ લાવેછે. હોઝરીને શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ ગ્રેન. અરુચિ ૨ થી ૩ ગ્રેન.

રેક્ટીફાઇડ સ્પીરીટ, Rectified Spirit, E., Spiritus Rectificatus, L.

ગુણ.—નાહાના વનનમાં હુશીઆરી લાવેછે. મોટા વનનમાં કેફ લાવીને બેશુધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૫ થી ૬૦ મીનીમ.

રેઝીન ઓફ જાલેપ, Resin of Jalap, E., Jalapæ Resina, L.

ગુણ.—સખત ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૫ ગ્રેન.

રેઝીન પ્લાસ્ટર, અથવા એમ્પ્લોઝીવીવ પ્લાસ્ટર, Resin Plaster or Adhesive Plaster, E., Emplastrum Resinae, L.

ગુણ.—જખમ, ચાંડાં, ઘર ગુમડા ઉપર આગરી કરી મુકવામાં આવેછે.

રેઝીન ઓફ પોંડોફીલમ, (જીઓ પોંડોફીલીન રેઝીન.)

રેઝીન ઓફ સ્કેમોની, Resin of Scammony, E., Scammonia Resina, L., સકમુનીયા, G.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે. કરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૮ ગ્રેન. અરુચિ ૦.૦૫ થી ૧ ગ્રેન.

રેટેની રૂટ, Rhatany Root, E., Krameria Radix, L.

ગુણ.—ઝાડો તથા લોહી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન (બુકો). અરુચિ ૧ થી ૩ ગ્રેન.

રેડ-સીન્કોના બાર્ક, અથવા પીરૂવીયન બાર્ક, Red Cinchona Bark, or Peruvian Bark, E., Cinchonæ Rubrae Cortex L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. શેન ઝાડો કબજ કરેછે. તાવ મટાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૬૦ ગ્રેન (બુકો).

રેડ આઇયોડાઇડ ઓફ મરક્યુરી, Red Iodide of Mercury, E., Hydrargyri Iodidum Rubrum, L.

ગુણ.—નાહાના વનનમાં લોહી સુધારેછે. મોટા વનનમાં ઝેર મઢેછે. રાંડનાં આજીરમાં કામ આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં $\frac{3}{4}$ થી $\frac{1}{2}$ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

રેડ ઓક્સાઇડ ઓફ મરક્યુરી, Red Oxide of Mercury, E., Hydrargyri Oxidum Rubrum, L., સપેલી અથવા સીપીચંડ, G.

ગુણ.—ટાંકીમાં, તથા ચામડીનાં બીજાં દરદોમાં મીઠુનાં સાદા મલમ-સાથે મેળવીને બાહારથી લગાડવાનાં કામમાં આવેછે. આધામાં આવતી નથી.

રેડ ઓક્સાઇડ ઝાવ લેડ, અથવા મીનીયમ, Red Oxide of Lead or Minium, E., Plumbi Oxidum Rubrum, L., સૌંદુર, G.

ગુણ.—ઘર ગુમડાં ઉપર સાદા મલમમાં મેળવીને તેની આગરી બનાવી મુકવામાં આવેછે. ખાધામાં આવતી નથી.

રેડ ઑર્પીમેન્ટ અથવા બાઇ સલ્ફ્યુરેટ ઝાવ આરસેનીક, અથવા મનસીલ, અથવા રીઑલ્ગર, Red Orpiment, or Bisulphurate of Arsenic, or Munsil, or Realgar, E., લાલ હરદાળ G.

ગુણ.—જીઓ યલો ઑર્પીમેન્ટ.

રોઝ પીન્ક, Rose Pink, E.

ગુણ.—ઘાંતના મંજનને રંગ આપવા માટે વપરાયેછે.

રોઝ વૉટર, Rose Water, E., Aqua Rosae, L., ગુલાબ, G.

ગુણ.—શેઝ ગ્રાહો કબજ કરેછે. થંડક આપેછે.

ઔશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૩ આઉન્સ.

રોશેલ સૉલ્ટ, E. (જીઓ ટારટેરેટેડ સોડા.)

લ.

લ્યુનર કૉસ્ટીક, E., (જીઓ નાઇટ્રેટ ઝાવ સીલવર.)

લાઇકર જૉલસીમી હાઇડ્રોક્લોરેટીસ, Liqueur Gelsemiae Hydrochloratis, L.

ગુણ.—આ દવા ૧ ગ્રેન “હાઇડ્રોક્લોરેટ ઝાવ જૉલસીમીન,” તથા ૧ ડ્રામ પાણી ઝા બંધેને મેલયાથી બનેછે. આ દવા પીધામાં આવતી નથી, પણ ઘણુંકરીને નસના ટંટુઓનો દુખાવો નરમ પાડવા માટે, ઝેરીકચુરાનું ઝેર ઉતારવા, બધાંમાં પરસેવો બંધ કરવા, તથા ધનુશવામાં તાણતોડ નરમ પાડવા, પિચકારીવડે ૧ થી ૩ મીનીમ જટલું આમડીમાં દાખલ કર્યામાં આવેછે. મોટા વજનમાં આંખની કીકીઓ ખેંચાયેછે. અને દરદી બેશુધ થઇ મરણ પામેછે.

ચેતવાણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

લાઇકર ફેરી હાઇડ્રોક્લોરેટ, L. (જીઓ સૉલ્યુશન ઝાવ હાઇડ્રોક્લોરેટ ઝાવ આયરન.)

લાઇકર બીસમક ઑટ ઑમેની સાઇટ્રેટીસ, L., (જીઓ સૉલ્યુશન ઝાવ સાઇટ્રેટ ઝાવ બીસમક ઑન્ડ ઑમેનીયા.)

લાઇકર મોરફ્યા મ્યુરસ. (જીઓ સૉલ્યુશન ઝાવ હાઇડ્રોક્લોરેટ ઝાવ મૉરફીયા.)

લાઇકર સ્ટ્રીકનીયા. (જીઓ સૉલ્યુશન ઝાવ હાઇડ્રોક્લોરેટ ઝાવ સ્ટ્રીકનીન.)

લાઇકર હાઇડ્રારજીરાઇ બાઇક્લોરાઇડ. (જીઓ સૉલ્યુશન ઝાવ પરક્લોરાઇડ ઝાવ મરફ્યુરી.)

લાઇકર આરસેનીક અથવા લાઇકર આરસેનીકેલીસ. (જીઓ આરસેનીકલ સૉલ્યુશન.)

લાઇકર એમોની ફૉરશીયર. (જુઓ સ્ટ્રૉન્ગ સૉલ્યુશન ચાવ એમોનીયા.)

લાઇકર એમોની એસીટેટીસ. (જુઓ સૉલ્યુશન ચાવ એસીટેટ ચાવ એમોનીયા.)

લાઇકર એપાઇ સેડેટીવ. (જુઓ સેડેટીવ સૉલ્યુશન ચાવ એપીયમ.)

લાઇટ કારબોનેટ ચાવ મેગનીશીયા, Light Carbonate of Magnesia, E.,
Magnesii Carbonas Levis, L.

ગુણ.—હલકો ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૪૦ ગ્રેન. અચ્ચાં ૩ ગ્રેન.

લાઇટ મેગનીશીયા, Light Magnesia, E., Magnesia Levis, L.

ગુણ.—હોઝરીમાંનો ખટાસ તોડેછે. હલકો ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૬૦ ગ્રેન. અચ્ચાં ૩ ગ્રેન.

લાઇમ જુસ. (જુઓ લેમન જુસ.)

લાઇમ વૉટર. (જુઓ સૉલ્યુશન ચાવ લાઇમ.)

લીક્વીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ ચાવ કૅસ્કેરા સૅગ્રેડા, Liquid Extract of Cascara
Sagrada, E., Extractum Cascarae Sagradae Liquidum, L.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨ દ્રામ.

લીક્વીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ ચાવ ગ્રીન્ડેલીઆ, Liquid Extract of Grindelia, E.,
Extractum Grindeliae Liquidum, L.

ગુણ.—હાંફણ, “હુર્પીંગ કફ,” તથા બીજી જાતની ખાંસી મટાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ. દુધમાં અથવા ચાકરનાં સીરામાં.

લીક્વીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ ચાવ ડેમીઆના, Liquid Extract of Damiana, E.,
Extractum Damianae Liquidum, L.

ગુણ.—ધાત બંધ કરેછે. મરડી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ દ્રામ.

લીક્વીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ ચાવ પેરીરા, Liquid Extract of Pareira, E.,
Extractum Pareirae Liquidum, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. પિસાબ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી).

લીક્વીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ ચાવ બેલ, Liquid Extract of Bael, E., Extractum
Belae Liquidum, L., બીલીના ફલનો પ્રવાહી. કસ. G.

ગુણ.—લાંબા દહાડાનો મરડો તથા ઝાડો બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી). અચ્ચાં ૫ થી ૧૦ મીનીમ.

લીક્વીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ ચાવ મેલ ફર્ન, Liquid Extract of Male Fern, E.,
Extractum Filicis Liquidum, L.

ગુણ.—કરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૫ થી ૩૦ મીનીમ.

લીક્વીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ ચાવ યલો-સીન્કોના, Liquid Extract of Cinchona, E., Extractum Cinchonæ Liquidum, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ. બચ્ચાં ૧ થી ૨ મીનીમ.

લીક્વીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ ચાવ લીકૉરીસ, Liquid Extract of Liquorice, E., Extractum Glycyrrhizæ Liquidum, L.

ગુણ.—ખાંસી મટાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ ડ્રામ (પ્રવાહી).

લીક્વીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ ચાવ સારસાપેરીલા, Liquid Extract of Sarsaparilla, E., Extractum Sarsæ Liquidum, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૪ ડ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાં ૧૦ થી ૨૦ મીનીમ.

લીક્વીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ ચાવ હાઇડ્રાસ્ટીસ, Liquid Extract of Hydrastis, E., Extractum Hydrastis Liquidum L.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૩૦ મીનીમ.

લીક્વીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ ચાવ અરગટ, Liquid Extract of Ergot, E., Extractum Ergotæ Liquidum, L.

ગુણ.—નાહાના વજનમાં દસ્તાન લાવેછે. મોટા વજનમાં ઘણું લોહી, અથવા દસ્તાન બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૬૦ મીનીમ.

લીક્વીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ ચાવ ઓપીયમ, Liquid Extract of Opium, E., Extractum Opii Liquidum, L.

ગુણ.—કેફ લાવેછે. બેશુધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૮૦ મીનીમ. બચ્ચાં ૦૧ મીનીમ.

લીઠાર્જ, અથવા ઓક્સાઇડ ચાવ લેડ, Litharge or Oxide of Lead, E., Plumbi Oxidum, L., બોડારસંગ અથવા બોડાર પથરો, G.

ગુણ.—મલમમાં મેળવીને ચામડીનાં દરદોમાં બાહરથી લગાડવામાં આવેછે.

લીડીયા વૉટર, E. (જુઓ એફરવેર્સીંગ સૉલ્યુશન ચાવ લીડીયા.)

લીનીમેન્ટ ચાવ ક્લોરોફૉર્મ, Liniment of Chloroform, E., Linimentum Chloroformi, L.

ગુણ.—ફાવો નરમ પાડવા માટે બાહરથી લગાડવામાં આવેછે.

લીનીમેન્ટ કેમફર કમપાઉન્ડ, (જુઓ કમપાઉન્ડ લીનીમેન્ટ ચાવ કેમફર.)

લીનીમેન્ટ ચાવ બેલ્લેડોના, Liniment of Belladonna, E., Linimentum Belladonnæ, L.

ગુણ.—ફાવો નરમ પાડવા માટે બાહરથી લગાડવામાં આવેછે.

લીનીમેન્ટ આવ લાઈમ, Liniment of Lime, E., Linimentum Calcis, L.

ગુણ.—બળી ગએલા ભાગ ઉપર લગાડવામાં આવેછે.

લીનીમેન્ટ આવ સોપ, Liniment of Soap, E., Linimentum Saponis, L.

ગુણ.—ફુખાવો નરમ પાડવા માટે બાહરથી લગાડવામાં આવેછે.

લીનીમેન્ટ આવ આઈયોડાઇન, Liniment of Iodine, E., Linimentum Iodi, L.

ગુણ.—ગુનડું, બદ, સોજો, તથા ફુખાવો નરમ પાડવા માટે બાહરથી પિચ્છવડે લગાડવામાં આવેછે.

લીનીમેન્ટ આવ એકોનાઈટ, Liniment of Aconite, E., Linimentum Aconiti, L.

ગુણ.—ફુખાવો નરમ પાડવા માટે બાહરથી લગાડવામાં આવેછે.

લીનીમેન્ટ આવ ઓપીયમ, Liniment of Opium, E., Linimentum Opii, L.

ગુણ.—ફુખાવો નરમ પાડવા માટે બાહરથી લગાડવામાં આવેછે.

લેક્ટેટ આવ ઝીંક, Lactate of Zinc, E., Zinci Lactas, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. ફેફસાંમાં તાણતોડ નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—ઝાડી ઉંમરનાં ૨ થી ૫ ગ્રેન.

લેક્ટેટ આવ આયરન, Lactate of Iron, E., Ferri Lactas, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. ખંધમાં ખાંસી મટાડેછે. મીઠી પિસાબમાં જતી સાકર બંધ કરેછે. પિસાબના કુકનાંનો વરમ મટાડેછે.

ખોરાક.—ઝાડી ઉંમરનાં ૨ થી ૧૦ ગ્રેન.

લેક્ટોપેપ્ટીન, Lactopeptine, E.

ગુણ.—ખાણું પચાવેછે. ઉલટી તથા ઉછાળો નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—ઝાડી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૧૫ ગ્રેન.

લેડ પ્લાસ્ટર, Lead Plaster, E., Emplastrum Plumbi, L.

ગુણ.—ઘર ગુમડાં પાકવવા મલમની આગરી બનાવીને મુકવામાં આવેછે.

લૅનોલીન, Lanolin, E., મેંદાંના ઉનમાંથી કઢાડેલી ચરબી, G.

ગુણ.—મલમ બનાવવાનાં કામમાં આવેછે.

લેપ્ટેન્ડ્રીન, Leptandrin, E.

ગુણ.—કલેજાનાં દરદમાં ગુણુ કરેછે. ઝાડાનો રંગ બદલેછે. કમળો, તાવ, તથા હરશમાં ગુણુ કરેછે.

ખોરાક.—ઝાડી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ ગ્રેન.

લેપીસ ડીવાઈનસ, Lapis Divinus, L.

ગુણ.—આંખનાં દરદોમાં લગાડવામાં આવેછે.

લેમન ગ્રાસ ઑઈલ, Lemon Grass Oil, E.

ગુણ.—દુખતા ભાગ ઉપર દુખાવો નરમ પાડવા બાહુરથી લગાડવામાં આવેછે.

લેમન જુસ, Lemon Juice, E., Limonis Succus, L., લીંચુનો રસ, G.

ગુણ.—થંડક આપેછે. તીવ્રણ સંધિવામાં ગુણ કરેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૪ આઉન્સ.

લેમન પીલ, Lemon Peel, E., Limonis Cortex, L., લીંચુની છાલ, G.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. પેટમાંના વા તોડેછે.

લેમન ઑઈલ, E. (જીઓ ઑઈલ આવ લેમન.)

લૉગવુડ, Logwood, E., Hamatodoxyli Lignum, L., પતંગનું લાકડું, G.

ગુણ.—ઝાડો તથા લોહી બંધ કરેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન. બચ્ચાં ૨ થી ૩ ગ્રેન.

લૉડેન, E. (જીઓ ટીકચર આવ ઓપીયન.)

લોબીલીયા, Lobellia or Indian Tobacco, E., Lobellia Inflata, L.

ગુણ.—દમ, હાંફણ, તથા કુકડીઆ ખાંસી મટાડેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૪ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

લૉરલ વૉટર, Laurel Water, E., Aqua Laurocerasi, L.

ગુણ.—દિલનો ધબકારો નરમ પાડેછે. ઉછાળો બંધ કરેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૩૦ મીનીમ.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

૫.

વરમીલીયન, E. (જીઓ સીનેબાર.)

વારબર્ગસ ટીકચર, Warberg's Tincture, E.

ગુણ.—ટાવ મટાડેછે. પરશેવો લાવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૩ દ્રામ.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

વાઇટ ઑગેરીક, White Agaric, E., Agaricus Albus, L.

ગુણ.—પરશેવો તથા ઝાડો બંધ કરેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

વાઇન આવ કુઇનીયા, Wine of Quinine, E., Vinum Quininæ, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. તાવ મટાડેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ આઉન્સ (પ્રવાહી). બચ્ચાં ૦૧ થી ૧ દ્રામ.

વાઇન વાવ કૉલચીકમ, Wine of Colchicum, E., Vinum Colchici, L.
ગુણ.—પિસાબ તથા ઝાડો લાવેછે. સંધિવા તથા નળખામાં ફુપ્પાવો નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ. બચ્ચાંને ૧ થી ૨ મીનીમ.
ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

વાઇન વાવ રૂહબાર્બ, Wine of Rhubarb, E., Vinum Rhei, L.
ગુણ.—શેઝ ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ દ્રામ. બચ્ચાંને ૫ થી ૧૦ મીનીમ.

વાઇન વાવ સાઇટ્રેટ વાવ વ્યાયરન, Wine of Citrate of Iron, E., Vinum Ferri Citratis, L.

ગુણ.—લોહીમાંનાં રાતા દાણાવાળો ભાગ વધારેછે. શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૪ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૧૦ થી ૨૦ મીનીમ.

વાઇન વાવ વ્યાયરન, Wine of Iron, E., Vinum Ferri, L.

ગુણ.—લોહીમાંનાં રાતા દાણાવાળો ભાગ વધારેછે. શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૪ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૦.૧ દ્રામ.

વાઇન વાવ ઇપીકાક્યુઆના, Wine of Ipecacuanha, E., Vinum Ipecacuanhae, L.

ગુણ.—પરશેવો પાડેછે. ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે. ઉલટી લાવેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૫ મીનીમથી ૬ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૩ થી ૬ મીનીમ.

વાઇન વાવ એન્ટીમની, (જુઓ એન્ટીમોનીયલ વાઇન.)

વાઇન વાવ એલોઝ, Wine of Aloes, E., Vinum Aloes, L.

ગુણ.—હોઝરીને શક્તિ આપેછે. પિત્તસાથનો ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૫ થી ૧૦ મીનીમ.

વાઇન વાવ ઓપીયમ, Wine of Opium, E., Vinum Opii, L.

ગુણ.—એનો ગુણ “લૉડેનમ”નાં જવોજછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૪૦ મીનીમ. બચ્ચાંને ૦.૧ થી ૧ મીનીમ.

વીનીગર, Vinegar, E., Acetum, L., સરકો, G.

ગુણ.—થંડક આપેછે. બાહારથી લગાડવાનાં કામમાં આવેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૮ દ્રામ.

વીનીગર વાવ કેન્ટ્હેરીડીસ, Vinegar of Cantharidis, E., Acetum Cantharidis, L.

ગુણ.—પીધાથી પિસાબ લાવેછે. બાહાર લગાડવાથી તે જગ્યા રાતી થઇને છાગલા ઉઠેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ગુંદરનાં પાણીમાં ભિળાં ૧ થી ૩ મીનીમ.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

વીનીગર વાવ સ્કુઇલ, Vinegar of Squill, E., Acetum Scillae, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૧૫ થી ૨૦ મીનીમ. બચ્ચાંને ૨ થી ૮ મીનીમ.

વીરેટ્રીયા, Veratria or Veratrine, E., Veratrina, L.

ગુણ.—કેફ લાવેછે. કોઈજવેળા પીધામાં આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૬ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

વેલેરીયન રૂટ, Valerian Root, E., Valerianæ Radix, L.

ગુણ.—તાણતોડ નરમ પાડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન (મુકો).

વેલેરીએન્ટ ઝાવ ઝીંક, Valerianate of Zinc, E., Zinci Valerianas, L.

ગુણ.—તાણતોડ નરમ પાડેછે. તંતુઓને શક્તિ આપેછે. ચમક, ફેફસ, ઇત્યાદિ બિમારીમાં ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૩ ગ્રેન.

વેલેરીએન્ટ ઝાવ સોડા, Valerianate of Soda, E., Sodii Valerianas, L.

ગુણ.—તાણતોડ નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૫ ગ્રેન.

વૅસેલાઇન, Vaseline, E., Vaselinum, L.

ગુણ.—પીટ્રોલીયમ તેલની એક બનાવત છે. ચાંચડીના દરદો ઉપર મલમ દાખલ લગાડવામાં આવેછે.

વૉલેટાઇલ ઑઇલ ઝાવ નટમેગ, Volatile Oil of Nutmeg, E., Oleum Myristicæ, L., જાયફલનું સુધધી તેલ, G.

ગુણ.—પેટમાંના વા તોડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૫ મીનીમ.

સ.

સ્કુઇલ, Squill, E., Scilla, L., જંગલી કાંદો, G.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે. મોટા વજનમાં ઉલટી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૩ ગ્રેન (મુકો). ઉલટી લાવવામાં ૮ ગ્રેન.

સ્કેમૉની, Scammony, E., Scammonium, L.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન. બચ્ચાને ૧ ગ્રેન.

સ્કેમૉની મીક્સચર, Scammony Mixture, E., Mistura Scammonii, L.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી). બચ્ચાને ૧ દ્રામ.

સ્કોપોલાઇન, Scopoline, or Scopolaine, E.

ગુણ.—આંખમાં છાલી અથવા ડુંકું પડ્યું હોય તો એક આઉન્સ પાણીમાં, ૧ ગ્રેન મેળવીને, તેમાંથી એક ટીપું આંખમાં નાખવામાં આવેછે.

ચેતવણી.—આ દવા ઘણી ઝેરી છે, અને ખાધામાં આવતી નથી.

સ્ટાર્ચ, Starch, E., Amylum, L., કાંજ, G.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. ખોરાક દાખલ વપરાયેછે.

સ્ટ્રીકનીયા, Strychnia or Strychnine, E., Strychnina, L., ઝેરી-કચુરાનો તત્વ, G.

ગુણ.—બેશુધ કરેછે. શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૬ થી ૧૦ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

સ્ટ્રીકનીયા સલફેટીસ, L. (જુઓ સલફેટ આવ સ્ટ્રીકનીયા).

સ્ટ્રેમોનીયમ લીવ્ઝ, Stramonium Leaves, E., Stramonii Folia, L., ધતુરાનાં પાંદડાં, G.

ગુણ.—તાણતોડ નરમ પાડેછે. ઉંઘ લાવેછે. ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે. દિલનો ધબકારો નરમ પાડેછે. મોટા વજનમાં બેશુધ કરેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ ગ્રેન (બુકો).

સ્ટ્રેમોનીયમ સીડ્સ, Stramonium Seeds, E., Stramonii Semina, L., ધતુરાનાં બીયાં, G.

ગુણ.—તાણતોડ નરમ પાડેછે. ઉંઘ લાવેછે. ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે. દિલનો ધબકારો નરમ પાડેછે. મોટા વજનમાં બેશુધ કરેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૦.૫ થી ૧ ગ્રેન (બુકો).

સ્ટ્રોન્ગ ટીંકચર આવ જીન્ગર, Strong Tincture of Ginger, E., Tinctura Zingiberis Fortior, L.

ગુણ.—પેટમાંનો વા તોડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ મીનીમ.

સ્ટ્રોન્ગ સૉલ્યુશન આવ પરક્લોરાઇડ આવ આયરન, Strong Solution of Perchloride of Iron, E., Liquor Ferri Perchloridi Fortior, L.

ગુણ.—ઝાડો તથા લોહી બંધ કરેછે. કોઈજવેળા પીધામાં આવેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૪ થી ૮ મીનીમ.

સ્ટ્રોન્ગ સૉલ્યુશન આવ એમોનીયા, Strong Solution of Ammonia, E., Liquor Ammoniae Fortior, L.

ગુણ.—સુંઘાડવાથી હુશીઆરી લાવેછે. તેલસાથે મેળવીને ચસકા ખારતા હોય, ત્યાં લગાડવામાં આવેછે. સાંપનાં ડંખડિપર લગાડવામાં આવેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૫ મીનીમ.

સ્ટીપ્ટીક કોલોઇડ, Styptic Colloid, E.

ગુણ.—લોહી બંધ કરવામાંટે બાહ્યરથી લગાડવામાં આવેછે.

સ્પોન્ગિોપાઇલીન, Spongiopiline, E.

ગુણ.—એક જાતનું કપડું જે ગરમ પાણીમાં બોળી, નીચવીને દરદવાળા ભાગ ઉપર બાંધવામાં આવેછે.

સ્પર્મેસીટી, *Spermæceti, E., Cetaceum, L.,* મગરમચ્છના માંથામાંની સાફ કીધેલી ચરબી, *G.*

ગુણ.—મલમ બનાવાના કામમાં આવેછે.

સ્પીયરમીન્ટ વૉટર, *Spearmint Water, E., Aqua Menthæ Viridis, L.*

ગુણ.—પેટમાંનો વા તોડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

જોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૩ આઉંસ. બચ્ચાંને ૧ થી ૨ દ્રામ.

સ્પીરીટ ઓફ ક્લોરોફોર્મ, *Spirit of Chloroform, E., Spiritus Chloroformi, L.*

ગુણ.—ચુંકો, ઉલટી, તથા ઉછાળો નરમ પાડેછે.

જોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨૦ થી ૬૦ મીનીમ. બચ્ચાંને ૨ થી ૪ મીનીમ.

સ્પીરીટ ઓફ કેજુપુટ, *Spirit of Cajuput, E., Spiritus Cajuputi, L.*

ગુણ.—હુશીઆરી લાવેછે. તાણતોડ નરમ પાડેછે.

જોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૩ થી ૫ મીનીમ.

સ્પીરીટ ઓફ કેમ્ફર, *Spirit of Camphor, E., Spiritus Camphoræ, L.*

ગુણ.—હુશીઆરી લાવેછે. ઉલટી તથા ઉછાળો નરમ પાડેછે. તાણતોડ નરમ પાડેછે.

જોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ. બચ્ચાંને ૧ થી ૨ મીનીમ.

સ્પીરીટ ઓફ જુનીપર, *Spirit of Juniper, E., Spiritus Juniperi, L.*

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. પેટમાંનો વા તોડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

જોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૨ થી ૫ મીનીમ.

સ્પીરીટ ઓફ નટમેગ, *Spirit of Nutmeg, E., Spiritus Myristicæ, L.*

ગુણ.—પેટમાંનો વા તોડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

જોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૧ થી ૨ મીનીમ.

સ્પીરીટ ઓફ નાઇટ્રસ ઇટર, *Spirit of Nitrous Ether, E., Spiritus Etheris Nitrosi, L.*

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. પરશેવો પાડેછે. ગરમી આપેછે. સળેખના, ખાંસી, ઇત્યાદિ બિમારીમાં આપ્યામાં આવેછે.

જોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧૧૧ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૩ થી ૫ મીનીમ.

સ્પીરીટ ઓફ પેપરમીન્ટ, *Spirit of Peppermint, E., Spiritus Menthæ Piperitæ, L.*

ગુણ.—પેટમાંનો વા તોડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

જોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૩ થી ૫ મીનીમ.

સ્પીરીટ ઓફ ફ્રેન્ચ બ્રાન્ડી, *Spirit of French Brandy, E., Spiritus Vini Gallici, L.*

ગુણ.—નાહાના વજનમાં હુશીઆરી લાવેછે. મોટા વજનમાં કેફ લાવીને બેશુધ કરેછે.

જોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ દ્રામથી ૨ આઉંસ. બચ્ચાંને ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ.

રુપીરીટ આવ રોઝમેરી, Spirit of Rosemary, E., Spiritus Rosmarini, L.

ગુણ.—તાણુતોડ નરમ પાડેછે. હુશીઆરી લાવેછે. કુખાવો નરમ પાડવા-
માંટે બાહારથી લગાડવાનાં કામમાં આવેછે.

ખોરાક.—ઘોડી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૨ દ્રામ. અર્યાંને ૨ થી ૫ મીનીમ.

રુપીરીટ આવ લેમન, Spirit of Lemon, E.

ગુણ.—દવાને સ્વાદ આપવા માંટે વપરાયેછે.

ખોરાક.—ઘોડી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ મીનીમ.

**રુપીરીટ આવ લેવેન્ડર, Spirit of Lavender, E., Spiritus Lavan-
dulæ, L.**

ગુણ.—તાણુતોડ નરમ પાડેછે. પેટમાંનો વા છુટો પાડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—ઘોડી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ દ્રામ (પ્રવાહી). અર્યાંને ૨ થી ૫ મીનીમ.

રુપીરીટ આવ હાઈશાઈર્ન, E. (જુઓ સ્ટ્રાન્ગ સૉલ્યુશન આવ એમેનીયા.)

રુપીરીટ ઇઠર નાઇટ્રીક, (જુઓ સ્પીરીટ આવ નાઇટ્રસ ઇઠર.)

રુપીરીટ એમેની એરોમેટીક, (જુઓ એરોમેટીક સ્પીરીટ આવ એમેનીયા.)

**સબક્લોરાઇડ આવ મરક્યુરી, Subchloride of Mercury, or Calomel, E.,
Hydrargyri Subchloridum, L.**

ગુણ.—પિત્તસાથનો ઝાડો લાવેછે. લોહી સુધારેછે. મોટા વજનમાં
“કૉલેરા”માં ઉલટી નરમ પાડેછે, તથા ઝાડો બંધ કરેછે.

ખોરાક.—ઘોડી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧૦ ગ્રેન. અર્યાંને ૦૧ થી ૦૧ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

**સબનાઇટ્રેટ આવ બીસમઝ, Subnitrate of Bismuth, E., Bismuthi
Subnitrates, L.**

ગુણ.—ઝાડો તથા ઉલટી બંધ કરેછે. હોઝરીમાં થતો ખટાસ, તથા છાતી-
ઉપર બળતી દાહ નરમ પાડેછે. નકારી જાતનાં ચાકાંઓ રૂઆવવા-
માંટે મલમસાથે મેળવીને લગાડવાનાં કામમાં આવેછે.

ખોરાક.—ઘોડી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ ગ્રેન. અર્યાંને ૧ થી ૩ ગ્રેન.

**સબ્લાઇમ્ડ સલ્ફર, Sublimed Sulphur, E., Sulphur Sublimat-
um, L., ગંધકનાં કુલ, G.**

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે. કીડ મટાડેછે. લોહી સુધારેછે. પરશેવો પાડેછે.
હરસમાં આખ્યામાં આવેછે.

ખોરાક.—ઘોડી ઉંમરનાં ૨૦ થી ૬૦ ગ્રેન. અર્યાંને ૨ થી ૩ ગ્રેન.

**સબઆઇયોડાઇડ આવ બીસમઝ, Subiodide of Bismuth, E., Bismuth
Subiodidum, L.**

ગુણ.—આઇયોડોફૉર્મના જેવો ગુણ ધરાવેછે. પણ તેના જેવો જલદ
વાસ એમાં હોતો નથી. જુના ચાંડા ઉપર લગાડવાથી જલદીથી
રૂઝ લાવેછે તથા ગાંઠોને ખીગલાવેછે.

સબએસીટેટ આવ કૉપર Subacetate of Copper, or Verdigris, E.,
Cupri Subacetatis, L., જંગાલ, G.

ગુણ.—ચાંડી તથા મસા ઉપર બાહરથી લગાડવામાં આવેછે. આધામાં આવતી નથી.

સમબુલ રૂટ, Sumbul Root, E., Sumbul Radix, L., સમબુલનાં મૂળીયાં, G.

ગુણ.—તાણતોડ નરમ પાડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—ઘોડા ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨૦ ગ્રેન (બુકો).

રહેલીંગ સૉલ્ટ, (જુઓ કારબોનેટ આવ એમોનીયા.)

સરપેન્ટરી રૂટ, Serpentry Root, E., Serpentariae Radix, L.

ગુણ.—પરશેવો પાડેછે. હુશીઆરી લાવેછે. શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—ઘોડા ઉંમરનાં ૧૦ થી ૧૫ ગ્રેન (બુકો).

સલ્ફ્યુરસ આસીડ, Sulphurous Acid, E., Acidum Sulphurosum, L.

ગુણ.—ઝેરી તાવો, તથા “કૉલેરા”માં શરીરમાં ફરતું ઝેર દુર કરેછે.

ખોરાક.—ઘોડા ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ દ્રામ (પ્રવાહી). અચ્ચાં ૨ મીનીમ.

સલ્ફ્યુરીક આસીડ, Sulphuric Acid, E., Acidum Sulphuricum, L.,

ગાંધકનો જલલદ તેજાબ, G.

ગુણ.—બાહર લગાડવામાં આવેછે. પીધામાં આવતી નથી.

સલ્ફ્યુરીક આસીડ ડાઇલ્યુટ, (જુઓ ડાઇલ્યુટેડ સલ્ફ્યુરીક આસીડ.)

સલ્ફ્યુરીક ઇઠર, E. (જુઓ ઇઠર.)

સલ્ફ્યુરેટેડ પૉટાશ, Sulphurated Potash, E., Potassa Sulphurata, L.

ગુણ.—નકારી જાતનો કોહોવાટ અટકાવેછે. ઉલટી તથા ઝાડો લાવેછે.

પરશેવો પાડેછે. હુશીઆરી લાવેછે. ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે.

ખોરાક.—ઘોડા ઉંમરનાં ૪ થી ૧૦ ગ્રેન.

સલ્ફ્યુરેટેડ એન્ટીમની, Sulphurated Antimony, E., Antimonium Sulphuratum, L.

ગુણ.—ઢોહી સુધારેછે. ઉલટી લાવેછે.

ખોરાક.—ઘોડા ઉંમરનાં ૧ થી ૫ ગ્રેન.

સલ્ફાઇટ આવ સોડીયમ, અથવા સલ્ફાઇટ આવ સોડા, Sulphite of Sodium, or Sulphite of Soda, E., Sodii Sulphis, L.

ગુણ.—જીતી ખાંસી મટાડેછે. બલગમ પાડેછે. ગળાંનાં દરદોમાં કામ્પેદો કરેછે.

ખોરાક.—ઘોડા ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ ગ્રેન.

સલ્ફાઇડ આવ કેલ્શીયમ, Sulphide of Calcium, E., Calci Sulphidum, L.

ગુણ.—ઘર, યુંમડાં પાકું, કીડ, કોહોડ, જન્મથી નબળાઇમાં પડતાં ચાંડાં, ખરાબ ગાંઠ, ઇત્યાદીમાં ખાધામાં આવેછે.

ખોરાક.—ઘોડા ઉંમરનાં $\frac{1}{2}$ ગ્રેન. એટલાં વજનની તાજાં આર બનાવેલી ગોળીઓ બાહર દવાખાનામાંથી મળેછે.

સલ્ફેટ ઓફ કુઈનીયા, Sulphate of Quinia, or Sulphate of Quinine, E., Quininæ Suphas, L.

ગુણ.—તાવમાં અકસીર દવા છે. શક્તિ આપે છે.

ખોરાક.—ઘોઠી ઉંમરનાં ૧ થી ૧૦ ગ્રેન. બચ્ચાંને ૦૧ થી ૧ ગ્રેન.

સલ્ફેટ ઓફ કૉપર, Sulphate of Copper, E., Cupri Sulphas, L., મોરથુથુ, G.

ગુણ.—ઘણાં દહાડાનો જીનો આડો તથા મરડો સાન્ને કરે છે. શક્તિ આપે છે. મોટા વજનમાં ઉલટી લાવે છે. ઘા અથવા ચાકાંઉપર લગાડયાથી રૂઝ આવે છે.

ખોરાક.—ઘોઠી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૨ ગ્રેન. ઉલટી લાવવા ૫ થી ૧૦ ગ્રેન.

સલ્ફેટ ઓફ ઝીંક, Sulphate of Zinc, E., Zinci Sulphas, L.

ગુણ.—આડો કબજ કરે છે. શક્તિ આપે છે. ઉલટી લાવે છે.

ખોરાક.—ઘોઠી ઉંમરનાં ૧ થી ૩ ગ્રેન. ઉલટી લાવવા ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન.

સલ્ફેટ ઓફ પેલેટીઅરીન, Sulphate of Pelletierin, E., Pelletierin Sulphas, L., દાડમના મૂળની છાલમાંથી કહાડેલો તત્વ, G.

ગુણ.—ચપટા કરમમાં અકસીર છે.

ખોરાક.—ઘોઠી ઉંમરનાં ૫ થી ૮ ગ્રેન. ૧ વર્ષના બચ્ચાંને ૦૧ થી ૧ ગ્રેન.

સલ્ફેટ ઓફ પૉટાશ, Sulphate of Potash, E., Potassii Sulphas, L.

ગુણ.—આડો લાવે છે.

ખોરાક.—ઘોઠી ઉંમરનાં ૧૫ થી ૬૦ ગ્રેન. બચ્ચાંને ૩ ગ્રેન.

સલ્ફેટ ઓફ બીબેરીન, Sulphate of Beberine, E., Beberinæ Sulphas, L.

ગુણ.—તાવમાં “કુઈનાઈન ડી સલ્ફેસ” ને બદલે આપ્યામાં આવે છે.

ખોરાક.—ઘોઠી ઉંમરનાં ૧ થી ૧૦ ગ્રેન.

સલ્ફેટ ઓફ બીબેરીઆ, (જુઓ સલ્ફેટ ઓફ બીબેરીન.)

સલ્ફેટ ઓફ મેગનીશીયા અથવા અંપસમ સૉલ્ટ, Sulphate of Magnesia, or Epsom Salt, E., Magnesii Sulphas, L.

ગુણ.—આડો લાવે છે.

ખોરાક.—ઘોઠી ઉંમરનાં ૬૦ ગ્રેનથી ૦૧ આઉન્સ. બચ્ચાંને ૫ ગ્રેન.

સલ્ફેટ ઓફ મેંગેનીસ, Sulphate of Manganese, E., Manganesii Sulphas, or Manganous Sulphate, L.

ગુણ.—દસ્તાન તથા આડો લાવે છે.

ખોરાક.—ઘોઠી ઉંમરનાં ૨ થી ૧૦ ગ્રેન. કમળામાં પીત્ત માથનો આડો લાવવા માટે ૬૦ ગ્રેન સુધી આપવામાં આવે છે.

સલ્ફેટ ઓફ મૉર્ફીન, અથવા સલ્ફેટ ઓફ મૉર્ફીયા, Sulphate of Morphine, or Sulphate of Morphia, E., Morphinæ Sulphas, or Morphia Sulphas, L.

ગુણ.—કેફ તથા ઉંઘ લાવે છે. તાણતોડ તથા ચસક, દુખાવો નરમ પાડે છે.

ખોરાક.—ઘોઠી ઉંમરનાં $\frac{1}{4}$ થી $\frac{1}{2}$ ગ્રેન.

ચેતવાણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

સલ્ફેટ ઓફ સ્ટ્રીકનીયા, Sulphate of Strychnia, E., Strychniæ Sulphas, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૪^૧/_{૧૦} થી ૩^૧/_{૧૦} ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

સલ્ફેટ ઓફ સ્પાર્ટીન, Sulphate of Sparteine, E., Sparteinæ Sulphas, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. દીલને શક્તિ આપેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧^૧/_૨ થી ૩ અથવા ૩ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

સલ્ફેટ ઓફ સીન્કોનાઇડ, Sulphate of Cinchonidine, E., Cinchonidinæ Sulphas, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. તાવ મટાડેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૫ ગ્રેન.

સલ્ફેટ ઓફ સોડા, અથવા ગ્લૉબર્સ સૉલ્ટસ, Sulphate of Soda, or Glauber's Salt, E., Sodii Sulphas, L.

ગુણ.—પિસાબ તથા આડો લાવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ આઉન્સ. બચ્ચાં ૩ થી ૫ ગ્રેન.

સલ્ફેટ ઓફ આયરન, Sulphate of Iron, E., Ferri Sulphas, L., હિરાકસી, G.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. તાવ મટાડેછે. આડો કબજ કરેછે. કરમ પાડેછે. દસ્તાન લાવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ ગ્રેન.

સલ્ફેટ ઓફ એટ્રોપીયા, Sulphate of Atropia, or Sulphate of Atropine, E., Atropinæ Sulphas, or Atropiæ Sulphas, L.

ગુણ.—કોઈન વેળા પીધામાં આવેછે. ઘણુંકરીને ચમક, તાણ, ધનુશવા, ઇત્યાદિ બિમારીમાં પિચકારીવડે ચામડીમાં દાખલ કર્યામાં આવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧^૧/_{૧૦} થી ૨^૧/_{૧૦} ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

સલ્ફો કારબોલેટ ઓફ ઝીંક, Sulpho-carbolate of Zinc, E., Zinci Sulpho-carbolas, L.

ગુણ.—પિચકારીદાખલ મારવાનાં કામમાં આવેછે.

સલ્ફો કારબોલેટ ઓફ સોડીયમ, Sulpho-carbolate of Sodium, E., Sodii Sulpho-carbolas, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. તાવ મટાડેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૧૫ ગ્રેન.

સલ્ફોનલ, Sulphonal, E.

ગુણ.—ઉંઘ લાવેછે, શાંતી આપેછે. “હાઇડ્રેટ આવ ક્લોરલ” નામની દવાના કરતાં પણ વધારે ક્ષુદ્રેકારક એટલામાટે ગણાયછે, કે દીલની ઉપર એ દવાથી કશી પણ માઠી અસર થતી નથી.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૫ થી ૩૦ અથવા ૬૦ ગ્રેન.

સાલ વૉલેટાઇલ, E. (જીઓ એરોમેટીક સ્પીરીટ આવ એમોનીયા.)

સાઇટ્રીક આસીડ, Citric Acid, E., Acidum Citricum, L.

ગુણ.—થંડક પાડેછે. ઉલટી તથા ઉછાળો બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન. બચ્ચાં ૨ થી ૩ ગ્રેન.

સાઇટ્રીન ઑઇન્ટમેન્ટ. (જીઓ ઑઇન્ટમેન્ટ આવ નાઇટ્રેટ આવ મરક્યુરી.)

સાઇટ્રેટ આવ પૉટાશ, Citrate of Potash, E., Potassii Citras, L.

ગુણ.—પરશેવો પાડેછે. પિસાબ લાવેછે. થંડક પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૪૦ ગ્રેન. બચ્ચાં ૨ ગ્રેન.

સાઇટ્રેટ આવ બીસમક, Citrate of Bismuth, E., Bismuthi Citras, L.

ગુણ.—ઝાડો તથા ઉલટી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૫ ગ્રેન.

સાઇટ્રેટ આવ લીઠીયા, Citrate of Lithia, E., Lithii Citras, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. હોઝરીમાંના ખરાસ તોડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન.

સાઇટ્રેટ આવ આયરન, Citrate of Iron, E., Ferri Citras, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૧૦ ગ્રેન. બચ્ચાં ૦.૧ થી ૧ ગ્રેન.

સાઇટ્રેટ આવ આયરન કુઇનીન એન્ડ સ્ટ્રીક્નીયા, Citrate of Iron Quinine, and Strychnia, E., Ferri Quiniæ Et Strychniæ Citras, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. દસ્તાન લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ ગ્રેન.

સાઇટ્રેટ આવ આયરન એન્ડ કુઇનીયા, Citrate of Iron and Quinine, E., Ferri Et Quiniæ Citras, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન.

સાઇટ્રેટ આવ આયરન એન્ડ એમોનીયા, Citrate of Iron and Ammonia, E., Ferri Et Ammonii Citras, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. દસ્તાન લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન. બચ્ચાં ૦.૧ ગ્રેન.

સીન્કોના બાર્ક, Cinchona Bark, E., Cinchonæ Cortex, L.

ગુણ.—તાવ મટાડેછે. શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૧૦ ગ્રેન. ૧ વર્ષના બચ્ચાંને ૨ ગ્રેન.

સીન્કોનાઇડા સલ્ફેટીસ, (જુઓ સલ્ફેટ આવ સીન્કોનાઇડા.)

સીનેબાર અથવા વરમીલીયન, Cinnabar or Vermilion, E., Hydrargyri Bisulphuretum, L., હીંગળો, G.

ગુણ.—ટાંકીમાં ઘુંઘ આપવામાં ટે કામ લાગેછે. લોહી સુધારેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩૦ થી ૧૦ ગ્રેન (જુઓ).

સીનેમોન, Cinnamon, E., Cinamomi Cortex, L., તજ, G.

ગુણ.—પેટમાંનો વા તોડેછે, હુશીઆરી લાવેછે. ગરમી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨૦ ગ્રેન. ૧ વર્ષનાં બચ્ચાંને ૧ થી ૨ ગ્રેન.

સીનેમોન વોટર, Cinnamon Water, E., Aqua Cinnamomi, L., તજનું પાણી, G.

ગુણ.—પેટમાંનો વા તોડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૩ આઉન્સ. બચ્ચાંને ૧ થી ૨ ડ્રામ.

સીમ્પલ ઓઇન્ટમેન્ટ, Simple Ointment, E., Unguentum Simplex, L., મીનતી મેળવણીનો સાદો મલમ, G.

ગુણ.—જખમ તથા બળી ગયેલો ભાગ રૂઝ લાવેછે.

સીરપ, Syrup, E., Syrupus, L., સાકરનો શીરો, G.

ગુણ.—શેઝ ઝાડો લાવેછે. સુખ્યકરીને સ્વાદ લાવવામાં ટે વાપરવામાં આવેછે.

સીરપ આવ ક્લોરલ, Syrup of Chloral, E., Syrupus Chloral, L.

ગુણ.—ઉંઘ લાવેછે. કુખાવો નરમ પાડેછે. ઉલટી તથા ઉછાળો અંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૨ ડ્રામ (પ્રવાહી).

સીરપ આવ જિન્જર, Syrup of Ginger, E., Syrupus Zingiberis, L.

ગુણ.—હુશીઆરી લાવેછે. પેટમાંનો વા તથા કુખાવો નરમ પાડેછે.

લુપ્ત લાગેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ ડ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૧૦ થી ૨૦ મીનીમ.

સીરપ આવ ટોલુ, Syrup of Tolu, E., Syrupus Tolutanus, L.

ગુણ.—ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ ડ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૧૦ થી ૨૦ મીનીમ.

સીરપ આવ ડાયલિસાઇડ આયરન, Syrup of Dialysed Iron, E., Syrupus Ferri Dialysati, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. સોમલનાં ઉતારતરીકે વપરાયછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૧૨૦ મીનીમ. બચ્ચાંને ૧ મીનીમ.

સીરપ આવ પ્રુન, Syrup of Prune, E., Syrupus Prunii Virginianæ, L.

ગુણ.—ખંધ તથા છાતીનાં દરદોમાં ખાંસી તથા કુખાવો, તથા દીલનો ધબકારો મટાડેછે. પાચન શક્તિ વધારેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ ડ્રામ.

સીરપ પેપેવેર, (જુઓ સીરપ આવ પોપીઝ.)

સીરપ આવ પોપીઝ, Syrup of Poppies, E., Syrupus Papaveris, L.

ગુણ.—શેઠ ઉંઘ લાવેછે. ઝાડો કબજ કરેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ ડ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૫ થી ૧૦ મીનીમ.

સીરપ ફેરી બ્રોમાઇડ, (જુઓ સીરપ આવ બ્રોમાઇડ આવ આયરન.)

સીરપ ફેરી આઇયોડાઇડ, (જુઓ સીરપ આવ આઇયોડાઇડ આવ આયરન.)

સીરપ આવ ફોસ્ફેટ આવ આયરન, Syrup of Phosphate of Iron, E., Syrupus Ferri Phosphatis, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. હાડકાંઓ વળી જતાં હોય, તેમાં ગુણ કરેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ ડ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૫ થી ૨૦ મીનીમ.

સીરપ આવ ફોસ્ફેટ આવ આયરન, લાઇમ, એન્ડ સોડા, E. (જુઓ કેમીકલ કુડ.)

સીરપ આવ બકઠોર્ન બેરીઝ, Syrup of Buckthorn Berries, E., Syrupus Rhamni, L.

ગુણ.—સખ્ત ઝાડો લાવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ ડ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૧૦ થી ૧૫ મીનીમ.

સીરપ આવ બ્યુટીલ ક્લોરલ, Syrup of Butyl-Chloral, E., Syrupus Butyl-Chloral, L.

ગુણ.—કુખાવો નરમ પાડેછે. ઉંઘ લાવેછે. ખમ્બ તથા હાફળમાં ખાંસી મટાડેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ ડ્રામ. ૧ ડ્રામ સીરપમાં ૨ ગ્રેન “બ્યુટીલ-ક્લોરલ” આવેછે.

સીરપ આવ બ્રોમાઇડ આવ આયરન, Syrup of Bromide of Iron, E., Syrupus Ferri Bromidum, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. કંઠમાળા, બ્લોહોર, કલેજાનો વરમ, ઇત્યાદિ દરદોમાં ગુણ કરેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૦.૧ થી ૨ ડ્રામ.

સીરપ આવ મલબેરીઝ, Syrup of Mulberries, E., Syrupus Mori, L.

ગુણ.—સ્વાદ તથા રંગ આપવામાં ટે કામ આવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ ડ્રામ (પ્રવાહી).

સીરપ આવ રહુબાર્બ, Syrup of Rhubarb, E., Syrupus Rhei, L.

ગુણ.—શેઠ ઝાડો લાવેછે. હોઝરીને શક્તિ આપેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૪ ડ્રામ (પ્રવાહી).

સીરપ આવ રેડ પોપી, Syrup of Red Poppy, E., Syrupus Rhæados, L.

ગુણ.—ઉંઘ લાવેછે. દિલનો ધબકારો નરમ પાડેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ ડ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૧૦ મીનીમ.

સીરપ આવ રેડ રોઝીઝ, Syrup of Red Roses, E., Syrupus Rosæ Gallicæ, L.

ગુણ.—ઝાડો તથા લોહી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—ઝોડી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાને ૧૦ થી ૧૫ મીનીમ.

સીરપ આવ લેક્ટોફોસ્ફેટ આવ લાઇમ, Syrup of Lactophosphate of Lime, E., Syrupus Calcii Lactophosphatis, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. ધાતુ બંધ કરેછે. લુપ્ત લાગેછે.

ખોરાક.—ઝોડી ઉંમરનાં ૧ થી ૧૫ દ્રામ. બચ્ચાને ૫ થી ૭ મીનીમ.

સીરપ આવ લેક્ટોફોસ્ફેટ આવ લાઇમ એન્ડ આયરન, Syrup of Lactophosphate of Lime and Iron, E., Syrupus Calcii Et Ferri Lactophosphatis, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. લુપ્ત લાગેછે.

ખોરાક.—ઝોડી ઉંમરનાં ૧ થી ૧૫ દ્રામ. બચ્ચાને ૫ થી ૧૦ મીનીમ.

સીરપ આવ લેમન્સ, Syrup of Lemons, E., Syrupus Limonis, L.

ગુણ.—થંડક આપેછે.

ખોરાક.—ઝોડી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાને ૫ થી ૧૦ મીનીમ.

સીરપ આવ સ્કુઇલ, Syrup of Squill, E., Syrupus Scillæ, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. ખાંસીમાં ઢુશીઆરી લાવી બલગમ પાડેછે.

ખોરાક.—ઝોડી ઉંમરનાં ૦.૫ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાને ૧૦ મીનીમ.

સીરપ આવ સેના, Syrup of Senna, E., Syrupus Sennæ, L.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—ઝોડી ઉંમરનાં ૧ થી ૪ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાને ૨૦ થી ૩૦ મીનીમ.

સીરપ આવ સેનીગા, (જીઓ ઈક્યર આવ સેનીગા.)

સીરપ આવ હાઇડ્રેટ આવ ક્લોરલ (જીઓ સીરપ આવ ક્લોરલ.)

સીરપ આવ હાઇડ્રો-ક્લોરેટ આવ અપોમોર્ફીન, Syrup of Hydro-chlorate of Apomorphine, E., Syrupus Apomorphinæ Hydro-chloratis, L.

ગુણ.—કાંઈબી માડી અસર કીધા વિના જોરમાં ઉલટી લાવેછે. અફીણ, “એફોનાઇટ,” “બેલેડોના,” “કારબોલીક આસીડ,” અથવા “હાઇડ્રોડ હાઇડ્રોસાએનીક આસીડ,” નું ઝેર ખાધામાં આવ્યું હોય તો તેમાં તરત ઉલટી લાવવા માંડે પીધામાં અપાએછે.

ખોરાક.—ઝોડી ઉંમરનાં ૦.૫ થી ૧ દ્રામ (પ્રવાહી).

૧ દ્રામ સીરપમાં ૩૬ થેન “હાઇડ્રોક્લોરેટ આવ અપોમોર્ફીન” આવેછે.

ચેતવાણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

સીરપ આવ હાઇપોફોસ્ફાઇટ આવ લાઇમ, Syrup of Hypophosphite of Lime, E., Syrupus Calcis Hypophosphis, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. લોહી સુધારેછે. ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે.

ખોરાક.—ઝોડી ઉંમરનાં ૨ દ્રામ. બચ્ચાને ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ.

સીરપ આવ હેમીડેસમસ, Syrup of Hemidesmus, E., Syrupus Hemidesmi, L.

ગુણ.—પરશેવો પાડેછે. લોહી સુધારેછે. શેન પિસાબ લાવેછે. શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાને ૧ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાને ૫ થી ૧૦ મીનીમ.

સીરપ આવ આઇયોડાઇડ આવ આયરન, Syrup of Iodide of Iron, E., Syrupus Ferri Iodidi, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. કંઠમાળાની ગાંઠો, બલોહોર, કલેન્ડોનો વરમ, ઇત્યાદિનાં દરદોમાં કામ આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાને ૦.૧ થી ૧ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાને ૩ મીનીમ.

સીરપ આવ ઑરેન્જ પીલ, Syrup of Orange Peel, E., Syrupus Aurantii, L.

ગુણ.—ખોરાક પચાવેછે. હોઝરીને શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાને ૧ થી ૨ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાને ૨૦ મીનીમ.

સીરપ આવ ઑરેન્જ ફ્લોવર, Syrup of Orange Flower, E., Syrupus Aurantii Floris, L.

ગુણ.—સ્વાદ લાવવામાંટે કામ આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાને ૧ થી ૪ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાને ૨૦ મીનીમ.

સીલીકેટ આવ મેગનીશીયા, અથવા સોપ સ્ટોન, Silicate of Magnesia or Soap Stone, E., સંગજર, G.

ગુણ.—ઝાડો, મરડો, લોહી, દસ્તાન તથા ધાત બંધ કરેછે. નાકમાંથી લોહી જતું હોય તો ચમતી સુંઘ્યાથી બંધ થાએછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાને ૫ થી ૧૦ ગ્રેન. મગલી અથવા ખાંડમાં.

સીલીકેટ આવ મેગનીશીયા એન્ડ આયરન, Silicate of Magnesia and Iron, E., ઝેરમોહોરો, G.

ગુણ.—ઝાડો, મરડો, દસ્તાન તથા લોહી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાને પાણીમાં ઘસીને ઘાડું થાએ કે એક ચમચાથી બે ચમચા.

સીવેડીલા, Cevadilla, E., Sabadilla, L.

ગુણ.—કરમ પાડેછે. ઝાડો લાવેછે. ઉલટી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાને ૪ થી ૬ ગ્રેન (બુકો).

શુગર આવ મીલ્ક, Sugar of Milk, E., Saccharum Lactis, L.

ગુણ.—હલકો ઝાડો લાવેછે. શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાને ૬૦ થી ૧૨૦ ગ્રેન.

શુગર આવ લેડ, E. (જુઓ એસીટેટ આવ લેડ.)

શુગર આવ લેડનું પાણી. (જુઓ ડાઇલ્યુટેડ સૉલ્યુશન આવ સબએસીટેટ આવ લેડ.)

સેકેરીન, Saccharine, E.

ગુણ.—નિઠી પિસાબમાં જ્યાં સાકર નહીં અપાએ તેને બદલે મીઠાસ લાવવા આપવામાં આવેછે. ચરબી ફેલાઈ હોય તે ઘટાડેછે. એ પાણીમાં બરાબર પીગળતી નથી, માંટે ૧ રતલ “ગ્લીસરાઈન”માં ૧ ટ્રાન્સ “સેકેરીન” મેળવી ગરમ કરી તેમાંથી ૨ ચમચી ભરીને, દુધ અથવા ખોરાકમાં લેવી.

ખોરાક.—માટી ઉંમરનાને ૦૧ થી ૧ ગ્રેન.

સેકરેટેડ કારબોનેટ આવ આયરન, Saccharated Carbonate of Iron, E., Ferri Carbonas Saccharata, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. દસ્તાન લાવેછે.

ખોરાક.—માટી ઉંમરનાને ૫ થી ૨૦ ગ્રેન.

સેકરેટેડ સૉલ્યુશન આવ લાઈમ, Saccharated Solution of Lime, E., Liquor Calcis Saccharatus, L., સાકરની મેળવણીવાળું ચુનાનું પાણી, G.

ગુણ.—હોઝરીમાં થતો ખરાસ અટકાવેછે. ઉલટી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—માટી ઉંમરનાને ૧૫ થી ૬૦ મીનીમ. અરુચિ ૫ થી ૧૦ મીનીમ.

સેડેટીવ સૉલ્યુશન આવ ઓપીયમ, Sedative Solution of Opium, E., Liquor Opii Sedativæ, L.

ગુણ.—એના ગુણ “લૉડેનમ”નાંજેવોજે.

ખોરાક.—માટી ઉંમરનાને ૫ થી ૧૦ મીનીમ. અરુચિ ૦૧ મીનીમ.

સેન્ટોનાઈન, Santonine, E., Santoninum, L.

ગુણ.—કરમ પાડેછે. જીનો પરમે સારો કરેછે.

ખોરાક.—માટી ઉંમરનાને ૨ થી ૩ ગ્રેન. અરુચિ ૦૧ થી ૧ ગ્રેન.

સેન્ટોનીકા, Santonica, E., Santonica, L.

ગુણ.—કરમ પાડેછે.

ખોરાક.—માટી ઉંમરનાને ૧૦ થી ૬૦ ગ્રેન. અરુચિ ૨ થી ૫ ગ્રેન.

સેના, Senna, E., Senna Indica, L., સુનામખી, G.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—માટી ઉંમરનાને ૧૦ થી ૨૦ ગ્રેન. અરુચિ ૨ થી ૫ ગ્રેન.

શેરી, Sherry, E., Vinum Xericum, L.

ગુણ.—હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—માટી ઉંમરનાને ૧ થી ૪ આઉન્સ.

સૉલ એમોનીએક, (જીઓ ક્લોરાઈડ આવ એમોનીયમ.)

સેલીસીન, Salicin, E., Salicinum, L.

ગુણ.—પરશેવો પાડેછે. તીવ્ર સંધિવા, જોરાવર જરી તથા ઝેરી તાવો, ફેફસાનાં તીવ્ર વરમ, ઇત્યાદિમાં તાવનો જોર નરમ પાડેછે, તથા લોહીની ગરમી ઓછી કરેછે.

ખોરાક.—માટી ઉંમરનાને ૫ થી ૨૦ ગ્રેન.

સેલીસીલીક કોલોડીયન, Salicylic-Collodion, E., Collodium Salicylicum, L.

ગુણ.—લાંબા, તથા ચપતા મસા, તથા આતન ઉપર લગાડવાથી ખરી પડેછે.
આ દવા ૬૦ ગ્રેન “સેલીસીલીક આસીડ,” ૮ ગ્રેન “એકમટ્રેક્ટ
આવ હન્ડીયન હેમ્પ,” તથા ૧ આઉન્સ “ફ્લેક્સીબલ કોલોડીયન”ની
મેળવણીની બનેછે.

સેલીસીક આસીડ. (જીઓ સેલીસીલીક આસીડ.)

સેલીસીલીક આસીડ, Salicylic Acid, E., Acidum Salicylicum, L.

ગુણ.—સંધિવા, નળજો તથા ઝેરી તાવોમાં પરશેવો પાડીને તાવ
નરમ પાડેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨૦ ગ્રેન.

સેલીસીલેટ આવ કુઈનીન, Salicylate of Quinine, E., Quinine Salicylate, L.

ગુણ.—સંધિવા તથા નળજામાં તાવની ગરમી ઘટાડીને, સાંધાઓનો સોજો
નરમ પાડેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૬ ગ્રેન.

સેલીસીલેટ આવ કેમફર, Salicylate of Camphor, E., Camphora Salicylate, L.

ગુણ.—ઝાડો બંધ કરેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૫ ગ્રેન. ગોળી બનાવીને.

સેલીસીલેટ આવ બીસમઠ, Salicylate of Bismuth, E., Bismuthi Salicylas, L.

ગુણ.—જીનો ઝાડો બંધ કરેછે. “ટાઇફ્ઝીડ ફીવર”માં ચાંમડીની
ગરમી ઘટાડેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન, અથવા ૨૦ ગ્રેન.

સેલીસીલેટ આવ લીઠીયમ, Salicylate of Lithium, E., Lithii Salicylas, L.

ગુણ.—પિશાબ લાવેછે. રેતી પીગળાવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ ગ્રેન.

સેલીસીલેટ આવ સોડા, અથવા સેલીસીલેટ આવ સોડીયમ, Salicylate of Soda, or Salicylate of Sodium, E., Sodii Salicylas, L.

ગુણ.—“સેલીસીન”નાંજવાજ ગુણ ધરાવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન.

સેલીસીલેટ આવ આયરન, Salicylate of Iron, E., Ferri Salicylas, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. નબળાઈ સાથે ગળામાં જીભની બંધે બાજુએ
ગાંઠ સુન્દલી હોય, તેમાં ગુણ કરેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૧૦ ગ્રેન.

સૉલૉલ, Salol, E.

ગુણ.—“સેલીસીલેટ આવ સોડીયમ”ને બદલે ખાધામાં આપેછે. તીક્ષ્ણ તથા જુના સંધિવામાં તથા ખંઠમાં, કુખાવો, તાવ, તથા ખાંસી મટાડેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન.

સેવીન ટૉપ્સ, Savin Tops, E., Sabinæ Cacumina, L.

ગુણ.—કરમ પાડેછે. પરશેવો પાડેછે. દસ્તાન લાવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન (મુકો).

સૉકોટ્રીન એલોઝ, Socotrine Aloes, E., Aloe Socotrina, L., એજીઓ, G.

ગુણ.—પિત્તસાથનો ઝાડો લાવેછે. હેઝરીને શક્તિ આપેછે. દસ્તાન લાવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૬ ગ્રેન.

સૉડા વૉટર, E. (જુઓ એક્ટ્રવેર્સીંગ સૉલ્યુશન આવ સોડા.)

સોપ પ્લાસ્ટર, Soap Plaster, E., Emplastrum Saponis, L.

ગુણ.—કુખતા ભાગ ઉપર બાહરથી લગાડેછે.

સૉફ્ટ સોપ, Soft Soap, E., Sapo Mollis, L., નરમ સાબુ, G.

ગુણ.—ગોળીઓ બનાવવામાં વપરાયેછે.

ખાશક.—૫ થી ૧૦ ગ્રેન.

સૉલ્યુશન આવ ક્લોરાઇડ આવ ઝીંક, Solution of Chloride of Zinc, E., Liquor Zinci Chloridi, L.

ગુણ.—નકારી હવા દુર કરવામાં ઘાંટવાનાં કામમાં આવેછે.

સૉલ્યુશન આવ ક્લોરાઇડ આવ એન્ટીમની, Solution of Chloride of Antimony, E., Liquor Antimonii Chloridi, L.

ગુણ.—“કૉસ્ટીક”દાખલ બાહરથી લગાડવામાં આવેછે.

ખાશક.—પીધામાં આવતું નથી.

સૉલ્યુશન આવ ક્લોરાઇન, Solution of Chlorine, E., Liquor Chlori, L.

ગુણ.—વાસ ખારતા ઘા ધોવામાં, અથવા મોહ વાસ ખારતું હોય, ત્યારે કોગલા કરવામાં પાણીસાથે ભેળીને કામ આવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨૦ મીનીમ. બચ્ચાં ૨ થી ૪ મીનીમ.

સૉલ્યુશન આવ ક્લોરીનેટેડ લાઇમ, Solution of Chlorinated Lime, E., Liquor Calcis Chlorinatae, L.

ગુણ.—નકારી હવા તથા ગંધકી કાઢાડી નાખવામાં વપરાયેછે.

સૉલ્યુશન આવ ક્લોરીનેટેડ સોડા, Solution of Chlorinated Soda, E., Liquor Sodae Chlorinatae, L.

ગુણ.—કોગલા કરવાનાં કામમાં આવેછે. કોઇવેળા પીધામાં આવેછે. લોહીમાં ફરતા ઝેરી પદાર્થોનો નાશ કરેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨૦ મીનીમ.

સોલ્યુશન ઓફ કાર્બોનેટ ઓફ મેગ્નેશીયમ, Solution of Carbonate of Magnesium, E., Liquor Magnesii Carbonatis, L.

ગુણ.—હલકો ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી).

સોલ્યુશન ઓફ ડાયલાઇઝડ આયરન, Solution of Dialized Iron, E., Liquor Ferri Dialysatus, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. ધાત તથા લોહી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ. “ગ્લીસરાઇન” સાથે મેળવીને. સોમલનું ઝેર ખાધામાં આવ્યું હોય તો પેટેલાં, ખાણા સાથે ખાવાનું મીઠું અથવા “આઇકાર્બોનેટ ઓફ સોડા” ફક્કારીને પછી આ દવા મોટા વજનમાં આપવામાં આવેછે.

સોલ્યુશન ઓફ પેરકલોરાઇડ ઓફ મરક્યુરી, અથવા સોલ્યુશન ઓફ બાયકલોરાઇડ ઓફ મરક્યુરી, Solution of Perchloride of Mercury, or Solution of Bichloride of Mercury, E., Liquor Hydrargyri Perchloridi, or Liquor Hydrargyri Bichloridi, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. ગાંઠો પિગળાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦.૦૫ થી ૦.૨ ગ્રામ (પ્રવાહી). અરુચિ ૫ થી ૧૦ મીનીમ.

સોલ્યુશન ઓફ પેરકલોરાઇડ ઓફ આયરન, Solution of Perchloride of Iron, E., Liquor Ferri Perchloridi, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. ઝાડો તથા લોહી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ.

સોલ્યુશન ઓફ પેરનાઇટ્રેટ ઓફ આયરન, Solution of Pernitrate of Iron, E., Liquor Ferri Pernitratis, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. ઝાડો તથા લોહી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૪૦ મીનીમ.

સોલ્યુશન ઓફ પર્મેનગેનેટ ઓફ પોટાશ, Solution of Permanganate of Potassium, E., Liquor Potassii Permanganatis, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. ઘણુંકરીને બાહારથી લગાડવાનાં કામમાં આવેછે. ઘામાંથી નિકળતો નકારો વાસ બંધ કરવામાં ટે કામ આવેછે. સાંપના ડંખમાં ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૪ ગ્રામ (પ્રવાહી).

સોલ્યુશન ઓફ પોટાશ, Solution of Potash, E., Liquor Potassæ, L.

ગુણ.—હોજરીમાંનો ખટાસ તોડેછે. પિસાબ લાવેછે. લોહી સુધારેછે. નજળામાં ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૫ થી ૬૦ મીનીમ. અરુચિ ૧ થી ૨ મીનીમ.

સોલ્યુશન ઓફ લાઇમ, Solution of Lime, E., Liquor Calcis, L., ચુનાનું પાણી, G.

ગુણ.—ઝાડો તથા હલકી બંધ કરેછે. હોજરીમાંનો ખટાસ તોડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી). અરુચિ ૧ થી ૨ ગ્રામ.

સૉલ્યુશન ઓફ સ્ટ્રીકનીયા, Solution of Strychniæ, E., Liqueur Strychniæ, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. લકવામાં પાછળા દહાડાઓમાં આપ્યામાં આવેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ મીનીમ.

ચેતવાણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

સૉલ્યુશન ઓફ સબએસીટેટ ઓફ લેડ, Solution of Subacetate of Lead, E., Liqueur Plumbi Subacetatis, L.

ગુણ.—સોજા નરમ પાડવા તથા રસી વેહેતી બંધ પાડવામાંટે માત્ર બાહારથી લગાડવાનાં કામમાં આવેછે.

સૉલ્યુશન ઓફ સલ્ફેટ ઓફ એટ્રોપીયા, Solution of Sulphate of Atropine, E., Liqueur Atropinæ Sulphatis, L.

ગુણ.—કેફ લાવેછે. ઘણુંકરીને ચામડીમાં પીચકારીદાખલ નારવાનાં કામમાં આવેછે. આંખનાં દરદોમાં ટીપાંદાખલ નામવામાં આવેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૪ મીનીમ, ચામડીમાં પીચકારી દાખલ ૧ થી ૨ મીનીમ.

ચેતવાણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

સૉલ્યુશન ઓફ સાઇટ્રેટ ઓફ બીસમ્થ એન્ડ એમ્મોનીયા, Solution of Citrate of Bismuth and Ammonium, E., Liqueur Bismuthi Et Ammonii Citratis, L.

ગુણ.—ઝાડો તથા ઉલટી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ ડ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાને ૫ મીનીમ.

સૉલ્યુશન ઓફ સાઇટ્રેટ ઓફ એમ્મોનીયા, Solution of Citrate of Ammonium, E., Liqueur Ammonii Citratis, L.

ગુણ.—થંડક આપેછે. ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૬ ડ્રામ (પ્રવાહી.)

સૉલ્યુશન ઓફ સોડા, Solution of Soda, E., Liqueur Sodæ, L.

ગુણ.—હોઝરીમાંનો ખટાસ તોડેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ. બચ્ચાને ૧ થી ૨ મીનીમ.

સૉલ્યુશન ઓફ હાઇડ્રોક્લોરેટ ઓફ મોર્ફીયા, Solution of Hydrochlorate of Morphine, E., Liqueur Morphinæ Hydrochloratis, L.

ગુણ.—કેફ લાવેછે. દરદ મટાડેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૬૦ મીનીમ. બચ્ચાને ૦૧ મીનીમ.

સૉલ્યુશન ઓફ હાઇડ્રોક્લોરેટ ઓફ સ્ટ્રીકનીન. (જુઓ સૉલ્યુશન ઓફ સ્ટ્રીકનીયા.)

સૉલ્યુશન ઓફ આરસેનીએટ ઓફ સોડા, Solution of Arseniate of Sodium, E., Liqueur Sodii Arseniatis, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—ઝોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ મીનીમ.

સૉલ્યુશન ઓફ આઇયોડાઇન, Solution of Iodine, E., Liqueur Iodi, L.

ગુણ.—ગાંઠો પિગળાવેછે.

ખોરાક.—માત્ર બાહારથી લગાડવાનાં કામમાં આવેછે.

સાલ્યુશન ઓફ એટ્રોપીયા, Solution of Atropia, E., Liqueur Atropiæ, L.

ગુણ.—કેફ લાવેછે. અફીણનાં ઝેરનાં ઉતારદાખલ પીધામાં આવેછે.

ખોરાક.—ઘોઠી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ મીનીમ.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

સાલ્યુશન ઓફ એમોનીયા, Solution of Ammonia, E., Liqueur Ammoniaæ, L.

ગુણ.—હુશીઆરી આપેછે. હોઝરીમાંનો ખટાસ તોડેછે.

ખોરાક.—ઘોઠી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ મીનીમ. બચ્ચાં ૧ થી ૨ મીનીમ.

સાલ્યુશન ઓફ એસીટેટ ઓફ મોર્ફીયા, Solution of Acetate of Morphine, E., Liqueur Morphinae Acetatis, L.

ગુણ.—કેફ લાવેછે. બેથુદ્ધ કરેછે. દુખાવો નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—ઘોઠી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૬૦ મીનીમ. બચ્ચાં ૦૧ મીનીમ.

સાલ્યુશન ઓફ એસીટેટ ઓફ એમોનીયા, Solution of Acetate of Ammonium, E., Liqueur Ammonii Acetatis, L.

ગુણ.—પરશેવો પાડેછે.

ખોરાક.—ઘોઠી ઉંમરનાં ૨ થી ૬ ગ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાં ૧૦ થી ૨૦ મીનીમ.

સોલેનાઇન, Solanine, E.

ગુણ.—ફેફડે તથા ચુકાના દરદમાં બેંચતાણુ, આંકરાં, તથા દુખાવો મટાડેછે.

ખાંસીને ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—ઘોઠી ઉંમરનાં ૫ ગ્રેન.

૬.

હની, Honey, E., Mel, L. મધ, G.

ગુણ.—ખાંસીમાં, તથા દવામાં મિકાસ લાવવા માંટે તથા ખોરાક દાખલ વપરાયેછે.

હાર્ડ સોપ, Hard Soap, or White Castile Soap, E., Sapo Durus, L., કઠણ સાબુ, G.

ગુણ.—હોઝરીમાંનો ખટાસ તોડેછે. સેજ ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—ઘોઠી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૫ ગ્રેન.

હાઇડ્રાઇડ્રેટ ક્રોમ ક્લોરાઇડ, (જીઓ મરફ્યુરી ઉવીડ ચૉક.)

હાઇડ્રેટ ઓફ ક્લોરાઇડ, Hydrate of Chloral, E., Chloral Hydras, L.

ગુણ.—ઉંઘ લાવેછે. ઉછાળો તથા ઉલટી નરમ પાડેછે. તાણતોડ નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—ઘોઠી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન. બચ્ચાં ૦૧ થી ૧ ગ્રેન.

હાઇડ્રેટ ઓફ પેરૉક્સાઇડ ઓફ આયરન, Hydrrous Peroxide of Iron, E., Ferri Peroxidum Hydratum, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. લોહીમાંનાં રાતા દાણાંઓવાળો ભાગ વધારેછે.

મોટા વજનમાં સોમલનું ઝેર ઉતારેછે.

ખોરાક.—ઘોઠી ઉંમરનાં ૫ થી ૩૦ ગ્રેન.

હાઇડ્રોક્લોરિક સૉલ્યુશન ઓફ આરસેનીક, Hydrochloric Solution of Arsenic, E., Liquor Arsenici Hydrochloricus, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. લોહી સુધારેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૮ મીનીમ.

હાઇડ્રોક્લોરિક આસીડ, અથવા મ્યુરેટીક આસીડ, Hydrochloric Acid or Muriatic Acid, E., Acidum Hydrochloricum, L.

ગુણ.—“કૉર્સ્ટીક” દાખલ, હડખાએલાં કુતરાંનાં ઝેરમાં બાહરથી લગાડવામાં આવેછે. પાણીમાં મેળવીને “લોશન” દાખલ વપરાયેછે.

ખોરાક.—સીધામાં આવતી નથી.

હાઇડ્રોક્લોરેટ ઓફ કુઇનાઇન, Hydrochlorate of Quinine, E., Quininae Hydrochloras, L.

ગુણ.—ઉંઠાટીઉં, તથા તાવ મટાડેછે. શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન. બચ્ચાંને ૧ થી ૨ ગ્રેન.

હાઇડ્રોક્લોરેટ ઓફ કૉકેઇન, Hydrochlorate of Cocaine, E., Cocainae Hydrochloras, L.

ગુણ.—ઉંઘ લાવેછે. દરદ મટાડેછે. આંખના દરદોમાં પાંણીમાં મેળવીને આંખમાં થતો દુખાવો તરત પાડવા ટીપું નામવામાં આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

હાઇડ્રોક્લોરેટ ઓફ ગેલ્સીમીન, Hydrochlorate of Gelsimine, E., Gelsimiae Hydrochloras, or Gelsemine Hydrochlorate, L.

ગુણ.—એનો ગુણ “લાઇકર ગેલ્સીમી હાઇડ્રોક્લોરેટીસ”ના જેવોજ છે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૩ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા અતી ઝેરી છે, માટે સંભાળીને વાપરવી.

હાઇડ્રોક્લોરેટ ઓફ મૉર્ફીયા, Hydrochlorate of Morphia, or Hydrochlorate of Morphine, E., Morphinæ Hydrochloras, or Morphiae Murias, or Morphiae Hydrochloras, L.

ગુણ.—એનો ગુણ મૉર્ફીયુનાં જેવોજ છે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૦.૫ ગ્રેન.

હાઇડ્રોક્લોરેટ ઓફ એપોમૉર્ફીન, Hydrochlorate of Apomorphin, E., Apomorphine Hydrochloras, L.

ગુણ.—ઉલટી લાવેછે. “એપોમોર્ફીન,” “કારબોલીક આસીડ,” ઇત્યાદી ઝેર ખાધામાં આવ્યું હોય તો તે ઉતારવાને માટે ખાધામાં આપવામાં આવેછે, અથવા પિચકારી વડે ખલાતી આંત્રીમાં દાખલ કરવામાં આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ ગ્રેન ખાધામાં. પિચકારી મારવા માટે ૧ થી ૨ ગ્રેન પાંણીમાં મેળવીને વપરાયેછે.

ચેતવણી.—આ દવા અતી ઝેરી છે માટે સાધારણ માણસે તે વાપરવી નહીં.

હાઇડ્રોબ્રોમેટ આવ કોનાઇ, Hydrobromate of Conia, E., Conia Hydrobromas, L.

ગુણ.—ઉંઘ લાવેછે. મુખ્ય કરીને ઘેલાપણુના જોસ નરમ પાડવા માંટે આધામાં આપવામાં આવેછે, અથવા ખભાની ચાંમડીમાં પિચકારી વડે દાખલ કરવામાં આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૨ ગ્રેન આધામાં. પિચકારી મારવા માંટે ૩ થી ૬ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા ઝેરી છે માટે સાધારણ માણસે વાપરવી નહી.

હાઇપોફોસ્ફાઇટ આવ કલ્સીયમ, (જુઓ હાઇપોફોસ્ફાઇટ આવ લાઇમ.)

હાઇપોફોસ્ફાઇટ આવ લાઇમ, Hypophosphite of Lime, or Hypophosphite of Calcium, E., Calcii Hypophosphis, or Calcis Hypophosphis, L.

ગુણ.—હાડકામાં ચુનાનો ભાગ વધારેછે. શક્તિ આપેછે. બલગમ પાડેછે. ખાંસી મટાડેછે. ખંઘમાં ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન.

હાઇપોફોસ્ફાઇટ આવ સોડા, Hypophosphite of Soda, E., Sodii Hypophosphis, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. લોહી સુધારેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન.

હાઇપોસલ્ફાઇટ આવ સોડા, Hyposulphite of Soda, E., Sodae Hyposulphis, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. ગર, ધુમડા, ઇત્યાદિ બેસાડી દેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨૦ થી ૬૦ ગ્રેન. બચ્ચાંને ૨ ગ્રેન.

હાઇપોસાએમીન, Hyoseyamine Amorphous, E., Hyoseyamia, L.

ગુણ.—તિફળ દીવાનાપણુમાં મારફાડ બંધ કરેછે. ઉંઘ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૬ થી ૩ ગ્રેન અથવા વધારે.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

હીપ્યુરેટ આવ સોડીયમ, Hippurate of Sodium, E., Sodii Hippuras, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. પિસાબમાં જતી લાલ રેતી (લીડીક આસોડ,) પીગળાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૩૦ ગ્રેન, અથવા વધારે.

હેઝેલાઇન Hazeline, E.

ગુણ.—લોહી બંધ કરેછે. છાતી ઉપરથી, હોઝરીમાંથી, પિસાબમાંથી, હરસમાંથી, ખંઘમાં, અથવા કોઇથી રીતે લોહી જતું બંધ કરેછે. જખમ ઉપર તથા બાહરના હરસમાં લગાડવાથી પણ ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦.૦ થી ૧ ગ્રામ.

હેનબેન લીઝ, Henbane Leaves, E., Hyoscyami Folia, L.

ગુણ.—કેફ તથા ઉંઘ લાવેછે. ખાસી તથા સરકમ મટાડેછે. દુખાવો નરમ પાડેછે. ગરમ પાણીમાં ઉકાળીને બાફ લીધામાં આવેછે, અથવા સેક કરવા માટે વપરાયેછે.

હેમલૉક લીઝ, Hemlock Leaves, E., Conii Folia, L., કીરદમનનાં પાદડાં, G.

ગુણ.—કેફ લાવેછે. બેશુધ કરેછે. દિલનો ધબકારો તથા તાણતોડ નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૮ ગ્રેન (બુકો).

હેમામલીન અથવા હેમામલીડીન, Hamamelin or Hamamelidin, E.

ગુણ.—લોહી તથા લોહીનો ઝાડો બંધ કરેછે. હરસમાં લોહી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦.૫ થી ૨ ગ્રેન, ગાળી બનાવીને. હરસમાં “કેકોબટર” સાથે ૧ ગ્રેન મેગ્નેશીયમ સલ્ફેટમાં મુકવાથી હરસને ગુણુ કરેછે.

હૉપ, Hop, E., Lupulus or Humulus, L.

ગુણ.—એ જાતના પાદડાંઓ પાણીમાં ઉકાળીને સેક કરવાથી દુખાવો મટાડેછે. ઉકાળો બનાવી પીધામાં આવેછે.

ખોરાક.—(ગુણો કન્ફ્યુઝન આવ હૉપ.)

હોર્સરેડીશ રૂટ, Horseradish Root, E., Armoracæ Radix, L.

ગુણ.—હુશીઆરી લાવેછે. પરશેવો પાડેછે. પિસાબ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩૦ થી ૬૦ ગ્રેન (બુકો).

અ-ઈ-ઝી.

અરગટ, Ergot, E., Ergota, L.

ગુણ.—દસ્તાન લાવીને બંધ કરેછે. હંમેલ તોડી પાડેછે. કોઈપણ જાતનું લોહી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૬૦ ગ્રેન.

અરગોટીન, Ergotin, E., Ergotinum, L.

ગુણ.—એ “અરગટ”નું સુખ્ય તત્વછે. પ્રથમ દસ્તાન લાવીનેપછી તે બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૫ ગ્રેન.

આમન્ડ મીક્સચર, Almond Mixture, E., Mistura Amygdalæ, L.

ગુણ.—ચાકાંને સુંવાળાં કરેછે. પિસાબમાં બળતી અગન બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૧ ડ્રામ.

આમન્ડ ઑઇલ, Almond Oil, E., Oleum Amygdalæ, L., ત્રિહી બદામનું તેલ, G.

ગુણ.—પિસાબમાં બળતી અગન નરમ પાડેછે. ચાકાંને સુંવાળાં કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૪ ડ્રામ.

આર્નિકા રૂટ, Arnica Root, E., Arnice Radix, L.

ગુણ.—હુશીઆરી લાવેછે. કેફ લાવેછે. પરશેવો પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ ગ્રેન (બુકો).

આરમીનીયન બોલ, Armenian Bole, or Silicate of Alumina, Magnesia, and Oxide of Iron, E., ગુલેઅરમાંની, G.

ગુણ.—જુતા મરડામાં મલાહી સાથે ખાધામાં આપવાથી ઝાડો બંધ કરેછે. કાલી જીરી તથા સબળના રસમાં મેળવીને બાહર લગાડવાથી સોજો હલકો પાડેછે.

ખારાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ ગ્રેન.

આરસેનીકલ સૉલ્યુશન, Arsenical Solution or Fowler's Solution, E., Liquor Arsenicalis or Liquor Potassæ Arsenitis, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. શક્તિ આપેછે. તાવ મટાડેછે. ઘણું થોડા વચ્ચે આપવાથી ઝાડો તથા ઉલટી બંધ કરેછે.

ખારાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૮ મીનીમ.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

આરસેનીઅસ આસીડ, Arsenious Acid, or Arsenic, or White Arsenic, E., Acidum Arseniosum, or Arsenicum Album, L., ઉચ્છૃંસોમળ, G.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. શક્તિ આપેછે. તાવ મટાડેછે.

ખારાક.—મોટી ઉંમરનાં $\frac{1}{10}$ થી $\frac{1}{4}$ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

આરસેનીએટ આવ સોડા, Arseniate of Sodium, or Arseniate of Soda, E., Sodii Arsenias, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. શક્તિ આપેછે.

ખારાક.—મોટી ઉંમરનાં $\frac{1}{4}$ થી $\frac{1}{2}$ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

આરસીનીએટ આવ આયરન, Arseniate of Iron, E., Ferri Arsenias, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. આમડીનાં જુતા દરદોમાં ઘણું ઉપયોગી છે.

ખારાક.—મોટી ઉંમરનાં $\frac{1}{4}$ થી ૦૧ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

આલકેનેટ, Alkanet, E.

ગુણ.—એ મૂળ્યાંનો લુકો દવાને રંગ આપવા માટે વપરાયેછે.

આલકૉહૉલ, Alcohol, E.

ગુણ.—ડુંશીઆરી તથા ઉંધ લાવેછે.

ખારાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨૦ મીનીમ.

આસીડ ગેલીક, (જુઓ ગેલીક આસીડ.)

આસીડ ટારટરીક, (જુઓ ટારટરીક આસીડ.)

આસીડ ટાર્ટ્રેટ આવ પૉટાશ, Acid Tartrate of Potash, or Bitartrate of Potash, or Cream of Tartar, E., Potassii Tartras Acida, or Potassæ Bitartras, L.

ગુણ.—પિસાબ તથા ઝાડો લાવેછે. થંડક આપેછે. તરસ મટાડેછે.

ખારાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨૦ થી ૬૦ ગ્રેન. બચ્ચાંને ૫ ગ્રેન.

આસીડ ક્લોસફોરીક ડાઇલ્યુટ. (જુઓ ડાઇલ્યુટેડ ક્લોસફોરીક આસીડ.)

આસીડ સલફ્યુરીક ડાઇલ્યુટ. (જુઓ ડાઇલ્યુટેડ સલફ્યુરીક આસીડ.)

આસીડ સૉલ્યુશન આવ નાઇટ્રેટ આવ મરક્યુરી, Acid Solution of Nitrate of Mercury, or Acid Solution of Pernitrate of Mercury, E., Liquor Hydrargyri Nitratis Acidus, L.

ગુણ.—“કૉસ્ટીક” દાખલ લગાડયામાં આવેછે.

આસીડ ઇનફ્યુઝન આવ રોઝીઝ, Acid Infusion of Roses, E., Infusum Rosæ Acidum, L.

ગુણ.—ઝાડો કબજ કરેછે. થંડક આપેછે.

ખોરાક. મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ. (પ્રવાળી). બચ્ચાને ૧ ટ્રામ.

આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ, Iodide of Potassium, E., Potassii Iodidum, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. ટાંકીમાં તથા કંઠમાળામાં આખ્યામાં આવેછે. ગાંઠોને પિગળાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૧૦ ગ્રેન. બચ્ચાને ૦૫ થી ૧ ગ્રેન.

આઇયોડાઇડ આવ સીલ્વર, Iodide of Silver, E., Argenti Iodidum, L.

ગુણ.—ઉંઠાટીયાંમાં ગુણ કરેછે.

ખોરાક. મોટી ઉંમરનાં ૦૫ થી ૦૫ ગ્રેન. બચ્ચાને ૧/૨ થી ૧ ગ્રેન.

આઇયોડાઇડ આવ સોડીયમ, Iodide of Sodium, E., Sodii Iodidum, L.

ગુણ.—“આઇયોડાઇડ આવ પૉટાશીયમ” જેવો હોયછે.

ખોરાક.—૩ થી ૨૦ ગ્રેન.

આઇયોડાઇડ આવ આયરન, Iodide of Iron, E., Ferri Iodidum, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. ગાંઠો પિગળાવેછે. દસ્તાં લાવેછે. લોહી સુધારેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૫ ગ્રેન.

આઇયોડાઇડ આવ ઇઠાઇલ, Iodide of Ethyl, or Hydriodic Ether, E., Ethyle Iodidum, L.

ગુણ.—હાંફણ, “એનજીઝના પેક્ટોરીસ” નામનાં દીલના દરદમાં, તથા ખરાબ જાતની ખાંસી જ્યાં દમ ગુંગળાએ, ત્યાં સુધાડવામાં આવેછે.

ખોરાક.—પીધામાં આવતી નથી, પણ મોટી ઉંમરનાં ૫ મીનીમ રમાલ ઉપર છાંટીને સુધાડવું. એટલા ડીપાંતી ટ્રાટીઓ (કેપ્સુલ) તદઅર જાહેર દવાખાનાંમાંથી મળેછે.

ચેતવાણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

આઇયોડાઇડ આવ એમોનીયમ, Iodide of Ammonium, E., Ammoniae Iodidum, L.

ગુણ.—ટાંકીમાં લોહી સુધારેછે. ઘર તથા ગુમડાં થયાં હોય તે વેળા પીધામાં આખ્યાથી, તથા બાહારથી લગાડયાથી તેઓ બેસી જાયછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૮ ગ્રેન.

આઇયોડાઇન, Iodine, E., Iodum, L.

ગુણ.—ગુરુદૃઢપર લગાડવાનાં કામમાં આવેછે. કેટલીકવેળા તાવમાં લોહી સુધારવામાં તે પીધામાં પણ આવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ ગ્રેન.

આઇયોફોર્મ, Iodoform, E., Iodoformum, L.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે, હુશીઆરી લાવેછે. શક્તિ આપેછે. કંઠમાળામાં, તથા આમડીનાં બીજાં જીવાં દરદોનાં કામમાં આવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ ગ્રેન.

આઇરાઇડીન, Iridin, E.

ગુણ.—મોટા વજનમાં પિત્તસાથનો ઝાડા લાવેછે. નાહાના વજનમાં પિસાબ તથા થુક વધારે લાવેછે કલેબ્રાનાં દરદમાં, કમલામાં તથા જલદરમાં પીધામાં આખ્યામાં આવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૩ ગ્રેન.

આઇસલેન્ડ મોસ, Iceland Moss, or Iceland Lichen, E., Cetraria, L.

ગુણ.—થોડા પાદડાં પાણીમાં ઉકાળીને તે પીધામાં આપવાથી ખાંસી મટાડેછે.

ઈઠર, Ether or Sulphuric Ether, E., Aether, L.

ગુણ.—ચુંકો, આંકરાં, તથા તાણતોડ નરમ પાડેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૧૦ મીનીમ.

ઈઠીરીયલ ઈકચર આવ લોબીલીયા, Ethereal Tincture of Lobelia, E., Tinctura Lobeliae Aetherea, L.

ગુણ.—તાણતોડ નરમ પાડેછે. ગુંચવાળી ખાંસી, તથા હાંફણ નરમ પાડેછે. ઉંઘ લાવેછે. તાવમાં પરશેવો પાડેછે. ઉલટી લાવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ.

ઈનફ્યુઝન આવ ક્લોઝ, Infusion of Cloves, E., Infusum Caryophylli, L.

ગુણ.—હુશીઆરી લાવેછે. હોઝરીને શક્તિ આપેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૪ આઉન્સ. (પવાહી). અચ્ચાં ૧ થી ૨ ડ્રામ.

ઈનફ્યુઝન આવ કસપેરીઆ, Infusion of Cusparia, E., Infusum Cuspariae, L.

ગુણ.—હુશીઆરી લાવેછે. શક્તિ આપેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ. (પવાહી). અચ્ચાં ૧ ડ્રામ.

ઈનફ્યુઝન આવ કુસો, Infusion of Koussou, E., Infusum Cusso, L.

ગુણ.—કરમ પાડેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૪ આઉન્સ. (પવાહી).

ઈનફ્યુઝન આવ કુએશીઆ, Infusion of Quassia, E., Infusum Quassiae, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ. (પવાહી). અચ્ચાં ૧ થી ૨ ડ્રામ.

ઈન્ફ્યુઝન ઓફ કેટેકુ, Infusion of Catechu, E., Infusum Catechu, L.

ગુણ.—દસ્તાનમાં, ગ્રાહમાં, મરડામાં, અથવા હરકોઈ બીજીરીતે લોહીનું વેહેવું બંધ કરેછે. ગ્રાહો બંધ કરેછે.

ખોરાક.—માદ્રી ઈંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી). અચ્ચાંને ૧ દ્રામ.

ઈન્ફ્યુઝન ઓફ કેમોમાઇલ, Infusion of Chamomile, E., Infusum Anthemidis, L., કેમોમાઇલ ફુલનો ઉકાળો, G.

ગુણ.—હોઝરીને શક્તિ આપીને ખોરાક પચાવેછે.

ખોરાક.—માદ્રી ઈંમરનાં ૧ થી ૪ આઉન્સ (પ્રવાહી). અચ્ચાંને ૧ થી ૨ દ્રામ.

ઈન્ફ્યુઝન ઓફ કેલમ્બા, Infusion of Calumba, E., Infusum Calumbæ, L., કેલમ્બનો ઉકાળો, G.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. મુખ્યકરીને હોઝરીને શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—માદ્રી ઈંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી). અચ્ચાંને ૧ દ્રામ.

ઈન્ફ્યુઝન ઓફ કેસકેરીલા, Infusion of Cascarilla, E., Infusum Cascarillæ, L.

ગુણ.—શરીરને, તેમાં મુખ્યકરીને હોઝરીને શક્તિ આપેછે, ખોરાક પચાવેછે.

ખોરાક.—માદ્રી ઈંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી). અચ્ચાંને ૧ દ્રામ.

ઈન્ફ્યુઝન ઓફ ચીરેટા, Infusion of Chiretta, E., Infusum Chiratae, L., કરિયાતાનો ઉકાળો, G.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—માદ્રી ઈંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી). અચ્ચાંને ૧ દ્રામ.

ઈન્ફ્યુઝન ઓફ જ્વેનશીયન. (જ્યુઓ કમપાઉન્ડ ઈન્ફ્યુઝન ઓફ જ્વેનશીયન.)

ઈન્ફ્યુઝન ઓફ ડલકેમારા, Infusion of Dulcamara, E., Infusum Dulcamaræ, L.

ગુણ.—પરશેવો પાડીને હુશીઆરી લાવેછે. પિસાબ લાવેછે. લોહી સુધારેછે.

ખોરાક.—માદ્રી ઈંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી). અચ્ચાંને ૧ થી ૨ દ્રામ.

ઈન્ફ્યુઝન ઓફ ડીજીટલીસ, Infusion of Digitalis, or Infusion of Foxglove, E., Infusum Digitalis, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. તાવનો જોર નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—માદ્રી ઈંમરનાં ૨ થી ૪ દ્રામ (પ્રવાહી).

ઈન્ફ્યુઝન ઓફ બુકુ, Infusion of Buchu, E., Infusum Buchu, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. હોઝરીને શક્તિ આપેછે. પરશેવો પાડેછે.

ખોરાક.—માદ્રી ઈંમરનાં ૧ થી ૪ આઉન્સ (પ્રવાહી). અચ્ચાંને ૧ થી ૨ દ્રામ.

ઈન્ફ્યુઝન ઓફ બેરબેરી, Infusion of Bearberry, E., Infusum Uvae Ursi, L.

ગુણ.—ગ્રાહો કબજ કરેછે. શક્તિ આપેછે. લોહી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—માદ્રી ઈંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી). અચ્ચાંને ૧ થી ૨ દ્રામ.

ઈન્ફ્યુઝન ઓફ મેટીકો, Infusion of Matico, E., Infusum Maticæ, L.

ગુણ.—ગ્રાહો કબજ કરેછે. પિસાબમાં લોહીનું તથા ધાતનું જવું બંધ કરેછે.

ખોરાક.—માદ્રી ઈંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી). અચ્ચાંને ૧ થી ૨ દ્રામ.

ઈનફ્યુઝન ઓફ સીન્કોના અથવા આસીડ ઇનફ્યુઝન ઓફ સીન્કોના,
Infusion of Cinchona, or Acid Infusion of Cinchona,
E., Infusum Cinchonae Acidum, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. તાવ મટાડેછે.

ખોરાક.—ઘોડી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૧ ડ્રામ.

ઈનફ્યુઝન ઓફ રૂહબાર્બ, Infusion of Rhubarb, E., Infusum
Rhei, L., રેવનચીની ખટાઇનો ઉકાળો, G.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—ઘોડી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૧ થી ૧૫ ડ્રામ.

ઈનફ્યુઝન ઓફ રેટની, Infusion of Rhatany, E., Infusum
Krameriae, L.

ગુણ.—ઝાડો કબજ કરેછે. લોહી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—ઘોડી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૧ ડ્રામ.

ઈનફ્યુઝન ઓફ લીનસીડ, Infusion of Linseed, E., Infusum Lini, L.,
અલસીની ચા, G.

ગુણ.—ચાકાંવાળા ભાગને સુંવાળો કરેછે. પિસાબમાં બળતી અગત
નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—ઘોડી ઉંમરનાં ૨ થી ૩ આઉન્સ.

ઈનફ્યુઝન ઓફ વેલેરીયન, Infusion of Valerian, E., Infusum
Valerianae, L.

ગુણ.—તાણતોડ નરમ પાડેછે. ડુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—ઘોડી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૧ ડ્રામ.

ઈનફ્યુઝન ઓફ સરપેન્ટેરી, Infusion of Serpentry, E., Infusum
Serpentariae, L.

ગુણ.—ડુશીઆરી લાવેછે. શક્તિ આપેછે. પરશેવો પાડેછે.

ખોરાક.—ઘોડી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૧ ડ્રામ.

ઈનફ્યુઝન ઓફ સેના, Infusion of Senna, E., Infusum Sennae, L.,
સુનામખીનો ઉકાળો, G.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—ઘોડી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૧ થી ૨ ડ્રામ.

ઈનફ્યુઝન ઓફ સેનેગા, Infusion of Senega, E., Infusum Senegae, L.

ગુણ.—પિસાબ તથા ઉલટી લાવેછે. ખાંસીમાં તથા હાંફામાં છુટથી
બલગમ પાડેછે.

ખોરાક.—ઘોડી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૧૦ થી ૧ ડ્રામ.

ઈનફ્યુઝન ઓફ હીપેટીકસીલાન. (જુઓ ડીકૉક્શન ઓફ લૉગડુ.)

ઈનફ્યુઝન ઓફ હૉપ, Infusion of Hop, E., Infusum Lupuli, L.

ગુણ.—શેઠ ઉંઘ લાવેછે. જે બિમારીમાં અફીણ અપાઈ શકાતું નહીં
હોય, તેમાં એ આપ્યામાં આવેછે. શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—ઘોડી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૧ ડ્રામ.

ઈનફ્યુઝન ઓફ અરગટ, Infusion of Ergot, E., Infusum Ergotæ, L.

ગુણ.—દસ્તાનમાં ગુણ કરેછે. એનો ગુણ “અરગટ”નાં જેવોજ હોયછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી).

ઈનફ્યુઝન ઓફ ઓરેન્જ પીલ, Infusion of Orange Peel, E., Infusum Aurantii L. નારંગીની છાલનો ઉકાળો, G.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી). અરબી ૧ ડ્રામ.

ઈપીકાક્યુઆના, Ipecacuanha, E., Ipecacuanha, L.

ગુણ.—ખાંસી નરમ પાડેછે. પરશેવો પાડેછે. તીવ્ર ગરમી મરડો સાંજે કરેછે. ઉલટી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૩૦ ગ્રેન. અરબી ૦૧ થી ૨ ગ્રેન.

ઈપીકાક્યુઆના લોઝેન્જસ, Ipecacuanha Lozenges, E., Trochisci Ipecacuanhæ, L.

ગુણ.—ઉલટી લાવેછે. ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે. પરશેવો પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૩ ટ્રાંકણીઓ.

ઈયુરીકન, Urethane, E.

ગુણ.—ઉંઘ લાવેછે, જ્યાં “મૌરફીન” અથવા “કલોરલ” આપી શકાયું નહીં હોય ત્યાં એ ઘણી કામની છે. કારણ એથી, ઉછાળો થતો નથી, તથા ચકરી આવતી નથી, તથા ખાંસ ફુપ્પું નથી. ધનુશવામાં પણ ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૫ થી ૬૦ ગ્રેન.

ઈલેટીરીયમ, Elaterium, E., Elaterium, L.

ગુણ.—સખત ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૬ થી ૦૧ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

ઊડ ચારકોલ, Wood Charcoal, E., Carbo Ligni, L.

ગુણ.—મોંઢુનો વાસ બંધ કરેછે. વાસ મારતા ધાનીઉપર “પોલ્ટીસ” દાખલ કામ આવેછે. હુવા તથા પાણી સાફ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨૦ થી ૬૦ ગ્રેન.

ઊવારબર્ગસ ટીંકચર, Warburg's Tincture, E.

ગુણ.—પરશેવો પાડેછે. તાવ મટાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૪ ડ્રામ.

એક્સ્ટ્રેક્ટ ઓફ કાવા કાવા, Extract of Kava Kava, E.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. પરમો સારો કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૧ ગ્રેન. ગોળી બનાવીને.

એક્સ્ટ્રેક્ટ ઓફ કુએસીઆ, Extract of Quassia, E., Extractum Quassiae, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૫ ગ્રેન.

એક્સ્ટ્રેક્ટ ચાવ કેમોમાઇલ, Extract of Chamomile, E., Extractum Anthemidis, L.

ગુણ.—હોઝરીને શક્તિ આપેછે. ખોરાક પચાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૧૦ ગ્રેન.

એક્સ્ટ્રેક્ટ ચાવ કેલમબા, Extract of Calumba, E., Extractum Calumbæ, L.

ગુણ.—ઝાડો કબજ કર્યાવિના શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૧૦ ગ્રેન.

એક્સ્ટ્રેક્ટ ચાવ કેલેબાર બીન, Extract of Calabar Bean, E., Extractum Physostigmatis, L.

ગુણ.—આંચકીમાં, તથા બીજાં એવાંજ દરદેમાં તાણતોડ નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં $\frac{1}{4}$ થી ૦૧ ગ્રેન.

ચેતવાણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

એક્સ્ટ્રેક્ટ ચાવ કૅસકેરા સૅગ્રેડા, Extract of Cascara Sagrada, E., Extractum Cascariæ Sagradæ, L.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે. માંદેલા હરસમાં ઝાડો લાવીને, હરસનો જોર નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૮ ગ્રેન.

એક્સ્ટ્રેક્ટ ચાવ કૉલ્ચીકમ, Extract of Colchicum, E., Extractum Colchici, L.

ગુણ.—ઝાડો તથા પિસાબ લાવેછે. સાંધાઓનું દરદ મટાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૧ થી ૨ ગ્રેન.

ચેતવાણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

એક્સ્ટ્રેક્ટ કોલોસીનઠ કમપાઉંડ. (જુઓ કમપાઉંડ એક્સ્ટ્રેક્ટ ચાવ કોલોસીનઠ.)

એક્સ્ટ્રેક્ટ ચાવ જૅનશીયન, Extract of Gentian, E., Extractum Gentianæ, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. ગોળી બનાવવામાં વાપરવામાં આવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૧૦ ગ્રેન.

એક્સ્ટ્રેક્ટ ચાવ જૅબોરૅન્ડી Extract of Jaborandi, E., Extractum Jaborandi, L.

ગુણ.—જુઓ “કુલ્યુઇડ એક્સ્ટ્રેક્ટ ચાવ જૅબોરૅન્ડી.”

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૧૦ ગ્રેન. ગોળી બનાવીને.

ચેતવાણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

એક્સ્ટ્રેક્ટ ચાવ જલેપ, Extract of Jalap, E., Extractum Jalapæ, L.

ગુણ.—સખત ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૫ ગ્રેન. બચ્ચાં ૧ ગ્રેન.

એક્સ્ટ્રેક્ટ ઓફ ડીજીટલીસ, Extract of Digitalis, E., Extractum Digitalis, L.

ગુણ.—પિસાખ લાવેછે. નાહાતા વજનમાં દિલનાં સાકાઓને શક્તિ આપેછે. ઝેરી તાવોની ગરમી ઓછી કરેછે.

ખોરાક.—ઝાઝી ઉંમરનાં ૧ થી ૧૫ ગ્રેન.

ચેતવાણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

એક્સ્ટ્રેક્ટ ઓફ ડેન્ડીલીયન, Extract of Dandelion, E., Extractum Taraxaci, L.

ગુણ.—લાહી સુધારેછે. પિસાખ લાવેછે. પિત્તસાથનો ઝાડો લાવેછે. કલેજાનાં દરદમાં કામ આપેછે.

ખોરાક.—ઝાઝી ઉંમરનાં ૫ થી ૩૦ ગ્રેન.

એક્સ્ટ્રેક્ટ ઓફ નક્સ વૉમીકા, Extract of Nux Vomica, E., Extractum Nucis Vomicae, L., ઝેરીકચુરાનો કસ, G.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. કેફ લાવેછે.

ખોરાક.—ઝાઝી ઉંમરનાં ૦ થી ૧ ગ્રેન.

ચેતવાણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

એક્સ્ટ્રેક્ટ ઓફ પેરીરા, Extract of Pareira, E., Extractum Pareirae, L.

ગુણ.—પિસાખ લાવેછે. શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—ઝાઝી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨૦ ગ્રેન.

એક્સ્ટ્રેક્ટ ઓફ પોપી, Extract of Poppy, E., Extractum Papaveris, L., ખસખસનાં ખોસનો કસ, G.

ગુણ.—શેઝ કેફ લાવેછે.

ખોરાક.—ઝાઝી ઉંમરનાં ૨ થી ૫ ગ્રેન.

એક્સ્ટ્રેક્ટ ઓફ બારબેડોઝ એલોઝ, Extract of Barbadoes Aloes, E., Extractum Aloes Barbadosensis, L.

ગુણ.—પિત્તસાથનો ઝાડો લાવેછે.

ખોરાક.—ઝાઝી ઉંમરનાં ૨ થી ૬ ગ્રેન.

એક્સ્ટ્રેક્ટ બેલ લીકવીડન. (જીઓ લીકવીડ એક્સ્ટ્રેક્ટ ઓફ બેલ.)

એક્સ્ટ્રેક્ટ ઓફ બેલેડોના, Extract of Belladonna, E., Extractum Belladonnae, L.

ગુણ.—ઉંઘ લાવેછે. દિલનો ધબકારો નરમ પાડેછે. કુખાવો થતો હોય ત્યાં બાહારથી લગાડવાનાં કામમાં આપેછે.

ખોરાક.—ઝાઝી ઉંમરનાં ૧ થી ૧ ગ્રેન.

ચેતવાણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

એક્સ્ટ્રેક્ટ ઓફ મૉલ્ટ ઍન્ડ કૉડલીવર ઍઈલ, Extract of Malt & Cod-Liver Oil, E., Malti cum Oleo Morrhuae, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. ખાંસી મટાડેછે. ખદમાં ગુણ કરેછે.

ખોરાક.—ઝાઝી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ ટ્રામ.

એક્સ્ટ્રેક્ટ ઝાવ રૂહબાર્બ, Extract of Rhubarb, E., Extractum Rhei, L., રેવનચીની ખરાઇનો કસ, G.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ખાશક.—માટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૫ ગ્રેન.

એક્સ્ટ્રેક્ટ ઝાવ રેટેની, Extract of Rhatany, E., Extractum Krameriae, L.

ગુણ.—ઝાડો તથા લોહી બંધ કરેછે.

ખાશક.—માટી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ ગ્રેન.

એક્સ્ટ્રેક્ટ ઝાવ લીકરીસ, Extract of Liquorice, E., Extractum Glycyrrhizæ, L., જેડીમધનો કસ, G.

ગુણ.—ખાંસી મટાડેછે.

ખાશક.—માટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન.

એક્સ્ટ્રેક્ટ ઝાવ લેટ્યુસ, Extract of Lettuce, E., Extractum Lactuce, L.

ગુણ.—ઉંઘ લાવીને કુખાવો નરમ પાડેછે.

ખાશક.—માટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૫ ગ્રેન.

એક્સ્ટ્રેક્ટ ઝાવ લાગઉડ, Extract of Logwood, E., Extractum Hamatoxyli, L. પતંગનાં લાકડાંનો કસ, G.

ગુણ.—લોહી તથા ઝાડો કબજ કરેછે.

ખાશક.—માટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન.

એક્સ્ટ્રેક્ટ ઝાવ સ્ટ્રેમોનીયમ, Extract of Stramonium, E., Extractum Stramonii, L., ધતુરાનો કસ, G.

ગુણ.—કુખાવો નરમ પાડેછે. ઉંઘ લાવેછે. તાણુતોડ નરમ પાડેછે.

ખાશક.—માટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૦૧૧ ગ્રેન.

એક્સ્ટ્રેક્ટ ઝાવ સૉકોટ્રીન એલોઝ, Extract of Socotrine Alocs, E., Extractum Alocs Socotrina, L.

ગુણ.—ઝાડો લાવેછે.

ખાશક.—માટી ઉંમરનાં ૨ થી ૬ ગ્રેન.

એક્સ્ટ્રેક્ટ ઝાવ હાઇપોસાએમસ, અથવા એક્સ્ટ્રેક્ટ ઝાવ હેનબેન, Extract of Hyoseyamus, or Extract of Henbane, E., Extractum Hyoseyami, L.

ગુણ.—કેફ લાવેછે. કુખાવો નરમ પાડેછે.

ખાશક.—માટી ઉંમરનાં ૩ થી ૧૦ ગ્રેન.

એક્સ્ટ્રેક્ટ ઝાવ હેનબેન, E. (જુઓ એક્સ્ટ્રેક્ટ ઝાવ હાઇપોસાએમસ.)

એક્સ્ટ્રેક્ટ ઝાવ હેમલૉક, Extract of Hemlock, E., Extractum Conii, L.

ગુણ.—ઉંઘ લાવેછે. કુખાવો તથા તાણુતોડ નરમ પાડેછે.

ખાશક.—માટી ઉંમરનાં ૨ થી ૬ ગ્રેન.

એક્સ્ટ્રેક્ટમ હેમેમેલીડીસ લીક્વીડમ, Extractum Hamamelidis Liquidum, L.

ગુણ.—લોહી બંધ કરે છે. હરસ, દસ્તાન, ઝાડો, મરડો, ઇત્યાદીમાં ગુણુ કરે છે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૫ મીનીમ.

એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ હૉપ, Extract of Hop, E., Extractum Lupuli, L.

ગુણ.—ઉંઘ લાવે છે. કુખાવો તથા દિલનો ધબકારો નરમ પાડે છે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૫ ગ્રેન.

એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ ઇન્ડીયન હેમ્પ, Extract of Indian Hemp, E., Extractum Cannabis Indicae, L.

ગુણ.—ઉંઘ લાવે છે. કુખાવો તથા તાણતોડ નરમ પાડે છે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦ થી ૧ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ એકોનાઇટ, Extract of Aconite, E., Extractum Aconite, L., વછનાગનો કસ, G.

ગુણ.—કેફ તથા ઉંઘ લાવે છે. યસકા તથા તાણતોડ નરમ પાડે છે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦ થી ૧ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ અગેરીક, Extract of Agaric, E., Extractum Agarici, L.

ગુણ.—ખઈમાં પરશેવો બંધ પાડે છે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૬ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

એગેરીસીન, Agaricin, E.

ગુણ.—ખઈમાં પરશેવો બંધ કરે છે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં $\frac{1}{4}$ થી $\frac{1}{2}$ ગ્રેન, (ઝાવર્જ પાઉડર સાથે આપે છે.)

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

એક્સ્ટ્રેક્ટ આવ ઓપીયમ, Extract of Opium, E., Extractum Opii, L. અફીમનો કસ, G.

ગુણ.—એનો ગુણુ ઘણુંકરીને અફીણનાં જેવો જ હોય છે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦ થી ૨ ગ્રેન.

એકોનાઇટીયા, Aconitia or Aconitine, E., Aconitina, L.
વછનાગનો તત્વ, G.

ગુણ.—“એકોનાઇટ”ના મૂળીયાંનું તત્વ છે. બાહ્યરથી લગાડવાનાં કામમાં આવે છે.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

એટ્રોપીયા, Atropia, or Atropine, E., Atropina, L.

ગુણ.—કેફ લાવે છે. દિલનો ધબકારો નરમ પાડે છે. બેશુષ કરે છે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં $\frac{1}{8}$ થી $\frac{1}{4}$ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

એટ્રોપીયા સલફસ, (જુઓ સલફેટ આવ એટ્રોપીયા.)

એન્ટીઠરમીન, Antithermin, E.

ગુણ.—ઠાવ મટાડે છે. પરશેવો લાવે છે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૭ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવાથી હોજરીમાં દુખાવો થઈ આવે છે, માટે તે ઘણી વપરાસમાં આવતી નથી.

એન્ટીપાઇરીન, Antipyrine, E.

ગુણ.—ઠાવમાં ગરમી મટાડે છે. પરશેવો લાવે છે. સંધીવા તથા માથાનું દુખવું, તાવ, હુ, નળજો તથા હાંફણમાં ગુણ કરે છે. મોટા વજનમાં નબળાઈ કરે છે. હરશમાં સફરાની આસપાસ, તથા અંદર, સવારસાંજ, એક મહીનોસુધી લગાડવાથી તે તદન મટે છે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન.

એન્ટીફ્રીન, Antifebrine, E.

ગુણ.—ઠાવમાં ગરમી ઘટાડીને પરશેવો લાવે છે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૮ ગ્રેન.

એન્ટીમની પોટાશ ટારટ્રસ, (જુઓ ટારટરેટેડ એન્ટીમની.)

એન્ટીમોનીયલ પાઉડર, Antimonial Powder, E., Pulvis Antimonialis, L.

ગુણ.—પરશેવો પાડે છે. ખાંસીમાં બલગમ પાડે છે. મોટા વજનમાં ઉલટી લાવે છે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૫ ગ્રેન.

એન્ટીમોનીયલ વાઇન, Antimonial Wine E., Vinum Antimonialæ, L.

ગુણ.—પરશેવો પાડે છે. ખાંસીમાં બલગમ પાડે છે. ઉલટી લાવે છે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૬૦ મીનીમ. બચ્ચાં ૧ થી ૫ મીનીમ.

એપસમ સૉલ્ટ, E. (જુઓ સલફેટ આવ મેગનીશીયા.)

એપોમૉરફીયા, અથવા એપોમૉરફી હાઇડ્રોક્લોરસ. (જુઓ હાઇડ્રોક્લોરેટ આવ એપોમૉરફીન.)

એફરવેસન્ટ સાઇટ્રો-ટાર્ટ્રેટ આવ સોડા, Effervescent Citro-Tartrate of Soda, E., Sodii Citro-Tartras Effervescens, L.

ગુણ.—હોજરીમાંના ખરાસ તોડે છે. પિસાબ લાવે છે. થંડક આપે છે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૬૦ ગ્રેનથી ૦૧ આઉન્સ.

એફરવેસીંગ સૉલ્યુશન આવ પૉટાશ, Effervescing Solution of Potash, E., Liqueur Potassæ Effervescens, L.

ગુણ.—હોજરીમાંના ખરાસ તોડે છે. પિસાબ લાવે છે. થંડક આપે છે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૪ આઉન્સ.

એફરવેસીંગ સૉલ્યુશન ઓફ લીઠીયા, Effervescing Solution of Lithia, E., Liquor Lithiæ Effervescens, L.

ગુણ.—હૉન્ડરીનાં બટાસ તોડેછે.

ખોરાક.—ઘોડા ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ આઉન્સ (પ્રવાહી).

એફરવેસીંગ સૉલ્યુશન ઓફ સોડા, Effervescing Solution of Soda, E., Liquor Sodæ Effervescens, L.

ગુણ.—હૉન્ડરીનાં બટાસ તોડેછે. થંડક આપેછે.

ખોરાક.—ઘોડા ઉંમરનાં ૨ થી ૪ આઉન્સ.

એમાઇલીન હાઇડ્રેટ, Amyline Hydrate, E.

ગુણ.—ઉંઘ લાવેછે.

ખોરાક.—ઘોડા ઉંમરનાં ૩૦ મીનીમથી ૧ દ્રામ.

એમેટીક ટારટર, E. (જુઓ ટારટેરેટ ઓફ એમીન.)

એમોની ફ્લ્યુઓરીડમ, Ammonii Fluoridum, L.

ગુણ.—તાવ તલ્લી પીગળાવેછે. ખાણુ ખાધા પછી આપવામાં આવેછે, નહીં તો ગ્રાહો તથા ઉછાળો થાયછે.

ખોરાક.—ઘોડા ઉંમરનાં $\frac{1}{2}$ થી $\frac{1}{4}$ ટ્રેન્. ૧ આઉન્સ પાણીમાં, ૪ ટ્રેન્ મેગ્નીસીયમ, તેમાંથી ૫ મીનીમ જીરુ શરૂઆતમાં પીધામાં આપવાનું શરૂ કરવું, અને પછી તેના ખોરાક વધારીને ૧૦ થી ૨૦ મીનીમ પાવું.

ચેતવાણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

એમોનીયા બાઇકાર્બોન. (જુઓ કારબોનેટ ઓફ એમોનીયા.)

એમોનીએકમ, Ammoniacum, E., Ammoniacum, L., ઉશક, G.

ગુણ.—તાણતોડ નરમ પાડેછે. ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે.

ખોરાક.—ઘોડા ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨૦ ટ્રેન્.

એમોનીએકમ મીક્સચર, Ammoniacum Mixture, E., Mistura Ammoniaci, L.

ગુણ.—ડુશીઆરી લાવેછે. ગાંઠો પીગળાવેછે.

ખોરાક.—ઘોડા ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ આઉન્સ (પ્રવાહી).

એમોનીએટેડ ઈંકચર ઓફ ગુઆયેકમ, Ammoniated Tincture of Guaiacum, E., Tinctura Guaiaci Ammoniata, L.

ગુણ.—ડુશીઆરી લાવેછે. લોહી સુધારેછે. પરશેવો પાડેછે.

ખોરાક.—ઘોડા ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાને ૫ મીનીમ.

એમોનીએટેડ ઈંકચર ઓફ વેલેરીયન, Ammoniated Tincture of Valerian, E., Tinctura Valerianæ Ammoniata, L.

ગુણ.—ચમક તથા બીજાં દરદોમાં તાણતોડ નરમ પાડેછે. ડુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—ઘોડા ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાને ૩ મીનીમ.

એમોનીએટેડ ટીંકચર આવ ઓપીયમ, Ammoniated Tincture of Opium, E., Tinctura Opii Ammoniata, L.

ગુણ.—ડુશીઆરી લાવીને કેક લાવેછે. કુખાવો નરમ પાડેછે. બેથુષ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૨ થી ૩ મીનીમ.

એમોનીએટેડ મરક્યુરી, Ammoniated Mercury, or Chloride of Mercuric-Ammonium, E., Hydrargyri Ammonii-Chloridum, or Hydrargyri Praecipitatum Album, or Hydrargyrum Ammoniatum, L.

ગુણ.—ગુનડાં ફેલાવા તથા કીડમાં ચામડી ઉપર સાદા મલમમાં મેળવીને બાહરથી લગાડવામાં આવેછે.

એમોનીઓ-ફેરીક એલમ, Ammonio-Ferric Alum, E., Ferri Et Ammonii Sulphas, L.

ગુણ.—લોહી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૧૦ ગ્રેન.

એરોમેટીક પાઉડર આવ ચૌક, Aromatic Powder of Chalk, E., Pulvis Cretae Aromaticus, or Confectio Aromatica, L.

ગુણ.—ઝાડો કબજ કરેછે. હોઝરીમાં થતો ખટાસ તોડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ ગ્રેન. બચ્ચાંને ૨ થી ૪ ગ્રેન.

એરોમેટીક પાઉડર આવ ચૌક એન્ડ ઓપીયમ, Aromatic Powder of Chalk and Opium, E., Pulvis Cretae Aromaticus Cum Opio, L.

ગુણ.—હોઝરીમાંનો ખટાસ તોડેછે. ઝાડો તથા લોહી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૮૦ ગ્રેન. બચ્ચાંને ૧ ગ્રેન.

એરોમેટીક મીક્સચર આવ આયરન, Aromatic Mixture of Iron, E., Mistura Ferri Aromatica, L.

ગુણ.—લોહીમાંના દાણાંવાળો ભાગ વધારેછે. શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ (પ્રવાહી).

એરોમેટીક સ્પીરીટ આવ એમોનીયા, Aromatic Spirit of Ammonia, E., Spiritus Ammoniae Aromaticus, L.

ગુણ.—ડુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૩ મીનીમ.

એરોમેટીક સલ્ફ્યુરીક આસીડ, Aromatic Sulphuric Acid, E., Acidum Sulphuricum Aromaticum, L.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. ઝાડો શેન બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૩૦ મીનીમ. બચ્ચાંને ૨ મીનીમ.

એલડર-ફ્લાવર વૉટર, Elder-Flower Water, E., Aqua Sambuci, L.

ગુણ.—પેટમાંના વા તોડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉન્સ. બચ્ચાંને ૧ થી ૨ દ્રામ.

એલમ, Alum, E., Alumen, L., ફટકી, G.

ગુણ.—ઝાડો તથા લોહી બંધ કરેછે. પિચકારી મારવાનાં કામમાં આવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૫ ગ્રેન. બચ્ચાં ૦૫ થી ૧ ગ્રેન.

એલોક્ષન, Alloxan, E.

ગુણ.—કલ્બજનાં દરદોમાં જડું પિત્ત, તથા પિત્તનેલગતી પથ્થરીઓ સેદ્ધિબાદથી છુટી પાડી આંતરડાંને રસ્તે બાહાર લાવેછે, જ્યોત્તી કમળાનાં દરદમાં ઘણા ગુણ કરેછે. શરીરમાં ફેલાયલી ચરબીમાં ઘટાડો કરેછે. પિસાબ લાવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૧૫ ગ્રેન.

અલોઈન, Aloin, E., એળીયામાંથી કહાડેલો તત્વ, G.

ગુણ.—પીત્ત સાધનો ઝાડો લાવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ ગ્રેન.

એસીટેટ ઓફ કૉપર, Acetate of Copper, E., Cupri Acetas, L.

ગુણ.—ઝાડો, ઉલટી તથા પરશેવો બંધ કરેછે. ખંદમાં તાવ તથા ખાંસીને ગુણ કરેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૩ ગ્રેન “કૉલેરા” માં. પરશેવો મટાડવા માટે ૬ થી ૩ ગ્રેન, ગોળી બનાવીને. ૩૦ ભાગ ચરબીમાં ૧ ભાગ આ દવાનો મેળવીને, અરાબ આડાં તથા ભરતીગર ઉપર બાહિરથી લગાડવાથી રૂઝ લાવેછે.

એસીટેટ ઓફ ઝીંક, Acetate of Zinc, E., Zinci Acetas, L.

ગુણ.—ઝાડો તથા લોહી બંધ કરેછે. શક્તિ આપેછે. મોટાં વજનમાં ઉલટી લાવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ ગ્રેન શક્તિ લાવવા. ૧૦ થી ૨૦ ગ્રેન ઉલટી લાવવા.

એસીટેટ ઓફ પૉટાશ, Acetate of Potash, E., Potassii Acetas, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. હોઝરીમાં થતો ખટાસ તોડેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૧૦ ગ્રેન. બચ્ચાં ૨ થી ૩ ગ્રેન.

એસીટેટ ઓફ મૉર્ફીયા, Acetate of Morphia, or Acetate of Morphine, E., Morphine Acetas, or Morphinæ Acetas, L.

ગુણ.—એનો ગુણ અફીણનાંજવેજ છે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૦૫ ગ્રેન.

એસીટેટ ઓફ લેડ, Acetate of Lead, or Sugar of Lead, E., Plumbi Acetas, L., સુગરલેડ, G.

ગુણ.—ઝાડો કબજ કરેછે. લોહી તથા ઉલટી બંધ કરેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૪ ગ્રેન.

એસીટેટ ઓફ સ્ટ્રીકનીયા, Acetate of Strychniae, E., Strychniae Acetas, L.

ગુણ.—શક્તિ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૫ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

એસીટેટ ઓફ સોડા, Acetate of Soda, E., Sodae Acetas, L.

ગુણ.—હોઝરીમાંનો ખટાસ તોડેછે. પિસાબ લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૫ થી ૧૨૦ ગ્રેન. બચ્ચાંને ૨ થી ૩ ગ્રેન.

એસેટીક ઓસીડ, Acetic Acid, E., Acidum Aceticum, L.

ગુણ.—દરાઝ ઉપર લગાડવામાં આવેછે. થંડક આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૦ મીનીમ.

એસેટીક ઇધર, Acetic Ether, E., Aether Aceticus, L.

ગુણ.—હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨૦ થી ૬૦ મીનીમ.

એસેટીક એક્સ્ટ્રેક્ટ ઓફ કોલચીકમ, Acetic Extract of Colchicum, E., Extractum Colchici Aceticum, L.

ગુણ.—પિસાબ તથા ઝાડો લાવેછે. દિલનો ધબકારો નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૦.૧ થી ૨ ગ્રેન.

એસેન્સ ઓફ જીન્નર, E. (જીઓ સ્ટ્રોન્ગ ટીકચર ઓફ જીન્નર.)

એસેન્સ ઓફ પેપરમીન્ટ, Essence of Peppermint, E., Essentia Menthae Piperitae, L.

ગુણ.—પેટમાંનો દુખાવો તથા વા નરમ પાડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨૦ મીનીમ.

એસેન્સ ઓફ લેમન. (જીઓ સ્પીરીટ ઓફ લેમન.)

એસેન્સ ઓફ એનીસ, Essence of Anise, E., Essentia Anisi, L.

ગુણ.—હુશીઆરી લાવેછે. પેટમાંનો વા તોડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૨૦ મીનીમ.

એસેફીટીડા, Asafoetida, E., Asafoetida, L., હિંગ, G.

ગુણ.—તાણતોડ નરમ પાડેછે. હુશીઆરી લાવેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ ગ્રેન.

ઑક્ઝેલેટ ઓફ સીરીયમ, Oxalate of Cerium, E., Cerii Oxalas, L.

ગુણ.—ઉલટી બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૫ ગ્રેન.

ચેતવણી.—આ દવા સંભાળીને વાપરવી.

ઑક્સાઇડ ઝાવ ઝીંક, Oxide of Zinc, E., Zinci Oxidum, L.,
નસતના કુલ, G.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. ઝાડો કબજ કરેછે. માઠાં તથા બળેલા ભાગો-
ઉપર લગાડયાથી રૂઝ આવેછે.

ખાશક.—ઝાડી ઉંમરનાં ૨ થી ૧૦ ગ્રેન. બચ્ચાં ૦૧ થી ૧ ગ્રેન.

ઑક્સાઇડ ઝાવ સીલવર, Oxide of Silver, E., Argenti Oxidum, L.

ગુણ.—ઝાડો કબજ કરેછે. ચમક તથા તાણતોડ નરમ પાડેછે. શક્તિ આપેછે.

ખાશક.—ઝાડી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૨ ગ્રેન.

ઑક્સાઇડ ઝાવ એન્ટીમની, Oxide of Antimony, E., Antimonii Oxidum, L.

ગુણ.—પરશેવો પાડેછે. ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે. ઉલટી લાવેછે.

ખાશક.—ઝાડી ઉંમરનાં ૧ થી ૪ ગ્રેન.

ઑક્સીમેલ ઝાવ સ્કુઇલ, Oxymel of Squill, E., Oxymel Scillæ, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. ખાંસીમાં બલગમ પાડેછે.

ખાશક.—ઝાડી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૧ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાં ૫ થી ૧૦ મીનીમ.

ઓપીયમ, Opium, E., Opium, L., અફીણ, G.

ગુણ.—પેટ બંધ કરેછે. દુખાવો નરમ પાડેછે. કેફ તથા ઉંઘ લાવેછે.

ખાશક.—ઝાડી ઉંમરનાં ૩ થી ૨ ગ્રેન.

ઓપીયમ લોઝેન્જસ, Opium Lozenges, E., Trochisci Opfi, L.

ગુણ.—કેફ લાવેછે. ઝાડો કબજ કરેછે. દુખાવો નરમ પાડેછે.

ખાશક.—ઝાડી ઉંમરનાં ૧ થી ૬ ટાંકણીઓ.

ઑર્પીમેન્ટ, Orpiment, (Yellow) or Yellow Sulphuret of Arsenic, E., વરખી હરતાલ, G.

ગુણ.—હરશમાં બાહારથી ભભરાવવાનાં કામમાં આવેછે.

ઑર્રીસ રૂટ, Orris Root, E.

ગુણ.—દાંતના મંજનમાં વપરાયેછે.

ઑરેન્જ-ફ્લાવર વોટર, Orange-Flower Water, E., Aqua Aurantii Floris, L.

ગુણ.—શેન શક્તિ આપેછે.

ખાશક.—ઝાડી ઉંમરનાં ૨ થી ૪ આઉન્સ. બચ્ચાં ૧ થી ૨ દ્રામ.

ઑરેન્જ વાઇન, Orange Wine, E., Vinum Aurantii, L.

ગુણ.—શેનસાન શક્તિ આપેછે.

ખાશક.—ઝાડી ઉંમરનાં ૨ આઉન્સ.

ઑલીબેનમ, Olibanum, E., ઇસસ, G.

ગુણ.—ઝાડો તથા પરમે બંધ કરેછે. દસ્તાન લાવેછે. તાવમાં ખાધામાં
અને ધુંધ લેવા માટે વપરાયેછે.

ખાશક.—ઝાડી ઉંમરનાં ૬ ગ્રેન. બચ્ચાં ૦૧ થી ૧ ગ્રેન.

ઓલીવમ ડીલાઇની, Oleum Deelinæ, L., Light Petroleum Oil, E.

ગુણ.—એરંડીયાં તેલની સાથે સરખે ભાગે મેળવીને બાહરથી લગાડવાથી ખરપસું સારું થાએછે.

ઓલીવ ઓઇલ, Olive Oil, E., Oleum Olivæ, L.

ગુણ.—શેઠ આડો લાવેછે. દરદોમાં અવધવાનાં પડોને સુંવાળા કરેછે.

ખાસક.—માટી ઉંમરનાં ૧ થી ૨ આઉંઝ. બચ્ચાંને ૦.૧ થી ૧ ડ્રામ.

ઓલીએટ ઓવ મરક્યુરી, Oleate of Mercury, E.

ગુણ.—બાહરથી લગાડવાથી ટાંકીનાં દરદોમાં ગુણ કરેછે.

ઓઇન્ટમેન્ટ ઓવ કેન્ટેરીડીસ, Ointment of Cantharides, E., Unguentum Cantharides, L.

ગુણ.—“બ્લીસ્ટર” યુક્ત પછી તેને થોડા દહાડા ઝરવા માંડે તે જગ્યા ઉપર લગાડવામાં આવેછે.

ઓઇન્ટમેન્ટ ઓવ ઝીંક, Ointment of Zinc, E., Unguentum Zinci, L., જસતનો મલમ, G.

ગુણ.—આ મલમ ચાકાં, તથા ચાકાં રૂઝ લાવવા માટે બાહરથી લગાડવામાં આવેછે.

ઓઇન્ટમેન્ટ ઓવ ટાર, Ointment of Tar, E., Unguentum Picis Liquidæ, L.

ગુણ.—ખરપસું તથા ચામડીના દરદોમાં બાહરથી લગાડવામાં આવેછે.

ઓઇન્ટમેન્ટ ઓવ ટાર્ટરેટેડ એન્ટીમની, Ointment of Tartarated Antimony, E., Unguentum Antimonii Tartarati, L.

ગુણ.—સોજો નરમ પાડવા બાહરથી લગાડેછે.

ઓઇન્ટમેન્ટ ઓવ નાઇટ્રેટ ઓવ મરક્યુરી, Ointment of Nitrate of Mercury, E., Unguentum Hydrargyri Nitratis, or Unguentum Citrinum, L.

ગુણ.—ટાંકીના દરદમાં બાહરથી લગાડેછે. ગોળીની ચામડી જડી થઇ હોએ તે પાતળી કરવા આ મલમની આગરી કરી યુક્તવામાં આવેછે.

ઓઇન્ટમેન્ટ ઓવ મરક્યુરી, Ointment of Mercury, E., Unguentum Hydrargyri, L.

ગુણ.—ચામડીના દરદ તથા ટાંકી ઉપર બાહરથી લગાડેછે.

ઓઇન્ટમેન્ટ ઓવ રેઝીન, Ointment of Resin, E., Unguentum Resinæ, L.

ગુણ.—કપાએલા ભાગ તથા ચાકાં ઉપર આગરી કરી યુક્તે.

ઓઇન્ટમેન્ટ ઓવ રેડ આઇયોડાઇડ ઓવ મરક્યુરી, Ointment of Red Iodide of Mercury, E., Unguentum Hydrargyri Iodidi Rubri, L.

ગુણ.—આ મલમ ટાંકી તથા ચામડીના દરદો ઉપર લગાડવામાં આવેછે.

આઈન્ટમેન્ટ આવ રેડ ઑક્સાઇડ આવ મરક્યુરી, Ointment of Red Oxide of Mercury, E., Unguentum Hydrargyri Oxidi Rubri, L.

ગુણ.—ફીડ, ખરપસું, ટાંકી, તથા ચાંમડીના બીજાં દરદોમાં બાહરથી લગાડવામાં આવેછે.

આઈન્ટમેન્ટ આવ સ્પરમેસીટી, Ointment of Spermaceti, E., Unguentum Cetacei, L.

ગુણ.—જખમ તથા ચાંડાં રૂઝ લાવવા બાહરથી લગાડવામાં આવેછે.

આઈન્ટમેન્ટ આવ સલ્ફર, Ointment of Sulphur, E., Unguentum Sulphuris, L., ગંધકનો મલમ, G.

ગુણ.—ફીડ મટાડવા બાહરથી લગાડેછે.

આઈન્ટમેન્ટ આવ આઇયોડાઇડ આવ સલ્ફર, Ointment of Iodide of Sulphur, E., Unguentum Sulphuris Iodidi, L.

ગુણ.—સોજા તથા ગાંઠ પીગળાવવા બાહરથી લગાડવામાં આવેછે.

આઈન્ટમેન્ટ આવ આઇયોડાઇન, Ointment of Iodine, E., Unguentum Iodi, L.

ગુણ.—સોજા તથા ગાંઠ પીગળાવવા બાહરથી લગાડવામાં આવેછે.

આઈન્ટમેન્ટ આવ એમોનીએટેડ મરક્યુરી, Ointment of Ammoniated Mercury or Ointment of White Precipitate, E., Unguentum Hydrargyri Ammoniaci, L.

ગુણ.—ચાંમડીના દરદોમાં બાહરથી લગાડવામાં આવેછે.

આઈલ આવ ક્યુબેબ્સ, Oil of Cubebs, E., Oleum Cubebe, L., ચીનીકબાલાનું તેલ, G.

ગુણ.—પરમામાં કામ આવેછે. ધાત બંધ કરેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ.

આઈલ આવ ક્લોવ્ઝ, Oil of Cloves, E., Oleum Caryophylli, L., લવંગનું તેલ, G.

ગુણ.—હુશીઆરી લાવેછે. પેટમાંનો કુખાવો નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૬ મીનીમ.

આઈલ આવ કેજુપુટ, Oil of Cajuput, E., Oleum Cajuputi, L., કાયાકુટીનું તેલ, G.

ગુણ.—હુશીઆરી લાવેછે. તાણતોડ નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૧૦ મીનીમ.

આઈલ આવ કેમોમાઇલ, Oil of Chamomile, E., Oleum Anthemidis, L.

ગુણ.—હોઝરીને શક્તિ આપેછે.

ખોરાક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૫ મીનીમ.

આઈલ ઓફ કારેવે, Oil of Caraway, E., Oleum Carui, L., વરીઆ-
ળીનું તેલ, G.

ગુણ.—ચુકો નરમ પાડેછે. ડુશીઆરી લાવેછે. પેટમાંનો વા તોડેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૨ થી ૫ મીનીમ.

આઈલ ઓફ કોપેવા, Oil of Copaiva, E., Oleum Copaibæ, L.

ગુણ.—પરમામાં ધાત બંધ કરેછે. ખાંસીમાં ગુણ કરેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૨૦ મીનીમ.

આઈલ ઓફ કોરીએન્ડર, Oil of Coriander, E., Oleum Coriandri, L.,
ધાણાનું તેલ, G.

ગુણ.—ડુશીઆરી લાવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૩ થી ૧૦ મીનીમ.

આઈલ ઓફ ગરજન, Oil of Gurjun, or Gurjun Balsam, E.,
ગરજનનું તેલ, G.

ગુણ.—પરમામાં, તથા રક્તપિત્તમાં આખ્યામાં આવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૦૧ થી ૨ દ્રામ.

આઈલ ઓફ ચાલમુગ્રા, Oil Chaulmogra, E., Oleum Gynocardiaæ,
L., ચાલમુગ્રાનું તેલ, G.

ગુણ.—લોહી સુધારેછે. રક્તપિત્તમાં કામ આવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૫ મીનીમ.

આઈલ ઓફ જુનીપર, Oil of Juniper, E., Oleum Juniperi, L.

ગુણ.—પિસાબ લાવેછે. પેટમાંનો વા તોડેછે. ડુશીઆરી લાવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧ થી ૫ મીનીમ.

આઈલ ઓફ ટરપીનટાઇન, Oil of Turpentine, E., Oleum Terebin-
thinæ, L.

ગુણ.—તાહાના વળનમાં કરમનો ગ્રાહ તથા લોહી બંધ કરેછે. ડુશી-
આરી લાવેછે. પરશેવો તથા પિસાબ લાવેછે. મોટા વળનમાં
આખ્યાથી ગુરદાનો વરમ થઈને પિસાબ બંધ થઈ જાયછે. બાહા-
રથી લગાડ્યાથી સાંધાઓનો ફુખાવો બંધ થાયછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૧૦ મીનીમથી ૪ દ્રામ (પ્રવાહી). બચ્ચાંને ૧ થી
૩ મીનીમ.

આઈલ ઓફ ટીઓબ્રોમા, Oil of Theobroma, or Oil of Cacao
Butter, E., Oleum Theobromatis, L., કોકેબનું તેલ, G.

ગુણ.—બીજ દવાઓસાથે મેળવીને તેની ગોળી બનાવી તે સફરામાં અથવા
સ્ત્રીના છુપા ભાગમાં ચુકવામાં આવેછે.

આઈલ ઓફ ડીલ, Oil of Dill, E., Oleum Anethi, L., સુવાનું તેલ, G.

ગુણ.—પેટમાંનો વા તોડેછે. ડુશીઆરી લાવેછે.

ખાશક.—મોટી ઉંમરનાં ૫ થી ૧૫ મીનીમ.

આઈલ ઓફ નટમેગ, Oil of Nutmeg, E., Oleum Myristicæ, L.,
નવત્રીનું તેલ, G.

ગુણ.—હુશીયારી લાવેછે.

ઝોરાક.—માઠી ઉંમરનાં ૧ થી ૪ મીનીમ.

આઈલ ઓફ પાઇમેન્ટો, Oil of Pimento, E., Oleum Pimentæ, L.,
કપુરમિનીનું તેલ, G.

ગુણ.—પેટમાંનો વા તોડેછે.

ઝોરાક.—માઠી ઉંમરનાં ૧ થી ૪ મીનીમ.

આઈલ ઓફ પેપરમીન્ટ, Oil of Peppermint, E., Oleum Menthæ Piperitæ, L.

ગુણ.—હુશીયારી લાવેછે. પેટમાંનો કુખાવો નરમ પાડેછે.

ઝોરાક.—માઠી ઉંમરનાં ૨ થી ૫ મીનીમ.

આઈલ ઓફ મસ્ટર્ડ, Oil of Mustard, E., Oleum Sinapis, L.,
રાઇનું તેલ, G.

ગુણ.—કુખાવો નરમ પાડવા માટે બીજી દવાઓ સાથે ભેળીને બાહરથી લગાડવામાં આવેછે.

આઈલ ઓફ રૂ, Oil of Rue, E., Oleum Rutæ, L.

ગુણ.—તાણતોડ નરમ પાડેછે. હુશીયારી લાવેછે. દસ્તાન લાવેછે.

ઝોરાક.—માઠી ઉંમરનાં ૨ થી ૬ મીનીમ.

આઈલ ઓફ રોઝમેરી, Oil of Rosemary, E., Oleum Rosmarini, L.

ગુણ.—તાણતોડ નરમ પાડેછે. હુશીયારી લાવેછે. બાહરથી લગાડવાનાં કાનમાં આવેછે.

ઝોરાક.—માઠી ઉંમરનાં ૨ થી ૪ મીનીમ.

આઈલ ઓફ લેમન, Oil of Lemon, E., Oleum Limonis, L.,
લીંચુની છાલનું તેલ, G.

ગુણ.—શક્તિ આપેછે. પેટમાંનો વા તોડેછે.

ઝોરાક.—માઠી ઉંમરનાં ૨ થી ૫ મીનીમ.

આઈલ ઓફ લેવેન્ડર, Oil of Lavender, E., Oleum Lavandulæ, L.

ગુણ.—તાણતોડ નરમ પાડેછે. પેટમાંનો વા તોડેછે. હુશીયારી લાવેછે.

ઝોરાક.—માઠી ઉંમરનાં ૩ થી ૧૦ મીનીમ.

આઈલ ઓફ વર્મસીડ, Oil of Wormseed, E., Oleum Chenopodii Anthelminticum, L.

ગુણ.—કરમ પાડેછે. (યુખ્ય કરીને ગોળ કરમ.)

ઝોરાક.—માઠી ઉંમરનાં ૧૦ મીનીમ. બચ્ચાને ૧ થી ૨ મીનીમ.

આઈલ ઓફ સ્પીયરમીન્ટ, Oil of Spearmint, E., Oleum Menthæ Viridis, L.

ગુણ.—પેટમાંનો વા તોડેછે. હુશીયારી લાવેછે.

ઝોરાક.—માઠી ઉંમરનાં ૨ થી ૫ મીનીમ.

ઑઈલ ઓફ સીનેમોન, Oil of Cinnamon, E., Oleum Cinnamomi, L., તજનું તેલ, G.

ગુણ.—હુશીઆરી લાવેછે. હોઝરીમાંનો વા તોડેછે.

ખોરાક.—ઘોઠી ઉંમરનાં ૧ થી ૪ મીનીમ.

ઑઈલ ઓફ સેન્ડલ વુડ, Oil of Sandal Wood, E., Oleum Santali, or Oleum Santali Flavi, L., સુખડનું તેલ, G.

ગુણ.—પરમામાં ગુણુ દરેછે. પિસાબ લાવેછે. સોજા તથા કીડ ઉપર બાહરથી લગડાએછે.

ખોરાક.—ઘોઠી ઉંમરનાં ૧૦ થી ૩૦ મીનીમ.

ઑઈલ ઓફ સેવીન, Oil of Savin, E., Oleum Sabinæ, L.

ગુણ.—કરમ પાડેછે. પરશેવો પાડેછે. દસ્તાન લાવેછે.

ખોરાક.—ઘોઠી ઉંમરનાં ૧ થી ૫ મીનીમ.

ઑઈલ ઓફ ઇયુકેલીપ્ટસ, Oil of Eucalyptus, E., Oleum Eucalypti, L.

ગુણ.—તાવ તથા ખાંસી મટાડેછે. “ઑલીવ ઑઈલ” સાથે સરખે ભાગે મેળવીને સંધીવામાં સાધાઓ ઉપર લગાડવાથી ટુખાવો નરમ પાડેછે.

ખોરાક.—ઘોઠી ઉંમરનાં ૧ થી ૫ મીનીમ. (ઑલીવ ઑઈલ સાથે.)

ઑઈલ ઓફ એનીસ, Oil of Anise, E., Oleum Anisi, L., અનીસનું તેલ, G.

ગુણ.—હુશીઆરી લાવેછે. પેટમાંનો વા તોડેછે.

ખોરાક.—ઘોઠી ઉંમરનાં ૫ મીનીમ. બચ્ચાં ૦.૧ મીનીમ.

ઑઈલ ઓફ એમ્બર, Oil of Amber, E., અંબરનું તેલ, G.

ગુણ.—જીની ખાંસી, તથા દિલનાં કેટલાંક દરદોમાં ગુણુ કરેછે.

ખોરાક.—ઘોઠી ઉંમરનાં ૨ થી ૫ મીનીમ.

બિમારની માવજત, તથા દવાદારૂ કરનારાંઓને અગત્યજોગ સૂચના.

બિમારની માવજત, તથા દવાદારૂ કરનારાંઓને કેટલીક સૂચનાઓ ક્યાંતમાં રાખવાની ઘણી અગત્ય છે, જેમાંની કેટલીક નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે છે, અને તે એકવાર વાંચીને ક્યાંતમાં રાખવાની આ ચોપડીના ઉપયોગ કરનારને બલામણુ કર્યામાં આવે છે.

બિમારને બતતાંસુધી અધારા અને બંધ ઓરડામાં રાખવું નહીં, પણ મોટા, ખુલ્લા, અને પુરતું અજવાળું માંહે દાખલ થાય એવા ઓરડામાં રાખવું. બાહારનાં જીવીજ એાખખી હવા માંહે પણ હોવાી જોઇએ. ઓરડાની દિશા એવી બાજુએ હોવી જોઇએ, કે એાખખી દરીઆની હવા માંહે આવી શકે. આ કારણને માટે પશ્ચિમ દિશા તરફનો ઓરડો વધારે સારો છે. વળી માંહે અજવાળું દાખલ થવું જોઇએ, કારણકે અજવાળું માણસની સુખાકારીને અવશ્યવુ છે. અગરજો કોઇ બિમારીમાં અજવાળું નહીં જોઇતું હોય, તો બારીબારણાં સઘળાં બંધ કરીને એાખખી હવાને માંહે દાખલ થતી અટકાવવી નહીં, પણ હરકોઇ બીજી રીતે અજવાળું બંધ કરવું, પણ હવાનાં આવજાવનો માર્ગ ખુલ્લો રાખવો. કેટલાકોને બિમાર છે, કે બિમારને ઘણાં હવાવાળા ઓરડામાં રાખવાથી તેને સરદી પુગે છે, પણ તે બિમાર ભુલભરેલા છે. ઓરડામાં ગરમી હોવા વા કુંકે તેની ચિંતા નહીં, પણ બિમારને સારીપદે ગરમ એાહણીથી ઢાંકેલું રાખવું. તેમજ જો પાસેજ રસોડું હોય, તો બિમારનાં ઓરડામાં ધુમાડો આવે નહીં, તેની ઘણી સંભાળ લેવી, કારણકે ધુમાડો અતિશય અવશ્યુકારક છે. અગરજો, તાવની, લેજાંતી, અથવા આંખની બિમારી હોય, તો બતતાંસુધી ઘરનાં પછવાડેનાં ભાગનાં ઓરડામાં તેને રાખવું, કે જેથી બિમારને ઘણું જોવાની અથવા બોલવાની તક મળશે નહીં, અને તેથી તેને ગુણુ થશે. પણ જો બિમાર કાંઈ અકસમાતથી માડું હોય, તો તેને બતતાંસુધી કુટુંબનાં માણસોમાં રાખવું, કે તેઓની વાતચીતથી તે પોતાનું દુઃખ ભુલશે, અને તેનું મન રીઝશે. વળી ગાય દોરને બાંધવાની જગ્યા, અથવા તબેલા આગળ બિમારનો ઓરડો હોવો જોઇએ નહીં, કારણકે જાનવરનાં મૂત્ર, વગેરેમાંથી થતી ગલીચીથી બિમારને ઘણું અવશ્યુ થાય છે.

બિમારનાં ઓરડાનાં બારીબારણાં ઘણાં ચપટાંરીને ઢાંકવાં નહીં, કારણકે તે ઉઘાડબંધ કરતાં જો અશ્વચ છે, તો બિમારને કંટાળો આવે છે, તથા તે ચીડાય છે. વળી તેથી તે ઉંઘમાંથી જાગી ઉઠે છે. બિમારને સાંતીની અને ઉગાંતી ઘણી અગત્ય છે. અને તેને વારંવાર ચીડ્યાથી તેની બિમારીમાં વધારો થાય છે. બિમારીનીવેળા ઘણુંકરીને બિમારનો સ્વભાવ ખુદરતીજ ચીડાઉ થઇ જાય છે, માટે બતતાંસુધી કોઇપણ કારણથી તેને ચીડાવાનું બાહાનું આપવું જોઇએ નહીં.

બિમારનાં ઓરડામાં અગત્યજોગ સામાનશિવાય બીજું કશું રાખવું નહીં, કારણકે તેથી ઓરડામાં નકામી ગરદી થાય છે. વળી તેટલી જગ્યા રોકાવાથી સ્વસ્થ હવા ઓરડામાં એાછી રહે છે. જો ઉડતો રોગ અથવા બિમારી હોય, ત્યારેતો બિલકુલ સામાન રાખવો નહીં, કારણકે તેની મારફતે તે રોગ બીજાંને ઉડવાની ધારતી રહે છે. યાદ રાખવું, કે સુતર અથવા સાણનાં કપડાંકરતાં ઉતનું કપડું નદારો વાસ વધારે વખત અને ઉતાવળે પોતામાં લઇ લે છે, માટે ઉતનું લુગડું બિમારને પેહેરાવવુ નહીં, તેમજ તેનાં બિછાણાંઉપર પાંથરવું નહીં, તથા બારીબારણાંને ઉતનાં કપડાંનાં પરદા જડવા નહીં. તેજ પ્રમાણે બિમારનાં ઓરડામાં લોંપઉપર સાદી, ગાલીચો, સેવંજ, વગેરે પાંથરવું નહીં, કારણકે તેઓ રોગ ખેંચી લેવાને વધારે લાયક છે. તેનેબદલે બારણાંથી તે બિમારનાં બિછાણાંસુધી માત્ર એક સાંકડો કટકો પાંથરવો, કે બિમારનાં ઓરડામાં તેનીપાસે આવતારજનારનાં પગલાં અશ્વચને તેને અશ્વચ થાય નહીં.

બિમારનાં ઓરડામાં ગલીચી થવા દેવી નહીં. તેનો ઝાડોપિસાખ મોરીઉપર નાખવો નહીં, પણ ઓરડાની બાહાર દુર લઇ જઇ નાખવો, તેમજ બિછાણાંહેઠલ રાખી મુકવો નહીં, કારણકે તેમાંહેલું ઝેર ઓરડામાંની હવામાં પંથરાઇને અવશ્યુ કરે છે. વળી ઝાડપિસાખનાં વાસણુ સારીપદે ઘોઇ તથા

સાફ કરીને પાછાં ઝારડામાં લાવવાં. ભોંપઉપર પાણી અથવા દવા ઢોળાઇ હોય, તે તે તુછી નાખીને જગ્યા ફેરડી રાખવી. બિમારનાં લુગડાં જો દવા, પાણી, વગેરેથી ભિનાયાં હોય, તે તે તરત બદલી નાખવાં, અને તેઓને ઘોઘ નાખી સુકવીનેપછી પાછાં કામમાં લેવાં. તેમજ બિમારનાં લુગડાં, તથા તેનાં દવાખોરાક, વગેરેનેમાંટે વધારેતો સામાન, વાસણ, વગેરે કોઇ બીજાંએ વાપરવું નહીં, કેમકે તેથી તે વાપરનારને તેમજ બિમારને ઘણું અવગુણ થાયછે. નદારી હવા, ગલીચી, ઇત્યાદિ દુર રાખવામાંટે “કોનડીસ ફલુઇડ,” “સોલ્યુશન ઓફ પર્મેનગેનેટ ઓફ પોટાશ,” અથવા એવીજ કોઇ નદારી હવા દુર કરનારી વસ્તુને કોડીનાં વાસણોમાં નાખીને ઝારડામાં જુદી જુદી જગ્યાએ મુકવી. બિમારનાં ઝારડામાં મોરી જોઇએજ નહીં, કારણકે તેમાંહે પાણી પડ્યા કયાંથી તે ઝારડામાંહેલી હવાને સંદે કરેછે, રૂમાલથી બિમારનું મોઢું, નાક, ઇત્યાદિ તુછવું નહીં, પણ તેનેબદલે કાટેલા પાણી સોજાં કપડાંનાં કટકાઓથ તુછીને તે બાળી નાખવા, અથવા પાછા કોઇનાં પાણી વધારાસમાં આવે નહીં, એવીરીતે તેનો નાસ કરવો. દવા પાવાપછી તરત અમચો, ગ્લાસ, ઇત્યાદિ વાસણ ઘોઘને મુકવું. સઘજો જોઇતો સામાન, વાસણ, દવા, ઇત્યાદિ તેની જગ્યાએ મુકવું, કે અગત્યનીવેળા શોધવા જવું પડે નહીં.

મળવાજેટવા આવનારાંએએ બિમારનાં ઝારડામાં એકઠાં થવું નહીં. તેનાં ખિણાણાંઆગળ બિલકુલ જવું નહીં, તેને વાન કરાવવી નહીં, તેનાં ઝારડામાં ગડબડ કરવી નહીં, સઘળાંએ સાથે માવજત કરવી નહીં, પણ માત્ર એકજ જણે તેની માવજત કરવી, કે જેથી દવાખોરાકનો વખત તેનાં દયાંતમાં રહે. પુરૂષકરતાં સ્ત્રી બિમારની માવજત કરવાને વધારે લાયકછે, કારણકે તેણી વધારે નરમ હૈયાંની અને નાજુકછે, પણ માવજતકરનારી સ્ત્રી હુશીઆર, ચાલાક, મેહેનતુ, તથા વિચારવંત હોવી જોઇએ, કે જે બિમારીનો વધારોઘટાડો, તથા તેનાં ચિન્હો સમજી શકે. તેણીને વાંચતાંલખતાં આવડવું જોઇએ. વળી તેણીનો સ્વભાવ મિઠો, ખુશ, તથા માયાલુ હોવો જોઇએ, કારણકે એવી સ્ત્રી બિમારનું મન જીતી લેછે, અને તેથી તે તેણીનું કહયું કરવાને ખુશી જણાયછે. માવજત કરનાર, પછી તે પુરૂષ હોય કે સ્ત્રી, તોયે તે નદારા સ્વભાવનું હોવું જોઇએ નહીં, કારણકે નદારા સ્વભાવ બિમારને માફક આવતો નથી. તે કામ કરવાને ઉલટમંદ હોવું જોઇએ, અને તેને દેખાડવું, કે તે બિમારનું કાંઈપણ કામ કરવાને તત્પરછે. પોતાને કામ કરતાં અડચણ થાય, તે માટે તેને બડબડવું નહીં જોઇએ. તે આખરવાળું, સાચું ખોલનારું, ડાકટરનાં ફરમાવ્યામુજબ ચાલનારું હોવું જોઇએ. તે વેહેમી, બિહુકણું. નકામો બકબકારો કરનારું, તથા વચ્ચેવચ્ચે માથું મારનારું નહીં જોઇએ. બિમારની માવજતશિવાય બીજાં કોઇ કામમાં તેને દયાંત આવડવું નહીં જોઇએ, તથા બિમારઆગળથી એક ઘડી પણ દુર તેને રહેવું જોઇએ નહીં. તે છાકડું હોતું નહીં જોઇએ. તેનું કામ ઘણું પરાંપકારીછે, તથા તેની માવજત ઉપર બિમારની જાંઘળી લટકેલીછે, એમ તેને સમજવું જોઇએછે. તેની દેવ સંકાધવાળી, તેના લુગડાં સ્વચ્છ, તથા તેનું ખોલવું ધીરું તથા નરમાસવાળું હોવું જોઇએ.

બિમારનાં ઝારડામાં જોરથી ખોલવું, ચાલવું, છીંકવું, અથવા અડાડવું નહીં. કેટલીક બિમારીવેળા ઘણી ધીમેથી શુસશુસ વાતો કયાંથી પણ બિમારને અડચણ થાયછે. એવીવેળા બિમારને પોતાનેવિષે ભય લાગેછે, અને તેની માડી અસર તેનાં મનઉપર થવાથી તેની બિમારી ઘટવાનેબદલે વધેછે, માટે ખતતાંસુધી તેની માવજત કરનારાંએએ ખુશ દેખાવ ધારણ કરવો.

ડાકટરને દરરોજ હકીકત કેહેતાં તેમાં વધારો કરી બિમારનું રૂપ મોટું કરવું નહીં, તેમજ ખેદરકારીથી કાંઈ કેહેવાનું બાકી રાખવું નહીં, કારણકે તેમ કયાંથી બિમારીનો પુરેનો ઇલાજ કરવામાં અડચણ થાયછે. બિમારનો ઝાડોપિસાથ ડાકટરને દેખાડવામાંહે હંમેશાં રાખી મુકવો.

આ ચોપડીમાંહે જણાવેલી બિમારીનાં ઇલાજો કરતીવેળા તે બાબદ પ્રથમ આખી ઘણાં દયાંતથી વાંચી જોવી, અને ત્યારપછી ઘટતા ઇલાજો કરવા. વળી લખાણમાં આવેલા દરેક ઉપચારનીઅવધ્ય જવાકે અથવા, અને, જો, વળી, માટે, તથા, પણ, ગમેતો, અથવાતો, અગરજો, ઇત્યાદિ ઉપર પુરતું દયાંત આવડવું, કેમકે તેની જરા સમજણમાં ફેર પડ્યાથી મોટી ભુલ થાયછે. વળી જ્યાં ચેતવણી આપી હોય, તેઉપર વધારે દયાંત આવડવું, તથા જ્યાં ડાકટરની સલાહ પુછવા જણાવું હોય, ત્યાં ખતતાંસુધી તેમ કરવાને મુકવું નહીં.

આખી ચોપડીમાં જાણવેલા દવાનો ખોરાક મોટી ઉંમરનાંને માટે છે, એટલે વીસ વર્ષની ઉંમરનાંને માટે, પણ જ્યાં અગત્ય છે, ત્યાં બચ્ચાંને કરી જાણવું છે. તે માટે જો શક લાગે, તે પછવાડે દવાઓનાં કોશમાં જોવું. પણ જો મોટી ઉંમરનાંને માટે જાણવેલા ખોરાકમાંથી બચ્ચાંને આપવું હોય, તે પછવાડે આપેલાં ઉંમર પ્રમાણે દવા આપવાનાં કોશમાંથી શોધી કાઢાડવું. દવાનાં ખોરાકનાં વજનને માટે પણ પછવાડે આપેલા દવાનાં વજન, માપ તથા તોલમાં જોવું.

જે દવાઓ પાણીમાં, સાકરનાં શીરામાં, અથવા મધમાં ચટાડવા અથવા પાવા જાણવી હોય, તે સારીપદે મેળવીને પારી, અને સંભાળ રાખવી, કે તે વાસણમાં નિચ્ચે ઠરી જાય નહીં. કેટલીક વેળા ‘જેલી’ માં પણ દવા મેળવવામાં આવે છે. ભુકી જેવી દવા મેળવતી વેળા પ્રથમ સમચામાં દવા નાખીને પછી થોડું પાણી, શીરા, અથવા મધ નામવું, અને તે સવળાને સારીપદે મેળવવું, અને જ્યાં સુધી ગળી શકાય એવું પાતળું થાય ત્યાં સુધી પાણી, શીરા, અથવા મધ નાખ્યા કરવું. જે દવા ભારી હોય તેને ‘જેલી’ માં મેળવીને ચટાડવી, જેવી કે ‘કેસોમિલ.’ દવાને માટે કાચનો સમચો અથવા ગ્લાસ વાપરવું.

દરેક કુટુંબમાં એક દવાની પેટી, તથા વૈદ્યાની ચોપડી રાખવાની મજબુત ભલામણ કર્યામાં આવે છે. ઘણી ઉતાવળની વેળાએ તેમજ બીજી દરકોષ વખતે દવાની એવી પેટી તથા ચોપડી એક મોટો આશિર્વાદ થઈ પડે છે.

અગરજો ઇલાજમાં જાણવેલી દવાનાં વજનથી કોઈ ગુણ નહીં જાણાય, તે પછવાડે દવાઓનાં કોશમાં તેનો વજન જોઈને અગત્ય જાણાય તેમ વધારતાં જવું, પણ ડાક્ટરશિવાય અંજાણ્યા માણસે દવા કરતી વેળા દવાનો નાહાનો વજન વાપરવો વધારે સારો છે. વળી દવા હમેશાં તોલીમાંથી લેવી, અને આસરે કદી પણ લેવી નહીં, કારણ કે તે ઘણું ધાસ્તી ભરેલું છે. કેટલીક દવાનો એક વજન જો પરશેવો પાડે છે, તે થોડો વધારે વજન ઉડતી તથા ઉછાળો લાવે છે. માટે ભરવાઆપવા વગર કદી પણ દવા લેવી નહીં.

દરેક દવા વાપરતી વેળા તેની શિશી ઉપર તેનું નામ ખરાબર વાંચી જોવું, અને તે લખેલા ‘પ્રોસક્રીપશન’ સાથે મેળવી જોવું, કારણ કે તેમ સંભાળ નહીં રાખ્યાથી ઘણી જોખમ ભરેલી ભુલ થઈ જાય છે. જેમ કે ‘સલ્ફ્યુરીક આસીડ’ અને ‘સલ્ફ્યુરસ આસીડ,’ અથવા ‘નાઇટ્રીક આસીડ’ અને ‘સાઇટ્રીક આસીડ’ આ બંનેનાં વજનમાં મોટો ફેર છે, અને તેવી ભુલથી કોઈ વેળા ઘણું માકું પરિણામ નિપજે છે. તેમજ દવા ખતાવતી વેળા, તથા ખોરાક બિમારને આપતી વેળા પણ ઘણી સંભાળ રાખવાની અગત્ય છે.

પીવાની, ભરવાચોપડવાની, ઇત્યાદિ દવાઓ જુદી જુદી રાખવી. ભરવાચોપડવાની દવા ઉચે ભુકવી, કે ખાખડનાં હાથમાં તે આવે નહીં. તેમજ બિમારને તે પાઈ દવાની ભુલ થાય નહીં. વળી દવાની શિશીની ટીકીટ ઉપર ભરવાની અથવા પીવાની તેમજ જો દવા ઝેરી હોય, તે ઝેર ઘણાં મોટે અસરે લખવું. ભરવાચોપડવાની દવાની શિશીની ટીકીટ રંગીન લેવી વધારે સારી છે, પણ પીવાની દવાની શિશીની ટીકીટનો રંગ ઉજળોજ રાખવો. દરેક દવા વાપરવા અગાઉ શિશીને સારીપદે હલાવીને પારી અથવા ચોપડવી, કે કોષ દવા નિચ્ચે ઠરી જાય નહીં, કારણ કે તેમ થયાથી પેહેલા એક બે ખોરાકની દવા અસર કરતી નથી, અને ખાકીનાં ખોરાકમાં કોષ ઠરી ગયેલી દવાનો વજન વધી જવાથી તે ઘણું અવગુણ કરે છે. જો એક જ ઘરમાં એકથી વધારે બિમારો હોય, તે દરેકની દવાની શિશીમાં તેઓનાં બિછાણાં આગળ રાખવી, કે એકની દવા બીજાને ભુલમાં અપાઈ જાય નહીં.

પીવાની દવા, ગોળી, પાપ, ચાટણ, ઇત્યાદિ ખતાવતાં તેઓને સારીપદે છુટવાં તથા મેળવવાં. દવાનો ખોરાક સમચામાં અથવા ગ્લાસમાં રેડવાપછી શિશીને સારીપદે બંધ કરવી, કારણ કે કેટલીક દવાઓ ઉડી જાય છે, અને તેથી તેની પુરતી અસર બિમાર ઉપર વખતસર થતી નથી. વળી કેટલીક દવાઓમાં હવા દાખલ થયાથી તેઓ બદલાઈ જાય છે, માટે ખતાવતાં સુધી કાચનાં અથવા લાકડાનાં ભુચંડાં

શિશીઆ વાપરવી વધારે સારીછે. ખિમાર ઉંઘાયલું હોય, તો તેને ઉઠાડીને દવા આપવી નહીં, કારણકે તાવશિવાય ઘણીખરી ખીજ સઘળી ખિમારીને ઊંઘથી ગુણ થાયછે, અને તેટલાંમાંટે ખિમારને ઊંઘમાંથી ઉઠાડુ' ઘણું અવગુણકારકછે. અગરજો દવા આપવાનો વખત થયો હોય, અને ખિમાર ઊંઘાયલું હોય, તથા ડાકટરનો ગમેતેવો વખતસર દવા આપવાનો હુકમ હોય, તોવેપણ તેને ઊંઘમાંથી ઉઠાડુ' નહીં, પણ ઊંઘમાંથી જુ' ઉઠે, કે તરત દવા આપવી, અને ત્યારપછીથી દવાનો ખીજો ખોરાક આપવાનો વખત ગણવો. ઊંઘથી થાક ઉતરેછે, ખોરાક પચેછે, માણસ ઉઘરેછે, અને તેની વધ થાયછે, ખિમારી સાજ થાયછે, મનને શક્તિ મળેછે, જીંદગી લાંબી થાયછે, તથા તેનું સુખ વધેછે.

શું દવા ડાકટરે ફરમાવીછે, તે ખિમારને કદી કેહેવું નહીં.

સર્વેથી વધારે અગત્યની સૂચના એછે કે ખિમારની માવજત કરનારે દવાનો તથા ખોરાકનો જણાવેલો વખત કાગજઉપર ઉતારી લેવો, અને ખરાબ વખતસર દવા તથા ખોરાક આપતાંજ પાછો તે પણ નોંધી લેવો. કેટલા ઝાડ થયા હતા, તથા તાવનીવેળા શરીરની ગરમી કેટલી હતી, તે સઘળાંનો વખત વિગતવારે ઉતારી લેવો, કે ડાકટરને કેહેવાને સવળ પડે.

ડાકટરે ખિમારની અવસ્થાવિષે જો કાંઈ ધારૂતીભરેલું જણાવ્યું હોય, તો તેને કદીપણ તે કેહેવું નહીં ખિમારને વિનાકારણે ઉખેસ કરાવવી નહીં, તથા વારંવાર ઊંચકવું નહીં, પણ જો ઊંચકવું પડે, તો ધીમેથી ઊંચકવું તથા પાછું સુવાડવું. કેટલીક ખિમારીમાં ખિમારને ઉઠાડવાથી અતિથણે અવગુણ થાયછે.

અગરજો ખિમારને પાણીમાં ખેસાડવું પડે, તો સંભાળવું કે પાણી ઘણું ખખલતું હોય નહીં. ઘણું થંડાપાણીથી જોડેલો અવગુણ થતો નથી, તેટલો ઘણું ગરમ પાણીથી થાયછે, માટે નખળાં ખિમારને તથા ખાળકને પાણીમાં ખેસાડવાઅગાઉ “ટરમોમીટર” (ઉપજામાપકયંત્ર)થી પાણીની ગરમી તપાસવી સારીછે. ૧૧૫ થી ૧૨૫ “ડીગ્રી ફારેનાઇટ” સુધીનું ગરમ પાણી વાપરવું. અગરજો “ટરમોમીટર” તરત મળી નહીં શકે, તો આખો હાથ તે પાણીમાં ખાળવો, અને જો ગરમી સહેવાય તથા ખુશ લાગે તો તે પાણી વાપરવું.

દવા લેવાનાં પણ કેટલાક નિયમોછે. જ્યાં અગત્ય હોય, ત્યાં દવા નહીં લેવી, એનાંજેવું હસવા-સરીખું, ધારૂતીભરેલું, અને ખોટું ખીજું કાંઈપણ નથી. તેમજ જ્યાં અગત્ય નહીં હોય, ત્યાં દવા લેવી, એ પણ તેટલુંજ હસવાસરીખું, ધારૂતીભરેલું, અને ખોટુંછે. અગત્યનીવેળા અગત્યની દવા લેવાથી અગત્યનું પરિણામ નિષ્પન્નછે, પણ નહીં અગત્યનીવેળા અમથી ફાકટ દવા લીધાથી ઉલટો અવગુણ થાયછે, કેમકે સાળાં માણસે દવા લેવા કર્યાથી ટેવ પડી જાયછે, અને જ્યારે ખરી અગત્યનીવેળા તે દવા લેવી પડેછે, ત્યારે તે અસર કરી શકતી નથી, અને તેથી ખિમારીમાં તેને ઘણો અવગુણ થાયછે, કારણકે દવા તેનો ખોરાક થઈ પડેછે.

આશિવાય ખીજ ઘણી અગત્યની સૂચનાઓછે, પણ જ્યાંની કોતાહીનેલીધે તે સઘળી અતરે દાખલ થઈ શકતી નથી. વળી આ સઘળી સૂચનાઓ ખિમારીનીવેળાનીછે, પણ ખિમારી અટકાવવાની, એટલે સુખાકારી જાળવવાની સૂચનાઓ જે ઘણી અગત્યનીછે, તે પણ અતરે જ્યાંની કોતાહીનેલીધે આપી શકાતી નથી.

અ નુક મ ણિ કા.

— ૧૨૬૭ —

	પાનું.
ક	
કહણુ, હાકડાંજેવી ટાંકી.....	૩૧૮
કમળાચ્ચત, કાડાની	૯૪
કંમરમાં સંધિવાથી, અથવા બીજાં	
હરકોઈ કારણથી થતો મન દુખાવો.	૪૯
—ઉપર થતી એક જાતની કીડ..	૩૯૨
કમળો.....	૨૬૦
—, બચ્ચું જન્મવાપછી થોડે	
દહાડે દેખાતો	૩૫૯
કરડે. તેવિષે, હડધાવણું કૃતરૂં, કો-	
હાલું, અથવા મિલાડી.....	૪૧૫
કરમ	૩૩૨
—, ગોળ	૩૩૪
—, અપટા.....	૩૩૬
—, દોરાજેવા પાતળા	૩૩૨
કલેજનાં અંદરનાં ભાગનાં વરમ..	૨૫૩
—ની પિત્તની પથ્થરી.....	૨૫૮
—ની બાહારની સપાટીનો વરમ.	૨૫૧
—નું પાકવું.....	૨૫૪
—માં થતો વરમ, રોડનાં આજરથી.	૨૫૭
કલેજનું સુસ્ત રહેવાવિષે.....	૨૫૭
કાંઠાની નખખાઈ તથા બેરોજખાણું,	
બરડાનાં.....	૪૨૬
કાતરામાં થતી ગાંઠ, જાંગનાં....	૩૨૩
કાન.	૧૬૪
—નું દુખવું.....	૧૬૫
—માં જીવજંતુ, અથવા બીજી કાંઈ	
વસ્તુ જાય, તેવિષે.. ..	૧૬૭
—માં પડે થવું.....	૧૬૬
કાન, અને જડખાંઆગળની ગાંઠોનું	
સુજી આવવું, ગરદન,.....	૧૯૫
કાપ, છરીનો.....	૪૨૩

	પાનું.
કાજા કરવાની રીત, બાજને	૪૩૧
કીકીનો વરમ, આંખની	૧૬૦
કીડ	૩૯૭
—, કંમરઉપર થતી એક જાતની..	૩૯૨
કુકડાંઆ ખાંસી	૨૧૮
કોડા, ઉંમરપ્રમાણે દવા આપવાનો..	૪૪૦
કોરનું સુજવું, ગર્ભસ્થાનનાં મોહની.	૩૫૩
કૌલિરા મૌરખસ	૭૨
—ચોરેડીક.....	૭૨
—ઈંબીશ	૭૨
—, એથીઆડીક	૬૫
કોળ, દવાઓનો	૪૪૨
કોહાડ, ગંઢીઓ	૩૨૬
—, ગલત	૩૩૧
—, ગાંઠવિનાનો	૩૨૬
કોહાવાટ, ઉંદરી. અથવા માથાંઉપરનો	૩૯૫
કોહાવું, ઘાંતનું.....	૧૮૨

ખ

ખરામનું થવું, હોજરીમાં.....	૨૪૮
ખડખડી થવાવિષે, ઘણી થંડી	
લાગ્યાથી ચામડી	૪૦૪
ખરપસું	૩૮૦
ખવાતી અથવા પંચરાતી ટાંકી ..	૩૨૧
ખઈ	૨૨૮
ખાટી, થુક	૧૬૯
ખાડા, સહીઆડથી શરીરની ચામ-	
ડીમાં પડતાં ચાંઠાં અથવા.....	૩૭૮
ખાંસી.....	૨૧૦
—, કુકડીઆ	૨૧૮
—, જીની ખલગમી	૨૧૬
—, ફેફસાંમાંનાં હવાનાં દાણાંઓ-	
નાં વરમની.....	૨૨૪

પાનું.	
ખાંસી, બલગમી	૨૧૩
ખીલ.....	૩૯૨
ખાંસી, આંખોનાં પોપચાનું સુજી	
આવડું, તથા તેઓમાં થતા ..	૧૫૬
ખુટી ખેસવું, ગળામાં, અથવા	
આછું પેટમાં ઉતારવાની નળીમાં	
કાંઠપિણુ ખોરાક, કાંઠો, લખોટી,	
કોડી, ઇત્યાદિનું	૧૯૮
ખોટો.....	૪૩૨
ખોરાક, તથા તે આપવાવિષે, દિવાનાં	
માણસોનો.....	૧૪૯
ખોરાક આપવો? દિવાનાને કેવી	
દવા તથા.....	૧૪૪

ગ

ગાંઠોએ કોહોડ.....	૩૨૯
ગરદન, કાન, અને જડબાંઆગળની	
ગાંઠોનું સુજી આવડું.....	૧૯૫
— અકડી જવાવિષે, થંડીથી..	૫૪
ગર્ભથી છુટાપછી બધે પગોઉપર	
દેખાતો સોજો	૨૬૦
— નીવિજા થતા રોગો.....	૩૪૪
ગર્ભવંતી સ્ત્રીને બચ્ચાને જન્મ આ-	
પ્યા અગાઉ આપતીવિજા, અથવા	
આપ્યાપછી થતી તાણુ.....	૩૫૩
ગર્ભસ્થાન	૩૪૩
— નાં મોહની કોરનું સુજવું.	૩૫૩
— નું નિરચે ઉતરી પડવું...	૩૫૨
— માં થતી ગાંઠો	૩૫૧
— માં થતો દુખાવો.....	૩૫૭
ગરમીથી મોહમાં છાગરા પડવાવિષે.	૧૭૨
ગલત કોહોડ	૩૩૧
ગળ્યા કરે, તથા અજવાળું જોવાય	
નહીં, તેવિષે, નખજાઘથી આંખો	
આવે, રાતી થાય, દુખે, સુજી	
આવે, પાણી.....	૧૫૭
ગળવું, તથા આંસુનાળનું સુજવું,	
આંખોમાંથી પાણીનું	૧૫૯

પાનું.	
ગળાનું ખેસી જવું.....	૧૮૯
— નો નકારી જાતનો વરમ	૧૯૧
— નો સોદો વરમ	૧૮૬
— માં, અથવા આછું પેટમાં ઉતા-	
રવાની નળીમાં કાંઠપિણુ ખોરાક,	
કાંઠો, લખોટી, કોડી, ઇત્યાદિનું	
ખુટી ખેસવું.....	૧૯૮
— માંથી લોહીનું પડવું.....	૧૮૮
ગાળું.....	૧૮૬
ગાંઠ, જંગનાં કાતરામાં થતી	૩૨૩
— વિનાનો કોહોડ.....	૩૨૯
ગાંઠો, ગર્ભસ્થાનમાં થતી	૩૫૧
— નું મોટું થવું, જીભની બધે	
બાજીની.....	૧૯૪
— નું સુજી આવડું, ગરદન, કાન,	
જડબાંઆગળની	૧૯૫
ગુમડાં.....	૩૮૯
ગુરદાનું દરદ	૨૬૫
— નો જીનો વરમ	૨૭૨
— માં પચયરી થાય, અથવા પિસા-	
બમાં રેતી જાય, તેવિષે.....	૨૮૦
ગોવરં.....	૩૭૫
ગોળ કરમ	૩૩૪
ગોળાનો આજર	૩૦૧
ગોળીનાં દરદો	૩૦૧
— ની આમડીનું દરદ	૩૦૯
— નો જીનો સોજો	૩૦૫
— નો તીક્ષ્ણ સોજો.....	૩૦૩
— નો નખજાઘથી થતો સોજો ..	૩૦૬
— નો પાણીનો રોગ.....	૩૦૭
— નો રાંડનાં આબરથીથતો સોજો.	૩૦૫
— નો સોજો અથવા વરમ....	૩૦૩

ઘ

ઘણી થંડી લાગ્યાથી આમડી ખડ-	
બચડી થવાવિષે.....	૪૦૪
ઘર	૩૮૮
ઘસારો, આમડીનો.....	૪૦૦

	પાનું.
ધા, અરચાને જન્મ આપતવિજા	
છુપા ભાગોઆગળ થતો ..	૩૫૮
—, ઉરો ..	૪૨૩
—માંથી લોહીનું વેરવું ..	૪૨૧
ધુટણનું સુછ આપવું, તથા તેમાં	
થતો દુઆવો ..	૫૨
ઘેલાં માણસને થતો લક્ષ્યો ..	૧૩૪
ઘેલાપણું અથવા દિવાનાપણું ..	૧૩૦
ચ	
ચક્રી આવે, તેવિષે, છવ મેતા	
મારી જાય, અથવા ..	૨૯૫
ચકા આવવું, પેટમાં વા પકડીને તેનું	૮૮
ચપટા કરમ ..	૩૩૧
ચમક ..	૧૧૮
ચરખીનું ફેલાવું, શરીરમાં ..	૮૩૫
ચાકાં, લાંબા દહાડાની બિમારીથી	
શરીરનીપછવાડેનાં ભાગમાં પડતાં	૮૦૫
—અથવા ખાડા, મહીઅડથી શરીરની	
આમડીમાં પડતાં ..	૩૭૮
—નું પડવું, વામ મારતી યુક,	
તથા મોહમાં ..	૧૭૦
ચાકું પડવાવિષે, આંખનાં રોજાનાં	
ઉજળા ભાગની સુપાટીઉપર ધારી,	
ફલું, અથવા ..	૧૫૬
—, અરચાને નાડ ખરી પડવા-	
પછી દુંડીમાં પડવું ..	૩૬૮
ચાંદો અથવા ટાંકો ..	૩૧૭
ચાંમડાં નિકળવાવિષે, હાથ ફાટવાથી	૪૦૨
ચામડી અડગચડી થવાવિષે, ઘણી	
થંડી લાગ્યાથી ..	૪૦૪
— ખરી પડે, તેવિષે, થાનની	
ભિટણી સુજે, ચીરા પડે, તથા	
તેની ઉપરની પાતળી ..	૩૬૩
—નું છોલાઈ જવું ..	૪૦૧
—નું દરદ, ગોળીની ..	૩૦૯
—નો ઘસારો ..	૪૦૦
—માં પડતાં ચાકાં અથવા ખાડા,	
મહીઅડથી શરીરની ..	૩૭૮

	પાનું.
ચામડીઉપર છાગલા પડવાવિષે ..	૪૦૧
ચીરા પડે, તથા તેનીઉપરની પાતળી	
ચામડી ખરી પડે, તેવિષે, થાનની	
ભિટણી સુજે ..	૩૬૩
—અથવા ફાટ, થંડીથી પડતા	૪૦૨
ચીસ પાડે, તેવિષે, અરચું ઉંઘમાં	૩૭૦
ચુંકો ..	૬૨
ચાંચીયો, રોજીન્દો, અથવા આંતરી-	
યો તાવ ..	૧
ચૌદ દહાડાનો તાવ ..	૧૦

છ

છરીના કાપ ..	૪૨૩
છાકટાપણથી મેન્ટાઉપર થતો અચર.	૧૧૩
છાગલા પડવાવિષે, ગરમીથી મોહમાં	૧૭૨
—, ચામડીઉપર ..	૪૦૧
છાતીઉપરથી ફેફસાંમાંનાં લોહીનું પડવું	૨૨૬
છારી, ફલું, અથવા ચાકું પડવાવિષે,	
આંખનાં રોજાનાં ઉજળા ભાગની	
સુપાટીઉપર ..	૧૫૬
છુપા ભાગોઆગળ થતો ધા, અરચા-	
ને જન્મ આપતવિજા ..	૩૫૮
છોલાઈ જવું, ચામડીનું ..	૪૦૧

જ

જડ થઈ જવું, શરીરનાં અંગાઓનું.	૫૧
જડમાંઆગળની ગાંઠોનું સુછ આ-	
વવું, ગરદન, કાન, અંતે ..	૧૬૫
જન્મ થવાપછી તેને થાસ લેવામાં	
થતી અડચણ, અરચાનો ..	૩૫૯
—આપતવિજા છુપા ભાગોઆ-	
ગળ થતો ધા, અરચાને ..	૩૫૮
—આપ્યાપછી સુવાવડી સ્ત્રીની,	
તથા જન્મેલાં અરચાંની માવજત,	
અરચાને ..	૩૫૫
—અગાઉ, આપતવિજા,	
અથવા આપ્યાપછી થતી તાણ,	
ગર્ભવંતી સ્ત્રીને અરચાને ..	૩૫૩
—થી નમળાઈ હોય, તેવિષે ..	૧૯૬
—થી મુર્ખ અથવા બુદ્ધીહીન ..	૧૩૬

પાનું.	
જન્મવાપછી થોડે દહાડે દેખાતો	
ક્રમજો, અરચું.....	૩૫૯
— માતાનાં થાનોમાં દુધ	
આવતવિજા આવતો તાવ, અરચું.....	૩૫૮
જન્મેલાં અરચાંની માવજત, અરચાં-	
ને જન્મ આપ્યાપછી સુવાવડી	
સ્ત્રીની, તથા.....	૩૫૫
જલદર.....	૯૦
જળોનાં ડાંખ.....	૪૧૯
જાંગનાં કાતરામાં થતી ગાંઠ.....	૩૨૩
જાંગનાં થાપાઓમાં, મુખ્યકરીને તેનાં	
માંસનાં લોચાઓમાં સંધિવાથી	
થતો તીક્ષ્ણ દુખાવો, તથા સંધિ-	
વાનું પગસુધી છેક નિરચે ઉતરવું.....	૫૨
જારી તાવ, જોરાવર.....	૪
જીભ.....	૧૭૫
—નાં દરદો.....	૧૭૫
—ની બાંધે બાજુની ગોડાનું	
મોટું થવું.....	૧૯૪
—નું સુજીને મોટું થવું, નાહાની.....	૧૭૮
— વળગેલી.....	૧૭૭
જીવ ધુલે, તેવિધે.....	૨૯૪
— ખેતાખ મારી જાય, અથવા	
ચક્રરી આવે, તેવિધે.....	૨૯૫
જી.....	૪૩૩
જીની બલગમી ખાંસી.....	૨૧૬
જીનો વરમ, યુરદાનો.....	૨૭૨
— સંધિવા.....	૪૫
— સોજો, ગોળીનો.....	૩૦૫
જોરાવર જારી તાવ.....	૪

અ

અરફું, આંખનું સુજવું, તથા	
તેમાંથી પાણીનું.....	૧૫૪
આંખ મારવાવિધે, આંખાને.....	૧૫૫
આડપાનનેલગતાં ઝેરો.....	૮૧૧
આડાની કપજીઅત.....	૯૪

પાનું.	
આડો છુટી જવા, તથા ઉલટી થવા-	
વિધે, અરચાંને વારંવાર.....	૩૭૨
— આવે, તેવિધે, પેટમાં કપાખને,	
ઉલટી આવે, વારંવાર ઘણો ..	૭૯
ઝાણો તાવ.....	૭
ઝેરની અસર, રીરઉપર ટાંકીનાં.....	૩૨૩
ઝેરી હવાઓ.....	૪૦૭
ઝેરો.....	૪૦૮
—, આડપાનનેલગતાં.....	૮૧૧
—, ધાતુનેલગતાં.....	૪૦૮

ટ

ટાંકી, કડણ, હાડકાંજેથી.....	૩૧૮
—, ખવાતી અથવા પંથરાતી..	૩૨૧
—, માદી, તરમ.....	૩૧૮
— અથવા સાંધી.....	૩૧૭
—નાં ઝેરની અસર શરીરઉપર...	૩૨૩

ડ

ડાંખ, જળોનાં.....	૪૧૯
—, ભમરનો.....	૪૨૦
—, મરુછરનો.....	૪૨૧
—, મધમાખનો.....	૪૨૦
—, વિધુનો.....	૪૧૮
—, સાપનો.....	૪૧૭
ડીંચિનશીયાનો ઇલાજ.....	૧૪૮
ડુંખેલાં માણસનો ઇલાજ.....	૪૩૬
ડોળાનાં ઉજળા ભાગની મૂસાડીઉપર	
ઝારી, ડુલું, અથવા આડું પડવા-	
વિધે, આંખનાં.....	૧૫૬

ઢ

ઢીંચા હાંત.....	૧૮૩
-----------------	-----

ત

તંતુઓમાં થતો ભારી દુખાવો,	
મોહોડાનાં.....	૧૭૩
તવાઈ જવું, અરચાંનાં શરીરનું ..	૩૭૧
તાણુ, ગર્ભવંતી સ્ત્રીને અરચાંને જન્મ	
આપ્યાઅગાઉ, આપતવિજા,	
અથવા આપ્યાપછી થતી.....	૩૫૩

	પાનું.
તાણુ અથવા ઉપનિયુ.....	૩૬૬
તાપતક્ષી અથવા બલોહોર.....	૩૪
તાવ ચૌદ દહાડાનો	૧૦
— જોરાવર જરી.....	૪
— ઝીણો	૭
—, બચ્ચું જન્મવાપછી માતાના થાનોમાં દુધ આવતીવેળા આવતો	૩૫૮
— રાતો	૩૦
—, રોજીન્દો, આંતરીયો, અથવા ચોથોયો.....	૬
— એકવીસ દહાડાનો	૨૦
તીક્ષ્ણ દિવાનાંપણમાંથી ઝાળ થવા પછીથી થોડો વખત એવાં માણુ- સ્ત્રી કેવી માવજત કરવી? ..	૧૫૧
— દુધાવો, તથા સંધિવાનું પગ- સુધી છેક નિઝે ઉતરવું, જંગ- નાં થાપાઓમાં, સુખ્યકરીને તેનાં માંસનાં લોચાઓમાં સંધિવાથી થતો	૫૨
— સંધિવા.....	૪૨
— સોજો, ગોળીના	૩૦૩
તોલ, માપ, તથા ભરત, દવાનું ..	૪૩૮

થ

થંડીથી ગરદન અકડી જવાવિષે..	૫૪
— પડતા ચીરા અથવા ફાટ..	૪૦૨
— લાગ્યાથી ચામડી ખડખડકી થવાવિષે, ઘણી	૪૦૪
થાનની ભિટણી મુજે, ચીરા પડે, તથા તેનીઉપરની પાતળી ચામડી ખરી પડે, તેવિષે	૩૬૩
—નું દુધ ઘટાડવાના ઇલાજો ..	૩૬૭
—નું દુધ વધારવાનાં ઇલાજો, સ્ત્રીનાં.....	૩૬૬
—નું પાકવું	૩૬૫
—નો વરમ	૩૬૪
થાનોમાં દુધ આવતીવેળા આવતો તાવ, બચ્ચું જન્મવાપછી માતાનાં. ૩૫૮	

	પાનું.
થાપાઓમાં, જંગનાં, સુખ્યકરીને તેનાં માંસનાં લોચાઓમાં સંધિ- વાથી થતો તીક્ષ્ણ દુધાવો, તથા સંધિવાનું પગસુધી છેક નિઝે ઉતરવું	૫૨
થુક	૧૬૬
—, પ્લાટી.....	૧૬૬
—, વાસ મારતી, તથા મોંઢમાં ચામડું પડવું	૧૭૦

દ

દમ અથવા હાંફણ	૧૬૯
દરદ, યુરદાનું	૨૬૫
—, ગોળીની ચામડીનું	૩૦૯
—, દાંતનું	૧૭૬
—, દિલનું.....	૨૩૭
—, હાંસડીનાં હાડકાંમાં થતું.....	૫૪
દરદો, ગોળીનાં	૩૦૧
—, જીભનાં	૧૭૫
દરાત્ર.....	૩૬૦
દરીઓ લાગવાવિષે.....	૪૩૭
દવા તથા ઓરાક આપેલા? દિવા- નાનિ કેવી.....	૧૪૪
દવાદાર કરનારાંઓને અગત્યજોગ સ્થાના, બિમારની માવજત, તથા દવાનાં વજન લખવામાં વપરાતી સંક્ષેપ નીશાનીઓ.....	૪૪૦
—નું તોલ, માપ, તથા ભરત ..	૪૩૮
દવાઓનો પ્રયોગ	૪૪૨
દસ્તાન ધણું જાય, તેવિષે	૩૪૧
— થોડું પડવાવિષે	૩૩૯
— આવતીવેળા અગાઉ પીડમાં થતો દુધાવો.....	૩૪૧
દાંત	૧૭૬
—, ઠીલા	૧૮૩
—નાં પારાનું સુજવું.....	૧૮૩
—નાં પારાઓનું સુજ આવવું, તથા તેઓમાંથી લોહીનું જવું..	૧૮૪

	પાનું.
દાંતનાં મંજન	૧૮૪
—નું કોહોણું	૧૮૨
—નું દરદ	૧૭૯
—નું કુટવું, અરચાનાં	૩૬૮
દાણાંઓનાં વરમની પાંસી, ફેફસાં- માંનાં હવાનાં	૨૨૪
દિલનું દરદ	૨૩૭
—નો ધખકારો	૨૩૯
—ના પડદાવાળા માંસના સાકાઓ- માં દરદ થઈને તેઓ કઠણુ તથા જડ થાએ અને તેને લીધે દિલનું દરદ થઈને તેમાં ધખકારો ચાલે તેવિષે	૨૪૨
દિવાનાપણું, અથવા ઘેલાપણું ..	૧૩૦
દિવાના માણસની સાથું થવાની આશા કેટલી રખાય ?	૧૩૯
— માણસનો ખોરાક, તથા તે આપવાવિષે	૧૪૯
—ને કેવી દવા તથા ખોરાક આપવો ?	૧૪૪
—લગતી ખીજ માવજતો ..	૧૫૦
દિવાનાપણાનાં ઇલાજો	૧૪૩
—માંથી સાજ થવાપછીથી થોડો વખત એવાં માણસની કેવી માવજતો કરવી ? તીકણુ	૧૫૧
દિવાનાપણું, સુવાવડમાં સ્ત્રીને થવું ..	૧૩૭
— અથવા ઘેલાપણું	૧૩૦
દિવાનું હોવાનાં ઢાંગ કરે, તો તે કેમ શોધી કહડાય, એક માણસ ..	૧૪૧
દુખવાવિષે, માથું	૧૦૧
દુખવું, કાનનું	૧૬૫
દુખાવો, ગર્ભસ્થાનમાં થતો	૩૫૭
—, ધુટણનું સુજી આવવું, તથા તેમાં થતો	૫૨
—, તથા સંધિવાનું પગસુધી છેક નિરચે ઉતરવું, જંગનાં થા- પાઓમાં, મુખ્યકરીને તેનાં માંસનાં લોચાઓમાં સંધિવાથી થતો તીકણુ ..	૫૨

	પાનું.
દુખાવો, દસ્તાન આવતીવિજા અગાઉ પીકમાં થતો	૩૪૧
—, મોહિડાંનાં તંતુઓમાં થતો બારી	૧૭૩
દુખાવો, સંધિવાથી અથવા ખીજાં હરકોઈ કારણથી કંમરમાં થતો સખત	૮૯
—, હોજરીમાં થતો	૨૪૯
દુખે, સુજી આવે, પાણી ગળ્યા કરે, તથા અજવાળું જોવાય નહીં, તેવિષે, નખખાઈથી આંગે આવે, રાતી થાય	૧૫૭
દુંડીનું બાહાર નિકળી આવવું, અરચાંગી	૩૭૦
—માં પડવું ચાકું, અરચાને નાડ ખરી પડવાપછી	૩૬૮
દુધ વધારવાનાં ઇલાજો, સ્ત્રીનાં થાનનું	૩૬૬
— આવતીવિજા આવતો તાવ, અરચું જન્મવાપછી માતાનાં થાનોમાં	૩૫૮
દોરાજોવા પાતળા કરમ	૩૩૨

ધ

ધનુશ્વા અથવા આંચકી	૧૧૪
ધખકારો, દિલનો	૨૩૯
ધાતનું જવું	૨૯૭
—, સ્ત્રીને	૩૩૮
ધાતુ શરીરમાં જવાથી થતો લકવો, પારાની	૧૨૯
— શરીરમાં જવાથી થતો લકવો, સિસાંની	૧૨૯
—ને લગતાં ઝેરો	૪૦૮
ધુજતો લકવો, રાશા	૧૨૯
ધુજે, તેવિષે, જીવ	૨૯૪

ન

નખચક્કર	૩૮૭
નજજો	૩૮
નકારી હવા	૪૦૬

	પાનું.
નમ્મજાઈ તથા ખેડાણપણું, ખરડાનાં	
કાંઠાની	૪૨૬
નમ્મજાઈ હોય, તેવિષે જન્મથી.....	૧૬૬
— અથવા સુસ્તી.....	૨૬૩
— થી થતો સોજો, ગોળીનો..	૩૦૬
— થી આંખો આવે, રાત્રી થાય,	
દુખે, સુજીઆવે, પાણી ગળ્યા	
કરે, તથા અજવાળું જોવાય નહીં,	
તેવિષે.....	૧૫૭
નમ્મજાઈ આંખ	૧૬૦
નરમ ટાંકી, સાદી.....	૩૧૮
નાક	૧૬૭
— માં કાંઈ વસ્તુ ભરાય, તેવિષે..	૧૬૮
— માંથી લોહીનું વેહવું.....	૧૬૭
નાક ખરી પડવાપછી ડુંગ્રીમાં પડવું	
આડું, ખરચાની.....	૩૬૮
નામરદી	૨૬૭
નાચર અથવા ભગંદર	૩૨૬
નાહાની જીભનું સુજીને મોટું થવું.	૧૭૮
નીક્રાહડીસ	૨૬૬
નીક્રેલજીઆ	૨૬૫
નીશાનીઓ, દવાનાં વજન લખવા-	
માં વપરાતી સંક્ષેપ.....	૮૪૦
પ	
પગ, હાથીયો.....	૩૧૦
— નું વાસ મારવું, તથા તેમાંથી	
નિકળતો વાસ મારતો પરશેવો	૩૧૧
— ને લાગતો સજો, ખુદાપામાં..	૩૮૬
— સુધી છેક નિરચે ઉતરવું, જંગનાં	
થાપાઓમાં, મુખ્યકરીને તેનાં માં-	
સનાં લોચાઓમાં સંધિવાથી થતો	
તીક્ષ્ણ દુખાવો, તથા સંધિવાનું	૫૨
પગો, મરડાયલા.....	૩૧૧
— ઉપર દેખાતો સોજો, ગર્ભથી	
છુટાપછી બંધે.....	૩૬૦
પડી ગયાથી માથાંમાં વાગ્યાથી, અ-	
થવા જોરમાં આંચકો લાગ્યાથી	
થતી ખેશુથી.....	૧૨૧

	પાનું.
પથરી, ક્ષેજાંની પિત્તની.....	૨૫૮
— થાય, અથવા પિશાખમાં રેતી	
જાય, તેવિષે, યુરદામાં.....	૨૮૦
પંથરાતી ટાંકી, મવાતી અથવા..	૩૨૧
પરમો.....	૩૧૨
પરશેવો, પગનું વાસ મારવું, તથા	
તેમાંથી નિકળતો વાસ મારતો..	૩૧૧
પર થવું, કાનમાં	૧૬૬
પક્ષધાત	૧૨૩
પાકવું, ક્ષેજાંનું	૨૫૮
—, થાનનું.....	૩૬૫
પાડું	૩૨૭
પાણી ગળ્યા કરે, તથા અજવાળું	
જોવાય નહીં, તેવિષે, નમ્મજાઈથી	
આંખો આવે, રાત્રી થાય, દુખે,	
સુજી આવે.....	૧૫૭
પાણીનું ગળવું, તથા આંસુનાળનું	
સુજવું, આંખોમાંથી	૧૫૬
— ઝરકવું, આંખનું સુજવું,	
તથા તેમાંથી પાણીનું	૧૫૮
પાતળા કરમ, દોરાજેવા	૩૩૨
પારાની ધાતુ શરીરમાં જવાથી થતો	
લકવો.....	૧૨૬
— નું સુજવું, દાંતનાં.....	૧૮૩
પારાઓનું સુજી આવવું, તથા તેઓ-	
માંથી લોહીનું જવું, દાંતનાં	૧૮૮
પિત્તની પથરી, ક્ષેજાંની	૨૫૮
પિત્તવિકાર	૬૪
પીકમાં થતો દુખાવો, દસ્તાન આવ-	
તવિજા અગાઉ	૩૮૧
પિશાખ કરવાની નળીનો વરમ ..	૨૬૪
પિશાખ, મિઠી	૨૭૬
— નું થવું, ઉંઘમાં	૨૭૩
— નું વારંવાર થવું	૨૭૩
— માં રેતી જાય, તેવિષે, યુરદા-	
માં પથરી થાય, અથવા.....	૨૮૦
— માં લોહીનું જવું	૨૭૪

પેટમાં કપાદને, ઉલટીસાથે, વારં-
વાર ઘણો ઝાડો આવે, તેવિષે.. ૭૬
—માં વા પકડીને તેનું ચઢી આવવું. ૮૮
પોપચાનું મુજબ આવવું, તથા તેઓ-
માં થતા ખીસો, આંખોનાં..... ૧૫૬

૫

ફાટ, થંડીથી પડતા ચીરા અથવા ૪૦૨
ફાટવું, હોઠાનું..... ૧૭૮
ફાલેજ..... ૧૨૩
— અથવા લકવો, શરીરની-
નિરુચેનાં અર્ધા ભાગનો ૧૨૬
ફાલમીસીમી..... ૩૨૨
ફટવું, અચ્ચાનાં દાંતનું..... ૩૬૮
ફલું, અથવા ચાકું પડવાવિષે, આં-
ખનાં ડોળાનાં ઉજળા ભાગની
મુપાડીઉપર છારી..... ૧૫૬
ફેફડે..... ૧૦૯
ફેફડાનાં પડતો વરમ ૨૪૪
—માંનાં લોહીનું પડવું, છાતી-
ઉપરથી ૨૨૬
— હવાનાં દાણાંઓનાં વરમ-
ની ખાંસી ૨૨૮
ફેલાવું, શરીરમાં ચરબીનું..... ૮૩૫

ખ

ખચ્ચાનાં દાંતનું ફટવું..... ૩૬૮
—નાં શરીરનું તવાઈ જવું .. ૩૭૧
—ની ફુંડીનું આહાર નિકળી
આવવું..... ૩૭૦
—નું અથડે પડવું..... ૩૬૧
—ને જન્મ આપ્યાપછી સુવાપડી
સ્ત્રીની, તથા જન્મેલાં ખચ્ચાની
માવજત..... ૩૫૫
—ને જન્મ આપ્યાઅગાઉ, આ-
પતવિળા, અથવા આપ્યાપછી
થતી તાણ, ગર્ભવંતી સ્ત્રીને .. ૩૫૩
—ને નાડ ખરી પડવાપછી ફુંડી-
માં પડવું ચાકું..... ૩૬૮

ખચ્ચાને વારંવાર ઝાડો છુટી જવા,
તથા ઉલટી થવાવિષે ૩૭૨
—નો જન્મ થવાપછી તેને શ્વાસ
લેવામાં થતી અડચણ ૩૫૬
— આપતવિળા છુપા
ભાગોઆગળ થતો ધા..... ૩૫૮
ખચ્ચું જન્મવાપછી થોડે દહાડે
દેખાતો કમળો ૩૫૬
— જન્મવાપછી માતાનાં થાતો-
માં દુધ આવતવિળા આવતો તાવ. ૩૫૮
— ઉંઘમાં ચીસ પાડે, તેવિષે.. ૩૭૦
ખરડાનાં કાંઠાની તખખાઈ તથા
ખેડોલપાણું..... ૮૨૬
ખાઈટચ ડીક્રીઝ..... ૨૬૮
ખલગમી ખાંસી..... ૨૧૩
—, યુગ્મી ૨૧૬
ખલોહાર અથવા તાપતક્ષી..... ૩૬
ખળી જવું..... ૮૨૭
ખાલ ૪૨૬
— ઓછા કરવાનો ઉપાય ૮૩૨
—ની મજબુતીનો ઉપાય ૪૨૬
—ને કાળા કરવાની રીત ૮૩૧
ખાહાર નિકળી આવવું, ખચ્ચાની
ફુંડીનું..... ૩૭૦
ખાહારનો હરથ..... ૨૬૨
ખિમારની માવજત, તથા દવાદાર
કરનારાંઓને અગત્યભોગ સ્થળના. ૫૮૦
ખિમારીથી શરીરની પચ્ચાડેનાં ભાગ
માં પડતાં ચાકાં, લાંબા દહાડાની ૮૦૫
ખુદાપામાં પગને લાગતો ઝળો..... ૩૮૬
ખુદીહીન, જન્મથી મૂર્ખ અથવા... ૧૩૬
ખેટકું અથવા આંકડું..... ૮૩૩
ખેડોલપાણું, ખરડાનાં કાંઠાની તખ-
ખાઈ તથા ૮૨૬
ખેતાવ મારી જાય, અથવા ચક્રી
આવે, તેવિષે, જીવ ૨૬૫
ખેશુચ થવું, વિજળીનાં પડવાથી
માણુમનું..... ૧૨૧

પાનું.	
બેશુધી, પડી ગયાથી, માયામાં વા-	
ગ્યાથી, અથવા જોરમાં આંચકો	
લાગ્યાથી થતી	૧૨૧
—, બેજાંઉપર દબાણ થવાથી	
થતી	૧૨૨
બેહોરાપણું	૧૬૪

ન

ભગંદર અથવા નાશર	૩૨૬
ભમરાનો ડાંખ	૪૨૦
ભરત, દવાનું તોલ, માપ, તથા ..	૪૩૮
ભિટણી સુત્રે, ચીરા પડે. તથા તેની-	
ઉપરની પાતળી ચામડી ખર્ચી	
પડે, તેવિષે, ચાનળી.....	૩૬૩
બુખ્ય ઝોઘી થવાવિષે	૪૩૪
બેજાંઉપર થતી અમર, છાકટાપણુંથી	૧૧૩
— દબાણ થવાથી થતી બેશુધી	૧૨૨

મ

મચ્છરનો ડાંખ	૪૨૧
મંજન, દાંતનાં	૧૮૪
મધમાખનો ડાંખ	૪૨૦
મરડાયલા પગો	૩૧૧
મરડો	૭૩
મસા	૩૮૪
માયામાં વાગ્યાથી, અથવા જોરમાં	
આંચકો લાગ્યાથી થતી બેશુધી,	
પડી ગયાથી	૧૨૧
—ઉપરનો કોહવાટ, ઉંદરી અથવા	૩૯૫
માયું દુખવાવિષે	૧૦૧
માથે લોહીનું ચઢવું, સકતો, અથવા	૧૦૭
માપ, તથા ભરત, દવાનું તોલ, ..	૪૩૮
માવજત, તથા દવાદાર કરનારાંઓને	
અગત્યજોગ સ્થાના, બિમારની	૫૪૦
માવજત, બચ્ચાને જન્મ આપ્યા-	
પછી સુવાવડી સ્ત્રીની, તથા	
જન્મેલાં બચ્ચાંની	૩૫૫
માવજતો કરવી, તીક્ષ્ણ દિવાનાપણું-	
માંથી સાજ થવાપછીથી થોડા	
પખત એવાં માણુમની કેવી ..	૧૫૧

પાનું.	
માવજતો, દિવાનાનિલગતી ખીજી..	૧૫૦
માંસનાં લોચાઓમાં સંધિવાથી થતો	
તીક્ષ્ણ દુખાવો, તથા સંધિવાનું	
પગસુધી છેક નિચ્ચે ઉતરવું, જાં-	
ગનાં થાપાઓમાં, મુખ્યકરીને તેનાં	૫૨
માહેતો હરથ	૨૯૦
મિઠી પિસાખ	૨૭૬
મૂર્ખ અથવા બુદ્ધીહીન, જન્મથી..	૧૩૬
મોટાં આંતરડાંનાં નિચ્ચેનાં ભાગનો	
વરમ	૨૮૪
મોટું થવું, જીભની બંધે બાજુની	
ગાંઠોનું	૧૯૪
—, નાહાની જીભનું સુજીને	૧૭૮
મૌરખસ, અથવા રેપોરેટીક કૉલેરા,	
દાંડીયા કૉલેરા, કૉલેરા	૭૨
મોહની કોરનું સુજવું, ગર્ભસ્થાનનાં	૩૫૩
—માં ચાઠાંનું પડવું, વાસ મારતી	
થુક, તથા	૧૭૦
— છાગલા પડવાવિષે, ગરમીથી..	૧૭૨
મોહાડાંનાં તંતુઓમાં થતો બારી	
દુખાવો	૧૭૩
—નું આગર	૧૭૦

ર

રકતપિત	૩૨૬
રતાંજીવું	૧૫૭
રાંડનાં આજીરથી કલેજાંમાં થતો	
વરમ	૨૫૭
— થતો સોજો, ગો-	
ળીનો	૩૦૫
રાતી થાય, દુખે, સુજી આવે, પાણી	
ગળ્યા કરે, તથા અજવાળું જો-	
વાય નહીં, તેવિષે, નખજાઈથી	
આંખો આવે,	૧૫૭
રાતો તાવ	૩૦
રાશા, ધુજતો લકડો	૧૨૯
રીડયુસીપ્લ હરનીયા	૩૦૧
રીત, બાજને કાળા કરવાની	૪૩૧

પાનું.	
દેતી જાય, તેવિધે, યુરદામાં પથરી	
ધાય, અથવા પિસાબમાં	૨૮૦
દાગ, ગોળાની પાણીનો	૩૦૭
દાગો, ગર્ભનીવિજા થતા	૩૪૪
દાઝન્દો, આંતરીયો, અથવા ચો- થીયો તાવ	૧

લ

લકવો.....	૧૨૩
----, ઘેઝાં માણસને થતો	૧૩૬
---- ધુજતો, રાશા	૧૨૬
---- પારાની ધાતુ શરીરમાં જવાથી થતો	૧૨૬
----, શરીરનીનિરુચેનાં અર્ધા ભાગ- નો ફાલેજ અથવા.....	૧૨૬
----, મિસાંતી ધાતુ શરીરમાં જવા- થી થતો	૧૨૬
લચક.....	૮૨૩
લાંબા દહાડાની ગિભારીથી શરીર- નીપછવાડેનાં ભાગમાં પડતાં સાકાં..	૪૦૫
લુ.....	૩૩
લોહીનું અકબુ, સકતો, અથવા માથે	૧૦૭
---- જવું, દાંતનાં પારાઓનું	
સુછ આવવું, તથા તેઓમાંથી	૧૮૪
----, પિસાબમાં	૨૭૬
----, હરથથી.....	૨૬૦
---- પડવું, ગળાંમાંથી	૧૮૮
----, છાતીઉપરથી ફેફસાં- માંનાં	૨૨૬
----, હોજરીમાંથી	૨૪૭
----, આંતરડાંમાંથી.....	૨૮૬
---- વેહવું, ઘામાંથી	૪૨૧
લોહીઆળું શરીર	૧૫૧

વ

વરમ, ફલેજનાં અંદરનાં ભાગનો..	૨૫૩
----ની બાહારની સપાટીનો	૨૫૧
----ની ખાંસી, ફેફસાંમાંનાં હવાનાં દાણુઓનાં	૨૨૪

પાનું.	
વરમ, ગળાનો નકારી જતનો ..	૧૬૧
----નો સંદો	૧૮૬
----, યુરદાનો જુનો	૨૭૨
----, થાનનો	૩૬૪
----, પિસાબ કરવાની નળીનો ..	૨૬૪
----, ફેફસાંનાં પડનો	૨૪૪
----, માથા આંતરડાંનાં નિરુચેનાં ભાગનો	૨૮૬
----, રાંડનાં આગરથી ફેફસાંમાં થતો	૨૫૭
---- અથવા સોજો	૫૫
----, ગોળાનો ..	૩૦૩
----, આંખની કીકીનો	૧૬૦
----નો	૧૫૬
વરસુડી	૩૮૫
વજ, આંતરડાંમાં આવતો.....	૨૮૭
વજગેરી જીમ	૧૭૭
વળી જવું, શરીરનાં હાડકાંઓનું..	૪૨૪
વા પકડાંને તેનું અડો આવવું, પેટમાં	૮૮
વાગવું, આંખઉપર.....	૧૫૪
વાગ્યાથી, અથવા જોરમાં આંચકો લાગ્યાથી થતી બેસુની, પડી ગયાથી માથામાં	૧૨૧
વારો	૩૭૬
વાસ મારતી યુદ્ધ, તથા માંદમાં સાકાંનું પડવું	૧૭૦
---- મારતો પરથેવો, પગનું વાસ મારવું, તથા તેમાંથી નિકળતો..	૩૧૧
વાસ મારવું, તથા તેમાંથી નિકળતો વાસ મારતો પરથેવો, પગનું..	૩૧૧
વિધુનો ડાંખ.....	૪૧૮
વિજળીનાં પડવાથી માણસનું બેશુધ થવું	૧૨૧

શ

શરીર, લોહીઆળું.....	૧૫૧
શરીરનાં સાંધાઓનું જડ થઈ જવું.	૫૧
---- હાડકાંઓનું વળી જવું..	૪૨૬
----ની ચામડીમાં પડતાં સાકાં અથવા ખાડા, સડીઅડથી ..	૩૭૮

	પાનું.
શરીરનાનિરુચેનાં અર્ધા ભાગનો	
ફાલિજ અથવા લકવો	૧૨૬
—નીપછવાડેનાં ભાગમાં પડતાં	
ચાકાં, લાંબા દહાડાની બિમારીથી	૪૦૫
—નું તવાઈ જવું, બચ્ચાંનાં ..	૩૭૧
—માં ચરબીનું ફેલાવું	૮૩૫
—ઉપર ટાંકીનાં ઝેરની અસર ..	૩૨૩
શિતળા અથવા મહીઅડ	૩૭૭
શેવર	૩૯૮
સ	
મકતો, અથવા માંથે લોહીનું ચઢવું.	૧૦૭
સ્કેન્ગ્યુલેટેડ હરનીયા	૩૦૨
ચીનાં થાતનું દુધ ઘટાડવાના ઇલાજો.	૩૬૭
—ને વધારવાના ઇલાજો.	૩૬૬
—ને થાતનું જવું	૩૩૮
—ને બચ્ચાંને જન્મ આપ્યાઆગાઉ,	
આપતવિળા, અથવા આપ્યાપછી	
થતો તાણુ, ગર્ભવંતી	૩૫૩
—ને સુવાવડમાં થતું દિવાનાપામું..	૧૩૭
મંધિવા	૪૨
—જ્યોતો	૮૫
—તીક્ષ્ણુ	૪૨
—નું પગસુધી ફેક નિરુચે ઉત-	
રવું, જંગનાં થાપાઓમાં, મુખ્ય-	
કરિને તેનાં માંસનાં લોચાઓમાં	
મંધિવાથી થતો તીક્ષ્ણુ દુખાવો,	
તથા	૫૨
—થી થતો તીક્ષ્ણુ દુખાવો, તથા	
મંધિવાનું પગસુધી ફેક નિરુચે ઉત-	
રવું, જંગનાં થાપાઓમાં, મુખ્ય-	
કરિને તેનાં માંસનાં લોચાઓમાં	૫૨
મંધિવાથી, અથવા ખીજાં હરકોઈ	
કારણથી કંમરમાં થતો મુખ્યત	
દુખાવો	૪૯
સપાટીનો વરમ, કલેજાની બાહારની	૨૫૧
—ઉપર ઝાંરી, ફુલું, અથવા	
ચાકું પડવાવિષે, આંખનાં ડોળાનાં	
ઉજળા ભાગની	૧૫૬

	પાનું.
સ્પોરિડીક કૉલેરા, ઇંગ્લીશ કૉલેરા,	
કૉલેરા મોરબસ, અથવા	૭૨
મરકમ અથવા મજેખમા	૨૦૬
મહીઅડ અથવા શિતળા	૩૭૭
—થી શરીરની આમડીમાં પડતાં	
ચાકાં અથવા પાડા	૩૭૮
મજેખમા અથવા મરકમ	૨૦૬
મજો, બુઢાપામાં પગને લાગતો ..	૩૮૬
માદી, નરમ ટાંકી	૩૧૮
માંધાઓનું જડ થઈ થવું, શરીરનાં	૫૧
માંપનો ડંખ	૪૧૭
મિસાંની ધાતુ શરીરમાં જવાથી	
થતો લકવો	૧૨૯
સચના, બિમારની માવજત, તથા	
દવાદાર કરનારાંઓને અગત્યજોગ	૫૪૦
સુજવું, ગર્ભસ્થાનનાં માંદાની કોરનું	૩૫૩
—, તથા તેમાંથી પાણીનું ઝર-	
જવું. આંખનું	૧૫૪
—, દાંતનાં પારાનું	૧૮૩
—, આંખોમાંથી પાણીનું ગળવું,	
તથા આંખનાંજાનું	૧૫૯
સુજી આવવું, ગરદન, કાન, જડખાં-	
આગળની ગાંઠાનું	૧૯૫
—, ઘુટાણું, તથા તેમાં	
થતો દુખાવો	૫૨
—, તથા તેઓમાં થતા	
ખીણો, આંખનાં પોપચાનું ..	૧૫૬
—, તથા તેઓમાંથી લો-	
હીનું જવું દાંતનાં પારાઓનું ..	૧૮૪
સુજી આવે, પાણી ગળ્યા કરે, તથા	
અજવાળું જોવાય નહીં, તેવિષે,	
નમ્મજાઈથી આંખો આવે, રાતી	
ધાય, દુખે,	૧૫૭
—ને મોટું થવું, નાહાની જીભનું	૧૭૮
સુજે, ચીરા પડે, તથા તેનીઉપરની	
પાતળી આમડી ખરી પડે, તેવિષે,	
થાનની બિટણી	૩૬૩

પાનું.	
સુવાવડમાં સ્થાને થતું દિવાનાપણું. ૧૩૭	
સુવાવડી સ્ત્રીની, તથા જન્મેલાં	
બચ્ચાંની માવજત, બચ્ચાંને	
જન્મ આપ્યાપછી..... ૩૫૫	
સુસ્તી અથવા નબળાઈ..... ૨૯૩	
સોજો, ગર્ભથી છુટાપછી બંધે પગો-	
ઉપર દેખાતો ૩૬૦	
—, ગોળાંતો, જ્યુનો..... ૩૦૫	
—, તીકણુ ૩૦૩	
—, નબળાઈથી થતો.... ૩૦૬	
—, રાંડનાં આજરથી	
થતો ૩૦૫	
— અથવા વરમ..... ૫૫	
—, ગોળાંતો.... ૩૦૩	

૬

હડકાયલું કુતરું, કોણીલું, અથવા	
મિત્રાડી કરડે, તેવિધે ૪૧૫	
હમેસ રહેવાવિધે..... ૩૪૩	
હરનીયા, રીડયુસીઅસ ૩૦૧	
—, રેન્ગયુલેટડ..... ૩૦૨	
હરથ ૨૬૦	
—, આહારનો..... ૨૬૨	
—, મોહનો ૨૬૦	
હરથથી લોહીનું જલું ૨૬૦	
હવા, નકારી ૪૦૬	
—નાં દાણાંઓનાં વરમની ખાંસી,	
ફેફસાંમાંનાં ૨૨૪	
—ઓ ઝેરી ૪૦૭	
હાડકાંજીવી ટાંકી, કકણુ ૩૧૮	
હાડકાંમાં થતું દરદ, હાંસડીનાં.... ૫૪	
—ઓનું વળી જતું, શરીરનાં.. ૪૨૪	
હાય ફાટવાથી આમડાં નિકળવાવિધે.. ૪૦૨	
હાથીયો પગ..... ૩૧૦	
હાંફણુ અથવા દમ ૧૬૬	
હાંસડીનાં હાડકાંમાં થતું દરદ..... ૫૪	
હીમેટાસીસ ૩૦૮	
હોજરીમાં ખટાસનું થતું ૨૪૮	

પાનું.	
હોજરીમાં થતો દુખાવો..... ૨૪૯	
— અથવા આંતરડાંમાં આંકરું	
આવવાવિધે ૨૫૦	
—થી લોહીનું પડતું..... ૨૪૭	
હોડોનું ફાટતું ૧૭૮	

અ-ઈ-ઉ

અકડી જવાવિધે, થંડીથી ગરદન ૫૪	
એકવીસ દહાડાંનો તાવ ૨૦	
અછમડા..... ૩૭૪	
અજવાળું જોવાય નહોં, તેવિધે, નય-	
ળાઈથી આંખો આવે, રાતી થાય,	
દુખે, સુજી આવે, પાણી ગળ્યા	
કરે, તથા..... ૧૫૭	
અજીણું ૫૭	
અટકડી ૯૯	
અંતરગળ ૩૦૧	
અંબુરે પડતું, બચ્ચાંનું ૩૬૧	
અધી ભાગનો ફાલેજ અથવા લકવો,	
શરીરની નિચ્ચનાં ૧૨૬	
અરધાંગ ૧૨૩	
— વાયુ ૧૨૩	
અર્ધું ઘડ રહી જવાનો રોગ.... ૧૨૩	
આંકરું અથવા એટકું..... ૪૩૩	
— આવવાવિધે, હોજરીમાં અ-	
થવા આંતરડાંમાં ૨૫૦	
આંખ..... ૧૫૪	
—, નબળી ૧૬૦	
—નાં ડોળાનાં ઉજળા ભાગની	
મુપાડીઉપર ઝારી, કુલું, અથવા	
ચાકું પડવાવિધે..... ૧૫૬	
આંખનાં પોપચાંનું સુજી આવતું,	
તથા તેઓમાં થતા ખીણો.... ૧૫૬	
—ની કીકીનો વરમ ૧૬૦	
—નું સુજતું, તથા તેમાંથી પાણીનું	
ઝરકુંતું ૧૫૪	
—ને આંખ મારવાવિધે..... ૧૫૫	
—નો વરમ ૧૫૪	

	પાનું.		પાનું.
આખમ ઉપર વાગવું	૧૫૪	ઈંગ્લીશ કૉલેરા, કૉલેરા મૉરબમ,	
આખા આંખે, રાતી થાય, દુઝે, સુજી		અથવા સ્પોરેટીક કૉલેરા	૭૨
આંખે, પાણી ગળ્યા કરે, તથા		હિજાજ, ડીમેનશીયાનો	૧૪૮
અજવાળું જોવાય નહીં, તેવિધે,		——, કુમેન્નાં માણુમનો	૪૩૬
નાખખામથી	૧૫૭	હિજાજે, દિવાનાપણાનાં	૧૪૩
——માં કાંઈ વસ્તુ જાય, તેવિધે...	૧૬૩	——, સ્ત્રીનાં થાનનું દુધ વધારવાના	૩૬૬
——થી પાણીનું ગળવું, તથા		ઉંધ નહીં આંખે, તેવિધે	૧૫૨
આંસુનાળનું સુજવું	૧૫૯	——માં ચીસ પાડે, તેવિધે, અચ્ચું ..	૩૭૦
આંધર, આંધાડાનું	૧૭૦	——માં પિઆળનું થવું	૨૭૩
આંચડી અથવા ધનુશવા	૧૧૪	ઉછાળો તથા ઉછડી	૮૨
આંચડા લાગ્યાથી થતી મિથુની, પડી		ઉંટાડીઉં	૨૨૦
ગયાથી માથામાં વાગ્યાથી, અથવા		ઉટીડું દુટીડું	૬
જોરમાં	૧૨૧	ઉટો ધા	૪૨૩
આંજણી	૧૫૮	ઉંદરી, અથવા માથાં ઉપરનો કોહિવાટ	૩૬૫
આંજર, ગોળાનાં	૩૦૧	ઉપજિયું અથવા તાણુ	૩૬૬
——થી કલેન્ડમાં થતો વરમ,		ઉપાય, બાજ આછા કરવાનો	૪૩૨
રાંડનાં	૨૫૭	——, બાજની મજબુતીનો	૪૨૬
——થી થતો સોજો ગોળાનો,		ઉંમરપ્રમાણે દવા આપવાનો કોડો ..	૪૪૦
રાંડનાં	૩૦૫	ઉછડી તથા ઉછાળો	૮૨
આંશુ	૩૬૪	—— થવાવિધે અચ્ચાને વારંવાર	
આંતરડાંનાં નિરચ્ચતાં બાગનો વરમ,		ઝાડો છુટી જવા, તથા	૩૭૨
મોઠાં	૨૮૪	——સાથે વારંવાર ઘણાં ઝાડો આંખે,	
——માં આંકડું આવવાવિધે,		તેવિધે, પેટમાં કપાહને	૭૬
હાજરીમાં અથવા	૨૫૦	એક માણસ દિવાનું હોવાનાં ઢોંગ	
——માં આવતો વળ	૨૮૭	કરે, તો તે કેમ શાંધી કહડાય? ૧૪૧	
——માંથી લોહીનું પડવું	૨૮૬	એશીઆટીક કૉલેરા	૬૫
આંતરીયો, રોજી-દો, અથવા ચોથી-		આછા કરવાનો ઉપાય, બાજ	૪૩૨
યો તાવ	૧	આછી થવાવિધે, બુખ	૪૩૪
આંસુનાળનું સુજવું, આંખામાંથી			
પાણીનું ગળવું, તથા	૧૫૯		

